DIVINVS

PYMANDER

HERMETIS MERCVRII TRISMEGISTI

Cum Commentarijs,

R. P. F. HANNIBALIS ROSSELI
Calabri, Ord. FF. Minorum Regularis Obſeruantiæ
Theologiæ & Philoſophiæ ad S. Bernardinum
Cracouiæ olim Profeſſoris.

TOMVS SECVNDVS,

In quo agitur de Spiritu S. & Angelis.

OPVS VERE AVREVM RECONDITAQVE SAPIENTIA
refertiſſimum, ac proindè cuiuis arcana Dei ſcire
cupienti vtiliſſimum.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Ex Officina Choliniana, Sumptibus PETRI Cholini.

Anno M. DC. XXX.

SVPERIORVM PERMISSV.

Illuſtriſſ. ac Reuerendiſſ. Principi, Domino,

D. FERDINANDO MEDICES,

S. ROMANÆ ECCLESIÆ CARDINALI,

Ordinis noſtri Protectori vigilantiſſimo;

FRATER HANNIBAL ROSSELI CALABER,

Eiuſdem Ord. de Obſeruantia, Cracoviæ ad S. Bernardinum Philoſophiæ & Theologiæ Profeſſor;

Subiectionem.

CVm perſpicerem, Domine ampliſſime, Rempub. Chriſtianam noſtris hiſce temporibus plurimum labefactatam, atque varijs vndiq; iiſdemq; compugnantibus dogmatibus agitatam; in mentem venit, cuinam rei ſtatus Catholicæ Eccleſiæ eſſet comparandus. Hæc mihi iterum iterumq; cogitanti, quidam obuiam venit non ignotæ eruditionis & Chriſtianæ atq; Catholicæ fidei Magiſter: Omnis, inquit, ſtatus Eccleſiæ, ſimilis eſt magnæ naui, quæ per vndoſum pelagus, diuerſis è locis & regionibus viros portat, ad vnam potentis regni vrbem properare cupientes: cuius nauis dominus, ipſe Deus omnipotens eſt: gubernator verò, Chriſtus: proretæ officium, Epiſcopi implent: Preſbyteri verò nautarum, Diaconi, diſpenſatorum locum tenent: hi, qui catechiſant, nautologis conferuntur: epibatis, ſiue his qui naues conſcendunt, vt aliquo auehantur, totius fraternitatis multitudo ſimilis eſt. ipſum quoq; mare, hic mundus habetur: ventorum verò varietates, & turbinum, diuerſis dogmatibus, tyrannis, tentationibus conferuntur: perſecutiones, tribulationes, & pericula, fluctibus exequantur. terreni verò ſpiritus, qui vel de torrentibus, vel de conuallibus ſpirant, ſunt Pſeudoprophetæ, ſeductores, improbæq; doctrinæ: promontoria autem & loca compagoſa; hi, qui in poteſtatibus ſeculi ſunt iudices, & pericula minantur & mortem: bithalaſſa vero loca, quæ duplicibus vndæ fallacijs æſtibus verberantur, dubijs mente, & de promiſſionum veritate nutantibus conferuntur, atq; his, qui irrationabili fidem noſtram ratione diſcutiunt: hypocritæ autem & doloſi, piratis ſimiles habentur. Iam verò rapidus vortex & tartarea Charybdis, & ſaxis illiſa naufragia, ac mortiferæ merſiones, quid aliud æſtimanda ſunt, quàm peccata? Reſtat igitur, vt hæc nauis, curſu proſpero, tuta poſſit portum deſideratæ vrbis intrare. Sed quis tandem exitus huius tempeſtatis? quis effectus? quæ merces? vtiq; probatio & reprobatio fidei, qua ſuos dominus examinare conſueuit. Hæc eſt illa pala, quę dominicam aream purgat, Eccleſiam ſcilicet, confuſum acetuum fidelium euentilans, frumentum à paleis diſcernens. Hæ ſunt ſcalæ, quas ſomniabat Iacob, alijs aſcenſum in ſuperiora, alijs deſcenſum ad inferiora demonſtrantes. Totum quod agitur in iſta naui, in perſecutione, in tempeſtate, in turbine, gloria eſt Dei probantis & reprobantis, imponẽtis & deponentis. Et reuera, Illuſtriſſime atq; humaniſſime Domine, in hac præſenti vita, propoſita ſunt nobis certamina, paratæ ſunt coronæ, diſtributa prẽmia; vt vnuſquiſq; eligat, quod ſibi arriſerit: quia non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Vnde iuueni quondam Herculi ſecum conſulenti, ad vtram viarum ſe conuerteret, an eam, quæ ad virtutes per labores ducit, an facilem per voluptates ingrederetur; duas ei fœminas, virtutem ac voluptatem, quarum mox tacitus apud ſe, è diuerſo habitu, differentiam agnouerit, apparuiſſe fertur: altera quidem forma conſpicua, molliore facie, laſciuis oculis, ſermone blando, omnia fauſta, faciliaque, & ad vitæ ſolatia tendentia, per otium pollicendo, Herculem ad ſe trahere conabatur: altera verò, vultu rigido, ſqualenti, mœſtoq; ore, magnam fiduciam, atque conſtantiam præſeferens, nihil iucundum, nihil amœnum oſtendebat; ſed mille pericula, laboreſq; immenſos, terra mariq́ue ſubeundos; prœmium tamen horum immortale, ad extremum verò, morientem Herculem ſecuturam, & inter deos collocaturam: quàm ſecutum fuiſſe Herculem memoriæ proditum eſt. Sed heu illuſtriſſ. Domine, deſunt nobis hodie illi Hercules, qui durum virtutis iter aggrediantur: nam ad vitium facilis vicinaq; ſemita cunctis panditur; at virtutis iter poſuêre remotum cœlicolæ, durumq; priùs, ſed vertice ſummo dum fuerit, planum ſe offert quærentibus illud: virtus ergo colenda eſt, non imago virtutis; quia regnum Dei non eſt in ſermone, ſed in virtute, quia laus virtutis in actione conſiſtit. Atqui plurimi ex hominibus noſtræ tempeſtatis, non veras virtutes colunt; ſed vmbras atq; imagines virtutum conſectantur. vnde fit, vt in paucis admodum vera virtus inueniri queat, vitijs vbique dominantibus: fides abeſt, infidelitate dominante: pietas receſſit, auaritia imperante: pax auolauit, publicè bellis ſæuientibus, contra veritatem Catholicæ fidei priuatis inimicis vſq; ad ſanguinem furentibus: pudicitia in deſertum ſe recepit, libidinibus effrenatis omnem ſexum, & omnes corporis partes contaminantibus. ô perditiſſima ſecula! ô deteſtandam hominum libertatem! qui dum exiſtimant nulli deo nos eſſe curæ, aut poſt mortem nihil eſſe futuros; totos ſe crapulæ & libidinibus addicunt: & dum licere ſibi putant omnia, & impunè viuere, & mori ſine Deo in hoc mundo; hauriendis voluptatibus ſitientes incumbũt, per quas imprudentes in laqueos mortis incurrunt. Cæterùm, vt veritatem ſanctarum ſcripturarum taceam, atque antiquorum patrum ſententias, quæ contra huiuſmodi veſanos homines disertè copioſeque loquuntur; illud vnum in medium afferre curaui, quod ab ipſa natura didicimus. Parens noſter ille, vnus & ſolus Deus, cùm animal intelligens & rationis capax effingeret; ex humo ſubleuauit, & ad contemplationem ſui artificis erexit: hunc Antropon Græci appellarunt, quòd ſurſum ſpectet. Nobis igitur ſtatus erectus, ſublimis vultus, ab artifice deo datus, ſatis perſuadere poteſt; voluptates effrenatas, libidines, ebrietates, contentiones, nouarum doctrinarum inuentiones, rationi humanæ non eſſe conſentaneas, quippè, quæ curuant cœleſte animal, & beluis ſimile efficiunt, quas natura pronis corporibus abiecit in paſtum. O ſtultas hominum mentes! ô pectora cœca! Quamlibet in tenebris vitæ, quantiſq; periclis. Degitur hoc æui

Clem. Rom. Epiſc. 1. epiſt.

Eccleſia magna nauis.

Tertull. de fuga in perſecutione.

Herculis electio.

Baſil. de legendis libris gentilium.

Heſiodi carmina.

D. Paulus.

Hominis ratio atque efficacia.

* 2

quod-

quodcunque eſt? Quis hæc ludibria hominum noſtri temporis non derideat, qui habet aliquid ſanitatis? præſertim eorum, qui nouas doctrinas ſectantur, quiq; ſcripturis vtuntur non omnibus, neq; integris; ſed, quæ ambigue dicta ſunt, eligentes, transferunt illas, ſparſimque voces pauculas veluti floſculos carpentes, non ſpectant in eis ſignificatum, ſed nuda dictione abutuntur: *Clem. Alex. 7. Stromat.* Quomodo, inquit antiquiſſimus Irenæus, ſi quis regis imaginem bonam, fabricatam diligenter ex gemmis pretioſis, à ſapiente artifice, ſoluens ſubiacentem hominis figuram, transferat gemmas illas, & reformatis faciat ex eis formam canis, vel vulpeculæ, & hanc malè diſpoſitam dehinc conformet, & dicat hanc eſſe regis illam imaginem bonam, quam ſapiens artifex fabricauit? *Irenæus.* Eodem modo & homines noſtri temporis, anicularum fabulas aſſumentes, poſt deinde ſermones, & dictiones, & parabolas hinc inde afferentes, aptare volunt fabulis eloquia Dei: atque ita per gemmarum phantaſiam decipiunt idiotas, & ſeducunt corda innocentium per dulces ſermones, perditam libertatem viuendi: hinc hæreſes: hinc errores plurimi exorti ſunt: hinc ardet orbis terrarũ diuerſis dogmatibus: in cauſa eſt, quòd ſacerdoti Dei non obtemperantur, nec vnus in Eccleſia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Chriſti cogitatur: cui, ſi ſecundùm magiſteria diuinæ obtemperarent paternitatis vniuerſa; nemo aduerſum ſacerdotum collegium quicquam moueret: nemo diſſidio vnitatis Chriſti Eccleſiam ſcinderet: nemo ſibi placens ac tumens, ſeorſum foris nouam hæreſim conderet. *Cypr. epiſt. 3. hæreſes vnde ortæ.* Inter autem huiuſmodi errores, nullus periculoſior, nulluſque deterior, quàm qui ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis ſacroſanctum myſterium labefactare, atque euertere nititur. *Hæreſis periculoſior.* Quapropter, cùm in primo libro Pymandri aduerſus eos, qui filij Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti diuinitatem, atq; æternitatem negant, pro noſtra tenuitate, ac curta in tantæ rei maieſtate ſupellectile diſputarim; in hoc ſecundo aduerſus eos, qui de Spiritu S. peruerſiſſimum dogma ſeminant, quod retroactis temporibus euulſum fuerat, quique de angelis bonis atq; malis perperam obloquuntur, mihi diſputandum eſſe duxi. Volens autem aliquod, vel tenuæ ſaltem, erga Ampliſſimam & Illuſtriſſimam Dominationem tuam gratitudinis ſpeciem prodere, ſub tuis feliciſſimis auſpicijs in lucem produximus, magnum illum Mercurium, de Spiritu ſancto, & de angelis egregiè diſſerentem. Hunc læta fronte dignaberis accipere, Cardinalium S. Romanę Eccleſię decus ſingulare, tui nominis auſpicijs in lucem prodeuntem; tua enim eximia magnaque authoritate communitus, fauſtius proditurum in lucem, candidiſq; lectoribus gratiorem quoque futurum, minimè dubito. Id autem vt facerem, non tam mihi perſuaſit ſingularis atque perpetuus animi in noſtrum ſeraphicum ordinem tui fauor, quàm vno omnium ore prædicata morum tuorum integritas, cum admirabili prudentia, parique humanitate coniuncta: inſignis quoq; doctrina, generoſa animi celſitudo, grauitas, pietas verè Chriſtiana, liberalitas erga omnes, præſertim erga eos, qui de fide Chriſtiana bene meriti ſunt, eximia beneficentia & affabilitas. Sed nulla laus tanto Principe dignior, quàm quòd vbiq; ſtudeas paci concordiæque Chriſtiani populi, quodque in ętate florenti Neſtorem quendam, vt ita loquar, præſtes, tùm principibus plurimis, tum etiam Eccleſiæ Chriſti. Poſſem quidem ex antiquiſſima & nobiliſſima Medices familia, atque ex maioribus tuis omni laude clariſſimis, vndequaq; Reuerendiſſimam atq; Illuſtriſſimam Dominationem tuam commendare, atque extollere: ſed tunc aliena magis, quàm propria tua encomia retexerem: nec aliena opus habes, qui propria virtute ornaris, non ignota: nec tuas dotes prædico, ſed pro donis in Illuſtriſſimam & ampliſſimam Dominationem tuam collatis, & Deo gratias agimus, & nobis omnibus congratulamur. Eia princeps nobiliſſime, diligentiſſimi prorethæ officium adhibe, in regenda hac naui, quæ per vndoſum pelagus properat ad vnam potentis regni vrbem. Terreni ſpiritus de torrentibus & conuallibus ſpirant, naufragium minantur: promontoria & loca confragoſa, pericula intentant & mortem: bithalaſſa verò loca, nutantes perturbant: aſtant doloſi piratæ, vltimum exterminium oſtendentes: non deeſt rapidus vortex, & tartarea Charybdis: multorum vidimus naufragia, futura timemus. Quapropter optime Princeps, cum tuis ſimul, compeſce terrenos iſtos ſpiritus: promontoria iſta euerte: deſtrue bithalaſſa loca: piratas doloſos perde: funditus ad terram proſterne rapidum vorticem, & tartaream Charybdim, poteſtate, qua præditus es: ſapientia, qua ornaris: generis nobilitate, & potentia, qua cæteris præſtas hominibus. Illuſtriſſimam atque Reuerendiſſimam amplitudinem tuam bonis omnibus augeat Deus Omnipotens, qui eſt optimus maximus, à quo ſolo proficiſcitur vera felicitas. Datum Cracouiæ ad S. Bernardinum. Anno 1585. 23. Ianuarij.

Catalogus Tractatuum, qui in hoc Secundo Tomo continentur.

De numero ternario.
De productionibus diuinis.
De Spiritu ſpirante, ſecundùm Philoſophos.
De Spiritu S. ſecundùm ſcripturas.
De Spiritu S. ſecundùm Theologos.
De relationibus in communi.
De actione & paſſione.
De relationibus Diuinis.
De Angelis bonis, ſecundùm Philoſophos.
De Angelis bonis ſecundum ſcripturas & Theologos.
De Angelorum creatione & bello.
De creare & creatione, an ſoli Deo competat.
De creatura, an fuerit ab æterno.
De creaturarum productione.
De indiuiduationis principio.
De materia, an ſit pars quidditatis.
De intelligentia, an ſit forma orbis.
De cœlo, an ſit corpus animatum.
De dæmonibus ſecundùm Philoſophos.
De idolis & dæmonum Magia.
De Luciferi effigie ſecundùm ſcripturas.
De Luciferi ſuperbia, bello, & ruina.
De dæmonum ordinibus.
De prouidentia Dei.

PYMAN-

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI,

Cum commento

F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI ORDINIS Minorum Regularis obſeruantiæ.

Textvs Mercvrii Triſmegiſti.

MEns autem Deus, vtriuſque ſexus fœcunditate pleniſſimus, vita, & lux, cum verbo ſuo, mentem alteram opificem peperit, qui quidem ignis, atque ſpiritus numen.

Commentum primum.

Trinitatis myſterium ſecundum Philoſ.

PYTHAGORAE, Platonis, omniumq; AEgyptiorum, atq; Græcorum ſapientum antiquiſſima doctrina fuit, & lege quedam ſancita, quæ paſſim quodammodo de ſanctæ atque indiuiduæ Trinitatis Myſterio, apud illos ſapientiæ duces, doctrinarum, artiumque inuentores illuſtres, legitur, atque habetur. Sane, Proclus Platonis Theologiam explicans, quam tradiderat Plato in epiſtola de tribus Imperatoribus, cum illuſtribus illis conſentit Platonicis, nempe Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio: aſſeritque Platonem à Pythagoricis accepiſſe: Pythagoram vero ab Aglaphemo, & Orpheo. *Omnis*, inquit, *Græcorum Theologia, nata eſt ab Orphicis myſteriis.* Quamobrem idem Proclus, nomina quidem, primum edita à Chaldæis, AEgyptiis, nouiſſime vero à Græcis celebrata. Sunt autem, vnitas, bonum. Plato bonum vocat, à quo mens gignitur: in Perinenide dicit vnitatem, diuinarum vnitatum creatricem. Porro diuinæ vnitates, ſunt angelorum chori, quos in nouem diſtingunt: quem Dionyſius forſitan ſecutus eſt. Vnitatem autem præfert ipſi menti, quam ſibi vnit, & copulat: Itaque vnitas, patri in diuinis competit, filio autem, mens. vnitas eſt omnium rerum cauſe, ſine qua nihil poteſt exiſtere, bonum vero productionis, atque manationis principium. bonum igitur eſt omnium fons, & origo; vnitas autem coniunctio omnium. Plane, hæc duo nomina, vnum, & bonum, à Chaldæis, authore Pſello, primum tradita fuiſſe legimus: *Vnum principium*, inquit, *dicunt eſſe, quod bonum, & vnitatem appellant.* Eodem libro: *Tria*, inquit, *principia multi in locis faciũt, bonũ, mentẽ, animã* bonum ſcilicet Patrem, mentem filium, animam ſpiritum ſanctum. Plotinus quoq; ex philoſophia Platonis: *Omne*, inquit, *quod non eſt primum, non eſt ſimplex.* Vnum eſt quid, & eius quod dicitur vnum, natura eadem: etenim hæc ipſa non eſt aliud; vnum ergo, deinde bonum. Et cum diximus vnum, & bonum, oportet eandem ſentire naturam, ac primo quod ſit ſimpliciſſimum, & ſufficiens per ſe, quod non ſit ex pluribus, ſic enim tolletur, quod non ſit in alio: quoniam, quicquid in alio eſt, etiam ab alio eſt. Si igitur non ab alio, neque in alio quidem eſt, neceſſe erit ſuper ipſum nihil eſſe. Deinde, mens ſtatuenda eſt, & id, quod primo intelligit: deinde animæ poſt mentem. Bonum ſine mente eſſe non poteſt, neq; mens ſine anima, denique neque anima ſine bono, & mente: atque ita tria ſunt, & vnum, nec plura, nec pauciora. Numenius etiam Platonicus, & temporis antiquitate, & ſapientiæ nobilitate præſtantiſſimus, multa de ſancta trinitate deſcripſit: *Deus quidem*, inquit, *primus in ſeipſo exiſtens eſt ſimplex, quod ipſe ſibi vbique coniunctum eſt, nec vſquam diuiduus.* At, & ſecundus Deus, & tertius eſt vnus. Plato in epiſtola ad Dionyſium, qui eum de natura Dei percunctatus fuerat, ſcribit: *De natura primi*, inquit, *loquendum eſt tecum per enigmata, vt ſi quid epiſtola terra vel ponto perpeſſa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habent res. circa omnium regem, omnia ſunt, & illius gratia exiſtunt omnia, illeque eſt cauſa omnium bonorum ſecundum autem circa ſecunda, & tertium circa tertia.* Porro hæc à Porphyrio diligenter explicentur, authore Cyrillo. Scribit igitur Porphyrius in quarto libro hiſtoriæ philoſophi: Vſque ad tres ſubſiſtentias, dicit Plato, Dei progredi eſſentiam, & eſſe quidem ſummum Deum bonum: poſt illum autem ſecundum conditorem: tertiam autem mundi animam. vocabant autem ſpiritum diuinum, animam mundi, quandoquidem ab ipſa, vitam mutuent vniuerſa: vnde hominum, pecudumq; genus, vitæque volantum: & quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus, quam obrem Dauid cecinit: *Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur.* & alibi Poeta ait, Deum ire per omnes terras, tractuſque maris, cœlumque profundum. Mercurius in ſermone ad Aſclepium hæc ait: *Spiritu agitatur, & viuificatur omnis in mundo ſpecies: ſpiritus implet omnia, mundus nutrit corpora, ſpiritus animas.* Plotinus in libro de tribus imperatoribus. Animatio mundi eſt ſpiritus Dei. Anima magna cœlum animauit. Hæc ingreſſa cœleſte corpus dedit vitam, dedit immortalitatem, excitauit ipſum proſtratum. Non immerito ergo poeta canit: *Spiritus intus alit*, vnde Pythagoras, quum audiſſet hunc ſpiritum, cenſuit eſſe animam, per omnem re[r]um naturam intentam, & commeantem: hoc Cicero de natura Deorum interpretatur ψυχὴν id eſt, animum, quem cæteri dicerent animam. Itaque, & animus mundi, & anima, & animatio ſolet appellari. Loquens præterea Cicero de ordine mundi: *Hæc*, inquit, *ita fieri omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus profecto non poſſent, niſi ea vno diuino, & continuato ſpiritu continerentur.* Damaſcius Platonicus de AEgyptiis ſic loquitur: *AEgyptij*, inquit, *primum principium appellant tenebras incognitas, ſuper omnem cognitionem, ter iſtud acclamantes:* triplicem Deitatem, ſiue numina deſignantes. Sic Iſaias, vidit Seraphim, audiuitque ea dicentia. *Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus Sabaoth:* bonum, mentem, & animam. Tenebras autem vocant AEgyptij, quia nimirum poſuit tenebras latibulum ſuum, & eſt caligine ſeptus. denique, authore Paulo, lucem habitat inacceſſibilem. Plutarchus refert apud AEgyptios in templo Mineruæ, hæc inſcripta fuiſſe: *Ego ſum omne quod fuit, quod eſt, quod futurum eſt. Velum meum nemo mortalium hactenus reuelauit.* Calcidius præterea Platonicus in Timæum ſic ſcribit: *Origo*, inquit, *omnium rerum eſt ſummus Deus, poſt quem prouidentia eius: ſecundus Deus, lator legis, & vitiuſq; vitæ tam æternæ, quã temporariæ; tertia eſt ſubſtantia, quæ ſecunda mens, intellectuſq; dicitur, quaſi quædam cuſtos legis æternæ. Itaq; primus Deus iubet, ſecundus ordinat, tertius intimat. Poſt ſummum bonum, quod omnia expetunt, ſequitur ſecunda res, id eſt. mens, æmula bonitatis, propter indefeſſam ad ſummum bonum conuerſionem.*

Vnitas. Bonum. Plato. 6. de repub.

Mens.

Pſellus.

Tria principia.

Bonum, mens, anima.

Plato.

Cyrillus, lib 8. contra Iulia.

Animam mundi. i. ſpiritus ſanctus.

Pſal. 103.

Pythagoras.

Cicero.

Damaſcius.

Iſa.

Calcidius.

De trinitate.

num. hoic obſequitur ſecunda mens, id eſt, Anima mundi : hinc fatum. Nomina primi apud Calcidium hæc ſunt: Iuſſor, imperator, dictator. Secundi vero, lator legis, iudex, author æternæ & temporariæ vitæ, prouidentia, idea rerum, aula formarum ditiſſima, æmula bonitatis. Tertij, Intimator, vniuerſalis afflatus, bonorum largitor, qui funditur,

Pletho, Gemiſtus.

mittitur, & datur. Pletho & Gemiſtus, ſecundum Sibyllarum oracula ac magiam ipſorum, has proferunt ſententias: Omnia, inquiunt, perfecit pater, & menti tradidit ſecundæ. Vnde Plotinus inducit Platonem loquentem: *O homines, quem vos arbitramini Deum mundi creatorem, non eſt primus, ſed eſt eo ſuperior.*

Beſſarion.

Beſſarion etiam hoc dogma tum Chaldaicum, tum Platonicum comprobauit libr. 2. Seruat, inquit, hoc propoſitum Plato ſemper, vt non primum per ſe principium exiſtimet creatorem rerum ſenſibilium propinquum; ſed eum, qui poſt primum illum, quem vnum vocat, ſecundo loco conſtitutus eſt: cui cum materia, tum ideæ à primo attributæ ſunt, quas reſpiciens creator ſecundus, formas materiales, atque ſenſibiles materiæ imprimit. hoc cum

Quare Auicenna errauit.

Auicenna Arabs legiſſet, & non intellexiſſet, credidit primam intelligentiam creaſſe ſecundam, ſecundam vero producere tertiam. Eſt autem hoc dogma Plotini, aliorumque Platonicorum, qui præcipue tradiderunt a ſecunda mente, id eſt, à filio, tertiam produci, nempe ſpiritum ſanctum. Primam vero duntaxat genuiſſe filium ſuum primogenitum, qui deinde viſibilia, & inuiſibilia creauerit, à quo prodeat anima mundi. Suidas probus author teſtatur Triſmegiſtum

Suidas.

appellatum, quia de trinitate quodam diuino ſpiritu locutus

Triſmegiſtus In Aſclepio.

ſit. Erat, inquit, *lumen intellectuale.* Ante lumen intellectuale, ſaltem prioritate originis. *Et erat ſemper mens mentis luminoſa, & nihil aliud erat, quam horum vnitas, & ſpiritu omnia continens. Extra hanc non eſt Deus, non angelus, non ſubſtantia vlla alia, omnium enim eſt Dominus, & Pater, & Deus, & fons, & vita, & poteſtas, & lumen, & mens, & ſpiritus, & omnia in ipſo, & ſub ipſum*

Plato epiſt. ad Hermiam &c.

ſunt. Conſentit his Plato in epiſtola, quam ſcribit ad Hermiam, & Eraſtum, & Coriſcum. *Hanc epiſtolam omnes vos cum tres ſitis, legere oportet,* inquit, *& maxime congregatos, adiurantes Deum ducem, huiusque ducis, & authoris patrem dominum, quem recte philoſophantes cognoſcamus*: Et in Epinomide: *Honores tribuamus,* ait, *non vt huic quidem annum, alij vero menſem, alijs autem nullam partem deputemus, nullumue tempus, in quo ex ſuo egrediatur polo, ſimulque perficiens mundum, quem conſtituit verbum, quod omnium*

Verbum ſapientiſſimum.

ſapientiſſimum. Hoc beatus primum quidem admiratur, & addiſcendi amorem habet, quantum mortali naturæ poſſibile. Porro in hoc Plato clariſſime oſtendit, patrem, verbum, & amorem. Pythagoras quoque, authore philoſopho in primo de cœlo, &

Pythagoras de trinitate.

mundo, trinitatis myſterium cognouiſſe videtur: *Ipſa tria,* inquit, *omnia ſunt ipſum vero ter eſt ipſum finis id, quod omni ex parte ſit.* Nam, vt Pythagorei ſentiunt ipſum omne, ipſaque omnia tribus ſunt definita: finis enim medium, atque principium eum habent numerum: qui eſt ipſius omnis, hic autem trinitatis. Quocirca etiam à natura ſumentes, veluti ab illius lege in Deorum ſacrificiis celebrandis hoc vtimur numero. Itaque percelebres, atque inſignes ſapientes, Trinitatis ſanctæ myſterium a longe ſalutantes, ſub inuolucris, atque quibuſdam ſimilitudinibus efferre geſtientes, vix tandem ad id deuenerunt, vt nobis ſub quibuſdam nominibus, perſonarum diſtinctionem oſtenderent. Eſt enim hoc ſacroſanctum trinitatis myſterium ab omni prorſus intellectu creato quam remotiſſimum, vtpote ipſius maieſtatis altitudine cuiusuis creatæ naturæ captum ſuperans. Quare, ſi quippiam antiquis illis reuelatum eſt ſapientiæ ducibus, id profecto ex diui Pymandri benignitate emanaſſe, dubium non eſt; qui omnes cupit ad veritatis agnitionem pertingere, ſuique participes fieri. Quam ob cauſam, poſtquam ſapientiſſimum Mercurium de incomprehenſibili, ſanctiſſimaque verbi ſui

Exponitur textus.

generatione inſtruxit, vt in primo libro dixi, iam pergit, alterius perſonæ, nempe diuini ſpiritus productionem oſtendere. *Mens autem Deus,* inquit, *vtriuſque ſexus fœcunditate pleniſſimus, cum ſuo verbo mentem aliam opificem peperit.* hæc plane non

Fœcunditas diuina.

ſine magna animi modeſtia intelligenda ſunt: ſiquidem vtriusque ſexus fœcunditas, in illa ſancta, ineffabilique trinitate, vtriusque potentiæ, Intellectus ſcilicet, & voluntatis partus eſt pleniſſimus. Verbum namque lucidum, atque diuinum, diuino producitur gignitur que intellectu, quemadmodum in primo libro dixi: ſpiritus autem numen, partus eſt diuinæ voluntatis. Igitur vtriusque ſexus fœcunditate noſter Pymander pleniſſimus eſt. De qua quidem fœcunditate, ac perſonarum trinitate, diſtinctione, proprietate, nobis poſthac loquendum eſt atque diſputandum.

QVAESTIONIS PRIMÆ

De numero ternario.

CAP. I.

Ternarij numeri Sacramentum.

Sap. 11.

QVantum apud antiquos ſapientiæ cultores ſemper valuerit numerorum authoritas, cum ex philoſophiæ principiis, tum etiam ex ſacris literis percipere poſſumus: *Omnia,* inquit ſapiens, *Deus fecit in numero, pondere, & menſura.* omnia plane ſuis conſtant numeris, appenduntur ponderibus, menſuris diſcreta ſubſiſtunt.

Plato.

Quamobrem, diuus Plato in Epinomide. Si quis, inquit, ab hominum natura numerum auferat, nunquam prudentes nos erimus. Qui autem veræ rationis, atque prudentiæ expers eſt, is ſapiens quomodo vnquam euadet? cui vero deerit ſapientia, vniuerſæ virtutis pars maxima, is cum bonus abſolute eſſe non poſſit, nunquam beatitudinem aſſequatur. Itaque numerum præſupponere, neceſſe eſt omnino: eo

Numeri neceſſitas.

enim ſublato, omnes propemodum artes euaneſcerent: tota enim muſica, motus, & vocum numero indiget. Mali nullus numerus cauſa eſt: nam irrationalis, & inordinata, deformis, inepta, inconcinnaque agitatio, omnia denique, in quibus mali quippiam ineſt, numero carent. Et 6. de legibus: Nulla,

Pythagoras quid ſit numerus.

inquit, diſciplina ad artes vniuerſas tantam habet vim, quantam numerorum cognitio. Pythagoras etiam Italicæ philoſophiæ princeps, Deum, animas noſtras, cunctaque quæ ſunt, numeris conſtare aſſerit, ex eorumque harmonia, atque concentu vniuerſa generari. Eſt autem numerus (authore

Ternarij ratio.

Pythagora, vt dixi in primo libro) extenſio, atque actus ſeminalium rationum in vnitate regnantium. Numerus præterea eſt in diuina mente conſiſtens, a quo, & ex quo omnia componuntur, & permanent ordine quodam indiſſolubili inuicem diſtributa. Quoniam igitur numeris, & viſibilia, & inuiſibilia, omnia conſtant: illa ergo diuina maieſtas, numero fortaſſis carebit? minime. Eſt enim numerus ſeipſum mouens: numerus autem vnius non eſt: quippe cum ſit multitudo ex vnitatibus collecta. Cæterum, quia gaudet Deus nu-

Deus gaudet numero impari.

mero impari, multitudo vero à ſumma ſimplicitate quam longiſſime abeſt: primus ergo numerus impar, nempe ternarius in diuinis, non immerito eſt cõſtituendus. Sane, Deus ternario numero res prorſus omnes gubernat, atque eodem numero res ipſæ terminantur. vnde Virg. *Numero Deus impare gaudet*: mundi enim faber, primo ſingula creat, deinde illa ad ſe rapit, poſtremo, perficit, atque complet. Plane ſingula quæque ab illo perenni fonte fluunt, dum inde naſcuntur, in eundem poſtea refluunt, primam ſcilicet originem repetentes. Vltimo, perfectam, atque conſummatam, abſolutamque perfectionem aſſequuntur. Iure ergo Orpheus, Iouem principium, medium, & finem vniuerſi vocauit. Principium, inquiunt, vt producentem; medium vero, vt producta ad ſeipſum trahentem; finem autem, vt perficientem ad ſeipſum redeuntia. Præterea, non ſolum eſt principium, medium, & finis, verum etiam, bonum, pulchrum, & iuſtum: bonum creat: pulchrum allicit: iuſtum perficit. Patri, principij, bonique ratio competit: medij vero, atque pulchri, filio: diuino autem ſpiritui, finis, iuſtique conditio, hoc eſt fortaſſis, quod Theologi dicunt, vnum, ſpeciem, & ordinem, quæ in rebus conditis conſpiciuntur: vnumquodque enim, vnum aliquid eſt, & aliqua ſpecie formatur, atque ordinem aliquem petit, aut tenet: atque ita in

Veſtigium Trinitatis. Vnum. Species. Ordo.

creaturis prælucet veſtigium trinitatis. Summa autem origo, authore Auguſt. de vera religione, in diuinis, eſt pater: perfectiſſima pulchritudo, filius intelligitur: beatiſſima vero delectatio, ſpiritus ſanctus. Trinitatem itaque intelligimus vnum Deum patrem, à quo ſumus: & filium per quem ſumus: & ſpiritum ſanctum, in quo ſumus: hoc eſt, principium ad quod recurrimus, & formam, quam ſequimur, & gratiam, qua reconciliamur. vnum ſcilicet, quo authore conditi ſumus: & ſimilitudinem, per quam ad vnam, ſiue ad vnitatem reformamur: & pacem, qua vnitati adhæremus. Lauſſime ergo patet ternarij numeri ſacramentum, quod

Ternarij ſimilitudines in rebus.

profecto ſingulæ quæque res præſeferre videntur. Extat inſuper apud antiquos non contemnenda numeri ternarii authoritas. Multi fuerunt Patriarchæ, & Deus ſeipſum Patriarcharum vocat Deum. *Ego Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob*: non quod non ſit etiam Deus Moyſi, & Ioſeph, omnium enim Deus eſt, qui inuocant eum in veritate; ſed veneratur ſicut in imagine, in terra cœleſtia. Tres Patriarchæ ſunt in honorem Trinitatis. Tres virtutes, fides, ſpes, & charitas. In tria diuiſum eſt vniuerſum, nempe in ordinem cœleſtium, terrenorum, & inferorum. In tria ſecantur tempora, in præterita, præſentia, & futura. Tres ſacer-

De numero ternario. dotes nominantur, Moſes, Aaron, & Samuel. Trium celebris eſt memoriæ Regum, Dauid, Ezechiæ, & Ioſiæ. In camino tres pueri. In montem cum Chriſto conſcenderunt tres Apoſtoli. Multi in cœlo angeli, & tres apparuerunt Abrahæ. *Scriptura de numero ternario.* Tres dies, & totidem noctes perrexit Abraham, Iſaac immolaturus. Ionas tribus diebus fuit in ventre Ceti. Populo priori tres erant ordines, ſacerdotium, regnum, & prophetia. Cornu item erat olei ſanctificationis, & vna fuit vnctio, tria vero dona: vnum cornu, tria chariſmata; inungebantur enim Sacerdotes, Reges, & Prophetæ. *Tres Hierarchiæ angelorum.* Tres ſunt angelorum Hierarchiæ. Prima circa omnium principem aſſidue verſatur, habetque tres angelorum ordines, nempe Seraphinos, Cherubinos, & Thronos. Porro Seraphini, Dei charitatem, Cherubini autem ſapientiam, Throni vero, iudicium Dei præſeferre videntur. Secunda Hierarchia, vniuerſum miratur, ideo tribus angelorum ordinibus adornatur, nempe dominationibus, virtutibus, & poteſtatibus. Cæterum dominationes, Dei regnum, virtutes autem, miracula, poteſtates vero, Dei potentiam oſtendunt. *Ratio ordinum in angelis.* Tertia Hierarchia particularibus inuigilat, vnde habet principatus, archangelos, & angelos. Principatus, Dei diſtributiones, Archangeli, conſilia, Angeli vero enunciant diuinam prouidentiam. Tres ergo illæ Hierarchiæ, in ſingulos tres ordines diſtributæ, Trinitatis admirabile, ſanctumque venerantur Sacramentum. Tres magi cum tribus muneribus. Iter trium dierum petit Moyſes. *Exod. 5. Eſtote parati in diem tertiam. 19. Exod.* Tria ſunt in hoc mundo, omni malo deteriora; anima in peccato perſeuerans, angeli mali eam rapientes, & infernus. tria optima, anima in bonis perſeuerans operibus, angeli boni, & paradiſus. Tres homines commendantur, Noe, Iob, & Daniel. Tres mortui à Domino ſuſcitati. Trina interrogatio, confeſſio, & negatio Petri. Trina oratio Chriſti, & Danielis. Trina demiſſio Lintheí in viſione Petri. *Actor. 11.* Tres menſuræ ſimilaginis accepit Sara, *Gen. 18.* Tria ſata farinæ, diuinitas, anima, & caro Chriſti. Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, pater, verbum, & ſpiritus ſanctus. & tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. Tribus digitis appenditur moles terræ *Iſa 40.* Tres ciuitates refugij æquali ſpatio à ſe diſtantes. Tria ſunt intellectu difficilia, via aquilæ in cœlo, via colubri ſuper petram, via nauis in Mari. Et hæc quidem ſacris ſufficere puto. Iam ad naturalium ſpeculatores accedamus. Plato in Timæo, tres mundos conſtituit, & triam itidem chaos. Tres mundi principes poſuit Zoroaſtres. Tres ordines, ſcilicet ideas, rationes, & ſemina poſuit Plato; ideas in Deo, rationes in mente, & ſemina in anima. Tribus Pythagorei Deum colere conſueuerunt, nempe thure, igne, & oratione. *Numeri ternarii perfectio.* Numerus præterea ternarius eſt perfectus conſtat enim ex partibus ſuis ſimul ſumptis. in quantitate quoque continua perfectus reputatur, quæ conſtat ex principio, medio, & fine. Deinde, numerus ternarius conſtat tam ex partibus aliquotis, quam non aliquotis. *Ternarij obſeruatio in rebus.* inſuper, in duo æqualia diuidi non poteſt, ob vnitatem, quam habet annexam. vnde præter vnitatem nihil habet, quia nimirum tres ſunt perſonæ, & vna Deitas, atque ſubſtantia. In creaturarum conditione, Dei apparet potentia, quæ patri attribuitur: in diſpoſitione earundem, ſapientia, & hæc ad filium ſpectat: in ornatu vero, bonitas, i. ſpiritus diuinus. In quolibet præterea indiuiduo, virtutem inuenies, ſpeciem, & vtilitatem. virtus, patri in diuinis conuenit: ſpecies filio: vtilitas autem ſpiritui ſancto. Videmus Solem in cœlo currentem, *Lib. 14. de Trin.* fulgentem, calentem. Similiter ignis tria habet, motum, lucem, & feruorem, quæ ab inuicem non ſeparantur. Tres præterea ſunt animæ potentiæ, vna autem anima, atque vita. *Imago trinitatis in anima.* Quamuis, inquit Auguſt. Humana mens non ſit eius naturæ, cuius Deus eſt; imago tamen illius eſt, quo nihil melius eſt ibi quærenda eſt, i. in mente: eo enim ipſo imago Dei eſt mens, quo capax eius eſt, eiusq; particeps eſſe poteſt. Mens autem meminit ſui, intelligit ſe, diligit ſe. vnde apparet quædam trinitas memoriæ, intelligentiæ, & amoris, hæc autem tria, non ſunt tres, ſed vna vita, vna mens, vna eſſentia: itaq; hæc tria, vnum ſunt, quia vna vita, vna mens, vna eſſentia: vnde non pluraliter, ſed ſingulariter dicuntur: eo vero tria, quod ſe inuicem referuntur. Et hæc quidem æqualia ſunt, non ſolum ſingula ſingulis; ſed etiam ſingula omnibus; alioqui non ſe inuicem caperent: ſe autem inuicem capiunt; capiuntur autem & à ſingulis ſingula, & à ſingulis omnia. memini enim me habere memoriam, & intelligentiam, & voluntatem: & intelligo me intelligere, & velle, atque meminiſſe: & volo me velle, & meminiſſe, & intelligere. Totam præterea meam memoriam, & intelligentiam, & voluntatem ſimul memini; *Potentiarum æqualitas in anima.* quod enim memoriæ meæ non memini, illud non eſt in memoria mea: nihil autem tam in memoria eſt, quam ipſa memoria. totam ergo memini. Item, quicquid intelligo, intelligere me ſcio, & ſcio me velle quicquid volo, quicquid autem ſcio, memini: totamque ergo intelligentiam, totamque voluntatem meam memini. Iterum, cum hæc tria intelligo, tota ſimul intelligo: neque enim quicquam intelligibilium eſt, quod non intelligam, niſi quod ignoro: quod autem ignoro, nec memini, nec volo. Quicquid ergo intelligibiliũ nõ intelligo, cõſequenter & nec memini, nec volo. quicqd ergo intelligibiliũ memini, & volo, & conſequenter intelligo. Voluntas quoq; mea, totã intelligentiam, totamq; memoriam meam capit, dum vtor toto eo, quod intelligo: & memini. Cum igitur inuicem à ſingulis & omnia, & tota capiantur; æqualia ſunt tota ſingula tota ſingulis, & tota ſingula ſimul omnibus totis, & hæc tria vnum, nempe vna vita, mens, atque eſſentia. Non temere ergo ait Moyſes: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Sane, vnitatis, ac trinitatis imaginem gerit diuinæ: quippe, qui diuinæ conſors eſt naturæ. Tres apud logicum habentur ſyllogiſmi, Dialecticus, Sophiſticus, & demonſtratiuus: ex tribus conſtat verus ſyllogiſmus, ſcilicet, maiori, minori, concluſione. *Ternarius numerus in artibus.* Tres etiam habentur apud Rethoricum rationis ſpecies, nempe demonſtratiua, deliberatiua, iudicialis. Tres ſunt numeri apud Arithmeticum, perfectus, vt ſex; diminutus, vt octo; ſuperfluus, vt duodecim. Triplex eſt muſica, mundana, humana, inſtrumentalis, authore Boetio: inſtrumentalis, rurſus in rithmicam, metricam, & harmonicam diuiditur. Tres ſunt philoſophiæ partes: rationalis, naturalis, diuina. Tres ſunt leges, naturalis, ſcripta, & gratiæ, nempe euangelica. quod ſi liceret ea, quæ à nonnullis ſcribuntur, adducere, timeo oneri me eſſe legenti: ſubſcribam tamen, vt quiſque pro ſuo libitu accipiat.

Gryphus ternarij numeri.

Ter bibe, vel toties ternos, ſic myſtica lex eſt,
Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti,
Imparibus nouies ternis contexere ſummam.
Iuris idem tribus eſt, quod ter ternis omnia in iſtis,
Forma hominum cœpti, plenique, exactique partus.
Quinque nouem numeri fati tenet vltima finis.
Tres Ope progeniti fratres, tres ordine Parcæ,
Veſta, Ceres, & Iuno, deum inuiſibiles ſorores.
Inde triſulca Iouis ſunt fulmina, Cerberus inde,
Inde tridens, triplexq; Helenes cum fratribus ouum,
Ter noua Neſtorios impleuit purpura fuſos.
Et totiens trino cornix viuacior æuo,
Quam nouies terni glomerantem ſecula tractus
Vincunt aëripedes ter terno Neſtore cerui.
Tres, quorum ætates ſuperat Phœbeius oſcen,
Quem nouies ſenior Gangeticus anteit ales,
Ales cinnameo radiatus tempora nido.
Ter gemina eſt Hecate, tria virginis ora Dianæ.
Tres Charites, tria fata, triplex vox, trina elementa.
Tres in Trinacria Sirenes, omnia trina,
Tres volucres, tres ſemideæ, tres ſemipuellæ.
Ter tribus ad palmam iuſſæ certare Camenæ,
Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.
Tres ſophiæ partes, tria punica bella, Trimeſtris
Annorum, cæliique vices, noctiſq; per vmbram,
Ter gemini vigiles, ter clara inſtantis Eoi,
Signarunt ſeruis deprenſo Marte ſatelles,
Et qui conceptus triplicata veſpere noctis,
Iuſſa quater terna ſuſpendit in arma trophæa,
Et lyrici vates numero ſunt Mnemoſynarum
Tres ſolos, quondam tenuit quos dextera Phœbi,
Sacrarunt totiens ternos ex ære Citheron.
Religione patrum, qui ſex periiſſe timebant.
Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo:
Qualia bis genito Thebis trieterica Baccho,
Tres primas Thraecum pugnas, tribus ordine bellis,
Iuliadæ patri inferias miſere ſepulto.
Illa etiam thalamo per trina ænigmata quærens,
Qui bipes, & quadrupes foret, & tripes, omnia ſoluit.
Terruit Aoniæ volucris leo, virgo triformis,
Sphynx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.
Trina in Tarpeio fulgent conſortia templo.
Humana efficiunt habitacula ter geminæ artes,
Parietibus qui ſaxa locant, qui culmine tigna.
Et qui ſupremo ſimat tectoria cultu.
Hinc bromij quadrantal, & hinc ſiccaa medimna,
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat vſus agendi.

An in diuinis ſit numerus.

In phyſicis tria prima Deus, mundus, data forma,
Tris genium omnigenum, genitor, genitrix, genus & vis,
Per trina ſpecies trigonorum linea currit.
Æquilatus, vel crure pari, vel ex omnibus impar.
Tris coit in partes numerus perfectus, vt idem
Cum grege ter terno per ter tria diſſoluatur.
Ius triplex, tabulæ quod ter ſanxere quaternæ,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vſque eſt.
Interdictorum trinum genus, vnde repulſus.
Vi, furto, aut vtrobique fuerit, quorumue bonorum
Triplex libertas, capitisque minutio triplex.
Trinum dicendi genus eſt, ſublime, modeſtum,
Et tenue ſtile, triplex quoque forma medendi,
Qua logos aut methodos, cuique experientia nomen.
Et medicina triplex, ſeruare, cauere, mederi.
Orpheus hinc tripodes, quia ſunt tria, terra, aqua, flamma,
Triplex ſyderibus poſitus, diſtantia, forma,
Et modus & genitrix modulorum, muſica triplex:
Miſta libris, ſecreta aſtris, vulgata theatris.
Martia Roma triplex, equitatu, plebe, ſenatu.
Tris equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.
Geriones triplices, triplex compago chimæra,
Scylla triplex, commiſta tribus, cane, virgine, piſce.
Atque hæc de numero ternario plus ſatis.

CAP. II.

An in diuinis ſit propriè numerus.

Quid ſit numerus. NVmerus, authore Boetio, *eſt multitudo ex vnitatibus aggregata*: Multitudo autem interdum tranſcendens dicitur, quatenus ſcilicet rerum eſt ſecundum eſſentiam differentium. Aliquando vero prædicamentaria, quæ ex continui diuiſione cauſatur. Pari enim modo, quædam vnitas tranſcendens appellatur, quæ eſt entis
Auicenna de vnitate tranſcendente. paſſio: alia vero prædicamentalis, à continui diuiſione proficiſcens. Cæterum Auicenna vnitatem tranſcendentem, ſiue vnum tranſcendens, accidens appellauit: tale ſiquidem vnum, denominatiuum eſt, quod profecto ad accidentis naturam ſpectat. Eſt etiam principium numeri, quod eſt accidentis. Inſuper aliquod addit poſitiuum reale, alioqui nu-
Vnum & ens quomodo diſtinguuntur. gationis vitium incideremus, dum dicimus, ens eſt vnum, idem repetentes. Oppugnat hanc Auicennæ ſententiam Auerroes 4. met. philoſo. authoritatem ſequens: Methaphy-
1. ſici, inquit, intereſt, quemadmodum de vno; ita etiam de ente cogitare: vnum enim, & ens realiter non diſtinguuntur. Præterea, ſi vnum enti diſpoſitionem additam dicat, pro-
2. fecto proceſſus eſſet in infinitum. Etenim, ſi homo eſt vnus, ob eam ſane diſpoſitionem entis naturæ additam: Aut certa illa diſpoſitio eſt ens, vel nihil. Porro dici non poteſt nihil eſſe, eſt ergo ens: ſed omne ens, eſt vnum per diſpoſitionem ſibi additam, atque ita illa diſpoſitio erit vnum per aliam diſpoſitionem, & ſic in infinitum. Præterea, quæ ſunt eadem
3. realiter, eandem profecto ſubeunt naturam: ſed ens & vnum, ſunt idem realiter: ea namque, quorum ſeparatio contradictionem includit, ſunt idem, ſed ens & vnum, ſubiectum & propria paſſio ſunt huiuſmodi: ſunt igitur idem realiter. Quare ens & vnum, eandem prorſus ſubeunt naturam. Deinde omne prius à ſuo ſuperiori eſſentialiter diſtinctum, atque abſolutum, ſine illo certe conſiſtere poteſt: quare ſi ens prius ſit quam vnum, ſicuti ſubiectum prius eſt accidente; ens vtique in rerum natura, ſine vnitate conſiſtere poterit: eritque ens, & non vnum. Suffragetur no-
Rationes contra Auicennam Ariſt. 7. met c. 4. bis philoſophus 7. met. *Subſtantia*, inquit, *prior eſt accidente, non ſolum natura, ſed etiam tempore*. Vnde, quantum ad ſe pertinet, ſine accidente poteſt conſiſtere: quod profecto omnibus modis falſum eſſe reputamus, vt ens ſit, & non vnum. Adhæc, Auicenna reputat vnum eſſe accidens, quia eſt principium numeri, quod eſt accidens. Atqui, idem per ſe in diuerſis eſſe prædicamentis, authore Boetio, *cap. de qualitate*, eſt impoſſibile. Sane, diuerſorum generum, & non ſubalternatim poſitorum diuerſæ ſunt ſpecies, & differentiæ, teſte philoſopho in ante prædicamentis: & in primo poſteriorum ait, prædicamentorum eſſentias eſſe impermixtas. Sed vnum, quod cum ente conuertitur, in omni plane genere inuenitur, quemadmodum & ipſum ens: determinati ergo eſſe generis, eſt impoſſibile, alioqui diuerſis in generibus inueniretur: atque ita tale vnum non eſſet principium numeri. Itaque vnum tranſcendens, in quocunque ente inueniatur, præter
Vnum tranſcendens. Duplex negatio. illud ens, cuius paſſio nominatur, poſitiuum dicit nullum: niſi duplicem ex principali ſignificato negationem in ente. Prima quidem eſt, diuerſitatis negatio à ſeipſo, quæ eſt ſui ipſius indiuiſio: Altera vero eſt negatio identitatis cum alio, hoc eſt, diuiſio ab vnoquoque, quod non eſt ipſum. Hæc autem negatio ex natura rei, abſque omni intellectus operatione in ente habentur reali, & ſecunda primam præſuppo-
An in diuinis ſit numerus. nit, ideo enim ab aliis ſecernitur, quia in ſeipſum non diuiditur, ſiue à ſeipſo non ſegregatur. Ad Auicennæ autem
Soluuntur rationes Auicennæ. rationes ſic reſpondere poſſumus. Ad primam, quæ ita arguebat: Vnum non eſt genus, nec differentia entis, nec ponitur in diffinitione quidditatiua alicuius ſubſtantiæ: ergo eſt
1. accidens. Reſp. vnum non eſſe accidens prædicamentale, ſiue vnum ex nouem accidentium generibus, ſed prædicatiuum potius, quod reuera formalem rei rationem non ingreditur, nec de ente, cui de aliis prædicatur in primo modo dicendi per ſe. Porro tale accidens prædicatiuum, naturæ rei, cuius eſt accidens, non addit aliquid reale, niſi indiuiſionem.
Ad 2. Si eſt idem aliquid eſſe ens, & vnum, ergo eſt nugatio dicere ens vnum, ac ſi diceres ens eſt ens: Reſpondet Com- 2.
ment. non ſequi aliquam nugationem: nam etſi ens & vnum eandem ſignificent eſſentiam, modis tamen diuerſis. i. di- *4. met. com. 3.*
uerſa ratione illam enunciant: qua de cauſa, nulla committitur nugatio. Proinde, quamuis vnum & ens eſſentialiter, aut realiter, non diſtinguantur, ens nihilominus aliam rationem indicat, nempe poſitiuam, vnū vero negatiuā in genere, hoc eſt, indiuiſionem. Ad 3. ſicut bis vnum numerale conſtitu- 3.
unt binarium; ita & bis vnum tranſcendens: ſed primum eſt accidens: ergo & ſecundum. Reſpondeo, quod quamuis vtrumque ſit numeri conſtitutiuum, non eiuſdem tamen eſt generis. Etenim, quemadmodum duplex eſt vnum, *Duplex numerus.*
quod vt accidens, & non accidens, diſtinguitur; ita plane duplex eſt numerus tranſcendens: vnus quidem, qui ex vnitatibus tranſcendentibus conſtituitur, abſtrahitque à ſubſtantia, & accidente, vnde eſſentiarum, vel formalis nominatur, vtpote ens; alius vero quantitatiuus dicitur, quippe, qui ex vnitatibus conſtituitur quantitatiuis, ſpectatque ad prædicamentum quantitatis: ex diuiſione enim continui cauſatur, vt docet tertius liber phyſicorum. Porro Auicenna arbitratus eſt omnem numerum, omnemque vnitatem, ad accidentis pertinere naturam, vt refert Comment. Præterea, illud vnum, quod de omnibus prædicamentis dicitur, reputauit eſſe numerorum principium: numerus autem eſt accidens: quare illud vnum accidens appellauit. ſed certum eſt, omnibuſque propemodum probatur, vnum tranſcendens non eſſe principium numeri. Sed dicet aliquis, quamuis vnum non dicat aliquid poſitiuum cum ente, veluti accidens à ſubiecto eſſentialiter diſtinctum; ſecundum tamen ſuam rationem formalem, qua diſtinguitur ab ente, non meram ſane negationem, ſed aliquid certe poſitiuum annũciat. vnum ſane, quod eſt principium numeri, multitudinem, quæ eſt aliquid poſitiuum, præcedere, clariſſime con-
ſtet. Pari ergo ratione, vnum, quod conuertitur cum ente, *Vnum non eſſe meram negationem.*
quodque eſt principium numeri tranſcendentis, eiuſdem erit naturæ: eſt enim menſura, vt dicitur 4. met. Vnitas præterea perfectionem dicit ſimpliciter: quo enim aliquid eſt perfectius; eo magis eſt vnum: denique vnum ſecundum *Rationes contrariæ.*
ſuam formalem rationem, eſt paſſio entis ſcibilis de ente, ſpectatque ad methaphyſicum: dicit ergo aliquid poſitiuum, 1.
ſiquidem de non ente non habetur ſcientia. Itaque vnum, hoc modo dicit aliquid poſitiuum, & eſt nihilominus negationis, vel priuationis principium. Verum, huic ſic diſputanti, nonnullæ rationes aduerſantur: & prima quidem, ei conformis eſt, quæ à commentatore contra Auicennam diſputante, adducitur. Plane, ſi illud poſitiuum formale, ſeipſo vnū eſt, eodem modo, & ens: quod ſi aliquo alio formali poſitiuo vnum erit, ſic certe proceſſus erit in infinitum. Deinde, ens ſecundum ſuam rationem formalem poſitiuam, qua ab vno diſtinguitur, aut eſt vnum, aut non. vnum autem eſſe, omni- 2.
no neceſſe eſt. Tunc quæro, aut ſeipſo, & proprio poſitiuo; aut profecto, aliquo alio ſibi addito: ſi ſeipſo; habeo intentum: ſi extraneo addito; in eandem rurſus abſurditatem incidemus, quam prius reprobauimus: nempe proceſſum aſcendendi in infinitum dari. Adhæc, quæcunque formaliter ex natura rei diſtinguuntur in creaturis; eadem plane rea- 3.
liter diſtingui, neceſſe eſt: igitur ſi ens, & vnum, vt poſitiue formaliter diſtinguantur, realiter ergo diſtinguerentur, *Soluuntur rationes.*
quod eſt falſum. ex quo patet prædictam ſententiam, veritati, rationique minime conuenire. Ad primam rationem di- 1.
co, in numero aliquid eſſe poſitiuum, & aliquid negatiuum: ſicut enim vnum negationem dicit, & connotando ſubindicat poſitiuum, vel naturam ſubſtratam; ita etiam & numerus: itaque vnum, quoad ſuum connotatum poſitiuum, numeri pars, aut principium eſt: ſecundum autem huiuſmodi ſignificandi modum ab ente non diſtinguitur, quare, quæ ab argumento à proportione arguit, nullius

valoris

An in diuinis ſit numerus.

valoris reputatur argumentatio. Ad 2. vni formaliter accepto non conuenit ratio menſuræ; ſed ei potius, cui conuenit eſſe vnum, nempe ſubſtrato enti, ac poſitiuo. Ad 3. vnum formaliter acceptum, non perfectionem; ſed vnius fundamentum indicat: illud autem, quod eſt ens ſubſtratum interdum perfectionem dicit ſimpliciter. Ad 4. vnitas non eſt paſſio poſitiua entis, ſed negatiua: idque ex natura rei. Porro de non ente habetur ſcientia per rationem alterius entis. Cæterum, quamuis vnum, & ens realiter, atque eſſentialiter non diſtinguantur; non ſunt tamen realiter idem: affirmatio enim, & negatio nunquam ſunt idem realiter: alioqui negatio perſeellet res, quod eſt impoſſibile: nec ſunt realiter diuerſa, ſed non idem formaliter, quia nimirum vnum non eſt de conceptu quidditatiuo alterius; ſed extra potius, ſicuti negatio eſt extra conceptum affirmationis: quamobcauſam realiter, aut formaliter non ſunt idem. His itaque ſic elucidatis, ad id, quod in principio nobis quærendum eſſe propoſuimus, accedamus.

2.
3.
4.

Vnitas quomodo ſit in Deo. Vnitas namque tranſcendens Deo attribuitur, quæ plane duo ſubindicat. alterum quidem in ſe, atque à ſe indiſtinctionem entis, ab alioque diſtinctionem, aut cum vno non identitatem potius, idque ex formali ſignificato: alterum vero, ipſum ens ſubſtratum, atque fundamentale connotando. ex quo patet vnitatem in Deo tum aliquid poſitiuum, tum vero aliquid negatiuum dicere. cum enim dicitur Deus vnus, indiſtinctio quidem diuinæ ſignificatur eſſentiæ, negaturque Deorum pluralitas. vnde huius nominis vſus in diuinis, negat magis, atque remouet, quam aliquid ponit, aut ſtabilit. Porro, vnitas numeralis proprie Deo conuenire non poteſt: illa enim ab alia vnitate eſſentialiter diſtinguitur: deinde, vnitas & vnitas ſiue duæ vnitates aliquid maius, perfectiusque efficiunt, quam vna tantum vnitas. ſed ambæ conditiones a diuinis remouentur: vnitas quippe diuinæ eſſentiæ, neque maior fieri poteſt, neq; à ſeipſa diſtinguitur. eſt ergo in diuinis illa vnitas ſimpliciter tranſcendens, non numeralis.

Vnitas numeralis nō competit Deo

Quomodo numerus ſit in Deo.

1\. Cæterum, quemadmodum vnitas numeralis in Deo eſſe non poteſt; ita etiam numerus proprie Deo non eſt tribuendus. numerus enim quantitas, eſt accidens: ſed in Deum nullum cadit accidens: igitur in Deum non cadit numerus, qui eſt quantitas: nec etiam numerus tranſcendens: nam ſicut ibi non ſunt virtutes eſſentialiter diſtinctæ, ſic nec eſt aliquid maius. 2. Rurſus, numerus cauſatur ex diuiſione continui: ſed in diuinis non inuenitur quantitas; ergo quod prius. Quod ſi numerus ſeſe extenderit ad quamcunque multitudinem, ſeu pluralitatem ſignificandam; tunc, abſque dubio, in diuinis numerum reponimus, atque collocamus, quo, & perſonarum pluralitatem diſtinguimus, & attributorum, perfectionumq; diuinarum multitudinem diſtincte, clareque diſcernimus. Siquidem duplex eſt diuiſio, vna quidem materialis, quæ fit ſecundum diuiſionem continui, quam ſane conſequitur numerus, qui eſt ſpecies quantitatis, inueniturque in rebus materialibus, quantitatem habentibus: alia eſt diuiſio, quæ per oppoſitas fit atque diuerſas formas. hanc autem, multitudo ſequitur, quæ non eſt in aliquo genere, ſed in tranſcendentibus potius, ſicut ens diuiditur per vnum, & multa. porro hæc multitudo in rebus immaterialibus inuenitur tantum.

Termini numerales in diuinis. Quare, multitudo ſic accepta, vtpote tranſcendens, ad multa ſe habet, de quibus prædicatur, ſicut vnum, quod conuertitur cum ente: vnum autem ſignificat ens indiuiſum. itaque termini numerales in diuinis, illa ſignificant de quibus dicuntur, ſolamq; addunt negationem. Perſonarum igitur confuſionem excludunt, quod eſt contra Sabellium earundem vero ſolitudinem, quod Fotino aduerſantur. Quam ob cauſam termini numerales, cum ſint adiectiua, ſi ſubſtantiuis eſſentialibus addita fuerint, propoſitionem vtique falſam reddunt: veluti ſi quis diceret tres Deos, aut tres ſapientias. Quod ſi perſonis addantur, nullum erit inconueniens, ſignificant enim perſonarum diſtinctionem, per relationis modum quid ergo ſit numerus, aut quomodo diuinis conueni, at perſonis, dictum eſt.

CAP. III.

Vnitatem, aut numerum non eſſe in diuinis.

1\. VNitas dicens aliquid poſitiuum, ad genus ſpectat quantitatis: ſed in Deo nulla eſt quantitas: igitur, nulla eſt in eo vnitas. Sane, vnum multitudini, ſicuti habitui priuatio opponitur: ſed priuatio non dicit aliquid poſitiuum: nec ergo vnitas.

2\. Deinde, quod non eſt in diuinis; non dicit aliquid poſitiuum: ſed numerus non eſt in diuinis, eſt enim quantitas diſcreta, quæ in Deum non cadit: numerus ergo in Deo non dicit aliquid poſitiuum. Adhæc, ſicut ſe habent vnum, & multa, ſic album, & alba 4. *met.* ſed vnitas non dicit, aliquid poſitiuum in diuinis: nec ergo terminus numeralis.

CAP. IV.

Solutio.

AD 1. verum quidem eſt in diuinis numerum non inueniri, qui eſt quantitas: nam in Deo nullum poteſt eſſe accidens, nec vnitas, quæ primo eſt illius numeri principium, ſi proprie numerum acceperis. 1.

Ad confirm. dico, quod vnum non opponatur multis, ſicuti vna negatio multis principalius enim negationem, quam aliquid poſitiuum annuntiat. Ad 2. numerus in diuinis non dicit aliquid poſitiuum ſicut menſura, & menſuratum. 2.

Quod ſi menſuram, atque menſuratum, vnitati, ſeu pluralitati diuinæ attribueris; ad modum vtique vnitatis ſe habebit, & numeri: non dicit tamen aliquod poſitiuum formaliter; ſed fundamentaliter, idque per quandam connotationem. Ad 3. numerus in diuinis, ſiue termini numerales (ſi modo numerum largo modo acceperis) præcipue negationes ſignificant, quemadmodum & vnitas, connotant tamen poſitiua. Et hæc quidem de numero in diuinis diximus. 3.

QVAESTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Duas in diuinis productiones eſſe.

Duæ productiones in diuinis.

POſtquam oſtenſum eſt quomodo numerus ſit in diuinis, deinde oſtendere oportet, duas eſſe productiones: principium enim productiuum, aut eſt naturaliter productiuum, aut liberum. Plura ſane principia productiua, aut productiones eſſe nequeunt ſed in diuinis memoria inuenitur fœcunda, quæ eſt principium naturalis generationis: aliud igitur principium liberum productiuum, nempe diuinam voluntatem in diuinis inueniri, omnino neceſſarium eſt. atque ita veriſſima eſt Mercurii ſententia, vtriusque ſexus fœcunditate Deum eſſe peniſſimum. Hæc ſane duo, ad vnum reduci non poſſunt, quod ſit alterum ipſorum: principium enim, quod ad aliud reducitur; profecto imperfectum reputatur, quod plane diuino intellectui, aut voluntati competere nequit; ſunt certe ſimpliciter perfectiſſima. Neutrum ergo ad alterum ipſorum eſt reuocandum, aut reducendum. Nec ambo ad aliquod tertium, puta ad eſſentiam: eſſentia namq; eſt eiuſdem rationis: ſed principia ſunt alterius rationis. ſiquidem productio per modum naturæ, authore philoſopho 2. phy. alterius eſt rationis, quam productio libera. ſed in diuinis ſunt huiuſmodi productiones, vt dicit Auguſt. 5. de Trinit. *Filius*, inquit, *procedit, vt verbum, & imago per modum naturæ, ſpiritus vero ſanctus, vt donum, & amor, per modum voluntatis*: ergo &c. *Prima ratio.*

2\. Deinde, quod in diuinis, vnius eſt rationis; ex ſe augeri aut multiplicari non poteſt. quod enim eſt vnius rationis, non eſt in potentia ad ſingularitatem: ſed in diuinis ſunt plures productiones: non eiuſdem ergo, ſed alterius creduntur rationis eſſe. 3. Adhæc, virtus ſumme actiua, ſumme ſeſe diffundit: 4. ſumma autem diffuſio eſt, ſeipſum communicare, nempe naturam ſuam alteri largiendo: ergo. 5. Boni præterea eſt, ſeipſum communicare. ſummum ergo bonum, eſt ſumme communicatiuum, idque ad intra, nihil enim aliud poteſt eſſe ſummum bonum. Item perfectum eſt, quod poteſt producere ſibi ſimile. 1. *Met.* & 4. *metha.* Sed Deus eſt agens perfectiſſimum: igitur vniuoca productione, producit ſibi ſimile. Porro, quoniam proceſſiones in diuinis ſunt actiones in agente manentes, huiuſmodi autem in diuinis, non niſi duæ eſſe poſſunt, ſcilicet intelligere, & velle: ſi vtraque non eſſet fœcunda proceſſio; profecto non eſſet Deus vtriusque ſexus fœcunditate pleniſſimus. 6. Sexto, Omne id quod ex ſua ratione formali eſt principium productiuum, in quocunq; illud fuerit perfectum, erit certe productiuum. ſed memoria perfecta, ſiue intellectus, obiectum habens intelligibile ſibi præſens, ex ſua ſane ratione formali, eſt productiuum notitiæ genitæ: vt videre licet in intellectu creato. In quocunq; igitur fuerit huiuſmodi principium, eſt vtiq; productiuum. At, in Deo eſt ſecundum rationem ſui: Eſt ergo ibi productio notitiæ genitæ. Porro, per memoriam perfectam productio perfecta dici non poteſt, niſi illius extiterit notitiæ quæ adæquetur memoriæ, ſiue intellectui, reſpectu huiuſmodi obiecti. At, memoriæ, ſiue intellectui diuinæ

Memoria fœcunda.

Duæ productiones in diuinis.

diuinæ perſonæ, quoniam eſt infinitus, notitia ſola adæquatur infinita: obiectum enim eſt infinitum, & intellectus quoque ideo illius eſt obiecti comprehenſiuus. Aliqua ergo perſona diuina per memoriam, notitiam producit infinitam.

Notitia genita.

Tale autem productum per intellectum, in nullo natum eſt recipi; non enim in diuinis, ſicut in creaturis, illud poteſt accidens appellari.

Amor productus.

Itaque notitia genita, per diuinum intellectum producta, eſt in ſe ſubſiſtens, atque alia perſona à producente. Et eodem modo eſt amor, qui ex diuinæ voluntatis fœcunditate producitur. Sane, intellectus & voluntas nedum ſunt principia operatiua, verum etiam productiua. Quatenus autem intelligunt, & volunt, reſpectu illorum actuum, qui ſunt intellectio, & volitio, operationes immanentes, principia vocantur operatiua: productiua vero, illorum actuum reſpectu, qui ſunt dicere, & ſpirare.

Dicere. Spirare.

In creaturis, intellectus eſt potentia receptiua, quod certe ad imperfectionem ſpectat, & idem eſt potentia productiua, quod perfectionem ſonat. Ad vnum ergo deueniendum eſt principium productiuum, ſimpliciter perfectiſſimum, quod videlicet ex infinitæ perfectionis plenitudine, producit, ſuamq; non expectat perfectionem à productione, vel producto. huiuſmodi agens productiuum ab Auicenna, agens ex liberalitate appellatur.

Quare duæ ſint productiones.

1\. Sane, in omni genere, eſt deueniendum ad ſimpliciter perfectum. ſed nullum eſt agens ſimpliciter perfectum, niſi quod ſua ſponte, & libere agit, ſecundum eum plane modum, quem paulo ante recitauimus. in genere ergo principii productiui, eſt tale principium productiuum perfectiſſimum, cuius intellectus, per intellectionem, quam gignit, non perficitur.

Plenitudo producentis.

Igitur, productum, non ideo productum eſt, vt producens per ipſum perficiatur; ſed potius eſt ex perfectiſſima plenitudine producentis. Quod ſi aliqua notitia genita eſſet in paterno intellectu, quæ non adæquaretur illi; aliam vtique gignere poſſet, atque ita eſſent plures filii in diuinis, & plures amores. ſed notitia genita, diuinæ æquatur memoriæ: igitur vna eſt ibi notitia genita, & ſimiliter vnus

2\. amor. Potentia præterea ex ſe productiua alicuius producibilis, producit quidem; quod ſi productum non ſit natum in aliquo ſibi proportionato recipi; per ſe vtique manebit ſubſiſtens. Itaq; pater notitiam genitam habet, non agendo vnque, hoc eſt, aliquid in ſe producendo, nec faciendo, id eſt producendo aliquid extra ſe, eſſentialiter diſtinctum.

Filij Dei productio.

Verū, quia productum in nullo recipi poterat, intellectus vero diuinus eſt ſufficiens principium productiuum, vtpote infinitus: ideo notitiam produxit ſubſiſtentem, quæ eſt perſona filii, & cum filio, alteram mentem opificem, hoc eſt, ſpiritum ſanctum. Duæ ergo ſunt in diuinis productiones, & vna quidem naturalis, vt filii, altera vero libera, id eſt ſpiritus ſancti.

CAP. II.

In diuinis nullam eſſe proceſſionem, ſiue productionem.

1\. POſſet aliquis contra prædicta elucidandæ veritatis gratia nonnullis argumentis ſic arguere. Nullum productum eſt ex ſe neceſſarium; nihil enim eſt ex ſe neceſſarium, & ab alio poſſibile. nam ſi ex ſe eſt neceſſarium etiam quocunque alio non exiſtente, ſemper profecto erit neceſſarium. Porro, productum, poſſibile eſt produci. ſed poſſibile & neceſſarium non coincidunt, imò inter ſeſe pugnant: igitur, verum eſt, nullum productum eſſe neceſſarium. Sed quicquid eſt in diuinis, eſt ſimpliciter neceſſarium, alioqui non eſſet æternum, & diuinum: igitur in diuinis nihil eſt productum, ſiue nulla productio.

2\. Deinde, in diuinis non eſt aliquod principium productiuum: ergo non eſt aliquod ibi productum. Conſequens patet, quia non eſt productum ſine producente nihil enim ſeipſum producit. Anteced. autem clariſſimum eſt: illud ſane principium dicitur productiuum, quod reuera ex notitia producta perficitur, habetq; notitiam à ſe diſtinctam: ſed intellectus diuinus, non eſt talis, alioqui eſſet imperfectus: ergo quod prius. Sane, ſi habeat notitiam ſibi adæquatam, non poteſt aliam producere: quòd ſi produceret, vtique perfici, neceſſe eſt.

3\. Item, eſſentia diuina nō habet ex ſe ſuppoſitum productum: quod ſi habeat illud per productionem, fiet certe de non habente habens, atque ita mutationi ſubderetur. At, in diuinam eſſentiam nulla cadit mutatio: ergo nulla poteſt ibi eſſe productio.

4\. Præterea, ſicut vnumquodque ſe habet ad eſſe: ita plane ſe habet ad operari. ſed intellectus, & voluntas eſſentialiter ſunt in diuina eſſentia: igitur, quemadmodum in aſſendo ad diuinam reducūtur eſſentiā; ita etiam & in operando. Principium igitur productiuum in diuinis, eſt diuina eſſentia. ſed tunc ſane in diuinis nulla eſſet productio: nam cum ſit tota ſimul in qualibet perſona, ſi principium ſit producendi diuina ſuppoſita, ſeipſam vtique produceret, quod eſt impoſſibile.

Duæ productiones in diuinis.

5\. Adhæc, ſi aliquid identitate, ſeu virtute, calorem, lucemque contineret; illud profecto diceretur & calefactionis, & illuminationis principium. Sed diuina eſſentia identice continet intellectum, & voluntatem: eſt ergo principium, & generationis, & ſpirationis diuinæ. Primum profecto, in vnoquoque eſt perfectiſſimum, habetque rationem principii: ſed eſſentia diuina, inter diuinas perfectiones, eſt prima: igitur, eſt principium effectiuum, atque productiuum in diuinis. Inſuper, intellectus, & voluntas in creaturis, quamuis ſint animæ conſubſtantialia, non ſunt tamen naturæ communicandæ principia. igitur intellectus, & voluntas diuina, non ſunt principia productiua.

6\. Reſtat ergo, vt in diuinis principium productiuum, ſoli diuinæ conueniat eſſentiæ, ſed illa, vt diximus, non eſt alicuius productionis principium: igitur in diuinis non datur aliqua productio, ſiue productum.

7\. Item, ſi per impoſſibile intellectus & voluntas diuina producerentur, diuina vtiq; eſſentia illa producerentur. igitur diuina eſſentia eſt principium productiuum. Item, natura eſt principium motus, vel productionis, authore philoſ. 2. *Phyſ.* quemadmodum eſt etiam via in naturam, vt in terminum: ſed in diuinis, natura eſt diuina eſſentia, intellectus autem, & voluntas, ſunt illius potentiæ: ad diuinam igitur naturam, ſiue eſſentiā ſpectat officium producendi. Intellectus præterea, & voluntas ab ipſa ſubſtantia mutuant virtutem principii, ſeu producendi: vnde iam patet, ſubſtantiam eſſe principalius principium producendi. ſed diuina eſſentia ex ſua ratione formali non eſt alicuius productionis principium productiuum: imo, ſi huiuſmodi officium illi competeret, non duarum tantum eſſet productionum principium productiuum, ſed plurium: quippe, quæ ex ſe non ſit alicuius determinatæ, diffinitæq; productionis; ſed indifferens ad plures. Itaque diuina eſſentia nullo modo in diuinis erit principium productiuum, & ex conſequenti nec intellectus, aut voluntas. Quare in diuinis nullum eſt principium productiuum, nec etiam aliquod productum, ſiue productio.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Neceſſariū formaliter productiue.

1\. AD 1. Negatur maior, & ad primam probat. dico, nihil eſſe ex ſe formaliter neceſſarium, & ex alio ſimiliter. bene tamen fieri poteſt, vt quod ex ſe eſt formaliter neceſſarium, ab alio quoque ſit neceſſarium; non quidem formaliter, ſed productiue. Cum ergo dicis, neceſſariū ſimpliciter, ſiue ex ſe, id certe dicitur, quod ſemper eſt neceſſarium, etiam quocunq; alio circumſcripto. verum quidem eſt, ſi illius circumſcriptio, aliquod incompoſſibile non includat.

Poſſibile logicum.

Ad ſecundum. Maior eſt vera de poſſibili logico, non autem de poſſibili reali: poſſibile enim logicum differt à poſſibili reali, vt dicit philoſophus 5. met. cap. de potentia. nam poſſibile logicum, eſt modus compoſitionis formatæ ab intellectu illius quidem, cuius termini non includunt contradictionem. Vnde poſſibilis eſt hæc propoſitio, Deum poſſe produci, & Deum eſſe.

Poſſibile reale.

At poſſibile reale accipitur ab aliqua potentia in re, ſicut à potentia inhærente alicui, vel terminata ad illud, velut ad terminum: itaq; filius, non eſt poſſibilis, poſſibilitate reali. nec poſſibilitate alicui inhærente, nec terminata ad ipſum, ſicut ad terminum. ſiquidem poſſibilitas actiua, ſiue paſſiua, vt dicitur 5. & 9. met. eſt principium tranſmutandi aliud, vel ab alio in quantum aliud: proinde eſt ad aliud in natura. filius autem eſt terminus potentiæ productiuæ, quatenus ſcilicet abſtrahit ab effectiuæ potentiæ ratione. Quod ſi huiuſmodi potentia dicatur ſimpliciter potentia; & terminus quoq; illius potentiæ ſimpliciter poſſibile dici poſſet. verum huiuſmodi poſſibilitas non repugnat neceſſario formaliter, ſed tantum illa, de qua philoſophi locuti ſunt. Patet ergo quomodo productum in di-

2\. uinis ſit neceſſarium: & poſſibile. Ad 2. negatur anteced. & ad probationem, patet ſolutio ex his, quæ paulo ante à nobis recitata ſunt. Principium enim productiuum in diuinis ex ſuæ perfectionis plenitudine producit, non expectans ſui ipſius perfectionem à productione vel producto.

3\. Ad 3. neg. conſequentia: eſſentia enim etſi ex ſe non habeat productum; per productionem tamen illud includit. Non ergo ſequitur: Ergo eſſentia de non habente, ſit habens: ſed illud bene, ergo eſſentia ex ſua ratione, non habet,

ſiue

Duæ productiones in diuinis.

ſiue includit illam perſonam: Relatio ſane non pertinet ad rationem abſoluti. Igitur, eſſentia per productionem habet perſonam, in qua ſubſiſtit: quæ profecto productio non pertinet ad rationem eſſentiæ: vnde nulla poteſt ſequi mutatio, vt enim ſit mutatio, aliquid ineſſe alicui opus eſt, cui prius infuiſſe oppoſitum, conſtat: ſed in diuina hæc cadere nequeunt.
4. Ad 4. Illa maior ſic eſt intelligenda, vnumquodq; ſic operatur, ſicuti eſt, & quo operatur, eo eſt. Proinde maior vera eſt, nihil ſcilicet operari niſi ens. ſed nunc nihil eſt ad propoſitum. Nam ſi quippiam ad aliquid reducitur ſub ratione eſſendi, non inde ſequitur, illud reduci ſub ratione operandi: attributa namque ad eſſentiam, veluti ad primam perfectionem ſimpliciter reducuntur, non tamen vt principia. Accidentia præterea, ad ſubiectum reducuntur, idque
5. ſecundum rationem eſſendi, non autem operandi. Ad 5. Neg. ſimilitudo: lux namque & calor nequaquam ſunt perfectiones ſimpliciter: quam ob cauſam, ſi in aliquo vno inueniantur; ibi profecto eminenter inueniri, neceſſe eſt, quippe, quæ non diſtinguantur à continente. Proinde continens, tum calefactionis principium, tum etiam illuminationis appellatur. Porro intellectus & voluntas, ſunt perfectiones ſimpliciter; ideo principia productiua dicenda ſunt: ex quo nihil eſſe ſimile, clariſſime conſtat. Ad 1. prob. neg. minor: eſſentia enim diuina ſecundum ſuam rationem formalem, non eſt principium naturæ communicandæ, niſi eddita ſibi potentia intellectiua: atque ita ex potentia intellectiua, & ex ipſa eſſentia, vt obiecto, efficitur memoria fœcunda.

Memoria fœcunda in diuinis quid ſit.

Eſt autem in patre memoria principium operatiuum, ſiue productiuũ, quo pater exiſtens in actu primo, producit vt in actu ſecundo notitiam genitam. Itaque intelligere, quod eſt operatio patris & dicere, quod eſt, reſpectu notitiæ genitæ, producere patris ad eundem actum primum, qui plane eſt patris memoria, ordinem quendam habere videntur, nempe, intelligere patris non eſſe verbi effectiuum, ac formale principium: verbum enim non gignitur ab intelligentia, ſed à memoria 15. de trin. ſicut etiam in primo libro diſputauimus. Memoria igitur fœcunda, ex potentia, & obiecto conſtat, quæ eſt principium communicandi diuinam naturam, non autem ipſa diuina eſſentia. Ad 2. prob ſeu confirm. neg. ſimilitudo: intellectus plane, & voluntas diuina, ſunt idem ſimpliciter diuinæ eſſentiæ: quod profecto in nobis non inuenitur, idcirco nullam habent ſimilitudinem ad probandum

Intelligere & dicere in patre.

6. id, quod argumentum nititur oſtendere. Ad 6. Diuina eſſentia non continet intellectum, & voluntatem per modum principii productiui; friuolum eſt ergo, quod argumentum
7. adducit. Ad 7. Natura, quatenus ab intellectu, & voluntate ſecernitur, non eſt principium verbi geniti. ſed memoria, vt dictum eſt. Ad confir. dico voluntatem, & intellectum non vniuoce de creaturis & de Deo dici. in Deo enim ſecundum ſuas rationes formales ſunt infinitæ, atq; propter ipſarum rationes productiua: ſunt igitur duæ in diuinis productiones, vna quidem naturalis, altera vero libera.

CAP. IV.

In diuinis vnam tantum eſſe productionem.

Auer. contra Auicennam. com. 8. phy. com. 40.

QVidam nituntur probare in diuinis vnam tantum eſſe productionem hoc modo. Vnius naturæ, vnus eſt modus communicandi, ſecundum ſententiam Commentatoris, contra Auicennam diſputantis. Sed in diuinis eſt vna tantum natura: ergo eſt vnus modus communicandi: Maior autem multis probari poteſt rationibus. Sane, alterius materiæ, altera eſt forma: aliqui non eſſet huius materiæ hæc propria forma, ſed quodlibet generaretur ex quolibet; atque ita materiæ eſſent ocioſæ, quod eſt falſum. At, materiæ, quæ diuerſis correſpondent agentibus, ſeu producentibus, non eiuſdem ſunt rationis, ſicut videre eſt in his, quæ per propagationem, & putrefactionem fiunt: propagatum enim, ex ſemine, illud vero, ex putri corpore fit. Diuerſæ igitur materiæ ſunt amborum, atque diuerſæ formæ, denique diuerſus modus communicandi. Præterea, quod per putrefactionem gignitur, aut ſe habet vt ſemper, aut vt in pluribus, aut vt in paucioribus. non quidem vt ſemper, aut in pluribus: Igitur, vt raro, & in paucioribus, & à caſu. At, quæ per generationem propagantur, illa ſe habent, vt in pluribus. Diuerſæ ergo ſunt rationis: alioqui eadem ſpecies eſſet à natura, & à caſu: & ita homo poſſet vtique ex alterius ſpeciei ſemine gigni: naturaque ſuis in operibus eſſet monſtruoſa, & hinc profecto in dedecus retorqueretur primi opificis naturam ſic inſtituentis: quod falſum eſſe, omnibus modis conſtat. Secundo, Diuerſorum mutuum ſpecies, diuerſi quoque ſunt termini ſpecie, authore philoſopho 5 *phyſ.* ſed productiones in diuinis ſunt diuerſæ rationis: igitur termini quoque earundem. At, vna eſt eſſentia diuina, omnium profecto productionum formalis terminus: vna eſt ergo in diuinis productio, quia vnicus eſt terminus formalis; motus enim ex termino diſtinguuntur,
3. vel vniuntur. Adhæc, quemadmodum vna natura à ſuppoſitis eiuſdem naturæ non niſi vnico modo communicatur, ſicut homo generat hominem, ita etiam, & natura diuina. ſed illa eſt ſumme vna: igitur vnicum habet modum communicandi, & non plures, vt alii dicunt. Item, ſi in diuinis
4. alia detur generatio, ſiue proceſſio, quã verbi geniti, eadẽ quoq; facilitate alia daretur, atq; ita in infinitũ, q; eſt inconueniens. in prima ergo ſtandum eſt proceſſione, vt vnica ſit in diuinis proceſſio: Sane in omni plane natura, eiuſdem communicandæ vnus habetur modus; operationes enim ex terminis vnitatem, diuerſitatemque ſortiuntur, vt dictum eſt: ſed proceſſio in diuinis, eſt ſecundum diuinæ communicationem naturæ, quæ cum ſit vnica, vnicum vtique habet actum
5. communicandi. Præterea, ſi in diuinis alia ſit proceſſio, quam ea, quæ eſt verbi genitr: illa vtique erit amoris, quæ à voluntatis actu proficiſcitur. verum, quia voluntas in Deo non eſt aliud, quam ipſius intellectus: igitur non duæ in diuinis, ſed vnica tantum eſt proceſſio.

Duæ productiones in diuinis. 2.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

AD 1. negatur maior: nam idem ignis, tum ex igne, tum etiam ex colliſione generatur: vegetabilia præterea tum ex ſemine, & ex putrefactione. Item muſcæ, & mures interdum per propagationem generantur, nonnunquam per putrefactionem. ſic veſpæ, ex veſpis, & ex cadaueribus equorum: item, apes, ex apibus, & ex cadaueribus vaccarum. hoc idem probat Commentator. Huiuſmodi autem genita, eiuſdem eſſe naturæ per eaſdem certe operationes, quas exercent, notum eſſe poteſt. Quamobrem, genita per putrefactionem, vniuoce his ſimilia propagate, Auguſt. 3 de trinitate, clariſſime docet. Quædam præterea, vt dicitur 7. *met.* fieri poſſunt ſine ſemine, virtute vtique cœleſti, ſeminis vice fungente. Ad primam prob. dico, vtrorumque materiam eiuſdem eſſe rationis: quatenus ſcilicet materia pars eſt generati, ſiue per propagationem quidem, ſiue per putrefactionem. Quod ſi materia intelligatur, quatenus eſt ſub priuatione formæ introducendæ, vt genitum eiuſdem ſit naturæ; non opus eſt certe eandem materiam eſſe. Quare, non eſt neceſſe, ſemen eiuſdem eſſe rationis cum cadauere, quamuis materiam inter genitū ex ipſo. Ad 2. prob. aliquid eſſe in pluribus, vel in paucioribus, bifariam poteſt intelligi: Vno quidem modo ſic, vnus effectus ſpecie, poteſt duas cauſas habere: vnam quidem vniuocam, æquiuocam alteram, vnde, ſi vniuocæ comparetur, eſt, vt in pluribus. ſi vero æquiuocæ, vt in paucioribus. ſed hoc modo non ſequitur argumentum: vtraque enim cauſa ordinem habet, ſiue ordinata eſt ad talẽ effectum producendum. Alio modo, idem effectus, atque ſuum oppoſitum, eidem cauſæ comparantur: & tunc ſi effectus contingit, vt in pluribus, illius oppoſitum erit, vt in paucioribus, & è conuerſo proinde eſſe in maiori, vel minori parte, æquiuocum eſt. Itaque, ſi comparentur cauſæ determinatæ; vt in pluribus ſiunt: ſi vero indeterminatæ; vt in paucioribus, ex hoc tamen non ſequitur intentum. Ad 2. propoſitio illa, locum 2.
habet in his, quorum forma, ſecundum quam ſit fluxus, eiuſdem eſt rationis cum forma terminante. At productio non eiuſdem eſt rationis cum termino formali, nempe eſſentia diuina; illa enim eſt relatio, hæc autem ad ſe dicitur; ideo productionum pluralitas, diſtinctam productorum, atque ſpecificam non includit diſtinctionem, ſeparationemque.
Ad 3. Natura communis in creaturis, vnico tantum 3.
modo à ſuppoſito illius communicatur, ob certe principij productiui limitatam, finitamque naturam. At, in diuinis, quoniam duo ſunt principia productiua, vt dictum eſt: idcirco diuina, humanis non ſunt conferenda. Sane, in natura diuina duo ſunt principia productiua, quorum vtrumque eſt æque perfectum cum natura; ideoque quodlibet ipſorum eſt perfectiſſimum principium communicandi. hæc, quoniam in creatam nequeunt cadere naturam; hac de cauſa, vnius naturæ, vna eſt productio.
Ad 4. non opus eſt in diuinis proceſſionibus in infinitum 4.
proficiſci; proceſſio ſiquidem, quæ eſt in diuina natura

Genita ex putrefactione & ex propagatione.

3. cœl. 56. 12. met. 13

Natura in creaturis.

Digitized by Google

Duæ productiones in diuinis. naturæ; voluntatis proceſſione clauditur. Ad confirmatio-
nem patet reſponſio ex iam dictis: per quamlibet enim
proceſſionem, quæ non eſt ad extra, communicatur diuina
natura, quæ ita fœcunda eſt, vt per duo principia productiua,
eadem ſemper communicetur. Ad 5. Quamuis in Deo non
5. ſit aliud voluntas, quam intellectus; ad intellectum tamen,
voluntatiſque diuinæ rationem ſpectat; vt proceſſiones v-
triuſque, quæ ſecundum actiones fiunt, quodam ordine di-
ſtinguantur, atque ad ſe inuicem ordinentur. Proceſſio quip-
pe amoris, ad verbi proceſſionē tendit: nihil enim volunta-
te ematur; niſi id, quod prius intellectus conceperit. Eſt ergo
quidam inter huiuſmodi, ordo, quamuis idem ſint in Deo,
cuius profecto ordinis gratia, diſtinctas habent proceſſio-
nes.

CAP. VI.

In diuinis plures, quam duas productiones inueniri.

1. Quemadmodum ſcientia, & voluntas Deo attribui-
tur; ita etiam & potentia: ſic enim infinita eſt illius
potentia, ſicuti intellectus, & voluntas. ſed in diui-
nis, duæ ſunt proceſſiones, vna quidem per intelle-
ctum, altera vero per voluntatem. tertia vtique ſit neceſſe
2. eſt, nempe per omnipotentiam. Deinde, vbi eſt infinita boni-
tas, ibi, reuera, neceſſaria eſt illius bonitatis proceſſio, ſiue
diffuſio: bonum namque ſui ipſius eſt diffuſiuum. ſed in Deo
eſt infinita bonitas: igitur aliqua eſt apud Deū, ſecundū illius
bonitatem proceſſio. Porro, ſi noſtri verbi non eſt vna tan-
tum, ſed plures proceſſiones, quare ergo diuinum verbum
his carebit, cuius virtus eſt infinita? Non vna ergo, aut duæ,
3. ſed plures proceſſiones in diuinis. Adhæc, vbi ſunt plura
principia productiua, ibi profecto plures ſunt productiones:
ſed in diuinis plura ſunt principia productiua, nempe natu-
Natura. ra, intellectus, & voluntas: Naturam enim & intellectum,
tanquam duo principia actiua, atque diuerſa *in 2. phyſ.* Philo-
ſophus diſtinguit, atque diſcernit: igitur, præter productio-
nem voluntatis, ſunt quoque aliæ duæ naturæ ſcilicet, & intel-
lectus productiones ad intra. Profecto authore philoſopho
9. met. c. 3. potentia rationalis valet ad oppoſita: ſcientia
namque oppoſitorum eſt. itaque intellectus ex ſui natura, in-
differens eſt ad oppoſita: natura vero ad vnum tantum de-
terminatur: quare, aliam habet natura principij rationem,
4. quam ipſe intellectus. Denique voluntatis potentia eſt libera:
ergo & ipſius productio; igitur, ex ampliſſima ſui libertate
poteſt ad oppoſita. At, quia ſub poſſibilis ratione, creaturæ
tantum continetur, non autem diuina perſona: ergo per vo-
luntatis proceſſionem creatura tantummodo, non diuina
producitur perſona.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. neg. ſimilitudo: omnipotentia enim, ſecun-
dum quod huiuſmodi, eſt principium producti-
uum ad extra: quippe, cum ſuum obiectum ſit ens
poſſibile atque dependens. At, diuinarum proceſ-
ſio perſonarum eſt ad intra; ideo non eſt ſimile. Ad 2. bo-
2. num eſt obiectum voluntatis, per cuius ſane modum eſt
proceſſio amoris in diuinis. Cum ergo in hac proceſſione
bonum includatur; non opus eſt aliam habere ipſum bo-
num peculiarem proceſſionem. bonum præterea eſſentiam
reſpicit, authore Boetio in lib. de hebdom: non operatio-
nem; ideoque non competit bono, particularis proceſſio;
niſi quatenus eſſentia cum alia potentia operatiua, vnum ef-
ficiunt atque complent principium productiuum. Ad con-
firm. dico, vno ſimplicique actu, Deum omnia intelligere, &
velle: quamobrem, verbi ex verbo, nulla poteſt eſſe in di-
uinis proceſſio, neque viciſſim, amoris ex amore. vnicum
enim eſt apud Deum, verbum, vnicus quoque amor. nos au-
tem, quoniam non vnico ſemper, eodemque actu intel-
ligimus, nec eodem ſemper amore diligimus; non
3. eſt mirum: ſi tum verbi, tum etiam amoris non vni-
ca; ſed plures in nobis ſint proceſſiones. Ad 3. in 2. phyſi-
corum libro principia actiua, in naturam, & in intellectum,
philoſophus diſtinguit, intellectui vtique voluntatem con-
iungens, quatenus ſcilicet ex vtriſque vnum componitur
principium, & id quidem artificialium reſpectu: ex quo pa-
tet, non eſſe tria principia, atque diuerſa. Ad confir. dico, intel-
lectum multiplicem habere reſpectum: etenim, ſi naturæ
conferatur, in eliciendo plane, producendoque naturæ fun-
gitur officio, nam mere naturaliter operatur. Porro, volun- Duæ productiones in diuinis.
tas oppoſitum habet modum producendi, vt dicitur, 9. met.
cap. 4. potentia namque rationalis, quæ eſt oppoſitorum, ad
actum prodire non valet, niſi ab altera potentia, ordinem,
determinationemque ſuſceperit, alioqui ſimul in oppoſita
exiret. Itaque philoſophus loquitur de intellectu, qui ſimul
cum voluntate, reſpectu artificialium vnum conſtituunt
principium; non autem, quatenus eſt ſuæ operationis elici-
tiuus. vnde nihil eſt ad propoſitum: nam intellectus diuinus
non eget determinante, cum ſemper eodem modo ſe habe-
at, ſitque cum ſua voluntate eiuſdem ſemper ſententiæ, &
volitionis determinatæ. Ad 4. Dei voluntas, naturaliter eſt 4.
prius principium alicuius adæquati productiuum, quam al-
terius non adæquati. Voluntati autem infinitæ non adæqua-
tur, niſi productum infinitum, hoc eſt, amor infinitus: quare,
creatura non poteſt eſſe primum; ſed ſecundarium volitum.
Ex hac autem patet, quid ſit ad argumentum dicendum.
Quid ergo ſit productio in diuinis, & quot ſint, ex his quæ di-
ximus, manifeſtum eſſe arbitramur.

DIGRESSIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Perſonarum trinitas cum vnitate eſſentiæ.

POſtquam viſum eſt, quomodo ſiant duæ produ- Rationes. 1.
ctiones, deinceps videndum, quomodo trinitas
ſit ter cum vnitate. Intellectus habens obiectum actu
intelligibile, producit actum ſibi adæquatum, hoc
eſt, infinitum. porro, vt dicit Auguſt. *primo de trinit.* nihil ſe-
ipſum producit: quod ergo actu intellectus producitur, ali-
quo modo à producente diſtinguitur: non quidem eſſentia- Perſonarū diſtinctio.
liter; quoniam vna eſt tantum in diuinis eſſentia. Perſona-
rum ergo eſt illa diſtinctio, inter productum per actum in-
tellectus, & producentem. Cum autem duæ ſint in diuinis
productiones, vna quidem per actum intellectus, altera ve-
ro per actum voluntatis; duæ quoque ſint, neceſſe eſt, perſo-
næ productæ: quælibet enim iſtarum ad vnam terminatur
perſonam, quæ profecto huiuſmodi eſt adæquatus produ-
ctionis terminus vnam namque eandemque perſonam, dua-
bus productionibus totalibus, ſufficientibuſque produci, eſt
impoſſibile, vna quippe productio ſufficit, quæ eſſe perfa- 2.
ctum largitur, atque completum. Eſt præterea vna perſona
improducta: eſſentia enim ſimpliciſſima non habet plures
modos eſſendi: quod certe contingeret, ſi plures perſonæ
improductæ in diuinis inuenirentur. Tres ergo ſunt, qui te-
ſtimonium dant in cœlo, pater, verbum, & ſpiritus ſanctus.
Sane, omnis perfectio ſimpliciter eſt communicabilis; ſed
diuina eſſentia eſt perfectio ſimpliciter, & omnino indiuiſi-
bilis: multis ergo ſuppoſitis eſt communicabilis. Perfectio
namque ſimpliciter eſt, quæ melius eſt in quocunque ipſum
eſſe, quam non ipſum. nam ſi ad vnam tantummodo perſo-
nam eſſet determinata; non eſſet melior quocunque ſibi in-
compoſſibili, niſi tantum in illa ſubſiſtentia, alteri plane ſub-
ſiſtentiæ eſſet incompoſſibilis. Paternitas præterea, & filiatio 3.
(cum ſint oppoſitæ relationes) ad duas ſpectare videntur
perſonas, patris ſcilicet & filij. ambas enim, vni conuenire
perſonæ, eſt impoſſibile. proceſſio autem patri conuenire
non poteſt, & filio, vel alteri eorum: alioqui proceſſio intel-
lectus, quæ eſt generatio in diuinis, vnde accipitur paterni-
tas, & filiatio, ex proceſſione prodiret amoris, ex qua ſpiratio
accipitur, ſi perſona generans, & genita procederent à ſpi-
rante: itaque plures ſunt in diuinis relationes ſubſiſtentes ad
inuicem realiter diſtinctæ. Realis autem diſtinctio diuina-
rum vtique relationum, ex oppoſitionis relatiuæ ratione
proficiſcitur. Duæ ergo relationes oppoſitæ, nempe paterni-
tas, & filiatio, ad duas pertinent perſonas, patris ſcilicet & fi-
lij. Paternitas namque ſubſiſtens, eſt perſona patris: & filia- Relationes oppoſitæ.
tio ſubſiſtens, eſt perſona filij. Cæterum, ſpiratio, quoniam
oppoſitionem non habet relatiuam ad paternitatem, ſeu fi-
liationem, ambobus, hoc eſt, patri, filioque conuenit: & ex
conſequenti illius proceſſio alteri perſonæ, quæ per modum
amoris procedit. Ex relationib. ergo diuinis conſtat, tres eſſe
diuinas hypoſtaſes, ſiue perſonas. Adhæc, in diuinis pater eſt 4.
principiū originis: vnū ergo eſt in diuinis principiū impro-
ductum: alioqui non eſſet ordo in diuina trinitate, ſi plura
ibi eſſent principia improducta. Profecto ratio boni eſt pro-
pagatio ſui. quo ergo meliora ſunt; eo certe magis propaga-
tiua ſui ſunt. igitur, infinitum bonum, infinitam, atque inti-
mam habet propaginem. Nullū autem infinitum extra ipſum
immenſum propagatorem, exiſtit. Quare, filius infinite bo-
nus, apud patrem infinite bonū exiſtit, apud quos ſic mutuo
dilige-

Trium perſonarum vnitas. *Producere ſibi ſimile.* *Iſaiæ vlt. Qui aliis generationem præſto nunquid ſterilis ero?*

diligentes; viget amor infinitus. Sicut ergo filius à patre
per modum naturæ; ita etiam, & ſpiritus ſanctus per mo-
dum voluntatis procedit. Perfectiſsimo præterea enti
nulla perfectio ſimpliciter dicta, deeſſe poteſt: ſed pro-
ducere ſibi ſimile eſt perfectio ſimpliciter dicta: Deo
ergo deeſſe non poterit: Nunquid ego, qui aliis generatio-
4. nem tribuo ſterilis ero? dicit dominus. Huius autem ſanctæ
trinitatis exempla non habet humanæ naturæ pauperies
ad amuſſim expreſſa; ſed à longe ea colligere ſtudet, ſicut
hactenus diximus, atque oſtendimus, per lucem Solis, per
ignem, in quo tria quædam inſeparabilia conſpicimus ſub-
ſtantiam, ſplendorem, & motum. *ſicut,* inquit Auguſt. 6. *de
trinit. ca. 1. ſplendor, qui gignitur ab igne, ſiue à Sole coæuus eſt illi, ita
& filius a patre. Porro ſplendor non eſt ſine motu, nec filius ſine
ſpiritu ſancto.* Tria ergo ſunt ſimul, ſcilicet. Sol, ſplendor, &
motus. quæ quodammodo ſanctæ trinitatis exemplar præ-
ſeferre videntur. ſi in aula præterea illuſtri, lucernis tribus
ardentibus quiſpiam deambulauerit; tres vmbræ reſul-
tant: & ſi illis tabulam opponas, in cuius medio ſit foramen,
tria lumina per illud traijciuntur è tranſuerſo in oppoſi-
tum: ex quo cognoſcimus emicantia lumina in aere non
confundi, quamuis ſint coniuncta loco, diſtincta tamen ma-
nent. ſpiritualis autem ipſorum natura facit, vt non com-
miſceantur inuicem in vnam nouam, cõmunemque natu-
ram. Ex hac certe ſimilitudine, aliquo modo, quamuis te-
nui, ſanctę trinitatis exemplar intelligere, atque perſpicere
valemus. Quomodo ergo ſint tres perſonæ in vna eſſentia,
dixi. ſed contra prędicta poſſet aliquis ſic arguere, vt patebit
in capitulo ſequenti.

Exemplū trinitatis.

CAP. II.

Tres perſonas cum vnius eſſentiæ vnitate conſiſtere non poſſe.

1. SI plura in diuina natura ſuppoſita, ſiue perſonæ
numerentur, & ſint: igitur, diuina eſſentia aliquid
eſſet potentiale ad ſuppoſita, veluti vniuerſale ad
ſua inferiora: ſuppoſita enim ſecundum vniuerſa-
lis intentionem conuenirent, ſolamque haberent ordinis,
aggregationiſque vnitatem, quod eſt impoſsibile: non ſunt
ergo in diuinis plura ſuppoſita. Sane, extra intellectum,
vniuerſale inueniri, eſt omnino impoſsibile. Si ergo plura
ſint in diuina eſſentia ſuppoſita; continget profecto hoc ab-
ſurdum. omnis enim natura, communis pluribus ſuppoſi-
tis, eſt vniuerſalis. ſed natura diuina, tribus communicatur
perſonis, vna numero exiſtens: erit ergo vniuerſale extra
2. intellectum conſiſtens, quod eſt falſum. Deinde quemad-
modum Deo conuenit ſumma vnitas, ita etiam, & ſumma
entitas: ſed maior eſt eſſentiæ perſonæque vnitas, quam
eſſentiæ tantum. in Deo ergo cum vnitate eſſentiæ, eſt
vnitas perſonæ. Profecto, aliquam eſſentiam in diſtinctis
ſuppoſitis, ſine aliqua eſſentiali, aut accidentali diſtinctio-
ne, intelligere, reputatur impoſſibile. At natura diuina,
quoniam eſt ſimpliciſſima, nullo modo eſt diuiſibilis: igi-
3. tur, non eſt pluribus communicabilis. Ad hæc, aliquid eſſe
vnam, & plures res, rationi congruere non poteſt. ſed quæ-
libet perſona eſt aliqua res, erunt ergo tres res: at, tunc non
eſſet vnus Deus. Deus enim eſt aliquid vnum ſimpliciſſimũ,
non plura ſimpliciſſima, ſi fas eſt dicere plura ſimpliciſſi-
ma. Sane, ſi tria ſint diuina ſuppoſita, quodlibet illorum i-
pſorum ab alio ſecernitur, atque conuenit; idque ob aliud,
& aliud, quod reuera, diuinæ non congruit ſimplicitati: vna
4. ergo & non plures ſunt diuinæ perſonæ. Præterea, ſi ſint in
diuinis plura ſuppoſita igitur, non eſt vnum tantummodo
ens neceſſarium quodlibet enim ſuppoſitum eſt neceſſari-
um, alioqui diuinum dici non poſſet. ſed tria numerantur
ſuppoſita: tria ergo ſunt entia primo neceſſaria, quod pro-
fecto nedum Theologo non probatur, ſed ne Philoſopho
quidem. Eſſe namque vnum, & plura ſumme entia neceſſa-
5. ria, contradictionem includit. Quinto, quæcunque vni,
& eidem ſimplici ſunt eadem realiter; illa abſque dubio au-
thore Philoſopho 7. *Topic.* ſunt eadem inter ſe realiter: ſed
quælibet perſona, eſt eadem realiter diuinæ eſſentiæ: ergo
eadem eſt omnino alteri perſonæ, atque ita nulla eſſet per-
ſonarum diſtinctio. Quæcunque præterea ſunt eadem rea-
liter, ſi vnum augeri, aut multiplicari contigerit; & alterum
eandem ſubibit naturæ qualitatem; alioqui non eſſet eo-
rum realis, atque eſſentialis concordia. ſed diuinæ eſſentiæ,
atque perſonæ eſt vnio eſſentialis: igitur ſi in diuinis plures
ſint perſonę, plures quoque erunt diuinæ eſſentiæ, quod
certe falſum eſt. ex quo in diuinis plures non eſſe perſonas,
6. clariſſime patet. Rurſus in ſummo, atque perfectiſsimo en-
te, nihil ſane ponendum eſt, quod maiorem non ſonet per-
fectionem: ſed pluralitas perſonarum, non maiorem dicit
perfectionem, quam ſimplicitas, alioqui quælibet illarum
non eſſet infinita, & ita non eſſet Deus, quod impium eſt di-
cere: Porro infinitum non ſuperat infinitum: Tantæ er-
go perfectionis eſt, vnam eſſe in diuinis perſonam ac plu-
res. Quare, ſine cauſa eſſe videtur, vt plures in diuinis nu-
merentur perſonæ. Quicquid enim perfectionis eſt in vna;
& in alia quoque. Vnde, ſi vna tantum in diuinis perſona
extiterit; nihil perfectionis ſubtraheretur enti perfectiſſi-
mo, rerumque vniuerſitati. ergo quod prius. Adde, quod 7.
perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia quam
ob rem, ſi plures ſint perſonæ in diuinis; plures quoque eſſe
ſubſtantias, dicere oportebit, quod à vera fide quam lon-
giſsime abeſt. Amplius ſi abſolutarum pluralitas proprie-
tatum, tum in Deo tum etiam in nobis diſtinctionem per-
ſonarum non efficit; multo minus pluralitas relationum,
ſed in Deo tantũmodo eſt pluralitas relationũ, illa ergo non
efficit perſonarum diſtinctionem. Suffragatur nobis Boeti-
us, qui de Deo ita loquitur: *Hoc*, inquit, *vere vnum eſt, in quo
nullus eſt numerus.* ſed pluralitas importat numerum: non
ſunt ergo plures perſonæ in diuinis. Sane, vbicunque eſt
numerus, ibi totum inuenitur, & pars. ſed in Deo hæc inue-
niri non poſſunt: ergo, quod prius. Pręterea, hæc trinitas, 8.
aut eſt rerum, aut conceptuum. non rerum quidem, alioqui
Deus, & vna plane res eſſet, & tres, quod eſt impoſſibile. ne-
que conceptuum, conceptus namque ad nos pertinent, ni-
hilque ponunt extra mentem concipientis: quod ſane ſum-
mo enti congruere non poteſt. Adde, aut illa trinitas eſt
ſubſtantiarum aut accidentium non accidentium, in diui-
nis enim nullum eſt accidens: neque ſubſtantiarum, alter
non eſſet vnus Deus, niſi compoſitione tantum. Præterea, 9.
ſi cum vnitate diuinæ eſſentiæ, conſiſtere poteſt trinitas &
dualitas pariter, & infinitudo; nam non eſt maior vnius,
quam alterius ratio: Non ſunt ergo tres diuinæ perſonæ
cum vnitate eſſentiæ conſiſtentes. Ad hæc, quicquid alicui
conuenit, aut eſt ei eſſentiale, aut certe accidentale; ſed il-
lud, quo perſonæ diſtinguuntur, accidentale eſſe non pot-
eſt. quippe, cum diuina non ſubſit accidentibus eſſentia: e-
rit ergo eſſentiale, ſed quod eſſentialiter diuinæ conuenit
eſſentiæ, ſi augetur numero; & ipſa quoque eſſentia augebi-
tur. quare, ſi plures ſint perſonæ, plures erunt vt diximus, &
diuinæ eſſentiæ. Quod eſt impoſsibile. Denique, perſona- 10.
rum pluralitas in diuinis ex relatiuarum proprietatum nu-
mero dependet: ſed quatuor ſunt relationes in diuinis, ſci-
licet paternitas, filiatio, ſpiratio, & proceſsio: igitur qua-
tuor perſonæ. Sane, infinita patris bonitas ſeipſam com-
municauit, filium producendo, & filius ſimiliter: igitur
ſpiritus ſanctus, cum ſit ſumma bonitas, ſeipſum commo-
nicare debet. aliam perſonam producendo, & illa, aliam, &
ſic in infinitum. Itaque plures perſonas cum vnitate eſſentia
diuinæ, conſiſtere non poſſe, clarum eſt.

Trium perſonarum vnitas.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD 1. neg. conſeq. & ad prob. dico, vniuerſalis natu- 1.
ram, diuinam eſſentiam ſubire non poſſe: eſt enim
vna, eademque in diuinis perſonis indiuidua. quã
ob cauſam, ſuppoſita diuina, ſecundum vniuerſa-
lis intentionem nequaquam conueniunt; ſed ſicut in natu-
ra potius ſingulari, quæ ipſis largitur eſſe diuinum. vnde v-
nitatem habent ſingularem, non aggregationis, quando-
quidem non ſint eſſentialiter diſtincta, imo eiuſdẽ omnino
ſingularis naturæ. hæc, quia in rebus conditis inueniri non
poſſunt: propterea dicimus, ſuppoſita ſecundum vniuerſa-
lis intentionem inter ſe inuicem conuenire. Ad confir. patet
ſolutio. Diuina namque eſſentia non diuiditur, aut à ſuis ſe-
paratur ſuppoſitis, idcirco vniuerſalis ratio illi non conue-
nit. Ad 2. In Deo eſt ſumma vnitas, ſicuti ſumma entitas: 2.
perſonarum autem pluralitas, non violat vnitatem, quia
eſſentialiter ab inuicem non ſeparantur: eſt ergo in diuinis
ſumma vnitas, quia nimirum quælibet perſona eſt ſumme
vna, nullamque affert eſſentiæ diuerſitatem, in cuius ſane
ratione, vera conſiſtit vnitas. Ad confirm. reſp. nullum eſſe
inconueniens, naturam infinitam à ſuis ſuppoſitis indiſtin-
ctam intelligi, præſertim cum ipſa ſuppoſita ſint eſſentiali-
ter idem. Ad 3. Aliquid eſſe vnam eſſentiam, & plures eſſen- 3.
tias, eſt impoſsibile: pluralitas namque huiuſmodi oppo-
nitur vnitati. Porro in diuinis, dicimus eſſe vnam rem ab-

Eſſentia diuina non eſt aliquod vniuerſale.

Perſonarum Trinitas.

ſolutam, nempe diuinam eſſentiam, aliaſque res denomi-
natiue, quarum quælibet eſt perſona: hæc autem plurali-
tas, diuinam non deſtruit vnitatem quia vnam ſemper ſer-
uat naturam. Ad confirm. dico, quamuis perſona diuinam
includat eſſentiam, in qua omnes perſonæ ſunt idem eſſen-
tialiter relationem quoque includit, qua diſtinguuntur ab
inuicem; nulla tamen ibi eſt compoſitio. ſed quælibet illa-
rum eſt ſimpliciſſima. quemadmodum in primo libro di-
4. ctum eſt, vbi de Dei ſimplicitate diſputaui. Ad 4. neg. con-
ſeq. plura namque ſuppoſita quoniam eſſentialiter non di-
ſtinguuntur, ideo plura prima entia neceſſaria dici non
poſſunt, ſed vnum ens, quamuis inter ſe perſonaliter diſtin-
guantur, quæ profecto diſtinctio naturæ non mutat autho-
ritatem. Quoniam igitur tres perſonæ ſunt vnum ens ne-
ceſſarium nempe vnus Deus, ideo non ſequitur tria eſſe en-
5. tia abſolute, primoque neceſſaria. Ad 5. Argumentum valet
in abſolutis, non autem in relatiuis. Etenim abſoluta ſi ſint
eadem tertio ſimplici, ſunt quoque eadem inter ſe: non ſic
autem relatiua, quæ alicui tertio eadem ſunt, inter ſe ta-
men relatiue diſtinguuntur. Ad confirm. dico, diuinas per-
ſonas non eſſe omnino idem diuinæ eſſentiæ. ſed ab ea di-
ſtingui ex natura rei, ideoque non ſequi, vt ſecundum perſo-
narum numerum, & ipſa quoque augeatur eſſentia, quæ v-
6. na eademque eſt indiuidua in tribus ſuppoſitis. Ad 6. po-
nendæ ſunt in diuinis plures perſonæ, idque ex neceſſitate
perfectionis, quia ſic nimirum exigit diuina perfectio. ne-
que enim eſſe poteſt mens diuina ſine verbo, neq. verbum
ſine amore, neque amor ſine mente, & verbo. Ad confirm.
dico, ſubſtantiam non poni in perſonæ diffinitione, quate-
nus eſſentiam, ſed quatenus ſuppoſitum ſignificat atque
7. ita nihil eſt, quod militet aduerſus nos. Ad 7. Maior eſt falſa.
ſane, proprietates abſolutæ in diuinis, vtpote bonitas, ſa-
pientia, &c. non opponuntur ad inuicem, neque realiter di-
ſtinguuntur. Quam ob rem, etſi eis ſubſiſtere conueniat; nō
tamen plures ſubſiſtentes ſunt, ſicuti perſonæ. In rebus au-
tem creatis, non ſubſiſtunt quidem, ſed ab inuicem realiter
Relatiuæ proprietates in Deo ſeparantur, vt albedo & dulcedo. Cæterum relatiuæ pro-
prietates in Deo, & ſubſiſtunt plane, & realiter ab inuicem
diſtinguuntur. Talium ergo pluralitas proprietatum, plu-
ralitatem diuinarum inducit, efficitque perſonarum. Ad
Boetij autem authoritatem dico, abſolutorum pluralita-
tem à Deo quam longe abeſſe, idque ob ſummam illius ſim-
plicitatem, vnitatemque, non autem relationum, quæ ta-
men nullam in Deo compoſitionem indicant, quemadmo-
dum Boetius in ipſo libro clare docet. Ad aliam confir. reſp.
nullum eſſe inconueniens ſi in Deo numerus inueniatur ab-
ſolutus atque abſtractus, vtpote duo, tria &c. qui in noſtra
conſiſtunt acceptione intellectus. bene vero ſequeretur ab-
ſurdum ſi Deo tribueretur numerus, qui in rebus nume-
ratis reperitur, vt duo homines, vel duo equi. ita enim in
rebus quidem creatis, vnū eſt pars duorum, & duo, trium,
8. quæ profecto in Deo eſſe non poſſunt. Ad 8. hæc trinitas non
rerum abſolutarum, ſed relatiuarum eſt. ideo non ſequitur,
vt Deus ſit res abſolute, ſed cōmunis tribus rebus relatiuis,
id eſt tribus perſonis, quarum quælibet eſt Deus. Ad cōfir. reſp.
hanc trinitatem non eſſe ſubſtantiarum, aut accidentium,
ſed perſonarum quæ non ſunt tres ſubſtantiæ, ſed tres per-
ſonæ. Ad aliam cōfirmationem, nego conſequentiam. trinitas
nāque illa ſtat, augeri, minuique non poteſt. Cum enim duo
ſint in ea principia productiua, intellectus ſcilicet & volun-
tas. duæ vtique ſunt perſonæ productæ, vna vero improdu-
cta. Tres igitur ſunt & non plures, aut pauciores perſonæ.
9. Ad 9. perſonæ diuinæ non diſtinguuntur aliquo extraneo,
ſiue accidenti, ſed eo potius, quod quaſi accidentaliter ali-
quid perficit. in diuinis enim non eſt verum accidens; ſed
nonnulla, ſi fas eſt dicere, illius imago. Sane, quum perſonæ,
ſubſtantia non diſtinguantur, ſed relationibus, profecto re-
lationes, quandam videntur accidentium ſimilitudinem
10. gerere: tametſi ipſæ ſubſiſtentes ſint. Ad 10. Duæ ratio-
nes productiui, ob diſtincta principia producendi ibi con-
currentia, in eodem ſimul ſuppoſito inueniri poſſunt: non
ſic autem duæ relationes productæ: ſed diſtinctæ perſeue-
rant perſonaliter, quia productum eſt per ſe ſubſiſtens, &
ſuppoſitum. non enim ſic poteſt idem duabus productio-
nibus totalibus produci, ſicut idem poteſt duabus produ-
ctionibus producere. Quamobrem, quamuis ſint in diuinis
quatuor relationes ſpiratio tamen patri, filioque conue-
nit. vnde licet ſit relatio, non dicitur tamen proprietas,
quippe, quæ non vni tantum perſonæ conuenit. Neque et-
Tres proprietates perſonales. iam relatio vocatur perſonalis, hoc eſt, perſonam conſtitu-
ens: tres namque ſunt proprietates perſonales, nempe pa-
ternitas, filiatio, proceſſio. Ad confirm. dico, rationem illam
non concludere, ſiquidem ſpiritus ſanctus non habet aliam
numerō bonitatem à patris bonitate diſtinctam: vna enim eademque eſt patris, & ſpiritus ſancti bonitas. nullaque eſt inter eos diſtinctio, niſi ea, quæ in perſonarum relationibus inuenitur. Itaque vna, eademque bonitas, & ſpiritui ſancto congruit, vt ab alio ſibi communicata, & patri, veluti à quo alteri communicatur. Tres igitur eſſe diuinas perſonas in vna eſſentia, ſatis patere arbitror.

QVÆSTIONIS QVARTAE
CAP. I.

Perſonarum trinitas per diuinas oſtenditur ſcripturas.

QVi diuinas ſcripturas recte, legitimeque interpretantur, hæc ſolent adducere teſtimonia, quæ de diuinæ trinitatis myſterio clariſſime loquuntur. In primis illud *Deuter. 6. Audi Iſrael, Deus, Deus tuus, Deus vnus eſt.* (*Deut. 6.*) Deus ſcilicet pater, Deus filius, qui noſter dicitur ob aſſumptæ carnis conſortium, Deus ſpiritus ſanctus. Hoc idem canit *Eſaias 6. Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus Sabaoth.* (*Iſa. 6.*) Vnde Rabbi Ionathas, & Symeon, ſanctus hic pater, ſanctus hic filius, ſanctus hic ſpiritus ſanctus. *Deutero. 32. Videte nunc, quia ego, ego ipſe, & non ſunt dij mecum.* Hebraice. Ani, Ani, hu, id eſt tres perſonæ, & non ſunt dij mecum, id eſt, non ſunt tres dij, ſed vnus eſt Deus. *Zacharia 2. Ecce ego venio, & ſcietis quod dominus miſerit me.* Perſona exprimitur patris mittentis, & perſona filij, qui à patre mittitur. *Iſa. 48. Et nunc dominus miſit me, & ſpiritus eius.* quibus in verbis tota trinitas manifeſtatur. *Pſal. 44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* (*Pſal. 44.*) vbi vngens, vnctus, & vnctio annotantur. *Pſalm. 49. Deus, Deus, Deus locutus eſt, & vocauit terram. Prouerb. 3. Dominus in ſapientia fundauit terram, notitia eius abyſſi eruperunt, ornauit cælos prudentia. Exod. 20 Ego Deus, Deus tuus, Deus zelator. Iaſue 22. Deus Deus, Deus Deus Deus Deus ſpir. ſan.* bis repetit quia in his tribus creatus eſt mūdus, & in his tribus data eſt lex. *Pſalm. 33. Verbo domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorum.* & *Funiculus triplex difficile rumpitur,* (*Eccl. 4.*) id eſt, myſterium trinitatis difficile cognoſcitur. *Pſal. 110. Dixit dominus domino meo &c. Iob. 28. Ipſe ſtatuit omnes terminos terræ, quod nomen eius, & quod nomen filij eius? Prouerb. 4. Filius fui patri meo tener, & vnicus matris meæ:* pater namque ſenex vocatur, quia principium totius trinitatis. filius vero tener, quia ſumme dilectus. De ſpiritu ſancto teſtimonia ſcripturarum. *Pſal. 143. Spiritus tuus bonus,* (*De ſpiritu ſancto.*) *ſeu bonitas tua deducet me. Pſ. 50.* Spiritus vocatur principalis, ſpiritus rectus. *Iob. 33. Spiritus Dei fecit me, & ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. Pſal. 103. Emitte ſpiritum tuum. Iob. 26. Spiritus eius ornauit cælos. Iſaiæ 11. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. & 61. Spiritus domini ſuper me. & 2. Cuius ſpiritus in naribus eius.* duæ nares, vnus naſus: à naribus diuinis, id eſt à patre & filio procedit ſpiritus ſanctus. ſpiritum autē ſanctum eſſe Deum; ſatis oſtenditur *pſa. 139. Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Geneſ. 1. Et dixit elohim, faciamus hominem ad imaginem, ſecundum, vel tanquam ſimilitudinem noſtram.* Et creauit hominem ad imaginem Deorum. facere, Adæ & Euæ corpora reſpicit quæ ex terra compacta ſunt; (*Creauit hominem ad imaginem ſuam.*) creare vero, ipſorum animas, quæ ex nihilo conditæ ſunt. Cæterum, in principio Geneſ. Creauit Deus cælum, & terram. Elohim dij, El vel Eloha Deus: indiuiſa enim ſunt opera trinitatis: (*Hebræi reprobendantur.*) propterea dixit, bara non baren, id eſt creauit, non creauerunt. Perperam ergo Hebræi hanc ſcripturam interpretantur, qui aiunt hanc nominis ſignificationem in ſingulari quidem Deum verum, in plurali vero falſos Deos oſtendere. Vnde illud creauit Elohim id eſt creauit Deus, & non dij, dicunt eſſe intelligendum. contrarius enim eſt ſcripturarum vſus. Gene. 11. *Deſcendamus,* inquit, *& confundamus linguam eorum. & deſcendit dominus. Geneſ. 35. Quia apparuerunt ibi dij: & ſubditur ibi. Fac altare domino Deo qui apparuit tibi. Ieremiæ 23. Et peruertiſtis verba Dei viuentium.* Elohim ergo pro Deo vero accipitur. Nam ſi pro Deo vero acceptum ſemper ſingulariter teneretur non diceret: Faciamus hominem, ſed faciam: Ad imaginem, non ad imagines noſtras, vt diuinæ eſſentiæ vnitatem oſtenderet. Noui teſtamenti teſtimonia Matth. vltimo. (*Scriptura noui teſtamenti.*) *Baptizantes in nomine patris filij, ſpiritus S.* Ioannes *vidit ſpiritum ſanctum deſcendentem ſicut columbam, & vox patris audita eſt. Hic eſt filius meus dilectus. Lucæ, 4. Spiritus ſanctus venit ſuper eum & Ieſus plenus ſpiritu ſancto &c.* Ioan. 1. *In principio erat verbum, & iterum. Super quem videris ſpiritum ſanctum. 7. ſpiritus non erat datus. 4. Paracletus, quem mittet pater in nomine meo. 10. Ego & pater vnum ſumus. 16 Si non abiero, paracletus non veniet ad vos.* Epiſt. 1. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cælo, Pater, verbum, &*

ſpiritus

Perſonarum trinitas.

ſpiritus ſanctus. Paul. Rom. *Secundum ſpiritum ſanctificationis* 8. *ſi quis ſpiritum eius non habet, hic non eſt Chriſti, qui proprio filio ſuo non pepercit.* 5. *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis.* Epheſ. 1. *Benedictus Deus, pater domini noſtri Ieſu Chriſti.* & iterum: *Signati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hereditatis noſtræ.*

Nomen Iehouah.

Iiſdem ex literis componentibus nomen tetragrammaton, non inepte aſtrui confirmarique poteſt. Illud enim nomen non dicebatur ab Hebræis, niſi in ſanctuario à Sacerdotibus domini. Et ſiluum in benedictione ſacerdotum à ſummo pontifice in die magno ieiunij ſanctificationis. Literæ huius admirandi tremendique nominis, & ſi quoad numerum; quatuor ſint, in rei tamen veritate non niſi tres eſſe comprobantur, Iod, He, Vau.

Iod, He, Vau.

Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas oſtendunt perſonas.

Iod principium

Prima autem litera, principium interpretatur, eo quod omnium aliarum principium ſit, & ab ea vnaquæque litera originem ſcripturæ habeat, ipſa vero à nullo originem accipit. Cum autem pater in diuinis à nullo originem habeat, filius autem à patre, & ſpiritus ſanctus à patre & filio procedat; hinc eſt, quod litera Iod, perſonæ patris in diuinis, rectiſſime attribuitur: quia principium, ſine principio nominatur.

He vita.

Secunda litera He, eſſe, vel viuere ſignificat cum autem vita, filius Dei in ſcripturis nominetur. Et vita, inquit, erat lux hominum. in hoc tremendo nomine, filio optime congruit. Duplicatur autem hæc litera, propter duplicem Chriſti natiuitatem, diuinam ſcilicet & humanam.

Vau copulatiua.

Vau: quæ copulatiua eſt, ſpiritum ſanctum commodiſſime exprimit: copula enim, id eſt, nexus patris & filij nuncupatur.

Populus benedicendus eſt tribus digitis.

Sacerdos præterea in veteri lege aliquem benedicens, protenſas ante vultum ſuum palmas verasq; tenebat: cum vero dicebat Dummos, tres digitos priores, pollicem videlicet, indicem, atque medium manus vtriuſque erectos altius: & dicto ita Dumino, digitos vt prius remittebat. Itaq; hac trina digitorum eleuatione, trinitatis excellentiam oſtendebat. Item, Angelus præcedens patres in deſerto, nunc angelos domini nunc Iehouah. dicitur. *Exod.* 14. & *Num.* 14. Ille autem angelus præſeferebat myſterium ſacroſanctæ & indiuiduæ trinitatis. alioqui Iud. cap. 6. non permiſiſſet ſibi ſacrificium offerri.

Perſona quid.

Vocantur hæ tres perſonæ, eo quod Deus vnus per illas, quaſi aſpectus quoſdam nobis ſe cognoſcendum præbeat.

Hypoſtaſis.

Paulus *ad Heb.* 1. vocat hypoſtaſim: *Caracter*, inquit, *hypoſtaſeos.* Sed dices perſonæ ſubſtantialis non relatiue proprium eſt, per ſe ſubſiſtere, & habere ſuum eſſe peculiare, indiuiduum, incommunicabile & diſtinctum: Sed in trinitate non ſunt tres perſonæ diſtinctæ, alioqui eſſent tres dij: Ergo.

Obiectio.

Reſp. tres Deos nequaquam appellari. propter vnitatem eſſentiæ: vt dictum eſt in primo libro. Contra, vbicunque tres ſunt perſonæ ſubſtantiales; tres quoque ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ: ſed hoc eſt falſum: ergo.

Solutio.

Soluitur: Perſonæ ſunt vna ſubſtantia, quia vna eſſentia, à qua non abſtrahimus perſonas, ſed quamuis in ipſa eſſentia reſideant, ab inuicem hypoſtatice ſunt diſtinctæ. Contra, Perſona non eſt in perſona, vel in ſubſtantia alterius perſonæ: ſed de filio dicitur, quod ſit in patre: igitur non eſt perſona. Soluitur: Perſona filij non eſt in patris perſona: nam ſicut pater habet vitam in ſeipſo, ſic dedit filio habere vitam in ſeipſo: in patre autem dicitur eſſe, quia in eo inhabitat plena diuinitas patris.

Concilium Antiochenum.

Porro, hanc ſalubrem doctrinam de myſterio ſanctiſſimæ trinitatis antiquiſſimorum conciliorum authoritas proteſtatur. Inprimis occurrit Concilium Antiochenum, poſt Chriſti aſcenſionem celebratum, Anno 278. quod quidem Paulum Samoſatenum damnauit vt refert Euſebius *lib.* 7. *cap.* 25. Et in eodem

Gregorius Neocæſarienſis.

capite ponit inſignem confeſſionem Gregorij martyris & Epiſcopi Neocæſarienſis de tribus perſonis: Vnus Deus pater verbi viuentis, ſapientiæ ſubſiſtentis, & virtutis ſuæ: Vnus filius verus veri, & inuiſibilis ex inuiſibili, immortalis ex immortali, & ſempiternus ex ſempiterno: Vnus ſpiritus ſanctus, ex Deo ſubſtantiam habens, & qui per filium apparuit, imago filij perfecti, perfecta viuentium cauſa, ſanctificationis præſtatrix, per quem ſuper omnia, & in omnibus cognoſcitur, & filius per omnes. Trinitas perfecta maieſtate & ſempiternitate, & regno minime diuiditur. Neque defuit vſquam filius patri, neque patri & filio ſpiritus ſanctus; ſed inuertibilis & immutabilis eadem ſemper trinitas.

Concilium Nicænum.

Eadem doctrina inuenitur in Concilio Nicæno aduerſus Arium in Nicæa vrbe Bithyniæ celebrato Ann. Chriſti 335. vt citat idem Euſebius *lib.* 10 *cap.* 6. *Credimus*, inquit, *in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium viſibilium, & inuiſibilium factorem. Et in vnum Ieſum Chriſtum filium Dei, natum ex patre vnigenitum*, id eſt, ex ſubſtantia patris, & cætera quæ ſequuntur. *Et in ſpiritũ ſanctũ dominum viuificãtem, qui ex patre filioq; procedit.*

Conſtantinopolitanũ.

Idẽ aſtruit Conciliũ Cõſtãtinopolitanũ, tẽpore Gratiani & Theodoſij Imperatoris Anno. 383. Huic Concilio interfuit Gregorius Nazianzenus, Gregorius Niſſenus, Cyrillus Ieroſolimæ Epiſcopus, & 150. Epiſcopi. In hoc Concilio damnati ſunt Macedonij ſectatores, qui docebant ſpiritum ſanctum eſſe facturam: ſimiliter damnati ſunt Eunomiani, Sabelliani, Apollinarij, vt habetur in lib. tripartitæ hiſtoriæ 9 *cap.* 4 & *cap.* 16. in quo continetur profeſſio fidei catholicæ Damaſi Papæ ad Paulinum: Quoniam poſt Nicænum Concilium talis error exortus eſt, inquit, vt quidam dicere prophano ore præſumant, ſpiritũ ſanctum per filium fuiſſe factum; anathematizamus eos, qui non cum omni prædicant libertate cum patre, & filio ſanctum ſpiritum, vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ atq; poteſtatis exiſtere. Similiter anathematizamus Arium & Eunomium, qui dicunt filium & ſpiritum ſanctum creaturam eſſe. Similiter Sabellianos, qui dicunt patrem eſſe quem filium. Item, ſi quis non dixerit ſanctum ſpiritum ex patre eſſe vere, & proprie, ſicut & filium de diuina ſubſtantia, anathema ſit.

Conſtantinopolitanum 5. Concilium.

Conſtantinopolitanum Concilium vniuerſale, 5. tempore Iuſtiniani Imperatoris, Anno Chriſti 552. edidit Canones 14. de trinitate, & de duabus naturis in Chriſto, quorum primus eſt: Si quis non confitetur patris, filij & ſpiritus ſancti vnam virtutem & poteſtatem, Trinitatem conſubſtantialem, vnam Deitatem in tribus perſonis adorandam, talis anathema ſit. Vnus enim Deus & pater, ex quo omnia; & vnus dominus filius, per quem omnia: & vnus ſpiritus ſanctus in quo omnia.

Carthaginenſe.

Carthaginenſe Concilium 5. tẽpore Valentiniani & Theodoſij Imperatorum. eandem doctrinam tradidit de tribus perſonis.

Sardicenſe.

Sardicenſe Concilium in Sardica Illyrici vrbe celebratum Anno domini 353. illuſtrauit doctrinam de diuinitate filij Dei, & ſpiritus ſancti, congruentem cum ſymbolo Nicæno: Athanaſium, & alios orthodoxos patres, qui ab hæreticis pulſi fuerant, reſtituit. Refert hiſtoria tripartita *lib.* 4. *cap.* 23. ad huiuſmodi Concilium ex Occidentalibus partibus conueniſſe Epiſcopos quaſi trecentos, ex Orientalibus vero ſex & ſeptuaginta. Et cap. 24. ponuntur literæ Concilij Sardicenſis: Sancta ſynodus Dei gratia Sardicæ congregata ex vrbe Roma, Hiſpaniis, Gallijs, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Myſia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Theſſalia, Achaia, Epyris, Thracia, Rodope, Aſia, Caria, Bithynia, Helleſponto, Phrygia, Piſidia. Cappadocia, Ponto, Cilicia, altera Phrygia, Pamphylia, Lydia, Inſulis Cycladibus, Ægypto, Thebaide, Lybia, Galatia, Paleſtina, & Arabia.

Concilium Toletanũ.

Concilium Toletanum primum in Hiſpania, tempore Honorij Imperatoris celebratum Cano. 28. contra Priſcillianiſtas. Credimus, 1.
inquit, in vnum Deum patrem omnipotentem, & in filium, & ſpiritum ſanctum, viſibilium & inuiſibilium factorem. Credimus in vnum Deum, & vnam eſſe dicimus diuinæ ſubſtantiæ trinitatem. Ingenitus eſt pater, genitus filius à 3.
patre, ſpiritus vero non genitus, ſed à patre filioque procedens Concilium tertium Toletanum, circa annum Chriſti 600. à Gottorum Rege Reccaredo congregatum, orthodoxam fidem de diuinitate filij Dei ſancit, & amplectitur, ſub Pelagio ſecundo, in quo Arij hæreſis in Hiſpania condemnatur: *Quicunque*, inquit, *filium Dei, dominum Ieſum negauerit à paterna ſubſtantia ſine initio genitum, & æqualem patri eſſe, vel conſubſtantialem; anathema ſit. Quicunque ſpiritum ſanctum non crediderit à patre & filio procedere; anathema ſit. Quicunque dixerit dominum Ieſum, & ſpiritum ſanctum iuxta Deitatem patre eſſe minorem; anathema ſit.* Concilium Toletanum 4. anno 610 ſub 4.
Honorio primo Papa. Et Concilium ſextum ſub eodem 6.
ſummo Pontifice, in primo Canone pronunciatur ſymbolum fidei Concilium Bracharenſe primum ſub Honorio Papa primo celebratũ in Hiſpania citari: *Si quis*, inquit, *patrem, filium, & ſpiritum ſanctum non confitetur tres perſonas vnius ſubſtantiæ, & virtutis, ac poteſtatis, ſicut catholica eccleſia docet; anathema ſit.*

Concilium Bracharenſe.

fuit celebratum hoc Concilium in Brachara, Luſitaniæ vrbe anno 385. Denique vt ſemel dicam Concilium Tridentinum ſeſſione tertia ponit fidei catholicæ aſſertionem, nempe ſymbolum fidei.

Nazianzenus.

Aſtipulatur huic veritati catholicæ Gregorius Nazianzenus in oratione contra Arianos: *Vna*, inquit, *natura eſt in tribus perſonis ſubſiſtentibus; ſi aliqua ex perſonis creata eſt, Deus vtiq; non eſt: æquales ſunt perſonæ per ſe ſubſiſtentes: vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma.* Si hoc abrogo, apud quodnam erit ſecundum; *Quid dicimus baptizantes in nomine patris, filij, & ſpiritus ſancti? Non eſt poſſibile quenquam eſſe ſpiritualem ſine ſpiritu, igitur ſpiritum venerans.* Et lib. 5. de theologia. *Erat, erat, erat. lux, lux, lux: ſed vna lux vnus dominus: In lumine tuo, id eſt, ſpiritu ſancto, videbimus lumen, id eſt, filium.*

Tria lumina, vnum lumen Ethnici de ſpiritu S.

Tria ſunt, ſi vnum ex eſſentiæ ſolo deturbaueris, reliqua duo in ſua ſede non manebunt: perfecta enim Deitas non eſſet. Qui inter ethnicos accuratius diuina tractauerunt, numinis

Perſonarum Trinitas.

nis huius ſimulachrum quoddam viderunt, in nomine vero diſſentiunt, dum alius mentem vniuerſi, alius mentem extrinſecus aduenientem, alius aliter nominauit. Euangelium dicit: Spiritus ſanctus, qui à patre procedit: non ergo creatura: & quia non gignitur, non eſt filius: at quoniam ingeniti, & geniti medius eſt: Deus ergo eſt, Patris, filij, & ſpiritus ſancti trium perſonarum vna natura, & inconfuſa diſtinctio: Tria hæc Deitate ſunt vnum, & vnum hoc perſonarum proprietate tria.

Adoratio vnius, trium eſt.

Vnius adoratio, trium eſt adoratio; quia in tribus per omnia par gradus eſt, tum dignitatis, tum Deitatis. vna eſt Deitas, etſi tres perſonæ credantur, ad vnum tamen referuntur: non enim alia eſt magis, aut minus Deus quam alia: neque prius, aut poſterius: tum nec voluntate diſsident, nec poteſtate partiuntur. In diſtinctis ergo perſonis, impartibilis eſt Deitas, & velut in tribus ſolibus ſe complexis, vnius lucis temperatura.

Tres ſoles.

Quare, cum ad ipſam Deitatem animum figimus, vnum quiddam animo concipimus, cum ea, in quibus eſt Deitas, tria quædam adoranda conſpicimus. Singulis eadem eſt eſſentia, eademq; poteſtas. *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo*, ait Ioan. in ſua canonica, *& hi tres vnum ſunt.*

1 Ioan. 5.

Porro, ſpiritus ſanctus dicitur ſpiritus Dei, ſpiritus Chriſti, mens Chriſti, ſpiritus domini, bonus, rectus, principalis, ſpiritus adoptionis, veritatis, libertatis, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, conſilij, & fortitudinis ſcientiæ, & pietatis, ſpiritus timoris Dei, ſua natura, non alterius authoritate ſanctificans: impartiens ſe aliis, ſed ipſe aliunde nihil accipit: implet, non impletur, continet, non continetur: Reges nos facit per baptiſmum, cognoſcit omnia, docet omnia, reuelat, illuminat, diſtribuit dona, facit legatos, vates, Euangeliſtas, paſtores, doctores, ſpiritus multiplex, manifeſtus, perſpicuus, purus ab omni inquinamento, nullius imperio addictus, omnes penetrans puros & ſubtiliſsimos ſpiritus, declarator ipſe, & illuſtrator omnium. Eiuſdem ergo eſt cum patre, & filio diuinitatis, & poteſtatis.

Spiritus ſancti diuinitas oſtenditur.

CAP. II.

Antiquorum Græcorum aſsertio de trinitate.

Libet huic ſpeculationi inſiſtere, atque antiquiſsimorum, eorundem doctiſsimorum Græcorum ſententiis eam munire pro viribus conabor; vt perſpicuum fiat, quam longe aberrent à rei veritate, qui de ſacroſanctæ trinitatis myſterio perperam loquuntur. Inprimis autem obuiam venit Dionyſius Areopagita, vita & doctrina plane cæleſtis. Is cap. 1 Eccleſiaſticæ hierarchiæ, de ſacroſancta trinitate ita clare loquitur: *Fons vitæ*, inquit, *eſſentia bonitatis, vna exiſtentium cauſa trinitas eſt, ex qua & eſſe, & bene eſſe eſt ſubſiſtentibus per bonitatem. Hæc autem omnium ſummitas diuiniſsima, principali beatitudine trina, vnica vere exiſtit, ſecundum quod nobis incomprehenſibile eſt.* Hæc Dionyſi. Senſus eſt: Sancta & indiuidua trinitas omnibus rebus communicauit eſſe & bene eſſe, actum ſcilicet primum, & ſecundum: ſiue eſſe, eiuſque perfectionem per bonitatem ſuam: quia bonus eſt, propterea omnia fecit. *Principali beatitudine trina, vnica vere exiſtit.* Senſus eſt, Deus in tribus perſonis trinus, in quibus eſt eadem numero principalis beatitudo. Eſt etiam vere vnitas propter vnitatem naturæ.

Dionyſius Areopagita.

Et in *lib. de diuinis nominibus cap. 2.* vocat decoras perſonarum proceſsiones. Communis noſter magiſter *in epiſt. ad Cor 1. cap. 8. Nobis*, inquit, *vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſum, & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum.* Etenim in diuinis vnitates diſcretionum antepræcipantur, & nihilominus ſunt vnitiua. Has decoras proceſsiones veneramur. Omnis ergo benefica appellatio Dei de quacunque diuinarum perſonarum dicitur, abſque vlla diſtinctionis obſeruatione, in tota ſimul accipitur Deitate: nam ſolus Deus eſt bonus, filius quoque dicitur bonus paſtor, & de ſpiritu ſancto *Pſal. 141. Spiritus tuus bonus.*

Diuina proceſsiones.

Item 13. *cap* de diuinis nominibus. Vnitas inquit, laudatur & trinitas, ſuper omnia Deitas. ſed etſi ſuper diuinam fœcunditatem vere laudemus triadica, & monadica diuina denominatione; pluſquam nominabilem, id eſt, appellatione trinitatis ac vnitatis, pluſquam nominabilem nominamus. Et 3. *cap.* eiuſdem libri. Inuocantes, inquit, Trinitatem declaratiuam omnium ſui optimarum prouidentiarum: ipſa enim trinitas neque in loco eſt, vt à quodam, aut ex aliis in alia tranſeat; ſed & in omnibus exiſtentibus eam eſſe, dicere relinquitur, ſuper omnia, & omnium comprehenſiua.

Solus Deus bonus.

Trinitas & vnitas.

Diuus Ignatius *epiſt. 12. ad Antiochenſes*, ſcripturarum teſtimonia adducit, quæ de myſterio ſanctæ trinitatis affatim loquuntur. *Fecit*: inquit, *Deus hominem ad imaginem ſuam. De filio autem Iſa. 7. Et vocabitur emanuel: & 9. Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Omnis ergo qui verum Deum annunciat, intercipit autem Chriſti diuinitatem, filius eſt diaboli, & inimicus iuſtitiæ. Qui autem non confitetur Chriſtum filium eius eſſe, qui fecit mundum, ſed alterius cuiuſdam incogniti, præter eum, quem prædicat lex & prophetæ, hic organum eſt ipſius diaboli. Quicunq; autem incarnationem Chriſti recuſat, & crucem eius erubeſcit, hic eſt antichriſtus. Quicunq; vero purum hominem dicit eſſe Chriſtum, maledictus eſt. Videte ergo malignos operarios, & inimicos crucis Chriſti, quorum finis interitus.*

Ignatius martyr.

Perſonarum Trinitas.

Baſilius Magnus *epiſt. 60.* Eccleſiæ Antiochenæ. Eſt, inquit, *Eccleſia noſtra, à ſanctis patribus, qui Nicææ conuenere conſcripta fides. ſcilicet, Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, viſibilium omnium & inuiſibilium factorem: & in vnum dominum Ieſum Chriſtum genitum ex patris ſubſtantia, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, conſubſtantialem patri, per quem omnia facta ſunt: qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit è cælis, & incarnatus eſt, homo factus eſt, paſſus eſt, reſurrexit tertia die, aſcendit ad cælos, venturus eſt ad iudicandos viuos ac mortuos. Et in ſpiritum ſanctum. Iſta credimus. Quoniam vero doctrina de ſpiritu ſancto indefinita eſt, propterea quod tunc nondum comparerent pneumatomachi, an condemnandi ſint, creata ac ſeruili eſſe natura dicunt, in ea ſynodo nulla facta eſt mentio: nihil enim prorſus creatum eſt in diuina, & beata trinitate. Eos vero qui dicunt, erat aliquando tempus, quando non erat, & antequam gigneretur non erat, & quod ex non exiſtentibus factus ſit, aut ex alia ſubſiſtentia eſſe, vel vertibilem, vel alterabilem filium Dei dicunt, anathemate catholica & Apoſtolica eccleſia condemnat.*

Baſilius.

Symbolum

Nihil creatum in diuina trinitate.

Hæc Baſilius. Et in epiſtola 43. *Ex patre*, inquit, *eſt filius, per quem ſunt omnia, cum quo ſimul ſpiritum ſanctum ſemper indiuulſe conſideratur ac coniungitur: non enim fieri poteſt, vt filium mente quiſpiam comprehendat, quem non antea illuſtrauerit ſpiritus. Vnde fit, vt quemadmodum qui vnum anuli ſummitatem apprehēdit, hoc ipſo ſimul & alterum inſertum attrahit; ita & hic qui ſpiritum ſanctum trahit per ipſum & filium, & patrem traxerit. Et ſi quis vere filium apprehenderit, habebit & ipſum vtrinque, hinc patrem illum, illinc ſpiritum ſanctum vna compactum. Neque enim à patre abſcindi poterit, qui ſemper eſt in patre. neque à proprio ſpiritu ſeiungetur, qui in ipſo operatur omnia. Conſimiliter & qui patrem aſſequutus fuerit; & filium vtique cum illo, & ſpiritum ſanctum eadem perfecto virtute aſſequutus eſt. non enim poteſt cogitari aliqua vllo pacto ſectio vel diuiſio, vt filius ſit ſine patre & ſpiritu ſancto, & ſpiritus ſanctus ſine patre & filio.* Ineffabilis ergo eſt in his tribus, & quæ nulla cogitatione apprehendi poteſt communio, & diſcretio. Neque enim per differentiam perſonarum continuatio naturæ diſſipatur, neque per naturæ communionem proprietas notionum confunditur.

Exemplum trinitatis.

Cathena ſancta nominatur.

D. Cyrillus *lib. 13. t. 1.* egregie, & luculenter oſtendit ſpiritum ſanctum eiuſdem eſſe cum patre, filioque ſubſtantiæ. *Spiritus ſanctus*, inquit, *in ipſo Deo eſſentialiter eſt, & inſeparabiliter ex eo prodit. Per nullam enim creaturarum Deus pater ſecreta ſua reuelat, ſed per ſpiritum ſanctum.* igitur ſpiritus non eſt creatura. Deus ergo eſt. Quis hominum nouit, inquit Apoſt. 1. *Cor.* 2. quæ hominis ſunt, niſi ſpiritus hominis? Sic & quæ Dei ſunt, nullus nouit, niſi ſpiritus Dei. Spiritus autem omnia inueſtigat, & profunda Dei. Vnde, ſicut ſpiritus hominis non eſt alienus à natura hominis, ita & ſpiritus Dei patris eiuſdem ſubſtantiæ eſt cum Deo patre.

Cyrillus.

Spiritus inueſtigat profunda Dei.

Spiritus Chriſti.

Eundem appellat ſpiritum Chriſti *Rom. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius*: ſpiritus ſanctus ergo ex ſubſtantia filij procedit ſed vna eſt filij patriſque ſubſtantia, ſeu eſſentia: igitur ſpiritus ſanctus ex patre filioque procedit. Cum ſpiritus ſanctus in nobis habitat, Chriſtus in nobis habitat; nō autem cum angelus in nobis habitat, Chriſtus in nobis habitat: Chriſtus ergo & ſpiritus ſanctus vnius ſunt naturæ. Adhuc, qui ſpiritu Dei aguntur, filij Dei ſunt. *Accepiſtis* inquit, *ſpiritum adoptionis in quo clamamus Abba pater.* Si ergo ſpiritus ſanctus filios Dei facit eos, in quibus habitat, & participes Dei oſtendit, Deoque coniungit, adeo, vt clament Abba pater; proculdubio ſpiritus ſanctus non eſt ſeruus, ſed dominus non eſt creatura, ſed creator. Ipſe ſpiritus conteſtatur ſpiritui noſtro, quod ſimus filij, & hæredes.

Spiritus adoptionis.

Ex quo patet, ſpiritum ſanctum natura, & eſſentialiter Deum eſſe: quoniam qui ipſum ſuſcipiunt, filij Dei per gratiam adoptionis efficiuntur. Item, pater viuificat, filius viuificat, ſpiritus ſanctus viuificat 1. *Cor.* 15. Vocat Paulus viuificantem ſpiritum: Igitur vnius eſt naturæ cum vtroq;. *Ad Cor. 2. 6. Nos templum Dei viui ſumus per inhabitantem ſpiritum ſanctum. Nolite ergo contriſtare ſpiritum ſanctum, qui habitat in vobis.* Si ergo per ſpiritum ſanctum efficimur templum Dei, & Deum inhabitantem in nobis habemus: Deus eſt ergo, & non creatura. Item, ſi ſpiritus eius, qui Ieſum Chriſtum ſuſcitauit à mortuis, habitat in vobis. *Rom. 8. ipſe qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora per ſpiritum ſuum, qui habi-*

Spiritus ſanctus natura Deus eſt.

Perſonarum trinitas.

tat in vobis. Cum autem filius naturaliter ſit vita, & ſpiritus etiam ſanctus; neceſſe eſt omnino confiteri ſpiritum ſanctum ex ſubſtantia patris & filij eſſe, totamque ipſius virtutem, & operationem habere: veluti ſi ex aqua vapor aſcenderit, & eos frigefaciat, ad quos peruenerit; non aliam naturam, quam ipſius aquæ oſtendet. Item 2. Cor. 3. Apo. vocat ſpiritum ſanctum dominum, nullam plane filij & ſpiritus ſancti eſſentialem differentiam nouit: *Quando conuertetur ad dominum*, inquit, *auferetur velamen*: dominus vero ſpiritus eſt: vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Et iterum: *Transformamur à gloria in gloriam, ſicuti à domini ſpiritu.* Quoniam ergo ſpiritus ſanctus dominus eſt, ex Chriſto, & in Chriſto exiſtens; hauddubium, quin Deus ſit, & non creatura. Item, 1. Cor. 2. nos autem mentem Chriſti habemus, id eſt, ſpiritum ſanctum. ſi autem ſpiritus ſanctus mens Chriſti vocatur; quomodo erit creatura, cum in natura Chriſti diuina nihil ſit creatum? Aſtipulatur huic ſententiæ Ioann. in ſua canonica. 4. *In hoc cognoſcimus, quia in ipſo manemus, & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis*: ſi ergo ſpiritu ſancto habitante in nobis, Deus eſt qui inhabitat; quomodo ſpiritus ſanctus non erit Deus, cum omnia propria quæ Dei ſunt, habeat? Item ſpiritus ſanctus appellatur *digitus Dei. Luc. 11. Si in digito Dei eijcio dæmonia &c.* Procedit ergo ex ſubſtantia patris, & filij: brachium enim & dexteram Dei, filium Dei ſcripturæ appellant: *Pſalm. 97. Saluauit dextera eius, & brachium ſanctum eius.* Quemadmodum igitur brachium toti corpori coaptatur, ſic filius à patre dependet, ſpiritus vero ſanctus à patre & filio: non eſt ergo aliud ſpiritus à Deitatis eſſentia; ſed ex ipſa, & in ipſa naturaliter, ſicut & digitus in manu, & manus in corpore: eiuſdem enim ſubſtantiæ digitus cum manu, & manus cum corpore. Item. 5. *cap. act. Cur mentitus es ſpiritui ſancto? non mentitus es hominibus, ſed Deo.* ſi ergo ſpiritui ſancto mentitus, Deo mentitur; Deus recte ſpiritus ſanctus eſt, & non creatura. Et 20. *cap. Attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit Epiſcopos.* Non eſt ergo ſpiritus ſanctus à Deitatis eſſentia, ſed quaſi cooperatio naturalis, & eſſentialis; in propria tamen hypoſtaſi, ex ipſo prodiens Deo, & in ipſo manens omnia quæ Dei ſunt operatur. Item *Matt.* 4. & *Luc.* 4. Ieſum à ſpiritu ductum fuiſſe legimus: igitur ſpiritus non eſt creatura. Quomodo enim filius Dei, qui eſt ſapientia & virtus patris, ipſius ſpiritus virtute modo in Galilæam ducebatur, modo in eremo diabolum vincebat? An fortaſsis ita imbecillis erat; vt creati ſpiritus virtute opus haberet? Et quomodo eſſet dominus virtutum, ſi creaturæ adminiculo vteretur? Eſt ergo ſpiritus ſanctus verus Deus, qui ex patre, filioque procedit; verbum autem per ſpiritum ſanctum vincit, vtitur autem ipſo, vt propria virtute. Item, 2. Cor. 12. *nemo in ſpiritu Dei loquens, dicit anathema Ieſu. Et nemo poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto.* Nemo ergo cognoſcit dominum Ieſum, niſi particeps extiterit ſpiritus ſancti. Ex ſubſtantia igitur filij ſpiritus ſanctus eſt: vna autem cum ſit ſubſtantia patris & filij: igitur ſpiritus ſanctus eſt de ſubſtantia patris & filij, & per conſequens Deus & nõ creatura. Item, ſi ſpiritus ſanctus eſt creatura, per quem reſurrectio Chriſti facta eſt. *Rom. 1. Per ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione de mortuis, Ieſu Chriſti domini noſtri*; videtur vtique filius Dei auxilio creaturæ indigere, & non potius ſpiritu ſancto, tanquam ſua vſus virtute. Item, qui largitur gratiã fidei, & menſuram donorũ vnicuique quantam vult, procul dubio Deus verus eſt, & non creatura ſed huiuſmodi eſt ſpiritus ſanctus, vt docet Apoſtolus. 1. Cor. 12. *Alij*, inquit, *datur ſpiritus ſapientiæ, alij fides, & huiuſmodi; & hæc omnia operatur vnus, atq; idem ſpiritus, prout vult*: igitur ſpiritus S. eſt verus Deus Itidem confirmat *ad Rom. 15. Nec enim audeo quicquam loqui*, inquit, *eorum, quæ nõ perfecit Chriſtus per me, in obedientiam gentium verbo & opere, in virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute ſpiritus ſancti.* ſi ergo prodigia & ſigna per Paulum Chriſtus operabatur in virtute ſpiritus ſancti, quomodo ergo ſpiritus erit creatura, qui naturaliter in Deo & ex Deo eſt? Porro, hanc virtutem Chriſti, Dei virtutem appellat 1 Cor. 2. *Sed in demonſtratione*, inquit, *ſpiritus, & virtutis, vt fides veſtra non eſſet in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei.* Demonſtrationem ergo, atque operationem ſancti ſpiritus, virtutem Dei appellauit: ex ipſo enim, & in ipſo naturaliter ſpiritus ſanctus eſt, quo vniuerſa perficiuntur. non eſt ergo inter creaturas connumerandus. Item, ſolus Deus propria authoritate poteſt dimittere peccata: ſed ſpiritus ſanctus propria authoritate dimittit peccata: Deus ergo eſt, & non creatura, ſic enim loquitur Apoſtol. 1. Cor. 6. *Hæc*, inquit, *aliquando fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſanctificati eſtis, iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri.* Sane, qui coniungitur cum ſcorto, vnum corpus fit: qui autem coniungitur cum Deo;

Spiritus ſanctus ex ſubſtantia patris & filij.

Spiritus dominus.

Spiritus libertatis.

Spiritus ſanctus vocatur mens Chriſti.

Spiritus ſanctus dicitur digitus Dei. Brachium Dei.

Spiritus ſanctus poſuit vos Epiſcopos.

Spiritus ſanctus duxit Chriſtũ in deſertũ.

Nemo poteſt dicere, dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto.

Spiritus ſanctificationis.

Spiritus ſanctus diſtribuit dona ſicut vult.

Spiritus ſanctus eſt virtus Dei.

Spiritus ſanctus dimittit peccata.

vnus ſpiritus fit cum Deo. Si ergo participatione ſpiritus ſancti, Dei participes efficimur; Deus eſt ergo, & non creatura. Membra ſiquidem noſtra templum ſunt ſpiritus ſancti in nobis habitantis: nulla autem creatura, vt Deus, in templo dicitur habitare: non poteſt ergo recte ſpiritus ſanctus creatura appellari. Item, nihil naturaliter eſt vita, niſi ſolus Deus; pater enim eſt vita, & filius ſimiliter: ſed ſpiritus ſanctus eſt naturaliter vita. 2. Cor. 5. *Qui autem efficit nos in hoc ipſum, Deus eſt, qui dedit nobis arram ſpiritus.* Arram autem ſpiritus, ſpiritum ſanctum appellauit, qui eſt naturaliter vita.

Perſonarum Trinitas.

Spiritus ſanctus eſt arra vitæ.

CAP. III.

Spiritum ſanctum verum Deum eſſe, diuinis oſtenditur ſcripturis.

DIxi circa finem præcedentis capitis, Spiritum ſanctum ab Apoſtolo vocari arram vitæ, propterea quod naturaliter ſit vita: ex quo recte colligi poſſe arbitror, ſpiritum ſanctum verum Deum eſſe, conſubſtantialem patri & filio; quia ſimiliter vita ſubſtantialiter eſt. ex diuerſis ſiquidem naturis, puta creatoris, & creaturæ eadem virtus profluere non poteſt; eadem enim virtus, atque operatio, vnitatem ſubſtantiæ, atque naturæ arguit. Item, Chriſtus eſt, qui nos renouat, atque in nouam creaturam tranſponit 2. Cor. 5. *Si qua*, inquit, *cum ipſo noua creatura Vetera tranſierunt, Ecce noua facta ſunt omnia*: ſed ſpiritus ſanctus hanc eandem præſtat renouationis gratiam, *Pſal. 103. Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Apoſt. *Rom.* 8 dicit ſe accepiſſe *primitias ſpiritus*. rerum primitiæ ſunt fruges nouæ, vt prima poma, primi arborum foetus: primum, ſiue nouum vinum, nouum triticum Et in eadem epiſtola *Vt ambulemus*, inquit, *in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ.* Ezechiel propheta, vocat ſpiritum nouum: *Dabo vobis ſpiritum nouum.* Similiter Dauid obnixe precatur: *Et ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.* Hæc autem omnia iure ſpiritui ſancto ſunt attributa, eo quod veteri Adam ipſius virtute exutos, in nouum Adam transformet: qui plane nouus homo, ſecundus Adam in nobis, in iuſtitia & ſanctitate creatus eſt. *Eph.* 4. Itaque ſpiritus ſanctus, qui miſſus eſt ad renouandum creaturam, ſanctæ Trinitatis complementum eſt, Deus à Deo. vnde in vltimo cap. eiuſdem epiſtolæ: *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti*, inquit, *charitas Dei patris, & communicatio ſancti ſpiritus ſit cum omnibus vobis.* Quare, neceſſe eſt dicere, ſpiritum ſanctum diuinæ ſubſtantiæ eſſe, cuius participes effecti, Deum habent habitantem. Spiritus ſiquidem ſanctus in Deo eſt, & à Deo eſt naturaliter, quaſi fructus, non ad extra productus, neque ex nihilo; ſed ex patre, filioque emanans. Item, Gal. 5. Si ſpiritu ducimini; non eſtis ſub lege: ſi per virtutem ſpiritus ſancti à ſeruitute legis, in libertatem filiorum Dei vocamur, Deus profecto ſpiritus ſanctus eſt, qui poteſt nos tali libertate legis donare. Dignitas enim hæc, & poteſtas liberationis huiuſmodi, Deo ſoli competit; quia nullus poteſt, excepto Deo duntaxat, peccata dimittere: *Niſi filius vos liberauerit*, inquit dominus Ioan. 8. *ſerui eritis* &c. legis & peccati. Cum ergo ſpiritus ſanctus liberet nos à ſeruitute peccati, & legis; magna profecto eſt inſania, velle aſſerere ſpiritum ſanctum creaturam eſſe. Reuera, ſi ſpiritu ſancto ſignati, ad Deum reformamur; quomodo erit creatura ſpiritus ſanctus, per quem eſſentiæ diuinæ character nobis imprimitur? quo ſuſcepto, ipſius increatæ naturæ ſigna in nobis imprimuntur. Sic enim loquitur Apoſtol. Eph. 1. *In quo etiam credentes ſignati eſtis ſpiritu repromiſſionis ſancto qui eſt arra* hæreditatis noſtræ: etenim non pictoris more diuinam eſſentiam in nobis depingit, vt poſſit aliud eſſe quam Deus: ſed cum ipſe Deus verus de Deo vero ſit, quaſi quondam ſigillum in cordibus ſuſcipientiũ, ſicut in cera inuiſibiliter imprimit, & ſic communicatione ſua, in priſtinam pulchritudinem naturam noſtram depingit, & ad veram imaginem renouat. Deus ergo eſt, & non creatura Item, *Eph. 2. Per ipſum habemus introitum in vno ſpiritu ad patrem.* Si per ſpiritum ſanctum ad patrem Deum adducimur, & participes diuinæ naturæ reddimur; quomodo erit creatura ſpiritus ſanctus, per quem patri, filioque coniungimur? Propterea in eodem capite Apoſtolus ſubdit: In quo & vos ædificamini in templum ſanctum, in habitaculum Dei in ſpiritu ſancto. Si templum ſanctum per ſpiritum ſanctum efficimur; per ipſum enim Deus in nobis habitat: impium igitur eſt inter creaturas ſpiritum collocare.

Spiritus eſt renouator creaturæ.

Primitiæ ſpiritus.

Pſal. 50.

Spiritus ſanctus eſt complementum ſanctæ trinitatis.

Spiritus ſanctus liberat nos à ſeruitute legis.

Spiritu ſancto ſignati ſumus.

Eph. 1.

Spiritus ſanctus quomodo imprimit in nobis ſigillum diuinæ eſſentiæ.

Perſonarum Trinitas.

Item lib. 8. contra Iulianum: *Græcorum ſapientes*, inquit Cyrillus, *pro ſpiritu ſancto, tertiam introducunt animam, à qua omnia omnino alia animantur, dum immittit eis vitam. ipſa enim, teſte Plotino, inſpirauit vitam illis, quæ vel tellus alit, vel mare, quæ vel in aere, vel in cælo, diuina aſtra.* Et illa anima Solem, magnumque cœlum ornauit, & in ordine circumagit naturalia. natura alia exiſtens ab his quæ ornat, & quæ mouet & viuificat: neceſſeque eſt, vt his ſit dignior, & iis quæ fiunt ac corrumpuntur. Re vera, inquit Cyrillus, *Deus & pater per filium in ſpiritu ſancto efficaciter operatur creaturas. & ea quæ non erant, vt eſſent, produxit, & facta bene coaptet, ordinemque illis optimum, & harmoniam, & leges decreuit. Iſte eſt diuinus & viuificus ſanctus ſpiritus, ex Deo procedens, ſubſiſtentiam ſuam habens, & viuens, & ſemper exiſtens; quia eſt eius, qui eſt, & ipſe omnia implet, & omnia continet, quoniam & conſubſtantialis eſt omni implente omnia, & ſine medio vbique exiſtente: Ipſo enim omnia plena ſunt: ſcriptum eſt enim: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. mouet enim in his quæ mouentur, continet vniuerſum, & animat, & viuificat, & non alia natura eſt ab ea quæ patris, vel ab ea quæ filij.* Eandem catholicæ fidei doctrinam apud antiquiſſimum & glorioſiſſimum martyrem Iuſtinum inuenio, in expoſitione fidei de trinitate. *Dominus noſter Ieſus Chriſtus*, inquit, *poſtquam reſurrexit à mortuis in cælum aſcenſurus, Apoſtolos ad erudiendas baptizandasque gentes mittens, ſic eis mandauit: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eas, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti.* Corinthijs quoque ſcribens beatus Paulus, finem epiſtolæ quaſi obſignat doctrina hac appoſita, dicens. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & dilectio Dei, & ſocietas ſpiritus ſancti, cum vobis omnibus. Rurſum ad Epheſ. ſic ait. Summo angulari lapide Chriſto Ieſu, in quo quæcunque ſtructura coagmentatur, ea creſcit in templum ſanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei per ſpiritum ſanctum. Videtis quo pacto docens de ſtructura quæ fit in Chriſto, per quam Chriſti templum efficimur, iuxta illud: Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero Deus eorum. tres perſonas coniunctim nobis commemorat: hinc diſcimus Chriſtum Deum & ſpiritum vnum numen eſſe. Huius rei gratia, inquit ad Epheſ. Flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur; vt det vobis iuxta diuitias gloriæ ſuæ, vt fortitudine corroboremini per ſpiritum ſuum, in internum hominem, vt inhabitet Chriſtus in vobis: atque ita inhabitantis nominis vna complectitur patrem, filium, & ſpiritum ſanctum, ſic vbique has tres perſonas in eundem ordinem referens. Nam in ſecunda ad Corinthios ſic loquitur: Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſtum, & qui vnxit nos, Deus eſt, qui etiam obſignauit nos, deditque arram ſpiritus in cordibus noſtris. Hic quoque Doctor gentium diſerte coniunxit patrem Deum, & Chriſtum filium, & ſpiritum ſanctum. Quod vero ſpiritus ſanctus à patre, filioque procedit, idem Apoſtolus oſtendit: Vos, inquit, non ſpiritum mundi accepiſtis; ſed ſpiritum, qui ex Deo eſt, vtique ex Deo patre: deinde vocat eundem ſpiritum Chriſti, ſpiritum filij ſui clamantem in cordibus noſtris, Abba pater, ſpiritum veritatis, veritas autem filio attribuitur: itaque cum in doctrina per totum orbem publicata, & in præſcripta forma baptiſmi, & in creationis narratione, & in vi poteſtatis, coniunctim patris, filij, ſanctique ſpiritus vnum nomen accepimus; quis contendet filium & ſpiritum ſanctum alienum ab illa diuina beataque eſſentia? Decet igitur, vt vnum Deum confiteamur in patre, filio, & ſpiritu ſancto, vnius Deitatis, licet tres ſint ſubſiſtentiæ, ſiue perſonæ: atque ita vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate noſcitur. Hanc de beata illa diuinaque trinitate ſententiam proferimus filiis eccleſiæ, hortantes, vt ſic ſapiant, & ſic viuant.] Hæc Iuſtinus, Porro de diuinitate ſpiritus ſancti affatim, & eleganter Baſilius magnus diſputauit, in libro contra Eunomianos: Verbo domini cæli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Quemadmodum, inquit, prolatum verbum in Deo non eſt, ſed viuens, & ſubſiſtens, & factiuum omnium; ſic in Deo non eſt ſpiritus perfuſus, non diſſolutus aer, ſed virtus ſanctificans, conſubſtantialis, ſubſiſtens. Iſte ſpiritus ſanctus eiuſdem eſt operationis cum patre, & filio: Deus enim operatur omnia in omnibus: & ſpiritus ſanctus ſimiliter, diuidens omnia, prout vult. Deus dimittit peccata: & ſpiritus ſanctus dimittit peccata: inſufflans in Apoſtolos dixit: Accipite ſpiritum ſanctum, quorumcunque dimiſeritis peccata, dimittentur eis: Docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, & filij & ſpiritus ſancti. iubet credentes baptizari, & doceri in trinitatis nomine. Apoſtolus Petrus loquens Iudæis: Pæniteat ſingulos, inquit, malitiæ ſuæ, & baptizetur vnuſquiſque in nomine domini Ieſu, & ſaluabitur. Dominus vero Apoſtolis dixit: Vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto. Si ergo in Apoſtolis eadem operari poteſt ſpiritus ſanctus, quæ pater & filius in baptiſmo gentium operatur: eiuſdem eſt ergo operationis, & conſequenter eiuſdem naturæ. actio enim naturam ſequitur. Item, ſi ſpiritus alienus eſt à gloria patris & filij; quomodo teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro quod ſimus filij Dei, & cohæredes cum Chriſto? quomodo in corde noſtro clamat, Abba pater? ſi quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Et iterum, dominus etiam ſpiritus eſt: & vbi ſpiritus domini, ibi libertas: non eſt ſpiritus ſanctus poſſeſſio, nec creatura domini; ſed dominus Deus noſter. Item, ſpiritus ſanctus vocatur vnctio: Ioan. in ſua canonica: Et vos vnctionem habetis à domino. Et in actis Apoſt. Ieſum, inquit, de Nazaret vnxit eum Deus ſpiritu ſancto. Chriſtus igitur per ſpiritum ſanctum vnctus eſt: non enim per alienam Deitatem domini vnctio eſt, & nomen Chriſti, & qui ab ipſo Chriſtiani vocantur. Ploraret ſane Chriſtianus, ſi ſalutis ſuæ nomen à creatura acciperet; creatura enim non ſanctificat creaturam, ſed ſpiritus ſanctus: igitur creator eſt, & non creatura: dominus, & non ſeruus. Quis enim, qui creaturam renouat, qui corruptionem in incorruptionem tranſmutat, qui nouam nos efficit creaturam, à Deo, & filio ſeparabit? Quomodo qui extra Deitatem eſt, deitatis creaturam recuperat? Silentio tradatur ſermo impius, qui dicit ſpiritum ſanctum eſſe creaturam. non glorificetur creatura ſupra Deum: glorificatur autem ſupra Deum: Si quæ morte, ac corruptione ſoluta ſunt; immortalia, per creaturam redderentur. ſi quis in Chriſto noua creatura: Vetera tranſierunt, & ecce noua facta ſunt omnia: vtique per ſpiritus ſancti virtutem. Item, ſi non credimus ex ore Dei ſpiritum ſanctum prouenisse, nec verbum credemus; quoniam & Dauid verbum & ſpiritum ſimul glorificans: verbo domini dixit cœlos eſſe firmatos, & ſpiritu oris eius omnem virtutem eorum. Et Moyſes, quæ verbo facta opera monſtrauit, ſpiritu viuificata oſtendit in factione hominis ſecundum imaginem. Quomodo diſſeparabuntur inſeparabilia, verbum ſcilicet Dei, & ſpiritus ex Deo, & filio? Paulum audiamus, qui formationem noſtram in ſpiritu conſummari ait. *Nos vero*, inquit *ad Cor. 2. 4. reuelata facie, gloriam domini ſpeculantes, in eandem imaginem conformamur, à claritate in claritatem, tanquam à domini ſpiritu.* Sed dicis, Deus per filium facit omnia, facit etiam ſpiritum: ſed tunc non eſſet trinitas, ſed dualitas. nam ſi cum cæteris omnibus ſpiritus; quomodo cum patre, ac filio ſpiritus? quomodo trinitas eſt trinitas? quomodo in trinitate baptiſmus, qui vniuerſum orbem ſanctificat? Sed aquis connumerari eum dicis, vtpote creaturam, ſicut aquæ ſunt: quoniam dominus dicit: *Niſi quis regeneratus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto.* Atqui Ioannes dicit. Ipſe nos baptizabit in ſpiritu ſancto, & igni: igitur cum igne gehennæ ſpiritum ſanctum coordinabimus? hæc quem impietatis exceſſum non ſuperarent? itaque diuinum ſpiritum, vt peccati maculas abſtergat, aquis vtentem, ad aquarum humilitatem deiicere non debemus: ille qui implet omnia, non eſt cum aquis conferendus. *Quo ibo à ſpiritu tuo, Et quo à facie tua fugiam?* dicit Dauid & Salomon: *Spiritus domini adimpleuit orbem.* Septem orationibus hunc ſpiritum cognoſci docet Iſaias. Zacharias vero profitetur ſeptem oculos habere: *Iſti*, inquit, *ſunt oculi domini reſpicientes in terram.* Et iterum: *Ego in vobis & ſpiritus meus ſtetit in medio veſtri.* Quare, quis non ſentiat maieſtatem ſpiritus ſancti, cum hæc oracula prophetarum recitantur? Non eſt ergo creatura, ſed creator. Sed dubitabis, cur dominus dicit: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* quare non ſimul coniunxit ſpiritum ſanctum, ſi eiuſdem eſt cum patre, & filio diuinitatis? Non disiunxit à patre & filio; ſed inſeparabilem oſtendit. Similis modus loquendi inuenitur in actis Apoſtolicis: Hæc dicit Spiritus ſanctus. Non debemus ſuſpicari, ſolum ſpiritum ſanctum leges nobis ferre, & futura prædicere: vnus eſt enim Deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia: vnus vero ſpiritus, in quo omnia. Eſt ergo patri, filioque conſubſtantialis.

Side notes, left column: *Spiritus ſanctus vocatur anima mundi.* — *Spiritus domini repleuit orbem terrarum.* — *Iuſtini doctrina de trinitate.* — *Spiritus ſanctus ex patre filioque procedit.* — *Vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate.* — *Baſilius magnus de ſpiritu S.*

Side notes, right column: *Perſonarum Trinitas.* — *Spiritus ſanctus non eſt creatura.* — *Spiritus ſanctus eſt vnctio.* — *Chriſtiani à Chriſto.* — *Sermo impius eſt, dicere ſpiritum ſanctum eſſe creaturam.* — *Spiritus ſanctus author noſtræ formationis.* — *Trinitas eſt & non dualitas.* — Zach. 2. & 3. — Ioan. 17.

CAP.

Perſonarum Trinitas.

CAP. IV.

De ſpiritus ſancti nominibus, quibus oſtenditur eius diuinitas.

Nomina ſancti ſpiritus

EX ſacris literis per magnum Baſilium depromptis, ſancti Spiritus diuinitate percepta, libet eum eodem grauiſſimo authore, eiuſdem ſpiritus titulos, epitheta, atque nomina percipere. Quatenus, inquit, mente tenetur, Spiritus dictus eſt: quemadmodum

Spiritus.

ſpiritus dicitur Deus. & ſpiritus vultus noſtri Chriſtus dominus.

Sanctus.

Sanctus dicitur, quemadmodum ſanctus pater, ſanctus filius. Creaturæ ſiquidem aliunde inducta eſt ſanctitas: at ſpiritui ſanctitas eſt conſummatiua naturæ: ideoq. non ſanctificatur, ſed ſanctificat.

Bonus.

Bonus item dicitur, ſicut pater. & bonus is, qui bonus ex bono natus eſt, cui bonitas eſt ipſa eſſentia.

Rectus.

Rectus dicitur, vt rectus dominus, & rectus Deus noſter; eo quod per ſe ſit ipſa virtus, & ipſa iuſtitia, quæ ſe non poteſt nec in hanc partem, nec in illam flectere propter naturæ incommutabilitatem.

Paracletus

Paracletus, id eſt, conſolator, dicitur ſpiritus quemadmodum & vnigenitus. ſic ipſe dixit, *Ioann. 14. Ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit.* Hoc pacto communia ſunt nomina patri, filio, & ſpiritui ſancto: quæ appellationes illis tribus perſonis competunt, propter eiuſdem diuinæ naturæ ineffabilem, ſummamque vnionem, ſiue vnitatem. Dicitur etiam ſpiritus principalis, ſpiritus veritatis, ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus diuinus: operationes habet ineffabiles ob magnitudinem, innumerabiles propter multitudinem. Erat, præerat, ſimul aderat

Spiritus domini ornauit cœlos.

cum patre, & filio: Spiritus domini ornauit cœlos: conſolidatæ ſunt virtutes cœlorum, quæ non poſſunt à bonis excidere: quod enim Deo coniunctæ ſunt, ita, vt ad malitiam non redeant, in beatitudine perſeuerent; id illis à ſpiritu acceſsit.

Sancti ſpiritus operationes.
1. Cor 6.
Rom. 8.

Chriſti aduentus eſt, ſpiritus præcurrit: in carne fuit aduentus, & ſpiritus inſeparabilis: Operationes virtutum ſunt, ſunt dona ſanationum, ſed per ſpiritum: Dæmones expulſi ſunt, ſed in ſpiritu Dei: Diabolus ſpoliatus eſt imperio; ſed intus præſente ſpiritu: peccatorum facta eſt remiſsio; ſed in gratia ſpiritus: Abluti eſtis, ſanctificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti; & in ſpiritu ſancto: conglutinati eſtis cum Deo; ſed per ſpiritum ſanctum; miſit enim Deus ſpiritum filij ſui in corda noſtra, clamantem, Abba pater. Reſurrectio mortuorum eſt; ſed à ſpiritu ſancto:

1. Cor. 5.

Suſcitabit, inquit Apoſtolus, *mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ſpiritum*: à terrena, mortalique vita, ad cœleſtem, & immortalem tranſlati eſtis; ſed à ſancto ſpiritu: ſi qua in Chriſto noua creatura; Vetera tranſierunt, & ecce noua facta ſunt omnia. Spiritus ſanctus dixit Petro, *Actor. 7. Deſcende, & ambula cum illis, nihil diiudicans, quoniam ego miſi illos.* Spiritus ſanctus dixit, *Actor. 13. Separate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod accerſiui illos*: Num ſeruus ita loquitur? *Iſaias* dicit 48. *Dominus miſit me, & ſpiritus eius.* Primitiæ martyrum Stephanus: *Vos*, inquit, *ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis.* Non eſt ergo ſeruus ſpiritus ſanctus; ſed dominus. Amplius, non ſolum ex appellationibus, & operationibus perſpicuum eſt, ſpiritum ſanctum diuinitatis patris & filij eſſe conſortem; verumetiam, quia eſt intellectu incomprehenſibilis. De patre legitur: *Pater iuſte, mundus te non cognouit*, de ſpiritu ſancto autem, *Ioan. 14. Spiritum veritatis mundus non poteſt accipere, quia non videt, neque nouit illum; vos autem noſtis illum, & apud vos manet.* Iſte ſpiritus à ſolis ſanctis per cordis puritatem videri poteſt: iſte eſt, qui replet omnia. Non ſic autem angelorum virtutes: nam angelus, qui loquebatur Zachariæ patri Ioannis baptiſtæ, per idem temporis in cœlo ſuam non implebat ſtationem: at ſpiritus ſanctus, & in Abacuc operatus, & in Daniele in Babylonia creditus, & in Catharrata fuit cum Ieremia, & cum E-

Spiritus ſanctus eſt vbiq.

zechiele in Chobar. Igitur, qui vbique eſt, qui natura dominus eſt, qui magnitudine incomprehenſus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficentiis, Deus eſt, & non creatura. Si itaque ſpiritus ſanctus eſt natura bonus, nouit profunda Dei, viuificat vna cum Deo, eſt vita per iuſtitiam; quis adeo contentioſus? quis adeo expers doni cœleſtis, & abſque guſtu bonorum Dei verborũ? quis adeo à ſpe cœleſtium alienus, vt ſpiritum ſanctum creaturæ copulet, à diuina natura diſtractum? *Accipietis virtutem ſuperuenientis ſpiritus ſancti in vos.* An ob id contemnendus eſt? An non & filium pater dedit hominibus? *Qui*, inquit, *proprio filio ſuo non pepercit; ſed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non omnia tamen nobis donauit?* Subſcribit huic doctrinæ catholicæ Diu. Chryſoſto. in expoſitione primi capituli ad Galatas:

Perſonarum Trinitas
D. Chryſoſtomus [illegible] diuinitate ſpiritus ſancti

Miniſtrantibus illis, ac ieiunantibus domino, dixit ſpiritus ſanctus. ſegregate mihi Paulum & Barnabam: vnde liquet eandem eſſe poteſtatem filii & ſpiritus ſancti: quum enim à ſpiritu miſſus eſſet, à Chriſto ſe miſſum ait. *Paulus*, inquit, *Apoſtolus Ieſu Chriſti, non ab hominibus; ſed per Ieſum Chriſtum, & Deum patrem, qui ſuſcitauit eum à mortuis.* Idem & alibi declarat ea quæ Dei ſunt, attribuens ſpiritui ſancto: ſiquidem ſenioribus Mileſiis verba faciens: *Attendite*, inquit, *vobis ipſis & vniuerſo gregi, in quo poſuit vos ſpiritus ſanctus paſtores & Epiſcopos*. & tamen in priori epiſtola *ad Corinth. cap. 11.* dicit: *Quoſquidem poſuit Deus primum Apoſtolos* &c. adeo promiſcue, citraq. diſcrimen loquitur, quæ ſpiritus ſunt, Deo tribuens, rurſus quæ Dei, ſpiritui. Et in expoſitione 4. *cap. epiſt. poſterioris ad Corinth. Transformamur in eandem imaginem, tanquam à domini ſpiritu.*

Spiritus ſanctus nos transformat.

Vides vt & hic ſpiritum appellat dominum. hic ſpiritus transformat, hic non ſinit nos conformari huic ſeculo: hic eſt opifex talis creaturæ. vltra Solem refulget anima ſpiritu ſancto perpurgata, non aliter quam ſi argentum ad Solis radios expoſitum, emittat & ipſum radios: licet non ex ſuapte natura ſolum; verumetiam ex Solis fulgore: ſimiliter & anima repurgata, & argento facta lucidior, accipit radium à gloria ſpiritus ſancti, & hunc viciſſim ex ſe remittit. Itaque ſi ſpiritus ſanctus minor eſt patre & filio, & alterius ſubſtantiæ, nihil conſolatio profuiſſet, neque audire eundem ſpiritum: qui enim à Rege accipit, multi id facit,

Spiritus ſanctus eſt Regia ſubſtantia.
1. Cor 12.

quod à Rege accipit: qui autem à ſeruo, tunc magis dolet, quando id ſibi in memoriam reducitur. Itaque etiam hinc conſtat, quod non ſeruilis, ſed regiæ ſubſtantiæ ſpiritus ſanctus ſit. *Diſſerentia*, inquit Apoſtolus, *miniſtrationum ſunt, idem autem Deus, qui omnia diſpenſat vt vult.* In ſermone autem de trinitate plurimis ſanctarum ſcripturarum authoritatibus oſtendit, ſpiritum ex patre, filioque procedere. Si, inquit, ex patre procedit, & à filio non alterius ſubſtantiæ eſt ſpiritus ſanctus, Spiritus Dei, Spiritus Chriſti, ſpiritus veritatis, ſpiritus conſolator. Cur (inquit

Act. 5.

Petrus ad Ananiam) *mentitus es ſpiritui ſancto? Non mentitus es hominibus, ſed Deo.* Vides quomodo ſpiritum ſanctum, Deum nominet? Et Paulus ad Corinth.

1. Cor. 6.

Vos templum Dei eſtis, & ſpiritus ſanctus habitat in vobis. Manifeſtum quod Deus eſt ſpiritus, qui habitat in nobis. Et in eadem epiſtola. Spiritus ſcrutatur profunda Dei: non enim ſcrutatur, vt alienus, neque vt ignorans quia ſcriptum eſt: Profundiora te ne quæſieris. De patre ſcriptum eſt Ego ſum Deus ſcru-

Spiritus ſanctus ſcrutatur profunda Dei.
Act. 13.

tator renum, & cordium: Non ergo ſpiritus ſanctus ſcrutatur profunda Dei, vt extraneus; ſed vt habens eandem naturam, eandemque diuinitatem. *Segregate mihi Paulum & Barnabam, in opus ad quod vocaui eos.* Vide poteſtatem, intellige diuinitatem. Et Agabus: *Hæc dicit ſpiritus ſanctus, virum cuius eſt Zona hæc, ſic alligabunt in Ieruſalem.*

Act. 15.

Et Apoſtoli. *Viſum eſt ſpiritui ſancto, nihil magis ſeruandum*: Et iterum: *Pertranſiit Phrygiam, & Galatia regiones, prohibiti à ſpiritu ſancto loqui ſermonem in Aſia. Vt venerunt autem in Myſiam, [illegible] in Bithyniam proficiſci, & non ſinebat eos ſpiritus ſanctus.*

Act. 16.

Et iterum: *Verumtamen ſpiritus ſanctus per ſingulas ciuitates teſtificatur, dicens*, &c. *Attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo ſpiritus ſanctus poſuit vos Epiſcopos.*

Act. 20.

Vide virtutem ſpiritus, authoritatem, & poteſtatem. Num alienum à Deo eſt ſpiritus ſanctus? Abſit. *Benedixit ſpiritus ſanctus*, inquit Apoſtolus per Iſaiam prophetam 6. *Auribus audietis, & non intelligetis.*

Act. vlt.

Paulus inquit: Dixit ſpiritus ſanctus: Iſaias. inquit: Dixit dominus Deus Sabaoth. Vide quomodo ſcriptura promiſcue loquitur, & citra diſcrimen de patre, filio, & ſpiritu ſancto. In homelia autem de adorando ſpiritu ſancto, oſtendit ſpiritum ſanctum, eſſe ſpiritum filij:

Spiritus ſanctus eſt ſpiritus filij.

Si quis ſpiritum Chriſti non habet; hic non eſt eius. Rom. 8. Eundem ſcriptura appellat ſpiritum patris: Spiritus, qui à patre procedit, dicitur ſpiritus veritatis: *Ioan. 14.* & ſpiritus filij. *Gal. 4.* Miſit Deus ſpiritum filij ſui 1. *Corinth. 5.* Si autem ſpiritus eius, qui excitauit Ieſum, habitat vobiſcum.

Nomina operationis, nomina naturæ ſpiritus ſancti.

Hæc nomina ſanctæ & immaculatæ trinitatis, ſancti & admirabilis ſpiritus ſunt nomina, non naturæ conuenientia, ſed operationis. Dicitur autem iterum ſpiritus ſanctus, ſpiritus vitæ, lex ſpiritus vitæ, *Rom. 6.* Chriſtus autem apud Ioann. 14. vocat ſe vitam: *Ego ſum via, veritas, & vita.* Hæc nomina eiuſdem ſunt authoritatis, & eiuſdem naturæ. Sunt autem alia nomina, quæ virtuti ſpiritus S. aſcribuntur, vt ſũt dona eius, vt porte

Dona ſancti ſpiritus.

Perſonarum Trinitas.

2. Tim. 1. Eph. 1. 2. Cor. 4. Gal. 6. Rom. 1. 8.

ſpiritus ſanctificationis, id eſt, beneficium, ſpiritus ſapientiæ, ſi alicui largiatur ſapientiam: ſimiliter ſpiritus fidei, ſpiritus precum. Hæc vocantur dona ſancti ſpiritus. vnde, quãdo quis babet donũ charitatis, dicitur habere ſpiritũ charitatis, ſpiritum martyrij, ſpiritum adoptionis, ſpiritum veritatis, ſpiritum temperantiæ, ſpiritum promiſsionis, ſpiritum manſuetudinis, ſpiritum reuelationis. Eph. 1. His titulis, atque nominibus Paulus ſpiritum ſanctum nominat. *Iſaias* vero *cap.* 11. Spiritum ſapientiæ & intellectus, ſpiritum conſilij & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ & pietatis, ſpiritum timoris domini. Spiritus ſapientiæ datur Doctoribus, & docentibus: Spiritus intellectus auditoribus: ſapientia armatura oris, intellectus vero cordis. *Os*, inquit Pſalm. 48. *loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiam*: ſpiritus conſilij in eo, qui recte alijs conſulit: & ſi ignoret, & neſciat docere, ſcit tamen bene conſulere. Iethro ſocer Moyſis habuit donum conſilij. Moyſes vero donum ſapientiæ. Zacharias propheta vocat ſpiritum gratiæ & miſerationis: *cap.* 12. *Effundam ſuper domum Dauid ſpiritum gratiæ & miſerationum*. id eſt, donum miſericordiæ. Itaque ſpiritus ſanctus vocatur ſpiritus Dei, ſpiritus qui eſt ex Deo, ſpiritus domini ſpiritus veritatis, ſpiritus patris, ſpiritus filij, ſpiritus Chriſti, ſpiritus qui excitauit Chriſtum: deinde dona, ſpiritus virtutis, ſpiritus charitatis, ſpiritus temperantiæ, ſpiritus promiſsionis, ſpiritus fidei, ſpiritus reuelationis, ſpiritus adoptionis filiorum Dei, ſpiritus iudicij, & adustionis, *Iſaiæ*. 4. ſpiritus rectus, ſpiritus principalis, ſpiritus precum apud Zachariam, ſpiritus ſuauis, vt dicit Salomon, ſpiritus ſeptiformis apud Iſaiam, ſpiritus promiſsionis, ſpiritus ſanctificationis. vna ergo eſt natura filij & ſpiritus ſancti, vna virtus, vna veritas, vna vita, vna ſapientia, vna natura in patre, & filio, quæ omnia in omnibus operatur. Iſta natura par eſt, & æqualis, plena poteſtatis, & authoritatis, admirabilis, nullius indiga, non proficit, non minuitur, non augmenta ſuſcipit, non attenuatur. Itaque ex his quæ dicta ſunt, potentiam, & diuinitatem ſpiritus ſancti intelligere valemus. Verum operæ pretium erit, eiuſdem ſancti ſpiritus opera, quæ in Chriſto homine perſpicue oſtenſa ſunt, diligenter retexere: ſic enim magis magiſque tam admirabilis ſpiritus maieſtatem, diuinamque naturam percipiemus. hæc enim illa ſpiritui ſancto ſunt attributa, quaſi, non ſufficiat filius Dei ſed potius, vt perfecta trinitatis ſcientia, in natura humana Chriſti clariſsime oſtenderetur. Voluit ſiquidem ſaluator carnem, quam accepit, ſpiritui ſancto appropiare, vt id quod faciebat ſecundum carnem, ſpiritui ſancto aſcriberetur, qui habitauit in eo, ſicut in ſancto templo humano. *Si ego in ſpiritu eijcio dæmonia*: ſpiritui ſancto attribuit dæmonum eiectionem. *Iſaiæ* 61. *Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxit*. Vnde in actis Apoſt. *Ieſum à Nazareth*, inquit beatus Petrus, *quem vnxit Deus ſpiritu ſancto*. Matt. 3. Mar. 1. Ioan. 1. *Vidi cælos apertos*, dicebat Ioannes, *& ſpiritum ſanctum deſcendentem ſicut columbam, & manentem ſuper eum*. Non diuinitatem accepit à ſpiritu ſancto, ſed gratiam, atque dona in naturam humanitatis ſuæ. Statim vbi Chriſtus fuit baptizatus, aſcendit de aqua, & ductus eſt à ſpiritu in deſertum. Ducta eſt caro Chriſti, & quaſi pedagogum habuit ſpiritum ſanctum. *Luc.* 4. *Ieſus autem reuerſus eſt in virtute ſpiritus a deſerto*. Habuit igitur caro Chriſti ſpiritum ſanctum, non partem donariorum; ſed omnia habuit dona. Impleuit ſpiritus ſanctus proprium templum, quod ipſe formauerat in vtero virginis, omni gratia. Habuit donorum plenitudinem. vnde opus fuit, vt inde omnes acciperemus ad menſuram, & partem: *Quia de plenitudine eius omnes accepimus*. & Paulus ad Col. 2. *In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis*: id eſt, omne Deitatis donum, corporaliter: in carne enim Chriſti plenitudo gratiarum, virtutis, & operationis perenniter manet. Vidi, inquit, ſpiritum ſanctum manentem ſuper eum: vtique totum: pater enim diligit filium, & non ad menſuram dedit ei ſpiritum ſanctum. ſed iſte diuinus ſpiritus, qui corpus Chriſti formauit in vtero intemeratæ ſemperque virignis matris, qui venit ſuper Chriſtum, & manſit in Chriſto, qui vnxit eum, qui ſanctificauit qui duxit in deſertum, qui reduxit victorem, de meo accipiet, dicit dominus: quia non eſt alienus à me; ſed eiuſdem naturæ, atque diuinitatis. Qui ergo circa ſpiritum ſanctum claudicant, & aberrant, recto pede ambulare circa filium nequeunt. De filio ſcribitur *Ioan.* 16. *à meipſo non loquor, ſed quæcunq; audiui à patre, hæc loquor*. De Spiritu ſancto autem: *A ſemetipſo non loquetur, ſed quæcunq; audiet, loquetur*: attamen eſt æqualis honor. Duo ſtatuit æqualis ponderis, neque ſpiritus à ſeipſo, neque filius à ſeipſo: ſed opus habet filius patre, opus habet ſpiritus S. patre. itaque æqualis erit honor.

Exod. 18.

Spiritus gratiæ & miſerationis.

Spiritus ſanctus in Chriſto homine.

Spiritu ſancto eijciuntur dæmonia.

Actor. 10.

Spiritus ſancti plenitudo in Chriſto homine.

Ioan. 1.

Spiritus ſanctus totus in Chriſto homine.

Multa habeo dicere vobis; ſed non poteſtis portare modo: cum autem venerit ſpiritus veritatis, inducet vos in omnem veritatem, quia à ſeipſo non loquetur. Et *Pſalm.* 44. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis: Effuſa eſt gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*. Veneremur ergo ſanctum ſpiritum, vt verum Deum, ex patre filioque procedentem, quem prophetæ prædixerunt, Apoſtoli diuinis oraculis annunciauerunt, Martyres confeſsi ſunt, pij credunt, eccleſia conteſtatur, inſcitia oppugnat, fidelis pluribus argumentis perſuaſum habet. Sane, ſpiritus ſanctus fuit quidem ſemper, & eſt, & erit, neque incepit, neque deſinet, ſed ſemper patri, filioque conſubſtantialis vita, natura viuens, & viuentium viuificator, lux de luce, & lucis ſuppeditator, per ſe bonus, & fons bonitatis, per ſe dominus, ſuturis, Deus de Deo, & Deificans, virtus omnipotens, etiam infirmis virtutem concedens, ſuperſubſtantialis ex ſubſtantia ſuperſubſtantiali. Spiritus Sanctus, ſpiritus abſque materia abſque rege, abſque ſenio, abſque ſucceſſore, indiſſolubilis ſupra omnem captum & contemplationem incommutabilis, impollutus. Spiritus ſanctus, ſpiritus quem nemo interpretari poteſt, inperueſtigabilis, imperſcrutabilis, impaſsibilis, incircumſcriptus, abſque fluxu, abſque ſorde, abſque confuſione, nõ imaginabilis, incũprehenſibilis. Spiritus S non ſpiritus ventorũ, non ſpiritus angelicus, non ſpiritus corporalis, nõ ſpiritus aereus, ſed ſpiritus opifex, ſpiritus perſonam in Deitate habens, ſpiritus ſapientiæ, intellectus & exultationis, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & agnitionis, ſpiritus timoris & manſuetudinis. Spiritus S. ſpiritus pacis & fidei, ſpiritus gratiæ & intelligentiæ, ſpiritus libertatis & temperantiæ, ſpiritus ſalutis & illuſtrationis. Spiritus ſanctus eſt noſtræ imaginis reformator, autor fidei in Deum, mentalium oculorum noſtrorum ſpiritualis ſol, interni noſtri hominis lumen, lucifer in pectore, opulentia filiorum, arrabon & pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, ſignaculum gratiæ baptiſmi. Spiritus ſanctus corda noſtra Chriſto conglutinat, in filios Dei adoptat. Hoc ſpiritu prophetæ illuſtrantur, idiotæ ſapientia condiuntur, reges inunguntur, ſacerdotes ordinantur, doctores declarantur. eccleſiæ ſanctificantur. dæmones abiguntur, morbi curantur. Hunc ſpiritum vidit Abraham olim apud quercum Mambre. Vidit Iob per turbinem, & nebulas. Vidit Moyſes in petra. Vidit Iſaias in throno excelſo, *Iſa.* 6. Vidit Ezechiel in animalibus oculatis. *Ezech.* 1. Vidit Daniel in viſione noctis. Quid ergo ſomniant aliqui ſpiritum ſanctum Deum non eſſe, aut ex patre filioque non procedere, cum ſanctiſſimi, doctiſſimique Græcorum, de diuinitate ſpiritus ſancti tam clare ſint locuti?

Perſonarum trinitas.

Spiritus veritatis.

Spiritus ſancti laudes.

Spiritus ſancti epitheta.

Gen. 18. *Iob* 38. *Exod.* 33.

CAP. V.

Doctores latini de Diuinitate & operibus ſpiritus ſancti.

POſt Græcorum ſapientum oracula, quæ de diuinitate, maieſtate, atque poteſtate ſancti ſpiritus diſerte copioſeque locuta ſunt, in animo eſt, latinorum ſapientum dogmata conſulere, quæ non minus erudite, quam eleganter, perſonarum trinitatem, ac ſancti ſpiritus Diuinitatem, virtutem, operationes, ac ingentia opera nobis tradiderunt. In primis autem, in manus venit Tertullianus, temporis antiquitate, & doctrinæ grauitate inſignis. Is in lib. de trinitate, aſſumens illud loelis prophetæ *cap.* 2. *In nouiſsimis diebus*, inquit *Effundam de ſpiritu meo ſuper ſeruos & ancillas meas*, ſpiritus diuinitatem oſtendit. [Dominus ſimiliter in Euangelio. *Accipite ſpiritum ſanctũ, quorum remiſeritis peccata erunt remiſſa*. Hunc ſpiritum ſanctũ, dominus Chriſtus, modo paracletum appellat, modo ſpiritum veritatis eſſe pronunciat. Hic ſpiritus in prophetis populum accuſauit, & in Apoſtolis aduocationem gentibus præſtitit. Differentia in iſto ſpiritu genera officiorum, quia differens ratio cauſarum: ipſe tamen ſpiritus non diuiditur, qui hæc gerit; ſed vnus atque idem eſt diuidens officia ſua per tempora. Habentes, inquit Apoſtolus 2. *Cor.* 4 *eundem ſpiritum, ſicut ſcriptum eſt: Credidi, propter quod locutus ſum: & nos credimus, ideo loquimur*. In Euangelio legitur: *Rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis*: Dominus enim in cælos cum eſſet abiturus, paracletum diſcipulis neceſſario dabat, ne illos quodammodo pupillos, quod minime decebat, relinqueret, & ſine aduocato, & quodam tutore deſere-

Tertullianus de trinitate.

Ioan. 20.

Spiritus idem in prophetis, & Apoſtolis.

Spiritus aduocatus.

Ioan. 14.

Perſonarum trinitas.

deſereret. Hic eſt enim, qui ipſorum animos, menteſque firmauit, qui euangelica ſacramenta diſtinxit, qui in ipſis illuminator rerum diuinarum fuit, quo confirmati pro nomine domini, nec carceres, nec vincula timuerunt; quinimo ipſas ſeculi poteſtates, & tormenta calcauerunt, armati iam ſcilicet per ipſum, atque firmati, habentes in ſe dona, quæ hic idem ſpiritus eccleſiæ Chriſti ſponſæ, quaſi quædam ornamenta, diſtribuit, & dirigit. Hic eſt, qui prophetas in eccleſia conſtituit, magiſtros erudit, linguas dirigit, virtutes & ſanitates facit, conſilia ſuggerit, denique eccleſiam perfectam, conſummatamque facit. Hic eſt, qui in modu columbæ ſuper Chriſtum venit, & manſit, habitans in ſolo Chriſto plenus, & totus, nec in aliqua menſura aut portione mutilatus; ſed cum tota ſua redundantia cumulate admiſſus, vt ex illo delibationem quandam gratiarum cæteri conſequi poſsint. Hæc autem de ſpiritu ſancto, & plura ſimilia. De patre autem, & filio ſic: Pater ſolus in diuinis neſcit originem, inuiſibilis, immenſus, immortalis, æternus, vnus Deus, ex quo filius natus eſt, verbum Dei, ex ſubſtantia patris. Hic, cum ſit genitus à patre, ſemper eſt in patre, quem pater antecedit origine. Huius nomen eſt verbum, per quod facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil. Omnia poſt ipſum ſunt; quia per ipſum ſunt: & merito ipſe eſt ante omnia; quando per illum facta ſunt omnia. Ex patre natus, patri ſuo originem ſuam debens, vnus Deus, originem naſcendo contraxit, vnigenitus, & primogenitus ex illo eſt, qui originem non habet.] Hæc quidem Tertullianus, quibus ſatis clare ſanctæ trinitatis myſterium nobis aperuit. Suffragatur nobis in hoc negotio antiquiſſimus, & doctiſſimus Irenæus Epiſcopus Lugdunenſis *lib. 3. cap. 6.* contra hæreſim Valentini. Verus Deus, inquit, pater, filius, & ſpiritus ſanctus. In pſalmo legimus: Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. Patrem enim filio collocutum oſtendit, qui & dedit ei hæreditatem gentium, & ſubiecit ei omnes inimicos. Vere igitur cum pater ſit dominus & filius vere ſit dominus; merito ſpiritus ſanctus domini appellatione ouocupatur. In *pſal. 44.* ſic legimus: *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus.* vtroſque enim Dei appellatione ſignificauit ſpiritus, & eum qui vngitur filium, & eum qui vngit, ſcilicet patrem. Nemo igitur Deus nominatur, aut dominus appellatur, niſi vere ſit Deus. Et 25. Vnus atque idem, inquit, eſt ſpiritus Dei, qui in prophetis quidem præconauit, quis, & qualis eſſet aduentus domini: in ſenioribus autem interpretatus eſt bene, quæ bene prophetata fuerant: ipſe & in Apoſtolis annunciauit plenitudinem temporum adoptionis veniſſe, & proximaſſe regnum cœlorum, & inhabitare intra homines credentes in eum, qui ex virgine natus eſt Emanuel. Et cap. 19. Poteſtatem, inquit, regenerationis demandans diſcipulis dicebat eis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, filii, & ſpiritus ſancti. Hunc promiſit per prophetas, effundere ſe in nouiſſimis temporibus ſuper ſeruos & ancillas, vt prophetent: hunc deſcendiſſe ſuper Chriſtum Ioan. affirmat: *Iſaias 11. Requieſcet ſuper eum ſpiritus domini.* Et iterum: *Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxit me dominus.* Hunc ſpiritum petit Dauid humano generi dicens: *Et ſpiritu principali confirma me.* Quem & deſcendiſſe Lucas ait, poſt aſcenſum domini ſuper diſcipulos in pentecoſte, habentem poteſtatem omnium gentium, & apertionem noui teſtamenti: vnde & omnibus linguis conſpiranter hymnum dicebant Deo, ſpiritu ad vnitatem redigente diſtantes tribus, & primitias omnium gentium patri offerente. Et *lib. 5.* Vbi ſpiritus patris, inquit, ibi homo viuens, caro à ſpiritu ſancto poſſeſſa, oblita quidem ſui, qualitatem autem ſpiritus aſſumens, conformis efficitur verbo Dei. Ideoque dicitur ab Apoſtolo. *Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus imaginem cæleſtis.* Clemens Romanus lib. 2. Nolite putare, inquit, duos ingenitos dicere Deos, aut vnum diuiſum eſſe in duos: ſed filium Dei vnigenitum dicimus, ex patre natum. Similiter de paracleto dicimus. Porro D. Cyprianus ornate copioſeque ſanctæ trinitatis myſterium explicat: *Pater,* inquit, *nos docet, & inſtruit; filius arcana Dei nobis reuelat: ſpiritus ſanctus replet, & imbuit. A patre potentiam, a filio ſapientiam, à ſpiritu ſancto accipimus innocentiam. Pater eligit, filius diligit, ſpiritus ſanctus coniungit & vnit. A patre nobis datur æternitas, a filio imaginis eius conformitas, à ſpiritu ſancto integritas & libertas. In patre ſumus, in filio viuimus, in ſpiritu ſancto mouemur, & proficimus.* Et in Serm. de ſpiritu ſancto: Huius, inquit, ſpiritus virtus & diuinitas, cum in propria natura ab inquiſitoribus mundi, antiquis proprie inueſtigari non poſſet, ſubtiliſsimis tamen intuiti ſunt coniecturis compoſitionem mundi, compoſitis, & diſtinctis elementorum præſentē omnibus animam affuiſſe, quæ ſecundum genus, & ordinem ſingulorum vitam præberet, & motum, & intranſgreſsibiles figeret metas, & ſtabilitatem aſsignaret & vſum. Hanc vitam, hunc motum, hanc rerum eſſentiam, animam mundi philoſophi vocauerunt, putantes cœleſtia corpora, Solem dico, & lunam, & ſtellas, ipſumque firmamentum huius animæ virtute moueri, & regi, & aquas, & terram, & aerem huius ſemine impregnari: qui ſi ſpiritum & dominum & creatorem, & viuificatorem, & nutritorem crederent omnium, quæ ſub ipſo ſunt, conuenientem haberent ad fidem acceſſum. Sed abſcondita eſt à ſapientibus & prudentibus quæ eſſet Deitatis trinitas, vel quæ vnitas, vel quæ perſonarum proprietas. Iſte ſpiritus ſanctificator ſuperferebatur elemento purificatorio, iam tunc baptiſmi virtutem enuncians. Iſte ſpiritus S. arcam Noe quæ typum gerebat eccleſiæ tunc regebat, & adhuc regit, extra quam quiſquis perfidus euagatur, inuolutus fluctibus mergitur in profundum & impoſsibile eſt eum viuere, cui non ſuperfertur ſpiritus vitæ. Hic ſpiritus ſanctus omnium viuentium anima, ita largitate ſua, ſe omnibus abundanter infundit; vt habeant omnia ſuo ordine naturæ competentia: non quod ipſe ſit ſubſtantialis anima ſingulis; ſed in ſe ſingulariter manens ſicut ſol abſque ſui diminutione omnia nutrit & fouet. Hic ſpiritus rubri maris aquas ſiccauit, & ſuſpenſis hinc inde vehementibus fluctibus, ab ollis carnium, & Ægypti pulmentariis populum ad ſpiritualem eremi libertatem eduxit incolumem, & alimoniis cœleſtibus pauit. *Exo. 14.* Hic eſt ſpiritus ſanctus, quem Magi in Ægypto tertij ſigni oſtenſione conuicti, cum ſua defeciſſe præſtigia faterentur, Dei digitum appellarunt. Hic digitus Dei, mundanæ iudex & vindex perfidiæ, noui tempore teſtamenti expellit dæmones, nec laborat agendo, ſoloque nutu perficit omnia. Hoc digito in lapideis tabulis lex primum conſcripta, in monte Sina Moyſi eſt commendata. *Numeri 11.* ſcribitur Moyſi iuſſum eſſe, vt in viros ſeptuaginta, quos ipſe presbyteros iudicaret, de ſpiritu ſancto partiretur, vt in negotiis parem gererent ſolicitudinis: quibus cum impoſuiſſet Moyſes manus, requieuit in eis ſpiritus ſanctus, qui non Moyſi ablatus eſt, quaſi ipſe ſine ſpiritu remaneret, vel idem ſpiritus ſecaretur in partes; ſed ſecundum menſuram donationis diuinæ, quæ erat in Moyſe, gratia ſingulatis facta eſt multiplex & communis: & data eſt multis in eo poteſtas, quod prius ſolius Moyſi diſponebat authoritas. Sic Heliæ ſpiritum duplicem recepit Heliſeus: non quod in duas ſubſtantias idem ſpiritus diuiſus ſit, & duos propheta ſanctus habuerit ſpiritus, ſed quod Chriſtiano, cuius typum Heliſeus gerebat, accepto ſpiritu ſancto, data ſit poteſtas in opere & ſermone, & ad aſcendentem Heliam, id eſt, Chriſtum, pio deſiderio proſecutus, fide claruerit & intellectu, vita & ſignis, miraculis & exemplis. Hic ſpiritus ſacrorum ordinum eſt diſtributor, in pudicis mentibus ſibi ſtatuit manſionem, humiles, & cœlibes ſibi habet domeſticos, abominatur ærarios, falſarios deteſtatur. Hic omnibus eccleſiæ ſacramentis intereſt, quæ ipſe perficit, & conſummat. Hic peccata diluit, iuſtificat, & ad vitam reuocat mortuos. Hic diſcordes pacificat, & vinculo dilectionis adſtringit, & ligat. Hic nos cælo inuehit, & à mundi huius vanitatibus auulſos, ſuperni regni conſtituit hæredes. Hic eſt ſpiritus à patre, filioque procedens: Deus, & non creatura: dominus, & non ſeruus. hactenus Cyprianus. Non minus eleganter quam erudite Leo Papa ſpiritus ſancti diuinitatem, atque virtutem in ſermonibus de ſpiritu ſancto proſequitur. In primo autem ſermone in die pentecoſtes, aperte profitetur ſpiritum ſanctum eſſe Deum: O quam velox eſt, inquit, ſpiritus ſapientiæ, vbi Deus magiſter eſt! quam cito diſcitur, quod docetur! Deinde oſtendit patris, filij, ac ſpiritus ſancti vnam eſſe eſſentiam. Nemo, inquit, exiſtimet in iis quæ corporeis viſa ſunt oculis, diuinam eius apparuiſſe ſubſtantiam. Natura inuiſibilis & patri filioque communis, qualitatem muneris, atque operis qua voluit, ſignificationem monſtrauit. Proprietatem vero eſſentiæ ſuæ, in ſua Deitate continuit: quia ſicut nec patrem, nec filium; ita nec ſpiritum ſanctum humanus poteſt viſus attingere: In trinitate enim nihil eſt diſsimile, nihil impar eſt, & omnia quæ de illa poſſunt ſubſtantia cogitari, nec virtute, nec æternitate diſcreta ſunt. Cumq; in perſonarū proprietatibus, alius ſit pater, alius ſit filius, alius ſpiritus ſanctus, nō tamē alia Deitas, nec diuerſa natura eſt. Siquidē cū de patre ſit filius vnigenitus, & ſpiritus patris filiique ſit ſpiritus, non ſicut quæcunque creatura, ſed ſicut vtroque viuens & potens, & ſempiternus, & ex eo quod eſt pater filiuſque ſubſiſtens. Vnde dominus in Euangelio: *Spiritus ſanctus de meo accipiet, & annunciabit vobis:* Non enim alia ſunt patris, alia ſunt filij, alia ſpiritus S. ſed omnia quæcunq; habet pater, habet filius, habet & ſpiritus ſanctus.

In illa

Spiritus ſancti operationes in eccleſia.

Pater ſine origine.

Filius ex ſubſtantia patris.

Irenæi doctrina de ſancta trinitate.

Spiritus ſanctus verus Deus.

Spiritus principalis.

1. Cor. 15.

Clemens Romanus.

Cyprianus.

Spiritus ſanctus anima mundi.

Arca Noe typus eccleſiæ.

Spiritus ſanctus eſt ſicut Sol.

Spiritus ſanctus vicit Magos in Ægypto.

Spiritus qui erat in Moyſe in 70 homines diuiſus.

Spiritus duplex Heliæ in Heliſeo.

Spiritus ſanctus omnia eccleſiæ ſacramenta conſummat.

Leo Papa.

Spiritus ſanctus eſt Deus.

Spiritus ſancti natura eſt inuiſibilis.

Ioan. 16.

Perſonarum Trinitas.

In beata nulla ſubſtantiæ diuerſitas.

In illa enim trinitate nulla tempora, nulli gradus, nullæ naturæ differentiæ cogitari debent: etſi nemo poteſt de ea explicare quid eſt, nemo audeat confirmare quod non eſt. Excuſabilius enim eſt de natura ineffabili non loqui digna, quam definire contraria. Ideo enim hanc beatam trinitatē, vnum cōfitemur Deum, quia in his tribus perſonis, nec ſubſtantiæ, nec potētiæ, nec voluntatis, nec operationis eſt vlla diuerſitas. Porro, ſpiritus ſanctus eſt inſpirator fidei, doctor ſcientiæ, fons dilectionis, ſignaculum caſtitatis, totius eſt cauſa virtutis: ab ipſo ſunt lachrymæ, ab ipſo ſunt gemitus ſupplicantium, aduocatio patris, confeſſio filij: nemo ſiquidem poteſt dicere Dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto:

Spiritus ſanctus virtus.

nemo peruenit ad indulgentiæ remedium, qui patrocinātem non habuit ſpiritum ſanctum: quid enim oremus, neſcimus, ſed ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: quo quidem ſpiritu vacuari, nimis mortiferum eſt, quia nunquam veniam meretur, qui ab interceſſore deſeritur. Huius autem ſancti ſpiritus ab omnipotentia patris & filij, nunquam eſt diſcreta maieſtas: & quidquid in diſpoſitione rerum omnium agit diuina moderatio, ex totius venit prouidentia trinitatis. Vna eſt ibi benignitas miſericordiæ: vna cenſura iuſtitiæ nec aliquid eſt in actione diuiſum, vbi nihil eſt in voluntate diuerſum. Quem ergo illuminat pater, illuminat filius, illuminat ſpiritus ſanctus. Cumque alia ſit perſona miſsi, alia mittentis, alia promittentis; ſimul nobis & vnitas manifeſtatur, & trinitas; vt eſſentia habens æqualitatem & non recipiens ſolitudinem, & eiuſdem ſubſtantiæ, & non eiuſdem intelligatur eſſe perſonæ. Quod ergo ſalua cooperatione inſeparabilis deitatis,

Proprietates perſonales.

quædam pater, quædam filius, quædam proprie ſpiritus exequitur, noſtræ redemptionis diſpoſitio, noſtræ ſalutis eſt ratio. Opus noſtræ reparationis miſericordia eſt totius trinitatis, vt ſcilicet pater propitiaretur, filius propitiaret, ſpiritus ſanctus igniret. Ex quo patet, ſpiritum ſanctum verum Deum eſſe.

CAP. VI.

Diui Hieronymi doctrina de ſpiritu ſancto.

Qvoniam multum intereſt fidei catholicæ, rectam de ſancta trinitate cognitionem habere; hac de cauſa Diui Hieronymi viri doctiſsimi, & ſanctiſsimi doctrinam in medium adducere curaui; vt fidelis quiſque conſpiciat, quam veriſsima de beata trinitate ſint dogmata Chriſtianæ religionis. Sic ergo ille Quæſt. 9. ad Hedibiam. *Alium, inquit, paracletum dabo vobis: ſe Dominus oſtendit eſſe paracletum, qui appellatur conſolator. Vnde & Deus pater hoc cenſetur nomine, Deus miſerationum, & totius conſolationis. Si autem & pater conſolator, & filius conſolator, & ſpiritus conſolator eſt: & in nomine patris, filij, & ſpiritus ſancti, quod intelligitur Deus, baptizantur credentes: quorum vnum diuinitatis & conſolationis eſt nomen, eorum & vna eſt natura. Hic ſpiritus ſanctus, non ſolum in Apoſtolis, ſed etiam in prophetis fuit, de quo Dauid orabat dicens. Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me. & Daniel ſpiritum Dei habuiſſe narratur. & Dauid in ſpiritu loquitur. Dixit dominus domino meo &c. Et iterum Verbo domini cæli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorum. Proinde quicquid eſt patris & filij, hoc idem & ſpiritus ſancti eſt; abſque enim ſpiritu ſancto imperfectum eſt myſterium trinitatis.* Item ad Pammachium aduerſus errores Ioannis Ieroſolimitani: *Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem, eiuſdem ſubſtantiæ & coæternam, eiuſdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut inæquale, aut viſibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. ſed ſicut incorporalem, inuiſibilem, æternum diuinum patrem; ſic incorporalem, inuiſibilem, & æternum diuinum filium, & ſpiritum ſanctum.*

Spiritus ſanctus vnius naturæ cum patre & filio.

Spiritus oris Dei.

Sine ſpiritu ſancto imperfectum eſt myſterium trinitatis.

Item ad Pammachium & Oceanum, dicit, Lactantium perperam loqui de ſpiritu ſancto in epiſtulis ad Demetrianum: *Iudaico, inquit, errore deceptus, ſpiritus ſancti negat ſubſtantiam:* inſtitutionum vero eius libros, quibus contra gentes ſcripſit fortiſsime approbat. Dicit quoq; Origenem male ſenſiſſe de filio, peius vero de ſpiritu ſancto, animarum de cœlo ruinas, impie protuliſſe, in cæteris vero omnes alios viciſſe. Mille & eo amplius tractatus, quos in eccleſia locutus eſt, edidit, innumerabiles præterea commentarios. Et lib. 2. aduerſus Pelagianos: *Prohibiti, inquit, ſunt à ſpiritu ſancto loqui verbum in Aſia. & iterum: Non dimiſit eos ſpiritus Ieſu. Nota, quod ſpiritus Ieſu, ſpiritus ſanctus ſit, qui in alio loco propter vnitatem ſubſtantiæ, patris ſpiritus appellatur. Voluerunt loqui in Aſia, & prohibentur à ſpiritu ſancto. Tentant ire in Bithyniam & non eos permittit ſpiritus Ieſu.*

Lactantij error.

Origenis error.

Librorum Origenis numerus.

Perſonarum Trinitas.

Spiritus ſancti ſignaculum.

In expoſitione autem illius dicti Apoſtoli Epheſ. 4. *Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis in diem redemptionis. Signati, inquit, ſumus ſpiritu Dei ſancto, vt & ſpiritus noſter & anima imprimantur ſignaculo Dei: & illam recipiamus imaginem & ſimilitudinem, ad quam in exordio conditi ſumus. Hoc ſignaculum ſancti ſpiritus, iuxta eloquium ſaluatoris, Deo imprimente, ſignatur: Hunc enim, ait, ſignauit pater Deus, Ioan. 6. Signatur ergo à patre ſpiritu ſignato, omnis, qui ex eo quod credidit Deo, ſignauit, quia verus eſt Deus: qui idcirco ſignatur, vt ſeruet ſignaculum, & oſtendat illud in die redemptionis, purum atque ſyncerum, & nulla ex parte mutilatum.* Et in cap. prim. eiuſdem epiſtolæ, *qui eſt arrabo noſtræ hæreditatis, Arrabo, inquit, futuræ emptioni quaſi quoddam teſtimoniū, & obligamentum datur: pro pignore vero mutua pecunia, vt cum illa reddita fuerit, pignus à creditore reddatur. Et quomodo ex arrabone æſtimatur qualis emptio futura ſit & quæ poſſeſsio, ita quoque ex arrabonis varietate, hæreditatis poſtea ſecuturæ magnitudo cognoſcitur. Quomodo autem arrabo, qui nobis tribuitur, non eſt extra nos, ſed intra nos eſt, ſic & ipſa hæreditas, hoc eſt regnum Dei quod intra nos eſt, in nobis verſatur intrinſecus. Iſte autem ſpiritus repromiſsionis ſanctus, qui eſt arrabo noſtræ hæreditatis, ideo nunc ſanctis datur; vt redimantur, & copulentur Deo, in laudem gloriæ ipſius.* Item, in explicatione illius ſententiæ Apoſtoli ad Galat. cap. 3. Qui ergo tribuit vobis ſpiritum hoc eſt, adminiſtrat, inquit, præſentis temporis eſt legendum; vt oſtendatur per ſingulas horas, atque momenta ſemper dignis ſanctum ſpiritum adminiſtrari: & quanto quis in Deo opere & amore profecerit: tanto magis ſancti ſpiritus in ſe habere virtutem. Item, ad Principiam virginem: Lingua mea, id eſt, ſpiritus ſanctus, vt ſcriba velox, qui in cordibus credentium velociter ſcribit, id eſt, infundit fidem ſanctæ trinitatis, & ſanctæ Chriſti humanitatis. Itaque mea lingua in ſimilitudinem ſcribæ velocis qui quodam ſignorum compendio, breuiatim Euangelij ſermonem exarauit in tabulis cordis carnalibus. Item, exponens illud Canticorum: *Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Non ſine cauſa, inquit, in ſacrificijs aſſumitur par turturum, aut duo pulli columbarum: nam idem valent, & nunquam dictum eſt ſeparatum par tantummodo columbarum, ſed par turturum, & duos pullos columbarum. Columba ſpiritus ſanctus eſt. ſpiritus autem ſanctus quando de magnis, & occultioribus ſacramentis, & quæ mortalia penetrare non poſſunt loquitur, in turturis appellatione ſignatur, id eſt, eius auis quæ, ſemper in montium iugis, & in arborum verticibus commoratur, in vallibus autem & in his quæ ad homines vſque perueniunt, columba aſſumitur. Deniq; Saluator eſt dignatus carnem aſſumere, & venit ad terras multiq; tunc circa Iordanem peccatores erant, & tunc ſpiritus, in illum, non in turture, ſed in columbæ forma viſus eſt.* Valde autem apposite dicitur, ſpiritus ſanctus Deus eſt & non creatura, dominus & non ſeruus, quod in Chriſto homine pleniſsime quieuerit. Apprehendent, inquit Iſa. cap. 4. ſeptem mulieres virum vnum, id eſt, ſeptem gratiæ ſpiritus ſancti apprehendent Ieſum, quem multo tempore deſiderauerant, quia nullum alium potuerant inuenire, in quo æterna ſtatione requieſcerent. Ioan. 1. Super quem videris ſpiritum ſanctum deſcendentem, & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Zacharias propheta vidit ſuper lapidem vnum ſeptem oculos, & in vno candelabro aureo ſeptem lucernas, & ſeptem ſuffuſoria, Et Iſaias cap. 11. *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus domini.* Euangelium quo vtuntur Nazarei, ſic habet: *Deſcendet ſuper eum omnis fons ſpiritus ſancti.* Et 42. *Ecce puer meus, quem elegi, ponam ſpiritum meum ſuper eum.* Et ca. 47. *Spiritus ex me egredietur,* id eſt, ſpiritus ſanctus, qui in principio ferebatur ſuper aquas, & viuificabat omnia, qui de patre egreditur, & propter ſocietatem naturæ, à filio mittitur, dicente *Expedit vobis, vt ego vadam: niſi enim iero, paracletus non veniet ad vos, ſin autem ego iero, mittam eum ad vos.* Ne ſcandalizet quempiam, ſi ſpiritus egredi dicatur ex patre, cum filius de ſe dixerit Ioan. 16. *Ego de patre exiui, & veni in mundum.* Hic eſt ſpiritus de quo ſcribit Moyſes Numeri 11. *Det dominus ſpiritum ſuum ſuper populum ſuum.* Ioel. 2. *Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ.* Similiter Zacharias 1. cap. *Veruntamen, inquit, verba mea, & legitima mea ſuſcipite, quæ ego præcipio in ſpiritu meo ſeruis meis prophetis.* Et cap. 12. *Effundam ſuper Ieruſalem ſpiritum gratiæ & miſerationis.* Ca. 49. Iſaiæ. *Veniet quaſi fluuius violentus,* ſcilicet ſpiritus ſanctus: ſic enim legimus in actis Apoſtolorum cap. 2. *Factus eſt ſubito de cœlo ſonus, quaſi ſpiritus violentus* &c. Hoc ſpiritu ſignauit pater Deus ſuum dilectum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Ioan. 6. Veniet qui liberet, & auertat impietates Iacob. cap. Iſa. 63. *Quaſi animal in campo deſcendens ſpiritus domini, ductor eius fuit.* Iſte eſt ſpiritus ſanctus, de quo in Actis Apoſt. c. 5. *Quare conuenit vobis mentiri ſpiritui S. Nō eſtis hominibus mentiti, ſed Deo.* Igitur ſpiritus

Spiritus ſanctus eſt arrabo.

Spiritus repromiſsionis.

Spiritus ſanctus ſingulis momentis datur dignis.

Spiritus ſanctus eſt ſcriba velox.

Spiritus ſanctus turturis & columbæ appellatione.

Turtur.

Columba.

Spiritus ſanctus dona in Chriſto.

Septem mulieres apprehenderunt virum vnum.

Zach. 3.

Scriptura de ſpiritu ſancto.

Ioan. 16.

Spiritus fluuius violentus.

ſanctus

Perſonarum trinitas.

ſanctus eſt Deus. Iſte eſt ſpiritus ſanctus, de quo & in ſapientia reperimus. cap. 1. Sanctus enim ſpiritus diſciplinæ fugit dolū: & recedit à cogitationibus ſtultis. In expoſitione autem illius authoritatis Iočlis 2. *Effundā de ſpiritu meo &c.* *Sine ſpiritu ſancto*, inquit, *& myſterio trinitatis, quicquid in vnam, & alteram perſonam accipitur, imperfectum eſt.* Ex his ergo, & ſimilibus ſcripturis, quas D. Hieronym. interpretatur, animaduertere licet, ſpiritum ſanctum eſſe verum Deum ita; vt ſine ipſo imperfectum ſit myſterium trinitatis.

Spiritus ſanctus recedit à cogitationibus ſtultis.

CAP. VII.

Diui Ambroſii doctrina de ſpiritu ſancto.

CVm D. Ambroſius ex profeſſo de diuinitate ſpiritus ſancti loquatur tribus egregiis libris ad Gratianum Auguſtum, eo libentius ex eo aliquid decerpere curaui, quod vberius vidi de hac re fuiſſe locutum. In primo autem cap. primi libri, egregie diſputat ſpiritum ſanctum nō eſſe cōnumerandum inter creaturas, neque inter omnia ſed ſuper omnia. Spiritus ſanctus, inquit, non eſt poteſtati alienæ ſubiectus, aut iuri, Pſalm 118. Omnia ſeruiunt tibi. Spiritus hoc dixit per prophetam, non dixit, ſeruimus tibi, ſed ſeruiunt tibi, vt crederes, quod ipſe à ſeruitio ſit exceptus. Ergo cū vniuerſa ſeruiant non ſeruiat ſpiritus. vtique inter vniuerſa non eſt ſpiritus ſanctus: alioqui quomodo ſpiritus ſanctus ſcrutatur profunda Dei? 1. Cor. 2. Et enim cum ex Deo ſpiritus ſit, & ſpiritus oris eius; quomodo poſſumus inter omnia dicere ſpiritum ſanctum, cum ſuper omnia Deus ſit, cuius eſt ſpiritus, plenæ vtique perfectæque virtutis? *Cum venerit paraclitus*, inquit dominus in Euangelio *quem ego mittam vobis a patre meo, ſpiritum veritatis, qui a patre procedit ille teſtimonium perhibebit de me.* Etenim ſpiritus ſanctus teſtis eſt fidelis, & verus, quo nihil ad expreſſionem diuinæ veritatis, atque maieſtatis eſt plenius, nihil ad vnitatem diuinæ maieſtatis euidentius; cum idem nouerit ſpiritus quod & filius, qui paternorum teſtis, & conſors diuinorum ſecretorum eſt. Excluſit itaque à cognitione Dei ſocietatem, & multitudinem creaturæ: non excludendo autem ſpiritum ſanctum, oſtendit non eſſe ſocium creaturæ. Ioannes dicit in Euangelio *cap. 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui erat in ſinu patris, ipſe enarrauit nobis.* Excipitur ſpiritus ſanctus, alioqui quomodo ſcrutatur profunda Dei, ſi Deum non videt? Quomodo Deum non videt, qui eſt ſpiritus qui à patre, filioque procedit? Si ergo à creaturis exceptus eſt ſpiritus ſanctus: igitur eſt ſuper omnia, quia exceptus eſt ab omnibus. Sed aliquis dicet, ſpiritus ſanctus inter omnia numeratus eſt, quia ſcriptū eſt *Ioan. 1.* Per quem facta ſunt omnia. Omnia quidem per filium facta ſunt, quæ facta ſunt: ſed ſpiritus ſanctus non eſt factus, ſicut omnia, nec creatus. Quod ſi non excipis ſpiritum ſanctum, neque excipies filium, vbi Apoſtolus ait. *Nobis autem vnus Deus pater ex quo omnia, & nos in illum.* Vt autem ſcias, quia inter omnia non ſit filius, lege ſequentia *Et vnus dominus Ieſus per quem omnia* aliter confundes myſterium trinitatis: te enim oporteret aſſerere, patrem eſſe à filio, quia per filium omnia. Euiſdem autem eſt impietatis, vel patri, vel filio, vel ſpiritui ſancto derogare. Non enim credit in patrem, qui non credit in filium: nec credit in filium, qui non credit in ſpiritum ſanctum. Sed dices, qua ratione cum dixerit hic ex patre omnia & per filium, de ſpiritu tacuerit? Dicito mihi & tu qua ratione *Rom. 5.* ſcribitur: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum qui datus eſt nobis?* Nunquid à ſolo ſpiritu ſancto diffunditur charitas in cordibus noſtris? Minime igitur. ſicut qui benedicitur in Chriſto, benedicitur in nomine patris, filij, & ſpiritus ſancti, quia vnum nomen eſt, poteſtas vna: ita etiam, vbi operatio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut ſpiritus ſancti deſignatur, non ſolum ad ſanctum ſpiritum, ſed etiam ad patrem refertur & filium. Itaque ſi minuas patris, aut filij, aut ſpiritus ſancti poteſtatem, vacuum eſt omne myſterium. ſi vnum neges, totum ſubruis. Vnitas ergo operationis eſt in tribus, quæ ſeparari non poteſt. Quod ſi hoc loco ſeparatur ſpiritus ab operatione patris & filij, quia dictum eſt. Ex Deo omnia, & per filium omnia: ergo & ibi, quia Apoſtolus de Chriſto dixit 9. Rom. *Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Rom. 9.* Non ſolum enim creaturis omnibus ſed etiam patri, quod dictu nefas eſt, prætulit. ſed abſit: non enim inter omnia pater ſed ſupra omnia diuinitas patris, filij & ſpiritus ſancti. Porro, quæ eſſent illa omnia, quæ facta ſunt à filio, Apoſtolus explicat *Coloſſ. 1.* Quoniam in ipſo condita ſunt, quæ in cœlis, & quæ in terris, viſibilia, & inuiſibilia: ſunt enim in cœlis etiam inuiſibilia quæ facta ſunt, nempe throni, dominationes, principatus, poteſtates: omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes. & omnia in ipſo conſtāt. Nunquid ergo hic inter creaturas ſpiritum ſanctum comprehendit? Minime. Nam ſicut per filium dicit omnia creata, ita etiam in ſpiritu ſancto vires habere vniuerſa cœleſtia, regius Propheta proteſtatur. *Verbo domini*, inquit, *cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Item. *Matt. 12. Qui blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, non remittetur ei.* Senſus eſt: Si quis ſpiritus ſancti dignitatem, maieſtatem, & poteſtatem abneget ſempiternam, & putet non in ſpiritu Dei eiici dæmonia, ſed in Beelzebub, non poteſt ibi exoratio eſſe veniæ, vbi ſacrilegij plenitudo eſt. Eſt ergo ſpiritus ſanctus Deus, & non creatura. Nam ſi quis alicui creaturæ derogauerit, veniam tandem conſequetur, ſicut qui adorauerunt militiam cœli. Qui ergo negat ſpiritum ſanctum, negat & Deum patrem, negat & Deum filium: quoniam idem eſt ſpiritus Dei, qui ſpiritus Chriſti. Vnus enim eſt pater, vnus filius, vnus ſpiritus ſanctus, de quo in *Pſalm. 138. Quo ibo a ſpiritu tuo?* Et Apoſt. 1. *Cor 12. Nemo in ſpiritu Dei loquens, dicit anathema Ieſu: Et nemo dicit dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Rō. 8. Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſi ſpiritus Dei habitat in vobis: ſi quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.* Spiritus ſanctus, ſpiritus Dei, ſpiritus Chriſti, vnus ſpiritus, Deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis eſt, ſpiritus autem ſanctus non mutatur: neque enim aliquo vitio mutari poteſt, qui omnium abolet vitia, & peccata condonat. Quomodo ergo mutabilis erit, qui ſanctificando alios mutat ad gratiam? Quomodo mutabilis, qui bonus ſemper eſt? *Dabit*, inquit Lucas Euangeliſta, *ſpiritum bonum petentibus ſe. Pſal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectam.* Spiritus complens, ſed qui ſolis participetur iuſtis. Simplex ſubſtantia, opulens virtutibus, vnicuique præſens, diuidens de ſuis ſingulis, & vbique totus. Merito que filius dixit: Ite baptizate gentes in nomine patris, filij, & ſpiritus ſancti. non dedignatus ſpiritus ſancti ſocietatem. Spiritus bonus, non quaſi acquirens, ſed impartiens bonitatem: non accipiens aliquid à creaturis: ſed qui accipitur à creaturis. ſicut non ſanctificatur: ſed ipſe ſanctificat: creatura enim ſanctificatur. Spiritus ſanctus ergo non eſt creatura. Ioannes in ſua prima canonica cap. 5. *Tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, aqua, ſanguis, & ſpiritus*: aqua teſtis eſt ſepulturæ, quia in illo ſepelimur elemento, vt renouati per ſpiritum reſurgamus: ſanguis teſtis eſt mortis Chriſti: ſpiritus teſtis eſt vitæ: Si qua ergo in aqua gratia; non ex natura aquæ, ſed ex præſentia ſpiritus ſancti. Non ergo inter creaturas connumerandus, qui ſanctificat creaturas. Sane, omnis creatura, certis naturæ ſuæ eſt circumſcripta limitibus: at ſpiritus ſanctus, nullis clauditur locis, aut finibus circumſcribitur. *Quo ibo à ſpiritu tuo*, dicebat David. quis igitur dubitet, ſpiritum ſanctum vbique eſſe totum, & totum nobis infundi? Quod ſi ita res ſe habet, vt manifeſte ſcriptura proteſtatur; proculdubio ſpiritus ſanctus verus Deus eſt. *Cœlum & terram ego compleo*, dicit dominus. Si ergo dominus eſt qui cœlum complet, & terram, quis poteſt ſpiritum ſanctum iudicare dominationis, & diuinæ poteſtatis exortem, qui repleuit orbem terrarum, qui repleuit dominum Ieſum, ſicut ſcriptū eſt Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane? Quis igitur alius, niſi qui eiuſdem eſſet plenitudinis, complentem omnia poſſet implere? Repleti ſpiritu ſancto loquebantur verbum Dei cum fiducia. Actorum 4. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, dixit Gabriel Archangelus intemeratæ virgini Mariæ. Spiritus ſanctus ergo eſt ſpiritus plenitudinis, quod diuinum eſt, & ſupra virtutem creaturarum. Ioan. *cap. 4. Ex hoc cognoſcimus. quia manet in nobis, de ſpiritu quem dedit nobis.* Quod autem manet, ſemper vtiq; eſt, nunquam mutatur. Ergo ſi mutationem non habet, æternitatem habet. Et ideo ſpiritus ſanctus ſempiternus eſt: creatura autem obnoxia vitio, ideoque mutabilis, & non ſempiterna. Igitur ſpiritus ſanctus non eſt creatura. Item ſpiritus ſanctus vocatur oleum lætitiæ, *Pſal. 44. Vnxit te Deus. Deus tuus oleo lætitiæ.* Et *Actorum 10. Quomodo vnxit eum Deus ſpiritu ſancto?* Pulchre autem oleum lætitiæ dicitur, ne creaturam eum putares: olei enim huiuſmodi natura, nequaquam naturæ alterius humido miſcetur: lætitia quoq; non corpus vngit, ſed intima cordis illuminat, ſicut propheta dixit *Pſal. 4. Dediſti lætitiam in corde meo.* Sicut ergo ludit operam, qui oleum vult cum creatura humidiore confundere: ita plane, qui ſpiritum vult cum creaturarum natura miſcere: Dominus in Euangelio Ioa. dicit *cap. 4. Fiet in eo fons aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam.* Hic fons vtiq, gratia ſpiritualis eſt, fluuius de viuo fonte procedens, *Io. 7. Flumina fluent de ventre*

eius

Marginal notes:

Spiritus ſanctus non eſt inter omnia, ſed ſuper omnia.

Ioan. 15.

Spiritus ſanctus non eſt ſocius creaturæ.

Spiritus ſanctus non eſt factus. 1. Cor. 8.

Sine ſpiritu ſancto vacuum eſt omne myſterium.

Perſonarum trinitas.

Pſal. 32. Spiritus ſancti blaſphemia nō remittitur.

Spiritum ſanctum qui negat, patrem, & filium negat.

Spiritus ſanctus non mutatur.

Spiritus ſanctus vbique totus.

Tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, aqua ſanguis & ſpiritus.

Pſal. 138.

Ierem. 23.

Spiritus ſanctus ſpiritus plenitudinis.

Spiritus ſanctus eſt æternus.

Spiritus ſanctus oleum lætitiæ.

Spiritus ſanctus eſt fons aquæ ſalientis.

Perſonarum Trinitas.

eius aqua viua. Quibus ex verbis animaduertimus diuinæ ſignificari magnitudinis vnitatem: eiuſdemque naturæ, eiuſdemque poteſtatis ſpiritum ſanctum cum patre, & filio eſſe. Non eſt ergo creatura, neque ſeruus ſpiritus ſanctus; ſed Deus verus, & creator verus. Apoſt. 1. Rom. creaturam creatoremque diuiſit: *Seruierunt*, inquit, *creaturæ, potius quam creatori.* Phil. 3. *Nos enim*, inquit, *ſumus circumciſio, qui ſpiritui Deo ſeruimus.* ſic habent Codices Græci. [illegible] id eſt, qui ſpiritui Deo ſeruimus: Ergo cum ſeruiendũ dicat ſpiritui, idem Ap. qui non creaturæ, ſed creatori aſſerit ſeruiendum, euidenter vtique & ipſe ſanctum oſtendit ſpiritum creatorem, & in æternæ diuinitatis honore venerandum, quia ſcriptum eſt: *Dominum Deum adorabis, & illi ſoli ſeruies.* Matt. 4. Sed aliquis poſſet nobis obiicere illud Amos 4. *Ego Deus formans tonitruum, & creans ſpiritum, faciens lucem & nebulam*: igitur ſpiritus ſanctus eſt creatura. Soluitur, ſcriptura in eo loco loquitur de ſpiritu, ſiue flatu ventorum, non de ſpiritu ſancto. Ipſa enim dictorum ſeries potiſsimum ventum, non ſpiritum ſanctum indicat. Nam ſi de ſpiritu ſancto dicere voluiſſet, non de tonitruo vtique præmiſiſſet; neq; enim antiquiora ſunt tonitrua, quam ſpiritus ſanctus. Deinde cum ſubiectum eſſe videamus de luce, & de nebula; nonne manifeſtum eſt, quod de creatura mundi dictum intelligendum ſit? Formans tonitruum, inquit, & creans ſpiritum; quia frequenter creantur iſta, cum fiunt, ſpiritus autem ſanctus æternus eſt. Item, pater creator eſt dominicæ incarnationis, ſicut ſcriptum eſt. Dominus creauit me. Filius creator eſt dominicæ incarnationis. Prouerb. 7. *Sapientia ædificauit ſibi domum.* Spiritus ſanctus quoque creator eſt dominicæ incarnationis, Matt. 1. *Inuenta eſt in vtero habens de ſpiritu.* Ergo ſpiritus ſanctus, qui creauit dominicæ incarnationis ſacramentum, quod ſuper omnes eſt creaturas, quomodo eſſe poterat creatura? Item, Spiritus eſt creator noſter ſecundum gratiæ ſacramentum; dicente Paulo 2. Eph. *Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis.* Ioan. explicat huius gratiæ ſacramentum. *Quod natum eſt ex carne*, inquit, *caro eſt, & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.* Claret, igitur noſtræ regenerationis authorem eſſe ſpiritum ſanctum, qua ſecundum Deum creamur, vt filij Dei ſimus. Ergo cum ille nos in regnum ſuum per adoptionem ſacræ regenerationis aſſumpſerit; nos ei quod ſuum eſt denegare non debemus. Ille nos ſupernæ regenerationis fecit hæredes, qui nos hæreditatem vendicamus, refutare debemus authorem? Abſit. *Renouamini*, inquit Apoſtol 4. Eph. *Spiritu mentis veſtræ, & induite nouam hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in veritate, & iuſtitia, & ſanctitate.* Si itaque qui renouatur ſpiritu mentis, induit nouum hominem, qui ſecũdum Deum creatus eſt: ſancti ſpiritus igitur opus eſt regeneratio iſta præſtantior: & noui hominis, qui creatus eſt ad imaginem Dei, author eſt ſpiritus. Item, vna eſt voluntas patris, filij, & ſpiritus ſancti, vna vocatio, vna præceptio. Pater dicit: *Vocabo non plebem meam, plebem meam.* filius vocauit Paulum, ſicut ipſe dicit: *Paulus vocatus Apoſtolus non ab hominibus; ſed per Ieſum Chriſtum.* ſpiritus ſanctus vocat: *Separate*, inquit, *mihi Paulum & Barnabam ad opus, ad quod aſſumpſi illos.* In actis Apo. cap. 11. *Quod Deus mundauit, tu ne commune dixeris*: ſubito decidit ſuper gentes iſte Deus mundans, nẽpe ſpiritus ſanctus. vnde oſtenditur operationem ſpiritus ſancti, operationem eſſe diuinam. Petrus autem miſſus, non expectauit imperiũ patris, ſed ſancti ſpiritus diuinitatem confeſſus eſt. *Ego*, inquit, *qui eram, qui prohiberem Deum?* Et cap. 15 eiuſdem libri: *Deus qui nouit corda hominum*, inquit, *teſtimonium perhibuit, dans his ſpiritum ſanctum, ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum.* Si ſpiritus ſanctificat, ſi mundat corda hominum; vtique Deus, & non creatura: hæc enim non niſi à ſolo Deo fieri poſſunt. Item Matt. 11. *Nemo nouit filium, niſi pater, neq; patrem quis nouit, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Plus dixit de filio, non quod plus habeat quam pater, ſed ne minus habere credatur. Nouit Deum patrem ſpiritus ſanctus; quia ſcriptum eſt 1. Cor. 2. Quæ ſunt Dei, nouit ſpiritus Dei. *Nemo*, inquit, *cognoſcit, niſi ſpiritus Dei.* Non tamen filium excluſit; alioqui non eſſet verum quod dictum eſt: Nemo nouit patrem, niſi filius: Ergo vnius, & pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, & naturæ ſunt, & ſcientiæ. Eſt ergo Spiritus Sanctus Deus.

Spiritus ſanctus eſt creator.

Spiritus S. creator dominicæ incarnationis.

Spiritus eſt creator gratiæ.

Spiritus ſancti opus eſt noſtra regeneratio.

Spiritus ſanctus eſt verus Deus.

CAP. VIII.

Diui Gregorij Papæ doctrina de diuinitate Spiritus Sancti.

Perſonarum Trinitas.

De Spiritus Sancti diuinitate D. Gregorius *lib. moralium. 2. cap. 41. Super quem videris*, inquit, *ſpiritum deſcẽdentem, & manentem, hic eſt qui baptizat. In cunctis namque fidelibus ſpiritus venit: ſed in ſolo mediatore ſemper ſingulariter permanet; quia eius humanitatem nunquam deſeruit, ex cuius diuinitate procedit: in illo igitur manet, qui ſolus & omnia ſemper poteſt.* Itaque ſi ſpiritus procedit ex diuinitate Chriſti, iuxta illud. Quia de meo accipiet, & annunciabit vobis: igitur ſpiritus ſanctus eſt verus Deus, & non creatura. Fideles autem cum hunc accipiunt ſpiritum, quoniam ſignorum dona ſemper habere nõ poſſunt hunc ſe accepiſſe quaſi in tranſitus oſtentione, proteſtantur 4. Reg. 4. *Dimitte eam*, inquit Heliſeus, *anima enim eius in amaritudine eſt, & dominus celauit à me verbum.* Amos propheta non dixit cap. 7. *Non ſum propheta, neque filius prophetæ; ſed armentarius puer ego ſum, vellicans Sycomoros.* Quomodo autem propheta non fuit, qui de futuris tot vera prædixit? Aut quomodo propheta fuit, ſi de ſe in præſenti vera denegauit? Sed quia eadem hora, qua requiſitus eſt, prophetiæ ſibi ſpiritum deeſſe ſenſit, de ſemetipſo teſtimonium veraciter intulit, dicens: *non ſum propheta.* Qui tamen ſecutus, adiunxit: *Et nunc audi verbum domini &c.* Itaque prophetiæ ſpiritus, non ſemper adeſt prophetis. Cap. 42. ponit duplicia dona ſpiritus ſancti. *Alia*, inquit, *ſunt dona ſpiritus ſancti, ſine quibus ad vitam nequaquam pertingitur, alia quibus vitæ ſanctitas pro aliorum vtilitate declaratur: manſuetudo namq; humilitas, patientia, fides, ſpes, charitas dona eius ſunt; ſed ea, ſine quibus homines ad vitam nequaquam peruenire poſſunt. Alia autem dona ſancti, puta prophetia, virtus curationum, genera linguarum, interpretatio ſermonum, & huiuſmodi, ſunt ad correctionem intuentium ordinata. In his igitur donis, ſine quibus ad vitam perueniri non poteſt, in ſuis electis ſpiritus ſanctus ſemper manet: in aliis autem non ſemper manet: in mediatore autem Dei & hominum ſemper manet, quia de eius ſubſtantia procedit. In cunctis enim eum ſemper habet præſentem, quia ex illo idem ſpiritus per ſubſtantiam profertur. in aliis hominibus per gratiam manet: in Chriſto autem per ſubſtantiam manet ad cuncta.* Igitur ſpiritus ſanctus eſt verus Deus. Fulgentius quoque *lib. 2. Si quis diligit me*, inquit, *& pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. ſicut ergo pater & filius nuſquam quidem deſunt, & tamen ad quem volunt, veniunt, per gratiam venire veniant, qui per potentiam nuſquam deſunt; ſic etiam in miſſione, vel aduentu ſpiritus ſancti, nullus localis illius accipiendus eſt motus, ſed noſtra credendus eſt ſanctificationis effectus.* Præterea, de patre propheticus ſermo loquitur. *Cœlum & terram ego impleo.* De filio autem: *Attingit à fine vſque ad finem fortiter & diſponit omnia ſuauiter.* In filio quoque omnia condita eſſe, docet Apoſtolus, & omnia in ipſo conſtare. De ſpiritu ſancto etiam legitur. *Spiritus domini repleuit orbem terrarum.* Propter quod & Dauid ſanctæ Trinitatis vnam ſubſtantialiter æternitatem, atque immenſitatem non ſolum corde credens ad iuſtitiam, quin etiam ore confitens ad ſalutem, ſic cecinit: *Quo ibo à ſpiritu tuo, & à facie tua quo fugiam?* Cum ergo tota trinitas vnitate Deitatis ſuæ, naturaliter immenſa, infinitaque permaneat vbique tota, nec vniuerſitate totius poſſit concludi creaturæ; abſque dubio, ſpiritus ſanctus inter creaturas numerari non debet. Iſte eſt ſpiritus veritatis, quem mundus non poteſt accipere. *Ioan. 14. Iſte eſt ſpiritus adoptionis, in quo clamamus Abba. Rom. 8.* In iſto Spiritu præcipit fidelibus, qui ſunt templum ſpiritus ſancti, vt orent, atque in ipſo vigilẽt. In iſto ſpiritu, qui naturaliter eſt Deus, nihil corporale cogitare debemus, nihil locale, nihil tẽporale. nihil mutabile. Eſt ergo Deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis eſt, Deus autem immutabilis eſt. Quia ego Deus, & non mutor. Nam & Sol tantus eſt, cum videtur ab oculis ſanis, quantus cum videtur à ſaucijs: nec minuitur ipſe, cum minus ab oculis turbatis percipitur: nec augetur, cum amplius oculis ſanis infunditur, quia diuerſitas illa viſionis, non ex diuerſitate Solis euenit; ſed in diuerſitate ſanitatis, infirmitatiſq; conſiſtit. & quamuis vnum minus, alterũ magis illuminet, ipſe tamen vnum, atq; idẽ in ſe lumẽ habet. Sic etiã ſpiritu ſancto, in ſe ſine augmẽto, aut decrimẽto immutabiliter permanente, huic minus, alteri maius ſua dona diffũdit. Cũ ergo ſpiritus ſanctus augmẽti, atq; decrementi ſit expers: igitur eſt Deus, & non creatura: omnis creatura augmenti, atq; decremẽti viciſsitudini ſubiacet.

Spiritus ſanctus eiuſdem diuinitatis cum filio.

Spiritus propheticus non ſemper adeſt prophetis.

Spiritus ſancti dona duplicia.

Fulgentius.

Spiritus domini repleuit orbem terrarum.

Spiritus ſanctus naturaliter eſt Deus.

Per

Perſonarum trinitas.

Spiritum ſanctum eſſe cauſam vnitatis eccleſiæ.

Per hunc ſanctum ſpiritum compaginatur vnitas eccleſiæ eum ſuo capite Chriſto, & cum ſuis fidelibus, qui ſunt membra Chriſti, templum vero ſpiritus ſancti. Etenim in vno ſpiritu, in vno corpore baptizati ſumus ſiue iudæi, ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes vnum ſpiritum potauimus. Ipſa ergo gratia ſpiritus ſancti per vnitatem pacis & charitatis, corpus Chriſti per dies ſingulos ædificare non deſinit. Ergo non ſumus hoſpites & aduenæ, ſed ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſupra fundamentum apoſtolorum, & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum, in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in ſpiritu ſancto. Hæc autem ædificatio in ſpiritu, eſt *ad conſummationem ſanctorũ*, vt dicitur 4. *Eph. In opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.*

CAP. IX.

Diui Auguſtini doctrina de Deitate Spiritus ſancti.

AD ſancti Spiritus diuinitatem ſtatuendam accedit locuples teſtis, nempe Diuus Auguſtinus, qui *primo libro de trinitate, cap. 6.* ita egregie quorundam argumenta confutat. *Idololatra, inquit, dicuntur, qui ſimulachris eam ſeruitutem exhibent, quæ debetur Deo.* ſecundum hanc enim dictum eſt Matth. 4. *Dominum Deum adorabis, & illi ſoli ſeruies.* Nam & hoc diſtinctius in ſcriptura Græce inueniuntur, λατρεύσεις: tali ſiquidem ſeruitute creaturæ ſeruire prohibemur, vnde & Apoſtol. deteſtatur quoſdam, *Rom. 1.* Seruierunt creaturæ, & non creatori: non eſt igitur creatura Spiritus ſanctus, cui ab omnibus ſanctis talis ſeruitus exhibetur. *Nos*, inquit, Apoſt. ad Philip. 3. *ſumus circumciſio, ſpiritui Deo ſeruientes.* Præterea, 1. *Cor. 6. Neſcitis quia corpora veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo?* Quid autem inſanius, magiſque ſacrilegum eſt, quam vt quiſque dicere audeat, membra Chriſti, templum eſſe creaturæ minoris ſecundum ipſos, quam Chriſtus eſt? Alio autem loco dicit: *Corpora veſtra membra ſunt Chriſti.* ſi autem quæ membra ſunt Chriſti, templum ſunt Spiritus ſancti; non eſt creatura Spiritus ſanctus. quia cui corpus noſtrum templum exhibemus, neceſſe eſt, vt huic eam ſeruitutem debeamus, qua non niſi Deo ſeruiendum eſt. vnde conſequenter dicit: Glorificate ergo, & portate Deum in corpore veſtro. Item, *lib. 2. de trinitate cap. 6.* [Operatio viſibiliter expreſſa, & oculis oblata mortalibus, ſicut in flatu vehementi, miſſio Spiritus ſancti dicta eſt: non ita, vt appareret eius ipſa ſubſtantia, qua & ipſa inuiſibilis & incommutabilis eſt, ſicut pater & filius, ſed vt exterioribus viſis hominum corde commota à temporali manifeſtatione venientis, ad occultam æternitatem ſemper præſentis conuerterentur. Ideo autem nuſquam ſcriptum eſt, quod Deus pater maior ſit ſpiritu ſancto, vel Spiritus ſanctus ſit minor Deo patre: quia non ſic eſt aſſumpta creatura, in qua appareret Spiritus ſanctus, ſicut aſſumptus eſt filius hominis, in quo perſona verbi, eſt perſona hominis. Proinde non ita poſſumus dicere Spiritum ſanctum, & Deum, & columbam, & ignem eſſe, ſicut dicimus filium Dei, & Deum, & hominem eſſe. Nec ſic dicimus filium Dei, agnum Dei, ſicut legitur *Apocalyp. 5. Vidi agnum tanquam occiſum.* Illa quippe viſio prophetica non exhibita eſt oculis corporeis per formas corporeas; ſed in Spiritu per ſpirituales imagines corporum.] Et *cap. 3. eiuſdem libri*, explicans illud *Ioan. 16. De meo accipiet & annunciabit vobis.* Ne autem fortaſſe crederetur ita natus de Chriſto Spiritus ſanctus, quemadmodum ille de patre; reddidit cauſam: Omnia quæcunque pater habet, mea ſunt, propterea dixi, quia de meo accipiet; vt intelligatur etiam Spiritus ſanctus de patre habere ſicut & filius. Procedendo igitur filius à patre, dicit Ioan. 5. non poteſt à ſe facere quicquam; niſi quæ viderit patrem facientem, neque ex hoc minor eſt patre. Similiter dicitur de Spiritu ſancto: Non loquetur à ſemetipſo, quia à patre filioque procedit: nec ideo minor eſt patre & filio, quia dictum eſt: Non loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audiet, loquetur. *Cap. 4. eiuſdem libri de trinitate.* In euangelio Ioan. *cap. 17.* legimus: *Pater clarifica me:* nõ propterea putandum eſt, patrem filio eſſe maiorem: nam filius de Spiritu ſancto loquens: Ille, inquit, me clarificabit nec tamen maior eſt filio. Porro autem, ſi propterea Spiritus ſanctus clarificat filium, quia de filio accipit, & ideo de ſuis accipit; quia Omnia quæ habet pater, ipſius ſunt: manifeſtum eſt, quia cum Spiritus ſanctus glorificat filium, pater glorificat filium. vnde cognoſcitur, quod omnia quæ habet pater, non tantum filij, ſed etiam Spiritus ſancti ſunt, quia potens eſt Spiritus ſanctus glorificare filium, quem glorificat pater. Igitur Deus verus eſt, & non creatura. Item vbique eſt Deus, quia cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus *Ierem. 23.* Spiritus S. eſt vbique, *Pſalm. 138.* Si aſcendero in cœlum, tu ibi es, ſi deſcendero ad infernum, ades: vbique volens intelligi præſentem Deum, quem prius Spiritum ſanctum nominauit: Quo ibo, inquit, à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? igitur Spiritus ſanctus eſt Deus. *Lib. autem 4. de trinitate cap. vlt.* Plane, inquit, fidenter dixerim patrem, & filium, & Spiritum ſanctum vnius eiuſdemque ſubſtantiæ, Deum creatorem, trinitatem omnipotentem, inſeparabiliter operari. Item *lib. 5. de trinit. cap. 14.* Si quod datur, ſcilicet Spiritus S. principium habet eum, à quo datur: quia non aliunde accepit illud, quod ab ipſo procedit: fatendum eſt, patrem & filium principium eſſe Spiritus ſancti, nõ duo principia: ſed ſicut pater & filius vnus Deus, & ad creaturam relatiue vnus creator & vnus Dominus; ſic relatiue ad Spiritum ſanctum, vnum principium: ad creaturam vero pater, filius, & Spiritus S. vnum principium, ſicut vnus creator, & vnus Dominus. *Lib. 6. de trinit. c. 5.* Spiritus S. inquit, in eadem vnitate ſubſtantiæ, & æqualitate cum patre & filio conſiſtit. Illæ tres perſonæ, Deus vnus, ſolus, magnus, ſapiens, ſanctus, beatus. nos autem ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo beati. Spiritus ergo ſanctus commune aliquid eſt patris & filij, quicquid illud eſt. At ipſa communio conſubſtantialis & æterna, quæ aptiſſime dicitur charitas: & hæc quoque ſubſtantia, quia Deus ſubſtantia eſt, & Deus charitas eſt, *Ioan. 4.* In illa autem ſancta trinitate æqualis eſt ſapientia, æqualis eſt charitas, quia non eſt aliud Deo eſſe, & aliud magnum eſſe. Æqualis eſt igitur etiam Spiritus ſanctus: & ſi æqualis, in omnibus æqualis propter ſummam ſimplicitatem, quæ in illa ſubſtantia eſt: Et ideo non amplius quam tria ſunt: vnus diligens eum, qui de illo eſt & vnus diligens eum, de quo eſt. & ipſa dilectio. quæ ſi nihil eſt, quomodo Deus dilectio eſt? ſi non eſt ſubſtantia, quomodo Deus ſubſtantia eſt? Fateamur igitur ſummam æqualitatem patris, & filij, & Spiritus ſancti. *Lib. 15. cap. 17.* Spiritus ſanctus, inquit, non eſt patris ſolius, nec filij ſolius, ſed amborum & ideo communem, qua inuicem ſe diligunt pater & filius, nobis inſinuat charitatem, ſicut vnum Deum. De patre verbum genitum eſt, de patre Spiritus ſanctus principaliter procedit, principaliter, inquam, quia & de filio Spiritus ſanctus procedere reperitur: ſed hoc quoque illi pater dedit, non iam exiſtenti, & nondum habenti, ſed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, vt etiam de illo donum commune procederet, & Spiritus ſanctus. Spiritus eſſet amborum. Itaque in illa trinitatis ſimplici ſummaque natura, non aliud eſt ſubſtantia, & aliud charitas. ſed ſubſtantia ipſa charitas eſt, & charitas ipſa ſubſtantia eſt. ſiue in patre, ſiue in Spiritu ſancto. & tamen proprie Spiritus ſanctus charitas nuncupatur. Nam ſicut lex vetus proprie eſt lex Moyſis, quia lex per Moyſen data eſt, aliquando vero prophetis attribuitur, *Ioan. 15. & in lege eorum*, inquit, *ſcriptum eſt*, Pſalm. 34. *Qui oderunt me gratis*; ita plane proprie Spiritus nuncupatur charitas, licet pater ſit charitas, & filius ſit charitas: ſicut pater eſt Deus, & filius eſt Deus, nec duo tamen, ſed vnus Deus. Veruntamen ex illis tribus, quæ in trinitate noſtræ mentis oſtenduntur, nõ ita accipienda trinitas diuinarum perſonarum; vt tanquam memoria omnium trium pater ſit, & intelligentia omnium trium, filius, & charitas omnium trium Spiritus S. quaſi pater nec intelligat ſibi, nec diligat, ſed ei filius intelligat & Spiritus ſanctus ei diligat, ipſe autem ſibi, & illis tantum meminerit, & filius nec meminerit, nec diligat ſibi, ſed meminerit ei pater: & diligat ei Spiritus S. itemque Spiritus S. nec meminerit, nec intelliget ſibi, ſed pater ei meminerit, & filius intelligat. Imo potius omnia iſta tria omnes, & ſinguli habent in ſua quiſque natura: nec diſtant in eis iſta, ſicut in nobis; ſed vnum aliquid, quod omnia valeat: & ſic habeatur in vniuſcuiuſque natura, vt qui habet, hoc ſit, quod habet. Et tamen non fruſtra in hac trinitate non dicitur verbum, niſi filius; nec donum Dei, niſi Spiritus ſanctus. Ex quo apertiſſime colligere licet Deum verum eſſe Spiritum ſanctum, & non creaturam. *In hoc*, inquit, *Ioan. 1. 4. cognoſcimus, quia in ipſo manemus, & ipſe in nobis: quia de Spiritu ſuo dedit nobis.* Spiritus itaque ſanctus de quo dedit nobis, facit nos in Deo manere, & ipſum in nobis. hæc autem facit dilectio: ipſe eſt igitur Deus dilectio. Denique paulo poſt, cum hoc ipſum repetiiſſet, atque dixiſſet: Deus dilectio eſt, continuo ſubiecit: Et qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus manet

Margin notes beside the text above, in order:

Spiritus ſanctus non eſt creatura.

Spiritus ſanctus eſt inuiſibilis & immutabilis ſicut pater & filius.

Spiritus ſanctus de meo accipiet.

Spiritus S. potens eſt clarificare filium.

Perſonarum Trinitas.

Spiritus ſanctus procedit à patre & à filio.

Pater & filius vnũ principiũ Spiritus ſancti.

Spiritus ſanctus eſt communio patris & filij.

Spiritus ſanctus nõ eſt patris ſolius, neq; filij ſolius, ſed amborum.

Spiritus ſanctus principaliter procedit à patre.

Spiritus ſanctus proprie appellatur charitas.

Si vna voluntas, intelligentia, & memoria ſit in tribus perſonis.

Perſonarum Trinitas. Confeſſio ſide trinitatis.

manet in eo. Deus igitur Spiritus ſanctus eſt, qui procedit ex Deo. In *cap. vlt. vltimi libri de trinitate: Domine Deus meus,* inquit, *credimus in te patrem, & filium, & Spiritum ſanctum. Neq; enim diceret veritas* Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti; *niſi trinitas eſſet: nec baptizari nos iuberet Domine Deus in eius nomine, qui non eſt Dominus Deus. neq; diceretur voce diuina* Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus; *niſi trinitas ita eſſet, vt vnus Dominus Deus eſſes. Et ſi Deus pater ipſe non eſſet, & filius tuus, verbum tuum Ieſus Chriſtus ipſe nõ eſſet: & donum veſtrum Spiritus ſanctus non eſſet: non legeremus in literis veritatis,* miſit Deus filium ſuum. Gal. 4. *Nec tu vnigenite diceres de Spiritu ſancto,* Ioan. 14. & 15. Quem mittet pater in nomine meo & quem ego mittam vobis à patre. *Domine Deus meus vnus, Deus trinitas.* Item de fide ad Petrum, *cap. 11 Firmiſſime tene,* inquit, *& nullatenus dubites eundem Spiritum ſanctum, qui patris, & filij vnus eſt Spiritus, de patre & filio procedere dicit enim filius* Ioan. 15. Cum venerit Spiritus veritatis, qui à patre procedit. *vbi ſuum Spiritum eſſe docuit, quia ipſe eſt veritas. De filio quoq; procedere Spiritum ſanctum, prophetica, atque apoſtolica doctrina, nobis commendat Iſaias* 11. Percutiet terram virga oris ſui, & Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium. 2. *Theſſal.* 2. quem interficiet Dominus Ieſus ſpiritu oris ſui. *Hunc autẽ Spiritum oris ſui inſufflauit Dominus* Ioan. 20. *poſt reſurrectionem ſuam in Apoſtolos ſuos, dicens.* Accipite Spiritum ſanctum. Et alibi *lib. 1. cap. 13.* contra Maximinum Arianorum Epiſcopum: Nos, inquit, Spiritum ſanctum honoramus, vt illuminatorem, vt ſanctificatorem, vt doctorem, & ducatorem noſtrum. Item, *lib. 1. de verbi incarnatione cap. 17.* Ex ſcripturis diuinis didicimus *Pſalm* 50. Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me. *Matt.* 3. Spiritus ſanctus ſuper eum deſcendit *Ioan* 20. Accipite Spiritum ſanctum. *Luc.* 1. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. 1. *Cor.* 12. Nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto, Et in *Act. Apoſt.* per impoſitionem manuum, dabatur Spiritus ſanctus. tantæ authoritatis eſſe, & dignitatis ſubſtantiam Spiritus ſancti, vt ſalutare baptiſma, non aliter, niſi excellentiſſima omni trinitatis authoritate, id eſt, patris, filij, & Spiritus ſancti cognominatione, compleatur, & ingenito Deo patri, & vnigenito

Spiritus ſancti maieſtas.

filio, nomen quoque Spiritus ſancti copuletur. Quis igitur non ſtupeſcat, quanta maieſtas ſit Spiritus, cum eum, qui dixerit verbum in filium hominis, audeat ſperare veniam; eum vero, qui in Spiritum ſanctum blaſphemauerit, veniã non habere, nec in præſenti ſeculo, nec in futuro? Iſte eſt

Gen. 1. 1. *Cor.* 2.

Spiritus Dei, *qui ferebatur ſuper aquas*, Non alius quidem, quam Spiritus ſanctus, de quo Apoſt. *Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum*: & Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Ioan. 16. *Adhuc multa habeo vobis dicere quæ non poteſtis portare modo: cum autem venerit ille Spiritus conſolator, Spiritus ſanctus, qui à patre procedit,* principaliter ſcilicet, *ille vos docebit omnia & commonebit omnia quæ dixi vobis.* Et ita ſciendum eſt, quod ſicut filius Dei, qui ſolus cognoſcit patrem, reuelat cui vult; ita Spiritus ſanctus, qui ſcrutatur profunda Dei, reuelat Deum quibus vult: *Spiritus enim vbi vult, ſpi-*

Ioan 3.

rat. Neque enim putandum eſt, quod etiam Spiritus, reuelante filio, cognoſcat patrem, alioqui ex ignorantia ad ſcientiam veniret, quod vtique & impium pariter, & ſtultum eſt, Spiritum ſanctum cõfiteri, & ignorantiam ei aſcribere: non enim cum aliquid aliud eſſet, antequã Spiritus ſanctus per profectum venit in hoc, vt Spiritus ſanctus eſſet; quia tunc quidem, cum nondum eſſet Spiritus ſanctus, ignorabat patrem, poſtquam vero recepit ſcientiam, etiam Spiritus ſanctus effectus eſt. Quod ſi eſſet, nunquam vtique in vnitate trinitatis haberetur, niſi quia & ipſe ſemper erat Spiritus. Res ſiquidem, vt ſint, habent ex Deo patre; vt rationabiles ſint, ex verbo, filio Dei; vt ſanctæ ſint, ex Spiritu ſancto. Qui vero in hoc gradu profecerint per ſanctificationẽ

Spiritus ſancti influxus. 1. *Cor.* 12.

Spiritus ſancti: conſequuntur illos influxus Spiritus, de quibus Apoſtol *Diuiſiones operationum ſunt, ſed vnus Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Sanè, participatione Spiritus ſancti ſanctificatus quis, purior, ac ſyncerior affectus, dignius recipit ſapientiæ, ac ſcientiæ gratiam; vt depoſitis omnibus, expurgatiſque pollutionibus: ac ignorantiæ maculis, tantum profectum ſynceritatis, ac puritatis accipiat; vt hoc quod accepit à Deo, vt eſſet, tale ſit, quale Deo dignum eſt.

Spiritus ſanctus nõ eſt ingenitus, neq; genitus, ſed à patre filioq; procedit.

In lib. autem de trinitate & vnitate Dei *cap.* 1. *Spiritum ſanctum,* inquit, *neque ingenitum neque genitum fides recta declarat: quia ſi dixerimus ingenitum duos patres affirmare videbimur: ſi autem genitum, duos filios credere culpamur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitus eſt. nec genitus: ſed ab vtroque procedens, id eſt, à patre, & à filio:* Cum venerit, inquit Ioan. 15. *paracletus, quem ego mittam vobis à patre Spiritum, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Et rurſus ipſe Dominus Ieſus Chriſtus poſt reſurre-ctionem ſuam, vt oſtenderet à ſe procedere Spiritum ſanctum, ſicut & à patre, inſufflans, ait:* Accipite Spiritum ſanctum. *Vnus ergo eſt Spiritus patris & filij, vnus amborum Spiritus. Nam quod patris ſit*

Perſonarum trinitas.

Spiritus, ipſe Dominus, & ſaluator noſter, ait: Non vos eſtis, qui loquimini *ſed Spiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Et quod idem & filij ſit Spiritus, Apoſtolus* Rom. 8 *dicit*: Si quis, inquit, Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Hæc diuus Auguſtinus. Poſt igitur teſtimonia ſanctarum ſcripturarum, quæ tam lucide, diſerteque à doctoribus tum Græcis, tum etiam Latinis explicantur, inſani eſt capitis, velle aliud de diuinitate ſancti Spiritus ſentire.

Qvæstionis Qvintæ

Cap. I.

Perſonarum trinitatem naturalibus poſſe rationibus demonſtrari.

Ratione.

SI vnum Relatiuum in rerum natura efficaciter poteſt oſtendi, & reliquum etiam, eadem cognitionis ſpecie, notum eſſe, neceſſarium eſt: ſed imago trinitatis, in animæ noſtræ potentiis efficaciter 1.
oſtenſa eſt paulo ante, vbi de ternario numero locuti ſumus, idque per rationem naturalem; eſſe enim imaginem, vel ad imaginem, eſt homini à natura tributum; igitur, & alterum relatiuum, nempe diuinarum perſonarum trinitas, naturali poteſt ratione oſtendi. Sane, ſi efficaci ratione naturali, duo principia productiua, ſcilicet intellectus, & voluntas, in diuinis oſtendi poſſunt; duæ quoque perſonæ productæ facile oſtenduntur, vna vero producens. Profecto, ſi Deus eſt virtutis infinitæ, vt in primo libro dictum eſt; habet ergo aliquod productum infinitum, ſibi maxime ſimile, idque ad intra; ſpectat enim hoc ad ipſius perfectionem, ſimile ſibi producere. ſed duo ſunt in Deo principia productiua; duo quoque eſſe ad intra producta æterna, omnino neceſſarium, etiam ſecundum naturalem rationem, eſſe videtur. Deinde, non magis videtur mentis 2.
captum excedere perſonarum trinitas, quam diuinæ eſſentiæ vnitas: Trinitas enim non eſt aliquid maius, quam eſſentiæ vnitas. ſed naturali ratione Dei vnitas in primo lib. oſtenſa 3.
eſt: igitur, & perſonarum trinitas, pari ratione demonſtrari poteſt. Adhæc, philoſophi, naturali ratione perſonarum trinitatem perſcrutati ſunt. Ariſtot. primo cœli, per hunc numerum ſcilicet ternarium Adhibuimus nos ipſos magnificare Deum vnum eminentem proprietatibus eorum, quæ creata ſunt. Auguſtinus etiam 7. *confeſſ.* aperte affirmat, *c.* 9. ſe legiſſe apud quoſdam Platonicos myſterium trinitatis: *Procuraſti,* inquit, *mihi per quendam hominem immaniſſimo Typho turgidum, quoſdam Platonicorum libros, ex Græca lingua in Latinam verſos & ibi legi, non quidem his verbis ſed hoc idem omnino multis & multiplicibus ſuaderi rationibus, quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. quod factum eſt in eo, vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamuis teſtimonium perhibeat de lumine, non eſt tamen ipſa lumen; ſed verbum Dei, Deus eſt lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & quia in hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit.* Huc vſque ſe legiſſe, apud illos Platonicos. Auguſt. affirmat, ſed Platonici, naturali ratione id percaperunt, cum prophetæ non extiterint: igitur quod prius Mercurius quoque noſter hoc idem proteſtatur, *Monas gignit,* inquit, *monadem, & in ſe ſuum reflectit ardorem.* Ex quo,

In principio erat verbum apud Platonicos.

Trinitatis myſterium aperiſſime, lucidiſsimeque omnibus manifeſtare videtur. Hæc atque ſimilia adduci ſolent argumenta, quibus trinitatis myſterium naturalibus ſtatuere, probareque cupiunt rationibus. Verum, impoſſibile eſt homini, naturali poſſe ratione, diuinæ generationis ſecretum cognoſcere: mens enim deficit, vox ſilet: vnde propheta. *Generationem eius quis enarrabit?* ſiquidem, creaturæ veluti effectus ad cauſam; ita nos ad Dei cognitionem adducere poſſunt. Quamobrem, ex creaturarum ordine, natura, modulque conditione, ad id tantum aſſurgimus; vt Deum omnium eſſe principium intelligamus, quod profecto toti commune eſt trinitati. Quare, naturali ratione, quæ ad diuinæ eſſentiæ vnitatem ſpectant, non autem, ad perſonarum trinitatem, cognoſcuntur. Patet ergo, hoc ſacrum trinitatis myſterium fide potiſſimum conſtare, rationibus vero

Trinitatis myſterium ex fide, & reuelatione potiſsimũ conſtat.

natu-

Perſonarum Trinitas. *1. Cor. 2.* *Solutio argumentorum.*

naturalibus non ita efficacibus, quin locus pateat arguenti, atque oppugnanti. *Sapientiam loquimur*, inquit Apoſtolus, *in myſterio abſconditam non huius ſeculi, neque principum huius ſeculi.* Ad argumenta autem ſic reſpondere poſſumus, & ad primum quidem: Quemadmodum prius cognoſcuntur extrema, quam relatio; ita plane neceſſe eſt, trinitatem prius cognoſcere, quam trinitatis imaginem. ſed trinitas naturali, apertaque non poteſt cognitione intelligi; ſuperat enim creati intellectus potentiam, intelligendique virtutem: nec igitur illius imago naturaliter oſtendi, manifeſtarique poteſt ratione.
2. Ad 2. & ſi in Deo probentur, intelliganturque intellectus, atque voluntas; actionem tamen producendi ad extra potius, magis quam ad intra habere videntur, vbi producta ſunt eſſentialiter diſtincta. vnde generare non eſt perfectionis ſimpliciter; ſed imperfectionis vicem ſupplentis: quia enim natura in vno indiuiduo perpetua eſſe non poteſt, vt dicitur 2. de anima; hanc per ſpeciem imperfectionem, ſupplere ſtudet. *Generare non eſt perfectionis ſimpliciter.* At, Deus eſt ſubſtantia, & lux indeficiens, per ſe ſubſiſtens: non eget ergo pro ſuæ naturæ ſpecie, ſeu ratione conſeruanda, alterius ſpeciei, ſiue indiuidui adminiculo.
3. Ad 3. negatur ſimilitudo. Sane, non ita per effectus perſonarum trinitas, ac diuinæ eſſentiæ vnitas naturaliter cognoſcitur: ob minorem certe, quam cum intellectu noſtro proportionem habet. Magis enim mihi perſuadet naturæ inſtinctus, atque ratio, vnum me habere principium abſolutum, indiuiſum, quam illud in tria eſſe ſuppoſita diſtinctum. *Philoſophi quomodo cognouerunt trinitatem.* Ad philoſophorum authoritates dico: Philoſophos non cognouiſſe trinitatis myſterium per propria diuinarum vtique perſonarum, quæ videlicet ſunt, paternitas, filiatio, & proceſsio; ſed per eſſentialia attributa, quæ perſonis appropriantur, veluti potentia patri, ſapientia filio, bonitas ſpiritui ſancto. Ad illud philoſophi de numero ternario, dico hoc obſeruatum fuiſſe apud philoſophos ob ternarij numeri perfectionem, atque virtutem. Ad authorit. Platonicorum reſp. de verbo genito, poſſe intelligi de ideali ratione, qua Deus condidit vniuerſa; non autem de perſona diſtincta à primo, & ſummo principio. Cæterum, quamuis trinitatis arduum ſit, atque imperſcrutabile ſacramentum; non temere tamen quam plurimi, tum quidem in philoſophiæ ſtudijs præſtantiſsimi, atque illuſtres, tum etiam in Theologiæ facultate clariſsimi, & inſignes de trinitatis myſterio locuti ſunt. *Inquiſitio de ſancta trinitate optima.* Sane, ſi præſtantiſsimum eſt, ſibi ſimile poſſe producere; idque maxime pertinet ad bonum infinitum, cuius propriũ eſt ſeipſum communicare; non video quomodo ſummum, atque infinitum bonum poſsit eſſe infœcundum, ſuique ſimile non poſſe producere. Eritne illius intellectus ſterilis, & infœcunda voluntas? Abſit. An fortaſsis genuinus illius intellectus partus, mundus iſte erit? Minime, ſunt enim hæc corporea, caduca, & fluxa. Ne ergo ſit illius ſterilis, proprium habet partum mentis, nempe filium ſuum, germen paternæ mentis: & ne infœcunda voluntas, amorem habet, qui eſt diuinæ voluntatis pleniſsimus partus. *Vera ratio de ſancta trinitate.* Hęc mihi ita vera eſſe videntur, etiam ſecundum naturalis rationis ducatum, atque inſtinctum; vt nihil verius, nihilque credibilius eſſe poſsit. Quamobrem, veriſsima eſt illa, quæ per Iſaiæ vaticinium cap. vlt. prolata eſt ſententia: *Nunquid ego, qui alijs generationem tribuo, ſterilis ero?* Non eſt certe ſterilis Pymander noſter; ſed vtriuſque ſexus fœcunditate pleniſſimus.

CAP. II.

Trinitatis imago, & veſtigium.

Trinitatis imago in potentijs animæ.

TRinitatis imago in rationali inuenitur creatura, quæ iuxta ſcripturæ teſtimonium ad Dei imaginem facta eſt. Eo enim, authore Aug. 14. *de trinit.* mens eſt imago Dei, quo poteſt eſſe capax, & particeps Dei. Deus autem ab anima capi non poteſt, niſi timeatur: neque amari, niſi intelligatur: neque intelligi, niſi præſens apud animam habeatur. Porro, timor ad voluntatem ſpectat, ideo primum per voluntatem completur, ſecundum vero per intelligentiam, vltimum autem per memoriam: ſpeciei namq; retentio in memoria, ad intelligendum diſponit: intelligentia vero, ad amandum; quatenus id quod intelligitur, bonum eſſe cognoſcitur. In his ergo potentijs, cum quadam ad eſſentiæ vnitatem comparatione, actuumque pluralitate, in quibus diſtinctio habetur, & origo, ordo, & habitudo, ſancte attenditur obſeruaturque trinitatis imago. Siquidem ex memoria oritur intelligentia, vtpote germana proles illius. Sane, tunc nos intelligimus, quum ſiquidem ſimilitudo, quæ in abditis memoriæ latebat, in intellectus aciem, apicemque conſcendit, quæ plane eſt verbum mentis. ex memoria autem, & intelligentia, amor ſpiratur, ſiue emittitur, tanquam nexus amborum. *Trinitatis imago.* Itaq;, quia Deus perfectus Spiritus eſt, habet vtiq; memoriam, intelligentiam, & voluntatem. *Ordo potentiarum animæ.* Quæ, quoniam fœcundæ ſunt, & non ſteriles potentiæ, habet plane verbum genitum, ſpiritumque amoris, qui neceſſario diſtinguuntur, cum vnum ab altero producatur. Dum igitur mens ſeipſam conſiderat per ſe, tanquam per ſpeculum ad trinitatis myſterium contemplandum aſſurgit. Si enim ſuæ intuetur memoriæ naturam, diuinæ inuenit vnitatis ſimilitudinem, atq; exemplar, quæ patri in diuinis attribuitur: *Entis attributa.* filio autem veritas, vtpote à prima fluens veritate, hoc eſt, à patre, cui tres illæ entis famoſiſsimæ conditiones attribuuntur, nempe vnum, verum, & bonum: Spiritui ſancto, bonitas accommodatur; vt amor namq; à patre, filioq; procedit. vnitas ergo ad patris pertinet perſonam, veritas vero filium intuetur: bonitas autem, Spiritum ſanctum reſpicit: & hæc quidem noſtræ præſeferre animæ potentiæ videntur. vnitas, memoriam ſtabilit ſui viuacitate, tenacitateq;; vt quę voluntas iubet, & intelligentia docet, memoria, tenaci nexu liget, atq; retineat: *Vnitas, veritas, bonitas, in anima.* veritas, intellectum purgat, erigit, atque docet, veluti ſuum obiectum, atque domicilium; vt ſupoſitis ignorantię tenebris, vera intelligat, atq; cõtempletur: bonitas, ſiue amor, voluntatem perficit, ſtabilit, atq; complet, intellectus namque non ſufficit, niſi amore plena ſit eius voluntas: nec enim iſta duo diu ſubſiſtere queunt, ſi iugi, continuoq; memoriæ pabulo nutrita non fuerint. ſua ergo tenacitate vnitas memoriam ſtabilit: veritas autem, intellectũ, lucis ſuæ claritate illuſtrat. at, bonitas, dulcedinis & quidem ſummæ influxu, voluntatem replet, rectificat atque regit. Bona ergo vnitas, quæ memoriam firmat, & munit: ſancta veritas, quæ intelligentiam illuminat, & illuſtrat: optabilis plane bonitas, quæ voluntatem complet, & gubernat. Profecto, trinitatis imago in his præcipue conſiſtit, nempe in diuinæ eſſentiæ vnitate perſonarum etiam pluralitate: denique in ordine originis, qui in diuinis inuenitur perſonis, hæc quoniam in animæ noſtræ potentijs inueniuntur; idcirco trinitatis nos geſtare imaginem dicimus. Potentiæ namque cum eiuſdem ſint animæ ſubſtantiæ, diuinæ præſeferunt eſſentiæ vnitatem. Earum vero diſtinctio, typum gerit eius, quæ in diuinis perſonis reperitur diſtinctionis. Poſtremo, quia quatenus ſuis ſubſtantiæ actibus, ordinem habent originis; ordinem vtique originis qui in diuinis habetur, nobis oſtendunt. *Modus productionis potentiarum animæ.* Cæterum, cum memoriam dicimus habitualem animæ retentionem ſignificamus: ſimiliter intelligentiam, actum intelligendi, atque voluntatem, actum volendi intelligimus. conſueuimus enim interdum, pro actibus potentiarum, ipſarum nominibus vti, vnde intelligentiam ex memoria oriri dicimus non quidem vt potentia ex potentia, ſed inſtar actus, ex actu proficiſcentis. Quam ob rem, à nonnullis memoria, & intelligentia non diuerſæ potentiæ, ſed diuerſæ potius vires appellantur: *Memoria & intelligentia eadem potentia.* ambæ namq; in parte conſiſtunt rationali intellectiua: negocianturq; circa eadem, dum acquirendis intellectus inſiſtit. memoria vero conſeruat ea, quæ parta ſunt, & acquiſita: aut, memoriæ eſt offerre, intelligentiæ vero iudicare. Non ſic autem res ſe habet inter intellectum, & affectum, ſiue rationem, & voluntatem, quæ prorſus ſunt diuerſæ potentiæ. Sane, qui animæ potentias diuidunt, prima ſui diuiſione, in cognitiuam & affectiuam, ſiue in rationem & voluntatem diuidere ſtuduerunt. Conuenit ergo memoria cum intelligentia, præſertim illa, quæ eſt veritati innata, quæ profecto eſt intelligentiæ, voluntatiſq; principium, vis vtique conſeruatiua primæ veritatis, quæ à primo conditore illi indita fuit. *Duplex memoria.* Ex hac autem primæ veritatis memoria, intelligentia gignitur. ex ambabus vero, amor prodijt primæ veritatis. Memoria ergo eſt generans: intelligentia eſt genita: amor vero procedens. *Alius modus imaginis.* Imago præterea trinitatis, in alijs etiam tribus reperitur, nempe in mente, notitia, & amore. Mens reuera duplicem includit animæ fœcunditatem, atque ita tres potentias, vnamq; ſubſtantiam: eæ profecto ſubſtantiæ conſubſtantiales ſunt. Notitia quæ à mente, ſecundum primam fœcunditatem producitur, & amor, qui ab vtriſq; ſecundum quidem originis ordinem, non autem conſubſtantialitatis producitur. Quã ob rem prima quidem trinitatis imago, euidentior eſt, atq; lucidior, ſecunda vero non ita clare trinitatis conſubſtantialitatem oſtẽdit, niſi quiſpiam pro potentiis actus productos intellexerit. Hæc autem ſunt, quæ à præclariſsimis viris adducuntur pro imagine trinitatis, in rationali natura ſtatuenda. Reſtat autem, vt de trinitatis veſtigio aliquid dicamus. *Veſtigium trinitatis.* Cæterum, veſtigium trinitatis propria nõ reſpicit, ſed quaſdam potius perfectiones, ſeu appropriata, veluti ſunt vnitas,

Trinitatis imago. veritas, bonitas: quarum quælibet propriæ deputatur per-
ſonæ, ſicut dictum eſt. Item, modus, ſpecies, & ordo: mo-
dus autem patri attribuitur, ſpecies vero filio, veluti patar-
Modus, ſpecies & ordo. næ imagini. ſpiritui autem ſancto, ordinis ratio, cuius inter-
eſt, ad conuenientem ordinis rationem deducere omnia:
Iob. 26. *Spiritus*, inquit, *eius ornauit cælos.* Adhæc, *Sapientiæ* 11. dicitur,
omnia Dominum feciſſe in numero, pondere & menſura.
Item, in qualibet creatura inuenitur ſubſtantia, qua ipſa ſtat
veritas, qua diſtinguitur operatio, per quam perficitur. Hæc
atque ſimilia adumbratæ ſunt, atque obſcuræ trinitatis ſimili-
tudines, quæ per quaſdam perſonarum proprietates, à lon-
ge trinitatis myſterium ſalutãtes, per veſtigium, hoc eſt, per
communem, atque obſcuram, non autem per diſtinctam,
propriamque imaginem, trinitatis myſterium nobis intu-
endum, contemplandumque offerunt. Copioſe de his diſ-
Auguſt. lib. 6. Trinit. ca. 10. ſerit Aug. *Oportet*, inquit, *vt creatorem, per ea quæ facta ſunt, in-
tellectum conſpicientes, trinitatem intelligamus, cuius in creatura
quomodo dignum eſt apparet veſtigium in illa enim trinitate, ſum-
Summa origo, perfecta pulchritudo, beata delectatio. ma origo eſt rerum omnium, & perfectiſſima pulchritudo, atque bea-
tiſſima delectatio. Itaque illa tria, & ad ſe inuicem determinari vi-
dentur, & in ſe infinita ſunt. Ita, & ſingula ſunt in ſingulis, & omnia
in ſingulis, & ſingula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum o-
mnia.* Quid ergo ſit imago atque veſtigium trinitatis, dixi. Sed
e contra prædicta poſſet aliquis ſic argumentis inſtare, vt pa-
tet in ſequenti capitulo.

CAP. III.

Trinitatis imaginem non eſſe in creatura ratio-nali, & intellectuali.

Ideatum ſiue id, quod alicuius ideæ ſimulachrum
1. gerit, ſuam profecto ideam repræſentat. Sane, i-
deam in eſſendo non excedit, aut ſuperat. Sed
Deus, quatenus eſt trinus, idea non eſt appellan-
dus, ſed ob eſſentiæ diuinæ vnitatem potius: Igitur trinita-
tis imago, nulla poteſt eſſe rationalis creatura. Profecto, ſi
trinitatis imago, menti ineſſet creatæ, naturaliter vtique i-
pſa, ſicuti & ipſius imago, cognoſceretur. Sed paulo ante
oſtenſum eſt, trinitatis myſterium, naturali non poſſe ra-
tione cognoſci. Trinitatis ergo imago, in rationali non in-
2. uenitur creatura. Deinde, in qualibet perſona eſt memo-
ria, intelligentia, & voluntas: Igitur hæc non habent offi-
cium, diſtincte trinitatis repræſentandæ. Conteſtatur no-
bis Auguſt. 15. de trinitate, ſic enim ait: Pater eſt memoria,
intelligentia & voluntas, & filius ſimiliter: non magis ergo
3. patrem, memoria, quam filium præſeferre videtur. Adhæc,
in trinitate duæ ſunt perſonæ productæ. ſed in anima nihil
eſt productum; in anima enim ſunt actus primi, & ſecundi
tantum; actus autem primi, cum animæ concreati ſint, à ſe
inuicem originem emanandi non habent; nec etiam actus
ſecundi, ſunt namque actiones; actio item non eſt termi-
nus actionis, teſte philoſ. 5. *phyſ.* in anima ergo non eſt ima-
go trinitatis. Item, Trinitas, quatenus eſt trinitas, nullam
4. habet virtutem cauſandi, producendique creaturas: quæ-
libet enim perſona cauſat, producitque creaturam: non er-
go cauſatur à trinitate, vt trinitas eſt. Quod ſi res ita ſe habeat
nulla igitur creatura, trinitatem repræſentare valet. Sane,
proprietates perſonales non ſunt productiuæ: Trinitas er-
go, vt trinitas non habet virtutem cauſandi. Profecto, ſi v-
na tantum eſſet perſona; adhuc nihilominus, omnia pro-
ducta, poſſet vtique producere, illaque à condita creatura re-
præſentaretur. Trinitati ergo non conuenit poteſtas, ſeu
5. virtus cauſandi. Præterea eſſe Dei imaginem, ad filium Dei
Col. 1. ſpectat, qui appellatur *imago Dei viuentis, inuiſibilis, primogeni-
tus omnis creaturæ* in homine ergo non inuenitur Dei imago;
alioqui homo eſſet Dei filio omnino æqualis, quod eſt fal-
ſum; vnius namque rei, vnà eſt completa, atque perfecta i-
mago. Reuera, imago eſt eius rei ad quam imaginatur ſpe-
cies indifferens: ſed Dei atque creaturarum non eſt vna ea-
demque ſpecies: igitur res conditæ, etiam ratione præditæ,
trinitatis nequeunt imaginem gerere. Sane, Imago eſt rei ad
rem coæqualis & indiſcreta ſimilitudo: ſed Dei ad hominẽ
vera inueniri non poteſt æqualitas: nec ergo imago. *Cui*,
Inquit Iſa 40. *Similem feciſtis Deum, aut quam imaginem ponetis
6 ei?* Sexto, vna eſt, authore Auguſt. *de fide ad Petrum*, ſanctæ
trinitatis eſſentialiter diuinitas, & imago: igitur homo ima-
go Dei eſt, quoad naturæ vnitatem, non autem quoad per-
ſonarum trinitatem, atque ita deſtruitur illa trinitas in ra-
tionali creatura, quam hactenus ſtatuere conati ſumus. Suf-
Trinitatis in homine bonitas. fragatur nobis Auguſt. in eccleſiaſticis dogmatibus: *Imago*,
inquit, *Dei attenditur in homine ſecundum bonitatem: perinde e-
nim eſt dicere, hominem ad Dei imaginem conditum eſſe, ac huma-
nam naturam omnis boni eſſe participem.* Porro, bonitatis pleni- *Trinitatis imago.*
tudo, diuinitas eſt: ſed hæc ad eſſentiæ vnitatem, non autem
ad perſonarum diſtinctionem ſpectare videntur: imago er-
go Dei ſi qua eſt in homine, diuinarum perſonarum imagi-
nem præſeferre non poteſt. Quod ſi contendas, Dei imagi-
nem in homine, perſonarum maxime diſtinctionem reſpi-
cere; tunc quæro, ſi ſolus filius, teſte Aug. *6. de trin.* eſt ima-
go patris? non totius plane eſſet trinitatis, ſi ita res ſe haberet,
ſed filij tantum, quod eſt falſum. Trinitatis ergo imago in
rationali non inuenitur creatura. Item, in creaturis non eſ-
ſe veſtigium trinitatis, ſic probari poteſt: Per veſtigium, res *De Veſtigio.*
ſcitur, atque inueſtigatur, cuius veſtigium habetur: ſed tri-
nitas perſonarum naturali ratione intelligi non poteſt: illius
ergo nullum eſſe poteſt veſtigium. Sane, ſi in natura intelle-
ctuali imago eſt trinitatis; profecto eiuſdem veſtigium in ea
inueniri non poteſt, ob oppoſitas certe repræſentandi ratio-
nes. modoſque ex oppoſito diſtinctos. Itaque nullum pror-
ſus inueniri poteſt, in creaturis trinitatis veſtigium.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

Ad primum, negatur minor: nam ſi idea exemplar 1.
ſit, vt in primo libro dictum eſt, vbi de ideis diſpu-
taui, in rationali autem creatura huiuſmodi exem-
plar inuenitur, in tribus illis potentiarum actibus:
quomodo ergo à trinitate talis exemplaris ſimilitudinem
auferemus? Ideatum igitur, id eſt, creatura ratione prædita, *Idea exemplar.*
ideam, id eſt ſanctam trinitatem, memoria, intelligentia, at-
que voluntate repræſentat. Ad confirm. dico, rationem va-
ram eſſe, ſi imago Dei in homine, diuinæ trinitatis ſimilitu-
dinem perfecta oſtenderet. At, quia teſte Auguſt. 15. *de trin.*
maxima eſt differentia huius trinitatis, quæ eſt in nobis, ad *Trinitas noſtra multum differt à diuina trinitate.*
trinitatem diuinam: ideo trinitatem, quæ in nobis eſt, vide-
mus potius quam credimus; Deum vero eſſe trinitatem,
credimus potius, quam videmus. Ad 2. Quamuis memoria
ſit in filio, non eſt tamen in eo, vt principium productiuum:
ideo negatur conſequentia: nullius enim valoris eſſe proba- 2.
tur. Ad 3. Dico, Actus ſecundos eſſe productos, authorita- 3.
temque philo. noſtro fauente propoſito. Cum enim actio *Actiones de genere actionis.*
non ſit actionis terminus, hæc autem vere terminent actio-
nem, authore Auguſt. 9. *de trinit.* *Notitia*, inquit, *vere gignitur,
& volitio vere procedit, non ſunt ergo iſta, actiones de genere actionis,
ſed forma potius abſoluta de genere qualitatis.* Actio namque in-
tellectionis productiua, per hoc vnque, quod eſt dicere
vel elicere intellectionem, communiter intelligitur: voli-
tionis autem productiua, per hoc, quod eſt ſpirare, ſignifi-
catur. Quare, etſi operationes huiuſmodi, formæ ſint abſo- *Quare operatio dicitur actio.*
lutæ; ob duas tamen conditiones, actiones appellantur: pri-
ma quidem eſt, quia ſemper eſt in fieri, non quidem ſucceſ-
ſiuo, quandoquidem operatio ſit indiuiſibilis, ſed in conti-
nua potius dependentia, nempe rei creatæ, ad cauſam con-
ſeruantem, Deum videlicet benedictum: altera vero con-
ditio eſt, quia operatio, in obiectum tranſit, veluti in termi-
num, non quidem accipientem eſſe per ipſam, ſed præſup-
ponitur potius in ſuo eſſe. Inſuper, productiua eſt alicuius
termini, vt accipientis eſſe per eam, ſic calefactio producti-
ua eſt caloris in ligno, præter paſſionem, quam infert ſcili-
cet calefieri, his autem, atque ſimilibus, operatio, actio dici po-
teſt. Quod ſi dixeris, intellectionem eſſe actionem de gene-
re actionis, quippe, quæ alicuius ſit termini productiua, ex
frequentatis enim actibus, habitus generatur. dico, intelle-
ctionem quidem, vt formam, non autem vt actionem, habi-
tus eſſe generatiuam. Quam ob rem ad habitum generan-
dum, intellectio ſe habet, vt calor ad calorem, non autem vt
calefactio ad calorem. Sane, non poteſt eſſe actio de genere
actionis, niſi alicuius termini extiterit: at, intellectio, ſeu vo-
litio, etiam ſi non fuerit alicuius termini eſſe valet: non eſt
ergo actio de genere actionis. ſed de his ſatis. Ad 4. Quam- 4.
uis trinitas, vt trinitas, cauſalitatem non habeat; quatenus *Trinitas quomodo creauit mundum.*
tamen talis eſt, nempe, artificis, verbi, & amoris, virtutem
habet cauſandi atque producendi: mundi enim faber per
ſuum verbum condidit omnia, atque amore ſuo fouet v-
niuerſa. Ad prob. negatur conſeq. licet enim quælibet per-
ſona, totam cauſet, atque producat creaturam; nulla ta-
men perſona, quoad omnia, quæ in ratione principij, agen-
tis per modum artificis, includuntur, ratio eſt creaturæ
producendæ, ſed tres perſonæ ſimul, quarum vni poten-
tia, alteri ſapientia, tertiæ bonitas attribuitur. ſiquidem his
conſtat vniuerſitas creaturarum. Ad confirmationem dico,
perſonales proprietates, bifariam intelligi poſſe: vno quidẽ
modo, ſub iſtis nominibus, pater, filius, & Spiritus ſanctus,

Trinitatis imago. atque ita verum eſt antecedens: alio vero modo, vt artis conceptio, & amor artificis, & ita falſum eſt antecedens; ſub iſtis enim nominibus attributa intelliguntur eſſentialia, nempe Dei potentia, ſapientia, & bonitas, quibus, vt dixi, res conditæ ſunt. Ad vltimam confirm. neg. conſeq. nam etſi ita eſſet, adhuc tamen tria repræſentarentur diſtincta, artifex ſcilicet, verbum, & amor.

5. Ad 5. Primogenitus omnis creaturæ eſt imago Dei perfecta, perfecte plane implens illud, cuius eſt imago: quamobrem imago dicitur, non autem ad imaginem: at, homo propter ſimilitudinem quidem dicitur imago; ob vero ſimilitudinis imperfectionem, ad Dei imaginem formatus eſſe dicitur, ſeu nominatur. Cæterum, quia perfecta Dei ſimilitudo, in eadem naturæ identitate conſiſtit, filius autem totam in ſe habet ſubſtantiam patris, recte dicitur imago Dei inuiſibilis, veluti imago regis in ſuo vnico, ac genuino filio. *Imago Dei in filio, & in homine.* At, quia homo alterius eſt naturæ, in eo quippe imago Dei, veluti imago regis in numo inuenitur atque habetur: vnius ergo patris, & quidem æterni, vna eſt perfecta, atque completa imago, ipſius vtique filius benedictus; nos autem ad imaginem potius, quam imago ſumus. Sane, authore *Auguſt. in lib. 83. quæſt.* vbi eſt imago, continuo eſt ſimilitudo, non tamen è conuerſo: imago enim aliquid addit ſupra rationem ſimilitudinis, quod ſcilicet ſit ex alio expreſſum. Imago namque dicitur, quod effingitur ad imitationem alterius. Vnde ouum, quamuis ſit alteri ouo ſimile, & æquale; illud nihilominus imago nõ dicitur; ex illo enim expreſſum non eſt. Æqualitas præterea ad perfectæ ſpectat tantum imaginis rationem, non autem imperfectæ. *Imaginis ratio.* Siquidem vbi eſt imago, non continuo eſt æqualitas: ſicut videre licet in imagine, quæ in ſpeculo videtur. ex his ergo patet, quomodo homo ſit Dei imago. Ad confirm. dico, imaginis Dei ad hominem vnitatem, non genere, aut numero, vel ſpecie, ſed proportione potius eſſe intelligendam. Illud vero de indiſcreta vnitate, ad perfectæ imaginis rationem eſt referendum. Authoritas autem Iſaiæ, corporales reſpicit imagines, non internam, & ſpiritualem, qualem in anima inueniri dicimus.

6. Ad 6. Diuinarum diſtinctio perſonarum ſecundum relationes originis attenditur. Non eſt autem omnibus idem originis modus: ſed vnaquæque res modum habet originis, ſuæ naturæ conformem. Modus igitur originis diuinarum certe perſonarum, diuinæ omnino naturæ conueniat, neceſſarium eſt. Cum autem homo ſecundum animam ſit ad imaginem Dei, anima vero eſſentiæ habeat vnitatem, potentiarum vero diſtinctionem, atque originis proceſſionem; abſque dubio, & diuinæ gerit eſſentiæ imaginem, & perſonarum diſtinctionem. *Anima humana eſt imago trinitatis.* Itaque in homine tum ſecundum naturæ vnitatem, tum etiam ſecundum perſonarum diſtinctionem, trinitas conſpicue cernitur. Ad confirm. dico, hominem factum eſſe ad imaginem Dei, id eſt totius trinitatis, non autem filii tantum: alioqui non dixiſſet Deus pater: *Faciamus hominem ad ſimilitudinem noſtram*; ſed potius, ad ſimilitudinem tuam. filius præterea eiuſdem eſt ſubſtantiæ cum patre: idcirco ſi factus eſt homo ad imaginem filij; eſt etiam ad imaginem patris, cum vna ſit vtrorumque imago. *Faciamus ergo hominem ad imaginem noſtram*, hoc eſt, vt in eo ſit imago noſtra.

7. Ad 7. Per veſtigium pars totius diſtincte, totum vero indiſtincte cognoſcitur: veſtigij enim repræſentatio ſecundum appropriata attenditur: per quem profecto modum in perſonarum trinitatem deuenire valemus. *Veſtigium trinitatis. Quomodo natura intellectualis ſit imago & veſtigium.* Ad confirm. reſp. Naturam intellectualem non vna eademque ratione, & veſtigium, & imaginem dici: veſtigium enim vocatur, quatenus condita eſt ſecundum determinatum exemplar: imago autem, quatenus in ipſa vnitas eſt eſſentiæ cum pluralitate potentiarum, atque operationum, inter quas ordo habetur originis. in rationali namque creatura, trinitatis inuenitur imago, in alijs autem creaturis, veſtigium: quælibet enim creatura in ſuo eſſe ſubſiſtit, formamque habet, per quam ad ſpeciem determinatur, ordinem vero ad aliquid aliud. Quatenus igitur, quædam eſt ſubſtantia creata, cauſam repræſentat, & principium: atque ita, patris ſimilitudinem gerit, qui eſt principium non de principio. vt vero formã habet, & ſpeciem, forma eſt artificiati ex conceptione artificis, ſicque diuini eſt æmula verbi. *Veſtigium trinitatis.* Porro, quatenus ordinem habet; Spiritum ſanctum repræſentare ſtudet, vt amorem: ordo quippe effectus eſt ad aliquid alterum ex voluntate creantis. Veſtigium igitur trinitatis, vt dixi, in vnaquaque inuenitur creatura, ſecundum quod vnum aliquid eſt, & quatenus aliqua ſpecie formatur, denique quia aliquem tenet, poſſidetque ordinem. Ad hæc reduci poſſunt illa, numerus, pondus, & menſura: *Numerus, pondus, & menſura.* nam menſura ad rei ſubſtantiam, ſuis limitatam principijs, refertur: Numerus autem ad ſpeciem, quippe cum abſque numeri conſonantia, ſpecies nulla conſiſtere queat: Pondus vero, ad ordinem: ſuis namque in ponderibus, proprijsque ordinibus vniuerſa collocantur. ex his ergo, atque ex alijs paulo ante recitatis, quid ſit trinitatis veſtigium, facile intelligi poteſt. *Trinitatis imago.* Sed aliquis dubitabit, an potentiæ diſtinguantur realiter ab anima.

C A P. V.

Potentiæ pertinentes ad imaginem, quomodo ab animæ ſubſtantia diſtinguantur.

Natura creaturæ rationalis, ſeu intellectualis, quoniam per ſe rationalis eſt, & intellectualis; intellectus vtique vel ratio ſunt ipſius ſubſtantia. plane, ſi accidentia exiſterent, non eſſet profecto intellectualis, vel rationalis natura, nec immediate ſecundum ſe apta eſſet ad intelligendum; ſed per accidens potius abſolutum ſuperadditum: ſicuti, ſi ſubſtantia eſſet alba, mediante quantitate. At, ſi ita res ſe haberet, rationalis, intellectualiſque natura, à bruti natura eſſentialiter non diſtingueretur, quod reuera, conſtat eſſe falſum. *Animæ potentiæ non diſtinguuntur ab anima eſſentialiter.* Sane, huiuſmodi natura non eſſet beatitudinis capax, ſed per accidens medium, quod ſeparari poſſet, & ſic beatitudinem recipere, haberetque in ſe beatitudinem formaliter, quod omnibus modis eſt abſurdum. Igitur animæ potentiæ, in quibus trinitatis conſiſtit imago, ab ipſa anima eſſentialiter non diſtinguuntur. 2.

Deinde, ſi anima diuidatur in ſuas potentias, veluti totum virtuale in ſuas partes: ſed totum virtuale, in qualibet ſui parte ſaluatur ſecundum ſubſtantiam, non ſecundum autem totius virtutis quantitatem: non ſunt ergo animæ potentiæ accidentia, in quibus animæ ſubſtantia conſeruatur. Suffragetur nobis Boetius, qui diuiſionem totius in partes, accidentalem eſſe denegat, ſed per ſe potius. Animæ ergo in potentias, non eſt ſicuti in accidentia, diuiſio. *Mens*, inquit Auguſt. *de trin. 9. cap. 5. modo iſta tria, mens, notitia, & amor, tria iſta inſeparabilia ſunt à ſemetipſis; & tamen eorum ſingulum quodque eſt ſubſtantia, & ſimul omnia vna ſubſtantia, vel eſſentia, cum relatiue dicantur ad inuicem.* *Quælibet potentia animæ ſubſtantia.* Et cap. 4. eiuſdem lib. *Quamobrem, amor, & cognitio non inſunt menti tanquam in ſubiecto, ſed ſubſtantialiter: quia etſi relatiue dicantur ad inuicem, in ſua tamen ſunt ſingula quæque ſubſtantia, non ſicut color, & coloratum relatiue, ita dicuntur ad inuicem, vt color, in ſubiecto colorato, ſit non habens in ſeipſo propriam ſubſtantiam.* Dicis, hæc vera eſſe obiectiue, quatenus ſcilicet ſunt obiectiua cognita in anima: ſubiectiue vero, ac formaliter ſe habent ſicut color & figura. Reſp. ſi ita res ſe haberet, falſa plane eſſet Auguſtini ſententia, aſſerentis vnam eſſe illarum vitam, atque ſubſtantiam, nihilque valeret illius probatio: Sunt, inquit, vna eſſentia, alioqui accidens nobilitate, & perfectione ſuum excederet ſubiectum. *Accidens.* eſſet namque vitalis operationis principium elicitiuum, non autem ſubiectum.

3. Tertio, formalem generationis terminum, principio totali productiuo nobiliorem eſſe, eſt impoſſibile: ſi enim perfectionem, termino æqualem, aut maiorem non haberet; daret vtique id, quod non haberet, atque vltra propriam ſpeciem, virtutemque ageret: denique limites termini ſibi adæquati in aliquo producendo, excederet, quæ profecto omnia impoſſibilia ſunt. ſed generationis terminus eſt ſubſtantia: potentia ergo mixti generatiua, ſubſtantia eſt, & non accidens; *Subſtantia eſt generationis terminus.* ſubſtantia enim omni accidente ſimpliciter nobilior eſt. Dicis, formam accidentalem actionis eſſe principium, idque à forma ſubſtantiali ſibi ineſſe: vnde formam ſubſtantialẽ, actionis principium vocamus, licet non proximum atque primo vicinum. Sed tunc quæro, aut illa virtus eſt accidens, aut ſubſtantia. Non ſubſtantia per te: accidens ergo eſt. At, tunc accidens eſſet principium ſubſtantiæ, & totum, termino generationis formali ignobilius haberetur. Sed reſpondes, virtutem illam in accidente non recipi, ſed ſimul ad agendum accidens, & ſubſtantiam concurrere, inſtar nauem pariter trahentium, quorum alter, ſine alterius adminiculo, illud præſtare non poſſet. *Accidens propria virtute nõ producit ſubſtantiam.* ſed tunc hoc ſequeretur, quod vnum in virtute alterius non ageret, ſed propria potius: ſic etiam quilibet eorum, qui nauem trahunt, propria quidẽ, non alterius ope id facit, atque ita accidens propria virtute, ſubſtantiam produceret, quod eſt falſum. Ex quo patet, animæ potentiam, atque virtutem, accidens non eſſe, ſed ſubſtantiam, qua actionem ſibi conuenientem agit, atque perficit. Potentiæ ergo animæ ab ipſius ſubſtantia eſſentialiter non diſtinguuntur.

Adhæc, illa, quorum vnum non poteſt eſſe, aut in effectu poni ſine alio, nec ad inuicem referuntur, 4.

Trinitatis imago. eſſentialiter non diſtinguuntur. ſed animæ, eiuſque poten-
tiæ ita ſe habent, vtpote conſubſtentiales. ergo quod prius.
Præterea, quod melius eſt, ſi poſsibile ſit, in natura certe po-
5. *Melius ſemper appetendum.* nendum eſt authore philoſopho in 2. de generatione: na-
tura enim appetit id, quod melius; ſed paucitas, ſine multi-
tudine, ſi poſsibilis fuerit, melior eſt in natura: ex c. *phyſ.*
Quare, ſi poſsibile eſt abſque diſtinctione reali potentiarū,
ſtare ſimul pluralitatem actuum; hoc plane in natura po-
nendum fore, indubie tenendum eſt. Sunt igitur in anima
diuerſæ potentiæ atque actus, ſine ipſarum diſtinctione rea-
li. Porro, paucitatem, ſine multitudine ad nobilitatem per-
tinere, vel ex hoc celerrime cernitur; quia nimirum, primo
14. Trin. 16. competit enti. *Sane, in ea quærenda eſt imago trinitatis*, inquit
Auguſt. *quo in anima nihil eſt melius.* ſed animæ eſſentia, nihil
eſt melius, à qua plane aliæ animæ vires, potentiæque de-
pendent. in ea ergo quærenda eſt trinitatis imago. At, in po-
tentijs animæ, vt dictum eſt imago inuenitur: non differunt
ergo ab eſſentia realiter, alioqui animæ eſſentia, cum ſit ſim-
plex, & indiuiſibilis, ipſis vtique potentijs præſtantior eſſet.
6. Iterum, ordinem habens ad finem, quanto immediatius at-
tingit finem, tanto nobilius reputatur. Magnæ plane eſt no-
bilitatis ſignum, paucis aſſequi, quod velis. Sed animæ eſ-
ſentia ordinatur ad finem, nempe ad diuinam beatitudi-
nem: quo igitur immediatiori modo, id aſſequi valet; eo,
abſque dubio, nobilior habenda eſt: id autem fiet, ſi ſeipſa
immediate, non mediante aliquo accidente ab ipſa realiter
diſtincto, illud agat, atque obtineat. Igitur animæ potentiæ,
ab illius eſſentia eſſentialiter, ſeu realiter non diſtinguun-
tur. Præterea, ſi ita res ſe haberet, tunc certe anima per ac-
7. cidens eſſet beata. Ille plane non eſt alicuius proprie dicen-
da perfectio, quæ ab eo haberi non poteſt; niſi prius ab alio,
Anima videt Deū mediante intellectu. ab ipſo realiter diſtincto, habeatur. Sed Dei viſio in animæ
ſubſtantiam dilabitur, mediante intellectu, qui profecto, ſi
ab animæ ſubſtantia fuerit eſſentialiter, realiterque diſtin-
ctus; anima vtique per accidens ſuæ fieret capax beatitudi-
nis, quod eſt falſum. Siquidem, ſi alicui formæ, animæ qui-
dem inferiori, ignobiliorique, principium competit eſſe
immediatum agendi, vtpote calori, qualitatibuſque acti-
uis, ne proceſſus fiat in infinitum, ſitque hoc non paruæ no-
bilitatis, alioqui Deo non congrueret, qui immediate ſuam
per eſſentiam, omnia agit; quanto magis animæ competit
intellectiuæ? Anima igitur agens per ſuas potentias, per eas
reuera res agit, quæ ab ipſa eſſentialiter non diſtinguun-
8. tur. Item, ſubſtantiam, tum in generatione vniuoca, tum
etiam æquiuoca, à ſubſtantia generari, neceſſarium eſt, for-
mamque generantis, quæ eſt generationis principium,
nobilior eſt, aut æque nobilis eſſe debet, ac forma geniti. Sed
quamcunque formam accidentalem, æque nobilem, aut
nobiliorem eſſe forma ſubſtantiali, eſt impoſsibile: igitur i-
pſi non competit eſſe immediatum principium generandi.
Vnde, ſi animæ potentiæ ab ipſius ſubſtantia eſſentialiter
diſtinguuntur, non ſunt ſeue beatitudinis principia: ergo
quod prius. Itaque anima, eiuſque potentiæ eſſentialiter non
ſeparantur.

CAP. VI.

Potentias animæ ab ipſius ſubſtantia eſſentialiter diſtingui.

Contra ea quæ dicta ſunt, poſſet quiſpiam non te-
1. *Auerr. 5. phy. com. 9.* mere nonnullis rationibus arguere. Actus, & po-
tentia ſunt eiuſdem generis: potētia animæ ad actus
genus reducitur. ſed iſtarum actus potentiarum,
ſunt quædam qualitates, & accidentia: ergo ſimiliter & po-
tentiæ. Reuera, potentiæ animæ diſtinguuntur per actus,
& actus per obiecta, vt ſecundus recitat liber de anima. Sed
illarum potentiarum actus ſunt diſtincti, ſcilicet intelligere,
& velle: ergo & potentiæ. Deinde, agens per eſſentiam, eſt
2. *Auer. 2. cæli. com. 98.* primum agens, ſicut ens per eſſentiam, eſt primum ens. ſed
anima non eſt primum agens, igitur non agit immediate
per ſuam eſſentiam; ſed per aliquod ſibi additum, hoc eſt,
per ſuas potentias, quæ ſunt accidentia, & qualitates, quippe
quæ animæ ſubſtantiæ additæ ſint. Sane, ſi anima ſecundum
ſuam eſſentiam, immediatum ſit operationis principium,
cum actus ſemper ſit: actu igitur ſemper agit, & operatur. ha-
bens ergo animam intellectiuam, ſemper intelligit, ſicuti
habens animam, ſemper viuit: ſed ſemper intelligere, non
3. eſt animæ in corpore habitantis; ergo quod prius. Iterum,
ſicut ſe habet eſſe ad eſſentiam; ita plane operari ad poten-
tiam: per commutationem ergo proportionis, ſicut eſſe ad
operari, ita eſſe ad potentiam: ſed in omni re condita, eſſe
ab operari realiter differt: igitur eſſe realiter differt à po-
tentia. Naturalis enim potentia, authore philoſ. in prædi- *Potentię animæ an diſtinguantur ab anima.*
camentis, eſt ſecunda ſpecies qualitatis. ſed intellectus, &
voluntas, ſunt naturales potentiæ. igitur qualitates, ab ani-
mæ eſſentia ſunt eſſentialiter diſtinctæ. Vlterius, accidens,
quod fluit; ſubſtantiæ ineſſe non poteſt, niſi mediante ac-
cidente permanente: ſic motus non ineſt ſubſtantiæ, niſi me-
diante quantitate. ſed actus ſunt accidentia fluentia: ergo 4.
potentiæ ſunt accidentia permanentia. Præterea, potentia 5.
eſt immediatum operationis principium, ſubſtantia vero
non eſt immediatum operationis principium: igitur eſſen-
tialiter ab inuicem ſeparantur. Non eſt plane operationis
tranſeuntis: agens namque talem agit actionem, mediāte for-
ma, illi diſpoſitioni contrariæ, quam habet paſſum: atque ex
conſequenti mediante accidente. Neque operationis imma-
nentis. materia namque, atque ſubiectum, tametsi quidem for-
marum receptiua, eſſe profecto nequeunt principia effe-
ctiua: idem enim reſpectu eiuſdem, in actu, & potētiæ ſimul
eſſe eſt impoſsibile. Conſentit his, ſiue fauet philoſophus in
primo phyſ. vbi aperte docet, ſubiectum ſeu materiam cum
forma, inſtar matris reſpectu ſuæ prolis, eſſe accidentium
cauſam. Ergo quod prius. Adhæc, idem ſimplex abſolutum 6.
cum pluribus quidem abſolutis, eſſentialiter idem eſſe, om-
nino eſt impoſsibile; alioqui eſſet vnum, & non vnum:
ſed potentiæ ſunt plura abſoluta, vtpote diſtincta operatio-
num principia: igitur eſſentialiter diſtinguuntur. Sane, di-
uerſarum inclinationum, operationumque, idem realiter, ſeu
eſſentialiter principium eſſe non poteſt. ſed actus appetitus
ſenſitiui, actui aduerſatur rationis, appetituſque intellectiui, vt
dicitur tertio de anima: ab inuicem ergo, atque ab anima 7.
eſſentialiter diſtinguuntur. Item, agere per ſuam poten-
tiam, quæ eſt ſua eſſentia, Dei eſt ſolius: igitur omnis creatu-
ra per potentiam agit, ab animæ eſſentia realiter diſtinctam.
Harum præterea potentiarum actus, ſunt accidentia, vt di-
ctum eſt. ergo & potentiæ. Denique anima eſt in prædica-
mento ſubſtantiæ, potentiæ vero in prædicamento relatio-
nis. Commentator quoque aſſerit in 1. de anima, in has
certe potentias animam diuidi, veluti pomum in colorem,
atque ſaporem. Poſtremo, authore Simplicio in prædica-
mentis, huiuſmodi potētiæ ſuſcipiunt magis, & minus, quod
profecto ad naturam ſpectat accidentium. Itaque, animæ
potentias, ab inuicem, atque ab illius eſſentia realiter, eſſen-
tialiterque diſtingui, ſatis eſſe manifeſtum puto.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

Ad primum, maior vera eſt de potentia obiectiua,
quatenus ſcilicet poſsibile obiectiuum ſibi corre-
ſpondens, ad idem ſpectat genus, eandemque ſpe-
ciem, denique ad idem indiuiduum: velut homo
in actu, & homo in potentia. de potentia autem operatiua,
vel ſubiectiua, falſa eſt, imo impoſsibilis: eſſet namque pro-
ceſſus in infinitum, quandoquidem immediatum non da-
retur ſubiectū, quod eſt ſubſtantia. ſiquidem, potentia & a-
ctus, ſi intelligantur, quatenus ſunt entis differentiæ, qui-
bus plane entia diſtinguuntur vniuerſa: omne enim ens eſt *Actus & potentia quando ſunt eiuſdem generis.*
in actu, vel potentia, tunc certe nedum eiuſdem cōnume-
rentur ſpeciei, verum etiam numeri, vt nonus recitat primæ
philoſ. liber. nam indiuiduum, quod nunc eſt in actu, illud
idem fuit in potentia. At, ſi pro principio operandi poten-
tia ſumatur, quo ſane modo in actiuam, paſsiuamque diui-
ditur, vt 5. habetur *metaph.* ſic potentia & actus, ad idem ge-
nus non pertinent. Ad confir. quamuis potentiæ diſtinguan-
tur per actus, id eſt, cognoſcantur; non opus eſt tamē æqua-
lem in potentijs, atque in actibus diſtinctionem eſſe: vna enim 2.
eademque potentia viſiua plurium eſt colorum. Ad 2. verum
eſt, quod agens per eſſentiā, cuius actio eſt ſua eſſentia, ſit pri-
mum agens, nempe Deus benedictus: anima autem non eſt
tale agens, ſua enim actio, non eſt ſua eſſentia. vnde, quamuis
agere dicatur per ſuam eſſentiam, tanquam per rationem a-
gendi, quatenus ſcilicet ſuapte potentia, ab eiuſdem ſub-
ſtantia eſſentialiter non diſtinguatur; primum tamen agens
dici non poteſt: calor namque ſeparatus ſecundum Auicen-
nam, calefaceret; nihilominus primum agens apud ipſum
non dicitur. Ad confirm. negatur conſeq. non enim ſequi-
tur, Anima eſt ſemper actus, dans formaliter eſſe viuum: er-
go ſemper efficit, producitque actum ſecundum, nempe
intelligere, & velle. Etenim agens independens, cuiuſ-
modi eſt Deus, ſemper agit, quippe, cum non habeat eſſe
participatum. At, agens, quod eſſe habet per participatio-
nem, id præſtare nequaquam poteſt, limitatæ ſiquidem a-
ctionis eſt. Ad 3. neg. ſimilitudo: non enim ſimiliter ſe ha- 3.
bent

Potentiæ animæ non diſtinguuntur ab anima.

Potentia & agere in creaturis diſtinguuntur realiter, nõ autem eſſe & eſſentia.

bent eſſe & eſſentia, ac operari & potentia: eſſe enim & eſſentia ſunt realiter idem in creaturis. operari vero, & potentia, realiter diſtinguuntur. proinde, prima combinatio eſt falſa, quod ſcilicet, ſicuti ſe habet potentia ad agere; ſic etiam ſe habet eſſentia ad eſſe: nam ſecundum omnium propemodum ſententiam, potentia, & agere in creaturæ eſſentialiter differunt, non autem eſſe, & eſſentia. ideo rectius diceretur: ſicut ſe habet eſſentia ad eſſe; ita plane potentia ad poſſe, ſed nihil haberet tunc contra nos virium. Ad illud de prædicamentis adductum teſtimonium dico, naturalem potentiam abſolute non eſſe in prædicamento qualitatis; ſed facilitatem potius vtendi huiuſmodi potentia, veluti eſt facilitas naturalis ad currendum, ad pugnandum, & quæ ſunt generis eiuſdem.

4. In 4. committitur fallacia conſequentis: nam & ſi maior in aliquibus vera ſit; vniuerſaliter tamen eſt falſa. vera quidem eſt in motu locali, qui corporibus ineſt, mediante quantitate: per quantitatem enim corpore formaliter, ſeu fundamentaliter, locum occupant. in aliquibus autem alijs falſa eſſe probatur: calefactio namque in aliquin eſſe poteſt, ſine medio alterius accidentis, vtpote humiditatis, ſeu frigiditatis. Dices, erit ſaltem mediante quantitate. At, quia in generatione, corruptioneque, quoniam immediate fiunt in materia, fitque in illis reſolutio vſque ad materiam, quantitatis medio non indigent: motus præterea ad quantitatem, eſt immediate in ſubſtantia: ergo, &c.

5. Ad 5. maior eſt falſa, vtpote Ariſtoteli contraria 7. *met.* vbi aperte diſſerit ſubſtantiæ generationem, ſubſtantiam præexiſtentem requirere, non autem accidentis, accidente præexiſtente, quippe, cum ſubſtantia illius eſſe poſſit immediatum productionis principium: ſiquidem accidens agit, ob ſubſtantiæ virtutem, cuius profecto virtus, ſubſtantia eſt, & non accidens, alioqui proceſſus eſſet in infinitum. cum ergo dicis non eſſe operationis transeuntis, omnino negamus. Et ad prob. qua ſic dicis, formæ ſubſtantialis, ſiue ſubſtantia non eſt contraria formæ paſſi, dico: quod quamuis ſubſtantia non ſit formaliter contraria diſpoſitioni, atque formæ paſſi; virtualiter tamen bene poteſt eſſe contraria. ſicut patet in actione tranſeunte æquiuoca, qua Sol lignum calefacit, expellitque frigus: virtualiter plane calorem continet, quem per ſuam ſubſtantiam immediate gignere valet. ex quo patet, quod ſubſtantia eſſe poſſit immediatum productionis accidentium principium.

Subſtãtia immediatum principium accidentium.

6. Ad 6. negatur minor: potentiæ enim non ſunt plura eſſentialiter abſoluta diſtincta. ſed vnum tantum abſolutum, nempe animæ ſubſtantia, à qua fluunt potentiæ, atque ipſarum actus, quorum diſtinctio, non abſoluti, ſed potentiarum diſtinctionem innuit. Ad confirmationem dico, duorum appetituum actus non eſſe proprie contrarios, cum eiuſdem ſubiecti non ſint, ſed diſparatos potius.

7. Ad 7. ex his, quæ dicta ſunt, patet ſolutio. Sane, anima non agit per ſuam eſſentiam, quaſi eſſe habeat à ſeipſa, cum Dei ſit ſolius. ſed agere per ſuam eſſentiam dicimus, quippe, quæ agit per ſuas potentias, quæ ab ipſius ſubſtantia eſſentialiter non diſtinguuntur. Ad authoritatem Comment. reſp. ipſum dubitatiue loqui, vtrum anima in ſuas diuidatur potentias, ac in accidentia, nec ne? ſic etiam Simplicij authoritas eſt intelligenda, nempe ipſum non de potentijs, ſed de habilitatibus ad ſecundam qualitatis ſpeciem pertinentibus, quæ ſcilicet potentias diſponunt naturaliter, loqui: alioqui illius ſententia falſa omnino eſſet. potentiæ enim ſunt in eodem genere cum ſubſtantia animæ. Quid ergo diſcriminis ſit, aut quomodo differant animæ potentiæ ab ipſius eſſentia, iam puto me dixiſſe. Reſtat modo ſapientiſſimi Mercurij textum proſequi, poſtquam de trinitatis myſterio balbutiendo nonnulla dicere auſi ſumus.

DE SPIRITV SANCTO.

MERCVRIVS.

Cum ſuo verbo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus ignis eſt, & Spiritus numen.

Commentum II.

Textus exponitur.

DIVINI Spiritus proceſſio, & origo à ſapientiſſimo Mercurio deſcribitur, idque profecto non humanitus, ſed diuinitus potius, non, inquam, philoſophi, ſed Euangeliſtæ perſonam gerens: *Pymander*, inquit, *cum ſuo verbo mentem alteram opificem peperit, qui eſt ignis, & Spiritus numen.* Paucis, multa complexus eſt, & quidem ſupra intellectus conditi intelligentiam, atq; virtutem. Sane, huius ſancti Spiritus proceſſionem, ortumque ineffabilem, quis enarrabit? Non vnius, ait, partus eſt, ſed Pymandri, eiuſque lucidiſſimi verbi, ſiquidem nexus eſt amborum, & amor: amor autem vnius non eſt, ſed ad alterum fertur. ideo filius non dicitur, ſed Spiritus. Etenim, proceſſio, quæ ſecundum voluntatis rationem attenditur, non ſimilitudinis; ſed in aliquid mouentis rationem habet, atque impellentis. Porro, nomen Spiritus, quandam vitalem innuit impulſionem, motionemque, quatenus ſcilicet aliquis ex amore mouetur, aut impellitur ad aliquid agendum. Recte ergo perſona procedens per modum voluntatis, Spiritus appellatur, qui à patre filioque procedit. Philoſophorum ſententias, quæ de hoc diuino ſpiritu palam loquuntur, in principio huius ſecundi libri adducere curaui, vbi, nonnulla ipſius nomina ex philoſophorum argumentis ſubſtitui, atque inſerui. Scribit enim Cyrillus *lib. 1. contra Iulianum* nonnullas philoſophorum ſententias, quas tetigiſſe me puto: denique vt clarius habeantur, non pigebit aliquid addere. *Eſſe quidem ſummum Deum bonum*, ait Porphyrius: *poſt illum autem & alterum conditorem, tertium & mundi animam.* Animam mundi, Plato vt quidam dicunt, Spiritum ſanctum vocat. viuificat enim Spiritus, vtpote procedens à viuente. vnde illud *Ioan. 6. Spiritus eſt, qui viuificat.* Hic conſentit Hermes ad Aſclepium: *Vna ſola erat lux mentalis ante lucem mentalem, & eſt ſemper mens, mentis fulgida: & nihil aliud erat, quam huius vnitas ſemper in ſeipſa exiſtens, & ſemper ſua mente, & luce, & ſpiritu omnia continens.* Mens de mente, filius eſt, ſicut lux de luce. Spiritus autem omnia continet: non Angelus, aut aliqua ei accretura. vnde interrogante quodam de diuino Spiritu, ſic locutus eſt: Niſi prouidentia quædam eſſet omnium domina, ne vt verbum ipſum reuelaret; neque vos nunc amor talis tenuiſſet, vt de hoc quæreretis. hoc certe ſpiritu omnia opus habent: omnia enim portat, ſecundum dignitatem: omnia viuificat, & alit, vitæ omnibus exiſtens ſemper fœcunda. *Spiritus intus alit*, inquit Poeta, *totamque infuſa per artus Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.* vnde Plotin. de tribus Imperatoribus: *Animatio mundi eſt Spiritus Dei, anima magna cœlum animauit, habuit deum cœlum anima inducta, ante animam cadauer mortuũ, terra, & aqua, imo vero tenebræ ipſius materia.* Sed melius Triſmegiſtus quam Plato, & Plotinus, quod nuſquam inſeruit hanc diuinam animam orbi cœleſti. naſcente vtique hac anima non cum orbe cœleſti; ſed à duobus, Pymandro ſcilicet, ac ipſius diuino verbo. Pythagoras cum didiciſſet ab Ægyptijs, hunc diuinum Spiritum cenſuit eſſe animum per omnem rerum naturam intentum, & commeantem. Vnde Cicero cum de ordine mundi loqueretur, ſic ait: *Hæc ita fieri omnibus inter ſe concinentibus mundi partibus, profecto non poſſent; niſi ea vno diuino, & continuo ſpiritu continerentur.* Plotinus: *Anima, inquit, & ſi vna res ſit, imago tamen mentis eſt, vt verbum in prolatione verbi, quod eſt in anima: ſic & ipſa eſt verbum mentis, & omnis operatio, quæ effundit vitam in alterius ſubſiſtentiam, vt ignis, alia quidem caliditas eſt aſſiſtens, alia, quam præbet.* ſunt ergo duo exempla de Spiritus ſancti productione; quod ſcilicet producitur ſicut verbum ab animo, & ſicut calor exterius ſe diffundens, à calore, qui eſt in igne, cui inſeparabiliter exterior eſt coniunctus, quamquam eſt alter: nam non exiſteret calor circumfuſus, ſi diſcederet calor in igne, ſiue ipſe ignis Simile exemplum eſt de ſole, & radijs. Quidam perperam ſenſa antiquorum intelligentes, eam eſſe dixerunt animam mundi, ex qua animæ noſtræ tanquam ſcintillæ lacerent, poſt hanc vero vitam in eandem reuertentes. Itaque pater eſt primus, cauſa, rector, finis, fons, origo: filius eſt creator: ſpiritus ſanctus viuificator, ſicuti in ipſa redemptione apparuit: Pater miſit, filius venit, ſpiritus ſanctus aluit, afflauit, viuificauit. Calcidius; *Origo omnium rerum*, inquit, *eſt ſummus Deus, poſt quem prouidentia eius, ſecundus Deus, lator legis: tertia eſt ſubſtantia, quæ ſecunda mens, intellectuſque dicitur, quaſi quidam cuſtos legis æternæ. huic ſubiectæ ſunt rationales animæ, legi obſequentes. ſummus ergo Deus iubet, ſecundus ordinat, tertius intimat: animæ vero legem agunt: lex porro ipſum fatum eſt.* hæc ille. ſic Calcidius profunda Platonicæ Theologiæ myſteria penetrauit. Philo, prouidentem gubernatorem, præfectumque mundi dicit: ergo ſummus Deus iubet, ſecundus ordinat, tertius intimat, Vetuſtiores Platonici, Proclo authore, primatum omnium rerum vnitatem eſſe dixerunt: ipſam autem mentem vnum multa; animam vero vnum & multa. Tria nomina efficiebant; primum eſt vnitas pater, qui eſt ante omnia, origine tantum, co-

De Spiritu ſancto.

Quare tertia perſona dicitur Spiritus.

Porphyrius.

Plato.

Hermes.

Spiritus omnia continet.

Spiritus alit. Virgil.

Plotinus.

Pythagoras.

Cicero.

Plotinus.

Anima mundi.

Calcidius. Nomina Spiritus ſancti.

Philo.

Proclus.

De Spiritu ſancto.

quæ eſt vnitas, & principium. Meos autem naſceoa ab illo, eſt vnum multa: vnum, quia retinet naturam paternam: multa, quia facit ſecundum numerum; eſt enim ſecunda, ab eaque incipit numerus. Tertio loco eſt tertius Rex, vocatus vnum, & multa, addita copula; vt magis eum à primo diſtarũ ſecundum numerum deſignarent, quia ſecundo loco. Tertius ergo eſt vnum, & multa: quia tum procedit à primo, eoque retinet naturam eius, & nomen tum tertio loco exiſtene eſt, & multa: quia ſi tria ſepares, ab altera parte remanet vnitas, ab altera multitudo, nempe duo. Itaque, Proclus animam Deum vocat, non tamen fontaliter; ſicut primũ; ſed ab illo productam, datamq; per medium ſecundum. Hæc autem, atque his ſimilia quamplurima ex antiquiſsimis philoſophorum promptuarijs depromuntur, atque depromi poſſunt: omnis namque veritas à quocunque dicatur, à Deo eſſe, dubium non eſt. Quare ſi quid veri ab antiquis dictum ſit ſapientiæ cultoribus, operæ pretium me facturum putaui, ſi illud ad noſtræ fidei decus, atque robur adducerem, vt vndique veritas pateſceret fidei.

Spiritus ſanctus vnum & multa.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

Spiritum ſanctum Deum eſſe, ſacræ ſcripturæ clariſsime oſtendunt.

Spiritus ſanctus fons eſt ſanctificationis.

SPiritus ſanctus fons eſt ſanctificationis, authore apoſtolo Paulo ad Rom. 1. *Secundum*, inquit, *ſpiritum ſanctificationis.* Et vt natura ſanctus eſt pater, & natura ſanctus eſt filius; ſic natura ſanctus quoque Spiritus veritatis, qua propter præcipua quoque hac appropriata ſancti appellatione dignus eſt. Quamobrem, vt arbitror, & apud Iſaiam, Seraphim tertio *ſanctus* exclamare conſcripta ſunt; quoniam in tribus hypoſtaſibus naturalis ſanctitas perſpicitur. Nun eſt autem hoc nomen ſolum ſanctitatis eum patre, ac filio ipſi commune; ſed ipſa etiam Spiritus appellatio: Spiritus namque Deus eſt, & *adorantes eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet.* Et Paulus: Dominus autem Spiritus eſt, bonus eſt Deus, & Spiritus quoque bonus eſt. & dicitur: Spiritus tuus bonus, ſeu bonitas tua, deducet me in ſemitam rectam. Et: *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Vt ergo Deus verbum creator cœlorum eſt, ſic Spiritus ſanctus firmam, ac ſtabilem virtutem cœleſtibus præbet etiam poteſtatibus. *Pſalm.* 139. apertiſsime docet hunc Spiritum Deum eſſe *Quo ibo*, inquit, *à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?* Per vniuerſas vtiq; mundi partes pertranſire Spiritus virtutem probans. *Diuiſiones*, inquit Paulus, *Gratiarum ſunt, idem autem Spiritus: Et diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus: Et diuiſiones operationum ſunt, & idem vero Deus eſt, qui operatur omnia in omnibus*: ex quo aperte cernitur, Spiritus ſancti operationem, operationi patris ac filij eſſe coniunctam. *Hæc*, inquit, *operatur eſt vnus, atque idem Spiritus, diuidens ſingulis, prout vult.* vnde in eadem epiſt. 3. *Sicut*, ait, *nemo ſcit hominum ea, quæ hominis ſunt, niſi Spiritus hominis, qui in ipſo eſt; ſic & ea, quæ ſunt Dei, nemo cognouit, niſi Spiritus Dei.* Nam, quemadmodum, nemo alienus ac peregrinus, intrinſecas poteſt animæ cogitationes inſpicere, eodem plane modo, ſi quis cum Deo in ſecretis ipſius communicat, non alienum nec peregrinum ab eo cenſendum eſſe puto, qui profunditates iudiciorum ipſius inueſtigare poteſt. Præterea, vita nobis à Deo per Chriſtum in Spiritu ſancto præbetur. viuificat enim Deus, authore Apoſt. *Præcipio tibi*, inquit, *coram Deo, qui viuificat omnia.* Vitam præſtat etiam & Chriſtus. *Ego vitam æternam do.* Viuificamur etiam per Spiritum ſanctum, ſicut Paulus loquitur: *Qui excitauit Chriſtum è mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora, propter inhabitantem Spiritum ſanctum in vobis.* Deum ergo eſſe Spiritum ſanctum, patet. Suffragantur nobis & alia ſanctarum ſcripturarum teſtimonia. Iob. 33. *Spiritus Dei fecit me, & ſpiramen omnipotentis viuificauit me:* vbi & creationis, & viuificationis authoritas, Spiritui ſancto tribuitur. ſic etiam Pſalm. 103. *Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ:* non poterat enim longa peccatorum canicies, niſi nouo ſpiritu auferri, vnde *Pſalm.* 50. *Et ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.* ex hac autem innouatione, ambulat filia regis in fimbrijs aureis circumornata varietate: de qua quidem ornatus pulchritudine propheta Iob, diuinitus afflatus, loquitur. *Spiritus eius ornauit.* ornamenta namque cœlorum ſunt virtutes

Iſaia. 6.
Cor. 2. 4.
Pſal. 143.
Pſal. 33.
1. Cor. 12.
Dat vitã.
1. Tim. 6.
Ioan. 10.
Spiritus Dei fecit me.
Iob. 26.

prædicatorum, teſte diuo Gregorio. Præterea, ſi in nobis Deus habitare dicitur per Spiritum ſanctum; non ergo diuinitatis expers eſt. *Ex hoc ſcimus*, ait Ioan. *quod in nobis eſt, ex ſpiritu, quem dedit nobis.* & Apoſtolus. *Neſcitis quod templum Dei eſtis, & Spiritus ſanctus habitat in vobis?* Et. *In quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei, in Spiritu ſancto.* Sane, ſi deos nominamus eos, qui per virtutem perfecti ſunt, perfectio autem eſt per Spiritum ſanctum; quomodo qui & alios efficit Deos, priuatus ipſe Deitate erit? Deinde, ſigna, quæ per Moyſen in Ægypto facta ſunt, digito Dei facta eſſe legimus digitus autem Dei, Spiritus ſanctus dictus eſt, non quia quædam parua virtus coexiſtens Deo ſit, ſicut corpori digitus, verum quoniam vnum quid ex donis Spiritus, quæ ſecundum diuiſionem ſunt, gratia etiam ſanitatum eſt, id quod eſt vnum, & non vniuerſa Spiritus dona digitum vocat. Digitus Dei eſt hoc, inquit Tertullianus, quod ſignificat etiam modicum, validiſsimum tamen ſic & Chriſtus conſeruator vetuſtatum ſuarum, virtutem Dei, digitum dixit. Denique, quia ſicut digito inſcribuntur leges, ita Spiritus ſancti gratia lex noua ſcripta eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, vt refert Auguſt. Ad hæc, ſapientes non reddit Deus, atque potentes per ſpiritum ſapientiæ Iſaiæ. 11. *Et requieſcet ſuper eum Spiritus ſapientiæ.* Quomodo ergo eſt Spiritus creatus? ſi nihil prohiberet, quod ſapiens & potens in creaturis eſſet Deus. Et *Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me Dominus, ad euangelizandum pauperibus miſerit me. Non quod Dominus Deus habeat Dominum Deum*, inquit Hieronymus, *ſed quod iuxta diſpenſationem carnis dicatur, quæ humilia ſunt* ad quem Pſalmiſta 44. *Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ conſortibus tuis:* igitur, nõ eſt creatura, cuius vnctione vnctus eſt filius Dei: alioqui creatura potior eſſet creatore, atque potentior. Et Iſa. 48. *Nunc Dominus Deus miſit me, & Spiritus eius.* breui verſiculo, teſte Hieronymo, trinitatis oſtenditur ſacramentum. In Geneſi legitur: *Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas:* Ruah. Hebraice, ambiguum eſt, ad ventum, & ad Spiritum ſanctum, reliquoſque Spiritus, *vt ait Baſilius contra Eunomium.* ſed quia hic additur Domini, conſtantiſsime aſſeuerandum videtur, de Spiritu ſancto locutum fuiſſe Moyſem. Spiritus ergo ſanctus diſponebat aquas, & terram ad partum, meditabaturque futuram creationem. In lib. vetuſtiſsimo apud Hebræos, qui inſcribitur *Bereſith Raba*, id eſt maximus Geneſis ſcribitur, hunc eſſe Spiritum Meſsiæ, ſcilicet Spiritum ſanctum. Ferebatur [illegible] ſuperferebatur: Hebraice, *Rachaph* quæ vox, tum incubationem, tum agitationem ſignificat, vt eſt illud cantici Moyſis: *Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans:* vbi eſt præſens verbum. volitans autem interpretantur Hebræi deſuper incumbens. concuſsionem autem, aut agitationem, proprie incubationem auium ſuper oua. vnde Baſilius: *Superferebatur*, inquit, *id eſt, confouebat, & viuificabat aquarum naturam, quemadmodum ſolet auis ouis incubare, & vitalem quandam vim eis infundere.* Diodorus quoque idem ſentit, ait enim: *Hæc dictio ſuperferebatur, apud Hebræos ſignificat, quod quemadmodum auis, oua confouet alis, vt ea quaſi animet; ſic Spiritus ſuperferebatur aquis, vt eas procreabiles efficeret.* Hunc interpretandi ſenſum imitatur Hieronymus in quæſtionibus ſuper Geneſim: *In Hebræo*, inquit, *habetur, Merahefeth, quod nos appellare poſſumus, incubabat, ſiue confouebat, in ſimilitudinem volucris, oua calore animantis:* ex quo intelligimus non de ſpiritu mundi dici, vt nonnulli arbitrantur; ſed de Spiritu ſancto, qui & ipſe viuificator omnium à principio dictus eſt. ſi autem viuificator; conſequenter & conditor: quod ſi conditor; & Deus. Sane, ſi *verbo Dei facta ſunt omnia, cœli firmati, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum;* quomodo igitur diſſeparabuntur inſeparabilia, verbum ſcilicet Dei, & Spiritus Dei? vnde Apoſtolus. *Accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater.* Porro, qui ſeruum accipit; filius à ſeruo non conſtituitur: nec propter ſerui participationem, patrem Deum appellare audebit. nec ſeruus Dei operatur omnia ſicut vult. non igitur eſt creatura, neque ſeruus; ſed creator, & Dominus, Spiritus ſanctus. Deinde, cuncta adimplere, ſolius Dei eſt: ſed Spiritus adimpleuit vniuerſa, ſicut ſcripsum eſt per Salomonem: *Spiritus Domini adimpleuit orbem terrarum:* quis ergo non ſentiat maieſtatem Spiritus, cum cœlum, & terram ſe implere dicat? Et in eodem capite: *Si quis ſpiritum*, inquit, *Chriſti non habet, is non eſt eius.* Quomodo igitur in æternum viues, niſi ſis Chriſti? Chriſti vero non eris, ſpiritum eius non habens. Inſeparabilis ergo à patre, filioq; Spiritus ſanctus, quia nimirum inſeparabilia ſunt opera trinitatis. Et alibi: *Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo omnia* vnus enim

Deus

De Spiritu ſancto.
1. Ioan. 3.
1. Cor. 3.
Eph. 2.
Spiritus ſanctus digitus Dei.
Tertull. lib. 4. contr. Marcionem.
Aug. de ſpiritu & litt.
Spiritus ſapientiæ.
Iſa. 61.
Spiritus vnctio.
Spiritus Domini ferebatur.
Baſilius.
Diodorus.
Hieronymus.
Rom. 8.
Spiritus adoptionis.
Spiritus implet omnia.
Sapient. 1.
Rom. 11.

De Spiritu ſancto.

Deus eſt, ex quo omnia: & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia: & vnus Spiritus S. in quo omnia. Deus ergo eſt, non creatura, in quo ſunt omnia. Iterũ. *Obſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt Arrabon hereditatis noſtræ.*

Eph. 1.

Si obſignamur Spiritu ſancto, cum Deo obſignamur: quomodo erit factus ille per quem diuina nobis imago inſcribitur, & ſignacula naturæ non factæ manent in nobis, inquit Cyrillus? non enim alicubi ſpiritus in nobis inſtar pictoris, diuinam ſubſtantiam pingit, aliud ab illa exiſtens, neque hoc modo ad ſimilitudinem Dei ducit; ſed ipſe Deus exiſtens, & ex Deo procedens, tanquam in cera quadam, in ipſis cordibus capientium, quaſi ſignaculum viſibiliter inſigitur. Rurſus, iuſtificat peccantes Deus, nimirum habens poteſtatem dimittendi peccata: iuſtificat etiam Spiritus ſanctus, teſte Apoſt. *Et hæc quidem fuiſtis, ſed iuſtificati eſtis, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri.* Itaque ſi in æquali ordine, cum Deo ſecundum naturam iuſtificat & Spiritus, quomodo non erit conſubſtantialis cum ipſo? Item, à peccatis poſſe hominem liberare, perfectamque libertatem tribuere, Dei eſt ſolius largientis: at, id quoque largitur & Spiritus ſanctus cordibus credentium, *Vbi*, inquit, *Spiritus Domini, ibi libertas*: profecto largitur per ſectæ libertatis creatura eſſe non poteſt. Clamat Aggæus propheta ca. 2. Ego ſum, inquit, Dominus, & Spiritus meus in medio veſtri. Et Ioel propheta ca. 2. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ. Alius quoque propheta, nempe Ezechiel: *Dabo vobis ſpiritum nouum, & cor nouum, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* hæc ſane, atque ſimilia opera, quæ per oracula prophetarum ſpiritui Dei attribuuntur, nequaquam eſſent illi attribuenda; ſi Spiritus ſanctus expers eſſet diuinitatis. Valde ergo impie agunt, qui creatum eſſe dicunt Spiritum ſanctum. *Qui in carne ſunt*, inquit Paulus, *Deo placere non poſſunt: vos autem eſtis in ſpiritu, ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis, iſte eſt qui poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*; Quia nimirum, inquit Auguſt. poſtulantes nos facit. Et alibi. Spiritus loquitur myſteria: Deus eſt ergo Spiritus. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei, ac patris, & communicatio ſancti ſpiritus cum omnibus nobis.* Non eorum ſocios, & participes creaturarum precabatur fieri eos, qui crediderant; ſed potius participatione diuinæ naturæ ſanctificati. Impletur autem hoc per ſpiritualem ſocietatem cum ſpiritu, per quem diuinæ naturæ efficimur participes. Ille ergo eſt Spiritus ſanctus benedictus, Deus ve[illegible] ex patre filioque procedens, ſicut ſacra eloquia teſtantur. de quo ipſo opem nobis ferente, nonnulla edicere tentabo ad fidei noſtræ vtilitatem ſpectantia.

1. Cor. 6. Spiritus ſanctus eſt iuſtificator.

2. Cor. 4. Spiritus S. eſt libertas.

Ezech. 11.

Rom. 8.

1. Cor 14.
2. Cor. vlt.

C A P. II.

Spiritus ſancti proceſſio, quæ amoris dicitur.

Amoris rationes, quæ Spiritui ſancto attribuuntur.

Spiritus ſancti proceſſio, quemadmodum ſapientiæ cultores vbique aſſirmant, mutuæ charitatis modum poſſidet, necnon & liberalitatis, atq; perfectiſſimi excellentiſſimique amoris. In creatura namque rationali, hoc nomen Spiritus, interdum à ſpirituali natura, quæ à corporea ſecernitur, interdum vero à ſpiratione dicitur, qui plane amor nuncupatur. Sane, inſpirationis actus in corpore, internus actus eſt, continuus, & viuificus, à calore manans: quia ergo amoris egreſſus, quatenus amor eſt, ab intrinſeco plane venit, amorque eſt actus viuificus, quippe, qui eſt vita, actuſque continuus, ſi amor perfectus extiterit, qualis ſcilicet eſt Spiritus ſanctus: quamobrem, quia calor eſt ſpiritualis, ipſe ſolus ſpirari dicitur: Spiritus enim motionem, impulſionemque ſignificat; quæ profecto ad amorem præcipue ſpectant, cuius vi, amans in amatum fertur. Sed ſi hæc ita intelligas, abſque dubio, hoc nomen Spiritus, ſancto tantummodo conueniat ſpiritui, neceſſarium eſt. ſpirare namq; in ſpiritualibus, amoris ſolius eſt: ideo que illa perſona, quæ eſt amor, Spiritus ſanctus appellatur: pater namque atque filius, hunc ſpirant amorem: is autem cum in Deum, tum etiam in ſancta nos adhortetur agenda, recte, vereque Spiritus ſanctus dictus eſt. Itaque in diuinis, emanatio per modum voluntatis, amor nominatur, nobiliſſima eſt enim: idcirco amori congruit, quæ eſt affectionum præſtantiſſima, vtpote radix aliarum potentiſſime. Nihil plane ita delectat ac amor mutuus, in quo ſunt omnes propemodum ſpiritualis ſubſtantiæ deliciæ, atque oblectamenta virtutum. Quare Spiritum ſanctum, amorem vocamus, tum quia eius proceſſio per modum amoris habetur, vtpote per voluntatis actionem, cui congruit amoris partus, atque origo: tum quia immiſſis ignibus ſui amoris iaculis, Dei facit amatores. *Magnus ergo Deus eſt amor*, (teſte Platone in conuiuio) *Etenim omnis natura dæmonum inter mortales deoſque eſt media, interpretatur, & tranſmittit humana ad Deos, diuina ad homines: horum quidem preces, & ſacrificia, illorum præcepta, ſacroſque ſolennes, inſtitutiones, & ordines, in vtroque conſtituta, totum complet, & vniuerſum ſecum ipſo vnico vinculo connectitur.* Quam ob cauſam nexus nominatur; ſiquidem pater vnica dilectione ſe, & filium diligit, & viciſſim filius, patrẽ, quæ ſpiratur amor mutuus, qui eſt Spiritus ſanctus, à duobus procedens, tanquam amborum nexus, & vnio. Si enim ille ſanctus Spiritus amor eſt, in quo pater, & filius communicant; proculdubio, amborum nexus, ſeu vnio dicitur: quoniam amor, peculiari propriaque appellatione, nexus nominatur. Quamuis enim in ſancta, ac indiuidua trinitate, non ſit loci, ſubſtantiæque diuiſio; eſt tamen in illa perſonarum diſtinctio, quæ profecto hoc nexu connectitur. Bene ergo amor heros dictus eſt, teſte Platone in Phedro, idque à ῥώμη, id eſt, à robore, & vehementia: omnia certe amore aguntur, & quæ in cœlis, & quæ in terris habentur. Plotinus enn. 3. lib. 5. cap. 3. Amor dictus eſt heros, quoniam ab horaſeos, i. viſione ſubſtantiam habet. Amor ſane ſupernæ animæ talis exiſtit, ſuſcipiens quoque ipſe ſublimia, tanquam animæ illius pediſſequus, atque ex illa peneſque illam genitus, deorumque contemplatione contentus. cum vero animam illam, ſeparatam eſſe dicamus, animam, inquam, primum cœlum illuminantem; non iniuria hunc etiam amorem ſeparatum eſſe fatebimur. Ibi ergo tantũ ſit ille amor, vbi eſt inuiolabilis anima. Verus igitur amor, eſt animæ inuiolabilis, fortaſſis illa, quam in principio huius appellauit animam mundi. Cratyllus: *Heros*, inquit, *dicitur, quia ῥεῖν, hoc eſt influit*: proprium plane eſt amoris influere, atque immittere ſuæ virtutis influxum. Sophocles, influxum huiuſmodi himerota .i. blandam, & ſuauem perſuſionem vocat, à rho id eſt fluxu, animam vehementer illicientem dictam. Et hæc quidem de nominis Ethymologia dicta ſint, quæ profecto ſpiritui ſancto quam optime congruere video: ipſe enim eorum eſt robur, atque vehementia, quos ſua imbutos virtute, regit atque tuetur. Ipſe, inquam, eſt ille amor ſeparatus à putri ſordidoque huius mundi amore: denique influxus eſt intimus, atque blanda, ſuauiſque perſuſio. *Charitas*, inquit Apoſtol. *Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris.* Non ergo immerito, etiam ſecundum nominis interpretationem Spiritus ſanctus amor dicitur. Cæterum, amoris locus nobis eſt inquirendus, vt ipſius loci cognitione perſpecta, familiarius ac ſecurius illius familiaritate frui valeamus. Eſt autem amoris locus abditus, atq; abſconditus, vtpote intus latens, veluti res pretioſa, habitans in loco omnium præſtantiſſimo, atque viuaciſſimo. *Fons amoris*, inquit Auguſt. *intus eſt, atque ſalit: duos riuos infundit, quorum alter charitas, alter vero cupiditas nuncupatur.* vnicuique namque rei, amor ineſt naturalis eſſendi, viuendi, durandique. vnde Orpheus in Argonautica, cum de rerum principijs coram Chirone, heroibuſque caneret, Mercurij Triſmegiſti theologiam ſecutus, amorem in ipſius chaos ſinu locauit: ipſumque antiquiſſimum, ſeipſo perfectum, conſultiſſimumque appellauit: cum quo Heſiodus, Parmenideſque conſentiere. Plato quoque in Timæo ibidem amorem locat. Eſt autem chaos triplex, primum quidem mens angelica: ſecundum, anima mundi, vt quidam aiunt tertium materia ſublunaris. Mens autem angelica, vt eſſentia quædam, chaos dicitur; quia nimirum in primo ſuæ creationis momento, informis habebatur. Sane, quoniam a Deo nata eſt, ingenito quodam appetitu ad ſui principium conuertitur. ad quod profecto cõuerſa, illius radio illuſtratur: illuſtrata autem, accenditur, accenſa, Deo tota inhæret: inhærendo, formatur ideis. hæc eſt igitur naturalis amoris conuerſio, radij infuſio, amoris pabulum, incendium ſequens, amoris incrementum, appropinquatio, amoris impetus, formatio, amoris perfectio, idearum omnium complexio, rerum pulchritudo. Profecto, locus Spiritus ſancti eſt, patris filijque ſinus, ex quo ſemper manat, in quo continue quieſcit, per quem omnia agit, & operatur, ad quem omnia allicit, cui omnia vnit & connectit. amore ſiquidem, & cupiditate cœleſti excitatur anima; cum perſpecta pulchritudine, & decore verbi Dei, ſpeciem eius adamauerit, & ex ipſo zelum quendam, vulnus amoris acceperit. Amor plane circa pulchrum verſatur, inquit Plato in conuiuio: ex quo neceſſario ſequitur amorem eſſe philoſophum, cum philoſophus ſciat medium ignorantis ſapientiſque tenere. Cum igitur amor verſetur circa pulchra; felix vtique dicendus eſt, qui illa obtinuerit:

Spiritus quid ſignificet.

De Spiritu ſancto.

Plato.

Amor magnus Deus.

Nexus in diuinis eſt Spiritus ſanctus.

Amor quid, ſit.

Plato.

Plotinus.

Amor dicitur heros.

Cratyllus.

Sophocles.

Amor blanda perſuſio.

Spiritus ſanctus amor.

Amoris locus.

Auguſt. lib. de ſubſtant. amoris. c. 1.

Duo fontes amoris.

Orpheus.

Plato.

Chaos triplex.

Conuerſio amoris.

Amor quid.

Plato.

Amor circa pulchrum.

poſſeſ-

De Spiritu ſancto.

poſſeſsione enim bonorum beati ſunt, quicunque beati: omnes namq; bona ſibi cupiunt, atque nihil aliud præter bonum, homines amant. Amor ergo appetitio eſt, qua bonum ſibi ſemper eſſe quiſque cupit. hoc, partus eſt in pulchro, tam ſecundum animam, quam ſecundum corpus. omnium hominum prægnans & grauidum corpus eſt, prægnans & anima: & cum primum ad certam ætatem peruenerimus, parere noſtra naturæ cupit. parere vero in turpi nequit, in pulchro poteſt. Eſt ergo amor partus in pulchro. eſt amor ſempiternum quiddam & immortale. eſt amor immortalitatis deſiderium. natura enim mortalis, ſemper & immortalis eſſe pro viribus nititur. hoc autem generatione duntaxat aſſequitur; quoniam ſemper alterum iuuenem veteris loco ſubſtituit. vnde idem animal, quamuis idem dicatur, nunquam in ſeipſo eadem continet: hoc remedio, quod mortale eſt, immortale fit: immortale vero alia ratione. Quamobrem mirari non debemus, ſi omnia germen ſuum natura chariſsimum habeant, nam immortalitatis gratia nixus huiuſmodi, atq; amor cuilibet ineſt: ſic homines notos ſeſe omnibus exhibere cupiunt, & in futurum immortalem gloriam conſequi. vnde, quo meliores homines ſunt, eo magis ad iſta contendunt, nam immortalitatem amant. Hanc aliqui filiorum generationem aſſequi ſperant: aliqui animam grauidam habentes, atque fœcundam, magis quẽ corpus, concipiunt prudentiam, aliaſque virtutes; quibus plenus, ac grauidus, ætate debita imminente, parere iam generareq; affectant: & idcirco paſsim vagantur, quæruntq; pulchrum, in quo generent. in turpi namque minime generarent. Sane, a dijs omnia propter pulchrorum amorem ſunt diſpoſita. turpium quidem amor nullus eſt. nam amor eſt pulchritudinis deſiderium, turpitudinis vero minime. Illud autem pulchrum appellamus, cuius gratia, ac participatione, alia pulchra ſunt, noſque labores omnes ſubimus. Non enim hac ex parte pulchrum, ex alia vero turpe eſt: neque ad hoc quidem pulchrum, turpe vero ad illud: neq; imaginatione quadam ipſum pulchrum, quaſi vultus pulcher, vel pulchræ manus: neque vt oratio quædam, vel ratio, vel ſcientia quædam: neque in alio iacere putabitur, velut in animali, vel cœlo, vel terra, aut aliquo quopiam, ſed ipſum, per ſeipſum, cum ſemetipſo vniforme ſemper exiſtens. cætera vero omnia, quæ pulchra ſunt illius participatione pulchra ſunt. Porro, ad veri ſummique pulchri cognitionem, atque imaginem, quaſi quibuſdam gradibus aſcendimus, ab vno primum in duo, & à duobus in omnia, quæ pulchra ſunt corpore. & ab his in omnia officia pulchra: à pulchris officijs, ad doctrinas pulchras: à doctrinis multis, ad illius doctrinam, qui ſeipſo pulcher eſt atque ita, quid ſit ipſum pulchrum contemplamur. In hoc autem vitæ ſpectaculo viuendum eſt. quod ſi quando quiſpiam viderit, ſupra quam dici poſsit pretioſius auro, ornatiſque veſtibus cenſebit. Quam felix illud ſpectaculum fore putamus, ſi cui contigerit, vt ipſum pulchrum intueatur, ſyncerum, integrum, purum, ſimplex, non humanis coloribus, aliiſq; nugis contaminatum. Cui id boni acciderit, non imagines virtutis vlterius, ſed virtutes ipſas pariet. hoc modo Deo amicus efficitur, ac immortalis. hic eſt legitimus, qui ad immortalitatem nos euehit amor. hæc eſt appetitio, qua bonum ſibi quiſque ſemper adeſſe deſiderat. Sex igitur ſunt gradus, quibus diuinam attingimus pulchritudinem. Primus eſt, à pulchro viſibili ad inuiſibile conſcendere. Secundus, ad intellectum: vbi agentis intellectus lumine, cõmunem illam ſpiritualem pulchritudinem contemplamur. Tertio, reflectimur ad opus, atq; ad vim intelligendi. Quarto, ad habitus, omneſq; pulchras in animo ſcientias. Quinto, ad intellectum angelicum aſcendimus. Poſtremo, ad ipſum idearum fontem. ſiquidem omnis multitudo ad vnum, quod eſt in multitudine, refertur: & vnum quod eſt in multitudine, ad vnum, quod eſt ſupra omnem multitudinem. Quare, quum multa ſint pulchra, nulliſq; inſit pulchritudo per alterum; oportet ſingula eſſe pulchra per pulchritudinem communem; non communitate quidem prædicationis, vt dicunt peripathetici, ſed cauſalitatis potius, vt dicunt Platonici. Hæc eſt prima pulchritudo, quæ omnibus pulchris inſerit pulchritudinem, à cuius virtute, veluti ſigillo, character formoſitatis imprimitur. Hæc igitur quæ videntur pulchra, primæ veræque pulchritudinis opera cenſenda ſunt. *Siquidem pulchritudo eſt plurium conſonata gratia,* authore Plotino *quam ſi ta animo perpendas, ea nimirum ex virtutem ſplendore venuſta eſt in corporibus, ex coloribus lineiſque mira cum congruitate coaleſcentibus conflatur, in ſonis eſt modulata iocunditas.* Cæterum, intellectus habet iudicium pulchri, ob inditam pulchritudinis formam, alioqui iudiciũ inter pulchra ferre non poſſet. Eſt igitur intellectus vniuerſalis quædam

Amor immortalitatis deſiderium.

Pulchrum quærunt homines in quo generent.

Pulchrũ conſtat ex omni parte.

Aſcenſus ad pulchrum. Pulchra ſpectaculã

Sex gradus aſcendendi ad pulchrum.

Omnia referuntur ad vnum.

Quidnam eſt vera pulchritudo.

Plotinus Enn. 1. lib. 6.

Intellectus pulchritudo.

pulchritudo, & ſpecies ſpecierum, quandoquidem ſpecies ſint contractæ quædam pulchritudines. Quam ob cauſam, pulchrum mirum in modum nos afficit, vtpote nobis cognatum, & congenitum; idcirco illud libenter amplectimur. Non ergo immerito pulchritudo circulus quidam appellatur diuinæ lucis, à bono manans, in bono reſidens, per bonum, & ad bonum ſemper reflexus. huius autem pulchritudinis deſiderium, amor appellatur. Itaq; ſi amor eſt huiuſmodi pulchritudinis, ac immortalitatis appetitus; cui aptius aptari, atq; congruere poteſt, quam Spiritui ſancto? ipſe enim eſt illud verum, primumque pulchrum, quod omnia appetunt, quod immortalitatem largitur. Iure ergo amor dictus eſt. Quid igitur ſit amor, & quomodo Spiritui ſancto congruet, hæc ſufficiant.

De Spiritu ſancto.

Pulchrum nos afficit.

CAP. III.

Qui quidem Deus ignis, ac Spiritus numen.

SPiritum ſanctum Deum eſſe, atque amorem, paulo ante balbutiendo dixi, vellem modo, ſi non clauditur porta prophanis, ſapientiſsimi Mercurij verba proſequi, ac eundem ſanctum Spiritum, ignem eſſe oſtendere: quemadmodum ipſemet Mercurius proteſtatur. *Qui quidem Deus ignis eſt*, inquit. Ad hunc etiam modum Moyſes. *Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt*, flammis ſane ſui amoris, quas implet mentes, accendit, atq; rubigine peccatorum conſummata, & abſumpta, mundas, puraſque reddit authori. Amor plene, teſte Dionyſio ignis eſt, & Deus ignis eſt, non bonorum quidem conſumptor, ſed bonæ voluntatis auctor: exurit namque quicquid eſt materiale, & terrenum, quod vero ſyncerum eſt, probat & fouet. Non temere ergo Paulus ad Timotheum ſcribens Deum, ait, *habitare inacceſsibilem lucem.* Et Dauid tubicinat: *Qui facit angelos ſuos Spiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.* Eſt enim ignis omniũ potentiſsimus, ſemper viuens, motu perpetuus, omnia diuidens, non diuiſus, ad ſe prorſus omnia aſſumens, alienam fugiens mixtionem, cœleſtia ſemper repetere contendens. Quam ob cauſam veteres ignem verebantur extinguere, ne naturæ cuiuſuis viuenti, vim viderentur inferre. Phœnicũ Theologia, diffuſam eſſe per vniuerſũ pronunciat, & omnibus inſitam naturam quandam tralucidam, atq; lucentem [illegible] ſeipſa, quaſi ex diaphano & lumine temperatam, neq; in[illegible]oni vnquam alienæ, neq; paſsionib. vllis obnoxiam: hanc autem, actum quendam puræ intelligentiæ Phœnices appellant. puram, inquam, ſed extra procedentẽ, lumen habentem inuiſibile, & incorporeũ, corporei autem, atq; viſibilis luminis cauſam exiſtentem. Eiuſmodi vero lumen anima mundi propria mente conceptũ, ſua in natura parit, atq; inde quaſi Spiritum efflat, & emittit. quem ignem nominare poſſumus, atque animale lumen, omnium rerum fomitem & principium. vnde eſt illud. *Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo.* Quam ob cauſam, oraculum Apollinis de hac materia ſic locutum fuiſſe legimus *immortalis, ineffabilis, pater æterne, ſacer, dominator in campis æthereis vbi poteſtatis tua robur eſt defixum, indeq; omnia deſpicis pulchris & auribus audi: exaudi filios tuos quos dilexiſti ad omne tempus: tua enim ſupra mundum, & cœlum ſidereum, aurea ſempiterna magna & æterna poteſtas, ſuper qua eleuatur ſplendore tepſum exitiales, perennibus tuis auriens animum infinitum, qui producit hæc omnia, formas materiam indiſſecetam, quam generatio ortem agatur, quoniam illam formis obligaſti: ea forma vis in omnib. formis, & anima, & Spiritus, & coniectum, & nemerum.* Vnde interrogatus dæmon, an ipſe eſſet Deus, reſpondit: *Eſt ſupra cœleſtis vaſtitatem deſuper fulgor motum, immenſam autem: Eſt æternum inter beatos inaflammabilis, incomprehenſibilis pater magnus. Eſt flamma Dei immenſa profunditas, repens voluitur rapide cum ſtrepitu. Ignis autem ille æthereus non habet ardorem; ſed placida combeſtione, ſeculum ſeculi miſcetur ex Deo ipſo: per ſe genitus, indoctus, ſine matre, inconcuſſus, cuius nomen ſermone non capitur, in igne habitans. hoc Deus, exigua vero pars Dei, nos Angeli.* Aliud quoque oraculum: *Eſt ſupra cœleſtis ignis incorruptibilis, ardens flamma, vitalis, omnium fons, omnium quoque principium. quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, ex ſe apparens, indelebilis, incorporeus, immaterialis. Illic vtrũ Olympum diffunditur morbem: bene rurſus parmes promicat æthereus ſplendor, Solem, lunam, & aſtra accendens. Erat Iupiter, eſt & nunc, & erit: ô magne Iupiter, heu mihi deficit oraculorum claritas: heu heu tripodes plangite, obiit Apollo: obiit, quoniam flammãs cœleſtis lux vim adhibet.* Hoc oraculum primum quidem deſcribit ſanctiſsimæ trinitatis locum, quẽ dicit eſſe ſupra cœleſtes orbes, extra anni ſoliſque vias, vbi eſt largiſsima lucis copia, mundus lucis viuentis, vbi æuum infinitum, id ſcilicet quod eſt ſupra tempus: ipſa eſt æternitas, dicta Græce *αἰών*, quia

Spiritum eſt ignis.

Deut. 4.

Dionyſ. Lib. 7. de cœleſt. Hierarch.

1. Tim. 6.

Pſal. 10.

Ignis laudes.

Phœnicũ Theologia de igne.

Oraculum Apollinis.

Flamma Dei immenſa profunditas.

Domus habitat in igne.

Aliud oraculum.

Exigua pars Dei Angeli.

De Spiritu ſancto
Cœlum empyreũ.

quia nimirum ſemper fuit. Illic æternitas, illic ignis æternus, Deo ipſe, cuius ſplendore deterritus Apollo, idola ſua relinquere coactus eſt. illic inſiniꝫ lucis æras. hinc noſtri vocauerunt cœlũ Empyrion, id eſt, igneum, nam ipſe Deus vocet cum φλογινὸ ardorem. Deum quoque habitare in igne eſſerit. Similiter etiã loquitur Homerus, approbaturq; vehementer eh Ariſtotele: Olympum dictum queſi ὁλολαμπὴς totum ardentem, de quo Homerus:

Olympus.
Homerus.

> *Venit olympum, vbi ſedes deum diciter eſſe*
> *Immota, hæc veteband quatitur, nec ſpargitur hymbre.*
> *Non eix decidit, at ſplendor puriſſimus albet,*
> *Et ſine nebe nitor, campos hic occepat omnes.*

Democritus.

Democritus, mentem ipſum Deũ appellat, igneam mundi animam: hebuit hoc à Cheldæis, qui Deum ignem dixerent, in ſententiis Zoroaſtris: Sunt ab igne vno omnia nata. Recitat Plotinus Timæi ſententiam, qua dicebat, mundi corpus ex igne eſſe compoſitum. & 7. cap. Platonem ſecutus: *Accendit, inquit, teſte Platone, Deus lumen circa ſecundam à terra ſphæram ſolem certe ſignificans, quem alibi nuncupat ſplendidiſſimum, eundemq́; etiã diſſimum.* Quibus in verbis omnem à nobis ſuſpicionem abigit, ſuſpicantem aliquid illic aliud præter ignem. Significat etiam nullam ad eſſe ignis aliam qualitatem præter lumen, quod quidem eſſe ait à flamme diuerſum: calorem vero lenem, tantum, atque ſuauem. Recte ergo à ſapientiſſimo Mercurio Spiritus ſanctus ignis vocetus eſt, cuius locus igneus eſt, ignea quoque poteſtas, denique & ignea lex. cuius profecto ignis cœleſtis vbique vigentis, actus quidem maniſeſti ſont, ſtellarum radij, æther, ignis apud nos accenſus, omnium corporum potentiſſimus, in actu ſemper exiſtens, quod ex formæ efficacia apparet, motuque perpetuo, quo omnia ſibi cupit ſimilia fieri. Apud Romanos nihil templo Veſtæ ſanctius habebatur, in quo ignis perpetua virginum cure ſemper ardebet. Stoici ignem, id eſt, vnum ex quatuor elementis, viuentem, & ſapiẽtem, & ipſius mundi fabricatorem, atque omnium, quæ in eo ſunt, eumque omnino ignem Deum eſſe putauerũt. Cicero de nature deorum: *Stoici, inquit, omnem vim dicent eſſe ignem. Heraclitum, vt veriſimile eſt, ſecuti:* & Zeno princeps illorum, naturam, quam eandem Deum putaont, ſic finit: *Ignem artificioſum ad gignendum progredientem.* ex corporei nemque ignis virtute, proprietate, conditioneque ad illius æterni ignis aſſurgimos conſideranda myſteria. Multiplex ſane eſt ignis vſus, & ſignificatio, ideo cœleſtibus attribuitur corporibus, atque caloris & ſplendoris, vitaliſque vigoris principium dicitur: eſt nemque ignis calefactiuus, illuminatiuus, aſcenſiuus, ſolidatiuus, diſtinctiuus, liquefactiuus, incineratiuus. Calefactiuus quidẽ, quia ignis actio, eſt calor maximus. Ignis calor eſt in eo, veluti in gladio ab ſciſſio, & actio manus in manu, hoc eſt, eſt illius proprietas, non autem eius ſubſtantialis differentia. Illuminatiuus, ex ſeipſo enim non lucet, niſi alteri corpori miſceatur. Nam quemadmodum aquæ congelatio contingit, quæ ex vaporum mixtione temperatur; ita etiam & ignis lux ob terræ mixturam in denſo lucet: Actio ſiquidem inſequitur formam in materie denſa exiſtentem. Aſcenſiuus, ſuperne namque perpetuo motu repetere ſtuder, veluti ſibi proxime, & cognata. Solidatiuus, prima plene intentione homogenea congregat, heterogenea vero ſegregat per accidens. *Ie vnum finem redigere atque vnire,* inquit Cõmentator, *ipſum ignis eſt, diſgregatio vere per accidens. congregat eamque ſimilaria id autem, quod alienum eſt, ſegregat, atque à ſe ipſo ſeparat.* Ignis certe natura aurum ab alijs diuidit rebus, quæ ab illius virtute proprietateque alienæ reputantur. Sic calor naturalis in cibum agens; ſimilaria congregat, diſſimilaria ſeparat. Porro, quæ congregantur, ſolidantur vtique, atque firmitatem, confirmationemque accipiunt, hac etiam ratione Diſtinctiuus vocatur, quippe, qui vnum ab altero ſeparet. Liquefactiuus, lapides ſiue metallis igne ſoluuntur: igne ferrum gignitur, & domatur: igne cremato, cæmenta in tectis elliganiur. Eſt etiam igni medica vis, peſtilentiæ ignis ſuffitu abolentur, Empedocles, & Hyppocrates id monſtrauerunt. Incineratiuus, caloris nemque eſt excoquere, & deſiccare materiam. Ignis ob ſui motus velocitatem, formæ eſt pyramidalis. 3 *cœli com.* 69. ſacragitque perpetuo ſuæ formæ conſeruendæ. *com.* 67. *eiuſdem libri.* Ignis præterea, non eſt certe ignis in actu, niſi in calore, & ſiccitate, quæ ſunt in ſummo, 3. *cœli com.* 67. Ignis enim eſt ſuperabundantia caliditatis, ſicut glacies frigiditatis, 2. *de gen. com.* 81. Iterum, igne excepto, cætere elementa putreſcunt 4. *metro. com.* 1. & 2. *de anima. com.* 97. Amplius, varia eſt ignis, atque multiplex inuiſibilium rerum natura commoditas: cœlum in ſole, & luna, eiuſque ſideribus mire pulchritudine venuſtat: terram illuminat, atque pariendi fœcunditatem præbet: reliqua quoque elementa, atque corpora tum quidem animata, tum vero inanimata protegit, animat, fouetque. Magna ergo eſt ignis virtus, atque dignitas: magna plane, quæ non immerito Spiritui ſancto ſit attribuenda. Ipſe quippe eſt ignis calefactiuus per donum ſapientiæ, accendit enim ad Deum cognoſcendum, amandumque. Illuminatiuus per donum intellectus, ignis ſiquidem in ſua ſphæra non videtur, ſed in denſo lucet. ita & Spiritus ſanctus in ſua non cognoſcebatur maieſtate ob lucis ſuæ immenſitatem: vbi vero rationali vniius eſt creaturæ exemplo emicuit illius gloriæ ſplendor, ac ſanctitatis fulgor longe lateque diffuſus apparuit. Aſcenſiuus per donum conſilij, ad euangelica profecto promouet conſilia ſeruanda, vrgetq; ad dua virtutum conſcendere. Hoc autem agit diuinus ille ignis, vt fluxis caducisq; rebus dimiſsis, antiquam noſtram patriam repetere ſtudeamus. Solidat, atque vnit per donum fortitudinis: diſtinguit vero per donum ſcientiæ: liquefacit autem per donum pietatis: *Anima mea liquefacta eſt.* ait Sponſa, *vt dilectus meus locutus eſt.* Incineratiuus per donum timoris: timor enim Domini exſiccat oſſa, & in ſe uilem cineremque reddit animam contemplantis. formæ eſt pyramidalis, quemadmodum & cor, ob motum, quo ſurſum ſemper agitur. Ignis in calore viuit, ſicuti etiam Spiritus diuinus ſine amore conſiſtere non poteſt. vtpote, quia Ignitum eloquium ſuum vehementer hic eſt ille ignis, quem Ieremias ferre non poterat: *Et erat,* inquit, *igne flammiſerans in oſsibus meis.* hoc igne calefacta ſunt corda illorum diſcipulorum euntium in Emaus. *Nonne cor noſtrum:* inquiunt, *ardens erat in nobis?* Hic ignis viſus eſt Abrahæ in Geneſi, quando ſuæ poſteritatis præuidit extremam captiuitatem, non multo poſt illi euenturam. hic ignis apparuit Moyſi. *Et videbat quod rubus arderet.* Scribit autem Philo, in media illa flamma, Deum eſſe conſpectum. hic igne Paulo oſtenſus eſt in Damaſcum proficiſcenti: *Et vidi,* inquit, *ſuper ſplendorem Solis lucem.* hic ignis corda accendit Apoſtolorum pariter in eodem loco morantium. hunc ignem miſit Dominus in terram, eodem quoque baptizare ſtuduit, in Spiritu & igni. Recte ergo ſapientiſsimus Mercurius loquitur, qui quidem Deus ignis eſt. Quod autem Spiritus ſanctus Deus ſit & ignis, dixi.

Ignis efficacia.
Templum Veſtæ.
Stoici.
Cicero.
Heraclit.
Zeno.
Ignis proprietates.
Calefactiuus.
8. met. com. 5.
Illuminatiuus.
4. cœli. 32.
Aſcenſiuus.
Solidatiuus.
3. cœl. 74.
2. de gen. 8.
Diſtinctiuus.
Liquefactiuus.
Incineratiuus.
Ignis forma.
Quid ſit ignis.
Ignis proprietates Spiritui ſancto aptantur
Plotinus. Enn. 2. lib. 1. c. 6.
Plato.
De Spiritu ſancto.
Dona Spiritus, antiſper ignis propr etatẽ inducuntur.
Cant. 5.
Ignis forma & …
Ierem. 20.
Luc. 24.
Exod. 4.

QVÆSTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Proceſsio Spiritus ſancti eſt libera, & neceſſaria.

Quid ſit proceſsio

POſt textus elucidationem, ad Theologorum doctrinam accedamos, in primiſq; quæramus, quid ſit proceſsio Spiritus ſancti? *Proceſsio eſt ſolemnis egreſsio perſonarum maxime ſpectabilium. cum ſine quadã grauitatis feſtiuitate, ſuam præſentiam exhibentium idque cum magno populi applauſu.* Porro, *proceſsio in diuinis emanatio quædam eſt ab altero per modum gignentis aut inſpirantis.* De prima quidẽ legimus illud euangelij. *Ego à Deo proceſsi, & veni.* De ſecunda vero. *Spiritus qui à patre procedit.* Quæ profecto prima eſt eiuſdem Spiritus proceſsio: ſecunda autem, quando ferebatur ſuper aquas. ad creaturarum enim formationem perficiendam, fabricandamq; egredi, quædam eſt diuina proceſsio. tertia, tum proceſsio ipſius emicuit, cum ſpiritualibus donis creaturam exornauerit: *Spiritus nemque eius ornauit cœlos:* & illud David. *Et ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* inter quæ plane ornamenta, illud maximum reputatur, quod locutus ſit per ora ſuorum, qui à ſeculo ſunt, & prophetarum, & Apoſtolorum eius. Vltima vero ſancti Spiritus proceſsio, in ſanctificatione earum creaturarum, purgatione peccatorum perfecta, per charitatem diffuſam in cordibus noſtris. Sed his omiſsis, primam tantum proſequamur, quam diximus liberam eſſe, atq; neceſſariam. Duæ autem in diuinis, vt paulo ante diſputauimus, proceſsiones numerantur: quarum altera, filio, altera vero Spiritui ſancto attribuitur, primæ, intellectus, ſeu memoria, ſecundæ, voluntas principiũ nominetur. Sicut enim ſe habet memoria ad verbum; ita abſq; dubio voluntas ad amorem ſpiratum. ſed memoria, vt memoria parens verbi eſt, authore Auguſt. 9. *de trin.* quemadmodum in primo libro dictum eſt: igitur voluntas parẽs eſt amoris ſpirati. Amplius, quod procedit, vt donum, & datũ, à voluntate vniq; procedat, neceſſe eſt; nam hæc ſunt voluntatis opera: ſed Spiritus ſanctus procedit, vt donum: igitur per modum voluntatis. Deinde, diuina voluntas cum libe-

Iob. 26.
Pſal. 32.
Principiũ S. Spiritus eſt voluntas.

De Spiritu ſancto.

liberaliſsima, tum fœcundiſsima ſit, non poteſt non produ-
cere perſonam, ſuæ naturæ conformem, nempe Spiritum
ſanctum, ſicuti natura fœcūdiſsima, filij perſonam: dilectio
ſiquidem mutua, & reflexa nobilior eſt, maxime ſi commu-
nicata fuerit, ad boni certe ſpectat naturam, ſeipſum com-
municare. Quod ſi rebus ad extra ſuam Deus communicat
bonitatem; quanto magis ad intra, vbi eſt naturalis produ-
ctio, & eadem naturæ conformitas? Non eſſet reuera vtri-
uſque ſexus fœcunditate pleniſsimus, ſi altero partu careret.
4. Adhæc, quicquid nobilitatis in creaturis inuenitur, eminé-
tiori quodam modo Deo eſt attribuendum, ne Deo aliquid
huiuſmodi deeſſe videatur. ſed duplex eſt modus produ-
cendi, quo natura vtitur in creaturis, naturæ ſcilicet & vo-
luntatis: igitur in Deo duplex eſt modus producendi pleniſ-
ſimus. Sane, ſi natura fœcunda filium genuit, eadem omni-
no ratio eſſe videtur; vt voluntas fœcunda, perſonam pa-
5. riat amoris. Rurſus, ſicut ab æterno omnia per verbum
Deus diſpoſuit eſſe facienda; ita profecto, & per Spiritum
ſanctum omnia eſſe ſanctificanda. ſed per filium omnia fe-
cit: igitur per Spiritum ſanctum omnia nobis voluit, & do-
nauit. hoc autem intereſt, inter creaturæ, ac Spiritus ſancti
productionem; quod illa à Deo procedit per modum li-
bertatis, non aſt tamen ratio volendi; Spiritus vero ſancti
eiſi per modum procedat libertatis, aſt nihilominus intrin-
ſeca, perfectiſsimaque ratio & volendi, & donandi. Cæte-
rum, Spiritus ſancti proceſsio nedum eſt libera, verum et-
iam neceſſaria: non neceſsitate vtique violentiæ, quæ ex ef-
ficiente pendet, vel cogente: neq; neceſsitate indigentiæ, vt-
pote materię, & finis, ſed immutabilitatis, & inæquabilitatis.
Quod enim producitur eiuſdem ſubſtantiæ cum producé-
6. ſe, ſi producens eſt neceſſarium, & productum. Item, volū-
tas perfectiſsima, circa obiectum perfectiſsimum, perfectiſ-
ſime producit amorem obiecto æqualem, ſiue adæquatum,
alioqui non ſeſe perfectiſsime erga obiectum haberet; ſed
interdum poſſet à recta ratione deficere, quod in Deum ca-
dere non poteſt, qui eſt ſua rectitudo. obiectum autem cum
ſit perfectiſsimū, nempe ſua eſſentia, quoniam illud neceſſa-
rio vult, amorē profecto illi æqualem neceſſario producit:
hæc autem eſt ſumma neceſsitas, hoc eſt, maxima libertas.
neceſsitas namque principij naturalis, vel eſt ſimpliciter
prima in agendo, vel ab alio dependet, & determinatur: ſed
voluntatis non eſt eſſe ab alio, ſed à ſeipſa, ſicuti à ſeipſa eſt
voluntas: igitur, & libere vult, & voluntarie ſeipſam deter-
minat. Quamuis enim intellectus, reſpectu eiuſdem, prior
ſit voluntate; ipſe tamen voluntatem non determinat; ſed
à ſeipſa voluntas terminatur. Quare, ſi quiſpiam capere
poſsit, cur voluntas circa aliquod obiectum neceſſario o-
peretur, idque à ſeipſa; is certe libertatem neceſſariam fa-
cile percipiet, ac ſi naturam circa aliquod obiectum neceſ-
ſario operantem videns, neceſsitatem naturalem intellige-
ret. Porro, huiuſmodi, non contradictionis, ſed abſolu-
tam vocamus neceſsitatem, in qua ſimul libertas, & neceſ-
ſitas conſiſtunt. libertas autem eſt actiuitas voluntatis. vnde
Auguſt. *in enchy. cap. 62.* Neque ob id voluntas libera dicen-
da non eſt, qua ſic volumus, vt non ſolum miſeri eſſe vo-
lumus, ſed nec omnino eſſe poſsimus. Voluntas ergo, qua
beatitudinem neceſſario optamus, libera eſt, non coacta,
quia libere id appetit. Quod ſi in nobis viget hæc libertas
neceſſaria; quanto magis in Deo, qui eſt ſua libertas, atque
ſeipſo beatus? Sane, qui ſic habet quod decet, & expedit, vt
hæc amittere nequeat, liberior eſt. Ex quo patet, quod il-
lud, quod procedit vt amor, libere procedat; amore enim
liberius eſt nihil: quoniam autem illud idem intrinſecum
eſt, & non aliquod extrinſecum, neceſſario quoque proce-
dat, neceſſe eſt: præter enim ea, quæ ſunt intrinſeca in diui-
nis, nihil aliud eſt neceſſarium. Itaque Spiritus ſancti pro-
ceſsionem liberam eſſe, atq; neceſſariam neceſsitate vtique
immutabilitatis manifeſtum eſſe arbitror.

Diſcrimen inter Spiritus ſancti & creaturarum productionem.

Neceſſitas qualis ſit in productione Spiritus ſancti.

Libertas eſt actiuitas voluntatis.

C A P. II.

Spiritum ſanctum non produci libere & neceſſario.

1. QVod neceſſario producitur, illud ſane nequaquā
voluntate producitur, quia nimirum libera non
producitur: ſed Spiritus ſanctus, quoniam perſo-
na eſt neceſſaria, neceſſario producitur. non ergo
voluntate, & libere. potentiæ ſiquidem rationales ſunt ad
oppoſita, vt refert philoſ. 9. *met.* Principium autem ad op-
poſita poteſt producere, & non producere: at Spiritus ſan-
ctus non poteſt non produci, ſicuti non poteſt non eſſe: igi-
tur, potentia ad oppoſita, qualis eſt voluntas, eſſe nequit Spi-
ritus ſancti productionis principium. Reuera, quod per vo-
luntatem producitur, ſuæ cognitioni præcognitum eſt: vo-
luntas enim in agendo præſupponit intellectum. ſed Spiri-
tus ſanctus non eſt præcognitus ſuę productioni, alioqui ex-
emplatus eſſet, & ideatus. ergo quod prius. Amplius, volun- 2.
tas eſt potentia operatiua. non ergo eſt productiua; operatio
enim eſt actus immanens: igitur voluntas in diuinis eſt ope-
ratiua tantum ad intra, quippe, quæ habeat actum volendi,
non autem alicuius productiua perſonæ, quæ ſuppoſitaliter
diſtincta ſit à producente. Sane, ſi voluntas in creaturis,
quæ à natura realiter diſtinguitur, non eſt ſubſtantiæ pro-
ducendæ principium, ſed natura; quanto magis voluntas
in diuinis, quæ à natura tantummodo ratione ſeparatur?
Voluntas igitur in diuinis communicandæ ſubſtantiæ, per-
ſonæque producendæ principium eſſe non poteſt. Deinde, 3.
voluntas, quatenus eſt voluntas, vnicam dicit perfectionē,
reliquas vero aut virtualiter, aut formaliter amplecti, ſua
non intereſt, ſed eſſentiæ potius, quæ authore Damaſceno,
eſt omnium perfectionum pelagus infinitum; igitur, non eſt
principium producendi: vnica enim perfectio, quæ aliqui-
bus aliis poſterior eſt, omnium profecto aliarum nequit eſ-
ſe perfectionum principium: alioqui principium formale,
quo, formalis ipſius perfectionis termino imperfectius eſſe
videretur. Profecto, diuerſi principiandi, producendique
modi, eidem nequeunt conuenire potentiæ: ſed producere
contingenter, & neceſſario, modi reputantur diuerſi. Igi-
tur, ſi diuina voluntas creaturas producit contingenter, nō
ergo Spiritum ſanctum neceſſario producit; vnius namq;
potentiæ vnus eſt modus agendi. Plane, ſicut neceſſarium
& contingens diuidunt ens in eſſendo; ita abſque dubio, &
principium in principiando. ſed idem, atque vnicum ens,
neceſſarium & contingens, eiuſdem quorumcunque reſpectu
eſſe non poteſt: nec ergo principium contingenter ac neceſ-
ſario producendi, vtrumque eidem conuenire poteſt potentiæ.
Reuera, eodem ſimpliciter indiſtincto aliquid neceſſario,
circa obiectum neceſſario volitum producī, aliquod vero
contingenter vt creaturæ, per neceſſario volitū, eſt impoſſi-
bile: ergo quod prius: nam principium naturaliter produ-
cendi in Deo, neceſſario vtique producit, liberum vero, cō-
tingenter: ſed principia huiuſmodi inter ſe diſtinguuntur:
igitur libere ac neceſſario producendi authoritas, eidē ne-
quit conuenire principio. Quarto, aut voluntas diuina eſt 4.
naturæ communicandæ principium, quatenus eſt abſoluta
voluntas: aut vero, vt infinita, & diuina. Nō quidem primo
modo, alioqui eundem in omnibus effectum haberet, quod
plane in creaturis falſum eſſe conſtat, quibus diuina volun-
tas, ſuam naturam nequaquam cōmunicat; voluntate tamē
diuina conditæ cōſiſtunt: neq; etiā quatenus infinita, infini-
tas namq; intrinſecus modus eſt, atq; perfectionalis, ſeu per-
fectus, rei rationem non varians: idcirco nouam ſubire non
poteſt rationem principiandi. Quare, ſi voluntas ſecundū
quidem abſolutam rationem, non eſt ratio naturæ ſubſtan-
tialis communicandæ, nec etiam quatenus eſt infinita, aut
diuina, diuina ſiquidem Deitate dicitur: ideo non volunta-
ti, ſed eſſentiæ potius conuenit principium producendi. Sa-
ne, voluntas ſepoſita eſſentia non eſt totale, aut ſufficiens
Spiritus ſancti principium productiuum. etenim, totale pro-
ductionis principium, formali ipſius termino poſterius eſſe
non poteſt. ſed voluntas eſt poſterior eſſentia, quæ eſt for-
malis terminus ſpirationis actiuæ: igitur, ex ſe abſolute non
eſt producendæ, ſeu communicandæ perſonæ principium,
ſed eſſentia potius. Ergo Spiritus ſanctus voluntate nō pro-
ducitur. Rurſus, natura eſt vis inſita rebus ex ſimilibus ſi- 5.
milia procreans. Sed Spiritus ſanctus, eſt ſimilis producenti
in natura: per naturam ergo, & non per voluntatem produ-
citur. Etenim, vnum, atq; idem ſimpliciſsimum, cuiuſmodi
eſt eſſentia diuina, diſtinctis productionibus communicari,
eſt omnino impoſsibile. ſed eſſentia diuina tota ſimul filio
communicatur per modum naturæ: non ergo Spiritui ſan-
cto communicari poteſt per modum voluntatis. Sane eſ-
ſentia diuina eſſe non poteſt actiuæ ſpirationis terminus: aut
enim eſſet, vt in perſona, aut vero vt in ſeipſa, idque ſecun-
dum rationem ſui. non primum plane, alioqui eſſentia, vt in
perſona, ſpiratione eſſet poſterior: neq; ſecundum, eſſentia
enim ſecundum ſe eſt indiſtincta, tribuſque communis, at-
que ita in tribus ſpirationem terminaret. igitur, non com-
municatur per voluntatem ſpirantem. Vltimo, quod pro- 6.
cedit in ſimilitudine naturæ in viuentibus, genitum dicitur,
atque natum, ſiue naſcens: ſed id, quod in diuinis eſt per
modum amoris, in ſimilitudine procedit naturæ, alioqui à
diuina natura reputaretur alienum, eſſetq; proceſsio ad ex-
tra: i-

De Spiritu ſancto.

Diuerſi principiandi modi, eidem potentiæ non competunt.

De Spiritu ſancto. Eccl. 13.

tra igitur, Spiritus ſanctus, etiamſi procedat per modum amoris, vim nihilominus obtinet naturæ potius, quam voluntatis. Profecto, ad amoris rationem, ſimilitudo æque ſpectare videtur, ac ad diuini verbi, authore Sapientia: *Omne enim animal diligit ſibi ſimile.* ſed modus producendi per naturam, non autem per voluntatem verbo conuenit: igitur eundem productionis modum, Spiritui ſancto attribui debere, prorſus neceſſarium eſt. Sanctum itaque ſpiritum non voluntate, ſed natura produci, manifeſtū eſſe arbitror.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1\. *Neceſſitas immutabilitatis eſt ſumma libertas.*

AD 1. verum quidem eſt, neceſſitatem coactionis, libertati obſiſtere, atque cum ea conſiſtere non poſſe, non autem neceſſitatem immutabilitatis, & exigentiæ, quæ eſt ſumma libertas, quemadmodum paulo ante dictum eſt. Ad confirm. voluntas eſt ad oppoſita, non tamen indifferenter cuiuſuis obiecti vel termini reſpectu: nam in diuinis, quæ ſunt ad intra prorſus neceſſaria ſunt, in quæ non cadit libertas contradictionis: libera autem ſit ibi, productio, atque neceſſaria, quia diuina voluntas, ad perſonam illam producendam ſe libere determinat: neceſſaria vero, quia quod producitur, non habet temporis, aut naturæ principium. Porro, voluntas diuina, non inſtar alicuius artificiati, ad intra Spiritum ſanctum producit, ſed inſtar potius amoris ſubſiſtentis. Quare, quod ſic per voluntatem producitur, non opus eſt, per proprium actum eſſe præcognitum, ſed extrinſeca tantum. Sane, Spiritus ſanctus a ſuis producentibus præcognitus eſſe non poteſt. id namque ſi abſtractiue fieret, non parum diuinæ derogaretur perfectioni: abſtractiua enim cognitio imperfecta eſt, ideo, Deo conuenire non poteſt. neque etiam intuitiue, alioqui vt exemplatus haberetur, atque ideatus, ſuæ quoque adhuc productioni præexiſteret: omne enim diuinum intuitiue cognitum, cognitioni ſui intimius coexiſtit.

Spiritus ſancti eſt libera, & neceſſaria productio.

2\. Ad 2. neg. conſeq. voluntas namque nedum eſt operatiua, verum etiam ſuæ operationis productiua, atque effectiua, quæ quidem operatio eſt amor, vel velle, & aliquando nolle. Quamobrem diuina voluntas nedum operationem habet, quæ eſt velle, quæ, inquam, producta non eſt; verum etiam ad intra, amorem non quidem inhærentem, ſed ſubſiſtentem producit, qui vtique eſt Spiritus ſanctus. Ad confirm. neg. conſeq. voluntas enim diuina eiuſdem plane cum humana rationis non eſt, neque vniuoca appellatur: propterea rationes illæ nihil virium habere poſſunt.

Amor eſt operatio productiua.

3\. Ad 3. neg. antecad. nam voluntas, ob realem, quam habet cum eſſentia, identitatem, ex ſua certe ratione formali, omnem prorſus perfectionem ſimiliter continet. ex quo patet principiū eſſe tum perſonæ communicandæ, tum etiam perfectionū ſimpliciter omnium. Ad confirm. dico, verum quidem eſſe in creaturis libere, & naturaliter producere, diuerſos eſſe producendi modos: in Deo autem, minime. habent ſiquidem ordinem ad diuerſa obiecta, neceſſitas vtique eſt producendi, ad infinitum obiectum, contingenter vero, ad finitum. Eadem quoque facilitate, ſecunda ſoluitur confirmatio: in diuinis namque vnum tantummodo eſt principiū neceſſarium, nempe diuina eſſentia, quæ cum memoria filium, cum voluntate vero, Spiritum ſanctum producit. hæc autem reſpectu extrinſeci obiecti contingenter ſe habet, neque ex hoc in Deum aliqua cadit diſtinctio ſeu diuerſitas, quippe, cum nulla ſit in producente, ſed in productis mutatio.

Producere neceſſario & libere ad diuerſa obiecta.

4\. Ad 4. Reſp. voluntatem, principium eſſe producendi, quatenus diuina eſt, & infinita. Porro, infinitas, eius ſcilicet, cui voluntas conuenit, rationem non variat: productionis autem neceſſitas, tum ex voluntatis, tum etiam ex obiecti prouenit infinitate: vnum autem ſine altero, ad hanc neceſſitatem non ſufficit: ſed ambo ſimul, neceſſe eſt. voluntas enim infinita, non poteſt non eſſe recta. neque poteſt non eſſe in actu, alioqui eſſet potentialis. In actu ergo recto, neceſſario ſemper exiſtit. Illius autem voluntatis obiectum primum, eſt diuina eſſentia: diuina ergo voluntas in actu recto exiſtens, ſemper vult obiectum, quod ex ſe eſt appetendum. Vnde, ſicut ex neceſſitate principium eſt volendi; ita plane amoris ſubſiſtentis, communicandi. Itaque, infinita voluntas, habens obiectum præſens atque perfectiſſimum, vult quidem bonum illud, eiuſdemque ſpirat amorem. Ad confirmationem, patet ſolutio: voluntas namque ſine eſſentia non eſt principium producendi, neq; viciſſim, ſine voluntate, ipſa quoque eſſentia amorem ſubſiſtentem, & infinitū produceret. voluntas ergo diuina ex ſua propria, formaliq; ratione infinita eſt: diuina vero, diuinitate, ob primam perfectionem diuinam.

Voluntas infinita in actu recto ſemper exiſtit.

5\. Ad 5. Spiritus ſanctus ob naturæ identitatem, patri in natura ſimilis eſſe dicitur, non autem ex vi ſuæ productionis: idcirco patris imago non vocatur, quemadmodum in primo dixi, cum de patris imagine diſputatam. Ad confirm. dico, maiorem veritatem in his habere, quæ per productionem eſſe ſimpliciter recipiūt: quod profecto Spiritui ſancto conuenire non poteſt; qui non accipit eſſe poſt non eſſe ſimpliciter. Ad 2. confirm. neg. antecad. & ad prob. reſp. quod eſſentia ſecundum ſe, productionem terminet; quæ, quamuis ſemper ſit in tribus perſonis; ipſa tamen non quatenus eſt in perſonis, productionem terminat.

Spiritus non dicitur imago.

6\. Ad 6. Quoniam quidquid in diuinis eſt, vnum eſt cum diuina natura; hac de cauſa, ex parte huiuſmodi vnitatis propria cuiuſque proceſſionis ratio accipi nō poteſt. Reliquum eſt, vt ſecundum vnius ad aliam perſonæ proceſſionem attendatur propria ratio producendi. Porro, Spiritus ſanctus, quoniam per modum amoris procedit, quamuis naturam habeat eandem, natus tamen non dicitur. Ad confirm. dico, ſimilitudinem alio modo ad verbum ſpectare, alio autem ad amorem, ad verbum quidem ſpectat, quatenus ſcilicet quædam eſt rei intellectæ ſimilitudo, ſicuti genitum ſimilitudo eſt generantis: ad amorem vero, quatenus ipſa ſimilitudo ſit principium amandi. Ex hoc autem non ſequitur amorem eſſe genitum, ſed genitum potius eſſe principium amoris. cæterum, quia in creaturis, naturæ communicatio, per generationem tribuitur: Deum autem ex creaturis nominare conſueuimus: proceſſio vero, quia generatio non dicitur, ſine quodammodo proprio nomine manet, quanquam ſpirationem nonnulli appellent, quod ſcilicet Spiritus ſit proceſſio. Quomodo ergo voluntas ſit principium Spiritus ſancti; dixiſſe me puto.

Quare Spiritus non dicitur natus.

CAP. IV.

Spiritum ſanctum à Patre Filioque procedere.

Spiritus ſanctus procedit à filio. Ioan. 16.

NOn parua extitit inter antiquos ſapientes, de hoc negotio controuerſia, quam ipſe adducere tentabo, rei veritate primum oſtenſa, nempe Spiritum ſanctum nedum à Patre, verum etiam à filio procedere: ſic enim diuinus tubicinas Euangeliſta, *Cum venerit Paracletus* (inquit) *quem ego mittam vobis à Patre.* Profecto, filius authoritatem non haberet mittendi, ſi ab eo Spiritus ſanctus non procederet. Et iterum: *A ſemetipſo non loquetur, ſed quæcunque audiet loquetur, & de meo accipiet. Semper itaq; audiet Spiritus S.* inquit Auguſt. *quia ſemper ſcit: hoc eſt enim illi audire quod ſcire: & ſcire illi hoc eſt, quod eſſe. ab illo igitur audiuit, a quo eſt: ab illo eſt, à quo procedit.* Non vos eſtis qui loquimini, ait Matth. 10. *ſed Spiritus patris veſtri. qui loquitur in vobis.* Et Paulus ad *Galat. 4. Miſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem Abba Pater.* Non duo tamen, ſed vnus eſt Spiritus; quia vna fides, vnus Spiritus, vnum baptiſma. Iterum autem vocatur Spiritus Chriſti, *Rom. 8.* Qui Spiritum Chriſti non habet. Cur ergo non credamus, quod etiam de filio procedat, cum eius Spiritus dicatur, & ſit? Plane, ſi ab eo non procederet, non diceretur *Ioan. 20.* Inſufflans ait: *Accipite Spiritum ſanctum.* Quid enim aliud ſignificauit illa inſufflatio, niſi quod procedat Spiritus ſanctus etiam de ipſo? *Luca 8. Noui ex me virtutem exiuiſſe*: virtutis nomine Spiritum ſanctum intelligens, quemadmodum dictum eſt Mariæ: *Et virtus altiſsimi obumbrabit tibi.* & Actor. 1. *Donec induamini virtute ex alto. Et virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.* Si ergo de patre, & filio procedit Spiritus ſanctus; cur filius dixit, de patre procedere; quia vtique ſolet ad patrem referre, quod ipſius eſt? vnde eſt illud. *Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me.* A quo enim habet filius vt ſit Deus, eſt ſiquidem Deus de Deo, ab eo habet vtique, vt ab eo procedat Spiritus S. ac per hoc Spiritus ſanctus, vt etiam de filio procedat, ſicut procedit de patre, ab ipſo habet patre. Quam ob cauſam, non dicitur natus, ſed potius procedere Spiritus ſanctus: nam ſi filius diceretur; amborum vtique filius diceretur, quod abſurdiſſimum eſt; filius quippe nullus eſt duorum, niſi patris & matris: ſed hæc in diuinis inueniri non poſſunt: itaque Spiritus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad ſanctificandam creaturam; ſed ſimul de vtroque procedit, quamuis hoc filio pater dederit. Neque enim poſſumus dicere, quod non ſit vita Spiritus ſanctus, cum vita ſit pater, vita ſit filius: atque ideo ſicut pater cum habeat vitam in ſemetipſo, dedit & filio habere vitam in ſemetipſo; ſic ei dedit vitam procedere de illo, ſicut procedit & de ſeipſo. Aſſentitur & his Baſilius: *Non eſt,* inquit, *aliquid in rebus, quod filio inſit, & à patre ſit alienum*: Omnia (ait) mea, tua ſunt, & tua mea:

August. in Ioa. 16. tract. 99.

Spiritus S. vocatur Spiritus Chriſti.

Vocatur etiam virtus Chriſti. Luc. 8.

Ioan. 7.

Quare non dicitur natus.

Spiritus S. non procedit de patre ad filium.

Baſilius. lib. 2. cont.

De Spiritu ſancto.

mea: *quomodo ergo ſpiritus cauſam, & originem, quidam vnigenito ſoli attribuit, & ad eam accuſandam naturam, huius creationem accipit? amborum enim, id eſt patris, ac filii ſpiritum eſſe, Paulus aperte demonſtrat.* Vos (inquit) non accepiſtis ſpiritum huius mundi, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt. *Et ad Rom. 8. vocat ſpiritum* Chriſti. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. *Non ergo fas eſt nobis conſeruum, aut creaturam dicere, qui in diuina & beata trinitate annumeratur.* Hoc idem proteſtatur Athanaſius in ſymbolo *Spiritus ſanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens.* Didymus etiam *in lib. de Spiritu ſancto,* Spiritum ſanctum à filio procedere, clariſsime docet, exponens illud Euangelij: *Non enim loquetur à ſemetipſo* , hoc eſt, non ſine me, & ſine meo, & patris arbitrio, quia inſeparabilis eſt à me, & à patris voluntate, quia ex ſe non eſt, ſed ex patre, & me eſt. hoc enim ipſum, quod ſubſiſtit, & loquitur, à patre, & à me illi eſt. Item, Spiritus ſanctus, qui eſt Spiritus veritatis & ſapientiæ, non poteſt audire à filio loquente, quæ neſcit; cum hoc ipſum ſit, quod profertur à filio, id eſt, procedens Deus de Deo: Spiritus veritatis, procedens à veritate: conſolator manans ex conſolatione. Amplius, Cyrillus eiuſdem quoque eſt ſententiæ in epiſtola ad Neſtoriũ: *Spiritus, inquit, intelligitur per ſe, ſecundum quod Spiritus eſt, & non filius. ſed tamen non eſt alienus ab eo: Spiritus enim veritatis nominatur, & profluit ab eo, ſicut ex Deo patre.* Et lib. 6. de Trinit. *Verbi autem dicitur Spiritus ſanctus. quia ex eo procedit ſcilicet.* Eandam quoque Chryſoſt. imitatur doctrinam, *Iſte eſt,* inquit, *Spiritus procedens de patre & filio, qui diuidit dona propria, vt vult.* Et in alia iterum homil. *Credendum eſt Spiritum ſanctum patris eſſe, & filii Iſtum Spiritum ſanctum dicimus patri & filio coequalem, & procedentem de patre, & filio.* Suffragatur nobis diuus Hieronymus in ſymbolo ad Ruffinum. *ſicut enim vnus dicitur pater, & alius non eſt pater: & vnus dicitur vnigenitus filius, & alius vnigenitus filius non eſt; ita & Spiritus ſanctus vnus eſt, qui de vtroque procedit. ac cuncta ſanctificat.* Hoc idem diuus confirmat Ambroſius. *Spiritus ſanctus,* inquit, *cum procedat à patre & filio, non ſeparatur à patre, non ſeparatur à filio.* Itaque omnes propemodum tum Græci, tum etiam Latini theologiæ principes præclariſsimi, Spiritum ſanctum à patre filioque procedere, clariſsime doctiſsimeque oſtendunt. Quam planę rei, fideique veritatem, non paruis etiam rationibus aſtruare firmareque valemus: quarum vna talis eſt, ſuppoſitum perfectiſsimum habens principium productiuum, ſub alia quidem prioritatis ratione, quod ſane acceptum non eſt, per productionem huiuſmodi principio adæquatam, illud profecto ſuppoſitum, ſecundum principij naturam, virtutem habet producendi: ſed filius in diuinis, eandem habet cum patre eſſentiam atque voluntatem, quæ ſimul vnum ſunt Spiritus ſancti producendi principium; ſub alia tantummodo prioritatis ratione, vtpote, quod omnia habet à patre. nec illud habet per productionem illi adæquatam principio: nam filius non procedit per modum voluntatis. igitur filius poteſt producere Spiritum ſanctum, ſecundum principium, quod à patre accepit. ſi poteſt, ergo producit:
2. nam in diuinis ad intra, potentia non diſtat ab actu: ſiquidem in perpetuis non differunt eſſe, & poſſe. Deinde, in quocunque ſunt principia productiua, ſecundum eſſe quidem ordinata, in operando plane eundem ordinem habebunt; modo quodlibet illorum, eandem habeat perfecta operandi virtutem: id autem dixerim, ob formam ſubſtantialem, quæ in creaturis, accidentali certe forma prior eſt ſecundum eſſe: accidentalis vero, prior eſt in operando; quod plane nonnullam formæ ſubſtantialis imperfectionem indicat, quæ illam nequit in actum exire, ſi prius non præceſſerit actio accidentaliter diſpoſitiua. Sed pater habet duo principia perfectiſsime productiua, memoriæ, voluntatiſque fœcunditatem ſcilicet. altera autem, puta memoriæ fœcunditas, ordine ſaltem originis, voluntatis fœcunditatem præcedit, primoque patri conuenit, quatenus pater eſt: in illo ergo priori, planum eſt, filium principium habere ſpirandi, à patre vtique ſibi communicatum. igitur ſecundum illud ſcilicet principium, authoritas ſibi compa-
3. tit Spiritus ſancti producendi. Amplius, quemadmodum tres perſonæ in his, quæ ſunt ad extra, eiuſdem habent principij poteſtatem, vnaque, ſine altera producere nequit; ita plane, quoniam pater & filius, idem habent Spiritus ſancti producendi principium; vnus certe ſine altero non produ-
4. cit: ab vtroque ergo Spiritus ſanctus procedit. Item, ſi Spiritus ſanctus à filio non procederet, deſtrueretur in diuinis ſumma perfectaque germanitas; quippe cum filij, ad Spiritum ſanctum, & eiuſdem ad filium, nulla eſſet cognationis neceſsitudo: ſed hoc eſt abſurdiſsimum, ne dicam impoſsibile: igitur quod prius. Itaque intellectus, & voluntas, cum in patre ſint perfecte actiua, ordinem certe quendam habent; quia nimirum intellectus fœcunditas, aliquo modo prius actum habet, quam fœcunditas voluntatis. in illo ergo ſigno originis, in quo voluntatis actu pater producit: idem prorſus eſt in patre filioque principium productiuum: proinde eadem productione, Spiritum ſanctum, filium cum patre producere, omnino tenendum, approbandumque eſſe fatamur. Sane, in illo priori commu-
5. nicatur genito omnis perfectio diuina, & ex cõſequenti voluntas. habet ergo tunc voluntatem, vt priorem producto per actum voluntatis; quia nimirum per actum modumque voluntatis, nondum aliqua intelligitur perfecta productio: id autem patet ex potentiarum ordine. ſicut enim voluntas in operando præſupponere intellectum dicitur; ita abſque dubio in producendo. Actus præterea primi in aliquo ordinem habentes, ſi vterque, vt dixi, perfecte operetur; in ſuis certe actibus eliciendis, ſimilem habeant ordinem, omnib. plane modis, neceſſe eſt. Caeterum, quod obiectum per actum intellectus præſens fiat, hoc certe neceſſarium eſt, ob potentiarum ordinem: nam obiectum ſecundum ſeipſum ſufficienter præſens eſſe poteſt voluntati; ſicuti eſſentia diuina beatorum voluntati, nec alio modo opus eſt, vt præſens fiat. ſolum ergo, vt mihi videri videor, ex potentiarum ordine intellectus præcedit. Quare, ſi per impoſsibile aliquis ſine intellectu voluntatem haberet; poſſet vtique velle non cognitum, obiectique volitionem, abſque cognitionis adminiculo, & ponere, & conſeruare. itaque, ex potentiarum ſolummodo ordine illa prioritatis ratio procedere
6. videtur, quamuis alij aliter ſentiant. Iterum, quoniam filius procedit per modum intellectus, vt verbum: Spiritus autem ſanctus per modum voluntatis, vt amor: amor vtique à verbo procedat, neceſſe eſt. amamus enim, quod mente conceptum apprehendimus. Ex quo patet, Spiritum ſan-
7. ctum à filio procedere. Adhæc, ipſa rerum ordo hoc docet, perſuadetque: ab vno enim plura, ſine ordine, niſi fortaſsis in his, quæ materialiter differunt, proficiſci, eſt certe impoſsibile: faber enim ærarius multa edit vaſa, ab inuicem quidem diſtincta, nullum tamen ad inuicem ordinem habentia. at in rebus, quibus non ſola ineſt materialis diſtinctio, aliquis in multitudine ordo productorum ſemper habetur. vnde & in creaturarum ordine, pulcherrimus diuinæ ſapientiæ ordo quam maxime apparet. Quã ob cauſam, ſi à patris perſona, duæ procedunt perſonæ, filij, & Spiritus ſancti ſcilicet; eorum ad inuicem aliquem eſſe ordinem, opus eſt: is autem eſt ordo naturæ, quo alius ex alio fit. Quare, ſi filius & Spiritus ſanctus ſic procedant à patre, vt neuter eorum ab alio procedat; materialem profecto illis diſtinctionem attribuemus, quod eſt falſum. Denique etiam, ſecundum aliquorum ſententiam, filius, & Spiritus ſanctus, oppoſitis relationibus ad inuicem referuntur, quæ profecto originis tantummodo ſunt. Porro, oppoſitæ relationes originis, & ſecundum principium, & ſecundum quod eſt à
8. principio, intelligendæ ſunt. Quamobrem, aut filium à Spiritu ſancto, aut Spiritum ſanctum à filio procedere, neceſſe eſt. ſed primum approbat nemo reliquum eſt ergo, vt ſecundum approbemus, quod omnes propemodum vere ſummeque ſapientes approbarunt; nempe Spiritum ſanctum, à patre filioque procedere.

Marginal notes: *Eunomii. — Spiritus ſanctus nõ eſt creatura. — 1. Cor. 2. — Athanaſius. — Didymus. — Cyrillus. — Chryſoſt. in hom. de expoſit. fidei. — Hieronymus. — Ambroſius. lib. 1. de Sp. S. cap. 10. — Prima ratio. — Pater habet duo principia productiua. — Idem principium productiuum in patre & filio. — Spiritus ſanctus ſi non procedit à filio, materialis diſtinctio in eis inueniretur.*

C A P. V.

Spiritum ſanctum à patre tantum, & non à filio procedere.

1. SPiratio paſsiua in diuinis, vni tantum conuenit perſonæ: igitur & actiua. valet conſequentia: vtraque enim eiuſdem perfectionis, eiuſdemque incommunicabilitatis eſſe videtur. Quare ex vna tantum perſona Spiritus ſanctus procedit, nempe ex perſona patris; ex filij autem perſona nequaquam. Sane, quemadmodum in nobis dilectio, ex verbo non procedit, quippe, cum notitia, volitionis reſpectu, cauſalitatem non habeat, ita profecto in prothotipo. Adde, quod Spiritus ſanctus perfecte procedit à patre: ſuperuacaneum ergo eſſet, ſi à filio procederet; quod in diuinis inueniri non poteſt. Inſuper, Spiritus ſanctus, etiamſi à filio non procederet; ab eo nihilominus diſtingueretur, vt poſtea dicemus; in perpetuis autem non differunt eſſe & poſſe, 3. phyſ. multo er-
2. go minus in diuinis. igitur Spiritus ſanctus à filio diſtinguitur, etiamſi ab eo non exiſtat. Deinde, à duobus idem produci principijs, ſiue producentibus æque ſufficientibus, at-

que

De Spiritu ſancto.

que efficacibus, eſt prorſus impoſsibile; poſſet enim ab v-
no, altero non exiſtente, produci. ſed Spiritus ſanctus à pa-
tre producitur, veluti à ſufficientiſsimo producente: non
3. ergo opus eſt, vt à filio producatur. Ad hæc, quod produ-
ctum eſt, iterum produci non poteſt: ſed pater in primo ſi-
gno originis producit Spiritum ſanctum; vtpote, habens
pleniſsimam voluntatis fœcunditatem, quod eſt Spiritus
ſancti producendi principiū. in ſecundo ergo ſigno ipſum
4. Spiritum, filius producere non poteſt. Præterea, ſi pater &
filius ſimul Spiritum ſanctum producūt, inter eos ſane ma-
ior, quam inter Spiritum & filium germanitas eſſe videre-
tur; ſimul enim ſpirarent, ac proinde maiorem cognatio-
nem ſimilitudinemque haberent: ſed conſequentia eſt fal-
ſa; alioqui in diuinis non eſſet ſumma perfectaque æquali-
tas, quod in priore libro confutauimus. Igitur Spiritus ſan-
5. ctus à patre ſimul filioque non procedit. Item, Græcorum
eſt ſententia, Spiritum ſanctum à patre tantummodo pro-
Damaſc. lib. 1. c. 7. 8.
cedere: ergo quod prius. ſic enim Damaſcenus docere vi-
detur: *A patre*, inquit, *procedentem, & in filio quieſcentem Spiri-
tum ſanctum dicimus. Et Spiritum ſanctum dicimus ex patre: ex fi-
lio non dicimus.* Et in epiſtola de Triſagio ad Iordanem. *Spiri-
tus ſanctus ex patre quidem eſt, non autem ex filio, ſed Spiritus oris
Dei*: Spiritum ergo ſanctum à patre tantum procedere, Da-
6. maſcenus aperte docet. Denique, nihil certe pro fidei arti-
culo habendum, atque ſuſcipiendum eſt; niſi illud diuinis
Dionyſius.
literis aſtrui firmarique poſſit: *Non eſt*, inquit Dionyſius A-
reopagita, *audendum dicere aliquid de ſubſtantiali diuinitate, præ-
ter ea, quæ diuinitus nobis in ſacris literis ſunt expreſſa*: ſed diuina
eloquia hoc tantum proteſtantur, Spiritum ſanctum à pa-
Spiritus qui à patre procedit.
tre ſolum procedere, quemadmodum Ioan. 15. ſcribit: *Spiri-
tus veritatis*, ait, *qui à patre procedit.* ergo quod prius. Symbo-
lum etiam Conſtantinopolitanæ Synodi, hoc ipſum prote-
ſtari videtur: *Credimus*, inquit, *in Spiritum ſanctum, Dominum,
& viuificantem, & ex patre procedentem, cum patre & filio ado-
randum, & glorificandum.* In eadem quoque ſententia fuiſſe
Beatus Andr.
videtur Beatus Andreas, qui ait, Spiritum à patre procede-
re, & in filio manere. In Symbolo quoque, quod tranſcribi
fecit Leo tertius, idem omnino dogma apparet: *Et in Spiri-
tum ſanctum, ex patre procedentem.* Igitur Spiritus ſanctus ex fi-
lio non procedit.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1.
Spiratio actiua non conſtituit perſonam.
AD 1. neg. conſeq. nam etſi diſtinctis productioni-
bus idem produci nō poſsit, nec etiam plura ſup-
poſita, eadem productione; plura tamen ſuppoſi-
ta, poſſunt idem ſuppoſitum eadem productione
producere. non ergo ſequitur; quod ſi ſpiratio paſsiua ſit in
vna perſona, actiuam quoque in vna tantum inueniri. ſimi-
litudo præterea neganda eſt: nam ſpiratio actiua, non eſt a-
licuius propria perſonæ, aut eiuſdem conſtitutiua: idcirco
non eſt ſimile, ſicuti de alijs, quæ proprias perſonas conſti-
tuunt. Ad primam confirm. neg. ſimilitudo: verbo enim
noſtro, voluntas principium amoris productiuum, nequa-
quam nobis communicatur; quia eadem natura, cum mē-
te non communicatur: ideo nec libertas formaliter, & ſim-
pliciter, ſicuti in diuinis. Dices, intellectus in filio non eſt
productiuus: nec ergo voluntas: pares ſiquidem potentiæ
eſſe videntur. Negatur iterum ſimilitudo: filius enim in-
tellectum accipit per productionem adæquatam, non au-
tem voluntatem. Ad confirm. ſi pater ſufficit ad producen-
dum, otioſa eſſe videtur filij cooperatio, Reſp. non eſſe o-
tioſam filij ſpirationem, nec patris inſufficientem, ſed rei
neceſſitate hoc fieri: pater namque filio communicat vo-
luntatem, quæ eſt ſpirandi principium, quod plane, quo-
niam vnum eſt in vtroque, ex vtroque vtique procedat, ne-
ceſſe eſt. Ad aliam confirm. dico, Spiritum ſanctum à filio
perſonaliter diſtingui, ob id certe, quod vnius origo, ab al-
terius origine diſtinguatur: originis autem differentia hu-
iuſmodi eſt, filium à ſolo patre eſſe ſcilicet; ſanctum vero
Spiritum à patre & filio. Ad 2. Maiorem veram eſſe dici-
2. mus, vbi principia productiua, & diſtincta ſunt, & diſtinctæ
productiones: ſed in diuinis hæc inueniri non poſſunt. nam
etſi pater, & filius perſonaliter diſtinguuntur, vnum ſunt ta-
3. men Spiritus ſancti principium. Ad 3. Maior vera eſt in du-
rationis ordine, vbi præteritum inuenitur; non autem in
4. ordine originis, vbi eadem actiua productio. Ad 4. neg.
conſeq. germanitas enim in diuinis, penes conſubſtantiali-
tatem attenditur: quæ ſane, quoniam vna eademque eſt in
tribus, nulla poteſt in ipſis eſſe germanitatis diſſenſio. Ad 5.
5. ſi de voluntate, & non de Spiritu ſancto Damaſcenus lo-
quatur; tunc ſenſus eſſet; Voluntas, quæ eſt principium
ſpirandi, à patre, eſt in filium; pater ſiquidem eam filio com
municat, quieſcitque in filio, vtpote, quæ ſub ratione ſe-
cundi principij, nemini amplius communicetur. hoc etiam
modo intelligendum eſt id, quod nonnulli affirmant Spiri-
Spiritum à patre per filium
tum ſanctum à patre procedere per filium: per filium, in-
quam, non ſicut per principium productiuum, aut ſicut per
inſtrumentum, aut cauſam mediam; ſed per ſuppoſitum
potius, cui tandem dedit virtutem productiuam: princi-
pium namque productiuum, eſt formaliter in producente;
filius autem non eſt formaliter in patre. Denique ſi Spiri-
tus ſanctus à patre per filium, quaſi per inſtrumentum, aut
aliquid huiuſmodi eſſet; profecto non æque perfecte ab v-
troque procederet. Quamobrem, ſi Græcorum ſapientes
Græci quomodo intelligendi.
id velint dicere, Spiritum ſanctum à patre procedere, au-
thoritatem ei attribuentes; recte quidem: ſin vero omnino
6. negent, à filio procedere; perperam ſentiunt. Ad 6. dico,
nos ex Eccleſiæ conſuetudine, Apoſtolorumque traditio-
ne multa didiciſſe, quæ in ſcripturis expreſſe non habentur:
Adhuc, inquit, *habeo multa dicere, quæ non poteſtis portare modo;
ſed cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*
Diuerſis ergo temporibus Eccleſia multa edidit, idque Spi-
ritus ſancti oraculo, quæ in ſcripturis non habentur. Ad au-
thoritatem Dionyſij reſp. verum eſſe, nihil nos pro Dei ma-
ieſtate loqui debere, quod ſanctarum ſcripturarum autho-
ritate ſtabiliri, firmarique non poſſit. Porro, Spiritum
ſanctum à filio procedere, etſi expreſſe non habeatur; ta-
men ex ſcripturarum ſenſu elici poteſt, quemadmodum
paulo ante diſputando demonſtrauimus. Ad illud de
Conc. Nicæn.
Concilio Conſtantinopolitano dico, nihil noui de Spiritus
ſancti productione ordinatum fuiſſe, niſi id tantum, quod
in Nicæno decretum fuiſſe conſtat. ſic enim loquitur Cal-
cedonenſis Synodi decretum: *Illi*, inquit, *qui fuerunt congre-
Conc. Conſtantinopol.
gati in Concilio Conſtantinopolitano, doctrinam de Spiritu ſancto
tradiderunt: non quod minus eſſet in præcedentibus, qui apud Ni-
cæam congregati ſunt, inferentes, ſed intellectum eorum declarantes.*
Quoniam igitur eo tempore, nondum exortus fuerat hu-
iuſmodi error, de Spiritus ſancti productione; neceſſarium
eſſe arbitrati non ſunt, vt explicite ſancti Spiritus à filio pro-
ceſsio poneretur: inſurgente vero poſtmodum huiuſmodi
hæreſi, ex authoritate Romani Pontificis decretum editum
eſt, quod huiuſmodi errorem confutauit. Ad illud beati
Andreæ, & in filio quieſcentem, dicimus, id non exclude-
re, quin etiam Spiritus ſanctus à filio procedat: nam & filius
Quomodo Spiritus S. quieſcit in filio.
in patre manere dicitur, quamuis ab eo procedat. Itaque,
Spiritus ſanctus in filio quieſcit, tum quia, veluti amor a-
mantis quieſcit in amato, tum etiam ob humanæ naturæ
gratiam, de qua Ioan. 1. loquitur: *Super quem videris Spiritum
Symbolum Ioannis.
ſanctum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt, qui bapti-
zat.* Poſtremo, quod de ſymbolo à Leone tertio adduci-
tur, eadem facilitate ſoluitur, qua & ſuperiora ſoluta ſunt:
omnia enim hæc, atque his ſimilia, id profecto oſtendere,
atque docere conantur, nempe Spiritum ſanctum à patre
quidem authoritate quadam peculiari procedere, vtpote,
qui ab aliquo non mutuet, idemque vero ab vtroque, à pa-
tre & filio ſcilicet. ſed de hoc ſatis.

DIGRESSIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Filius à Spiritu ſancto, filiatione diſtinguitur, à quo diſtingueretur, etiam ſi ab ipſo non procederet.

Ratione. 1.
FIlium in diuinis à Spiritu ſancto, filiatione diſtin-
gui latiſsime patet: quo ſane filius in eſſe perſona-
li conſtituitur; eo certe ab alio ſuppoſito ſecerni-
tur: idem ſiquidem eſt principium alicuius con-
ſtituendi, & eiuſdem ab alijs diſtinguendi: ſed filiatio in eſ-
ſe ſuppoſitali, filium conſtituit: eadem ergo eum omnino
ab alio ſeiunget, ſeparabitque ſuppoſito. Amplius, ſi ali- 2.
quo modo prius eſt filius, quam ſpiret Spiritum ſanctum;
abſque dubio in eſſe ſuppoſitali ſpiratione conſtitui non
poteſt; alioqui prius eſſet filius, quam ſuppoſitum, quod
eſt falſum. filiatione ergo non ſpiratione, filius à Spiritu
ſancto diſtinguitur. Ad hæc, ſi ſpiratio actiua, filium in eſſe 3.
conſtituit perſonali, ſaltem in ordine ad Spiritum ſanctum,
& ab eodem diſtinguit; pari quoque ratione, & patrem
conſtituet, & diſtinguet, quod plane eſt impoſsibile: vna
ſiquidem reſpectu Spiritus producendi perſona eſſe vide-
retur,

De Spiritu ſancto.

retur, non duæ: vtrobique enim eadem eſſet actiua ſpiratio:
ſed tunc non tertia, ſed ſecunda potius in diuinis perſona
Spiritus ſanctus diceretur. Item, per idem, in ſeipſo indi-
4. ſtinctum aliquid eſſe dicimus, per quod etiam ab alio di-
ſtinguitur: ſed filius eſt vnica perſonæ indiſtincta, idque fi-
liatione: eadem ergo non ſolum à patre, ſed etiam à Spiri-
tu ſancto diſtinguitur. Sane, vnica eſt in filio proprietas &
conſtitutiua, & diſtinctiua, filiatio ſcilicet, qua & à patre, &
à Spiritu ſancto diſtinguitur. Si ergo ſpiratione, non autem
filiatione id ei competeret; duplex plane in ipſo proprietas
inueniretur: altera quidem conſtitutiua, altera vero di-
ſtinctiua, quod in rem ſimpliciſsimam cadere non poteſt.
5. Denique, id, quod ſuppoſitum conſequitur conſtitutum,
ab altero ipſum ſecernere, ſiue primo diſtinguere nequit:
quemadmodum in homine aperte cernimus, quem profe-
cto non riſibile à brutis primo, ſed rationale, ſeparat: in
eſſe namque ſpecifico, non riſibilitate, ſed rationalitate, ſeu
ratione conſtituitur. ſed ſpiratio, ſuppoſitum filij conſtitu-
tum conſequitur, non conſtituit: non ergo virtutem habet
diſtinguendi, ſeparandique, quippe, quæ vim non habeat
Filius diſtinguitur à Spiritu S. etiamſi ab illo non procederet. ſuppoſiti conſtituendi. Itaque filiatione, non autem ſpira-
tione filius à Spiritu ſancto diſtinguitur. vnde, ſi fas eſt dice-
re, ſi Spiritus ſanctus à filio non procederet; adhuc tamen
ab ipſo diſtingueretur. Sane, dum primum formale alicu-
ius rei conſtitutiuum manet, perſeuerat etiam eius diſtin-
ctio: ſed filiatio, filij conſtitutiua permanet, ſaltem in eſſe
intellectuali; & eius etiam diſtinctio permanebit: nam a-
moto poſteriori, non tollitur prius ſecundum intellectum:
igitur, filij diſtinctio, qua à Spiritu ſancto diſtinguitur, ſtat,
etiamſi ab eo Spiritus ſanctus non procederet, ſi fas ſit ita
Obiectio. nos loqui. Sed *dices*, ſi hæc ita ſe habeant, pari quoque ratio-
ne à patre diſtingueretur, quamuis ab eo non procederet,
quod plane impoſsibile eſſe conſtat: eſſet enim Spiritus ſan-
Solutio. ctus, etiamſi ab aliquo non ſpiraretur. *Reſp.* eodem modo à
patre, ſicut à filio diſtingui poſſe, ſi proprietates perſona-
rum conſtitutiuæ abſolute conſiderentur: pater enim pa-
ternitate, non ſpiratione in eſſe conſtituitur perſonali. ſi er-
go per impoſsibile, Spiritus ſanctus à filio tantum procede-
6. ret; à patre, vt dixi, diſtingueretur. Rurſus, quod duabus
certe differentijs à quopiam alio ſecernitur, quarum vna
eſt prior, altera vero poſterior: ſi poſterior auferatur; ma-
net vtique prior immobilis. ſed filius, primo à Spiritu ſan-
cto filiatione diſtinguitur, deinde ſpiratione. amota igitur
ſpiratione, adhuc in ſuo robore permanet filiatio, qua à
7. Spiritu ſancto diſtinguatur. Ad hæc, vbi eſt abſoluta, at-
que perfecta, denique formalis principiorum diſtinctio,
quorum vtrumque eſt ſufficiens, atque perfectum, reſpe-
ctu ſuæ productionis principium; alterum plane ab altero
ex ſuæ productionis virtute ſecernitur, atque diſtinguitur.
Sed filius producitur per modum naturæ, Spiritus autem
ſanctus per modum voluntatis: ſunt ergo diſtinctæ produ-
ctiones, atque diſtincta producta, etiam ſi vnum ab altero
8. non procedat. Singulæ præterea productiones ſuis termi-
nis eſſe completum, atque totale largiuntur: duabus enim
totalibus productionibus non ſubordinatis, neque eiuſdem
rationis, vtpote quia vna eſt naturalis, alia vero libera, eſſe
completum, atque abſolutum eidem communicari non
poteſt. Quum ergo hæ in diuinis productiones habeantur,
& ſint, vt antea oſtendi; rationi omnino conſentaneum eſ-
Obiectio. ſe videtur, vt ſuis productionibus diſtinguantur. *Dices*, ſi fi-
lius in diuinis non ſpiraret; proculdubio, non diſtinctæ, ſed
confuſæ eſſent productiones: & ipſe quoque eſſentia diuina,
ſi in diſtinctis non eſſet perſonis; productionum huiuſmodi
Solutio. principium dici non poſſet. *Reſp.* ſi vis ſpiratiua, vt ipſemet
aſſeris, & generatiua, vt principium quo, eſſentia ſit, notio-
nem aliquam, aut reſpectum non includens; non video,
quin ſine oppoſitarum relationum ratione, principium eſſe
poſsit: conſtet enim æque diſtinctam, atque perfectam eſſe
in ambobus, quam in vno, in patre, ſcilicet, & filio, quam in
ſolo patre. ſiquidem, ſi in patre, & filio ob oppoſitas relatio-
nes, productionum principium dicatur; tunc plene pater &
filius oppoſitarum relationum gratia ſpirarent, virtutemque
haberent ſpiratiuam, quia nimirum relatiue opponeren-
tur, quod reuera falſum eſt, Pater namque filio illam com-
municat. Prius ergo eſt in patre vis ſpiratiua, quam com-
municetur. igitur non ex oppoſitarum relationum ratione
illud proficiſcitur, vt quidem dicunt. Quomodo er-
go filius, à Spiritu ſancto diſtinguatur, ſatis, vt
arbitror, eſt manifeſtum.

CAP. II.

Filius à Spiritu ſancto, ſpiratione diſtinguitur, à quo non diſtingueretur, ſi ab eo non procederet.

ILlud medium vocatur, quod inter aliqua extre-
ma mediat: non autem inter illa, in quibus madij 1.
ratio inueniri non poteſt. Sic linea inter duo pun-
cta medium eſt, quæ diſtinguuntur ab inuicem:
ſed ſpiratio actiua mediat inter filium & Spiritum ſanctum,
non autem filiatio. ſed inter patrem potius & filium, quem-
admodum relatio inter extrema. ſpiratione ergo actiua,
non autem filiatione, à Spiritu ſancto, filius diſtinguitur.
Relatio præterea eodem modo diſtinguit, quo certe ma- 2.
net. ſed in diuinis manet, vt relatiue oppoſita: filius autem
ſpiritui ſancto, per filiationem non opponitur; ſed per ſpi-
rationem: igitur per ſpirationem ab eo diſtinguitur. Item, 3.
relationes diſparatæ in diuinis, perſonam à perſona non ſe-
parant, atque diſtinguunt. alioqui pater, cui huiuſmodi re-
ſunt, vna perſona non eſſet: ſed filiatio, & ſpiratio paſsiua
ſunt relationes diſparatæ: igitur non filiatione, ſed ſpira-
tione actiua, filius à Spiritu ſancto diſtinguitur. Amplius,
tantum intereſt inter generationem actiuam, & ſpiratio- 4.
nem actiuam; quantum inter ſpirationem paſsiuam, & fi-
liationem, & è conuerſo: ſed primæ, perſonam diſtinguere
nequeunt: nam cum ſint in patris perſona, illam plene non
diuidunt: atque diſtinguunt. nec ergo filiatio, & ſpiratio paſ-
ſiua. Iterum, eo Spiritus ſanctus à filio diſtinguitur, quo ad 5.
ipſum refertur, vel è conuerſo: ſed filiatione ad patrem,
non autem ad Spiritum ſanctum refertur. igitur, filiatione
à Spiritu ſancto non diſtinguitur; eandem enim relatio-
nem ad plures terminos referri, eſt impoſsibile. Item, eo 6.
filius à Spiritu ſancto diſtinguitur, quo ſane diſtingueretur,
ſi per impoſsibile, pater non eſſet, vel filius non eſſet à pa-
tre. quocunque enim alio extrinſeco circumſcripto, illud
quod diſtinguitur à quolibet, ſemper idem perſeuerat. ſed
hæc eſt ſpiratio actiua, non autem filiatio; ſiquidem ſi pater
non eſſet, aut filius non eſſet à patre, filiatio prorſus deſtrue-
retur: ergo quod prius. Sane, quo primo à ſpiritu ſancto fi-
lius ſecernitur; eo maxime diſtinguitur: ſed ſpiratione a-
ctiua primo ſeparatur: igitur ſpiratione actiua, à Spiritu ſan-
cto maxime diſtinguitur. Itaque, filium à Spiritu ſancto,
ſpiratione actiua diſtingui, clariſsime patet. Ex quo ſequi-
tur, quod ſi à filio non procederet; ab eo profecto non di- *Si Spiritus non procederet à filio, non diſtingueretur ab eo.*
ſtingueretur: diſtinctio namque ſecundum relationes ſe-
paratas, diſtinctionem ſecundum relationes oppoſitas, præ-
ſupponet, neceſſe eſt: quæ omnium maxima eſt, atque pri-
ma. At, ſi Spiritus ſanctus à filio non procederet; hac plene
vterque oppoſitionis relatione careret, & ex conſequenti 3.
nulla illis ineſſet ſeparata relatio: igitur, ſi Spiritus à filio
non procedit, ab eo nequaquam diſtinguitur. Iterum, in 4.
diuinis perſonis, non penes eſſentiam, ſed penes habendæ
eſſentiæ modos, diſtinctio attenditur: hac reuera ratione
diſtinctio eſt in diuinis, quia Deus eſt ex Deo. At, Spiritus
ſanctus, ſi à filio non procederet; ad ipſum, veluti Deus ex
Deo, referri non poſſet: ergo ab ipſo non diſtingueretur.
Iterum, ſi Spiritus ſanctus non ſpiretur à filio; non conſti- 5.
tuitur in eſſe perſonali. tenet conſequentia: nam ſpiratio a-
ctiua filij in eſſe perſonali, conſtituit Spiritum ſanctum. Ad-
de hoc, quod vnum oppoſitorum illud, cui ineſt, neque-
quam diſtinguit, niſi ab habente eius oppoſitum. albedo
namque ab eo tantum diſtinguitur, in quo profecto nigre-
do inuenitur. vna ergo relatio ab aliquo alio diſtingui non
poteſt, niſi ab eo tantummodo, cui oppoſita ineſt relatio:
ſed inter filium, & Spiritum ſanctum, nulla eſt relatio op-
poſita, niſi ſpiretur à filio. igitur, ſi Spiritus ſanctus à filio
non procedit, ab eo vtique nequaquam diſtinguitur. Quo- *Anſelmus.*
modo ergo à patre, vel à filio aliquis eſſe dicitur, ſi ab eo non
procedat, atque eſſe non habeat? Quoniam ergo Spiritus de
filio eſt, ideo ad ſe inuicem referuntur. Amplius, generari, 4.
& ſpirare, ideo certe diſtinguuntur; quia illorum alterum,
oppoſitum alterius ferre, ac ſuſtinere poteſt. ſpirare nam-
que atque generari in filio ſimul ſunt. Pari ergo ratione
ſpirari & generari, ab inuicem minime diſtinguerentur, ſi
alterum illorum, oppoſitum alterius ferre non poſſet, nem-
pe generari, ipſum ſpirare. Si ergo filius in diuinis non ſpi-
ret, abſque dubio generari, & ſpirari ab inuicem non di-
ſtinguerentur. & ex conſequenti genitum à ſpirato nequa-
quam differret. Sane, generari, & ſpirari tunc nequaquam
diſtin-

De Spiritu ſancto. diſtingui poſſent: non quidem ex parte termini, quippe cum vnus ſit amborum formalis, vtpote diuina eſſentia, nec ex parte principij, idem enim eſt, eſſentia ſcilicet; nec ex parte producentium, ab eodem namque eſſent ſuppoſito, hoc eſt, à patre, qui perſonaliter diſtinctus eſt: igitur nullo modo hæc ab inuicem diſtinguerentur. Ex his ergo conſtat, Spiritum ſanctum à filio non eſſe diſtinguendum, ſi ab eo procedere negauerimus.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1\. AD 1. medium ſecundum rationem, quod eſt formaliter alterius extremorum conſtitutiuum, ſicuti eſt filiatio in diuinis, quæ eſt filij conſtitutiua, non ſolum extremum ab extremo diſtinguit; ſed prorſus à quocunque, quod non eſt huiuſmodi. Quamobrem, ſi linea alicuius eſſet puncti conſtitutiue, in eſſe vtique punctali, non ſolum ipſum diſtingueret ab vno, vel altero, ſed ab omni omnino non tali: patet ergo quomodo filiatio tum à patre, filium diſtinguit, tum etiam à Spiritu ſancto. 2. Ad 2. relatio, non ſolum per relationem oppoſitam, verumetiam per diſparatam ſeparat, & diſtinguit: ſecundum ſeipſam enim realiter, formaliterque ad vnum tantum ſuppoſitum refertur; ab alijs tamen diſparans ſecernitur, & diſtinguitur. vnde, quamuis filiatio ad patrem proprie referatur; ipſa tamen non ſolum à patre, ſed etiam à Spiritu ſancto diſtinguitur. 3. Ad 3. relatio, quæ perſonas conſtituere nequit, quippe quæ inuenit conſtitutum ſuppoſitum, cuiuſmodi eſt ſpiratio actiua; ea plane perſonas non diſtinguit: igitur, illæ ſunt diſtinctiuæ relationes, quæ profecto ſunt & perſonarum conſtitutiuæ: in cauſa autem eſt illarum natura, atque proprietas. 4. Ad 4. relationes, quæ principij, ſeu producentis partem poſſident, perſonam producentem non diſtinguunt, aut multiplicant, etiamſi illarum numerus creuerit, maiorque extiterit. ſecus autem ſi productorum partes obtinuerint. Sane, maior vnitas in principijs, cum minori productorum vnitate conſiſtere valet: nam in eodem patre ad plures filios, plures etiam inueniuntur relationes paternitatis, non autem è conuerſo. *In eodem patre ad plures filios, plures relationes.* In eodem præterea ſuppoſito, diuerſæ ſunt relationes producentis: per modum naturæ ſcilicet, & per modum voluntatis, cui ertis ed diuerſe vtique producta. in eodem autem producto reſpectu eiuſdem producentis, non ſtant duæ productiones paſſiuæ, imo nec ea diuerſa quidem productiua totalia, ſi ſubordinata non extiterint. quare non ſequuntur generatio actiua, atque ſpiratio, patris perſonam non diſtinguunt: igitur, nec filiatio, & ſpiratio paſſiuæ: illæ enim producentis, hæ autem productorum officio funguntur: ideo hæ quidem diſtinguendi authoritatem, illæ autem minime exercent. 5. Ad 5. Maior eſt falſa, diſtingui ſiquidem in diuinis, non eſt referri realiter: diſtinctio namque ibi nequaquam eſt realis, ſed rationis relatio. Proinde non eo filius à Spiritu ſancto diſtinguitur, quo ad ipſum realiter refertur. Sed *dicis*, Realiter diſtinguuntur; ergo diſtinctionis relatio eſt realis. *Dico*, realiter diſtingui quoad diſtinctionis fundamenta: nam ſi fundamenta realia ſunt; & ipſa quoque diſtinctæ realia erunt. Quamobrem, etſi Spiritus ſanctus ad filium non refertur ſpiratione; ab eo tamen ſpiratione primo non diſtinguitur, ſed filiatione, quæ filij perſonam conſtituit. 6. Ad 6. maior eſt vera: ſed minor includit impoſſibile: ſi enim filius à patre non eſſet, nec quoque pater eſſet, atque ita à Spiritu ſancto non diſtingueretur, quia profecto non eſſet: quomodo enim eſſet Spiritus, ſine ſpirante? Ad confirm. minor eſt falſa. Per illud namque filius à Spiritu ſancto diſtinguitur, per quod maxima conſtat, atque perſonaliter ab ipſo ſeiungitur. ſed per filiationem in eſſe perſonali & completo conſtituitur: igitur per filiationem à Spiritu ſancto diſtinguitur, non autem relatiue, aut diſtinctiona, quæ ſuper oppoſita relatiua fundamentorum habere videtur. *Soluuntur argumenta.* Itaque filium à Spiritu ſancto, filiatione, non ſpiratione diſtingui ſane putare arbitror. Reſtat ergo, quæ pro alia ſententia habentur argumenta, in medium adducere, eaque breuiter compendioſeque ſoluere: & primo quidem ad primum ita dicimus: ſi de relationibus originis loquendum 1. *Relationes originis.* nobis ſit, diſtinctio plane ſecundum diſparatas relationes in eiſdem ferme duabus diuinis perſonis, diſtinctionem ſecundum oppoſitas non præſupponit, ſed interdum è conuerſo potius. Bene autem id verum eſt, ſi communes relationes extiterint. Quam ob cauſam diſtinctionem inter qualitatem, ſimilitudinemque patris, ad filium, ipſorum diſtinctionem ſecundum oppoſitas relationes præſupponere, neceſſe eſt, nempe generationem actiuam, atque paſſiuam. Porro, id in omnibus perſonis obſeruandum non *De Spiritu ſancto.* eſt, vtpote inter patrem, & Spiritum ſanctum, ſimiliter inter filium & Spiritum ſanctum. 2. Ad 2. Quamuis in diſtinctis perſonis ſint relationes oppoſitæ; ſufficit tamen ad perſonalem diſtinctionem, relationum diſparatio. *Sanè, Spiritus ſanctus non eſt filius*, inquit Anſelmus ibidem; *nam filius naſcendo eſſe habet à patre, Spiritus autem ſanctus, procedendo.* Sed *dicis*: *Obiectio.* *Eſſentia*, authore Boetio de trinit. *continet vnitatem, & relatio multiplicat trinitatem. nulla ergo perſona ab alia diſtinguitur, quæ relatiue non refertur ad illam.* ſed Spiritus ſanctus ſi à filio non procederet, ad ipſum certe referri non poſſet: nec ergo ex conſequenti ab ipſo diſtingueretur. *Solutio.* Reſp. relationem, trinitatem quidem multiplicare, non tantum ab oppoſita, verum etiam à diſparata, ſibique incompoſſibili. 3. Ad 3. conſeq. gratia materiæ bene ſequitur, non autem per ſe, & ex formali conſequentia. Ad confirm. dico, vnum oppoſitum, oppoſitionis gratia nihil niſi ab altero diſtinguere oppoſito: at diſtinctione abſolute communiterque accepta, etiam à non oppoſito poſſe diſtinguere. Proinde album, non ſolum à nigro, ſed etiam à quocunque non albo diſtinguit. Sic etiam filiatio non tantum à patre, ſed à quocunque non filio, & ex conſequenti à Spiritu ſancto vim habet diſtinguendi. 4. Ad 4. *Generatio actiua & ſpiratio actiua.* generationem actiuam, à ſpiratione actiua, diſtingui non aſſerimus, quod oppoſitum alterius recipere poſſit, quaſi hæc ſit formalis, atque præciſa cauſa diſtinguendi, ſed cauſaliter potius. Quare, ſi per impoſſibile ſolus pater in diuinis ſpiraret; adhuc nihilominus à ſpirare nequaquam remoueretur diſtinctio generandi: ſeipſis enim formaliter, atque realiter diſtinguuntur, ſiue à diuerſis ſint principijs formaliter diſtinctiuis, ſiue ab vno principio indiſtincto. Ad confirm. reſp. generari & ſpirari diſtingui poſſe, etiamſi ab eodem eſſent principio, ſiue ſuppoſito: diſtinguerentur enim formaliter, aut ex parte terminorum formalium, qui ſunt natura, & amor, denique vel ex ſeipſis formaliter, perſtante principij ſuppoſitique vnitate, à quo plures poſſe emanare productiones, paulo ante demonſtraui. Sed dicet aliquis: *Obiectiones.* Relatio in diuinis, aut diſtinguit ſecundum quidditatem, aut ſecundum eſſe. non ſecundum eſſe, quia ſic non tranſit in eſſentiam, vel ſubſtantiam: igitur ſecundum quidditatem. 1. Ad ſecundum quidditatem, oppoſitum ſolummodo reſpicit: ab oppoſito ergo tantum diſtinguit. ſed ſi Spiritus ſanctus à filio non procederet; profecto in filio, & Spiritu 2. ſancto relationes oppoſitæ minime eſſent. ergo. Item, ſi relationes diſparatæ, perſonas ſufficienter diſtinguere queunt; in patre reuera duæ eſſent perſonæ, in quo generatio actiua, atque ſpiratio actiua eſſe probantur. Reſpondeo ad primum, relationem, & ſecundum eſſe, & ſecundum quidditatem diſtinguere: relationis enim quidditas ad aliud eſt, *Solutio.* 1. ſiquidem abſque huiuſmodi reſpectu ad aliud relatio non intelligitur, ſed abſolutum potius. Cum autem infers, ſi tranſit in eſſentiam, non diſtinguit: negatur conſequens: tranſit namque ſecundum identitatem, ſed manet formaliter. Non opus eſt autem veram identitatem eſſe formalem; nam huius tranſeuntis formalis ratio, non eſt illius eſſentiæ, in quem tranſit ratio formaliter. Porro, quod eſt ſibi proprium, huic formali rationi competit. Eſt autem ſibi proprium, ab omni relatione tam oppoſita, quam diſparata, *Relatio oppoſita & diſparata.* atque incompoſſibili realiter diſtinguit: ideo, cum hoc, quod vere tranſit, vere etiam manet, quantum certe ſufficit reali diſtinctioni, quo non ſolum ab oppoſito quidem relatiuo diſtinguatur, verum etiam à relatione diſparata, ſibique incompoſſibili. 2. Ad ſecundam obiectionem ex ſupra dictis patet ſolutio: tanta enim diſtinctio productiuis actionibus neceſſaria non eſt; quanta plane eſſe videtur paſſiuis: idem namque duabus productionibus, eiſdemque oppoſitis produci, atque eſſe accipere, eſt impoſſibile. non autem, eidem duabus productionibus actiuis eſſe poſſe largiri diſtinctas perſonas. Quomodo ergo Spiritus ſanctus à filio diſtinguatur, iam dixiſſe me puto.

CAP. IV.

Pater & filius ſunt vnum principium ſpirandi.

NOn parua apud veteres de vi ſpirationis extitit controuerſia, vtrum à patre illa tantummodo manaret, necne, quem principium in diuinis appellarunt; idcirco, rationi conſentaneum eſſe arbitror, quo huiuſmodi negotium clarius, lucidiuſque emineat, de principio ſpirandi, verba facere. *Principium in diuinis.* Principium proprie intelligitur cauſa agens, & mouens 1. phyſ. com. 1. nam *Quid principium.*

De Spiritu ſancto.

ad principij rationem ſpectet primum eſſe. 5. met. Quoniã
autem ſecundum eſſe reale, formam atque finem, agens
præcedit; etiam ſecundum naturam perfectionemq;, ma-
teriam antecedere ſcribitur. Ex quo patet, principium ex
ſua propria ſignificatione oſtendere cauſam agentem, atque
mouentem. Differt autem principium ab elemento, vt 12.
met. legitur *com.* 23. Etenim dignius eſt, inquit Commen-
tator, vt principium de cauſis dicatur extrinſecis, elemen-
tũ vero de cauſis intrinſecis, quemadmodũ & 1. *phy.com.*1.&
5.*met.com.*4. clariſsime docet. Cæterum, duplex eſt principiũ
in diuinis, primum quidem principium quod productiuũ,
& illud eſt ſuppoſitum: & principium quo, & illud eſt po-
tentia productiue, vt 5. habetur. & 9. *met.* In Deo autem
principium eſſe ad intra, ratio omnino docet: principium,
inquam, & quod, & quo. principium autem quod, aliud
producit, vtpote aliud ſuppoſitum: principium autem quo,
diuina eſt eſſentia. Itaque principium quo, in diuinis ad
intra, ſine principio quod, ponendum non eſt: neque prin-
cipium cauſale ad intra: in Deo enim idem ſunt eſſentialiter
omnia. propterea in ipſo cauſatum eſt nihil. Eſt autem in
Deo principium cauſale ad extra: Deus namque & creatu-
ra, ſicut cauſa & effectus eſſentialiter diſtinguuntur. Porro,
cauſa creaturarum extrinſeca eſt, non autem intrinſeca;
componibilis, vt ita dicam, non eſt. Ratio autem princi-
pij, tum ad intra, tum etiam ad extra eſt vniuoca in Deo: v-
triuſque enim ratio, eſt relatio rationis: nam Dei ad creatu-
ras nulla eſt relatio realis: ſiquidem ei, quod eſt ſimpliciter
reale, cuiuſmodi eſt ens reale, & ei, quod eſt ſecundum quid
tale, cuiuſmodi eſt ens rationis, nihil eſt commune vniuo-
cum. Principium autem huiuſmodi ad intra, notionaliter,
ſeu perſonaliter ſumptum, relatio eſt productionis realis:
eſſentialiter autem, relatio rationis. Cæterum, pater & fili-
us, non plures ſed vnus ſunt ſpirator: ſubſtantiuum enim
non augetur, ſiue pluríficatur, niſi & ſignificatum pluríſice-
tur: ſubſtantiuum namque ſubiectum, à propria forma nu-
merum, atque augmentum recipit. Sic, hoc nomen Deus nõ
pluríficatur, quia nec ipſa Deitas augetur. At perſona augeri
poteſt, quippe cum ipſius ſignificatum augeatur. Porro, ſi-
gnificatum huius nominis ſpirator, ob vnitatem actus, quã
habet, nempe ſpirationem actiuam, multiplicari non po-
teſt, dum tamen ſpirantes, non autem duo ſpiratores pater &
filius dici poſſunt: nam cum duo ſpirantes dicantur: duo
certe adiectiua oſtenduntur, quorum vnum, alterius de-
pendentiam terminare nequit, cum ſint ambo dependen-
tia, nullumque dependens plene terminetur, niſi ad aliquod
plane independens. Itaque, cum duo ſpirantes dicuntur, ex
vi profecto ſermonis, ſpiratio, dualitatem non recipit, ne-
que viciſsim dualitas, dualitatem multiplicat. Ambo ergo
illa adiectiua ad aliquod ſubſtantiuum terminantur, ſicuti
accidentia inuicem coniuncta ad aliquod ſubiectum. Senſus
ergo eſt, cũ duo ſpirantes dicuntur; ac duo aliqui, duæ per-
ſonæ ſpirantes ſcilicet numerantur: cum vero duos ſpira-
tores; duos actus diſtinctos ſignificamus; ſed vna eademq;
eſt ſpiratio, vnuſq; actus amborum: vnus ergo, & non plu-
res ſunt ſpiratores nam ſpiratores, quoniam eſt ſubſtanti-
uum. illius adiectiui duo, dependentiam terminat; & viciſ-
ſim, illud adiectiuum duo, ſubſtantiuum illud determinat.
Vnde ſpiratio, quæ eſt forma actiua & penitus vna, per ſub-
ſtantiuum ſub formæ dualitate deſignatur; Patet autem, &
filius, aut eſſentia, vel perſona, aut vi ſpiratiua vnus, aut mul-
ti ſpiratores dici poſſunt. Porro pater, & filius vnum ſunt i-
dentice principium ſpiratiuum quo, ſiquidem identice ſunt
vna eademque virtus ſpirandi: ſpirant enim quatenus vnũ
ſunt, in vi ſpiratiua, non autem quatenus vnum ſunt in eſ-
ſentia, aut perſona, alioqui Spiritus ſanctus ſpiraret cum il-
lis eſt reuera vnum cum patre, & filio eius in eſſentia. Pater
præterea, & filius non ſunt vnum principium, qood Spiri-
tus ſancti: principium namq; quod ſuppoſitum eſt, pater au-
1. tem, & filius non vnum, ſed duo ſuppoſita ſunt. neque for-
maliter vnum principium quo. principium ſane quo, eſt vis
ſpiratiua: at pater & filius formaliter vis ſpiratiua eſſe non
poſſunt: itaque, vt dixi, pater & filius nõ duo, ſed vnus ſunt
ſpirator ob cauſam plane, quam iam dixi: tum etiam, quia
2. pater & filius ſunt vnum principium ſpirandi quo, quod eſt
voluntas. hoc autem principium ſpirator conuenientiſsime
explicat, atq; enunciat: ſpiratores vero minime; deſtruunt
enim principij vnitatem. vnum autem ſpirantem non dici-
mus, ſicuti vnum ſpiratorem: alterum enim vt dixi, adiecti-
3. ua, alterum autem ſubſtantiue intelligitur. Amplius, omni
plane formali entitati, aliquod ens adæquate illi correſpon-
deat, neceſſe eſt voluntati autem fœcundæ, ſpirationique a-
ctiuæ, pater ſolus, aut filius correſpondere adæquate nõ po-
teſt: vterque ergo neceſſarius eſt, quo adæquata eſſe poſsit
ſpiratio: ideo congruentiſsime ſpiratoris nomine exprimi-
tur. vnus ergo eſt ſpirator. Sed *dicet aliquis*, pater & filius ſpi-
rant vt vnum, vel in quantum diſtincti. Nam ſi vna eadem-
que ſit in ambobus voluntas, qua quidem concorditer ali-
quid volunt, concordia autem concordantium ſuppoſito-
rum diſtinctionem connotet; dubium certe eſt, an pater &
filius huiuſmodi certe voluntate, quatenus vna eſt, & ſpirẽt,
& vnum ſint; an potius, quatenus ſint hac voluntate con- 1.
cordes: ſed hoc vltimum plane non admodum approban-
dum, tenendumq; eſſe videtur: vis enim ſpiratiua non mi-
nus perfecta eſt in patre, quatenus filio origine prior eſt, quã
virtus generatiua. Pater ſiquidem à filio perfectionis nihil
accipit, nec ex conſequẽti ex filij genitura. In illo ergo prio-
ri, vim ſpiratiuam cum perfectiſsime habeat, non opus eſt
illi amore mutuo, neque viciſsim filio, quo virtutem ſpiran-
di perfectiſsime poſsidere queat. Amplius, ſi vis ſpiratiue, 2.
mutuo concordiq; amore opus habet, vt perfecta eſſe poſ-
ſit; abſq; dubio perfectior in ambobus reputanda eſſet, quã
in vno, ſiue altero ipſorum. Sed hoc eſt plane erroneũ: nam
cum filius illam à patre accipiat, in patre autem perfecta non
inueniretur, nec etiam in filio, quod eſt impium, & penitus
deteſtandum. Deinde, prior eſt voluntas perfecte, obie- 3.
ctum habens infinitum diligibile, ſibi præſens in aliquo ſup-
poſito actionem continente, quam ſit amor obiecti. ſed
voluntas, ſub ratione principij, eſt vis ſpiratiua perfecta.
Ergo. ita enim ſe habet principium quo liberum operandi,
producendique. actu namque nequaquam diſtinguitur li-
bertas. neque ipſe actus eſt in ſe formaliter liber, ſed deno-
minatio potius extrinſeca. Quare, quemadmodum ſi intel-
lectus, verbi producendi principium ſit, id ei tribuendum
non eſt, quaſi mediante actu intelligendi. ſic etiam volun-
tas, non expectato amoris actu, veluti completiuo princi-
pio, eſt perfectiſsimum principium quo. Sed *dices*, ſi res ita
ſe habeat, voluntas ergo diuina ſecundum ſe, actumque vo-
lendi eſt prior origine in patre quam filius ſimiliterque Spi-
ritus ſanctus creaturæ eſſet productiuum principium: obie-
ctum præterea non concurret cum potentia in diuina pro-
ductione, potentia enim etiam ab obiecto diſtincta, infini-
ta eſt & libera, ſi fuerit perfecta voluntas. *Dico*, exemplum,
quod de creatura adductum eſt, non eſſe ſimile. etenim, vt
artificiatum producitur, proinde eam oportet, & præcogni-
tam, & amatam eſſe à tribus. Ad illud de obiecto, reſpon-
deo: obiectum, veluti principium ad intra productiuũ, neq;
etiam ad extra, cum potentia concurrere, ſed vt rationem
potius producendi: alioqui in patre, reſpectu quidem filij,
& in ambobus, reſpectu Spiritus ſancti, & in tribus, reſpe-
ctu creaturæ, duplex inueniretur ad productum realis rela-
tio, iuxta, ſiue ſecũdum duo plane fundamenta, potentiam,
& obiectum ſcilicet, quod plene conſtat eſſe falſum. Liquet
ergo patrem & filium, in quantum vnum, non autem in
quantum diſtinctos, Spiritum ſanctum producere. Sane, 4.
aut pater & filius, mutuo amore, quatenus amor abſolutus
eſt ſpirant, aut quatenus eſt mutuus. ſi primo modo intelli-
gas, in hanc oportebit te abſurditatem incidere, vt dicas, v-
num eſſe, atque totaliter, ſeu penitus indiſtinctum quod ple-
ne à veritate abeſt: ſi vero ſecundo modo, aliam etiam, &
fortaſsis maiorem non effugies abſurditatem, nempe, vt di-
cas, mutuum iſtum amorem, principium eſſe producendi.
at, huiuſmodi modus reſpectum ſonat in amore multiplica-
to in patre & filio: igitur non tanquam vnum, ſed vt duo
potius ſpirarent principia. Itaq; voluntas tum in patre, tum
etiam in filio completum, perfectumq; eſt ſpirandi princi-
pium: cuius reuera perfectionem non ingreditur aliquis a-
ctus amandi, tamen ſi prior ſit in vtroque quam actus ſpirã-
di. Igitur pater & filius, reſpectu principij productiui, vt v-
num quidem producunt; reſpectu vero ſuppoſitorum, vt
diſtincti, atq; ab inuicem ſeparati: communicat enim pater
filio omnia in illo priori originis ſigno, nempe intellectio-
nem, eſſentiam, volitionem eſſentiæ quibus eſt beatus: intel-
lectum etiam, non quatenus eſt fœcundus, quippe cum illũ
habeat per productionẽ intellectus, ſiue memoriæ, vt prin-
cipio adæquatam; voluntatem autem illi fœcundam com-
municat, tanquam principium, quo Spiritus ſancti produ-
cendi. non enim illam accipit per productionem voluntati
adæquatam, quia nimirum per motum non proceſsit vo-
luntatis. voluntatem ergo fœcundam filius habet, actumq;
amandi diuinam eſſentiam, & patrem: attamen ille actus, ad
voluntatem, quatenus eſt principium quo fœcundum ad
ſpirandum, nequaquam ſpectare videtur. Demum pater, &
filius, Spiritui ſancto, quæ ſunt perfectionis ſimpliciter, per
illud idem principium totaliter indiſtinctum communicãt
omnia. Hæc autem in priori originis ſigno in patre abſolu-
tiſsima, perfectiſsima ſunt, quibus ſecundum ſe eſt beatiſsi-
mus,

Cauſa & elementũ. 3. de an. 19. — *Principiũ quod, & quo.* — *Suppoſitũ principiũ quod.* — *Potentia productiua principiũ quo.* — *Ratio principio vniuoca in Deo.* — *Pater & filius vnus ſpirator.* — *Duo ſpirantes ſed non duo ſpiratores.* — *Vna virtus ſpirandi.* — *Vnus actus ſpirandi.* — *Ex ſpirans vt vnum, vel vt diſtincti.* — *Voluntas in patre, & in filio completiuũ principiũ ſpirandi.* — *Voluntas fœcunda.* — *Voluntas fœcunda in filio.*

De Spiritu ſancto. mus, hoc eſt, eſſentiæ, intellectio, fœcunditas vtriuſque ſexus, vt dicit Mercurius, id eſt, fœcundus intellectus fœcundaque voluntas in noſtro beatiſsimo ſanctiſsimoque Pymandro. Sed dicet aliquis, Spiritus ſanctus eſt amor iucundiſsimus, & mutuus: in patre ergo, & in filio eſt huiuſmodi, *Obiectio.* vt ita dicam, amoris mutuitas, quæ Spiritum ſanctum producunt. Profecto, vis ſpiratiua, concordiam denotat, amoremq́ mutuum patris ad filium, & viciſsim filij ad patrem, *Amor mutuus an ſit in Deo.* in quibus profecto aliqua habetur diſtinctio: igitur, quatenus ſunt diſtincti ſpirant, nam amor mutuus, arguit diſtinctionem amantium. Reſp. ſi amor in Deo eſſet iucundiſsimus, quia mutuus. igitur, pater, amore, vt in ſeipſo non eſſet *Solutio.* formaliter Deus, ſed vt in filio potius, idq́ correlatiue. At, amor, quo pater eſt beatus, eſt amor iucundiſsimus, pater ergo prius origine beatus dicendus non eſſet, quam filius. Amor mutuus præterea in nobis iucundiſsimus eſt, quia amati redamatio, ſiue amoris viciſsitudo, deſiderium auget amantis. ſed hoc non cadit in Deum, filium non redamationis, ſed propriæ eſſentiæ cauſa diligentem. hæc primo amatur à patre, cuius gratia, filium diligit: vt ergo illi ſit iucundiſſimus amor, mutuo amore non indiget. Quando ergo dicitur, Spiritus ſanctus eſt amor iucundiſsimus, conditiones *Amor iucundiſſimus.* oſtenduntur ſuppoſitorum ſpirantium, quæ in ſpirando conueniunt: quod vero ad principij productiui naturam ſpectat, authore Auguſt. *Pater*, inquit, *& filius vnum ſunt principium ad Spiritum ſanctum ſicut pater & filius, & Spiritus ſanctus ſunt vnum principium ad creaturas.* ſed de his ſatis. *Aug. 5. Trin. 14.*

C A P. V.

Patrem & filium non eſſe vnum principium Spiritus ſancti.

1. Actio eſt ſuppoſiti: igitur duorum ſuppoſitorum non eſt vna actio: Spiritus autem ſanctus, patris filijque actione producitur: igitur agentes diſtincti producunt.

2. Amplius, Spiritus ſanctus eſt patris ac filij nexus, communiſque vnio teſte Auguſt. *6. Trin. c. 5. 6.* nexus autẽ eorum eſt, qui aliquo modo diſtincti ſunt. igitur ab eis procedit, quatenus diſtincti ſunt: & ita non vnum, ſed plura ſunt principia productiua.

3. Iterum, ſi producunt in quantum vnum, aut in quantum vnum in eſſentia, aut in quantum vnum in perſona, vel in quantum vnum in vi ſpiratiua: non in quantum vnum in eſſentia, alioqui Spiritus ſanctus ſeipſum produceret, eſt enim vnum in eſſentia cum patre & filio. neq́ in quantum vnum in perſona, ſic namq́ vnum nõ ſunt. neq́ in quantum ſunt vnum in vi ſpiratiua, alioqui pater duo eſſet principia, ob duas ſane vires productiuas, quarum altera filium, altera vero ſanctum producit Spiritum.

4. Præterea, filius non magis conuenit cum patre, quam Spiritus ſanctus, vna eſt omnium diuina eſſentia: ſed pater & Spiritus ſanctus, reſpectu alicuius perſonæ in diuinis, vnum principium nequaquam appellantur: ergo, nec pater & filius. nam ſi id contingeret, ob aliquam proprietatis vnitatẽ; pari quoque ratione, ob duas etiam proprietates, pater vt dixi, duo eſſet principia. & filij quidem, & Spiritus ſancti.

5. Ad hæc, ſi pater & filius ſunt principium Spiritus ſancti, aut vnum, quod eſt pater, aut non: non primum, alioqui filius eſſet pater. neque ſecundum, aliter pater, non eſſet pater. Igitur pater & filius non ſunt principium Spiritus ſancti.

6. Item, ſi pater & filius ſunt vnum principium Spiritus ſancti; è conuerſo etiam dici poſſet, quod vnum principium Spiritus ſancti ſit pater, & filius. ſed hæc eſt falſa hoc enim, quod dico principium, ſupponet neceſſe eſt, vel pro perſona patris, vel pro perſona filij. ſed vtroque modo eſt falſa: igitur hæc eſt falſa, pater & filius ſunt vnum principium Spiritus ſancti.

C A P. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. Ad primum, in diuinis ſaltem actiones ſuppoſitorum ſunt, veluti per ſpirare, & generare denominatorum: nec valet, ſuppoſita ſunt duo, ergo ſpirationes duæ; in duobus ſiquidem eſt idem ſpirandi principium indiſtinctum. Vnde, ſicut in duobus poteſt eſſe vna ſcientia, nec ſequitur, ſunt duo ſcientes, ergo ſunt duæ ſcientiæ: ſic etiã in diuinis ſunt duo ſpirantes, ergo duo ſpiratores. Præterea phil. authoritas ita intelligenda eſt: actiones ſunt ſuppoſitorum, hoc eſt, ſingularium. ſed tunc nihil ad rem, cum ad diuina non ſpectent.

2. Ad 2. Quamuis pater & filius ſint perſonaliter diſtincti, producunt tamen Spiritum ſanctum, nexum, ſiue amorem: nõ quidem vt plura, ſed vt vnum, tametſi plura ſint ſuppoſita. *De Spiritu ſancto.* quæ in ipſo connectuntur amore, ſiue nexu, veluti in communi producto, alioqui non connecterentur, ſi diſtincta non eſſent. non habent autem commune productũ in quãtum diſtincta, ſed in quantum vnum, vnde productum vnum eſt ab eis, quatenus ſunt vnum producens.

3. Ad 3. Patrem & filium ſpirare dicimus Spiritum ſanctum, quatenus ſcilicet vnum ſunt in virtute ſpirandi: neque ex hoc ſequitur, patrem duo eſſe principia productiua, ob duplicem in ipſo fœcunditatem exiſtentem: nam vt plures ſint producentes, neceſſaria eſt ſuppoſitorum numeratio; vnus ſiquidem plures ſcientes non dicitur, tametſi plures habeat ſcientias. Itaque, quoniam vna eſt patris perſona, plura principia ſeu duo principia ob duplicem virtutem productiuam, dici non poteſt.

4. Ad 4. In diuinis ſimilitudo, & diſsimilitudo ſecundum eſſentiam, non autem ſecundum proprietates attenditur relatiuas: quam ob cauſam pater non eſt ſimilior ſibi, quam filio, ſic etiam, neque filius ſimilior eſt patri, quã Spiritui ſancto. Quando ergo dicis, pater & Spiritus ſanctus non ſunt principium alicuius perſonæ in diuinis, nec ergo pater & filius. negatur conſequentia: diuinarum enim *Spiritus S. non eſt principium productiuum perſonæ diuinæ.* productio perſonarum, non eſſentiam, ſed proprietates conſequitur originis. Cum autem pater, & filius vnam eandemque habeant voluntatem fœcundam; recte, vt vnum principium, ſpirant tertiam in trinitate perſonam. hoc autem, quia Spiritui ſancto tribui non poteſt; ideo alicuius non eſt perſonæ diuinæ principium productiuum.

5. Ad 5. Pater & filius ſunt vnum principium quod eſt pater, aut vnum principium, quod non eſt pater. hæc plane duo non ſunt contradictorie oppoſita, ideo alterum admittere neceſſarium non eſt. Cum enim dicimus patrem & filium vnum eſſe Spiritus ſancti principium; hoc rei vere, quod dico principium, determinatam ſuppoſitionem non habet, ſed confuſam potius, pro duabus ſcilicet perſonis ſimul. ex quo patet in proceſſu argumenti, fallaciam figuræ dictionis abſconditam eſſe, à confuſa nimirum ſuppoſitione, ad determinatam procedendo.

6. Ad 6. Pari facilitate ſoluitur, vnum certe principium Spiritus ſancti patrem. ac filium eſſe confitemur ſiquidem hoc, quod voco principium, non pro vna tantum. ſed etiam pro duabus indiſtincte ſupponit perſonis. Quomodo autem pater & filius vnum ſint Spiritus ſancti principium, quidue ſit principium in diuinis, dixi.

D I G R E S S I O N I S Q V A R T Æ

C A P. I.

Pater etſi vniformiter, prius tamen origine ſpirat quam filius Spiritum ſanctum.

Ex his, quæ paulo ante annotata ſunt, iuſta, atque legitima quæſtio exoritur, an actus ſpirandi, ſiue ipſa vis ſpiratiua, vniformis ſit in patre & filio, necne, an forraſsis aliquo modo originis prius ſpiret pater, quam filius: Pater enim à ſe habet omnia, filius autem à patre: aliquis ergo ibi eſſe videtur originis ordo: ſiquidem *Primum ſignum originis. & ſecundum.* tunc ibi eſt ordo originis, vbi vnum eſt ab alio, ita vt primum originis ſignum ſit, à quo aliud, ſecundum vero eſſe ab alio. Proinde, quemadmodum naturæ, perfectioniſque ordo, non eſt ipſa natura, ſiue perfectio, ſed habitudo potius inter ea, quæ talem ordinem habent, ſic etiam ordo originis, non eſt ipſa origo, ſed habitudo inter ea, quæ originibus referuntur. Cæterum, ſpiratio, ſiue actus ſpirandi trifariam conſiderari poteſt, primo in ſe, deinde vt virtus ſpiratiua, poſtremo, vt terminus productus, ſiue ſpiratus. *Actus ſpirandi. Vna ſpiratio actiua. vna vis ſpiratiua.* Sed his certe modis, vniformitas vbique apparet & vnitas, ob actus plane vnitatem. vna eſt enim ſpiratio actiua, & vis ſpiratiua eſt vna: vnus denique terminus ſpiratus & indiſtinctus: nec plus, minuſq́ ab vno, quam ab altero. Secus autem res ſe habet, ſi ſuppoſita ſpirantia ſpectes, tunc enim ibi aliquis eſt prioritatis, poſteritatiſque ordo ſecundum originem quidẽ, non autem ſecundum naturam. Etenim, ſuppoſita ſpirantia ſic ſe habent quod pater à ſe habet virtutem ſpirandi. filius autem eandem prorſus à patre naſcendo accepit. Pater, igitur propria authoritate id præſtat, filius vero authoritatem communicandi, ſpirandique à patre mutuat, vti Au-

De Spiritu ſancto.
guſt. in lib. de trinit. apertiſsime docet: ex hoc tamen non
ſequitur, patrem in illo priori prius filio ſpirare alioqui
Spiritus ſanctus, vel bis produceretur, vel à filio non pro-
Vnus tantummodo ſpiratur. duceretur, quorum vtrumque falſum eſt; Ob eam autem
cauſam patrem prius ſecundum originem ſpirare dicimus;
quia nimirum pater ſit à ſe; filius vero à patre; ambo tamen
Obiectio. ſimul ſpirant. Sed dicet aliquis: pater in primo ſigno origi-
nis habet eſſe à ſe, & ſpirare etiam: tunc autem filius non
ſpirat: ſi enim ſpiraret, iam præexiſtentem ſpiraret. Sane,
quodcunque principium productiuum in ſuppoſito priori,
terminum adæquatum habere intelligitur; in poſteriori
Solutio. ſuppoſito principium producendi eſſe non poteſt. Dico, in-
ter patrem generantem & ſpirantem ſimilem nequaquam
ordinem eſſe, ſicuti inter patrem ſpirantem, & filium ſimi-
liter ſpirantem. Quare intelligendum non eſt, patrem ſpi-
rare, antequam filius ſpiret, ſicuti prius origine generare,
antequam ſpiret, idque propter principiorum ordinem in
producendo: tunc enim pater non generaret, quemadmo-
dum Spiritus ſanctus filium generare non poteſt, quippe,
qui præintelligitur genitus. huiuſmodi autem ordo in diui-
nis intelligi poteſt. Inprimis in patre eſt vtraque fœcunditas
à ſe ſecundo, in patre eſt primæ fœcunditatis actus, & in
filio ſecunda fœcunditas. poſtremo eſt actua ſecundæ fœ-
In patre vtraque fœcunditas. cunditatis à patre, & filio illam fœcunditatem ſimul ha-
bentibus, cum aliquo certe ordine: actus enim in patre eſt à
ſe, in filio vero, eſt à patre. Non eſt ergo ordo originis inter
patris filijque ſpirationem, quaſi in aliquo originis ſigno pa-
ter ſpiret, filius vero minime. quippe, qui in eodem origi-
nis ſigno ſpirent, ſeruato ſpirantium ordine. nam pater in
ſecundo ſigno originis ſpirat a ſe, filius autem non à ſe, ſed
à patre. Ad confirm. reſp. maiorem non eſſe veram, ſi il-
lud poſterius principium, adæquatum terminum non ha-
beat, antequam aliud ſuppoſitum producatur. cui illud, ſa-
cundum totam ipſius latitudinem communicatur princi-
pium. Sic autem ſe habet virtus ſpiratiue, quam pater com-
municat filio, antequam terminum adæquatum, id eſt, Spi-
Obiectio. ritum ſanctum, habeat. Dices, cauſa prima plus influit in effe-
ctum, quam cauſa ſecunda: ergo Spiritus ſanctus magis pro-
Solutio. cedit à patre, quam à filio. Reſp. quod prima cauſa, eſſentia-
liter à ſecunda diſtinguatur, ipſaque nobilior ſit, ob eliud
plane principium agendi; ideoque maiorem habet virtu-
tem influendi, quam cauſa ſecunda. Verum huiuſmodi
ordo, in omnibus producentibus non perſeuerat omnino:
ſunt enim aliqua duo producentia, quæ eadem vi productiu-
ue, eodemque actu producendi, vnum tertium producunt:
Quemadmodum pater, & filius produrunt Spiritum ſan-
ctum. Recte ergo dixit Auguſt. 15. *de trinit.* in illa ſumma
trinitate, quæ Deus eſt, interualla temporum non eſſe, per
quæ poſſet oſtendi, aut ſaltem requiri, vtrum prius de patre
natus ſit filius, & poſtea de ambobus Spiritus ſanctus. Non
poſſunt prorſus ibi iſta quæri, vbi nihil ex tempore incho-
tur, vt ex conſequenti perficiatur in tempore. Quamobrem,
Spiritus S. completiſsime procedit à patre quam à filio. quamadmodum Spiritus ſanctus nõ ante procedit à patre,
quam à filio; ita plane nec plenius, vel magis procedit à pa-
tre, quam à filio. Et 15 *de trin. cap. 27.* Si de patre & filio pro-
cedit Spiritus ſanctus, cur filius dixit Ioan. 15. de patre proce-
dere: cur putas, niſi quia ſolet ad eum referre, etiam quod i-
pſius eſt, de quo & ipſe eſt, ſicut ipſe ait: *Mea doctrina non eſt
mea, ſed eius qui miſit me.* à quo enim habet filius, vt ſit Deus,
eſt enim Deus de Deo; ab eodem etiam habet, vt ab eo pro-
cedat Spiritus ſanctus. Itaque non plenius, aut prius, ſeu per-
fectius Spiritus ſanctus à patre procedit quam à filio, quam-
uis filius id habeat à patre, vt ab eo Spiritus ſanctus, Deus i-
gnis procedat.

CAP. II.

Spiritum ſanctum plenius à patre, quam à filio procedere.

1. *Aug. 15. Trin. c. 17.*
SPiritus ſanctus, authore Auguſt. principaliter pro-
cedit à patre, non ergo principaliter è filio, atque
ita non vniformiter omnino. *Non fruſtra*, inquit,
*in hac trinitate non dicitur verbum Dei, niſi filius: nec do-
num Dei, niſi Spiritus ſanctus: nec de quo genitum eſt verbum, &
de quo procedit Spiritus ſanctus principaliter, niſi Deus pater.* prin-
cipaliter ergo ſi à patre procedit Spiritus ſanctus, non vni-
formiter procedit ab ambobus. huic autem Auguſtini ſen-
Hieronym. tentiæ aſſentire videtur diuus Hieronymus in expoſitione
catholicæ fidei, Nicænique ſymboli: *Credimus*, inquit, *in
Spiritum ſanctum, qui de patre procedit proprie.* Item, Spiritum
ſanctum verum Deum inuenimus in ſcriptura, & de patre
eſſe proprie. Et ita de patre filius, & Spiritus ſanctus proprie *De Spiritu ſancto.*
& vere de patre procedit, ergo quod prius. Amplius Spiri-
tus ſanctus à patre procedit per filium: igitur plenius princi-
palius quam à patre: Sic enim ſcribit Hilarius 12. de trinitate 2.
patrem alloquendo: In ſpiritu tuo, inquit, ex te profecto, &
per eum miſſo. Item, ante tempora vnigenitus tuus ex te *Hilarius.*
natus manet, ita, quod ex te per eum Spiritus tuus eſt filium
tuum vna tecum adoro, Spiritum ſanctum tuum; qui ex te
per vnigenitum tuum eſt, promerear. Igitur, Spiritus
ſanctus ſi à patre procedit per filium; plenius ergo atque
perfectius à patre, quam à filio procedit. Adde, quod à pa-
tre mediate & immediate, à filio autem tantum mediate
procedit: principalius ergo à patre quam à filio procedit. *Patrem nõ*
Iterum, non videtur rationi eſſe conſentaneum, quod pau- *ſpirare*
lo ante diſputando confirmauimus, quod pater prius ori- *prius origine.*
gine ſpiret: inter ea namque quæ ſunt vnum, in quantum
ſunt vnum, non habetur ordo: ordo enim diſtinctionem 3.
præſupponat, neceſſe eſt. ſed pater & filius ſpirant, quate-
nus vnum ſunt, in ſpirando ergo inter eos, ordo inueniri
non poteſt. Profecto, ſi in illo priori, in quo pater eſt prior fi-
lio ipſe pater ſpirat Spiritum ſanctum; fit, vt Spiritus ſan-
ctus, à patre productus ſit, antequam filius, quod plane con-
ſtat eſſe falſum. Ad hæc, pater non eſt prior origine filio, 4.
ergo non prius origine ſpirat, quam filius. Antecedens pa-
tet, quia, quod ſumme neceſſe eſt eſſe, ſemper habet eſſe, &
ſic in quocunque ſigno. ſed filius eſt ſumme neceſſarius, ſic-
uti & pater: in quocunque igitur ſigno eſt, in eodem, abſq;
dubio eſt etiam filius. Præterea, ſi in primo originis ſigno 5.
non ſit filius, ſed in ſecundo: migrat ergo de nõ eſſe ad eſſe,
quod profecto ſibi competere nequaquam poteſt. ergo pa-
ter non prius origine ſpirat quam filius. Reuera, tota trinitas
in primo originis ſigno conſiſtit, & tota in ſecundo: ſi ergo
filius, non eſt in primo ſigno originis, & in ſecundo tamen
eſt: in eodem ergo æternitatis inſtanti, eſſe, & non eſſe ei-
dem attribui poſſent, quod prorſus impoſsibile puta-
mus.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. patet quid ſit dicendum, ex his certe, quæ ſu- 1.
perius annotauimus. hac enim de cauſa addidit *Spiritus*
Auguſt. principaliter, quia nimirum, quod habet *S. principaliter*
filius, à patre accepit, vt ſæpius dixi. Eadem quo- *procedit à*
que facilitate Hieronymi argumentum ſoluitur: proprie *patre.*
namque à patre procedit, non quidem plenius, aut perfe-
ctius; ſed quia pater hoc habet à ſe, filius vero habet à patre.
Ad 2. præpoſitio per, quando verbo comparatur tranſiti- 2.
uo, præpoſitionis ſub authoritatē connotat, quo ſane mo-
do legitur patrem per filium omnia creaſſe, non quidē vel-
uti per inſtrumentum, ſed potius ſub authoritatem demon-
ſtrat creantis. ſic etiam pater per filium, Spiritum ſanctum *Spiritus*
producit: non quidem tanquam per principium effectiuū, *ſanctus*
aut inſtrumentum aliquod, ſed potius, quia id, quod habet *per filium*
filius, à patre accepit. Quam ob cauſam, pater immediate *producitur.*
ſpirat, vtpote à ſe habens virtutem ſpirandi, mediate vero,
quia dat filio virtutem ſpiratiuam. ex hoc autem nulla ori-
tur imperfectionis, perfectioniſq; deformitas, aut aliqua a-
ctus diuerſitas, ſed potius alius modus habendi. Etenim, ſi
Spiritus S. procedit à patre per filium. ſed filius habet eſſe per
generationem; prius ergo generatur filius, quam procedat
Spiritus ſanctus. atque ita proceſsio Spiritus ſancti non aſ-
ſet æterna. naque illa præpoſitio per, ſub authoritatem o-
ſtendit. Ad 3. maior eſt vera ex parte illius, in quo ſunt v- 3.
num. non autem ex parte modi habēdi illud vnum, cum ſit
alius, atque alius. Ad confirm. dico, conſeq. valere, ſi de
priori originis ſigno intelligas, quod eſt in primo ſigno na- *Signa originum, & ſigna naturæ.*
turæ; non valere autem, ſi ſermo ſiet de priori ſigno origi-
nis, quod eſt in ſecundo ſigno naturæ. etenim ſigna origi-
nis, ſecundum duplex naturæ ſignum intelligenda ſunt:
primum autem naturæ ſignum eſt fœcunditas intellectiue,
in duo qua diuiditur originis ſigna: in primo quidem eſt
dicere, in ſecundo vero eſt dici. Porro, ſecundum ſignum
naturæ eſt fœcunditas voluntatis, quæ etiam in duo origi-
nis ſigna diuiditur: in primo autem eſt ſpirare, in ſecundo
autem ſpirari. itaque, in primo ſigno naturæ, pater, filium
producit, filiuſque producitur, antequam in ſecundo ſigno
& pater intelligatur ſpirare, & Spiritum ſanctum ſpirari.
Ad 4. neg. antecedens, & ad prob. dico, quod ſumme ne- 4.
ceſſe eſt, pro quocunque durationis ſigno eſſe habeat: non
autem neceſſe eſt illud habere pro quocunque originis ſi-
gno. Ad 5. neg. conſeq. ſigna enim originis ſunt perma- 5.
nentia;

De Spiritu ſancto.

nentia; ideo in eis nullus tranſitus eſſe poteſt: & ad probationem dico, de filio Dei eſſe & non eſſe cum determinatione verificari poſſe, videlicet non eſſe, & eſſe ab alio, quæ plane ſibi mutuo non opponuntur: bene autem eſſe, & non eſſe ſimpliciter. Sed dicet aliquis: nunquid pater, & filius ſunt natura priores Spiritu ſancto? nam ſi Spiritus ſancti productio, ſecundum volitiuam fœcunditatem ſit, productio autem tam actiua, quam paſsiua filij, ſecundum fœcunditatem intellectiuam, quæ natura prior eſt volitiua: ergo, natura, illam antecedere videtur. Sane, naturæ ordo biſariam conſiderari poteſt. vno quidem modo, vt idem ſit ordo naturæ id eſt qui inter naturas habetur, cuiuſmodi plane in diuinis eſſe non poteſt, in quibus eſt vnica natura: alio vero modo, ordo naturæ, id eſt ordo perfectionum naturalium, ſeu proprietatum, quem in diuinis eſſe, dubium non eſt illis, qui inter perfectiones, aut proprietates diuinas, aliquam diſtinctionem collocent: ſi enim diſtinctæ non eſſent, vtique ordine carerent, atque ita confuſæ dicerentur. Itaque in diuinis ordo eſt naturæ, quippe, quum inter diuinas perfectiones, proprietateſque vnius ſit ab alia naturalis præſuppoſitio, ſiue proceſsio: inter autem generationem actiuam, & ſpirationem actiuam in patre, non eſt proprie originis, ſed naturæ ordo: vbi enim eſt ordo originis; ibi plane eſt hoc ab hoc, ſiue vna perſona ab alia: ſed inter generationem actiuam, & ſpirationem actiuam in patre, non eſt hoc ab hoc, quia in patre nihil eſt originatum, (vt ita dicam) aut originem ab alio ducens: igitur non eſt ordo originis, eſſe autem ibi ordinem naturæ, liquet. Etenim, quoties aliquæ ſunt ordinata ſecundum naturæ ordinem, quicquid in primo naturæ ſigno habetur; illud certe prius iudicandum eſt quocunque, quod in ſecundo naturæ ſigno inuenitur:

Si pater & filius ſunt natura priores, quam Spiritus S.

Primum & ſecundũ ſignum naturæ.

1. ſed fœcunditas intellectiua eſt primum ſignum naturæ, volitiua vero, ſecundum, generatio autem actiua eſt in primo, ſpiratio autem in ſecundo. igitur, aliquo naturæ ſigno diſtinguuntur. Generatio præterea actiua, patri quidditatiue competit, vtpote eius perſonæ conſtitutiua, ſpiratio

2. autem actiua, alicuius non eſt perſonæ conſtitutiua. in naturali ergo intelligentia, generatio actiua in patre, ſpirationem actiuam præcedit. De generatione autem paſsiua in filio, atque ſpiratione actiua, ſimile eſt iudicium. Ad hæc, quando aliqua duo, ſunt ſimul natura, quidquid eſt prius natura v-

3. no, reliquo etiam prius natura reputetur: ſed ſpiratio actiua, & ſpiratio paſsiua ſunt ſimul natura, pater autem, & filius, ſunt priores natura ſpiratione actiua: ergo ſunt priores natura ſpiratione paſsiua, & ex conſequenti Spiritu ſancto.

Obiectiones.

Sed *arguet aliquis:* ſpirans, & ſpiratum ſunt ſimul natura: ſed pater & filius ſunt ſpirantes, & Spiritus ſanctus eſt inſpira-

1. tus: igitur ſunt ſimul natura. Amplius, pater producens

2. filium, non eſt prior natura filio: ergo, nec pater & filius producentes Spiritum ſanctum, Spiritu ſancto natura priores ſunt. Iterum, filius non eſt prior natura ſpiratione actiua: ergo nec ſpiratione paſsiua, & ex conſequenti, nec

3. Spiritu ſancto. Antecedens autem patet, nam ſpiratio actiua eſt in patre, filius autem his, quæ in patre ſunt, prior dicendus non eſt: ergo quod prius. *Dico* ad primam, ma-

Solutiones.

1. iorem veram eſſe de ſpirante formaliter ſumpto, quatenus

2. eſt ſpirans, non autem de ſuppoſito, quod eſt ſpirans. Ad 2. neg. conſeq. non enim eſt ſimile: pater enim per filij productionem conſtituitur in eſſe perſonali, ſpiratio autem a-

3. ctiua, intelligitur quaſi aduenire ſuppoſitis conſtitutis. Ad 3. neg. anteced. & ad prob. dico ad maiorem, ſpirationem actiuam in patre non eſſe, illius perſonæ conſtitutiuam; ſed tanquam poſteriorem natura, veluti ſibi aduenticiam. dicere ergo filio eſſe poſteriorem, nullum eſt aut ſequitur abſurdum. Itaque quomodo pater & filius vniformiter ſpirent Spiritum ſanctum, & quænam in illis diuinis, ſanctiſsimiſque perſonis naturæ, originiſque prioritas ſit, dixi.

CAP. IV.

Productiones diuinas, nempe generationem paſsiuam, & ſpirationem paſsiuam, formaliter diſtingui.

Diuini Spiritus productio, qui ex patre, filioque procedit, natiuitas illa dicenda ſit, necne: an proceſsio abſoluta: quæue ſit illarum productionum diſtinctio, diſtinctioniſque cauſa, & origo; ſcite non parui profecto eſt negotij: tum ob arduam rei difficilemque cognitionem, tum etiam, ob ſapientum, qui admodum huius ceterum ſcientiæ præclariſsimi interpretes, varias, diuerſaſque ſententias. Vnde, inquit Auguſtin. 15. *de trinitate,* Spiritus ſanctus cum à patre filioque procedit, amborum tamen filius non dicitur, in cauſa autem eſt diſſimilis modus procedendi. Spiritus enim ſanctus procedit, vt datus, authore eodem Auguſt. *libro 5. de trinitate:* Filius vero, vt genitus. hanc ob cauſam non dicitur filius; quia neque natus eſt ſicut filius, neque factus, vt per Dei gratiam in adoptionem naſceretur, ſicut & nos. Eandem quoque profert ſententiam contra Maximinum: *De patre, inquit, eſt filius, de patre eſt Spiritus ſanctus: ſed ille genitus eſt, iſte procedens; ideo ille filius eſt patris, de quo eſt genitus, iſte autem Spiritus eſt vtriuſque, quoniam de vtroque procedit.* Diuinas ergo productiones, ſeipſis formaliter eſſe diſtinctas, Auguſtinus aperte lucideque docet: generatio enim ſeipſa formaliter generatio eſt, & ſpiratio ſimiliter, ſeipſa eſt ſpiratio. Quamobrem, ex rationibus eorum formalibus, generationem, ſpirationem eſſe, quocunque alio circumſcripto, eſt impoſsibile. Non eſt ergo quærere, quibus hæ diſtinguantur productiones: quandoquidem hæc potiſsima ſit cauſa; quod nimirum tota vnius ratio formalis, eadem alterius non ſit omnino. Ad hunc modum Auguſtin. loquitur. *Sic enim videbis, inquit, quid diſtet natiuitas verbi, à proceſsione:* ibi certe docet, ex proceſsionum diſtinctione, diſtinctionem proficiſci perſonarum. hoc idem docet alibi, vbi diſtinctionem perſonarum per diſtinctas emanationes oſtendit. Sed *dices.* emanationes non ſunt à ſe: ergo non diſtinguuntur à ſe. tenet conſequentia: à quo enim aliquid habet entitatem, ab illo etiam habet vnitatem: vnum namque, & ens, authore philoſopho 2. *met.* conuertuntur. *Dico,* diſtingui formaliter, eſſe ſe totis diſtingui, etiam ſi per impoſsibile, à ſua ratione omne prorſus aliud circumſcriberetur. Quare, ſi per impoſsibile, perſonæ diuinæ, ſeu productiones, principium non haberent ab inuicem; ſe totis adhuc diſtinguerentur, primoque eſſent formaliter diſtinctæ, atque diuerſæ. Diſtinctæ ergo emanationes in diuinis, diſtinctas oſtendunt perſonas. Sane, productio naturalis, & libera, ex ſuis principijs diſtinctis, quæ ſunt natura, & voluntas, originaliter diſtinguuntur, ſimulque concurrere, eſt impoſsibile. diſtingui præterea originaliter, ex aliquibus ipſis prioribus proficiſcitur: ſed ipſis prius eſt nihil, niſi eſſentia, memoria, & intellectus, à quo poſſent diſtingui: ſed ex eſſentia non poteſt eſſe diſtinctio, alioqui infinitæ eſſent productiones; eſſentia enim, quoniam eſt infinita, quadam determinata principiorum multitudine claudi, ſeu concludi non poteſt; igitur, productiones diuinæ ſeipſis diſtinguuntur. Ex his etiam liquet, quam ob cauſam Spiritus ſanctus ingenitus, aut genitus dici non poſsit; vti Auguſtin. clariſsime docet: *Spiritum ſanctum, inquit, nec genitum, nec ingenitum fides certa declarat: quia ſi dixerimus ingenitum; duos patres videbimur affirmare ſi autem genitum, duos credere filios culpamur.* Et 15. *de trinit.* *Pater, inquit, ſolus non eſt de alio; ideo ſolus appellatur ingenitus.* Verum huic Auguſtini ſententiæ obuiare videtur Hieronymus. *Spiritum ſanctum pater non eſt, inquit, ſed ingenitus, atque infectus: pater non eſt, quia factus eſt, & de patre eſt: proceſsionem habet ex patre, & non natiuitatem.* Verum, alio modo Hieronymus nomen ingeniti, alio vero Auguſtinus accepit. Ingenitum enim, Auguſtinus intellexit, id eſt de alio non procedentem, quod plane patris eſt ſolius: Hieronymus vero ingenitum, hoc eſt, non de alio genitum putauit, atque ita nulla eſt inter eos controuerſia. Itaque, ſi ingenitum priuationem ſonet; in Deo eſſe non poteſt: in quo nulla prorſus inuenitur priuatio. ſi vero negationem, aut illa certe extra genus ponitur, aut nullum ſibi determinet ens; ſicque enti, & non enti conuenire poteſt, cuiuſmodi in Deo eſſe non poteſt, veluti alicuius perſonæ proprietas. hoc modo chimæram ingenitam appellamus, vel nihil. Porro, ſi negationem in ente ſignificet; Deo vtique conuenire poteſt; tunc enim ingenitum idem eſt ac per generationem non communicatum, ſiue productum: ſub quo plane modo ſignificandi, pater, Spiritus ſanctus, denique eſſentia diuina comprehenduntur. At, ſi ingenitum illud ſonet, quod omni productione caret, tunc, abſque dubio, Spiritus ſanctus ingenitus dicendus non eſt: à patre enim filioque procedit. Verum aliqui, productiones diuinas, ex terminis formalibus diſtingui, probare conantur, vt patebit in capitulo ſequenti.

De Spiritu ſancto.

Spiritus ſanctus filius non dicitur.

Generatio non eſt ſpiratio.

15. Trin. 27.

5. Trin. 9. 32.

Obiectio.

Solutio.

Diſtincta emanationes indicant diſtinctiones perſonarum.

Spiritus S. non dicitur ingenitus.

Auguſt. ad Oroſiũ. Dial. q. 2. c. 26. lib. 5. Trin. c. 7.

Ingenitum non eodem modo accipitur à Hieronymo, ſicut ab Auguſtino.

CAP.

De Spiritu ſancto.

CAP. V.

Productiones diuinas, aut ex terminis formalibus diſtingui, aut quia vna ſit ab vno, altera vero à duobus.

1. MOtus, authore philoſ. 5. *phyſ.* terminis diſtinguuntur: igitur, & diuinæ productiones. nam & ſi motus non ſint, neque mutationes; viæ tamen ſunt ad perſonas, quæ realiter ab inuicem diſtinguuntur.
2. Amplius, productiones ex diuerſo originis modo diſtinguuntur, non ergo ſeipſis. ſiquidem Spiritus ſanctus in hoc à filio perſonaliter diſtinguitur, quia nimirum ab alterius origine diſtinguitur. Originis autem differentia eſt, quod filius ſit à patre, Spiritus autem ſanctus à patre, & filio: alio enim modo proceſsiones diſtingui non poſſunt.
3. Iterum, productiones diuinæ, ex ſuis principiis diſtinguuntur: non ergo ex ſeipſis totis. Antecedens notum eſt nam voluntas, & intellectus principia ſunt productiua in diuinis, ex quibus certe pendet tota productarum perſonarum diſtinctio: ergo.

Solutio primi. Verum ad primam aliquorum ſententiam reſpondendo aſſero. eam eſſe falſam: emanationes namque, ex terminis eſſe non habent. termini plane ex ſeipſis eſſe formaliter habere nequeunt. ſi igitur, ex termino eſſe non habeant, nec ergo diſtinctionem; ab eodem certe, & eſſe habetur, & diſtinctio.
2. Illud præterea 5. *phyſ.* oppoſitum ſapit: motus ſiquidem ideo ex terminis diſtinguuntur, quia formæ fluentes eiuſdem ſunt rationis cum formis terminantibus. ſed in diuinis non eſt huiuſmodi fluxus, eiuſdem rationis cum termino, nec eſt via, quaſi fluxus eiuſdem rationis cum terminis formalibus, quippe, cum terminus formalis ſit diuina eſſentia. illa autem productio, quæ eſt quaſi via, eſt relatio. igitur, diuinæ productiones ex terminis non diſtinguuntur.

Productiones non diſtingui à terminis. Amplius, quod eſt prius, ex ſuo poſteriori originaliter non diſtinguitur; ſed magis è conuerſo: ſed productiones actiuæ priores ſunt ſuis productis: ab illis ergo non diſtinguuntur.
2. Sane, quod non eſt ab aliquo originaliter; ab ipſo originaliter non diſtinguitur: ab eodem enim eſt eſſe, & diſtingui; ſicuti ab eodem eſt aliquod eſſe ens, & vnum: ſed productiones actiuæ non ſunt ex terminis productis; imo contrario modo ſe habent: ergo quod prius.
3. Item motus diſtingui ſpecie ex terminis, in omnibus non eſt omnino verum. diuerſi plane motus ſpecie, vt dicitur 5. phyſ. ad idem vbi ſpecie eſſe poſſunt, ſaltem motus rectus, & circularis, ſaltatio, ambulatio, & quæ ſunt generis eiuſdem.
4. Terminos præterea, eſt poſterior motu: ſicuti effectus eius: non ergo originaliter ex termino diſtinguitur. Ex his ergo patet, diuinas productiones ex terminis minime diſtingui, vt illi aiunt.

Solutio ſecundi. Ad argumenta ſecundæ ſententiæ dico: rationi non eſſe conſentanea nec etiam diuini Auguſtini doctrinæ proxima, atque conformia.
1. Sane, ſi ſciſcitari liceat cauſam, ob quam, vna ex diuinis proceſsionibus ab vna ſit, & non à duabus perſonis, altera vero contrario modo ſe habeat; profecto alia inueniri non poteſt, niſi quia eiuſdem non ſunt rationis: præintelligitur ergo illarum diſtinctio, antequam vnam ab altera procedere intelligamus.
2. Intellectio præterea, volitio, atque eſſentia, non eiuſdem eſſent in filio, & Spiritu ſancto rationis: nam filio ab vno, ſpiritui autem ſancto à duobus communicatur.
3. Item, ſi Spiritus ſanctus non procederet à filio; adhuc tamen à filio diſtingueretur, vt antea diſputando confirmauimus. cauſa ergo diſtinctionis non eſt ab vno, vel à duobus productio.
4. Albedo etiam in lapide, & in equo eſt principium mutationis viſus eiuſdem rationis. ita (ſi licet ſic loqui) diuinæ productiones, ſiue ab vno, ſiue à duobus profitiſcantur, eiuſdem plane rationis eſſe videntur.
5. Ad hæc, ſi res ita ſe haberet, tunc in diuinis, & quarta, & quinta, denique plurimæ conſtitui poſſent perſonæ. quarum vna à duabus, altera à tribus, altera à plurimis perſonis procederet, quod reuera abſurdiſsimum eſt.
6. Item, omnis diſtinctio ad aliqua reuocanda eſt, quæ ſunt primo diuerſa, quæ: inquam, ſi per impoſsibile, ab aliis omnibus eſſent diſcreta, adhuc tamen diſtincta apparerent. Porro, illa diſtinctio non eſt ſuppoſitorum vnitas, vel pluralitas. nam hic circumſcriptis, manet integra, & diſcreta. Proceſsio ergo ab vno, vel à duobus non eſt prima diuinarum diſtinctio perſonarum.

Obiectio. Sed dices, emanationes diuinas per relationes oppoſitas diſtingui, prioris ſcilicet & poſterioris; quia nimirum vna, eſt altera prior.

Solutio. *Reſp.* diſtinctionem huiuſmodi primam dici non poſſe: cauſa enim afferenda eſt, quare vna naturaliter, eſt altera prior; nec alia mihi videtur, niſi, quia illa productio eſt talis, illa vero talis. Relatio præterea, per relationem præciſe, primoque non diſtinguitur, non enim primo refertur. quoniam autem huiuſmodi emanationes, relationes ſunt; per relationes prioris, & poſterioris ab inuicem primo non diſtinguuntur. Etenim, iſtæ relationes aliæ ſunt à relationibus originis: relatio ſiquidem originis inter producens, & productum, prioris vero & poſterioris, inter originem & originem inuenitur: ergo quod prius. nam quomodo huiuſmodi relationes diſtinguuntur, vt per eas, oppoſitæ relationes diſtinguerentur? minus enim illæ videntur diſtinctæ quam oppoſitæ: in vna namque, atque eadem perſona inueniuntur, vtpote in perſona patris: iſtæ autem in aliqua inueniri nequeunt: neque enim eſt aliqua perſona, quæ duobus modis producatur. igitur, huiuſmodi emanationes diſtingui, manifeſtius eſt, quã ex parte producti principii relationes oppoſitas. velle ergo iſtarum diſtinctionem per illas oſtendere, perinde eſt, ac rem notiſsimam, per rem minus notam, imo obſcuriorem, dilucidare.

Relationũ diſsimilia.

Solutio tertii. Ad id, quod ſuperius adductum, quod huiuſmodi diſtinguantur penes principia ſecundum rationem diſtinctam, nempe penes naturam, & voluntatem, à quibus diſtinctæ emanationes procedunt, tametſi in diuina eſſentia ſola ratione diſtinguantur: ſed hæc quoque eſt infirma, imbecilliſque ſententia.
1. Etenim, ſicut ſe habet ens reale ad ens rationis, ita plane diſtinctio realis ad diſtinctionem rationis: ſed ens reale, non præſupponit ens rationis, quia ſcilicet maius ens, minus præſupponat, non eſt neceſſe, alioqui ens rationis, omne ens reale præcederet: diſtinctio ergo realis, rationis diſtinctionem nequaquam præſupponit, neque ab ipſa dependet.
2. Amplius, ſi res ita ſe haberet, vt iſti ſentire videntur; reuera intellectus, & voluntas eſſent entia diminuta, atque ita, reſpectus formaliter dicerentur tantum ſed ens diminutum, & ſecundum quid, ac tantum in intellectu entis, ſimpliciter, ac realiter exiſtentis, cuiuſmodi ſunt verbum, & Spiritus ſanctus. origo eſſe non poteſt: ergo quod prius.
3. Iterum, eos, quod omnino neceſſarium non eſt, entis proreſus neceſſarii, origo eſſe non poteſt: ſed entis rationis reſpectu diuinarum productionum, tale eſſe reputamr: igitur, huiuſmodi opinio, quæ diſtinctionem rationis, principiis realiter producentibus præſupponere videtur, rectæ rationi nequaquam congruit, neque ſanam oſtendit philoſophiæ artem.

Eſſentiã diuinam eſſe immediatum principium vtrius, quæ emanationum argumentis oſtenditur. Sed dicis, eſſentiam diuinam, vtriuſque eſſe emanationis principium: illimitatio enim, atque vnitiua aliquorum continentia, ab illimitata continentia cauſalitatem, ſeu ipſorum actiuitatem non aufert. cum igitur diuina eſſentia, limite careat, & ex conſequenti infinita ſimpliciter ſit: etiamſi intellectum, voluntatemque vnitiue, diſtincteque contineat; in iſtas tamen productiones, diſtinguendi poteſtatem habet. ac ſi in ſeipſa diſtincta eſſet.
1. Deinde, ſi intellectus & voluntas formaliter, & ex natura rei diſtinguuntur; huiuſmodi
2. ſane diſtinctionem, in diuinæ eſſentiæ vnitatem immediate reducere, neceſſe eſt, quæ ſub certa quidem multitudine, huiuſmodi ſibi perfectiones determinat. ad ipſam ergo, ſine aliqua prima diſtinctione, iſtæ duæ actiones actiuæ, immediate reduci poſſunt. His ergo, atque ſimilibus argunt, qui diuinam eſſentiam, vtriuſque emanationis immediatum contendũt eſſe principium. ſed his obuiare poſſunt, non vna, ſed plures propemodum rationes.

Solutio.
1. Sane, ſi eſſentia diuina ita ſe habeat, neutra ſane productio, ex natura rei libera, ſed mere plane naturalis vocabitur: actus enim voluntatis productiuus, ſeu operatiuus, ſi non eſt liber in ſe formaliter, eſt vtique in ſe naturale quiddam. Nam, actio volendi in nobis, non eſt formaliter libera, ſed ipſa voluntas, actio namque illa quædam eſt forma naturalis, non autem quippiam, ſeu aliquod intellectuale, quod quidem ad oppoſita ferri queat, idcirco libera dicenda non eſt. ſi ergo, immediatum diſtinctionis principium, diuina reputatur

Diuinã eſſentiam non eſſe immediatum principium productionum. eſſentia; nulla prorſus in diuinis productio libera diceretur: quidquid enim generat ipſa volitio, naturaliter generat, natura autem eſt principium motus, quatenus actum dicit: porro, ante actum diuinæ naturæ, actum, inquam, productiuum, nulla eſt in natura diſtinctio omnino; ſed natura, atque eſſentia in ſua tantummodo, vt ita dicam, nuditate. non eſt ergo ibi aliquid, ex quo, veluti ex principio, libera emanet productio: ambæ igitur productiones naturales dicerentur, quod plane vniuerſam euertit theologicam veritatem.
2. Iterum, eiuſdem principii duo producta ſimpliciter adæquata eſſe non poſſunt: ſicuti duo obiecta eiuſdem nequeunt eſſe potentiæ. Quare, ſi eſſentia diuina immediatum exiſteret diſtinctionis principium; duo vtique habebit producta ſimpliciter adæquata.
3. Item, quodlibet principium perfectum, eiuſdem exiſtens rationis, habet, vel

habere

De Spiritu ſancto. hebere poteſt aliquod productum ſibi ſimpliciter adæquatum, ſuæ reuere non repugnat naturæ productum habere perfectum, & ex conſequenti ſibi adæquatum. cum autem eſſentia diuine in ſe ipſe indiuidua ſit, atque indiſtincta, vnum certe haberet productum ſibi adæquatum, atque ita non duo; ſed vnum cantummodo in diuinis inueniretur productum, quod prorſus falſum eſt: eſſentia ergo in diuinis productionibus, non eſt immediatum diſtinctionis principium.

Rationes Soluuntur.

1. Ad rationes autem illius ſententiæ dico: & ad primã quidem nihil, etiamſi illimitatum extiterit, atq; infinitum, ſimplexque & indiuiſibile, in duas poſſe productiones, quarum vna ſit naturalis, altera vero libera; vnicum namque atque ſimplex principium natura eſt, aut voluntas, ſimulque in idem concurrere nequeunt: Cum ergo dicis, ab infinito, ob huiuſmodi virtualem continentiam nihil perfectionis eufertur, negatur aſſumptum: eufertur enim proprie ratio vnius perfectionis ſimpliciter, imo omnium propemodum perfectionum ſimpliciter, ex ſuis plane proprijs rationibus formalibus proficiſcantium, quas in vna ratione ſaluari, denique in vno aliquo contineri, eſt impoſsibile.

2. Ad 2. neg. ſimilitudo, nam intellectus & voluntas, ſi diſtincta ponentur, quoniam in eſſentia naturaliter ſunt, ad illius vnitatem reduci, neceſſarium non eſt; productiones ſiquidem non ſunt, neque producta, vt ad diſtincta principia reducantur: ad vnum tamen, nempe ad diuinam eſſentiam, quæ reſpectu ipſorum principium non dicitur, reduci reuocarique oportet. Sed de his ſatis dictum ſit. Deinceps audiamus quorundam argumenta, qui nituntur probare, ſpirationem generationem eſſe.

CAP. VI.

Quod ſpiratio ſit generatio.

1. OMnis productio, quæ ad ſubſtantiam terminetur, generatio appellatur: in hoc enim generatio ab alijs mutationibus differt, vt clariſsime multis in locis philoſophus docere videtur: ſed vtraque diuina productio, ad ſubſtantiam terminatur: ergo vtraque generatio dici poteſt. Sane, mutationes, & motus, authore philoſo. 5. *phyſ.* per terminos formales diſtinguuntur: ſed formalis terminos ſpirationis, eſt idem prorſus cum diuinæ generationis termino: eſt enim diuina eſſentia & ſpirationis, & generationis actiuæ terminus: quemadmodum in

2. primo libro demonſtraui: ſpiratio ergo eſt generatio. Amplius, quæcunque ſunt vniuoca, eiuſdem plane ſunt rationis: ſed generatio & ſpiratio ſunt vniuocæ productiones, ſi ad patrem comparentur. igitur, ſunt vniuocæ inter ſe: nam quæcunque vni, & eidem ſunt eadem, inter ſe quoque eadem eſſe probantur. vna eſt ergo productio diuina, non duæ: ſicque inter illas nulla eſſe videtur diſtinctio formalis.

3. Ad hæc, ab eodem ſimplici, vniformiter ſe habente non eſt niſi vnum: ſed ſuppoſitum primo eſt vnicum ſimplex, vniformiter ſe habens: generatio ergo à ſpiratione, non diſtinguitur. Reuare, quod ab alio realiter diſtinguitur, ad ipſum quoque referri, neceſſe eſt; diſtinctio enim, reſpectiuum potius quam abſolutum ſonat. at, generatio realiter ad ſpirationem non refertur: nam vel ſeipſis hoc fieret, atque ita relationes eſſent oppoſitæ, quod falſum eſſe omnibus conſtat: vel alijs relationibus, ſicque in relationibus diuinis realibus proceſſus eſſet in infinitum. ſpiratio ergo, eſt generatio, ab eaque nullatenus differt.

4. Præterea, Differentia realis, quoniam perfecte eſt, à differentia rationis, quæ eſt imperfectior, minime dependet; ſed principiorum differentie quæ in diuinis productionibus habetur, natura eſt, & voluntas, quæ ratione tantum differunt, eam abſolutorum realẽ differentiam, diuina ſimplicitas non patitur, alioqui inter intelligere, & intellectum in Deo, realis eſſet relatio, & ex conſequenti diſtinctio realis. Profecto, vbicunque intellectus, ex natura rei ab intelligere diſtinguitur; intellectus abſq; dubio intelligere recipit, vel ratio eſt ipſum recipiẽdi, relatio vtique ibi eſt realis recipientis ad receptum ſcilicet, quæ plane diuinis conuenire nequeunt. Igitur productiones diuinæ realiter minime diſtinguuntur.

5. Rurſus, quod æque eſt neceſſarium, æque etiam eſt naturale: ſed ſpiratio, ſiue Spiritus ſancti productio, æque eſt neceſſaria: igitur æque eſt naturalis. vna ergo ab altera non diſtat. Sane naturæ ſiue eſſentiæ diuinæ, in Spiritus ſancti productione, principium eſt principale: igitur, illa eſt naturalis, & conſequenter generatio potius, quam ſpiratio dicenda eſt. Adde, quod voluntas, quæ eſt Spiritus ſancti productiuum principium; ita certe perfectio eſt naturalis in diuinis, ac intellectus. æque igitur naturaliter producit. Ex his ergo, atque his ſimilibus liquet, ſpirationem generationem eſſe.

Le Spiritu ſancto.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. dico, maiorem eſſe veram de productione, quæ eſt per modum naturæ, non autem de illa, quæ eſt per actum voluntatis: non enim ſufficit terminus, ſed modus quoque, generationi congruens debet, vt aliqua productio, generatio vocetur. Quoniam autem Spiritus ſanctus, per modum voluntatis procedit: hac de cauſa, illius productio, generatio non dicitur: ſunt namque nonnulla, quæ formaliter ab inuicem differunt, veluti homo ob ſuam rationalitatem à bruto formaliter diſtat; nonnulla vero, ſiue eadem, originatiua, per ſua vtique principia productiua, à quibus eſſe habent diſtinctum; ſic homo à belua diſtinguitur: interdũ declaratiue, vtpote per accidentia, ſuaſque operationes. Ex his ergo ad propoſitum redeuntes, dicimus, quod licet ſpiratio actiua & generatio in patre eadem ſit, quia vna eſt ibi realitas; differunt tamen formaliter, eo quod vna eſt naturalis, altera vero libera. ſpiratio quoque actiua in filio eadem eſt cum filiatione, quia nimirum vna eſt filij realitas, differunt autem formaliter: filiatio ſiquidem in patrem tendit, ſpiratio vero in Spiritum ſanctum. Porro, ſpiratio actiua in patre & filio vna eſt omnino, tum realiter, tum etiam formaliter: ſpiratio vero paſſiua, formaliter differt à generatione paſſiua, alijſque omnibus originis relationibus, ſunt quidem ei diſparatæ, & oppoſitæ, ideoque prorſus incompoſsibiles. Porro, ille triplex modus diſtinguendi in diuinis productionibus inuenitur: nam generatio, & ſpiratio ſeipſis formaliter diſtinguuntur: ſecundum enim rationes formales, vnam eſſe alteram eſt impoſsibile. originatiue vero, ob diuerſa principia productiua, quorum vnum eſt naturale, alterum autem liberum. manifeſtatiue quoque ob ſuppoſita producta, ex illis ſane apparet, diuinarum productionum diſtinctio, itaque in natura diuina duæ ſunt productiones, alterius quidem rationis; idque ob ſummam, atq; abſolutam diuinæ naturæ perfectionem, quæ non vno, ſed duobus plane modis ſeſe cõmunicare ſtudet. Ex hoc autem inferre non licet, diuinam generationem mutationem eſſe. diuina ſiquidem generatio ſub productionis ratione intelligenda eſt, cuius termini ſunt producens, & productum. Illa ergo generatio præcipue naturalis dicenda eſt, cuius habitudo inter producens, & productum eſt naturalis, modusque etiam communicandi naturalis, non liber nominatur. Verum, cum huiuſmodi modus naturalis, Spiritui ſancto nequaquam conueniat, vt ſæpe dixi; ideo illius ſpiratio, generatio dici non poteſt: nec quicquam prodeſt, id, quod in confirmationem aſſumitur, quippe, cum non ſolum terminus: ſed modus communicandi neceſſarius ſit, vt generatio dici poſsit.

Triplex modus differendi. Formaliter Originatiue: Manifeſtatiue.

Spiritus ſancti productio non eſt generatio.

2. Ad 2. diuinæ productiones ſunt quidem vniuocæ nominaliter, vt ita dicam: quemadmodum ſolemus dicere, quod generatio equi ſit ab equo, & leonis, à leone: non ſunt tamen vniuocæ aduerbialiter, ſicuti Socrates & Plato ſunt vniuoce homines. neque etiam eiuſdem ſunt rationis ſpecialis; alioqui plures eſſe non poſſent, ſed communis tantum. Ad confirm. dico, quod ſi duo vni tertio illimitato comparentur, ex vnione, qua in tertio conueniunt, eadem inter ſe vtique non ſequitur. Pater enim duplicem habet fœcũditatem qualibet autem productio, propriam inuenitur fœcunditatem, ex qua proficiſcitur: proinde illimitatum quiddam, atque indeterminatum pater dicitur; ſi ad determinate, hoc eſt, ad diuinas productiones comparetur. Quare, non ſequitur, diuinas inter ſe productiones vniuocas eſſe, quia nimirum reſpectu tertij, in quo conueniunt vniuocæ ſint.

Obiectiones.

1. Sed dicet aliquis; ſi productiones alterius ſint rationis, nõ autem vniuocæ, productionum quoque termini alterius erunt rationis, vt in quinto phyſ. legitur. at, cum termini, alicui tertio neque quam vniuoci erunt, ob diſtinctionem plane formalem, quæ inter illos eſſet ponenda, quod reuera falſum eſt. igitur, ex oppoſito arguendo, ſi termini alicui tertio vniuoci ſint; productiones quoque inter ſe erunt vniuocæ.

2. Amplius, intellectus & voluntas, quatenus ſunt operatiuæ potentiæ, in obiectis diſtinctionem exigunt formalem, eandemq; profecto in obiectis diſtinctionem producturæ eſſent, ſi reſpectu illorum, potentiæ eſſent productiuæ. Cum ergo termini productiui, huiuſmodi diſtinctione opus habeant; termini vtiq; vniuoci dicendi non ſunt.

3. Item, productum per intellectum, ex ſuæ quippe productionis virtute notitia genita appellatur: productum vero per modum voluntatis, amor

De Spiritu ſancto. *Solutiones.*

amor procedens nominatur. ſed hæc inter ſe alterius rationis formaliter eſſe videntur. ergo quod prius. *Reſp.* propoſitionem veram eſſe dicimus, ſi forma fluens, ſecundum quam eſt motus, eiuſdem eſſet rationis cum forma terminante: motus enim eiuſdem eſt rationis cum forma fluente.

1. at, productio diuina, non eſt fluxus aliquis, neque forma fluens, denique neque eiuſdem rationis cum forma, quæ eſt productionis formalis terminus, aliquid enim eſſentiale eſt: productio vero, relatio formaliter. ideirco, ex productionum diſtinctione obiectorum, ſiue terminorũ, formalis nequaquam ſequitur diſtinctio. *Dices*, primi termini, id eſt, termini formales, nequaquam vniuoci eſſent, eo quod productiones non ſunt vniuocæ; atq; ita perſonæ, quæ primi termini dicuntur, tum in ſe, tum etiam in tertio vniuocæ eſſe non poſſent. *Reſp.* productionem, formaliter diuinam eſſentiam non includere, perſonam vero illam formaliter includere: perſona namque non ſolum eſt proprietas, ſiue relatio, verum etiam in natura diuina hypoſtaſis ſubſiſtens. ſic Socrates, non tantum indiuidualem naturam complectitur; ſed etiam humanam. Quare, & ſi primi termini, productiones complectantur, non ſunt tamen eiuſdem adæquatæque rationis, quippe, qui non ſolum relationes, verũ etiam abſolutum, id eſt diuinam includant eſſentiam. Non ergo opus eſt illis huiuſmodi, ac tali diſtinctione, qua plane opus eſt productionibus; vt ſi quædam aliqua diſtinctiua includant, tantum diſtingui, ſicut & illa, nullo certe modo neceſſarium eſſe puto. Ad illud de potentijs dico, potentias operatiuas, obiectum formale diſtinctum non exigere: vnum enim, atque idem eſt tum diuini intellectus, tum etiã diuinæ voluntatis primum & formale obiectum. in quo vtraque potentia, ſecundum eandem primi obiecti rationem formalem beatificatur; nulla quippe eſſentialis perfectio primo diuinum beatificat intellectum, deinde diuinam ipſius voluntatem. non ergo in obiectis, vt ſunt potentiæ operatiuæ, diſtinctio formalis quærenda eſt: nec etiam in potentijs, quatenus ſunt productiuæ. Ad aliud dico, argumentum, ſi in ſe aliquid probet, hoc tantum probare, nempe ſpirantis, & ſpirati diſtinctionem, vel generationis, & ſpirationis. *Dices*, notitia quatenus eſt actualis, alterius eſt rationis à memoria, & amor ſimiliter à voluntate, vt eſt actus primus. Quam ob cauſam, ſi productionum, hoc eſt, notitiæ & amoris terminis, formalis diſtinctio tribuitur, abſque dubio, productiuo principio eſt tribuenda, quæ à termino formali producto diſtinguitur: atque ita, in vnaquaque productione, æquiuocatio inuenietur. *Reſp.* id, quod ſuperius dictum eſt, genitum ſcilicet ex vi generationis ſuæ, notitiam eſſe actualem, bifariam intelligi poſſe. aut ſecun-

Originis & adæquationis.

dum originis, aut vero ſecundum adæquationis primitatem. Sed primus quidem modus admittendus non eſt, alioqui tres perſonæ non eſſent, vniformaliter Deus: eſſentia enim in patre quaſi prius eſſe intelligitur, quam alicuius perfectionis principium, ſeu fundamentum eſſe intelligatur. Quare, ſi in filio, ante eſſentiam, præintelligatur notitia; tunc plane filius prius haberet notitiam, quam eſſentiam, & ex conſequenti non eſſet idem Deus cum patre. Secundus autem modus probabilis eſt: eſſentia enim diuina in qualibet perſona, eſt cuiuslibet eſſentialis perfectionis primum fundamentum. Porro, prima perſona virtute memoriæ fœcundæ, productione adæquata, ſecundam producit, quæ eſt notitia actualis, ſuo adæquata principio productiuo. ſic etiam Spiritus ſanctus, vt amor actualis, ſuo adæquatus principio. *Dices*, quod vniuocatio, ſeu æquiuocatio ex primitate adæquationis magis pendet, quam originis: nã & ſi Sol ſit ſubſtantia, & vermis etiam: non ob id tamen, vniuoca appellatur generatio vermis à Sole, quippe, qui in forma ſpecifica terminum ſibi non aſſimilet. cum igitur terminus productus non adæquetur omnino principio productiuo: erit igitur in productione, æquiuoca generatio. *Reſp.* non eſt æquiuoca productio dicenda, ſi productiuum principium eiuſdem non ſit rationis cum termino formali producto; ſed adhuc opus eſt, vt principium productiuum non eiuſdem communicetur rationis genito; & terminus formalis in producto, eiuſdem non ſit rationis in producente. ſed aliter hæc ſe habent in diuinis: memoria ſiquidẽ eſt formaliter in notitia genita actuali, & viciſſim notitia genita, eſt formaliter in perſona generante, quamuis neutrum iſtorum tum producendi, tum etiam productionem terminandi primitatio dici poſſit. ſed de hoc negotio ſatis.

3\. Ad 3. dico, ab eodem ſuppoſito ſimplici, plura principia formaliter in ſe habente, plures haberi, ſiue emanare poſſe productiones. Ad confirm. autem dico, illius maiorem falſam eſſe: nam & ſi Deus, à creatura realiter diſtinguatur; ad ipſam tamen realiter non refertur. Ad id autem, quod aſſumitur, diſtinctionem eſſe relationem, approbo quidem; verumtamen non opus eſt, illam eſſe realem inter illa, quæ aliquo modo diſtinguuntur. creatio enim, relatio eſt, creantis vero ad creatum, realis diſtinctio eſſe non poteſt. Ad quartum, ex ſupradictis patet ſolutio:

De Spiritu ſancto.

Triplex terminus generationis, & ſpirationis actiuæ.

generationis ſiquidem actiuæ, & ſpirationis actiuæ eſt triplex terminus primus. vnus quidem formalis & primus primitate naturæ, ſiue naturalis præſuppoſitionis, nempe, diuina eſſentia, quæ certe vtriuſque productionis vnus terminus, atque idem eſt. alius autem primus dicitur, primitate vtique adæquationis, ac correſpondentiæ: atque hoc modo termini generationis actiuæ, atque ſpirationis actiuæ, rationes formaliter diſtinctas habent: ſic enim generationis terminus, eſt notitia genita, ſpirationis autem, amor ſpiratus. alius vero eſt terminus quaſi totalis, & primus, primitate adæquationis, quo ſane modo illarum productionum termini tum inter ſe, tum etiam cum producente vniuocantur. huiuſmodi autem termini ſunt perſonæ productæ, quæ eandem penitus habent eſſentialem formam, & inter ſe, & cum producente. primus ergo terminus, idem eſt omnino cum productis. ſecundus vero diſtinctas habet rationes, tertius eandem prorſus formam tum inter ſe, tum cũ producente. Ex quo patet diſtinctionem realem in primo, aut tertio termino non inueniri, niſi in ſecundo fortaſsis; quatenus notitia, & amor diſtinctas habeant rationes. Ad 5. 5.
neg. conſeq. aliquid enim poteſt eſſe neceſſarium, quod tamen non eſt naturale: neceſsitas namque non opponitur libertati ſimpliciter, ſed tantum libertati arbitrij. Ad confir. 1. neg. conſeq. ſiquidem ab altero principio, nempe à voluntate, quæ ſola productiua eſt reſpectu Spiritus ſancti, determinatur modus producendi. Ad 2. confir. dico, quod licet voluntas tum in eſſendo, tum etiam in perficiendo, vbi fundamentum eius eſt perfectibile, ſit naturalis; non tamen in principiando. Proinde naturaliter habemus voluntatem, ſed libere quidem volumus, ſiue volitionem habemus. Itaque, quomodo ſpiratio à generatione differat, dixi.

QVÆSTIONIS QVINTÆ

CAP. I.

Pater & filius diligunt ſe Spiritu ſancto.

Diuerſa multorum ſententia.

QVoniam non vna de hac quæſtione extitit antiquorum ſententia, ideo opus mihi eſſe arbitror, illorum in medium ſententias adducere, quo clarius rei veritas eluceat. qua profecto cognita, ſententiarum diuerſitas & ratio innoteſcat.

1\. Quidam tane huiuſmodi ſententiam, ſiue poſitionem, impoſsibilem, ac plane falſam eſſe putauerunt: quam certe ſic intellexerunt: pater, Spiritu ſancto diligit filium, & viciſsim filius, patrem, cum alicuius cauſæ habitudine, quaſi ſit ſenſus, Spiritus ſanctus patri, filioque eſt principium diligendi. Approbo autem iſtorum ſententiam, ſi ita intelligi debeat, patrem, filiumque ſe mutuo hoc modo diligere.

2\. Alij vero aiunt, impropriam eſſe propoſitionem, ideo ſic eſſe intelligendum: pater diligit filium Spiritu ſancto, hoc eſt, amore eſſentiali, qui Spiritui ſancto proprie competit.

3\. Nonnulli autem ablatiuum illum, ſigni habitudinem eſſe putauerunt, hoc modo: quod pater diligat filium, Spiritus ſanctus ſignum eſt, quippe, qui ab vtroque vt amor procedit.

4\. Quidam autem ſic intellexerunt: Spiritus ſanctus eſt amor, quo formaliter pater & filius ſe inuicem diligunt.

5\. Alij vero, non cauſæ, ſed effectus formalis ablatiuum illum eſſe dicunt, qui profecto, veritati proximiores ſunt. Sane, cum res à ſuis formis denominationem accipiant, ſicuti album ab albedine, & homo ab humanitate: omne igitur illud, à quo aliquid denominatur, quoad hoc plane formæ habitudinem obtinet. vt ſi dixero, hunc eſſe diademate coronatum: ille ſane ablatiuus, etſi non ſit forma; cum habitudine tamẽ cauſæ formalis eſt conſtruendus. etenim, non ſolum agens ab actione, ſed etiam affectus, qui in actionis intellectu includitur, denominatur: dicimus enim ignem, calefactione eſſe calefacientem, etſi calefactio, calor non ſit, qui eſt forma ignis, ſed actio tantum ab igne procedens. Cũ igitur diligere duplex ſit in diuinis, alterum quidem eſſentiale, alterum vero notiale, ſi eſſentialiter quiſpiam intelligat; tunc reuera pater, & filius non diligunt ſe Spiritu ſancto, ſed eſſentia potius diuina: *Quis, inquit Aug. audet dicere patrem nec ſe, nec filium, nec Spiritum ſanctũ diligere, niſi per Spiritum ſanctũ?* hunc autem modum imitari videntur primæ quorundam ſententiæ. At, ſi notialiter aliquis intellexerit, diligere perinde eſt ac

Diligere duplex in diuinis. *Lib 11. Trin*

De Spiritu ſancto.
eſt ac ſpirare amorem: quemadmodum dicere, eſt produ-
cere verbum. Pater ergo & filius ſe diligunt Spiritu ſancto,
hoc eſt, ſe mutuo diligentes, ſpirant amorem, qui eſt Spiritus
ſanctus. Secunda ergo opinio vera non eſt, quæ dicit Spiri-
tum ſanctum ſignum eſſe dilectionis, qua pater filium dili-
git: alioqui dici poſſet, quod pater & filius diligant ſe crea-
tura, quia nimirum creatura, quam concorditer produ-
cunt, illorum dilectionis ſignum diceretur. Tertia vero o-
pinio, veritati minime conſonat, quæ ait, patrem ac filium ſe
Spiritu ſancto diligere, quia ſcilicet amor proprie Spiritui
ſancto conueniat: nam pari ratione, pater & filius, Spiritu
ſancto, boni dicerentur. bonitas ſiquidem in diuinis, Spiritui
ſancto attribuitur. Item pater, & Spiritus ſanctus, filio eſſent
ſapientes, filio quippe ſapientia competit. Quarta autem o-
pinio, quoad primum ſenſum, iam exploſa eſt: dubium au-
tem eſt, vtrum ſi notialiter intelligatur, veritatem habeat:
non deſunt enim contra huiuſmodi ſententiam, rationes,
quæ pluris ſunt faciendæ. Profecto, ſi pater & filius ſe dilige-
re dicuntur Spiritu ſancto; multo ergo fortius, eodem ſe ſpi-
rare dicendi eſſent: nam ſi agens, ab actione, & termino, qui
in illius actione non includitur, denominari poteſt: multo
ergo magis ab actione, quæ illius terminum concludit, atq;
2. complectitur. Amplius, calidum non calefacit ob calefa-
ctionem, quam alicui impreſſit, ſiquidem ab actione tranſ-
eunte, agens denominationem non recipit: ſic etiam artifex
non ædificat, ædificio, ſiue domo, quam ædificando erexit;
ita quoque pater & filius non ſe diligunt Spiritu ſancto: nam
diligere notialiter ſic acceptum, actionem ſignificat tranſ-
euntem. Dico, Spiritum ſanctum in diuinis duplicem habe-
re reſpectum, vnum quidem realem, nempe ad ſpirantes,
alterum vero rationis, ad aliquid, quod per ipſum acceptа-
tur. ſi ergo ita intelliges diligere, id eſt, acceptare aliquid ex
vi ſuæ productionis; ſic certe formaliter diuino Spiritui
congruit, principatiue vero verbo, productiue autem, patri
& filio. vnde tunc ablatiuus, in Spiritu ſancto ſubauthorita-
tem, in patre vero, ac filio authoritatem connotat. ſic autem
intellexiſſe videtur Aug. vbi aperte teſtatur, quod pater & fi-
lius ſe diligant Spiritu ſancto ab eis procedente. At ſi dilige-
re, pro ſpirare intelligas, falſa videtur ſententia, quemadmo-
dum etiam hæc eſt falſa, pater dicit verbo, dicere, pro pro-
ducere verbum intelligendo, ſicut ſuperius diſputauimus.
Pater ergo & filius diligunt ſe Spiritu ſancto, id eſt, produ-
cunt Spiritum ſanctum, qui eſt amor acceptatiuus, ex vi mo-
doque ſuæ productionis. Sed quidam contra prædicta ita
arguunt.

Opiniones diuerſæ confutantur.
1.
2.
Rationes contra 4. opinionem.
1.
Solutio. Spiritus ſanctus in diuinis duplicem habet reſpectum.
6. Trin. 8.
Amor acceptatiuus.

CAP. II.

Patrem & filium ſe non diligere Spiritu ſancto.

1. AVt pater & filius diligunt ſe Spiritu ſancto notiali-
ter, aut certe eſſentialiter: non quidem primo mo-
do, alioqui, vt dixi, pari ratione ſpirarent etiam ſe
Spiritu ſancto; neque ſecundo, nam ab eodem, &
eſſe habet perſona diuina, & diligere, eſſentiam accipiendo,
quodlibet præterea eſſentiale ineſt cuilibet, non per alteram
2. perſonam. Amplius, ſi pater Spiritu ſancto filium diligeret;
eadem ratione, & ſeipſum. Vnde, cum origine ſit prior filio,
ſe vtique prius Spiritu ſancto diligere poſſet, atque ita prius
producere Spiritum ſanctum, quam filium, quod eſt falſum.
Sane, eodem videtur pater ſe diligere, & filium: ſed tunc pa-
ter diligeret ſe in primo ſigno originis, in quo Spiritus ſan-
ctus non intelligitur ſpiratus. ſed hoc eſt abſurdum, ne di-
cam impium: ergo pater & filius non diligunt ſe Spiritu ſan-
3. cto. Ad hæc ſi diligunt ſe Spiritu ſancto; pari ratione creatu-
ram quoque diligerent, quod eſt falſum. eadem ſiquidem
neceſſitate, tum ſe, tum etiam creaturam diligerent, atque
4. ita Spiritus ſanctus eſſet amor creaturæ. Præterea, quemad-
modum hæc eſt falſa, pater dicit verbo intelligendo dicere
eſſentialiter, pro intelligere, alioqui pater eſſet ſapiens ſa-
pientia genita: quod Auguſtino non probatur, vt poſtea di-
cetur, notionaliter etiam eſt falſa; non enim producit ver-
bum verbo, aliter tunc eſſet verbum verbi in infinitum: ſi-
militer ergo iſta non eſt vera, pater, & filius ſe diligant Spiri-
5. tu ſancto. Denique, eodem amore, pater diligit filium, ſei-
pſum, & nos. ſed pater non diligit ſe Spiritu ſancto, quia ni-
mirum nullus actus notialis, ſuper actus principium refle-
ctitur: velle enim dicere, patrem ſeipſum gignere, aut ſpira-
re, abſurdiſſimum eſt, ne dicam impoſſibile. Similiter ſe di-
ligere Spiritu ſancto, quatenus notialiter diligere ſumitur.
Amor præterea, quo diligit nos, quia reſpectum ad creatu-
ram dicit, Spiritui ſancto non competit, alioqui reſpectus ille
ad eſſentiam pertineret. falſum ergo eſt, velle aſſerere, pa-
trem, filium, & viciſſim filium, patrem, Spiritu ſancto dili-
gere.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. Solutio patet ex prædictis: diligere ſiquidem
mere eſſentialiter aut notialiter non intelligitur,
ſed peculiariter potius, eius productionem conno-
tando. Ratione autem adiuncti, notialiter ſumi po-
teſt, vt ſit ſenſus, pater, & filius diligunt ſe Spiritu ſancto, id
eſt, acceptant ſe aliquo à ſe producto, non quidem formali-
2. ter, ſed principatiue potius, vt dictum eſt. Ad 2. Pater in pri-
mo originis ſigno, voluntate, vt eſt in ipſo formaliter, ſei-
pſum diligit. Diligit autem ſe Spiritu ſancto principatiue,
non quidem in primo ſigno originis; ſed ſpirando Spiritum
ſanctum, quatenus ſcilicet producit Spiritum ſanctum, qui
reuera ex virtute ſuæ productionis, eſt amor amati. Porro,
huiuſmodi modus diligendi, patri, filioque communis eſt,
proinde, in illo priori originis, pater ſe diligit amore eſſen-
tiali tantum, neque ex hoc, duo amores in diuinis ponendi
3. ſunt, ſed prioritas originis in patre commendatur. Ad 3.
Quamuis Pater & filius creaturam diligant Spiritu ſancto,
quatenus ſcilicet, ex ſuæ productionis modo, amor ſit acce-
ptatiuus; ex hoc tamen non ſequitur, creaturam, neceſſario
eſſe acceptandam, ſed contingenter, eo plane modo, quo
creatura acceptabilis eſt. ſic etiam eſſentia, eſt ratio volendi
4. creaturam contingenter, non neceſſario. Ad quartum patet
5. ſolutio ex prædictis, vbi de dicere verbo annotauimus. Ad 5.
Diligere quatenus notionaliter ſumitur, non ſolum diuinæ
productionem perſonæ, ſed etiam perſonam connotat per
modum amoris productam, quia ad rem dilectam, habitudi-
nem habet. vnde, ſicut pater dicit ſe, omnemque creaturam
verbo, quod genuit, quatenus ſcilicet, verbum genitum,
tum patrem, tum etiam omnem creaturam repræſentet; ita
profecto, Spiritu ſancto & ſe, & creaturam diligit, quatenus
Spiritus ſanctus procedit, vt amor bonitatis primæ, ſecun-
dum quam pater amet ſe, omnemque creaturam, hoc eſt, ac-
ceptat reliqua à ſe condita vniuerſa. Itaque, patrem, & fi-
lium ſe mutuo diligere Spiritu ſancto, & creaturam, me di-
xiſſe puto.

De Spiritu ſancto.
Spiritus ſanctus eſt amor amati.

CAP. IV.

An pater ſit dicendus ſapiens, ſapientia genita.

APud antiquos ſapientiæ duces, non temere quæſi-
tum fuiſſe legimus, vtrum pater in diuinis ſapiens
ſit ſapientia, quam genuit, de qua Apoſtolus lo-
quitur: *Dico Chriſtum Ieſum, Dei ſapientiam, & Dei
virtutem.* Et Dauid: *Omnia in ſapientia feciſti domine.* Sane, ſi
pater diligit amore, qui ab ipſo procedit; cur etiam non ſit
ſapiens dicendus, ſapientia, quam genuit? *Omne caſtum*, in-
quit Auguſt. *caſtitate caſtum eſt, & omne æternum, æternitate, &
omne pulchrum, pulchritudine*: ergo omne ſapiens, ſapientia.
Sed duobus modis caſtum caſtitate dicitur, vel quod eam
gignat, vt ea ſit caſtum caſtitate, quam gignit; aut participa-
tione caſtitatis, quidque caſtum eſt, quod poteſt aliquando
eſſe non caſtum. Quamobrem, cum ſapiens Deus dicitur,
ſine qua, eum vel fuiſſe aliquando, vel eſſe poſſe, nefas eſt
credere, non participatione ſapientiæ, ſapiens dicitur; ſicut
anima, quæ & eſſe, & non eſſe ſapiens poteſt, ſed quod ipſe
eam genuerit, qua ſapiens dicitur, ſapientiam. Quod ſi ita
res ſe habeat, cum hoc ſit Deo eſſe, quod ſapere, ſi eſt ſa-
piens ſapientia, quam genuit, non ipſa ab illo, ſed ille ab ipſa
eſt ſapientia, quod certe fieri non poteſt, niſi gignendo eum,
aut faciendo; ſed nec genitricem, nec conditricem patris,
nullo modo quiſquam dixerit ſapientiam: itaque pater, i-
pſa ſapientia eſt, qua ſapiens eſt: filius vero, ſapientia patris
dicitur, quia nimirum ſapientia eſt de ſapientia patre, non
quia pater per eum ſit ſapiens. Illud reuera, quo aliquid di-
citur, & eſt formaliter tale; eſt plane in eo formaliter, vt lux
in lucente: non enim aliquid formaliter lucere dicitur, niſi
in eo luce formaliter exiſtente. Sed ſapientia genita, id eſt, fi-
lius, non eſt formaliter in patre, alioqui diuinarum ſequere-
tur confuſio perſonarum: tunc ſiquidem pater, filius eſſet,
& filius, pater. Igitur, pater non eſt ſapiens, ſapientia genita.
Amplius, illa, quæ rem in alio ſignificant, illud plane deno-
minare, ſeu nomen imponere nequeunt: niſi per id tantum,
quod in illo formaliter exiſtit. ſed ſapiens, rem ſuam in alio
oſtendit, non denominat: ergo ſapientia patrem per ver-
bum, quod non eſt formaliter in patre non denominat. Pa-

Chriſtus Dei ſapientia. 1. Cor. 1.
Pſal. 103.
Lib. 83. quæſt. 23.
Pater non eſt ſapiens ſapientia genita.

De Spiritu ſancto.

ter ergo eſt ſapiens, ſapientia, quæ ipſe eſt, id eſt, diuina eſſentia, filius autem ſapientiæ genitæ appellatur, non quia plures ſunt in diuinis ſapientiæ; ſed vna duntaxat. Sapientia ergo, ingenita, id eſt, diuina eſſentiæ pater formaliter ſapiens nominetur: filius vero ſapientia genita, ſeu patris appelletur, non qua ille ſit ſapiens, ſed quam pater genuerit. *Dices.* hidem eſt Deo ſapere, & diligere, quare non dicitur ſapiens ſapientia ab eo procedente, ſicut dicitur diligere dilectione ab ipſo emanante? *Reſp.* diligere, ſi eſſentialiter intelligatur; hoc modo pater, & filius ſe non diligunt, vt diximus, at ſi notionaliter; tunc plane, ſecundum ſenſum paulo ante annotatum, admittendum eſt: accipitur enim pro ſpiratione paſſiue. Vnde, quamuis ſecundum rem ſit eſſentiæ diuinæ; modus tamen ſignificandi non eſt idem: eſſe namque abſolute, diligere autem relatiue dicitur. Quam ob cauſam non ſequitur, pater, amore à ſe procedente, diligit, amore ergo eſt, ſiue eſſe habet. Quoniam ergo ſapere in diuinis eſſentialiter, non notionaliter ſumitur; idcirco non licet ea libertate vti, qua circa diligere vtimur. Propterea non audemus dicere, patrem ſapientiæ à ſe genita, ſapientem eſſe. *Dices.*

Filius eſt ſapientia genita.

An filius ſit ſapiens ſeipſo.

ſi filius eſt ſapientiæ genita, qua ergo ſapientia dicendus eſt ſapiens, ſeipſo, vel ſapientia ingenita; Pro cuius rei intellectu nonnulli quidem termini annotandi ſunt. Ablatiuus ſiquidem ille, ingenita, ſiue ſeipſo, aliquando principatiue, interdum vero formaliter, nonnunquam identice, intelligitur. Primo quidem modo, ignem calore, calefacere dicimus: Secundo autem, ignem calore, calere, ſiue calidum eſſe: Tertio vero modo, ſuppoſitum ſeipſo agere, non quidem vt principio quo; ſed quia eſt idem ſibi agenti, vt principio quod. Ingenitum quoque notionaliter intellectum, patri tantummodo competit, vt in primo libro dixi. Largè vero tum eſſentiæ, tum etiam intellectioni conuenire poteſt.

Principatiue, formaliter, identice.

Quando ergo percontaris an filius ſit ſapiens ſapientia ingenita, facilis poteſt eſſe ſolutio. Etenim, ſi ingenitum notionaliter intelligatur, nempe pro ſapientia ingenita, id eſt, patre, principatiue de principio quod, admittendum eſt. producitur enim, atque principium habet à patre: formaliter autem, ſiue de principio formali, non ſolum eſt admittendum, ſed etiam explodendum omnino. Nam quemadmodum pater, non eſt ſapiens formaliter filio; ſic etiam, nec filius, patre poteſt eſſe formaliter ſapiēs, nec etiam identice. Quod ſi ingenitum ſecundo modo intelligatur, quatenus ſcilicet eſſentiæ conueniat, vel communi intellectioni, aut ſapientiæ, ſi ablatiuus, officio fungatur principij productiui, ſeu producentis, tunc, ſine dubio, falſa eſt propoſitio: ipſius enim filij ſapientia communis, neque vt quod, neque vt quo principium eſſe poteſt: ſed pater eſt principium quod, memoria vero principium quo. At, ſi ablatiuus vicem principij formalis vſurpet, tanquam veritati conſona, eſt concedenda: Sapientiæ plane, & intellectu eſſentiali, quælibet perſona diuina ſapit, & intelligit. Quod ſi identice intelligatur, quemadmodum cum dicimus aliquid eſſe ſeipſo; adhuc bifariam poteſt intelligi, eſſentialiter ſcilicet, & realiter, aut ſuppoſitiue. Et primo quidem modo vera eſt. ſapientia namque communis ingenita in diuinis tribus eadem, & eſſentialiter, & realiter proſus eſt. ſecundo autem modo deſpicitur: non enim eſt propria, quippe, quæ non ſit ſuppoſiti ad ſeipſum, vel de ſeipſo, licet ab ipſo ſuppoſitiue minime diſtinguatur. Improprie ergo dicimus, filium ſapientem eſſe ſapientia ingenita, idque ſuppoſitiue, magis autem, ſi ſapiens ſeipſo nominetur. ipſe reuera ſuppoſiti rationem, non autem ſapientiæ ſubire poteſt.

Ingenitum duplex.

Cæterum, genitum in diuinis ſemper eſt notionis nomen, ſolique filio conuenit. Quando ergo filius ſapiens, dicitur ſapientia genita, ſi ablatiuus, vicem habeat principij productiui, aut formalis; tunc plane negenda eſt huiuſmodi ſententia: ſui enim non eſt principium productiuum, nec ſeipſo ſapiens, vt quo. At, ſi identice accipiatur, admitti poteſt, quamuis non ſatis propria ſit locutio: ſenſus enim eſt, quod filius ſit ſapientia genita, & ſapiens etiam ſapientia genita, quia nimirum ſeipſo non vt quo, ſed ſicut ipſum eſt ſeipſum, & eſt ſeipſo. Aliis verbis, hoc idem poſſet afferri, hoc modo, filius eſt ſapiens, ſapientiæ ingenita, quæ eſt pater, tanquam principio productiuo: aut tanquam formæ, quæ in ſuppoſito, cui attribuitur actus, eſſendi, agendiq; ratio reponitur: atque ita filius eſt ſapiens ſapientia ingenita, quæ eſſentialis eſt: vel tanquam ſuppoſito agente; ſicque filius eſt ſapiens ſapientia genita, quæ eſt ipſemet, non autem pater. *Dices.* gignens notitiam creatam, intelligit ipſam formaliter, ergo ſimiliter pater intelligit verbo, & ſapit ſapientia genita. *Dico,* non eſſe ſimile. notitia enim genita formaliter inhæret intellectui gignenti, non autem verbum in diuinis, quippe, quæ per ſe ſit notitia ſubſiſtens, ſicut in primo libro diffuſe lucideque diſputaui. Itaque filius ſapientia Dei

Genitum eſt nomen filij.

dicitur, non certe tanquam ipſe ſolus ſit intelligens, vel ſapiens, ſibique & patri, & Spiritui ſancto intelligat, & ſapiat. alioqui authore Auguſt. ad illam redigetur abſurditatem, vt pater non ſit ſapiens de ſeipſo, ſed de filio. Eſt ergo Deus pater ſapiens ſapientia, quæ eſt pater, a quo eſt genitus filius, qui eſt genita ſapientia; vterque tamen vna eſt ſapientia, & tamen ſolus pater eſt ingenita ſapientia, filius vero genita ſapientia de ſapientia. Itaque quomodo pater ſit ſapiens, ſapientia, quæ ipſe eſt, & qua ſapientia filius ſapiens dicatur, quamuis ardua ſit, & perplexa, inquiſitio; ſatis tamen clare dictum eſſe arbitror. Deinceps indagare oportet, quomodo Spiritus donum nominetur in diuinis.

De Spiritu ſancto.

Auguſt. 7. de Trin.

QVÆSTIONIS SEXTÆ CAP. I.

Spiritus ſanctus in diuinis, proprie donum dicitur.

DOnum in diuinis, duplicem relationem oſtendit, alteram quidem realem, alteram vero rationis, ſiue, vt ita dicam, habitudinalem: donum enim dicitur, quia donabile. Proinde donabilitas, ſeu reſpectus donabilitatis, qui eſt ad creaturas, habitualis reſpectus, eſt præcipuum ſuum ſignificatum. Quoniam autem huiuſmodi donabilitas non competit, niſi perſonæ in diuinis per modum amoris procedenti: amor enim productus primum donum eſt. hac de cauſa, donum in diuinis, originis relationem connotat, nempe, producti per modum amoris ad producentem: donum ſiquidem relationem dicit producentis liberaliter, quia omnino eſt donatio irredibilis, alioqui venditio, aut redemptio, vel quæſtus, aut aliquid huiuſmodi, diceretur. Itaque donum, tum ſecundum principale ſignificatum, tum etiam ſecundum connotatum, Spiritui ſancto tantum competere videtur: procedit enim à patre, & filio per modum amoris, quod eſt doni connotatum. Datur vero, quia eſt donum, cuius reſpectu habitualis eſt, ipſe donabilitas, quæ ipſius eſt præcipuum ſignificatum. hoc ergo nomen doni, ſeu donum, aptitudo oſtenditur, quod donetur. Quod autem datur, aptitudinem habet, vel habitudinem, tum ad id, à quo datur, tum etiam ad id cui datur: non enim daretur ab aliquo, niſi eius eſſet, nec alicui daretur, niſi vt eius ſit, cui datur. Porro, perſona diuina alicuius eſſe dicitur, vel ſecundum originem, ſicuti filius eſt patris, vel quatenus ab aliquo habetur. Id autem habere dicimur, quo plane, & vti, & frui libere poſſumus. hic autem modus habendi, rationali tantummodo creaturæ competere poteſt, ea ſane ſola Deo per intellectum coniungitur: aliæ vero moueri poſſunt à diuina perſona; in earum tamen poteſtate ſitum non eſt, frui diuina perſona, vel eius effectu vti poſſe. Ad hanc autem muneris dignitatem, rationalis tantummodo creatura pertingere poteſt: quippe, quæ diuini verbi, & procedentis amoris, capax eſſe queat, ad libere vereq; Deum cognoſcendum, atque recte amandum. Sola ergo creatura rationalis hoc donum, nempe diuinam perſonam habere poteſt, idq; deſuper gratia operante. hoc enim nobis dari dicimus, quod aliunde habemus: atq; ita diuinæ competit perſonæ, & dari, & donum eſſe, id eſt, Spiritui ſancto. Sane, donum propria eſt datio irreddibilis, authore philo. hoc eſt, non datur intentione retributionis, ſed gratuitæ potius donationis, cuius ratio eſt amor hac enim ratione alicui aliquid gratis damus, quia volumus ei bonum. Primū ergo quod illi damus, eſt amor, quo volumus ei bonū. Ex quo patet, amorē primi boni rationem habere, per quod omnia dona gratuite donantur. Cum igitur Spiritus ſanctus procedat, vt amor; primi vtique doni rationem videtur habere. Suffragetur huic ſententiæ Auguſt 15 *de trinit.* Spiritus ſanctus in tantum donum dicitur, in quantum detur eis, quibus datur apud ſe autem Deus eſt, & ſi nemini detur. quibus plane verbis, principale doni ſignificatum, reſpectum habitualem ad creaturas eſſe demonſtrat. At, 4. *de trinit. cap.* 20. ſuam ſententiam clarius aperire videtur. *Sicut, inquit, natum eſſe, eſt filio à patre eſſe; ita plane, Spiritui ſancto donum Dei eſſe, eſt à patre filioq; procedere. Et, Spiritus ſanctus, relatiue dicitur, cum ad patrem, & ad filium refertur, quia patris, & filij eſt Spiritus:* ſed ipſa ratio non apparet in hoc nomine. Apparet autem cum dicitur donum Dei: donum enim eſt patris & filij, quia & à patre procedit, & à filio. Cum autem ab æterno, ab vtroque procedat, ab æterno ergo donum eſt, ſiue fuit. Et *cap. 15. eiuſdem libri Semper Spiritus ſanctus procedit, & non ex tempore; ſed ab æternitate procedit.* Sed quia procedebat, vt eſſet donabile; iam donum erat, antequam eſſet, cui donaretur: aliter enim intelligitur, cum dicitur donum,

Quid ſignificet donum.

Donum Spiritui ſancto competit.

Sola rationalis creatura capax eſt doni.

Quare dicitur donum

Aug. ſententia de Spiritu ſancto.

Lib. 5. de Trin. 12.

Donum eſt tempore.

aliter,

De Spiritu ſancto. aliter, cum dicitur donatum: nam donum poteſt eſſe, etiam antequam donetur; donatum autem, niſi datum fuerit, nullomodo dici poteſt. Sempiterne ergo Spiritus ſanctus eſt donum, temporaliter autem donatum. Secundum ergo Auguſtini ſententiam, præcipuum doni ſignificatum proceſſionem æternam ſignificat, qua Spiritus ſanctus à patre filioque vt donum procedit. Sed qui primam tueri vellet ſententiam, dicere poſſet, atque ita reſpondere: Spiritum ſanctum, vt donum à patre, filioque procedere, non quidem formaliter, ſed fundamentaliter potius: quippe quia in donatione ſeu ſpiratione paſſiua, donabilitas illa fit, quam præcipue donum ſignificat. hac enim de cauſa donum dicitur, quia alicui datur, vel donabilis eſt; proceſſionē autem, quæ
Inter omnia dona, amor eſt primum donum. eſt per modum amoris connotando: ſiquidem inter omnia dona, amor primum obtinet locum, vtpote aliorum exiſtēs donorum ratio, & origo. Porro, reſpectus, quem ad creaturas donum habere dicitur, trifariam intelligi poteſt. vno quidem modo ſecundum actum, atque ita donum appellatur, quod ſcilicet actu datur: deinde ſecundum habitudinem, & ſic donum, vtpote aliquando donandum, nominatur: poſtremo, ſecundum aptitudinem, vnde & donum dicitur, quia ſcilicet donabile ſit. Donabile quoque dupliciter accipi poteſt, donabile ſiquidem, id eſt, poſſibile dari, aut aptum natum dari; hæc autem duo diſtant ab inuicem: lapidem enim ſurſum attolli, poſſibile eſt; ad id tamen aptitudinem
Donum eſt proprietas conſtitutiua Spiritus ſancti. non habet. primus autem modus tribus competit perſonis: ſecundus vero Spiritui ſancto tantum, qui ex ſuæ productionis virtute, aptitudinem habet, vt detur. ſolus enim procedit per modum amoris, & donabilis. Sed dices, nunquid donum proprietas ſit Spiritus ſancti conſtitutiua? Sane, id ei
Rationes.
1. conuenire videtur, ob relationem profecto æternam, atque realem: ens enim reale per ens rationis in eſſe nequaquam conſtitui poteſt: ſed reſpectus ille habitualis, vel eſt ens rationis, vel ſimpliciter non eſt: perſona vero Spiritus ſancti eſt ens reale. igitur, reſpectus habitualis, non eſt proprietas Spi-
2. ritus ſancti conſtitutiua. Amplius, ens in actu, per aliquod habituale, vel potentiale in eſſe conſtitui non poteſt: ſed perſona Spiritus ſancti, eſt ens in actu: non ergo conſtituitur per relationem habitualem, quæ eſt donabilitas. intrinſecum namque, ſiue abſolutum in diuinis prius eſt quocunque eſſe, ſiue reſpectu creaturarum, ſiue illud ſit eſſe reale, ſiue eſſe
3. cognitum: omne reuera neceſſarium prius eſt ente non neceſſario, ſed ita ſe habent diuina, reſpectu creaturarum: ergo
4. quod prius. Præterea, nulla proprietas perſonalis diuina, per ſe includit reſpectum ad creaturam, eſt certe illa intrinſeca; igitur, reſpectu ad creaturas prior reputatur: nam ſi reſpectum ad creaturam includeret, qui eſt ens rationis; eſſet vtique tantum vnum per accidens. Ad hæc, ens diminutum nō
5. eſt de eius formali ratione, quod neceſſe eſt eſſe, & purus actus: ſed illa relatio eſt ens diminutum, vtpote ens rationis: non attinet ergo ad Spiritus ſancti rationem formalem. De-
6. nique, vna perſona ſimplex, in eſſe quidem perſonali, per vnam ſane, non per duas conſtituitur relationes. Quamuis enim pater tribus adornetur proprietatibus, nempe innaſcibilitate, paternitate, ſpiratione actiua, filius vero duabus; neuter tamen plurimis, ſed vna tantum in eſſe perſonali conſtituitur proprietate: vtpote pater, paternitate, filius vero, filiatione. Igitur Spiritus ſanctus, cum perſona ſimpliciſſima ſit, vna tantum relatione, ſcilicet paſſiua ſpiratione, quæ ad producentes refertur, in eſſe perſonali conſtituitur: verum contra prædicta, ſolent aliqui ſic arguere, vt patebit in capite ſequenti.

CAP. II.

Spiritum ſanctum non eſſe proprie donum in diuinis.

1. QVod eſt commune tribus perſonis diuinis, Spiritui ſancto proprium eſſe nequit: ſed donum eſt huiuſmodi, quælibet namque perſona dat, & datur, au-
Auguſt. ad Dard. & 15. Trinit. thore Auguſt. Igitur donum non ſoli Spiritui ſancto competere poteſt. Amplius, quod relationem tempora-
2. lem oſtendit, reſpectu creaturarum, eſt tribus commune, ſed donum, teſte Auguſt. eſt tale: *Eo, inquit, eſt donum, quo eſt*
15. Trin. 18. 27. *datum, vel datur:* datur autem ex tempore. igitur quod prius.
3. Item, *Spiritus ſanctus eſt donum, in quo omnia nobis dona donantur,* vt dicit Auguſt. Si ergo ipſe eſſet donum, à ſeipſo, & per ſeipſum donaretur, atque ita referretur ad ſeipſum: quod eſt falſum. Sane, teſte Hylario, *eo Spiritus ſanctus eſt donum, quo eſt Deus:* ſed eſſe Deum, non ſoli conuenit Spiritui ſancto: ergo,
4. nec illi ſoli conuenit donum eſſe. Adhæc, nullum nomen perſonale, eſſentiæ poterit diuinæ competere: ſed eſſentia diuina eſt donum, quod pater dat filio, teſte Hylario *8. de Tri-*

nit. Donum ergo non eſt nomen perſonale, & peculiare Spi- De Spiritu ſancto.
ritus ſancti. Sane, omne nomen perſonale, aliquam in diuinis diſtinctionem oſtendit, alioqui confuſio eſſet perſonarum: ſed nomen doni, authore Auguſt. huiuſmodi diſtin- *Aug. vbi*
ctionem non demonſtrat: *Ita, inquit, Spiritus ſanctus datur, ſic-* *ſupra.*
ut Dei donum, vt etiam ſeipſum det, ſicut Deus. Ad hæc, Quod im- 5.
portat reſpectum ad creaturas, temporale eſt. creatura enim æterna non eſt, ſed in tempore condita. ſed nomina perſonalia non ſunt temporalia, ſed æterna. igitur donum non eſt nomen perſonale. Donum præterea ſubiectionem quandã innuit, eius ſcilicet, cui datur. At, in diuinis non eſt huiuſmodi ſubiectio. ergo quod prius. Denique, Spiritus ſanctus, ali- 6.
cuius hominis, Spiritus interdum dicitur: nũ autem donum, ſed Dei tantum; non eſt ergo illius nomen proprium.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, patet ſolutio ex paulo ante citatis: pro- 1.
prie enim donum ſoli Spiritui ſancto conuenit, qui procedit per modum amoris, amor autem primum donum eſt, in quo reliqua dona donantur: ſi ergo donum, quatenus poſſibile eſt dari intelligas; ſic tribus commune eſt. vt autem aptitudinem indicat, ex vi ſuæ produ-
ctionis proprium eſt tertiæ perſonæ in diuinis exiſtentis. Ad 2.
2. dicendum ad minorem: donum præciſe illam relationem non importare; ſed etiam connotare proceſſionem per modum amoris: maior quoque omnibus modis non eſt vera. nam filij incarnatio, relationem dicit ad creaturam, quæ tamen tribus non eſt communis diuinis perſonis. Ad 3. 3.
verum quidem eſt Spiritum ſanctum, donum eſſe, in quo omnia dantur; & cum infers, ergo ad ſeipſum refertur; admittimus de relatione rationis, quæ eſt dantis ad donum, vel doni ad dantem. Ad confir. dico, tueri poſſe de proceſſione reali, quæ procedit per modum amoris; hoc enim modo Spiritus ſanctus Deus dicitur, quia ſcilicet vt amor procedit, de quo ſuperius multa. Ad 4. donum eſt dantis, id- 4.
que vno modo identice, atque ita non diſtinguitur à dante; *Donum*
ſed ab eo cui datur, & ſic dicitur, quod Spiritus ſanctus, ſei- *[illegible]*
pſum det. Quando ergo eſſentia donum nominatur, ad hũc *dicatur.*
plane modum eſt intelligenda, nimirum, quod ſit donum patris per modum identitatis. alio modo donum, vt poſſeſſio dicitur, eſſentialiterque à dante diſtinguitur: atque ita donum Dei eſt aliquid creatum. tertio modo, relationem originis indicat; hoc plane modo Spiritus ſanctus diſtinguitur perſonaliter; ipſumque donum nomen eſt perſonale.
Ad 5. donum non ex actu, ſed ex aptitudine potius denomi- 5.
natur. vnde ab æterno Spiritus ſanctus, donum dictum eſt; licet ex tempore humanæ datum fuerit creaturæ. Ad confir. dico, donum quatenus eſt nomen perſonale, non ſubiectionem; ſed originem oſtendere per comparationem ad dantem. Ad 6. donum, antequam detur eſt tantum dantis; 6.
ſed poſtquam datur, eſt etiam eius, cui datur; quomodo ergo Spiritus ſanctus, donum nuncupetur, dixi; poſthac de eius proceſſione temporali dicemus.

CAP. IV.

Spiritus ſancti proceſſio temporalis.

PRocedere, vno quidem modo perinde eſt, ac ab alio eſſe habere; ſicque filio, & Spiritui ſancto commune eſt in diuinis; ambo enim ab alio, originem habent. alio autem modo, idem, quod aſſe ab alio, & in aliud tendere, duplicemque reſpectum oſtendit, vnum *Procedere*
ſcilicet ad eum, à quo procedit, alterum vero ad illud, ad *duplex.*
quod propenſe intendit, quo profecto modo, Spiritui ſan- *Procedere*
cto proprie conuenit, ex ſuo primo modo procedendi, vt *proprium*
donum enim procedit. Porro, reſpectus realis, qui eſt ad per- *Spiritus*
ſonam, à qua procedit, æternus eſt; i. habitualis, ſiue aptitu- *ſancti.*
dinalis, qui vero eſt procedentis ad quem tendit, rationis dicitur; & id certe dupliciter; vno modo, ſi obiectum fuerit æternum, veluti perſona diuina, atque ita ſuo quidem modo; vna perſona procedit in alteram, vocaturque reſpectus rationis æternus. quod ſi obiectum fuerit temporale, vtpote creatura; nouus rationis reſpectus, à nonnullis appellatur. Cæterum, proceſſio in creaturas, temporalis & noua dici poteſt; connotat enim aliquid noui, puta vel ipſam creaturam, vel aliquem illius effectum. Gemina ergo eſt Spiri- *Proceſſio*
tus ſancti proceſſio, vna, qua à patre filioque procedit; alte- *gemina*
ra vero, qua ad ſanctificendam creaturam procedit. vnde, *Spiritus*
ſicut ab æterno communiter, ac ſimul procedit à patre, & *ſancti.*

De Spiritu ſancto. filio; ita etiam in tempore ab vtroque procedit, ad creaturam teſte Auguſt. *Spiritus ſanctus*, inquit, *non de patre procedit in filium & de filio procedit ad ſanctificandam creaturam, ſed ſimul de*
15. Trin. 2. *vtroque quamuis hoc filio pater dederit, vt ſicut de ſe, ita etiam de illo procedat.* profecto cum à patre, filioque Spiritus ſanctus mittatur, per nouæ gratiæ infuſionem, ab vtroque procedit:
Auguſt. 15. de Trin. 26 quippe cum eius miſſio ſit ipſa proceſſio. Vnde Auguſt. *Spiritum ſanctum à Chriſto proceſſiſſe conſtat: quandoquidem legimus poſt reſurrectionem in diſcipulos à Chriſto fuiſſe inſufflatum*, Ioan. 20. *Accipite, ait, Spiritum ſanctum.* Et Lucæ 6. *Virtus de illo exibat. & ſanabat omnes.* Proceſſio ergo huiuſmodi eſt ſancti Spiritus donatio, quæ in tempore fit: ideo æterna non eſt; ſed temporalis: quod ſi æternam quis eam appellare voluerit; ipſius tamen reſpectus non eſt realis, ſed rationis tantum.
Perſona Spiritus ſancti datur. Datur autem Spiritus ſanctus non ſolum in donis, ſed etiam in ſuamet perſona, idque ſimul tempore cum effectu ſcilicet charitatis ſuæ: conſiſtit namque charitatem habenti, cooperando, vt actum meritorium producat. Non itaque
Spiritus S. non datur vt forma. datur alicui, vt forma informans; ſed potius, vt ſuppoſitum diuinum aſſiſtens operanti ad opus meritorium producendum. Sane, ſi Spiritus ſanctus æternaliter procedit, vt donum; ad perfectiſſimam reuera doni rationem pertinet, vt non ſolum in alio, ſed etiam in ſeipſo datur. Charitas Dei, inquit Paulus, diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum
15 Trin. 18. ſanctum, qui datus eſt nobis. *Dilectio*, inquit Auguſt. *quæ ex Deo eſt, & Deus eſt, propriè Spiritus ſanctus eſt, per quem diffunditur in cordibus noſtris Dei charitas per quam nos tota inhabitat trinitas.*
Excellentia charitatis. Quocirca rectiſſime Spiritus ſanctus cum ſit Deus, vocatur etiam donum Dei. quod donum propriè quid niſi charitas intelligenda eſt, quæ perducit ad Deum: & ſine qua, quodlibet aliud donum Dei non perducit ad Deum? nullum enim iſto dono eſt excellentius: ſolum eſt quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternæ: hæc ſola transfert à ſiniſtra ad dextram. Itaque, ipſe eſt Spiritus ſanctus, qui de cœlo datus eſt in die pentecoſtes: quomodo ergo non eſt Deus, qui dat Spiritum ſanctum? imo quantus eſt Deus, qui dat Deum? hunc Spiritum ſanctum, teſte
Ambroſ. Ambroſ. *lib. de Spiritu ſancto cap. 4.* Et Apoſtoli & Prophetæ conſecuti ſunt, ſicut dicit Paulus, quia vnum Spiritum potauimus. Et *cap. 5.* eiuſdem libri. *Omnis creatura mutabilis eſt, ſed non mutabilis eſt Spiritus ſanctus.* Quid autem dubitem, quin datus eſt & Spiritus ſanctus, cum ſcriptum ſit: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis? qui cum ſit inacceſſibilis natura; receptibilis tamen propter bonitatem ſuam nobis eſt, complectens virtute omnia: ſed qui ſolis participetur iuſtis, ſimplex ſubſtantia, opulens virtutibus, vnicuique præſens, Spiritus ſanctus populis infundebatur. Quis ergo dubitet, quin diuinum ſit, quod infunditur ſimul omnibus? Vnus ergo eſt Spiritus ſanctus, qui datus eſt omnibus; licet ſeparatus Apoſtolis. Clariſsimus eſt huiuſmodi loquendi modus apud
Num. 11. Prophetas: *Auferam*, inquit Dominus ad Moyſen, *de Spiritu tuo, & dabo ſeptuaginta viris.* Dauid precatur: *Et Spiritum ſanctum ne auferas a me.* Ioel. 2. *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem.* Ezechi. *Dabo vobis Spiritum nouum.* Iſa. 11. *Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini.* Paulus ad Cor. *Accepimus Spiritum, qui à Deo eſt.* Ioan. in ſua Canonica: *In hoc ſcimus, quia à Deo ſumus, quia de Spiritu ſuo dedit nobis.* Quamobrem rectè ſentit
Serm. 43. Auguſt. quod Spiritus ſanctus, qui eſt æqualis filio, hominibus detur: repetens illud Apoſtoli, charitas D[illegible]&c. à quo, inquit, *datur? ab illo qui dedit dona hominibus. Quæ dona? Spiritum ſanctum, qui tale donum dat, qualis eſt ipſe. Magna eſt miſericordia eius. donum dat ſibi æquale, quia donum eius, Spiritus ſanctus eſt.* ex his ergo, atque ſimilibus conſtat, Spiritum ſanctum non ſolum in donis; ſed etiam in ſeipſo nos accipere. Sed dicet
Obiectiones. aliquis, quemadmodum in diuinis eſt generatio temporalis,
1. ob naturæ aſſumptæ gratiam; ita plane proceſſio temporalis Spiritus ſancti eſſet appellanda, ob cauſam plane alicuius naturæ aſſumptæ. ſed nulla in ſcripturis legitur de Spiritu ſancto huiuſmodi aſſumptio: nulla ergo eſſe poteſt, aut dici
2. illius proceſſio temporalis. Amplius, in diuinis non eſt ſpiratio temporalis, nec ergo erit proceſſio: proceſſio namque
3. ordinem dicit originis perſonarum procedentium. Deinde, in diuinis non eſt aliquod nouum, alioqui aliqua ibi eſſet mutatio: ſed proceſſio temporalis dicit aliquod nouum;
Solutiones. igitur, in diuinis non inuenitur temporalis proceſſio. Reſp.
1. ad primum, & negat. ſimilitudo; ſiquidem generatio ſolam ſuppoſiti, ſeu perſonæ ad principium, à quo per naturæ modum procedit, habitudinem nunciat. hac de cauſa, generatio noua eſſe nequit, niſi in identitate ſuppoſiti ſecundum naturam aſſumptam, ſecundum quam profecto naturam, perſona aſſumens ex aliquo, veluti Dei filius ex matre eſſe dicatur, ex generatione plane temporali. At, proceſſio, vt diximus duplicem habet reſpectum, quorum alter rationis, abſque alicuius naturæ aſſumptione, conſiſtere poteſt. *De Spiritu ſancto*
Ad 2. neg. etiam ſimilitudo: nam ſpirari reſpectum tantum dicit ad ſpirantem, & quidem realem: procedere vero, præter rationis reſpectum, aliquod non exigit nouum ex parte procedentis, niſi tantum ex parte recipientis. vnde, ſi mundus eſſet æternus, proceſſio quoq; Spiritus S. in creaturam, abſque aliqua rei nouitate, eſſet æterna. Ad 3. ad minorem dico, proceſſionem temporalem nihil noui realis in Deo ponere: ſed aliquid noui ſecundum rationis reſpectum, modo reſpectus rationis formaliter ſit in Deo; atque ita non ſequitur aliquod nouum reale in Deo inueniri. Verum operæ precium erit non ignorare, an omnibus perſonis conueniat miſſio. 2. 3.

CAP. V.

Miſſio in diuinis, non omnibus conuenit perſonis.

POſteaquam de proceſſione, donatione, alijſque, quæ ad huius rei indagationem ſpectare videntur, aliquantulum diſputaui; operæ precium me facturum putaui, ſi de miſſione loquerer diuinarum perſonarum: tum propter diuinas ſcripturas, quæ de hac re abunde copioſeque loquuntur, tum etiam, propter ſapientum dicta, quæ paſſim de hac re feruntur. *Miſit Deus filium ſuum*, ait Paulus, *factum ex muliere, factum ſub lege*: Et de ſpiritu ſancto legimus, *quem mittet pater in nomine meo*: nullibi autem ſcriptum legimus, patrem fuiſſe miſſum. Sane, filium mitti, eſt ipſum cognoſci, quod à patre ſit; ſimiliter ſpiritum ſanctum mitti, eſt ipſum manifeſtari, quod à patre filioque procedit. *Pater autem, cum in tempore à quoquam cognoſcitur, non dicitur miſſus*, inquit Auguſt. *quia non habet de quo ſit, aut de quo procedat.* Mitti ergo eſt manifeſtari perſonam procedere. hoc autem quia tribus non eſt commune perſonis; idcirco in diuinis, non competit omnibus. nulla ergo perſona mittitur, niſi emanans ab alia, proinde quælibet perſona mittit, licet non quælibet emanet, ſeu mittatur. *Miſſus ergo filius à patre*, inquit Aug. *Non ſecundum imparem poteſtatem vel ſubſtantiam, ſed ſecundum id quod filius à patre, non pater à filio ſit.* Quid ergo mirum ſi mittitur, non quia inæqualis eſt patri; ſed quia eſt manatio quædam omnipotentis Dei; eſt enim verbum & ſapientia patris, candor lucis æternæ. ab illo ergo mittitur, à quo emanat. Mittit, qui genuit, mittitur quod genitum eſt. Duo ergo miſſionis nomine, oſtenduntur; quorum alterum eſt miſſi habitudo ad mittentem, alterum vero eiuſdem habitudo ad ea, ad quæ mittitur: in quo aliquo modo incipit eſſe, quo prius non erat. Itaque miſſio diuinæ poteſt conuenire perſonæ, cum ex proceſſione originis, tum etiam ex nouo exiſtendi modo. quoniam autem pater non eſt ab alio, ideo illi non conuenit mitti: mitti ergo æternæ proceſſionis reſpectum realem connotat ad perſonam, à qua procedit, non quatenus certe ipſa eſt mittens; ſed quatenus eſt producens: nam & ſi perſona producens ſemper ſit mittens; non tamen è contra. proinde perſonam miſſam, non oportet à qualibet mittente procedere, ſed ſufficit ſi ab aliqua procedat: hæc autem eſt miſſio paſsiua, quæ filio tantum, ac ſpiritui ſancto competere poteſt: actiua vero, tribus eſt communis. Quod ſi *quis dixerit*, mitti & mittere, relationes dicere oppoſitas: mittere autem producere non includere, nec ergo mitti poſſe produci includere, nihil ergo impedit, quo minus tribus poſsit eſſe commune. *Reſp.* maiorem quantum ad formalia ſigna, non autem quantum ad connotata, veram eſſe. non ergo eo ipſo, quod è patre natus eſt, miſſus dicitur filius: ſed vel eo quod apparuit huic mundo, verbum caro factum. vnde dicit: Exiui à patre, & veni in hunc mundum: vel eo, quod ex tempore, cuiuſque mente percipitur, ſicut legitur Sapientiæ 7. *Emitte*, inquit, *illam de ſanctis cœlis tuis, vt mecum ſit, & mecum laboret.* cum autem ex tempore cuiuſque profectus, mente percipitur, mitti quidem dicitur; ſed non in hunc mundum. neque enim ſenſibiliter apparet. i. corporeis ſenſibus præſto eſt: quia & nos ſecundum quod mente aliquid æternum, quantum poſſumus, capimus, non in hoc mundo ſumus. Sed pater, inquit Auguſt. ibidem, cum ex tempore à quoque cognoſcitur, non dicitur miſſus: non enim habet de quo miſſus ſit, aut ex quo procedat: ſicut ergo natum eſſe, eſt filio à patre eſſe; ita mitti, eſt filio cognoſci, quod ab illo ſit. Et ſicut ſpiritui ſancto donum Dei eſſe, eſt à patre procedere; ita mitti eſt cognoſci, quod ab illo procedat. Ex quo patet miſſionem à proceſſione differre: ad miſſionem namque diuinæ perſonæ paſſiuam ſpectat, vt diximus, vt perſona miſſa, ab aliqua, originem habeat: deinde, vt nouo quodam modo

Miſſio quid ſit. — *Gal. 4.* — *Ioan. 16.* — *4. Trinit.* — *Miſſus eſt filius à patre.* — *2. Trin. 5.* — *4. Trin 20.* — *Mitti quid ſignificet.* — *Miſſio paſſiua & actiua.* — *Miſſio inuiſibilis.* — *Pater non mittitur.*

in ali-

De Spiritu ſancto. in aliqua creatura appareat, per aliquem ſcilicet effectum de
nouo productum, tertio, vt huiuſmodi effectus, originis
perſonæ miſſæ ſit repræſentatiuus. Miſſio ergo minus com-
Miſſio. mune eſt, quam proceſſio: nam miſſio ex tempore nomen
Apparitio. accepit, fitque in tempore: proceſſio vero & temporalem
Proceſſio. habet reſpectum, & æternum, licet enim filius, & Spiritus
Datio. ſanctus æternaliter procedant; ſolummodo tamen tempo-
raliter mittuntur. Differt etiam miſſio à datione: non ita e-
nim datio originem dicit perſonæ datæ, ac miſſio, vel pro-
ceſſio. toti ſiquidem conuenire poteſt trinitati. huc au-
tem pariter conueniunt, quia nimirum, eff... aliquem
Apparitio. nouum in creatura exiſtentem connotant. Differt quoque
ab apparitione, hæc enim originem perſonæ apparentis non
indicat, ſicut illa originem perſonæ miſſæ: quo etiam modo
apparitio diſcernitur ab ipſa plane proceſſione, quæ ſine o-
rigine eſſe non poteſt. Diſtinguitur autem apparitio à datio-
ne, nam illa effectum nouum perſonam apparentem præſe-
ferentem oſtendit: hæc autem effectum nouum in creatu-
ra, cui datur. denique hoc intereſt inter apparitionem, aliaſ-
que, quas ſupra recitauimus, quod hæc aliquo in ſigno viſi-
bili, vt fiat, neceſſe ſit, non ſic autem alias neceſſe eſt ſemper
An Spiritus S. detur à ſe. contingere. Sed *dicet aliquis*, & quidem non temere, ſi Spiri-
tus ſanctus, à patre filioque detur hominibus, quod eſt i-
pſum temporaliter mitti, vel procedere ab vtroque; verum
ne à ſeipſo detur, ſi enim datur à ſe; vtique & procedit, vel
mittitur à ſe. Ad hoc autem *dico*, Spiritum ſanctum & do-
num eſſe & datum: vnde cum Deus ſit, & dat, & datur. Dat
quidem in quantum Deus, datur vero in quantum donum.
Sane, donatio Spiritus ſancti trium eſt perſonarum opera-
tio: ideo non tantum à patre, & filio; ſed etiam à ſeipſo do-
15. Trin. 19. natur. Quamobrem Auguſt. ait, Spiritum ſanctum à ſei-
pſo dari. *ſicut, inquit, corpus carnis nihil eſt aliud quam caro; ſic
donum Spiritus ſancti, nihil eſt quam Spiritus ſanctus: in tantum
enim donum Dei eſt, in quantum datur eis, quibus datur: apud ſe au-
tem Deus eſt, & ſi nemini detur. nec quia à patre & filio datur, mi-
nor eſt illis. Ita enim datur, ſicut Dei donum; vt etiam ſeipſum det,
ſicut Deus: non enim dici poteſt, non eſſe ſuæ poteſtatis, de quo dictum
eſt: Spiritus vbi vult ſpirat.* Profecto, ſi Spiritus ſanctus ſeipſum
dare non poteſt, pater autem & filius eum dare poſſunt; ali-
quid ergo illi poſſunt, & operantur: quod iſte non poteſt,
neque operatur. Dat ergo Spiritus ſanctus ſeipſum, atque ita
dici poteſt, quod à ſeipſo procedat, & mittatur: ſiquidem il-
lius temporalis proceſſio, & donatio, eſt ipſa Dei operatio.
Auguſtinus. hoc etiam filio attribuendum eſſe Auguſt. 2. *de trinit. cap. 5.*
apertiſſime demonſtrat. *Miſit Deus filium ſuum*, ait Apoſt. *ad
Filius datur à ſeipſo. Gal. 4. factum ex muliere*, pater autem non miſit filium, ſine
Iſaiæ 48. Spiritu ſancto, ſicut Iſa. conteſtatur: *Nunc miſit me Dominus,
& Spiritus eius. & 9. Filius datus eſt nobis.* datus, inquam, à Spiri-
Lucæ 4. tu, quia à Spiritu ſancto miſſus eſt. & 61. *Spiritus Domini ſuper
me, euangelizare pauperibus miſit me.* quam ſane Dominus Iſa.
prophetiam in ſe dixit eſſe completam. Sed *dices*, quomodo
pater eum miſit, ſi ipſe ſe miſit? cui *reſp.* quærens, vt dicat,
quomodo pater eum ſanctificauit, ſi & ipſe ſe ſanctificauit,
Ioan. 10. vtrumque enim Dominus ait. *Quem pater, inquit, ſanctifica-
uit, & miſit in mundum & 17. Ego pro eis ſanctifico meipſum.* Miſ-
ſio ergo filij eſt ipſius incarnatio, in qua viſibilis apparuit,
quam à tota plane trinit. factam eſſe, indubitanter credimus.
Sed *dices*, ſi filius miſſus eſt à ſe; cur ergo ait *à me ipſo non veni*,
2. Trin. 5. Ioan. 8. *ſoluitur* ab Aug. hoc dictum eſſe ſecundum formam
ſerui: ſecundum quam fecit, vt non mitteretur. Itaque, fi-
lium dari, & ſeipſum dare, ſimiliter & Spiritum ſanctum. di-
xi. Verum non deſunt argumenta contra prædicta, quæ in
ſequenti capitulo ſunt explicanda.

CAP. VI.

Omnes diuinas perſonas mitti, & mittere.

1. QVidquid in diuinis eſſentiale eſt, tribus conueniat
omnino, neceſſarium eſt perſonis: ſed tam actiua,
quam paſſiua miſſio, eſt quid eſſentiale Deo: re-
ſpectum enim indicat ad creaturas, qui plane tribus
communis eſt: ergo. Sane, quod ex tempore Deo attribui-
tur, reſpectum ad creaturam enuntiat: igitur, omnes perſo-
2. næ diuinæ, & mittunt & mittuntur. Amplius, venire ad crea-
turas, eſt tribus commune: ait enim Dominus, Ioan. 15. Ego
& pater ad eum veniemus: igitur, & mitti. reuera, eadem
vtriuſque ratio eſſe videtur. proinde Auguſt. ad Dardanum
ſic loquitur: Quælibet, inquit, perſona dat, & datur: ergo
3. quod prius. Ad hæc, quidquid conuenit alicui perſonæ, o-
mnibus etiam conuenit; exceptis perſonarum notionibus:
ſed miſſio, perſonam aliquam non ſignificat, neque etiam
4. notionem: igitur, cuilibet perſonæ competere poteſt. Pro-
Pymandri Tomus Secundus.
fecto, mitti diuinam perſonam, eſt ipſam dari: ſed pater dat De Spiritu ſancto.
ſeipſum (cum haberi non poſſit, niſi ſeipſo donante) igitur
ſeipſum mittit. Item, non videtur, quod aliqua perſona
mittatur. miſſus enim minor eſt mittente. ſed vna perſona
diuina, non eſt minor altera: igitur, vna ab altera mitti non
poteſt. Omne præterea quod mittitur, ſeparatur à mitten-
te, authore Hieronymo in Ezech. ſed in diuinis nihil eſt ſe-
parabile: ergo nulla perſona mitti poteſt. Sane, quicunque
mittitur, ab aliquo loco diſcedit, & ad aliquem locum de
nouo accedit, quod certe, diuinæ minime conuenit perſo-
næ. Præterea, mitti, aut dicit reſpectum æternum ſcilicet ad 5.
mittentem, aut temporalem, & rationis, ad eum videlicet,
cui mittitur. Secundus eſt tribus perſonis communis, ideo
pater & mittit, & mitti poteſt. quod ſi mitti, reſpectum tan-
tummodo realem ſignificare dixeris, nempe proceſſionem
à mittente; tunc plane, filius à Spiritu ſancto non mittitur,
quippe, qui ab eo minime procedat. Quare, aut pater ab aliis
mittitur, aut filius à Spiritu ſancto non procedit; nam ſi mit-
ti complectatur, claudatque intra ſe produci; & mittere
quoque in producere, eandem habebit virtutem, continen-
di: mittere enim, & mitti idem ſignificare videntur; diuerſi-
mode tamen, quantum ad grammaticorum modos. proin-
de, ſi mittere ſignificat producere, & mitti ſimiliter, produci
connotabit, ſed Spiritus ſanctus non producit filium: igitur
filium mittere non poteſt. Denique, mittere, & mitti, rela- 6.
tiones videntur dicere oppoſitas. quare ſi mittere non in-
cludit, clauditque producere; nec mitti, poterit intra ſe pro-
duci, complecti: acceptis namque duabus correlationibus,
ſicut primum ſe habet ad ſecundum, ita abſque dubio, & ſe-
cundum ad tertium: ſed mittere, & mitti, & producere, &
produci, correlatiue ſe habent: igitur, ſi vnum, alterum com-
plectitur, & alterum, alterum complectatur, neceſſe eſt. ſi er-
go Spiritus ſanctus non producit filium; ab eo vtique ne-
quaquam mittitur.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

AD 1. Non omnis reſpectus, qui ex tempore Deo con- 1.
uenire poteſt, tribus omnino conueniat perſonis,
neceſſarium eſt: præſertim, ſi aliquem connotet
realem, atque intrinſecum reſpectum. Quoniam
autem miſſio, non ſolum relationem ad creaturas; ſed et-
iam relationem connotat æternam, vt dixi; idcirco patri in
diuinis conuenire nequit, nec mirum, eo, quod pater ab ali-
quo procedat. Ad 2. & ad eiuſdem confirm. dico, conſeq. 2.
non valere, venire enim, & dari, proceſſionis relationem æ-
ternæ non connotant, ac mitti. ideo non eſt ſimile. vnde ap-
paruiſſe legitur; non tamen miſſus dicitur, quia non habet
à quo procedat. Proinde, verum eſt, quamlibet perſonam,
ſecundum Auguſtini ſententiam, & dare, & dari; non ta-
men mittere, & mitti: dari namque impenſe ſignificat libe-
ram dantis communionem, mitti vero, realem, atque in-
trinſecum reſpectum. Ad 3. miſſio plane, quatenus proceſ- 3.
ſionem à mittente oſtendit; in ſui reuera ſignificatione, no-
tionem complectitur, in generali quidem; quatenus ſcilicet
eſſe ab alio duabus ſit notionibus commune; miſſio nam-
que, vt ſæpenumero dixi, proceſſionem importat ab alio, &
in diuinis ſecundam originem. Ad confirm. reſp. quod ſi da-
re, liberalem alicuius communicationem indicet; ſic certe
dici poteſt, quod pater ſeipſum det: vtpote, qui ſe liberaliter
communicet creaturæ ad fruendum. ſin vero nuntiet au-
thoritatem dantis, reſpectu eius, quod datur; ſic ei ſolum-
modo conueniet perſonæ, quæ ab alio procedit, cuiuſmodi
non eſt perſona patris. Ad 4. maior eſt vera in his, qui mit- 4.
tuntur, aut conſilio, aut imperio alicuius; in quibus vtique
imperans eſt maior, & conſilians, eſt ſapientior: At, in diui-
nis, vbi eſt proceſſio originis ſecundum æqualitatem, lo-
cum habere non poteſt. Ad primam confirm. reſpond.
illud, quod nouo modo eſſe incipit, vbi prius non erat, in
ſua quidem miſſione localiter moueri; proinde oportere à
mittente ſeparari. ſed hæc certe diuinæ perſonæ minime cō-
ueniunt: quia non ſic alibi eſſe incipit, vbi prius non erat,
nec deſinit vbi fuerat. Quare, huiuſmodi miſſio, ſine ſepara-
tione fit, ſolamque habet diſtinctionem originis. Ad 2. au-
tem confirm. patet ſolutio: de miſſione namque loquitur ſe-
cundum motum localem, quæ in Deum non cadit. Ad 5. 5.
mittere dupliciter accipi poteſt, eſſentialiter ſcilicet, & no-
tionaliter: primo quidem modo commune eſt tribus, in cauſa
autem eſt, quia mittere perinde eſt; ac alicuius perſonæ o-
riginem, per aliquem effectum in creatura, eiuſdem perſo-
næ repræſentatiuum oſtendere, ac propalare. ſed hoc plano

De ſpiritu ſancto.

Opera trinitatis ad extra ſunt indiuiſa. *Mitti dicit realem reſpectum producti ad producentem.*

tribus conueniet, opus eſt, quia opera trinitatis ad extra ſunt indiuiſa, in ratione actiui: ſecundo vero modo, duabus tamen conuenit perſonis productis, quæ proceſſionem originis habent. Quælibet ergo perſonæ mittit, non tamen quælibet perſonæ mittitur, ob eam, quam dixi non ſemel; ſed ſæpiſſime rationem, qua, omnia ferme ſoluuntur argumenta. Ad formam autem argumenti reſp. mitti non ſolum rationis reſpectum ad mittentem oſtendere, ſed etiam reſpectum realem producti, non quidem ad perſonam mittentem; ſed ad eam plane perſonam à qua producitur, dicit enim connotando reſpectum procedentis, & hunc quidem ad producentem, non autem ad mittentem. mittens namque perſona poteſt eſſe non producens; licet producens ſit etiam mittens. Ad confirm. actiuum, & paſſiuum ſubalio, atque alio grammatices modo idem ſignificare approbo: idem enim aliquid in vtroque poteſt eſſe connotatum, quod penes huiuſmodi modos diuerſum non ſit. Manifeſtare quidem, & manifeſtari, quæ præcipue ſignificantur, penes illos modos diuerſos, diuerſificentur; non ita tamen hoc, quod eſt perſonam procedere. Sane, quod connotatur tam in actiuo, quam in paſſiuo, vniformiter perſeuerat. Exempli gratia, ſcio ignem calefacere, & ſcitur, ignem calefacere, quoad ſcire, & ſciri varia eſt grammaticorum conſtructio: illud autem, quod notatur, nempe terminus ipſius ſcire, vtrobique vniformiter ſe habet. vnde mittere & mitti ſunt correlatiue, quoad formalia ſignificata, atque vtrumque dicit per ſe rationis reſpectum; vnum tamen iſtorum, includit vt connotatum aliquod extremum relationis, reliquum vero minime. hac de cauſa, non ſequitur, quod infertur. Ad 6 mittere & mitti, quantum ad ſua ſignificata, rationi relationes oppoſitas indicant: ſed mitti ex ſanctarum vſu

6. *Mittere & mitti differunt.*

ſcripturarum, atque earundem interpretum conſenſu, produci connotat, mittere vero producere non connotat; ideo in argumento deficit proportio. hoc autem ſanctarum ſcripturarum ſtudioſi, ex vſu ſcripturarum, non autem ex rei naturæ didicerunt. Qualis ergo miſſio ſit in diuinis, & quæ perſonæ mittant, & mittantur, diximus.

Quæstionis Septimæ
CAP. I.

Miſſio Spiritus ſancti viſibilis.

IN hic, quæ diuinarum indicant originem perſonarum, nonnulla eſſe intelligimus, quæ habitudinem ad ſui principium oſtendunt, vtpote proceſſio, & exitus: nonnulla vero cum habitudine ad principium, proceſſioni terminum ſibi conſtituunt, aut quidem æternum, vt generatio, & ſpiratio: generatio enim diuinæ eſt perſonæ proceſſio in naturam diuinam, ſpiratio vero paſſiua, proceſſionem produ ſubſiſtentis amoris. aut certe terminus eſt temporalis, qui ad miſſionem, dationemque ſpectat; ad hoc enim mittitur, vt in aliquo, nouo plane modo ſit, atque eſſe videatur: datur vero, vt nouo quodam modo habeatur. Perſonam autem diuinam ab aliqua creatura haberi, vel ſecundum nouum exiſtendi modum in aliquo eſſe, eſt plane quoddam temporale: quam ob cauſam, miſſio, & datio in diuinis, ex tempore dicuntur, generatio vero, & ſpiratio, ex diebus æternitatis, at proceſſio, & exitus, & æternaliter, & temporaliter. Ego à Deo proceſſi, & exiui, inquit filius Dei, proceſſit reuera ab æterno, vt Deus: temporaliter autem, aut ſecundum viſibilem miſſionem vt ſit homo, vel ſecundum inuiſibilem, vt ſit in homine. Porro, viſibilis miſſionis donationiſque modus duplex eſſe videtur: vel noui exiſtendi, aut habendi modus, qui plane ſine gratia, gratum faciente, haberi non poteſt. etenim, præter communem modum, quo Deus omnibus in rebus eſſe dicitur, nempe, eſſentia, potentia, & præſentia, vnus adhuc ſupereſt, qui rationali tantummodo conuenire poteſt creaturæ: ſecundum quem ſane modum, Deus in creatura eſſe dicitur, velut cognitum in cognoſcente, & amatum in amante. Quoniam autem, per cognitionem, & amorem rationalis creatura Deum ipſum, ſua operatione attingit, profecto iuxta hunc ſpecialem modum exiſtendi, Deus non ſolum in creatura eſſe dicitur rationali; verumetiam in ea, vti in proprio templo habitare belliſſime. Huius autem rei cauſa eſt, gratia gratum faciens, quam ſecum copioſe affert diuinæ perſonæ miſſio temporalis, ſiue ex tempore humanæ exhibita naturæ. Sane, illud ſolum habere dicimur, quo libere, & vti, & frui poſſumus: habere autem poteſtatem fruendi diuina perſona, ſolius eſt gratiæ gratum facientis: in ipſo vero dono gratiæ huiuſmodi, ipſe quoque Spiritus

Miſſio. Datio. Generatio. Spiratio. Proceſſio. Exitus.

Miſſio viſibilis. *Gratia gratum faciens.*

ſanctus habetur, inhabitatq; hominem habentem: proinde ipſummet dari, atque mitti aſſerunt ſapientiæ duces. Hunc autem & ſi in veteri lege, prophetis legimus fuiſſe tributum, in vmbris & figuris: non ita tamen affatim copioſeque, ac in noua gratiæ lege, in qua, copioſiſſima illius effuſio exundauit, crebris, atque vberrimis gratiarum muneribus orbem terrarum irrigando, idque ob nouæ legis dignitatem, maieſtatemque. In prophetis viſio extitit imaginaria, per ſpirituales corporum imagines, quæ aliquid prætendebant, atque ſignificabant. In veteri autem lege ſigna præoſtenſa ſunt veteris, ac nouæ legis ſacramentalia: in quibus, quædam res exiſtentes aſſumebantur, ad aliquid ſignificandum. At, Spiritus ſanctus viſibiliter miſſus eſſe dicitur; quatenus ſcilicet quibuſdam in ſignis apparuit viſibilibus, quę ad illius dona oſtendenda plurimum conferre poſſunt. Sane, Deus rerum omnium prouidentiſſimus gubernator, ſecundum vniuſcuiuſq; modum, omnibus prouidere diſpoſuit: quippe, qui nouit generi humano, pro ſua neceſſitate, temporibus ſuis congruentem exhibere medicinam. Modus autem humanæ naturæ admodum congruus fuit, vt per viſibilia, ad inuiſibilium rationem aſcenderetur; ideo, inuiſibilia Dei, per viſibilia illi oſtenſa ſunt: vt ex illis admonitus per ea quæ nouit, ſurgat ad amandum quodammodo incognita. Quamobrem filius, & ſpiritus ſanctus non tantum inuiſibili illapſu; ſed etiam viſibilibus, mirabilibuſque rebus, ad nos venire dignati ſunt: quo abundantius illorum commendaretur charitas, & copioſa eſſet noſtra redemptio. Venit autem Dei filius in homines, factus homo, vt vere eſſet, ac diceretur filius hominis. Venit autem ſpiritus ſanctus, non in ſimilitudinem hominum factus, aut formam ſerui accipiens; ſed quendam creaturæ ſpeciem, ex tempore factam, in qua viſibiliter appareret: ideo nuſquam legimus Deum patrem, ſpiritu ſancto eſſe minorem: *non enim ſic aſſumpta eſt creatura*, inquit Auguſtinus, *in qua appareret ſpiritus ſanctus, ſicut aſſumptus eſt filius hominis, in qua forma ipſius verbi Dei perſona præſentaretur. Neque enim columbam beatificauit ſpiritus ſanctus, vel illum flatum, aut illum ignem, ſibiq; & perſonæ ſuæ in vnitatem habitumq; coniunxit in æternum. Apparuerunt ergo iſta, ſicut opportune apparere debuerant, ad rem ſignificandam demonſtrandamque; ſicut & ſignificari, & demonſtrari, mortalibus oportebat.* Sed dicet aliquis, cur ergo, & pater non dicitur miſſus per illas ſpecies corporales, ignem rubi *Exodi* 3. Columnam nubis. *Exod.* 19. vel ignis, & fulgura in monte, & quæ ſunt generis eiuſdem, cum eum coram patribus locutum, teſte ſcriptura, didicimus, ſi per illos creaturæ modos hominibus demonſtrabatur? in hac autem quæſtione error illorum cauendus eſt, qui ſolum patrem aſſerunt eſſe inuiſibilem, atque immortalem, ob ea, quæ à Paulo ſcribuntur. *Regi ſeculorum inuiſibili, & qui ſolus habet immortalitatem*. dictio namque excluſiua, filium & ſpiritum ſanctum non excludit, cum eſſentialia ſint illis communia. verba ergo Apoſtoli, id ſignificare intendunt, quod eſt diuinæ naturæ proprium, ſibique peculiariter conuenit. Ad quæſtionem autem ita reſp. ideo patrem per formas patribus oſtenſas miſſum dici non poſſe, quia ſcriptura in huiuſmodi viſionibus, apparitionibuſque, nil diſtincte de patre loquitur, ſicuti cum de filij, ac ſpiritus ſancti miſſionibus diſputat. Quam ob cauſam, tota ſimul in illis intelligitur trinitas, quæ per famulantem ſibi creaturam loquebatur. proinde Muyſes, vt legitur *Exod.* 33. qui loquebatur cum Deo facie ad faciem; ſicut loquitur amicus cum proximo ſuo, à Deo petebat, vt illius maieſtatem oſtenderet. *Si inueni*, inquit, *gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum manifeſte.* nouerat vtique, quod corporaliter videbat, & veram viſionem Dei ſpiritaliter requirebat. locutio quippe illa, quæ fiebat in vocibus, ſic temperata erat, ac eſſe amici, ad amicum loquentis: ſed Deus corporeis oculis videri non poteſt. Itaque, viſiones illæ per creaturam commutabilem, Deo incommutabili ſubditam factæ ſunt, rerum cauſis, & temporibus deſeruientes. Porro id, quod Danieli oſtenſum eſt de ſene pleno dierum, à quo filius regnum accepit, prophetica eſt, atque imaginaria apparitio, ideo ad rem non pertinet. Adde, quod miſſio temporalis, patri congruere non poteſt ob eas, quas paulo ante cauſas recitauimus. Ex tribus igitur diuinis perſonis, duæ tantummodo viſibiliter miſſæ ſunt, filius ſcilicet, & ſpiritus ſanctus: idque non ſine ſummo Dei conſilio. Reuera, omnis humana, atque angelica natura, omneſque ſubſtantiales qualitates, eſſe videlicet, viuere, diſcernere, ſentire, & quæ his ſimilia reputantur, per filium condita eſſe legimus. bene vero eſſe, ſancteque, viuere, ac recte ſentire, beneficio ſancti ſpiritus nobis præſtita ſunt. Quibus ergo adeſt ſolius creatricis potentiæ beneficium; ij profecto ſolis naturæ donis vtuntur, quæ per verbum

De ſpiritu ſancto. *Gratia noui teſtamenti.* *Miſſionis filij & ſpiritus S. differentia.* *Ratio apparitionis. 2. Trin. 7.* *Quare pater non dicitur miſſus viſibiliter.* *1. Tim. 1. & 6.* *Dictio excluſiua.* *Quare Moyſes Deum videre cupiebat.* *Dan. 7.* *Quare miſſus eſt ſpiritus S.*

De Spiritu ſancto. *Cant. 1.*

bum creata ſunt: quippe, qui ſuperiora adhuc dona attingere nequiuerunt. Quamobrem canit ſponſa: *Oſculetur me oſculo oris ſui*: corporalis ſane, Chriſti præſentia, tanquam os erat dilecti, qui tenamicam oſculis allexit; quae plane doctrinis illam, veluti paruulam, ac lactantem imbuere ſtuduit: verum, quemadmodum ſolo ſponſi oſculo, ſponſa concipere nequit; ita plane, eccleſia ſolo verbo ingrauidari non poterat, niſi per Spiritus ſancti ingreſſum, copula fieret. Quapropter olim cecinit amicus ſponſi: *Emitte Spiritum tuũ, & creabuntur*, noua ſcilicet corda, veteri iam Adam ſepulto, contritiſque draconis capitibus in aquis ſalutis, & vitæ, & noua redeunt omnia, nouo Spiritu fœcunda.

CAP. II.

Miſſio Spiritus ſancti in die pentecoſtes in linguis igneis.

INter alias ſancti Spiritus viſibiles miſſiones, apparitioneſque mirabiles; ea certe, quæ in die pentecoſtes accidit, tum rei nouitate, tum diuinæ gratiæ abundantia, & viſu, & auditu mirabilior extitit. Hora

Hora tertia.

tertia, vt legitur, venit Spiritus ſanctus in diſcipulos, quando ternalex, quæ eſt perfectæ libertatis ferenda erat; quia ſcilicet tertia in trinitate perſona viſibiliter apparebat, quæ trinitatis ſacramentum olim ſub vmbris legis, ac velaminibus occultatum & abſconditum, orbem terrarum clariſſime, potentiſſimeque edoctura erat, venit repente de cœlo

Sonus repentinus.

ſono edito: ſonitu namque repentino corda diſcipulorum concuſſit, quo & Dei maieſtatem, & ipſorum plane agnoſcerent infirmitatem: veritas certe, vera eſt humilitas. fuit autem ſonus ille, cœleſtis, repentinus, vehemens, ac omnia

Cœleſtis.

replens. Cœleſtis, inquam, quia Apoſtolos è terrenis, cœleſtes reddidit: quorum poſtmodum conuerſatio fuit in cœlis. Repentinus, vtpote qui repente in nouam illos transformauit creaturam: neſcit enim tarda molimina Spiritus ſancti

Vehemens.

gratia. Vehemens, eos ad ſui cognitionem, vilitatemque vehementer impellens, carnalia euellens, ac prorſus era dicans omnia, mirabileſque ſuſcitans ardores ſapientiæ. Re-

Replens.

plens, vt non amplius in eis impatientiæ murmur reſonaret, nec quicquam terreni amoris capere poſſent: denique, vt donis cœleſtibus abundanter imbuti, largiter, copioſeque in nos illa effunderent. Hæc plane eſt eccleſiæ plenitudo, quam Chriſtus eius caput ſuis meritis acquiſiuit. Spiritus ſanctus repleuit, copioſo gratiarum munere: pater cœleſtis omnia ei dedit, & præordinauit. In hac omnis gratiæ, o-

Eccleſiæ plenitudo.

mniſque ſcientiæ, denique vniuerſarum habetur virtutum plenitudo, in qua, veluti in quodam ædificio, vnuſquiſque ſecundum datam ſibi menſuram fidei, adimplet ea, quæ deſunt paſſionum Chriſti in corpore ſuo. hæc eſt ſponſi plenitudo, quam Spiritus ſanctus inſtanter operatur ſatagitq; eccleſiæ plenitudinis complendæ, perficiendæque. Proinde in ſono repentino aduenit, quia nimirum apoſtolorum ſonus

Pſal. 45. *Pſal. 28.* *Lingua Spiritus S.* *Turris Babel.*

in omnem terram erat exiturus: *Dedit, inquit, vocem ſuam & mota terra eſt.* nam *vox Domini ſuper aquas multas, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia. Et apparuerunt ei diſpartitæ linguæ, ſicut ignis.* Propter impiorum temeritatem olim ſub e-ber linguæ confuſæ ſunt, tunc obtenebrauit impios ædificatio turris ſceleſta. ſed in hac viſibili Spiritus ſancti miſſione, ſapientes reddidit, rara Dei notitia, linguis admirabilis ſapientia conceſſa eſt. Illic lapſus condemnauit, in hac autem apparitione, Spiritus liberos fecit: vbi enim Spiritus Domini, ibi libertas. libertatis ſiquidem, & remiſſionis peccatorum

Leuit 23. *Pentecoſtes dies libertatis.*

dies eſt pentecoſtes. *Numerabitis*, inquit Deus, *à paſcha ſeptem ſeptimanas tot dierum, & die ſequenti facietis diem pentecoſtes*, dies propitiationis, indulgentiæ, remiſſionis. Itaque præteriens ſeptima ſabbati legalis, & feſtiuitatis, tunc Spiritus ſanctus ductis gentibus, in pentecoſte, propitiationem peccatorum nobis tribuit. vnde, & quinquageſimo tempore eſt debitorum remiſſio quinquageſimus pſalmus, in figuram huius quinquageſimæ, remiſſionem, & miſericordiæ conſecutionem, Dauid continet, & variam Spiritus mentionem facit, Spiritum ſanctum, Spiritum exultationis, Spiritum rectum, Spiritum

Arca Noe ſignum libertatis.

principalem appellans. Idem arca Noe nobis indicat. Aedificabatur diuino imperio arca, pro piorum hominum ſalute, trecentorum cubitorum erat longitudo eius, & quinquaginta latitudo. Aqua, quæ occidit homines, ſimulachrorum cultus, Arca, eccleſia Chriſti, treceni cubiti, trinitas, qui in votum e obitum Deitatis conueniunt, quinquaginta, pente-

Columba arca. *Coruus arca.*

coſtes præfigurant, In Syon, quaſi in arca Apoſtoli congregati erant. Ex arca eliminatus eſt coruus, id eſt, diabolus, ammiſſa eſt columba, quæ ſecunda vice ramum oliuæ in ore ferens, & poſt dies ſeptem dimiſſa, inuentaque ſibi requie, confidens ceſſaſſe diluuium, oidificauit: columba, aduentus eſt Spiritus ſancti, quæ ante legem inoffens creaturam, non

De Spiritu ſancto.

inuenit quomodo ſuper ea requieſceret; ſicut nec Ieſus, vbi inclinaret caput ſuum. ita impietas omnia occuparat. ſecunda autem vice ramum in ore, ſignificans in lege, ac in ore prophetarum, paruum quendam fructum miſericordiæ Spiritum ſanctum ferre. At, poſt ſeptem dies, legis vtique, & prophetarum, in fidelibus requiem inuenit, & in eis ambulauit. Tunc quidem in columba, nunc autem in igneis linguis. Lingua plane verbi baiula eſt. proinde hoc ſigno non ſolum quidem, Spiritum ſanctum cum patre, filioq; eſſe naturæ oſtendit, ſed etiam illius miniſterio, verumque nobis innoteſcere. Ille, inquit, me manifeſtabit, quia de meo accipiet, hoc etiam ſigno oſtendebatur, eccleſiam omnium gentium lin-

Pſal. 44.

guis fore loquuturam. *Lingua mea*, ait Dauid, *calamus ſcribæ velociter*. velox ſcriba Spiritus ſanctus, qui verbum bonum in vtero virginis tam velociter ſcripſit, atque nouam legem in Apoſtolorum corda transfudit. Velox ſcriba, qui tempore non eget in docendo. ſed ipſum tetigiſſe, docuiſſe eſt, velox, cui multa perſuaſione non eſt opus, in peccatorum cordibus conterrendis: eſt enim ignis & malleus conterrens petram. Iſte eſt ſpiritus artifex, omnium habens ſcientiam, pacis, & fidei, ſpiritus intelligentiæ, & libertatis, ſpiritus manſuetudinis, illuſtrationis, & ſalutis. Ipſe eſt noſtræ imaginis reformator, mentis perfectio, animæ inſtauratio, fidei author, ſpiritualis mentalium oculorum ſol, interni hominis lumen, opulentia filiorum, æternorum bonorum theſaurus, pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, ſignaculum gratiæ baptiſmi. Ipſe, inquam, eſt Spiritus ſanctus, qui fidem facit, quod

Spiritus ſancti titula.

nos à Deo in filios adoptati ſumus, quiq; noſtra corda Chriſto conglutinat. Spiritus ſanctus eſt cibus, Chriſtum diligentium, quo nunquam ſatiantur; ipſe potus eſt animarum filiorum Dei, charitas eorum, qui ſibi coniuncti ſunt. Ipſe, inquam, eſt copula vnionis noſtræ in Chriſto, animarum exultatio, lugentium conſolatio, mœſtitudinis depoſitio, mentis requies, ſapientiæ communicatio, prudentiæ inuentio, præſcientiæ illuſtratio. hoc prophetæ illuſtrantur, idiotæ ſapientia condiuntur. hoc reges inunguntur, ſacerdotes ordinantur, altaria fundantur, vnguentum conſecratur, dæmones abiguntur, morbi curantur. hic eſt hortator, conſolator, hortatur, obſecrat Deus mortalem, lutum, creator, creaturam, alios vt filios, alios vt fratres, alios vt amicos compellit, ad ſe trahit, cor exhilarat, edulcat, calefacit. Propter timorem tuum Domine vterum geſtimus, & parturiuimus & peperimus Spiritum ſalutis, quia concepimus ab excelſo Spiritum adoptionis. In principio, quando omnium opifex hominem fecit, faciei corporis illius, eum forma angelica cuiuſdam fulgoris illuſtrauit. Quam ſpeciem, mox vt honeſtatis oſor vidit, inuidit, illamq; per inobedientiam decaptam ſeduxit, & corrupit: quam opifex reformare volens, non extrinſecus hominem adornauit, ne iterum pateret ruinæ; ſed miſſo Spiritu ſuo in corda noſtra intrinſecus reformauit. ſicq; Spiritus S. noſtris ſpiritibus vnitus eſt. hic eſt theſaurus noſter, quem nos habemus in vaſis fictilibus, hic eſt cœlorum regnum intra nos: quem nos mẽtali oculo videmus,

Gen 18. *Iob. 38.* *Exod. 33.* *Iſa. 6.*

quem vidit Abraham, ſed extrinſecus, apud quercum Mambre. Vidit & Iob, ſed extra per turbinem. Vidit Moyſes, ſed extra per cauernam in petra. Vidit Iſaias, ſed extra in throno excelſo. Vidit Ezechiel 1. ſed in animalibus oculatis. Vidit & Daniel 7. ſed in viſione noctis. Vident fideles mundo corde, ſicut filij, & hæredes. Nullus infidelium hunc theſaurum poſſidet. Cuſtodiamus theſaurum, qui in nobis eſt, precioſum margaritum: retineamus conceptionem ſpiritualem illæſam, quam ipſe diſcipulorum cordibus impreſſit, authore

Lex noua.

Ieremia 31. *Ecce dies venient dicit Dominus, & dabo vobis teſtamentum nouum, non illud quod pepigi cum patribus veſtris in Aegypto; ſed dabo leges meas in cordibus veſtris, & in viſceribus veſtris ſuperſcribam eas*; Lex vetus per Moyſen data eſt: noua vero Spiritu duce nobis conceſſa eſt. in illa agnitionis primitiæ Iſraeli declarabantur; ſed in hac nunc gentibus ſignificantur. in illa linguam, quam non nouit populus, audiuit: in hac linguam, quam non nouit loquutus eſt apoſtolorum chorus: in illa, cum lex daretur, voces audiebantur, & tubæ: in hac factus eſt repente de cœlo ſonus aduenientis ſpiritus vehementis. ſed de hac miſſione ſatis.

CAP. III.

Miſſio Spiritus ſancti in forma columbæ.

IN Chriſti baptiſmate, Spiritum ſanctum, euangelio teſtante, didicimus, quod in columbæ ſpecie ſeſe intuentium obtutibus videndum obtulerit: quod plane magnũ, atq; admirabile indicat ſacramentũ:

 eſt enim

De Spiritu ſancto. *Columba animal fœcundum.*

eſt enim columba animal fœcundum, mite, ſociale, atque pacificum, omni prorſus amaritudinis & veneni felle carens. Quapropter in Chriſto, gratiæ donandæ authoritatem, quæ per ſpiritualem nobis contingit regenerationem, præſetuliſſe videtur. vnde & vox patris intonuit: *Hic eſt filius meus dilectus*, vt ad ſimilitudinem vnigeniti, alij quoque regenerarentur, quos pater miſericordiarum, ab æterno in gloriam adduxerat, conformes fieri imagini filij ſui. Fœcunditas igitur atque abundantia regenerandorum, in quibus omni penitus peccatorum veneno extincto, veræ pacis, ac ſanctæ veſtigia ſocietatis ſectaturi eſſent, illa columba oſtendebat. *Sane, Spiritus ſanctus*, authore Origene, *quando de magnis, & occultioribus ſacramentis, & quæ multi capere non poſſunt, loquitur; in turturis appellatione ſignatur, id eſt, in eius aui, quæ ſemper in montium iugis, & arborum verticibus commoratur. In vallibus autem, & his quæ ad homines vſque perueniunt, columba aſſumitur*: denique Saluator, quia hominem eſt dignatus aſſumere, & venit ad terras, multique tunc circa Iordanem peccatores erant; idcirco Spiritus ſanctus non in turturis, ſed in columbæ ſpecie apparuit. Auis manſueta, innocens, & ſimplex, talis eſt Spiritus ſanctus, mundus, & volucris, & ſublime conſurgens. Quamobrem orantes dicimus: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* Sicut columbæ, inquam, non ſicut corui. *Columba*, inquit Auguſt. *à moleſtia quærit auolationem; ſed non amittit dilectionem*: columba enim pro ſigno dilectionis ponitur, & in ea gemitus amatur. Nonne Spiritus ſanctus, teſte Apoſtolo, poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id eſt, poſtulantes nos facit. Recte ergo columbæ figuram aſſumpſit, vt ſub illo volatili, Spiritus virtutes intelligeremus. Et Pſal. 67. vocat columbam deargentatam, cuius poſteriora ſunt in pallore auri: *Si dormiatis*, inquit, *inter medios cleros columbæ deargentatæ, cuius poſteriora ſunt in pallore auri.* Duo quidem cleri, duo ſane teſtamenta, quorum profecto vna tantum eſt columba, quia ab vno edita ſunt Spiritu; ſed primum, columbam habet argenteam, nempe Spiritum timoris. ſecundum vero columbam auream, hoc eſt, Spiritum adoptionis, & amoris, in quo clamamus abba pater. Ibi timor, hic amor, ibi ſeruitus, hic libertas Spiritus. nam vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Salomon, oculos commendat columbarum. *Oculi tui ſicut columbæ, & collum tuum ſicut turturis.* In columbis, oculi prædicantur; ſeruit enim hoc genus auis, quum ad aquas venerit, quia ibi ſolet accipitris inſidias pati, venientem deſuper inimicum, volitantis vmbra in aquis inſpecta deprehendere, & oculorum perſpicacia, fraudem periculi imminentis euadere: hoc igitur Spiritu illuminamur, vt non ignoremus cogitationes ſathanæ. Si nobis præterea ſunt columbæ oculi, interiora legis penetramus: non hic intenti, quæ litera; ſed quæ Spiritus edocet: litera enim occidit, Spiritus autem viuificat. Conſentit his diuus Hieronymus, exponens illud Matth. 10. *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* Serpens toto corpore occultat caput, & illud, in quo vita eſt, protegit; ita & nos toto periculo corporis caput noſtrum, qui eſt Chriſtus, cuſtodiamus. Sint ergo Chriſticolæ prudentes, vt per prudentiam deuitent inſidias: & per ſimplicitatem non faciant malum. Et exponens illud Pſalm. 67. de columba argentata: *Columba*, inquit, *quæ interpretatur in Spiritum, propter manifeſtiorem, & viſui expoſita, alas deargentatas habet: occultiorem vero intrinſecus ſenſum, in auri pallore operit, in cuius ſpecie deſcendit Spiritus ſanctus, & manſit ſuper Dominum ſaluatorem.* Sane, *quid oremus*, ait Apoſtolus, *ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Gemitus columbæ eſt, ait Auguſt. gemunt in amore, non in ſemetipſo gemit, ſed in nobis gemit; quia gemere nos facit, inſinuans, quia peregrinemur à Domino, docenſque nos in patriam ſuſpirare. Qui ergo ſimpliciter viuit, pacemque ſeruat cum proximo ſuo; is certe interiori oculorum aſpectu cernit ſuper ſe Spiritum venientem ſicut columbam. Columba de fructibus terræ viuit: innocens eius victus eſt. ſunt paſſeres breuiſſimi, qui vel muſcas occidant, nihil horum columba. non enim de morte paſcitur. humilitas etiam ſaluatoris per auem ſimplicem, & gementem, non per ſuperbam, & exultantem, ſicuti eſt coruus, commendanda erat. Columba, inquam, eſt ſimplex, innocens, ſine felle, pacata in oſculis, non ſæua in vnguibus: proinde ad huius columbæ membra raptores, auaros, ſubdolos, ebrioſos, flagitioſos, nequaquam ſpectare, veriſſimum eſt. Baptizato Domino, Spiritus ſanctus in columbæ ſpecie deſcendit, manſitque ſuper eum: ex quo propriam quandam Domini poteſtatem ad baptizandum, Ioannes animaduertit, per quem eccleſiæ pax firmata eſt. vnam tantum videmus ſuper Chriſti caput columbam, quia vna eſt poteſtas baptizandi. Emiſſa eſt columba ex arca & primo non inuenit requiem pedibus ſuis, rediit in arcam: plena enim erant aquis omnia, & maluit redire quam rebaptizari: Coruus autem ille emiſſus eſt, antequam ſiccaretur aqua, rebaptizatus, redire noluit, mortuus eſt in his aquis: vnum ergo baptiſma, vna fides, quia vnus eſt vtriuſque ſpiritus. Ad arcam rediit columba, ramum de oliua afferens. Ramus ille, & folia, & fructum habebat. Columba ſpiritus, ad arcam nos reuocat, cupitque vt non ſolum folia, ſed etiam fructus nobiſcum afferamus. Oliuæ fructus, charitatem ſignificat, quam ſupereminentiorem viam vocat apoſtolus: nam ſicut oleum, cæteris liquoribus; ita abſque dubio charitas cæteris omnibus ſupereminet virtutibus. Poſt dies quadraginta emiſſus eſt coruus. non eſt reuerſus, aut aquis vtique interceptus, aut aliquo ſupernatante cadauere illectus, cui reuera ſimiles reputandi ſunt, qui extra eccleſiam commorari deſiderant, carnali, atque aliquo terreno deſiderio illecti & irretiti. Poſt quadraginta dies emiſſa eſt columba, & non inuento loco requieſcendi, in arcam reuerſa eſt. Sane, quadragenarius numerus, vitam, quæ in hoc mundo agitur, in qua ſanctis requies non conceditur, ſignificat. *Surgite*, inquit Michæas 2. *non habebitis hic requiem.* Et Pſa. *Surgite, poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris.* Denique poſt ſeptem dies dimiſſa eſt, quia ſeptiformem præſeferebant ſancti ſpiritus gratiam: oliuæ fructuoſum ſurculum retulit, gratiæ, & miſericordiæ ſpem, ad eccleſiæ vnitatem reportauit. Poſt alios ſeptem dies dimiſſa, reuerſa non eſt, quia nimirum in fine ſæculi, non amplius ſub ſacramento ſpei, qua in hoc tempore ſociatur eccleſia, erit ſanctorum requies; ſed iam in ſalutis æternæ perfectiſſime viſione. Quæ ergo per columbam in arca Noe geſta ſunt, hæc in eccleſia Dei viui per ſanctum edimpleta eſſe videmus ſpiritum. Sane, ſpiritus ſanctus primo quidem ſuo egreſſu, non inuenit locum requieſcendi, & hoc quidem in lege naturæ, quando aquæ obruerant omnia: aquæ, inquam, tum errorum, tum exterorum criminum, paucis admodum eductis. ſecundo, egreſſus eſt, inuenitque ramum oliuæ virentis, nempe promiſſam in lege, & prophetis, venturi ſaluatoris miſericordiam. poſtremo, venit, & habitauit, atque habitat in nobis, vt ſimus illius templum, illius membra, & organa.

Orig. hom. 2. in cant. *Turtur quid ſignificet.* *Pſal. 54.* *Columba argentea, & aurea.* *Cant. 4. Oculi columbæ.* *Hieronymus.* *Simplices ſicut columba.* *Rom. 8. In Ioan. tr. 6. Gemitus columbæ.* *Columbæ conditiones.* *Vna columba.* *Columba Noe. Gen. 8.* *De ſpiritu ſancto.* *Coruus nõ rediit in arcam.* *Pſal. 126.* *Ramus oliuæ.*

Alæ columbæ myſticæ.

Dextra.	Siniſtra.
Amor.	Timor.
Penna prima alæ dextræ.	
1 Diuinæ miſericordia.	Diuinæ ſeueritas. 1.
2 Incomprehenſibilis gloria.	Pœna perpetua. 2.
3 Pœnitentiæ gratia.	Peccatorum enormitas. 3.
4 Suſtentatio Dei.	Propria fragilitas. 4.
5 Confortans lætitia.	Seducens proſperitas. 5.
6 Erudiens iuſtitia.	Frangens aduerſitas. 6.
7 Voluntas libera.	Familiaris hoſtilitas. 7.
8 Angelorum, ſanctorumque beneuolentia.	Dæmonis peruerſitas. 8.
	Ad viuos iniquitas. 9.
9 Viuorum auxilia.	Ad mortuos crudelitas. 10.
10. Mortuorum ſuffragia.	

C A P. IV.

Septem columbæ proprietates.

Prima proprietas.

SEptiformis gratiæ ſpiritus, quem ſuper dominum ex Iſaiæ vaticinio legimus requieuiſſe, illa columba ſignificabatur, neque id abſque myſterio geſtum fuiſſe, putandum, neque huius voluceris quoddam naturæ ſecretum prætereundum eſt: quandoquidem illius natura ſeptem fungatur virtutibus, quadam ſcilicet ſeptem ſpiritus gratiis, atque muneribus ſimilitudine congruentibus. hæc namque ſuper riuos aquarum ſedet, vt accipitrem, 1.
eius iam conſpecta vmbra, effugere queat. Deinde, nil viuum comedit: ſed ex fructibus terræ viuit. Poſtmodum, 2. 3.
non ſolum ſuos, ſed alienos quoque pullos tuetur, fouet, & a- 4.
lit. In foraminibus petræ inſuper nidificare ſatagit. Quinto, 5.
grana colligit candidiora. omni præterea felle caret. poſtre- 6.
mo gemitum pro cantu habet. Porro, primæ columbæ pro- 7.
prietati congruit ſpiritus ſapientiæ, quo inimicorum deuitamus inſidias, ſecundæ vero, ſpiritus intellectus, cuius ope, ab eſu proximorum abſtinemus. tertiæ autem ſpiritus conſilij, conſultum ſane nobis eſt, vt miſericordes ſimus, ſi miſericordiam conſequi deſideramus; vt alter alterius onera portemus. quartæ, conuenit ſpiritus fortitudinis: virtus enim eſt circa difficile. proinde in tuto loco noſtri labores, atque ſudores reponendi ſunt, in petra firmiſſima, ad quam ſerpens accedere non audet. quintæ autem ſpiritus ſcientiæ, quo verum à falſo diſtinguimus, veras ſcripturas, tanquam grana candidiora agnoſcentes. ſextæ, ſpiritus pietatis.

Pietas

De Spiritu ſancto. Pietas eſt cultus Dei, qua ſe ne non reddit malum pro malo; ſed vincit in bono malum. *Pater dimitte, ait, illis, quia neſciunt quid faciunt.* Septimæ vero, Spiritus timoris; in timore enim conuerſetur incolatus ſui tempore: ideirco conuertit cantica in luctum, & gaudium in mœrorem. ſed de his hactenus. Præterea, Spiritus ſanctus in transfiguratione ſub lucidæ nubis ſpecie apparuit, ſub qua plane lucidiſſimam Chriſti doctrinam oſtendebat, item qua vmbraculum præſtandebat contra incentiua vitiorum: Apoſtolis autem ſub ſpecie flatus à Chriſto inſufflante tributus eſt, quo in ſacramentis adminiſtrandis, diuina oſtenderetur poteſtas; tum etiam, vt Spiritum à filio procedere manifeſtaret: fruſtra certe exſufflaret eum, qui ab ipſo nullatenus procederet. ſed contra prædicta poſſet aliquis ita arguere, vt videbitur in ſequenti capitulo.

Spiritus ſanctus in nube & flatu oſtenſus eſt.

CAP. V.

Spiritum ſanctum viſibiliter miſſum non fuiſſe.

1\. SI Spiritus ſanctus miſſus fuit viſibiliter, aut certe huiuſmodi viſibilem miſsionem, interior reuelatio concomitata eſt, aut minime. Quod ſi abſque interiori reuelatione factam fuiſſe, dixeris; inanis profecto reputabitur, & vana, quippe, quæ ſine illa, nihil afferat emolumenti. ſin vero primo modo res ſeſe habet, exterior miſsio, atque viſibilis, otioſe videtur omnino: occupatio enim externorum, impedit intellectum, intrinſeca, atque profunda cogitantem. ergo.

2\. Amplius, ſi Spiritus miſſus eſt viſibiliter, igitur eſt minor patre. *Fatemur,* inquit Auguſt. *filium minorem factum, & in tantum minorem, in quantum factum, & in tantum factum, in quantum miſſum.* Igitur, ſi Spiritus ſanctus miſſus eſt viſibiliter minor patre eſt, quod ſane ſcripturæ non admittunt: igitur Spiritus ſanctus non fuit miſſus viſibiliter.

4. Trin. 9.

3\. Ad hæc, ſi Spiritus ſanctus mittitur, ſan miſſus fuit in ſigno viſibili; in omni ergo ſacramento viſibiliter appareret: quodlibet namque ſacramentum, gratiæ ſignum eſt, quæ Spiritui ſancto proprie attribuitur. Adde, quod ſi viſibiliter miſſus ſit, patribus olim miſſum fuiſſe, rationi omnino congruere videtur: quemadmodum multorum eſſe videntur teſtimonia ſcripturarum in Daniele 7. de antiquo dierum, de fluuio igneo, qui ad Spiritum ſanctum pertinet, de angelis, qui viſi ſunt Loth, & Abrahæ, in quibus tota ſimul trinitas, authore Auguſtino, repræſentabatur, & ſimilibus. At nuſquam legimus, Spiritum patribus viſibiliter miſſum fuiſſe. Igitur, viſibilis illius miſsio non fuit neceſſaria, alioqui prophetis fuiſſet conceſſa.

4\. Præterea, ſi miſſus fuit viſibiliter, hoc reuera fieri non poterat, niſi in ſigno vel effectu viſibili, Spiritum ſanctum repræſentante. ſed quilibet effectus quoad rationem veſtigij, vt diximus, ipſum repræſentare poteſt. Igitur in quolibet effectu viſibiliter appareret, quod eſt falſum: non enim per illas creaturas viſibiles magis mittitur Spiritus ſanctus, quam alia perſona: quælibet namque creatura viſibilis, eſt effectus, totam demonſtrans trinitatem.

5\. Amplius, Spiritus ſanctus, ſi viſibiliter miſſus fuit; profecto illius miſsio ſecundum creaturam rationalem, non autem irrationalem fieri debuerat, quemadmodum & filius viſibiliter veniens, humanam aſſumpſit naturam: alioqui non ſatis honeſta, & digna Spiritu ſancto miſsio illa eſſet dicenda: ſed hoc non apparet. ergo quod prius. Adde, quod ſi inuiſibilia, per viſibilia manifeſtentur, cuilibet ergo exhibenda fuerat miſsio viſibilis, & veteris, & noui teſtamenti, hominibus, alioqui inuiſibilis miſsio nihil profuiſſet, ſed ex veteri lege hoc haberi non poteſt: ergo viſibilis miſsio non eſt admittenda. Inſuper, quæ viſibiliter oſtendebantur, miniſterio angelorum id contigiſſe, Paulus ad Galat. affirmat. Angeli ergo, & non Spiritus ſanctus viſibiliter miſſi ſunt.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1\. AD primum dico, exteriorem apparitionem, ſine interiori non prodeſſe: illa enim diſtinguit exteriorem, atque diſcernit. Quando ergo infers, exterior ergo impedit magis, quam iuuat interiorem, verum quidem eſt, quando ſenſibilia diuerſa ſunt ab intelligibili. ſic enim potentiæ ſe inuicem impediunt: ſecus autem eſt, quando ſenſus, illud percipit, atque intuetur obiectum, circa cuius inquiſitionem intellectus occupatur. Tunc ſane, intellectus vigoratur magis, quam offenditur. ſiquidem potentiæ circa idem verſantur obiectum, ſibique mutuo illius præſentiam adminiſtrant.

2\. Ad 2. negetur ſimilitudo: nam Spiritus ſanctus non vnit ſibi naturam ſigni viſibilis, ad ſuam proceſsionem manifeſtandam. hac de cauſa, quæ illius ſigni viſibilis naturæ conueniunt, vt ea etiam Spiritus ſancti conueniant, non eſt neceſſe. propterea, Spiritus dici non poteſt minor patre; ſicuti filius, qui vniuit ſibi humanam naturam in vnitate ſuppoſiti, vt inter illas eſſet idiomatum communicatio.

De Spiritu ſancto.

3\. Ad 3. Miſsio Spiritus ſancti, non eſt attendenda ſecundum propheticas viſiones, vt dixi, neque ſecundum omnia veteris teſtamenti ſacramentalia ſigna, in quibus quædam res præexiſtentes aſſumptæ ſunt ad aliquid ſignificandum; ſed potius ſecundum aliquas creaturas, ad huiuſmodi miſsionem oſtendendam ſpecialiter ordinatas. In ſacramentis præterea humanum adhibetur miniſterium, non autem in viſibili Spiritus ſancti miſsione. deinde, ſacramenta gratiam ſignificant ex inſtitutione, ſignum autem miſsionis viſibilis, originis perſonæ modum, naturaliter repræſentat. Ex quo patet, non eſſe ſimile, quod in argumento aſſumitur. Ad probat dico, Spiritus ſancti miſsionem viſibilem, gratiæ tempore congrue datam fuiſſe, in qua eſt Spiritus amoris, & non timoris, & ſeruitutis. Præterea, viſibilis filij miſsio præcedere debuerat. ſiquidem Spiritus ſanctus, filium, ſicuti filius, patrem erat manifeſtaturus. Quam ob cauſam, etſi aliquæ diuinarum apparitiones perſonarum, patribus obtigerint, illæ reuera, authore Auguſt. ad aliquid manifeſtandum potius ordinatæ ſunt, quam ad diuinæ perſonæ inhabitationem aliquam oſtendendam.

Sacramentum & miſsio differunt.

4\. Ad 4. Verum quidem eſt, omnem creaturam, Spiritum ſanctum, ſicut & alias diuinas perſonas præſeferre, eiqua oſtendere: ſed hoc quidem, quoad eſſe naturæ, non autem quoad eſſe gratiæ per aliquem affectum ſpecialem originis modum repræſentando. licet ergo in creaturis ſit trinitatis veſtigium, non tamen gratiæ & originis modus, ideo Spiritum ſanctum in vnaquaque natura viſibiliter apparere, dici non poteſt.

5\. Ad 5. filij perſona, vt ſanctificationis authrix erat declaranda; ideo per eam ſane creaturam erat oſtendenda, ad quam ſpectat agere, compatique ſanctificari. At Spiritus ſancti miſsio viſibilis, huiuſmodi erat ſanctificationis indicium, idcirco non opus illi fuit, vt creaturam aſſumeret in vnitatem ſuppoſiti; ſed temporalem tantummodo, qua ſuæ oſtenſionis officium perageret. Ad vltimum dico, illas viſibiles creaturas, miniſterio quidem angelorum factas fuiſſe, ad Spiritus ſancti perſonam, non autem ad angelorum oſtendendam, manifeſtandamque. Quam ob cauſam, cum in illis viſibilibus eſſet Spiritus ſanctus, veluti ſignatum in ſigno; ideo Spiritus ſanctus, non autem quiſpiam angelus, miſſus, ſeu miſſi dicitur. Hæc de Spiritu ſancto ſcribenda eſſe duxi, illo opem ferente, atque edocente, qui eſt omnis ſapientiæ artifex, quique eſt Deus ignis, & Spiritus numen: omnium enim eſt opifex, omnem habens ſcientiam omnemque virtutem, omnia proſpiciens. Laus tibi ſancte Pymander, qui trinitatis tuæ ac diuinitatis me participem fieri voluiſti. Laus tibi ſancte Spiritus, ſcientiæ dux, abſconditorum reuelator, orphanorum pater, hæreditatis noſtræ pignus: qui me ita confortare ac confirmare dignatus es, vt hæc tua ſcriberem. O lux totum illumina, Spiritus Deus, verbum tuum me agit ſpiritifer opifex: Tu es verus Deus, ex patre filioque procedens, lux & vita, omnium viuificator, & Dominus.

Viſibiles apparitiones Spiritus ſancti factæ ſunt miniſterio angelorum.

Oratio Hannibalis.

Commentum III.

QVAESTIONIS PRIMAE

CAP. I.

De relationibus diuinis.

QVoniam quidem multa dixi, tum in primo, tum etiam in hoc ſecundo libro de ſanctarum, diuinarumque perſonarum maieſtate, proprietate, quæ ſine diuinarum relationum cognitione plane, recteque haberi non poſſunt; ideo, congruum eſſe duxi, rationique conſentaneum, ſi de ſanctis relationibus verba facerem; quamuis in primo lib. de illis nonnulla dixerim: eſt enim hoc negotium arduum quidem ſatis; ſed non contemnendæ vtilitatis. Porro, relatiua ea eſſe dicuntur à philoſopho, quæ ad aliquid dicuntur: vnum namque ſine altero intelligi non poteſt. *Ad aliquid, inquit, talia dicuntur: quæcunque hoc ipſum quod ſunt aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud. vt maius id, quod eſt alterius dicitur: aliquo enim maius dicitur, & duplum dicitur id, quod eſt alterius duplum.* hæc plane deſcriptio, tum ſecundum

Quid ſit relatio.

Philoſoph. quid dicat de relatiuis.

De relationibus. *Relatiua ſecundum eſſe, & ſecundum dici.*

cundum eſſe, relatiuis, tum etiam ſecundum dici, conuenire videtur. vnde pater, & filius, duplum & dimidium, quæ ſunt relatiua, ſecundum eſſe, huiuſmodi naturæ iudicantur, nempe, vt id, quod ſunt ad aliud referetur. Eandem ſubeunt rationem relatiua ſecundum dici, vtpote ſenſus & ſenſibile, ſcientia & ſcibile. Cæterum, quoniam relatio eſt accidens imperfectum, ob ſuam certe debilitatem, paruitatemque; ita, vt in numero eorum quæ ſunt de ſecundis intellectis eſſe cenſeatur: ſubſtantiæ ineſſe non poteſt, niſi per medium accidens, quod relatione perfectius reperiatur. Itaque illud accidens, cuius medio, relatio ſubſtantiæ ineſſe dicitur, fundamentum appellatur: exempli gratia, duplum ſubſtantiæ ineſt mediante numero. numerus ergo, dupli fundamentum nominabitur, ſubſtantia vero, ſubiectum. Porro, nonnulli, authore Auicenna arbitrati ſunt, relationum nullam eſſe certitudinem, niſi in anima tantum, cum res intelligit. Illud, inquiunt, quod eſt in re de relatione, fundamentum ſolummodo eſt, & termini, habitudo vero inter illa, eſt ſolum obiectiua in animæ cognoſcentia: relatio namque realis non ex actu intra, ſed ex potentia propinqua nominatur, ex qua intellectus cogitur, non quidem ex actu extrinſeco; ſed ex internis fundamenti rationibus, vt illam reducere velit. Quemadmodum per oppoſitum, relatio dextri in columna, eſt relatio rationis, eo, quod in columna nihil ponitur, à quo intellectus cogatur, dexteritatis relationem circa columnam ponere. reales ergo relationes dicuntur, quia adeo rei propinquiſſimæ ſunt, vt ab ipſa rerum neceſſitate intellectus cogatur, eas credere, atque acceptare, ac ſi in re inuentæ eſſent. Nullam autem relationem eſſe extra animæ conceptum, ſic nonnulli aſtruere conantur. & primo quidem de relatione primi modi: Identitas, aiunt, ſimilitudo, & æqualitas, & aliæ relationes modo numeri non ſunt aliud, quam quædam vnitates: vnitas vero quædam eſt indiuiſio, atque indiſtinctio, quæ profecto in aliqua re communi à natura fundari non poſſunt, cum huiuſmodi res in natura non ſit, neque etiam in duabus rebus indiuidualibus, alioqui vna, ac eadem res in duobus inueniretur ſubiectis. Igitur, huiuſmodi relationes in anima tantum ſunt. De relatione autem ſecundi, ita etiam arguunt: Paternitas, & filiatio fundantur in actu, qui tranſit. ſed actus huiuſmodi, quia non eſt, in re, nihil fundare poteſt. Igitur, paternitas, & filiatio non ſunt in re, ſed in intellectu. Præterea, paternitas à quo produceretur, non quidem à patre: abſurdum enim eſt dicere, aliquid actione tranſeunte, agere in ſeipſo, neque à filio: recipit enim, & non imprimit in patrem, neque ab actione profluente à patre, quia nimirum illa in filio recipitur, atque ita, quidquid derelinquitur, eſt in filio & non in patre. Quoniam igitur, paternitati productiuum principium aſſignari non poteſt; conſtat aptiſſime in intellectu, non autem in re relationem eſſe. Pro relatione autem tertij modi, ſic quoque arguunt. Rem, realiter dependere à non re, eſt impoſſibile. dependeret enim à nihilo. hoc autem abſurdum in tertio relatiuorum modo contingeret, ſi relatio eſſet res. ſtat namque ſcientia etiam ſcibili deſtructo. proinde inter ſcientiam & ſcibile, relatio non eſt in re; ſed in intellectu. Denique, illud non eſt res extra intellectum, quod fit ſine omni agente reali, ſed albo exiſtente in oriente, ſi fiat aliud album in occidente, per intellectum ſane, non autem per aliquod agens reale inter ea ſimilitudo intelligitur; imo, authore philoſopho, aliquid denouo relatiue dici contingit, cum alterius plene, non autem cum ſui mutatione: ergo quod prius. Verum, Auerroes contrarium ſentire videtur: quærens enim vtrum ſubſtantiarum, & aliorum prædicamentorum ſint eadem principia, inter prædicamenta connumerat ad aliquid: imo de eo ſolo expreſſam mentionem fecit. Vtrum inquit altera, aut eadem ſint principia, & elementa ſubſtantiarum, & eorum quæ ſunt ad aliquid. Porro, *in 6. met. comm. 4.* dum ens diuidit, illud plane in ens in anima, & in ens diſtinctum in prædicamenta diuiſit, quod rauera extra animam eſſe neceſſe eſt: alioqui membra diuiſionis non eſſent oppoſita. Cum igitur, inter prædicamenta, ad aliquid eſſe dicatur à Commentatore; dubium non eſt, quod ipſe putauerit, ad aliquid, ens reale eſſe: huius autem prædicamenti ſpecialiter meminit philoſophus, ob ſuam certe debilitatem. cuius gratia, multi putauerunt inter prædicamenta non eſſe numerandum. Auicenna quoque eiuſdem eſt ſententiæ. *Nos, inquit, ſcimus, quod hæc res ineſt, eſt pater illius, & ille filius illius, ſiue intelligatur, ſiue non, & ſcimus quod planta accipit nutrimentum, ſic quod ibi eſt agens. Et ſcimus quod cælum eſt ſuper terram, & terra eſt inferior eo, ſiue hæc intelligantur, ſiue non & iſtud quod aſſignamus, eſt ſimile in aliis relatiuis.* Præterea, quando intellectus, ad intelligendum Dominum in habitudine ad ſeruum cogitur; aut huiuſmodi habitudo,

Fundamentum relationis.
Numerus dupli fundamentū.
Auic. 3. met. 10.
Relationes non eſſe extra animam.
Relatio primi modi.
Relatio ſecundi modi.
Relatio tertij modi.
Relationes habere extra animam.
5. phyſ. 10.
Auer. ſententia de eſſe relationum 12. met. comm. 19.
3. met. 10. Auicenna de eſſe relationis.

ex natura rei, & in actu in primo præceſſit, aut non. ſi ſic, eſt ergo ens reale: intellectus enim, actum præcedit. ſi vero non, poteſt ergo intellectus ex parte ſui, ſine habitudine ad ſeruum, dominum intelligere. ex quo namque intellectus actum non præcedit, huiuſmodi non cogitur habitudinem ad ſeruum intelligere, cum dominum intelligere vult: atque ita vnum relatiuum, ſine altero intelligi poſſet. Quam ob cauſam Ariſtoteles in prædicamentis, primam relatiuorum diffinitionem corrigens, realia relatiua hoc pacto diffinita videtur. *Ad aliquid ſunt, quæcunque ſecundum eorum eſſe, ad aliud ſeſe habent*, eſſe, inquam, non intentionale; ſed reale intelligit. Relatio igitur, abſque vlla intellectus operatione eſſe habet reale à fundamento, & ſubiecto diſtinctum. Ad rationes autem adductas dici poteſt, ad primam, negatur minor: nam ſicuti inter duo alba, eſt rationis vnitas in qualitate; ita plane & in natura ſpecifica albedinis illa vnitas fundari poſſet, quæ eſt communis ſecundum rationem. *Dices*, quod relatio realis, qualis ponitur ſimilitudo, ſuper vnitatem rationis fundabitur, quod ſane impoſſibile eſſe videtur: à ſuo enim fundamento realitatem accipit; ideo vnitas rationis eſſe non poteſt. *Dico*, ſimilitudinis fundamentum non eſſe vnitatem naturæ communis; ſed res potius ſingulares, non quidem abſolutas; ſed quatenus ſunt vnum ſpecie. Ad 2. fundamentum eſt potentia generandi, vt ſunt ſub actu, qui profecto actus manet in virtute: quod plane ſufficit. vnde eadem actione, & quod pater & filius ſuo modo dici poſſunt cauſæ duæ partiales paternitatis: quod certe non arbitror eſſe impoſſibile, vt eadem actio à duabus ſit cauſis partialibus; bene vero à cauſis totalibus, & diſparatis. Ad 3. dico, poſſe dependere à non re in actu, quæ tamen eſt res in potentia. Sane, quæ ſunt ad finem, à fine pendent, qui licet non ſit in actu; producibilis tamen eſt. ita, licet ſcibile actu deſtruatur, remanet tamen in potentia, vt roſam hyeme: nullum ergo eſt abſurdum ab eo ſcientiam dependere, propterea neganda eſt conſequentia: ergo dependet à nihilo: nam & ſi ſcibile deſtruatur; remanet tamen potentia; ideo remanet quoque relatio realis, potentialis, cui plane non inconuenit, vt dicatur non dependere à re in actu; ſed à nihilo. Ad 4. negetur minor: album enim in oriente, quoad ſuam realitatem ſimilitudinem producit: quando autem fit album in occidente, ſimilitudo ſolummodo ſuum formale recipit, nempe dici ad alterum, ad quod plane ſufficit alterius albi in occidente productio: poſito namque albo in oriente, naturaliter ſequitur, vt aſſimiletur albo in occidente exiſtenti. Cæterum, hæc ſunt relationi reali neceſſaria, vt vera eſſe poſſit. ab ipſaque relatione rationis diſtinguatur. In primis, vt illius extrema, realia ſint, propterea oppoſitio inter ens, & non ens, realis dici non poteſt: extrema enim illius realia non ſunt; ſed alterum tantum. Deinde, vt ſecundum rem differant; idcirco identitas non eſt relatio realis: nam & ſi extrema ſint realia; ſecundum rem tamen non differunt. Poſtremo, vt inter extrema ſit mutua habitudo. hac de cauſa, relatio, inter ſcibile, & ſcientiam, cauſam, & cauſatum, Deum, & creaturam, & quæ ſunt generis eiuſdem, realis eſſe non poteſt; ideo enim ſcibile, ad ſcientiam refertur, quia nimirum ſcientia ad ipſum refertur: in cauſa autem eſt, quia vnum extremum ab altero dependet: non autem alterum viciſſim ab altero. ſcientia ſiquidem noſtra dependet à ſcibili, non autem è conuerſo: & ſentire à ſenſibili, non è conuerſo: & menſuratum à menſura, non è conuerſo. Quam ob cauſam, Ariſtoteles 5. *metaphyſ. cap. ad aliquid*, ait: *menſurabile vero, & ſcibile, & intellectuale, eo quod aliud dicitur ad ipſum, ad aliquid dicuntur.* Reali igitur relationi opus eſt mutua habitudine; etenim, cum omnis relatio realis inter extrema realia verſetur, trahatque realitatem à fundamento, aut profecto in vtroque extremo eſt fundamentum reale, aut in altero tantum. ſi in vtroque, habetur vtrique mutua relatio, cuiuſmodi ſunt primi modi relationes: nam quemadmodum ex natura rei, Socratis ſubſtantia ſub homine continetur, ita plane, & Mercurij. De duplo autem, & dimidio, & albo ſimile habetur iudicium. in hunc quoque modum, ſe habent relationes ſecundi modi: vtpote dominium, & ſeruitus: nam ſicut ineſt domino actiua regendi potentia; ita, abſque dubio, ineſt ſeruo potentia paſſiua, qua regatur. quoniam autem in relationibus tertij modi, non eſt mutua habitudo; ideo inter illas, relatio realis haberi non poteſt. Sunt autem duo modi præcipui in relatione mutua, vnus quidam quantitatis, à quo primus relatiuorum modus conſtituitur, alter vero potentiæ, ſiue actionis modus, à quo conſtituitur, ſecundus. Et id quidem ſpectat ad fundamentum relationis, quoad modum, nam quoad entitatem, latius patet. non ſolum enim quantitas, & potentia, ſiue actio fundat;

Ariſtoteles.
Soluuntur rationes contrariæ.
1.
2.
3.
4.
Relatio realis quid ſit.
Relationis realis tres conditiones.
Relatio realis eiuſdem ordinis.
Modi relatiuorum non eſt relatio realis.

De relationibus. dat; ſed etiam ſubſtantia in diſtinctione numerali, & ſpecifica ſubſtantiali. ſimiliter quantitas in æqualitate, qualitas in ſimilitudine, actio, & paſſio in relatione, quæ eſt inter agens, & patiens, & in potentia actiua, & paſſiua. ſunt autem tot relatiuorum modi; quot ſane modis contingit vnam rem ad alteram ordinari, quippe cum relatio ordinem dicat: interdum autem vna ad alteram res ordinatur, aut ſecundum eſſe; quatenus ſcilicet vnius eſſe, ab altera dependet eſſentialiter, aut menſuratiue, præcipue menſura perfectionali. Eſ-
Relationis Primus modus. ſentialiter, inquam, vt ideatum ab idea, ſcientia à ſcibili, ſenſus à ſenſibili: menſuratiua vero, vt omnes colores, ab albedine, omnis ſubſtantia, à prima & nobiliſſima ſubſtan-
Secundus. tia. is autem vocatur primus relatiuorum modus. ſecundus vero, actiuam paſſiuamque virtutem conſequitur; quatenus ſcilicet vna res ab alia patitur, aliquid ſibi conferente: is autem modus inuenitur inter generantem, & genitum,
Tertius. docentem, & addiſcentem, ædificantem, & ædificatum. tertius autem, ſecundum quantitatem penſatur; quatenus ſcilicet vnius quantitas, ab alterius quantitate menſurari poterit. Ad primum autem modum, relationes, quæ ſuper vnitatem fundantur, quæ eſt principium quantitatis, reducuntur: quare identitas in ſubſtantiæ vnitate fundata, & ſimilitudo in vnitate qualitatis, ſub primo modo continentur; ſufficienter ergo à philoſopho 5. *met. cap. ad aliquid*, aſſignati
Alia ratio. Relatiuorum fundamenta ſunt tria. ſunt, atque diſpoſiti relatiuorum modi. Amplius, quoniam relatio ſuam à fundamento realitatem trahit, atque recipit, tot ſunt ergo relatiuorum modi; quot ſunt fundamenta, quoad modum rationemque fundandi. hæc autem in genere tria eſſe videntur, nempe quantitas, actio, menſura perfectionalis. & quantitas quidem ad primum, actio vero ad ſecundum, menſura autem perfectionalis ad tertium modum attinet. In quantitate autem vera, omnes propemodum proportiones numerales fundantur: in his autem, quæ habent quantitatis modum, vt pote ſubſtantia conſiderata, vt vna, identitatem fundat: vt plures vero diſtinctionem; ſic etiam qualitas, vt vna in ſpecie, ſimilitudinem: vt plures, diſſimilitudinem. ſub actione, quatenus ſe extendit ad omnem motum, atque productionem, paſſioneque, quæ actionem ſupponit, relationes ſuper paſſionem fundatæ numerantur, vt pote ſeruitus, filiatio, relationes, quæ fundantur ſuper principia actiua, & paſſiua, ſiue ſubſtantiæ fuerint, ſiue qualitates. ſub menſura perfectionali, omne ſcibile, quod eſt menſura ſcientiæ ſecundum veritatem, & perfectionem. Itaque iſtis tribus modis, ſufficienter relatio realis diuiditur: nulla enim inueniri poteſt, quæ ſub aliquo
Obiectiones contra modos relatiuorum. iſtorum modorum non contineatur. Dicis, de quolibet ente alteri comparato, verum eſt dicere, idem eſſe cum eo, vel diuerſum, idque tam in ſubſtantia, quam in quantitate,
1. & qualitate. Non recte ergo dixiſſe videtur Ariſtoteles, eadem ſunt, quorum vna eſt ſubſtantia. Præterea, omne ens, cuilibet enti comparatum, vel eſt ſimile, vel diſſimile illi: & ſecundum perfectionem, vel eſt æquale, vel inæquale illi: ſimilitudo ergo non ſolum in quantitate fundari poteſt; ſed in quolibet genere entis abſoluti. & ſimiliter æqualitas, non in ſola quantitate: non recte ergo à philoſopho primus relatiuorum modus expoſitus, atque annotatus eſſe vide-
2. tur. Deinde, potentia actiua refertur ad paſſiuam, vt calefactiuum ad calefactibile, & ad actum quoque ſuum, vt ad calefacere: & viſus ad videre: ſed tunc vni relatiuo, plura correſponderent relatiua in eodem relationis genere, quod eſt impoſſibile, alioqui idem relatiuum eſſet & non eſſet: & hæc quidem contra ſecundum modum. Ad hæc, tertius
3. modus cum primo coincidere videtur: ratio enim menſuræ, & menſurabilis ad primum attinet: nam duplum eſt menſura dimidij, & omnes duæ quantitates proportionem ad inuicem habentes, ita ſe habent, quod vna ſit menſura, altera vero menſurata; quatenus vna eſt maior, vel minor, aut alteri æqualis. Relatio præterea ponitur inter ſcientiam, & ſcibile, aſſignaturque huic tertio modo, qui tamen in 2. eſſe videtur: ſcientia enim cauſatur à ſcibili. proinde ſcibile ſe habet vt factiuum, ſcientia vero, vt factum: non bene ergo hunc tertium modum relatiuorum philoſophus diſtin-
Solutiones. xit. *Reſp.* ad primam, Ariſtotelem ſubſtantiam intellexiſſe,
1. non quatenus contra accidens diſtinguitur; ſed quæ de qualibet eſſentia verificari poſſit: quo profecto loquendi modo vtitur in ante prædicamentis: Vniuoca ſunt, inquit, quorum ratio ſubſtantiæ eſt eadem. ſimiliter, quando dicit, ſimilia ſunt, quorum qualitas eſt vna, qualitatem ibi non intelligit, quatenus ſcilicet ab aliis prædicamentis diſtinguitur, ſed id potius, quod qualitatis modum habet. Quoniam autem formæ ſubſtantiales, & differentiæ, & actiones, atque paſſiones, rem omnino qualificant; ideo, & ſimilitudo, & diſſimilitudo in huiuſmodi inuenitur. Eodem quoque modo quantitatem intelligit, ea ſcilicet, quæ habent modum quantitatis, vt nigredo duorum graduum, & nigredo 6 graduum: porro, quia omnis forma intenſibilis & remiſſibilis aſſumere poteſt, ſiue induere quantitatis modum. hac de cauſa, ſecundum eas, æqualitas attenditur. Ad 2. vni relatiuo, vt
2. poſtea latius dicam, plura relatiua partialia correſpondere valent, vt vni patri, plures filij, non autem plura totalia, alioquin idem ſimul eſſet, & non eſſet. Plura quoque reſpondere poſſunt, non tamen æque primo; ſed vnum quidem primo, & per ſe, alterum autem per ſe, ſed non primo: ſpecies namque per ſe primo ad genus, ad indiuidua vero per ſe; non autem primo refertur: relatiuum namque per ſe primo, ſuum primum, & totale reſpicit correlatiuum. proinde, ſi ſecundarium remoueatur, non deſinit eſſe relatiuum; niſi illius ordinis reſpectu, quem habet ad ſecundum. itaq; potentia actiua, & ad paſſiuam, & ad agere dicitur: ſed ad vnū quidem per ſe primo, ad aliud autem per ſe, ſed non primo. Ad 3.
3. negatur maior: non enim omnis relatio inter menſuram, & menſurabile ſub primo modo continetur: ſed illa tantummodo, quæ mutua eſt, quæque ſuper quantitatem continuam, vel diſcretam fundatur. Illa autem, quæ mutua non eſt, ſed vnum ab altero pendet extremo, & non è conuerſo, tertium ſane modum conſtituit. Ad confir. dico, relationem inter ſcientiam, & ſcibile, interdum in ſecundo, nonnunquam autem in 3. modo contineri: etenim, ſi ſcibile ad ſcientiam comparetur; ſeſe vtiq; habebit, vt cauſa ad cauſatum in ſcientia ſpeculatiua, vel ſicut cauſatum, ad cauſam in ſcientia practica; atque ita, ad ſecundum modum pertinet. Quod ſi, vt obiectum ſcientiæ terminatiuū, atq; menſuratiuum comparetur, non quidem quantitatiuè; ſed quoad veritatem potius; ſic abſq; dubio, ad tertium modum attinet. Quid ergo ſit relatio, ac quomodo ſit extra animam, quid etiam ſit relatio realis, quotq; ſint relatiuorum modi, dixi.

CAP. II.

Relatio quomodo à ſuo diſtinguatur fundamento.

Bifariam relatio conſiderari poteſt: vno ſeu primo quidem modo, quoad id certe, quod dicit in recto, atque intrinſeca. ſecundo vero modo, quoad id, quod in obliquo dicit, ex cõnotato, quod eſt termi-
Quomodo relatio ſit idem realiter, non formaliter cū ſuo fundamento. nus. Porro, quoad primum modum ſpectat, relatio, & fundamentum idem realiter eſſe videntur, non autem formaliter: fundamentum enim eſt ad ſe, relatio autem ad alterum. Quam ob cauſam, relationem realem, ſubiecto aduenire, ſi-
5. phyſ. tex. 10. ne ſubiecti mutatione ait philoſophus. aliquid autem de nouo alicui aduenire ſubiecto, quod prius illi non inerat, abſq; ſubiecti mutatione, fieri non poteſt, ſi relatio à ſuo fundamẽto realiter fuerit diſtincta, quod prius inerat ſubiecto. vnde poſito vno ſolo albo in mundo, tota quidem ſimilitudinis realitas, non autem formalitas ponitur. quoad vſque productum fuerit aliud album alterum. nec obeſt quod aliqui dicunt: ex fundamenti poſitione relationem eſſe incompletam, ex termini vero poſitione compleri; atque ita ſine eius, in quo eſt mutatione, aduenire poſſe. Nam ſi ſola termini poſitione cõpleatur, aut certe quoad ſuum formale præciſe, vel quoad ſuam realitatem completur. Si primo modo, tota ergo ſimilitudinis realitas ante termini poſitionem in ſubiecto, inerat vtique ſubiecto, aut non erat, niſi fundamentum, puta albedo. quare eadem eſt albedinis, ac ſimilitudinis realitas. Si vero ſecundo modo intelligas, nõ eſt plane intelligibile, quonã pacto, poſito termino cõpleatur, niſi quia relationis realitas, quæ erat in potentia, poſito fundamento, ex termini poſitione, fiat actu in ſubiecto, quod plane, abſque ſubiecti mutatione fieri non poteſt: nam quod tranſit ab eſſe in potentia, ad eſſe in actu, neceſſario aliter ſe habebit, quam prius. *Dicis*; quemadmodum, remoto calefactibili, ſi eſſet calor calefactiuus; calefactio vtiq; actiua actualiter non eſſet, nec ineſſet, agenti, vt accidens in ſubiecto: appoſito tamen calefactibili, ſtatim rediret, eſſetque actio in agente; ita certe remoto termino extrinſeco, vel paſſo, tam relatio, quam actio tollitur actu. *Reſp.* ſimilitudinem non eſſe bonam: hac enim ratione, poſito paſſo, ſequitur actio, quia nimirum ab agente eſt productiue, & in paſſo recipitur; ſed relatio non eſt productiue realiter à ſuo ſubiecto, & in termino recepta; non
Philoſ. 5. ph. ad relationem non eſt motus. ergo eſt ſimile. Porro, hanc noſtram ſententiam fulcit, atque corroborat philoſophi doctrina, quæ in 5. *phyſ. text.* 10. clariſsime conſpicitur: *Ad relationem*, inquit, *non eſt motus*: poteſt enim alicui aduenire, altero ſolo mutato. at,

ſi re-

De relationibus. ſi relatio à fundamento realiter diſtinguitur; plane et, cui aduenirēt, aliqua mutatio accederet, & non tantum in altero extremo, quod de nouo producitur, alioqui philoſophus in hac ſua ratione, principium peteret. Nam, ſi relationem à fundamento, aliam rem eſſe dixerit: deinde velit ad relationem motum non eſſe, quia nimirum vni aduenit extremo, ſine alterius mutatione, principium vtique petit. Præterea, *7. phyſ. tex. 17.* ſic argumentando diſſerit, non eſſe alterationem ad primam ſpeciem qualitatis. *In ad aliquid*, inquit, *non eſt alteratio, ſicut nec motus; ſed habitus eſt ad aliquid* ergo &c. Sane, ſi relatio fundata ſuper habitum, alia res eſſet ab habitu; philoſophi ratio nullius eſſet momenti: non enim ſequitur, ad aliquid non eſt motus. ergo in habitu non eſt motus, niſi hoc ſit verum, habitus & relatio ſunt idem realiter. Suffragatur huic ſententiæ *Auerroes.* Auerroes de ſubſtantia orbis, aſſerens materiæ potentiam, ipſam eſſe materiæ ſubſtantiam. & *primo phyſ. com. 70.* ait, potentiam differre à materia. ſi ergo prima, à ſecunda non diſcrepat ſententia; planum eſt, relationem, & fundamentum idem eſſe realiter, prædicamentaliter autem ſiue ratione differre. *Quomodo relatio differt à fundamento.* Ex his ergo, quæ dicta ſunt, clariſſimum eſt, relationem primo modo ſumptam, nempe quantum ad id, quod dicit in recto, & intrinſece idem eſſe realiter cum fundamento. Porro, quantum ad ſecundum modum realiter differre videntur: etenim, fundamentum cum ſit quid abſolutum, terminum nequaquam includit, relatio vero, quia eſt ad alterum, ipſum includat, neceſſarium eſt. ideo realis eſt inter illa diſtinctio. Aliqua præterea, *Re eſſentia & exiſtentia diſtingui.* re eſſentiæ, ſiue prædicamenti diſtingui dicuntur, ſuntque illa, quæ realiter differunt, & quæ in diuerſis prædicamentis habentur: alia vero re exiſtentiæ, quorum alterum, ſine altero conſiſtere poteſt, in quorum habere numero poſſunt accidens, & ſubiectum, album, & dulce, & quæ ſunt generis eiuſdem. Ex hac autem diſtinctione, multorum opiniones, quæ in huiuſmodi negotio inter ſe pugnare videntur, conciliari poſſunt. Sane, ſi relationem, eiuſque fundamentum ſecundum eſſe, ſiue rem eſſentiæ ſpectes; tunc abſque dubio, non ſunt idem realiter. ſecundum vero eſſe exiſtentiæ, ab inuicem realiter diſcreta non ſunt. Dicam aliter, quod tamen in idem recidit: aliqua inter ſe diſtinguuntur ſubiecto, vel diffinitione. relatio autem, à ſuo fundamento, non quidem ſubiecto; ſed diffinitione diſtinguitur: *Relatio à ſuo fundamento diffinitione non ſubiecto diſtinguitur* relatio enim, & fundamentum eidem accidunt ſubiecto; idcirco ſubiecto diſtingui non poſſunt; ſed eadem ſunt omnino: quoniam autem in diuerſis eſſe videntur prædicamentis; ideo diffinitione ſeparantur: diuerſorum enim generum, & non ſubalternatim poſitorum, diuerſa ſunt genera & differentiæ. Adde, quod quamuis nulla ratio in ſubiecto, à fundamento diſſentiat; nulla tamen eadem eſt fundamento, in ſubiecto mutuo: remota namque relatione, fundamentum conſiſtere valet. Aliqua namque ſunt in ſubiecto mutuo, ac conuertibiliter, ita vt vnum, ſine altero non inſit, aut de aliquo ſubiecto prædicetur: quod plane relationi non conuenit, reſpectu ſui fundamenti, vt dixi. Alia vero ſic ſe habent, quod vnum poteſt ſine altero exiſtere: quod congruit relationi. Itaque, relatio, in recto, & intrinſece, ſecundum eſſe exiſtantiæ, ac ſubiecto non mutuo à ſuo fundamento realiter non differt. alio vero modo realiter diſtinguuntur. Verum nonnulli contra prædicta argumentari non deſinunt, vt dicetur capite ſequenti.

CAP. III.

Relationem, à ſuo fundamento realiter differre.

1. RElatio, & fundamentum in diſtinctis prædicamentis habentur, vt clariſſime patet: igitur, ſunt duæ res: nam *ex 6. met.* diſtinctio entis in 10. prædicamenta, eſt plane diſtinctio entis realis. proinde quodlibet prædicamentum, ens reale dicendum eſt: ſunt ergo decem res, atque ita relatio, & fundamentum, quoniam in diſtinctis ſunt prædicamentis; duæ quoque res appellantur.

2. Amplius, ſubſtantia, & accidens non ſunt vna, atque eadem res: ſed relationis fundamentum eſt ſubſtantia. diſtinctio ſiquidem numeralis Mercurij, & Platonis ſuper vtriuſque ſubſtantia fundatur: relatio vero realis eſt accidens, vtpote in prædicamento ad aliquid, quod in numero prædicamentorum accidentium habetur: igitur, ab inuicem realiter diſſentiunt. *12. met. 19.* Sane, authore phil. diuerſorum generum, id eſt, prædicamentorum, diuerſa ſunt principia & elementa. ſed relatio eſt aliud genus à quantitate, & qualitate, & actione, & paſſione, quæ ſunt fundamenta relationis. cum igitur, diuerſa ſint fundamenti, ac relationis principia; neceſſario ergo realiter diſtinguuntur. Ad hæc, nulla ſubſtantia *De relationibus.* in genere, poteſt eſſe idem realiter quod relatio; ſed diſtinctio ſubſtantialis inter indiuidua eiuſdem ſpeciei, eſt relatio, 3. quæ in ſubſtantia fundatur: in huiuſmodi ergo relationibus, diſtinctio habetur realis à ſuis fundamentis. In creaturis præterea, fundamentum non continetur ſub ſignificatione nominis relatiui: id n. quod continetur ſub ſignificatione nominis relatiui, eſt alia res: fundamentum ergo, ab ea re, quæ ſub nomine relatiuo habetur, diſtinguitur omnino. 4. Item, quæcunque oppoſita in eodem ſemper permanente ſucceſſiue fundantur; ab illo vtique realiter differunt: ſed ſimilitudo, & diſſimilitudo in eadem quidem albedine, illa ſemper eadem permanente fundari poſſunt: ab illa ergo realiter diſtinguuntur. Sane, illa realiter differunt, quorum alterum recipit augmentum, altero eodem modo permanente. ſed albedo, quæ eſt fundamentum vna conſiſtere valet, ſimilitudines vero augeri: igitur ſecundum rem diſſentiunt. 5. Adde, illa, quæ ita ſe habent, quod vnum altero intenſius ſit; reali vtique diſtinctione ab inuicem ſeparantur: ſed album poteſt eſſe albius, minuſque ſimile: ergo quod prius. Rurſus, 6. ſi relatio à fundamento realiter non diſſentit; tunc plane æqualitas, & ſimilitudo magis differrent, quam ſimilitudo, & relatio potentiæ actiuæ, quæ fundatur in eodem colore, quod eſt falſum: ſimilitudo enim, & potentia actiua in colore fundatæ diuerſi generis ſunt. Præterea, relatio rationis, eſt 7. alia res rationis à ſuo fundamento: igitur, relatio realis realiter differt à ſuo fundamento. His ergo atque ſimilibus nituntur nonnulli probare, relationem realem, à ſuo fundamento realiter differre.

CAP. IV.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, & cætera quæ ſequuntur, ex prædictis patet ſolutio; relatio enim, & fundamentum ſecundum quidem rem eſſentiæ, non autem exiſtentiæ diſtinguuntur. Præterea, prædicamenta quatenus res ſunt, diſtingui realiter, nequaquam neceſſe eſt: alioqui actio, & paſſio, cum vnus ſint motus numero, vt dicitur 3. *phyſ.* duo vtique prædicamenta dicenda non eſſent. verum, quatenus ſub formali ratione conſiſtunt; vna profecto res ſub diſtinctis prædicamentis non ponitur. *Quomodo prædicamenta ſint decem res.* itaque prædicamenta eſſe decem res, duobus modis intelligi poteſt, aut certe eſſe decem res; quatenus ſcilicet omne prædicamentorum ſignatum, eſt res, & verus eſt ſenſus. aut quia omne prædicamentum ſignatum, comparatum alteri, eſt res, & res quidem diſtincta quod ſane non approbo. Exemplo nobis eſſe poſſunt perfectiones diuinæ, quæ licet ſuis rationibus formalibus diſtinguantur; non tamen res diſtinctæ dicendæ ſunt: relatio ergo, & fundamentum diffinitione; non autem ſubiecto diſtinguuntur. 2. Ad 2. maior, vno quidem modo eſt vera, altero vero, falſa reputatur. ſi enim intelligas accidens, vt aliquod ſubſtantiæ ſuperadditum, atque inhærens; tunc abſque dubio, ſubſtantia & accidens eadem res nequaquam ſunt. quod ſi certe id dixeris, quod eſt extra rationem rei, ita ſane idem ſunt. Quando ergo dicis, relationis fundamentum, eſt ſubſtantia. approbo quidem, & cum iterum dicis, omnis relatio eſt accidens, non inficias ibo, ſiue obſiſtam; ſi primo, aut ſecundo modo intellexeris: etenim, relatio in quantitate, vel qualitate fundata; accidens plane primo vel ſecundo modo dici poteſt. ſane ad fundamenti rationem non attinet, quippe, cum quantitas ſine æqualitate intelligi valeat. Porro, relatio in ſubſtantia fundata, vtpote creatio paſſiue, ſecundo modo, accidens nominatur: nihil enim reale ſuper fundamentum addit. Dicis, ſi omnis relatio realis ad prædicamentum ad aliquid pertinet, aliqua vero relatio ſubſtantia ſit; ad prædicamentum ergo accidentis pertinebit? vtique. Nam ſi motus & terminus ſint idem realiter; profecto, generatio paſſiua, & ſubſtantia genita ſimiliter idem erunt: generationem autem paſſiuam, ſub paſſionis prædicamento contineri, ſatis liquet. itaque ſubſtantiam in prædicamento accidentis, non quidem ratione ſubſtantiæ, quandoquidem prædicamenta formaliter impermixta ſint, inueniri, non eſt impoſſibile. Ad prob. dico, Ariſtotelem in loco iam citato, & com. 2 8. per principia, & elementa, formam, & priuationem, atque materiam intelligere, quæ licet in omni genere proportionaliter inueniantur; alia tamen ſunt aliorum generum: vtpote in genere colorum, forma eſt albedo, priuatio, nigredo, materia, ſuperficies. Itaque relatio, ſi alia, atque alia habeat elementa, materiæ, vel ſubiecto in quo recipitur; non autem fundamento comparanda eſt: quando ſuum fundamentum eſt accidens: atque ita eſt alia

res à

De relationibus. res à ſuo ſubiecto. ſimilitudo ſiquidem, quæ eſt identice albedo, eſt alia res à corpore albo: igitur, quoad diuerſitatem elementorum, relatio, fundamento comparanda non eſt: neque hæc fuit Ariſtotelis ſententia, ſed ſubiecto potius, cuius reſpectu, ab eo in accidente iam fundato, realiter diſtingui, approbo. Ad 3. maior vera eſt formaliter, non autem
3. realiter: hæc enim ita vera eſt, nulla ſubſtantia eſt relatio, ſicut iſta, nulla ſubſtantia eſt quantitas: quando autem prædicamentum negatur à prædicamento, de formali prædicatione intelligi debet, non autem de identica: alioqui, hæc non eſſet identica, actio eſt paſſio, quæ tamen ſecundum prædicationem formalem, veritatem non habet: illa ergo maior de prædicatione formali intelligenda eſt. Ad confir. relatio, ſi ſubiecto, non autem fundamento comparetur, quod ſignatur nomine relatiuo, eſt quidam alia res à ſubiecto, dum modo in potentia actiua, vel paſſiua, aut in actione, vel paſſione fundetur: nam quæ in ſubſtantia fundatæ ſunt, à ſubiecto non diſtinguuntur, nec etiam à fundamento. Ad
4. 4. verum quidem eſt ſecundum rem eſſentiæ, prædicamenti, & diffinitionis, non eſſe eadem ſubiecto motuo, non autem ſecundum rem exiſtentiæ, & ſubiecto non mutuo; pari quoque facilitate ſoluitur confirmatio. Ad 5. patet reſponſio: differunt, vt dixi, re exi-
5. ſtantiæ, & diffinitione, non autem re eſſentiæ, & ſubiecto.
6. Ad 6. verum plane eſt, relationem, ac ſimilitudinem, quoad rem ſubiecti magis differre ſiue exiſtentiæ, non autem quo-
7. ad rem obiecti, diffinitionis, vel eſſentiæ. Ad 7. neg. ſimilitudo; vel fortaſſis totum argumentum eſt concedendum: ſecundum eum ſane modum, quem toties inculcando inſinuauimus. Verum alia opinio, quæ de hac materia aliter ſentit, in ſequenti capite eſt excutienda.

Subiectum eſt homo, fundamentum potentia generandi terminum à quo eſt pater, terminus ad quem, eſt filius relatio paternitas.

CAP. V.

Relationem, & fundamentum idem eſſe.

1. SI relatio, à ſuo fundamento realiter diſtingueretur; tunc in relationibus eſſet proceſſus in infinitũ: duæ namque ſimilitudines, à duabus albedinibus diſtinguerentur, quæ ſunt earum fundamenta: & illæ adhuc poſſent eſſe ſimiles; ſic etiam aliæ, atque ita in infinitum procederetur. quare ad fundamenta ſtandum eſt, quæ ſuæ ſunt relationes. Nam, diſtantia, quæ eſt relatio, à ſuo fundamento non differt: aliter dum ego mouerer, diſtinctas relationes ab omnibus, quæ à me diſtant, producerem, atque cauſarem. Profecto, aut in inſtanti, aut in tempore acquiritur, ſed in aliquo iſtorum acquiri non poteſt: ergo eadem etiam quæſtio ad fundamentum ſpectat, quippe, cum non ſit quantitas mobilis: illa enim non augetur, aut multiplicatur, ſicut diſtantiæ, nec poteſt eſſe locus: locus namq; nõ eſt in re, quæ diſtat, nec eſt vbi: reſpectus n. eſt, in relatione fundatus: quomodo ergo eſt relationis fundamentum. re-
2. latio ergo, & fundamentum idem ſunt realiter. Amplius, differentia ab eo, cuius eſt differentia realiter nequaquam differt: igitur relatio ſecundum rem à ſuo fundamento non diſcrepat. Tenet conſeq. nam relatio per fundamentum à relatione differt. Sane, ſi res ita ſe haberet; relatio fundamento adueniens, illud compoſitius redderet, atque augmenti multitudine cumularet: quod reuera falſum eſt. in Deo præterea eſſet compoſitio, quippe, cum in eo ſint relationes additæ. Item, ſi relatio à ſuo fundamento differret:
3. igitur, materia prima eſt ſubiectum accidentis. potentia ſiquidem materiæ ad formam, eſt relatio, vt dicitur. 1. *phyſ. com.* 70. ſed hæc à materia differt: ſubiectum ergo accidentium, materia prima diceretur. infinitæ præterea in quolibet, res diſtinctæ inuenirentur, ob partes, quæ aliquantiſper inter ſe
4. diuiderentur. Deinde. Mercurium eſſe patrem, nil aliud eſt, quam Mercurium habere filium. ſed filius nihil addit Mercurio: relatio ergo, vltra fundamentum, nihil addit ſubiecto. non ergo diſtat à fundamento, alioqui eſſet accidens, per accidens, poſſet quoadeſſe, & abeſſe præter ſubiecti corruptionem, atque ita Mercurius, & Tatius abſque relationi-
5. bus conſiſtere poſſent. Iterum, ſi relatio eſſet alia res à fundamento; poſſet vtique dici terminus motus per relationem namque ipſum fundamentum, cui relatio aduenit, mutationi reali ſubderetur. ſed hoc quidem philoſopho aduerſatur *in* 5. *phyſ.* diſputanti in relatione motum, vel mutationem non eſſe. Similitudo præterea, ſi ue relatio haberet proprium ineſſe; aliud profecto ab ineſſe albedinis, atque ita ſi aliqua relatio ſuper ſubſtantiam fundaretur, ob ſuam planam accidentalitatem, accidentalis eſſet: quod Simplicio in prædicamentis nequaquam probatur. Prius, inquit phil. de quantitate, & qualitate. quam de relatione loquitur, quia nimirum in iſtis, relatio immediate, non autem in ſubſtantia fundatur. Id autem de relatione accidentali intellige: relatio ſuper ſubſtantiam immediate fundata, propria accidentalitate carebit. Inſuper, relationis genus compoſitum eſſet ex in, & ad, quod omnino iudicatur abſurdum: primus
6. namque cuiuslibet generis primi conceptus, vt ſimplex ſit, neceſſe eſt. Denique, relatio in ſuas diſtinguitur ſpecies, penes fundamenta, vel ſecundum fundamentorum diſtinctionem: non enim dominium à paternitate differt penes id, quod eſt eſſe ad aliud, ſed penes fundamentũ potius. de aliis vero relationibus idem eſt iudicium. Quare, ſi relatio realiter à fundamento diſtingueretur, ex ſe vtique in ſuas ſpecies formalem diſtinctionem haberet. Relatio ergo à ſuo fundamento realiter non differt.

Relationẽ à ſuo fundamento realiter non diſtingui.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. neg. conſeq. relatio namque ſeipſa ad fundamentum refertur, ſine fundamento certe eſſe non poteſt, neque ſine conditione ad eius fundamentum, atque ita ad fundamentum ſtabit, nullusque proceſſus in infinitum ſequatur, neceſſarium eſt. Ad confir. dico: dum ipſe moueor, in his, quæ à me diſtant, rem quidam cauſari ab illis diſtinctam, ſecundum rem diffinitionis, prædicamenti, vel eſſentiæ, non autem ſubiecti, vel exiſtentiæ, poteſt certe relatio aliqua noua fieri alicui, aut quia ambo extrema mutantur, vel alterum tantum, aut certe quoddam tertium, vt refert Auerroes. 8. *phyſ.* Ad aliam prob. Relatio diſtantiæ non per ſe acquiritur; ſed terminum ad quem conſequitur: atque ita dici poteſt, quod in inſtanti acquiratur, ſicuti de termino ad quem dicere conſueuimus. Porro, diſtantiæ fundamentum eſt locus, nec obeſt in eodem ſubiecto relationem eſſe, in quo eius inuenitur fundamentum: nam poteſt inter aliqua noua conſurgere relatio per aliquod fundamentum: hoc enim fundamento conuenit, vt id ſit, per quod relatio inſit ſubiecto, ſiue illud idem inſit ſubiecto, 2.
ſiue non. Ad 2. Relatio ſecundum rem eſſentiæ, quatenus eſt accidens ab habitudine non differt, quam habet ad ſubiectum, vel fundamentum. Ad confirmationem dici poteſt, relatiuum compoſitius dici ſecundum rem prædicamenti, non autem exiſtentiæ. Ad confirmationem aliam reſpondeo: relationes, quæ de Deo dicuntur, non eſſe alicuius generis, ſed tranſcendentia eſſe genera. Cum ergo relationes in Deo non ſint per modum actus, quia in Deo eſſentia non ſe habet vt potentia, relatio vero, vt actus; idcirco in Deum nulla cadere poteſt compoſitio. Ad 3. conſeq. pro acciden- 3.
tibus imperfectis, vtpote pro dime[illegible]oibus, potentia, & huiuſmodi ab Auerrois ſequacibus admittitur: de qua quidem materia alibi nobis latius loquendum eſt. Infinitas quoque res reſpectiuas in potentia, non autem abſolutas, & in actu nonnulli admittunt. Ad 4. verum quidem eſt, Mercurium 4.
patrem eſſe, nil aliud dicere, quam Tatium filium habere; hoc autem intelligendum eſt ſecundum rem exiſtentiæ, & ſubiecti, non autem eſſentiæ, & prædicamenti. Ad confirm. dico, relationem à Mercurio poſſe adeſſe, & abeſſe; non tamen ſtante fundamento. Ad 5. Mutari bifariam ſumitur ad 5.
ſe, & ad aliud: proinde ad relationem non eſt motus, vt in terminũ ad ſe, bene vero vt ad aliud. vnde relatio, proprium habet ineſſe, aliud ab ineſſe fundamenti, non quidem ſecundum rem exiſtentiæ, vel ſubiecti; ſed eſſentiæ, prædicamenti, & diffinitionis. Sane, ſicut relatio non ad ſe, ſed ad alterum forma eſſe dicitur; ita plane ille, cui aduenit relatio, non ad ſe, ſed ad aliud mutatur. Quare, ſi mutari perinde ſit, ac aliter ſe habere nunc, quam prius, idque reſpectu ſui, tunc abſque dubio, ad aliquid motus eſſe non poteſt ſi vero mutari, ad aliter ſe habere, tum ad ſe, tum ad [illegible] commune ſit; tunc mutatio eſt ad aliquid, quod Simplicius intellexiſſe videtur: ſecundum relationem ſiqu[illegible]m aliquis aliter ſe habet ad alterum. Philoſophus autem, quoniam aliquid aliter ſe habere ad alterum, illo aliter non ſe habente, impoſſibile putauit; hac de cauſa ad aliquid motum, ſiue mutationem non eſſe firmiſſime docuit. Ad 6. Approbo plane relationem in ſuas 6.
ſpecies, ſuam diſtinctionem habere. ſed illam per fundamenta nobis innoteſcere, idque ob modicam, quam ipſa in ſua fundamentis habet entitatem. Simile quiddam accidit in aliis accidentibus, quæ modicæ ſunt realitatis, quorum plane intrinſeca diſtinctio, ex extrinſeca innoteſcit. Fieri ergo poteſt, vt relatio aliquo modo à fundamento diſtinguatur, habeatq; nihilominus formalem diſtinctionem. Quomodo ergo relatio, & fundamentum ſint idem, dixi.

Quomodo motus eſt ad relationem.

Simplicij opinio.

De relationibus.

QVAESTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Relatio eſt formalis ratio, alterius correlatiui relationis terminandæ.

Subiectum. Relatio.

RElatiuo tria ineſſe ſcimus, nempe ſubiectum, cui ineſt relatio: fundamentum, per quod illi ineſt: & terminum eſt ipſa relatio. Exempli gratia, in patre eſt homo, cui ineſt paternitas, vnde atque ſubiectum, virtus

Fundamentum. Terminus.

generatiua, qua genuit, & per quam ineſt ſibi paternitas, & hæc quidem fundamentum dicitur, atque ipſa paternitas, quæ relatio nominatur. Amplius, terminus quoque filiationis eſt pater: relatio vero terminandi, ob quam pater ad filium

Ratio terminandi.

dicitur formaliter, ipſe videtur eſſe relatio nempe paternitas, non aliquod abſolutum, quod paternitate prius eſſe putetur. Nam, quemadmodum dicere conſueuimus, & animam ſcire, & ſcientiam: eorum quidem, vt materiam, & ſubiectum, ſcientiam vero formaliter: ita plane dicere valemus, patrem ad filium referri, ſubiecto, quia nimirum

Relatio eſt ratio terminandi.

homo eſt, fundamento vero, ob potentiam generandi, qua & ipſum genuit: formaliter autem, ipſa paternitate. Quod ergo refertur, eſt relatiuum, vt pater. quo vero refertur, vt materia, & ſubiecto, eſt homo: quo autem, veluti conditione referendi, potentia vocatur generandi. denique quo refertur, tanquam conditione formali referendi, eſt ipſa paternitas. Profecto, eo ſane modo ſe habet albedo ad album;
1. qua plane paternitas ad patrem, ſeu relatio ad relatiuum.
ſed album, albedine formaliter eſt album: igitur eſt formaliter
2. liter ad aliquid relatione. Deinde, eo plane relatiuum refertur, ſuamque terminat relationem, quo in eſſe relatiui conſtituitur; ſed formaliter relatione eſt tale: igitur relatione proprie refertur, & terminat. Sane, per illud terminat alterius relationem relatiuum mutuum; per quod vtique in diffinitione eius ponitur. ſed hoc fit relatione, authore philoſo-
3. pho 6. Topicorum, & Porphyrio, ergo quod prius. Ad hæc, Ratio præcipua relatiui terminandi, illa præcipue dicenda eſt, quæ, vt relatiua ſint ſimul natura, efficit, atque operatur: ſed hæc paternitas, ſiue relatio dicitur: igitur, ipſa eſt cauſa alterius correlatiui relationis terminandæ: nam ſi abſolutum aliquod hoc fungatur officio; tunc plane vnum relatiuum, ſiue relatio, ſine altero & intelligi, & diffiniri poſſet, quod falſum eſt: relationis enim intellectus, ea fundamento, formalique termino dependet. Quicunque præterea vnum relatiuum diffinite cognoſceret; non ſtatim alterum ſciret, atque intelligeret: ignoraret enim alterius abſolutum, quippe, cum vnum relatiuum, cum alterius abſoluto minime conuertatur. ſed hæc philo. doctrinæ in prædicamentis
4. aduerſantur omnino. Rurſus, ea certe ratione, vnum correlatiuum, alterius rationem terminat; qua profecto ad ipſum refertur, vt dicitur in prædicamentis. ſed non refertur per abſolutum. igitur, per abſolutum terminandæ relationis poteſtatem non habet. Item, ſubſtantia non eſt ad aliquid, ſed abſolutum eſt ſubſtantia: ad aliquid ergo eſſet, ſaltem,
5. quia aliud eſt ad ipſam, ſi abſoluto alterius correlatiui, relatio terminaretur. Item, manente domino, quatenus dominus eſt, cæteris circumſcriptis; ad ipſum omnino ſeruus refertur, & è conuerſo: terminandæ ergo relationis ratio formalis, eſt correlatio oppoſita, & non aliquod abſolutum: illo namque poſito, ſi relatio non adſit, ab aliquo alio terminari
6. non poteſt. Iterum, ſi filiatio non ſit per ſe ratio terminandæ paternitatis, ſed aliquod abſolutum potius; filiatio vtique ad terminum paternitatis, ſiue ad id, quod eſt pater ſpectaret per accidens: atque ita primi, & ſecundi modi relatiua, ſimilia eſſent tertij ordinis relatiuis, quippe quæ mutua conuerſentia priuarentur: [illegible] enim ad alterum per ſe referri
7. non poſſet. Denique, terminari perinde eſt; ac eſſe vel dici ad aliud. ſed relatio, ſeu relatiuum eſt per ſe ad aliquid, vt terminabile ad terminum: igitur, eſt ratio terminandi: per idem enim relatiuum terminandi habet rationem; per quod reuera, alteri opponitur correlatiuo: ſed hoc eſt per relationem, & non per abſolutum. ſiquidem oppoſiti relatio eſt, vt ad aliud ſibi oppoſitum, idque ſicut ad terminum. igitur, relationis intereſt, alterius correlatiui relationem terminare.
8. Præterea, ſi aliquod abſolutum in filio, eſt ratio terminandi; illud ergo abſolutum, filiationem præcederet, eſſetque ab ea eſſentialiter diſtinctum, atque ita per filiationem ſuppoſitum nō produceretur, nec à patris ſuppoſito diſtingueretur. vnde & patris ſuppoſitū, ſine filiatione, paternitatis relationē eſſet terminaturū: quod plane philoſophi euertit doctrinam, quam in prædicamentis traditam eſſe videmus. Ex his ergo atque ſimilibus conſtat, terminandæ alterius correlatiui relationis formaliter, alterius eſſe correlatiui relationem oppoſitam, non autem aliquod abſolutum.

De relationibus.

CAP. II.

Relationis terminum formalem eſſe aliquod abſolutum.

NVllus terminus, vel ratio terminatiua, eiuſdem eſt 1.
prioritatis cum re determinata, ſiue determinato; immo illo prior ſit, eſt neceſſarium omnino. ſed relatio non eſt prior correlatiuo: etenim ſunt ſimul natura, ideo ſi non habet authoritatem præcedendi, nec etiam
habebit authoritatem terminandi. Amplius, illa dicuntur re- 2.
latiua tertij ordinis à philoſopho 5. met. ad quæ alia referuntur: igitur, relatio non eſt ratio formalis terminandi, vt dixi. Tenet conſequentia: nam relatiua tertij ordinis, vt abſoluta, non autem, vt relatiua, terminant, quæ ad ſe referuntur.
Ad hæc, actus, quatenus eſt prior potentia, ipſam diffinit: igi- 3.
tur, abſoluto conuenit terminare, & non relatiuo. Antecedens eſt Ariſt. *9. met.* conſeq. patet: actus enim, vt eſt relatiuū, prior potentia nequaquam dici poteſt, quatenus ergo eſt ab-
ſolutum, potentiæ terminet relationem. Iterum, ſi relatio 4.
eſt ratio formalis alterius correlatiui, relationis determinandæ; tunc plane in diffinitionibus circulus committeretur; etenim vnius relatio, ratio eſſet diffiniendi alterum; quod
reuera in diffinitionibus admitti non debet. Præterea, om- 5.
nis relatio per terminum ad quem diffinitur: igitur diffinita relatione per diffinitionem, terminus ad quem prior eſſe videtur: igitur, quatenus eſt abſolutum, non autem relatiuum, rationem habet terminandi. Sane, illud, quod eſt prius natura ipſa relatione terminatā; eſt abſque dubio terminus quo illius: terminus enim quo, ſaltem vt fundamentum ab ipſa relatione præſupponitur. ſed hoc eſt abſolutum, & non
mutua correlatiua realia: ſunt enim tales ſimul natura. Ergo 6.
quod prius. Amplius, ſicut ſe habet fundamentum reſpectu relati, ſiue in relato; ita abſque dubio, terminus quo, in terminante, ſed fundamentum eſt aliquid abſolutum, ergo &
terminus quo ſimiliter ſe habebit. Item, omnis relatio à ter- 7.
mino, atque à fundamento dependet, & ex conſequenti, illis poſterior eſſe videtur. ſed relatio oppoſita, hac relatione, cum ſint ſimul natura, prior eſſe non poteſt: igitur, terminus eſſe nequit: nam ab ea dependere non valet, alioqui circulus
admitteretur. Omnis præterea habitudo inter extrema, præ- 8.
ſupponat neceſſe eſt illius habitudinis extrema: ſed omnis relatio eſt habitudo inter fundamentum, & terminum: igitur terminum præſupponit, non autem oppoſitam relationem: ad eam ergo non terminatur. hanc autem ſententiam, exemplorum varietate illuſtrare, ac confirmare poſſumus: effectus namque primæ cauſæ, ad primam quidem cauſam, eſt relatio realis. ſed hæc ad relationem realem, quæ non eſt, non terminatur; nec etiam ad relationem rationis: igitur ad abſolutum. Item, ſcientia ad ſcibile, quod aliquando nō eſt, terminatur: non quidē ad realē relationem, iam non exiſtentem, neque ad relationē rationis: ens namque rationis non eſt terminus relationis realis. Igitur, ad abſolutum in ſcibili, terminabitur. Hæc atque ſimilia adduci ſolent ab his, qui ſubtiliter, acuteque huius rei veritatem indagare, atque perſcrutari, & inuenire voluerunt.

Exempla.

CAP. III.

Soluuntur argumenta vtriuſque partis.

QVi huiuſmodi diſcordes, atque ſubtiles pugnantium ſententias conciliare vellet, poſſet vtique dicere, bifariam aliquid ad alicuius rationem referri, aut certe ratione generis, aut ſane ratione ſpeciei. vnde, homini rationale competit, ſecundum quidem ſpeciei, non autem generis rationem. Porro, relatiuo, habere virtutē terminandi alterius relationē, idque relatione ex ſpecifica, non autē ex generica conuenit ratione: multa n. abſoluta, non relatione, tanquam ratione terminandi, vtpote relatiua tertij ordinis, ſua correlatiua determinant. hoc modo, ſi intelligas argumenta iam proxime adducta, abſque dubio, in ſoluendis illorum difficultatibus, parum aut nihil laborabis. Sano, alterius correlatiui relationis terminandæ, non generis quidem ſed ſpeciei illi congruit ratione: eſt enim hoc modo reciprocum, habetque habitudinem ſui correlatiui terminandi per relationem: per ſe enim ad illud refertur, non aliud vero ad ipſum. Qui igitur huiuſce opinionis ſunt, atque ſequi fautores, ad argumenta oppoſita reſpondere valent.

Conciliantur opiniones.

Soluuntur argumenta

illa

De relationibus. illa ſiquidem de relatiuis tertij ordinis intelligenda eſſe, non autem de reciproca, contra quorum naturam huiuſmodi rationes non militant. Ad illud, de relatiuorum diffinitione dico: vnum relatiuum per alterum diffiniri, proinde nego, illud eſſe diffinitione prius; nam hoc eſt proprium relatiuorum, ut diffiniens, & diffinitum ſint ſimul natura, nec vnum altero notius dici poteſt. quam ob cauſam, ſecundum Boetij ſententiam condefiniuntur potius, quam vnum ab altero diffinietur; ſunt namque tum diffinitione, tum etiam natura ſimul. ex hoc etiam patet, quomodo in diffinitionibus circulus eſſe non poſſit. Sed de termino relationis deinceps loquamur.

CAP. IV.

Terminum relationis ad conceptum ipſius quidditatiuum attinere.

Quidditatiuus conceptus in non habentibus deſcriptionem, perinde eſt, ac ratio formalis, qua ſcilicet res apta eſt concipi; nonnunquam autem formaliter ſumitur pro actu concipiendi, interdum vero

Vna opinio. obiectiue pro re, quæ concipitur, vel quæ apta eſt concipi. itaque conceptus quidditatiuus, eſt conceptus rei obiectiuus. Quæſtio ergo eſt, ſi terminus ad quidditatem relationis obiectiuam pertineat, ita vt ſine termino intelligi, aut diffiniri non poſſit. Cæterum, cum ex termino, & fundamento relatio pendeat, quæ alterius generis eſſe videntur: ex his; quæ in proprio genere ſunt relationis, diffinitionem neque

Contraria rationes. quem conſtare, quidam dixerunt. Quorum reuera ſententia mihi non probatur. nam quando aliquod genus per oppoſitas diuiditur differentias; ſpecies vtique illius generis,

1\. tum ex eo, tum etiam ex differentiis diuidentibus, conſtituendæ ſunt. Sed relatio ficut & aliæ prædicamenta, per differentias oppoſitas diuiditur, alioqui eiuſdem eſſent ſpeciei relatiua omnia: relationis ergo ſpecies, per genus, & diffe-

2\. rentiam diffiniri poterit. Amplius, quod ex partibus conſtet eſſentialibus, per ipſaſmet etiam diffinitionem ſuſcipere poteſt: diffinitio enim, rei eſt cognitio à partibus eſſentialibus expreſſa. Sed relationis ſpecies, inſtar aliarum profecto ſpecierũ, ex genere & differẽtia, tanquam ex eſſentialibus partibus conſtat: igitur, diffiniri poteſt. Sane, ex his plane conſiſtit ſpecies prorſus omnis, in quæ item reſoluitur; ſed in differentiam velutin rem, qua ab aliis diſtinguitur ſpecifice, & in genus, quo cum aliis cognationem habet, & conformitatem, reſoluitur. ex his igitur conſtet, & diffinitur, in quæ re-

3\. ducitur. Ad hæc, quemadmodum prædicamenta ſunt impermixta, ita omnino diffinitio eſſentialis, ex rebus alterius prædicamenti conflari non poteſt; ſed ex his quidem, quæ ad illud attinent genus, in quo eſt res diffinienda. ſed relatio eſt prædicamentum: illius ergo diffinitio ex proprio genere, & differentia conſtat. ſiquidem, de omni ſpecie relationis in primo modo dicendi per ſe prædicamentum relationis dicitur. Porro, quidquid huiuſmodi eſt, diffinitiuum nominatur, ſiue habeo poteſtatem diffiniendi. Itaque, quemadmodum quodlibet accidens, præter eam, quam per additamenta diffinitionem recipit, diffinitur etiam per ſua intrinſece eſſentialia; ita certe relationi competit, quippe, quæ non ſolum per extrinſece, verum etiam per intrinſeca ſui generis,

Terminum eſſe de conceptu obiectiuo relationis. diffinitur. Reuera per propriam differentiam relatio, ab alia non eiuſdem ſpeciei exiſtente, diſcernitur, atque diſtinguitur; per terminum autem, ſiue fundamentum originaliter tantum. Cum igitur hæc ita ſe habeant, perſcrutando quærimus, ſi relationis terminus ad quidditatem obiectiuam pertineat, quod quidem Peripatetici approbare videntur; paſſim namque Ariſtoteles ideo vocat relatiuum ad aliquid, quia nimirum eius eſſe, eſt ad aliud. ſiquidem, quid-

1\. quid ad primam rei rationem ſpectat; ad illius vtique quidditatiuũ conceptũ ſpectat, neceſſariũ eſt: prima enim rei ratio, & ipſius quidditatiuus conceptus idem omnino ſunt.

2\. quam ob cauſam, ſine termino relatiuum, ſiue relationem diffiniri non poſſe, clariſſime patet. Amplius, quemadmodum homo ſine rationali: recte, perfecteque intelligi non poteſt; ita abſque dubio, relatio, ſine termino, nequaquam intelligitur: terminus ergo ad quidditatiuum relationis con-

3\. ceptum ſpectat. Iterum, quod rationi formali generis conuenit; illud idem formali ſpeciei conueniat, opus eſt. ſed ad formalem relatiui rationem terminus pertinet, relatiuum n. eſt, quod hoc ipſo quod eſt ad aliud ſe habet. igitur, termi-

4\. nus ad omnem penitus relatiui ſpeciem attinet. Item, quod ſecundi modi per ſe prædicata præcedit, ad rei conceptum quidditatiuum attinet. ſed eſſe ad terminum, omne prædicatum ſecundi modi per ſe relationis præcedit: eſt namque per ſe primo relatiui ad aliud eſſe. Ergo quod prius. Præterea, pater eſt relatiuum ad filium, aut per accidens vtique, aut per ſe; ſi primo modo, tunc recte intelligeretur pater, ſine eſſe, ſiue habitudine ad filium; quod falſum eſt. ſi vero ſecundo modo, ad rei conceptum pertinet quidditatiuum: quod enim per ſe eſt, ad rei rationem ſpectat: terminus ergo, eſt quidditatiuus relationis conceptus. Præterea, Relatio, ſine fundamento intelligi poteſt, non autem ſine termino: igitur ad relationis eſſentiam, ſiue quidditatem terminus potius, quã fundamentum ſpectat. Sed relatio in 2. modo per ſe fundamentum reſpicit. igitur, terminum, vt ſibi intimiorem in primo modo intuetur: atque ita ad relationis attinet quidditatiuum conceptum. Ex quo patet, relationem ſine termino intelligi non poſſe. Profecto, omnis effectus in actu, à cauſa in actu exiſtente dependet. ſed relatio à termino effectiue dependet: huiuſmodi namque dependentia ad cauſam reducitur efficientem. Quare, ſi relatio eſt in actu; & ipſe quoque terminus erit in actu. Præterea, relatio quidditatiue eſt ad aliud: igitur illud aliud, ad quod relatio eſt, nihil eſſe non poteſt: ſed aliquid ſit, neceſſe eſt: huiuſmodi autem, terminus eſt: igitur, relatio ſine termino non intelligitur. Sane, relatiue ad conuertentiam dicuntur, quare neceſſe eſt ſimul exiſtere: non ergo ſine termino, relatio exiſtit, ſiue intelligitur. Denique, ſi relationem, ſine fundamento in actu eſſe, eſt impoſſibile; multo magis ſine termino: intimior namque, atque proximior eſt illi terminus, quam fundamentum. ſiquidem relationis habitudo, ordine eſſentiali, ad terminum prius, quam ad fundamentum intendit. Itaque terminum eſſe de conceptu quidditatiuo relationis, ipſamque ſine termino intelligi non poſſe, ſatis clare me dixiſſe puto.

De relationibus. 5.

6\. Relatio ſine termino nõ poteſt intelligi.

CAP. V.

Ad relationis quidditatiuum conceptum terminum non pertinere, nam ſine illo intelligi poteſt.

1\. Omnis relatio, omneque relatiuum ex proprio conſiſtit genere, & differentia: omne namque, quod eſt in prædicamento, ſiue eſt prædicamentorum, ex proprio genere, & differentia, conſtat. ſed terminus non eſt relationis genus, aut differentia: ex illo igitur, relatio nequaquam conſtabit: terminus namque alterius eſt ſpeciei, atque res omnino abſoluta. Nam, quod ad alicuius ſpectat quidditatiuum conceptum; ab illo minime diſſentit, ſed idem prorſus illi eſt: at, relationis terminus, non ita ſe habet cum relatione, vt patet recte intuenti: igitur, non eſt de illius conceptu quidditatiuo; alioqui dicendo, Mercurius eſt pater alicuius filii, in nugationem incideremus; filius ſiquidem bis repeteretur, in ſe quidem ſemel, & in patre iterum. Dein-

2\. de, alterum oppoſitorũ, ad rationem alterius oppoſiti quidditatiuam non ſpectat, aliter ſibi nec eſſet oppoſitum: ſed relatio ſuo eſt termino oppoſita, præſertim ſi ſit ipſe ad oppoſitum, veluti eſt contrarietatis relatio, aut aliqua huiuſmodi. terminus ergo ad quidditatiuum relationis conceptum non ſpectat. Item, quod eſt de alicuius quidditate, ac

3\. ratione, profecto formaliter in illo continetur, alioqui diffinitio extra diffinitum inueniretur. ſed relationis terminus, in ipſa formaliter non continetur: eſt enim res extrinſeca, atque abſoluta. ad illius ergo rationem non ſpectat quidditatiuam. Plane, ſpecies perfecta, atque completa in aliquo genere, ad alterius ſpeciei quidditatem non attinet, alioqui ſpecierum quidditates, confuſionis detrimentum paterentur, deſtrueretur que pulcherrimus naturæ ordo. ſed terminus eſt ſpecies completa in genere ſubſtantiæ: igitur, non eſt

4\. de quidditate alterius ſpeciei. Ad hæc, ens diuiditur per abſolutum, & reſpectiuum, ſed terminus eſt ens abſolutum, relatio vero ens reſpectiuum; ad quidditatem ergo relationis non attinet: quando enim aliquod commune per oppoſitas ſecatur differentias; altera ſenſa, ad alterius rationem conſtituendam, poteſtatem non habet. ergo quod prius.

5\. Prætereа, quod ponitur in alicuius diffinitione, ſiue ad illius conceptum quidditatiuum ſpectat, de eo vtique prædicatur in primo modo dicendi per ſe. ſed terminus, de relatione non prædicatur in primo modo dicendi per ſe: ſunt enim ab inuicem realiter, & ſpecifice diſtincta; ergo, ad illius quidditatem non pertinet. Iterum, quod diffinitur per aliud, tan-

6\. quam per additamentum, abſque illo intelligi poteſt: quemadmodum albedo, ſine pariete intelligitur. ſed relatio, per

De relationibus.

ſuum terminum, quaſi per additamentum diffinitur: poteſt ergo ſine termino intelligi, atque ita terminus non eſt, ſiue ſpectat ad quidditatiuum relationis conceptum.
7. Demum, materia eſt in potentia ad omnes formas. igitur, relatio poteſt ſine termino intelligi. Tenet conſeq. illa ſiquidem materiæ potentia, reſpectum indicat, non quidem ad formam exiſtentem, cum iam non exiſtat, ſed ad futuram potius. vnde ille reſpectus eſt rei non exiſtentis, poteſt ergo relatio, ſine termino & intelligi, & eſſe.
8. Item, omnis per ſe effectus, à ſua cauſa per ſe dependet omnino. ſed cauſæ finalis effectus, à fine, veluti à cauſa per ſe dependet, quando nimirum finis cauſat, at tum temporis, finis non eſt: dependentia ergo, ſiue reſpectus eſt rei nondum exiſtentis. Adde, quod virtus primi cauſantis, omnes prorſus formas, tum generabiles, tum etiam corruptibiles continet. proinde, earum omnium productiuum nominari poteſt. ſed huiuſmodi productiuum ad producibile nondum exiſtens refertur: ergo quod prius. Itaque terminum non eſſe de relationis quidditatiuo conceptu, ipſamque intelligi poſſe relationem, ſine termino, manifeſtatur.

Quod relatio ſine termino poſſit intelligi.

CAP. VI

Soluuntur Argumenta.

Conciliatio rationum.

OPeræ precium eſt ſcire, cuiuslibet relatiui terminum bifariam intelligi poſſe: vno quidem modo, pro eo ſcilicet, ad quod nimirum ipſum relatiuum eſt, nempe pro filio, ad quem pater refertur. alio vero modo, pro habitudine patris, quæ plane terminus dici non poteſt; ſed via potius cum vltimo termino. Itaque, ſi primo modo, terminum intellexeris; tunc verum eſt, quod ſecundæ diſputando defendunt, atque tuentur rationes. at ſi ſecundo modo percipias. profecto admittendæ ſunt priores rationes. Sane, aliquid eſſe de alicuius quidditatiuo conceptu, duobus quippe modis intelligitur: vnus quidem communis eſt, & improprius. vnde id tale eſſe aſſerimus, ſine quo res illa intelligi nequaquam poteſt, etiamſi illius pars eſſentialis nequaquam extiterit: atque hoc modo, terminum ad quidditatiuum relationis conceptum pertinere, affirmamus. alius autem modus proprius eſt, ac peculiaris, ſub quo tantummodo partes eſſentiales continentur, veluti ſunt ſuperius de ſuo inferiori, differentiæ eſſentiales genericæ, atque ſpecificæ: atque ita modus ad quidditatem relationis non ſpectat. Amplius, ſi relatio, atque illius terminus, ex ſuorum fundamentorum ratione conſiderentur; ſic certe vnum, alterum præcedit, & non è conuerſo: nam pater hoc modo, filium præcedit, & non è conuerſo. Quod ſi quatenus relatiua ſint, intelligantur, partim quidem conſiderari poſſunt, vt alterius dependentiam relatiui determinantia, atque ita vnum ſecundum naturam, alterum præcedit: aliud vero quoad nos tantum: partim vero, in quantum ſub forma relationis conſiſtunt, quo plane ordine ſunt ſimul natura. Quamobrem, ſi quiſpiam dixerit relationem in ſuo quidem conceptu quidditatiuo, terminum non includere, ſiue complecti, quippe cum per ipſum, tanquam per additamentum, atque rem extrinſecam diffiniatur, id profecto recte intelligendum eſt: nam ſi ita intellexeris, vt relatio proprio, & quidditatiuo conceptu, ſine termino intelligatur, non recte, quidem ſentis: ſunt enim ſimul natura, id eſt, naturali intellectu. proinde, vnum in ſuo quidem intellectu, alterum includit, & nequit ſine altero intelligi: vnde ſi quis intelligat patrem; filium abſque dubio, intelligit; pater enim eſt res habens filium, & è conuerſo. At, ſi dixeris, filium non eſſe de quidditatiuo patris conceptu, quippe cum non ſit pars illius eſſentialis, genus videlicet, vel differentia: bene dicis, atque approbo ſententiam tuam. Quare, ſi attente hæc perpendimus, quo nam modo terminus ad quidditatiuum relationis conceptum pertineat facile, intelligimus, atque eadem facilitate argumenta omnia ſoluentur, opinionesque pugnantes, conciliabuntur. Proinde ad primum, itaresp. terminum non eſſe de relationis conceptu quidditatiuo, proprie, vt pars illius eſſentialis, genus, ſcilicet, vel differentia: ſed potius communiter, & ſecundo modo, cum habitudine ad

Eſſe de quidditatiuo conceptu dupliciter intelligitur.

Relatiuum ſine termino poteſt intelligi.

1. ipſum. Ad primam confirm. patet reſponſio, ſimiliter & ad ſecundam: non enim nugatio committitur, ſicut dicendo homo rationalis, licet rationale bis includatur, quia ſcilicet ſemel in ſe, & ſemel in homine: in cauſa autem eſt, quia non eodem modo accipitur; rationale namque pars eſt, homo vero totum quid; ſic etiam eſſe ad terminum, pars eſt
2. relatiui, relatiuum vero eſt totum. Ad 2. argumentum recte procederet, ſi terminus eſſet pars relationis eſſentialis propria, vt pote genus, vel differentia, modo [illegible] extrinſeca, nihil plane concludit.
3. Ad 3. patet, quomodo terminus ad quidditatem relationis pertineat: nam ſi formaliter in relatione contineretur; plane bene concluderet.
4. Ad 4. quamuis terminus ſit res abſoluta, ob habitudinem tamen quam habet ad relationē, ad illius pertinet quidditatiuū conceptū, non quidē primo modo, vt dixi, ſed ſecundo. proinde nihil refert, ſi de illius quidditate eſſe dicatur.
5. Ad 5. quod ponitur in alicuius diffinitione, veluti pars eſſentialis, de diffinito vtique in primo modo dicendi per ſe, recte legitimeque prædicari valet: ſed terminus non hoc modo ponitur; ſed vt diffiniti dependentiam determinans potius: igitur, argumentum nihil concludit.
6. Ad 6. maior non eſt vera; nam relatio non ita per terminum diffinitur per additamentum, quaſi ſine eo poſſit intelligi, ſed quia illius non eſt pars eſſentialis: nam etſi in quidditate relationis eſſentialiter non includatur; bene tamen obiectiue.
7. Ad 7. reſpectus fundamentales poſſunt eſſe ad non exiſtens. proinde ratio productiui in Deo, ſimiliter reſpectus materiæ ad formam, & animæ ad corpus, fundamentales reſpectus appellantur.
8. Ad 8. reſpectu finis vltimi, & vniuerſalis, actualis dependentia ponenda eſt, non autem reſpectu finis proximi nondum exiſtentis idcirco fundamentalis huiuſmodi appellabitur, quæ ſane ſine termino eſſe poteſt: veluti eſt reſpectus medicinæ ad ſanitatem, nondum actu exiſtentem. verum ergo terminus ad quidditatiuum relationis conceptum pertineat, dixi.

De relationibus.

QVAESTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Idem relatiuum ad plura poſſe referri.

Referri duplex.

REferri apud logicos, & metaphyſicos perinde eſt; ac id, quod eſt, ad aliud eſſe: quam ob cauſam inquirendo quærimus, ſi idem relatiuum ad plura referri poſſit. Porro, idem ad plura referri, bifariam intelligitur: vno quidem modo, idem relatiuum ad plura referri, non vna quidem, ſed diuerſis relationibus, ſpecie differentibus: vnde ſecundum hunc modum nonnulli putant, idem materialiter, ad diuerſa etiam primo referri per ſe poſſe, ſicut homo albus, ſimilitudine quidem ad alium album, diſſimilitudine vero ad hominem nigrum refertur. At, ſi diuerſis quidem relationibus numero, ſpecie nihilominus eadem referatur; idem ad diuerſa referri omnino impoſſibile eſſe arbitrantur quidam: etenim, plura accidentia eiuſdem ſpeciei in eodem ſubiecto eſſe, non eſt poſſibile, eodem quoque modo, idem diuerſis relationibus numeralibus eiuſdem ſpeciei ad plura referri, vel vnum ad plura, rationi nequaquam conuenire affirmant. alio modo, idem ad plura refertur, eadem certe numero relatione, idque dupliciter, vel quod referatur ad plura, non veluti ad terminos, ſed potius tanquam ad vnum correlatiuum, & ad aliud; vt ad ſubiectum, vel ad terminos oppoſitos, velut filiatio ad patrem, & ad filium. hoc autem modo, idem ad plura referri per ſe, ſiue per alterum, eſt impoſſibile: alioqui idem; duo eſſet, authore philoſopho 5. met. cap. ad aliquid. alio modo, quod idem vnica relatione, ad plura, tanquam ad plures eiuſdem relationis terminos referatur: & hoc quidem verum eſſe affirmant, idem ad plura, vnica relatione per ſe, & primo referri, & non ad vnum, per alterum: pater enim, vnica paternitate, ad plures filios refertur; & non ad vnum per alterum: ſed vna paternitate ad omnes. Sed huic ſententiæ nonnulla aduerſari videntur argumenta. ſiquidem,

2. modus.

Idem relatiuum ad plura non poſſe referri.

1. idem referri per ſe primo ad plura, prorſus eſt intelligibile: alioqui vna relatio, eſſet eſſentialiter plures. Tenet conſeq. non enim eſt aliqua habitudo per ſe primo ad plura; ſed relatio ſecundum ſe, eſt habitudo ad aliud. igitur, relatio, quæ ratio eſt referendi vnum ad plura per ſe primo, neceſſario eſſet plures eſſentialiter. Sane, ſi eſſe ad aliud, eſt de eſſentia relationis, multiplicato igitur eſſe ad aliud, relatio ipſa multiplicabitur: ſiquidem multiplicata alicuius eſſentia, & res, cuius eſt eſſentia, multiplicabitur.
2. Amplius, ſi idem relatiuum ad plura referri poſſet, idem certe plures, ac proprias diffinitiones haberet: relatio enim, & relatiuum per eſſe ad aliud diffinitur, ſed plura ſunt eſſe ad, quia ſcilicet plures termini: ergo plures propriæ diffinitiones.
3. Ad hæc, tunc idem ſimul eſſet, & non eſſet, patet: nam ſi aliquid, vnica relatione ad plura referretur, ſi vnum correlatiuorum fuerit corruptum; & reliquum etiam corrumpi neceſſe eſt: atque ita relatio ex parte corrupti non erit, ſed ex parte remanentis poterit [illegible], ſiquidem erit, & non erit, quod eſt abſurdum. Sed hæc ita conciliari, aut ſolui poſſunt,

Conciliatio opinionum.

De relationibus. ſunt, præmiſſa prius aliqua diſtinctione. Referri ad plura, aut ſecundum identitatem rei eſſentiæ, aut exiſtentiæ, vel ſecundum identitatem rei ſubiecti, aut rei diffinitionis, idque, aut per ſe primo, aut non per ſe primo intelligi poteſt: idem ergo relatiuum ſecundum identitatem rei eſſentiæ, vel diffinitionis, ad plura diuerſarum rationum per ſe primo referri non poteſt: alioqui idem ſecundum eam eſſentiæ, & diffinitionis bis diceretur: quod falſum, & hoc fortaſſis innuere videntur poſteriores rationes. idem autem relatiuum, ſecundum identitatem rei eſſentiæ, & diffinitionis ad plura referri poteſt; non quidem primo, vt ſecunde opinio indicat: nam duplum, eadem duplicitate ſpecie, per ſe primo ad dimidium, & non per ſe primo ad multiplex, refertur. Sane, aliquid poteſt competere alicui duobus modis: aut certe per ſe primo, quod nimirum ſecundum propriam, atque ſpecificam rationem illi conuenit, idque adæquate, aut reuera non per ſe primo, quando ſcilicet, licet per cauſam in ſe exiſtentem; non tamen per propriam, & conuertibilem ſibi conuenit. Ex quo patet, idem ad plura per ſe primo referri, eſſe impoſſibile: bene autem per ſe non primo. Cæterum, ſi per ſe primo intelligas adæquate; ſic abſque dubio nihil ad plura referri poteſt: & hoc forſitan dicunt ſecundæ rationes. at ſi intellexeris per ſe primo, vt ordinem indicet: quod hoc ſcilicet prius referatur ad illud, quam ad aliud; tunc plane idem ad plura referri poteſt etiam primo: non enim refertur ad vnum per alterum. hunc autem ſenſum imitari videntur primæ rationes. Quod ſi ita liceat intelligere, nulla plane eſt contradictio.

Aliquid competere per ſe primo, & per ſe non primo.

An ex fundamento ſit diſtinctio formalis, vel ex termino. Sed dicet aliquis, ſi eſſe per ſe primo ſpecificam indicat rationem, verum diſtinctio formalis relationis à fundamento, an à termino proficiſcitur. Sane, duas relatio habere videtur habitudines, & vnam quidem ad ſubiectum, cui ineſt, ſiue per quod ineſt: alteram vero ad terminum. Porro auctore Boetio, prima habitudo eſſe, in, nominatur; ſecunda vero, eſſe ad, ſcilicet ad terminum. Præterea quemadmodum philoſophus docet talpæ, quatenus eſt animal, conuenit poſſe videre; non autem quatenus eſt talpa; ita plane habitudo ad fundamentum ratione generis, relationi competit, in quantum ſcilicet accidentia ſunt; non autem ratione ſpeciei: alioqui omni accidenti competeret. hoc autem modo, è fundamentis, formalem diſtinctionem relationes ſortiuntur: à terminis vero, propriis rationibus, quatenus ſcilicet relationes ſunt.

Eſſe in, & eſſe ad. 5. met. 27.

Termini non ſunt differentiæ relationum. Profecto ſi relationes per terminos diffiniuntur, liquet omnino à terminis illarum emanare diſtinctionem formalem; ipſi nihilominus termini, ſecundum aliquorum ſententiam, relationum differentiæ dici non poſſunt:
1. ſunt enim alterius generis; ſed diuerſorum generum non ſubalternatim poſitorum, diuerſa ſunt genera & differentiæ.
2. Deinde, formalis rei diſtinctio, ex propria ipſius realitate proficiſcitur; ſed terminus non eſt propria rei realitas: igitur non eſt illius differentia formalis.

Contraria rationes. verum Porphyrii doctrina aliud ſentire videtur. *Differentia eſt*, inquit, *qua inter ſe ſpecies differunt:*
3. ſed terminis relationum ſpecies ab inuicem ſeparantur, ſeu diſtinguuntur: igitur formales ſunt relationum differentiæ.
4. Ad hæc, ſi terminis relationes ab inuicem differunt; aut certe per ſe, aut per accidens; non quidem per accidens, per ſe ergo. at differentia plane illa dicitur, qua videlicet per ſe differunt ſpecies. ergo quod prius.

Conciliatio opinionum. Sed hæc ita conciliari poſſunt, vt dicamus terminos non eſſe relationum differentias formales; quatenus illarum eſſentiales partes ſint: ſed vt cauſæ potius differendi. Sed non deſunt argumenta diſſoluenda, vt patebit in capite ſequenti.

CAP. II.

Idem relatiuum non poſſe ad plura referri.

1. SI idem relatiuum ad diuerſa referri poſſet; tunc reuera, vnum atque idem haberet plura eſſe. Tenet conſeq. ſi ſcientia (inquit philoſophus 5. met.) refertur ad ſcibile, & ad ſuum ſubiectum; bis idem diceretur, & vnum plura eſſe haberet.
2. Deinde, ſi idem relatiuum ad plura referretur, tunc plane eiuſdem plures eſſent propriæ diffinitiones, quemadmodum paulo ante diſputando demonſtraui: ſed hoc eſt abſurdum; cum vnius rei, vna ſit eſſentia, quam diffinitio euiſcerat, atque prodit: ergo.
3. Præterea, ex terminorum multiplicatione, relationes quoque multiplicari percipimus; vno namque termino corrupto, manet adhuc relatio ad alium terminum, etiam ſi termini corrupti reſpectus omnino perierit: igitur impoſſibile eſt idem, ad plura vnica relatione referri.
4. Ad hæc, mutatis ſeu variatis relationis principiis eſſentialibus, variatur quoque relatio; ſed terminus eſt relationis principium; quippe, cum ex termino, atque ex fundamento relatio dependeat, vt diximus. ipſo ergo corrupto, alterum corruptum iri, neceſſum eſt. ſiquidem deſtructio vnius, ſufficit ad corruptionem alterius.
5. Iterum, relationis diſtinctionem formalem à fundamento proficiſci, ſic probatur. habitudo ad ſubiectum, teſte philoſopho, 7. met. eſt de eſſentia accidentis; ſed relatio eſt accidens: igitur habitudo ad ſubiectum, eſt de eſſentia relationis. ſed fundamentum eſt ſubiectum, ſaltem per quod, ſcilicet relatio ineſt ſubiecto: habitudo ergo ad fundamentum, ad relationis pertinet eſſentiam, atque ita ex fundamento, diſtinctionem formalem relatio acquirit.
6. Item, à quo res habet eſſe, ab eodem plane habet diſtinctionem formalem. ſed relatio habet eſſe à fundamento, vt omnium propemodum eſt ſententia; à fundamento ergo habet formalem diſtinctionem.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, atque ad ſecundum, ex ſupradictis patet ſolutio. 1. 2.
ad tertium vero dico multiplicatis ſubiectis; relationes quoque numero iter multiplicari; ſpecie vero, ſi principia multiplicentur. 3.
Mortuo vno filio non corrumpitur paternitas. Quam ob cauſam, corrupto vno termino, non illico illius relatio corrumpitur, etiam ſi aliud remaneat correlatiuum, ſed tantum deſinit relatio, reſpectu illius termini corrupti ſecundum modum eſſendi, quem antea habebat, priuſquam terminus corrumperetur. proinde mortuo vno filio, nō paternitas, ſed modus paternitatis corrūpitur.
Ad 4. minor admittenda nō eſt. etenim terminus non eſt eſſentiale relationis principiū; idcirco ipſo mutato, relationē quoq; mutari, neceſſariū non eſt. 4.
Ad 5. verum quidem eſt, à fundamento, generis ratione, non autem ſpeciei formalem diſtinctionem, relationem recipere, ſicut paulo ante indicaui. 5.
Ad 6. iam diximus qualem à termino, atque fundamento relatio diſtinctionem habeat; propterea non opus, vt ſequatur quod infertur. 6.
Itaque, quomodo idem relatiuum ad plura referri poſſit, dixiſſe me puto.

CAP. IV

Relationem realem non eſſe inter Deum & creaturas.

POſteaquam nonnulla in medium adduxi, quæ huic negotio profutura eſſe iudicaui, reliquum eſt, ad diuinas relationes accedere. & prius quidem, quæ inter Deum & creaturas habentur, inueſtigandæ nobis ſunt, vt ſic poſtea gradatim, ad illas diuinas aſcendere valeamus. Porro quia legitimus perſcrutationis ordo, à rei diffinitione proficiſcitur, dicam prius (quamuis paulo ante de hac re nonnihil dixerim) quid ſit relatio realis.

Relatio realis. Eſt autem relatio realis, quæ inter extrema realia verſatur, nempe, inter fundamentum, & terminum realem: oriturq; ſeu eſt in fundamento, ex natura rei, non autem ex intellectu fabricante, ſiue negociante.

Fundamentum reale. Quam ob cauſam, opus illi eſt fundamento reali, actu exiſtente: quod enim nihil eſt in actu reali, nullam plane relationem realem fundare poteſt: idcirco non entis ad ens, nulla eſt relatio realis.

Terminus realis. Deinde, neceſſarius illi eſt terminus realis in actu, quippe, quod nihil eſt, nullam rem quidditatiua ad aliud relatam, terminare valet. hac de cauſa entis ad non ens, nulla eſt relatio realis: proinde, contradictio non eſt relatio realis, ob id nimirum; quia ſemper eſt non entis ad ens, vel entis ad non ens.

Extrema diſtincta. Addunt quidem, extrema relationis realis, realiter eſſe diſtincta. idcirco eiuſdem ad ſeipſum, relatio realis dicenda non eſt. vnde philoſophus 4. *met.* idem non eſt duo realiter. approbo quidem huiuſmodi ſententiam in relationibus primi modi, quantum ad ſubiecta, vel ſuppoſita, ſimiliter ſecundi, & tertii modi; non autem in relationibus actiui & paſſiui; idem enim eſt actiuum, & paſſiuum, reſpectu ſui, ſine ſubiecti ſeu ſuppoſiti, aut fundamenti realis diſtinctione.

Relatio rationis. Poſtremo, vt dixi, hæc relatio conſurgit ex natura rei, non vero opere intellectus circa obiectum, hoc eſt, circa fundamentum, & terminum negociantis, atque operantis. Ex hoc autem apparet, quid ſit relatio rationis: illa ſane appellanda eſt, cui aliqua iſtarum conditionum defuerit; puta, quia præſto illi non eſt fundamentum reale, aut terminus. Denique, quia ex natura rei non conſurgit. itaque, ex horum intelligentia

De relationibus.

Inter Deū & creaturas non eſt relatio realis.

atque notitia, inter Deum & creaturas, relationem realem
conſiſtere non poſſe, clariſſime patet. Profecto, quod eſt for-
maliter ſumme neceſſarium, non habet relationem realem
in potentia ad aliquod contingens, & poſſibile non eſſe:
quod enim neceſſe eſt eſſe, non poteſt non eſſe; nec aliquod,
quod in ipſo eſt ex natura rei: ſed omnis relatio realis, ad ali-
quod ſimpliciter contingens, poteſt non eſſe, ſicut & ipſum-
1. met contingens. at Deus ſecundum quodlibet, quod in ipſo
eſt formaliter, vel eſſe poteſt ex natura rei; eſt ſumme neceſ-
ſarium, vt dixi in primo lib. igitur ad creaturam, quæ eſt res
contingens, relationem realem nequaquam habet, aut ha-
2. bere poteſt. Secundo, quidquid eſt in Deo formaliter, ex na-
tura rei, eſt ipſemet Deus, & eadem prorſus realitas cum eſ-
ſentia diuina, authore Auguſt. 11. de trinit. Deus enim eſt,
quidquid habet ob ſummam ſuam ſimplicitatem. Si ergo in
Deo ſit relatio realis ad creaturas; corrupta igitur creatura,
aut certe diuina eſſentia, cui relatio eſt idem realiter, cor-
rumperetur; aut plane relatio realis eſſet non entis. ſed
quodlibet iſtorum falſum eſt, atque abſurdum. Tertio, il-
3. lud, quod eſt actus purus, non eſt in potentia ad aliquid reci-
piendum, quod ab ipſo re, ac formaliter diſtinguitur; alio-
qui naturam puri actus amitteret: ſed Deus, eſt actus purus,
vt in primo libro dixi, reſpectus vero de nouo adueniens, ab
ipſo eſſentialiter diſtinguitur. igitur non eſt in potentia, ad
huiuſmodi nouum reſpectum aduenientem recipiendum.
4. Quarto, nihil quod eſt in Deo, præſupponit creaturam in eſ-
ſe reali: Deus enim, & quidquid in ipſo eſt, ex natura rei, re-
ſpectu creaturæ, eſt ſimpliciter primum & æternum. at, ſi
huiuſmodi relatio in Deo inueniretur, ſicut relatio ſuum ter-
minum; ita vtique ipſe neceſſario creaturam præſuppone-
ret; atque ita creatura omnino eſſet neceſſaria. quod reuera
recte philoſophantibus, minime probatur: igitur inter Deū
& creaturam, relatio realis eſſe non poteſt. Quinto, quod re-
5. fertur realiter, ad aliquod eſſentialiter diſtinctum, ab illo v-
tique dependet, & ex conſequenti imperfectum, limitatum,
atq; mutabile appellabitur: neceſſario namque in habendo
præexigit illud, atque ideo mutabile & imperfectum, quip-
pe cum non poſſit ex ſeipſo, ſine alio, ab ipſo eſſentialiter
diſtincto conſiſtere, ſed quidquid eſt in Deo, eſt indepen-
dens, & improductum, relatio autem producitur atq; depen-
6. det à termino: igitur relatio huiuſmodi, Deo nequaquam
competere poteſt. Sexto, quod ad aliud realiter refertur; in
eodem ſane ordine habetur, atq; numeratur cū illo: ſed Deus
eſt ſupra omnē creaturarum ordinē. ergo quod prius. Sane,
nullum infinitum poteſt eſſe pars vniuerſi: quod autem non
eſt pars vniuerſi; ad aliquid ipſius vniuerſi, referri non po-
Rationes teſt. profecto, ſi non eſt pars conſtitutiua, ad aliquid vniuerſi
contraria. conſtitutiuum comparari non poteſt. Verum huiuſmodi
1. ratio non omnibus modis eſt neceſſaria: nam & ſi Deus non
2. ſit pars vniuerſi; ab ipſo tamen vniuerſo diſtinguitur, manet-
3. que ſequeſter ſuper vniuerſum: quæ profecto omnia rela-
tionem dicunt atque demonſtrant. Pater præterea in diuinis
non eſt pars filij, ad quem nihilominus refertur, & viciſſim
filius ad patrem. Deinde, qui ita arguit, in vitium incidit pe-
titionis principij: Dei enim ad creaturas, eſt ordo prioritatis,
vel primitatis, cū ſit ens ſimpliciter primum in toto vniuer-
ſo, de quo reuera ordine, cum alijs etiam relationibus, quæ-
ſtio vertitur, an ſit relatio realis. Cum ergo dicit, Deum non
habere ad creaturam realem ordinem; petit procul dubio,
quod probare deberet. Ordo ſiquidem, non ſolum eſt po-
ſterioris ad prius; ſed etiam prioris ad poſterius: quod ſi di-
xerit, prius ſiue primum eſſe reale, non autem poſterius; hoc
4. profecto illi probandum fuerat. Item, Deus ad ordinem
pertinet vniuerſi, tanquam ens ſimpliciter primum: ordo
enim ex rebus prioribus, atque poſterioribus conflatur, atq;
An Deus integratur; eſt tamen ſupra poſteriorum ordinem, quod pla-
relatione ne ad illius perfectionem attinet. Sed *dicet aliquis*: Deus ad
exiſtente in creaturam realiter refertur, relatione reali, in creatura, non
creatura autem in Deo exiſtente: ſicut cum dicitur, Deus eſt cauſa;
referatur huiuſmodi profecto reſpectus in creatura formaliter inue-
realiter.
1. nitur: ſed huiuſmodi ſententia rationibus non paucis, &
quidem efficacibus euertitur atque exploditur. Sane, omne
quod ad aliud refertur, eſt relatiuum: ſed Deus refertur ad
creaturas realiter, relatiuum eſt igitur. at omne relatiuum
ex relatione, vt ex principio formali, ex fundamento autem,
veluti ex principio fundamentali conſtituitur: ſed Deo non
conuenit huiuſmodi habere, quippe, cum relationis funda-
mentum ſit ipſa creatura; nec etiam ipſe competit illi rela-
tio: Deo ergo non conuenit eſſe tale relatiuum, & ex conſe-
2. quenti; ſi relatiuum non ſit, referri non poteſt. Deinde,
formam in vltima perfectione conſtitutam, aliquod eſſe
formale recipere eſt impoſſibile; ſed diuina natura, eſt vlti-
matæ, ſiue abſolutiſſimæ perfectionis, eſſe autem relatiuum, De rela-
eſt eſſe formale: igitur, Deum accipere eſſe per relationem tionibus.
ſiue eſſe relatiuum non eſt poſſibile. Ad hæc, nulla cauſa 3.
formalis, ſuum effectum in aliquo conſtituere poteſt, niſi in
eo certe, cui ipſa formaliter ineſt: cauſa enim formalis, eſt
cauſa intrinſeca; ſed referre eſt actus formalis relationis, ſi-
cuti effectus formalis formæ abſolutæ, eſt dare eſſe ad ſe; ita
certe formæ reſpectiuæ ad aliud. Quare ibi vtique relatio
inuenitur, vbi plane ſuus effectus eſſe conſpicitur; ſed huiuſ-
modi effectus in Deo inuenitur: ergo & relatio formaliter,
quod arguens non admittit. Itaque in Deo formaliter non
eſſe relationem realem ad creaturas, puto ſatis dictum eſſe:
verum non deſunt, qui contra prædicta audeant arguere, vt
patebit capite ſequenti.

CAP. V.

Relationem realem, inter Deum & creaturam inueniri.

DEus neceſſario eſt potens, quia neceſſario eſt: poten- 1.
tia enim Dei, ab illius eſſe non differt. igitur relatio-
nem realem habet ad creaturam. Tenet conſe-
quentia. nam creatura, licet actu contingens ſit; in
eſſe tamen poſſibili eſt neceſſaria, & æterna: eſſe autem poſ-
ſibile, nihil dici non poteſt; ſed aliquid reale potius. vnde
& à chymera diſtinguitur: ſecundum igitur illud eſſe, Deus
realiter refertur. Sane, nō eſt minus eſſe quidditatiuū exem-
platum, quam eſſe effectiuum, vel productiuum: non minus
enim eſſe rei Deus largitur, ipſam exemplando, quam illam
efficiendo, ſiue producendo: ſed ſecundum æternum Dei
exemplar creatura eſt æterna: igitur ad illam eſt relatio rea- 2.
lis. Amplius, quidquid dicitur, ad aliquid refertur; ſed Deus,
quatenus eſt creator, dicitur ad aliquid: relationes enim ſe-
cundi modi, vt dicitur 4. met. in vtroque extremo reales *Relationes*
ſunt, cuiuſmodi ſunt; creator, cauſa, principium, motor, & *ſecundi*
quæ ſunt generis eiuſdem, quæ ad creaturam realiter refe- *modi.*
runtur. igitur realiter ad creaturas refertur. Adde, quod o-
mne quod eſt creator, aut ſui certe, aut alterius creator dici-
tur. non ſui, ergo alterius: ſed omne tale eſt relatiuum. Deus
ergo quatenus eſt creator, relatiuum appellatur: per iſta
enim ad aliquid dicitur, teſte Auguſtino de doct. Chriſt. rela-
tiuum eſt igitur, ergo refertur. Profecto, ſicuti accidens de
aliquo ſubiecto prædicans, huiuſmodi certe ſubiectum tale
denominat, quale ipſum eſt, ita profecto hoc prædicatum crea-
tor, qui de Deo dicitur, & eſt relatiuum. denominat ergo ipſum
relatiuum; ſed omne relatiuum refertur. ergo &c. Etenim,
ſicut forma eſt in aliquo, ita denominat illud, quare, ſi non
eſt relatio aliqua realis Dei ad creaturas; Deus vtique non erit 3.
realiter creator, quod eſt abſurdum. Rurſus, Deus quæ cre-
anda erant ſuis temporibus, ab æterno voluit: igitur relatio-
nem realem habet ad creaturas. Tenet conſequentia: velle
enim creare, relationem includit, quæ reuera relatio rationis
eſſe non poteſt, prius enim potuit velle creaturam, quam
ſe velle eam intelligere ideo namque voluit creaturam, non
quia ſciuit; ſed quia voluit propterea ſciuit eam ſe velle: illa
ergo relatio æterna, voluntatis Dei ad creaturas, eſt realis;
non enim eſt in voluntate per actum intellectus, eam ad ali-
quid comparantis. Adde, relationes primi, per modum nu- 4.
meri, in vtroque termino, ſiue extremo, reales reputantur,
atqui dicuntur; ſed in Deo ſunt huiuſmodi relationes, reſpe-
ctu creaturæ. eſt enim diſſimilis creaturæ, & inæqualis atq;
vere, realiterque ab ipſa diuerſus. ſed diuerſitas eſt relatio, &
ſi illa fuerit realis. & ipſa quoque relatio ſimiliter erit: Dei er-
go ad creaturas, eſt relatio realis. Sane, quod eſt principium
vere, & realiter in aliquo ordine reali, ad poſterius realiter
refertur: ordo enim realis dicit prius & poſterius, quorum
vtrumque ſecundum rem, ad aliud refertur: ſed in ordine
entium Deus eſt realiter primum: realiter ergo ad poſterius
refertur. Profecto, Deus eſt realiter vereque dominus; igi-
tur relationem habet realem ad creaturam: dominus enim
dicitur ob dominium, quod in creaturas habet: non minus
enim Deus dominus eſt, quam creatura ſit ſerua: ſed reale
dominium, dicit relationem realem: ergo quod prius. Iterum, 5.
illud quod mutationem non indicat, etiamſi de nouo con-
tingat, à Deo remouendum non eſt, ob cauſam ſuæ im-
mutabilitatis: ſed relatio alicui aduenire poteſt, ſine muta-
tione ſui, authore philoſopho. 5. *phyſ.* Dei ergo immutabi-
litas impedimento eſſe non poteſt, quin Deus ad creaturam
referatur. Deus ſiquidem de non agente, realiter ſit agens,
requi-

De relationibus. requirit ergo ſaltem reſpectum realem: talis enim actio, cum ſit prior naturæ, & à termino producto eſſentialiter diſtincta, ſine ipſa creatura poteſt conſiſtere. Quam ob cauſam creatarum nouitas rerum, impedimento eſſe non poteſt; quo minus in Deo huiuſmodi relatio ad creaturas ſit realis & æterna: actus namque intelligendi de obiecto in re, vel in actu non exiſtente, ad obiectum realiter refertur, etiamſi obiectum fuerit non ens, vt dicitur 4. *met.* entis ergo ad non ens, poteſt eſſe relatio realis. voluntas ſane, quæ malum deteſtatur, ad ſuum per ſe primum obiectum, nempe ad malũ, refertur; malum tamen non eſt ens reale. Inſuper, potentia refertur ad actum, ante actum, & materia ad formam ante illius eſſe actuale, & motus ad terminum nondum exiſtantem. itaque Dei immutabilitas, atque creatarum rerum nouitas, obſiſtere nequeunt, aut prohibere valant; vt inter Deum & creaturas ralatio realis aſſe non poſſit, neque ob cauſam diuinæ ſimplicitatis: relatio enim compoſitionem non facit; ita profecto album tantum eſt ſimplex, ac album, & ſimile. neque Dei independẽtia, alterius ſiquidẽ relatio, ad aliquid eſſe poteſt, ſine dependẽtia, ad ipſam certe rem, ad quam refertur: ſicut patet in diuinis perſonis, quæ ad inuicem referuntur. Præterea, relatio, omnem penitus actum intellectus præcedens, realis vtique dicenda eſt; conſurgit plane ex natura rei, non egens opere intellectus fabricantis: ſed in Deo eſt huiuſmodi relatio ad creaturam, vtpote omnipotentia, ante omnem intellectus actum; omnipotentia autem reſpectum indicat, ſicut etiam potentia: igitur inter Deum & creaturam, eſt relatio realis. Denique, nomina, quæ proprie, & non metaphorice de Deo dicuntur, intrinſeca vtique eſſe dicuntur, atque formalia: ſed his ſimilia ſunt nomina relationum inter Deum, & creaturas exiſtentium, vtpote. cauſa, principium, dominus, & quæ ſunt huiuſmodi, ſicuti paulu ante diximus, ergo. Ex his ergo atque ſimilibus, nonnulli probare conati ſunt, inter Deum & creaturam, relationem eſſe realem.

Entis ad non ens relatio realis.

6\.

7\.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1\. AD primum, creatura in eſſe poſſibili, neceſſario omnino dici non poteſt, niſi fortaſſis neceſſarium intelligas ſyncathegorematice, pro compoſitionis ſcilicet determinatione: iſta enim compoſitio eſt neceſſaria, creatura eſt poſſibilis; ſed non eſt neceſſe, quia neceſſe eſt actu, & ex conſequenti non eſt poſſibile. Quare, huiuſmodi poſſibilitas in creatura, ſicuti & in chymera nihil reale ponit, niſi quod hoc tantum interſit, in chymera quidem, non autem in creatura eſſe repugnantiam terminorum; eſſe plane chymeræ repugnat, creaturæ autem conuenit. Ad confirmationem dico, exemplatum duobus modis intelligi: vno quidem, quatenus ſcilicet eſſe verum, atque reale ſignificat cauſatum; atque ita ſimul creatura exemplatur, & efficitur: cauſa namque exemplaris, eſt quaſi quodam efficiens. alio vero modo, quatenus exemplatum dicit eſſe intellectum: atque ita in creatura, nullam ab æterno realitatem conſtituit. Ad 2. ad aliquid dicitur dupliciter: vno quidem modo formaliter; & ita maior vera eſt, minor autem negatur. alio modo, denominatione extrinſeca; & ſic contrario modo res ſe habet. Ad confirm. reſp. nullam creaturæ relationem ad Deum, ad ſecundum relatiuorum modum attinere: omnis enim relatio producti in creatura, ad Deum eſt tranſcendens, & non eſt accidens creaturæ. tametſi realis ſit ipſiue creaturæ ad Deum, non autem è conuerſo. Ad 2. confirm. dico, Deum eſſe creatorem, non ſui, ſed alterius; idque denominatione extrinſeca, non per aliquid, quod ſibi formaliter ineſt. hoc plane modo Auguſtinum intellexiſſe, credendum eſt. Ad 3. confirm. maior vera eſt de prædicato, quod formaliter ineſt ſubiecto, non autem de illo, quod denominatione extrinſeca, de ſubiecto dicitur. Ad 4. confirm. realiter vno modo compoſitionem determinat, & perinde eſt; ac vere, atque ita, quia Deus vere eſt creator: idcirco realiter creator appellatur. alio autem modo prædicatum determinat; & ſic Deus, tum dominus, tum etiam creator appellatur, denominatione quidem extrinſeca, nõ autem relatione reali, quæ eſt in creatura, quam quidem Deus determinat; quatenus ſcilicet creatura ab ipſo realiter dependet. ſic quoque opus aliquod vocatur humanum, non certe ob aliquid humanitatis, quod ipſi operi formaliter inſit; ſed potius ob humanitatẽ, quæ eſt in homine

Creatura eſſe poſſibile.

2\. *Ad aliquid formaliter & denominatiue.*

Deus creator denominatione extrinſeca.

3\. formaliter, ad quem plane huiuſmodi opus habitudinem habet. Ad 3. Deum velle creaturam eſſe, nullam in Deo relationem dicit; ſed relationem realem creaturæ connotat ad Deum, quam pro tempore voluit fore, ſicuti & ipſam quoque creaturam. Ad 4. relatio creaturæ ad Deum, realis quidem eſt, non autem è conuerſo; quia Deus eſt ens neceſſariũ ſimpliciter, & immutabile, nõ potẽtiale, vel poſſibile ad huiuſmodi relationẽ ſtatuendã. Ad primam confir. dico, ordinem non eſſe relationem æquiparantiæ, aut realem, niſi improprie tantum; quia nimirum vtrumque extremum, ad aliud ordinatur: vnum quidem ſicut prius, alterum vero ſicut poſterius. Rectius ergo diſquiparantiæ, quam æquiparantiæ huiuſmodi relatio vocabitur: quam ob cauſam ens primum, & illimitatum, ad ſecundum, quod eſt creatum, relationem realem non habet. Ad 2. confirmationem, patet ex dictis ſolutio. ſi enim realiter compoſitionem determinet, verum eſt; falſum vero. ſi prædicatum, idque quantum ad reſpectum, non autem quantum ad fundamentum, ob dominii reſpectum. Ad 5. negatur minor: quælibet namque relatio de nouo alicui aduenient, aliquam profecto in eo mutationem ponit: ſiquidem, quicquid huiuſmodi eſt, aut aliqua relatio noua formaliter aduenit; ſecundum illam certe aliter ſe habet nunc, quam prius, efficitur que de non relato relatum; atque ita de contradictorio in contradictorium migrat: ſed mutari, eſt aliter ſe habere nunc, quam prius: mutatur ergo cui noua relatio formaliter aduenit. In omni præterea factione ſubiectum neceſſarium eſſe, philoſophus primo phyſ. apertiſſime docet: nam omne quod fit, aut eſt ſubſtantia, aut quale, aut quantum, aut ad aliquid. vnde & terminus eſt factionis de ſubiecto; & ſic mutatur. ſuffragatur nobis diuus Auguſt. *Talis, inquit, relatio non aduenit ſine mutatione eius, de qua dicitur.* Et diuus Ambroſius arguendo ſic ait: *Si paternitas. Deo de nouo contigit; Deus ergo eſt mutatus:* ad relationem ergo eſt mutatio. Ad philoſophi autem authoritatem, atque aliorum dico: nequaquam negaſſe ad extrinſecas relationes mutationem non eſſe, vt patet in vbi, ad quam motum philoſophus conſtituit. de reſpectibus autem intrinſecis, ſic etiam intelligendi ſunt, nempe nunquam negaſſe, ad illos mutationem non eſſe, ſed quia ſecundum modum, legemque naturæ, ad tales relationes, mutatio primo ſpectare non videtur: præſupponit enim mutationem ad aliquid abſolutum, ideo ad huiuſmodi reſpectus mutationem non eſſe dixerunt: verumtamen ad hanc relationem, mutatio eſt, quæ tamen illam in aliquo abſoluto, cui aduenit, vel in vtroque præſupponere dignoſcitur. quando ergo infertur nouitatem creaturæ actualis, vel poſſibilis, non eſſe impedimento, quominus relatio realis non ſit inter Deum & creaturam; nec eſſe impoſſibile ad non ens, relationem eſſe realem, omnibus modis falſum eſſe dicimus: illud enim quod per ſe, & quidditatiue eſt ad aliud, eſſe ad non ens, eſt impoſſibile: ſed reſpectus per ſe, & quidditatiue eſt ad aliud: ad non ens igitur nequaquam erit. Amplius, alicuius rei realis per ſe cauſæ ſunt reales, ſed fundamentum & terminus in creaturis ſaltem ſunt per ſe cauſæ relationis; quatenus extrema: igitur, non ens non poteſt eſſe extremum relationis realis. Quando ergo dicis, quod actus intelligendi, ad obiectum non exiſtens, realiter refertur, dico, omnem notitiæ relationem, ad obiectum creatum extrinſecum, quatenus eſt obiectum accidentalis notitiæ, ſine illa conſiſtere poſſe: ita, vt exiſtente obiecto, ad illud referatur: non exiſtente vero, minime. huiuſmodi enim reſpectus, aut aptitudinaliter conuenit notitiæ, aut per accidens. Ad illud de voluntate dico: ad malum; quatenus nolitum, nullam eſſe relationem: hoc enim modo ex parte obiecti eſt non ens. vnde ſic non eſt ens, neque bonum. bonum autem, vt bonum, non eſt vniuerſale nolitionis obiectum, ſed malum; ideo non concludit. Ad aliam confirmationem reſpondeo, tum materiam, tum etiam potentiam, ante formam, vel actum non referri. Ex quo patet, multa abſurda pro veris, aduerſarium aſſumpſiſſe. Ad illud de ſimplicitate dico, illud, cui de nouo aduenit aliqua realitas formaliter, non eſſe ſimpliciter ſimplex, nec omnino purum actum. ſed in potentia potius ad huiuſmodi realitatem habendam, & componibile ſibi: talis namque relatio, compoſitionem facit: album enim ſimile eſt magis compoſitum, quam album tantum, plures ſiquidem inſunt illi actu perfectiui plurium potentiarum, ſiue plures formæ. Ad illud de dependentia, quamuis ſi Deus realiter ad creaturas referatur, non opus eſſet, vt ab illa dependeret; nihilominus quoad aliquam realitatem, quæ eſſet compoſitio formaliter, nempe, quantum ad ipſam relationem nouam, ab aliquo dependeret: omne enim compoſitum neceſſario dependet ab aliquo cõponente efficiente, & mutatũ, ſecundũ q

4\. *Relatio creaturæ ad Deum eſt realis, & non è conuerſo.*

5\.

5. Trin. cap. vlt. 1. de Sp. S. contra Arium.

Ad extrinſecas relationes eſt mutatio.

Entis ad non ens, nõ eſt relatio realis.

Simpliciter ſimplex.

Omne compoſitum neceſſario dependet.

De relationibus.

huiuſmodi à motante, talis ſiquidem relatio, in ipſo profecto aliquam compoſitionem faceret, atque mutationem quoad illud, quod ipſi ineſſet formaliter: atque ita à ſeipſo, vel ab aliquo priori dependeret; quod reuera falſum eſt. quippe, cum ſit formaliter ſecundum quodlibet ſui independens.
6. Ad 6. omnipotentia, quamuis ad reſpectum, ex parte poſſibilium, ſit in Deo per actum intellectus; huiuſmodi tamen reſpectus fundamentum, non quidem per actum
7. intellectus ibi eſt, ſed ex natura rei potius. Ad 7. Deus proprie, & denominatione formali, tum Dominus, tum cauſa, vel aliquid huiuſmodi dicitur; atque non realiter quidem, quoad relationes per huiuſmodi ſignificatas, quippe cum eas tantum habeat per actum intellectus: quoad vero ad illarum fundamenta, concretiue ſemper, dominus, vel cauſa, aut aliquid huiuſmodi veriſſime dicitur. *Dices*, talia ſunt relatiua ſecundum dici. quæ profecto nihil reale in vtroque extremo ponunt; quod quidem falſum eſt: nam in altero extremo aliquid reale ſit neceſſarium eſt. *Reſp.* quod creator, & Dominus, in Deo relatiua ſint ſecundum eſſe; ipſa tamen relationes rationis dicere. hoc enim intereſt inter relatiuum ſecundum eſſe & ſecundum dici, quod relatiuum ſecundum eſſe non importet principaliter, aut formaliter relationem, veluti pater, dominus, creator, &c. ſed per accidens potius, rationis, vel realem reſpectum indicat: relatiuum vero ſecundum dici, principaliter non relationem dicit, ſed aliquod abſolutum, vt ſcientia ad ſcibile, cuius reſpectus vt ſit res, vel rationis per accidens illi accidit. Quomodo ergo relatio realis Dei, ad creaturas non ſit, non vna; ſed multis rationibus palam oſtenſum eſſe arbitror.

Deus quomodo dicatur dominus.

Relatiuum ſecundum eſſe, & ſecundum dici.

QVAESTIONIS QVARTAE
CAP. I.

Dei ad creaturas, nullam eſſe relationem rationis, per actum intellectus diuini, ſed creati.

Relatio rationis, non eſt per actum intellectus diuini.

CVm ſimus in hoc obſcuro, ſed non parum vtili diuinarum relationum negotio, attente atque ſtudioſe ſingula quæque nobis obſeruanda ſunt. ſi quomodo diuino Pymandro nobis opem ferente, tantæ rei veritatem intelligere valeamus. Quare, vbi de relatione reali locutus ſum, libet modo perſcrutari, vtrum inter Deum, & creaturam ſit aliqua rationis relatio idque per actum intellectus diuini, vel creati, necne. Ad quod quidem dico: approbans aliquorum ſententiam, qua, nullam rationis relationem, per actum diuini intellectus fabricatam, inter Deum & creaturam inueniri, firmiter, atque conſtanter affirmant. Sane, noua rationis relatio, per nouum actum intelligendi, ſeu rationis fiat, neceſſarium eſt: nam ſicut eſſe habet per actum rationis, vel intellectus; ita plane, noua eſſe non poteſt, niſi à nouo actu proficiſcatur: ſed in Deum non cadit nouus actus intelligendi, nec ergo noua relatio rationis. Actus plane intelligendi, eſt ſua ſubſtantia, vt dicitur 12. met. quare, ſi aliquid noui reciperet; ipſa vtique diuina ſubſtantia, aliquid nouitatis eſſet receptura: quod eſt impoſſibile.

Prima ratio.

2. Amplius, a contradictorio in contradictorium per mutationem tranſitus fiat, neceſſum eſt. mutatio enim authore philoſopho 5. phyſ. eſt tranſitus à non eſſe in eſſe, vel ab eſſe ad non eſſe, vel ab eſſe in eſſe, ſecundum quid. quartus autem modus, ſcilicet à non eſſe, in non eſſe, eſt impoſſibilis. Quod ſi quiſpiam dixerit, à contradictorio in contradictorium, alicuius ſubiecti, ſine ipſius mutatione, tranſitum dari, in magnam profecto illico caſurus eſt abſurditatem, nempe, vt dicat, quod de vno contradictorio in aliud migrans, non ſe aliter habeat ante, quam poſt migrationem, atque tranſitum, quod eſt plane abſurdum, ne dicam impoſſibile & falſum: etenim, ſic de non albo, vera erat oratio, quando non album vocatur; ita plane, vera erit, poſtquam effectum eſt album; atque ita ſimul, & ſemel vnum, atque idem album, & non album diceretur: quod reuera aperta eſt contradictio. Quamobrem, ſi Deus de non relato, fieret relatus, non quidem per intellectum creatum; aut hoc certe fieret per creaturæ mutationem realem, quod plane eſt impoſſibile: cum enim illa eſſet realis, relatio quoque Dei, ad creaturas eſſet realis, quod antea reprobauimus, aut per mutationem intelligendi; non quidem per opus intellectus, vel rationis: per mutationem Dei igitur; ſed Deus eſt ſimpliciter immutabilis. ergo quod prius. Porro, Deo per actum intellectus creati, relationes nouæ attribui poſſunt; ille ſiquidem intellectus, qui cum mutatione ſubiecti [illegible], atque ad creaturas comparat, nouos

Mutationum ſpecies.

Relationes nouæ per actum intellectus creati.

De relationibus.

profecto reſpectus circa ipſum, & creaturas componere poteſt: ſed ita ſe habet intellectus creatus: poteſt ergo conſimiles reſpectus contexere, ac moliri, Deumque his nominibus appellare, qui plane relationibus æternis in diuina mente exiſtentibus, conſimiles quodammodo ſunt, vel eſſe geſtiunt. Sane, relatio Dei creantis æterna, habet per ſe primum terminum, qui plane eſt creatura in eſſe æterno intellecta, quoad ſuum eſſe actu creatum, pro tali inſtanti conſtituendum, atque ordinandum. alium vero terminum per accidens, nempe creaturam, re, atque actu exiſtentem: vnde temporalis, ac noua Dei denominatio proficiſcitur, huiuſmodi autem terminus, cum ſit per accidens, æternus vt ſit, nequaquam neceſſarium eſt, tametſi, ſecundum noſtrum intelligendi modum, huius termini ratione, Deum de nouo denominet, atque appellet. Itaque, reſpectu primi termini, relatio ab æterno Deum denominat; non quidem pro æterno: ſed pro tempore, in quo creator, aut creans dicatur. relatus ſiquidem ad creaturam, tum temporis creandam, de nouo autem per accidens denominatur. Quare, quidquid perfectionis, ex natura rei Deo ineſt; præcedit prorſus quidquid in creatura conſtitui poteſt. proinde, tales rationis reſpectus in ipſo ſecundum rationem poſteriores ſunt, atque cenſentur: relationes autem reales creaturarum, ad ipſum prius concipit, quam rationis ſuæ ad creaturas ideo enim dicitur relatiue creator, dominus, & huiuſmodi, quod creatura creetur, ſubiciatur, atque referatur. Quamobrem, relationes Dei ad creaturam, quantum ad hoc negotium ſpectat, ſimiles profecto relationibus menſuræ, & menſurati eſſe iudicantur, de quibus philoſ. 5. *met.* loquitur. ſed menſura, ad menſuratum refertur, quia menſuratum ad ipſam, non autem è conuerſo ſimiliter etiam ad creaturam ſe habet, ideo relatio creaturæ erit prior. Præterea, ſi huiuſmodi relationes in Deo priores eſſent; profecto reales dicerentur, quod paulo ante explotum eſt. ſiquidem, quod eſt cum aliquo relatio, & ſubſtantialiter idem; relatio vtique realis nominatur. Denique hoc ipſum Augustinus conſtanter tuetur: *Deus dicitur temporaliter dominus,* inquit, *quia creatura ſerua*, ex quo animaduertimus relationem ſeruitutis eſſe priorem. ſunt autem quidam firmiter aſſerentes, Deum de nouo nominari, ac dici dominū, & creatorem: Deus, inquiunt, ab æterno ſeipſum intellexit, creaturam, vt creabilem comparando, ex quo relatio procedit, qua creatiuus dicitur. reſpectu vero creaturæ creandæ, creaturus, reſpecto autem creatæ pro tali inſtanti, creans, at reſpectu iam creatæ, creator nominatur. Itaque quatuor Deo inſunt ad creaturas, creatiuus, creaturus, creans, & creator; & totidem etiam creaturæ, nempe creabile, creandum, quod creatur, & creatum. ſed ab æterno fuit relatio Dei, vt creantis, & creatoris: relatione ergo æterna, ad creaturam refertur, atque propter creaturæ nouitatem, de nouo referri videtur. ſed horum ſententia rationi minime conſonat. habens ſiquidem formam actu, per eam, actu formaliter denominatur, ſicut
1. actu habens albedinem, album appellatur. Quare, ſi Deus ab æterno, actu ad creaturam, creantis habeat relationem æternam: actu igitur vocabitur creans, & creator. per ſuum ſaltem intellectum æternum. Amplius, eſſe poſſibile, & eſſe actu 2.
creaturæ, ſecūdum rationem intelligibilis, diuerſa eſſe iudicantur: relatio ergo rationis ad ipſam; quatenus eſt creabilis, & vt iam creata, diuerſa eſt ſecundum rationem. nam actus, & potentia, diuerſa ſunt intelligibilia, atque diſtincta. at, ſi aliqua diuerſa extiterint ſecundum rationem intelligibilis; diuerſa quoque eſſe ſecundum diuerſos rationis reſpectus, prorſus neceſſarium eſſe videtur. Præterea, ſi hæc ita ſe ha- 3.
beant, nihil ergo noui in rerum natura cenſebitur eſſe: nam ſi ab æterno Deus eſt creans, & creator; id cum ſine creatura, actu exiſtente, fieri non poſſit: ab æterno ergo creatura exiſtit, atque ita nihil noui conditum eſſe in rebus aſſerere poſſumus. Explodenda ergo eſt huiuſmodi ſententia, quæ de Dei relatione inerudite, atque imprudenter loquitur, ne dicam perperam & imprudenter.

Duplex terminus relationis æternæ.

Relationes Dei ad creaturã quales ſunt.

5. Trin. c. vlt.

Vtrum de nouo Deus dicatur creator.

Confutatur ſententia.

CAP. II.

Relationem rationis eſſe in Deo reſpectu creaturæ, illamque priorem eſſe, quam ſint reſpectus reales creaturæ, quidam arguunt.

SIcut actu æterno, creatura noua fit in eſſe reali; ita profecto actu æterno fieri poteſt reſpectus rationis 1.
nouus ad creaturam nouam. valet ſimilitudo: ploa [illegible]

rationis

De relationibus. rationis producere: ſed primum eſt verum, ſimiliter ergo & ſecundum. Sane, ſi intellectus creatus, nouum rationis componere poteſt reſpectum, multo magis intellectus diuinus per ſuum actum, idipſum efficere poteſt: non enim neceſſe eſt, actu diuinæ intellectionis poſito, realiter intellectui ineſſe omnia: multa certe, & fore poſſibilia ſunt, & intellecta; quæ tamen non erunt, quia non ſic diuina voluntas determinauit. Inſuper, reſpectus rationis, vel non eſt in aliquo formaliter, vel compoſitionem non facit, & ex conſequenti, aliquam mutationem non determinat. Denique, Deus ad creaturam non ſolum non refertur quoad eſſe intellectuale, ſed etiam, quoad eſſe reale: ſed eſſe reale, eſt quando creat actu, illud autem eſt nouum. relationis ergo ipſius creantis ad creata, primus, & per ſe terminus, eſt eſſe

2. reale nouum. proinde Deum de nouo ad creaturam referri, nonnulli ſtatuere contendunt. Deinde, ſicut non poteſt eſſe ſeruus, qui non habeat dominum, inquit Auguſtin. 5. *de trinit. cap. vlt.* ſic etiam non poteſt eſſe dominus, qui non habeat ſeruum: ſed Deus de nouo habet creaturam ſeruam, ergo de nouo eſt dominus, habetque nouam relationem. Id autem Deo contingere poteſt, ſine ipſius mutatione, ſicuti accidit numo, ſine ipſius mutatione, vt precium ſit, voluntate inſtituentis mutationem, patiente. itaque Deus, ad creaturam de nouo referri poteſt, relatione in creatura non in Deo exiſtente. Actio, inquit philoſophus 3. phyſ. & paſſio ſunt in patiente, & in re mota: igitur, creatio, actio, & creatio paſſio ſunt in re creata: ſicut ergo agẽs, ex actione exiſtente in paſſo denominatur; ita & Deus refertur ex relatione, q̃ eſt in creatura Deus tẽporaliter dicitur creator, ait Aug. non mutatione ſui. ſed eius, ad quod dicitur; ita quoque vrina vocatur ſana, & opus humanum, non quidem ob ſanitatem, quæ ſic in vrina formaliter, aut humanitatem in opere, ſed quod in aliis ſunt; ſic etiam Deus, creator, dominus, aut creans dici poteſt, non à relatione aliqua rationis, aut rei, quæ in ipſo eſt;

3. ſed in creatura potius. Ad hæc, relationes oppoſitæ ſunt ſimul duratione ergo, in Deo eſt relatio noua. Tenet conſeq. nam ſicut aliqua relatio realis eſt noua in creatura. ſic erit relatio correſpondens noua in Deo, quæ ſimul poteſt cum Dei immutabilitate conſiſtere: reſpectus namque rationis non eſt formaliter in obiecto; ſed in intellectu potius, ſicut, & ipſum intelligere. cum ergo non ponat mutationem in obiecto, à Deo remouenda non eſt, ob illius immutabilitatem.

4. Præterea, actio, ſecundum ſuam cauſalitatem, & rationem, eſt prior paſſione: paſſio enim eſt illatio, effectusq; actionis. ſed creatio actio, eſt actio: prior ergo eſt actione, paſſione. Sane, idem eſt ordo fundamentorum, & relationũ; ſed diuinarum relationum fundamentum, ipſarum fundamenta crea-

5. turarum præcedit: ergo quod prius. Adde relationes, alteri conuenientes; quatenus cauſales, effectuum relationibus; quatenus huiuſmodi ſunt, priores cenſentur: cauſa enim prior eſt effectu; ſed aliquæ relationes Dei, ad creaturam, vtpote, creatio, cõſeruatio, & huiuſmodi, cauſales ſunt. ergo: creatio enim actio, eſt Deus, ad ipſum igitur ſubſtantialiter Dei ad creaturam relationes referuntur, quæ præcedunt relationes creaturarum: ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, quamuis creatura à Deo, per actum æ-

1. ternum in eſſe poſſit poni, ſiue conſtitui; non tamen de nouo per intellectionem diuinam, quemadmodum, nec ipſa quoque intellectio diuina noua eſſe poteſt: poteſt enim Deus de nouo aliquid creare, non autem noui aliquid intelligere. reſpectus ergo rationis, diuinam intellectionem concomitans, nouus eſſe non poteſt. Ad primam confirmationem, dico non eſſe ſimile, etenim, intellectus creatus, cum ſit nouus, & naturæ mutabilis; poteſt huiuſmodi reſpectus componere, qui profecto diuino intellectui, ob illius ſimplicitatem, immutabilitatemque conuenire non poſſunt. Ad 2. dico, oportere omnia illa poni, ſaltem de nouo non eſſe, in eſſe intellecto: quidquid n. Deus intelligit, ab æterno intelligit. quoad vero ad contingentia, non neceſſario. Ad 3. reſpectus rationis, ſi in Deo ſit formaliter, quod minime placet; mutationem compoſitionemq; indicat neceſſario, ſi nouus extiterit, ob nouitatem plane actus, quem ipſe conſequitur. Ad 4. confirm. dico, quod relationis creantis, vel creaturæ, terminus per ſe ſit eſſe reale creaturæ futurum quidem, aut præſens, vel præteritum, non extra profecto intellectum, ideo nouum eſſe non poteſt, nec

Reſpectus rationis nõ eſt in Deo.

etiam debet: manet ſiquidem in eſſe intellecto, ſeu comparatiuo ipſius intellectus comparantis. Ad 2. quamuis non ſit aliquis in actu, ſeu in effectu ſeruus, qui in dominum actu habeat, & è conuerſo; alicui tamen relatio rationis domini, reſpectu alicuius, quod actu æternum non eſt; ſed in eſſe cognito tantum ab æterno competere poteſt. hoc modo, Deus, dominus dicitur ab æterno: & creatura, ſerua, ſiue ſeruituti ſubdita. vel dicitur dominus de nouo per accidens, reſpectu ſecundi termini, vt dixi. Ad primam confirmationem de ſimilitudine numi, dico, illud fieri poſſe, quia per voluntatem diſponitur mutabilem, quod re vera in Deum nõ cadit, qui eſt omnibus modis immutabilis: ſi enim hoc eſſet in Deo, neceſſario mutaretur; ſicuti, ſi numus de nouo per proprium actum precium fieret; mutationi vtique ſubderetur, ex quo patet, exemplum non eſſe ſimile omnino. Ad 2. confirmationem, impoſſibile quoddam ingerit, vixque intellectu dignum: in productione namque, in qua productum, eſſe ſimpliciter, atque ſubſtantiale recipit, actiuæ, atque paſſiuæ productiones, in eodem, ſiue eodem fundamento realiter eſſe, eſt impoſſibile: aliqui idem productum, ſeipſum pro duceret: quod plane Auguſtinus reprehendit. ſed per creationem, aliquid accipit eſſe ſimpliciter. quare, vt idem ſuppoſitum creatum, actiuam, atque paſſiuam creationem habeat, videtur omnino impoſſibile eſſe. Amplius, relatio, quæ non eſt motus, neque mutatio, neque actio de genere actio-

nis, de qua loquitur philoſophus, in agente ſolummodo 2.

conſtituenda eſt. ſed creatio, actio eſt huiuſmodi: ergo eſt

tantum in agente. Iterum, actio, quæ non dependet à termi- 3.

no producto, nec ab aliquo ipſius; natura vtique prior illo, ac quolibet illius, dicenda eſt; ſed creatio actio, eſt huiuſmodi: ergo &c. Profecto, ſi opinio illa vera eſſet; abſque dubio, creatura, creatrix eſſentia, atque domina diceretur: in quocunque enim formaliter creatio eſt, dominium plane illi concedendum eſt: atq; ita creatura, & domina eſſet, & creatrix: quod certe abſurdum eſt, atque impoſſibile. Ad Ariſtot. autem authoritatem dico, illum loqui de actione quæ non eſt de genere actionis; ſed de actione potius eo modo, quo aliquando terminus actionis, actio vocatur; ſic etiam generationis terminus, generatio, vel non eſt audiendus. Ad illud Auguſtini, non eſt ſimile de relatione, & mutatione; etenim, quamuis in Deo nulla ſit mutatio, poteſt tamen eſſe aliqua, ad creaturam relatio. Ad illud de vrina, negatur quoq; ſimilitudo: ſanitas enim formaliter eſt in animali. proinde ſi actio creatio eſſet in creatura formaliter; creatura quoque formaliter eſſet creatrix q; eſt impoſſibile, & abſurdũ: ergo

q; prius. Ad 3. licet creatura, & ſua relatio realis ad Deũ in re, 3.

atque in effectu noua ſit; eſt tamen antiqua in eſſe intellecto. Quamobrem, relatio Dei ad creaturam, relationi reali creaturæ, ad Deũ nequaquam opponitur formaliter. Sane, non ſatis eſt probabile, relationẽ rationis, & realem oppoſitione relatiua, formaliter opponi: non ſunt enim ſimul natura. Ad confirmationem dico, reſpectum rationis, mutationem aliquam oſtendere. ſiue illius, cui formaliter conuenit, ſiue alterius. Quare, ſi reſpectus rationis Deo attribuatur, aut mutatio erit in intellectu creato, huiuſmodi reſpectum negociante, aut in intellectu diuino; non quidem in intellectu diui-

no: ergo in intellectui creato erit attribuenda. Ad 4. quamuis 4.

actio de genere actionis, quæ eſt cauſalis, atque realis reſpectus paſſionis, ipſa ſit paſſione prior, non tamen ipſa creatio: non enim eſt reſpectus realis, nec actio de genere actionis. Ad confirmationem, negatur maior: poſſunt ſiquidem interdum eſſe fundamenta, vtpote prius, & poſterius natura, ſine relationibus ſimul natura exiſtentibus; quemadmodum in relationibus cauſæ, & cauſati clariſſime videre licet. Quare, etſi iſtarum relationum fundamentum in Deo vtiq;

prius ſit; non opus eſt tamen relationes ſimiliter ſe habere.

Ad 5. patet ſolutio: maior n. falſa eſt: licet enim cauſa prior 5.

ſit; relatio tamen poteſt eſſe poſterior, ſi fuerit relatio rationis, & relatio effectus, relatio cauſalis. Ad cõfirmationẽ dico, minorẽ falſam eſſe: ens namq; rationis nõ eſt idẽ ſubſtantialiter cum ente reali. hæc quidem dicta ſunt de relatione rationis, quam inter Deum, & creaturam aliqui ſtatuere conantur. Verum, quia creationis, actionisque meminimus, operæprecium me facturum putaui, ſi de huiuſmodi negotio nonnulla diſputando contexero, quæ huic certe ſpeculationi, & congrue ſunt: & multum profutura eſſe cenſui.

De relationibus.

Deus ab æterno dominus.

1. Trin. c. 11. 2.

Creatio actio non eſt in creatura.

In Deum non cadit mutatio ſed relatio.

QVAESTIONIS QVINTAE

CAP. I.

Actio quomodo diuinis competat.

Actio multiplex. QVoniam noſtro inſtitutum deſtuit de actiona loqui,
otimum quidam multiplicem illius nominis ſen-
ſum adducere oportet, vt tandem ad rei veritatem
pertingamus, euulſis à noſtro negotio extraneis
ſentibus, atque peregrinis nominibus excluſis. Actio inter-
dum ſignificat ſubſtantiam, teſte Auguſt. *Anima*, inquit, *ſt-*
14. Trin. 4. *pſam agit, atque mouet, & viuit ſemper*, ſcilicet habitualiter, vt-
pute habens eſſentiam ſibi præſentem, qua poteſt ſeipſam
cognoſcere: intelligere præterea, & velle actiones ſunt, quæ
ad qualitatis genus pertinent. productio inſuper actiua, quæ
ſub relationis genere continetur, actio nominatur. poſtre-
mo, mouere propriè actio dicitur de genere actionis: Deus
autem cum ſeipſum ſciat, & velit, dubium nullum eſſe po-
teſt; quin huiuſmodi habeat actiones, in quo etiam inueni-
tur productio actiua, vtpote generatio, & ſpiratio actiua; quæ
etſi non ſint de genere relationis, ſuas tamen retinent ratio-
Quænam actio non ſit in Deo. nes formales. De actione autem propriè dicta, quæ paſſum
reſpicit; an in Deum cadat necne, nonnulli addubitarunt, ve-
rumtamen, rationi magis conſonum eſt, vt illam à Deo re-
1. moueamus omnino. ſiquidem in quo actio huiuſmodi in-
uenitur, & paſſio ſimiliter: talis namque actio, paſſum intue-
tur, & ſpectat. ſed in Deo non eſt paſſio, aut pati, nec ergo hu-
iuſmodi actio. Deinde, patiens ex ſui natura, imperfectionē
2. ſonat; ſed in Deum non cadit imperfectio nec ergo patiens.
3. Porro, vbi eſt verum agens, & verum patiens ſit, neceſſari-
um eſt: Deus igitur, quantum ad intra non eſt propriè agens.
Sane, vbi eſt actio, ibi eſt & receptio: ſed in Deo non eſt rece-
ptio: derogaretur enim diuinæ maieſtati, quod enim aliquid
4. recipit, non eſt abſolute perfectum, ergo quod prius. Deniq;
actio propriè intellecta, atque paſſio, in aliquo ſine muta-
tione eſſe non poſſunt: at, in Deum nulla cadit mutatio: er-
go, nec huiuſmodi actio, Quod ſi dixeris, in diuinis eſſe ge-
nerationem paſſiuam: ergo & paſſionem, atque actionem &
receptionem. Reſpondeo, quod idem ſit in diuinis, filium
à patre eſſe recipere; ac filium originari, ſiue originem haba-
re à patre, idcirco, paſſio impropriè accipitur, & æquiuoce,
Actio eſt aliquid reſpectiuum. quia nimirum virtus productiua, actiua dicitur; ideo eius
correlatiua, paſſiua nuncupatur. Ex hoc etiam intelligimus
cauſam, ob quam in diuinis non ſit actio huiuſmodi, & paſ-
ſio, bene tamen productio, & produci: actio namque quæ-
1. dam impreſſio eſt, quæ ſubſiſtenti repugnat, atque obſiſtit;
productio autem diuina, ſubſiſtens producit. Ex his etiam
2. licet colligere actionem eſſe aliquid reſpectiuum, non autem
abſolutum; abſolutum plane, per aliud quidditatiue nequa-
quam diffiniri poteſt. ſed actio diffinitur per paſſum: actio
igitur, reſpectum dicit, atque annuntiat. Omnis præterea for-
ma abſoluta, quæ in ſubiecto ab agente naturali producitur;
illa profecto, actione de genere actionis producatur, neceſ-
ſum eſt. Quare, ſi actio eſſet forma abſoluta; ſic etiam eſſet
3. producenda, atque ita, actionis eſſet actio. Amplius, agens in
quantum agens, eſt ad aliquid. ergo actio eſt forma reſpecti-
Actio tranſiens duplex. ua. Tenet conſeq. hoc namque mutuat agens, ab ipſa actio-
ne. itaque, actio eſt reſpectus intrinſecus aduenient, non au-
tem quid abſolutum. Sed dicet aliquis, ſi actio tranſiens ſit in
diuinis, an tantum actio immanans? Sane, actio tranſiens ad
aliquod extrinſecum determinatur, quod profecto duplex
Actio de genere actiuum. eſt, ſubiectum ſcilicet, vel productum. vnde actio; quatenus
paſſum reſpicit, eſt actio de genere actionis, quæ reuera in
Deum ad intra cadere non poteſt cum nullum ſit ibi paſſum:
nec etiam ad extra, Deo ineſt formaliter. ſed denominatio-
ne extrinſeca tantum. at, ſi actio tranſiens, reſpectus tantum-
modo extrinſecos reſpicit; illorum profecto gratia, nulla
erit in Deo actio formaliter ponenda, quippe, cum nulla in
Deo ſit relatio formaliter actualis, quia ad creaturam refe-
ratur; nec etiam reſpectu generationis, & ſpirationis: produ-
ctio enim diuina non eſt actio tranſiens; quia ad ſolam ſpe-
In Deo non eſt actio tranſiens. ctat actionem de genere actionis. Itaque, in Deo nullo mo-
do eſt actio tranſiens, ſed immanans tantum. Sunt autem
Species actionum varia. multæ actionum ſpecies: nam quædam dicitur, abiiciens,
vtpote calefactio, quæ frigiditatem aquæ connaturalem abii-
cit, atque expellit. alia eſt perfectio: perficit enim ſubie-
ctum, ſicuti viſio perficit videntem. alia ad relationis genus
Actio immanens, & tranſiens quomodo differunt. attinet, vt dicere, ſpirare, atque producere. aliæ ſunt imma-
nantes, vt intelligere, & velle. aliæ vero tranſeuntes, vt im-
primare, & creare: modo nobis videndum eſt quid interſit,
aut diſcriminis ſit inter huiuſmodi actiones. Profecto, actio
immanens, eſt ſubiectiua in agente, à quo producitur: per-
fectio autem eſt ſubiectiue in eo, cuius eſt perfectio. ſed actio
1. immanens, eſt perfectio agentis, vt contemplatio contem-
2. plantis: igitur, eſt ſubiectiue in agente. Deinde, per actio-
nem immanentem ex natura ſui non immutatur obiectum
circa quod eſt: video enim ſiue intelligo lapidem, ſine lapi-
dis mutatione: per tranſeuntem vero, ſemper immutatur
ſubiectum, atque aliquid de nouo admittit, vel nanciſcitur,
vtpote qualitatem, vel quantitatem, aut locum, denique vel
formam ſubſtantialem. Ad hæc, per actionē immanentem,
3. non ſemper producitur aliquod ab operatione diſtinctum,
vt videre præciſe, aut imaginari, aut velle, aut deſiderare;
tametſi per actum intelligendi, producatur conceptus, &
per frequentatos actus ſpeculandi, habitus ſpeculatiuus, &
per frequentatos actus morales, habitus moralis. at,
per actionem tranſeuntem ſemper producitur aliquid diſ-
tinctum; idque dupliciter: nam interdum manet, opus poſt
operationem, vt domus & huiuſmodi, aliquando vero ma-
net operatione manente, atque perdurante, vt ſonus, vox, &
huiuſmodi. In Deo autem eſſe actiones immanentes, patet
ſatis: Deus enim eſt intelligens & volens: ſed intelligere, &
velle ſunt operationes immanentes: igitur in Deo ſunt hu- *In Deo ſunt actiones immanentes.*
iuſmodi actiones. Itaque actiones immanentes vniuerſali-
ter illæ ſunt, quæ ex ſeipſis aliquem terminum non reſpici-
unt: tranſeuntes vero ad aliquem terminum contendunt,
tranſeuntq; terminanue intelligendo.

CAP. II.

Actionem de genere actionis in Deo eſſe, & actiones immanentes non ita differre, argumentis probatur.

IN quocunque inuenitur principium productiuum, 1.
imprimens aliquid in aliquo ſibi, abſque dubio,
veram actionem inueniri, neceſſarium eſt: propria
enim actio, eſt quædam impreſſio. ſed in diuinis
pater imprimit ſuæ eſſentiæ, vel naturæ, generationem paſſi-
uam; igitur, in diuinis eſt actio de genere actionis. Item, 2.
quando aliquid poſterius natura, ab alio, aliquid habet,
quam illud ſit, per actionem certe de genere actionis, illud
habere videtur: ſed filius eſt prior attributis, quippe, cum
illa ſibi communicentur, poſterius ergo habet attributa
quam ipſe ſit: in Deo ergo eſt vere actio de genere actionis.
Sane, aliquod agens, ſine actione agere, eſt impoſſibile. ſed
Deus agit ad extra, creaturam cudendo & conſeruando, &
ad intra, perſonas producendo, & vbique producit agendo:
igitur, habet actionem de genere actionis. Profecto, produ-
ctio, & actio ſunt inſeparabilia: ſed productio eſt in Deo. er-
go, & actio. ſi enim ſeparari poſſent; Deus vtique illas in
creaturis ſepararet, quod reuera inconueniens reputatur: er- 3.
go quod prius. Amplius, vbi operationes ſunt fines, & non
aliquod extrinſecum; ibi profecto per actionem tranſeun-
tem non producitur aliquod diſtinctum, ſed in quibuſdam
artibus, authore philoſoph. 1. eth. cap. 1. operationes ſunt fi-
nes, & non aliquod operatum, atq; vt Commentator exem-
plis oſtendit, de arte ſaltandi, & cytharizandi, philoſophi
ſententia intelligi poteſt: male ergo, differentia inter actio-
nem immanentem, & tranſeuntem ſuperius annotata eſt.
Ad hæc, inter actionem immanantem, & tranſeuntem, hæc 4.
à philoſopho *9. eth. com. 16.* aſſignatur communis differen-
tia, quod illa præter actionem nihil operati habeat; hæc au-
tem præter actionem, aliquod operatum: igitur, ab actione
immanente nihil producitur; quod tamē ſuperius approba-
batur. Item, nihil diſcriminis inter immanentē, & tranſeun-
tem actionem eſſe videtur, aut profecto non illud, quod ſu-
perius annotatur: quod clariſſime patet. Sane, ſi illa eſt actio
tranſiens, quæ in terminum tendit, igitur actio immanens,
eſt actio tranſiens Tenet conſeq. velle enim, bonum intua-
tur ſcilicet obiectum pro termino igitur eſt actio tranſiens:
intelligere præterea, eſt ſubiectum recipiens, nempe intelle-
ctum poſſibilem. actio inſuper fundamentalis, non erit
actio tranſiens. deniq; motus ex ſua ratione for-
mali, ſubiectum non reſpicit, quippe, qui
ſine ſubiecto intelligi po-
teſt; Ergo.

De actione & paſſione.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, impreſſio ad recipiens, non autem ad fundamentum reſpicit: nam recipiens, & receptum ſemper diſtinguuntur realiter, non autem fundamentum, & quod fundatur. vnde quamuis in diuinis ſit productio, non tamen ibi eſt impreſſio; quia ſcilicet, non eſt receptio: ibi namque receptio eſt; vbi plane non eſt

Attributa fundantur in eſſentia diuina.

2. plena, atque abſoluta perfectio. Ad 2. negatur maior: ſiquidem attributa fundantur potius, quam imprimuntur eſſentiæ. vnde quamuis fundamentum, natura id, quod fundatur præcedat, nequaquam illud recipere dicendum eſt: impreſſio enim, & receptio à diuinis quam longiſſime abſunt. Ad primam & ſecundam confirmationem dico Deum producere, non per actionem, quæ eſt de genere actionis; ideo nihil concludit. pro doctio præterea, quamuis abſtrahat in diuinis, ab actione; non tamen in agente creato: formam enim à materia ſeparatam producere nequit.

3. Ad 3. philoſophi ſententia ita intelligenda eſt: operationes in quibusdam artibus ſunt fines; non aliquod operatum: hoc eſt, quæ poſt actionem non remanent, vt ſaltatio, & cytarizatio, pro nihilo habentur, non autem intendit aſſerere, per huiuſmodi artem, nihil produci diſtinctum.

4. Ad 4. philoſophus non negat operatum aliquod non produci per actionem immanentem, alioqui aduerſus ſe pugnaret: nam tex. 14. hoc determinauit; quoſdam ſcilicet habitus ex frequentatis actibus haberi, atque fieri; ſed hoc potius negare intendit, aliquod ſcilicet operatum per actionem immanentem produci; quod tamen illius non ſit perfectio, & vltimus finis; ſicuti in actione tranſeunte videre poſſumus. omnis ſiquidem operatio tranſiens, aliquod habet operatum, ad quod profecto,

Operatum eſt operationis perfectio.

velut ad vltimum finem, & complementum ordinatur, quod certe ipſa actione, operatione qua præſtantius eſt: ſanitas namque, ſanatione potior eſt, & ædificatione, domus. operatio autem immanens, aut non habet aliquod operatum, vt patet in actu ſentiendi, aut non eſt finis, & illius complementum; ſed potius ad conſimilem, atque perfectiorem actionem ordinatur: vt iuſtitia, ad actus iuſtitiæ, & alia quæcunque ad conſimiles, melioresque actus operandi, atque agendi.

5. Ad 5. dico, valde non reſpicere bonum, vt productum, neque vt paſſum: hoc enim intereſt actionis tranſeuntis; ſic etiam intelligere ex ſua formali ratione, ſubiectum nequaquam reſpicit. De actione aũt fundamentali, id dicendum eſſe cenſeo, quod quamuis non reſpiciat terminũ formalem actualiter exiſtẽtem; bene tamen aliquod paſſum intuetur, atque obſeruat: vt, illuminatiuitas, illuminabile, & ſimilia huiuſmodi multa. Cum autem dicis: motum neceſſario reſpicere terminum ad quem, dico actionem tranſeuntem ex ſua ratione formali id reſpicere: non autem productum, ideo nihil legitime concludere poteſt. Quid ergo ſit actio immanens, & tranſiens, & quomodo ab inuicem diſtinguantur, quæque actio ſit in diuinis, breuiter dixi, ad alia properando, quæ ſunt conſiderationis eiuſdem.

CAP. IV.

Actio tranſiens eſt in paſſo ſubiectiue.

ACtio, interdum pro forma cauſata ab agente intelligitur, & à paſſo acquiſita; quemadmodum calefactio actiua ſumpta, eſt ipſemet calor, realiter cauſatus ab agente in paſſo. interdum vero eſt reſpectus

Actio quomodo eſt in paſſo.

realis, quem habet agens ad paſſum. Itaque primo modo, actio eſt in paſſo, ſecundo vero, in agente. Profecto, tam motus, quam actio, vel paſſio in eo plane ſunt, quod agitur; hoc eſt in mobili, & patiente: ſonus enim & auditio ſunt in organo auditus; quia nimirum actus actiui, & paſſiui ſit in

1. patiente, & non in agente, & mouente. Nam ſi motus, & actio eſſent in mouente; profecto omne mouens, neceſſario moueretur, omnis ſiquidem motus eſt in mobili; ſed actio tranſiens eſt quidam motus: igitur, eſt in patiente, & non in agente: actio namque & paſſio ſunt vnus motus ſubiecto, ratione vero diſtinguuntur: illa ſane eſt ab agente, hæc vero in patiente. Deinde, illud, quod in aliquo recipitur, in eo;

2. ſine dubio, eſt ſubiectiue, in quo recipitur. ſed actio tranſiens recipitur in patiente: doctio namque licet ſit actus docentis; continuus tamen tendit in diſcipulum: igitur, actio ſubiectiua eſt in patiente. Ad hæc

De actione & paſſione. 3. 4.

omnis actualitas, eſt ſubiectiue in eo, cuius eſt actualitas; ſed actio tranſiens eſt actualitas patientis, cũ ſit eius perfectio: ergo quod prius. Item, illud accidens, quod eſt in aliquo ſubiectiue, compoſitionem vtique cum illo facit; ſed actio tranſiens, non cõponit, ſiue cõpoſitionem facit cum agente: nam quod attribuitur alicui, vt ab eo, in aliud procedens; reuera non facit compoſitionem cum eo. ſed talis eſt actio cum agente: ergo quod prius: actio enim non eſt motus proprie, ſed methaphorice. proinde, de novo exiens mutari dicitur: hoc autem fieri non poſſet, ſi actio, aliquid eſſet in ſubiecto manens. hac etiam ratione, ad relationem non eſt motus;

Ad relationem non eſt motus.

quia ſcilicet ſine aliqua mutatione eius, quod ad aliud refertur, ex ſola alterius mutatione, relatio deſinere poteſt. Præ- 5.

terea, omnis perfectio eſt in eo, cuius eſt perfectio formaliter: perfectio enim formam ſequitur. ſed actio eſt perfectio patientis quia eſt actio tranſiens in aliud: ergo eſt in patiente. 6.

Item, omne accidens eſt principium formale ſui ſubiecti: eſt enim forma accidentalis, & non alij ſui ſubiecti. ſed actio non eſt principium formale agentis; ſed potius agens eſt principium actionis effectiuum: igitur, actio tranſiens eſt ſubiectiue in patiente. Præterea, quod fluit ab aliquo, eſt ſub- 7.

iectiue in eo, quod huiuſmodi fluxum recipit. ſed actio eſt fluxus agentis in patientem: igitur, actio tranſiens non in agente eſt, ſed in patiente potius.

Quod actio non ſit in agente.

Reuera, ſi actio primo modo ſumpta, ſubiectiue eſſet in agente; aut hoc eſſet per aliquam potentiam actiuam, aut per aliquem actum abſolutum, acquiſitum in agente: non primo modo; quia potentia actiua agentis non eſt actio, aliter agens, continue ageret; præſto enim eſt illi ſemper potentia agendi, quod eſt falſum. nec etiam ſecundo modo: illud enim in quo aliquid fit, in eo quod tale, rationem facti ſubit, non autem agenti: ſed ſi in agente, dum agit, actus aliquis abſolutus acquiritur; tunc profecto agens, ſaltem ſubiectiue erit actum, quod implicat plane contradictionem: nam ſicut mouens, motio, ita certe agens, in eo quod agens, opponitur acto. Præterea, in quocunque eſt mutatio, eſt mutatio, vel motus; quatenus eſt huiuſmodi; mutari enim neceſſe eſt, atque moueri. ſi aliquis ergo actus abſolutus acquiratur in agente de nouo, dum agit; erit plane in agente aliqua mutatio, vel motus. igitur, agens, quatenus eſt agens, mutabitur, quod eſt impoſſibile: actio ergo tranſiens eſt in patiente. vnde philoſophus. *Neque, inquit, actum alterius in altero eſſe, inconueniens eſt: eſt enim doctio actus docentis: in quodam enim, &c.* 3. Phyſ. 20.

Quam ob cauſam dicit Commentator, non eſſe inopinabile, actionem agentis, eſſe in alio: per ſe enim manifeſtum eſt, doctrinam eſſe actionem agentis, & in alio eſſe. vnde, ſi aliquod agens ſit, actione non tranſeunte in aliud; ſed in ſeipſum, actio quidem eſt ſubiectiue in agente, non in eo, quod agens; ſed potius in eo quod patiens. Quare, actio tranſiens non eſt ſubiectiue in agente, velut in quo; ſed à quo potius, idque cauſatiue.

Quomodo actio ſit in agente.

At, ſi actio tranſiens, reſpectum ad paſſum dicat agentis; procul dubio, eſt ſubiectiue tantum in agente: in quocunque n. eſt fundamentum reſpectus; in eodem ſubiectiue vtique erit reſpectus, relatio ſiquidem, & fundamentum, aut ſunt propemodum idem aut vnum, alteri oritur, atque ex conſequenti: vbi eſt vnum ſubiectiue; erit etiam, & alterum. ſed reſpectus agentis ad paſſum fundamentum, eſt potentia actiua agentis, quæ ſubiectiue eſt in agente: ergo, & actio hoc modo ſumpta in agente dicitur eſſe.

Soluuntur primæ rationes.

Cæterum, quibus priores rationes non placent, ita reſpondere conſueuerunt, & ad primam quidem ſic: Actio, inquiunt, ibi intelligitur conſecutiue, pro actione vtique producta, ſiue producenda, non autem pro actione eſſentiali. ſonatio enim, tantummodo, ſecundum ſpeciem ſoni in organo receptam, non autem ſecundum eſſe reale eſt ſubiectiue in aure audientis: actio ergo eſſentialiter eſt in agente, conſecutiue vero in patiente, hoc eſt: illud, quod conſecutiue cauſatur ab agente, per mediam actionem, eſt in patiente.

Actio eſt in agente eſſentialiter, conſecutiue in patiente.

quando ergo infertur, ſi actio eſt in agente; ergo motus eſt in mouente: dico, actionem naturalem, quæ eſt cum tranſmutatione, non ſine motu eſſe; ipſam tamen eſſentialiter non eſſe ipſummet motum: actio enim intellecta pro eo, quod per actionem producitur, recipiturque in paſſo, eſt cum motu alterationis, atque ſubiectiue in patiente; idcirco non licet inferre, omne agens, neceſſario moueri. Ad 2. eadem facilitate ratio ſecunda ſoluitur, conſecutiue namque, non autem eſſentialiter actio eſt in patiente: non ergo illa actio in patiente, ſicuti in ſubiecto recipitur; ſed potius, ſicut cauſa in ſuo quodam effectu. Ad 3. hac certe ratione, actio tranſiens, actualitas nominatur patientis; quia nimirum id, quod per talem producitur actionem, ſubiectiue eſt forma recepta in patiente; ad hoc autem

non

De actione & paſſione. non licet aſſerere actionem eſſentialiter eſſe in patiente. Ad
4. actio dupliciter conſiderari poteſt: aut certe ſecundum
modum ſignificandi, atque ita non eſt in agente, ſed ſicut ab
4. agente. Aut ſecundum rem ſignificatam; & ſic ſubiectiue eſt
5. in agente. Ad 5. hac de cauſa patientis perfectio actio dici-
tur; quia id, quod per actionem cauſatur, velut forma, in pa-
6. tiente recipitur, non quia actio eſſentialiter ſit in patiente.
Ad 6. quamuis actio ſecundum rem ſignificatam ſit princi-
pium informandi, quo agens formaliter agere dicitur; ſecun-
dum autem modum ſignificandi, non eſt actionis principium.
7. Ad 7. ſicut actio pro forma, quæ per actionem ab agente pro-
ducitur in paſſo, intellecta eſt, inſtar effectus à cauſa proce-
dentis, ſic ab agente influit in paſſum; non ſic autem ſe ha-
bet actio eſſentialiter conſiderata: ſic enim non ſuſcipitur in
paſſo, vt accidens in ſubiecto, ſed potius vt cauſa in ſuo ef-
Actionum immanentis, & tranſeuntis diſcrimen. fectu. Ex his ergo bene intellectis, ſoluuntur cætera argu-
menta: hac diſtinctione obſeruata, atque recte intellecta. Re-
uera actio immanens a tranſeunte, id certe diſcriminis ha-
bere videtur, quod ſcilicet id, quod ab huiuſmodi actione cau-
ſatur, communiter in ſubiecto maneat; quod vero à tranſe-
unte producitur, in aliud tranſeat, atque migret, vt calor ab
igne, ſiue à calefactione; vtraque tamen actio eſſentialiter eſt
in agente: tranſiens vero, conſecutiue eſt in patiente; hoc
eſt, forma producta per actionem, in paſſo recipitur. Hanc
ſane ſententiam, & philoſophi doctrinæ, & rectæ rationi
conformem, atque veram eſſe aſſirmo: pro cuius veritate
ſtatuenda, corroborandaque, nonnulla argumenta adducere
curaui, vt vnuſquiſque pro ſuo libitu, atque voluntate, acci-
pere poſſit.

CAP. V.

Actionem tranſeuntem eſſentialiter eſſe in agente, conſecutiue vero in patiente.

1. QVælibet perfectio in eo, cuius eſt profecto, inuenia-
tur, neceſſe eſt. ſed actio eſſentialiter intellecta, eſt
perfectio agentis, vt intellectio intelligentis, & volitio
volentis, calefactio quoque, & doctio, & quæ ſunt his
2. ſimilia, non autem ipſa producta, quæ recipitur in paſſo: igi-
tur actio tranſiens, eſſentialiter accepta, eſt in agente. Dein-
de, relatio eſt in eodem ſubiectiue cum ſuo proximo funda-
mento, vt dixi: ſed relatio, cuius fundamentum eſt actio
tranſiens, eſt ſubiectiue in agente; velut paternitas in patre
generante, & relatio calefacientis, in calefaciente. actio ergo
3. tranſiens, ſubiectiue eſt in agente. Ad hæc, omnis forma exi-
ſtens in aliquo ſubiectiue ipſum denominat: ſed actio non
denominat patiens; non ergo ſubiectiue eſt in patien-
te. Profecto, ſi actio ſubiectiua eſſet in patiente; ab illa vtique
nomen acciperet, idque denominatione intrinſeca: deno-
minatio enim intrinſeca à forma inhærente proficiſcitur;
ſed hoc nequaquam patiens ab actione ſortitur. actio ergo
4. eſt ſubiectiue in agente. Item, cuius eſt potentia; eiuſdem et-
iam eſt operatio: ipſa enim à potentia proficiſcitur, atque
Obiectiones. emanat. ſi ergo operatio tranſiens, ſubiectiue eſt in paſſo, in
ipſo quoque erit actiua potentia, quod eſt abſurdum. Sed di-
1. cet aliquis, actio, & terminus actionis, ſunt idem realiter. ſed
terminus actionis, eſt realiter in patiente, ergo & actio. Ma-
ioris autem veritas ſic probari poteſt. nam ſi actio, atque illi-
us terminus, non eſſent idem realiter, in actionibus plane,
proceſſus fieret in infinitum: actio enim quæ differret à ter-
mino, aut eſſet principium actiuum, aut principij effectus
actiui; non primum quidem. alioqui actiuo principio poſi-
to, ſemper poneretur actio, quod eſt falſum: eſt ergo actio
actiui principij effectus: ſed quomodo eſt principij actiui ef-
fectus, ſine actione? atque ita in eandem incideremus abſur-
ditatem, vt ſcilicet in principio diximus, nempe in infinitum
procedere. Amplius, actio eſt cum motu, ſiue in motu, vt
dicit author ſex principiorum: Omnis, inquit, motus in a-
2. ctione firmabitur; ſed motus eſt in mobili 3 *phyſ.* ergo actio
Solutiones. eſt in patiente. Reſp. quod agens ſuam actionem producat,
1. non certe per aliquam mediam actionem, quippe, cum non
eo modo producatur, ſicuti id, quod producitur; ſed ſicut
id, quod producitur potius ex parte producentis: actio enim
non eſt id, quod producitur, ſed effectus principij actiui, id
2. eſt, potentiæ actiuæ, non quidem per aliam naturalem actio-
nem productus, ſed magis effectus quo. Ad 2. ad authorita-
tem illam dico: loqui quidem de actione, quæ eſt for-
3. ma ab agente producta, atque in paſſo recepta, ſicut paulo
ante annotauimus. Item, reſpectus oppoſiti non poſſunt
ſimul in eodem ſubiecto: ſed actio, & paſſio ſunt reſpectus op-
poſiti; vt generatio actiua, & generatio paſſiua; non poſ-
ſunt ergo eſſe in eodem ſubiecto; ſed actio erit in agente,
paſſio autem in patiente. hoc autem intelligendum eſt ſe-
cundum formam productam, conſecutiue ſcilicet; quia ni-
mirum à quo generatur, & qui generatur, non poteſt eſſe
idem. nam actus generandi actiuæ, & paſſiuæ potentiæ, pro
Auerrois. forma acceptus, in genito recipitur. Auerrois ſententia fu-
Contradictiones. it, actionem paſſionemque motum eſſe 9. *met com.* 9. 18. 20.
21. motus enim dicitur ob ordinem, quem habet ad termi- 1.
num ad quem. quare, vt ab agente illatus, actio: vt vero in 2.
paſſo receptus, paſſio nominatur. Verum huic obuiat ſen- 3.
tentiæ ſolis lumen, quo aer ſine motu illuminatur. Deus 4.
præterea in animam agit, ſine motu ſuam illi gratiam infun-
dendo. Voluntas inſuper, ſubito in ſe agit ſine motu; ſimili-
ter & intellectus agens. Denique, actio, & paſſio, motu, in
quo fundantur, posteriores eſſent, atque ita mouens non
diceretur agens, nec moueri, agere nec moueri ſimiliter pa-
ti: actio igitur non eſt in motu, ſed in agente eſſentialiter;
conſecutiue vero in paſſo, ſiue patiente. agens ſiquidem ad
paſſum refertur, relatione ſibi formaliter inhærente: nam
relatio, ſuo tantummodo fundamento eſſe largitur forma-
le; talis autem reſpectus ad genus actionis pertinet. In eo
præterea eſt formaliter actus, vt dixi, in quo eſt potentia ad
huiuſmodi actum: ſed in agente eſt potentia ad agendum,
hoc eſt, ipſa actiuitas. ergo & ipſum agere. Ex his ergo atque
ſimilibus, quid ad hanc quæſtionem dicendum ſit, manife-
ſtum eſſe puto; quamuis nonnulla videatur in huiuſmodi opi-
nionibus eſſe controuerſia. proinde vnuſquiſque abundet in
ſenſu ſuo, quemadmodum, & aliqui ſic abundare conſue-
uerunt, vt hæc obiicerem argumenta. Si actio eſt formali-
Argumenta contraria. ter in agente, inquiunt: igitur nullum agens, ſine ſui muta-
tione de nouo aliquid agere poterit; atque ita Deus in mun-
di creatione, aliquid noui paſſus eſt: quod eſt falſum. Præ- 1.
terea, omne agens, etiamſi phyſicum nequaquam extiterit, 2.
agendo pateretur, dum nouam, ſcilicet actionem reciperet.
Denique huiuſmodi actio eſſet immanens, non autem tranſi- 3.
ens. Reſp. & ad primum quidem, verum plane eſt, nullum *Solutio.*
agens, ſine ſui mutatione agere poſſe, actione noua ſibi for- 1.
maliter inhærente. at Deus noua non agit actione formali,
ſed fundamentali tantum, quæ eſt æterna. Et ſi dicas, nunc
autem agit, non autem prius; hoc certe denominatione ex-
trinſeca intelligendum eſt, ob relationem in creatura exi-
ſtentem. Ad 2. ſemper agens creatum patitur; non tamen 2.
phyſica paſſione. Ad 3. patet ſolutio ex dictis, quare dicatur 3.
actio tranſiens. Quomodo ergo actio tranſiens ſit in agente,
vel patiente, dixiſſe me puto.

QVAESTIONIS SEXTAE

CAP. I.

Relationes eſſe in diuinis.

EXpeditis, abſolutiſque relationibus, quæ inter Deum,
& creaturam eſſe dicuntur, additis præterea non-
nullis, quæ ad huius rei materiam ſpectare viſa
ſunt; adeſt tandem tempus, ad diuinas profecto re-
lationes accedendi, de quibus ſane pro tantæ rei maieſtate,
magna cum animi modeſtia nobis loquendum eſt. Porro in
diuinis, identitatem, diſtinctionem, æqualitatem, ſimilitudi- *Diſtinctio, identitas realitas, ſimilitudo.*
nemque inueniri, liquet ſatis: tum ex his, quæ in hoc ſecundo;
tum etiam ex his, quæ in primo libro dicta ſunt. Sane, in diui-
nis ſunt principia diſtinctiua, vtpote relationes originis; quia
vero vnum in ſubſtantia, facit idem in quantitate, æquale, in
qualitate autem ſimile, authore philoſopho 5. met. In diui-
nis autem, cum eadem ſit ſubſtantia; erit igitur eadem om-
nino quantitas virtutis, nempe eadem infinitas, atque attri- *Fundamentum remotum & propinquum relationum.*
buta. Cæterum, diuinarum relationum proximum funda-
mentum, eſt vnitas diuina: remotum vero, ſubſtantia, quan-
titas, qualitas, ſicut in Deo intelligi debent; quæ reuera non
prædicamentaliter ſed tranſcendenter ſumenda ſunt. Sunt
autem in diuinis relationes reales, quippe, quæ habeant fun- *Reales relationes in diuinis.*
damentum reale. terminum quoque realem. denique extrema
quoque realiter diſtincta, quæ ex natura extremorum, termi-
ni ſcilicet & fundamenti innaſcuntur, idque ſine opere in-
tellectus, vnum alteri comparantis: diſtinctio autem nullis
priorem locum obtinet: omnis enim alia relatio à diſtin-
ctione exordium habet, eiuſdem namque ad ſeipſum, non
eſt relatio realis. deinde eſt identitas, quia ſcilicet ſubſtantia
præcedit quantitatem, quæ eſt in diuinis modos eſſendi, id eſt
ipſa infinitas; & hæc quidem perfectiones attributales præce-
dit. In diuinis vero tot ſunt æqualitates, atque ſimilitudines; quot
ſunt attributa: nam quodlibet attributum ſuam habet magnitudinem,
in

De relationibus diuinis. in qua fundatur æqualitas, atque in quolibet etiam ipſorum, propria ſimilitudo ſundatur: non eſt autem eadem æqualitas numero in diuinis. ſiquidem quæ ſunt eadem numero eſſentialia ſunt, atque priora notionalibus; relationes autem communes, notionalibus poſteriores habentur. Itaque in diuinis relationes eſſe, omnino neceſſarium, eaſdemque reales: cum enim aliquid procedit à principio eiuſdem naturæ, tum procedens, tum id, à quo procedit in eodem ordine conueniant, neceſſe eſt, habeantque ad inuicem reſpectus reales: ſed in diuinis ſunt proceſſiones in identitate naturæ. igitur ſunt proceſſiones reales, realiter etiam ab inuicem diſtinctæ; *Relationes realiter diſtinguuntur ab inuicem.* in diuinis namque ſubſtantia continet vnitatem; relatio vero multiplicat trinitatem; ſi ergo relationes diuinæ non diſtinguerentur ab inuicem realiter; nec etiam perſonarum diuinarum trinitas eſſet realis, ſed rationis tantum, quod eſt impoſsibile. Profecto, quando aliquid attribuendum eſt alicui; omnia etiam, quæ ad illius rationem ſpectant, ſunt quoque illi attribuenda; ſed ad relationis rationem attinet, eſſe reſpectū vnius ad alterum, ſecundum quem certe, vnum alteri relatiue opponitur; ſed in Deo eſt realis relatio: igitur relatiua oppoſitio. quæ plane in ſui ratione, diſtinctionem includit. In Deo ergo eſt realis diſtinctio, ſecundum quidem rem relatiuam; *Quatuor relationes in diuinis.* non autem eſſentiam, in qua eſt ſumma vnitas. hæ autem relationes quatuor numerantur. ſiquidem relatio authore philoſopho 5. met. vel ſupra quantitatem fundatur; vt duplum, & dimidium, aut ſupra actionem, & paſsionem; vt pater & filius, dominus & ſeruus. *Relationes diuinæ ſuper actionē fundantur.* Cum autem in Deo non ſit quantitas: relationes ergo diuinæ ſuper actionem fundantur, ſecundum quam eſt proceſsio in Deo intrinſeca: duæ autem accipiuntur, ſecundum proceſsionem verbi vna; altera vero ſecundum proceſsionem voluntatis: ſecundum quamlibet autem, duæ ſunt oppoſitæ relationes accipiendæ, quarum vna eſt procedentis à principio; altera vero ipſius principij; paternitas, filiatio, ſpiratio, proceſsio. In viuentibus ſane perfectis, relatio principij generationis, paternitas appellatur; procedentis vero filiatio: proceſsio autem amoris, quemadmodum proprium nomen non habet, ſic etiam relationes, quæ ſecundū ipſam accipiuntur. Proinde principij huius proceſsionis relatio, ſpiratio, procedentis vero relatio, dicitur proceſsio; tametſi non ad relationes, ſed ad ipſas proceſsiones, vel origines hæc duo nomina ſpectent. Itaque, relationes diuinas huiuſmodi eſſe, & numero, & proprietate, ex ſupra poſitis manifeſtum eſſe puto. Sed contra prædicta non deſunt argumenta quæ ſequuntur.

CAP. II.

In diuinis relationes non eſſe, neque tot numero, & proprietate.

1. Q Vidquid eſt in Deo, de ipſo realiter prædicatur, authore Boetio de Trinit. *Cum quis, inquit, prædicamenta in diuinam vertit prædicationem, cuncta mutantur in ſubſtantiam, quæ prædicari poſſunt; ad aliquid vero omnino prædicari non poteſt*: ſed relatio non dicit ſubſtantiam, vtpote, quæ in diuinis ſit ſecundum rem reſpectiuam, non autem abſolutam: igitur relatio non eſt realiter in Deo. Sane, eius, quod eſt idem, ad id, quod eſt idem, eſt relatio rationis, & non realis; exigit enim extrema realia: ſed eodem authore, in eodem de Trinitate libro, ſimilis eſt relatio in trinitate pàtris ad filium, & vtriuſque ad ſpiritum ſanctum: in diuinis ergo relationes rationis, non autem
2. reales habentur, ſiue eſſe poſſunt. Deinde, Relatio, quæ Deo attribuitur. quatenus eſt creaturarum principium; non realis, ſed rationis eſt tantum, vt paulo ante dixi: igitur relationes diuinæ, ſunt relationes rationis. Tenet conſeq relatio enim paternitas, eſt relatio principium: ergo eſt relatio rationis. Profecto relationes, quæ intellectus operationem conſequuntur, rationis relationes dicendæ ſunt; ſed generatio in diuinis, ſecundum verbi proceſsionem, intelligibilis eſt; igitur paternitas, & filiatio in diuinis, ad relationes
3. rationis pertinent. Præterea, quæcunque vni, & eidem ſunt eadem, ſibimet ſunt eadem: ſed omnis relatio in Deo, eſt prorſus idem cum diuina eſſentia; relationes ergo ab inuicem realiter non diſtinguuntur: nam quemadmodum paternitas, & filiatio, à diuina eſſentia tantummodo ſecundum nominis rationem diſtinguuntur; ita plane bonitas, & potentia: ſed bonitatis, & potentiæ diuinæ. ob huius nominis diſtinctionem, non eſt neceſſaria aliqua diſtinctio realis: igitur paternitas à filiatione, realiter non diſtinguitur. Reuera, ſi in diuinis relatio realis, ſecundum originem

eſt intelligenda, vbi profecto vna relatio, ab alia, originem ſiue ortum non habet; ibi abſque dubio relationes ab inuicem realiter non diſtinguuntur: quod in diuinis eſſe, clariſsime intelligimus. ergo quod prius. Ad hæc, in diuinis 4.
ſunt plures relationes, quam quatuor: perperam ergo, quatuor tantummodo numerantur: nam relationes intelligentis ad intellectum, & volentis ad volitum, ſunt relationes reales in diuinis, neque ſub his continentur: non ſunt ergo tantum quatuor relationes reales in Deo. Reuera, relationes intelligibiles, authore Auicenna, multiplicantur in infinitum; ſed relationes reales in Deo, ſecundum proceſsionem verbi intelligibilem, accipiendæ ſunt: ſunt ergo in Deo infinitæ relationes reales. Item, ſicut in primo 5.
libro diffuſe copioſeque diſputando oſtendi, ideæ ſunt æternæ in mente diuina; igitur ſunt plures quam quatuor relationes in diuinis. Tenet conſeq. illæ enim cum ſint æternæ in mente, & reſpectum habeant ad creaturam; ſunt vtique relationes. ergo &c.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

A D 1. Reſp. Boetius à diuinis relationem nequaquam remouere voluit; ſed modum potius relationis. Verum quidem eſt relationem in Deo non eſſe per modum inhærentis, ſecundum propriam relationis rationem; eſt nihilominus per modum ad aliud ſe habentis. Ad confir. dico, Boetium relationes diuinas aſſimilare identitatis relationi, non quidem, quoad numerum; ſed quoad ſubſtantiæ vnitatem potius: relationes enim non ſunt idem numero, ſed eſſentia, ſiue ſubſtantia. Ad 1. *Relationes quomodo ſint in Deo.*
2. neg. ſimilitudo: proceſsiones enim diuinæ in eadem natura ſunt, creaturarum vero in diuerſa; ideo non eſt ſimile. 2.
Ad confir. ſimilitudinem veram eſſe dicimus in rebus, quæ ſolam intellectus operationem conſequuntur, non autem in rebus, quæ realiter diſtinguuntur. perſona ſiquidem procedens in diuinis, realiter diſtinguitur à perſona procedente: ideo non eſt ſimile. Ad 3. argumentum huiuſmodi 3.
valet, authore philoſopho 3. *phyſ.* in his certe, quæ tum re, tum etiam ratione, eadem ſunt; non autem in his, quæ ſola ratione differunt: nam vt ipſemet teſtatur, actio, & paſsio non ſunt omnino idem. quamuis ſit idem motus: in actione namque eſt motus, tanquam à quo motus in mobile proficiſcitur, in paſsione vero, velut in quo: vtpote quæ ab alio accipit motum. Quamobrem, & ſi paternitas, & filiatio, ſecundum rem cum diuina eſſentia ſint idem omnino; proprijs tamen rationibus, oppoſitos reſpectus præſeferentibus, diſtinguuntur. Ergo, &c. Ad confir. dico, verum eſſe proprie loquendo, relationes ab inuicem non oriri, atque proficiſci; ſecundum tamen proceſsionem alicuius ab alio, accipiuntur. Ad 4. Neg. anteced. & ad prob. dico id ve- 4.
ritatem habere, vbi intellectus & res intellecta diſtinguuntur, veluti ſcientiæ ad rem ſcitam, & volentis ad rem volitam: ſed quia in Deo intellectus, & res intellecta ſunt idem omnino, quippe qui ſeipſum intelligendo, intelligit omnia; & eadem ratione, voluntas & volitum: idcirco huiuſmodi relationes in Deo, reales nequaquā dicendæ ſunt: quemadmodum, nec relatio eiuſdem ad ſeipſum. Quæ autem ad verbum eſt relatio, realis eſt: intelligitur enim, vt procedens per actionem intelligibilem, non autem, vt res intellecta. Quando certe leonem intelligimus, id plane, quod ex re intellecta intellectus conſpicit, verbum vocatur. Ad confir. negatur ſimilitudo: Deus ſiquidem vno actu intelligit omnia; ideo in infinitum illius relationes augeri non poſſunt: ſecus autem eſt de actibus noſtris, quos profecto plures eſſe, neceſſe eſt, ob plura obiecta, quæ intelligimus. Ad 5. 5.
Verum quidem eſt ideales reſpectus à Deo cognitos eſſe; ob id tamen non ſunt in Deo plures relationes conſtituendæ; ſed aſſerendum eſt potius, Deum plures relationes cognoſcere. Ad confir. dico, æqualitatem, ſimilitudinem, in Deo eſſe relationes rationis. Quomodo ergo ſint quatuor relationes reales in diuinis, & quo etiam modo, nempe realiter ab inuicem diſtinguantur, iam dixi.

CAP. IV.

Notiones diuinæ ſunt quinque: innaſcibilitas, paternitas, filiatio, communis ſpiratio, proceſsio.

Q Voniam quidem de relationibus diuinis nonnulla dicta ſunt; deinde de notionibus diuinis aliqua dicentur. Notio eſt propria ratio perſonæ diuinæ cognoſcendæ, diuinæ autem perſonæ ſecundum *Quid ſit notio.*

De notionibus diuinis. originem multiplicantur, originis vero modi, duo profe-
ćto numerantur: alter ſcilicet, à quo alius, alter vero, qui ab
alio: ſecundum igitur hos duos modos, perſona innoteſce-
Originis modi duo. re poteſt: nihil ergo in diuinis notio eſſe poteſt, quod ad ori-
ginem non pertineat, aut ratio non ſit perſonæ innoteſcen-
dæ, ſi ſit tribus commune. Itaque notio eſt ratio realis, qua
diuina perſona innoteſcit: nulla præterea negatio extra ge-
nus dicta, de aliquo diuino ſuppoſito, non pertinens ad o-
Notio pertinet ad originem. riginem, notio dici poteſt. notio ſiquidem, aut aliquid ad
originem pertinens dicit, aut ex ſuo formali ſignificato o-
riginem ponit, aut ſaltem connotat, quamuis aliquam ne-
get originem, vt de ingenito patet. Itaque notio cum ſit ra-
Quinque notiones. tio innoteſcendi perſonam; id certe tum priuatiue, vel ne-
gatiue, tum etiam poſitiue fieri poteſt: priuatiue, inquam,
vt ingenitum, quæ eſt notio primæ perſonæ, negatque ab
ipſa ſcilicet notione, quamlibet productionem paſſiuam:
poſitiue vero perſona innoteſcit, quæ eſt ab alia, vel à qua
eſt alia. & is quidem ſecundus modus duplex; alter ſane ſe-
cundum naturam, ex quo conſurgit notio, quæ paternitas
appellatur: alter vero ſecundum voluntatem, ex quo fluit
Notio primaria. notio, quæ dicitur communis & actiua ſpiratio; primus
quoque modus ſimiliter ſe habet, quippe, qui duas notio-
nes contineat, nempe filiationem, atque paſſiuam ſpiratio-
nem: ſi enim proceſſio ſit ſecundum naturam, ſiue intelle-
ctum; filiatio: ſi vero ſecundum voluntatem, ſpiratio paſ-
ſiua nominatur. Adde, ingenitum, quod ad patris perſo-
nam proprie pertinet, & quinque notiones numerabis:
ſunt igitur quinque notiones in diuinis, ſcilicet innaſcibi-
Proprietates. litas, paternitas, filiatio, communis ſpiratio, & proceſſio,
ex quibus tantum quatuor relationes appellantur; ſiqui-
dem innaſcibilitas per reductionem relatio nominatur.
quatuor autem tantummodo proprietates ſunt: commu-
nis enim ſpiratio quia duabus perſonis conuenit, proprie-
Perſonales notiones tres. tas dicenda non eſt. notiones autem perſonales, id eſt, per-
ſonas conſtituentes, tres quidem numerantur, nempe pa-
ternitas, filiatio, proceſſio: innaſcibilitas namque, atque
communis ſpiratio; licet perſonarum notiones ſint, perſo-
Obiectiones. nales tamen dici non poſſunt. Sed dubitabit aliquis, ſi in-
naſcibilitas, eſt notio primæ perſonæ in diuinis: igitur ne-
1. gatio producendi actiue, ſecundum reuera omnem produ-
2. cendi modum intrinſecum, eſt notio Spiritus ſancti. Am-
Inſpirabilitas. plius, quemadmodum innaſcibilitas patris notio dicitur;
ita plane patris, ac filii notio, inſpirabilitas dicenda eſſet:
vterque enim ab aliquo non ſpiratur, ſicut pater à nullo gi-
gnitur, ſiue naſcitur. Quod ſi dixeris, inſpirabilitatem ſub
innaſcibilitate intelligi; id profecto in filii perſona veritatẽ
non habet, in quo innaſcibilitatem non eſſe clariſſime con-
ſtat: inſpirabilitas ergo, filii ſaltem notio dici poſſet. Ad
Ingenerabilitas. hæc ſi ſpiritus ſanctus non gignitur, ſed producitur; igitur
3. ingenerabilitas eſt notio Spiritus ſancti. Reſp. ad primum:
Solutiones. quoniam omnis productionis actiuæ negatio, eſt extra ge-
nus, nullumque ſibi determinat ens, ſed æque conuenit eſ-
1. ſentiæ, ac chymeræ, & ſpiritui ſancto; ideo ſpiritus ſancti
notio eſſe non poteſt: ingenitum autem, quoniam omnem
prorſus negat productionem paſſiuam, contrario modo
2. ſe habet. Ad 2. quoad patris pertinet perſonam inſpirabi-
litas, ſub innaſcibilitate comprehenditur; ideo notionum
numerum augere non valet: quoad vero ad filium ſpectat,
quia vnum tantummodo productionis modum negat; id-
circo nullius perſonæ notio appellatur: at enim productio-
nem paſſiuam nequaquam negat: perſona autem, cuius
notio eſt aliqua productionis negatio, eſt ſimpliciter abſo-
luta, & improducta, quod reuera per inſeparabilitatem fie-
ri non poteſt. quare, filius licet improductus dici non poſ-
3. ſit, bene tamen atque vere dicitur inſpiratus. Ad 3. eadem
facilitate ſoluitur obiectio, quæ de ingenerabilitate, atque
ſimilitudine propoſita eſt: quinque ergo eſſe diuinas no-
Aliæ obiectiones. tiones dixi. Sed iterum dubitabit aliquis: tot eſſe debent
notiones; quot reuera ſunt relationes. ſiquidem notiones,
1. relationes perſonarum ſunt, quibus diſtinguuntur: ſed di-
uinæ relationes tantummodo quatuor deſcribuntur; toti-
dem ergo erunt notiones. Sane, ſi in diuinis eſſent quinque
notiones; profecto Deus diceretur quinus, ſicuti vnus, ex
eſſentiæ vnitate, & trinus, ex perſonarum trinitate appella-
2. tur: quod eſt omnino falſum. Amplius, in perſona patris
ſunt tres notiones, ſcilicet innaſcibilitas, paternitas, com-
munis ſpiratio: aut certe huiuſmodi inter ſe re differunt,
aut non; ſed ratione tantum: non primum, alioqui patris
perſona, ex pluribus rebus eſſet compoſita, quod plane ab-
ſurdiſſimum eſt. neque ſecundum: nam ſi ratione tantum
differunt, vna de altera prædicabitur, atque ita communis
ſpiratio erit paternitas: quod omnibus modis eſt impoſſi-
3. bile. Ad hæc, ſicut patri, filioque commune eſt, quod ab eis
ſpiritus ſanctus procedat; ita profecto filio, ac ſpiritui ſan- *De eſſentia & relatione.*
cto, vt à patre procedant: ſed primum eſt notio patris, & fi-
lii, ſcilicet communis ſpiratio; ſecundum ergo, notio erit
filii, & ſpiritus ſancti, nempe communis proceſſio: ſunt er-
go ſex, & non quinque tantum diuinæ notiones. Reſp. ad
primum iam diximus præter quatuor relationes, aliam no-
tionem, nempe innaſcibilitatem, neceſſariam eſſe. Ad con- *Solutiones.*
fir. dico, notiones diuinas ſignificari, vt rationes, quæ per-
ſonas notificant; eſſentiam vero, & perſonas vt res potius. 1.
hac de cauſa Deus dicitur vnus, ob eſſentiæ vnitatem, &
trinus, ob perſonarum trinitatem; non autem quinus, ob
quinarium relationum numerum. Ad 2. Quoniam in diui- 2.
nis ſola relatiua oppoſitio, realem conficit pluralitatem, v-
nius vero perſonæ proprietates ad inuicem relatiue non
opponuntur, nec ergo ex conſequenti realiter differunt. nec
etiam vna de altera prædicatur. Ad 3. neg. ſimilitudo. filius 3.
enim, & ſpiritus ſanctus, non vno eodemque modo à patre
procedunt, ſicut pater & filius, ſecundum eundem omnino
modum ſpirandi, ſpirant ſpiritum ſanctum: non ergo eſt
ſimile. Quot ergo ſint notiones diuinæ, & quomodo di-
ſtent, hæc pauca dixi

QVAESTIONIS SEPTIMAE

CAP. I.

Eßentiam diuinam, & relationem, idem realiter eße, diſtingui vero formaliter ex natura rei.

IN primo Pymandri, quid diſcriminis ſit inter re-
lationem & perſonam, & quomodo perſonæ per
proprietates relatiuas diſtinguantur, ac nonnulla,
quæ huic negotio deſeruire videbantur, diſputan-
do deſcripſi. nunc certe opportunum, imo neceſſarium eſſe
iudicaui, quo relationum diuinarum inquiſitio abſolutior,
atque perfectior eſſe poſſit, quæ reliqua erant, addere, atq;
huic noſtro propoſito certamini connectere. adduximus
autem hanc famoſam, & nequaquam vulgarem quæſtio-
nem, quæ de eſſentiæ ac relationis vnitate, diſtinctioneque
ſubtiliter loquitur: atque in ipſo quaſi limine, quæſtionis
veritatem proponendo, inſerui, nempe eſſentiam diui-
nam, & relationem, vt pote paternitatem, idem prorſus eſſe
realiter; differre vero formaliter, ex natura rei. Sane illud, *Ratio prima.*
quod conſtituit per ſe vnum ſuppoſitum ſimplex cum alio,
non diſtinguitur realiter ab ipſo: ex quibuſcunque enim
realiter diſtinctis, non fit per ſe vnum, niſi certe per com-
poſitionem. ſed eſſentia, & relatio, ita ſe habent ad inui-
cem, ex quibus conſtat diuina perſona, non quidem com-
poſitione, quæ ex partibus reſultet; ſed potius ex eſſentia, &
proprietate relatiua: igitur eſſentia & proprietas relatiua,
non diſtinguuntur realiter. Deinde, illa, quorum vnum, ſe- 2.
cundum vltimam abſtractionem acceptum, de alio ſimili-
ter ſe habenti prædicatur, ſunt omnino realiter idem; ſed
eſſentia & paternitas, ſunt huiuſmodi: verum enim eſt di-
cere, eſſentia eſt paternitas. ergo quod prius. Iterum, omne, 3.
diſtinctum realiter ab eſſentia diuina, vel à Deo abſque du-
bio in creaturarum numero eſt computandum: ſed pro-
prietates diuinæ relatiuæ, in creaturarum numero habendæ
non ſunt; igitur à diuina eſſentia realiter non diſtinguun-
tur. Præterea, illud, quo nihil maius cogitari poteſt, eſt o- 4.
mnino idem realiter cuilibet ſibi formaliter compoſſibili,
alioqui haberet rationem partis, & imperfecti; & ſic ab ali-
quo perfectibilis: ſed diuina eſſentia eſt id, quo aliquid ma-
ius excogitari non poteſt; idem ergo eſt realiter relationi ſi-
bi compoſſibili: at enim, ſi realiter ab ipſa eſſentia relatio
diſtingueretur; vtique ipſam perficeret aliquo modo. cum
ſiquidem actuaret, ſiue in actum reduceret. Cum autem
hæc ſint prorſus impoſſibilia, manifeſtum eſt, relationes
diuinas à diuina eſſentia realiter non diſtingui: profecto
diuina eſſentia, ob ſuam quidem infinitatem, eadem reali-
ter eſt cum re ſibi compoſſibili, ſiue, vt ita dicam, componi-
bili, cuiuſcunque conditionis exiſtenti; illi tamen formali-
ter eandem eſſe, eſt plane impoſſibile. Sane, quod ex ſe per-
fectionem formaliter indicat, cum eo, quod ex ſeipſo non
eſt formaliter perfectum, ſiue perfectionem dicit, idem for- *Eſſentia & relatio in diuinis, ex natura rei, formaliter diſtinguuntur.*
maliter eſſe fieri non poteſt. Itaque eſſentia & relatio, for-
maliter diſtinguuntur ex natura rei: vtramque enim, nem-
pe eſſentiam, & relationem [illegible] ex natura rei. [illegible]
tem ex opere intellectus, aut vnam ex opere intellectus, al-
teram vero ex natura rei exiſtere, clariſſimum eſt; vtram-
que certe

De eſſentia & relatione.

Prima ratio.

que certe ex opere intellectus tantũ exiſtere, eſt omnino im-
poſsibile; alioqui, perſona ex ipſis conſtituta, eſſet profecto
purum ens rationis: ſed primum ens ſimpliciter, non pot-
eſt eſſe ens rationis: ens namque rationis aliqoo reuera in-
tellectu poſterius eſt, quod diuinæ eſſentiæ nequaquam
2. congruere poteſt: igitur eſſentia & relatio, non ex opere in-
tellectus, ſed ex natura rei in diuinis conſiſtunt. neque eſſen-
tia erit ens rationis, relatio vero ex natura rei: relatio ſiqui-
dem ſine fundamento reali, vtique realis dicenda non eſt.
qoare, ſi diuina eſſentia fuerit ens rationis; & relatio ſimi-
3. liter. Denique relatio, eſſentiam neceſſario præſupponit:
ens autem ex natura rei, præſupponere ens rationis, non eſt
neceſſe; neque relatio in diuinis ex opere tantummodo in-
tellectus pendere, dicenda eſt; alioqui vnum ſuppoſitum
diuinum, ab altero non realiter, ſed ratione tantum diſtin-
gueretur. Perſonæ inſuper productæ, vnico producendi
modo, nempe modo intellectus, non autem voluntatia
producerentur. Sane, ſi relatio & eſſentia diuinas conſtitu-
unt perſonas; altera vero illarum eſt ens rationis, altera au-
tem ens ex natura rei; igitur perſonæ productę partim entia
rationis, partim entia ex natura rei dicerentur: ex vtriſq;
enim conſtarent, ſed hoc eſt abſurdiſsimum: igitur eſ-
ſentia & relatio ex natura rei, non autem ex opere intelle-
ctus, in diuinis conſiſtunt. Cum autem eſſentia & relatio in
diuinis ita ſe habeant, ab inuicem formaliter diſtingui, ex
natura rei, patet ſatis. Nam contradictoria, de eodem pe-
nitus indiſtincto, ex natura rei, vera eſſe non poſſunt: ſed di-
ſtinguere perſonam vnam ab altera, & non diſtinguere; id-
que ex natura rei, contradictoria vtique ſunt, quæ ergo ſic
habent, diſtinguuntur ex natura rei; ſed relatione, non au-
tem eſſentia perſonæ diuinæ diſtinguuntur: igitur, eſſentia
1. & relatio, ab inuicem formaliter ex natura rei diſſentiunt.
Deinde. quæ ex natura rei formaliter dicunt aliquod poſi-
2. tiuum: ſed alterum ipſorum eſt ſimpliciter infinitum, di-
citque perfectionem ſimpliciter; alterum vero minime; abſ-
que dubio diſtinguuntur formaliter ex natura rei: ſed eſ-
ſentia diuina, & paternitas, ſunt huiuſmodi, vt in primo
Pymandri dixi; igitur diſtinguuntur formaliter ex natura
rei. Amplius, quod ex natura rei, ac quiratione formali, eſt
3. obiectum beatificum ab eo, quod non eſt tale, ex natura rei
diſtinguitur: ſed eſſentia diuina, eſt primum obiectum
beatificum, non autem relatio, alioqui in quatuor obiectis
realiter diſtinctis, hoc eſt, in quatuor relationibus, primo
intellectus beatificaretur, quod eſt falſum; primarium e-
nim beatitudinis obiectum, eſt diuina eſſentia: igitur rela-
tio & eſſentia formaliter diſtinguuntur ex natura rei. Ad
hæc, quæcunque vni, & eidem ſimpliciter ſimplici extra
4. intellectum, ſunt penitus eadem: proculdubio inter ſe ſimi-
liter ſe habent; alioqui cum tertio non eſſent idem omni-
no. ſi ergo paternitas, & diuina eſſentia, & filiatio, ſint pror-
ſus idem; igitur paternitas à filiatione nequaquam diſtin-
gueretur, quod eſt abſurdum & impoſsibile: nam pater eſ-
ſet filius, & filius pater; & ex conſequenti, paternitas eſſet fi-
liatio. Adde, quod ſi paternitas ſit omnibus modis idem
5. cum diuina eſſentia, quemadmodum diuina eſſentia non
prædicatur de filiatione, nec etiam paternitas: quod certe,
quam ſit abſurdiſſimum, neminem latet. Suffragatur huic
ſententiæ diuus Auguſt. 7. de Trin. cap. 11. Si eſſentia, in-
quit, ad aliud diceretur; eſſentia vtique non eſſet eſſentia,
at ſi paternitatis, & eſſentiæ, ſit eadem omnino formalitas,
ſicut paternitas; ſic etiam eſſentia diceretur ad aliquid; atq;
ita eſſentia non eſſet eſſentia, quod eſt impoſsibile; quia ni-
mirum negatur idem de ſeipſo. Quod ſi quiſpiam dixerit,
pro Auguſtini ſententia conſeruanda, rationis diſtinctio-
nem ſufficere; nec opus eſſe diſtinctionem formalem ex na-
tura rei adducere, dico: ſi Auguſtini ſententia, ex ſola ra-
tionis diſtinctione ſaluari poteſt; tunc remoto rationis o-
pere, hæc eſſet falſa: eſſentia non eſt ad aliud, & eius oppoſi-
ta; eſt vera, atque ita, circumſcripto opere intellectus, eſ-
ſentia, non eſſet eſſentia. Idem præterea 7. *de trinit. Abſurdum
eſt*, inquit, *vt ſubſtantia dicatur ad aliud*; ſed hoc de relatione
dici non poteſt, quæ ex ſui natura, ad aliud refertur: igitur,
formaliter ex natura rei ab eſſentia ſeparatur. *& cap. 9. ſub-
ſtantia patris eſt, quo eſt, non autem, quo eſt perſona patris, ſiue pater,
&c.* de verbo idem ſimiliter ſentit *cap 4. Non*, inquit, *eo eſt
verbum, quo eſt eſſentia*, quæ profecto omnia, ſi formaliter i-
dem eſſent cũ diuina eſſẽtia; falſa, ſine dubio, dicẽda eſſent.
Relatio igitur, atq; eſſentia formaliter diſtinguũtur, atq; in
primo modo dicendi per ſe nequaquã eſſe poſſunt vnpota,
quia vnũ eſt abſolutũ, aliud vero reſpectus, ſiue reſpectiuũ,
quæ ſimul in primo modo dicendi per ſe conuenire neque-
unt. Quamobrem, triplici inadequatione eſſẽtia, & relatio
diſtinguuntur: eſſentia enim dicit perfectionem ſimplici-

Eſſentia & relatio formaliter ex natura rei differunt.

Eſſentia nõ dicitur ad aliquid.

ter, non autem relatio: eſſentia præterea, ex ſeipſa per iden-
titatem, relationis realitatem includit, non è conuerſo. De-
nique de quo prædicatur eſſentia, non ſemper prædicatur
relatio quælibet, aut cui ineſt eſſentia, etiam omnis relatio
ineſt. In adæquatione igitur perfectionis, mutuæ com-
municationis, atque prædicationis eſſentia, & relatio ab
inuicem diſtinguuntur. Quomodo ergo eſſentia, & diuinæ
relationes ab inuicem diſtinguantur, & conueniant, dixi:
ſed multa inſtant argumenta, quæ in ſeqoenti capitulo ex-
cutiantur.

Eſſentia differt à relatione triplici adæquatione.

CAP. II.

Eſſentiam, & diuinas relationes non eſſe idem realiter, nec diſtingui formaliter.

PAter, diuinitate, ſiue eſſentia, non autem paterni- 1.
tate, eſt Deus, authore Auguſtino 7. *de trinit*: *Non eo
pater*, inquit *quo Deus; nec eo verbum, quo Deus*: igitur,
paternitas, à diuina eſſentia realiter ſeparatur. Te-
net conſeq. paternitas reuera, non eſt Deitas. Sane, nihil eſt
in ſeipſo primo, veluti in fundamento, teſte philoſopho 4.
phyſ. ſed proprietas eſt in eſſentia, vti in fundamento: igitur,
non eſt; ſed ab eſſentia diſtinguitur realiter. Amplius, illa 2.
non ſunt idem realiter, quorum vnum multiplicatur rea-
liter, altero, ſine multiplicatione manente: ſed rela-
tio multiplicatur realiter; eſſentia vero, nequaquam, ob
ſummam illius ſimplicitatem: realiter ergo diſtinguuntur.
Sane, quemadmodum illa non ſunt idem realiter, quæ ſub
primis entis differentiis continentur; ita plane, imo multo
minus illa, quæ ſub primis alicuius generis differentijs: ſed
eſſentia, & relatio ſunt huiuſmodi: continentur enim ſub
abſoluto, & reſpectiuo: ergo quod prius. Tertio, illa, quæ 3.
ita ſe habent, quorum vnum poteſt eſſe ſine reliquo; reali-
ter vtique inter ſe differunt: eadem enim res à ſeipſa ſepa-
rari non poteſt. ſed Diuina eſſentia, eſt in vna relatione, ſi-
ue cum vna relatione, ſine altera, alioqui de relatione, de
qua prædicatur diuina eſſentia; prædicaretur etiam alia
relatio; atque ita paternitas eſſet filiatio, & è conuerſo.
quod eſt falſum: igitur, eſſentia diuina, & relatio differunt
realiter. Profecto, vt dixi, vna eſt ſimpliciter infinita; vt-
pote eſſentia: alia autem, minime: igitur, realiter differunt.
Præterea, aut tota paternitatis realitas, eſt eſſentia, & tum 4.
paternitatis, & filiationis vna eademque prorſus erit rea-
litas, atque ita, paternitas, & filiatio, pater, & filius ſunt i-
dem omnino, quod ad Sabellij hæreſim pertinet. aut certe,
eſſentia non eſt plena, ſiue tota paternitatis realitas, nec pa-
ri ratione filiationis; & tum eſſet incidendum in alterius
hæreſis foueam, nempe, vt dicamus, in diuinis aliquam rea-
litatem inueniri, à diuina eſſentia, ſecretam, atque diſtin-
ctam: eſſentia ergo, atque relatio non ſolum formaliter, ſed
etiam realiter diſtinguuntur. Ad hæc, relatio, quatenus ab 5.
eſſentia diſtinguitur, aut certe eſt per ſe res in primo modo,
aut non. non ſecundum, alioqui per ſe nihil eſſet; & tunc à
diuina eſſentia ne formaliter quidem diſtingueretur: quod
enim nulla res eſt, omnino nihil eſt; & quod nihil eſt, di-
ſtinctioni non ſubijcitur. ſi autem res ſit in primo modo,
aut alia aut diſtincta res; idem namque, & diuerſum circa
ens immediate ſe habent. ſi alia res, realiter ergo ab eſſentia
diſtinguitur; ſicque cum ea compoſitionem faceret: ergo
quod prius. Iterum, quod non eſt idem formaliter alteri; ab 6.
eo vtique eſt formaliter diuerſum: ſed ſi relatio formaliter
ab eſſentia ſecernitur, quia non eſt eadem formaliter eſſen-
tiæ; eſt ergo diuerſa formaliter ab ea. Porro, omne diuer-
ſum ab alio, realiter vtique ab eo diſtinguitur: ergo relatio,
& eſſentia non ſolum formaliter; ſed etiam realiter diſtin-
guuntur. Profecto, quemadmodum eidem, reſpectu eiuſ-
dem formaliter, differre, & conuenire nihil poteſt; ita pla-
ne, neque conuenire, & differre realiter, per idem omnino
realiter. ſed perſona diuina, ab altera realiter diſtinguitur:
igitur, eidem conuenire realiter nequit per idem realiter;
ſicut nec illud, per idem formaliter. Quare, ſicuti ex conue-
nientia, differentiaq; perſonarũ, formalis; ita etiã realis di-
ſtinctio, neceſſario habetur, atq; concluditur. Itẽ. eſſentia di- 7.
uina, tunc formaliter, tum etiam realiter eſt illimitata, atq;
infinita: igitur, ſi à relatione realiter non diſſentit; nec et-
iam formaliter; valet conſequentia: nam ſicut ex ſua illi-
mitatiua reali, eſt omnino eadem realiter cum relatione;
ita plane, ex ſua infinitate formali, erit illi eadem formali-

De eſſentia & relatione.

ter: vnumquodque enim ſua realitate, entitateque, qua eſt,
& conſiſtit, diſtinguendum eſt, à quocunque diſtinguitur:
ſed relatio, quia eandem prorſus habet cum eſſentia reali-
tatem, ſua realitate, entitateque, ab ipſa non diſtinguitur:
8. igitur, ratione tantum ſeparantur. *Præterea*, eodem ſane
modo aliqua ſunt idem inter ſe, quo reuera ſunt eadem in
certio: eſt enim hæc firmiſſima ſyllogiſtica ratio, ſed duæ
relationes oppoſitæ, ſi ſint eædem ipſi eſſentiæ; erunt igitur
eædem inter ſe non ſunt ergo ab inuicem realiter diſtinctæ;
niſi etiam ab eſſentia realiter diſtinguantur. ſed ab inuicem
realiter diſtinguuntur: igitur, ab eſſentia diuina ſimiliter
9. ſeparantur. Demum ſi relatio eſt eadem realiter eſſentiæ,
aut identitas eſt adæquata eſſentiæ, aut non ſi adæquata;
tunc planè eſſentia, nulli alteri relationi erit eadem reali-
ter, quod eſt falſum. ſi non adæquata, hoc reuera per ali-
quam diſtinctionem fiat, neceſſe eſt. Ad hoc autem nõ ſuffi-
cit formalis aliquorum diſtinctio. hæc enim ſicut nec reali-
tatum identitatem excludit, ita nec realis aliquorum iden-
titatis adæquationem. diſtinctio ergo realis inter eſſenti-
am, & relationem erit ſtatuenda. alioqui relatio, & eſſentia
eſſent penitus idem. Ex his ergo, atque ſimilibus patet, &
eſſentiam, & relationem non formaliter: ſed realiter diſtin-
gui.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *Paternitas non eſt Deitas formaliter.*

AD primũ, approbo maiorem: patrem ſcilicet Dei-
tate, Deum eſſe, idque formaliter: paternitatem
verò, deitatem non eſſe: verum eſſe formaliter,
aliquod tamẽ, quod eſt paternitas realiter, vtpote
diuinam eſſentiam, Deum eſſe. ſi enim accipiatur paterni-
tas pro ſuppoſitione perſonali; minor vtique erit falſa: ete-
nim eſſentia eſt paternitas, & eſt Deus. ſi vero pro ſuppoſi-
tione ſimplici, ſic eſt vera, & nõ ſequitur concluſio, nec ali-
ud quippiam, niſi quia eſſentia non ſit paternitas formali-
ter, aut paternitas formaliter ſit eſſentia. Ad confirmatio-
nem dico id tantum haberi, relationem ſcilicet, ab eſſentia,
in qua eſt, & fundatur, aliquo modo ex natura rei diſtingui.
2. Ad 2. vnum realiter, non eſt multa diſtincta realiter, quaſi
ſint idẽ omnino; poteſt tamen, & eſt, id, quod eſt illimita-
tum, & infinitum, eſſe cuilibet perſonæ diuinæ idem reali-
ter. Ad confir. dico, hoc tantum haberi, eſſentiam ſcilicet, &
relationem formaliter diſtingui. eſt enim in eis vna reali-
3. tas, non tamen, vna eademque formalitas. Ad 3. dico, nun-
quam eſſentiam ſine aliqua relatione eſſe poſſe, aut ſine ali-
qua ex perſonis diuinis; nec vnam ſimpliciter loquendo,
ſine alia; niſi fortaſſis cum reduplicatione. nimirum hoc
modo, vt eſſentia in filio; eſt in patre, non tamen, vt in filio.
Ad confir. dico, quamuis eſſe infinitum, relationi formali-
ter repugnet; non tamen vnitas eius, quod eſt ſimpliciter
4. infinitum. Ad 4. rationes illæ non oſtendunt realem eſſen-
tiæ, & relationis diſtinctionem: alioqui relationis, & eſſen-
5. tiæ compoſitionem in perſona non effugeremus. Ad 5. quã-
uis relatio ſit res per ſe, non tamen per ſe res primo, quæ eſt
eſſentia; nec per ſe alia res, ab eſſentia, vel non eſt eſſentia:
eſt enim per ſe res, quia non eſt nihil, ſed non per ſe eſt eſſen-
tia diuina, aut res; quæ per ſe primo modo ſit eſſentia diui-
na, quippe, cum huiuſmodi modus eſſentiæ ſit diuinæ tan-
tum. quare, relatio eſt ſemper eſſentia; non tamen per ſe
6 primo, hoc eſt realiter, & non formaliter. Ad 6. ſi maior in-
telligatur pro alietate, vt ita dicam, reali, ſiue eſſentiali, fal-
ſa quidem; ſi vero pro formali, vera profecto dicenda eſt:
relatio enim eſt alia res formaliter, non autem realiter ab
eſſentia diuina. Ad confir. dico, ſuppoſitum diuinum, cum
alio eſſe idem eſſentialiter, quia Deus ſcilicet, non realiter;
ideo in minori, falſum aſſumitur. hoc etiam modo, neque
vna relatio, alteri eſt eadem realiter. Præterea, poſſunt eſſe
aliqua duo, formaliter inuicem diſtincta, quorum alterum,
ab altero realiter diſtinguatur, vtpote eſſentia, & paterni-
tas, realiter idem ſunt, formaliter vero diſtinguuntur: pa-
ternitas vero à filiatione, realiter diſtinguitur, quia propri-
7. is ſcilicet rationibus diſſentiunt. Ad 7. negat. conſeq. & ad
prob. dico quod licet eſſentia, & formaliter, & realiter ſit
illimitata, & infinita; à relatione tamen formaliter diſ-
tinguitur: neque valet, ſicut eſt eidem realiter, ſic etiam for-
maliter: nam infinitas ſimpliciter omnem prorſus imper-
fectionem excludit; quæ reuera neceſſario meſſet, ſi relatio
non idẽ realiter cum eſſentia eſſet: cõpatitur aũt diſtinctio-
nem formalem, quæ non tantum imperfectionem; ſed pfe-
ctionẽ potius indicat, atq; oſtendit. Ad prob. reſp. quod rela-
tio ſua quidem realitate, eſt omnino idem cum eſſentia, for-
malitate vero diſtinguitur: neque enim vna de altera in
abſtracto prędicaretur, ſi ab illa realiter diſtingueretur. Ad
8. verũ quidem eſt quod in maiori accipitur, ſi illud tertiũ
non eſſet formaliter infinitum, cuiuſmodi eſt eſſentia di-
uina. cum autem illa duo non ſint formaliter infinita, non
ſequitur, quod cum idem extiterint cum tertio, eadem
neceſſario fore inter ſe. Ad 9. dico illam identitatem non ita
eſſentiæ adæquatam eſſe, quin ipſa eſſentia oppoſitæ relati-
oni eadem omnino eſſe nequeat; imo eſt prorſus eadem, ne-
que ex hoc etiam inter eſſentiam, & relationem aliqua ſta-
tuenda eſt diſtinctio realis, quandoquidem diſtinctio for-
malis cum infinitate eſſentię ſufficiat pleniſſime. vnde, quã-
uis vna formalitas, infinita exiſtens, ob ſuam formalem
infinitatem, aliam ſuperet, eſt tamen adæquata, ſuæ realita-
tis reſpectu: vnica enim eſt in illis realitas ſimpliciſſima.
Quare, ſi quo ad huiuſmodi realitatis rationem diſtinctio
poneretur; iuſta vtique eſſet argutia diſputantis. Itaque,
eſſentiam diuinam, atque diuinas relationes, realiter qui-
dem idem eſſe, formaliter vero differre, patet ſatis. Verum
aliis argumentis contra prædicta quidam arguere tenta-
runt: vt patebit in capite ſequenti.

De eſſentia & relatione.
8.
9.

CAP. IV.

Eſſentiam diuinam, & relationem ſecundum intelligentiæ rationem tantum diſtingui.

PRopria relationis ratio non ad illud, in quo eſt; ſed 1.
ad aliquid externum refertur. proinde, quemad-
modum in quolibet accidentis prędicamento, duo
conſideranda ſunt, alterum quidem eſt id, quod v-
nicuique competit prædicamentorum, quatenus eſt acci-
dens: alterum vero, propria vniuſcuiuſque illorum gene-
rum ratio; ita, & in relationis prædicamento. Cum igitur
propria illius ratio, ad extra referatur, relationes in quan-
tum accidẽtis rationem ſubeunt, accidentis vero eſſe, eſt in
eſſe; eſſe profecto habent accidentale: quæ ſane, ſi ad Deum
transferantur, dimiſſo accidentali eſſe, eſſe induunt ſub-
ſtantiale. quidquid enim eſt in Deo, eſt eius eſſentia; ideo re-
latio, in Deo exiſtens, habet eſſe diuinæ eſſentiæ omnino;
quatenus autem ad aliquid dicitur, nõ aliqua ad eſſentiam
habitudo ſignificatur, ſed ad ſuam potius relationem op-
poſitam. Itaque, relationem realiter in Deo exiſtentem, eſ-
ſentiæ ſecundum rem idem eſſe, atque ſecundum intelli-
gentiæ rationem ab ea tantum differre, clariſſimum eſt:
quod ſic certe ad formam ſyllogiſticam reduci poteſt. illud,
quod in alicuius ſubſtantiam migrat, ab illo vtique ſola in- *Ratio prima.*
telligentiæ ratione diſtinguitur: ſed relatio, authore Boe-
tio in lib. de trinit. comparata ad eſſentiam, in ipſam reali-
ter tranſit: igitur, ab illa ſecundum intelligentiæ rationem
diſtinguitur tantum. Amplius, relatio à fundamento reali- 2.
ter diſtinguitur; idque in creaturis. at, in diuinis, idem om-
nino eſt cum ſuo fundamento, vt rei veritas, & Auguſt. do-
ctrina in lib. de trinitate quinto, clariſſime docent. ſola er-
go intelligentiæ ratione ſeparantur. Sane, relatio, alicui
comparata, ac illius reſpectu, nihil realiter diſtinguere va-
lens, profecto ab illo ſecundum intelligentiæ rationem tan-
tummodo diſtinguitur. ſed diuinæ relationis officium eſt,
perſonam ab altera perſona duntaxat diſtinguere, non au-
tem perſonam ab eſſentia: igitur, ab eſſentia ſecundum ſo-
lam intelligentiæ rationem diſtinguitur. Deinde, ſi relatio, 3.
eſſentiæ comparata ab ea extra intellectum, diſtinctionem
haberet, cum eſſentia plane compoſitionem faceret: ambæ
enim in aliquo vno ſuppoſito, cuius ſunt conſtitutiuæ, ſibi
reuera compoſsibiles ſunt. quæ vero huiuſmodi ſunt, ali-
quam habeant habitudinem ad inuicem, neceſſarium eſt:
alıter ſuppoſitum, non eſſet hoc aliquid per ſe vnum. ſed di-
uinum ſuppoſitum non eſt compoſitum; bene tamen eſt
per ſe vnum: relatio ergo non formaliter; ſed intelligentiæ
tantum ratione à diuina eſſentia ſecernitur. Sane, quæ ex
natura rei formaliter diſtinguuntur, realiter quoque di-
ſtingui neceſſe eſt: re enim inter ſe diſtincta ſunt. ſed eſſen-
tia & relatio ſecundum omnium propemodum ſententias,
realiter non diſtinguuntur, nec ergo formaliter, ſed ratione
tantum. Rurſum, ſi diſtinctio formalis, non ſufficit, vt rea- 4.
lis ſit perſonarum diſtinctio: igitur, relatio ab eſſentia ſe-
cundum intelligentiæ rationem tantum diſtinguitur. Te-
net conſeq. nam ſicut diſtinctio rationis, realem inter per-
ſonas diſtinctionem conſtituere non poteſt, nec etiam
formalis. par ſiquidem in vtriſque defectus habetur: igitur,
quod

De eſſentia & relatione. quod prius. Præterea, vnius quidditatiuus conceptus, ab alterius conceptu quidditatiuo, per rea vtique in ſignificato, vel connotato diuerſas diſtinguitur: ſunt enim huiuſ-
5. modi conceptus reales; ſed eſſentiæ, & relationis conceptus non ſunt huiuſmodi, alioqui realiter eſſentia, & relatio diſtinguerentur; nec etiam in cōnotato: nam relatio oppoſita, à relatione, ſiue relationis cōnotato conceptu, eſt eſſentiæ eadem realiter; ſicut & altera relatio connotans: nullo ergo modo quidditatiue diſtinguuntur. Ex his ergo, atque ſimilibus conſtat, relationem ab eſſentia ſecundum ſolam intelligentiæ rationem, non autem formaliter diſtingui.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. *Quod non ſit probabile, relationem, ſola ratione diſtingui ab eſſentia.* AD primum, quamuis relatio tranſeat in realem eſſentiæ identitatem; manet tamen diſtincta ab eſſentia, ex natura rei. nam ſi omnibus modis tranſiret; non eſſent profecto manſura duo prædicamenta diſtincta, niſi ſecundum quandam ſimilitudinem; quod plane Boetio non probatur: tranſitus ergo, ſecundum realem identitatem, eſt intelligendus. non ergo ſecundum ſolam intelligentiæ rationem relatio, à diuina eſſentia diſtinguitur imo hoc ipſum nullo fere modo probabile eſſe poteſt, etiam ſecundum intentionem arguentis. ſi enim nomine relationis, non autem eſſentiæ, reſpectus oſtenditur ad oppoſitam quidem relationem, qui videlicet eſt realis ex natura rei. relatio ſiquidem diuina, vtpote paternitas non eſt reſpectus rationis: hunc autē eſſentiæ diuinæ reſpectum
2. non ineſſe, arguens confirmat: relatio ergo, & eſſentia diſtinguuntur ex natura rei. Deinde, relatio, qua ratione ab eſſentia diſtinguitur; ea profecto eſt alicuius ſuppoſiti realis, & conſtitutiua, & diſtinctiua: ſed id, ſola intelligentiæ ratione fieri non poteſt, quippe, cum ens rationis, alicuius entis realis conſtituendi ratio eſſe nequeat; neque diſtinctione reali, alioqui, compoſitionem facerent in tertio, vt dixi: reſtat ergo, vt eſſentia, & relatio non ſecundum ſolam intelligentiæ rationem; ſed ſecundum diſtinctionem potius diſtinguantur. hac enim ratione formali, eſt ratio diuini ſuppoſiti conſtituendi, quod profecto eſſentiæ diuinæ nō conuenit: non enim eſt ſuppoſiti diuini conſtitutiua formaliter. reuera, ſi relatio, ad eſſentiam, vt ad ſuum fundamentum comparatur, nihil autem fundat ſeipſum; differt ergo
3. ab eſſentia ex natura rei, alioqui vnum fundaret reliquum. Præterea, ſi relationes, à diuina eſſentia ſecundum ſolam intelligentiæ rationem ſeparantur; eodem ergo modo, ſeparatæ erunt ab inuicem: quibus enim diſtinguuntur à tertio, diſtinguuntur ab inuicem ſed inter ſe non diſtinguuntur ſola intelligentiæ ratione; ſed formalibus rationibus: ſimiliter ergo ab eſſentia diſcernuntur. neque ratio illa eſt admittenda, relationes ſimiles eſſe attributis nam, authore
4. Auguſtino 7. de trinit: res alio modo ſe habet: ait enim eo, Deus, quo ſapiens, non tamen eo Deus, quo pater. Ad hæc, in eſſentialiter ordinatis, planum eſt, eſſe ſecundum rem, diſtingui ſiue diſtinctionem ſecundum rem, præcedere. proinde, remoto priori; poſterius quoque eſſe remouendum: igitur, eſſe ſecundū rationem, præcedit diſtinctionē ſecundū rationem. ſed in Deo non eſt eſſe ſecundum rationem, nec ergo diſtingui: valet, vt logici dicūt, à deſtructione cōſequentis, ad deſtructionē antecedentis. Sane, nulla forma, alicui fundamento repugnans, effectū illi formalē dare aut largiri poteſt: huiuſmodi namque eſſe circa proprium collocat fundamentum; ſed quæuis à noſtra ratione forma cauſata, atque producta, æque diuinæ eſſentiæ, relationique repugnat; ac contingens, neceſſario, & æterno, temporale & enti ſimpliciter. ens ſecundum quid: eſſentia ergo diuina, & relatio nulla intellectua noſtri diſtinctione
5. ſeparantur. Deniq; cuicunque repugnat ſubiectum, & eius paſſio ſimiliter: ſed rationis diſtinctio, eſt paſſio entis rationis, ſicut diſtinctio realis, entis realis. at, eſſentiæ diuinæ nullo modo conuenit, aut conuenire poteſt ens rationis, nec ergo ſimiliter eius paſſio, quę eſt ratione diſtingui. Profecto, omnis diſtinctio, ab extremis ſpecificatur: diſtinctio enim eſſentialis, inter eſſentias tantummodo inuenitur; ſicut etiam ſpecifica, inter ſpecies. ſed eſſentia, & relatio non ſunt entia rationis: igitur, in illis, nulla eſſe poteſt diſtinctio rationis. Quod ſi quiſpiam dixerit, eſſentiam, & relationem, vt in eſſe obiectiuo animæ noſtræ, non autem in ſe diſtingui; is profecto concedit, quod quæritur: cum enim eſſentia, & relatio tū in ſe, tum in eſſe cognito, eiuſdem ſint rationis, ſi vnum illis repugnat, & alterum repugnabit. itaque, eſſentiam diuinam, ac relationem, ratione tantum diſtingui, eſt impoſſibile omnino. Ad 2. princi- *De eſſentia & relatione.*
pale verum quidem eſt, relationem in creaturis, quæ eſt re- 2.
latio fundamenti, & eſſentialiter, & realiter diſtingui; & ex conſequenti propriam accidentalitatem habere: in diuinis autem, quoniam in identitatem realem tranſit, accidens eſſe non poteſt, nec ab eſſentia realiter; ſed ex natura rei diſtingui, vt iam dixi. Ad confir. dico, maiorem eſſe falſam: etenim quamuis ad relationem non ſpectet, perſonam ab eſſentia realiter diſtinguere; ſed perſonam, à perſona; nihilominus, virtutem habet diſtinguendi perſonam ab eſſentia, nō quidem ratione; ſed ex natura rei, ob eas plane, quas ante adduximus, rationes. Ad 3. quamuis eſſentia, & relatio 3.
diſtinguantur ex natura rei; non tamen compoſitionem faciunt in ſuppoſito, ab eis conſtituto: in cauſa autē eſt, quia *Relatio non eſt actus eſſentiæ.*
eſſentialiter, atque realiter non diſtinguuntur, nec vnum ſe habet ad alterum; vt actus ad potentiam: illud enim, quod 1.
eſt in termino perfectionis, & intenſiue infinitum, atque tum ſecundum rem, tum etiam ſecundum rationem, purus eſt actus, potentiæ rationem, reſpectu cuiuſcunque, ſubire non poteſt. ſed eſſentia diuina eſt huiuſmodi, vt in primo dixi: igitur, relatio, non poteſt eſſe, aut ſe habere, vt actus, reſpectu ipſius diuinæ eſſentiæ. Amplius, quod eſt perfectio- 2.
ne ſimpliciter, & formaliter & prius, & infinitum, non eſt materia, aut potentia, alicuius poſterioris reſpectu. perfectione, inquam, ſimpliciter, & formaliter infinitum: nam licet ſubiectum ſit prius perfectione, ipſo accidente; non tamen perfectione ſimpliciter infinita, nihil imperfectionis habente: ſed eſſentia diuina eſt infinita, & prima, perfectio- *Eſſentia diuina non poteſt eſſe in potentia ad aliquod.*
ne ſimpliciter; quia nimirum in diuinis, quod eſt prius generatione, & perfectione etiam. non enim ibi proceſſus ſe habet; ſicuti in creaturis ab imperfecto ad perfectum, in quibus, quod eſt poſterius generatione, eſt prius perfectione, vt forma ſicuti dicitur 9. met. quia in Deum plane nulla cadit imperfectio. Cum igitur eſſentia ſit prior, quaſi generatione, & via naturæ, quia præſupponitur: eſt ergo ſimpliciter prior perfectione. in ipſam ergo non cadit potentia, aut quaſi potentia reſpectu relationis: quippe, cum, & ſecundum rationem, & ſecundum rem, ſit in termino perfectionis. Ad hæc, actuale determinat ſuum, atque contrahit 4.
potentiale ſed proprietates relatiuæ, authore Damaſceno *lib. 3. c. 9.*
non ſunt determinatiuæ ipſius naturæ; ſed ſuppoſiti: ergo quod prius. Eſſentia ergo, & relatio, ſicut duo actus, quorum alter eſt infinitus ex ſua ratione formali, alter vero minime, conueniunt ad diuini ſuppoſiti cōſtitutionem: non quidem per informationem vnius ab alio; ſed per veram identitatem realem, etenim, quoniam eſſentia eſt formaliter infinita, eſt realiter idem cum quolibet ſibi compoſſibili in eodē ſuppoſito, nec actuari ab alio, nec ipſa aliud actuare poteſt: ſed eſt in ſuppoſitis, ſicut quidditas quædam in *Suppoſitum diuinum non eſt compoſitum.*
forma infinita actuans, atque, vt ita dicam, ipſamet eſſentians ſuppoſita. Itaque proprietas relatiua diuina non ſe habet ad eſſentiam, ſicut contrahens, vel determinans ipſam, quia ſua infinitate, omnes per identitatem realem includit diuinas relationes; licet non ſit formaliter vna ex illis. Ex quo patet, perſonam, ex eſſentia, & relatione conſtitutam, non eſſe vnam, quaſi per compoſitionem actualis & poſſibilis, veluti eſt vnitas ſortis ex humanitate, & forteitate, quia videlicet humanitas, forteitatis realitatem non includit, nec è conuerſo. at, ſuppoſitum diuinum eſt vnum, per veram realitatem conſtituentium: in perſona ergo diuina eſt omnimoda ſimplicitas, & nulla prorſus compoſitio, quia idem realiter non componitur ſibi ipſi. denique quia in Deo nihil eſt actuale reſpectu alicuius potentialis; ſed purus actus omnino: & ita ſimplex perſona, ſicut eſſentia: & tres perſonæ, ſicut vna perſona; idque compoſitionis, non autem diſtinctionis reſpectu. Quando ergo in tertio argumento principali aſſumitur illa ratio, quæ ſic arguit: conſtitutiua alicuius per ſe vnius, quod eſt per ſe vnum, aliquam habent habitudinem aliam, quam vt diſtincta ſunt. Dico verum eſſe in conſtitutiuis realiter, vel eſſentialiter *Conſtitutiua alicuius.*
diſtinctis, cuiuſmodi non ſunt eſſentia, & relatio in diuinis. itaque, eſſentia & relatio diſtinctæ formaliter, & idem realiter, ſuppoſitum diuinum conſtituunt: quod per ſe eſt vnum, vera identitate reali conſtituentium; non tamen vnione actus, & potentiæ. Quando ergo dicis, ſuppoſitum ergo diuinum non eſt niſi hoc, & hoc, id eſt, eſſentia, & relatio. verum quidem eſt diſtincta formaliter, & idem realiter: perfectius enim reſultat, quam ſi eſſet compoſitum ex materiæ vnione ad formam: nam ſi conſtitutiua ſunt realiter vnum, & quod ex illis eſt conſtitutum; veriſſime, propriiſſimeque & eſt, & dicitur, ſine compoſitione, vnum. Sed

De eſſentia & relatione.
dicet aliquis, ex duobus non fit aliquid per ſe vnum; niſi
vnum ſit actus, & alterii potentia: 2. de anima, & 7. met. ſed
ex eſſentia, & relatione conſtituuntur ſuppoſita diuina; re-
Obiectiones quod relatio ſit actus eſſentiæ.
latio ergo, vt actus, eſſentia vero, vt potentia ſe habent in
diuinis ſuppoſitis conſtituendis. Sane, quando aliqua con-
ſtituunt vnum, illud profecto, quod eſt in alio, reſpectu
quidem illius, actus rationem, atque officium obtinere
videtur ſicuti videre eſt in forma, quæ eſt in materia. ſed re-
latio eſt in eſſentia, & non è conuerſo: igitur, eſt eſſentiæ a-
2. ctus. Deinde, fundamentum eſt quid præſoppoſitum, at-
que potentiale reſpectu relationis ſuperuenientis: ſed eſſen-
tia eſt fundamentum relationis: ergo quod prius. Profacto,
id, quod conſtituit, & diſtinguit aliquid ab alio, actus offi-
cio fungitur: actus enim diſtinguit, & ſeparat, 9. met. ſed
relatio conſtituit, & diſtinguit ſuppoſitum, non autem ipſa
Solutiones.
eſſentia: ergo eſt eſſentiæ actus. Reſpond. ad primum. ma-
ior eſt falſa in his, quæ conſtituunt vnum per identitatem
1. realem, vt dictum eſt. Ad confirm. maior quoque eſt falſa:
quando alterum tranſit in illud, in quo eſt per identitatem
2. realem, ſicuti relatio in infinitatem eſſentiæ. Ad 2. verum
eſt in creaturis, quod fundamentum; reſpectu relationis,
potentiæ rationem ſubeat, quia ſcilicet non eſt relationis
realitas: ſed hoc in diuinis locum non habet; vbi omnia
Relatio eſt perſonæ, & non eſſentiæ actus.
ſunt vnus purus actus, vt dictum eſt paulo ſuperius. Ad
prob. dico: relationem, perſonam à perſona, non autem
perſonam ab eſſentia diſtinguere: eſt enim perſonalis, non
autem eſſentiæ actus. eſſentia quoque cum ſit actus eſſen-
3. tialis, relatione principalior eſt, perſonam, à quocunque nō
Deo diſtinguens. quomodo ergo relatio non ſit actus eſſen-
tiæ, & perſona dici non poſſit compoſita, dixi. Reſtat, reli-
qua principalia argumenta ſoluere & primum quidem con-
firmationem tertii argumenti, ad quam ita reſpondeo:
non opus eſſe, ea, quæ ea natura rei diſtinguuntur, diſtin-
4. gui, vt dixi etiam realiter. Ad 4 principale, quamuis relatio,
formaliter tantum ab eſſentia diſtinguatur, ab oppoſita ta-
men relatione, realiter diſtinguitur, quod plane fieri non
poſſet, ſi ab eſſentia, ſecundum intelligentiæ rationem di-
5. ſtingueretur. Ad 5. quamuis eſſentiæ, atque relationis no-
mina, ea natura rei aliqua diſtincta ſignificent, atque ita di-
ſtincto habeant conceptus; non ob id tamen, res diuerſas
oſtendunt. ſed tempus eſt perficiendi, abſoluendique ob-
ſcuriſſimi, abditiſſimique; ſed admodum vtiliſſimi rela-
tionum diuinarum negotium, de quo quidem aliqua, &
partius quidem diximus. reliqua vero, partim iudicio le-
gentium, atque ſolertiæ inquirenda relinquentes, partim
vero, eorum indagini, ac ſtudio, quibus lubebit primum
Pymandri perlegere.

DE ANGELIS.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores, qui circulis mundum ſenſibilem complectuntur, eorumq; diſpoſitio fatum vocatur.

Commentum IV.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

Tria Deorum genera.
TRIA fuerunt in philoſophia, veterique theo-
logia genera deorum: primum genus Solis,
ac Lunæ, cæterarumque ſtellarum: ſecun-
dum genus eorum deorum, qui à motu cœli
abſoluti, per terras vagari, è cœlo terras pe-
tere, in cœlo beate viuere, res humanas gubernare, dixe-
runt: tertium genus eorum, quos è hominibus in deorum
concilio proetæ collocarunt. Porro, primum genus ab his
inuentum eſt quibus apud barbaros, viſum eſt, cœlum
Plato in Cratylo.
habere diuinitatem: quemadmodum Plato in Cratylo lo-
qui videtur: *Equidem*, inquit, *ita conijcio, videntur vtique mihi
Græcorum priſci, Deos ſolos putaſſe eos; quos etiam his temporibus,
barbarorum plurimi arbitrantur, Solem, Lunam, Terram, Stel-
las, Cœlum: cum enim hæc omnia perpetuo in curſu eſſe conſpice-
rent, ab hac natura* Θεοὺς *nominaſſe videtur: deinde & alio ad-
uertentes, omnes eodem nomine nuncupaſſe.* In Timæo, ter-
De diuerſo Deorum.
ram vocat primam, antiquiſſimamque deorum omnium,
qui intra cœlum ſunt geniti: oceanum, & flomina, o-
mnemque mundum barbari illi deificarunt. In Cratylo,
Homerus.
Homerum adducit, oceanum deorum originem inſtitu-
Heſiodus.
entem, & Tethyn genitricem. idemque voluit, vt arbi-
Orpheus.
tror, & Heſiodus. Ait præterea Orpheus, oceanum pri-
mum pulchri fluuium coniugium inchoaſſe, qui cum Te-
thy germana ſe commiſcuit. itaque huiuſmodi error
priſcos illos terrigenas, barbaroſque adeo occuparat; vt
brutis, rebuſque ſenſu, & ratione carentibus, diuinita-
tem, atque diuinos honores tribuerent; quo profacto er-
rore Stoici traducti, Deum, ignem corporeum eſſe puta-
Phenices.
uerunt. Phenices, ignem, & ventum coluere: aquam, &
Ægypty.
terram Ægyptij, qui plane ita religioſi extiterunt; vt eti-
am quæ in hortis naſcuntur, pro dijs habuerint. Draco-
nem præterea, ſerpentem, bouem, felem, aquilam, acci-
pitrem, anubim, animal, caput habens caninum, bo-
uem illum nigrum, quem apim appellabant, & poſt mor-
tem Serapin, Deos eſſe dixerunt. Puerum quoque à Tita-
Mauri.
nibus laceratum Oſirydem, Iſidem, alioſque tur piſſimos
Macedones.
homines venerabantur, ac caſſo labore, colebant. Mauri
Pheni.
quoque ſimiliter deluſi, iubam Macedones gabirum,
Latini.
Pheni vranum, Latini faunum, Romani quirinum, A-
Romani.
themenſes Mineruam, Samij Iunonem, Paphij Vene-
Athenien.
rem, Lennos Vulcanum, Naxos liberum, apollinem
Samy.
Delphos, & quæ ſunt alia deorum monſtra, ſedula, ſed
Mercurius.
inani, barbari religione colebant: ſed iam pridem hoc ge-
Plato.
nus deorum à vetuſtiſſima Chaldæorum, Hebræorum-
que theologia exploſum eſt: hebetis enim, obtuſique cor-
dis eſt, bruta, atque elementa, & quæ facta ſunt, & ſenſu
carent; tanquam deos adorare: quod ipſemet Mercurius
in Pymandro confitetur. *Multum*, inquit, *proaui noſtri cir-
ca deorum rationem increduli, inuenerunt artem, qua efficerent
deos, cui inuenta adiunxerunt virtutem de mundi natura, &c.* Re-
Barbarorum ſuperſtitio.
cte ergo Plato, in Cratylo, & in legibus ait, a barbaris
allatam ad Græcos aſtrorum diuinitatem: nihil ergo ali-
ud eſt cœli diuinitas, atque aliarum cultus creaturarum;
quam barbarorum ſuperſtitio. Tertium quoque deorum
genus, niſi bene atque prudenter intelligatur, eſt etiam
fabularum commentum, fictitium profecto & inane: ex-
cluſa igitur, fabuloſa, ac poetica cœli, terræque, atque a-
liarum rerum conditarum diuinitate, ad verorum deo-
rum, id eſt angelorum theologiam, cognitionemque ve-
niendum eſt. Sane, in theologia Moyſi, Mercurij, atque
Sybillarum, angeli vocantur dij. Plato quoque in Euty-
Angeli vocantur dy.
phrone ait, *ſanctitatem à dijs*. id eſt angelis *diligi*. Ad hoc et-
iam agendum, nos cohortatur ſapientiſſimus Mercuri-
us, qui poſt diuinarum perſonarum, ſanctiſſimam pro-
fundiſſimamque doctrinam, ad ſanctorum angelorum
oracula interpretanda feliciter tranſit: ſeruata reuera o-
ptima methodo, ac congruo ordine, de illarum diſſerens
Textus exponitur.
creaturarum excellentia, quarum natura Deo proximi-
or eſt, atque vicinior. *Septem*, inquit, *deinceps fabricauit
gubernatores* nempe angelorum ordines, *qui mundum ſenſibi-
lem circulis & gubernaturi, & complexuri, hi autem*, vt paulo
poſt dicit, *humanæ mentis meditatione gaudentes, tanquam
eiuſdem fere naturæ participes, ſinguli eorum proprij ordinis ho-
minem participem reddidere.* Et in 2. dial. deos vocat. *Ete-
nim*, inquit, *ex iis, qui præter ipſum appellantur dij, ſeu dæ-
mones, ſiue homines, nullus eſſe tam bonus poteſt, quam Deus
vnicus.* Vbi angelorum, dæmonum, atque hominum
Solus Deus bonus.
nomina diſtincte deſcripſit. Et in eodem mox ſubdit:
*reliqui igitur dij, cuncti immortales, honorati nomine Dei: Deus
autem bonum, non ſecundum honorationem, ſed ipſa ſui natu-
ra: vna enim Dei natura eſt, ipſum ſcilicet bonum.* quaſi di-
ceret: Deus quidem natura bonus eſt, dij vero immor-
rales, id eſt, angeli, nomine, ſeu participatione boni ho-
norantur. Et in 3. dialogo: *Dii omnes ſeminalem naturam
diligebant: diſtincti enim librati que rebus, quæ igneo ſpiritu ve-
hebantur, emicuit cœlum ſeptem in circulos: Dii in aſtrorum ide-
is, dinumeratæ ſunt ſtellæ, ſecundum eos, qui habitant illas, deos.*
Angelorū numerus, ſimilis numero ſtellarum.
Vbi angelorum numerum, ſtellarum numero compara-
re videtur. Tot, inquit, ſtellæ dinumerantur; quot ſunt
dii, qui inhabitant illas. ex quo videtur, per ſeptem gu-
bernatores, non certum quendam angelorum omnium
numerum complecti; ſed eorum duntaxat, quibus vni-
uerſi orbis regendi regimen commiſſum eſt: hos autem
Septem gubernatores.
ſecundum communem antiquorum ſententiam, ſeptem,
nempe Lunam, Mercurium, Solem, Venerem, Martem, Io-
uem, Saturnum, appellare conſueuit antiquitas. Ii, inquam,
ſunt

De diuerſo Deorum.

ſunt ſeptem gubernatores, qui ſeptem circulis mundum ſenſibilem complectuntur, & regunt. Præter hos autem ſunt dij aſtrorum, quorum numerus ſtellarum multitudini comparatur: Dinumeratæ ſunt ſtellæ, inquit, ſecundum eos, qui illas inhabitant, Deos. Quamob cauſam, quemadmodum ſtellarum numerus nobis incognitus; ita plane & angelorum. Congruit huic ſententiæ illud Iob: *Nunquid eſt,* inquit, *numerus militum eius?* De qua reuera ſententiæ, materiæque dignitate, ſua in digreſsione nobis loquendum eſt. vnde ſequitur, quiſque Deorum ait, ex interna virtute aſſcriptum opus ſibi impleuit. Et Dialogo 10. *Humanæ,* inquit, *immortales animæ, in dæmones tranſeunt: deinde in Deorum chorum feliciter renolant.* Chori Deorum gemini: vagantium vnus, non vagantium alter. Mira profecto Mercurij Theologia, quæ tam clare de angelorum ordinibus, animarumque felicitate loquitur: nam quidam angelorum, teſte Dionyſio, vultui Dei ſemper aſsiſtunt; quidam vero ad explenda myſteria foras mittuntur: animæ quoque hominum, pro meritorum qualitate, ad ſingulos angelorum ordines aſcendunt, reuolantque ad ſuperos. Et iterum: *Eſt etiam animarum communio quædam, Deorum animæ communicant hominum animabus. Mundi totius adminiſtratio, ex vnius natura dependens, per vnius mentem, qua nihil eſt validius, nihil diuinius, nihil denique magis vnitum, omnia gubernat: hominum ad Deos, ad homines Deorum communio eſt.* Recte profecto angelorum miniſteria, quæ circa homines exhibent, cum vnius regimine, à quo mundus & natura dependet, ob oculos mentis noſtræ depinxit. *Omnes,* inquit Paulus, *ſunt adminiſtratorij ſpiritus, miſsi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis.* Et Dial. 11. eos, quos in primo ſeptem gubernatores nominat, ſeptem mundorum nomine intelligit. *Inſpice,* inquit, *mundos ſeptem ſuppoſitos, ornatu mirifico fabricatos, ordine ſempiterno, curſu ſuo differenter complentes æuum, plena lumine ſingula.* Clare profecto planetarum officia, atque naturas deſcripſit, ornatum, ordinemque mirificum. Ad Aſclepium, vnum eſſe proteſtatur mundi gubernatorem: *Cœli,* inquit, *& ipſius animæ, vnus eſt gubernator Deus:* diuidit poſtea, atque diſtinguit Deorum, Dæmonum, atque hominum genera, quæ ab illo vno gubernatore reguntur. Et paulo poſt, *ſiunt itaque, quæ ſiunt, aut à dijs, aut à dæmonibus, aut ab hominibus.* per Deos, angelos bonos intelligens. Et iterum, clarius, atque vberius de angelis diſſerens, admonet Aſclepium, vt attente audiat docentem: *Magna tibi pando,* inquit, *& diuina nudo myſteria, cuius rei initium facio exoptato fauore cœleſti. Deorum genera multa ſunt, eorumque omnium pars intelligibilis dicitur: alia vero ſenſibilis. intelligibilis autem dicitur, non quia ſubiaceat ſenſibus noſtris; ſed quia ſublimis eſt ratio, vltra hominum mentes, intentioneſque conſiſtens. ſi non attentiore aurium obſequio verba loquentium acceperit, tranſuolabit, aut magis refluet. ſuiſque potius liquoribus miſcebit ſe. Sunt ergo omnium ſpecierum principes dij, hos ſequuntur dij, quorum eſt princeps Vſia.* Angelorum plane ordines mira breuitate deſcripſit, illorumque principem vocauit Vſian, id eſt, ens per eſſentiam. Ex his ergo alijſque Mercurij oraculis, conſtat ſatis angelos eſſe in rerum natura, rerum miniſtros, quos Deos appellat, quorum alij Dei vultui ſemper intendunt: alij vero foras mittuntur, vt ſuum quiſque expleat officium: quorum profecto numerum ſtellarum numero ſimilẽ eſſe fatetur, magnamque habere cum hominibus vitæ communionem. denique principem habere vſian: de quibus omnibus nobis poſthac erit diſputandum.

Iob. 25. — *Chori Deorum gemini.* — *Angelorũ & hominũ communio.* — *Heb. 1. Angeli adminiſtratorij ſpiritus. Septem mundi.* — *Vnus gubernator.* — *Deorum genera multa.* — *Vſia.* — *Mercurij de Angelis.*

CAP. II.

Platonis doctrina de angelorum creatione & natura.

Angelorũ creatio. — *Deus pater vocatur angelorum.*

ANgelorum conditio, atque natura, à diuino Platone in Timæo præclare deſcribitur, alijſque in locis multis, de quibus nonnulla dicere conſtitui. In Timæo autem ita ad angelos ſub Dei perſona, ſermonem dirigit: *Dij Deorum,* inquit, *quorum opifex ego ſum, & pater, hæc attendite, quæ à me facta ſunt, me ita volente indiſſolubilia ſunt. Quapropter, quia generati eſtis, immortales, & indiſſolubiles omnino non eſtis, nec tamen vnquam diſſoluemini, nec mortis fatum ſubibitis: nam mea voluntas, maius præſtantiuſque vobis eſt vinculum, ad vitæ cuſtodiam; quam nexus illi, quibus eſtis tunc cum gignebamini, colligati.* Angeli ergo, natura quidem, atque conditione mortales, & diſſolubiles; Dei vero voluntate immortales & indiſſolubiles conſiſtunt: ſed nunc iam quid iubeam, cognoſcite, inquit, Tria adhuc genera mortalium nobis generanda reſtant, abſque horum generatione, cœlum imperfectum erit: omnia enim animantium genera, ambitu ſuo non continebit; contineat autem oportet, ſi eſt mundus omnino perfectus futurus: hæc vero, ſi à me fiant ſolo, vitaque donentur, dijs adæquabuntur. Quapropter accedite, vt ſecundum naturam ad animalium generationem, vim imitemini meam, qua in ortu veſtro vſus ſum. Angelos quidem rerum conditarum creatores nequaquam appellat; ſed imitatores diuinæ virtutis, hoc eſt, in creaturarum conditione, atque adminiſtratione, miniſtros, illorum immortalem, ſublimemque conditionem, à mortalium, atque infimarum rerum, natura diſcernens, atque diſtinguens: *Ego,* inquit, *vobis ſemen, & initium tradam, vos cætera exequi par eſt:* igitur diuinorum ſunt operum executores, non creatores; alioqui & ſemen, & initium à ſeipſis haberent; vt immortali naturæ, mortalem attexentes, faciatis animalia: non immortalem, id eſt, animam humanam, & mortalem, id eſt, corpus creant ſed attexunt, ſed coniungunt; quod plane miniſtrorum eſt, non creatoris officium. In phædro, Angelorum exercitus & agmina, Iouem ſequentia, in curribus, & equis alatis, artificioſe mirificeque depingit. *Magnus vtique in cœlo Iupiter, ait, citans alatum currum, primus incedit, exornans cuncta, prouideque diſponens, hunc ſequitur Deorum, Dæmonumque exercitus, per vndecim partes ordinatus: permanet autem Veſta in Deorum æde ſola.* aliorum vero Deorum, quicunque in 12. numero cenſentur, ſuæ quiſque functioni præeſt, vt quiſque eſt ordinatus. Permulti igitur, beatique diſcurſus intra cœlum exiſtunt, quibus quilibet Deorum intendit, ſuum quiſque officium peragens. Simile quiddam habet, Ioannes in Apocalypſi: *Et exercitus qui erant,* inquit, *in cœlo, ſequebantur eum in equis albis.* Dauid quoque canit: *Currus Dei decem millia, multiplex millia lætantium in Syna in ſancto. Deinde,* inquit, *cum auriga ad præſepe ſiſteret equos, obijcit illis ambroſiam, & poſt ipſam nectar, monſtrat omnimodam ſuauitatem, perfectionemque.* Gaudet Socrates in Phædone, ſe ad ſanctos angelos eſſe migraturum: nam poſtquam vnum dixit eſſe verum ſapientem, Deum ſcilicet, angelos adhuc inſeruit, & adiunxit, quorum ſocietate ſe fruiturum ſperabat: *Niſi me,* inquit, *viri Athenienſes, migraturum putarem, primum quidem ad Deos alios ſapientes, & bonos, deinde ad homines defunctos, hic, qui hic ſunt meliores, iniuſte agerem, non moleſte ferens mortem. nunc certe habetote ſperare me ad Deos, dominos bonos me iturum; propterea bono animo ſum, ſperoque ſupereſſe aliquid his, qui defuncti ſunt.* ex quo animaduertimus, & animarum immortalitatem, & piam angelorum, hominumque communionem. In quarto de legibus, angelos hominibus præeſſe, perſpicue & eleganter oſtendit: *Cum intelligeret Saturnus,* inquit, *nullam hominum naturam, res humanas ita gubernare poſſe, vt ſi omnibus, arbitratu ſuo dominetur, laſciuiæ iniuſtitiaque non repleatur, non homines; ſed diuiniores generis dæmones, ciuitatibus noſtris, reges principeſque præfecit. quod nunc nos in omnium gregibus, aliorumque armentis facimus: non enim boues, bubus, nec capris, capras præficimus; ſed nos ipſi genus melius dominamur. Similiter Deus homines amans, genus dæmonum genere noſtro præſtantius, nobis præfecit.* In hac ſane Platonis ſententia, multa quidem mirifica, noſtræque religioni conformia nobis proponuntur. Inprimis, angelorum genus, noſtro genere eſſe præſtantius. deinde, illos res humanas curare. Poſtremo, id nobis ex diuina conceſſum eſſe benignitate, quorum vita, ſine angelorum præſidijs, diſpendio pateret multorum, & ruinæ. Simile quiddam habes in Daniele & Zacharia: *Angelus regni Perſarum,* inquit, *multis diebus reſtitit mihi.* Iterum, in decimo de legibus, angelorum prouidentiam, ſolicitudinemque, circa res humanas, admodum acute, & ſolerter demonſtrat: *Hoc, ait, Deorum, qui cœlum habitant, qui à dijs negligi putant, iudicium eſt; vt qui melior ſit, ad meliores, qui peior, ad peiores animas, tam in vita, quam in omni morte proficiſcatur. vade, ſi quis impie quicquam agit, vel loquitur, qui forte præſens fuerit, Deos defendat, magiſtratibuſque ſignificet:* tanta erat apud Athenienſes Deorum veneratio. Verum, quamuis angelorum nomen non fuerit ipſi Platoni notum; Laertius tamen perhibet, Platonem Deos confeſſum fuiſſe, qui res humanas curarent, eoſque dæmones eſſe: dæmonas autem Philo aſſerit eſſe, qui apud Moyſen vocantur angeli. In Republica aſſerit, quod per omnes mundi partes diſtribuerint principes duodecim, *dial.* 8. quos theologi vocant principes prouinciarũ. *Lex videbit,* inquit, *vt 12. ſolemnitates dijs 12. quibus ſingulæ tribus cognominantur, ſiues peragãt, dijſq; ipſis, ſacra per ſingulos menſes faciant: choros præterea, ludoſq; muſicos, & certamina gymnica, prout dijs ſingulis, & tẽporibus cõuenit.* In Protagora: *Qui a dijs diliguntur ſũt optimi,* inquit, Et in Gorgia, *miam*

De angelis. — *Angeli non ſunt creatores, ſed imitatores.* — *Angelorũ exercitus in cœlo.* — *Apocal. Pſal. 64.* — *Ambroſia. Nectar. Socrates.* — *Boni viri è vita migrant ad angelos.* — *Angelos hominibus præeſſe.* — *Angeli præfecti vrbium.* — *Sine angelis non eſſet tuta humana vita.* — *Daniel & Zacharias prophetæ.* — *Nomen angelorum Platoni nõ fuit notum* — *11. dij. 12. ſolemnitates.*

miſeram

De angelis. *Angeli castigant delinquentes.*

miſerum eſſe, qui dent pœnas à dijs. qui per omnem mundum inuiſibiliter commeantes caſtigant ſæpe delinquentes. eodemque libro *ſententiam ſapientum eſſe Deos hominesque habere ſocietatem, & quod ſit lex apud Deos, ſancte qui vixiſſet, tendere ad inſulas beatas: Tradunt, inquit, ſapientes, cœlum, & terram, Deoſque & homines, ſocietate quadam, & amicitia, modeſtiaque ornatu, & temperantia & iuſtitia contineri.* In Cratylo: *Deorum, inquit, ſermonem, per ipſos Deos ſuperſedeamus: nam de eis vereor loqui.* Homerus quoque de huiuſmodi ſpiritibus loquens, ait feliciſſime, ſine labore viuere.

Homerus.

Dij beate, & facile, ſine labore viuentes, & de olympo,
In quo dij gaudent, exultat tempus & amne,
Non pane veſcuntur, non guſtant cerula vina.
Sanguinis expertes hinc ſunt immortaleſque.

Callimachus.

Hi morbis ſeniq; carent, neſciuntq; labores.
Traiectum reſonum, qui effugerunt acherontis.

Catullus.

Præſentes namq; ante domos inuiſere caſtas
Cœlicola, nondum ſpreta pietate, ſolebant.
Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Iuſtitiamq; omnem cupida de mente fugarunt.
Quare nec tales dignantur uiſere cœtus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

Virgilius.

Attonitus monitu tanto, imperioq; Deorum

Magi. Mundus inquiunt Magi Caldæorum, *habet intelligibiles ſuſtentatores, inflexibiles* hæc numina ſunt angelicarum poteſtatum, quæ vocantur etiam in nostris literis authoritates, virtutes. *Pſellus.* Pſellus *poteſtates, inquit, ſtatuunt in mundo Chaldæi, eaſque appellant mundi ductores, ſeu quæ mundum agant motibus prouidentiæ.* *Pherecides.* Pherecides Pythagoræ præceptor, teſte Plutarcho, ait Deos veſci nectare & ambroſia. *Cicero.* Marcus Cicero de natura Deorum. *En credibile inquit Deorum & hominum cauſa factum eſſe mundum.* *Plato.* Plato in republica, hoſpitibus ſimiles, variaque in veſte, figuraque, ipſi adeunt vrbes ſuperi, ac verſantur vbique. *Ariſtoteles.* Ariſtoteles primo de cœlo, cœlum vocat in quo dicimus totam habitare diuinitatem, hanc autem non eſt putandum ſtellis attribuere. Deinde, extremã totius mundi circumferentiam, quicquid extra Solem, Lunam, omneſque cœleſtes orbes putatur eſſe. *Tres mundi, ex cœli.* ſecundum cœlum eſſe, quod his extremi mundi regionibus ſubiaceat, in quo aſtra videntur. tertium ſignificatum eſſe, totum vniuerſum, quod ab vltimis mũdi regionibus clauditur. vnde extra cęlũ dicit eſſe entia feliciſſima, *com.* 100. Extra cœlũ nõ corpus, vacuum, & tempus. *Angeli non ſeneſcunt.* Quo circa neque apta ſunt, quæ ibi ſunt eſſe in loco, neque tempus ſeneſcere ea facit, neque vllius eorum eſt vlla mutatio: optimam in vniuerſa ſempiternitate vitam, & ſufficientiſſimam habent. Et 12. *met. com.* 52. Deum vocat ducem, ad quem vniuerſi orbis entia intendunt, cui qui proximiores ſunt, pro liberis habentur vniuerſa namque ſe habent, perinde; ac exercitus ad ducem, bonum autem exercitus dux eſt: non enim ob ordinem ipſe dux, ſed ob ducem eſt ille, vniuerſa autem ſunt aliquo modo, ſed non ſimiliter ordinata, aquatica, volatilia, plantæ, ad vnum ſunt vniuerſa ordinata; perinde atque in domo liberis quidem minime licet quiduis facere, &c. Itaque ex hac philoſophi ſententia & Dei prouidentia, circa mundum oſtenditur, & ſanctorum angelorum ordines; quaſi exercitus ſummi ducis, Deo proximiores, in domo illa cœli, locum filiorum obtinent. Proclus, aperte angelos nominat: *Proclus.* *vnde chori angelorum impleantur amore, inquit, dij quidem ipſi, Deorumq; pediſſequi, in habitu proprio permanentes ſequentibus benefaciunt, & ad ſe connectunt.* *Iamblicus.* Iamblicus de myſterijs Ægyptiorum; *Ante omnem, inquit, rationis vſum, ineſt naturaliter inſita Deorum notitia; imo tactus quidam diuinitatis melior, quam notitia: ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & rationatio, atque iudicium.* *Inſita eſt nobis cognitio angelorum.* Diſtinguit poſtea inter Deum & Deos id eſt, Deum & angelos. *Eſſe, inquit, noſtrum. eſt Deum cognoſcere. deinde poſt Deos porro demonas, heroes, animas puras: In tres ordines pediſſequi ſunt Deorum.* Itaque cognitio diuinorum fuit ſemper in anima, per ſimplicem intuitum, vel contactum. qui externarum rerum occupatione, attractione, atque amore, videndi detrimentum patitur. Angelos autem Deos dici, literæ quoque ſacræ edocent. *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum.* *Deus, inquit ſtetit in ſynagoga Deorum.* Et illud *Ego dixi dij eſtis.* Vult ergo Iamblicus inſitam, atque innatam nobis eſſe angelorum cognitionem; imo & contactum quendam, vnionemque, quam, circa exteriora diſtracti, non perpendimus atque conſideramus. *Quam ob cauſam, aſſueſaciendus eſt animus, inquit Plotinus, primo quidem ſtudia pulchra conſiderare. deinde opera pulchra. quæ ſiunt a viris probis. poſt hac eorum animum, qui talia gerunt.* *Plotinus Enn. 5. c. 3. lib. 8.* Et Enn. 5. *cap.* 3. *lib.* 8. *Dij, ait, omnes pulchri, venuſti. venerandi, ineſtimabili decore pollentes, perpetuo ſapiunt mente tranquilla ſtabilique & pura, aſſidue contemplantur; nec dedignantur homines, omnem regionem cœli diſcurrunt, locumque comprehendunt conquieſcentes. quorum vita eſt veritas, ipſorum genitrix atque nutrix: omnia cernunt, quæ ſunt in eſſentia, ſeipſos quoque vident in alijs: omnia enim illic vndique perſpicua ſunt, nihil ibi tenebroſum, nihil obſiſtens; ſed omnis illic omnibus eſt conſpicuus, intrinſecus, atque per omnia: lumen namque lumini occurrit vbique, quilibet in ſe habet omnia; & omnia rurſum in alio conſpicit.* Et enn. 6. *libr. cap.* 8. *Centrum ideſt ſic dico, à quo circulus ſe intelligens profluiſcitur, ad quod animas omnes ſe conferre decet; feruntur autem illuc Deorum animæ ſemper, & idcirco dij ſunt, quoniam feruntur ad illud. Deus enim eſt, quicquid eſt illi coniunctum.* itaque, in præclara Platonis, atque Ariſtotelis theologia, aliorumque præclariſſimorum diuinæ cognitionis ſapientum, latiſſime patet, angelos, Deos vocari; quorum vita, omnis eſt felicitatis ac beatitudinis plena, quorum intereſt hominibus prouidere, reſque inferiores agere prouidentiæ gubernaculis, denique, ſua ad homines obſequia, incredibili ſuauitate inceſſanter exhibere.

De angelis. *Deorum pulchritudo.* *Veritas nutrit angelos.* *Angeli quomodo ſe intelligant.* *Deus eſt centrum angelorum.*

CAP III.

Angelorum natura ex ſacris literis oſtenditur.

Quid ſignificet angelus. ANgelus, eſt nomen officij, non naturæ: nam proprio ac peculiari nomine, ſpiritus vocatur. *Qui facit* inquit, *angelos ſuos ſpiritus*, hoc eſt eos, qui ſunt ſpiritus & mentes cœleſtes cum ſibi angelos facit, Pſal. 103. itaque angeli diuinorum myſteriorum nuncij nominantur. Quamobrem, cum Chriſtus nobis diuina eſſet annunciaturus ſecreta, ab oraculo Iſaiæ, *magni* vocatur *conſilij angelus* 9. Et apud Malach *cap.* 3 *angelus teſtamenti* dicitur. *Apparitiones angelorum.* vnde nonnunquam angeli, vice domini functi ſunt *Et venerunt angeli ad Sodomam veſpere*, inquit, quos Abraham diuinis honoribus cumulauit: *Domine*, inquit, *ſi inueni ſeruus tuus gratiam coram te* angelos vidit, & dominum intellexit. *Gen.* 18. *Gen.* 25. Angelus Saræ ancillæ apparens, oſtendit ei fontem aquæ, ſuaſitque, vt dominæ ſuæ ſe ſubijceret. Angelus luctabatur cum Iacob, Gen. Luctantur enim boni viri cum Deo, ſiue cum angelis Deum retinere cupientes. *Gen.* 32. *Exod.* 32. Sic Moyſes Deum reluctantem, & ipſe luctando tenuit. Dauid angelum euaginato enſe, Hieroſolymorum ciuitatem iam ferientem, precibus compeſcuit: tetigit autem angelus neruum fœmoris Iacob, & exaruit, ac poſtea claudicando incedebat, eorum profecto præſeferens ſimilitudinem, qui claudicauerunt à ſemitis ſuis. Angelus apparuit Moyſi in rubo, in flamma ignis. Exod. 3. *Ego ſum, ait, Deus patrum tuorum* potuit autem fieri, vt ſub præſentia angeli, Deus ſeſe oſtenderet; & tamen per ea, quæ fierent, eſſe Deus cognoſceretur. *Angelus rubi.* *Exod.* 3. vnde Iar. 23. aperte promittit Deus ſe angelum ſuum miſſurum: *Ecce mitto angelum meum, obſeruas eum quia in medio eius ſum. & ne contemnendum putes, quia non dimittet te cum peccaueris, & nomen meum cum illo: quod ſi audieris vocem eius, & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.* *Angelus comitabatur Iſraelitas in deſerto.* Porro de angelo rubi, extat Philonis ſententia, quod erat ibi plantula ſpinoſa, ac debiliſſima, quæ amoto igne, repente tota accendi viſa eſt: in media vero flamma, forma præſtantiſſima viſa eſt, quæ nulli harum rerum, quæ videntur, eſſet ſimilis; diuiniſſimum vtiq; ſimulachrum oſtendens: *Viſio rubi.* natura enim diuinitatis igni ſolet in ſacris literis comparari. Lex Moyſi angelorum miniſterio lata nam. *quæ poſt multos annos*, inquit Paulus, *per angelos data eſt lex.* *Angelus miniſter legis.* *Gal.* 4. Et ad Heb. 2. *Si ſermo, qui per angelos factus eſt.* Et in Actibus Apoſtolorum. *Accepiſtis legem, in diſpoſitione angelorum.* omnis ergo illa Moyſis Eccleſia, angelorum præſidijs munita fuit: Angelus, ait, glorioſus Leuita Stephanus, qui fuit cum Moyſe in Eccleſia. angelus Ioſue pauentem conſortauit: *Ego*, inquit, *ſum princeps exercitus domini.* *Ioſ.* 5. *Ioſue angelus.* *Cum*, inquit, *eſſet Ioſue in agro vrbis Hiericho, leuauit oculos ſuos, & vidit virum ſtantem contra ſe, & euaginatum gladium tenentem, perrexitque ad eum & ait: Noſter es, an aduerſariorum? Qui ait: Nequaquam, ſed ſum princeps exercitus domini.* Moyſi apparuit in flamma ignis; hic autem vt vir præliator. *Vidi afflictionem populi mei, & deſcende, vt liberatorem eum* ſed Ioſue cruenta bella facturo, euaginatum gladium tenens, ſeſe oſtendit, atque manifeſtauit. *Gedeonis angelus.* In libro Iudicum 6. Gedeonem angelus alloquens, nobilique ſalutatione compellans, aduerſus hoſtes inſtruit, & corroborat: *Salue, inquit, virorum fortiſſime.* is accepto ſigno cœlitus oſtenſo, nouo pugnandi genere hoſtem ſuperauit: defendit

namque

De angelis.

Angelus Samſonis.

namque Gedeon noſter cum humani generis hoſte pugnaturus, qui fracto ſui corporis vaſculo, diuinæ ipſius lucis claritate micante, proſtratus eſt Madian vniuerſus. *Sceptrum* inquit, Eſaias 9. *exactoris eius ſuperaſti ſicut in die Madiā.* Samſonis parentibus angelus apparens, illis ſeriem pueri vitæque gerendæ, ordine depromſit, quemadmodum ſcilicet dicendus eſſet Nazareus. Oblato poſtmodum ſacrificio ſuper petram, ſtante Manue, & vxore eius, flamma aſcendit, & angelus domini in flamma pariter aſcendit, veri Nazarei typum geſsit, cuius ortus, vitæq; totius decurſus, angelorum fuit miniſterio oſtenſus & illuſtratus. In 2. *Reg.* 24. Dauid peccatum, angeli quoque in populum, regemque

Angelus Dauid.

peccantem vindicta deſcribitur, *cumq; extendiſſet manum ſuā angelus domini ſuper Hieruſalem, vt diſperderet eam, miſertus eſt dominus ſuper afflictionem, & ait angelo percutienti populum: Sufficit nunc, contine manum tuam erat autem angelus domini iuxta aream Iebuſæi.* Ex occaſione cædis conſtructa eſt domus domini in area Areuna Iebuſæi: Dauid enim gloriabundus ob multitudinem exercitus, carnalis Iſraelis in operibus legis gloriantis effigiem præſetulit. ſeptuaginta millia moriuntur, illi videlicet, qui Chriſti gratiam contempſerunt: quibus defunctis, in area hominis gentilis Eccleſia ædificatur, quia nimirum neglectis deſtructiſque Iudæis, in fide gentium

Angelus Heliæ.

Eccleſia erat conſtruenda. Heliæ fugienti mulieris impietatem, angelus viſus eſt, qui eum ad ſubeundos labores, fortiterque pugnandum animauit. ſunt namque beati angeli perpetui conſolatores, hortatoreſque eorum, qui laſciuientis ſeculi luxum, ſub vmbra iuniperi, cum cinere & lachrimis declinare, atque effugere intendunt. In 4. *Reg.* 6. non

Angelus Heliſæi.

vnus, ſed plures, Heliſæo auxiliaturi venerunt. *Plures,* inquit Heliſæus, *ſunt nobiſcum, quam cum illis.* Cumque oraſſet Heliſæus, ait: *Domine aperi oculos pueri huius, vt videat. & vidit, quia*

Angeli currus ignei.

ecce plenus erat mons equorum, & curruum igneorum in circuitu Heliſæi. Recte ergo Dauid dicit: *Immittet ſe angelus domini in*

Angeli caſtra Dei.

circuitu timentium eum, & eripiet eos. Et Iacob vocat angelos caſtra Dei: mira ergo ſunt, quæ à ſanctis angelis, priſcis illis hominibus obſequia exhibita fuiſſe videmus. Magnæ profecto illis curæ fuit diuinę legis cuſtodia, atque ij qui inuiolabili quodam animi conflictu, eidem legi parere vellent. Iſaias vidit Seraphin ſtantia, ſex alarum remigio ornata,

Angelus Iſaiæ.

ante ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum, ſine fine clamantia, ſanctus, ſanctus, ſanctus dominus exercituum, de quibus non eſt modo dicendum per ſingula. Quam plurima ſanctorum angelorum myſteria, ſancto Danieli, viro

Angelus Danielis.

Quatuor venti.

Quatuor angeli.

Conſtituit numerum populorum, iuxta numerum angelorum Dei.

deſideriorum reuelata fuiſſe legimus: *Videbam,* inquit cap. 7. *in viſione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari, diuerſæ inter ſe.* Quatuor ventos cœli, quatuor arbitror angelicas poteſtates, ait diuus Hieron. quibus principalia regna commiſſa ſunt. Vnde in *Deut.* legitur 32. *Conſtituit terminos populorum, iuxta numerum angelorum Dei.* Quatuor beſtiæ magnæ, quatuor regna conſurgent de terra: quatuor autem venti cœli, qui pugnabant in mari magno, id eſt in mundo, quatuor, vt dixi, angelorum poteſtates; vnuſquiſque enim angelos pugnat pro eo regno, quod ſibi creditum eſt. Simile quiddam legitur 2. *Paralip.* 32. *Et miſit dominus angelum ſuum, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia.*

Centum octoginta quinque millia.

Et cap. eiuſdem prophetæ 7. *Millia millium miniſtrabant ei, & decies centena millia aſſiſtebant ei.* miniſtrorum Dei numerum nequaquam diffinitur, ſed multitudinem profert, quæ maior intelligi nequeat. Iſta ſunt millia, & iſtæ myriades, de quibus in *Pſal.* 67. *Currus Dei decem millibus, multiplex millia.* Et cap. 9. *Et ecce vir Gabriel, quem videram in viſione principio, cito volans tetigit me, in tempore ſacrificij veſpertini: & docuit me, & locutus eſt mihi: Daniel, nunc egreſſus ſum, vt docerem te, & intelligeres,*

Angelus Zachariæ.

quia vir deſideriorum es. In Zacharia quoque legimus, angelos prouinciarum, atque regnorum eſſe defenſores. *Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egrediebatur in occurſum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum iſtum, dicens. Abſque muro habitabitur Hieruſalem, præ multitudine hominum, & iumentorum in medio eius.* Hebræi Michaelem eſſe

Eccleſia augmentum.

Michael & Gabriel.

putant, & alterum angelum, qui egrediebatur, & veniebat in occurſum eius: Gabrielem ſuſpicantur, qui loquitur ad Michaelem, vt loquatur prophetæ, quantam gloriam habitura eſſet Eccleſia gentium, quæ præ multitudine hominum & iumentorum, abſque muro, ſiue, vt Septuaginta dicunt, frugum abundantia, futura eſſet habitatio. Rurſus, angelus Zachariam quaſi de ſomno ſurgentem, interrogat 4. *cap.* quid viderit. *Et vidi,* inquit, *& ecce candelabrum aureum totum,* vbi diuiox incarnationis myſterium oſtendit Chriſtus enim dominus eſt candelabrum aureum, & lampas ac-

Angeli ſūt milites Dei.

cenſa cum ſeptem lucernis ſemper ardentibus. Et *cap.* 9. angelos milites vocat: *Et circumdabo domum meam ex his, qui militant mihi, euntes & reuertentes,* id eſt, Eccleſiam angelorum

De angelis.

præſidio muniam. ſunt ergo angeli Dei milites, qui inter nos & Deum diſcurrunt, ſua officia explere cupientes. Qua

Scala Iacob.

ob cauſam, Iacob vidit ſcalam, & angelos aſcendentes & deſcendentes: vnde non temere dominus de ipſo loquitur: *Si videritis angelos aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis.* Quod Iacob vocat ſcalam, dominus nominat filium hominis: eſt autem angelorum officium, ea, quæ pertinent ad ſacramentum filii hominis, implere, ſublimia petere, & ad ima deſcendere, nosque Deo coniungere; miniſtratorij plane ſpiritus ſunt miſſi propter eos, qui hæreditatem ca-

Iſa. 14.

Angeli vocantur paſtores.

piunt ſalutis. Recte ergo ab Iſaia paſtores nominantur: *Nec paſtores requieſcent ibi,* inquit, id eſt angeli, qui humano præſunt generi. Et ab Ezechiele, lapides igniti, 28. vocantur:

Lapides igniti.

Ambulaſti in paradiſo, in medio lapidum ignitorum: lapides, inquam, quorum iactu Beemoth occiſus eſt, vt ita dicam, dum è paradiſo excluſus, præceps ruit in tartara, igniti perpetuo ſcilicet amore ſeruentes. Ad hunc etiam modum

Flamma ignis.

Dauid vocat flammam ignis: *Qui facit,* inquit, *angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis:* nam non ſolum Deus vocatur ignis: ſed etiam angeli diuino ſpiritu feruentes.

Nubes.

Nubes quoque, cum à prophetis, tum etiam ab Euangeliis appellantur: *Et mandabo nubibus deſuper,* ait Iſaias 5. id eſt, angelis. Et Daniel. *Et vidi filium hominis venientem cum nubibus cœli.* 7. Apocal. 1. *Ecce venit cum nubibus,* id eſt, cum angelis, nubes plane, quæ à terrenis remotiſsimæ, pluuias diuinæ in homines benedictionis effundunt, quæq; & vmbraculo nobis ſunt, ab incendio, & æſtu. Proinde Dauid de his nubi-

Pſal. 103.

bus loquitur: & quidem abundantiſsime: *Qui ponis nubem aſcenſum tuum domine, qui ambulas ſuper pennas ventorum:* ſunt namque ſancti angeli vehicula, & quaſi currus diuinæ maieſtatis, quibus ad nos diuina cito defertur, atque innoteſcit voluntas. Et alibi ait *Et veritas tua vſq; ad nubes:* veritas namque diuina, eſt huiuſmodi nubium, & conditrix & nutrix pariter. Et iterum: *Gloria eius & magnificentia eius in nubi-*

Angeli dicuntur montes.

bus, id eſt, angelis. Idem quoque propheta angelos nominat montes: *Montes in circuitu eius,* id eſt angeli, teſte Hieron. Et in alio Pſal. *Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam.* Montes, inquam, caſeati, montes pingues ferentes paſcua, & herbas virentes, diuino lumine illuſtrati, in quibus dominus habitat, & conſpicitur. Vigiles etiam a Daniele propheta angeli nominantur, cap. 4. *Et ecce vigil. & ſanctus de cœlo deſcendit, clamauitq; fortiter.* vigiles plane dicuntur, quod ſemper vigilent, & ad Dei imperium ſint parati. *Vnde & noctur-*

C. 2. 71. 67.

Angeli ſūt vigiles.

Angeli ſūt principes prouinciarum.

bis, inquit Hieronymus, *peruoctationibus meis auxit angelorum ſſ...* Daniel vocat angelos, regnorum prouinciarumque principes, *cap.* 10. *Princeps regni Perſarum reſtitit mihi. Viginti & vnus diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi* Angelus erat, cui Perſarum regnum creditum eſt: is enim enumerans peccata populi Iudæorum, quod iuſte tenerentur captiui, reſiſtit, quia eos dimittendos non eſſe putabat. ſunt ergo angeli prouinciarum atque regnorum principes, & cuſtodes: ſicut etiam *Iſaias* loquitur 62.

Angeli ſūt cuſtodes.

Super muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes, tota die & tota nocte, perpetuo non tacebunt laudare nomen domini. cuſtodes, inquam, id eſt angelos, qui non dormitant, neque dormiunt, cuſtodientes ciuitatem Dei. Sunt itaque ſpiritus menteſque illæ

Angelorū nomina plurima.

cæleſtes, angeli, id eſt, Dei nuncij, dij, montes glorioſi, nubes lucidæ, venti cœlorum, milites domini, paſtores, lapideſque igniti, flamma ignis, vigiles, prouinciarum principes, eccleſiæ cuſtodes, miniſtratorij ſpiritus, ſedes Dei, iuxta illud: *Cum venerit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ,* id eſt, angelorum ſtipatus agminibus: anima enim iuſti ſedes eſt ſapientiæ: Aſtra matutina, quum me laudarent, ait Iob, aſtra

Iob 38.

Iob. 26.

matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Columnę cœli, ſicut idem propheta loquitur: *Columnæ cœli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius.* Columnę cœli, inquam, id eſt angeli, quorum natura immobiliter perſeuerat in Dei laudibus, diuina vtique gratia ſuffulta. Sodales ſponſi, ſicut in cantico canticorum legimus: *Vade poſt gregem ſodalium tuorum.* ſodales vtique angeli ſunt, quibus gentium greges cuſtodiendi commiſsi ſunt. Ex his ergo atque ſimilibus prophetarum oraculis, angelorum natura dignoſcitur, & officium.

CAP. IV.

Angelorum miniſteria, & officia, ex Apocalypſi varie oſtenduntur.

SAcratiſsimæ Apocalypſis myſteria, angelorum pādūtur officio, quorū profecto intereſt, purgare, illuminare, atq; accēdere eos, qui diuinę ſūt ignari virtutis: *Et ſignificauit,* inquit, *mittens per angelū ſuum*

ſeruo

De angelis. *ſeruo ſuo Ioanni*: ſignificauit, inquã, id eſt, quibuſdã ſignauit,
ſiue obfirmauit figuris, vt non cuilibet pateret legenti. Pri-
mum angelorum miniſterium ſub nomine ſtellarum ſe-
Stellæ ſeptem. ptem oſtenditur. *& habebat*, inquit, *in dextera ſua ſtellas ſeptem*,
id eſt, angelos, in quibus pleniſsime ſancti ſpiritus gratia
conſpicitur. his commiſſa ſunt eccleſiarum gubernacula,
manentque in dextera ſedentis. Ex quo patet, eccleſiarum
regimen, angelis eſſe commiſſum, quibus curæ eſt, vt quæli-
bet ſibi commiſſa eccleſia, bene, ac optime regatur. Septem
autem candelabra aurea, ſeptem ſunt eccleſiæ, in medio au-
Septem locutiones. tem ſeptem eccleſiarum ambulat filius hominis, quia *ecce
vobiſcum ſum, vſque ad conſummationem ſeculi*: ad huiuſmodi
autem angelos ſeptem, fiunt locutiones, ſingulæ, ſingulis.
1. Ad angelum Epheſinæ eccleſiæ, ſpiritus timoris loquitur:
Memor eſto, inquit, *vnde excideris, & pœnitentiam age, & prima o-
pera tua fac; ſin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de*
2. *loco ſuo.* Ad angelum eccleſiæ Smyrnenſis, mittitur ſpiritus
pietatis: quippe, qui de toleranda malorum perſecutione,
humaniſsime loquitur: *Scio*, inquit, *tribulationem, & pauper-
tatem tuam, ſed diues es*; cuius diuitiæ ignotæ ſunt aduerſarijs
3. tuis. Ad angelum Pergamenſis eccleſiæ, dirigitur ſpiritus
ſcientiæ: *Habeo*, inquit, *aduerſum te pauca, quod habes ibi tenentes
doctrinam Balaam*: ſapientis enim eſt peſtiferam doctrinam
4. abijcere. Ad angelum Thyatirenſis eccleſiæ loquitur ſpiri-
tus fortitudinis, vtpote pugnaturum contra Iezabelem:
*Habeo aduerſum te, quod permittis mulierem IeZabelem ſeducere ſer-
uos meos.* rui ergo intereſt fortitudinis, huiuſmodi doctri-
5. nam, è medio auferre. Ad angelum eccleſiæ Sardenſis, de-
ſtinatur ſpiritus conſilij, multo ſane illi opus eſt concilio,
qui putat ſe aliquid [illegible] cum nihil ſit: *Qui*, inquam, *habes no-
men quod viuas, & mortuus es*: eſto ergo vigilans, & confirma
cætera, quæ moritura ſunt: *non enim inuenio opera tua plena*
6. *coram Deo meo.* Ad angelum autem eccleſiæ Philadelphiæ
mittitur ſpiritus intellectus, ad quem pertinet ſanctarum
aperire myſteria ſcripturarum: *Ecce*, inquit, *dedi oſtium aper-
tum coram te, quod nemo poteſt claudere* ille autem dedit, *qui ha-
bet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo ape-*
7. *rit.* Ad angelum Laodiceæ eccleſiæ mittitur, ſiue loquitur
ſpiritus ſapientiæ, quæ in ſui cognitione conſiſtit: *Neſcis* in-
quit, *quia miſer es, miſerabilis, & mendicus.* Itaque, ſingula ſin-
gulis pro temporum, atque rerum qualitate, myſteria de-
Septem deſcenſus. monſtrantur. Propoſito eccleſiis aſcendendi ordine, per
ſeptiformem ſpiritus ſancti gratiam, poſthac deſcenſus
1. proponitur per eum, qui inclinauit cœlos, & deſcendit. Se-
des in cœlo oſtenditur, in qua recte ſpiritus ſapientiæ cerni-
2. tur, liber ſeptem ſygillis ſignatus ab agno aperitur, in cuius
3. opere, ſpiritus intellectus apparet. Deinde, magni conſilij
angelus ſtat iuxta aram templi, cum myſticis ſeptem tuba-
4. rum cantibus, quod pertinet ad ſpiritum concilij. Draco
poſtmodum magnus, & rufus, habens capita ſeptem, mu-
5. lierem impugnat, Michaele præliante, in quo profecto ſpi-
ritus eſt fortitudinis. Exeunt poſtea ſeptem angeli, ſeptem
6. phialas habẽtes, quibus opus eſt ſpiritu ſcientię. Mulier pręte-
rea oſtenditur ebria ſanguine martyrum Ieſu, in qua o-
7. ſtenditur ſpiritus pietatis. Poſtremo, terra, mare & infer-
nus reddunt mortuos ſuos, quod plane ſpectat ad ſpiritum
timoris. Itaque, ſepties aſcendendo, & totidem deſcenden-
do, tota impletur eccleſiæ plenitudo. Incarnationis myſte-
Liber ſignatus ſeptem ſygillis. rium ſub ſimilitudine libri intus, & foris ſcripti, ſygillis ſe-
ptem obſignati, Ioanni oſtenditur. Sancta plane ſcriptura,
quaſi intus, & foris ſcribitur, dum literali, atque ſpirituali
intelligentiæ ſenſu adornatur, ſeptemque ſygillorum nexi-
Septem ſygilla. bus, clauſa videtur. Septem reuera ſunt Chriſti myſteria, in
Septem myſteria Chriſti. quibus tota Moyſi legis, ac prophetarum ſcriptura conſi-
ſtit: incarnatio ſcilicet, paſsio, reſurrectio, aſcenſio, miſsio
ſpiritus ſancti, gentium vocatio, extremi iudicij executio.
Quæritur idoneus quiſpiam, qui ſoluendorum ſygillorum
[illegible]itiam habeat, atque virtutem. Angelis curæ eſt, huiuſ-
Apoc. 4. modi inuenire, propterea, inquit, Ioannes: *Audiui angelum
fortem prædicantem voce magna. Quis eſt dignus aperire librum, &
ſoluere ſignacula eius.* Inuenitur agnus, idoneus vtique ad ſol-
uendum, aperiendumque ſignati libri abſconditum, ſan-
ctumque myſterium. Laudatur, approbaturque ab vniuer-
ſa angelorum multitudine. *Et audiui vocem angelorum multo-
rum in circuitu throni: & animalium, & ſeniorum: & erat numerus
eorum millia millium voce magna dicentium: dignus eſt agnus qui oc-
ciſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatem, & ſapientiam, & fortitu-
dinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.* Approbant an-
geli, atque commendant incarnationis myſterium, agni
dignitatem conſitentes, ſeptem numero inſignis teſtificantes,
ſpectant, & admirantur magnum redemptionis ſacra-
mentum: *Erant*, inquit, *millia millium*, hoc eſt, propemodum
infiniti, & omnes prorſus laudantes agni virtutem, & diui-
nitatem. Agni deinde beneficia, humano generi exhibita, *De angelis.*
manifeſtantur. ſiquidem, cum quatuor orbis terrarum di-
uiſus extiterit regnorum limitibus, ab angelis, illis præſi- *Angelus ab ortu Solis.*
dentibus, magnum imminebat ſupplicium: ſed aſcendente
angelo ab ortu Solis, Chriſto, ſcilicet diuinitatis ſignum
præſeferente, atque angelis, illorum regnorum præſulibus
præcipiente; ne quid mali ſubditis ſibi regnis inferrent,
quoadusque ſerui Dei in frontibus, ſignum crucis acciperent,
pax terræ reddita eſt, hominibus bonæ voluntatis.
Diſtinguuntur filij Dei, à filijs huius ſeculi, ſalutis characte-
re impreſſo in frontibus eorum: *Et vidi quatuor angelos*, in- *Quatuor angeli.*
quit, *ſtantes ſuper quatuor angulos terræ*, id eſt, Babylonicum,
Perſicum, Macedonicum, & Romanum regnum: *tenentes* *Quatuor regna.*
quatuor ventos; ne ſtarent ſuper terram, ſcilicet, ſalutis, &
prædicationis gratiam. *Et vidi alterum angelum aſcendentem ab
ortu ſolis*, quia nimirum venit illuminaturus eos, qui in te-
nebris erant, & vmbra mortis. *& clamauit voce magna quatuor
angelis, quibus datum erat nocere terræ & mari, dicens. Nolite nocere
terræ, & mari; quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eo-
rum.* Et audiuit numerum ſignatorum centum quadragin-
ginta quatuor millia, ex quo electorum numerus oſtendi-
tur, in quibus ſignatum eſt lumen vultus domini. *Et omnes* *Adorant angeli agnum.*
*angeli ſtabant in circuitu throni, & in facies ſuas ceciderunt in con-
ſpectu throni, & adorauerunt Deum, dicentes. amen*: ſuſpicientes
enim diuinæ incarnationis myſterium, illiuſque benefi- *Angelorũ corona.*
cium recognoſcentes, adorant agnum redemptorem, coro-
nas ſuas, id eſt, naturæ, gratiæque dignitates, agni pedibus
ſubmittentes. vnde propheta canit: *Et adorent eum omnes an-
geli eius.* etenim, & quæ in cœlis, & quæ in terris habentur,
Chriſti beneficio reſtaurata ſunt, ſecundum Apoſtoli ſen-
tentiam. Deinde mittuntur ſeptem angeli, ſeptem tubis *Septem angeli cum ſeptem tubis.*
ranituri, eccleſiæque annunciaturi, quæ foret paſſura; quo-
adusque tempus ſui incolatus perſiſteret, atque duraret:
Et vidi, inquit, *ſeptem angelos ſtantes in conſpectu Dei, & data ſunt
illis ſeptem tubæ. Et ecce alius angelus venit, & ſtetit ante altare, ha-* *Angelus ante altare Chriſtus.*
bens thuribulum aureum in manu ſua, id eſt, Chriſtus, qui ſuper
aram crucis, ſuum aureum, & immaculatum corpus obtu-
lit, cuius virtute, accepta ſunt alia incenſa, & ſanctorum o-
rationes, *impletumq; eſt thuribulum* de igne altaris, id eſt, ec-
cleſia, Chriſti corpus, ob beneficium crucis, diuino igne ac-
cenſa eſt, atque impleta: quam ob cauſam, tonitrua emiſit,
& voces, fulguraque, & terræ motus magnos. Sane, dedit
vocem ſuam, & mota eſt terra, apparueruntq; fulgora, at-
que tonitrua prædicantium, voces credentium, terræ mo-
tus peccantium. *Primus angelus tuba cecinit, & facta eſt grando,* *Prima tuba.*
*& ignis, mixta in ſanguine, & miſſum eſt in terram, & tertia pars
terræ combuſta eſt.* Eccleſiæ ſtatus poſt Chriſti aduentum, vſq;
ad finem mundi oſtenduntur, quibus angeli tuba prædica-
tionis annunciant, quæ illis euentura ſunt: ex quibus cer-
te, quædam contigerunt, quædam vero reſtant complen-
da. primus itaque, angelus tuba canens, primus ſtatus eſt
naſcentis eccleſiæ, in quo plane tertia pars creaturarum,
idolorum ſcilicet, ſuperſtitione combuſta, ad Chriſtum
conuerſa eſt. *Et ſecundus angelus tuba cecinit, & mons magnus igne* *Secunda tuba.*
ardens miſſus eſt in mare. Magnus profecto mons, hæretico-
rum ſynagoga, liuoris, & inuidiæ igne perpetuo ardens,
quæ primordia eccleſiæ extinguere tentauit: *Mortua*, in-
quit, *eſt tertia pars creaturæ*, nequiſsimæ vtique hæreticorum
ſynagogæ igne combuſta. *Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit* *Tertia tuba.*
de cœlo ſtella magna, quæ dicitur abſinthium. hæreſis vtique
peſsima, vtpote Arrij, & ſimilium, cuius malitia, & fraude,
cum ſtella quædam eſſe putaretur, aquæ ſcripturarum dul-
ces, conuerſæ ſunt in abſinthium. *Et quartus angelus tuba ceci-* *Quarta tuba.*
nit, & percuſſa eſt tertia pars Solis, & Lunæ, & ſtellarum, eorum
plane, qui videbantur, clariſsima lumina eſſe, interitum,
atque corruptionem annunciat. *Et quintus angelus tuba ceci-* *Quinta tuba.*
nit, & vidi de cœlo, id eſt, de eccleſia *ſtellam cecidiſſe*, ſublimem
aliquem, in hæreſim, atque Tyrannidem incidiſſe, *cui data
eſt clauis putei abyſsi, & aperuit puteum abyſsi*, id eſt, errorem
putentem contra eccleſiæ dogmata, quemadmodum eſt
Turcarum, ac Maurorum, cæterorumque barbarorum
gens, cuius fumo obſcuratus eſt quodammodo Sol iuſti-
tiæ, id eſt, eccleſiæ, ſplendor. vnde inſtar locuſtarum popu-
lus ille creuit, atque multitudine auctus eſt. *Et ſextus ange-* *Sexta tuba.*
*lus tuba cecinit, & audiui vocem vnam ex cornibus altaris, dicentem
ſexto angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui ſunt
alligati in flumine magno Euphrate.* Et hæc quidem venerunt,
aut proxime futura ſunt; quando regnum inſurgit aduer-
ſus regnum; & gens in gentem: quando refrigeſcet chari-
tas, & abundabit iniquitas: quando ſoluetur ſathanas
de loco ſuo. Quatuor tunc regna, iniquitate dominan-
te, remotiſque variantis legibus, bellorum igne arde-
bunt: *Numerus*, inquit, *equeſtris exercitus vicies millies,*

De bello angelorum.

dena millia. Septima tuba in fine canitura erit, quando erit dies tubæ, & clangoris, dies nebulæ, & turbinis, dies amara, & terribilis. Poſt tubarum cantum, impiorum pœna oſtenditur, orbis interitus, malorum finis: *Et vidi, inquit, alium angelum fortem, deſcendentem de cœlo, amictum nube, & iris erat in capite eius, & leuauit manum ſuam in cœlum, & iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum, quod tempus amplius non erit; ſed in diebus vocis ſeptimi angeli, cum cœperit tuba canere, conſummabitur myſterium Dei; ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas*: non erit amplius tempus pœnitentiæ, quia conſummatum eſt myſterium regni.

Angelus amictus nube.

Angelum, Chriſtus amictus nube.

Angelum huiuſmodi, Chriſtum eſſe puto, ſua amictum humanitate mundiſsima, cui cætera congruunt, quæ ibi ſcribuntur, & iris, & pedes, & ſimilia, nempe libellus apertus, id eſt, omnia ſcripturarum completa myſteria, dixitque Ioanni, quod iterum eſſet Euangelij myſterium anunciaturus.

Septima tuba.

Et ſeptimus angelus tuba cecinit, & facta ſunt voces in cœlo dicentes: Factum eſt regnum huius mundi domini noſtri, & Chriſti eius. & *regnabit in ſecula ſeculorum.* Laudat omnis ſanctorum chorus, aduenisse tempus retributionis, & finis omnium; quod profecto in extremo iudicio complebitur.

CAP. V.

Michaëlis, & draconis bellum, cap. 12.

Bellum angelorum.

ET factum eſt prælium magnum in cœlo: Michael, & angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt, neque locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo. Si prælium huiuſmodi, poſt partum mulieris commiſſum eſt; planum eſt, quod de prima angelorum pugna, quæ in empyreo cœlo facta eſt, non poteſt intelligi; ſed de ea potius, quæ in extremis temporibus futura eſt, quando accuſator fratrum prorſus eliminabitur, atque foras mittatur. Interim prouinciarum, regnorumque protectores, animarum cuſtodes: angeli præliantur cum dracone, & angelis eius. *Et proiectus eſt ille draco in terram*, quia nimirum princeps huius mundi eiectus eſt foras: excluſus vtique à cordibus fidelium, qui ipſum vicerunt propter ſanguinem agni, & propter verbum teſtimonij, & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem, quod profecto angelis conuenire non poteſt: ſunt enim immortales, atque incorruptibiles. *Væ terræ*, id eſt, terrenis hominibus, *& mari*, id eſt, his, qui iactantur omni vento doctrinæ, in quibus habitat ſatanas, quia excluſus à filijs Dei, *propter filium mulieris*, id eſt, virginis, in vos incredulos reuerſus eſt, *habens magnam iram, ſciens quod modicum tempus habet*, tentandi ſcilicet, atque ſeducendi. Porro, de bello illo cœleſti dicemus, quum de luciferi caſu erit nobis loquendum.

Babylon magna eſt ſocietas hæreticorum.

Euangelium æternum.

Cæterum, Babylonis magnæ, hoc eſt, impiiſsimæ draconis ſocietatis ruina appropinquante, & iam in ianuis exiſtente, poſtquam agnus ſedit in monte Syon cum ſuis electis, vidit Ioannes angelum fortem, volantem per medium cœlum, habentem euangelium æternum, vt euangelizaret illud ſedentibus ſuper terram &c. *cap. 14.* dicens voce magna: *Timete dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius.* Et alius angelus ſecutus eſt dicens: *Cecidit, cecidit Babylon magna.* & alius angelus ſecutus eſt illos, dicens voce magna: *Si quis adorauerit beſtiam, cruciabitur igne, & ſulfure in conſpectu angelorum ſanctorum, & ante conſpectum agni, & fumus tormentorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorum.* Inſignes aliqui annunciantur, qui tempore Antichriſti domini fidem erunt defenſuri, qui plane, quoniam futuri ſunt, etiam nobis incogniti ſunt, nec aliquis ſcire poteſt, niſi domino reuelante. Tutius ergo diuinis hæc ſpiritibus inueſtiganda committimus, quam aliquid de noſtro ſpiritu depromere velle. Porro, die iudicij appropinquante, maturis iam frugibus, mittuntur meſſores: *Et ecce*, inquit, *angelus exiuit de templo, clamans voce magna*: cap. 14. *ad ſedentem ſuper nubem: Mitte falcem tuam acutam, quia venit hora, vt metatur: quoniam aruit meſſis terræ.* deſiderant ſiquidem angeli videre iuſtum Dei iudicium, vt pote miniſtri iuſtitiæ, & diuinæ voluntatis executores, atque amatores.

Meſſis eſt finis mundi.

Angelus de templo.

Angelus de altari.

Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſuper ignem: & ait ad ſedentem in nube, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ ſunt vuæ eius. Maturus ſane quiſque reputatur, cum ſuas compleuerit iniquitates.

Lacus iræ Dei.

Et miſit angelus falcem ſuam in terram. falcem, inquam, diuinæ iuſtitiæ, *& vindemiauit vineam terræ, & miſit in lacum iræ Dei, & exiuit ſanguis de lacu vſque ad frenos equorum.* Magna impiorum ruina oſtenditur, quorum ſanguis tam diu fundendus eſt; quoadusque ad frenos equorum aſcendat.

De bello angelorum.

Phialæ 15.

Relictæ ſunt ſeptem plagæ, quibus orbis terrarum, in fine malorum, erit affligendus: *Et vidi*, inquit, *aliud ſignum in cœlo magnum, & mirabile: angelos ſeptem habentes ſeptem plagas nouiſſimas*, quoniam in illis eſt conſummata ira Dei: tales plagas puto eſſe futuras tempore iudicij, quæ nobis plane incognitæ ſunt, quæ cum vltimæ ſint, & in illis Dei ira ſit complenda; haud dubium, quin terribiliſsimæ futuræ ſint.

Prima phiala.

Et primus angelus effudit phialam ſuam in terram, & factum eſt vulnus ſæuum, ac peſſimum, in homines, qui habebant characterem beſtiæ.

2. *Et alius effudit phialam ſuam in mare, & factum eſt ſanguis.*

3. *Et tertius ſuper fontes, & flumina, & factus eſt ſanguis: & audiui angelum aquarum dicentem: Iuſtus es, qui hæc iudicaſti, quia ſanguinem ſanctorum fuderunt, & ſanguinem dediſti eis bibere.*

4. *Et quartus angelus effudit phialam ſuam in ſolem, & datum eſt illi æſtu affligere homines.*

5. *Et quintus angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ, & factum eſt regnum ipſius tenebroſum.*

6. *Et ſextus angelus effudit phialam ſuam ſuper flumen illud magnum Euphraten, & ſiccauit aquas eius*, vt præparetur via regibus ab ortu ſolis.

7. *Et ſeptimus angelus effudit phialam ſuam in aerem, & factus eſt terræ motus magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram. Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti, & grando magna deſcendit ſicut talentum in homines*, itaque ſæua vulnera, ſæuæ tenebræ, æſtus, terræ motus, grando, ſpiritus procellarum, pœnæ ſunt, & ſupplicia impiorum, quibus per miniſterium angelorum caſtigandi ſunt peccatores.

Pœna impiorum iuſtiſsima.

Poſt impiorum iuſtiſsimam pœnam, congratulantur angeli diuinæ iuſtitiæ, quod tandem venerit tempus, vt ciuitates illæ duæ tanto tempore pugnantes, quælibet pro ſuis meritis, operibuſque, proprijs finibus claudatur:

Babylonis ruina.

Angelus deſcendens de cœlo.

Et vidi, inquit, cap. 18. *alium angelum deſcendentem de cœlo*, poſtquam viderat alium oſtendentem ſibi damnationem meretricis magnæ, qui extiterat vnus de ſeptem habentibus ſeptem plagas, cap. 17. *habentem poteſtatem magnam, & terra illuminata eſt à gloria eius. & clamauit in forti voce dicens: Cecidit Babylon magna, & facta eſt habitatio dæmoniorum.* Babylon, inquam, id eſt, confuſa, & inordinata impiorum ſocietas, corruet plane in fine ſeculi, quæ modo glorioſe apparet palamque fiet, quod immunda ſit dæmoniorum habitatio.

Societas hæreticorum immunda dæmonum habitatio.

Væ væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum & ſuſtulit vnus angelus fortis, lapidem quaſi molarem magnum, & miſit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas, & vltra non inuenietur. Ex quo, peccatorum incendium æternum clare conſpicimus, angelorum deſiderium, flagitantium, vt finem accipiat iniquitas, vt ſocietas compleatur ſanctorum. denique vt Deus ſit omnia in omnibus: *Et fumus*, inquit, *illius aſcendet in ſecula ſeculorum.* vnde vox auditur turbarum multarum in cœlo dicentium, *alleluia. Laus, & gloria & virtus Deo noſtro, quia vera, & iuſta iudicia eius ſunt: quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in proſtitutione ſua, & vindicauit ſanguinem ſeruorum ſuorum de manibus eius. Et vox de throno exiuit, dicens. Laudem dicite Deo noſtro omnes ſerui eius: & qui timetis eum, puſilli & magni.*

Alleluia.

Canitur alleluia, poſt Babylonis euerſionem, quia reuera, quamdiu durat Babylonis imperium, nemo noſtrum tutus eſt, atque ſecurus: neque canere poteſt verum alleluia.

Vxor agni.

Itaque deſtructis debellatiſque hoſtibus, & in carcere teterrimo concluſis, vxor agni præparauit ſe, & datum eſt illi, vt cooperiat ſe byſsino ſplendenti & candido, hoc eſt, fide vera, & viua, quæ ſplendet, & fulget.

Beati qui vocati ſunt ad cœnam agni.

Et dictum eſt mihi cap. 19. *Scribe, beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt. Et cecidi ego Ioannes, vt adorarem angelum, & dixit mihi: Vide ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Deum adora.* Angelus, Ieſu di[illegible]nitatem confitetur, cuius ſeruum ſe eſſe proteſtatur, at[illegible] fidelium collegam, & conſeruum: *Deum* (inquit) *adora*, cui ſoli debetur ille latriæ cultus, quem omnes adorantes colimus, & colentes adoramus & veneramur.

Angelorum exercitus.

poſt hæc (inquit) cap. 19. *Vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis & verax: & exercitus qui ſunt in cœlo*, angelorum vtique, atque hominum *ſequebantur eum in equis albis, veſtiti byſsino albo mundo.* equus albus immaculatum Chriſti corpus eſt, cui inſidet diuinitas verbi Dei, quam ſequuntur in cœlo ſpiritus cœleſtes, & animæ ſanctorum in equis albis, animæ quidem cum corporibus mundiſsimis, ſpiritus vero, qui carent corpore, cum intellectus voluntatiſque munditia. tale aliquid in Platone annotauimus.

Angelus ſtans in Sole.

Et vidi angelum qui ſtabat in ſole, illum (inquam) qui poſuit in ſole tabernaculum ſuum, *clamantem voce magna omnibus auibus, quæ volabant per medium cœlum: Venite ad cœnam magni Dei, vt manducetis carnes regum, & tribunorum, & fortium.* inuitat ad vindictam malorum, laudem vero bonorum; *& omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum.*

Angelus habens clauem abyſſi.

Et poſt hæc vidi angelum deſcendentem de cœlo, habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua. Et apprehendit draconem,

De ordine ſeraphico. *Angelus Ieſu.*

ſerpentem antiquum, & miſit in carcerem, ſiue in abyſſum, & clauſit & ſignauit ſuper illum, vt non ſeducat amplius gentes. Et dominus Deus omnipotens ſpiritus prophetarum miſit angelum ſuum oſtendere ſeruis ſuis, quæ oportet fieri cito. Et ego Ioannes poſtquam audiſſem, & vidiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc oſtendebat: & dixit mihi: Vide ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui ſeruant verba libri huius. Deum adora. & dixit mihi: Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius. tempus enim prope eſt. Ecce venio cito, & merces mea mecum eſt reddere vnicuique ſecundum opera ſua. Ego Ieſus miſi angelum meum, teſtificari vobis in eccleſiis. Ego ſum radix, & genus Dauid, ſtella ſplendida, & matutina. Et ſpiritus, & ſponſa dicit: Veni. Et qui audit, dicat, veni. Veni domine Ieſu, veni. Itaque tota Apocalypſis, angelicorum myſteriorum plena eſſe conſpicitur: angeli enim, incarnationis myſterium, ſummopere appetebant; quo illorum ciuitas, ruinis angelorum diuiſa, reſtaurationis beneficium conſequeretur. hac de cauſa, in colligendis fidelibus, reprobiſque puniendis, ſollicitos, atque feruentes, & fuiſſe, & futuros eſſe, Ioannes apertiſsime docet.

QVÆSTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

An ſint angeli.

Rationes.

POſtquam cum ex plurimis philoſophorum ſententiis, tum ex ſanctarum ſcripturarum oraculis, perſpicuum ſit, angelos in rerum ordine contineri, eorumque officia, & miniſteria; deinceps pro viribus laborandum, hoc ipſum aliis rationibus, & ſententiis illu-
1. ſtrare. Porro, in rerum ordine datur creatura pure corporalis, vtpote corpora cœleſtia, & elementaria, & quæ ex iſtis mixta conſiſtunt: alia vero creatura ex corpore, & anima rationali compoſita, homo ſcilicet: tertiam pure ſpiritualem ab omni corporia concretione ſemotam, inueniri neceſſe eſt, ad perfectionem vniuerſi. Reuera, ſi creatura corporalis duos habet modos ſubſiſtendi, quia tum in pura, cum etiam in mixta ſubſiſtit natura, ſi ſpirituali alter deeſſet modus ſubſiſtendi; non modicum eius dignitati derogaretur; creatura ſiquidem corporalis faceret per ſe vnum, non autem natura ſpiritualis, quod minime aſſerendum eſt. Item, quemadmodum creaturæ corporales, abſque in-
2. tellectuali creatura, ſuum eſſe habent completum, vt videre eſt in arboribus, in plantis, in lapidibus, in animalibus rationis expertibus, ita plane repugnare non debet creaturæ intellectuali, poſſe ſine corpore conſiſtere, alioqui natu-
3. ra defeciſſet in perfectione vniuerſi. Item ſi Deus fecit, ſiue creauit creaturam corporalem, vltimum eſſendi gradum in rerum natura habentem, à ſui natura quodam modo diſsimilem, vtpote ſpiritus, & incorporeus; multo magis condere debuit creaturam quam proxime ſibi ſimilem, puram vtique ſpiritualem, angelicam ſcilicet: omne enim agens propenſum eſt ad producendum ſibi ſimile. Item, ad
4. vniuerſi rationem ſpectat, vt aliqui prodeant diuinæ potentiæ effectus, qui, quoad fieri poteſt, imitentur virtutem primi agentis: primum autem agens cum incorporeum, & per voluntatem agat, & intellectum; angeli creandi erant, qui incorporei eſſent, & per voluntatem agerent & intellectum: ergo quod prius. Sane, decuit diuinam ſapientiam,
5. vt aliquas conderet mentes à corporibus prorſus liberas, aliquas vero corporibus coniunctas, & in eiſdem eſſe completum habentes, nempe homines: ſatis ergo videtur rationi conſentaneum eſſe, angelicos ſpiritus in rerum ordine ſtatuendos eſſe. hæc autem celeberrimi, atque doctiſsimi ſancti Dionyſ. Areopagitæ doctrina aſtrui poſſunt, atque firmari, qui in lib. de cœleſti hierarchia multa præclare de hac re locutus eſt: *Mentes,* inquit, *angelicæ, ſemper ad ſummum bonum, quantum fas eſt, in conformatione diuini & inflexibilis amoris, ſunt intentæ: principales illuminationes immaterialiter, & pure recipientes, & ad ipſas ordinatæ, omnem vitam intellectualem habent.* Senſus eſt, mentes angelicæ ſunt intentæ in conformatione amoris diuini & inflexibilis, nempe in actuali Dei amore immutabili, in quo confirmatæ ſunt à Deo; vt ne tantiſper quidem obliquari poſsint: ſuſcipiunt enim illæ mentes cœleſtes non ſymbolicè, aut per inuolucra phantaſmatum illuſtrationes beatificas; ſed pure ab ipſa Deitate: *Ipſa,* inquit Diony. *ſunt primo, & multipliciter in participationem Deifacta.* ſenſus eſt, angeli donorum, ac luminum diuinorum participationem prius atque abundantius ſortiti ſunt; ideoque illæ mentes angelicæ ſunt primo, & multipliciter manifeſtatrices diuinæ occultationis. *Propterea,* inquit, *vltra omnia, cognominatione angelica ſelectiſsima digna facta ſunt,* nempe egregia electione, & ſpeciali electione, appellati, ſiue cognominati ſunt angeli diuinarum vtique illuminationum nuntij, quo plane nomine omnes illi beati ſpiritus propter mutuam illuminandi diligentiam, & exercitium ſunt appellati. *Siquidem,* inquit, *vt theologia ſine ſermo diuinus diuinæ reuelationes per angelos nobis exhibitæ ſunt. Geneſ. 6. & 7. Angelus inſtruxit Noe de arca erigenda, in qua ſaluaretur genus humanum. Abraham admonuit de incendio Sodomorum 21. de vxoris ſuæ partu, præter ſpem ſenilis ætatis, 22. de immolatione Iſaac, 26. docuit, vt ad Abimelech regem ſe conferret. 28. Iacob vidit ſcalam, & angelos per eam deſcendentes. 32. Iacob abijt in itinere, quod ceperat, fueruntque ei obuiam angeli, quos cum vidiſſet, ait: Caſtra Dei ſunt hæc. Exo. 3. Apparuit Moyſi angelus in flamma ignis. Ioſue. 1. Inſtruitur magnus ille de populi regimine. Et ca. 5. iuſſus eſt cultros lapideos facere, ac ſecundo circumcidere filios Iſrael. Iudicum 6. Hortatur angelus fortiſsimum Gedeonem ad bellum. Iudic. 7. Per angelum oſtenditur et modus pugnæ. Similiter & diuinum Chriſti humanitatis myſterium angeli primum locuti ſunt. Lucæ 1. & 2. Sic diuiniſsimus Gabriel Zachariam quidem ſummum ſacerdotem edocuit myſteria: alius angelorum Ioſeph erudiuit, Matt. 1. alius vero paſtores Lucæ 2. Ipſe dominus Ieſus per angelos annunciatur, & appellatur angelus magni conſilij. poſt victoriam angeli illi adminiſtrabant.* Hæc Dionyſius, ex quibus ſatis clare conſpicitur angelorum exiſtentia, & officia. Deinde animaduertendum, quomodo angeli participent illo ſummo bono: *Sancti,* inquit, *ordines cœleſtium hierarchiarum, quia familiarius Deo coniunguntur, multiplicius, & copioſius eo participant, quia cæteris præeminent creaturis: ipſi enim intelligentias ſuas pure in Deum extendentes, ad ipſius imitationem ſe transformant, & diuinam ſpeciem, cui aſsimilantur, contemplantes, illo deſiderant conformem ſuam intellectualem ſpeciem habere; & per hoc copioſiores habent communiones præ cæteris. manent autem in tali exercitio infatigabiles, & attenti, ſemper extenti ad ſuperna æterna ſapientiæ ſpectacula, iuxta cuiuslibet capacitatem: & hoc per fortitudinem diuini amoris, à quo nulla occaſione poſſunt deflecti, aut retardari. Et ipſi à Deo iuxta ſuſcipientes immaterialiter & pure principales illuminationes, ſecundum eaſdem ordinantur, habentes plenam & integram vitam, in nullo intellectuali ſenſu deficientem, aut diminutam. Itaque illæ cœleſtes ſubſtantiæ primo & multiplicius ſunt manifeſtatiuæ diuini ſecreti. vnde præ cæteris creaturis excellenter digna habentur angelica denominatione, eo quod diuina illuminatio primo ingignitur illis. & manifeſtationes diuini luminis, quæ ſunt ſuper nos per ipſos autem ad nos deferuntur. vnde dicit ſcriptura, quod lex eſt ordinata per angelos:* Deinde cap. 5. ſcrutatur, quare omnes illæ cœleſtes virtutes angeli nominentur: *Dicimus,* inquit, *omnes angelos appellari, quia per omnem ſanctam diſpoſitionem, excellentes quidem ordinem habent inferiorum diſpoſitionum illuminationes & virtutes, non autem participantium excellentium ſe, ſunt vltimi: igitur ſanctiſsimos excellentiſsimarum ordines angelos vocant theologi: etenim ſunt manifeſtatores & ipſi diuinæ illuminationis, ordinem vero extremum animorum cœleſtium, non habent rationem archoe, aut thronoe, aut ſeraphim nominandi: neque enim iſti in participatione excellentiſsimarum virtutũ.* hæc ille. Et reuera, illi cœleſtes ſpiritus differunt ab inuicem illuminatione, & ſtatione ſecundum eminentiam ordinis, aut naturæ; ideo vltimus ordo cum non pertingat ad excellentem participationem donorum, & perfectionum, quæ ſunt in ſuperioribus ordinibus, illorum nominibus non gaudet. Deinde Dionyſ. quærit; Cum inquit, *inter nouem ordines angelorum cœleſtium, vltimus ſpecialiter dicatur ordo angelorum; quæritur, qua ratione in ſcripturis, cuiuslibet ordinis perſonæ dicantur angeli. Reſpondetur, quod omnium ordinum inferiorum illuminationes & virtutes plenius illi habent ordines ſuperiores; inferiores vero non habent illuminationes & virtutes in ea plenitudine, in qua habent ſuperiores; tum nomina ordinum ſingulorum, deſignent ſpeciales ipſorum gratias; merito ſuperioribus poſſunt inferiorum nomina attribui, tanquam ipſorum illuminationes. à quibus nomina imponuntur, plenius habentibus, ſed non è conuerſo. vnde ipſi ſeraphim vocantur angeli, id eſt, nuncij, quia ipſi manifeſtatiui ſunt diuinæ illuminationis. nec eadem ratio requirit, vt vltimi ordinis ſubſtantiæ vocentur ſeraphim, quia non æqualiter, vt illi, diuinis illuminationibus potiuntur.* Poſſet etiam dici, quod angelica illuminatio communis eſt omnibus cœleſtibus animis, quia vnum lumen diuinum, quod per eos manifeſtatur, omnes cõmunicant, ſecundum maius & minus. Habemus itaque ex Dionyſio quod angeli ſint, & quare angeli dicantur: deinceps de nouem angelorum ordinibus differendum ſecundum eundem Dionyſium: & primum quidem de prima hierarchia angelorum.

Dionyſii Areopagitæ doctrina de angelis. Amor diuinus inflexibilis.

De ordine Seraphico. *Cognominatio angelica. Reuelationes diuinæ per angelos. Angeli quomodo participent diuino distributione. Amoris diuini fortitudo. Angeli nobiliores aliis creaturis. Gal. 3. Angeli quare appellentur. Angelorũ ordines omnes, quare dicuntur angeli. Seraphim quare vocantur angeli.*

De ordina ſeraphico.

CAP. II.

Prima Hierarchia Angelorum.

Prima Hierarchia.

SAnctus Paulus inſtitutor noſter, inquit Dion: ca. 6. eiuſdem libri, *diſtinguit inter tres trinas hierarchias: & primam collocat circa Dei ſubſtantiam, & attente: & præalibi immediate Deo vatri, fatetur, aſſeritque in iſta prima Hierarchia tres ordines inueniri, quorũ vltimus vocantur throni, medius Hebraice Cherubim, qui dicitur oculoſus, propter multitudinem ſcientiæ: ſummus vero Hebraice dicitur Seraphim, cui attribuuntur alæ, quia ſuperuolat omnibus.* vocantur autem Seraphim incendentes, aut calefacientes. attributa autem ipſorum dicuntur, mobile ſemper circa diuina, nempe eorum deſiderium circa Dei ſapientiam, potentiam, beneuolentiam, & ſimilia perpetuo verſatur. Dionyſ. *inceſſabile*, quia tale deſiderium nunquam interrumpitur. Dion: *calidam*, ſcilicet amoris vehementia. Dion: *acutam*, vtpote penetratiuum vſque ad intima ſui dilecti, Dion: *ſuperferuidam intenſe*, id eſt, deſiderium iſtorum eſt valde feruens, ſine aliqua diſtractione. Dion: *intima, & inflexibilis motiona non indigentu.* Senſus eſt, Seraphim ab amore dilecti boni nunquam auelluntur, nec opus habent aliquo extrinſeco adminiculo; vt in eo perſeuerent, cum intrinſecus perpetuo amore ardeant. Dion: *reductiue ſuppoſitorum, & actiue aſſimilatiuum*: eſt enim officium Seraphicum ſe, eique ſubditos ſibi Angelos, ad Dei amorem conuertere, Deoque, quoad fieri poteſt, ſimiles reddere. ſemper ſiquidem Seraphicus amor ad ſuperiora ſe extendit, & tamen ab amore inferiorum non recedit; imo ad diuinæ illuminationis participationem reuocat inferiores ordines, & reducit. Dion: *docere actiuum, & exemplificatiuum*, quia non ſolum incendit inferiores ad diuinum amorem; verumetiam formam & exemplum præbet inferioribus, qualiter ſummum bonum ſit ſuper omnia diligendum, & quomodo per amorem ſit ad Deum redeundum, & ſecundum illius beneplacitum incedendum. Dion: *caleficans, & reſuſcitans in ſimilem caliditatem*: ad hoc enim laborant, vt inferiores etſi non æqualiter, tamen differenter ardeant, & ferueſcant; non quod inferiores Angeli ſint frigidi; ſed potius, quod ſubiecti ordines per ipſos ad ampliorem amoris affectum continuo excitentur. Dion: *igneam cælitus, & holocauſte purgatiuum.* hoc eſt, ignis diuinus primos Angelos accendit, vt alios incendant, illuminat, vt illuminent, purgat, vt purgent. Dicitur illa ignis holocauſte purgatione, quia ſicut ex toto illuminat, ita ex toto purgat, Dion: *multimoda, & multifida*, id eſt, virtus Seraphica eſt multimoda, multiformiter operatiue in appetendo, in operando: multifida vero, in quantum beatificatur in poſsidendo. multimoda pergit ſcrutando, multifida inuenit penetrando: per multas enim vias, & affectiones varias pergit, & peruenit ad vnum bonum. Dion: *incircumuelatum*, id eſt, amor Seraphicus ſine omni velamine figuræ & creaturæ interpoſito, diligit videre Deum. ſiquidem à plenitudine lucis æternæ immediate illuminatur, in quo cæteris præſtant ordinibus: ſine enim interpoſitione à Deo influentiam perfectionis accipiunt, & ſine diminutione eandem alijs participando tribuunt, illam poſsident, & cuſtodiunt ſine amiſsione. Iſte amor Seraphicus, eſt Oculus ſponſæ, vt legitur in cantico ſponſæ: *Vulneraſti me, inquit, in vno oculorum tuorum* Plane, rationalis animæ duo oculi deſcribuntur, cognitio ſcilicet, & amor: cognitio vero cognitiuam potentiam, amor vero affectiuam intuetur. Amor autem eſt oculus ſponſæ, qui vtique tanto purior; quanto intimior. ſiquidem mellis dulcedo, & ignis caliditas, & odorum ſuauitas, guſtu, olfactu, tactuque melius, quam viſu dignoſcuntur. Ita ſane anima ſuo guſtu, ac tactu, id eſt: amore, Deum clarius, ac fortius, quam cognitione percipit & amplectitur. Virtus præterea fortior eſt vnita, quam diſperſa: amoris autem eſt vnire: ex forti etiam calefactione ignis lucens erumpit; ſic ex amore cognitio generatur. quanto ergo magis Deus diligitur; eo magis cognoſcitur. creatura ſiquidem rationalis, quadruplici Deum dilectione proſequitur: naturali, qua in ſummum bonum naturaliter fertur: arbitraria, ſiue electiua, ſiue voluntas non fertur, naturali & libero amore, niſi ab obiecto præmoneatur, vnde ſibi complacet, & ita actum diligendi eligit: omnes namque homines beatitudinem eligunt; ſed eam, quam Chriſtiani intendunt, aſpernantur quamplurimi. Primæ igitur beatitudinis amor eſt naturalis: ſecundus vero electiuus, qui in beatis in diligendo figitur; à damnatis abeſt, quia in odio veritatis perpetuo viuunt; in viatoribus, ad vtramque partem flectitur; odio enim interdum Deum proſequuntur, quod eorum peccata puniat: tertius amor, vocatur gratuitus ſupernaturalis, alio nomine charitas creata, huic coniungitur amor diuinus increatus, qui illabitur animæ illapſu viuifico, nobis certe inexplicabili. iſte enim amor animam purificat, illuminat, perficit, atque acceptam reddit. Charitas creata luminis influentia ſimilis eſt; increata vero ſoli lucidiſsimo, charitate increata effectiue, & exemplariter Deum, & proximum diligimus: effectiue quidem, quia ab ipſa dilectionem accepimus, exemplariter vero, vt quemadmodum charitas increata, id eſt, Spiritus ſanctus eſt nexus patris & filij; ita eadem charitate ſimus vnum cum Deo: qui enim adhæret Deo, vnus Spiritus fit cum eo, charitate autem creata, Deũ & proximum formaliter diligimus, quartus amor vocatur fruitiuus, ſiue Seraphicus: in intima enim conſiſtit experimentali ſuauitatis perceptione, ex optimo obiecto, nempe ex Deo prouueniens, ob eam, quam cum anima facit coniunctionem. iſte amor eſt nobiliſsimus, quippe qui in actu beatifico ſemper conſiſtit. Sed deinceps de alis Seraphim loquamur.

De ordine Seraphico.

Proprietates Seraphicæ.

Oculus ſponſæ.

Dilectio quadruplex creaturæ rationalis.

De ordina ſeraphico.

CAP. III.

De alis Seraphim.

DIonyſius cap. 13. eiuſdem lib. *Alarum*, inquit, *expanſa ſacra formatione, ia diuinum, in primis, in medijs, in vltimis, abſolutam, & altiſsimam extenſionem.* Secutus eſt, Propheta Iſaias cap. 6. per myſticam illam extenſionem alarum ipſorum Seraphim, dicit in diuinũ, bonum ſcilicet, abſolutam, atque liberam extenſionem, ſiue cognitionem & amorem exiſtere in primis, medijs, & vltimis, in Seraphim, Cherubim, & Thronis. Et cap. 15. *Pennæ*, inquit, *ſignificant anagogicam velocitatem, & cæleſtis ſurſum verſus itineris actiuum. ipſa vero pennarum leuitas, nihil terrenum, ſed totum mundum, & ſine grauitate in excelſum aſcendens*, hæc ille. Itaque alarum ſexcupla ſancta formatio ſic intelligitur, in primis, in medijs, & in poſtremis. primis ſiquidem, quæ caput velant ſedentis in throno excelſo, & eleuato, Dei maieſtas, quæ noſtrarum ſuperat mentium intelligentiam, pronunciatur; ideoque ad illam immenſam Dei maieſtatem aſpicare non audent. extremis alis, ſedentis pedes conteguntur, quia inſcrutabilia ſunt nobis Dei iudicia. medijs autem alis volare contendebant, *quia per ea quæ facta ſunt, inuiſibilia Dei cognoſcuntur*: ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas, vt dicit Apoſtolus. *Hæc dixit Iſaias*, inquit, Ioan. *quando vidit gloriam Chriſti.* Porro, alarum numerus ſenarius perfectus eſt, vtpote qui ſuis partibus conſtat: habet enim mediam, tria ſcilicet, ſecundam, nempe duo, & ſextam partẽ, id eſt vnum, quæ ſimul efficiunt numerum ſenarium. ſenario præterea dierum numero completum eſt opus huius machinæ mundi. Prima ala Seraphim, *profunda ſuſpiria mentis*: nam rei amatæ memoria mentem agit, ſuſpiria, quaſi nuncios emittens. Sane, ad inſpirationem fulgoris intimi, ſuſpirijs vegetata conualeſcit anima, quia eam veritatis amor afficit, & refectio contemplationis paſcit: hæc autem inſunt non tepido, ſed Seraphico amori. Secunda ala, *alta deſideria.* Nam, omnia ponderibus ſuis aguntur; amor meus, pondus meum, dicit diuus Auguſtinus 13. confeſsionum libr. Eo feror, quocunque feror. Dono tuo ferimur, & ſurſum ferimur: inardeſcimus, & imus, & aſcendimus aſcenſiones in corde in Hieruſalem. Tertia ala, *cogitationes languidæ*: nam neceſſe eſt, vt quos præceſsit dilectionis theſaurus, eo ſequatur cogitationis affectus: amant enim incipientes, ardent proficientes, languent vero perfecti; Spes ſuſtentat, ſed abſentia dilecti affligit. Quarta ala, *defectio*: ex languore namque tum ſuperiorum, tum inferiorum virium, defectum incurrimus: inde ſequitur defectio; *Defecit cor meum, & caro mea, Deus cordis mei*, dicebat Dauid. Hæc alio nomine vocatur mors ſpiritualis, percepta ſiquidem diuinæ dulcedine, anima terrenis rebus moritur, vt Deo viuat: *Viuo iam non ego, viuit vero in me Chriſtus.* Hæc eſt pretioſa mors iuſtorum, quam aſſequi cupiebat Balaam: *Moriatur*, inquit, *anima mea morte iuſtorum.* Hæc mors non aufert vitam, ſed in meliorem commutat, hanc efficit fortis, vt mors dilectio. Quinta ala, *eſt transformatio*: amor ſiquidem amãtem transformat in amatũ: anima .n. verius eſt, vbi amat, quã vbi animat: nã ſecundũ vires ſuperiores amat, animat vero ſecundũ inferiores. dũ igitur anima per amorem in amatũ transformatur, ſecundum mentem agit amati, ſui prorſus oblita. Quapropter anima hac quinta ala, ita volat in amatum; vt maneat quidem in ſuo actu primo ſubſtantiali, actum vero ſecundum in amato ſolummodo poſsideat: *Transformamur*: inquit Apoſt. *à claritate in claritatem*, à claritate fidei in claritatem viſionis: ſic aer transformatur in lumen, ferrum in ignem,

Pennæ quid ſignent.

Alarum myſter.

Rom. 1.

Alarum numerus ſenarius.

Prima ala.

Secunda ala.

Tertia ala.

Quarta ala.

Pſal. 72.

Gal. 2.

Num. 23.

Quinta ala.

2. Cor. 4.

De ordine Seraphico. *Sexta ala.* *Extaſis & raptus diſcrimen.*

ignem, perfectibile in perfectum. Sexta ala vocatur *extaſis*, ſeu mentis exceſſus, quæ in contemplatione conſiſtit: rapitur enim anima ſupra ſenſibilia, ſupra rationalia, denique ſupra omne creatum, eleuans ſe ſupra ſe. Differt autem extaſis à raptu: nam raptus in omni quaſi potentia ſuperiori, reſpectu inferioris, poteſt contingere; extaſis vero, non niſi in ſola mente fieri poteſt, quæ durante extaſi ſuorum actuum inferiorum potentiam amittit. De meditis quoque raptibus, puta eſſe ſine ſpiritu, diuiſio animæ & ſpiritus, introductio in diuinam caliginem, qui ſolo nomine ab extaſi diſſentiunt, idem iudicium poteſt haberi. Porro amor, authore eodem Dionyſio, extaſim facit, non ſinens ſuipſius eſſe amatores, ſed amandorum. vnde de diuo Ignatio ſcribitur: Amor meus crucifixus. Eſt autem extaſis, deſerto exteriori homine, ſuipſius ſupra ſe voluptuoſa quædam eleuatio, ad ſuperintellectualem diuini amoris fontem, mediantibus ſurſum actiuis virtutibus, pro viribus ſe extendēs. Sunt autem virtutes ſurſum actiuæ, humilitas & puritas: humilitate enim exterior homo reformatur; puritate vero interior homo, de die in Deum renouatur.

Extaſis quid ſit.

Extaſis duplex.

Eſt autem extaſis duplex: vna quidem ſecundum intellectum, altera vero ſecundum voluntatem, ſiue affectum. & reuera animus contemplantis, ſenſibus ſpiritualibus ſuſpenſus, cum ſynderesim in ſpecula æterna extenderit, apex intelligentiæ, & principalis affectio pariter feruntur, in diuina ſe mutuo promouentes, & æqualiter aſcendentes, illa ſpeculando, hæc deſiderando. præcurrente autem intelligentia, & ingredi non valente, quippe, quæ per ſpeculum videt, in ianuis commoratur; affectio vero ſpeculi ignara, ingrediens, vnitur cum Deo, efficiturque vnus ſpiritus cum eo: deinde ingrediens intelligentia, à Deifica bonitate hilariter excipitur. hoc ergo modo affectue feruorem, intellectus vero ſplendorem, nectar & Ambroſiam recipiunt, quibus ſeſe immittit diuina bonitas, huic ſummam veritatem, illi vero ſummam bonitatem communicans. Amor ſane intrat vbi cognitio foris ſtat. neque hæc dixerim, quaſi fieri poſſit, vt diligatur incognitum, ſed potius ipſum amorem, cognitionem quandam appello, illi plane ſimilem, quæ experimento comparatur: nam diuina experimento cognoſcuntur, quæ ſi non deguſtentur, in faſtidium veniunt.

Nectar & Ambroſia.

Diuina ſine guſtu veniunt in faſtidiū.

CAP. IV.

Quomodo fiat amor Seraphicus.

Poſtquam ex diuo Dionyſio didicimus, ex amore Seraphico extaſim procreari, deinceps lubet animum attollere, ad huius Seraphici amoris indaginem, quonam pacto fiat huiuſmodi extaticus amor, in ſpiritu, an extra ſpiritum, vel ſine ſpiritu. Pro cuius rei notitia habenda, non ignorare oportet, ſpiritum humanum duplicem vitam habere: alteram, qua formaliter vita eſt. alteram vero, quæ ex ſe producit actus vitales, quæ vocatur ſecunda vita. Etenim ſpiritus, id eſt, portio animæ ſuperior, ab inferiori ita aliquando ſeparatur; vt Spiritus in ſpiritu, & Spiritus ſupra ſpiritum, & ſine ſpiritu nominetur. Ioan. in Apoc. 1. Fui, inquit, in ſpiritu, ſpiritum eſſe in ſpiritu, nempe ſemetipſum intra ſeipſum colligere totum, & quæ foris ſunt penitus ignorare. Act. 2. & 12. *Et Petrus ad ſe reuerſus, ait*, &c. amore ſiquidem extatico anima ſupra ſe attollitur, & à ſe egreditur, nec ſe cognoſcit, atque ita fit Spiritus ſupra ſpiritum. Fit interdum Spiritus ſine ſpiritu, 3. *Reg. cap.* 4. *Regina Sabba videns ſapientiam Salomonis, & gloriam domus eius non habet vltra ſpiritum.* recte ergo dicitur Spiritus ſeipſum non habere, quando incipit à ſeipſo omnino deficere, & à ſeipſo, ſiue à ſuo eſſe in ſupermundanum quendam, & vere pluſquam humanum ſtatum tranſire, ita, vt ipſe, iam non ipſe ſit. Itaque homo extatico amore correptus, nunc in ſpiritu eſſe dicitur, iam ſub ſpiritu, modo ſupra ſpiritum, denique ſine ſpiritu: in ſpiritu quidem, quando Dei magnificentiam, ſuis in operibus contemplatur: ſic ſanctus Ioan. in *Apoc.* 1. vidit ſtatum naſcentis eccleſiæ in ſpiritu. ſupra ſpiritum, quando ea contemplatur, quæ propriis viribus nequeunt poſſideri, veluti quid ſit Deus. quidue beata vita: *Oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.* ſine ſpiritu, id eſt cognitione, quando altiſsima Dei ſecreta penetrare non valet: ſicut Regina Sabba, quæ non poterat penetrare gloriam Salomonis. ſub ſpiritu, quando agitur ſpiritu Dei. *Ego*, inquit, *alligatus ſpiritu*, in act. Apoſt. tunc plane homo reformationis ſatagit ſuæ; cum ſecundum ſancti Spiritus inſtructionem, ſuos mores temperat. Itaque dum Spiritus hominis, id eſt, in ſuo actu portio ſuperior conſiſtit, anima, id eſt, portione inferiore nihil agente, Deum extatice intelligit, & diligit: & hæc extaſis vocatur diuiſio animæ & Spiritus.

Regina Sabba.

In ſpiritu, ſine ſpiritu, ſupra ſpiritum, ſub ſpiritu.

De ordine Seraphico. *Diuiſio animæ & Spiritus.*

Exemplo nobis eſſe poteſt mons aliquis, cuius vertex blanda, atque tranquilla, ſolis luce illuſtratur, ſine omni prorſus nubium, aut ventorum turbine, ima vero tenebroſa nubium obſcuritate, ventorumque turbine occupante. Quidam præterea ignis lucet cum fumo, alius vero in carbone viuo ſerenus. Felix diuiſio, in qua animale in imis iacet, ſpirituale vero in vertice ſummo. Alia extaſis vocatur, introductio in diuinam caliginem: *Vocauit Deus poſt ſex dies Moyſen de medio caliginis.* *Exod.* 24. Excellentiſsimus ſane modus contemplandi Deū in raptu, eſt ignote aſcendere, ait Areopagita in lib. de myſtica Theologia: nam nec ipſe Moyſes valuit Deum videre, & ideo introductus dicitur in caliginem: licet enim oculus contemplantis in Deo ſeſe ſiſtat, nihilque aliud aſpiciat; non videbit tamen ipſius lucis claritatem: imo in caliginem potius eleuabitur. ad cuius quidem cognitionem, per omnium remotionem pertinget, quæ à Dionyſio vocatur docta ignorantia: ignorat enim animus contemplantis cuiuſcunque rei creatæ cognitionem, quæ intellectum, ſeu affectum, ab ipſorum officiorum executione quoquo modo deturbare poſſet: recte ergo docta vocata eſt ignorantia, quæ creata omnia neſcit, vt Deum tantum ſciat. Porro, illa cognitio Dei, quæ in raptu fit, ablatione, & eminentia completur: ablatione quidem, omnia creata à Deo remouendo, eminentia vero, omnes perfectiones creaturarum eminenter ei tribuendo, ſed primus modus, abſque ſecundo, perfectam cognitionem non reddit. Ad maiorem autem huius rei clarioremque normam habendam, Dionyſius 2. de myſtica Theologia, aptiſsimo vtitur exemplo: *Quemadmodum*, inquit, *imaginem ex ligno vel lapide facientes, auferunt ea, quæ ſuperiecta ſunt, ipſaque ablatione, occultam manifeſtant formam; ita, dum creata à Deo remouemus, creatoris maieſtas elucet: hæc tamen cognitio caligine terminatur, alia prius relicta caligine*, creatura ſcilicet. Sane, natura humana quædam caligo eſt, ſed à Deo illuſtratur, in quantum intellectus, qui eſt quædā animæ potentia, lux ſit a diuina luce deriuata. Si lumen quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? In raptu igitur deſeritur hæc caligo, & diuinæ maieſtatis caliginem, mens contemplantis ingreditur: deſeritur vtique operatio ſenſitiua, non vegetatiua, quæ raptui non faceſsit negotium. Dum igitur Deum contemplari nititur, qui poſuit tenebras latibulum ſuum, duæ occurrunt tenebræ contemplanti; creaturæ ſcilicet, & creatoris: quæ autem eſt creatoris, defectus comprehenſionis diuinæ maieſtatis nuncupatur, à qua quidem comprehenſione, non autem ab apprehenſione, beatiſsimæ illæ mentes deficiunt, ſicut poſtea dicetur, cum de cognitione & illuminatione Angelorum erit diſputandum. Apprehendunt ſiquidem Deum, nude, clare, & immediate, ſine aliqua caligine, vt quodam modo comprehenſores dici queant; ab illa tamen magnifica comprehenſione, qua aliquid totaliter cognoſcitur, quam maxime diſtant, ſunt nihilominus beati ſemper in lumine. Sed de his fuſius atque vberius paulo poſt diſſerendum: nunc hæc ſufficiant, quæ de Seraphico ordine dicta ſunt.

Introductio in diuinam caliginem.

Docta ignorantia.

Modus cognoſcendi per raptū.

Cognitio cum caligine.

Duæ tenebræ.

CAP. V.

De ordine Cherubim.

Theologus noſter Areopagita *cap.* 7 Angelicæ Hierarchiæ Cherubim proprietates mirifice deſcripſit: *Ipſa, inquit, Cherubim, cognoſcibile eorum, & Deiuidum, & altiſsimæ luminum dationis acceptiuum, & contemplatiuum in prima operatrice virtute, diuina pulchritudine, & ſapientifica traditione repletum, & communicatiuum copioſe ad ſecunda fuſione donatæ ſapientiæ.* Senſus eſt, Angeli iſtius ordinis dicuntur cognoſcentes, eo, quod dono ſapientiæ cæteris præſtent. Deifici, quia Dei maieſtatem, cæteris clarius contemplantur. Dicuntur altiſsimæ dationis luminum acceptiui, quia altius præ cæteris diuinam illuminationem recipiunt. Diuinæ pulchritudinis contemplatiui; quoniam clariſsime Deum intuentur, in virtute prima operatrice, id eſt, immediate in Deo, qui eſt prima & ſumma poteſtas, omnium creaturarum operatrix. Pleni traditionis ſapientificæ, id eſt illuminationis diuinæ, quæ eos ſapientes reddit. Communicatiui ſapientiæ, quam acceperunt: ex ipſo enim ſapientiæ fonte hauriunt, & refundunt fluenta ſcientiæ vniuerſis ciuibus ſuis. Sapientiæ donatæ effuſione ad ſecunda, id eſt, ſuper Angelos inferiores effundunt. Dicuntur etiam contemplationis puræ & ſimplicis, atque immediati fulgoris ſuſceptiui: fulgor enim eſt illuminatio, qua peruenitur ad meram & puram cōtemplationem veritatis: vbi virtus diuina non in

Proprietates Cherubim.

Cognoſcentes Deifici. Altiſſimæ contemplationis. Diuinæ pulchritudinis contemplatiui.

ima-

De ordine Cherubim.
Domeſtici.

imagine aut figura, vel aliqua mediante creatura; ſed per ſemetipſam, & in ſemetipſa conſpicitur. Dicuntur etiam diuinæ alimonia nutriri, & vt domeſtici diuinæ refectione repleti. Iſta ſunt ſublimiora agmina Angelorum, exceptis duntaxat ſpiritibus Seraphicis, qui ampliori ſapientiæ dono repleti, Cherubim, id eſt ſcientes, & ſapientes ſunt appellati: in quibus principaliter elucet radius diuini luminis, quantum ad præcellentem participationem cognitionis diuinæ. Poſt donum charitatis, excellit donum diuinæ ſcientiæ & cognitionis; & ideo poſt Seraphicos Spiritus Cherubim collocantur. Idem author in eodem ca. [Cherubim, inquit, per interpretationem ſignificat multitudinem cognitionis, aut effuſionem ſapientiæ. Congruum autem eſt, vt talibus ſupremis ſubſtantijs ordinetur prima Hierarchia, quæ ſuper cæteras exaltatur, & circa Deum immediate collocatur, & ad quam, tanquam Deo proximam, principalius deferuntur primæ Dei influxiones, & perfectiones.

Cherubim id eſt, effundentes ſapientiam.

Cherubim ergo, id eſt, effundentes ſapientiam dici poſſunt: habent enim virtutem excellenter cognitiuam, & diuinorum myſteriorum inſpectiuam, & ſupremæ influxionis luminum diuinorum poſt Seraphim ſuſceptiuam, & contemplatiuam, principaliter diuinæ pulchritudinis, & repletam ſapientifica ſapientiæ diuinæ diſtributione, & valentem copioſe communicare inferioribus ſuis donatam ſibi ſapientiam. Prima igitur cœleſtium animorum Hierarchia, caſtiſsima purgatione purgatur, multo lumine illuminatur, perfecta operatione perficitur, munda exiſtens ab Angelicæ puritatis imminoratione. purgatio enim, illuminatio, & perfectio eſt diuinæ ſcientiæ aſſumptio, perfectiuarum doctrinarum cognitione, ſecundum gradus ordinum indita, mundans ab ignorantia, id eſt, ab altioris cognitionis minoratione, & illuminans ipſa diuina cognitione, per quam & purgat mentem, per altiorem cognitionem, ad conſpiciendum ea, quæ prius non inſpexerat, & ipſo lumine perficiens mentem plena & habitudineria ſcientia luculentarum doctrinarum. Hæc eſt prima Angelorum laudanda Hierarchia, ſtans per inflexibilem erectionem in circuitu Dei, ſolam Dei æternam cognitionem ſemper ambiens. cuius laudes Ezechiel, quaſi per ſignum ſenſibile ſonitus aquarum, expreſsit dicens: *Benedicta gloria Domini de loco ſuo*; vt loci nomine prima Hierarchia intelligatur. Iſaias quoque eiuſdem Hierarchiæ, laudibus venerandam Dei laudem commemorat: *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus Sabbaoth: plena eſt omnis terra gloria eius.* illæ ergo beatæ ſubſtantiæ laudant Deum vnum, in trinitate perſonarum, dicendo ter ſanctus, & ſemel Dominus, quæ à ſummis intelligentijs cœleſtibus, vſque ad omnia extrema mundi ſenſibilia extendit Dei prouidentia.] hæc Dionyſ. In oraculo quod erexit Moyſes. Et in templo Salomonis 3. Reg. 6. fit mentio de ipſis Cherubim: *Fecit, inquit, in oraculo duo Cherubim de ligno oliuarum, decem cubitorum altitudinis.* In tabernaculo Moyſi duo Cherubim obumbrantia propitiatoriū, quæ ſeſe contingebant cum alis ſuis, & propitiatorium operiebant, & mutuis vultibus ſe proſpiciebant. Hæc erant duo teſtamenta, vel verba vtriuſque teſtamenti, quorum alterum eſt verbum legis, alterum verbum gratiæ, quæ inter ſeſe aduerſa videntur, dum lex peccatum auget, gratia tollit; tamen in Chriſto conueniunt, quia quod erat impoſſibile legi, Deus mittens filium ſuum, damnauit peccatum de peccato, vt iuſtitia legis impleretur in nobis.

Purgatio, illuminatio, perfectio.

Ezech. 13.
Iſa. 6.
Sanctus, S. S.

Exod. 25.
Duo Cherubim in oraculo.

Alatæ aues.

Cherubim ergo dicti ſunt quaſi alatæ aues: Hebraice enim Cherubim, dicuntur aues vel venti: ſic enim loquitur Pſal. 17. *Et aſcendit ſuper Cherubim, & volauit ſuper pennas ventorum.* Auguſtin. *Exaltatus eſt Chriſtus ſuper plenitudinem ſcientiæ, vt nemo ad eum perueniret, niſi per charitatem: Et volauit ſuper pennas ventorum, ſuper virtutes Angelorum, qui quaſi quibuſdam pennis a caducis rebus ſe attollunt.* Pſalm. 79. *Qui ſedes ſuper Cherubim.* Auguſtinus: *Licet, inquit, intelligamus Cherubim, ſublimes eſſe Angelorum poteſtates, tamen ſi vis, eris Cherubim. ſi enim Cherubim ſedes eſt Dei, & anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ: igitur anima iuſti eſt Cherubim, & plenitudo ſcientiæ, quia plenitudo legis eſt charitas. Sit in te charitas, & neceſſe eſt, vt plenitudo ſcientiæ conſequatur. Quid enim neſcit, qui charitatem ſcit? Et quid ſcit, qui charitatem neſcit?* ſicut ille teterrimus Spiritus, qui à Propheta Ezech. vocatur Cherub extentus; quia tamen charitatem neſciuit, proiectus eſt cum ſuis, de loco illo feliciſsimo, & beatiſsimo ſanctorum.

Pennæ ventorum.
Qui ſedes ſuper Cherubim.

Ezech. 28.
Cherub extentus.

CAP. VI.

De ordine Thronorum.

De ordine Thronorum.

MAgnus ille Areopagita in eodem capite de Thronis, ſiue ſpiritibus, qui ſunt vltimi in prima Hierarchia, ita loquitur. *Ipſa autem, inquit, altiſsimarum & compactarum ſedium, omni diligenter exaltari ignominioſa ſubiectionis, & ad ſummum ſupermundana, ſurſum ferant, & omnem extremitate ineffabiliter in ſublimiſsimum, & circa vere excelſum totis virtutibus incommutabiliter, & ſtabiliter collocatum, & diuinis ſuper aduentum, in omni impaſsibilitate, & immaterialitate acceptiuum, & Deiferum, & familiariter in diuinas ſuſceptiones apertum.* hæc ille. Senſus eſt, Throni ſunt ſedes altiſsimæ, propter diuinam authoritatem iudicandi, & iuſtitiæ regulam, quam in iudicio imitantur. Sedes compactæ, quia apte & conuenienter iunctæ, quoad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum. etenim rationi conueniens eſt, vt ex culpa, pœnam, & ex iuſtitia, gloriam, & ex qualitate operis, qualitatem retributionis quilibet ſortiatur. ſiquidem pœna conuenienter & apte cohæret culpæ, & gloria iuſtitiæ: alioqui, ſi culpa, & gloria, pœna & iuſtitia non conuenirent; coaptatam ſedem inuicem non haberent. itaque compactio ſedium, æquitas iudiciorum eſt. Ab omni ignominia ſubiectionis aliberæ: qui quanto ſibi præſidenti Deo ſunt ſubiecti, tanto cæteris exaltantur, atque ſublimiores effecti. Dicuntur ſedes Deiferæ, eo quod Deum ſibi præſidentem ferant, & Deificam poteſtatem per diuina iudicia alijs inferioribus ordinibus indicent, & oſtendant, quam vera ſint, quam iuſta, quam ſancta in omnibus vijs ſuis: illorum enim officium eſt, Dei contemplari & imitari iudicia, eaque ſibi ſubditis nota facere & oſtendere; in primis eſt charitas, in ſecundis ſapientia, in vltimis iuſtitia; ideoque poſt Seraphim & Cherubim throni collocantur. Iſti immaterialiter: ſine ſtudio & fatigatione, diuina iudicia percipiunt, & alijs ſolicite communicare ſtudent. Sedes etiam ab omni extremitate remotæ, quia ei, qui ſine extremitate eſt, principio & fine immediatiſsime coniunctæ ſunt, Deo obedientes ſe ſubijciunt, & eam, quam ab eo acceperunt virtutem, in alios libenter transfundunt. Dicti ergo ſunt Throni, quod Deus in eis ſedeat, & iudicia ſua diſcernat. Pſal. 92. *Sedes ſuper Thronum, qui iudicas æquitatem.* Daniel Propheta cap. 7. *Aſpiciebam, inquit, donec Throni poſiti ſunt. Thronus eius flamma ignis*: nam Deus, vt dicit Pſalm. 103. *miniſtros ſuos facit flammam ignis.* Sane, anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ. In Euangelio Ioan. 14. *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Itaque Throni ſedes regnantium, atque iudicantium eſſe dicuntur; ad regnantem autem ſublimitas, ad iudicantem vero veritas pertinet. Propterea Throni ſedes Dei altiſsimi nuncupentur, quoniam regnans in eis ſuperiorem non habet: & compactæ ſunt huiuſmodi ſedes, quia in eis iudicans à veritate non diſcedit. Tenendum eſt ergo, Thronos ab inferioribus choris alto euolaſſe receſſu, qui ex eo quod ſedeant, Throni dicuntur; & ex eo ſedent, quod Deus ſedet in eis: illa ergo ſedes, ſumma eſt tranquillitas, ſerenitas placidiſsima, pax quæ exuperat omnem intellectum. Talis eſt, qui ſedet in Thronis Dominus Sabbaoth, iudicans omnia cum tranquillitate, placidiſsimus, ſereniſsimus, pacatiſsimus; & tales ſibi ſecit atque conſtituit Thronos, ſimillimos ſibi. Iſaias vidit Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum: ſi enim ſedes Dei eſt anima iuſti, multo dignior ſedes ſunt Angeli ſancti. propterea hoc ſolium gloriæ excelſum eſt per naturā, multo autem magis eleuatum per gratiam: excelſos enim fecit eos naturæ conditione, eleuatos gratia confirmationis. *nominatio igitur altiſsimorum & eleuatorum thronorum*, inquit Dionyſius Areopagita, *ipſos docet per eleuationem præcipuam longe remouere ab omni indigna ſubiectione, & inuiſibiliter ſurſum ferri ſuper Hierarchiam ſecundam.*

Proprietates Thronorum.

Sedes altiſsimæ.
Sedes compactæ.

Sedes Deiferæ.

Sedes ſoli Deo aduerſæ.

Sedes ab omni extremitate remota.

Thronus eius in flamma ignis.
Sedes regnantium.

Sedes tranquillitas.

Solium excelſum.

CAP. VII.

De ordine Dominationum.

MAgnus Areopagita de media Hierarchia ita loquitur cap. 8. eiuſdem lib. *Tranſeundum autem, inquit, nunc nobis eſt in mediam cœleſtium intellectuum diſpoſitionem, dominationes illas ſupermundanis oculis, quantum poſsibile, explorantibus, & vere potentia ſpeculatiua diuinarum poteſtatum & virtutum: etenim, vnaquaque ſuper nos eſſentiarum cognominatio, Dei imitatorias earum ſignat Deiformes proprietates: igitur ſanctarum Dominationum manifeſtatiuam denominationē, æſtimo declarare abſolutam quandam, & omni pedeſtri minoratione*

Dominationum cognominatio.

De Thronis & Dominationibus.

libertam anagogen, nullaque tyrannicarum diſsimilitudinum, vllo modo eam vniuerſaliter inclinatam, liberaliter ſeueram Dominationem, omni minutina ſeruitutis ſuperpoſitam, ſuperiorem ſubiectionem omni, & remotam ab vniuerſa diſsimilitudine, & Dominationis inceſſanter appetentem, & ad illius naturaliter ſubſiſtentis virtutis ſimilitudinem, quantum poſsibile eſt, & ſeipſam, & quæ poſt eam ſunt, optime & ſpecioſe conformantem, ad nullum vane videntiũ, ſed ad proprie O N vniuerſale conuerſam, & Dominica ſemper Deiformitatis in participatione, ſecundum quod poſsibile eſt, ipſi factam. hæc ille. Senſus: Dominationes illas oculis noſtris intellectualibus contemplari cupimus: ſunt enim ſubſtantiæ ſupra nos exiſtentes, nobiſque præſidentes, habentes proprietates Deiformas, per quas Deo aſsimilantur. Eædem ſunt imitatoriæ, nempe gubernationis & Dominationis diuinæ. Significant ergo Dominationes vim eleuatiuam ad ſummum omnium dominatorem, immunem ab omni vili ſubiectione, nullamque habentes abuſiuam præſidentiam, qua vtuntur tyranni: ſunt enim liberæ ab omni ſeruitute, quæ earum libertati derogare poſſit: inferiorum angelorum ſubiectione non indigent, ſicut Domini huius ſeculi: ab omni inordinata dominandi libidine, & abuſiua præeminentia, quam longiſsime abſunt. Denominatio illorum ſpirituum oſtendit eſſe Deo optime, & decenter perſimiles, dum ſibi ipſis recte dominantur, & inferiores, ad huiuſmodi rectam præſidentiam, ac dominationem regalem inſtruant, ac adhortentur: cupiunt namque, vt omnes inferiores Spiritus, congruam aſsimilationem diuinæ dominationis gerant. at enim dominationes, vt illorum nomen indicat, non ſunt conuerſæ, neque adhæſerunt ſpiritibus malis ſuperbiam appetentibus; ſed ad ON vniuerſalẽ, ad Deũ vtique qui vere & proprie eſt: On enim interpretatur, qui eſt, vel exiſtens. Ad ὤν, id eſt, ad principaliter ens, conuerſæ ſunt; ideoque à principio earum conuerſionis ad Deum Hierarchicæ Deiformitatis participes factæ ſunt: nam ſicut Deus omnibus dominatur; ita & ipſe inferioribus ordinibus: dominari enim eſt, ſubiectos quoſque poſsidere: propterea illa agmina Angelorum, quæ mira potentia præeminant, pro eo, quod eis cætera ad obediendum ſubiecta ſunt, dominationes vocantur: putare igitur debemus, dominationes adeo cunctis ſupereminere ordinibus eas ſequentibus, vt reſpectu ipſorum, cæteri videantur omnes adminiſtratorij Spiritus, & ad ipſos, tanquam ad Dominos referri regimina principatuum, tutamina poteſtatum, operationes virtutum, reuelationes Archangelorum: nomen igitur Dominationum, vniuerſale quoddam importat iuſtiorum principium. Dominationum officium eſt, in bello ſpirituali inſtruere, qualiter oporteat homines præliationis officiũ exercere, docent etiam prælatos, qualiter ſine tyrannide, & ſubditorum oppreſsione, in regimine ſe habere debeant; ſecundum enim diſsimilitudinem tyrannidis dominium exercent, ſeueritatem habentes in poteſtate, & cum poteſtate liberalitatem in benignitate; ita, vt dum poteſtatem exercent, liberalitatem circa inferiores non auferant. per liberalitatem ſiquidem, eorum poteſtas nullo modo minoratur, imo Deo magis conformatur, qui ſuam poteſtatem à ſua benignitate, & liberalitate non remouet. Sunt iſti Angeli ab omni ſeruili timore liberi, continue ad ſummum bonum tendentes, à quo mentis aciem nunquam auertunt, ſubiectiſque ſibi ordinibus, hæc omnia oſtendentes. In Seraphim ergo charitas Dei, in Cherubim ſapientia Dei, in Thronis æquitas iudiciorum Dei, in Dominationibus, rectiſsima dominatio Dei reſplendet.

ON. eſt Deus qui vere, & proprie exiſtit.

Proprietates.

Similes Deo.

Dominari quid ſit.

Dominationum officium.

Dominationum poteſtas, liberalitas, & benignitas.

C A P. VIII.

De ordine Virtutum.

Dionyſius.

INſignis ille Theologus, ſupernarum mentium contemplator, cap. 8. eiuſdem libri, de mediis ſpiritibus, qui ſunt in ſecunda Hierarchia, ita locutus eſt: *Ipſam, inquit, ſanctarum virtutem fortem quandam, & incommutabilem virilitatem, in omnes ſecundum earum Deiformitatem operationes, ad nullam ſuſceptionem inditarum ei diuinarum illuminationum, imbecilliter infirmatam, potenter in imitationem Dei reductam, non relinquentem ſuimet imbecillitate Deiformem motum, ſed firmiter ferentem in ſupereſſentialem & potentificam virtutem, & ipſius imaginem virtutis ſimilem, iuxta quod factam, & ad ipſam quidem, vt ad principalem virtutem potenter conuerſam, ad ſecunda vere virtutem dans, & Deiformiter prouenientem.* hæc ille. Senſus eſt, agmina Angelorum, quæ vocantur virtutes, efficaciam habent robuſtam, incorruptibilem, perpetuo fixam, ad expedite atque prompte exequendum omnem actum ad eos pertinentem, iuxta perfectionem excellentiam quo earum, in dignitate ſpecifica, per quam Deo ſimiles redduntur: hæc autem eorum efficacia, non exilis, aut debilis, ad illuminationes, & influentias ſibi datas, recipiendas, vtpote, ad Deum fontem omnis gratiæ cõuerſa, per vigoroſam dilectionem, & perfectam aſsimilationem: non enim propria infirmitate præpeditur, quo minus indefeſſe exequatur vniformem Dei motum; ſed fortiter aſcendit, ſeſeque erigit in diuinam & in increatam Dei potentiam, & in imaginem ipſius increatæ potentiæ. Spiritus ergo iſti felices, non ſolum ſummo amoris ardore feruntur in Deum; verum etiam in Spiritus inferiores, quibus illuminationes ſibi præſtites, communicare officioſe geſtiunt. Virtutum ergo nomen deſignat Spiritus cœleſtes vigoroſe conuerſos ad increatam Dei virtutem principalem, & finalem, ad quam vltimate omnia tendunt, & feruntur: ſecundis autem, ſiue inferioribus ordinibus, efficaciam largiuntur, & ſolamen, vt ſtrenue exequantur, quod in mandatis ab eiſdem virtutibus acceperant. Porro, Angeli iſtius ordinis, peculiarem habent virilitatem, & fortitudinem ad agendum, ad recipiendum, ad communicandum, ideoque inde ſortiti ſunt nomen, gradum, & ſpeciem quandam: ſunt enim Angelorum agmina, quæ miniſteria habent ad virtutes, & miracula facienda, in quibus potiſsima diuina virtus reſplandet, propterea virtutes nominantur. In hoc autem Deo perſimiles ſunt, quod ad omnia agenda incommutabilem virtutis vigorem acceperunt: nam quemadmodum diuina virtus adeo fortis eſt ad agendum, vt non frangatur alicuius operis difficultate, & adeo incommutabilis ad perſeuerandum, vt non langueat, ſeu infirmetur alicuius ſpacij, ſeu temporis diuturnitate; ſic Angeli iſtius ordinis, ad omnia agenda ſunt robuſti, & incommutabiles: habent namque Deiformem motum, firmiter ſe ferentem, vtpote qui propria virtute in Deiformem virtutem mouetur, eamque, quam acceperunt Deiformitatem, ad inferiores Angelos transfundunt. Iſtorum Angelorum officium eſt, docere, qualiter imaginem Dei in ſe vnuſquiſque reparet, & reformet; & ſic reformatam viriliter cuſtodiet, & conſeruet. Angeli iſtius ordinis diuinam virtutem continue aſpiciunt: & in ipſa contemplatione contremiſcunt, qui plane timor non affert pœnam, ſed admirationem. Itaque in Seraphim relucet diuinus amor, in Cherubim ſapientia, in Thronis iuſtitia, in dominationibus Dominium Dei, in virtutibus, virtus diuina.

Virtutum nomina.

De ordine Virtutum & poteſtatum.

Proprietates virtutum.

Virtutes viriliter agunt.

Virtutum miniſteria.

Virtutum officium.

C A P. IX.

De ordine Poteſtatum.

Dionyſius.

IDem egregius author in eodem capitulo de poteſtatibus talia dixit: *Ipſam, inquit, ſanctarum poteſtatum æquipotentem dominationum & virtutum bene ornatam & inconfuſam circa diuinas ſuſceptiones ordinationem, & ordinatum ſupermundana & intellectualis poteſtatis, non tyrannice in ea quæ inferiora ſunt, poteſtatum virtutibus præcipitatam, ſed potenter in diuina poſt bene ordinatas reducta, & poſtea Deiformiter reducentis, & ad potentificam cauſalem potentiam, quantum fas eſt, aſsimilata, & eam vt poſsibile Angelis reuelantis in bene ordinatis per ipſam ordinibus poteſtatiua virtute.* hæc ille. Senſus eſt, Angeli qui appellantur poteſtates, habent æqualem cũ dominationibus, & virtutibus poteſtatem: eadem enim diuina munera in ſuo ordine & gradu recipiunt, & ſine confuſione cuſtodiunt. ſiquidem nihil tyrannice præcipitant contra inferiores, nihilque violenta fortitudine attemptant; ſed potius Deiformiter agunt, ad diuinam vtique ſimilitudinem inferiores Angelos reuocantes, & ad potentificam cauſalem potentiam, nempe ad Deum, qui omnia poteſt, & eſt omnis poteſtatis radix, & cauſa efficaciſsima, quantum fas eſt, conformare inferiores Angelorum ordines poteſtati diuinæ, eamque æternam Dei poteſtatem, alijs Angelis reuelare ſtudent, choris ſcilicet inferioribus, qui bene per ipſas poteſtates, optimum ordinem, atque ornatum acceperunt, poteſtatiua virtute, vi ſine dubio illà potenti Hierarchiæ, per quam poteſtates agunt, & influunt in Angelos inferiores. Poteſtates autem dictæ ſunt, quod eis virtutes aduerſæ ſubditæ ſint: maligni enim Spiritus eorum poteſtate coercentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt, & optãt. Horum officium eſt, eos qui in bello ſpirituali deſudant, confortare: & ne ab aduerſarijs violenter ſuperentur, defendere: & vt boni victoriam obtineant, adiuuare. Iſtæ autem poteſtates in ſuo ordine potentias perceperunt, vt eorũ diſpoſitioni aduerſæ poteſtates ſubijciantur: & ne noceant hominibus, quantum cupiunt, potentia iſtorum refrenantur.

Poteſtatũ potentia.

Poteſtates non agunt tyrannice in inferiores.

Poteſtates unde dicantur.

Poteſtatũ officium.

C A P.

De ordine principatuũ, & Archãgelorũ.

CAP. X.

De ordine Principatuum.

Dionyſius.

SAnctus Dionyſius doctor plane cœleſtis cap. 9. Angelicæ Hierarchiæ, de Principatibus ſic orſus eſt loqui: *Reliquum, inquit, eſt nobis in contemplationem venatis Angelicas concludens Hierarchias, à Deiformibus principibus, Archangelis, & Angelis diſpoſitus: & primas quidem dicere neceſſarium eſt, ſanctarum earum cognominationum manifeſtationes. Manifeſtat quidem ipſa cœleſtium principum illud Deiformiter principale eductiuum, cum ordine ſacro & principalibus decentiſſimis virtutibus, & ad ſuperprincipium ea vniuerſaliter conuerti, & alios Hierarchice ducere ad illud ipſum, quantum poſſibile eſt formari principificum principium manifeſtareque ſupereſſentialem eius ordinationem, ornatumque principalium virtutum.* hæc ille.

Principatuũ nomẽ.

Principatuum proprietates. Senſus eſt, ad principatus ſpectat vniuerſalis ducatus, & regimen directiuum ad Dei ſimilitudinem: iſtis namque Angelis incumbit ex officio, vt alios inferiores reducant ad Deum, & doceant ipſum in honore, & reuerentia habendũ, in ſeipſo, in proximo, potiſsimum in prælato. Hac certe de cauſa principatus dicti ſunt, quod ad eos maxime pertineat ad Deum alios reducere, veluti ad primum, & ſummum principem, quem ipſi, quantum eis licet, imitãtur, & in officio præſidendi ſimiles eſſe ſtudent. itaque principatus Angelorum agminibus præſunt, qui ob eam cauſam, quod ſubditos angelos ad explendum diuinum myſterium ordinant, & diſponunt, principatus ſunt appellati. Iſti ſunt, qui docent alios angelos, atque homines, ſuperioribus, atque maioribus ſuis omnem exhibendam fore obedientiam, atque reuerentiæ ſubiectionem, cum principalibus, & decentiſsimis virtutibus, nempe cum vera & præcipua prudentia, *Principatuum prudentia.* per quam agnoſcunt modum, & formam regendi, atque præſidendi, non ſolum Archangelis, & Angelis; verum etiam hominibus, regnis, & prouincijs, cum ſancta ordinatione, à Deo diſpoſita, abſq; omni faſtu ſuperbiæ, & abuſione, ac curua reflexione ad ſemetipſos: ſed ſummæ illis curæ ſunt profectus ſubditorum ordinum. Quæ plane conditiones ad optimos principes ſpectare cenſentur, & ad ſuperprincipale principium vniuerſaliter eas conuerti, in omni actu Hie- *Principatuum officium.* rarchali, non habitualiter, ſed actualiter, non per aliquam extrinſecam operationem, ab interiori contemplatione impediri poſſunt. Inferiorum mentes Hierarchice, id eſt, ordinare, quantum illis fas eſt, ad fontale principium, formari, & actuari cupiunt; ideoque ſatagunt illam ordinationem ſupereſſentialem, per effectus operum diuinorum, & operationes Hierarchicas, inferioribus oſtendere; reſplendet enim in ſuis ordinibus, rebuſque optime diſpoſitis, ſummi *Principãdi diſpoſitio.* principis Dei Hierarchica, & ordinatiſsima regendi diſpoſitio, quam ipſi beati ſpiritus in ſeipſa aſpiciunt, quantum ad principalem & eſſentialem ipſorum ſpectat felicitatem, ornatumque principalium virtutum; nempe infinitum illum decorem æternæ ſapientiæ, idealiſque & exemplaris prudentiæ, cæteraſque regales, & imperiales virtutes, quæ in ſummo omnium principe clariſsime conſpiciuntur.

CAP. XI.

De ordine Archangelorum.

Dionyſius.

ADmirabilis ille Areopagita in eodem capite eiuſdem libri, de Archangelis mira quædam deſcripſit: *Ipſa, inquit, Archangelorum ſanctorum, æquipotens quidem eſt cœleſtibus principatibus: communicatione enim Hierarchica medietatis eorum ordo recipitur: etenim ſanctiſsimis principatibus communicat, & ſanctis Angelis. ipſis quidem, quia ad ſuperſubſtantiale principium conuertitur, & ad ipſum, vt poſsibile eſt, reformatur, & Angelos vnificat ſecundum bene ornatos eius, & ordinatos, & inuiſibiles ducatus: iſtis vero, quia & in prophetico eſt ordini diuinas illuminationes Hierarchice per primas virtutes ſuſcipiens, & Angelis eas Deiformiter annuncians, & per angelos nobis manifeſtans, ſecundum ſacram vniuſcuiuſque diuinum illuminatorum analogiam.* hæc ille. Senſus eſt, Archangeli pares ſunt *Archangelorum virtus.* principatibus in potentia, in quantum chori inferiores conueniunt: quorum conuenientia eandem conſtituunt Hierarchiam; quatenus per illam ad certas, & particulares executiones deputantur, quas à Dominationibus, virtutibus, & *Hierarchia conſtat ex tribus.* poteſtatibus in mandatis acceperunt, iſta ergo æquipotentia non ſimpliciter eſt intelligenda; ſed in quodam communi munere ſibi præſcripto: eſt enim principatuũ, Archangelorum, atque Angelorum v... principatus Hierarchicus in genere, diſtinctus vero in ſuas ſpecies: non enim vocari poteſt Hierarchia, niſi habuerit primas, medias, & vltimas virtutes, nempe purgatiuas, illuminatiuas, & perfectiuas: chorus autem Archangelorum in medio vltimæ Hierarchiæ ponitur, communicans principatibus & Angelis. *De ordine Archangelorum, & Angelorum.* cum principatibus quidem, quia in omni opere ſuo Hierarchico, ad Deum actualiter & finaliter ſe conuertit, ſicut & principatus. Sane, per actus ſacros in dies Deo ſimilior fieri intendit, nempe purgatior, illuminatior, atque perfectior, non quidem per charitatis profectum, ſed per diuinorum *Archangelorum conatus.* effectuum notionem ampliorem. Angelos vero ad illud vnum ſimpliciſsimum principium recolligit, & vnificat, per bene ornatos, & ordinatos, & inuiſibiles ducatus, nempe per directiones, & exemplares actus ſuos ſapienter editos; ſcilicet per virtutum decorem, ſplendorem ſapientiæ, & feruorem diuini amoris. Archangelorum præterea chorus, il- *Archangelorum prophetia.* luminationes diuinas Hierarchicas, quas accipit ab angelis ſuperioribus, Angelis inferioribus tradendas, hypoprophetico, nempe proceſſu ſubprophetali, inſinuat, futurorum cognitiones Deiformiter annuncians, eo quidem modo, ſicut ſuperiores ei nunciauerunt. Iſtæ autem illuminationes, manifeſtationes, communicationes, prænunciationes, pro captu vniuſcuiuſque, & naturæ dignitate fiunt, & exhibentur. Sunt ergo Archangeli ſummi nuncij, vel nun- *Archangeli vnde vocentur.* ciorum principes, & duces, ſub quorum ordine vniuſcuiuſque Angelorum officia deputata ſunt: nam angelis Archangeli præſunt, vt patet in Zacharia Propheta cap. 1. vbi Angelus *Archangelorum officium.* maior dixit minori: *Vade, inquit, & doce puerum iſtum.* Archangelorum officium eſt, de his quæ ad promotionem fidei pertinent, vtpote de auditu filij Dei, de geſtis eiuſdem, & *Archangelorũ nomina.* donis, fideles admonere prophetias prophetis reuelare: dæmones ab hominibus extrudere, ne amplius lædant, & perniciofius agant in Chriſtum credentes, ſicut poteſtatum eſt, eoſdem coercere, ne dominium ſibi vſurpent, & accipiant. Archangeli proprijs nominibus nominantur; vt Gabriel, Deiformis, Raphael, medicina Dei, Michael, quis vt Deus, interpretantur, ſicut ex diuinis ſcripturis, ſatis copioſe colligere licet.

CAP. XII.

De ordine Angelorum.

DIuus Dionyſius in eodem loco, de ſanctis Angelis, *Angeli ſunt vltimi in ordinibus.* qui ſunt vltimi in vltima Hierarchica, talia nobis reliquit doctrinæ monumenta: *Ipſi angeli, inquit, completiue conſummant omnes cœleſtium animorum diſpoſitiones, ſecundum quod conſummandum eſt. quippe, in cœleſtibus eſſentiis habentem Angelicam proprietatem, & magis apud nos angeli, quam priores, aptius nominati. quantum circa quid manifeſtius eſt ipſis Hierarchia, & magis circumornatus.* hæc ille. Senſus, Angeli terminant cunctos ſupernorum ſpirituum ordines, intra quos etiam ipſi continentur; ideoque quaſi finis intrinſecus & incluſus, complens & conſummans eſſe dicuntur, ſecundum quod conſummandum eſt, nempe, prout licet dicere ordines illos conſummari: mentes enim illæ ſupernæ, quæ habent proprietatem Angelicam, puta officium annunciandi hominibus minora, magis apud nos Angeli ſunt præcones & nuntij Dei, quam ordines ſuperiores, quoniam *Angeli noſtri præcones.* immediatius apparent, nuntiant, & loquuntur; frequentius quoque & communius, quam Angeli ſuperiores. Quam *Angeli vnde vocentur.* ob cauſam aptius, atq; conuenientius dicti ſunt Angeli, quam alij ordines ſuperiores, reſpectu noſtri; reſpectu vero diuinæ illuminationis, illi, qui immediatius huiuſmodi illuminationes recipiunt, tanto ſane aptius dicti ſunt Angeli, quanto eorũ ſacer ordo circa ea verſatur, quæ nobis ſunt familiaria, puta circa hæc humana, & inferiora. Adde, quod eorum ſpecies ſint intellectui noſtro proportionatæ: ſunt enim determinatæ & particulares. *Et magis, inquit, circumornatus.* Senſus eſt, Angelis competunt circumornatus rerum, quibus induti, ſplendidi, & pulchri interdum videntur; idcirco illorum ordo nobis valde congruit, & familiariter arcana cœleſtia pandit. Itaque Angelus nomen eſt officij, non naturæ: nam *Angelus eſt nomen officij non naturæ.* Angelus ſemper eſt ſpiritus: ſed quando mittitur; tunc Angelus nuncupatur. Angelis, pictorum licentia, pennas aſcribunt, vt eorum diſcurſum celerem ſignificent, ſicut & venti pennas habere dicuntur. Angeli ſuperiores primi nuncij *Angelorũ prima.* vocantur, alij autem poſteriores & vltimi; ita quod non participant cum ipſis illuminationes illius ordinis, ſed ex ipſis. Angeli homines ad diuinam cognitionem adducunt, *Angelorũ officium.* & ſubleuant, & vt iuſte viuant, inſtruunt, & informant. vnde etſi Angeli non habeant inferiores ordines, quibus præſint; habent tamen ſub ſe inferiores hominum ordines, quibus præſunt, quos ſuis ordinant, & diſponunt: ſurſum extenduntur per dilectionem Dei: in ſemetipſis formantur, per cuſtodiam ſui: ſub ſe progrediuntur, per eorum tutelam, quorum miniſterio deputantur: Angeli ſine velamine, Deũ

De ordine Angelorũ. *Angelorũ proprietates, & effectus.*

vident, Matth. 18. *Angeli eorum ſemper vident faciem patris.* à diuinis laude non retardantur. Iſaiæ 6. Seraphim clamant cõtinue Sanctus, ſanctus, ſanctus. Et 62. *Super muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Apocal. 5. Illa quatuor animalia non habebant requiem: nullius corpolentiæ mole, in ſua ſubſtantia, vel virtute grauantur. Lucæ vlt. *Spiritus carnem, & oſſa non habet.* Item, ſupra tempus exiſtentes, in tempore operentur: quando placet, apparent, & quando non, ab humanis aſpectibus occultantur. corpus pro eorum beneplacito, operationi eorum congruum, vt appareant, aſſumunt; peracto autem ſuo officio, idem corpus aſſumptum deponunt. Iudicum 13. Angelus apparens parentibus Samſonis euanuit: in corpore aſſumpto pro aliqua neceſsitate non vegetant, neque viuificant, ſed ſolũ mouent. vnde aliquando videntur comedere & bibere, vt homines; non tamen comedunt, vel bibunt, ſed conſumunt potius. Thobiæ 12. Angelus videbatur comedere. radius conſumit aquam poteſtate, terra vero abſorbet aquam neceſsitate: ſuit ergo in Angelo Thobiæ comeſtio poteſtatiua ad maſticandum, & cibum conſumendum, non autem neceſſaria ad incorporandum. Item, Angeli boni inſtruunt in rebus dubijs, & ambiguis. Thobiæ 8. Angelus inſtruxit Thobiam iuniorem de omnibus agendis. Danielem quoque cupientem intelligere prophetiam Ieremiæ de reditu captiuitatis Babylonicæ: *Cum orarem, inquit, ecce vir Gabriel, quem videram in viſione, cito volans tetigit me, & docuit me*: cap. 9. Dan. Et cap. 10. *Ecce vir vnus veſtitus lineis &c.* Item, Angeli ſunt cuſtodes, & comites noſtri itineris. Thobiæ 5. *Ego ducam & reducam filium tuum ad te.* In Exodo, cap. 32. *Angelus meus præcedet te.* Angeli conſolantur mœrentes, & flentes: Geneſ. 16. *Angelus conſolatus eſt flentem.* Agar Lucæ 23. *Ecce Angelus confortans eum.* Iudicum 3. *Angelus Domini aſcendit ad locum flentium.* Dan 13. Angelus Domini confortauit, & liberauit Suſannam. Angelus Domini liberauit illos pueros de camino ignis. vertit enim flammam in rorem, Daniel 3. Angelus confortatus eſt Danielem in medio leonum commorantem: *Miſit, inquit, Dominus Angelum ſuum, & obſtruxit ora leonum*: Daniel 6. Eundem quoque Danielem conſolatus eſt per Abacuc, qui detulit ei prandium: Angelus Domini, inquit, apprehendit Abacuc in vertice capilli ſui &c. cap. 14. Item, defendunt nos ab hoſtibus, Gen. 32. Occurrerunt Angeli Iacob, in defenſionem, quos caſtra Dei vocauit. 4. Regum. 19. *Angelus Domini percuſsit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia militum.* Heliſæus 4. Regum 6. vidit montes plenos equitibus igneis, id eſt, Angelis, qui venerant in auxilium Heliſæi prophetæ. Iſaiæ 18. *Ite Angeli veloces ad gentem conuulſam, & dilaceratam, ad populum terribilem.* Machabæorum 2. cap. vlt. ad orationem Machabæi, deletus eſt exercitus Nicanoris, ipſo Nicanore interfecto. Tertio autem capite eiuſdem libri egregium illud opus ponitur, de Heliodoro ærarium pecunijs ſpoliare cupiente, quomodo flagellis cæſus, & ſemiuiuus relictus, Dei iuſtitiam didicerit; *Apparuit*, inquit, *illis quidam equus terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adornatus*; alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, qui circumſteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant ſine intermiſsione, multis plagis verberantes. Subito Heliodorus concidit in terram, eumque multa caligine circumfuſum rapuerunt, & ſella geſtatoria poſitum, eiecerunt. itaque in Seraphim relucet Dei amor, in Cherubim, ſapientia, in Thronis, æquitas iudiciorum Dei: in dominationibus, rectiſsimus dominandi modus. in virtutibus, virtus & potentia diuina in miraculis edendis in poteſtatibus, poteſtas diuinæ aduerſus dæmones. in principatibus, præſidentia prælatorum, prouinciarum, & regnorum cuſtodia: in Archangelis interpretatio prophetiæ in Angelis cuſtodia, viſitatio, correctio, conſolatio, tutela, hominumque præſidium.

Angelorũ corpora aſſumpta. *Angelus Thobiam & Danielem docuit.* *Angeli conſolantur flentes.* *Angeli pugnant contra noſtros hoſtes.* *Epilogus.*

Qvæstionis Tertiæ

CAP. I.

Angeli effectiue ſunt à Deo.

QVanquam in primo Pymandri, de intelligentiarum creatione locuti ſimus: quia tamen noſter Mercurius hortatur, vt de hac materia loquamur, aliquid certe addere, non erit inutile. *Deinceps*, inquit, *fabricauit ſeptem gubernatores*, id eſt, Angelos vt paulo ante diximus. Cæterum, de hoc negotio diſputandi, magna extitit apud philoſophantes contentio, etenim, ſi vera eſt illa famoſa ſententia, ab vno agente, in quantum vnum, immediate non prouenire niſi vnum, conſtat ſatis, ab vna ſuprema, & prima intelligentia, non niſi vnam produci: nam ſi, omnes immediate à prima producerentur, cum illa ſit vna ſimpliciter, inquit Auicenna; in eis plane, nulla diſtinctionis ratio inueniretur: ſed reuera fallitur. ex ſuis enim intrinſecis rationibus diſtinguuntur. Nam quemadmodũ vnus numerus, ſecundum propriam formam, non eſt pars, aut cauſa alterius; ſed ab vnitate omnis numerus proficiſcitur, quam ſane imitatur ſecundum acceſſum ſcilicet, atque receſſum; ita reuera res ſeſe habet in entibus. Sane, entia non æqualiter diuinum eſſe participant. vnde philoſophus. *A primo*, inquit, *& eſſe, & viuere omnibus communicatur, his quidem clarius, his vero obſcurius.* Itaque, à primo ente, intelligentiæ dependent omnes, tum ſecundum cauſæ efficientis rationem, tum etiam ſecundum rationem cauſæ exemplaris, atque finalis; proceſsione tamen non æquali: vna namque altera proximior eſt naturæ nobilitate, primæ intelligentiæ, vnde illius eſt naturæ capacior, magiſque participat, quemadmodum in numeris fieri videmus, in quibus, vnus ad vnitatem rendit magis, quam alter. Intelligentiæ ergo, ex vna cauſa effectiua exemplari atque finali productæ, intrinſecis, atque formalibus rationibus diſtinguuntur. Suffragatur huic ſententiæ Auerroes. *Dicta*, inquit, *intelligentiæ inter ſe differunt in nobilitate, ſecundum ſtatum, quem habent de primo principio, in propinquitate, & longitudine.* Ex quo patet, quod ſicut numerus prior, in propria forma non eſt cauſa poſterioris; ſic etiam, neque intelligentia prima producta eſt cauſa ſequentis, vt dicebat Auicenna. Proinde 12. *met. com.* 44. & aliud eſt quod intelligit de primo motore, motor Saturni, aliud vero motor Iouis &c. Et in ſolutione *dubij* 25. *eiuſdem diſputationis* Si ab vno ait non prouenit niſi vnum; etiam verum eſt dicere ab vno pluralitatem procedere, ſicuti patet 12. *met. com* 44. cauſa enim multitudinis inuentæ in intelligentijs, ex proprijs atque intrinſecis illarum rationibus proficiſcitur, quoniam ergo Saturni intelligentia eſt talis, & Iouis eſt talis, ideo hæc non eſt illa; licet omnium vna, atque eadem ſit cauſa effectiua. Quamuis igitur Deus, ſecundum ſe conſideratus ſit maxime ſimplex & vnus; virtute tamen eſt plures, quia poteſt plura producere plures enim habet ideas, quibus vniuerſa condidit: *Alia*, inquit, Aug. *ratione conditus eſt homo, & alia equus.* Itaque ratio illa, cui innitebatur Auicenna, friuola eſt, & nullius plane momenti. Colligitur autem ex 2. *de gen. & corr. tex. com.* 56. & inuenitur in commento 44. 12. *met. & diſput. 3 deſtruct. in ſolu. dubij* 25. Porro, Auicenna 9. *met. cap.* 4. hanc ſuam ſtatuit de intelligentiarum productione, ſententiam: *Quia, inquit, prima intelligentia, cum ſit maxime vna, immediate vnum tantum producit: & erat eſſentia ſecunda intelligentia, quæ eſt primum cauſatum primæ, & eſt deficiens ſimplicitate primæ: vnde in natura eius reperitur multitudo: nam ſi ab vno ſimplici immediate producerentur, in eis plane nulla eſſet diſtinctionis ratio: diſtinctio ſiquidem, quæ in cauſatis inuenitur ad aliquam cauſæ diſtinctionem eſt reuocanda.* ſed in prima cauſa, quoniam in ſine vnitatis eſt & ſimplicitatis, nulla prorſus inuenitur diſtinctio: igitur, ab vno, in quantum vnum, non producitur, niſi vnum. Cæterum, ſi in ſecunda intelligentia, quæ eſt primum cauſatum, aliqua, ſecundum ipſummet Auicennam, pluralitas reperitur. igitur ſibiipſi aduerſatur: dicit enim ab vno non niſi vnum prouenire; & in ipſo tamen vno pluralitatem conſtituit. illa ergo propoſitio de agente naturali eſt intelligenda, cuius actio per ſe tantum vna eſt, per accidens vero plures, vt calor, frigus, & huiuſmodi. Porro, entia à Deo prouenium, altiori atque ſublimiori modo, quam ab agente naturali, vel à voluntate creata proficiſcantur. quapropter ex ea non licet arguere; quandoquidem diuinæ nequeat conuenire naturæ: nam quamuis ſit ſimpliciſsimus; virtute tamen eſt multiplex: inde rerum multitudo emanat. Deus namque cauſat diuerſas intellectiones in diuerſis, quæ ſunt plane ipſæ intelligentiarum eſſentiæ, quemadmodum commentator *comm.* 44. 12. *met.* dicere videtur. Præterea, in productione, quæ ſit per intellectum, vnum certe, plurium cauſa eſſe poteſt, ſecundum plures modos, qui de illo intelligi poſſunt: ſic enim docet Auerroes *diſput. 3. in ſolu. dubij* 18. *In talibus*, inquit, *ab vno poteſt prouenire pluralitas.* ſimile quiddam licet conſpicere in vno animali, à cuius anima, quamuis ſit vna, variæ tamen ſpecies motus proficiſcuntur: motus quidem localis, qui reuera motui cœli comparatur, alij vero motus, alterorum orbium motibus. Exploſa eſt igitur iam pridem, & explodenda hæc Auicennæ ſententia. Cæterum, Angelos à Deo conditos eſſe, habereque cauſam effectiuam, Mercurius clariſsime oſtendit: *Fabricauit deinceps*, inquit, *ſeptem gubernatores*, ſcilicet Angelos: idemque alijs in locis, quos paulo ante adduximus, confirmat. Plato quoque

Angelorũ creando. *Ab vno vnum prouenire. Auicennæ opinio.* *1. cæl. 100. Quomodo intelligentiæ diſtinguuntur ab Ariſt.* *Auerr. lib. deſt. diſp. 3. dub. 18.* *Auicenna corrigitur.* *83. qu. 46.* *Ratio Auicennæ friuola.* *Ab vno, non niſi vnum.* *Solutio rationis Auicennæ.* *Deus cauſat eſſentias intelligentiarũ.*

que

Angelorū creatio. que in Timæo, & philoſophus in primo cœli, alijque philoſophiæ doctores, idipſum proteſtantur. Sane, omne, quod eſt præter Deum, factum ſit neceſſe eſt: ſolus enim Deus eſt ſuum eſſe, ideo principium habere non poteſt. at, quia cætera non ita ſe habent, quippe, cum in illis differt eſſe, & eſſentia, vt in primo dictum eſt, ideo entia per participationem eſſe dicuntur. quicquid autem huiuſmodi eſt, ab eo plane cauſatur, quod eſt ens per eſſentiam, ſicut omne ignitum, cauſatur ab igne. Amplius, entia, quæ à primo ente condita non ſunt, aut certe eiuſdem ſunt naturæ cum ipſo, aut ſuperioris, aut reuera inferioris. ſi eiuſdem, à Deo vtique non differrent: ſi vero ſuperioris; Deo aliquid eſſet maius, quod eſt abſurdum. ſi vero inferioris; à primo igitur ente habet cauſam ſui eſſe. ſed in Angelis neque primus inuenitur modus, neque ſecundus, Deo enim æquales, aut maiores nequaquam ſunt: igitur, tertius illis tribuitur modus, neceſſe eſt. Sunt ergo à primo ente effectiue, quemadmodum, & reliquæ creaturæ. Quam ob cauſam, cum ſint quædam pars vniuerſi, cum reliqua ſimul creatura corporea, creati ſunt; ex ſeipſis enim totum vniuerſum conſtituere nequeunt, ſed cum alijs hoc bonum procurant, atque complent; id autem ex vnius, ad alteram creaturam, ordine apparet: ordo namque eſt bonum vniuerſi, authore philoſ. de ordine ad ducem: nulla autem pars à toto ſeparata. perfecta eſſe poteſt. quare, naturam Angelicam ſimul cum alia, conditam fuiſſe, & ratione, & ſcripturarum authoritate congruere videtur. vnde Eccleſ. 18. *Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul*, id eſt, ſpiritualem, & corporalem naturam. Et Auguſt. *In principio creauit Deus cælum, & terram, id eſt, corporalem, & ſpiritualem creaturam. hæc autem creata ſunt in principio, quia primo facta ſunt: ante enim ea, nihil factum eſt, nec materia confuſa, nec tempus, nec quicquam rerum conditarum. illa enim ſimul cum tempore creata ſunt, nec ex tempore, nec in tempore, ſicut nec tempus, in tempore creatum eſt, quia non fuit tempus, antequam eſſet cælum, & terra.* Et lib. 5 de Geneſi ad lit. cap. 19. *Nulla creatura, creata eſt ante ſecula, ſed à ſeculis tamen quibus capit:* Locus autem creationis Angelorum eſt cœlum empyreum, quod dicitur, cœlum, & cœlum cœli. Congruum autem erat, vt quemadmodum creatura corporalis in loco infimo creata eſt; ita etiam creatura ſpiritualis in ſupremo, atque nobiliſſimo loco crearetur: pro qualitate enim perſonarum, locorum dignitates diſponuntur. *In principio*, inquit, *creauit Deus cælum, & terram*: cœlum vtique empyreum, quod à ſplendore nomen accepit, quodque mox, ſeu ſtatim factum, impletum eſt Angelis. Damaſcius vocat firmamentorum catenam: empyreum enim, eſt firmamentum, eſt æthereum, eſt materiale: quæ reuera ex Chaldaicis Zoroaſtes oraculis ſumpta ſunt, authore Pſello: *Septem, inquit, corporeos aſſerunt mundos, empyreum vnum, & primum, id eſt, igneum: & tres poſt ipſum, æthereos deinde tres alios materiales, quorum extremus cœleſtis, & ſemi-ardens vocatus eſt, qui ſublunaris locus eſt.* In principio, inquit, Hebraice eſt, bereſith, quod temporis inchoationem ſignificare videtur: quod certe patet ex æditione Chaldaica, quæ loco, bereſith, habet cadmin: quod apud Chaldæos, temporis exordium ſonat, atque ſignificat. Mercurius, *in principio*, id eſt, in filio, intellexit. *Benedictus es*, inquit, *qui verbo vniuerſa condidiſti*: Verbum enim Dei eſt operatiuum, atque opifex, teſte Athenaſio contra Arianos. æditio quoque ſecunda, quæ apud Chaldæos habetur, in principio, vertit, quod plane in Dauide legimus: *Omnia Domine in ſapientia feciſti.* Origenes teſte Theod. *In principio*, inquit, *id eſt, in ſapientia*, hoc eſt, in filio. Aliqui putant in principio, hoc eſt in capite, id eſt, ſimul, vt omnia ſimul condita eſſe dicerent, quos citat Baſilius in exameron. ſed de his hactenus: multa enim in primo de intelligentiarum productione diximus. Reſtat ergo firmiter aſſerere, atque aperte confiteri, & Angelos conditos eſſe à Deo, & ſimul cum alijs rebus creatos fuiſſe, idque in ſupremo cœlo, empyreo ſcilicet.

Margin: Rationes quod Angeli facti ſunt. 1. 2. — Quando angeli conditi ſunt. — 12. met. — Qui viuit in æternū creauit omnia ſimul. — lib. 10 gen. ad lit. 1. c. 1. — Locus in quo angeli ſunt creati. — Deut. 8. — Cœlum empyreū. — Damaſcius. — Pſellus. — In principio. Hebr. Chal. Mercurius. — Dauid. Origenes.

CAP. II.

Angelos non habere cauſam ſui eſſe.

1. SVbſtantia, teſte philoſopho 8. met. *quæ eſt forma ſine materia, per ſeipſam ſtatim eſt ens, & vnum, nullamque cauſam habet, quæ eam faciat ens, & vnum*, ſed Angeli ſunt huiuſmodi, quippe, cum ſint formæ immateriales: igitur, non habent principium ſui eſſe. Sane, omne quod fit ab aliquo agente, eo ipſo, quod fit, ab eo plane formam recipit: ſed Angeli ſunt formæ: non ergo ab aliquo fieri poſſunt. Adde, quod in principio Geneſeos, vbi ſcripturæ de rerum productione abunde, ordinateque loquitur, Angelorum productionis non meminit: igitur, Angeli à Deo creati non ſunt, alioqui ſcriptura, de illorum productione locuta fuiſſet. Amplius, *omne agens aliquid, illud certe per motum agit*, authore philoſopho. *Omnis productio exigit tria: à quo, ex quo, & ad quod.* ſed nulla immaterialium ſubſtantiarum cauſa, per motum agere poteſt, deſunt enim ei illa tria igitur, ſubſtantiæ immateriales, quales ſunt Angeli, non habent ſui eſſe cauſam agentem, ſiue effectiuam. Sane, ex nihilo, nihil fieri, communis propemodum omnium eſt philoſophorum ſententia. authore philoſo. primo phyſ. c. c. 33. ſed ſi intelligentiæ ſunt effectiue à Deo; tunc plane, ex nihilo, aliquid fieret, ſunt enim immateriales: igitur, quod prius. Ad hæc, nullum æternum, teſte commentatore, habet efficiens vere, niſi per modum formæ, & finis, quod etiam ab eodem confirmatur arguente modernos atque dicente: In ſeparatis à materia, vere agere non inueniri. ſed intelligentiæ ſunt æternæ, Nec illis, inquit philoſophus cauſa aliqua eſt, vt ſint, ſed illa alijs. Porro, quod non habet cauſam ſui eſſe, vtique eſt æternum: igitur intelligentiæ nō habent cauſam effectiuam. Profecto, nullum poſſibile eſſe, eſt neceſſarium ex alio, teſte commentatore 12. comm. 41. niſi motus. ſed ſi intelligentiæ ſunt à Deo effectiue; erunt vtique poſſibiles ex ſe: igitur, ex alio non erunt neceſſariæ, atque ita corruptibiles erunt. Rurſus, quod eſt cauſa alicuius per ſuum eſſe, ſi eſſe cauſantis, eſt æternum; & ipſum quoque erit æternum. ſed Deus eſt cauſa Angeli per ſuum eſſe, non enim agit per aliquod ſuæ eſſentiæ additum: eſſe autem eius eſt æternum: igitur, & natura Angelica eſt æterna: omne enim quod quandoque eſt, quandoque non eſt, tempori ſubditur ſed Angelus eſt ſupra tempus, vt dicitur in lib. de cauſis: igitur Angeli ſunt æterni, & ex conſequenti non creati. Profecto, ſi anima ideo eſt incorruptibilis, quia per intellectum capax eſt veritatis, authore Auguſt. veritas autem ſicut incorruptibilis, ita eſt æterna: igitur, Angeli natura, cum ſit intellectualis, non ſolum eſt incorruptibilis. ſed etiam æterna. Angeli ergo ſunt æterni. Quod ſi velis omnino creatos eſſe; ante tamen corporalis creaturæ productionem creatos fuiſſe, neceſſarium eſt. Medium certe, naturam, atque ordinem ſapit extremorum. ſed natura Angelica inter diuinam, & corpoream, media eſt; igitur medium habet productionis ordinem ſed natura diuina eſt ab æterno: natura autem corporea ex tempore: igitur, facta eſt ante temporis creationem, & poſt æternitatem. Suffragantur huic opinioni, non paucorum & quidem clariſſimorum ſententiæ: ſic enim loquitur Hieronymus in ep. ad Titum. *Sex millia nondum noſtri temporis complentur annorum: & quanta tempora, quantaſque ſeculorum origines fuiſſe, arbitrandum eſt, in quibus Angeli, Throni, dominationes, cæterique ordines, Deo ſeruierunt.* Sic etiam Damaſcenus lib. 2. *Quidam dicunt*, inquit, *quod ante omnem creationem geniti ſint Angeli, vt Theologus Gregorius* reuera, plus diſtat natura ſpiritualis, à natura corporali; quam vna corporalis ab alia: ſed vna corporalis, ante aliam condita fuit. vnde in Geneſi, ſex productionis rerum dies deſcribuntur. Multo ergo conuenientius fuit, vt natura Angelica, ante corporalem conderetur. Denique, Angeli authore Auguſtino ſuper 3. Gen. creati fuerunt in ſuperiori parte aeris: igitur, *non* in cœlo empyreo: nam ſi ibi creati fuiſſent, quo erat lucifer aſcenſurus, cum illud ſit ſupremum. Sic enim loquitur Iſaias in eius vice cap. 14. *Aſcendam in cælum.* natura præterea incorporea, non dependet à corpore ſecundum eſſe, & ex conſequenti, neque ſecundum fieri. ſed Angeli ſunt naturæ incorporeæ: igitur, ſecundum fieri non dependent à corpore: non ergo creati ſunt in cœlo empyreo.

Margin: Angelorū creatio. 2. 1. gen. l. 4. c. 5. 12. confeſ. c. 12. — 3. 4. cal. tom 1. 12. com. 44. 8. met. 4. — 4. — 5. — 6.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, verum quidem eſt, formas ſubſiſtentes, per tranſmutationem materiæ de potentia ad actum, ſui eſſe, ſuæque vnitatis cauſam formalem, ſiue agentem non habere: producentem vero totam ſubſtantiam habere, veriſsimum eſt: Deus enim benedictus, Angelos creauit, non quidem per tranſmutationem de potentia in actum; ſed ſimul ex nihilo totam Angelorum ſubſtantiam produxit. ex hoc autem patet ſolutio primæ confirmationis. Ad ſecundam autem confir. dico, conſulto Angelorum creationem, Moyſen, autem tacuiſſe, eoſque ſub alijs nominibus explanaſſe; ne populus, idololatriæ deditus, quibuſdam auditis ſpiritibus cœleſtibus, eos, veluti Deos veneraretur. fatetur tamen D. Auguſt. *Si prætermiſſi non ſunt Angeli*, inquit, *vel cæli nomine, vel potius lucis, deſcribuntur. prætermiſſos autem eos non puto, quia ſcriptum eſt:* Geneſ. 2. *Requieuit Deus die ſeptimo, ab omnibus operibus ſuis, quæ fecit. opus autem Dei,*

Margin: Angelorū creationē Moyſes tacuit. 11. de ciu. 9.

Angelorũ creatio.

angelos eſſe, dubium non eſt. Ad 2. illud, & ſimilia de produ-
ctione phyſica, ſcilicet, per motum, & mutationem eſſe in-
telligenda affirmo. modo autem angeli non ita à Deo pro-
2. ducti ſunt, vt dixi. Ad authoritates autem Auerro. dico, il-
las vel pugnare contra Auicennæ opinionem, vel de phyſi-
ca productione intelligendas eſſe. Reuera, quod eſt maxi-
me ens, & verum; id plane teſte philoſopho 2. *met. textu* 4.
eſt in cæteris entitatis cauſa: neque id de cauſa finali tan-
tummodo, non autem effectiua erit intelligendum; nam
12. *met. textu* 36. & 44. quælibet res ſeparata à materia, cuiuſ-
cunque eſt principium finale, eſt etiam principium effici-
ens. quare, ſi principium finale intelligentiarum Deus eſt,
eſt etiam earundem efficiens: ex immaterialitate namque
rei, effectiuam cauſalitatem, reſpectu eiuſdem effectus, fi-
nalem concomitari, arbitratur Commentator. quare, v-
bicunque immaterialitas cum finali cauſalitate inuenitur;
ibidem certe & efficientem inueniri neceſſe eſt. hoc idem
ſentire videtur Commentator, *lib. de ſubſtantia orbis, cap.* 2.
Cælum, inquit, *eget intelligentia*, non ſolum mouente, ſed et-
iam largiente, in ſua ſubſtantia permanentiam æternam.
De intelligentijs autem par ratio haberi poteſt, neque alicui
tergiuerſari licebit, quaſi de formali, exemplari, atque fina-
li cauſa Auerroes ibi loquatur; cum apertiſsime dicat, quod
finis ſignificet agens ſignificatione neceſſaria. 12. Præterea
met. com. 44. diſputans contra Auicennam, non ſolum dicit
eas produci, ſed modum quoque, quo à prima intelligentia
producantur, aſsignat. intelligentias ergo, ſecundum A-
3. uerroem, à Deo effectiue eſſe, ſatis patet. Ad 3. patet ſolutio,
& ad primam confirmationem idem dico, quod dixi in pri-
mo libro, ibi plurale intelligi pro ſingulari, vt pro principi-
is, principium intelligatur: primum autem principium à
nullo pendet, ſed omnium eſt cauſa. Ad 3. confir. conceſſa
maiore, minor negatur: poteſt namque aliquid effectiue eſſe
ab alio, & neceſſarium tamen: intelligentiæ namque, quo-
niam ſunt formæ ſimplices, non habent potentiam ad non
4. eſſe, ideoque ſunt neceſſariæ. Ad 4. quamuis Deus produxe-
rit alias creaturas per ſuum eſſe; non ita tamen intelligen-
dum eſt, quin eas non produxerit per ſuum velle: eſſe enim
Dei, eſt ipſum eius velle. Porro, voluntas Dei in productio-
ne creaturarum, ſe habet contingenter, & non neceſſario;
atque ideo produxit & quæ voluit, & quando voluit. Ad
primam confirm. verum quidem eſt, angelum eſſe ſupra
tempus, quod eſt numerus motus cœli, quia nimirum eſt
ſupra omnem corporalis naturæ motum; non tamen eſt ſu-
pra tempus, quod eſt numerus ſucceſsionis eius eſſe, poſt nõ
eſſe; aut ſupra numerum ſucceſsionis, qua in eius operatio-
nibus inuenitur. Ad aliam confir. licet angeli ob naturam,
quam habent, ſint veritatis capaces, atque incorruptibiles;
illam tamen ab æterno non habuerunt naturam, ideo æter-
5. ni dici non poſſunt. Ad 5. Deus non eſt aliqua pars vniuerſi,
ſed eſt ſupra totum vniuerſum, eminentiori modo, in ſe
continens omnem prorſus vniuerſi perfectionem: Angelus
autem eſt pars vniuerſi, ideo non eſt ſimilis ratio. Ad pri-
mam confirm. dico, Hieronymum loqui ſecundum Græ-
cos Theologos, qui huiuſmodi ſententiæ fuerunt. Ad 2.
confirm. negatur minor: omnia enim ſimul fuerunt creata,
quamuis in ſex dierum ſpatio, in proprijs formis fuerint di-
6. ſtincta, qui enim viuit in æternum, creauit omnia ſimul. Ad
6. Per ſupremam aeris partem, ſupremam vtique cœli par-
tem Auguſtinus intellexit, cum quo aer ob ſuam diaphanei-
tatem, ſubtilitatemque, quandam cognationem habet. Ad
primam confirm. dico, prophetam loqui de cœlo, id eſt, de
Dei ſimilitudine, non de cœlo corporeo. Ad 2. angeli crea-
ti ſunt in cœlo empyreo, vt illorum naturæ dignitas oſten-
deretur, non quia à loco naturæ dependantiam habeant.

Auerroes dicit angelos effectiue eſſe à Deo. Deus eſt cauſa finalis & efficiens angelorum.

Angelus eſt ſupra tempus.

Aſcendã in cœlum.

CAP. IV.

Deum eſſe cauſam effectiuam omnium entium.

QVoniam de angelorum creatione locuti ſumus,
locus mihi aptus eſſe videtur, & ad diſputandum,
& ad ſupplendum ea, quæ de creatione dicenda
ſunt, propterea de creatione primum loquamur,
deinde angelorum conditiones ac proprietates proſequa-
mur: excuſſa primum hac quæſtionis difficultate, nempe
Deum omnium eſſe cauſam effectiuam. Quoniam ante o-
mnem multitudinem, iuxta Platonis ſententiam, neceſſe
eſt ponere vnitatem; & teſte philoſopho 11. *met.* id, quod eſt
maxime ens, & maxime verum, eſt cauſa omnis entis, & o-
mnis veri; ideo, Deus cum ſit ſummum, atque verum ens,
vnum, & ſimpliciſsimum eſt profecto omnis entis ac veri

Plato. Ariſtoteles. Rationes.

cauſa effectiue. omne ſane ens per participationem, eſt ab
cauſari, quod ens per eſſentiam, omnibus modis neceſſa-
rium eſt; omnia ſiquidem alia à Deo non ſunt ſuum eſſe, ſed
participant eſſe; quam ob cauſam ſecundum diuerſam par-
ticipationem eſſendi, diuerſum etiam obtinent gradum
1. participandi: ab vno ergo ente perfectiſsimo procedunt,
2. quod eſt ſuum eſſe, & ſua eſſentia, æternum, vnum, & ſem-
per ſubſiſtens. Amplius, vnicuique naturaliſsimum eſt, a-
gere ſibi ſimile; aliquod vero aliud perfectius, ſuam efficere
ſimilitudinem, eſt impoſsibile. Cum igitur Deus ſit pri-
mum ens, per ſuam vtique eſſentiam ſubſiſtit: igitur omnia,
& dependentiam, & eſſe habent ab illo, alioqui non vnum,
ſed plura plane eſſent prima, quod nulli philoſophorum
probetur. omnia igitur entia effectiue ſunt à primo ente.
3. Deinde, omnia entia naturalia, aliquas plane formas de-
terminatas ſequuntur: quæ profecto formarum determi-
natio, ad aliquod primum exemplar reducenda eſt, nempe,
in ſapientiam diuinam, quæ ordinem vniuerſi excogitauit,
quæque in rerum diſtinctione conſiſtit. Hanc ob cauſam, in
diuina ſapientia, rationes omnium rerum haberi, veriſsi-
mum eſt. Ex hoc igitur Deum primum eſſe rerum om-
nium exemplar, clariſsime patet. Si Deus ergo eſt rerum
omnium cauſa exemplaris; pariter quoque cauſa effectiua
appellari poteſt: non enim inſtar mortui, ſiue inanimati cu-
iuſdam exemplaris, Deus ſic nominatur, ſed viui potius at-
que operatiui, vt efficiat vtique id, cuius rationem atque
exemplum continet. hoc plane dicere videtur Plato in Ti-
mæo de cauſa exemplari: & Dauid in Pſal. *Omnia in ſapien-
tia feciſti.* Deus igitur eſt omnium entium cauſa effectiua.
4. Rurſus, Deus eſt omnium entium cauſa finalis: ergo & effe-
ctiua, ſicut ſupra citauimus illud Commentatoris de ſub-
ſtantia orbis: *Finis*, inquit, *ſignificat agens ſignificatione neceſſa-
ria.* Deum autem eſſe omnium entium cauſam finalem, la-
tiſsime patet: cum enim ſit primum agens, non agit certe
gratia alicuius finis acquirendi; ſed ſuæ potius communi-
candæ bonitatis, quod in agentibus imperfectis nequaquam
inuenitur. agunt namque cum intentione alicuius rei acqui-
rendæ. Itaque, quoniam innatum eſt vnicuique rei deſide-
rium conſequendi perfectionem, quæ eſt diuinæ bonitatis
ſimilitudo: igitur naturaliter ad illam habendam feruntur
entia omnia: id autem, quod omnia appetunt eſſe omnium
finem: ſatis patere arbitror. Deus ergo eſt omnium cauſa
effectiua. Reuera, quicquid eſt propter aliud, veluti propter
finem, eſt etiam ab alio, ſicut à cauſa efficiente: cauſa enim
finalis, alicuius cauſa dicitur; quia ſcilicet metaphyſice mo-
uet agens ad agendum; non quia ex non eſſe, aliquid redu-
cit ad eſſe. Præterea, quod eſt propter finem, eſt etiam pro-
pter amorem finis, ſicut propter cauſam efficientem; amor
namq; finis, eſt cauſa efficiens, eius ſcilicet, quod eſt ad finẽ:
alioqui ſi ſit finis tantum; erit in finibus proceſſus in infini-
tum, quod eſt abſurdum. ſed quicquid non eſt Deus, eſt pro-
pter finem, igitur eſt ab alio, ſicut à cauſa efficiente. Adde,
quod Deus eſt primum agens, primumque efficiens, autho-
re philoſ. 8. *phyſ.* & 12. *met.* ſed in ordine eſſentiali agentium,
primum agens eſt per ſe vnum; omnium quidem cætero-
rum agentium principium effectiuum, finiſque vltimus in
ordine eſſentiali, qui in finibus habetur: Deus ergo eſt om-
nium entium cauſa effectiua. Ad hæc, omne ens, ſi à Deo re- 5.
linquatur, cadit in non eſſe: igitur eſt à Deo effectiue: nam
ſicut non eſſe, eſt cauſa non eſſendi; ita plane eſſe, eſt cauſa
eſſe ſiue eſſendi. Deſtructo ſane primo in ordine eſſentiali,
naturaliter deſtruũtur poſteriora omnia; aliter aliquid poſ-
ſet mouere in eſſe, Deo non exiſtante, quod certe nemo aſ-
ſerere audebit. Profecto, ſicut 7. *phyſ.* philo. prudenter o-
ſtendit, omne quod mouetur, ab alio moueri, quia ſcilicet
omne tale ceſſat, priore ceſſante, atque quieſcente; ita cer-
te, omne quod deſinat eſſe, ſi ab alio deſeratur, eſt vtique ab
illo cauſaliter atq; effectiue. Præterea, ſi aliquid eſt in rerum 6.
natura, quod à Deo mediate, ſiue immediate non procedat;
erunt vtique plura neceſſe eſſe, quod eſt impoſsibile. Sane,
quod ita ſe habet, aliquam vtique cauſam efficientem ha-
beat, neceſſe eſt: at illud, quod non habet cauſam efficien-
tem, eſt per ſe neceſſarium, & ex conſequenti, finem non
habet, aut cauſam aliquam, ex qua dependeat, atque ita per
ſe erit neceſſarium. Quod ſi plura dentur per ſe neceſſaria;
connexionem, ordinemq; ad inuicem habere non poſſent,
quippe, cum ad vnius deſtructionem ſequeretur deſtructio
alterius, ac ſi ambo ad eſſe, & non eſſe eſſent diſpoſita:
Porro, quæ huiuſmodi ſunt, ordinem naturalem habere
non poſſunt. Quare, qui aliqua entia eſſe dicunt ſine cauſa
efficiente, ij plane pulcherrimum naturæ ordinem fundi-
tus euertunt. Item, ſi omnia entia non ſunt effectiue à Deo; 7.
in cauſa eſt, Aut quia Deus nullius entis in nullo cauſæ
genere

Deus eſt cauſa effectiua omniũ entium.

Deus tam cauſa exemplaris, & effectiua.

Deus cauſa finalis & effectiua.

Amor finis eſt cauſa efficiens.

Deus eſt cauſa effectiua omniū entium.

genere cauſa eſſe poteſt, quod eſt abſurdum, entia enim conſiſterent Deo per impoſſibile non exiſtente. Aut quia entium eſt cauſa finalis tantum, & hoc quoque eſt abſurdū: quod enim habet finem, habet etiam efficiens; alioqui, ſi caret efficiente, carebit etiam fine. nam quod eſt propter finem, eſt etiam propter amorem finis, ſicut propter cauſam efficientem. Aut, quia eſt cauſa finalis omnium quidem entium, motus tantum cœli effectiua immediate. de eo de aliorum corruptibilium, mediante primi orbis motu. ſed hæc dicere atque aſſerere, non eſt ſanæ mentis: quæ enim ſpectarent ad cauſam effectiuam; inter ſe plane ordinem non haberent, aut connexionem, ſed per accidens tantum: ordo enim per ſe vnius cauſæ effectiuæ, hoc exigit, vt ab vno, & eſſe, & dependentiam habeant omnia: quod plane, ſi ita, vt dictum eſt, res ſe haberet, fieri non poſſet. Aut, quia intelligentiarum, & orbium, non eſt cauſa effectiua. pluribus certe modis imaginari non licet, quibus Deum non eſſe omnium entium cauſam effectiuam, aliquis probare vellet.

Ordo cauſæ effectiuæ.

Sed neque iſte quartus modus veritati conſonat, quemadmodum ſuperius late diſputando oſtendimus, nempe intelligentias à Deo eſſe effectiue. Sane ſubſtantia, cuius accidens ab alio eſſe effectiua, & ipſa quoque ſimiliter ab alio erit effectiua: ſed accidens intelligentiæ, vtpote eius intellectio, eſt ab alio, nempe ab obiecto. ſiquidem cuiuſuis intellectionem, excepta diuina, & ipſum obiectum, per ſe neceſſaria eſſe, eſt impoſſibile: alterum enim neceſſario cauſatur ab alio: per ſe namque neceſſe eſt, nihil mouerit, quolibet alio exiſtente, aut non exiſtente: ſed intellectio cuiuſcunque intelligentiæ, remoto primo ente, nulla penitus eſſet, vt communis eſt omnium ſapientum ſententia: igitur, ſicut intellectio Angelorum eſt à Deo effectiue, ita plane, & eorum ſubſtantia. Deum ergo eſſe omnium entium cauſam effectiuam patet.

Intelligentiæ effectiue ſunt à Deo.

CAP. V.

Deum non eſſe omnium entium cauſam effectiuam.

1\. *Ariſtoteles.*

OMnia, quod ex ſe formaliter neceſſe eſt eſſe; illud profecto impoſſibile eſt non eſſe: ſed intelligentiæ ſunt huiuſmodi, authore philoſopho 12. *met.* vbi dicit, ſubſtantias ſeparatas eſſe æternas: igitur intelligentiæ, vt ſint, omnibus modis neceſſe eſt eſſe, quod ſi ita res ſe habeat. igitur non ſunt ab alio effectiue: quicquid enim tale eſt, poteſt eſſe, & non eſſe. impoſſibile autem non eſſe, & poſſibile eſſe, vel non eſſe, ſibi inuicem aduerſantur. Patet hoc etiam ex Commentatore 8. *met.* vbi aperte oſtendit, nullum poſſibile eſſe, excepto motu alio, eſſe neceſſarium habere poſſe: permanentia namque ſubſtantiæ æternæ, non eſt ab alio, ſed ex ſe: motus vero ſeu duratio, eſt à mouente. Item 5. *met. cap. neceſſ.* *Si fuerint*, inquit, *entia ſimplicia, & æterna, nullum eorum accipit eſſe ab alio*: entia autem ſimplicia, ſecundum ipſius doctrinam, ſunt intelligentiæ, cœlum, & materia prima: hæc igitur non ſunt à Deo effectiue.

Auerroes.

2\. Deinde, quæ non habent ſuum eſſe, niſi cauſam formalem; illa ſane non habent cauſam effectiuam, vt ſint; ſed intelligentiæ ſunt huiuſmodi, ſunt enim æternæ, vt dictum eſt, res vero æternæ, authore Commentatore, 4. cœli, comment. 1. formalem tantummodo cauſam habent: igitur non habent cauſam efficientem.

3\. Amplius, materia prima eſt aliquod ens, aliud à primo, eſt enim alicuius entis per ſe cauſa intrinſeca: igitur aliquod ens, non habet ſui eſſe cauſam efficientem. Tenet conſeq. nam ſi fieret, de nihilo fieret, non autem de alia materia: quod enim fit de materia, compoſitum eſt; ſed de nihilo nihil fieri, communis eſt omnium propemodum philoſophorum ſententia igitur aliquod, vtpote materia prima, non eſt à Deo effectiue. Præterea, actio, & paſſio ab inuicem diſtinguuntur. at, primum principium actiuum Deus eſt, paſſiuum vero, eſt materia: ſunt ergo ab inuicem diuiſa: neutrum ergo eſt ab alio. Reuera, ſicut agens in agendo, eſt in actu: ergo & quod fit ab agente, eſt in actu, ſaltem aliquo modo ſed materia prima eſt tantum in potentia. ab aliquo ergo effectiue eſſe non poteſt.

4\. Denique quod non pertinet ad rei rationem; res vtique ſine illo intelligi poteſt. ſed habitudo cauſati ad cauſam, ad entium rationem non ſpectat: igitur, quemadmodum entia ſine illa intelligi poſſunt; ſic etiam & eſſe: aliqua ergo entia à Deo creata non eſſe, nihil prohibet. Nullum præterea neceſſarium poteſt non eſſe: ſed in rebus ſunt multa huiuſmodi: igitur non indigent cauſa efficiente, vt ſint.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

Deus eſt cauſa effectiua omniū entium realium.

AD primum, de hac materia paulo ſuperius, & in primo Pymandri etiam locuti ſumus, vbi oſtendimus quid ſit dicendum, quam ob cauſam breuiter me expediam. & in primis, quæ ſupra dicta ſunt, confirmabo, nempe Ariſtotel. mentem hanc extitiſſe, ſcilicet nonnulla inueniri formaliter neceſſaria, illaque ab alio eſſe effectiue: *Sunt*, inquit, 5. *met. quædam neceſſaria quæ habent cauſam ſuæ neceſſitatis*. Et in 8. *phyſ.* reprehendit antiquos, qui eorum, quæ neceſſaria ſunt, cauſam negabant: *Habent*, inquit, *aliqua neceſſaria cauſam ſuæ neceſſitatis ab alio*. Secundo etiam met. dicit ſemper exiſtentium, vel æternorum principia eſſe veriſsima, & maxima entia. Porro, quod eſt maxime tale, eſt cauſa aliorum, quæ ſunt poſt ipſum: ſicut enim res ſe habet in veritate; ita plane in entitate ſe habebit: vnde commentator hoc idem confirmat: *Si eſt aliqua*, inquit, *prima cauſa omnium, quemadmodum in ſcientia naturali determinatum eſt, illa reuera eſt magis digna, & in eſſe, & in veritate, quam entia omnia. omnia enim entia, ab huiuſmodi cauſa, & eſſe, & veritatem acquirunt*. Eſt ergo tantum ens per ſe, atque per ſe verum; alia vero entia omnia, per illud eſſe, & veritatem, & eſſe habent. Et de ſubſtantia orbis, vt paulo ſuperius diximus: *Debemus*, inquit, *ſcire, quod corpus cœleſte non indiget virtute mouente tantum; ſed etiam largiente in ſe, & in ſua ſubſtantia permanentiam æternam: hoc autem ignorauerunt quidam*, inquit Auerroes, *fuiſſe Ariſtotelis mentem. valde enim obſcurum hoc extitit illis*. Itaque, non ſolum motus cœli, ſed eius etiam ſubſtantia, atque permanentia æterna, ab alio effectiua dependet.

1. Neceſſaria habent cauſam ſuæ neceſſitatis.

Ariſtoteles.

Auerroes. Quod omnia habeant eſſe à Deo.

Præterea, motus ex appropriata intelligentia, eſt in tempore; ex prima vero, eſt æternus; ex ſe autem, eſt ſucceſsiuus. nam ſi prima intelligentia ex ſe immediate moueret, cum ſit infinitæ virtutis, & neceſſario moueat, ſecundum philoſophum, moueret vtique in inſtanti. Ad motum ergo orbium, duo concurrere mouentia, quorum alterum finitæ, alterum vero infinitæ virtutis ſit, neceſſe eſt. Quod ſi ita res ſe habet, planum eſt, ſecundum mouens, ſiue intelligentiam, recipere eſſe à prima, aut virtutem, vel aliquam ad motum applicationem. ſi eſſe. igitur ſunt effectiue à Deo. ſi virtutem; etiam ſimiliter. idem enim eſt eſſe, & virtus Angeli, ſecundum philoſophum. ſi vero applicationem, cum illa in Angelo non ſit accidens, iuxta philoſophi ſententiam, eiuſque Commentatoris, à Deo effectiua eſſe, clariſsimum eſt. Ea igitur Ariſtotelis ſententia fuiſſe videtur, incorruptibilia ſcilicet, à Deo eſſe effectiua, atque per illa, cætera corruptibilia, quemadmodum perſpicue videre licet 2. 9. & 12. *met.* Reuera, quemadmodum Deum eſſe primum finem, 12. *met.* oſtendit; ſic etiam primum eſſe efficientem: *Vnum*, inquit, *ergo princeps, & vnum amatum, & deſideratum*. igitur vnus primus mouens, efficiens, atque agens, vt dicitur 8. *phyſ.*

Duo motores orbis.

Ariſt. intentio de cauſa effectiua entium.

Commentator autem in hac materia, varius eſſe conſpicitur nam de ſubſtantia orbis, cœlum, atque incorruptibilia à Deo eſſe dixit, non ſolum mouente, ſed etiam eſſe largiente. denique, finem ſignificare agentem, ſignificatione vtique neceſſaria, vel naturæ, ſicut motum mouens. Sed ipſemet Deum fatetur eſſe finem omnium: igitur eſt omnium entium cauſa effectiua. At 2. *met.* & 12. hoc ipſum oppugnare videtur: ſubſtantiam namque ex ſeipſa poſſibilem eſſe, ab alio vero neceſſariam, putat eſſe impoſſibile. vnde ſecundum ipſius mentem, ſubſtantia æterna non eſt ab alio effectiue, quod ſcilicet ab alio habeat entitatem, vel permanentiam, niſi in motu tantum Verum huiuſmodi ratio nihil habet virium: pari enim facilitate dicetur, quod ſubſtantia habeat eſſe ab alio; & ita ſuam permanentiam ab alio. Et 12. *met* diſputans contra Auicennam, aſſerit in ſubſtantijs ſeparatis non eſſe actionem, vbi creationem excludere videtur. Confirmat hoc idem 5. *met. cap. de neceſſario. & 4. cœli com.* 1. vnde ſibi ipſi conſtare non videtur. Illa autem, quam de ſubſtantia orbis adducit, reconciliatio, non ipſum à manifeſtæ inconſtantiæ crimine immunem reddit: *Quamuis*, inquit, *incorruptibilia non habeant cauſam duratione præcedentem, habent tamen cauſam agentem, quæ ſane ſine motu & mutatione agit, & eſt ſimul cum eis*. & è contra. ratio ſiquidem eius, ſi alicuius eſt valoris, 12. *met.* de agente, non autem de præcedente cauſa concludit.

Commentator eſt varius.

Cæterum, non omne poſſibile repugnare neceſsitati eſſendi, niſi poſſibile contingens, quod eſt ad vtrumlibet, tum ex ſupradictis, tum etiam ex ipſamet ratione, ſatis patere arbitror: abſolute ergo loquendo, poſſibile obiectū, cum neceſsitate ab alio conſiſtere poteſt. in his certe, in quibus poſſibile eſſe, non duratione, ſed natura, vel intelli-

Poſſibile cum neceſſario.

Deus eſt cauſa effectiue omnium entium realium.

intelligentia, ipſum eſſe præcedit. nec obſtat illud, quod dicitur in perpetuis, eſſe, & poſſe non differre: quandoquidem ſic eſt intelligendum, in eis potentiam ab actu non differre, quaſi ipſum ſecundum aliquam durationem expectantem. Præterea, plura infinita ſimpliciter, cuiuſmodi eſt prima intelligentia, ad ordinem vniuerſi eſſentialem pertinere non

Ordo vniuerſi.

poſſunt, neutra enim eſſet imperfectior altera, atque ita inter eas ordo eſſentialis haberi non poſſet, quod philoſopho non probetur. Quamobrem, ſi conſtat ſibi, incorruptibilia cauſam habere effectiuam, neceſſe eſt. *Dices*, omne generabile, vel factum, eſt corruptibile, vt dicitur primo cœli: ſed intelligentiæ non ſunt corruptibiles. igitur non ſunt ab aliquo effectiue. *Reſp.* hoc procedere ex falſo intellectu Platonicæ ſententiæ: non enim Plato voluit mundum per motum, & mutationem eſſe conditum, vt Ariſtot. dicit; ſed per ſimplicem emanationem, ideo ratio illius non militat aduerſus Platonem. Ad authoritates Commentatoris dixi,

2\. quid ſit reſpondendum. Ad 2. quamuis natura illis largiatur, vt formaliter ſint incorruptibilia; illam tamen naturæ incorruptibilitatem ab alio accipiunt: vnde in idem recidit,

3\. quod ſupra diximus, nempe à Deo eſſe effectiue. Ad 3. materia à Deo creata eſt de nihilo, quia non de aliquo. de nihilo, nihil fieri, verum quidem eſt, quaſi de materia, vel ſubiecto; ſed bene fit aliquid non de aliquo præcedente per motum, vel mutationem. ad illud autem philoſophi 1. phyſ. omne, quod fit ex aliquo eſt compoſitum. veritatem habet in his, quæ particulariter fiunt, non autem in his, quæ per ſimplicem emanationem conditæ ſunt, in quorum numero ipſa quoque habetur materia. Ad aliam confir. dico, quod paſſio ſit effectus actionis. proinde, primum principium paſſiuum emanat, neceſſe eſt à perfectiſſimo principio effectiuo: omne enim imperfectum cauſatur à perfecto. Ad aliam confirm. reſp. rationem illam id tantum velle, nempe, materiam ſine forma creatam non eſſe: licet enim omne creatum ſit in actu; non tamen eſt purus actus omnino: id ergo quod ex parte potentiæ ſe habet, ſi totum, quod ad ip-

De nihilo nihil fieri, quomodo intelligitur.

4\. ſius eſſe pertinet, creatum ſit, ſimiliter ſe habebit. Ad 4. Quamuis habitudo ad cauſam entis, quod eſt cauſatum, diffinitionem non intret; ad ea tamen ſequitur, quæ ſunt de eius ratione: ex hoc enim, quia aliquid per participationem eſt; neceſſario ſequitur, vt ab alio cauſatum ſit. vnde quemadmodum homo non poteſt eſſe ſine riſibili: ſic etiam, nec huiuſmodi ens abſque ſui cauſa eſſe: verum, quia eſſe cauſatum, ad entis ſimpliciter rationem non attinet; idcirco aliquod eſt ens, quod à nullo cauſatur. Ad confirm. iam quidem paulo ante reſponſum eſt: nam licet neceſſaria, poſtquam ſunt, neceſſario ſint; illam tamen neceſſitatis permanentiam, à perfectiſſimo ente acceperunt.

Neceſſitatis permanentia à Deo.

QVÆSTIONIS QVARTÆ

CAP. I.

Creationem, ſiue Creare, Deo conuenire.

Poſtquam audiuimus omnia eſſe creata à Deo, de creatione aliquid dicere non inutile eſſe iudico. Apud Hebræos, antiquitatis ſtudioſiſſimos, verbum creare, quod ipſi *Bara* vocant, omnem fere actionem, formationemque ſignificat. vnde ſeptuaginta *ἐποίησεν* verterunt, quod verbum, facere apud nos ſonat. Quapropter aduertendum eſt, vtrumne illa differentia, quam aliqui aſſignant, nempe creare, actionem eſſe diuinam, quæ ex nihilo vniuerſa condidit; facere vero, materiam exigere, amplectenda, tenendaque ſit necne? Sane, inter creare, & facere, hoc intereſſe videtur, quod facere ſcilicet, & animatis, & inanimatis tribui poſſit; creare vero his tantum, quæ per propagationem gignuntur; vnde ſic etiam procreare, quod ad prolem tantum refertur: creatur ergo ab homine homo, domus autem fit. Quia vero, tum à noſtris, tum ab alijs ſapientiæ cultoribus, pater mundi

Creare quid ſignificet.

Differentia inter creare & facere.

Plato.

Deus appellatur, vt patet apud Platonem in Thimæo: *Dij Deorum*, inquit, *quorum pater ego ſum*. propterea ab eo mundum genitum, atque creatum dicimus. ſic etiam Mercurius, Marcus Cicero, alijque Platonici nobiliſſimi. hos imitatur

Auguſt.

Auguſtinus *libro 1. contra aduerſarium legis, & prophetarum cap. 23. Ex conſuetudine*, inquit, *locutionis humanæ, creari, non ſolum filium, quem de ſemetipſo quiſque generat, congruit; verum etiam* [illegible] *lant, opuſcu, hoc noſtri aliquando creare, aliquando conſtituere, aliquando condere interpretantur, quod ſæpiſſime idem ſignificat in illis, quod eſt facere. ſic legimus Deum creaſſe cœlum & terram. creaſſe hominem: Et cor mundum crea in me Deus.* Et contra eodem. *Facere*, inquit, *eſt aliquid producere, quod omnino non erat, ante ea; ero. eſt aliquid facere ex eo, quod erat. vel ex eo quod non erat, aliquid conſtituere.* Damaſcenus in Logica ſua cap. 36. inter agere, facere, atque creare diſtinguit: *Agere*, inquit, *eſt, cum illud quod agitur, & poſtquam agens quieuerit, non manet. ſicut ſpeculari, canere, & ſimilia; facere vero, cum illud quod agitur, manet poſt actionem agentis; creare autem, vt communis eſt Theologorum ſententia, de nihilo aliquid producere*, quod plane tripliciter intelligi poteſt. vno quidem modo, de nihilo, hoc eſt, non de aliquo materialiter, nec ſubiectiue quidem, nec etiam concauſatiue eo certe modo, quo aliquem de nihilo, id eſt, ſine cauſa contriſtari dicere ſolemus. alio modo, de nihilo, quod omnino non ſit, ſicut tacentem nihil loqui dicimus. poſtremo, de nihilo, ſicut de materia, vel ſubiecto. primus autem in creatione locum habet: ſecundus vero in actionis ceſſatione: tertius autem illi congruit famoſiſſimæ ſententiæ, qua dicitur, ex nihilo nihil fieri. Porro, adhuc primus modus bifariam intelligendus eſt; primo quidem ſic, de nihilo nihil fit, vt nihil ſit prius natura non ens, quam ens; quia ſcilicet, quantum eſt ex ſe, & ſibi derelictum, eſſet non ens, niſi à cauſa ſibi eſſe largiente, præueniretur. alio vero modo, quando non ſolum natura, ſed etiam duratione, prius non ens, quam ens extitiſſe pronunciamus. Ex quo, aliquibus viſum fuit, primo modo, Ariſt. Auicen. conceſſiſſe, de nihilo nihil fieri, ſecundo autem modo, negaſſe. Cæterum, creatio duobus modis accipitur: vno quidem, ſecundum communem rationem, cuiuſmodi eſt productio non de aliquo, eamque admiſiſſe philoſophos puto, qui entia incorruptibilia à Deo effectiue eſſe dixerunt, non tamen de aliquo, veluti de materia, aut ſubiecto, aut aliqua præiacente natura, quippe, qui omne, quod eſt extra Deum, ab ipſo cauſatum eſſe voluerunt: alio autem modo, ſecundum particularem, ſeu ſpecialem rationem, qualis habetur in ſanctis ſcripturis, & per fidei doctrinam in nos venit. hæc autem in his habetur entibus, quæ non ſolum natura, ſed etiam duratione aliquando fuerunt non entia, & penitus nihil. Hanc autem Ariſtoteles, Commentator, Auicenna, cæterique huiuſmodi viri, conſtanter negauerunt: quanquam non deſint, qui velint aſſerere, Ariſtotelem etiam hoc modo creationem conceſſiſſe, ſicut in primo Pymandri diſputauimus, vbi creationem, ſecundum Ariſtotelis mentem tutati ſumus. Porro, creatio non eſt actio proprie loquendo: nam actio eſt reſpectus extrinſecus adueniens, creatio autem non eſt huiuſmodi: poſito namque creatore & creatura, neceſſario ſequitur creatio. nec eſt paſſio: eſt enim accidens limitatum, quia genus videlicet prædicamentale; ſed creatio eſt tranſcendens, vtpote omnia præcedens genera. neque eſt motus, quia creatio fit in inſtanti, motus autem ſucceſſiue. reuera, eſt acquiſitio partis poſt partem. neque eſt mutatio: vbi enim eſt mutatio; ibi etiam eſt ordo durationis, qui eſt inter tempus & inſtans. ſane, in mutatione, ſubiectum in vltimo inſtanti, eſt ſub formali termino, ad quem, & in priori tempore, eſt in termino à quo. Itaque creatio, eſt productio, quæ ſcilicet effectiue, eſt productio ad extra. His autem ita dilucidatis, ad propoſitam nobis quæſtionem accedamus, dicamuſque, creationem ſoli Deo competere. Sane, ſicut generatio hominis, ex non ente, quod eſt non homo, fit; ita plane emanatio totius, quæ à cauſa vniuerſali fit, quæque appellatur creatio, ex non ente fiat, neceſſe eſt: hoc eſt, ex nihilo, idem certe eſt nihil, quod nullum ens. Etenim, ſi totius entis vniuerſalis emanatio à primo principio

Create ſoli Deo conuenit.

Damaſcenus.

De nihilo aliquid fieri tripliciter.

Quomodo ſecundum philoſophos ex nihilo aliquid fiat.

Creatio dupliciter intelligitur.

Quid ſit creatio.

Creatio eſt tranſcendens.

Soli Deo conuenit creatio.

ſpectetur, aliquod huic emanationi ens præſupponere, eſt 1.
impoſſibile. homo enim fit ex non homine, & album ex non albo: ſic & vniuerſi emanatio ex nihilo. Quam ob cauſam, non ſolum non eſt impoſſibile aliquid à Deo creari, ſed omnia à Deo eſſe creata, eſt neceſſarium omnino. faber ſiquidem lignarius, operatur ex ligno, & ærarius ex ære, quæ naturæ, non autem artis actione producuntur: ipſa vero natura, quamuis res naturales, quoad formam cauſet, materiam præſupponit tamen. Quare, ſi Deus non ageret, niſi ex aliquo præſuppoſito, ſiue præiacente materia; procul dubio illud ſic præſuppoſitum, à Deo non eſſet effectum, quod prorſus falſum eſſe hactenus oſtenſum eſt. Deus ergo
ex nihilo omnia creauit. Amplius, agens infinitæ, atque illi- 2.
mitatæ virtutis, non vnam, vel alteram effectus partem, ſed totum plane producit effectum; ſua enim virtute totaliter continet omnia, ideo totum ſimul producere poteſt, [illegible] aliquid facere, ſiue creare: ſed Deus eſt huiuſmodi agens, vt pote agens primum, & vniuerſale: igitur ex nihilo omnia creauit. Ad hæc,

Ineſſe-

Creare ſoli Deo conuenit.

In effectibus non eſt proceſſus in infinitum: igitur Deus po-
teſt aliquid immediate creare, alioqui nec mediate ab eo a-
liquid creari poſſet. ſed id, quod à Deo immediate fit, nihil
3. præſupponit, niſi Deum, eius, quod fit, per ſe cauſam ple-
niſsimam: igitur Deo ſoli conuenit creare. Sed *dicet aliquis*,
cauſatum quidem, materiam, ſeu ſubiectum præſuppone-
re, non quaſi priorem effectum, ſed ſicut concauſam poti-
us, in genere videlicet cauſæ materialis. *verum* hoc friuolum
eſt. imperfecta enim cauſalitas, ad perfectam reducatur,
neceſſum eſt, illudque cui conuenit, in cauſa perfecta con-
tineri. ſed materiæ cauſalitas, eſt imperfecta: ad perfectam
ergo, id eſt, ad cauſam efficientem eſt reducenda: huiuſmo-
di autem Deus eſt, in quo materia, ſicut effectus virtualiter
continetur. Itaque Deus, ſine alicuius cauſæ, ſeu effectus
medio, omnia condidit: nam ſi alicui Dei effectui aliquid
præſupponeretur; illud reuera in effectibus diuinis eſſet
4. connumerandum, vnde in idem recidaret. Præterea, agēs,
cuius agere eſt ſuum velle, poteſt totum ſimul producere
quod vult. non enim differt illius agere, à ſuo velle; ſed
tantum agit, quantum vult, nec aliquid vult, quod agere
nequeat. ſed Deus eſt huiuſmodi agens, quippe, qui omnia
quæ voluit fecit, in cœlo & in terra, & in omnibus abyſsis:
totum ergo vniuerſum produxit, quando voluit, & quo-
modo voluit. Reuera, id quod à Deo cauſatur, ſiue produ-
citur, aut eſt ſimplex, atque ita non de aliquo, & ex conſe-
quenti creatur: aut compoſitum eſt, & tunc quæro, aut quæ-
libet pars cauſatur, & ſic habetur intentum, aut altera, ſiecque
erit ſine cauſa efficiente: ſed quidquid huiuſmodi eſt, ne-
que pars, neque componibile alteri, neque in potentia ad a-
liud eſſe poteſt: quælibet ergo pars creata eſt, proinde & to-
tum quoque, in quo partes continentur, creatum eſſe dice-
5. re poſſumus. Denique, quanto agens eſt nobilius atque
perfectius; tanto paucioribus in agendo indiget: ſed Deus
eſt agens perfectiſsimum: in mundi ergo opificio, materia
non indiguit, alioqui, natura, aut arte, ex aliqua re præexi-
ſtente, operantibus, ſuperior, atque maior dicendus non
eſſet. Itaque, Deum creare vniuerſa, illiuſque munus pro-
prium eſſe, ſatis patet. Sed contra prædicta ſunt nonnulla ar-
gumenta examinanda capite ſequenti.

CAP. II.

Creare, ſiue creationem Deo non competere.

An Deus agat ex neceſſitate.

1. AGens æternum, quod de neceſsitate creat, nihil
noui producere aut creare poteſt; in æternis enim
nihil eſt noui: ſed Deus eſt huiuſmodi agens, siqui-
dem immutabiliter agit: ergo ex neceſsitate agit.
nam ſi Deus naturaliter ageret, neceſſario vtique ageret, il-
liuſque effectus ſine alicuius nouitate, neceſſario ſequere-
tur: ſed modus agendi voluntarie, cum non ſit minus per-
fectus ab effectu, ſiue ab actione, entis nobiliorem condi-
tionem non remouet, nempe neceſsitatem agendi. licet er-
go Deus voluntarie agat ad extra; de neceſsitate tamen a-
2. git. Amplius, cauſa prima poteſt in omnem entis diffe-
rentiam, alioqui, ſi aliqua entis differentia illius vires effu-
geret, prima nequaquam dicenda eſſet: ſed vna entis diffe-
rentia eſt neceſſarium, alia vero contingens: igitur, ſicuti
poteſt in contingens mediate, ita etiam in ens neceſſarium
immediate, quod nihil eſt aliud, quam neceſsitate operari.
Sane, ſi aliqua ſecunda cauſa, puta, ignis, neceſſario agit,
quia neceſſario calefacit lignum, vel ſimilia: igitur, prima
cauſa neceſſario agit, ſecunda enim non agit, niſi mota à
prima, ſiue in virtute primæ, Deus enim eſt neceſſe, & ſua a-
ctio eſt ſuum eſſe: igitur neceſſario agit. quod ſi neceſſario
3. agit, nullius vtique eſt re creator. Item, illud Deo eſt im-
poſsibile, quod implicat contradictionem: hoc enim tan-
tum priuatur Deus, vt quæ ſunt facta efficere, vt ſint infecta:
ſed creare implicat contradictionem, eſt enim de nihilo a-
liquid facere. aut ergo de nihilo, ſicut de ſubiecto, aut de
nihilo, ſicut de termino: ſed vtrumque contradictionem
implicat; ſiquidem in nihilo, ſubiectiua, aut obiectiua po-
tentia aliqua non inuenitur. Præterea, quod nihil fiat ali-
quid, & quod nihil ſit aliquid, par eſt contradictio: igitur,
cum hæc omnia contradictionem implicent, Deo ſunt im-
poſsibilia. Creare ergo, ſiue creatio, Deo minime conuenit.
4. Iterum, nobiliſsimo agenti, actio nobiliſsima competit; a-
ctio namque Dei ſicatur, vt ita dicam, ſecundum nobilita-
tem agentis: ſed Deus eſt agens nobiliſsimum: igitur actio
illi congruit nobiliſsima. nobilior autem actio ea dicenda
eſt, quæ ex terminis proficiſcitur nobiliſsimis. nobilius aũt
eſt ens, quàm nõ ens, quia præſtantius eſt eſſe, quã non eſſe. igitur
creatio, quæ inter diuinas actiones ad extra eſt nobiliſsima,
eſt de aliquo, & non de nihilo, alioqui Deo non eſſet tribu-
enda. Iſta præterea præpoſitio ex, alicuius cauſæ, præ-
ſertim materialis, habitudinem importat. ſed nihil, non eſt
materia entis, nec aliquo modo ipſius cauſa: creare ergo
non eſt ex nihilo aliquid facere; imo facere, eſt aliquid ex
nihilo facere, authore Auguſt. vt paulo ante diximus. Ad-
de, quod Dei potentia non ſe extendit ad ea, quæ primis
principijs aduerſantur, vtpote, reddere totum non eſſe ma-
ius ſua parte, vel affirmationem, negationemque ſimul de
eodem eſſe veras, & ſimilia: ſed ex nihilo aliquid fieri, com-
muni aduerſatur omnium propemodum ſapientum ſen-
5. tentiæ: igitur, quod prius. Rurſum, ſi creare eſt aliquid ex
nihilo facere: ergo, creari eſt aliquid fieri. ſed omne fieri,
eſt mutari: creatio ergo eſt mutatio. at omnis mutatio, eſt
ex ſubiecto aliquo; nam motus eſt actus entis in potentia,
in Deum autem nulla cadit mutatio: igitur, aliquid à Deo
fieri ex nihilo, eſt impoſsibile. Sane, quod factum eſt, ne-
ceſſe eſt aliquando fieri: illud autem quod creatur, ſimul
fieri, & factum eſſe, dici non poteſt; in permanentibus ſi-
quidem, quod fit, non eſt, quod autem factum eſt, iam eſt,
ſimul ergo aliquid eſſet, & non eſſet. Quam ob cauſam, ſi
aliquid fit, fieri eius, factum eſſe, præcedit: quod plane ſine
præexiſtenti ſubiecto, in quo ipſum fieri ſuſtentetur, eſſe
non poteſt. Adde, infinitam diſtantiam non eſſe pertran-
ſibilem: ſed inter ens, & nihil, eſt infinita diſtantia: igitur,
de nihilo aliquid fieri, eſt impoſsibile. Deo ergo non con-
6. uenit creare. Præterea, ſi Deus crearet aliquid, vel id, æ-
terna, vel noua actione conderet, ſeu condidiſſet: non qui-
dem æterna, alioqui creatura eſſet æterna; etenim actio, ſi-
ne re acta, ſiue producta eſſe non poteſt: nec actione noua,
quippe, cum in Deum nihil noui cadat, aut cadere poſsit.
Reuera, quia agens dat eſſe; ideo productum accipit eſſe, &
non à contra. Præcedit ergo aliqua noua habitudo in pro-
ducente. ſed nulla nouitas eſt in Deo: nihil ergo poteſt de
nouo producere. nam ſi aliquid de nouo produceret, ſiue
crearet, quod idem ſonat; aut id, quod creatur aliquo mo-
do præfuit, aut non. ſi præfuit: ergo non producitur ex ni-
hilo, atque ita non creatur, nec dici poteſt, nullo modo præ-
fuiſſe; quod enim de nouo fit, prius profecto erat in eſſe
7. poſſibili cognito, & volito: non ergo de nihilo. Amplius, ſi
aliquid producitur, quod prius certe non producebatur;
ideo hoc contingit, quia nimirum producens, aut produ-
ctum, alio modo ſe habet, quam prius ſe habebat. id autem
in productum non cadit, quia ſcilicet nondum erat: ergo in
Deum producentem cadat, neceſſe eſt. ſed Deus, cum ſit
primum agens, non poteſt ſe aliter habere, quia mutatione
8. caret: nihil ergo creauit, ſiue de nouo produxit. Iterum, idẽ
manens idem, authore philoſopho 2. de generatione, ſem-
per natum eſt facere idem: nulla ergo eſt variatio in effectu,
quin prius ſit in cauſa: ſed Deus ſemper eſt idem, æquali de-
terminatione, ſiue diſpoſitione ſe habens ad agendum: ni-
hil ergo de nouo producere poteſt: alioqui, maiorem nunc
haberet determinationem quam prius, quod abſque mu-
tatione fieri non poſſet. Reuera, ſi nulla ex parte cauſæ a-
gentis mutatio fit, vtpote maior, aut minor illius vicinitas,
ſiue approximatio ad effectum producendum, nec aliquid
ſit illi impedimento, quo minus agere poſsit; irrationabile
prorſus apparet, nunc quidem agere, prius vero quieuiſſe,
& quaſi in otio latitaſſe. Ex his ergo, atque ſimilibus apparet,
Deum nihil noui feciſſe, ſiue creaſſe.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Quomodo contingentia ſit in Deo.

1. AD primum, negatur minor, tanquam falſa, & er-
ronea; ad cuius probationem dico: contingen-
tiam volendi, producendique alia à ſe, cum diui-
næ maieſtatis immutabilitate, conſiſtere poſſe:
contingentia enim, Deum mutabilem non facit; mutabili-
tas plane, ad producendum & non producendum pro di-
uerſis inſtantibus, poſsibilitatem indicat, vel ad idem volē-
dum, nolendumque, quod certe Deo minime competit. at,
contingentia, non quidem pro diuerſis inſtantibus in Deo,
ſed pro eodem, & in eodem diuiſim, dicit Deum poſſe velle
hoc, vel nolle, ſeu producere, & non producere. Ad aliam
confirm. dico: veram eſſe, ſi abſolute intelligatur: nam Spi-
ritus ſanctus, qui voluntate producitur, neceſsitate quoq;
produci dicitur, eſt enim ens ſumme neceſſariũ: at, crea-
turæ repugnat, & ex cõſequenti velle diuino, quatenus ſu-
per ipſam trãſit. quare modus nobiliſsimus producēdi, vo-
lēdiq; creaturam, eſt ipſam contingenter velle: quēadmodũ
& crea-

Deũ velle hoc & non velle. quomodo intelligitur.

Creare ſoli Deo cõuenit. & creatura eſt in ſeipſa contingens, non autem neceſſaria
ſimpliciter. Pro vniuſcuiuſque ergo rei dignitate, determi-
nandus eſt modus producendi. Ad 2. neceſſe eſſe, aut neceſ-
2. ſitas eſſendi, Deo tantummodo conuenit, creatis vero re-
bus, minime: quam ob cauſam entis cauſabilis differentia
adæquata eſſe non poteſt, ſed contingentia potius; ideoque
Deus circa illam contingenter ſe habet. Ad primam con-
firm. dico: quamlibet ſecundam cauſam contingenter age-
re, non autem neceſſario ſimpliciter, & abſolute, vnde à
ſua naturali neceſſitate impediri poteſt, virtute ſuperioris
agentis. ſtat ergo illius neceſſitas cum contingentia ſimpli-
citer. Voluntas præterea creata, authore philoſopho, agit
contingenter. vnde, cum ſit cauſa ſecunda, mouetur à pri-
ma cauſa: igitur, & prima cauſa, contingenter agit, ſi vera
ſit philoſophorum ratio. Ad aliam confirmationem reſpõ-
Deus ad extra agit contingenter. deo: verum eſſe, quod diuina actio ſit ſuum neceſſe eſſe; ſu-
per autem creaturam, quæ non eſt neceſſaria, ſed contin-
gens, contingenter etiam agit, & operatur. Ad 3. creare
3. non implicare contradictionem, nam nihil habet, potentiam
Obiectiones ſaltem obiectiuam, quæ ſimul cum ipſo conſiſtere poteſt.
Quando ergo dicis, nihil fieri aliquid, eſt impoſſibile: ex
1. nihilo ergo ſimiliter. verum eſt, ſi nihil maneat; ſed bene
2. ſit aliquid poſt nihil. *Dicis*, creatio eſt actio de genere actio-
nis: reſpicit ergo ſubiectum, cuius eſt accidens. Præterea,
oppoſitum fieri ex oppoſito per ſe eſt impoſſibile: per acci-
dens ergo fit, ob rationem ſubiecti, vel materiæ: non ergo
Solutiones. fit aliquid ex nihilo. *Reſp.* ad primam obiectionem, cuius
1. maiorem in creatione falſam eſſe pronuntio: creatio enim
2. non eſt actio, de genere actionis, ſicut dictum eſt. Ad ſe-
cundam, fieri non de aliquo, non eſt fieri ex oppoſito: nam,
non de aliquo fieri, & factum eſſe, ſe inuicem compatiun-
tur; eſt enim negatio non quidem ſimpliciter, ſed omnis
prorſus poſitiui. vnde poſtquam res creata dicitur eſſe non
de aliquo, creatio ſiquidem non habet terminum poſiti-
4. uum à quo. Ad 4. à termino ad quem, mutationes ſpe-
Mutationes nobilitantur pendet à termino à quo. ciem, dignitatemque recipiunt, non autem à termino, à
quo: eo namque nobilior aliqua mutatio eſſe dignoſcitur;
quo illius terminus ad quem, nobilior reputatur: creatio
ergo ex nobilitate termini ad quem, quæ eſt tota creatura-
rum ſubſtantia, non autem ex termino à quo, id eſt, non ex
aliquo, ſuam nobilitatem ſortitur. Non ergo illi opus eſt,
ad hoc, vt ſit nobilior, ex ente fieri: generatio enim, altera-
tione, ob gratiam termini ad quem, formæ ſcilicet ſubſtan-
tialis nobilior eſt; tametſi, ipſius terminus à quo, alteratio-
nis termino à quo, imperfectior ſit. Ad confirm. dico, præ-
poſitionem, ex, ordinem tantum, non autem cauſam ma-
terialem oſtendere: quemadmodum, ex mane, id eſt, poſt
mane, fieri meridiem, dicere ſolemus. hæc autem præpoſi-
tio ita intelligenda eſt, ſicut ſæpe ſuperius annotauimus. Ad
illud Auguſtini dico, Auguſtinum æquiuoce loqui, ſecun-
dum quem plane modum, quæ in melius commutantur,
5. creari dicuntur. Ad 5. ſæpe diximus, creationem, muta-
Creatio nõ eſt mutatio. tionem non eſſe: ad mutationem enim pertinet, vt aliquid
aliter ſe habeat nunc, quam prius. at, in creationem, in qua
producitur tota ſubſtantia ſimul, non cadunt temporis dif-
ferentiæ huiuſmodi. Ad confirm. dico, in his, quæ fiunt ſi-
ne motu, factum eſſe, & fieri, ſimul inueniri, ſiue huiuſmo-
di factio, vt ita dicam, ſit terminus motus, ſicuti eſt illumi-
natio, in qua aliquid ſimul, & illuminatur, & illuminatum
eſt. ſiue non ſit terminus motus, ſicut ſimul formatur ver-
bum in corde, & formatum eſt. Reuera, in his, quod fit,
eſt, licet ſignificetur ab alio eſſe, & prius non fuiſſe. Ad a-
liam confirmationem reſpondeo, quod ex falſa imagina-
tione proficiſcatur, quaſi inter nihil, & ens, ſit aliquod me-
dium infinitum, quod eſt falſum: quamuis creatio, duos
inter terminos quædam videatur eſſe mutatio, reuera ta-
men non eſt. Ad aliam confirm. præcedentis argumenti,
dico non valere in prima emanatione, quæ ex vniuerſali
rerum principio procedit; ſed in ſingularium effectuum e-
manatione, quæ ex cauſis particularibus, neceſſario præce-
dentibus proficiſcitur, quas tantum illi philoſophi intuiti
6. ſunt, qui creationem negauerunt. Ad 6. quamuis creatura
Actio Dei æterna, ſed non pro æterno. non ſit æterna, actio tamen Dei, qua creaturam produxit,
eſt æterna; licet non pro æterno, ſed pro certo nunc tem-
poris. Quare autem magis in hoc inſtanti temporis, quam
in alio, creaturam produxerit, cum à voluntate Dei depen-
deat, quæ eſt prima regula, cauſa quærenda non eſt. Ad
primam confirmationem dico: reſpectum illius cauſæ ad
effectum eſſe vltimum, & aliquando nullum, ſiquidem ab-
ſolutum in cauſa, idem in effectu immediate ſequitur, &
in effectu primo reſpectus ad cauſam conſequitur. Quando
ergo dicis, quia cauſa dat eſſe, ideo effectum recipere eſſe,
non autem è contra. verum quidem eſt, reſpectu actus pri-
mi ipſius abſoluti; abſolutum enim in cauſa, cauſatum na- *Creare ſoli Deo cõuenit.*
turaliter præcedit: non autem reſpectu alicuius noui reali-
tatis, ſiue abſolutæ, ſiue relatiuæ. *Dicis*, non tantum eſt di-
cendum abſolutum, quod cauſat; verum etiam ipſo ad huc
non cauſante. *Reſp.* in ipſo quidem inſtanti, in quo cauſat,
ipſam cauſationem naturaliter præcedere, atque tunc non
niſi abſolutum, à quo ponitur cauſatum in eſſe, intelligitur,
ideo cauſati nihil accipi poteſt, nec reſpectus illius, vel alte-
rius inſtantis, niſi illud abſolutum præceſſerit. Porro, hæc *Falſa imaginatio eorum qui negant creationẽ.*
deceptio ex falſa imaginatione proficiſcitur, dum putamus
cauſam ſemper indeterminatam eſſe, quamdiu non perue-
nit ad actum, ſiue inſtans cauſandi; proinde aliquam neceſ-
ſariam eſſe relationem, quæ cauſam ad effectum produ-
cendum determinet, quod reuera falſum eſt; nam illud i-
dem abſolutum, quod in cauſa præceſſit, tam natura, quam
duratione, effectum productum præceſſit. vnde quatenus
fuit prius cauſatiuum, eſt nunc etiam cauſans, idque non ex
aliquo addito abſoluto, aut reſpectiuo. Ad aliam confirm.
dico, id, quod creatur, non præfuiſſe in eſſe ſimplici, ſiue
reali, ſed ſolummodo in eſſe ſecundum quid; aliquid enim *Quomodo creatio eſt de nihilo.*
produci de nihilo, vt dixi, poteſt intelligi dupliciter: vno
quidem modo, de nihilo omnino, & ſimpliciter, & ſecun-
dum quid. atque ita nihil crearetur: nam quod creatur in
eſſe cognito, & volito, & per conſequens in eſſe poſſibili
præceſſiſſe, ſiue præfuiſſe, neceſſarium eſt; fuit ſiquidem ex
tunc omnipotentiæ proximum obiectum. Hoc modo crea-
tura producitur ex nihilo, quia ſcilicet non ex aliqua præex-
iſtente materia, ex eſſe tamen intelligibili procedit. Ad 7. a- 7.
gens liberum, primum, & vniuerſale, cuiuſmodi eſt Deus
benedictus, poteſt producere aliquem effectum nouum, &
de facto produxit, nulla plane in ipſo, ſed in effectu potius,
nouitate exiſtente. non enim neceſſe eſt, ſi ſempiternaliter
voluit, & non poteſt de nouo aliquid velle, effectum quo-
que ſempiternum fuiſſe; ſed pro tunc, quando, & quomo-
do voluit: eadem ergo æterna voluntate manente, ſine il-
lius mutatione, effectum nouum, nempe mundum produ-
xit. Ad 8. patet ſolutio ex ſupradictis: cauſis namque deter- 8.
minatæ ad aliquod producendum æque producere, quan-
doque poteſt, & non poteſt; libere enim agit ex parte ſui: nã
quemadmodũ in naturalibus cauſam determinari ex parte
ſui perinde eſt, ac ipſam habere formam, qua cauſare vale-
at; ita profecto in cauſis liberis, eſt ipſam habere volitionem
reſpectu volibilis. Quare, ſicut ibi, ſi impedimentum exter-
num extiterit, aut abſentia paſſi, antequam effectus cauſe-
tur, forma haberi poſſit; ita plane antequam volibile ha-
beatur, volitio, & natura, & duratione prius poteſt haberi.
Quam ob cauſam, illud philoſophi de agente naturali eſt in-
telligendum. Ad aliam confirm. dico, indiſciplinati eſſe, *Diuinæ voluntatis non eſt demonſtratio.*
omnium quærere demonſtrationem: Principiorum (in-
quit philoſophus 4. met.) demonſtrationis, non eſt demon-
ſtratio: nec etiam diuinæ voluntatis, cum ſit prima, & im-
mediata cauſa; ideo illius non eſt aliqua cauſa quærenda.
Creare igitur Deo conuenire dixi.

CAP. IV.

Creare, ſoli Deo conuenire ſecundum Diuum Auguſtinum.

PRæclara extat Auguſtini doctrina 3. *de trinitate cap.*
8. ex qua clariſſima docemur, creationem, ſiue *Auguſtini doctrina.*
creare, opus eſſe diuinum, nullique creaturæ cõ- *Vnus tantum creator Deus.*
petere. *Sicut*, inquit, *nec parentes dicimus creatores ho-
minum, nec agricolas creatores frugum. quamuis eorum extrinſecus
adhibitis motibus, iſta creanda Dei virtus interius operetur; ita non
ſolum malos, ſed nec bonos Angelos, fas eſt putare creatores, ſi pro ſub-
tilitate ſui ſenſus, & corporis, ſemina rerum iſtarum nobis occultiora
nouerint, & ea per congruas temperationes elementorum latenter
ſpargant, atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incre-
mentorum præbeant occaſiones, quoniam quippe rerum, quæ corpora-
liter, viſibiliterque naſcuntur, occulta quædam ſemina in iſtis corpo-
reis mundi huius elementis latent: alia ſunt enim hæc iam conſpicua *Semina rerum latent in elementis.*
oculis noſtris ex fructibus, & animantibus; alia vero occulta iſtorum
ſeminum ſemina. vnde iubente creatore, produxit aqua prima nata-
tilia, & volatilia: terra autem prima ſui generis germina.* Et lib. de
ciuit. Dei 12. c. 25 *Quælibet*, inquit, *corporales, vel ſeminales cauſæ* *Rationes creationis.*
*gignendis rebus adhibeantur, ſiue operationibus Angelorum, ſiue ho-
minum, ipſas omnino naturas non facit, niſi ſummus Deus.* Sane, pri- 1.
mus terminus creationis eſt eſſe, qui certe effectus vniuer-
ſaliſſimus eſt: in omni enim effectu inuenitur. à ſola ergo
cauſa vniuerſali manat: igitur, creare eſt ſolius cauſæ v-
niuerſalis, primique agentis. Etenim, ſi hoc munus crean- 2.
di, creaturæ competeret, vel vt principali agenti, vel, vt
inſtru-

Creare ſoli Deo cõuenit. inſtrumento ſolummodo agendi. non quidem primo modo; quia ſolius Dei eſt, qui in creando, cooperante non aget agente, nec etiam ſecundo modo: inſtrumentum namque, effectum principalis agentis attingere nequit, niſi diſpoſitiue tantum ad cauſandum aliquem effectum ſibi proprium, naturaliter prævium ad effectum principaliter agentis, alioqui pro diuerſis effectibus principalibus producendis, variis inſtrumentis artifices non indigerent. *Creationis effectus eſt prioris agentis.* At, ad creationis effectum, qui plane eſt rei eſſe totale, creatura vim diſpoſitiuam non habet; partim quia eſt prior effectus; & ideo eſt prioris agentis: partim vero, quia creatio, & eius effectus, ex nihilo manarunt, ſiue eſſe habent: diſpoſitio autem ſine materia, ſiue ſubiecto eſſe non poteſt. Itaque, ſi cauſa ſecunda inſtrumentalis, cauſæ ſuperioris actionem non participat, niſi quatenus ad effectum principalis agentis, per aliquid ſibi proprium diſpoſitiue operatur, ſi ſecundum illud ſibi proprium nihil agat; fruſtra profecto adhiberetur ad agendum: cum autem proprius effectus Dei creantis, ſit producere, eſſe abſolutum, & ad illum aliqua diſpoſitio inſtrumentalis attingere nequeat; creatio ſiquidem non eſt ex aliquo præſuppoſito, quod poſſit diſponi per actionem inſtrumentalis agentis. fit, vt creaturæ; authoritas creandi etiam quocunque modo, prorſus competere nequeat.

3. Amplius, agens virtutis finitæ, in diſtantiam aliquorum infinitam, actionem non habet: ſed inter ens, & non ens, ſeu nihil, qui ſunt creationis termini, diſtantia habetur infinita, quia nimirum nihil, non ſolum negat ens finitum creatum, verum etiam infinitum, qui eſt Deus: igitur, creatura, quæ eſt agens finitum, in opus creandi, actionem non habet.

4. Ad hæc, quemadmodum ſe habet ars ad naturam; ita vtique ſuo modo, creatura ad Deum. ſed ars, eo modo, quo eſt poſterior in ordine agentium, præſupponit effectum naturæ; igitur, creatura, effectum primi præſupponit agentis, cui reuera prima actio debetur. ſed quod præſupponit aliquid ex parte effectus; creandi potentiam non habet. creaturæ ergo creatio non conuenit.

5. Præterea, ſi creaturæ competat creatio; id certe per modum inſtrumenti fieri neceſſe eſt, & ſecundarij agentis: ſed inſtrumentum non agit niſi per motum, creatio autem non eſt motus, ſiue mutatio; imo creatum, hæc aduerſantur: ergo quod prius.

6. Deinde, quod ſecundum ſe totum non eſt purus actus, ſed permixtus potentiæ; ad producendum totale penitus eſſe rei, virtutem non habet; ſed primum actum rei, quod eſt eſſe ſimpliciter, præſupponat, neceſſe eſt: quamuis ſit cauſa huiuſmodi eſſe, hominis ſcilicet, vel alterius cuiuſque rei. ſed creatura eſt actus potentiæ permixtus, non autem purus: partem ergo, non totale eſſe rei, producere poteſt, quod ad creationem attinet. hoc ergo creationis munus, ſoli Deo conuenit, qui eſt actus puriſſimus.

7. Amplius, in quocunque eſt determinatus modus agendi; id quoque, ex quo huiuſmodi determinatio conſurgit, determinatæ conditionis ſit, neceſſum eſt: ſed quodlibet agens creatum, à primo quidem agente, determinatum habet modum agendi: igitur, & id, ex quo talis vis agendi conſurgit, nempe materia, quam creaturæ actio præſupponit. alioqui ſi actio creaturæ eſſet ſine ſubiecto; per ſe vtique ſubſiſteret, atque ita, infinita eſſet dicenda, quod eſt falſum.

8. Iterum, omne agens creatum habet eſſe participatione; igitur, participatiue illud communicare poteſt tantum, & non præſtantiori aliquo alio modo: ſed quod communicatur per participationem, non dicitur creari: ergo quod prius. nulla ſiquidem operatio, præſupponens eſſe, creatio dici poteſt: nam creatio ex nihilo fit, operatio vero inſtrumenti, aliquid præſupponit. igitur, non eſt creatio.

9. Item, operatio, quæ ſolo voluntatis imperio fit, creaturæ non eſt communicabilis: eadem enim ratione, qua iuberet ex nihilo aliquid fieri; eadem poſſet de omni creabili præcipere, atque ita nullum haberet in operando determinatum, præſcriptumque modum; ſed ad quemlibet effectum producendum, indifferenter ſe haberet, quod reuera creatæ naturæ conuenire non poteſt: vnaquæque enim creatura determinati eſt modi, & actionis, tum quidem in eſſendo, tum etiam in agendo, & operando. Quamobrem, ſicut forma non poteſt aliquid cauſare ſine materia; ita etiam nec agens limitatum abſque ſubiecto.

10. Præterea, cuiuslibet creaturæ actio, eſt accidens, & de genere actionis. ſed creatio non eſt accidens, aut actio de genere actionis, vt dixi; accidens ſiquidem ſuper reſpectiuum, neceſſario ſubiectum requirit, & terminum; actio vero de genere actionis, quoniam mutationi ſubiacet, materiam reſpicit, & pro termino ſubiectum præſupponit naturaliter, quæ reuera omnia, creationi conuenire nullo modo poſſunt: igitur creatio ad Deum tantummodo attinet.

11. Rurſus, ſi angelus aliquid crearet; aut intellectu, aut voluntate, id efficere poſſet: ſed quælibet illarum in angelo eſt accidens: ſibi enim angeli ſuccedere poſſunt in huiuſmodi modo intelligendi, cum omnia poſſint diſtincte intelligere, & non ſimul, alioqui in actu infinitas intellectiones haberent, quæ etiam in numero haberentur accidentium; aut vnam, actu infinitam, quod eſt impoſſibile: intelligere enim cuiuslibet creaturæ, non eſt ſua ſubſtantia, ſed accidens potius: nulla ergo intelligentia, ſeu creatura, alicuius rei creandæ virtutem habere poteſt.

Creare non ſoli Deo conuenit. *Quod angelus non poteſt creare.*

12. Denique alicuius ſubſtantiæ principium totale effectiuum, accidens eſſe non poteſt: neceſſario enim præſupponit ſubiectum, quia accidens eſt, cuius eſſe, eſt ineſſe, eiuſque effectus à materia remotus non eſt. cauſa præterea totalis æquiuoca, ſuo quidem effectu perfectior eſſe debet. ſed ſubſtantia ſimpliciter perfectior eſt accidente: ergo. ſubſtantiæ inſuper perfectæ pro ratione productiui principij, accidente opus non eſt, niſi ob gratiam diſponendæ materiæ, vel ſubiecti. ſed angelus ſemper requirit intelligere, vel velle: igitur ob diſponendam materiam: non ergo agit, niſi diſponendo, atque ita creator dicendus non eſt. Denique, omne creatum à creante abſque ſubiecto conſeruari poteſt, quod plane creaturæ alicui conuenire nequit: creatum namque prius naturaliter eſt in ſeipſo, quam in ſubiecto, atque ex conſequenti, creator prius ponit ipſum in effectu, quatenus eſt in ſeipſo, quam vt eſt in ſubiecto, vel compoſitum ex ipſo, & ſubiecto. Itaque ex his atque ſimilibus conſtat, creationem, ſeu creare ſoli Deo conuenire. Sed contra prædicta ſunt nonnulla excutienda capite ſequenti.

CAP. V.

Creare non ſoli Deo conuenire.

IN cauſis eſſentialiter ordinatis, quemadmodum ſecunda eſt à prima, ſic etiam tertia eſt à ſecunda; & ſic deinceps, valet hoc de ordinatis eodem efficaciæ ordine: ſed intelligentiæ in vniuerſo ſunt cauſæ eſſentialiter ordinatæ: igitur, ſicut ſecunda eſt à prima; ita etiam tertia eſt à ſecunda, & ſic deinceps. ſed id tantum eſſe poteſt per creationem: creaturæ ergo, & non ſoli Deo conuenit creare. 1. *Quod angelus poſſit producere.* Reuera, ſi omnes intelligentiæ immediate à prima proficiſcuntur; ſimiliter etiam & cætera omnia, quod pro impoſſibili reputat commentator 9. met. cætera enim agentia ſuperfluerent, quippe, quæ ſuis virtutibus, actionibuſque fruſtrarentur: multa ſane à Deo mediantibus cauſis ſecundis producuntur. Denique, quod eſt perfectionis in natura inferiori non eſt remouendum à natura ſuperiori. ſed poſſe producere ſibi ſimile in natura corruptibili, maxime eſt dignitatis: igitur, beatiſſimis ſpiritibus eſt attribuendum, quod certa ſine creatione fieri non poſſet.

Amplius, virtus facientis conſideratur ſecundum rei faciendæ menſuram ſed omne ens creatum, eſt finitæ menſuræ: igitur, illius productioni, ſiue vt producatur, ſufficit virtus finita, quæ plane creaturæ tribuitur. 2. Sane, ſi creatura potens eſt ad producendum aliquid ex contrario; multo magis ex nihilo, maior enim ibi reſiſtentia eſt ex parte facti: igitur, maior quoque erit virtus facientis: creatura ergo aliquid creare poteſt.

Deinde, agens eſt maioris virtutis in agendo, ob virtutem principalis agentis, quam propriam. 3. ſed creatura formam de ſubiecto, propria virtute producere poteſt. igitur, virtute primi, poteſt aliquid producere ſine ſubiecto atque ita aliquid creare.

Iterum, agens naturale, ex ſpeciebus panis, & vini in euchariſtia exiſtentibus, vermis formam producere valet: igitur, creare poteſt: productio enim illa, non eſt ex materia: nam in euchariſtia eſt tantum Chriſti corpus, nulli vtique corruptioni obnoxium. 4. *Vermis genitus ex euchariſtiæ ſpeciebus.* Reuera, ſi agens naturale poteſtatem, atque virtutem habet rei annihilandæ: ergo & creandæ: par ſiquidem in vtroque reputatur poteſtas. Porro, illud annihilari dicimus, quod ita deſtruitur; vt ex illo remaneat nihil: ſed agens naturale dum formam corrumpit totam funditus eam deſtruit: annihilat ergo. ſi minimum præterea frigus in ignem magnum conijceretur, ab eo penitus deſtrueretur: agens ergo naturale ſi poteſt annihilare: poteſt etiam creare.

5. Ad hæc, effectus virtuti primæ cauſæ non æqualis, ſiue æqueua, à minori quidẽ virtute ꝑduci poteſt. ſed nulla creatura par eſt diuinæ virtuti, cũ illa infinita, hæc aũt finita ſit: produci ergo poteſt à virtute finita.

6. Iterum, ſacramenta nouæ legis, vt communis propemodum eſt omnium Theologorum ſententia, gratiam inſtrumentaliter cauſant: igitur creant. Tenet conſeq. gratia enim, creatione tantum haberi poteſt. *Sacramentorum gratia creatur.* Sane, omne prius, à ſuo poſteriori liberari poteſt: ſed formæ dependentia ad agens, prior eſt, quam ad ſub-

Creare non ſoli Deo conuenit.

iectum poterit ergo cum agenti etiantum dependentia conſiſtere, ſine dependentia ſubiecti. Reuera poſtquam accidens ab agente naturali productum eſt, diuina virtute à ſubiecto ſeparari poteſt, quemadmodum videre licet in ſacramento altaris: igitur, & quando producitur, atque ita erit productio ſine ſubiecto, quæ abſque dubio creatio dicenda eſſet. Ex his ergo, atque ſimilibus apparet, creare, creaturæ quoque competere poſſe. Porro, aduerſus nonnullas rationes, quæ aliam tuentur ſententiam, ſic arguere poſſumus, reſpondendo quidem & arguendo.

Contra aliquas rationes.

1\. effectus vniuerſaliſſimus, ad cauſam pertinet vniuerſalem: ſed eſſe eſt huiuſmodi: ergo ad primam tantummodo cauſam ſpectat. hoc certe omnibus modis non eſt admittendum: nam eſſe actualis exiſtentiæ, eſt à generante naturali, hac enim ratione generare dicitur, quia nimirum dat eſſe, efficitque, vt forma ſit in materia. ergo non eſt tantum à Deo. Quare, ſi vera eſt illius ratio; non ſolum Deus, ſed etiam aliquod agens naturale habet virtutem creandi.

2\. Amplius, vbi ſunt termini alicuius productionis; ibi plane vtrique termino ſubiectum erit commune: & terminus à quo natura præcedit terminum ad quem. ſed in creatione non eſt ſubiectum, neque nihil eſt prius ente naturali, cum nullam habeat naturam: fallitur ergo illa ratio de diſtantia infinita, quam aliqui ſuperius pro confirmanda ipſorum ſententia adduxerunt.

3\. Præterea, nihil, & ens, non diſtant infinite: inter extrema enim immediata, diſtantiæ magnitudo, ex alterius ad alterum extremi exceſſo menſuratur; huiuſmodi namque diſtantia non ſuperat alterius extremi exceſſum: ſed ens, & nihil, ſunt immediata, cum ſint contradictoria, exceſſus autem entis ad nihil eſt finitus: inter ea igitur non eſt diſtantia infinita. Profecto, quando extrema ſunt immediata, tanta eſt quantitas exceſſus, quanta, & quantitas excedentis. ſed ens creatum eſt finitum: ergo exceſſus eius eſt finitus, negatio ſiquidem menſuretur affirmatione. quamuis ergo inter contradictoria immediate diſtantia ſit, non tamen æqualia, nec infinita, ſed interdum maior, nonnunquam autem minor: inter ens ergo, & nihil, non eſt diſtantia infinita.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1\. *Intelligentiæ immediate ſunt à Deo.*

AD primum, intelligentias eſſe cauſas eſſentialiter ordinatas, duobus modis intelligi poteſt: vno quidem modo, ſecundum eſſe ſuum quidditatiuum, ſecundum quem profecto modum, vna eſt altera perfectior, atque ita approbo argumentum, ſunt enim hae ordinis dignitate diſtinctæ. alio vero modo, ſecundum ordinem eſſendi, atque cauſandi, & ita nego argumentum, ſolius ſiquidem Dei eſt, producere intelligentias.

Quæ ſint à Deo mediate.

Ad confirm. dico, quæ per creationem producuntur, à Deo immediate eſſe, vtpote intelligentias, cœlum, primam materiam, animas hominum; alia vero, quæ de potentia materiæ producuntur, & immediate quidem à Deo, quatenus ipſe eſt verus creator, & principale agens; & mediate, quia nimirum per medium agentis naturalis. vnde agentia naturalia non ſuperfluunt, ſiue ſuperflua reputanda ſunt: nam cooperando ipſi Deo, idem agunt, vel agere poſſunt.

3\. *Dicis*, tunc idem bis produceretur: nam vtrumque agens, eſt totale agens. idem præterea immediate, & mediate produci, implicat contradictionem. *Dico*, idem bis non produci, quaſi ſit bis productum: vnicum enim tantum eſt productum, licet ſit à duobus totalibus agentibus ordinatis: nihil enim ſecundum agens operari valet, ſine virtute primi agentis:

Deum agere immediate quid ſignificet.

Deum ſiquidem agere immediate, perinde eſt, ac ſi diceremus, in agendo non habere alicuius creaturæ cooperationem; mediate vero, quando ſecundis cauſis vtitur. In qua certe actione, eandem cauſationem actiuam cum creatura effectiue producit: non quidem mediante alia actione, ſed ſua proprie, & æterna, ſicut & creatura virtute ſua, non mediante actione de genere actionis, quia actionis non eſt actio: effectus igitur productus, ſecundum reſpectum refertur immediate ad ipſum Deum; ſecundum alium vero ad ipſum agens; primo tamen ad ipſum Deum. Quam ob cauſam, nulla eſſe poteſt contradictio, ſi creatura vtitur cooperante: eſſet reuera contradictio, quando non cooperante creatura, & mediate, & immediate eundem effectum produceret.

Gignere ſibi ſimiles angelis locum non habet.

Ad aliam confirmationem dico, in natura corporali, quæ ob illius corruptionem in vno perpetuo indiuiduo conſeruari non poteſt, poſſe ſibi ſimile gignere, ſupplementum eſſe corruptionis: in angelis autem, qui incorruptibiles ſunt, id locum habere non poteſt.

2\. Ad 2. in actione alicuius agentis, non ſolum obſeruanda eſt ſubſtantia facti, verum etiam & modus faciendi: producere ſiquidem aliquem effectum finitum, potentiæ plane eſt finitæ; de nihilo vero eundem cauſare, ſiue producere, infinitæ. quoniam autem omnis creatura, ſicut eſſe finitum habet, ita & potentiam, idcirco nulli conuenit creaturæ virtus creandi.

Creare ſoli Deo conuenit.

Creare aliquid ex nihilo maioris eſt potentiæ, quam facere aliquid ex contrario.

Ad confirm. neg. conſeq. maioris enim virtutis eſt ex nihilo, quam ex contrario aliquid facere: nam ex contrariis per accidens aliquid fit, per ſe vero ex ſubiecto, quod eſt in potentia. contrarium autem aduerſatur agenti, vtpote potentiam ab actu impediens, in quem agens, materiam reducere ſatagit. at, vbi nulla prorſus præexiſtit potentia reſpectu rei faciendæ, quia ſcilicet, eius, quod omnino non eſt, nulla eſſe poteſt: maior ergo eſt potentia agentis, qui ex nihilo omnia produxit. itaque maioris eſt potentiæ ex nihilo, quam ex contrario aliquid facere.

3\. Ad 3. maior eſt falſa, de eo præſertim, quod eſt proprie inſtrumentum: nam in agendo, agitur potius, quam agat.

4\. Ad 4. quod in euchariſtiæ ſacramento fieri videmus, non virtute naturæ, ſed miraculo fieri dicimus: ibi enim quantitas dimenſiua, omnium ſubiectum eſt ſequentium formarum, quod eſt proprium materiæ. hac de cauſa, quicquid ex materia panis producendum, ſeu generandum eſſet, ob prædictæ quantitatis rationem, ex re certe gignitur: vnde ex rebus miraculo factis, non licet ad res naturales tranſire.

Obiectio.

Ad confirm. reſp. nego antecedens: formæ enim, etſi non in actu, remanent tamen in potentia materiæ. non ergo deſtruitur omnino, & ex conſequenti non annihilatur. Dicis, quod eſt in potentia materiæ, in actum educitur virtute agentis naturalis ſed forma corrupta, per agens naturale in actum non adducitur: ergo.

Solutio.

Dico, maiorem vniuerſaliter falſam eſſe; nam Deus poſt reſolutionem compoſiti, animam rationalem in actum deducit; ſed de hoc alibi latius diſputandum erit. Ad aliam prob. reſp. frigus deſtrui, quia deficit illi materia non quia materia agit, ſed quia nullum agens creatum eſt actus purus; idcirco illius effectus eſt compoſitus ex potentia, & actu. Sicut ergo non agit ex parte ſui potentialis; ita etiam nec producit effectum, quoad eius potentiale; præſupponitur enim ex parte effectus, in quod agens agere queat.

5\. Ad 5. negatur maior: omnium enim creaturarum vniuerſitas, diuinæ virtuti non æquatur; illarum tamen productio, ſoli diuinæ virtuti conuenire poteſt.

6\. Ad 6. ſacramenta creant gratiam inſtrumentaliter; de quo plane diſputationis genere, atque negotio, non eſt modo diffuſe diſputandum.

Sacramenta creant gratiam inſtrumentaliter.

Ad primam confirm. dico, falſam eſſe minorem. forma ſiquidem, quæ eſt ab agente creato, & ad agens, & ad ſubiectum ſimul dependet. vnde in fieri, vnius ſine altero dependentiam non habet; in eſſendo vero, ſubiecti habet dependentiam, à quo ipſe dependet, non autem agentis creati. Ad ſecundam confirm. negatur conſequentia; etenim accidens, à ſubiecto ſeparari, in primo inſtanti, in quo producitur, contradictionem implicat, ex eo namque eſt in ſubiecto, ex quo à ſubiecto ſeparatur: poteſt tamen Deus efficere accidens ſine ſubiecto.

1\. Ad primum, contra rationes ſuperius poſitas. quamuis eſſe ſit ab agente creato; non tamen creare dicitur, quia nimirum ab agente creato, eſſe primo, & per ſe non eſt, niſi à Deo tantum; nulla enim creatura dat eſſe primo, quia ſcilicet non omnium eſt cauſa, quæ ad eſſe primæ cauſæ attinent. Solus ergo Deus dat eſſe primo, non per aliud: cætera vero agentia, licet dent eſſe; non tamen primo, quia non per ſe, ſine primo agente.

2\. Ad 2. in creatione non eſt neceſſe idem ſubiectum ſecundum rem eſſe commune, ſed ſufficit eſſe idem tempus imaginarium. imaginamur enim creaturam prius fuiſſe nihil in aliquo tempore imaginato, deinde eam apparuiſſe, ſiue migraſſe ipſum præterea nihil, non eſt per ſe terminus; ſed per accidens tantum. hac de cauſa, à producente attingi, non eſt neceſſe. Natura quoque ens præcedere dicitur, non quod ſit in ſe aliqua natura; ſed quia creaturæ, cum ſint ab alio, prius vtique illis non eſſe, quam eſſe conuenit.

3\. Ad 3. inter nihil & ens, non eſt diſtantia infinita ſimpliciter, ſed infinitate proportionabilitatis, quia nulli determinatæ ſubſtantiæ entis ad ens eſt proportionabilis, ſicut teſtatur phil. 4. *phy. com.* 72. vbi dicit motum factum in vacuo, ad motum factum in pleno, nullam proportionem habere. ſic potentia producens ex nihilo, ad potentiam producentem ex aliquo, proportionem non habet; alioqui æquari poſſent, quod eſt falſum. Itaque, ſoli Deo creationem conuenire, non autem alicui creaturæ, me dixiſſe puto.

QVÆ-

Creatio quid ſit in creatura.

QVÆSTIONIS QVINTÆ

CAP. I.

Creatio eſt aliquid in creatura, ac proprie compoſitorum, non admixta naturæ, vel artis operibus.

SI generatio ſubſtantialis, vel accidentalis, aliquid
eſt in generato; multo ergo magis creatio erit in
creato: qua plane creatione, tota producitur ſub-
ſtantia creata. Cæterum, quia ſine motu, aut muta-
tione res conditæ ſunt per potentiam primi agentis, qui in
rerum productione materia non indiguit præexiſtenti, ſic-
uti agentia particularia: ab actione autem, atque paſſione,
Creatio in creatura eſt relatio ad creatorem.
ſubtracto motu, relatio remanet tantum: relinquitur; crea-
tionem in creatura, quandam eſſe relationem ad creato-
rem, veluti ad ſui eſſe principium & authorem. Sane, ſi
creari ſit quoddam produci, ſeu fieri, fieri autem ad eſſe rei
ordinatur: illis ergo conuenit creari, quibus conuenit eſſe,
quorum aliqua ſunt ſubſiſtentia ſimplicia, veluti ſubſtan-
tiæ ſeparatæ. aliqua vero compoſita, vt ſunt materiales ſub-
ſtantiæ: accidentia autem, quia non ſunt vera entia, ſed entis
potius, vnde & coexiſtentia magis quã entia vocãtur; ideoq;
concreata potius, quã creata dicenda ſunt. Itaq;, ſubſiſtentib.
tum ſeparatis, tum etiam corporeis & materialibus, proprie
Quibus conuenit creatio.
cõuenit creatio. Reuera, forma naturalis corporis, nõ eſt ali-
quod ſubſiſtens, ſed quo aliquid eſt; idcirco fieri formarum
non eſt, neque creari, ſed concreata eſſe potius. hac de cau-
Creatio non eſt admixta operib. naturæ.
ſa creatio non eſt admixta, ſiue non ſubeſt operibus naturæ:
quandoquidem agẽs naturale, ex præexiſtenti materia pro-
ducit compoſitum; creatio aũt non præſupponit materiam:
irrationabiliter ergo aliqui locuti ſunt, formas per modum
creationis dari, vel cauſari ab agente ſeparato, cuilibet natu-
Res creatæ non habuerunt eſſe eſſentiæ ante creationem.
ræ operationi creationem adiungentes. Quoniam autem
creatio, ipſius rei in eſſe reali, eſt omnimoda atque totalis
productio, quæ à mutatione motuque diſtinguitur; pro-
pterea creata prorſus omnia, ante creationem, eſſe eſſen-
tiæ habuiſſe verum, eſt impoſſibile: alioqui creatio, pro-
ductio totalis dicenda non eſſet: ſiquidem, non minus crea-
1. tioni, quam generationi aliquid ſupponeretur, atque ita
creatio eſſet generatio, quod eſt falſum. Amplius, ſi eſſentia,
2. creationi præſupponeretur, manſura vtique foret etiam
poſt annihilationem compoſiti, quod eſt impoſſibile, &
annihilationis naturæ, ſeu conditioni contrarium: cuius e-
nim eſſentia relinquitur in eſſe; illud certe annihilari nõ di-
3. cimus. Deinde, cauſa exemplaris coincidit cum cauſa effi-
ciente, alioqui daretur neceſſario quintum genus cauſa-
rum: finali enim cauſæ non conuenit, neque materiali, ſeu
formali, ſunt enim intrinſecæ cauſato: cauſa igitur exem-
plaris eſt quoddam genus cauſæ efficientis, ſiue agentis per
intellectum, & artem exemplarem. Porro, efficiens cauſa
in cauſando, cauſato eſſe largitur actualis exiſtentiæ. ſi ergo
res conditæ ab æterno, non ſint ſecundum eſſe actualis
exiſtentiæ: nec igitur ſunt cauſatæ ab aliquo exemplante,
vt quidam dicunt, quod conditarum rerum cauſam realem
4. appellant. Ad hæc, ſi rei eſſentia creationi præſupponitur, ni-
hilque aliud per creationem habetur, quam eius exiſtentia,
ſiue res ipſa, inquantum exiſtit; igitur creationis terminus
non eſt aliquod abſolutum, veluti terminus formalis; exi-
ſtentia enim ad quam volunt creationem terminari, re-
ſpectum ad efficientem indicat tantum. ſed aliarum productio-
num minus perfectarum terminus, eſt aliquod abſolutum:
multo ergo magis ipſi creationi erit tribuendum. per creatio-
nem igitur, non ſolũ eſſe exiſtentiæ; ſed ẽt exiſtentiæ, res con-
ditæ cõſequuntur. Præterea, quælibet creatura, quidditatiue
5. eſt de nihilo formata: igitur illius nõ eſſe, duratione præceſſit
eſſe. nullum autem tale eſt æternum, alioqui duratione ſimul
exiſteret & non exiſteret, quod eſt impoſſibile. Aeternitas
præterea eſt menſura durationis, vel exiſtentiæ: quod au-
tem ſemper realiter non exiſtit, æternum eſſe non poteſt. er-
go quod prius. Item, ſi creatæ rei eſſentia eſt ab æterno: igitur
6. pro quocunque ſigno, verum eſt dicere ipſam eſſe: ſed hoc
eſt Dei ſolius: non ergo creaturæ eſſentia creationem præ-
ceſſit. Itaque, res antequam fierent erant, & non erant, in-
quit Auguſtinus ſuper Geneſim: erant quidem in Dei ſcien-
tia; ſed non erant in natura propria: cognitum autem nihil
ponit reale extra naturam cognoſcentis, aut ipſam cogni-
tionem. Denique, ſi eſſentia rei creatæ eſt æterna, aut certe
7. res ſecundum eſſe eſſentiæ, eſt diuinæ cognitionis terminus,
aut profecto ſecundum eſſe cognitum. ſi primo modo res
ſe habeat; tunc plane ſummum & primum ens, neceſſario
indigeret minus neceſſario, quod eſt impoſſibile, alioqui
non eſſet perfectiſſimum ens. ſi vero ſecundo modo; fru-
ſtra profecto ponerentur eſſentiæ in eſſe reali. creaturas er-
go ante illarum creationem, nullum habuiſſe eſſe reale in
actu, neque eſſentiæ, neque exiſtentiæ, ſed eſſe tantum in di-
uina ſcientia; & ſacræ ſcripturæ, & rationi conſentaneum
Potentiale obiectiuum non eſt aliquod reale extrinſecum in actu reali.
eſſe iudico. vnde potentiale obiectum, vel etiam potentia
obiectiua, quam præſupponit creatio, reale aliquod ex-
trinſecum in actu non habet: aut enim eſſet potentia ante a-
ctum eſſendi, oppoſita vtique actui, atque contraria quæ ne-
ceſſario ita in compoſitum veniret, ſed adueniente actu e-
uaneſceret, atque ita exiſteret ante actum exiſtendi, quod
falſum eſt: aut eſt potentia actus ſuſceptiua & ſubiectiua; ſed
tunc de nouo ſuſcipiendo actum exiſtendi, neceſſario de
priuatione ad formam mutaretur, atque ita creatio eſſet
mutatio, quæ ſubiectum præſupponeret. Potentiale ergo
obiectiuum nõ eſt aliquod extrinſecum in actu reali; quam-
obrem rerum eſſentia non eſt æterna, nec in aliquo actu rea-
li ante creationem extra eſſe diuinum aliquando fuit. Ex
quo patet, creationem non habere ſubiectum, ſed eſſe pro-
ductionem totius entitatis: ſi illius enim eſſet aliquod ſub-
iectum; idem & annihilationis eſſet, ſicque annihilatum
exiſteret. Sed contra prædicta arguitur multis modis capite
ſequenti.

CAP. II.

Creationem nihil eſſe in natura, neque compoſitorum denique ſubeſſe, naturæ, atque artis operibus.

SIcut ſe habet creatio actiua ad creatorem, ita abſque 1.
dubio paſſiua ad creaturam: ſed creatio actiua, non
eſt aliquid in creatore; pari quoque ratione paſſi-
ua etiam non erit aliquid in creatura: ſi enim ali-
quid eſſet in creatore; in Deo aliquod temporale inuenire-
tur, quod eſt impoſſibile. Reuera, creatio nõ eſt creator, quia
Creatio nihil eſt in creatura.
nõ eſt æterna, neq; creatura, alioqui, aliã ſtatueret creationẽ,
qua ipſa crearetur, atq; ita proceſſus fieret in infinitũ. igitur,
tam in creatore, quã in creatura, creatio nullum eſſe habere
videtur. nã ſi creatio præter ſubſtantiã creatam aliquid eſſet;
illud quidem ſubſtantiæ accidẽs diceretur: omne autem ac-
cidẽs eſt in ſubiecto: res ergo creata, ſubiectum eſſet creatio-
nis, quod eſt impoſſibile, aliter idem eſſet ſubiectum creatio-
nis & terminus, quod eſt abſurdum: ſubiectum enim prius
eſt accidente, ipſumq; conſeruat: terminus autem, cuius eſt
terminus, paſſione actioneque poſterior eſt: eo ſiquidem
præſente, actio ceſſat, & paſſio ſimiliter. itaque creatio nihil
eſt in creatura. Quod autem creatio non ſit compoſitorum,
ſic probo: quod creatur eſt ex nihilo; ſed compoſita non
ſunt ex nihilo, ſed ex ſuis componentibus: compoſitis ergo
non conuenit creari. Sane, per primam emanationem illud
proprie producitur, quod ſupponitur in ſecunda; ſicut per
generationem naturalem res naturalis, quæ ſupponitur in
operatione artis. Porro, quod in naturali generatione ſup-
Creatio nõ eſt compoſitorum.
ponitur, materia eſt: materia ergo & non compoſitum crea-
tur. Reuera, ſicut dicitur in libro de cauſis, prima rerum
creatarum eſt eſſe, quod certe cum ſit rei creatæ, non eſt ſub-
ſiſtens: igitur creatio non eſt ſubſiſtentis & compoſiti, vt pri-
ores rationes probare conatæ ſunt. Cæterum, creationem
Quod creatio ſubeſt operib. naturæ & artis.
naturæ atque artis operibus ſubeſſe, ſic oſtendi poteſt. In
qualibet naturali, ſeu artificiali operatione, aliqua forma
producitur: igitur creatur. Valet conſequentia: non enim
ex aliquo producitur: nam non habet materiam, tanquam
partem ſui: ex nihilo ergo producitur. In quolibet ergo na- 3.
turæ atque artis operatione, inuenitur creatio. Profecto in
rebus naturalib. forma accidentalis, eſt forma actiua vel paſ-
ſiua: nec enim in illis aliquod aliud agens inuenitur: igitur
forma ſubſtantialis, per naturæ operationem non produci-
tur: effectus namque ſuam cauſam præcedere nequit. for-
ma ergo ſubſtantialis, non generatione, ſed creatione pro-
ducitur. Profecto, quod non creatur, non eſt creatura: his er-
go quæ ſunt à natura, creatio neceſſaria eſt, alioqui creaturæ
nequaquam dicerentur: ſi enim natura generat ſibi ſimile;
Quod creaturæ habeant eſſe verum ante creationem.
& animalia per putrefactionem hac ſimilitudine priuan-
tur: eorum ergo forma, non à natura, ſed à creatione proce-
dit. Creatio ergo naturæ atque artis operibus ſubditur.
Quod autem creaturæ habeant eſſe verum ante illarum
creationem, ſic demonſtrari poteſt. Res autequam creen- 4.
tur, ha-

Creatio quid ſit in creatura. tur, habent eſſe diffinibile, & diffinitum in actu: igitur habent verum eſſe. Tenet conſeq. rem enim ſiue ſit, ſiue non ſit diffinitio indifferenter reſpicit: dicit namque verum eſſe rei quidditatiuum, & in actu, ſi eſt diffinitum, & diffinitio in actu, vt dicitur *primo Topicorum, & 7. met.* res ergo ante creationem habent eſſe verum. Profecto, quod in genere, vel prædicamento vere eſt, antequam creetur; illud vtique habet eſſe verum in actu, ante ſui creationem; vnumquodque enim per id, quod eſt, & per ſuam quidditatem, in genere vel prædicamento per ſe reponitur: ſed res antequam creetur vere; & actu in genere eſt vel prædicamento, quippe cum non per eſſe actualis exiſtentiæ ſit in genere; genus namque totaque generis coordinatio, ab eſſe rei, & non eſſe abſtrahit, in quid certe prædicatur, non ſic autem eſſe: nam prædicatio generis de inferiori, non eſt contingens, ſicut

5\. prædicatio exiſtentiæ: ergo quod prius. Amplius, quod ad aliud realiter & in actu refertur antequam creetur; illud plane eſſe habet reale & in actu; quod enim eſt in actu, realiter refertur in actu. ſed creatura ante ſuam creationem, realiter, & actu refertur ad Deum, ſicut menſuratum ad menſuram; & ſicut extrinſecum actu intellectum, ad diuinam intellectionem; & ſicut habens proportionem, & conformitatem ad actum intelligendi diuinum, quæ requiritur inter intelligibile & intellectum: realiter ergo creatura ad creatorem, ante ſui creationem refertur, atque ita

Deus non aliter nouit facienda quam facta. habet eſſe verum quidditatiuum reale actu exiſtens. Reuera, ſcientia realis æterna, obiectum habet reale æternum: entis enim non realis, non eſt ſcientia realis. ſed Deus habet ſcientiam realem de creaturis, antequam fuerint ab illo creatæ, ſecundum quidditates quidem illarum ab ipſo diſtinctas, ſicuti & modo, alioqui aliter nouit facienda quam facta, quod non probatur Auguſtino 15. *de Trinit. cap.* 13.

6\. ergo quod prius. Iterum, quod eſt poſſibile fieri aliquid, eſt quidditatiue aliquod ens, patet: nam nihil non poteſt quidditatiue fieri aliquid: ſed quod quidditatiue eſt aliquid, veram atque realem habet quidditatem, qua eſt aliquid. Cum autem creaturæ antequam creentur, ſint poſſibiles fieri: veram ergo atque realem entitatem habuerunt, antequam eſſent conditæ. vnde Auguſtinus de natura boni:

Poſſibilitas ad formam eſt aliquod bonum. *Nonnullum boni, inquit, eſt poſſibilitas ad formam. & ad eſſe*: ergo creatura antequam creetur, eſt aliquod bonum, & ens reale. Et *hom. 18. in Ioan. Eaſdem literas, ait, format cor, & manus, ſed aliter & aliter*. Quare ſi eædem literæ, & in manu, & in corde deſcriptæ; vtræque igitur habent eſſe reale. Creatura igitur intellecta, in ſuo actu reali, & diſtincto inuenitur, ante ſuam ipſius creationem: conuenit namque creaturæ exemplatam, vt ita dicam, eſſe ab æterno, quod quidem ſecundum creaturæ quidditatem, atque eſſentiam eſt intelligendum:

7\. fuit ergo ante creationem vere quidditas creaturarũ. Item, ſicut ſe habet ens ad non ens; ita poſſibile ad impoſſibile: vtrobique enim eſt contradictio. ergo per locum à tranſmutata proportione, ſicut ens ad poſſibile: ita non ens ad impoſſibile: ſed ens eſt poſſibile: igitur non ens eſt impoſſibile. ſi igitur creatura antequam creetur, eſt non ens, nec habet aliquod verum eſſe reale; eſt ergo impoſſibilis creatu, ſiue factu, quod eſt falſum: nam creatura antequam creetur, eſt poſſibilis, alioqui impoſſibile crearetur. Porro, vt diximus, omne poſſibile eſt verum ens, quia potentia &

8\. actus diuidunt ens verum reale. Denique, ſi creatura ante creationem non haberet aliquod verum eſſe reale, eſſet igitur figmentis, rebuſque impoſſibilibus ſimilis: ſed quicquid huiuſmodi habetur, non ſolum non eſt, ſed nec etiam poteſt eſſe, quod creaturæ non conuenit: creaturæ ergo ante creationem ipſarum, habuerunt eſſe reale diſtinctum, ab eſſe primæ cauſæ, ſiue diuino.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1\. AD primum, negatur ſimilitudo: creatio enim diuinam ſignificat actionem, quæ vtique eſt diuina eſſentia, cum relatione ad creaturam. huiuſmodi autem relatio non eſt realis, vt dixi, cum paulo ante de relationibus agerem: relatio vero creaturæ ad Deum, eſt realis: igitur non eſt ſimile. Ad primam confir. dico, creationem paſſiue acceptam, & in creatura eſſe, & eſſe creaturam, nec alia creatione creari; nam & relationes, non per aliquas alias, ſed per ſeipſas ad aliud referũtur. Ad 2. conf. reſp. creationis terminum creaturam eſſe, quatenus creatio, velut mutatio accipitur: quatenus autẽ eſt relatio, creatura eſt illius ſubiectũ, & prius quidem in eſſe, ſicut ſubiectum, accidente; quandã. n. habet prioritatis rationẽ ex parte obiecti ad quod dicitur, quod eſt creaturæ principium. Cæterum, quia creatio creaturæ habitudinem ad creatorem, cum quadam nouitate, ſiue inceptione aliqua oſtendit; idcirco non opus eſt, Creatio quid ſit in creatura.
quod quamdiu creatura ſit, tamdiu creari dicatur. Itaque, creatura vel eſſentia creaturæ, per creationem producitur: Creatura eſſentia eſt primus terminus creationis.
ergo eſt terminus eius: qualem namque ordinem habet res in eſſendo; talem profecto & in producendo conſeruat: ſed eſſentia eſt prior natura ipſa exiſtentia: primo ergo producitur. Ad 2. verum quidem eſt, creationem non dicere 2.
conſtitutionem rei compoſitæ, ex principiis præexiſtentibus, neque ex hoc ſequitur, creationem compoſito non Creatio eſt poſteriorum.
conuenire, nam hac ratione compoſitum creari dicitur, quia ſcilicet, cum omnibus ſuis principiis in eſſe producitur. Ad primam confir. dico, rationem illam non probare, quod materia ſola creetur; ſed hoc potius, materiam per creationem eſſe productam; creatio ſiquidem, non ſolum materiæ, ſed totius prorſus eſſe productio eſt. Ad aliam confir. dico, modum illum loquendi ſimilem eſſe huic, quo ſolemus dicere, primum viſibile eſſe colorem, quamuis id, quod propria videtur, ſit coloratum. cum ergo dicitur, quod primum rerum creatarum ſit eſſe; illud quidem eſſe, ſubſtantiam creatam nequaquam indicat; ſed propriam obiecti creationis rationẽ. hac plane de cauſa, aliquid creatum dicitur, quia eſt ens, non quia eſt hoc ens: nam creatio ab ente vniuerſali, totius eſſe emanatio appellatur. Ad 3. 3.
neg. conſeq. & ad probationem dico, compoſitis factis, formas incipere eſſe in actu, ipſas tamen non per ſe fieri, ſed per accidens tantum. Ad 1. prob. ſic puto eſſe dicendum, qualitates actiuas in natura, ſubſtantialium formarum virtute agere, atque ideo agens naturale, non ſolum ſecundum qualitatem ſibi ſimile; verum etiam ſecundum ſpeciẽ producere. Ad 2. confirmationem dico, naturæ operationem, ex creatorum principiorum præſuppoſitione proficiſci: quam ob cauſam, quæ per naturam fiunt, creaturæ nominantur. Ad 3. confirmationem, generationi animalium imperfecto- Quod creatio non ſubſit operibus naturæ.
rum ſufficit agens vniuerſale, id eſt, virtus cœleſtis, cui, ſecundum quandam analogiam, non autem ſecundum ſpeciam, genita aſſimilantur. ex hoc autem non licet aſſerere, formas ſic productorũ ab agente ſeparato creari, creatio ergo non ſubeſt naturæ, & artis operibus. Ad 4. ſi diffinitio acti- 4.
ue ſumatur pro actu diffiniendi, eſt actus intrinſecus, authore philo. 1. *poſt. 3. de anima. & 7. met.* proinde eſſe diffinitum ſic acceptum, non eſt eſſe intrinſecum. vnde creaturæ antequam crearentur quidem, eſſe denominatum ab actu diffiniendi, non autem eſſe verum & reale, nec in potentia, nec in eſſe eſſentiæ vel exiſtentiæ habuerunt. Ex quo apparet, Quod creatura non habeat eſſe reale ante creationem.
diffinitionem ſecundum actum diffiniendi exiſtentiam cõcernare, at ſecũdum rem diffinitam: ſic profecto res diffinita eſſentiam habet; vt abſque exiſtentia nequeat eſſe, quia ſunt certe eſſentialiter idem. Ad prob. dico, ſi prædicamentum eſt coordinatio rerum actualis in actu reali, & vero; tunc ſane in potentia tantum, non autem in actu reali res in prædicamento extitiſſent. at, ſi prædicamentũ coordinationem dicat rerum potentialium, per intrinſecum actum conquiſitam; tunc abſque dubio, quemadmodum ab æterno coordinatæ fuerunt; ita etiam & in prædicamento intellectæ; ob hoc tamen non ſequitur in actu, veram entitatem habuiſſe. Ad 5. creatura ante ipſius creationem, 5.
non refertur ad Deum realiter, quia non erat menſurata realiter, ſed ratione tantum: ſic etiam intellige de obiectu & proportione: non enim neceſſe eſt, quod ſit ens reale, aut proportio realis ad intelligentem intrinſecum, cum ſufficiat eſſe per ſe repræſentabile ab obiecto primario, nempe à diuina eſſentia. Ad confir. dico, Deum ab æterno ſciuiſſe res habituras eſſe reale. vnde licet nouerit quidditates illarum; non tamen nouit eas eſſe realiter ab æterno: ſcientia Dei ſcientia vnde realis.
enim Dei ideo realis dicitur, quia illius obiectum primarium eſt reale & æternum, nempe diuina eſſentia: obiectum autem ſecundarium, id eſt, creaturam, non opus eſt æternum eſſe realiter, ſed ſufficit ſubeſſe diuinæ potentiæ. Ad 6. 6.
potentia obiectiua, & actus ſibi oppoſitus, authore commentatore primo de anima, ſunt differentiæ valde oppoſitæ, atque ens diuidunt, ſicut mortuum & viuum diuidunt hominem. Quare, ſicut homo mortuus, non eſt ſimpliciter homo; ita etiam, nec homo, in potentia obiectiua. Ideo etſi creaturæ ab æterno poſſibiles extiterint; non tamen vera entia realia extitiſſe oportet; imo neceſſe eſt illas vera entia realia non fuiſſe. Itaque verum eſt nihil, quidditatiue non fieri aliquid per mutationem, ſicut de nihilo nihil fit; bene tamen per creationem. vnde creatura dicitur nihil ante ipſius creationem; non quidem quidditatiue intrinſece, ſed Creatura dicitur nihil ante ipſius creationem.
denominatiue: nam humanitas ante & poſt ſui creationem, non eſt quidditatiue non humanitas: ſic & creatura, non eſt

dicenda

Creatio & conſeruatio. dicenda quidditatiue illa negatio, quæ illius creationem præcedit; ſed denominatiue tantum, ſicut affirmatio denominatur negata, ab ipſa negatione. Ad authoritatem Auguſtini dico, illum loqui de potentia, ſeu poſſibilitate ſubiectiua, vel receptiua, cuius materia, vel ſubiectum eſt in actu exiſtens; non autem de poſſibilitate obiectiua, quam totali eſſe rei poſſibilis concomitatur negatio, ſicut in creatione apparet. *Poſſibilitas ſubiectiua, & obiectiua.* Ad aliam authoritatem dico, creaturam non eandem ante, & poſt ſui creationem exiſtiſſe, licet non ſit realiter alia à ſeipſa: nam ante creationem non erat aliquid realiter, ſed nihil, inter nihil autem & aliquid, non eſt identitas realis, nec alietas, itaque, erat idem ſecundum rationem, non tamen realiter. Authoritas ergo non eſt ad propoſitum. Ad aliam probat. reſpond non opus eſſe illud, quod obiectiuæ creaturæ conuenit, eſſe in actu reali æterno; ita, quod eſſentia creaturæ ſit æterna realiter, ſed tantum cognita, ſicut nec eius exiſtentia. Quamuis ergo ab æterno creatura fuerit obiectiue exemplata; non fuit tamen ab æterno in eſſe reali exemplata, ſicut etiam ab æterno non

7. fuit effecta atque creata. Ad 7. proportio illa non valet, quia nimirum non eſt legitime ordinata: vt autem ſit bona proportio, primum comparandum eſt ad tertium, & quartum ad ſecundum, faciendo de quarto ſubiectum, & de ſecundo prædicatum. *Proportio non entis ad poſſibile.* Quando ergo dicitur, quod ſicut ens ad non ens, ita poſſibile ad impoſſibile; conceditur quidem: ſed quando poſtea ſequitur vltra, ſicut ens ad poſſibile, ita non ens ad impoſſibile; non admittitur; ſed è conuerſo, impoſſibile ad non ens. Quam ob cauſam dicendum eſt, quod ſicut ens eſt poſſibile; ita impoſſibile eſt non ens, non tamen è conuerſo; ſtant enim ſimul non ens, & poſſibile eſſe

8. vt dixi. Ad 8. verum quidem eſt, creaturam ante ipſius creationem, nō plus entis realis habere, quam figmenta, hoc tamen inter creaturam & figmenta intereſt, quod creaturæ non repugnet eſſe, ſicuti figmentis, quæ reuera ita ſunt nihil, vt nunquam aliquid eſſe valeāt. Creaturam ergo ante ipſius creationem, non habuiſſe eſſe reale, patet. Sed poſthac perſcrutemur diſcrimen creationis & conſeruationis in capite ſequenti.

CAP. IV.

Creationis & conſeruationis diſcrimen.

Creatio duplex, Actiua. Bifariam creatio intelligi poteſt, ſimiliter & conſeruatio: creatio ſiquidem actiua, ſiue actio, & creatio paſſiua. Creatio autem actio, quoad ſuum principale ſignificatum ſpectat, eſt volitio diuina, qua voluit creaturam fore, & ex nihilo, ſiue non de aliquo produci: quoad vero ad ſuum connotatum, eſt reſpectus rationis in Deo, ad effectum creatum, ideoque noua dicitur, ob nouum plane effectum productum. Itaque creatio actiua, habitudinem rationis connotat, ad non eſſe præcedens durationem. vnde tum ſecundum principale ſignificatum, tum etiam ſecundum connotatum, creatio actiua, eſt diuina volitio, qua vult creaturam eſſe, vt dixi. Porro, *Paſſiua.* creatio paſſiua, ſiue paſſio, negationem præcedentis eſſe, vel habitudinem ad non eſſe, in ipſo creatore denotat atque concernit. proinde eſt acceptio totalis eſſe ab alio de nihilo, excludens non eſſe, quod alias ſtatim ineſſet, negansque prius eſſe, quam res creetur. Conſeruatio quoque bifariam *Conſeruatio duplex. Actiua.* intelligitur, actiua ſcilicet & paſſiua. Eſt autem conſeruatio actiua, diuina volitio efficax & æterna, qua Deus vult creaturam eſſe, & in illo conſeruari, ne labatur in nihil, connotans etiam reſpectum rationis ad creaturam ad non eſſe: *Paſſiua.* quod niſi conſeruaretur, ſibi ineſſet. Paſſiua vero conſeruatio, eſt acceptio totalis eſſe ab alio de nihilo, vel non de aliquo, excludens non eſſe poſterius, quod ſtatim alias ineſſet, & negans interruptionem conſeruati in eſſe. Ex his *Creatio & conſeruatio nō ſunt mutationes* ergo, creationem atque conſeruationem, mutationes non eſſe, lautiſſime patet. ſunt enim ex parte termini ex nihilo, vel non de aliquo: omnis autem mutatio eſt in ſubiecto, vt dixi. ſimiliter non ſunt actio, vel paſſio de genere actionis, vel paſſionis, de ipſis actiue dictis: ſunt enim idem quod diuina eſſentia. nec etiam ſunt accidentia, quia non ſunt paſſiones proprie dictæ, ad paſſionis prædicamentum ſpectantes. nam omnis talis paſſio eſt motus, vel mutatio, vel præſupponit ſubiectum paſſum, ſicut accidens ſubiectum, quod certe creationi atque conſeruationi non conuenit. Denique *Quomodo conſeruatio & creatio ſint idem.* creatio & conſeruatio actiuæ, quoad illud poſitiuum reale, quod ſignificant, æternæ ſunt, ſicut & volitio Dei eſt æterna: paſſiuæ vero nouæ dicuntur, ſicuti rei veritas docet, &

1. fides noſtra proteſtatur. Cæterum, creatio & conſeruatio, quoad illud poſitiuum reale, quod ſignificant, ſunt realiter idem: quæcunque enim ſunt idem realiter, & totaliter alicui vni illimitato, vel limitato, ſunt idem inter ſe, vt dicitur 7. *phyſ.* ſed creatio paſſio, & conſeruatio, ſunt idem realiter & totaliter creaturæ vni, & eidem; igitur ſunt idem *Creatio & conſeruatio.* 2.

inter ſe. Amplius, ſuper idem fundamentum; reſpectu eiuſdem termini, plures totaliter ſimul fundari relationes eiuſdem modi vel rationis, eſt omnino impoſſibile: ſi ergo creatio paſſio & conſeruatio ab inuicem differrent; tunc plane eſſent relationes diuerſæ, quod eſt impoſſibile: nam idem eſt illarum fundamentum totaliter, eiuſdem profe-

ſecto termini totaliter. Iterum, creatio paſſiua, eſt acceptio 3.

eſſe totalis ab alio, de non aliquo, vel de nihilo; ſed hoc idem conſeruationi conuenit: quamdiu enim creatura eſt, & conſeruatur, accipit eſſe totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: ſunt ergo ambæ idem reale poſitiuum. differunt autem ratione penes habitudines rationis, quas connotant; nam creatio habitudinem connotat rationis ad non eſſe præcedens, quod immediate excludit; conſeruatio vero ad non eſſe poſterius, quod ſtatim adeſſet, ſi conſeruatio receſſeret. Creatio igitur paſſio, & conſeruatio ſunt idem *Quomodo creatio & conſeruatio ſint idem creaturæ.* inter ſe. creaturæ quoque idem eſſe, ſic probatur. Si creatio 1.

non eſt idem realiter cum creatura, aut eſt Deus quod eſt falſum, aut creatura. ſed omnis creatura aliqua productione ſeu creatione producitur: igitur creatio creatione fieret, quod eſt falſum. Creatio ergo & conſeruatio non differunt realiter à creatura. Deinde, ſi creatio eſt aliquid aliud 2.

à creatura, aut illud certe eſt abſolutum, aut reſpectiuum. non quidem abſolutum, aliàs quidem ſine creatione poſſet creari, præſertim, ſi eſſentialiter diſtingueretur: quod ſi eſſentialiter non diſtingueretur; eſſet profecto motus abſolutus, præſupponeretque creaturam, quod eſt falſum. neque reſpectiuum: non enim eſt creatura poſterior: nam creatio paſſio, eſt via, vel quaſi via ad ipſam; ideo creatura non ſequitur, nec etiam ipſam, tanquam ens aliquod realiter differens præcedit: igitur creatio paſſio, & conſeruatio, *Creatio & conſeruatio diſtinguuntur penes modum ſignificandi.* ſunt idem penitus cum creatura exiſtente. vnde non diſtinguuntur in aliquo ab ipſa, penes aliquod poſitiuum reale, niſi penes rationem modumque ſignificandi: creatio namque quaſi via ſignificatur, & medium inter Deum & creaturam, & veluti mutatio media inter agens, & terminum, licet realiter non ſit via, neque medium, ſed hoc ipſum quod creatura ſignificatur etiam in fieri & nomine verbali, creatura vero in eſſe permanenti. Eodem quoque modo conſeruatio à creatura conſeruata differt ſecundum rationem ſcilicet, veluti via, & in fieri. Conſtat ergo hæc à creatura realiter non diſtingui. Itaque creatio & conſeruatio, in *Creatio & conſeruatio diſtinguuntur ex natura rei.* creaturis diſtinguuntur ex natura rei in primo namque inſtanti creatur, deinde conſeruatur & non creatur, non autem diſtinguuntur formaliter. eiuſdem enim fundamenti, ad eundem terminum, eiuſdem rationis relatio conſurgit. ſed relatio & conſeruatio ſunt eiuſdem termini & fundamenti: ergo eiuſdem relationis neq; diſtinguuntur realiter: creatio ſiquidem à creatura realiter non diſtinguitur, nec etiam conſeruatio. Quomodo ergo creatio & conſeruatio ſint inter ſe idem, & cum creatura ſimiliter, dixi. Sed non deſunt argumenta contra prædicta, vt patebit in capite ſequenti.

CAP. V.

Creationem & conſeruationem realiter diſtingui ab inuicem, & à creatura, argumentis oſtenditur.

Illa non idem ſunt realiter, quorum vnum manet, altero non manente, authore philoſopho 7. 1.

Topicorum. ſed manente creaturæ conſeruatione, non manet creatio: quamdiu enim creatura manet, tamdiu conſeruatio illius perſeuerat, non autem creatio, ſemel certe creata eſt, perpetuo vero conſeruatur: igitur, quia vna ſine altera conſiſtit, ab inuicem realiter diſtinguuntur. Reuera, idem non præſupponit ſeipſum, ſicut etiam non eſt prius & poſterius ſeipſo: ſed conſeruatio præſupponit creationem, vt patet ergo non ſunt idem: illa enim, quorum vnum menſuratur inſtanti, & aliud tempore, non ſunt idem. profecto non eſt maior in menſuratis, quam in menſuris vnitas. ſed creatio menſuratur inſtanti, conſeruatio autē tēpore: nā quod per totū tempus conſeruatur, in inſtanti creatur: igitur creatio & conſeruatio idē rea-

liter eſſe non poſſunt. Amplius, ſi creatio & cōſeruatio rei eſ- 2.

ſent idē realiter, cuius certe eſſet conſeruare; eiuſdem plane & creare: ſed vna creatura poteſt aliam conſeruare: ergo illam creare poteſt, quod eſt falſum. Præterea, quorum opera

Creatio & conſeruatio. ſunt diſtincta, illa realiter ſeparantur: ſed opus creationis diſtinguitur ab opere conſeruationis, nam de illo dicitur: *Et requieuit Deus die ſeptimo ab omni opere quod patrarat:* de hoc autem, *pater meus vſque modo operatur, Ioan. 5.* quemadmodum docet Auguſtinus 4. *ſuper Geneſ.* igitur hæc ad inuicem realiter diſtinguuntur.

3\. Iterum, Deus poteſt aliquid creare, & non conſeruare; nam poteſt creare aliquid, quod in inſtanti euaneſcet: igitur creatio realiter diſtinguitur à conſeruatione: vna enim ſine altera eſſe poteſt. antecedens autem ſic probatur & confirmatur. ſicut toti tempori correſpondet motus; ita inſtanti temporis mutatum eſſe: ſed mutatum eſſe per inſtans ſolummodo durat: ergo quod prius. Sane, ſicut Deus contingenter creat; ita etiam & conſeruat: producta ergo poteſt non conſeruare, atque ita per inſtans durarent. nam ſi neceſſario conſeruat: per totum ergo tempus conſeruabit; eiuſdem enim rationis eſt pars temporis, cum toto tempore.

Quod diſtinguantur à creatura. Quod autem diſtinguantur realiter à creatura, ſic quoque oſtendi poteſt: via & terminus, non ſunt idem realiter. ſed creatio paſſio, & creatura, ſe habent vt via, & vt terminus; ſicut enim generatio eſt via in naturam, vt dicitur 2. *phyſ.* ſic etiam creatio eſt via in creaturam: igitur à creatura diſtinguitur.

4\. Profecto, illa non ſunt idem realiter, quorum vnum manet, altero non manente: ſed creatura manet, poſtquam creata eſt; creatio vero paſſio non manet, alioqui creatura ſemper crearetur, quod eſt abſurdum & falſum: igitur creatio diſtinguitur à creatura realiter.

5\. Item, mutatio eadem non eſt cum ſuo termino, quemadmodum patet de generatione & corruptione, alioqui mutationis eſſet mutatio: ſed creatio paſſio, eſt mutatio, quia ſcilicet eſt tranſitus à non eſſe. ergo. Denique, ſicut in omni genere datur aliquod primum; ita etiam & in mutationibus: prima autem mutatio, eſt creatio, alia enim eſſe non poteſt. igitur quod prius. Reuera, non eſt tranſitus de contradictorio in contradictorium, ſine mutatione: ſed in creatione eſt huiuſmodi tranſitus, qui eſt tranſitus de non eſſe ad eſſe: creatio ergo eſt mutatio nam teſte Auguſtino 12. *de ciuit. Dei.* omnia creata ſunt mutabilia, ex eo, quod ex nihilo facta ſunt. Creabile ergo eſt mutabile, & creabilitas eſt mutabilitas, & creatio eſt mutatio.

6\. Denique, quod eſt accidens creaturæ, non eſt idem realiter cum ipſa: ſed creatio paſſio, eſt accidens creaturæ, ad cauſam ſcilicet creantem; relatio enim creaturæ accidens eſt, quæ eſt in puncto relationis, quod eſt accidens. hoc ipſum confirmat Auguſtinus.

Lib. 5. Trin. 4. *In rebus,* inquit, *creatis, & mutabilibus, quod non ſecundum ſubſtantiam dicitur, reſtat, vt ſecundum accidens dicatur.* ſed creatio paſſio, non dicitur ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundum relationem; igitur eſt accidens creaturæ. Et *cap. vltimo eiuſdem libri, quod creatura,* inquit, *de nouo refertur ad Deum; non eſt hoc per aliquod, quod accidat Deo, ſed per aliquod, quod accidit creaturæ.* Itaque creatio paſſiue, quoad illud reale poſitiuum, quod importat, realiter diſtinguitur ab ipſa creatura.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1\. AD primum, quamuis tam diu creatura, & creetur, & conſeruetur, quamdiu ſit; dicitur tamen de nouo creari, propter habitudinem rationis ad non eſſe immediate præcedens, & propter non eſſe immediate præcedentis: conſeruari autem, ob habitudinem, & negationem ſupradictas, quæ profecto nullam differentiam ponunt in poſitiuo reali. Ad 1. confirm. dico, creationem non præſupponi à conſeruatione; ſed ſecundum rationem tantum, modumque intelligendi. Ad 2. creatio, & conſeruatio ſunt indiuiſibiles in re pro quocunque ſigno naturæ, vel durationis: proinde, vtraque menſuratur inſtanti.

2\. *Conſeruatio proprie ſoli Deo competit.* Ad 2. quicquid Deus creat, immediate conſeruat ſine aliqua creatura: vnde creatura per ſe, & proprie nihil conſeruat, ſicut in propoſito loquimur de conſeruatione: nam, quemadmodum creatura non eſt neceſſaria, ad creationem, ſic etiam nec ad huiuſmodi conſeruationem. ſicut enim creatio immediate eſt à Deo; ita etiam & conſeruatio.

Creatio à Deo perpetuo dependet. Ad confirm. dico, quod quamuis Deus non ceſſet, quoad ſuum reale poſitiuum, ab opere creationis, & conſeruationis; ceſſare tamen dicitur à creatione, quia nimirum non amplius creat nouas ſpecies, quandoquidem à principio ſimul omnes creauerit. verum tamen ſecundum rei veritatem, condita quamdiu ſunt, nō ſolum conſeruet, ſed etiam creat, perpetuo ſcilicet eſſe illis largiendo.

3\. *Sed per inſtans poteſt durare creatura.* Ad 3. aut Deus in inſtanti crearet aliquid, & annihilaret, quod eſt impoſſibile; quia ſcilicet in inſtantaneis, ſimul eſt fieri, & factum eſſe & annihilari, & annihilatum eſſe, atque ita in eodem idem eſſet & non eſſet aut in vno crearet, & in alio annihilaret: ſed hoc quoque eſt impoſſibile: nam inſtans non ſequitur immediate inſtans, ſed eſt tempus medium. aut crearet in tempore, & annihilaret in tempore: ſed tunc, ſi creatura eſſet producta in tempore, eſſet vtique in tempore, & non in inſtanti. aut crearet in tempore, & annihilaret in inſtanti: ſed hoc etiam reputetur abſurdum, ne dicam impoſſibile; haberet enim creatura eſſe in tempore, & non in inſtanti: nam quod eſt in inſtanti, non eſt in toto tempore ſequenti, niſi per inſtans tantum. *Creatio & conſeruatio.*

Obiectiones. 1. 2. Sed *dices,* eadem eſt menſura generationis, & corruptionis: ergo eadem eſt menſura creationis, & annihilationis. ſed creatio eſt in inſtanti: ergo & annihilatio. Præterea, eodem modo videtur poſſe fieri creationem eſſe in tempore præcedenti, & annihilationem in tempore ſequenti.

Solutiones. 1. *Dico,* illa poſſe intelligi, ſeu ſumi, vel quantum ad dependentias, quas dicunt, vel pro ſimultate, quam habet creatio ad primum inſtans ſcilicet. primo quidem modo, creatio bene eſt in tempore: annihilatio præterea, ſi conſideretur, vt habens coexiſtentiam, ad primum inſtans, eſt in inſtanti: ſi vero, ſimpliciter, eſt in tempore, quod ſi admittetur primum argumentum.

2\. Ad hæc ſic reſpondeo, in illo ſcilicet inſtanti, & creari, & conſeruari, vtpote quia præſeruetur, & à non eſſe præcedenti, & à non eſſe etiam: quod tunc ineſſet, ſi pro illo inſtanti in eſſe non conſeruaretur.

Vulgarium ignorantia. Vulgares vero dicunt, non conſeruari, quia minima eſt conſeruatio. vnde, creatura dicitur eſſe in continuo fieri, quatenus accipit eſſe à creatore, atque ſemper; non autem in continuo fieri, ſicut motus, vel tempus; non enim hoc modo eſt in continuo fieri, & corrumpi; ſucceſſiua ſiquidem ſic dicenda non eſt.

4\. Ad 4. neg. ſimilitudo, tum quia creatio paſſio non eſt via creaturarum, rei veritate, ſed imaginatione ſola: tum quia generatio eſt mutatio.

Quomodo creatura ſemper creatur. Ad confir. dico, quod manente creatura ſemper manet illud poſitiuum reale, quod eſt creatio paſſio. Quando ergo dicis, creatura ſemper crearetur, verum quidem eſt, quantum ad illud poſitiuum reale, quod eſt creatio: quamdiu enim manet, ſemper accipit creatura eſſe totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: & hoc quidem vocatur reale creationis poſitiuum, de nouo tamen creari dicitur, ob rationis habitudinem ad non eſſe immediate præcedens: vel ob negationem prioris eſſe, quod creatio paſſio denotat: hoc autem modo creatura non ſemper creatur.

5\. *Mutatio multiplex.* Ad 5. mutationem, realiter, atque eſſentialiter à termino differre, verum eſt: creatio tamen non eſt mutatio, ſed ſimplex productio: ſimiliter conſeruatio, non eſt mutatio. Ad primam confir. dico, illam non eſſe creationem, ſed generationem, quæ eſt mutatio ad ſubſtantiam, & prior motu, vel mutatione, quæ eſt ad accidens: ſicut & ſubſtantia, prior eſt accidente, vt habetur 7. met. Ad 2. & tertiam confir. dico, illas veras eſſe, pro mutatione generali, hoc eſt, pro noua acquiſitione. mutatio ſiquidem ſic generaliter dicta, eſt noua acquiſitio cuiuſcunque eſſe, ſubſtantialis ſcilicet, vel accidentalis, ſiue ibi inueniatur aliquod potentiale, formæ receptiuum, ſicut in compoſitis, ſiue non, ſicut in ſimplicibus. hoc ſane modo, cuiuſcunque rei creatæ productio, mutatio vocetur acquiſitiua, & cuiuſcunque eſſe deperditio, mutatio deperditiua. Interdum autem mutatio eſt noua actuatio alicuius potentialis, ſiue illud potentiale duratione, ſiue natura, præceſſerit. hoc autem modo, in omni rei compoſitæ productione, mutatio habetur. Poſtremo, mutatio accipitur proprie pro mutatione vnius formæ in aliam eiuſdem ſubiecti.

Quomodo mutatio ſit in creatione. Itaque, in omni creatione, eſt mutatio primo modo dicta; eſt enim ibi noua alicuius eſſe acquiſitio. in creatione autem compoſitorum, inuenitur creatio ſecundi modi, non autem in creatione ſimplicium; in compoſitis namque eſt aliquod potentiale, quod eſt prius natura, actu, ſiue forma. Qua de cauſa, cum aliquod compoſitum creatur illius potentialis, noua fit actuatio. in ſimplicibus autem, quia carent partium diuerſitate, quarum vna ſicut actus habeatur, alia vero ſicut potentia, non inuenitur alicuius potentialis noua actuatio. Porro, mutatio tertii modi, in nulla creatione inueniri poteſt. creatio enim, aliquod non præſupponit ſubiectū, quod de formæ mutatione in formā ſit migraturum. Quomodo ergo creatio ſit mutatio, dixi.

6\. Ad 6. creatio paſſio, ſi eſſet relatio realis creaturæ ad Deū; non ob id tamen accidens creaturæ diceretur. nec eſſentialiter à creatura diſtincta eſſet; non n. eſſet reſpectus de quarto genere, ſed in eodem prorſus genere cū creatura. Ad Auguſtini authoritates dico quod ipſe vocet accidens creaturæ, quicquid non ſpectat ad quidditatiuū creaturæ conceptū. creatio præterea, & conſeruatio cum ſint priores, vel ſaltem non poſteriores creaturæ, non dicuntur ſecundum relationem realem; licet enim aliquis reſpectus realis ad Deum, creaturam

comita-

Si creatura fuit ab æterno.
comitetur, vel conſequatur; talis tamen reſpectus, creatio,
ſeu conſeruatio dici non poteſt. Creationem ergo, atque
conſeruationem à creatura realiter non diſtingui, neque et-
iam à ſe inuicem, ſans patet.

CAP. VII.

Creaturam fuiſſe ab æterno, fuit poſſibile.

QVanquam de hac materia in primo Pymandri diſ-
putaui, vbi de mundi æternitate, ſeu creatione lo-
cutus ſum; quia tamen locus huiuſmodi exigit, vt
hæc in medium quæſtio adducatur; non pigebit,
quæ dicta ſunt, repetere, tum propter loci congruitatem,
Philoſophorum rationes de æternitate creaturarum.
tum etiam propter materiæ dignitatem. Ariſtotelis, Com-
mentatoris, Auicennæ, Algazelis, ſententia fuit, mundum,
quoad ſuas partes principales, nempe intellectiuas, cœlum,
materiam primam, ac vniuerſi ſpecies, æternum eſſe: quo-
rum rationes in primo libro excuſſæ ſunt, atque correptæ;
idcirco pauca ſubdenda ſunt, lectorem ſtudioſum remit-
tendo ad priorem librum, in quo ex profeſſo de hac re lo-
qui placuit, quemadmodum à principio illius libri, licet con-
Creatura potuit eſſe æterna.
ſpicere. Creatio vt dixi, interdum eſt productio alicuius non
de aliquo, interdum vero, alicuius de nihilo, id eſt, poſt-
quem fuit nihil. primo quidem modo, vt dixi ante, philoſo-
phis placuit, creationem admittere: ſic enim creatio, nullam
in creatis nouitatem oſtendit: huic enim productioni ſuffi-
cere putarunt, ſi aliquid ab alio totaliter produceretur non de
aliquo, nec de alio, nec de ſeipſo. ſecundo autem modo,
creatio, nouitatem includit, atque ita ſecundum fidem,
Rationes.
creationem tenemus. Porro, ſecundum primum modum
1. creaturam, ſiue mundum, ab æterno potuiſſe habere eſſe, ſic
probo. Agens omnipotens, cuius velle, eſt infinitum, prout
ipſi libuerit effectum ſuum producere, atque efficere poteſt,
alioqui, omnipotens non diceretur: ſed Deus eſt huiuſmo-
di agens: igitur potuiſſet, ſi voluiſſet, ab æterno creaturam
produxiſſe, præſertim, cum primus modus producendi non
implicet contradictionem ex parte creaturæ. Secus autem
eſt, ſi res intelligatur ſecundum poſteriorem modum, in
quo aperta eſt contradictio: fuiſſe enim aliquando nihil,
2. & eſſe æternum, eſt prorſus impoſſibile. Amplius, ſi Deus ex
neceſſitate naturæ mundum produxiſſet; ab æterno vtique
illum produxiſſet: igitur, producendo libere; idipſum præ-
ſtare potuiſſet. eiuſdē plane potentiæ eſt voluntas, & natura
diuina. Reuera, effectus potētiæ paſſiuæ, diuinæ productrici
poteſt eſſe voluntati coæuua; ſicut patet in toto compoſito
ex materia, & forma, quod materiæ poteſt eſſe coæuum.
poteſt ſiquidem Deus materiam cum forma producere, ſi-
mul duratione; atque per conſequens, compoſitum totum
omnino; nec materiam prius fuiſſe informem, neceſſe eſt.
Quoniam ergo diuinæ voluntatis effectus creatura eſt: igi-
tur illa potuit diuinæ voluntati eſſe coæua, atque coæterna.
3. Adhæc, ſi Deus, quoad ſe attinet, mundum ab æterno pro-
ducere non potuit, in cauſa fortaſſis fuiſſet illius electio, re-
ſpectu futuri, quæ præſupponeret oppoſitum eius, quod eli-
gitur in volito. ſed hoc impedimento eſſe nō poterat diuinæ
voluntati, niſi humanæ tantum, quæ ſequitur diſcurſum,
& conſilij deliberationem per tempus conquiſitam: ergo.
4. Præterea, ex parte creaturæ nullum eſſe potuit impedimen-
tum, quo minus potuerit eſſe ab æterno; illud enim eſſe æ-
ternum, vel produci ab æterno, modo ſit creabile, non im-
plicet contradictionem, cuius non eſſe, neceſſario ordine,
non præcedit ſuum eſſe. ſed non eſſe creaturæ, neceſſario
ordine non præcedit, nec præceſſit ordine naturæ eſſe eiuſ-
dem, voco autem ordinem naturæ in propoſito eum plane,
qui eſt in re, extra intellectum: ergo potuit eſſe ab æterno:
non enim oportet, quod creatura naturaliter ſit prius non
ens, in effectu, & in re, quam ens; ſed accidentaliter à pri-
mo agente, quodlibet iſtorum, creaturæ communicari at-
Quod creatura potuerit eſſe æterna.
que largiri poteſt. Sane, in nullo ordine eſſentiali, & per ſe
neceſſario, primum poteſt eſſe ſecundum, vel prius poteſt
eſſe poſterius, nec è conuerſo. hoc in omnibus latiſſime pa-
tet. ſed nō eſſe creaturę poteſt eſſe prius, & poſterius ipſo eſſe;
1. nam creatura poſt non eſſe, poteſt creari, & eſſe, & poſt-
quam creata eſt, poteſt annihilari, & non eſſe, vnde eſt idem
non eſſe quod prius, negat enim idem eſſe: inter ergo eſſe,
& non eſſe creaturæ, non habetur aliquis ordo neceſſarius
eſſentialis; ideo indifferens eſt ad eſſe, & non eſſe. Reuera,
2. inter duo oppoſita, non eſt ordo neceſſarius, atque eſſentia-
Non eſſe, non præceſſit eſſe creaturæ.
lis, quæ indifferenter à primo agente eidem rei communi-
cari poſſunt, ad quæ illius rei quidditas indifferenter ſe ha-
bet, vtpote non exiſtens de conceptu ipſius quidditatiuo
aliquod illorum, nec per conſequens aliquod ex illis creatu-
ram ſibi approprians, atque determinans. ſed eſſe in actu,
& nō eſſe in actu, reſpectu creaturæ, & quidditatis eiuſdem,
indifferenter ſe habent: igitur, non ens, neceſſario ordine,
non præceſſit ens, ſiue eſſe creaturæ. Amplius, ſi creatura ne-
3. ceſſario prius fuit non ens, quam ens, idque ordine naturæ;
in cauſa vtique fuit, quod condita ſit ex nihilo. ſed crea-
turam produci ex nihilo, non fuit neceſſe, ſat enim eſt, non
fuiſſe de aliquo: igitur, non opus fuit prius fuiſſe non ens,
alioqui non eſſe per ſe, creaturæ competeret, quod eſt fal-
ſum: nam indifferens eſt ad vtrumque præſentia, atque ab-
4. ſentia primi agentis. Iterum, creatura non ſit de ſubiecto,
alioqui genita potius, quam creata diceretur. neque de op-
poſito, oppoſitum ſiquidem non ſit de oppoſito, niſi per ac-
cidens, ratione ſubiecti, cui oppoſitum conuenit, quod pro-
poſito non conuenit: igitur, quod prius. ſiquidem, quod cor-
rumpit, & deſtruit alicuius naturam, non eſt prius natura
ordine eſſentiali, quam aliud. ſed non eſſe creaturæ naturam
deſtruit penitus atque perdit: non eſſe ergo creaturæ, non
Quid ſit creatura.
præcedit illius eſſe ordine neceſſario, atque eſſentiali. Igi-
tur, potuit creatura eſſe ab æterno. *Dices*, Auguſtinum ad
5. Felicianum ſcribentem, ſic creaturam diffiniuiſſe: *Creatura
eſt facta ſubſtantia Dei voluntate, ex eo, quod non eſt, vel aliquando
fuit*, creatura ergo prius eſt non ens. *Dico*, deſcriptionem
huiuſmodi non eſſe vniuerſalem, ſecundum ea, quæ crea-
turæ conuenire poſſunt; ſed particularem ſcilicet, quatenus
conuenit creaturæ iam conditæ. Præterea, quod indifferen-
ter ſe habet ad eſſe, & non eſſe, creari ab æterno non eſt impoſ-
ſibile ſed creatura (quantum ad ſe ſpectat) non determinat
ſibi eſſe, & non eſſe, indifferenter ſe habens ad illa: potuit
ergo ab æterno creari. Sane, quod effectus non ſit ſuæ cauſæ
coæuus, in cauſa eſt; aut quia illius productio ſit mutatiua;
aut quia effectus ſit ſucceſſiuus. ſed creatio non eſt mutatiua
productio, neque creatura eſt effectus ſucceſſiuus: igitur,
nullum videtur inconueniens, ſi ſit coæterna, & coæua ſuo
6. producenti. Denique, tempus poteſt eſſe æternum: ergo,
Quod tempus potuit eſſe æternum.
& creatura. Tenet conſeq. nam eiuſdem rationis ſunt totum,
& partes. ſed tempus inter res creatas numeratur: igitur, ſi
tempus poteſt eſſe æternum, creatura quoque potuit eſſe ab
æterno. Anteced. ſic probo, cuilibet inſtanti temporis, &
1. indiuiſibili, non repugnat eſſe initium futuri, & finem præ-
2. teriti quodlibet enim inſtans temporis, eſt eiuſdem ratio-
nis cum alio, ſed patet ſatis, hoc, alicui inſtanti non repugna-
re, eſſe nimirum initium futuri & finem præteriti; nulli er-
go inſtanti repugnat. Sed hoc conceſſo, tempus poteſt eſſe
æternum; nam quodlibet inſtans erit copulatiuum, vel
continuatiuum, nullum autem initiatiuum. igitur tempus
3. potuit eſſe æternum, Præterea, ſi alicui parti non repugnat,
habere partem temporis; ita etiam nulli parti temporis: e-
iuſdem enim ſunt rationis. ſed tunc ante quamlibet partem
potuit alia præceſſiſſe, & ſic in infinitum: igitur tempus po-
teſt eſſe ab æterno. Item, ſicut tempus poteſt perpetuari à
parte poſt; ita etiam à parte ante: nam ſicut poſt quamlibet
partem, poteſt eſſe alia pars; ita etiam ante quamlibet par-
tem, potuit & alia præcedere: nullum enim videtur eſſe in-
conueniens, cum omnes temporis partes eiuſdem rationis
Candor lucis eſſet æternus ſi lux eſſet æterna. c. Trin. c.
habeantur. De animalium autem generatione ſimile ha-
beri poteſt iudicium. Huic vero ſententiæ fauere videtur
Auguſtinus, *Candor*, inquit, *qui gignitur ab igne, atque diffundi-
tur, eſt illi coæuus, & eſſet coæternus, ſi ignis eſſet æternus.* hoc idem
dicit de imagine virgulæ in aqua. *& 10. de ciu. Dei cap 30. Si pes,*
inquit, *eſſet ab æterno in puluere, ſemper ei ſubeſſet veſtigiū*; quod tñ
à calcante factum eſſe, nulli dubium eſſe poteſt. *& 11. de ciui-
tat. cap. 4.* dicit, philoſophos modo quodam vix intelligibi-
li, & perſequens modo poſſibili, contradictionem non im-
plicante, mundum poſuiſſe æternum. Itaque, ex his, aliiſque
rationibus, atque authoritatibus, nonnullis viſum eſt, mun-
dum ab æterno potuiſſe fieri, ſiue creari. Rationes vero his
oppoſitas videre poteris in primo libro, fol. 51. & ſequen-
tibus.

CAP. VIII.

Creaturarum productio præſupponit perſonarum Trinitatem.

Creatio præſupponit perſonarū diſtinctionem.
QVoniam omne agens, agit ſibi ſimile, actionis au-
tem principium, ex ipſius effectu conſideretur; in-
de eſt, quod creare Deo conuenit: ſecundum
ſuum eſſe, quod eſt eius eſſentia, quæ eſt tribus per-
ſonis communis: nam creare proprie ſignificat cauſare,
ſiue producere eſſe rerum, quod certe commune eſt to-
ti trinitati. Verum, quia diuinæ perſonæ, reſpectu crea-

Creaturarum productio præſupponit perſonarum trinitatem.

tionis rerum, ſecundum rationem ſuæ proceſſionis, vim ha-
bent cauſandi; Deus enim per ſuum intellectum, & volun-
tatem, rerum cauſa dicitur, ſicut artifex, rerum artificiata-
rum; artifex autem, per verbum in intellectu conceptum,
& per amorem ſuæ voluntatis, ad aliquid relatum opera-
tur, hac de cauſa, creaturarum productio præſupponit o-
mnino diuinarum diſtinctionem perſonarum. Pater ſiqui-
dem verbo ſuo cœlos firmauit, ſiue creauit, & ſpiritu oris e-
ius ornauit cœlos, omnemque illorum virtutem ſtabiliuit.

Productio perſonarum non ſunt rationes producendi creaturam.

Vtrum autem perſonæ productæ ſint rationes producen-
di creaturam, quibuſdam minime probetur: aiunt enim
creaturarum productionem, neceſſario præſupponere pro-
ductionem perſonarum in eſſe producto. Reuera, productio
contingentium, neceſſariorum productionem præſuppo-
1. nit. nam ſi idem eſt ambarum productionum principium,
& neceſſaria productio, non cogitur præſupponere contin-
gentem, ſed potius contingens, neceſſariam: igitur, produ-
ctio creaturæ, quæ à primo agente contingenter proficiſci-
tur, neceſſariam eiuſdem præſupponit productionem a-
gentis, quam nos vocamus, diuinarum perſonarum produ-
2. ctionem. Amplius, alicuius potentiæ prior eſt circa prima-
rium, quam ſecundarium obiectum productio: igitur, diui-
narum productio perſonarum, cum ſit circa primum obie-
ctum, hoc eſt, diuinam eſſentiam, prior eſt, quam productio
creaturæ, quæ eſt diuini intellectus, atque voluntatis, ſecun-
darium obiectum; prior nemque eſt naturæ diuinæ habitu-
do ad propria ſuppoſita, habitudine, quæ ad alia extrinſeca
refertur: etenim, naturæ habitudo ad ſuppoſita, ad eſſe ſpe-
ctat; eſſe vero prius eſt quam operari, & actus ſecundus. ha-
bitudo præterea huiuſmodi, eſt neceſſaria, intima, proxi-
ma, atque eſſentialis: extrinſeca vero contingens, & remo-
ta. ſed diuinarum perſonarum productio eſt talis; creatu-
3. rarum vero eſt contingens: ergo quod prius. Iterum, crea-
tio, patris præſupponit ſuppoſitum, quod quidem relationa,
quæ eſt ſimul natura cum paſſiua verbi productione, in eſſe
conſtituitur; idem enim eſt actiua generatio, & paterni-
tas, & paſſiua, & filiatio: productio ergo creaturarum, verbi
diuini productionem præſupponit, ſicut effectus poſterior,
priorem præſupponit ab eodem principio, non quidem fie-
ri ſuam cauſam. ſic calefacere præſupponit illuminare. vn-
de quamuis vtrumque ab eadem cauſa emanet; neutrum
tamen eſt cauſa alterius. Itaque, productio perſonarum, re-
ſpectu creationis creaturarum, cauſalis dici non poteſt, niſi
fortaſſis eo modo, quo effectus, vel quaſi effectus prior, re-

Pater prius origine creat.

ſpectu poſterioris cauſæ habet rationem. Pater ergo, prius
origine creat, quia eſt à ſe: filius vero, ſecundo, quia eſt à pa-
tre: at, Spiritus ſanctus tertio, quia eſt ab vtroque, ſimul ta-
men natura, atque eadem creatione. huiuſmodi autem or-
do, ex parte creaturæ non ſumitur; ſed ex parte potius ſup-
poſitorum creantium, ex quibus ſecundum eſt à primo, ter-
tium vero ab vtroque: igitur, perſonæ productæ non ſunt
rationes, quibus pater aliquid producat extrinſecum. nam
ſi per impoſſibile non eſſent in diuinis productæ; adhuc
creaturarum productio non eſſet neganda; Omnis quippe
ratio operandi, conuenit operanti vt quo: ſed ſuppoſitum,
vt quod alicui conuenire non poteſt, eſt enim incommuni-

4. Vt quo & quod.

cabile, & vt quo, & vt quod, quemadmodum in primo li-
bro demonſtraui. Suppoſita ergo diuina producta, non ſunt
cauſa, ſiue ratio, aut principium operandi, ſeu producendi.
ſiquidem omnis ratio operandi, dat aliquod eſſe ipſi ope-
ranti: ſicut calor, dat eſſe calidum, ſe calefacienti. ſed ver-
bum in diuinis, aut Spiritus ſanctus, non præſtant patri vir-
tutem eſſendi; nam pater non eſt ſapiens, ſapientia genita,
5. vt dixi: ergo quod prius. Iterum, omnis notitia, quæ eſt in
filio, à patre illi communicatur, cui filius addit reſpectum
originis, filiationis ad patrem, qui certe non eſt aliqua noti-
tia formaliter: ſed pater, ſecundum reſpectum originis,
præhabet, quicquid filio communicat, & Spiritui ſancto,
nempe perfectam notitiam, perfectumque amorem: non
poſſunt ergo perſonæ diuinæ productæ patri eſſe cauſa pro-
ducendi; id quippe, patri non poteſt eſſe principium produ-
ctiuum, quod pater habet, vt productum. ſed Pater habet
Filium, & Spiritum, vt perſonas à ſe productas: non ſunt
ergo patri principium producendi. Quare, ſi per impoſſi-
bile, in diuinis vnum tantum eſſet ſuppoſitum; neganda
non eſſet productio creaturarum: verum tamen eſt, vt dixi,
creaturam, quantum ad ſuum eſſe poſſibile, neceſſario præ-
ſupponere diuinarum productionem perſonarum: vna-
quæque enim potentia operatiua, vel productiua, prius ha-
bet actum operandi, circa obiectum primarium, quam ſe-
6. cundarium: igitur, intellectus diuinus, prius operationem
habet intelligendi ſuam diuinam eſſentiam, primarium i-
pſius obiectum, actumque verbi producendi, quam circa
obiectum ſecundarium creabile. ſed in illo priori, natura di-
uina filio communicatur à patre, & Spiritui ſancto ab vtro-
que: ſecundum ergo eſſe intellectum, & poſſibile, creaturæ
productionem, diuinarum præcedit productio perſona-
rum. Ad hæc, quod eſt ens ſimpliciter neceſſarium, atque
independens, natura prius eſt ente diminuto, ſiue ente ſe-
cundum quid. ſed quodlibet diuinum ſuppoſitum eſt ens
neceſſarium ſimpliciter; creatura vero eſt ens ſecundum
quid, atque diminutum: ſecundum ergo eſſe intelligibile 7.
creaturæ productio, diuinarum præſupponit productio-
nem perſonarum; Deus ſiquidem in priori naturæ, diuinas
producit perſonas, atque pro illo priori nondum aliquod
extrinſecum intelligit. verum diuinis productis perſonis, in
ſecundo ſigno, creaturæ intelliguntur ab ipſo, habentque
primo eſſe poſſibile, atque per diuinam eſſentiam, perſonis
iam productis repræſentantur. id autem fieri non dicimus,
quia perſonæ productæ, rationes ſint cauſales, vel formales
intelligendi, vt dictum eſt; ſed potius, ob cauſas iam proxi-
me dictas. Quomodo ergo creaturæ productio, diuinarum
præſupponat productionem perſonarum, dixi: ſed reſtant
aliqua argumenta examinanda.

Creaturarum productio præſupponit perſonarum trinitatem.

In ſecundo ſigno intelliguntur creatura.

CAP. IX.

Creaturæ productio, non præſupponit diuinarum perſonarum productionem.

QVod eſt eſſentiale in diuinis, prius vtique eſt notia- 1.
li: abſolutum enim, prius eſt reſpectiuo. ſed produ-
cere creaturam, eſt aliquid eſſentiale, & communis
tribus, vtpote commune velle diuinum, perſonam
vero producere, eſt notiale, & reſpectiuum, productio er-
go creaturarum non præſupponit neceſſario productio-
nem diuinarum perſonarum. Reuera, ſicut principium ad
principium ſe habet; ita plane, operatio ad operationem. ſed
principium creaturæ productiuum, prius eſt principio per-
ſonæ productiuo; nam illud eſt eſſentiale, & perfectio ſim-
pliciter, illud vero eſt notiale, & reſpectiuum: ergo quod
prius. Amplius, ſi creaturæ productio, diuinorum productio- 2.
nem ſuppoſitorum, neceſſario præſupponeret: actio ergo,
qua creatura producta eſt non vna quidem, ſed triplex re-
putabitur. Tenet conſeq. nam actiones ſunt ſuppoſitorum.
ſed ſuppoſita tria ſunt: in creaturæ ergo creatione, non vna
erit, ſed triplex actio producendi, quod eſt falſum. Profe-
cto, ſi vna tantum in diuinis perſona inueniatur; in ea vti-
que eſſet plenitudo ſapientiæ, atque potentiæ, & ex conſe-
quenti poteſtas creandi omnia: productio ergo creaturæ
non præſupponit neceſſario diuinarum perſonarum diſtin-
ctionem. Amplius, ſi productio creaturarum, diſtinctionem 3.
diuinorum ſuppoſitorum neceſſario præſupponit: igitur,
productio creaturarum, perſonarum oſtenderet produ-
ctionem, atque ita philoſophi, qui ſecundum rationem na-
turalem, creationem rerum perſcrutati ſunt, ad diuinarum
diſtinctionem perſonarum, facile pertingere potuiſſent,
quod eſt falſum: ergo quod prius. Item contra illud, quod 4.
pater origine prius creat ſic arguo. Eo pater creat, quo dicit:
ipſe enim dixit, & facta ſunt: ſed pater dicit verbo, authore
Auguſtino 10. *de trinitat. Dei*: ergo creat verbo. Plane, illo
creat pater, per quod omnia facta ſunt: ſed per verbum o-
mnia facta ſunt; *Omnia*, inquit Ioannes, *per ipſum facta ſunt*:
ergo per verbum creat, & non ante verbum: Ad hæc, artifi- 5.
ciatum ab artifice, ſua arte, ſeu principio quo, producitur:
ſed verbum diuinum, eſt ars omnipotentis Dei, teſte Augu-
ſtino 6. *de trinitate*, quemadmodum etiam in primo libro la-
tius diſputaui. ergo quod prius. Creaturæ ergo productio-
nem, non præſupponere diuinarum diſtinctionem perſo-
narum, nec patrem prius origine creare, dixi.

CAP. X.

Soluuntur argumenta.

QVamuis eſſentialia ad intra, notialibus priora ſint;
ad extra tamen, ſicut eſt creare, neceſſario præ-
ſupponunt notialia. Quamobrem, licet, intelli-
gere, & velle, abſolute accepta, priora ſint notiali-
bus; non tamen intelligere, aut velle creaturam. Ad con- 1.
firmat. dico, principium vtriuſque productionis, idem
eſſe, ſaltem aliquid eſſentiale, atque abſolutum: illud au-
tem principium prius natura, circa obiectum prima-
rium, nempe diuinam eſſentiam, ſuam habet operatio-
nem,

Creaturarum productio præſupponit perſonarum trinitatem.

nem, ſeu productionem, quam circa ſecundarium, hoc eſt, creaturam. Ad 2. quamuis creatio ſit trium ſuppoſitorum; ſiet vltimo denominatorũ, nõ tamen ſecundum iſta numerantur ſuppoſita, ſed magis, ſecundum principium eſſentiale, quod eſt idem tribus. proinde, creatio eſt eadem in tribus: eſſentialiter enim, atq; immediatius, principium reſpicit, quam ſuppoſitũ, quia ſcilicet, ſuppoſitũ non eſt, niſi per principium. Ad confir. dicn, quod licet ſecundum rei veritatem,
2. creaturę productio, productionẽ præſupponat intrinſecam, quæ ponitur in natura diuina; nihilominus, ſi per impoſſibile vnum poneretur ſuppoſitum abſolutum; vtique eſſet omnipotens ad producendam creaturam. Ad 3. ſi creaturæ pro-
3. ductio, inſtar diſgregationis, albedinem præſupponentis, ſic diuinas præſupponeret perſonas; abſque dubio, philoſophi per naturalem rationem ad trinitatis cognitionem attigiſſent: ſed non ita, vt dixi, creaturæ productio, intrinſecam in diuinis productionem præſupponit, id autem, propter humani intellectus imbecillitatem, dicimus accidiſſe: trinitatis
4. enim myſterium, captum ſuperat humanæ mentis. Ad 4. dixi in primo, dicere, ibi non accipi pro creare, vel producere, ſed pro manifeſtare potius effectiue: perinde enim eſt, patrem, verbo dicere, ac patrem, verbo à ſe producto, creaturam manifeſtare: declarat ſiquidem effectiue, & declarando facit creaturam: ipſum autem declarare, non eſt facere, ſed concomitatur tantum. Ad confirm. dico, per verbum omnia facta eſſe: non quidem ſicut per rationem agendi ipſi patri; ſed ſicut per ſuppoſitum creans cum pa-

Quomodo per verbum Deus facit omnia.

5. tre. Ad 5. ars eſt nomen commune tribus perſonis diuinis; verbo tamen diuino proprie attribuitur, ob ſimilitudinem ſui modi procedendi per modum intellectus. Quando ergo arguitur, per ſuam artem artificem operari; verum quidem, per artem formaliter ſibi exiſtantem; quomodo etiam pater operatur, per ſapientiam, qua formaliter ſapit: verbum autẽ non eſt ſic ſapientia patris, vt dixi paulo ante; ſed eſt ars ſubſiſtens producta, & à patre ſuppoſitaliter diſtincta: tali autem arte, nullus artiſex, ſicut principio quo, agit, aut agere poteſt. Quomodo ergo productio creaturæ, diuinarum præſupponat productionem perſonarum, atque quomodo pater omnia fecerit per verbum ſuum, dixi. Laus tibi ſit ſemper ſancta Pymander, qui cum tuo verbo lucido, & ſpiritus numine, omnia condidiſti, diſponis, atque ſuſtentas, diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam.

DE ANGELORVM NVMERO.

*M*ERCVRIVS.

Fabricauit ſeptem gubernatores.

Commentum V.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

ANgelos, ſpiritusque cœleſtes, qui ſuis circulis mundum complectuntur, & regunt, tum ex philoſophorum libris, tum etiam ex diuinis literis, in rerum natura inueniri, atque à Deo conditos eſſe, qui eſt omnium rerum cauſa effectiua, in hoc quarto Commento oſtendere, atque propalare curaui. inſuper nonnullas de creatione quæſtiones, & dubia, quæ huic negotio deſeruire videbantur, adduxi, & ſoluere ſategi. reliquum ergo nobis eſt, alia ſanctorum ſecreta, atque miniſteria angelorum ſpeculari, & primum ipſorum numerum, ad quod agendum, nos hortatur ſapientiſſimus Mercurius. *Deinceps*, inquit, *ſeptem fabricauit gubernatores, qui circulis ſuis mundum ſenſibilem complectuntur.* Ex hoc autem non licet arguere ſecundum Triſmegiſti ſententiam, ſeptem tantummodo angelos eſſe, quemadmodum antea dixi; ſed planetarum numerum, virtutemque oſtendit. numeri quoque ſeptenarij, ab omnibus propemodum celebratiſſimi antiquitatem, & excellentiam manifeſtat. Hoc plane numero, vniuerſa ferme reguntur: quamobrem non temere, ſeptem numerantur gubernatores, quorum oblationibus mundus quaſi vniuerſus agitur, & diſponitur. ſiquidem, vt primum, de natura humana loquar, ſeptenarius numerus, ad homines gignendos, & conformandos pertinet: primis enim ſeptem diebus, ſemen coagolatur & idoneum redditur, ad capiendam figuram. ſeptima hora poſt egreſſum ab vtero decernit, an ſit infans victurus à

Septenarij numeri dignitas.

Septenarius in natura humana.

ſeptimo die nomen illi imponitur, tanquam ſaluti eius tunc primum confidendum ſit: *autho. philoſopho 7. de animalibus.* poſt ſeptimum menſem ſiunt dentitiones, & incipiunt dentes emergere è mandibulis. poſt annum ſeptimum, primis dentibus cadentibus, alij ſubnaſcuntur, ad ſolidum cibum apti. ſeptimo anno etiam abſoluitur plene integritas loquendi, vnde ſeptem vocales ſunt apud Græcos in vſu: Annis bis ſeptem, pueri pubeſcunt, & ſit initium generationis: Annis ter ſeptenis, ſit robuſta genitura. ſeptimo ſeptenario annorum, prudentia, & lingua cõſummatur, 7. *Polit.* & ſeptem ſepties reduplicati, faciunt ætatem, quæ proprie perfecta eſt. Cum vero decas illi ſeptenario iungitur, id eſt, decies ſeptem anni computantur, id eſt, 70. hæc eſt meta viuendi ſecundum phyſicos: & hic terminatur ſpacium vitæ humanæ perfectum, quod, quiſquis exceſſerit, vacat ſoli exercitio ſapientiæ, ab omni officio vacuus, vt dicit Macrobius. Medici quoque aiunt, arterias, numero ſeptenario includi. Item, in morbis, ſeptimus dies, maiora continet vitæ diſcrimina; ideo illi hunc maxime obſeruant, & ſeptimos dies, iudiciales appellant, quoniam, vt ait Cornelius Celſus, tunc de illis iudicatur. Et Hippocrates, ſeptimum diem efficaciſsimum exiſtimat. Et liber Galeni de diebus criticis, in quo tradit ſeptimum diem omnibus iudicialibus antecellere potentia, & nobilitate. Et ſicut ſeptimus eſt decretorius in morbis; ita per omnem vitam ſeptimus quiſque annus, eſt periculoſus, & inter hos ann. 49. quem complent anni ſepties ſeptem. & ann. 63. quem hebdomadæ 9. complent. huiuſmodi autem annus ab Ægyptijs Androclas appellatur, eo quod frangat omnem vitæ ſubſtantiam. Summus modus adoleſcendi, eſt ſeptem pedum: & quibus decretum eſt mori media, ſeptimo die moriuntur. Septem ſunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra vocantur: lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. ſeptem item alia cum venis, & meatibus, quæ ſingulis adiacent, ad cibum, & ſpiritus reciprocationem deſtinata. guttur, ſtomachus, aluus, veſica, & inteſtina principalia tria, diſcipium, meſenterion, hira. Septem ſunt quoq; gradus in corpore, qui dimenſionem altitudinis ab imo in ſuperficiem complent: medolla, os, neruus, vena, arteria, caro, cutis. in aperto item ſeptem ſunt corporis partes: caput, pectus, manus, pedeſque, & pudendum. Item, quæ diuiduntur, non niſi ſeptem compagibus iuncta ſunt, vt in manibus eſt, humerus, brachium, cubitus, vola, & digitorum nodi terni. in pedibus vero femur, genu, tibia, pes ipſe ſub quo vola eſt, & digitorum ſimiliter nodi terni. Et quia ſenſus, eorumque miniſteria in capite natura, velut in arce conſtituit; ſeptem foraminibus ſenſuum celebrantur oris officia, deinde oculorum, narium, & aurium. Quare, numerus hic totius fabricæ diſpenſator eſt, ac dominus. Facit itaque hic numerus humani corporis ſtructuram nobiliorem; facit & cæleſtia vagantium planetarum ſeptenario venuſtiora, quibus hæc ſtructura regitur & temperatur; vnde illorum ſeptem gubernatorum effigiem præſeferens, eorundem ſeruitutem proteſtatur. Cum ergo *quærit* Alexander, vndẽ fiat, quod ſeptimeſtres infantes ſint vitales, & octimeſtres moriantur, *reſpondet*: ſeptenarij perfectione id euenire, vt Pythagoræ probatur teſtimonio, & conſentiunt arithmetici. Eſſe vero ſeptenarium perfectum, & (vt ait Cicero) omnium rerum nodum, inde cenſemus, quippe geminam vim obtinet vinciendo, quia ambæ partes eius vincula prima ſortitæ ſunt, ternarius; cum vna medietate, quaternarius cum duabus. Porro, is eſt perfectus numerus, qui ex pari conſurgit atq; impari, fœmina ſcilicet, & mare. Quod ſi hæc virtus alijs minoribus numeris ineſt, ex ſeptenarij numeri partibus ineſt: totus etiam impar numerus primus, ternarius eſt: totus par, quaternarius, ex quibus duobus conſurgit ſeptenarius. Apud ſanctas ſcripturas celeberrimis laudibus hic numerus veneratur, atque non paucorũ myſteria diuinorũ obtinet. Inprimis, ſeptimo die quieuit mundi artifex ab opere, quod in mundi fabrica patrarat, illique ſeptem dies, ſeptem mundi ætatibus reſpõdent. Prima namq; humani generis ętas, primo diei comparatur, quo fecit Deus lucẽ. ſic homo cum primo naſcitur, exit ad lucem, primamq; agit ætatẽ, quæ infantia dicitur. hæc tẽditur ab Adam vſq; ad Noe generationibus decem, quaſi veſpera huius ſit diluuiũ; quia & infantia noſtra, tanquam obliuionis diluuio deletur, & incipit mane temporibus Noe. Secunda ætas, tanquam pueritia tenditur vſque ad Abraham, generationibus decem: & hæc comparatur ſecundæ diei, qua factum eſt firmamentum inter aquam, & aquam. hæc ætas diluuio non deletur, quia pueritia noſtra obliuione non tegitur. huius veſpera eſt confuſio linguarum in eis, qui turrim ædificabant, & ſit mane ab Abraham,

De humero ſeptenario. Ariſtoteles.

Macrobius. Medici.

Cornelius Celſus. Hippocrates. Galenus.

Androclas.

Nigra membra.

Septenarius numerus in ſenſibus.

Alexander.

Pythagoras Arithmetici. Cicero. Septenarius eſt omnium rerũ nodus.

Septenarius numerus apud ſacras ſcripturas celeber eſt. Septem ætates.

Prima.

Ætas ſecunda.

De numero ſeptenario. ham. Tertia ætas eſt adoleſcentia, quæ comparatur tertiæ diei qua ex aquis terra ſeparata eſt, & porrigitur vſque ad David. huius veſpera eſt in populi peccatis, quibus diuina mandata præteribant, vſque ad malitiam peſſimi regis Saul, & inde fit mane regnum Dauid. *Ætas tertia.* Quarta ætas eſt iuuentus, quæ omnium eſt ætatum firmamentum atque ornamentum; *Ætas quarta.* ideo quartæ dici comparatur, in qua facta ſunt ſydera in firmamento: hæc porrigitur vſque ad captiuitatẽ Babylonis. huius veſpera fuit in peccatis regum, quibus illa gens meruit captiuari atque ſeruire; & fit mane tranſmigratio in Babyloniam. *Ætas quinta.* Aetas quinta eſt, declinatio à iuuentute in ſenectutem, nondum ſenectus, necdum iuuentus, hanc græci vocant πρεσβύτην. Et reuera, ſic iſta ætas à regni robore inclinata eſt, & fracta eſt in populo Iudæorum, quemadmodum homo à iuuentute fit ſenior. *Ætates ad mores comparantur.* hæc comparatur quintæ diei, in qua factæ ſunt in aquis animalia & volatilia cœli, quia illi homines volare cœperunt in altas regiones, incertam ſedem habentes. ſic etiam homo, prima ætate habet lucem fidei: ſecunda firmamentum diſciplinæ, quia diſcernit inter aquas ſuperiores & inferiores: tertia fert fructum bonorum operum, arida, à perturbationibus maris liberata: quarta, in firmamento diſciplinæ, ſpirituales intelligentias velut ſydera micantia producit. veritas tanquam ſol fulget in anima, & luna, & ſtellæ, id eſt, aliæ intelligentiæ ſpirituales illuminant huius vitæ obſcuritatem; quinta vero ætate, in actionibus turbulentiſſimi ſeculi laborat, ac animalia viua, id eſt, actiones fortiſſimas parit. huius ætatis quaſi veſpera eſt multiplicatio peccatorum in populo Iudæorum: mane autem fit prædicatio euangelij, & finitur ætas quinta & incipit ætas ſexta, in qua ſenectus veteris hominis apparet. *Ætas ſexta.* hac enim ætate, illud carnale regnum vehementer attritum eſt; quando & templum deiectum eſt, & ipſa ſacrificia ceſſauerunt. in iſta autem ætate, tanquam in ſenectute veteris hominis, homo nouus naſcitur; ideo recte comparatur ſextæ diei, in qua homo creatur, & cæterorum animalium dominus declaratur. ſic ſexta ætate, producit terra animam viuam, id eſt, de ipſa ſtabilitate mentis ſuæ bonas cogitationes, maſculum & fœminam, id eſt, intellectum & actionem. huius ætatis veſpera, eſt defectus fidei, ſicut ſcriptum Lucæ 18. *Putas, veniens filius hominis inueniet fidem in terra?* *Ætas ſeptima.* Mane eſt aduentus domini in maieſtate, & cõparatur diei ſeptimo, in quo Deus requieuit ab operibus ſuis. ipſe enim requieſcere dicitur, quia poſt hæc omnia opera, requiem nobis præſtabit. Septenario ergo numero mundi ſtructura cõpoſita eſt: humani generis ætas diſtributa, & regitur: hebdomada tãto dierum circulo clauditur, ſingulos dies ſingulis rectoribus diſtributos, atque dicatos gerens. De hoc quoque numero extãt & alia ampliſſima ſcripturarum teſtimonia. *Septem peccata Cain.* In Geneſi, Cain ſeptem ſcelera commiſit, *cap 4.* Primo, quia in ſacrificio domini non recte diuiſit. Secundo, quia fratri recte diuidenti inuidit. Tertio, quia correptus à domino, non audiuit. Quarto, quia fratrem dolo circumuenit. Quinto, quia occidit. Sexto, quia Deo quærenti procaciter reſpondit. Septimo, quia conuictus deſperauit, Item: Qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur. *Qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur.* Aquila ſeptempliciter. Symmachus hebdomada, id eſt ſeptenarium numerum, ſeptuaginta ſeptem ſcelera exoluet. Septenarium itaque numerum, alij ad genere pœnarum, occiſori ipſius Cain inferẽda referunt; alij ad generationem ſeptimam, qua natus eſt Lamech occiſor Cain, vſque ad ſeptem generationes: ſepties ergo ille vindicabitur, qui occiderit Cain, id eſt, ſeptima ætate de eo ſumetur ſupplicium: vel ſeptuplũ, id eſt, æternaliter: ſeptenarius enim numerus vniuerſitatem ſignificat. Vnde illud Salomonis: *Septies in die cadit iuſtus.* *Septem ſignificat vniuerſitatem.* Et Dauid. *Septies in die laudem dixi tibi.* Et ſeptem vitia eiecta ſunt ex Magdalena. Vnde illud Homericum. Ter beati Græci, & quater, qui tunc prodiere. *Homerus.* Vnde Maro: *O terque quaterque beati.* *Maro.* quod iuxta Thucididem idem ſonat, quod prorſus, & omnino. *Math. 18.* Reſtat Domini ſententia in euangelio palam loquentis. *Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties.* quod Auguſtinus *in lib. de verbis Domini,* vniuerſitatem ſignificare oſtendit. Septem animæ fuerunt cum Noe in arca. Septem diebus veſcebantur azimis. *Exod. 12.* Septem lucernæ ſuper vnum candelabrum. *Exod. 25.* Septem gentes eiiciendæ de terra promiſſionis. Septem plagis flagellati ſunt filij Iſrael in deſerto. *Septem plagæ filiorum Iſrael in deſerto.* Prima, in ſepulchris concupiſcentiæ, *Num. 1.* Secunda, in Datan, & Abiron, *Num. 16.* Tertia, quando egreſſus eſt ignis. Quarta, in murmuratione. Quinta, in ſerpentibus ignitis. Sexta, in Belphegor. Septima in Phinees. In Iſa. Septem mulieres apprehendunt virum vnum. *Septem in ſcripturis.* Septem ſpiritus dona requieſcunt in Ieſu. Septem perſequutiones Dauid. Naaman ſepties in Iordane lauit ſe. Septies puer oſcitauit. Septem Eccleſiæ in Apocalypſi. Septem candelabra aurea. Septem ſtellæ in dextera filij hominis. Liber ſignatus ſeptem ſigillis. *Angelorum numerus.* In vno lapide ſeptem oculi, ſecundum Zachariam. Septem Græcorum ſapientes, Thales, Pyttacus, Bias, Solon, Chilo, Periander, Cleobulus. *Septem ſapientes Græcia.* Sapientia ædificauit ſibi domum, & excidit columnas ſeptem. Septem diebus luxerunt mortem Iacob. Septem hebdomades ſanctæ Pentecoſtes numerum complent: & iubileus, annus remiſſionis, tubarumque clangentium, hoc numero texitur. In ſeptimo quoque menſe figuntur tabernacula: & hebræus cum ſex annis ſeruierit, ſeptimo liberabitur. Septem diebus febres ardentiſſimæ, iuxta Galenum, vires ſuas exerunt. Septimo anno libera erat humus ab agricolæ laboribus. Soluta eſt captiuitas anno ſeptuageſimo. Septimus ab Adam Enoch mortem non vidit, myſterium Eccleſiæ repræſentans. Septimus ab Abraham Moyſes legem accepit. *Septuageſima.* Septuageſima ſeptima generatione ab Abraham Chriſtus mundo apparuit. Itaque numerum ſeptenarium magnæ religionis fuiſſe, tum apud ſacros, tum etiam gentiles, latiſſime patet. Quam ob cauſam Aulus Gellius *lib. 3.* & Macrobius *libr. 1.* in ſomnium Scipionis, perſecuti ſunt, quantum in cœlo, quantum in mari, quantum in hominibus valeat. *Pythagoras laudabat hunc numerum.* Pythagorici hunc numerum, vt Chalcidius inquit, laudabant, tanquam optimum & naturaliſſimum, & ſufficientiſſimum: ex pari namque & impari conſurgit. par autem numerus, teſte Euclide, eſt, qui bifariam diuiditur; impar, qui bifariam non diuiditur. Ternarius non modo non bifariam, ſed nec in nullo poteſt numeros diuidi; vnitas enim numerus non eſt, quia ternarius in geminos diſtinguitur, & primus quaternarius duas vnitates nactus eſt, teſte Macrobio, & Auguſtino: ideo ſæpe pro vniuerſitate ponitur. *11. ciuit. 31.* Quoniam igitur numerus ſeptenarius eſt optimus, naturaliſſimus, ſufficientiſſimus, ab omnibuſque celebratiſſimus, non temere Pymandrum, ſeptem fabricaſſe gubernatores, id eſt ſeptem planetas, Mercurius prudentiſſime ſcribit. De quibus profecto in quarto libro diſputaui: nunc autem diſputabo de angelorum numero, an ſeptem ſint, plures, vel pauciores, necne; idque diuinis illis ſpiritibus opem nobis pie ferentibus.

CAP II.

Angelorum numerum, motuum, atque mobilium numerum ſuperare.

Qvemadmodum paulo ante recitauimus, ex ſententia Mercurij, angelorum numerus numero ſtellarum comparatur: *Dinumeratæ ſunt ſtellæ,* inquit, *ſecundum eos, qui habitant illas, Deos.* *Mercurius de numero angelorum.* Itaque, vt Mercurius ſentire videtur, magnus, & propemodum infinitus eſt angelorum numerus. hoc idem ex Platone colligere licet, ſicuti dixi adducendo Platonis teſtimonia, quæ conſtanter de angelis loquuntur. Ex Timæo, *Dij Deorum,* inquit, &c. *Plato de numero angelorum.* Et in *Phædro,* angelorum exercitus atque agmina, Iouem ſequentia deſcribit. Et in *quarto de Repub.* dicit, angelos hominum eſſe cuſtodes, quos Deorum nomine vocat. Clariſſima, firmiſſimaque ergo eſt apud Platonem doctrina, magnam ferèque innumerabilem angelorum eſſe multitudinem, qui cœlum habitant, atque rerum gerendarum curam habent. Qui ergo volunt dicere angelos, rerum ſpecies, Platonem poſuiſſe; quam maxime aberrant à Platonis theologia, qui plane, vt in primo dictum eſt tractatu de ideis, Dei rationes in diuina mente æternaliter exiſtentes, ideas appellauit. Angelorum quoque numerum, diuinæ ſcripturæ proteſtantur, Danielis 7. *Millia millium miniſtrabant ei, & decies centena millia aſſiſtebant ei.* Et Dauid. *Currus Dei decem millibus, multiplex millia.* *Pſal 68. Scriptura de numero angelorum.* Iob putat angelorum numerum propemodum eſſe ſine numero: *Nunquid eſt,* inquit, *numerus militum eius?* In euangelio, duodecim angelorum legiones ſe poſſe habere, dominus Ieſus profitetur, & multa eiuſmodi in ſanctis inueniuntur ſcripturis. Magnum ergo eſſe angelorum numerum, tum ex diuinis ſanctiſque ſcripturis, tum etiã ex Mercurio, & ex Platone, philoſophiæ atque philoſophorum ferme omnium principibus, clariſſime conſtat. Quod etiam confirmat Dionyſ. *Multi ſunt,* inquit, *exercitus ſupernarum mentium, infirmam, & conſtrictam excedentes noſtram materialium numerorum commenſurationem.* *Dionyſius de numero angelorum cap. 9.* Sane, ſi in rerũ creatione vniuerſi perfectionem Deus benedictus intendebat, atq; quanto aliqua perfectiura, eo plura condidit; ſic corporũ incorruptibiliũ multitudo, corruptibiliũ multitudinẽ, numero quaſi incomparabili ſuperat: tota namque ſphæra actiuorũ atq; paſſiuorũ cœleſtibus corporibus comparata, nihil, vel ſaltẽ modicũ quid reputatur. Itaq; magnũ eſſe angelorũ numerũ patet. Reuera ſicut pro cõſeruãdo cauſandoq; motu primo, neceſſariũ eſt omnino primũ mouẽs,

omnibus

Angelorum numerus. omnibus modis immobile; ita etiam pro diuerſitate motuum, diuerſi ordinati ſunt angeli: quilibet enim motus planetarum diuerſimode vagantium, à proprio agitur motore. Quot ſunt ergo aſtrorum lationes; tot quoque motores numerantur. Verum ex numero motorum, angelorum, ſiue intelligentiarum multitudinem metiri non licet: nam etſi tot motores habeantur, quot ſunt aſtrorum motus atq; lationes; tot quoque eſſe intelligentias, non plures, aut minores, aſſerere confiterique non expedit: non enim angeli propter motum, aut mobilia creati ſunt; ſed mobilia, & motus propter angelos, alioqui corpora cœleſtia angelis eſſent nobiliora, quod eſt falſum: nam finis nobilior eſt his, quæ ſunt ad finem. Præterea, ſubſtantiarum ſiue intelligentiarum vita, eſt intelligere & amare ſummum ens, vnde beatitudinem conſequuntur, non mouere orbes, quorum actio eſt extrinſeca: & beatitudini intrinſecæ conducit nihil, alioqui primi entis contemplatio, plenam perfectamque beatitudinem præſtare non poſſet, quod plane impium eſt dicere.

Quod angeli non ſunt propter motum.

Explodenda eſt ergo illorum ſententia, qui aiunt: ſi angeli non mouent orbes, ocioſos fore, illorumque finem motum orbium eſſe. Etenim, ſubſtantiæ ſeparatæ, cum naturæ nobilitate omnibus prorſus corporibus præſtent; non video, quomodo ob illorum motus actioneſque beatæ dicendæ ſint, licet intelligentiæ motrices, ſecundum habitudinem cauſarum magis minuſque vniuerſalium, ad effectus huiuſmodi producendos diſpoſitæ ſint. Si præterea, ſupra vltimum cœlum ſunt entia, optimam & beatiſſimam vitam agentia, vbi non eſt tempus, neque motus, nec quicquam huiuſmodi; & inter illa, eſt vnum primum & ſummum ens, à quo & cætera entia, vitam, beatitudinem, atque perfectionem mutuant, idq; gradatim, ſecundum diſtinctos naturæ gradus, quos ipſæ ſortitæ ſunt; profecto illa in mouendis orbibus non occupentur, neq; ea otio torpere putandum eſt, alioqui à vera beatitudine quam longiſſime aberraret. Sunt ergo alia entia, præter motores orbium, atque primum mouens, quæ quidem intelligentiæ appellantur. ſiquidem, non omnis ſubſtantia immaterialis, alicuius motus cœleſtis ſons, neceſſario dicitur. ſunt enim aliquæ ſubſtantiæ ſeparatæ, cœleſtibus motibus altiores atque ſubllimiores. Porro, philoſ. ſic ait. *Si autem poſſibile eſt dicere lationem non ordinatam ad aſtri lationem, omnem autem ſubſtantiam impaſſibilem, ſecundum ſe optimum finem ſortitam eſſe. ſed mouere orbes, eſt optimus finis: nulla ergo erit præter has altera natura.* ſi enim eſſent aliæ; mouerent vtique, tanquam finis exiſtentes lationis: ſed alias quidem eſſe lationes, impoſſibile eſt, præter dictas. hoc enim exiſtimare ex latis, rationabile: nam ſi omne ferens, lati gratia natum eſt, & latio omnis, lati alicuius eſt, nulla vtique latio ſui gratia erit, nec alius vtique lationis, ſed aſtrorum gratia: nam ſi fuerit lationis gratia; & illam alterius oportebit eſſe. Quare, cum non ſit poſſibile ire in infinitum, finis erit lationum aliquod diuinorum corporum. Hæc Ariſtotelis ratio, omnibus modis ſacræ aduerſatur ſcripturæ atque veritati. Itaque magna, & pene infinita eſt intelligentiarum multitudo, quod etiam à multis philoſophis non eſt alienum.

Finis angelorum non eſt mouere orbes.

Intelligentiarum beatitudo.

Ariſt. opinio. 12. met. 47.

CAP. III.

Angelorum numerum, motuum, atque corporalium rerum, non ſuperare multitudinem, argumentis oſtenditur.

1. Quanto aliquid vni viciniue eſt, tanto magis ſapit vnius naturam: & ex conſequenti, minore numero clauditur. ſed intelligentiæ inter alias creaturas, naturæ nobilitate Deo proximiores ſunt, Deus autem eſt maxima vnita: igitur intelligentiæ paruo in numero continentur. Sed, numerus eſt ſpecies quantitatis, ſequiturque continui diuiſionem: ſed in angelis non eſt quantitas, ſunt enim ſubſtantiæ incorporeæ: nullo ergo vel paruo numero gaudent.

2. Secundo, intelligentiarum multiplicatio, radiorum multiplicationem æmulatur, authore Dionyſio. *Propter radios,* inquit, *diuinæ bonitatis ſubſiſtunt intelligibiles, & intellectuales ſubſtantiæ.* ſed radius ex diuerſitate multiplicatur recipientium, quæ profecto in angelis eſſe non poteſt, ob diuerſitatem materiæ, qui incorporei ſunt: contingit ergo illis, ob diuerſitatem motuum atque mobilium. tot ergo ſunt angeli, quot motus habentur in cœlis. Reuera, proprius intelligentiarum effectus, eſt cœleſtium corporum motus, qui paruo numero continentur: angelorum ergo numerus magnus cenſeri non poteſt, ſed minimus poſſius. Adhæc, multiplicatio indiuiduorum, ex materiæ qualitate proficiſcitur: ſed in angelis quidem, materiæ locus non datur: nec ergo indiuiduorum multitudo.

Cap. 4. de diuin. nom.

Angelorum numerus.

3. Quod ſi dixeris, ſingulis quibuſdam angelis, ſingulas ſpecies aſſignatas eſſe, id quoque dubitatione non caret, nam ſpeciei ornatus, eſt indiuiduorum multitudo, fruſtraque multiplicantur ſpecies, ſi indiuiduorum numero careant.

4. Quarto, ſi plures ſint angeli, quam orbium motores: igitur non omnes ſunt beati atque perfecti: angelorum enim beatitudo atque perfectio, in hoc potiſſimum verſatur, vt Deo quam ſimillimi fiant, quod certe per motum orbium illis contingit, in quibus mouendis, Deo ſimillimi ſiunt, Deus ſiquidem eſt primum mouens, primi mobilis, vt omnes propemodum teſtari videntur. Non ſunt ergo plures angeli, quam motores orbium.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

1. Ad primum, verum quidem eſt, intelligentias Deo proximiores eſſe, idque ob naturæ nobilitatem, Deique naturam æmulari maxime, quatenus ſcilicet ſimplicis ſint naturæ, abſque multiplici compoſitione: ob id tamen in minimo numero contineri, nequaquam neceſſe eſt. nam & in natura diuina non vnum tantum, ſed tria inueniuntur ſuppoſita. Itaq; dignitas vnitatis, non perſonarum numerum, ſed ſimplicitatem reſpicit naturæ puritatem. Cum ergo angeli naturæ puritate, perſpicacie, intelligentiaque, Deo quam ſimillimi ſint: ideo Deo viciniores atque proximiores eſſe dicuntur. Ad confir. dico in angelis non inueniri numerum, qui cauſatur ex diuiſione continui, quemadmodum eſt quantitas diſcreta; ſed ex formarum diſtinctione, quatenus multitudo eſt de tranſcendentibus.

2. Ad 2. neg. ſimilitudo: angelorum enim multitudo, ſiue multiplicatio, ſecundum materiam accipienda non eſt; ſed potius ſecundum diuinam ſapientiam diuerſos immaterialium ſubſtantiarum ordines ſtatuentem; ſapientiſſimi enim artificis eſt, varios rerum ordines prudenter excogitare, atque ad eſſe perfectum poſſe deducere. Itaq; Deus benedictus inſtar ſapientiſſimi architecti, domum ſuam, varijs formarum generibus ornare diſpoſuit; idq; ſine ſubiecti aut materiæ alicuius adminiculo, quod profecto ad primum tantummodo ſpectat opificem: nam cæteri artifices in operando, materia, ſiue ſubiecto indigent; ſunt enim imperfecti, atq; finitæ limitatæq; naturæ. Ad prob. dico, rationem illam acceptandam, atque amplectendam non eſſe, ob eas certe rationes, quas paulo ante adduxi: non enim immateriales ſubſtantiæ ſunt propter corporales, ſed è conuerſo potius: finis ſiquidem nobilior eſt his quæ ſunt ad finem. Quam ob cauſam ipſemet Ariſtoteles huiuſmodi rationem probabilem magis quam neceſſariam eſſe aperte profitetur: ex ſenſibilibus autem inductus fuit, vt tali ratione vteretur: per ſenſibilia enim, ad intelligibilium notitiam, cognitionemq; inducimur.

Ratio Ariſtotelis probabilis, non neceſſaria.

3. Ad 3. ad primam partem argumenti patet ſolutio ex ſupradictis. Ad aliam verò dico, aut non fruſtra multiplicari ſpecies, ſine indiuiduorum numero, imo ſummam artificiaproſeferre ſapientiam; aut multiplicationem illam, non ex materiæ conditione, ſed ex opificis ſapientia proficiſci.

4. Ad 4. angelorum perfectio atq; beatitudo, non in mouendo conſiſtit, ſed in intelligendo, atq; amando ſummum bonum, quod quidem ob naturæ puritatem, gratiæq; benignitatem aſſequuti ſunt.

CAP. V.

Sub vna & eadem ſpecie intelligentiarum, plura indiuidua contineri, rationibus oſtenditur.

Quoniam plures eſſe intelligentias, quam ſint orbium motores, hactenus oſtendere curaui: deinceps, ſi ſub eadem ſpecie plura habeantur indiuidua, dicere inſtitui; tum quia propoſitæ iam materiæ congruum eſſe reputaui, tum etiam, quia percelebris eſt, multumque famoſa inquiſitio. Et quidem de hac quæſtione philoſophus partem negatiuam tueri videtur: volens enim probare vnum tantummodo cœlum: id eſt, mundum eſſe, hoc modo arguendo probauit: Si plures, inquis, mundi eſſent, quilibet profecto ſuum haberet primum. hoc eſt primum motorem. ſed plures eſſe primos motores eſt impoſſibile, alioqui eſſent ſpecie vnum, & diſtincti numero, quod certe ſolum contingit materiam habenti-

12. met. 49.

Primum mouens nõ habet materiam. Ariſtoteles.

Angelorum numerus. bentibus: ſed primus motor eſt puriſſimus actus: in abſtractis ergo à materia, ſub eadem ſpecie plura numero indiuidua contineri, impoſſibile eſſe arbitratur. Quod autem in primo motore materiæ locus non ſit, ſic manifeſtum eſſe poteſt, quia vna ratio, ab vna ſumitur forma, pluralitas vero à materiis plurimis. Quod autem quod quid erat eſſe, non habet materiam primum, hoc eſt, prima forma, vel primum principium, eſt purus actus: nam ſi prima forma haberet materiam; prima forma, teſte Commentatore, aliam haberet eſſentiam, hoc eſt, quidditatem ab indiuiduo diſtinctam. *Auerroes.* quod ſi illa materiam aliam habuerit; proceſſus vtique fiet in infinitum; ſin vero, in prima ſtandum erat. Quoniam igitur in abſtractis non eſt materia, quæ eſt multitudinis cauſa; nec ergo eſt indiuiduorum multitudo. Indiuidua præterea ideo plura numero ſub eadem ſpecie continentur, quia ſcilicet diuerſis accidentibus ſubdua ſunt: ſed ſubſtantiæ abſtractæ non ſubdoniur accidentibus diuerſis: igitur ſub eadem ſpecie indiuiduorum pluralitas non habetur. *Auicennæ opinio de indiuiduatione.* Verum, ſi materia, authore Auicenna in met. ſpeciei principium ſit, vtpote pars quidditans; principium ergo, quo indiuiduum ſit vnum numero, eſſe non poteſt. Amplius, accidentia ſubſtantia poſteriora ſunt, & hæc quidem accidentia, hac ſubſtantia: in hac enim ſubſtantia, hoc accidens recipitur. Quare, præceſſit ſubſtantia vna numero, deinde indiuidua ſubſequuta ſunt accidentia. Ex illis ergo duabus rationibus, indiuiduorum catentiam aut multitudinem, non licet colligere. Indiuiduum propria hypoteſi eſt vnum numero. nam quemadmodum ſpecies vltima ſpecifica differentia, conſtituitur in eſſe; ita plane indiuiduum, propria differentia indiuiduali. hæc ab Auicenna paſſim hypoteſis appellatur, quæ nec accidens eſt, ſed accidentia præcedit, nec ſubſtantia, ſed modus ſubſtantiæ: ſic hominis differentia non eſt homo formaliter, ſed modus hominis. id autem aliqui vocant hæcceitatem, qua Mercurius eſt hic, & Plato ille. *Soluuntur rationes Auicennæ. Hacceitas.* Verum Auicennæ rationes ita ab aliquibus ſoluuntur: Illæ, inquiunt, diſpoſitiones qualitatiuæ & quantitatiuæ, indiuiduum quidem partim præcedunt, partim vero ſubſequuntur; præcedunt certe materiæ prioritate ad formam, & in genere cauſæ materialis; ſequuntur vero ordine effectus, ad formalem ſiue ad effectricem cauſam. hac de cauſa, ſubiecto priores ſunt, idque diuerſimode: nam ſubiectum prioritate efficientis, ſiue formæ ad materiam, prius eſt illis: vicisſim, ſubiectum, illæ præcedum ordine materiæ ad formam; diſpoſitiones ſiquidem ad materialis

1. cauſæ genus reducuntur. Tunc ad primam Auicennæ rationem hoc modo reſpondent: Quamuis materia ad ſpeciei rationem pertineat; ea tamen, quæ indiuidualibus affecta eſt rationibus, ad indiuiduum ſpectat: principium namque, quo indiuiduum eſt vnum numero, ab alio eiuſdem ſpeciei diſcretum, eſt materia, diſpoſitionibus qualitatiuis atque quantitatiuis affecta: materia enim ſola, remotum quidem principium reputatur: at, huiuſmodi affectionibus contracta, principium vtique eſt, quo indiuiduum vnum eſt in ſe, à quolibet eiuſdem ſpeciei numero diuiſum atque diſcretum.

2. Ad 2. verum quidem eſt, quod accidentia indiuiduum præſupponant, illa, inquam, quæ materiam ad formam introducendam diſponere nequeunt. at, quæ diſponunt, indiuiduum vtique præcedunt: indiuiduorum ergo multiplicatio, ex materiæ natura proficiſcitur. quam ob cauſam, quibus materia non ineſt, nec etiam indiuiduorum multitudo poterit ineſſe.

3. Reuera, aut plura ſub eadem ſpecie indiuidua continentur, ob tranſcendentem numeroſitatem, aut certe prædicamentalem: ſed prima ad eſſentias pertinet; ideo ſpeciebus conuenit, non autem indiuiduis, ſecunda vero ad quantitatem diſcretam. ſed numerus diſcretus, ex diuiſione continui cauſatur: igitur ob diuiſionem continui, indiuidua ſunt numero plura.

4. Deinde, quæcunque differentiis, omnia propemodum accidentia præcedentibus, diſtinguuntur, accidentaliter differre non poſſunt: & clariſſime patet. ſed indiuidua accidentaliter differunt: ergo propriis differentiis non diſtinguuntur, quæ omnia accidentia præcedunt.

5. Item, omnis differentia, aut finita dicenda eſt, aut infinita: indiuiduorum ergo multiplicatio ex quantitatis conditione procedit. Tenet conſeq. differentia enim, qua indiuiduum in eſſe conſtituitur, aut eſt finita, aut infinita. ſed finitum, & infinitum, 1. phyſ. authore philoſopho, quanto tantummodo congruūt: indiuiduorum ergo multitudo ex materia procedit.

6. Amplius, ſi duæ intelligentiæ ſub eadem ſpecie contentæ, ab inuicem diſtinguantur, aut ſua quidem natura, aut accidentibus. ſed natura quidem conueniunt: eadem ergo non diſtinguuntur. neque accidentibus; præſupponunt enim ſuppoſita diſtincta, quibus ipſa poſtmodum acceſſerunt: nullo ergo modo vnius ſpeciei intelligentiæ ab inuicem diſtinguuntur. Pluralitas præterea indiuiduorum, ſecundum ſe eſt infinita atque indeterminata: vt ex conſequenti, non intenta à natura. Sed in angelis nihil huiuſmodi inuenitur; non enim fas eſt dicere, aliquid à natura non intentum inueniri in beatiſſimis perfectiſſimisque ſpiritibus. ergo quod prius. *Angelorum numerus.*

7. Ad hæc, ſi vnum cœlum ſufficit vniuerſi totius ornatui atque pulchritudini; multo ergo magis vnus angelus, vnam ſpeciem implebit atque perficiet. præſtantior enim eſt angelus quilibet natura corporea. Itaque, quilibet angelus vnius propriæ ſpeciei eſt, ſub qua nulla eſt indiuiduorum multiplicatio.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, non puto Ariſtotelem ſenſiſſe aliquam naturam, quæ materia caret, ſub eadem ſpecie plura indiuidua habere non poſſe, quaſi ſi materiam non habeat, tanquam partem ſui, omni prorſus indiuiduorum numero priuari; ſed magis veriſimile eſt id dicere voluiſſe, ſi primum mouens multiplicaretur, haberet vtique materiam, id eſt, naturam potentialem, atque per aliquam differentiam indiuidualem coarctabilem, ſicque non eſſet purus actus: hoc autem modo approbo angelum poſſe materiam habere. *Materia non eſt principium indiuiduationis.* Itaque materia dici non poteſt indiuiduationis, aut multiplicationis magis principium quam forma: nō enim materia, aut quantitas ex ſe eſt, plus hoc, quam aliquid aliud; imo illud, quod ex ſe, cum re ipſa, & ſubſtantialiter eſt, hoc idem, atque eſſentialiter, formale indiuiduationis principium dicendum eſt: huiuſmodi autem plura, plurium indiuiduorum eſſe poſſunt, nempe differentiæ indiuiduales, & ſimilia. Illud etiam, quod adducitur, diuidi in plures partes eiuſdem rationis ad quantitatem ſpectare, in partib. quidem quantitatiuis, atque integralibus veritatem habet, quæ aliquando ad vnius quanti numero compoſitionem concurrunt: ſed hæc diuiſio vniuerſalis non eſt, ideoque contemnitur. alio ſiquidem modo, quam quantitatiuo, angeli inter ſe diuiduntur. Sed *dicet aliquis*, quælibet ſubſtantia ſeparata à materia, totam ſuæ ſpeciei perfectionem habet: vel-

1. uti, ſi albedo ſeparata ſubſiſteret, vna tantummodo eſſet. ſed angelus eſt ſubſtantia ſeparata à materia: in vna ergo ſpecie, vnus tantummodo eſt angelus. *Obiectiones.*

2. Sane, hac de cauſa ſpeciei pluralitas indiuiduorum neceſſaria eſt, quia vnico ſe indiuiduo tueri non poteſt, idque ob indiuiduorum corruptibilitatem: ſed angeli natura eſt incorruptibilis: fruſtra ergo ſub eadem ſpecie indiuidua multiplicarentur. Profecto, in quibus quod quid eſt, & cuius eſt quod quid eſt, omnino idem eſt; plura indiuidua, ſine multiplicatione ipſius quod quid eſt, nequaquam multiplicantur. ſed in ſeparatis à materia, cuiuſmodi ſunt angeli, vt dicitur 7. met. idem eſt quod quid eſt, ſiue quidditas, & illud cuius eſt: in ipſis ergo non eſt pluralitas indiuiduorum.

1. *Dico* ad primam obiectionem, maiorem ſic eſſe intelligendam. ſeparatum à materia, totam habet ſuæ naturæ perfectionem, idque quoad perfectionem quidditatiuam; in ſe enim conceptum ſuæ naturæ quidditatiuum includit. verum maior eſt in pluribus, quam in vno perfectionis latitudo, quam certe in vno indiuiduo creato contineri neceſſarium non eſt. Quare, ſi albedo ſeparata eſſet, adhuc etiam multiplicatione non careret. *Solutiones.*

2. Ad 2. quamuis ſpecies angelica in vno indiuiduo incorruptibili ſaluari poſſit; aliis tamen ob cauſas, quas mox dicemus, plura ſub eadem ſpecie ſunt, vel eſſe poſſunt indiuidua.

3. Ad 3. veritatem habet in diuinis, non autem in angelis: illa enim diuina non habent naturam potentialem, per differentiam indiuidualem contrahibilem: ideo quidditas, & cuius eſt quidditas ſunt idem.

3. Ad principale argumentum 3. reſpondeo, intelligentias diſtingui ab inuicem numeroſitate prædicamentali, quæ ex formarum proprietate, non autem ex diuiſione continui proficiſcitur. Ad 4. neg. maior: nam etſi quælibet intelligentiarum in eſſe ſpecifico, propria conſtituatur natura; particulari quadam tamen ab inuicem proprietate ſeparantur, in quo mirabilis Dei ſplendeſcit ſapientia, quæ ſingulis ſpiritibus, proprias diſtribuit actiones, naturæque proprietates, quibus ab inuicem diſcernerentur.

5. Ad 5. illud philoſophi in rebus quantitatiuis veritatem habet, alioqui Deus nequaquam infinitus diceretur, quod eſt falſum. negatur ergo conſequentia, & ad probationem dico, intelligentias conſtitui in eſſe ex differentia quidem finita, quæ non ex quantitate, ſed ex formarum diſtinctione, naturæque proprietate procedit.

6. Ad 6. dico, intelligentias eiuſdem rationis indiuidualibus differentiis, quæ cum earum ſubſtantiis eædem ſunt eſſentialiter, ab inuicem diſtin-

gui

Angelorum numerus.

qui: conueniunt ergo ſecundum ſpecificam rationem; diſferunt vero per indiuiduales proprietates, quæ ſe totis primo diſtinguuntur. Sed *dubitabit aliquis*, huiuſmodi indiuiduales differentiæ an ſint formæ, vel formales. differentia autem formalis eſt ſpecifica; igitur differunt ſpecifice.

Differentia formalis & indiuidualis.

Reſp. differentiam formalem, quæ ad quidditatiuum rei conceptum pertinet, eſſe ſpecificam, qua profecto angeli eiuſdem ſpeciei non diſtinguuntur; ſed illa potius, quæ licet eadem ſit cum earum ſubſtantia, non ſpectat tamen ad quidditatiuum naturæ conceptum. Quam ob cauſam, huiuſmodi differentiæ indiuiduales, materialium differentiarum ſimilitudinem gerunt: contrahunt enim naturam ad indiuiduum, idcirco à philoſopho materia appellatur. Ad confirm. dico, indiuidua eſſe infinita, potentia quidem, non autem actu. Poſſunt ergo eſſe ſub eadem ſpecie plura indiuidua: nec video, quare natura non intendat indiuidua, ſicut & ſpeciem, ſi ipſa circa indiuidua maxime verſetur atque laboret.

7. Ad 7. dico, ſi abſolute loquamur, plures cœlos eiuſdem rationis eſſe, nullum eſt impoſſibile. vnde, quamuis cœlum ex tota materia ſua conſiſtat, vt dicitur primo cœli; in cœlo nihilominus proprie materia eſſe non poteſt. Quod ſi materia pro differentia indiuiduali intelligatur; tunc vnum vtique erit & non plures. verumtamen, ſi actu vnum ſit eiuſdem rationis, quod pro vniuerſi ornatu vtilius atque mundi faber ſic facere decreuit; plures tamen eſſe potentia, non eſt impoſſibile.

Quomodo vnum ſit cœlum.

Adde, quod cœlum bifariam intelligi poteſt: vno quidem modo pro mundo, idque dupliciter, aut pro toto vniuerſo ſecundum ſe, atque ita, quemadmodum eſt vnus mundus, ita abſque dubio eſt vnum cœlum. ordo enim, qui rebus ineſt creatis, vnitatem maxime commendat: omnia ſiquidem tendunt ad vnum principium, à quo & ordinata ſunt. quamobrem Ariſtot. 12. *met.* ex vnitate ordinis, in rebus exiſtentis, & *Plato* in Timæo, ex vnitate exemplaris, vnum eſſe mundum proteſtantur.

Cœlum bifarie intelligitur.

aut certe pro mundo ſuperiori, quatenus ab inferiori ſeparatur, de quibus in meteoris legitur mundum hunc inferiorem, ſuperiori ſubditum eſſe; vt omnis eius virtus inde gubernetur, atque ita iuxta mundorum numerum eſſet cœlorum multitudo. Quod ſi cœlum, ſphæram cœleſtem intellexeris, quatenus vnum cœlum dicitur vnitate ſpecifica; ſic plane vnum nequaquam appellatur. at ſi ſub eadem ſpecie vnum cœlum contineri dixeris; philoſophi quidem mentem attigiſti, ipſe enim plures ſphæras, numero differentes ſub eadem ſpecie eſſe noluit; nam huiuſmodi pluralitas, ex materiæ imperfectione ſemper aliud appetentis, proficiſcitur, quam cœlo tribuere non condecet. Chryſoſtomus dicit eſſe vnum cœlum

Doctores catholici.

totum corpus, quod ſupra terram atque aquam conſiſtit, cœlum appellans. Quoniam vero in tali corpore variæ diſtinctiones habentur; ideo Baſilius, atque Damaſcenus plures cœlos vocant. Itaque ſub vna ſpecie, plures angelos contineri, dixi, & dicam.

CAP. VII.

Sub vna ſpecie, plura eſſe angelorum indiuidua oſtenditur.

Prima ratio

OMnis quidditas, quoad ſe pertinet, eſt communicabilis: alioqui, vel ob perfectionis quidditatiuæ rationem, illi communicabilitas conuenire non poſſet, quod plane falſum eſt: nam diuina natura licet ſit perfectiſſima; diuinis tamen communicatur ſuppoſitis, vel ob aliquam imperfectionem, quod ſane abſurdiſſimum eſt, compoſitarum ſiquidem conuenit ſubſtantiarum qualitatibus, quæ imperfectæ quidem reputantur. ſed intelligentia eſt aliqua quidditas: igitur eſt communicabilis, atque ex conſequenti ſub vna eademque ſpecie, plura eſſe poſſunt indiuidua.

2. Amplius, intelligibilis quidditas ſub vniuerſali ratione, abſque contradictione, eſt plurificabilis numero; implicat enim ſub ratione vniuerſalis intelligi, & eſſe de ſe hoc;

Hæcceitas.

nam vniuerſalitas, hæcceitati, vt ita dicam, opponitur; ſic etiam, quia eſſentia diuina eſt de ſe hoc, implicat ſub ratione vniuerſalis intelligi. ſed quidditas ſeparata, ſub ratione vniuerſalis, abſque contradictione, intelligibilis eſt: igitur, & eſt plurificabilis numero. Sane, omnis natura ſpecifica, ſiue abſtracta, ſiue materialis, eſt intelligibilis ſub ratione vniuerſali, de ratione autem naturæ ſpecificæ non eſt ſingularitas, alioqui ſpecies eſſet indiuiduum. Porro vniuerſale eſt, quod poteſt eſſe in multis, vel dici de multis: ergo. Ad hæc, ſi in ea-

3. dem ſpecie plures eſſe nequeunt intelligentiæ; in cauſa vtique eſt, quia cum intelligentia ſit forma, hoc eſt, actus, erit vtique inter illas diſtinctio formalis, quæ ſpecifica appellatur. ſed hæc ratio non valet, quippe, cum non omnis diſtinctio, quæ eſt inter formas, ſit formalis dicenda; poteſt enim eſſe formarum, quæ ſpecifica non dicitur. vnde inter albedinem niuis, & parietis non eſt formalis, ſed formarum diſtinctio, quia nimirum ſpecie non diſtinguuntur. hoc etiam modo intelligentiæ eiuſdem ſpeciei, non formali diſcretæ ſunt ab inuicem diſtinctione, ſed formarum tantum. Præterea, ſpe-

Angelorum numerus.

Formarum diſtinctio, ſed non formalis.

cies ſic à Porphyrio diffinita eſt; Species eſt prædicabilis de 4.
multis; ergo eſt plurificabilis in multis. ſed omnis bona diffinitio conuenit omni diffinito: ſubſtantiis etiam conueniat ſeparatis, neceſſe eſſe videtur. Item, Deus potentiam habet
annihilandi vnum angelum, & aliquo eiuſdem ſpeciei indi- 5.
uiduo, eandem reparandi; nam, quemadmodum ſpeciem iam non exiſtentem in vnico indiuiduo fundauit; ita certe eam prorſus euerſam, & deſtructam, aliquo alio indiuiduo erigere ac reſtituere poteſt, ac valet. ſed Deus, vt quidam aiunt, penitus corruptum, idem numero reparare non poteſt: hac ſiquidem de cauſa, homo, idem numero erit reparandus, quia nimirum remanent ipſius partes, nempe materia, & forma. vnde ſi aliqua hominis forma corrupta, in materiæ potentiam tranſiret, cum eadem forma reſtitui non poſſet; nec etiam homo, idem numero diceretur reſtitutus: igitur ſpecies illa, alio indiuiduo reſtauraretur. Non ergo repugnat ſpeciei, plura poſſe indiuidua habere, ſaltim ſucceſſiue. Accedit ad hoc Damaſceni authoritas in ſuo elementario *cap.* 3. qua ſic loquitur, ſecundum vnamquamque angelicarum virtutum ſpeciem, Deum differentes hypoſtaſes condi-
diſſe: igitur cuiuslibet angelicæ ſpeciei, non ſolum poſſunt 6.
eſſe, ſed etiam actu plures numerantur intelligentiæ. Vlterius, animæ ſeparatæ ſunt plures eiuſdem rationis, idque non quantitate, aut aliqua materia, ſunt enim immateriales; nec enim habent materiam, partem ſui, & ex qua, nec materiam in qua, quia ſeparatæ ſunt: pari ergo ratione plures eſſe poſſunt eiuſdem rationis, ſiue ſpeciei intelligentiæ. Quod *ſi dixeris*, animas plurificari, ob plures habitudines, quas habent ad corpore, quæ natæ ſunt informare. *Dico*, quod ſicut hæc habitudo, quoniam relatio eſt, ſuo poſterior eſt fundamento; ita plane, hæc aptitudo, hoc fundamento: habitudo ergo hæc hanc præſupponit animam: non ergo per illam eſt hæc ani-
ma. Ad hæc, illa habitudo, nihil eſt extra intellectum, eſt 7.
enim ad non ens in actu, vtpote ad ens corruptum: ad non ens autem in actu, nulla actualis haberi poteſt relatio in actu: nec ergo per ipſam in actu reali eſſe aliquo modo poterit. Præterea, indecens eſſe videtur diuinæ bonitati, in tot angelis ruentibus, tot tantaſque ſpecies ad diuinam conditas beatitudinem, ſuæ beatitudinis expertes permittere omnino, ſuoque fine priuari. quod quidem contigiſſet, ſi vnius ſpeciei, plures non eſſent intelligentiæ. Quam ob cauſam, diuus Auguſtinus in enchiridion, *cap.* 29. ait, quia tota natura, ſeu ſpecies humana ruerat; ideo miſertus eſt Deus illius, & ad eam ſaluandam venit, non autem venit ad ſaluandam naturam angelicam, quia tota non ruit. hoc autem verum non eſſet, ſi tot ſunt ſpecies, quot ſunt indiuidua: ſic enim multæ naturæ angelicæ funditus ſui fuiſſent euerſæ, quod certe bonitati piiſſimi, ſanctiſſimique opificis, nihil fruſtra in rebus agentis,
minime congruere videtur. Denique, quemadmodum ge- 8.
neris naturæ aduerſum omnino, ſub vnius tantum indiuidui poſitione arctari, aliaque indiuidua habere non poſſe; ita quoque ſpeciei naturam deſtruere videtur, ſub vno indiuiduo redigi, nec poſſe actu, aut potentia indiuiduorum numero gaudere. Qui ergo aiunt, intelligentias eiuſdem ſpeciei plures eſſe non poſſe, deſtruunt omnino angelicas ſpecies. Reuera, vniuerſale dicendum non eſt, cui repugnat eſſe in multis, vel dici de multis. ſed quælibet ſpecies angelica, eſt ſpecies ſpecialiſſima, & ex conſequenti vniuerſalis: illi ergo non repugnat habere plures intelligentias, ſiue indiuidua, alioqui, vniuerſali nomine priuaretur. Item, genus ordine eſſentiali, atque prædicamentali, mediante ſpecie, in indiuiduum deſcendit. ac ſi angelicæ ſpeciei repugnat indiuiduorum multitudo; tum ſimul, tum etiam ſucceſſiue, æque immediate genus in indiuiduum, ac in ſpeciem deſcenderet, quod eſt impoſſibile: ſub vna ergo, atque eadem ſpecie plures ſunt, aut eſſe poſſunt intelligentiæ. Hæc quidem opinio tum quidem rationi, tum etiam ſacris authoribus, & ſcripturæ conformis eſſe videtur: quanquam & altera ſit quoque egregia, quæ mirabilem Dei ſapientiam, tot angelorum naturas fabricantem, maxime commendat. Quiſque igitur abundet in ſenſu ſuo. Qui ergo alterius ſunt ſententiæ, ita iam dicta argumenta ſoluere conantur.

Homo idem numero reſtituetur.

Damaſcenus dicit plures angelos eſſe ſub vna ſpecie.

Auguſtinus docet quare Deus miſertus eſt humanæ & non angelicæ naturæ.

Angelorum numerus.

CAP. VIII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, maior apud metaphyſicos, falſe reputatur, quod nimirum omnis quiddites vniuerſalis, ſiue ſpecifica, pluribus numero diſtinctis, in quæ illa diuiditur natura ſpecifica, ſit communicabilis; ita, vt in ſuis indiuiduis, realiter multiplicetur. vnde, ſi aliqua natura eſt in plura indiuidua incommunicabilis; ex illius certe emanat perfectione, quia ſcilicet caret materie, quæ eſt multiplicationis principium. Quod autem adducitur de quidditate infinita, ſiue diuina, methaphyſico non probaretur, quippe, qui huiuſmodi communicabilitatem in plura ſuppoſita non concederet, nempe apud eum diuine quidditas, non eſt natura vniuerſalis, ſiue ſpecifica. itaque huiuſmodi rationes in methaphyſice inanes ſunt, & minime neruoſæ.

2. Ad 2. maior quidem vere eſt ex parte noſtri intellectus, non autem rei intellectæ. ſic etiam minor veritatem habet ex parte intellectus noſtri, qui modo materialium abſtracte intelligit. Vnde, quamuis ſpecies, quatenus ſpecies eſt, non ſit ſingularitas; quia tamen caret multiplicationis principio, nempe materia, nullum profecto reputatur abſurdum, ſi hanc certe naturam, ſingularitas conſequatur. Ad prob. autem dico, implicare quidem, quidditatem eſſe de ſe hanc, & vniuerſalem, ſeu prædicabilem de pluribus, verum profecto eſſe, quando tum ex parte rei, tum etiam ex parte intellectus noſtri, quidditas eſſet vniuerſalis: cum autem res ita non ſe habeat; nihil, aut parum refert, quod pro confirmatione aſſumitur.

3. Ad 3. dicunt aliqui, in abſtractis non dari diſtinctionem, niſi formalem, & ex conſequenti ſpecificam, ſicut in materialibus non datur ſine materiæ aut ſubiecti ratione aliqua diſtinctio. verum, hæc reſponſio non multum virium habere videtur: nam, vt dixi, vna intelligentiæ proprietate aliqua perſonali, non autem ſpecifica, ab altera diſtinguitur.

4. Ad 4. dicunt aliqui, diffinitionem Porphyrii, ſenſibilia tantum, non autem ſeparata complecti: nam in ſenſibilibus, eſt principium materiale, quo ſub vnitate ſpecifice, multiplicantur indiuidue. cum autem huiuſmodi principium ſubſtantiis non inſit ſpiritualibus, rationi eſt omnino conſentaneum, ſub Porphyrij diffinitione, illas non intelligi debere. ſed hoc nequaquam placet, partim, quia Porphyrij diffinitio vniuerſalis eſſe videtur, partim vero, quia ſpecies dici non poteſt, quæ actu, vel potentia, pluribus communicari non poſſit.

5. Ad 5. dico, idem numero poſſe reſtitui: eodem enim modo, ſicut prius conditum eſt, reſtitui poteſt. Quod vero de reſurrectione noſtra aſſumitur, varietatem haberet, quando non eædem numero animæ redderentur. ſed hoc quoque mihi non ſatis arridet: nam quod in nihilum tranſit, vtpote angelus, ſi annihilaretur; non video, quomodo idem numero reſtitui poſſit. Ad authoritatem Damaſceni dicunt, largo modo ſpeciei nomen vſurpaſſe. quod verum ſic Damaſcenus intellexerit, dubito: & veriſimile mihi videtur proprio nomine ſpeciem intellexiſſe.

6. Ad 6. negant ſimilitudinem, nam animæ ſunt partes ſpeciei, corporibus vnibiles, non autem intelligentiæ. Et ad Auguſt. authoritatem reſpondent, hoc intellexiſſe, ſecundum modum viæ, quatenus ſcilicet omnes intelligentiæ in vnum tedunt creatorem. ſed hoc puto Auguſt. non intellexiſſe, cum ita clara ſit ipſius ſententia, vt gloſe nulla penitus indigeat. Hac etiam reſponſione, ſeptimum quoque putant eſſe ſolutum argumentum. Tu vero diligenter omnia perpende, an ita omnia ſe habeant; res enim obſcura eſt, & ex vtraque parte magnos habet

7.

8. fautores. Ad 8. ſimili facilitate reſpondent, ſub illa videlicet diffinitione, corruptibilia, non autem incorruptibilia, comprahendi, quod nobis minime placuit. Quomodo ergo ſub vna ſpecie multæ ſint intelligentiæ, dixi.

QVÆSTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Indiuiduationis principium eſt differentia indiuidualis.

Differentia indiuidualis, principium indiuiduationis.

QVomodo intelligentiæ ſub eadem ſpecie plures ſint, nec ne, hactenus dixi. Verum, quia huic negotio ſatis mihi congruere viſum eſt, indiuiduationis principium ſcire; hac de cauſa, huiuſmodi quæſtionem præcedenti annectere ſtudui, quo lucidius prior intelligi poſſit. Eſt autem indiuiduationis principium, differentia indiuidualis, quæ naturam ad hanc, vel ad illam contrahit, indiuiduoque formaliter largitur, in plura eſſe prorſus indiuiſibile. Reuera, ſicut differentia ſpecifica, ad ſpeciem athomam ſeu ſpecialiſſimam genus contrahit atque deducit; ita plane differentia indiuidualis, ipſum indiuiduum. Sane, indiuiduationis principium, illud, cuius eſt genus, non egreditur; ſed illi neceſſario eſt intrinſecum, atque aliquod eſt poſitiuum reale: indiuiduum enim, eſt realis entis conditio. Illis ergo, aut eſt natura contrahibilis, aut aliquid de nouo additum. non ipſa quidem natura, quia ſcilicet, non eſt materia, aut forma, vel compoſitum; ex ſe namque plurificabilia ſunt hæc omnia; nam quemadmodum philoſophus dicit 12. *& 5. met. nec non 2. phyſ.* tum materia, tum etiam forme, & in communi, & in particulari intelligi poſſunt. ipſumque eſſe actualis exiſtantiæ, non poteſt eſſe indiuiduationis principium. Reliquum ergo eſt, vt aliquæ ſit proprij generis indiuidualis differentia.

Indiuiduationis principium. Ratio prima.

2. Amplius, quod eſt ad maiorem vnitatem contrahibile, caret profecto vnitate, ad quam contrahitur, habetque illam per aliquod additum poſitiuum. ſed natura, quæ ad maiorem contrahitur vnitatem, illa omnino vacat, per quam contrahitur: habet ergo, ſiue conſequitur illam per aliquod additum poſitiuum reale, quam ego voco indiuidualem differentiam.

3. Ad hæc, vnitas ſubſtantialis perfectiſſima, ab aliqua profecto entitate ſubſtantiali vltimata proficiſcitur. hanc quidem ipſa conſequitur, quia vnitas eſt paſſio entis. ſed vnitas indiuidui ſubſtantiæ, eſt illo in genere vltimata vnitas ſubſtantialis: igitur per illam, non autem per naturam, ſiue entitatem ſpecificam, natura contrahitur ad indiuidualem exiſtantiam. Reuera, ſicut genus eſt in potentia ad ſpeciem, veluti ad ſuum inferius; ita abſque dubio, ſpecies quoque ad ſuum indiuiduum. ſed genus contrahit ad ſpeciem, per aliquod ſui generis, nempe per differentiam ſpecificam: ergo & ſpecies ad indiuiduum per differentiam poſitiuam proprij generis realem, atque indiuidualem.

4. Præterea, omnium per ſe in aliquo genere differentium, ad aliqua primo diuerſe illius generis, reducendæ differentiæ ſunt, ne fiat proceſſus in infinitum, vel differentia a ſe eſſent diuerſe, quod eſt impoſſibile, vt decimus recitat metaphyſicæ. ſed in aliquo genere, ſunt indiuidua ab inuicem diuerſa in eodem genere; reducendæ ergo ſunt huiuſmodi differentiæ ad aliqua prima illius generis: quæ profecto indiuiduales differentiæ, ad illud genus pertinentes, dici non poſſunt: ergo quod prius. Itaque, in quolibet natura contrahibili ad indiuiduum, ſiue materia, ſiue forma, aut compoſitum fuerit, indiuiduales differentiæ ponendæ ſunt omnino, quibus indiuidua conſtituuntur, ſiue ſingularia, quæ in aliqua, veluti in partes ſubiectiues, minime diuiduntur.

Quid ſit differentia indiuidualis.

Porro, differentia indiuidualis, eſt quædam realis formalitas, à natura ſpeciei formaliter non autem eſſentialiter diſtincta, cum ipſa concurrens, & quaſi adueniens ad indiuidui conſtitutionem, tanquam indiuiduationis principium: ab ipſa enim natura eſſentialiter diſtingui, neceſſe non eſt, quemadmodum, nec differentia quidem eſſentialiter diſtinguitur à genere, alioqui, quod eſt per ſe in genere, ex diuerſis quidem eſſentiis eſſet compoſitum, omneque per ſe indiuiduum, quorum vtrumque falſum eſt.

Quomodo differt differentia indiuidualis à ſpecifica.

Differt autem hæc, à differentia ſpecifica, que contrahitur genus: illa enim, genere nobilior eſt, vtpote completior, ſeu perfectior realitas, hæc natura, cui ineſt, ignobilior: non enim inſtar differentiæ formalis naturam contrahit, ſed materialis potius: neque ex hoc aliquis dicat velim, huiuſmodi differentiam, materiam eſſe, ſed materiæ ſimilitudinem gerere: dat namque indiuiduo eſſe primum, omnibus ſui generis prædicabilibus ſubijcibile, quod plane, materiæ proprietati, quæ omnibus ſubijcitur, congruere videtur: contrahit præterea ad eſſe indiuiduum, quod ad conceptum quidditatiuum non ſpectat.

Differentia indiuidualis non eſt materia, ſed materiæ ſimilis.

Reuera, omnis quidditas numeralis, eſt plurificabilis: illud autem, ad quod differentia indiuidualis intrinſece attinet, impluritficabile eſt. Itaque, differentia indiuidualis, alterius rationis eſt ab ipſa, quam ad indiuiduum contrahit, quidditate. Cæterum, ſi hæc differentia indiuidualis, naturæ, quam contrahit, conferatur; ſe habet ſicut actus ad potentiam, & determinans ad rem determinatam; quamuis ſimpliciter, ipſius realitas, natura, quam contrahit, nobilior non ſit.

Differentia indiuidualis ſe habet vt actus reſpectu ſpeciei.

Quod ſi indiuiduo, ab ipſa tam conſtituto comparetur, ſeſe habet vt immadiatum & proximum fundamentum indiuidualis vnitatis, quæ in duplici negatione formaliter conſiſtit, nempe diuiſionis ab alio, & indiuiſionis in ſe, tum actu, tum etiam potentia. ſi autem alteri comparetur indiuiduali differentiæ, ſiue alicuius ſit indiuidui eiuſdem ſpeciei, ſiue alterius; ſe tota diſtinguitur ab illa, & è conuerſo, nec in aliquo reali intrinſeco

Indiuiduationis principium. *Differentia indiuidualis eſt ſimpliciter ſimplex.*

conueniunt, alioqui non eſſent vltimæ differentiæ; ſed ali-
quibus alijs differrent, ſicque proceſſus eſſet in infinitum. I-
taque differentia indiuidualis, aliquam ſui generis ſuperi-
orem differentiam, in ſuo conceptu nequaquam includit,
ſed quoad ſuum conceptum, eſt ſimpliciter ſimplex: nam
qua ratione vna illam includeret; eadem quoque ratione,
& alias, atque ita diuerſæ nõn eſſent, ſed in aliquo conueni-
rent intrinſece. Itaque indiuiduationis principium, eſſe
differentiam indiuidualem, iam dixi. Verũ rationes alteri-
us aũt audiẽdæ & ſoluendę in capitulis, quę ſubſcribentur.

CAP. II.

Indiuiduationis principium non eſſe differentiam indiuidualem, argumentis oſtenditur.

1. Quod alteri comparatur, veluti actus ſubſtantialis
ipſi potentiæ, eſt forma ſubſtantialis: igitur, diffe-
rentia indiuidualis nõn eſt principium indiuidua-
tionis; forma enim ſubſtantialis nõ eſt indiuidua-
tionis principium: nec ergo aliquid tale, vel talis differen-
2. tia ſubſtantialis indiuidualis. Item, quod eſt ſecundum ſe
plurificabile, eiuſdem rationis exiſtens, non eſt indiuidua-
tionis principium. ſed iſta indiuidualis differentia, eſt plu-
rificabilis, eiuſdem rationis exiſtens, quia nimirum indiui-
dua plura eiuſdem ſpeciei, eiuſdem ſunt rationis indiui-
dua: differentiæ ergo illæ indiuiduales, eiuſdem ſunt ratio-
nis. Igitur differentia indiuidualis non eſt indiuiduationis
3. principium. Amplius, quod præſupponit eſſe indiuiduatam
naturam, atque naturæ indiuiduum; nequit certe indiui-
duationis principium eſſe, quod profecto clariſſime patet.
ſed huiuſmodi differentia indiuidualis, præſupponit natu-
ram eſſe indiuiduatam, ſicut actus ſuam potentiam rece-
ptiuam, & ſicut forma præſupponit materiam, quæ plane
omnia in aliquo ſingulari recipiuntur: igitur talis differen-
4. tia non eſt principium indiuiduationis. Item, quæcumque
differentijs ſubſtantialibus ab inuicem ſeparantur; forma-
liter abſque dubio differunt, & ex conſequenti, ſpecie di-
ſtinguuntur. Quare, ſi indiuidua eiuſdem ſpeciei formali-
ter differunt, ſpecie quoque differre videbuntur, quod eſt
5. falſum, & aperta contradictio. Item, ſi indiuiduum, per ali-
quod reale poſitiuum, eſt indiuiduum in genere ſubſtan-
tiæ; aut illud certe eſt materia, aut forma, vel compoſitum;
in hæc enim tria ſufficienter, vt dicitur 2. de anima ſubſtan-
tia diuiditur. ſed differentia indiuidualis, non eſt aliquod i-
ſtorum: igitur non eſt aliquod ſubſtantiale poſitiuum, quo
natura contrahitur, ad indiuiduationis proprietatem, &
6. eſſe. Deinde, ſi indiuiduum, propriam habet differentiam
conſtitutiuam: igitur eſt per ſe diffinibile, & intelligibile,
atque ita de ipſo haberetur ſcientia, quod eſt plane falſum,
vt dicitur 7. met. conſequentia namque ſic probari poteſt:
De quolibet ente per ſe vno poſitiuo, atque per aliquod po-
ſitiuum conſtituto, quæri poteſt quod quid eſt, pariterque
reſponderi: diffinitur ergo: nam diffinitio eſt oratio indi-
cans quod quid eſſe. eſſet etiam pariter per ſe intelligibile,
etenim per ſe eſt ens poſitiuum. omne autem huiuſmodi
7. intellectus obiectum eſſe poteſt. Præterea, diuiſionis ſeu di-
uiſibilitatis negationem, indiuiduum dicit: non eſt ergo
indiuiduum per aliquod poſitiuum: eſſe enim negatiuum,
vel priuatiuum, alicui per aliquod poſitiuum conuenire
non poteſt, quemadmodum nec eſſe poſitiuum, alicui per
negationem conuenit. hoc idem philoſophus, atque com-
mentator 4. *met.* dicere videntur. Vnum inquiunt, nihil ad-
dit ſuper ens. Quapropter, ſicut vnum genere, vel ſpecie, ſu-
per naturam vel ſpeciem, nihil poſitiuum dicit, ita certe v-
num numero vel ſingulare, indiuidui naturæ addit nihil:
Igitur differentia indiuidualis, cum ſit vna, indiuiduationis
nequit eſſe principium.

CAP III.

Soluuntur Argumenta.

1. Ad primum dico, non quemlibet actum ſubſtanti-
alem, formam eſſe ſubſtantialem, quæ ſit compo-
ſiti pars altera datur enim actus ſubſtantialis, vel
actus, qui eſt ſubſtantia, quique non ſit huiuſmodi
forma, ſicut differentia ſubſtantialis, ad quam, teſte Por-
phyrio, genus ſe habet in potentia: Genus, inquit, habet
omnes differentias ſuas in potentia, actu veru nullam. hoc
etiam modo ſe habet differentia indiuidualis in genere
ſubſtantiæ: ſiquidem reſpecto naturæ ſpecificæ, quam in
hoc indiuiduum contrahit, eſt actus ſubſtantialis: natura

vero ad huiuſmodi actum, vt potentia ſubſtantialis ſe ha-
bet? quatenus ex ambobus conſtituatur per ſe aliquod v-
num, cuiua conſtituentium, quamuis ſimpliciter, vnum
non ſit materia, alterum vero forma, materiæ tamen, atque
formæ modo, proprietateque funguntur. vnum autem a-
liquid, per compoſitionem quodammodo fieri videtur, vt-
pote ex actu, & potentia. huiuſmodi autem compoſitio,
non eſt aliqua relatio realis, ab vtroque eſſentialiter diſtin-
cta; veluti inter materiam inuenitur & formam accidens
abſolutum & ſubiectum, alioqui ſimul exiſtentibus, com-
poſitio eſſe non poſſet, quod eſt falſum: nequeunt enim ab
inuicem ſeparari. Sed dicet aliquis, compoſitio eſt reſpectus
realis inter componentia. ſed inter naturam, & differen-
tiam indiuidualem, huiuſmodi reſpectus haberi non po-
teſt: ergo, ex his duobus non fit vnum indiuiduum. Dico,
huiuſmodi compoſitionem vtrique conſubſtantialem eſſe;
ſunt enim ab inuicem inſeparabilia: faciunt ergo vnum,
non accidentali, ſed conſubſtantiali potius compoſitione,
quæ ſe ipſa, non per aliquam aliam fit compoſitio. Ad 2. mi- 2.
nor eſt falſa. indiuidualis enim differentia, non eſt multipli-
cabilia eiuſdem rationis: quælibet enim differentia indiui-
dualis, ab alia eſt ſimpliciter diuerſa, & alterius rationis ab
ipſa. indiuidua ſiquidem, quatenus ſingularia ſunt, atque
differentias habent indiuiduales, ab inuicem diſtinguun-
tur; conueniunt tamen in eadem ſpecifica natura, cuius
gratia, eiusdem rationis eſſe dicuntur. Ad 3. negatur minor: 3.
etenim ſi differentia indiuidualis, indiuiduum naturæ, vt
iam conſtitutum, præſupponeret, non vtique illud conſti-
tueret. quando ergo dicitur, actus receptus, potentiam re-
ceptiuam indiuiduatam præſupponit, dico: differentiam
indiuidualem, non eſſe proprie actum receptum in natura,
quaſi in receptiua potentia, non enim eſt forma aliqua, à
materia eſſentialiter diſtincta, inſtar formæ ſubſtantialis à
materia, & accidentis à ſubiecto. vnde, quemadmodum,
differentiam ſpecificam, præſupponere naturam generis in
eſſe ſpecifico, neceſſarium non eſt; ita quoque differentiam
indiuidualem, naturam in eſſe indiuiduali. Ad 4. verum qui- 4.
dem eſt quęcunque differentijs ſubſtantialibus, atque ſpe-
cificis differunt formaliter & ſpecifice differre, non autem,
quę differentijs tantũmodo indiuidualibus diſtinguuntur:
nam quamuis ad naturam, velut actus ad potentiam com-
parentur; ſunt tamen materiales, quia ſcilicet ad quiddita-
tiuum ſpeciei conceptum non ſpectant; alterius tamen ſpe-
ciei non ſunt. naturæ profecto, quaſi poſt eſſe ſpecificum
completum, aduenire videntur; ipſum tamen eſſe ſpecifi-
cum, minime variant. Ad 5. indiuiduationis materiæ prin- 5.
cipium, eſt differentia indiuiduales, formaliter quidem,
non autem eſſentialiter à natura materiæ diſtincta. Quare,
materia formaliter accepta non eſt principium indiuidua-
tionis ſuæ, ſimiliter forma & compoſitum; ſed differentia
indiuidualis, naturæ compoſiti totali ſuperaddita: quam-
uis enim hoc compoſitum, hanc quidem materiam, atque
hanc formam, velut cauſas intrinſecas, propriam ſingula-
ritatem quamlibet illarum habentem contineat, ipſius ta-
mẽ natura, eſt alia tertia à materia, & forma. Quamobrem,
compoſitum propriam habet ſingularitatem, propriumque
indiuiduationis principium, quod eſt naturæ compoſiti
eſſentialiter idem. vnde ad indiuiduationem compoſiti,
materiæ, formæque indiuiduationis, nihil conferunt, niſi
quatenus ſunt compoſiti intrinſecarum indiuiduationis
cauſarum. Quando ergo dicitur, indiuiduationis principi-
um, aut eſt materia, aut forma, aut compoſitum; adden-
dũ fuerat, aut aliquid cum iſtis eſſentialiter idem; etenim,
in hæc ſubſtantia diuiditur, veluti in ſubſtantias eſſentiali-
ter diſtinctas, ad rei quidditatem ſpectantes. Porro, indiui-
duationis principium, nec ad quidditatem ſpectat, neque
eſt ſubſtantia eſsẽtialiter diſtincta; ſed ſemper idem eſt cum
materia, aut forma, vel compoſito; proinde, formaliter ſub
huiuſmodi diuiſionem non cadit, nec formaliter in genere
continetur, ſed lateraliter potius. Ad 6. quando id, quod eſt 6.
indiuidui conſtitutiuum, ad illius quidditatem pertineret,
tunc recte diffinibile diceretur. modo autem conſtat, vt iam
dictum, differentiam indiuidualem, ad illius quidditati-
uum conceptum non attinere: proprie ergo indiuiduum
non eſt diffinibile. Ad 7. iam dictum eſt: vnum, duas præſe- 7.
ferre negationes, idque ſi formaliter intelligatur præter o-
pus intellectus negotiantis. ſicut ergo vnum genere, aut
ſpecie, ſecundum quod vnum, formaliter acceptum, dicit
negationes tantum ita quoque vnum numero, ſiue indiui-
duum. At, ſi fundamentaliter intelligatur; tunc ſine dubio,
differentiam dicit indiuidualem, qua fundamendaliter,
alicui conuenit huiuſmodi negatio. Itaque, vnum forma-
liter acceptum, non addit aliquod poſitiuum ſuper ens, vt

Indiuiduationis principium.
Quomodo fiat vnum aliquid.
Obiectio.
Solutio.
Differentia indiuidualis non eſt proprie actus receptus in natura.
Differentia indiuidualis non ſpectat ad quidditatiuum ſpeciei conceptum.
Compoſitũ eſt tertia à materia & forma [*Compoſitũ eſt tertia alia natura.*]
Differentia indiuidualis addit negationes.

Indiuiduationis principium. vult philoſophus 4. met. ſicetiam, vnum numero, ſuper i-
ſtud totum poſitum, quod eſt natura ipſa, cum indiuidua-
tionis principio, nihil aliud addit, niſi negationes, ſuper
huiuſmodi principium poſitiuum, non autem ſuper natu-
Obiectiones. ram, immediate fundatas. Sed *dubitabit aliquis*, atque dicet,
in aliquo manet indiuidualis differentia, non manente in-
1. diuiduo. ſeu indiuiduatione eius; nam aqua prius diſtincta,
ſi aquæ addatur, aqua quidem non corrumpitur: nec ergo
ipſius indiuidualis differentia, quæ eſt illi eadẽ eſſentialiter.
manẽte igitur differentia, non manet indiuiduatio; modo
enim non eſt ſicut prius diſtincta, ſed commixta potius.
Differentia ergo indiuidualis, non eſt principium indiui-
2. duationis. Præterea, ſi cuilibet generi, neceſſaria eſt propria
indiuidualis differentia, quæ ſit indiuiduationis principi-
um; relationis quoque generi neceſſaria erit: cũ autem illa
abſoluta eſſe nequeat; reſpectiuum namque, abſoluto non
indiuiduatur, & è diuerſo, alioqui proceſſus fieret in infini-
tum; relationis ſiquidem natura, quæ eſt quidam reſpectus,
Solutiones. differentiæ vtique indiuidualis, quæ eſſet etiam reſpectus,
erit fundamentum, & ſic deinceps in infinitum. *Dico*, ad pri-
1. mã, indiuidua eiuſdem rationis, ad alicuius totius homo-
genei conſtitutionem ſimul concurrere poſſe, atque quodli-
bet illorum, propriam retinere indiuidualem differentiam;
numeraliter enim hæc aqua, non eſt illa. vel ſi non manet v-
triuſque vnitas numeralis formaliter; fundamẽtaliter ta-
2. men manet, vtpote tota aqua, ex ambabus, vna numero
conſtituta. Sed prior reſponſio placet magis. Ad 2. dico, na-
turã reſpectiuam, ſiue relationem indiuiduari ad aliud,
ſicuti naturam abſolutam à ſe, ſiue ab abſoluto. nullum au-
tem ſequitur abſurdũ, reſpectum à reſpectu fundari, quan-
do reſpectus fundatus, cum reſpectu altero eſt eſſentialiter
idem: neque ob hoc proceſſus ſequitur in infinitum, ſiqui-
dem terminus quo paternitatis, eſt filius, ſiue filiatio & ter-
minus quod indiuidualis differentiæ ipſius paternitatis,
eſt hic filius, vel hæc filiatio. Differentiã ergo indiuidualem
eſſe indiuiduationis principium, ex his, quæ iã dicta ſunt,
patere puto.

CAP. IV.

Indiuiduationis principium eſſe materiam, argumentis oſtenditur.

1. ILla ſunt vnum numero, inquit philoſophus, 5. *met.* *quo-
rum materia eſt vna*: igitur materia eſt indiuiduatio-
nis principiũ. Tenet conſeq. vnitas enim numera-
lis, & indiuidualis ſunt idem. Reuera, qui dicit hoc
cœlum, dicit materiam, vt dicitur primo cœli, vnde cælum:
nõ eſt plurificabile, quia nimirum ex tota materia ſua con-
ſtat: id autẽ fieri non poſſet, ſi materia non eſſet indiuidua-
tionis principium. hoc idem philoſophus confirmat 12. met.
quemadmodum paulo ante diximus, vbi negat plures eſſe
primos motores, quia nimirum materia carent, quæ eſt in-
diuiduationis principium. Non ergo differẽtia indiuidua-
2. lis, ſed materia eſt principiũ indiuiduationis. Amplius, in
ſeparatis à materia, inquit philoſophus 7. *met.* idem eſt,
quod quid eſt cũ eo, cuius eſt. igitur materia eſt indiuidua-
tionis principium. Tenet cõſequentia: in huiuſmodi enim,
plura eſſe indiuidua, eſt impoſſibile, quia nimirum plura
quod quid eſt, eſſe nequeunt. Materia ergo eſt principium
indiuiduationis. Sane, id certe eſt indiuiduationis princi-
pium, quo vnum principium ab alio diſtinguitur. materia
autem eſt tale quid, authore philoſopho 7. *met.* *Generans*, in-
quit, *aliud non generaret, niſi propter materiam*. ergo. Adde. per
quod, indiuiduo conuenit, omnibus, quæ ſui generis ſunt,
ſubijci, eſt ſane indiuiduationis principiũ, omnia enim præ-
dicare de indiuiduo, indiuidui proprium eſt. ſed hoc con-
uenit indiuiduo per materiam; nam omnibus ſubijci, ab i-
pſiſque actuari, materiæ cõuenit, quippe, quæ eſt in genere
ſubſtantiæ primum ſubiectum: ipſa ergo eſt primum indi-
3. uiduationis principiũ. Ad hæc, id abſque dubio eſt indiui-
duationis principium, cuius gratia indiuiduum nõ eſt dif-
finibile, nec etiam intelligibile. ſed hoc cõtingit indiuiduo,
ob gratiam materiæ, vt 7. met. dicitur, quia ſcilicet partes
materiales, ad diffinitionem non attinent: ergo quod prius.
Reuera, quod eſt primum potentiale ad vnitatem, plurali-
tatemque eſt plane indiuiduationis principium. ſed ma-
teria eſt primum receptiuum, atque ſubiectum, cuius
gratia receptum, hoc eſt, forma eſt vna, ſi materia fue-
rit vna, & plures, ſi materia ſimiliter ſe habebit, vn-
de hac de cauſa ſub vna ſpecie, in ſubſtantiis ſeparatis, plura
4. eſſe nequeunt indiuidua, quia materia carent. ergo. Præter-
ea, Callias, & Sortes, inquit philoſo. 7. *meth.* ſunt diuerſa
propter materiam, idem autẽ ſpecie. materia ergo eſt cauſa
diuerſitatis indiuiduorum, & ex conſequenti, ſufficiens in- *Indiuiduationis principium.*
diuiduationis principium. duo ſiquidem ſpectant ad indi-
uiduationem, incõmunicabilitas videlicet, & diſtinctio.
vnde primo cæli docet, plures cœlos non eſſe, quia plures in
eo materiæ nõ ſunt. Materia ergo eſt cauſa pluralitatis indi-
uiduorum. Item, duo ſunt indiuidui principia intrinſeca, 5.
nempe materia, & forma ſubſtantialis. hæc ergo ad indiui-
duationis principium ſtatuendũ, ſufficientiſſima ſunt. non
opus eſt ergo aliquo alio principio, vtpote differentia indi-
uiduali. nam ſi præter materiam, aliud principium eſſet,
quo natura contrahibilis indiuiduaretur; illud vtique eſſet
quantitas, quod plane impoſſibile reputatur? poſterius e-
nim non eſt cauſa diſtinguendi prioris, niſi accidentaliter
tantũ, ſed quantitas eſt poſterior qualibet ſubſtantia: non
ergo eſſe poteſt indiuiduationis principium. Denique, dum 6.
forma ſubſtantialis materiæ vnitur ad indiuiduum conſti-
tuendũ, eadem numero quæ prius erat, non remanet quan-
titas, alioqui idem numero accidens exiſtens, de ſubiecto in
ſubiectum migraret, quod eſt impoſſibile. remanet ergo
materia, in qua forma recipitur, quæ profecto ex ſeipſa in-
diuiduari non poteſt. Materia ergo eſt illius indiuiduatio-
nis cauſa: ceterum, à Mercurio, & Platone, omnibus fer-
me accidentibus ſecluſis, atque remotis, duo adhuc rema-
nent indiuidua, materias realiter diſtinctas, formaſque ha-
bentia. Materia ergo ſufficiens eſt indiuiduationis princi-
pium.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, illud philoſophi 5. met. de materia, quæ
eſt pars compoſiti, intelligi nequit, alioqui idẽ eſſet
iudicium de ſubiecto, reſpectu accidentalium
formarum, atq; ita omnes formæ eiuſdem ſubie-
cti, vna vtique forma numero eſſent, quod prorſus abſur-
dum eſt. Ibi ergo philoſophus de materia loquitur, quæ eſt
differentia indiuidualis, quæ velut materialis conditio
naturã contrahit, de qua philoſophus 7. *met.* ſæpe loquitur:
illa igitur ſunt vnum numero, quorum materia, id eſt diffe- *Materia accipitur pro differentia indiuiduali.*
rentia indiuidualis eſt vna: nam illa ſunt vnum ſpecie, quo-
rum ratio quidditatiua eſt vna. Eodem quoque modo ſol-
uitur confirmatio: *Qui dicit*, inquit, *hoc cœlum, dicit materiam*.
id eſt, differentiam indiuidualem, quæ eſt vnius cœli, atque
ita cœlum conſtat ex tota ſua materia. Cum autẽ proprie in
cœlo materia, vt ipſe, & Commentator dicunt, non ſit, de
differentia indiuiduali ibi loquutum fuiſſe certum eſt. Pari
quoque facilitate ſoluitur ſecũda confirmatio: philoſophus
namque de differentia loquitur indiuiduali naturam con-
trahente; non autem de materia, quę eſt altera pars compo-
ſiti. Porro, materiam nullo modo eſſe indiuiduationis
principium, ſic oſtendi probarique poteſt. Illud, quod ex ſe
eſt multiplicabile ſiue plurificabile, eiuſdẽ rationis vere eſſe
nequit principium indiuiduandę naturę, hoc enim deſtruit
indiuidui naturam. ſed materia ſicut etiam forma, eſt plu-
rificabilis; materia enim in communi ad ſpeciei diffinitio-
nem attinet, vt dicitur 7. *met.* atque ex conſequenti, eſt ali-
quid commune & plurificabile: igitur non eſt indiuiduatio-
nis principium. Deinde, quod eſt idem numero in duobus 1. *Materia non eſt indiuiduationis principium.*
entibus indiuidualiter, ac numero diſtinctis, eſſe nequa-
quã poteſt principium indiuiduandi. ſed materia eſt eadem
numero in generato & corrupto, quæ indiuidualiter atque
numero ab inuicem ſeparantur: ergo quod prius. Reuera, ſi
materia eſt præciſa indiuiduationis cauſa; ſequeretur om-
nino hoc abſurdũ, in angelis nullũ eſſe indiuiduũ, quia ma-
teria carent. Porro, in cauſis per ſe ſicut affirmatio eſt cau-
ſa affirmationis, ita plane negatio negationis. Vbi ergo eſt
materiæ negatio, ibi & indiuiduorum ſimiliter. Quare, in
angelis nullum eſſet indiuiduum, quod eſt impoſſibile. Ad 2.
1. illa philoſophi authoritas diuinis conuenit tantum, non
autem aliis ſubſtantiis ſeparatis, vt paulo ante dictum eſt;
ſingulare enim poteſt aliquid addere ſuper naturã, & quid-
ditatem, vtpote differentiam indiuidualem, quæ ad quid-
ditatem creatam non ſpectat: proinde, quamuis non habe-
at materiam tanquam partem ſui; eſt tamen multiplicabi-
lis. Ad confir. primam dico, verum quidem eſſe generantem
à genito materię diuerſitate diſtingui: alia enim ineſt forma
atque materia generanti, quæ plane non ineſt genito; ob id
tamen materia indiuiduationis principium non dicitur:
concurrit certe veluti cauſa intrinſeca, ad materialis rei in-
diuiduationem: nihilominus formale indiuiduationis
principium nequaquam vocatur. Ad 2. confir. ſubiici omni-
bus ſui generis æquiuoce conuenit materiæ. hoc autem
conue-

Digitized by Google

Indiuiduationis principium.

conuenit indiuiduo ſubſtantia, omnibus ſui generis ſubiici in ſuperius, tanquam de ipſo prædicabilibus; non ſic autem materia in formis ſui generis ſubiici conuenit; ſed ipſam velut partem actuantibus potius atque perficientibus, ad alicuius compoſiti, ſiue generis conſtitutionem. Itaque non opus eſt illud indiuiduo per materiam conuenire, quandoquidem
3. nec ipſa materia ſit principium indiuiduandi. Ad 3. minor eſt falſa: non enim materia, quatenus eſt materia, indiuiduo adimit, quo minus ſit diffinibile: nam & ipſa quidem ad ſpeciei diffinitionem pertinet, & indiuiduum quoque immateriale, verum, aut vix eſt diffinibile. Illud autem philoſophi de partibus materialibus intelligendum eſt, ad indiuiduum, vt indiuiduum, non autem ad materiam, vt materiam ſpectantibus; vtrum autem indiuiduum ab intellectu intelligatur, poſtea ſuo loco dicemus. Confirm. concludit oppoſitum: eo enim ipſo, quod materia eſt principium potentiale primum, ad vnitatem pluralitatemque indifferenter fertur, vnde non eſt vna, ſed plures, ideoque nequit eſſe indiuidua-
4. tionis principium. Ad 4. patet ſolutio ex dictis: ibi n. non propriè materia intelligitur, ſed differẽtia potiꝰ indiuidualis, quæ eſt cõpletũ indiuiduationis principiũ. Ad 5. quãuis ipſius
5. indiuidui duo ſint principia intrinſeca; præter illa tñ, neceſſaria eſt differentia indiuidualis. Ad confirm. dico, præter materiam & formam, indiuidui partes intrinſecas, neceſſariam non eſſe eam quantitatem, ſed differentiam indiuidualem tantum. Ad 6. Quamuis ad formæ ingreſſum ea-
6. dem materia remaneat; ipſa tamen non eſt indiuiduationis principium, ſicut dictum eſt, ſed indiuidualis differentia. Simili quoque facilitate confirmatio ſoluitur: nam ſi quæ dicta ſunt, rectè perpendantur; vnica profecto reſponſione ſoluentur omnia. Materiam ergo non eſſe indiuiduationis principium, omnibus conſtare arbitror.

CAP. VI.

Principium indiuiduationis eſſe formam, naturam ipſam, atq; actualem exiſtentiam, argumentis oſtenditur.

ILlud eſt indiuiduationis principium, per quod in-
1. diuiduum fit hoc; indiuiduum enim nihil aliud eſt, quam hoc ſingulare. ſed forma eſt in cauſa, ob quam indiuiduum fit hoc, vt dicit Commentator *2. de anima, comm. 7.* vbi philoſophus ſubſtantiam diuidit in materiam, formam, & compoſitum: forma ergo eſt indiuiduationis principium. Sane, compoſitum non eſt vnum, niſi per formam, vt ibidem dicit. Et *in eodem libr. com. 9.* Indiuiduum, eſt indiuiduum per formam. Et *7. met. comm. 5.* Subſtantiæ, inquit, demonſtrata non eſt vna niſi per formam: forma ergo eſt indiuiduandi naturam principium. Deinde, quo aliquid habet eſſe, eodem etiam habet, vt ſit
2. vnum; idem enim eſt eſſe, & vnum eſſe. ſed per formam vnaquæque res habet eſſe. igitur per formam eſt vnum ſiue vna. Eodem ſane aliquid eſt indiuiduum, & generationis terminus; nam generatio ad ſingulare & indiuiduum terminatur. ſed forma eſt generationis terminus: principium ergo erit indiuiduationis: etenim, qua ratione aliquid eſt indiuiduum, eadem plene in actu exiſtit. ſed per formam res eſt in actu: ergo per formam eſt indiuiduum. Denique per illud in numero, aliquid eſt vnum numero, ſiue indiuiduum, per quod certe in ſpecie, aliquid eſt vnum ſpecie. ſed per formam ſpecificam aliquid eſt vnum in ſpecie: ergo per hanc formam numero, eſt vnum numero,
3. ſiue indiuiduum. Adhuc, ſeipſa indiuiduatur natura, non egens aliquo alio; nam aut ex ſe indiuiduatur, vt ſit hoc, aut per aliquod additum. non per aliquod additum, alioqui proceſſus fieret in infinitum: per ſe ergo natura eſt indiuiduum, non per differentiam indiuidualem, aut materiam, vel formam. Reuera, ea ratione, qua aliquid eſt extra intellectum; eamet eſt ſingulare, & indiuiduum, nec alia eſt cauſa quærenda, quandoquidem hæc ſit conditio entis, extra intellectum exiſtentis, nempe ſingulare eſſe, ſed natura ſeipſa for-
4. maliter eſt extra intellectum: igitur ſeipſa eſt ſingulare. Rurſum, rei ſic ſimpliciter exiſtentis ex propria natura, cauſa inquirenda non eſt, ineſt enim illi naturaliter; ſed illius potius conquærenda eſt, quæ eſt ſecundum quid, & aduentitia potius. Sed natura realis, ſimpliciter ac naturaliter eſt ſingulare, ſeu indiuiduum; ſecundum quid vero eſt vniuerſale, vt pote per actionem intellectus: igitur quærere, quæ ſit naturalis indiuiduationis principium, inanis eſt inquiſitio, per

Quod natura indiuiduetur per ſeipſam.

idem namque habere eſſe, & vnum eſſe. ergo, ſicut ſeipſa eſt vna; ita etiam ſeipſa erit ſingularis ſiue indiuiduum. Quod autem ſit diuiſibilis, ob quantitatis rationẽ illi conuenit: ex ſeipſa namque eſt hæc, & ex conſequenti, impartibilis eſt atque indiuiſibilis. Adde, Porphyrium iubentem in ſpecie ſpecialiſſima eſſe quieſcendum. Et Boetium, nullo modo ſpeciem in indiuidua diuidere volentem. Vltra ergo ſpeciei ſpecialiſſimæ differentiam ſpecificam & athomam, non re- 5.
ctè alia differentia quæritur, qua natura ſit indiuiduãda. Præterea, actualis exiſtentia eſt indiuiduationis principium: non ergo eſt differentia indiuidualis. Illud plane eſt indiuiduationis principiũ, ad quod generatio primo terminatur, quia nimirum ad indiuiduum, vt ſingulare, quo videlicet generatio terminatur: ſed hoc eſt eſſe in actu, ſiue eſſe exiſtentiæ, nam generatio ad eſſe in actu terminatur: igitur eſſe exiſtentiæ eſt principiũ indiuiduationis. Profecto per vltimũ actũ, rei cõpetit vnitas vltima, actus n. vltimus, immediatũ eſt atq; proximum fundamentum: ſed vnitas indiuidualis eſt vltima & perfecta, eſſe vero exiſtentiæ, eſt actus vltimus ſiue vltimatus. proximum ergo eſt rei vnitatis, ſiue indiuiduationis 6.
fundamentum. Item, ſicut per eſſe in intellectu eſt natura vniuerſalis; ita etiam per eſſe in actu, eſt natura particularis, hæc namque ad inuicem opponuntur: ſed eſſe in actu, eſt eſſe exiſtentiæ; igitur quod prius. nam illud eſt indiuiduationis principium, quo exiſtente vnico, res quoq; eſt vna. ſed eſſe actualis exiſtentiæ, eſt huiuſmodi, quippe cum vniuerſi, vnicum ſit eſſe: illud ergo eſt indiuiduandæ naturæ principium.

Actualem exiſtentiã eſſe principium indiuiduationis.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, authoritates illæ ſic intelligendæ ſunt: 1.
forma eſt cauſa intrinſeca, atque principalior pars eius, quod eſt vnum numero, ſicuti actus eſt pars principalior quam potentia, non autem eſt immediatum indiuiduationis principium: forma enim poſtquam ſpeciei rationem ſubierit, non minus communis eſt, quam ipſa ſpecies, vel ſpeciei quidditas, quod plane non conuenit principio indiuiduanti. Illud præterea, quod eſt ratio conuenientiæ indiuiduorum, indiuiduationis nequit eſſe principium. ſed forma eſt principium conuenientiæ indiuiduorum in ſpecie, dat enim eſſe ſpecificum; non ergo eſt indiuiduationis ratio. Inſuper, quod ad quidditatem ſpecificam attinet, non poteſt eſſe indiuiduationis principium: nam principium indiuiduationis, ſicuti etiam ipſum indiuiduum, ſpeciei rationem quidditatemque non ingreditur, ſed forma pertinet ad ſpeciei rationem atque quidditatem: igitur non eſt principium rei indiuiduandæ. formæ denique non repugnat in plura diuidi, ſicuti neque quidditati ſeu ſpeciei formam includenti; hoc autem indiuiduationis principium non competitur formam: ergo principium eſſe indiuiduationis, eſt impoſſibile. Ad 2. quem- 2.
uis forma terminus quo generationis eſſe dicatur, & totum compoſitum ſubſtantiale terminus quod; non eſt tamen vltimatum indiuiduationis principium, quia ex ſe non eſt hoc. Quod ſi concedatur illi, adhuc nihilominus non eſt principium indiuiduandi: nam compoſitum aliam habet hæcceitatem, vt ita dicam, à partibus, ſicut etiam aliam habet entitatem. Ad primam confirm. licet forma ſit vna numero; non eſt tamen principium, quo aliquid exiſtit vnum numero aut ſpecie, quippe, cum formaliter non ſit immediatum indiuiduationis principium. Alia confirmatio ſimili facilitate diſſoluitur. Ad 3. dico, deductionem illam inue- 3.
niri in his, in quibus vnum, ſiue primum, ſecundum, & tertium vniformiter ſe habent. vnde Commentator dicit *4. met.* ens non eſſe vnum per aliquod ſuperadditum; quia ſcilicet illud ſuperadditum conformiter ſe haberet ad eſſe vnum, ſicuti & ipſum ens; atque ita proceſſus eſſet in infinitum. Cum autem natura quæ indiuiduatur, & differentia indiuidualis vniformiter non ſe habeant, nullus profecto proceſſus in infinitum erit poſſibilis. vnde dicimus, hoc corpus album eſſe, non ſeipſo quidem, ſed aliquo ſuperaddito, nempe albedine: ipſa autem albedo, non ſeipſa, aut aliquo alio albo, ſed ratio potius, qua aliquid album exiſtit. vel dic rationem illam hoc velle dicere, ſcilicet naturam, nequaquam ob aliquod ſuperadditum eſſentialiter diſtinctum indiuiduari. Ad confirm. dico, naturam ſeipſa formaliter, ſecundum eſſe naturæ, non autem indiuiduale eſſe extra intellectum: eſſe autem indiuiduale conſequitur per aliquod ſibi additum, ſibi eſſentialiter idem, & à natura penitus inſeparabile, id eſt per differentiam indiuidualem. Ad 4. ve- 4.
rum quidem eſt, naturam extra intellectum ſimpliciter con-

Forma non eſt principium indiuiduationis.

Terminus quo & terminus quod.

Natura nõ indiuiduatur ſe ipſam.

Natura, ſi ſequutur eſſe indiuiduale per differentiã indiuidualem.

Indiuiduationis principium. uenire eſſe aliquid ſingulare ; ex ſe tamen præciſe id non habet, ſed per aliquod ſibi additum, vt dictum eſt. Ad confirm. patet ſolutio. Ad Porphyrij authoritatem dico, quod Plato iuſſit quieſcare in natura ſpecifica, non quia ſeipſa eſſet *Porphyrius* indiuidua, alioqui de pluribus differentibus numero prædicari non poſſet; ſed ob eam potius cauſam, quia licet indiuidua per ſe ſint in genere, potentia tamen ſunt infinita, idoque ſcientiæ inquiſitionem effugiunt. *Boetius.* Hac etiam ratione Boetius ſpeciei diuiſionẽ in indiuidua dimiſit. Natura ergo
5. ſeipſa non indiuiduatur. Ad 5. quamuis indiuiduum actu exiſtens, primo generationem terminet ; per exiſtere tamen non eſt indiuiduum, ſed per differentiam indiuidualem. Ad confirm. dico, exiſtere non eſſe vltimatum actum ordinabilem in genere, modo quidem prædicto : accidit enim cuilibet ordinabili in genere, extra eius rationem exiſtere. Præterea, vltimus actus indiuiduationis, eſt ipſa differentia indi-
6. uidualis, per quam indiuiduum eſt vnum in actu. Ad 6. eſſe in re, & in intellectu non ſunt oppoſita : proinde neceſſe non eſt, quod res, quia eſt in intellectu, vniuerſalis naturam ſubeat; ſingularis vero, quia in re exiſtit ; licet verum ſit actualem exiſtentiam ſingularitatem in re concomitari. Quare, ſicut res eſt vniuerſalis in intellectu ; ita etiam eſt ſingularis in re, atque in effectu. Ad confirm. dico, illud eſſe indiuiduationis principium, quo vnico exiſtente, res primo eſt vna ſingulariter : hoc autem non eſt actualis exiſtentia, ſed differentia indiuidualis. Itaque, formam aut naturam, ſiue actualem exiſtentiam, non eſſe indiuiduationis principium, patet.

CAP. VIII.

Quantitatem eſſe principium indiuiduationis, argumentis oſtenditur.

1. ILlud eſt principium indiuiduationis indiuiſum exiſtens, quod certe per ſui diuiſionem multiplicationis indiuiduorum in aliqua natura, principium eſſe cognoſcitur. Sed quãtitas eſt huiuſmodi : primo enim ſibi, in eiuſdem rationis partes diuidi competit, vt 5. *met.* dicitur, & per ipſam cuilibet alteri : ſpecies autem in indiuidua, veluti in partes eiuſdem rationis diuiditur, quod vtique à quantitate mutuare videtur : quantitas ergo eſt indi-
Auicenna. uiduationis principium. Suffragatur huic ſententiæ Auicennæ 5. *met. cap.* 1. Equinitas, inquit, vt natura eſt equinitas ; ſed, vt accipitur cum conditionibus accidentalibus & materiali- *Auerroes.* bus, dicitur hæc natura. Sequitur etiam ibidem : Materiæ quæruntur accidentia, quibus indiuiduatur natura. Commentator quoque 8. *Ethic comm. vlt.* Sophronides, ait, Sophronici filius, non eſt alius, niſi quia per accidentia ab inui- *Porphyrius* cem ſeparantur. Porphyrius etiam idem confirmat. Indiuidua, inquit, differunt ſuis accidentibus. quorum multitudinem in vno repertam, in alio reperiri, eſt impoſſibile. Con- *Boetius.* ſentit his Boetius *in lib. de Trinit.* vbi tres homines tantum hic & nunc diſtingui aſſerit. ſed hic & nunc, ex quantitate oriuntur , ſicut etiam tempus & motus ; mobile enim quantum eſt atque motus , locum quoque dicit , duobus corporibus eundem eſſe , fieri non poſſe; locum autem quantitatem eſſe ſatis conſtat. In ele- *Damaſcenus.* mentario *cap.* 5. idipſum approbat Damaſcenus, vbi hypoſtaſes & indiuidua alicuius naturæ, characteriſticis proprietatibus diſtingui, conſtanter docet. inter illas vero præcipuam eſſe autumat quantitatem , vtpote, quod homo ſit longus, aut breuis, aut aliquid huiuſmodi: patet ergo tum ratione, tum etiam multorum authoritatibus, quantitatem eſſe
2. indiuiduationis principium. Amplius, id vtique dicendum eſt indiuiduationis principium, cuius multiplicatione, indiuidua primo diſtinguuntur, atque formæ partiuntur materiales. ſed hoc ad quantitatem attinet, authore Commentatore in libr. de ſubſtantia orbis, in quo ait, formam non partiri, aut multiplicari ob aliam cauſam, niſi quia in alia & alia materia, vel materiæ parte recipitur , quæ profecto ratione quantitatis alia atque alia dicitur , quantitas ergo eſt indiuiduationis principium. Reuera, cuius diuiſio eſt principium multitudinis, quæ eſt numerus; illud plane eſt vnitatis atque indiuiduationis principium. ſed quantitas continua eſt huiuſmodi , nam in non quantis numerus nequaquam inuenitur: igitur quantitas eſt principium indiuiduationis, cuius
3. diuiſio eſt cauſa multiplicationis. Adhæc, illud eſt principium indiuiduationis, quod quidam principium eſt determinandi indiuiduum ad hic, & nunc, quippe cum hoc proprium ſit indiuidui. ſed quantitas eſt huiuſmodi ; indiuiduum enim in ſe eſt indiuiſum, & à quolibet alio diuiſum ; vnitatis autem & diuiſionis principium , à quantitate proficiſcitur : *De angelorum ſubſtantia.* igitur quantitas eſt principium indiuiduationis, quia numerum eſt vnitatis, & indiuiduorum diſtinctionis ad inuicem principium, ſiquidem vnumquodque dicitur vnum ab vnitate. ſed vnitas eſt principium numeri , numerus autem ex diuiſione continui cauſatur, continuum autem eſt quantitas: igitur quantitas eſt vnitatis ſeu indiuiduationis, & diſtinctionis principium. Iterum , hunc ignem ab alio igne differri conſtat, non quidem per materiam & formam : per quanti- 4. tatem ergo ab inuicem ſeparantur. Quod ſi dixeris , hanc partem ignis ab alia ſeparari, quia nimirum hæc non eſt illa, in idem recidit. Adde, quod id, quod conuenit alicui per ſe, alteri non conuenit, niſi ob gratiam illius : ſed diuidere aliquid in partes eiuſdem rationis, per ſe conuenit quantitati, vt dicitur 5. met. igitur quantitas eſt indiuiduationis diuiſioniſque principium.

CAP. IX.

Soluuntur Argumenta.

AD primum dico, maiorem eſſe dubiam , minorem vero falſam : non enim quantitas per ſui diuiſionem, vel quantitas diuiſa , multiplicationis indiui- 1. duorum in natura ſubſtantiali, præciſa atque abſoluta ratio dicenda eſt. *Dices* , quantitati primo conuenit , in partes eiuſdem rationis diuidi. *Dico*, hoc modo philoſophum *Quantum in qua diuiditur* fuiſſe locutum, quantum diuiditur in ea, quæ inſunt, quorum quodlibet hoc aliquid natum eſt eſſe . verum tamen eſt, quantitatem in partes eiuſdem rationis, ſicut totum integrale diuidi, primoque illi hoc conuenire. vnde ſubſtantia diuiſibilis eſt, potentia proxima ad diuiſionem dimenſiuam, idque per quantitatem. hanc autem diuiſionem non priuat ſiue aufert indiuiduum, quippe, cum non faciat oppoſitum ; ſed illam potius, quæ eſt alicuius, ſicut totius in partes ſubiectiuas, quæ plane quantitati primo non conuenit , ſed ſubſtantiæ, idque non per quantitatem, & ex conſequenti , neq; indiuiduatio , neq; indiuiduorum ſub eadem natura multiplicatio. Ad authoritatem Auicennæ dico, ea intelligere ac- *Auicenna.* cidentia naturæ, quæ ſunt extra conceptum naturæ indiuidualis , in quorum numero differentia quoque indiuidualis haberi poteſt. Ad authoritatem Boetij reſp. ipſum loqui ſecundum noſtræ intelligentiæ modum , quæ dependet ex ſenſu; ideo ex accidentibus, quæ cadunt ſub ſenſum, indiuiduationem venari ſtudet. vnde, quamuis accidentia ipſum comitentur indiuiduum ; ipſum tamen nequaquam conſti- 2. tuunt. Ad 2. patet, quantitatem non eſſe principium formæ multiplicandæ, ſed ipſam comitari ; formam vero per aliqua intrinſeca multiplicari: prius natura quam in alia , vel alia materia, ſeu parte materiæ recipiantur. Ad confirm. quantitas, vt dictum eſt, non ad genus quantitatis , ſed ſubſtantiæ potius ſpectat: nã in ſubſtantiis à quantitate ſeparatis omnino, inuenitur quidem numerus, non autem quantitas , ſicut 3. paulo ante dixi. Ad 3. eiuſque confirmationem, vnica ſententia reſpondeo, quantitatem eſſe principium vnitatis accidentalis indiuiduorum, & diſcretionis eorundem , non au- 4. tem incommunicabilitatis. Ad 4. dico, hunc ignem ab alio diſtingui, ſua differentia indiuiduali, vel ſaltem formali, non quantitatiua, quæ ſit indiuiduationis principium. Ad confir. *Quantitas principium indiuiduationis quomodo.* dico , illam rationem hoc velle dicere, nempe quantitatem eſſe principium indiuiduationis, quoad diuiſionem materiæ quantitatiuam , non autem quoad incommunicabilitatem indiuidualem. Ecce quam longo ſunt hæc repetita ſermone, ob hanc ſine dubio cauſam, vt facilius intelligamus, ſub vna ſpecie plura eſſe poſſe angelorum indiuidua, quoniam principium indiuiduationis eſt differentia indiuidualis , quæ eſt in angelis.

QVÆSTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Angeli ſunt ſubſtantiæ immateriales.

POſtquam viſum eſt, quomodo angeli ſint plures in eadem ſpecie, deinceps videndum eſt , quomodo *Nomen materiale multiplex.* ſint immateriales. Multiplex tum apud theologos, tum etiam apud philoſophos , rerum diuinarum humanarumque cultores, huius nominis, materiale. vſus eſſe dignoſcitur. Interdum enim materiale appellatur , quod eſt ex materia & forma , tanquam ex ſuis partibus conflatum atque compoſitum eſt. aliquando vero materiale nominatur, quod ſui conſeruatione, ex materia dependeat, ad

quam

De angelorum ſubſtantia. quem modum formæ elementares materiales appellantur; nam in eſſe ipſorum atque conſeruatione, ex ſua materie dependent. Materiale præterea aliquid appellatur, quia ſibi e videlicet comparatum, impurum eſt atque imperfectum: quo ſane modo minus perfectum, reſpectu perfectioris materiale vocatur. materiale ergo nominatur, aut quia habet materiam, tanquam partem ſui, aut quia in eſſe & conſeruari à materia dependet, aut quia perfectiori comparatum, impurum eſt atque imperfectum. E contrario, illud immateriale nominatur, cui hæc tria non inſunt. Modo autem ſermo noſter eſt, an intelligentiæ ſiue angeli aliquo modo materiales, vel immateriales ſint, necne. Porro, angelos eſſe materiales non eſt poſſibile, alioqui eſſent corruptibiles; materia namque eſt, qua res & eſſe & non eſſe poteſt. at angeli ſunt incorruptibiles. non ergo ſunt materiales. Amplius, nihil eſt ſupra noſtrum intellectum, quin ſit immateriale, quia intellectus eſt immaterialis 3. *de anima.* ſed huiuſmodi intelligentiæ noſtro intellectu ſuperiores ſunt: igitur ſunt immateriales. Adde, ſi materiæ orbium à materia mixtorum ſecernitur, & motores ſimiliter; imo multo magis, quanto orbibus motores præſtantiores ſunt: formæ ergo cœlorum alterius ſunt naturæ à formis elementaris: ſed illæ ſunt corporeles, hæ ergo immateriales erunt. Præterea, illæ ſunt ſubſtantiæ immateriales, quæ non aliunde mendicant modum intelligendi, ſed per ſuas ſubſtantias intelligunt. ſed huiuſmodi ſunt beatæ illæ mentes ſiue intelligentiæ, de quarum modo intelligendi ſuo loco nobis loquendum eſt: ſunt ergo puræ atque immateriales. Ad hæc, intelligentiæ ſunt ſubſtantiæ indiuiſibiles. ergo immateriales: diuiſio ſiquidem materiam conſequitur: vbi autem non eſt materia, nec inibi erit diuiſio, quæ ad materiæ rationem ſpectet. Reuera, in angelis non eſt materia, quæ eſt potentia ad eſſe, vel non eſſe, quæque à philoſophis materia prima nominatur; neque materia, quæ dicitur ſubiectum vel mobile ipſum, proinde compoſitione carent, quæ ex huiuſmodi procedit atque emanat: non enim ſunt ex materiæ tranſmutationis & forma, neque ex motore & ipſo mobili; verum tamen eſt, quod ſi primæ comparentur intelligentiæ, aliquo modo materiales dicendæ ſunt, vt pote reſpectu primæ, imperfectæ. Quam ob cauſam Auer. 3. *de anima com.* 5. *&* 14. ait, nullam intelligentiam præter primam à potentia liberam eſſe: quælibet enim ex gradu componitur perfectionis accedendi ad primum ens, & gradu recedendi à primo. hoc autem modo fas eſt dicere, intelligentias materiales eſſe. Quomodo ergo intelligentiæ ſint immateriales dixi.

Angeli ſunt immateriales.

1\. 2. 3. 4. 5.

Quomodo intelligentiæ ſint materiales.

CAP. II.

Angelos eſſe materiales, argumentis oſtenditur.

1\. SIcut Deus eſt vniuerſale agens; ita plane materia eſt vniuerſale rerum principium. ſed potentiam Dei cauſam nullus ſubterfugit nihil; omnia enim vt paulo ante dixi, ſunt à Deo effectiue; ſic etiam materiæ cauſalitatem nullum entium, excepto optimo, ſubterfugere valet: quicquid ergo eſt citra Deum, vtique eſt materiale &

2\. minime ſimplex. Amplius, ſicut omne quod eſt, dependet à Deo; ita plane omne creatum dependet à materia. Tenet conſeq. authoritate commentatoris 5. *&* 8. *com.* 3. *de anima.* Omnes, inquit *formæ ſicut actu in primo continentur agente; ita etiam potentia in materia.* Et iterum, *nulla ſubſtantia præter primam liberata eſt à materia.* ſed intelligentiæ ſunt formæ creatæ: igitur non ſunt à materia liberæ, ſed illius ex potentia dependent: nam quemadmodum nulla eſt forma, quæ à primo motore non dependeat, ita etiam nulla eſt forma, quæ

3\. non dependeat à materia. Ad hæc, omne quod componitur ex genere & differentia, eſt materiale: nihil enim eſt in genere, vt vult Auerroes, niſi per materiam. ſed intelligentiæ ſecundum Auicennam componuntur ex genere & differentia: igitur intelligentiæ ſunt materiales. Item, intelligentiæ ſunt ſubſtantiæ indiuiduæ, vt dictum eſt: igitur ſunt

4\. materiales. Tenet conſeq. indiuiduum enim tale dicitur per materiam, quemadmodum loquitur ſeptimus methaphyſicæ: ſunt ergo ſubſtantiæ materiales. Præterea, quic-

5\. quid in effectibus reperitur, & in cauſa quoque reperiri neceſſe eſt: oportet enim agens & patiens in materia conuenire. ſed in effectibus ſtellarum materia reperitur: ergo & in earundem motoribus. Reuera, quælibet ſubſtantia mouens orbem, eſt forma orbis perficiens & conſtituens, quod certe ſine materia fieri non poteſt. Intelligentiæ ergo ſunt materiales.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, negatur ſimilitudo: Deus enim omnium entium eſt cauſa effectiua, in quorum numero ipſa quoque materia habetur, quæ à Deo non ſolum habet dependentiam, ſed etiam eſſe: quam ob cauſam, iure vocatur vniuerſale agens atque efficiens. at materia, generabilium tantum vniuerſale principium dicitur, non autem ingenerabilium, cuiuſmodi ſunt angeli, id circo argumentum non eſt ſimile. Ad 2. ſi materialem, id eſt, imperfectus, reſpectiue ad primam intelligentiam angelus vocaueris, recte quidem intelligis. ſin autem abſoluta, perperam, non enim abſoluta & vera in angelis materia inuenitur: reſpectu ergo primæ intelligentiæ, cæteræ materiales nuncupantur. Ad 3. dico, intelligentias non eſſe in genere prædicamentaliter, ſed tranſcendenter, idcirco materiales dici non poſſe: quæcunque enim in genere ſunt prædicamentaliter, corruptioni ſubdita ſunt, vtpote compoſita ex materia & forma, aut fundata in compoſitis ex materia & forma. In cauſa autem eſt, quia genus eſt quid potentiale, potentiale autem eſt per materiam, differentia vero eſt quid actuale, quod certe ob formæ rationem obtinet. Cum autem in æternis nulla prorſus ſit corruptio: in illis ergo abſque dubio, vt dicit Auerr. 10. *met. & in libro de ſubſtantia orbis*, genus & ſpecies æquiuoce, id eſt, tranſcendenter inueniuntur. Hoc idem confirmat *lib.* 1. *de cælo, comm.* 49. contra Auicennam diſputando. Ad 4. patet reſponſio ex his quæ dicta ſunt, vbi oſtendimus materiam non eſſe indiuiduationis principium. Licet ergo intelligentiæ ſint indiuiduæ, & ſub vna ſpecie multa intelligentiarum indiuidua contineantur; non ob id tamen materiales dicendæ ſunt, quandoquidem indiuiduationis principium non ex materia, ſed ex differentia procedat indiuiduali. Ad 5. maior veritatem quidem habet in cauſis, quæ cum ſuis effectibus vniuocæ ſunt: modo autem conſtat, hanc inter corruptibilia, atque incorruptibilia vniuocationem non eſſe, quemadmodum & poſtea dicturi ſumus, cum de corruptibilium incorruptibiliumque materia erit nobis loquendum. Quoniam igitur inter huiuſmodi effectus & cauſas, proprie vniuocatio non inuenitur; ideo intelligentias cum ſuis effectibus in materia conuenire debere, nequaquam neceſſe eſt. Ex his ergo atque ſimilibus, intelligentias eſſe immateriales ſatis patet.

Materia eſt pars quidditatis. 1.

Materia vniuerſale generabilium. 2.

3\. *In angelis genus & ſpecies ſunt tranſcendenter.*

4\.

5\.

CAP. IV.

Materiam eſſe partem quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ.

QVoniam diuinas illas mentes ſanctaſque intelligentias, à materia eſſe liberas demonſtraui, huic certe negotio conuenire putaui, ſi illam ſemoſam controuerſiam adducerem, nempe, ſi materia pars ſit quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ. Inprimis autem animaduertendum eſt, in ſubſtantia compoſita, duas eſſe formas realiter diſtinctas, formam videlicet partis vnibilis materiæ, quæ eſt materiæ perfectio, quemadmodum in homine eſt anima, actus atque perfectio corporis exiſtens: & formam totius, quæ ex vnione formæ partis cum materia conflata, emergit atque conſurgit. hæc quidem in ſui ratione formam atque materiam complectitur, differtque à forma partis, ſicut compoſitum à ſimplici. Profecto, in homine forma totius eſt humanitas, quæ nõ eſt ſola anima, ſed ex materia atque hominis forma reſultans. hanc autem formam totius, quidditatem ſiue eſſentiam vocamus, quæ licet per modum partis ſignificet, non eſt tamen pars; alioqui eſſet forma ſimplex, atque ita duæ formæ partis in homine inuenirentur, quod minime probatur. Porro, forma partis dicitur, quia ſcilicet facit materiam eſſe in actu; forma vero totius, quia ſpeciei rationem complet perficitque: etenim humanitas eſt eſſentia hominis: eſſentia autem rei eſt, quam ſignificat diffinitio: diffinitio vero rei naturalis non ſolum formam ſignificat, ſed formam & materiam proinde humanitas aliquid compoſitum ex materia & forma ſignificet nempe principia ſpeciei eſſentialis, idque per modum partis: homo autem, tum illa ſignificat, tum etiam indiuiduantia principia, idque per modum totius, homo ſiquidem dicitur, qui & humanitatem habet, & alia quoque habere poteſt principia indiuiduantia. Itaq; quidditas ſiue eſſentia rei, non eſt ſola forma, ſed materia quoq; Igitur materia abſolute accepta, ad materiam indiui-

Forma partis.

Forma totius.

Humanitas eſt forma totius.

Homo quid ſignificet.

Materia eſt pars quidditatis

Materia eſt pars quidditatis. indiuidualem non contracta, ad quidditatem vtique attinet ſpecificam. Reuera, quod eſt eſſentia, & quidditas alicuius, illi, cuius eſt eſſentia, ratio abſque dubio intrinſeca, & ſufficiens eſt eſſendi, quacunque alia re, ab eo realiter differente, circumſcripta, atque remota. ſed forma hominis, vtpote anima rationalis, eſt tota eſſentia, & quidditas hominis, vt quibuſdam placet:
1. ſola ergo anima eſt ſufficiens ratio eſſendi, atque ita homo, eſſet prorſus homo, ſine materia, quod eſt falſum. maior ſic probatur: nam ſi albedo eſt ſufficiens ratio, qua ſuperficies eſt alba; multo magis id quidditas præſtabit enti, cuius eſt quidditas. cum autē hoc ſit impoſſibile, verū ergo eſt, materiam eſſe partem quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ. Amplius enim eſſentia in genere cauſæ materialis, à materia nequaquam dependet; nec certe id, cuius eſt eſſentia. ſi ergo
2. quidditas naturalis ſubſtantiæ compoſitæ, à materia non dependet, vtpote, quæ illius quidditatem non ingreditur: nec ergo ſubſtantia naturalis compoſita, in genere cauſæ materialis, à materia dependebit, quod ſane abſurdiſſimum eſt; tunc enim materia, non ſolum cauſa, ſed nec etiam pars eſſet ſubſtantiæ compoſitæ. Ad hæc, quod eſt pars humanæ naturæ, eſt etiam pars quidditatis humanæ: natura enim, &
3. quidditas ſunt idem. ſed materia eſt pars naturæ humanæ, vt dicitur 2. *phyſ. comm.* 21. Quoniam autem natura dupliciter dicitur, inquit, & ſpecies, & materia &c. nam ſi materia non eſt pars quidditatis; tunc in vno homine eſſent duæ naturæ non partiales, vtpote nequaquam partes alicuius naturæ, quod eſt impoſſibile. Materia igitur eſt pars quidditatis rei compoſitæ. Suffragatur huic ſententiæ philoſophus 8. *met. com.* 15. & 16. *Diffinitio, inquit, compoſitorum eſt vna*, quia ex actu, & potentia natum eſt fieri vnum. quidditates autem ſimplices, ſeipſis ſtatim habent vnitatem, eo quod formæ tantum ſint. Hæc quidem Ariſtoteles nequaquam diceret, niſi materia pars eſſet quidditatis rei compoſitæ. nam de forma ſola illa non dixiſſet, quandoquidem forma ſeipſa vna ſit. Hoc idem confirmat 9. *met. comm.* 22. In quidditatibus, inquit, compoſitorum accidit error, non autem in quiddita-
Forma ſimplex & compoſita. tibus ſimplicium, idque propter partium multitudinem, ex quibus illæ partes compoſitæ ſunt. vnde ex earum compoſitione, error accidere poteſt qui in ſimplicibus cum careant partibus, locum non habet. Ex quo patet, ad mentem philoſophi, rei compoſitæ eſſentiam, non ſimplicem, ſed compoſitam eſſe. quidditatemque rei materialis, à quidditate ſeparata differre, quandoquidem illa eſſentialiter ſimplex ſit, hæc autem eſſentialiter compoſita. materia ergo eſt pars quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ. Adde, ſi materia non eſt pars quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ, tum quidem eſſet indiuiſibilis quidditas, quod eſt contra Ariſtotelem, qui vult
4. diffinitionem eſſe orationem longam, tum etiam, ipſa quoque diffinitio eſſet diminuta: Qui, inquit Auerr. 1. *de anima comm.* 12. *dimittit materiam, diminute accipit.* Materia ergo, ſicut dictum eſt, eſt pars quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ; non tamen præcipua. ad formam ſiquidem hoc attinet. Rurſus, ſi
5. materia non eſſet pars quidditatis rei compoſitæ, non approbaretur à philoſ. 8 *phyſ. comm.* 6. ſententia Archytæ, per materiam, & formam diffinitionem venantis. Sane, ratio diffinitiua, ſignificat aliquid de aliquo, vbi oportet hoc quidem
Archytæ ſententia. eſſe, vt materiam, illud vero vt formam: *Palam*, inquit, *eſt, quæ, & quomodo ſit ſenſibilis ſubſtantia. nam hæc quidem, vt materia eſt; illa vero, vt forma, & actus, tertia eſt quæ eſt ex his.* Quam ob cauſam, Auerr. *comm.* 9. ait: diffinitiones rerum ex materiis, & formis eſſe. Materia ergo ſecundum philoſophum, atque commentatorem, eſt pars diffinitionis, atque quidditatis. Reuera, ſi materia non eſt pars quidditatis, tunc vtique compoſitum eſſet incauſatum: cuius enim eſſentia eſt incauſata; & ipſum quoque compoſitum eſt ſimpliciter incauſatum. ſed forma quæ eſt compoſiti eſſentia, eſt incauſata intrinſece: & compoſitum ergo ſimiliter, quod eſt falſum. Patet ergo, non ſolam formam eſſe compoſiti quidditatem. Item, ſi materia non eſt pars quidditatis, quod ex materia, formaque com-
6. ponitur; non erit ens naturale, ſed per accidens potius: omnis enim eſſentia completa in ſpecie cuicunque iungitur, facit vnum per accidens. ſed rei eſſentia eſt completa in ſpecie per formam: igitur ſi materiæ addatur, facit vnum per accidens, atque ita ens naturale, eſſet ens per accidens, quod eſt abſurdum. Adhuc, ſi ita res ſe habeat: igitur materia eſt nihil. Tenet conſequentia: quicquid enim non eſt quidditas, vel pars quidditatis, aut denique ha-
7. bens quidditatem; illud profecto, nihil eſt ſed materia non eſt quidditas; quia hæc eſt formæ pro-
8. prietas, nec habens quidditatem, quandoquidem id compoſito conuenit: ſi ergo non ſit pars quidditatis, erit vtique nihil, quod eſt falſum. Præterea ſi datur materia vniuerſalis; ergo materia eſt pars quidditatis. Tenet conſeq. quia materia vniuerſalis eſt pars compoſiti vniuerſalis. ſed datur materia vniuerſalis; materiæ namque conuenit per ſe vnum facere cum forma, idque non huius, vel alterius, ſed vniuerſalis materiæ ratione: nam quod vni per ſe competit, & non vni per alterum; per vniuerſale omnibus competat, neceſſarium eſt. ſed facere vnum per ſe cum forma, omnibus competit materiis, idque non vni per alteram: igitur per vniuerſalem materiam. Quare, ſi materia ſpecifica ſumpta, eſt pars quidditatis ſpeciei, & materia vtique contracte ſumpta, eſt pars quidditatis indiuidui. Itaque, vt dictum eſt, materia eſt pars quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ. hoc idem ſæpe Ariſtoteles approbat in ſeptimo met. vbi ait, quod parabola Socratis iunioris, quam conſueuit dicere, non bene ſe habeat; ſuperfluum enim eſt materiam à quidditatibus auferre: materia ergo eſt pars quidditatis. *Materia vniuerſalis.* *Materia eſt pars quidditatis.*

CAP. V.

Materiam non eſſe partem quidditatis, argumentis oſtenditur.

Quidditas, eſt quod quid eſt, ſiue diffinitio rei: ergo materia non eſt quidditas, quippe, cum nō ſit diffinitio rei, ſed forma tantum, authore philoſ. *Quoniam autem in principiis diuiſimus*, inquit, *quot modis determinauimus ſubſtantiam, & horum quidem vnum videtur eſſe quod quid erat eſſe, ſpeculandum eſt de ipſo*: ſola ergo forma eſt quidditas rei. Et *comm.* 11. Quod autem, vt ſpecies, & forma, quod quid erat eſſe: & 2. *de anima, comm.* 8. Animam, quam conſtat eſſe formam, quod quid erat eſſe corporis vocat. Cum ergo paſſim formam, quatenus ab aliis eſt diſtincta cauſarum generibus, quod quid erat eſſe, vocet; indubie approbare tuerique videtur, ſolam formam eſſe rei quidditatem. Sane, vt *quintus met.* recitat, omnes partes diffinitionis ſunt formæ. ſed materia non eſt forma: igitur materia non eſt pars diffinitionis, ſiue quidditatis. Amplius, ſi ſubſtantia compoſita haberet quidditatem ex materia & forma conſtantem; in quidditatibus eſſet proceſſus in infinitum, quemadmodum commentator 7. met. comm. 21. dicere videtur. Tenet conſeq. etenim, ſi quidditas hominis, eſſet homo compoſitus ex materia, & forma; tunc quidditas hominis haberet quidditatem, & ſic quidditatis eſſet quidditas: quæcunque enim ſunt idem, quicquid habet vnum, habet reliquum. ſi ergo quidditas hominis, & homo ſunt idem, cum homo compoſitus habeat quidditatem; & quidditas quoque hominis habebit quidditatem. Conſentit huic ſententiæ philoſ. *Materia, inquit, non eſt pars quidditatis.* & 2. *phyſ. comm.* 28. partes diffinitionis in genere collocat cauſæ formalis. & 10. *met. comm.* 25. ait, marem & fœminam, ſpeciem minime variare, quia ſcilicet differentiæ ſunt materiales. Reuera, materia eſt cauſa corruptionis, ſenſibilitatis, & ſimilium, quorum oppoſita quidditatibus conueniunt: ſunt enim eſſentiæ rerum ingenerabiles, inſenſibiles, atque incorruptibiles, ex quibus materiam non eſſe quidditatis partem latiſſime patet. Ad hæc, eſſentia rei, eſt ſubſtantia declarans rei quidditatem. ſed materia defert potius, quam declaret rei quidditatem; nam vt in *primo phyſ. dicitur comm.* 69. materia ſecundum ſe eſt ignota: alterius ergo rei declaratiua eſſe non valet. cum ergo materia ex ſe ſit ignota, & per analogiam ad formam cognoſcatur; profecto ad rei quidditatem non attinet. Præterea, quod eſt impedimentum, quo minus quod quid eſt, cum eo, cuius eſt, idem non ſit, non eſt pars quidditatis, aut aliquo modo ad quidditatem pertinens; nihil enim impedit prohibetque identitatem inter rem, & ſuam quidditatem, niſi illud extraneum fuerit, atque à re, ſuaque quidditate alienum: nam quod eſt ſecundum ſe, eſt idem cum eo, cuius eſt, vt dicitur 7. *met.* ſed materia eſt huiuſmodi, concepta ſiquidem cum materia non ſunt idem, vt in eodem libro habetur: igitur materia non eſt pars quidditatis ſubſtantiæ compoſitæ. Item, illud eſt quidditatis, atque eſſentiæ per ſe principium, vt dicitur *primo met. comm.* 29. & *12. comm.* 14. & 18. quo ipſum diffinibile, vniuerſalitate participat: ſed hoc ad formam tantum ſpectat, non autem ad materiam, quippe, cum materia ſingularitate ſolummodo participet: igitur quod prius. Reuera illud non eſt principium quidditatis, quod ſecundum ſe eſt ſingulare: eſſentia enim & quidditas, eſt vniuerſale: rei autem vniuerſalis, ſingulare, pars eſſe non poteſt, ſed materia eſt ſingulare, vtpote,

1. *7. met. com.* 10.
2.
7. met. 34. *Materia non eſt pars quidditatis.*
3.
4.
5.

Materia eſt pars quidditatis. vtpote, vna numero in ſpecie materiæ: nam ſi hæc mate-
ria, alia eſt ab illa; hoc certe propter formam, atque acci-
dentia contingit, quibus ad diuerſas formas determina-
tur, ſicut dicitur 12. *met. comm.* 14. vnde Auerroes ait, quod
7. *met. com.* 20. & 37. homo vniuerſalis non ſit homo, niſi per formam: non igi-
tur per materiæ compoſitionem. Materia ergo non eſt pars
6. quidditatis. Item, quidditas eſt principium per ſe eſſendi,
vt dicit Auerroes. ſed ſola forma eſt principium per ſe eſſen-
di: igitur ſola forma eſt quidditas, materia enim eſt prin-
7. *met.* 20. 22. 23. *met.* 7. cipium non eſſendi. Porro, vbique forma diffinitur per
principium eſſendi. *com.* 20. & 37. 7. *met. Forma, inquit, eſt pars,
qua cum fuerit, eſt res; materia vero eſt illud, qua cum fuerit, non eſt
res*: per ſolam ergo formam, compoſitum habet eſſe, per
materiam vero habet nõ eſſe. Quare ſicut materia per acci-
dens pertinet ad eſſentiam, ita etiam per accidens pertinet
7. ad eſſe. Ad hæc, id non eſt pars eſſentiæ, & quidditatis, per
1. *met.* 27. quod res diffinibilis ſenſibilis eſt, & non intelligibilis, ſed
per materiam compoſitum eſt ſenſibile, per formam vero
intelligibile, ſicuti recitat primus liber de cœlo, & duode-
cimus met. igitur, ſola forma eſt quidditas, principiumque
compoſiti eſſendi. Ex his ergo, atque ſimilibus rationibus,
& quidem non contemnendis, veriſimile eſſe videtur, ma-
teriam ad quidditatem rei compoſitæ minime ſpectare. Sa-
ne, quidditas eſt rei diffinitio: primum autem per ſe diffi-
nibile eſt forma, quatenus ſignificatur per ſpeciei nomen,
vel generis de prædicamento ſubſtantiæ. hoc autem modo
videtur, quod materia non ſit pars eſſentiæ, aut diffinitio-
nis: nam diffiniti eſſentia, atque ipſum diffinitum per ſe
primo eſt ipſa forma, in quantum per nomen ſpeciei ſigni-
ficatur, vtpote homo, vel equus. ſed materia non eſt pars
formæ: igitur non eſt pars eſſentiæ, vel diffiniti, niſi quate-
nus eſt vehiculum formæ, aut ſubiectum deferens, ſicut
Auerr. 7. *met. comm.* 34. innuere videtur. Hæc ergo videtur
Obiectiones fuiſſe tum philoſophi tum Auerr. ſententia. Sed *dicet aliquis*,
1. ſi ſola forma eſt rei quidditas, & diffinitio: eſſet ergo diffi-
nitio ſimplex, & non oratio longa, quoniam forma eſt ſim-
plex, & vnius tantum conceptus, atque ita, diffinitio non
2. conſtaret ex genere, & differentia. Diffinitio præterea ſub-
ſtantiæ, per additamentum eſſet: materia ſiquidem adde-
3. retur, non vt pars, ſed vt ſubiectum eſſentiæ. Ad hæc, ſi ma-
teria non eſt pars quidditatis: igitur non prædicatur eſſen-
tialiter de ipſo diffinito. nam ſi non eſt eſſentia, nec pars eſ-
ſentiæ: nec ergo ad eſſentiam ſpectabit, quod certe impoſ-
ſibile eſſe videtur, quippe, cum ita, ac ipſa forma, compoſi-
Solutiones. tu ſit intrinſeca. *Dico* ad primum, diffinitum per ſe primo
1. eſſe formam ſolam, diffinitionem vero ſermonem eſſe, o-
mnes formæ conceptus, graduſque explicantem. quoniam
autem forma ſpecifica, pluribus gradibus ornatur, quibus
compoſitum conſtituit; hac de cauſa, diffinitio cum ſit hu-
iuſmodi graduum, oratio explicatiua; merito oratio lon-
ga vocatur: genus enim & differentia, non diuerſas quidem
formas, ſed diuerſos potius gradus, quibus forma ſe habet
2. ad compoſitum, dicunt, atque oſtendunt. Ad 2. illa eſt diffi-
nitio per additamentum, quæ per aliquid alterius generis
datur. ſed materia non eſt alterius generis, licet non ſit rei
3. eſſentia, ſiue quidditas. Ad 3. reſpondeo, ſecundum men-
tem Auerr. materiam, inſtar formæ intrinſecam eſſe com-
poſitam; non eſſe tamen partem eſſentiæ compoſiti. hæc di-
ci ſolent à Peripatheticæ ſectæ fautoribus.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum dico, quoniam à forma ſumitur pro-
pria differentia, quæ eſt pars diffinitionis præci-
pua; hac de cauſa a philoſopho ſæpiſsime, quod
quid eſt rei, ſiue quidditas nominatur. eodẽ quoq;
modo, animam, hominem appellat, quia nimirum eſt prin-
cipalior hominis pars: quod enim eſt in aliquo principa-
lius, illius profecto eſſe nominatur. Ex hoc autem non licet
arguere materiam, rei partem quidditatiuam non eſſe, ſed
talem certe, qualis eſt forma. Ad confir. ſic reſp. partes diffi-
nitionis formas vocari, non ſibiipſis, ſed diffinito compa-
ratas, de quo formaliter prædicantur. vocatur autem for-
ma, quod quid erat eſſe, quia ſcilicet principalior, & com-
pletiua eſt pars diffinitionis. Eadem ratione anima nomi-
natur 7. *met.* ſubſtantia animati, ſpecies, & quod quid erat
eſſe: non quia tota ſit, ſed notior pars diffinitionis. hoc et-
iam ex verbis, contexuque philoſophi animaduertere licet:
Si, inquit, *quod altera, & non eſt anima animal, etſi hoc quidem
dicendum eſt. hoc autem non dicendum.* ac ſi diceret, anima qui-
dem per ſe non eſt animal, nec tota animalis diffinitio, ſed
pars principalior tantum. Ad 2. negatur conſeq. quidditas Materia eſt pars quidditatis.
enim hominis non habet quidditatem, nam ſi quidditas eſt
ipſa diffinitio; tunc diffinitionis eſſet diffinito, quod eſt fal-
ſum. Et cum dicitur, quando aliqua duo ſunt idem &c. di-
co hanc propoſitionem non eſſe vniuerſaliter veram, alio- a.
qui ſicut genus habet differentias; ita certe differentia, ha-
beret differentias: genus enim & differentia ſunt idem
eſſentialiter. Ad authoritatem philoſ. dico, philoſophum 7. *met.* 34. 37.
à quidditate materiam tantum particularem remouere,
atque eas partes, quæ per accidens ſe habent ad ſpeciei in-
tellectum. Quod autem partes diffinitionis in genere cau-
ſæ formalis collocentur, fauet potius, quam deroget huic
ſententiæ: omne enim ſuperius formale eſt reſpectu infe-
rioris, ſicut philoſophus loquitur 2. *phyſ. comm.* 28. Maſculus *Maſculus & fœmina non differunt in genere animalis.*
quoque & fœmina, etſi non differant ſpecie in genere ani-
malis, differunt tamen in genere ſexus; cuius differentiæ ad
genus animalis per accidens ſe habent, & ex parte materiæ;
ideoque non cauſant in illo genere differentiam ſiue diuer-
ſitatem ſpecificam. Ad vltimam confir. dico, illas materiæ
paſsiones, particulariter exiſtentem, non autem à parti-
cularibus abſtractam inſequi materiam. abſtracta ſiqui-
dem materia, eſt pars quidditatis ſpecificæ, cui illæ paſsio-
nes non inſunt: atque ita à quidditate materiam arcen-
dam non eſſe, ampliſsime patet. Ad 3. negatur minor; nam 3.
etſi materia ſolitarie ſumpta ſit ignota; formæ tamen ſpe-
cificæ, ſiue genericæ adiuncta, alterius eſt declaratiua. Re-
uera, nihil perfecte cognoſcitur, ſuis cauſis ignoratis: cau-
ſæ autem tum materiales, tum etiam formales, vt dicitur
2. *phyſ.* non ſunt infinitæ. Quare ſi ad rei cognitionem, ſo-
lummodo eſt neceſſarium quod quid eſt, materia autem
vt ex 2. *phyſ.* colligitur, eſt huiuſmodi: in ipſo ergo quod
quid eſt includitur. verum tamen eſt, quod quemadmo-
dum forma eſt magis ſubſtantia; ſic etiam ſit maior ratio
compoſiti cognoſcendi: nam & materia eſſe habet à for-
ma, quæ etiam materiam manifeſtat, atque oſtendit; v-
trumque tamen eſt cauſa compoſiti cognoſcendi. Itaque,
materia ignota eſſe dicitur, quia nimirum non eſt potiſsi-
ma cognitionis cauſa. Ad 4 minor eſt falſa, & ad probatio- 4.
nem dico, Ariſtotelem ibi loqui de materia indiuiduali: in
his enim, eo modo, quo ipſe intelligit, non eſt idem quod
quid eſt, cum eo, cuius per ſe primo eſt. Ad 5. neg. conſeq. 5.
non enim forma tantum, ſed etiam materia eſt pars diffi-
nitionis, tametſi non ita principalior. Ad prob. dico, illud
intelligendum eſſe de materia indiuidui, non autem de
illa, quæ eſt pars quidditatis ſpecificæ. Ad 6. minor eſt falſa: 6.
non enim ſola forma eſt principium eſſendi, niſi intellexe-
ris, ſola, id eſt, principalior, vt dictum eſt, alioqui poſſet
compoſitum ſubſiſtere ſine materia, quod eſt falſum. Ad 7. 7.
minor intelligenda eſt de materia indiuiduali, quæ per ſe
eſt ſenſibilis, non autem de illa, quæ eſt pars ſpecificæ quid-
ditatis. Itaque materiam partem eſſe quidditatis ſic oſten-
ſum eſt, quamuis aliorum ſententia ſit etiam egregia, & à
magnis viris inuenta: quiſque ergo abundet in ſenſu ſuo.
hæc dixiſſe, eſt plus ſatis.

DE MOTV ANGE-LORVM.

MERCVRIVS.

Qui circulis ſuis mundum ſenſibilem comple-
ctuntur.

Commentum VI.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

DE ſanctorum angelorum creatione, numero, *Motu inferiora diſponuntur ſecundum Mercurii.*
atque ſubſtantia, ſapientiſsimi Mercurij ve-
ſtigia inſequentes, hactenus locuti ſumus:
nonnullas quoque quæ ad hoc ſpeculationis
genus ſpectabant, quæſtiones adduximus. re-
ſtat nobis modo, vt cum diſertiſsimo Mercurio, de motu
angelorum diſſeramus. *Qui, inquit, circulis, id eſt, motibus ſuis,
mundum ſenſibilem complectantur*, id eſt diſponunt, & regunt.
vnde paulo inferius, motu, hæc omnia inferiora agi, & diſ-
poni, clariſsime docet. *Hæc*, inquit, *omnia ad finem circuitus
principiorum ſimul, ac generum manabant, expleto demum circuitu
omnium,*

Digitized by Google

De motu angelorum.

omnium, volente Deo. ſolutum eſt nodus, finitus vtique eſt motus. Ex quo patet, ſecundũ Mercurium, motum, neq; à parte ante, nec à parte poſt, æternum eſſe. *Volente Deo,* inquit, *ſoluitur nodus* circulorum, atque motuum, & noua exorietur pullulatio, id eſt, reſurrectio. *Nam cuncta vtriuſque generis animalia, vna cum homine diſſoluuntur.* Porro, hæc agi per angelorum motum dialogo 3. Mercurius oſtendit. *Diſtinctis,* inquit, *libratiſq; rebus, quæ igneo ſpiritu vehebantur, emicuit cælum ſeptem in circulos. Dij,* id eſt, *angeli in aſtrorum ideis, cum ſignis eorum conſpiciebantur: nam dinumerata ſunt ſtellæ ſecundum eos, qui inhabitant illas, Deos. Ambitus amplior curſu ſuo cum æthereo circulo conſpirauit, diuino ſpiritu vectus: quiſque Deorum ex interna virtute aſcriptum ſibi opus impleuit.* vnde generationes hominum ordinatas eſſe dicit, ad cœleſtium Deorum, ſeu angelorum diſcurſum ſuſpiciendum. *Incipit in illis viuere ſapientia ad portionem continue curſus Deorum circumeuntium. Tabefactis autem ſementibus fructuum, opificiiſque naturæ & artis, in innouatione temporum, reiuueneſcent vetera, neceſſitate & renouatione angelorum. curſuque circuli numeroſa natura. Diuinum enim ipſa ſcilicet omnis conſpiratio mundi, natura denuo floreſcente.* finito ergo curſu numeroſæ naturæ, qui nunc agitur à diuinis intelligentijs, diuinitus natura denuo repullulabit. In decimo dialogo, duos ponit angelorum choros, vagantium vnum, non vagantium alterum, hoc eſt, aſsiſtentium, & miniſtrantium, è cœlo, terram petentium adminiſtrandorum miniſteriorum gratia. ad Aſclepium loquens, ait omnia è cœlo deſcendere: *E cælo* inquit, *cuncta deſcendunt in terram & in aquam, & ſimilia. diuinitatis etenim ratio, diuina ſenſus intentione noſcenda, torrenti ſimillima eſt fluuio, è ſummo in pronum præcipiti rapacitate currenti.* Et in eodem lib. *Sunt plant omnium ſpecierum principes dij, quorum princeps eſt Vſia: hi per ſenſibilem naturam conficiunt omnia: vnuſquiſque opus ſuum illuminant. Cæli, vel quicquid eſt, quod eo nomine comprehenditur, Vſiarchis, eſt Iupiter: per cælum enim Iupiter omnibus præbet vitam. Solis Vſiarchis, eſt lumen. Triginta ſex (quorum vocabulum eſt horoſcopi) in eodem loco ſemper defixorum ſyderum, Vſiarchis eſt, quem Pantomorphon, vel omniformem vocant, qui diuerſis ſpeciebus. diuerſas formas facit. Septem ſphæra habent planetas ſui principes & τύχην, quam fortunam dicunt. & εἱμαρμένην, quibus immutantur omnia, lege naturæ. ſtabilitate firmiſsima, & ſempiterna agitatione variata. His ergo ita ſe habentibus, ab imo ad ſummum ſe mouentibus. ſic ſibi connexa ſunt omnia pertinentia ad ſe naturaliter; vt mortalibus mortalia, ſenſibiliaque ſenſibilibus annexa ſint. ſumma vero gubernationis, ſummo illi domino paret hic eſt ſolus: vtriuſque ſexus fæcunditate pleniſsimus: ſemper voluntate ſua prægnans: parit ſemper quicquid voluerit procreare: voluntas eius eſt bonitas omnis: ex diuinitate eius ſunt omnia, ſiunt ſunt, fuerunt, & futura ſunt.* Itaque, à primo gubernatore omnia fiunt, qui per motus aliorum gubernatorum, ſiue angelorum, mundum ſenſibilem regit, & diſponit, inſtar vnius reipublicæ, quæ ſummo, primoque principi obedit. Plato in Phædro eandem pene doctrinam legentibus offert: *Magnus,* inquit, *vtique in cælo Iupiter, agitans alatum currum, primus incedit, exornans cuncta, prouidenque diſponens. hunc ſequitur Deorum dæmonumque exercitus per vndecim partes ordinatus:* & ſimilia, quæ inibi habentur, ex quibus tum primæ intelligentiæ, tum etiam cæterarum ordinem, motumque percipimus. hunc imitatur Plotinus *enn. 5. lib. 8. cap. 3. & 4.* [Dij vero, id eſt angeli, cœlum habitantes, non dedignantur homines, ſiquidem omnem regionem illam diſcurrunt, facilem vitam agentes; quia ſcilicet veritas ipſa eſt eorum genitrix, & nutrix, & eſſentia, & nutrimentum: omnia cernunt, non illa quidem quæ generationi ſubiecta ſunt, ſed quæ ſunt in eſſentia. vident quoque ſeipſos in alijs; omnia enim illic vndique perſpicua ſunt: nihil ibi tenebroſum, nihil obſiſtens; ſed omnis illic, omnibus eſt conſpicuus, intrinſecus, atque per omnia, lumen namque lumini occurrit vbique. quilibet in ſe habet omnia, & omnia rurſus in alio conſpicit: omne illic eſt omne: illic quodlibet eſt vniuerſum. *Præcellit* autem in quolibet aliud, ſed interim in quouis cuncta conſpiciuntur: eſt ibi motus proculdubio purus: non enim proredentem confundit motum motor alienus à motu: ſtatus etiam illic, nulla mutatione turbatur; non enim inſtabili naturæ miſcetur: permanet quilibet non quaſi in alieno pauimento, ſed vniuſcuiuſque fundamentum eſt idipſum, quod vnumquodque eſt; nam & ſubiectum intellectus eſt, & ipſum eſt intellectus. Illic ex toto quolibet vbique prodit: inſpicitur ab eo, qui acute cernit, & totum, ceu ſi quis talis ſit viſu, quaſi fertur fuiſſe Lynceus, qui interna terræ traditur radijs oculorum penetrare conſueuiſſe. hanc equidem fabulam Deorum oculorum perſpicaciam ſignificare arbitror. Exiſtimandum præterea eos, qui illa vident, nunquam in videndo defatigari, neque ſatietate vlla adduci, vt videre deſiſtant, ſiquidem indomita illic, & indefeſſa ſunt omnia. Quod vero ibi dicitur inexplebile propterea tale dicitur, quod plenitudo eius nunquam efficit, vt ſpernat implentem; videndo namque, nunquam tædio afficitur: nullius ibi vita laborioſa eſt, quando eſt vita pura: quod ne optime viuit, cur nam laboret? vita vero illic eſt ſapientia, & ſapientia prima, quæ non pendet ab alia ſapientia. nos autem ad hanc ipſam ſapientiam, cognitionemque nondum accedimus, quia motu agitamur terreno, & non angelico, & puro, qui in angelis inuenitur:] hæc ille. Philoſophus quoque. *Mouet autem,* inquit, *ſicut appetibile, & intelligibile; indefeſſo ſiquidem appetendi, intelligendique ſummi boni ſtudio, angeli feruntur: ob quam cauſam, vitam viuunt feliciſſimam, omnis delectationis pleniſſimam: quorum intellectio eſt ſuauis, omni labore carens: ſenſus, & vigilia iocundiſſima: ab otio quam longiſſime abſunt, quippe, quæ perpetuo amoris intuitu ad Deum contendunt: atque quemadmodum vmbra corpus conſequitur; ita etiam intelligentiæ indiuiduam vita delectationem conſequuntur.* Hæc quidem, ac ſimilia à philoſophiæ principibus de angelorum motu, vita, delectationeque dicta ſunt, quæ ſane diuinis conſonant ſcripturis, de ſimilibus angelorum proprietatibus loquentibus. *Currus Dei decem millibus,* ait Dauid, *multiplex millia lætantium:* Currus Dei, diuinæ ſunt intelligentiæ, quibus vehitur diuina Voluntas & ad homines, angeloſque defertur. vnde in Pſalmo 102. *Miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.* ab Apoſtolo Paulo, vocantur *adminiſtratorij ſpiritus, Miſsi in miniſterium propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis.* In Daniele legimus: *Millia millium miniſtrabant ei, & decies centena millia aſsiſtebant ei.* Iſaias autem deſcribit Seraphim ſemper clamantia, & dicentia, terque replicantia *Sanctus, ſanctus, ſanctus,* ex quibus vnum volauit, vt prophetæ labia purgaret. In veteri quoque, atque nouo teſtamento, toties legimus angelos fuiſſe deſtinatos pro varijs muneribus obeundis, illiſque confectis, atque abſolutis, ad ſuperos remeaſſe. Qui aſcendis, inquit propheta Abacuc ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalutio. Equi domini omnipotentis, angeli domini ſunt, & quadrigæ ſalutis. proinde Dauid ait: *Et aſcendit ſuper cherubim, & volauit ſuper pennas ventorum.* Pennæ, inquam, ventorum, beatiſsimi ſpiritus appellantur, quippe, qui in intelligendo, & volendo, denique in miniſtrando promptiſsimi, velociſsimique ſint. Sane, inimici tentationibus ſuperatis, acceſſerunt angeli, & victori domino miniſtrabant. Magna profecto circa eccleſiæ myſteria peragenda, angelorum ſolicitudo. Angeli namque è cœlo, terram petentes, diuina hominum pectoribus inſerere ſacramenta ſtudioſe laborarunt: nam & prophetas, de Meſsiæ aduentu, eiuſque ſanctiſsimis myſterijs, abunde, copioſeque inſtruxerunt. Angelus ad Mariam, angelus ad Ioſeph, angelus ad paſtores, angelus ad mulieres apud ſepulchrum domini plorantes, locutus eſt. Itaque noſtri gubernatores, id eſt, angeli, ſuis circulis, id eſt, motibus, diuina, humanaque gubernant.

Left margin:

Motus eſt finitus ſecundum Mercurium.

Reſurrectio oſtenditur futura.

Duo angelorum ordines ponuntur à Mercurio.

Princeps angelorum Vſia Iupiter.

Planeta Fortuna.

Summus gubernator.

Plato de motu angelorum.

Plotinus docet angelos nos innuiſſe

Veritas genitrix angelorum.

Motus angelorum purus.

Angelorũ cognitio lucida.

Lynceus.

Viſio

Right margin:

De motu angelorum.

Vita æterna eſt inexplebilis.

12. met. 36.

Angelorũ vita feliciſſima.

Pſal. 68.

Heb. 1.

Daniel. 7.

Iſa.

Abacuc. 3.

Equi Dei omnipotentis.

Angeli pennæ ventorum.

CAP II.

Septem gubernatores, ſiue motores orbium non eſſe mobiles nec per ſe, nec per accidens.

Bifariam aliquid moueri dicitur, per ſe ſcilicet, aut per accidens. per ſe autem mouetur, quod ſui quidem rationem habet, vt motus ſubiectum ſit, veluti eſt corpus, aut animal, & ſimilia. per accidens autem, ob ſui ſubiecti rationem, à quo plane. & eſſe, & conſeruationem recipit. hoc autem modo animalium animas moueri per accidens ſubiectiue, ſatis conſtat. Porro, motrices intelligentias tum per ſe, tum etiam per accidens moueri, eſt impoſsibile. Per ſe quidem, quia nulla illarum eſt corpus, aut diuiſibilis: omne autem, quod mouetur eſt corpus, vel diuiſibile, ſicuti 6. *phyſ.* docet. neque etiam per partem, ob illarum ſimplicitatem: nam vt 8. met. dicitur, ſtatim ſunt id, quod ſunt. Per accidens quoque nequaquam moueri, patet: quod enim mouetur per accidens, vt 8. *phyſ. com. 36. & 37.* contingit non eſſe, accidens ſiquidem eſt contingens. ſed intelligentiæ motrices non ſunt huiuſmodi: igitur, per accidens non mouentur. 1.
Amplius, quod per accidens mouetur, vt dicit Auerroes *de ſubſtantia orbis cap. 1.* eſt diuiſibile, quod plane orbium motoribus non competit. Denique vt ibidem docet, 2.
formæ

Right margin:

Motus per ſe & per accidens.

Motores per ſe non moueri.

Motores nõ moueri per accidens.

De motu angelorum.

formæ vtique eſſent materiales, quod profecto beatiſſimis illis motoribus non eſt attribuendum. Ad hæc, motores orbium non accipiunt eſſe, & conſeruationem ab orbibus,
3.
quos mouent: igitur per accidens nequaquam mouentur. Iterum, quod mouetur per accidens, duobus modis contingit moueri, aut per aliud, & ſic poteſt ſeorſum moueri,
4.
1. de ani. 37
vt dicit Auer. vel per aliud mouetur, & non poteſt ſeorſum moueri, vt ſunt quidem accidentia. ſed neutro iſtorum modorum mouentur intelligentiæ motrices: ſeorſum n. moueri non poſſunt, quia videlicet non ſunt corpora: neq; alio modo, alioqui formæ accidẽtales eſſent, aut accidẽtaliter extẽſæ.

Motores orbium mouentur per accidens attributiue.

Porro, motores moueri per accidens attributiue Auerroes docet 8. *phyſ. com.* 52. in quo moueri per accidens bifariam diuidit, nempe ſubiectiue, & attributiue: ſubiectiue vero, vt dictum eſt, attributiue autem, quod quidem per ſe non mouetur, neque per accidens; ſed alicui attribuitur ſubiecto, quod quidem mouetur alio motu, & ab alio motore, quem à proprio, à quo plene proprius motor, & eſt, & conſeruatur. hoc quidem modo omnes alii motores à primo per accidens attributiue moueri dicuntur; alicui enim per ſe mobili, & alio motu, quo ipſi mouent, vnde ipſi eorumque mobilia dependent, attribuuntur: nam etſi, ſecundi motores, ſtatis certe temporibus ab occaſu ad ortum moueant; alio tamen motu ab ortu, ad occaſum, ſingulis diebus mouentur, idque à primo motore, à quo cœlum pendet, & natura, orbes prorſus omnes, ac ipſorum motores. Itaque ſic ſecundos motores moueri, Auerroi, aliisque probatur. hoc idem confirmat philoſophus 12. *met. comm.* 44. *& 2. cæli, comm.* 71.

Primus motor nullo modo mouetur per accidens.

Sane, cœlum vniuerſum eſt velut animal primo motum. quod communi & diurno motu mouetur, cæteri vero orbes, velut membra quæ mouentur eodem motu, vt membra. qua fortaſſis ratione Auerroes putauit, cœlum eſſe in loco per centrum, id eſt, attributiue, & per accidens. Cæterum, ex his quæ dicta ſunt, primum motorem nullo modo per accidens moueri, clariſſimum eſt. non quidem ſubiectiue, quia primus motor à ſubiecto orbe non dependet: nec etiam attributiue; primum enim ſubiectum quod eſt vniuerſum, à nullo alio ſuperiori motore mouetur, aut aliquo alio motu, quam diurno. Sed *dubitabit* aliquis, ſi beatæ illæ intelligentiæ, primæ ſuorum orbium perfectiones ſunt: ad motum ergo illorum, moueri neceſſe eſt, alioqui, primæ orbium perfectiones nequaquam dicerentur.

Obiectio.
1.
2.

Præterea, quemadmodum intelligentiæ ſecundæ attributiue per accidens mouentur; eadem quoque ratione & primus motor per accidens mouebitur: nam ſubiectum, cuius eſt motor, eſt vniuerſum, ex omnibus orbium, atq; motorum ordinibus aggregatũ. Porro, huiuſmodi non ſolum à proprio motore, & proprio motu ferri ſcimus; verum etiam aliis motibus aliisque motoribus. Mouetur ergo primus motor per accidens, ſaltim attributiue.

3.
c. text. 49.

Amplius, primus motor, & cæteræ intelligentiæ ſunt eiuſdem ſpeciei, ſaltim tranſcendenter, igitur, quod per accidens attributiue illis conuenit, primo etiam conuenire poterit. ſed illæ, vt dicitur 8. *phyſ. com.* 52. attributiue per accidens mouentur, & primus etiam motor ſimiliter: præſertim, cum forma

1. phyſ. 63.
Solutio.
1.
9. phy.
2.

ſit mobilis primi & vniuerſi perficiens, non autem conſtituta, huiuſmodi autem perfectio, ſaltem per accidens mouetur. *Reſp.* ad primum, cum Auerroe ſic loquente: *Forma*, inquit, *non patitur per ſe à primo tranſmutationem eſſentialiter, ſed per accidens tantum, quatenus ſcilicet per ſubiecta, ex quibus recipit & pati, & moueri, ſitque potentialis, paſſibilis, & mobilis paſſiue.* Porro, formæ quæ non ſunt ut materia, ſiue aliquo modo à materia non dependent, his certe paſſionibus minime ſubditæ ſunt, proinde nec eſſentialiter patiuntur, nec accidentaliter, quemadmodum etiam habetur *primo de gen. com.* 54. Itaque perfectio primi moueretur per accidens ad motum ſubiecti, ſi eſſe per ſubiectum reciperet, atque à ſubiecto conſtitueretur. At, intelligentia prima non ita ſe habet ad ſuum orbem, quippe, cum ab ea non conſtituatur in eſſe, ne que ab

Prima intelligentia non mouetur.

ea dependeat, nec alicui mutui ſubdatur: igitur nec per ſe, quia non eſt corpus, neque per accidens vllo modo moueri poteſt. Ad 2. quamuis ſecundæ intelligentiæ, veluti membra primæ, per accidens attributiue mouentur; ipſa tamen

3.

prima intelligentia, ſeu primus motor, nullo modo per accidens mouetur, tametſi partes ſui vniuerſi, ab ipſis quidem intelligentiis per ſe moueantur: primus enim motor eſt vt ars, alii vero motores vt artifices. Porro, ars eſt agens primum, artifex vero ſecundum, ſicut dicitur 2. *phyſ. comm.* 32.

Primus motor eſt prima ars.

Proinde cœlum motum à primo motore immediate mouetur à propria intelligentia, quæ eſt prima ars cæterorum artificum. Primus præterea motor ad nullum ſuperiorem motorem intendit, cui in agendo conformari appetat: reliqui vero motores, mouentur propter primum, cui conformes fieri geſtiunt.

De motu angelorum.

Ad hæc, primus motor mouet vniuerſum primo, tanquam ſibi mobile adæquatum: quilibet autem ex aliis motoribus, proprium orbem per ſe; primo,

2. cæl. 58.
12. met. 36.

primum motorem, vt vltimum finem appetentes & intendentes. Quamobrem, primus non eſt propter ſecundos, ſed ſecundi propter primum. ideoque penitus eſt immobilis, nullaque poteſt ratione moueri: non enim eſt motor appropriatus, quippe, qui non tantum vnum proprium orbem moueat, ſed vniuerſum primo; cæteros vero ſecundo.

Vltimus finis.

Deus non eſt motor appropriatus, ſed vniuerſalis.

Non ergo immerito ab Auerroe pellim motor vniuerſalis appellatur: nam & 2. *cæli com.* 71. *& 12. met. comm.* 44. *&* 41. primum motorem nominat formam mouentem vniuerſum, ex omnibus orbibus aggregatum, quod ad modum vnius animalis ſe habet, vt dicitur 2. *cæli comm.* 74. *&* 42. *&* 71. Ex quo patet, primum motorem non vnius tantum eſſe orbis, ſed prorſus vniuerſi; reliquos vero proprios orbes mouere, veluti partes vniuerſi.

An Deus moueat vt finis.

Cæterum, duos cœlum habere motores, quorum alter mouet effectiue: vtpote anima cœli: alter vero vt finis, nempe Deus benedictus, docet Auerroes. Dicunt enim à primo motore cœlum immediate non moueri effectiue, alioqui illius motus fieret in inſtanti; ſiquidem vigoris eſt infiniti, cum non ſit corpus, neque virtus in corpore: omne enim huiuſmodi eſt finitum. ſed Deus mouet tempore infinito: igitur eſt infinitus, non duratione tantum: ſiquidem vt philoſophus opinatur, cœlum duratione eſt infinitum, ſed virtute atque vigore. omne autem tale mouet in inſtanti: Deus ergo cœlum mouet, vt finis deſideratus & intellectus; non autem vt cauſa effectiua.

12. met. 48.

Cæterum, ſi primum principium per viam motus oſtenditur, quemadmodum diſſerit Commentator in diſputatione, quam habet contra Auicennam. Si primus motor cœlum non moueat immediate, vt cauſa efficiens: igitur naturalis non demonſtraret primum principium eſſe. nec eſt admittenda illorum ſententia, qui aiunt, naturalem quidem abunde primum motorem via motus demonſtrare, quia nimirum primus motor mouet vt finis: hoc enim ad metaphyſicum ſpectat: ſic certe ait Auerroes.

Deus mouet cœlum vt finis.
1. phyſ. vlt.
8. phyſ. 3.
5. met. 12.

primus motor prima forma, & primus finis ſunt vnũ ſubiecto, & ſũt tria intentione. prima aũt forma, & primus finis à metaphyſico conſiderantur. ſed prima materia, & primus motor cõſiderentur à naturali, vt ſæpe Auerroes cõfirmat. igitur via motus, & nõ via finis, primũ principiũ à naturali cõſideratur, quod tamen nequaquam fieri poſſet, ſi immediate atque effectiue à primo motore vniuerſum non moueretur.

12. met. 5.6.
Primus motor prima forma, primus finis.

Ariſtoteles præterea ex hoc intelligentias inuenit, quia ſcilicet quælibet illarum in mouendo iniunctum peragat opus, atque ſibi deputati ſolicitudinem gerat. Commentator quoque *lib. de ſubſtantia orbis cap.* 1. *&* 2. *& 12. met. comm.* 36. motum cœli à duobus motoribus proficiſci opinatur, quorum alter eſt anima orbis, finitæ ex ſe virtutis in mouendo, finitæque proportionis, vt ipſemet docet 2. *cæli comm.* 38 39. *&* 71. idcirco mouet in tempore, & non in inſtanti.

Intelligentiæ ſunt finitæ virtutis.

Denique, quia vna eſt potentioris virtutis quam altera, hac de cauſa velociori ſuum orbem motu agit & mouet. ſempiterno autem motu ideo mouet, quia ſcilicet finem habet ſempiternum, ſemper actu mouentem. Alter vero eſt motor ſeparatus, nempe Deus benedictus: ſeparatus, inquam, quia nimirum ab omnipotentia eſt maxime liber: vt dicitur 12. *met. & com.* 41. *& 3. de anima comm.* 5.

Duo cœli motores.

Præterea, quoniam vniuerſum mouet, non ſolum vt cauſa effectiua, verum etiam vt cauſa finalis: finis autem eſt cauſa incauſata, hac de cauſa non tantum alii motores, ſed ipſemet, vt mouens, præſupponit hunc finem, id eſt, ſeipſum, ſuamque bonitatem in mouendo: omnia enim propter ſeipſum fecit altiſſimus. Vnde Auerroes. *Hæc*, inquit, *eſt diſpoſitio entis neceſſarii ſimpliciter, vt non ſit propter ſuam actionem, ſed actio eius propter ipſum*: hæc eſt neceſſitas ſimpliciter, atque iſto modo primus motor eſt infinitus vigore & motu. Verum de hac quæſtione locuti ſumus in primo Pymandri, in quo Deum eſſe infinito vigore oſtendimus.

Deus mouet effectiue, & vt finis.
8. phyſ. 82.
Deus mouet propter finem id eſt propter ſeipſum.

Hoc igitur modo dixerim, Deum mouere vniuerſum per ſe primo, ſecundo vero alios orbes, idque non ſolum vt cauſa finalis, verum etiam vt cauſa effectiua: neque inde ſequi, in inſtanti mouere debere, quia eſt infinitus vigore, tum quia non eſt forma in materia, tum quia non mouet ſecundum & vltimum ſuæ potentiæ; rerum quas condidit, ſuos motus agere ſinit, nec violare fas eſt, quod conditum eſt. Motus autem in inſtanti fieri, omnino deſtruit atque enervat motus naturam. Itaque angelos ſiue intelligentias motrices, per accidens attributiue moueri, Deum vero nullo prorſus modo, ex iam dictis ſatis dilucide cognoſci poteſt. Hæc autem de motoribus orbium intelligenda ſunt,

nam

De motu angelorum. nam & alij mittuntur ad terras pro diuerſis moneribus obeundis, quod plane illis non conueniret, ſi eſſent omnino immobiles. Quomodo ergo angeli moueantur dixi.

CAP. III.

Motores orbium per ſe moueri, argumentis oſtenditur.

1. Omnia mouentia ad huiuſmodi ſubſtantias motrices
reducuntur: hoc enim modo per viam motus ab
antiquis ſapientibus inuentæ ſunt: igitur per eſſen-
tiam ſeſe mouent: etenim omne tale, per participa-
tionem reducitur ad aliquid tale per eſſentiam. Reuera, au-
thore philoſopho 2. topic. motis nobis, mouentur omnia
quæ ſunt in nobis. Sed tales ſubſtantiæ, vt dicitur 2. cœli
com. 3. magis vniuntur cœlo, quam forma cum materia:
motis ergo orbibus; & illorum animæ pariter mouebun-
tur. Amplius, moto corpore, mouetur intellectus, 12. met.
2. comment. 36. igitur intelligentiæ motrices motis orbibus
mouentur. Tenet conſequentia ex 3. de anima, com. 19. in-
3. tellectus enim apud philoſophos, aut eſt intelligentiarum
infima, aut eſt ſaltem indiuiſibilis. Deinde, omnis intelligens
res mutabiles, eſt mutabile; intellectus enim proportiona-
tur obiecto. ſed ſubſtantiæ tales intelligunt noſtras res muta-
biles, illorum ſiquidem curam gerunt, 2. cœli com. 37. quod
plane ſine illarum cognitione fieri non poſſet: igitur ſunt per
ſe mobiles. Sane, mutatio eſt quædam perfectio, vt dicitur 3.
phyſ. ſunt ergo tales ſubſtantiæ perfectæ; mutabiles ſiqui-
dem omnem perfectionem perfectis conuenire oportet. Ad
4. hæc, quælibet anima, authore Platone, eſt numerus ſeipſum
mouens. ſed tales ſubſtantiæ ſunt animæ ſuorum orbium, vt
idem author in libro de legibus docet: igitur ſunt per ſe mo-
biles. Accedit ad hoc relationum ratio, & natura; ſiquidem
huiuſmodi ſubſtantiæ, nouis ſubſtant relationibus: nam
mediante motu, res nouæ producunt: igitur ſaltem relatiue
ſunt mobiles ſiue mutabiles. Deniqua tales ſubſtantiæ intel-
ligunt & amant ſe motu ergo intentionali mouentur. Por-
ro, hæc aduerſari videntur philoſopho atque commenta-
12. met. 30. tori, vbi aperte docent, huiuſmodi ſubſtantias potentiæ mi-
nime ſubditas eſſe, alioqui motus æternitas deſtrueretur.
Solutio. propterea Peripatheticæ doctrinæ cultores ſic ad prædicta
1. argumenta reſpondere conſueuerunt. Ad primum quidem
dicunt verum eſſe, omnia mota reduci ad ea, quæ mouent
per eſſentiam, non autem ad ea, quæ mouent ſe,
vt Plato credidit. Ad confirm. dicunt, philoſophum in-
ibi loqui de his, quæ ſunt in nobis dependenter, quo plane
modo motores ſuis in orbibus non exiſtunt, ideoque mo-
2. biles dicendi non ſunt. Ad 2. quamuis intellectus moueri
dicatur, idque reſpectiue; quia ſcilicet ipſius corpus moue-
tur, ipſe tamen non mouetur. Præſtat ergo negare conſe-
quentiæ probationem, nempe intellectum non eſſe intelli-
gentiarum infimam, vt credidit Auerroes; ſed formam po-
tius ſecundum eſſe corpori coniunctam. Ad 3. maior in in-
3. telligentiis veritatem non habet: intelligunt enim res per
ſcientiam, quæ eſt cauſa rerum, vt paulo poſt videbitur. vn-
de, quia ſic intelligunt, mutationi nequaquam ſubditæ ſunt.
Ad confirm. dico, mutationem eſſe perfectionem ſecun-
dum quid, non autem ſimpliciter, idaoque intelligentiis non
4. eſſe attribuendam. Ad 4. dicimus intelligentias non eſſe for-
Rationes philoſophorum, quod angeli non mouentur. mas ſubſtantiales orbium, ſicut inferius dicetur, propterea
ratio illa non militat aduerſus nos. Ad confir. quamuis hu-
iuſmodi ſubſtantiæ nouis ſubſtent relationibus; id tamen
fieri dicimus, non quidem realiter, ſed ſecundum rationem
tantum. non enim ipſæ per ſe ad alia, ſed alia referuntur ad
ipſas. Hæc quidem atque ſimilia à Peripatheticis adducuntur
1. in fauorem philoſophi, intelligentias eſſe immobiles opi-
nantis. Adduntetiam rationes, quibus probare nituntur in-
telligentias localiter non moueri. Reuera, omne quod per
ſe mouetur, partim eſt in termino à quo, partim vero in ter-
mino ad quem, alioqui, ſi in altero iſtorum totum fuerit, na-
quaquam mouetur: inibi enim totum quieſcit. ſed angelus
non poteſt eſſe partim in termino à quo, & partim in termi-
no ad quem, ob ſuam certe ſimplicitatem; indiuiſibile au-
2. tem non eſt mobile, vt dicitur 6. *phyſ.* Angelus ergo per ſe lo-
caliter nequaquam mouetur. Amplius, omne quod per ſe
mouetur, prius eſt in ſpacio ſibi æquali quam maius per-
tranſeat. ſed locus angelo æqualis, eſt punctus, & in conti-
nuo ſunt infinita puncta: igitur in tranſeundo continuo in
locis plane infinitis morabitur, idque in actu. Denique,
quia in illis ſolis punctis inuenitur; eius ferme motus ex indi-
uiſibilibus componeretur; atque ita non eſſet continuus, in
3. quo aperta eſt contradictio. Ad hæc, ita ſe habet angelus ad
moueri in corpore vel in pleno, ſicuti corpus in vacuo; De motu
non enim magis reſiſtit corpus plenum angelo tranſeunti angelo-
quam vacuum, ſed in vacuo motum fieri, eſt impoſſibile, vt rum.
dicitur 4. *phyſ.* motus namque eſt res ſucceſſiua, ſucceſſio vero
eſt res ſucceſſiua propter reſiſtentiam motoris ad mobile,
vel è conuerſo, vel medij ad motorem, quorum aliquod an-
gelis minime conuenit: ergo quod prius. Adde, quicquid 4.
per ſe localiter mouetur, per ſe etiã eſt in potentia ad formã
corporalẽ, quæ eſt vbi: omne n. quod per ſe mouetur, per ſe
quoque eſt in potentia ad terminum, vbi: terminus autem per
ſe, eſt motus localis. ſed angelus eſt ens actuale per ſe: non
ergo eſt in potentia ad vbi, neque ad aliquam formam cor-
poralem. alioqui, ſicut materiam informarat corporalem;
ita quoque à forma informaretur corporeli, ſed vtrumque
abſurdiſſimum eſt: Angelus ergo non mouetur localiter.
Iterum, quilibet motus localis, eſt alteri in velocitate pro- 5.
portionabilis, ſicuti quodlibet quantum alteri quanto. ſed
angelus non eſt proportionabilis alicui corpori in motus ve-
locitate, quia ſcilicet ſpiritus ad corpus nulla eſt proportio,
ſicut nec indiuiſibilis ad diuiſibile: ergo quod prius. Item, 6.
mobilitas ſeu motus eſt paſſio per ſe, corpori phyſico adæ-
quata: omne enim mobile per ſe eſt corpus, & omne corpus
eſt mobile, ſpectatque per ſe ad phyſici negotium. ſed ange-
lus non eſt corpus phyſicum, nec eius conſideratio ad phy-
ſicum ſpectat, niſi fortaſſe quatenus eſt motor, ſicuti etiam
conſideratio primi motoris: non ergo eſt per ſe localiter
mobilis. Præterea, ſi angelus mouetur, aut in tempore mo-
uetur, aut in inſtanti. non autem in tempore; eius enim mu- 7.
tatio, illuminatione quæ fit in inſtanti eſt velocior: nec et-
iam in inſtanti: nam ſicut mutatio, quæ extra motum diſtin-
guitur, in tempore fieri non poteſt; ſic etiam motum fieri in
inſtanti, eſt impoſſibile. Reuera, punctus, vt dixi, ob ſuam Angeli
ſimplicitatem, non eſt mobilis, quia ſcilicet non eſt diuiſibi- ſimplicitas.
lis. ſed angelus non eſt minus ſimplex & indiuiſibilis quam
punctus: non ergo eſt localiter mobilis; nam motus eſt de
genere quantitatis. ſed in angelo non eſt huiuſmodi quanti-
tas, vt paulo ante demonſtraui: ergo quod prius. Accedit ad
hoc, quia angelus à ſeipſo primo non mouetur: idem enim
à ſeipſo primo moueri, eſt impoſſibile, vt dicitur *7. phyſ.* nec
ab alio, alioqui corpus vtique eſſet. Omnino ergo rationi
congruum eſſe videtur, angelum localiter non moueri. De- 8.
nique, motus eſt actus entis imperfecti 3. *phyſ.* ſed angelus
beatus non eſt imperfectus: igitur non mouetur localiter:
nam motus eſt propter indigentiam at angelus affatim diues
eſt: igitur localiter non mouetur.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, illa vocula, partim, poteſt intelligi, tum 1.
ex parte mobilis, tum ex parte termini, tum etiam
ex parte vtriuſque. non enim neceſſe eſt ſemper
accipi ex parte mobilis, quemadmodum in aliquo
alterationis motu apparet, ſicuti eſt motus albedinis inteſi-
uus in toto aliquo ſubiecto: totum enim aliquod poteſt mo-
ueri in albedinem, ipſam intendendo, cuius ſucceſſio ſecun-
dum gradus quidem albedinis, eidem aduenientes ſubiecto,
non autem ſecundum partes ſubiecti menſuratur. Verum in
motu angeli, illa vocula, partim, intelligitur ex parte termi- Angeli mo-
ni. Porro, angelum localiter moueri poſſe ſic oſtenditur. uentur lo-
Quicquid eſt limitatæ naturæ, ſic eſt in vno loco, vt ei non caliter.
repugnet alius locus; ſiquidem non ſic eſt in vno loco, quin 2.
eſſe non poſſit in alio. ſed angelus eſt huiuſmodi naturæ, quia
ſcilicet eſt creatura: igitur ad omnem locum ſibi proportio-
natum indifferenter ſe habet. Reuera, alicuius generis for-
marum receptiuum indifferenter ſe habens ad illas, ex vna
in alteram migrandi habet facultatem. ſed angelus alicuius
generis formarum, quæ ſunt vbi diffinitiua, eſt receptiuus,
indifferenterque ſe habet ad illa: migrat ergo ex vno vbi ad
alterum, atque ita localiter mouetur. Amplius, omne crea- 3.
tum poteſt alicui loco adeſſe, à quo prius aberat, atque ali-
quem realem ad talem locum reſpectum de nouo recipere,
nempe reſpectum vbi; de non præſente autem ſit præſens, id-
que per aliquam mutationem; non quidem loci, ſed ſui,
quod eſt proprie localiter moueri. ſed angelus eſt huiuſmo-
di: mutatur ergo ſecundum vbi, & ita localiter mouetur. et-
enim, quamuis angelus habeat vbi diffinitiuum; quia
tamen eſt limitatæ naturæ, poteſt etiam aliud vbi habere.
Sane, angelus poteſt mutari ſucceſſiua mutatione, quæ Quomodo
eſt proprie motus; nam eſt in potentia ad alium lo- angelus
cum diuiſibilem: igitur de loco ad locum poteſt mo- moueatur
ueri, idque diffinitiue, non autem circumſcriptiue, in loco.

De motu angelorum.

etenim, angelus non eſt in loco vt commenſuratus & con-
tentus, ſed vt continens potius. hac de cauſa motus angeli
in loco, non commenſuratur loco, neque continuitatem
habet ex loco; eſt enim in loco ſecundum contactum vir-
tutis: ideo motus angeli in loco, diuerſorum locorum di-
uerſi ſunt contactus ſucceſsiue, & non ſimul; non enim poteſt
eſt ſimul eſſe in pluribus locis. In huiuſmodi autem conta-
ctibus poteſt quædam continuitas inueniri: nam ſicut cor-
pus ſucceſsiue & non ſimul dimittit locum, in quo prius e-
rat, & ex hoc cauſatur continuitas in eius motu locali; ita
etiam angelus poteſt dimittere ſucceſsiue locum, in quo
prius erat. & ſic motus erit continuus. poteſt etiam totum
locum ſimul dimittere, alterique toti ſeſe applicare, ſicque
motum non eſſe continuum. Ex quo patet, Ariſtotelis ra-
tionem, qua ſic arguit 6. *phyſ.* *Nullum impartibile mouetur:*
quia dum aliquid eſt in termino à quo, non mouetur, nec
etiam dum eſt in termino ad quem. ſed tunc mutatum eſt:
omne ergo quod mouetur, partim eſt in termino à quo,
partim vero in termino ad quem, huic propoſito non con-
uenire. ibi enim loquitur de indiuiſibili ſecundum quanti-
tatem, cui neceſſario locus indiuiſibilis correſpondet, quod
abſque dubio angelo non conuenit. Præterea, loquitur de
motu continuo nam ſi motus non eſſet continuus, aliquis
vtique moueri diceretur, etiã dum eſt in termino à quo, &
in termino ad quem. ipſa namque diuerſorum vbi ſucceſ-
ſio, circa eandem rem motus diceretur. Quare, in quo-
cunque illorum vbi, res inueniretur, moueri quoque dice-
retur. Verum hoc impedit motus continuitas, quia nimi-
rum nullum continuum eſt in termino ſuo, ſicuti linea non
eſt in puncto. Quare, quod mouetur, partim erit in termi-
no à quo, partim vero in termino ad quem vnde, quatenus
motus angeli eſt continuus, ſic Ariſtotelis ſententia poteſt
eſſe vera, modo partialitas, non ad angelum, ſed ad locum
referatur. Cæterum, motus angeli ſic poteſt eſſe continuus,
dum videlicet mouetur, partim eſt in termino à quo, par-
tim autem in termino ad quem: nam in ipſo moueri, eſt in
parte primi loci, quem deſerit, & in parte ſecundi loci, quẽ
occupat. occupat autem locum per applicationem ſuæ vir-
tutis, ſicuti corpus per applicationem magnitudinis. Patet
2. ergo, quomodo angelus ſit localiter mobilis Ad 2. princi-
pale, indiuiſibile non eſt locus ipſius angeli, nam licet ſit
ſimplex & indiuiſibilis formaliter, illi tamen correſpondet
locus continuus & diuiſibilis, quem poteſt ſucceſsiue di-
mittere, & alium ſubintrare, ſicque moueri & eſſe partim
in termino à quo, & partim in termino ad quem. Quare,
hoc modo locus continuus, non autem locus puncti eſt an-
3. gelo proportionatus. Ad 3. vacuum bifariam accipi poteſt,
vno quidem modo pro dimenſionibus ſeparatis eſſe ma-
thematicum habentibus: alio vero modo, pro carentia
corporis. corpus autem moueri in vacuo, primo modo eſt
impoſsibile; dimenſiones ſiquidem ſeparatæ ſibi non cede-
rent, atque ita duo corpora mouerentur ſimul in eodem
locu, vel eſſet penetratio corporum. at corpus plenum pot-
eſt cedere angelo, vel angelus in eo poteſt moueri; non e-
nim idem eſt modus vtriuſque, quo ſcilicet corpus corpo-
ri, & corpus angelo cedit. Quod ſi ſecundo modo intellexe-
ris, non tãtum corpus, ſed nec etiam angelus, ſaltem ſecun-
dum virtutem creatam eſt localiter mobilis; ſiquidem in
huiuſmodi vacuo nihil ponitur, ad nihil autem non eſt re-
ſpectus realis. hoc autem modo non ſe habet angelus ad
corpus. Quando ergo dicitur, ſicut corpus non poteſt mo-
ueri in vacuo, quia nulla eſt ibi reſiſtantia; ita plane nec an-
gelus in pleno vel in corpore: i. negatur ſimilitudo. mobi-
le namq; ſine mediũ, æq; creatæ, & finitæ, ac infinitæ poten-
tiæ, virtutẽ habet reſiſtendi. nã ita virtuti repugnat creatæ,
ſicuti etiã increatæ, motũ fieri in inſtanti: hoc n. non pa-
titur natura motus, qui eſsẽtialiter eſt ſucceſsiuus. Verũ ta-
men eſt, virtutem infinitam poſſe transferre mobile de lo-
co ad locum, idque non per motum, ſed per inſtantaneam
atque ſimplicem mutationem. Quare, quæ ab aliis dicun-
tur, nempe animalia in vacuo moueri, & graue in inſtanti,
4. veluti falſa ſunt explodenda. Ad 4. forma corporalis duo-
bus modis intelligitur vno quidẽ modo, vt eſt habitudo
formalis alicuius ad aliquod corpus; atque ita, omne quod
per ſe mouetur, eſt in potentia ad formam corporalem, pu-
ta ad vbi, quod eſt habitudo mobilis ad corpus locans, vel
ad locum. hoc autem modo angelum eſſe in potentia ad
formam corporalem, nullum eſt inconueniens: quemad-
modum etiam non eſt inconueniens ipſum eſſe in loco
corporali. alio autem modo, eſt forma extenſa & quanti-
tatiua, quæ vbi habet circumſcriptiuum, ideoque angelo
minime competere valet. hoc ergo modo angelum eſſe in
5. potentia ad formam corporalem, eſt impoſsibile. Ad 5. re-

Angelus eſt in loco per contactum.

Omne quod mouetur, partim eſt in termino à quo, & partim à termino ad quem.

Solutio primi argumenti.

Motum fieri in inſtanti repugnat omni virtuti.

ſpondeo, motũ angeli in loco, & motũ corporis proportio-
nẽ habere: vterq; n. finitæ eſt velocitatis, ad id vero q̃ aſſu-
mitur, ſcilicet diuiſibilis ad indiuiſibile, nulla eſt ꝓportio,
Reſp. proportionem hic ex parte ſpacij, nõ aũt ex parte mo-
bilis eſſe inſpiciendam conſiderandamq;. quo fit, vt motus
angeli cum motu corporis, aliquam certe proportionem
habeat. Ad 6. maior vera eſt de vbi circumſcriptiuo, non 6.
autem de vbi diffinitiuo, quod non eſt corpus, ſed angelus
vel ſpiritus. Ad 7. dico, angelum moueri in tempore, nec 7.
poſſe moueri in inſtanti, ſi proprie motus intelligatur, ne-
que verum eſſe, motum angeli, illuminatione ſiue genera-
tione velociorem eſſe: nam illæ ſunt inſtantaneæ; motus
autem angeli eſt ſucceſsiuus. Ad primam confir. reſponſum
eſt ſuperius, non eſſe ſimile: nam quamuis angelus ſit ſim-
plex formaliter atque indiuiſibilis, ob ſuam tamen quanti-
tatem virtualem limitatam ad locum, eſt plane diuiſibilis,
quod certe puncto conuenire non poteſt, qui eſt omnibus
modis indiuiſibilis. Ad aliam confir. dico, in angelo non eſ-
ſe aliquod continuum, continuitate quidem ſubiecti; ſed
bene continuitate ſpacii, atque ita in ipſo eſſe motum con-
tinuum. Ad vltimam confirmationem dico, Ariſtotelis ar-
gumentum locum non habere in rebus ſpiritualibus, quæ
partes non habent; idcirco per ſe primo, non autem per
partes mouentur. Ad 8. verum quidem eſt, motum eſſe a- 8.
ctum entis in potentia, atque ita eſſe actum imperfecti: non
autem motum, qui eſt ſecundum applicationem virtutis
exiſtentis in actu. eo enim eſt virtus rei, quo eſt in actu. Ad
confir. dico, motum exiſtentis in potentia, eſſe quidem pro-
pter indigentiam ſuam; motum vero exiſtentis in actu
propter indigentiam alterius. vnde angeli, cum ſint admi-
niſtratorij ſpiritus, propter eorum mouentur indigentiam
vtilitatemque, qui hæreditatem capiunt ſalutis. Itaq; ange-
los moueri localiter, ex his quæ dicta ſunt, patet ſatis.

Angelus eſt in loco diuiſibilis.

CAP. V.

Angelum non moueri in inſtanti.

VTrum angelus in inſtanti moueri poſsit, nonnul-
los dubitaſſe legimus. & quidem angelum in in-
ſtanti moueri, velut impoſsibile eſſe reputarunt,
Etenim, quod in inſtanti mouetur, toto tempore 1.
præcedenti, in aliquo loco quieuiſſe, certum eſt: igitur in
inſtanti moueri, eſt impoſsibile. Quod enim ſic quieſcit in
toto tempore; in quolibet plane inſtanti illius temporis v-
niformiter ſe habet, & non aliter nunc quam prius. Non
ergo in inſtanti mouebitur, aut in alio erit, quod toto præ-
cedẽti tempore quieuit. Amplius, neceſſarium omnino re- 2.
putatur, vltimum inſtans quietis, in quo quidem quieſce-
bat, in illo inueniri, & nunc etiam, in quo, vltimo fuit in
loco præcedenti, atque poſtea aliud nunc, in quo ſit in alio
loco. Porro, inter quælibet duo nunc, tempus ſit neceſſe eſt,
in quo moueatur. Non ergo mouetur in inſtanti, ſi motus
angeli fuerit continuus; poteſt namque motus angeli eſſe
continuus & non continuus, vt quidam dicere videntur.
Addunt etiam in motu eſſe poſsibile, in toto tempore non
eſſe in termino, niſi in vltimo inſtanti illius. moueri enim,
eſt aliter ſe habere nunc quam prius, idque in quolibet in-
ſtanti temporis, in quo aliquid mouetur. Ex quo volunt
generationem atque illuminationes, aliaſque inſtantaneas
mutationes, alicuius motus termino eſſe. ſiquidem, quod
in talibus mutatur, in vltimo inſtanti temporis habet ali-
quid, quod prius non habebat. proinde, generationem al-
terationis terminum, illuminationem vero motus localis
eſſe putarunt. Quod ſi angelus non moueatur continue,
quippe, qui de vno in alterum locum, abſque motu conti-
nuo ſeſe transferre poteſt, tunc inquiunt, eius motus eſt in
tempore non continuo, atque tale tempus, quo angeli mo-
tus menſuratur, ſiue continuum, ſiue non continuum fue-
rit, non eſſe idem cum tempore, quo motus cœli aliaque
corruptibilia, quæ ex motu cœli recipiunt mutabilitatem,
menſurantur: nam motum angeli, ex motu cœli nequa-
quam dependere arbitrantur. Cæterum, huic ſententiæ 1.
nunnulli occurrere ſtuduerũt, multiſque rationibus oppu-
gnando, in hunc modum argumentati ſunt. Inprimis, non
eſſe legitimam atque bonam diuiſionem, qua motum in
continuum, & non continuum diuiſerunt. Si enim, vt ipſi-
met confirmant, motus ad continuorum genus ſpectat æ-
que, ac tempus: non eſt ergo motus in continuum & non
continuum diuidendus. Plane, ſi non eſt vnus motus, non
eſt motus: ſed motus non continuus non eſt vnus; non eſt
ergo motus: continuitas enim motus, eſt ipſa vnitas, vt a-
iunt ipſi, ideoq; vnum atq; eundem motum Deum repara-

Angelum non moueri in inſtanti.

Continuitas eſt in ſubſtantia motus.

De motu re non poſſe arbitrantur, quia ſcilicet interrumpitur per
an, elo- non eſſe. Quare, perinda eſt dicere, motum non eſſe conti-
rum. nuum, ac motum non eſſe motum. ſic etiam dicere lineam
2. non eſſe continuam, omnino idem eſt fateri, lineam non
eſſe lineam. Deinde quamuis concluſio ſit vera, nempe an-
gelum non moueri in inſtanti; rationes, ſiue motiua tamen
illius multis non probantur. vnde contra primū motiuum,
paulo ante poſitum, ſic arguunt. Panis ſubſtantia in Sacra-
mento altaris, per totum tempus prolationis verborum in
altari quieuit, & in vltimo inſtanti terminatiuo prolationis
verborum, eſt ibi vere corpus Chriſti, nulla panis ſubſtantia
remanente. ergo. Aer præterea, toto noctis tempore ſub eſſe
tenebroſo quieuit, & in vltimo inſtanti illuminatur à ſole,
ſiqua illuminatio in inſtanti, ſicque in vltimo inſtanti illi-
us temporis, non manet ſub eſſe tenebroſo. ergo. Materia
quoque toto tempore præcedenti, ſub alicuius formæ pri-
uatione manſit, atque in vltimo inſtanti manet ſub alia
3. forma. Item, quod dicunt iſta eſſe terminos motus; non
multum virium habere videtur: poteſt enim aer tenebro-
ſus in inſtanti illuminari, à lumine quidem non per mo-
tum, ſed in inſtanti creato. generatio quoque ſimiliter, ſine
alteratione, quæ ſit motus, fieri poteſt: quod plane eſſet im-
poſſibile, ſi ipſorum rationes veræ eſſent atque neceſſariæ.
4. Præterea, ſibi ipſis aduerſari videntur, dum aiunt, motu
non continuo poſſe angelum moueri immediate de loco
ad locum, in tempore non continuo. Reuera, ſi angelus in
parte temporis non continui quieuit in proprio loco; & in
parte etiam talis temporis immediate ſequente in eodem
quieſcat loco. neceſſe eſt aut illa pars non ſic immediate ſe
habebit ad aliam, ſicut iſtans ad tempus. ſed alia eſſet pars
neceſſaria; atque ita proceſſus fieret in infinitum. Præterea,
aut tempus non continuum dicunt eſſe tempus diſcretum,
quod quidem fictitium eſt; nam partes illius cum ſint indi-
uiſibiles, motus menſura eſſe non poſſunt. aut tempus non
continuum partes temporis diſcontinuatas appellant. in
quibus, quomodo angelus moueatur, ſcire deſidero: nam
vt mihi videre videor, non aliter in qualibet illius tempo-
ris parte mouetur, quam in toto tempore continuo; quod
ſane perinde eſt, ac eum moueri diuerſis temporibus; poſ-
ſunt enim eſſe ſimul motus non continuatus, & tempus ſi-
militer, nulla quiete media interueniente. Non ergo moue-
retur in non tempore. Ad hæc, nullum videtur inconueni-
5. ens, ſi motus angeli menſuretur motu primi mobilis. nam
licet motus angelis poſſit eſſe velocior, ille tamen eſt vni-
formior atque regularior. Profecto, ſi dicimus angelum in
loco corporali moueri; nullum videtur abſurdum, ſi motu
primi mobilis menſuretur. Nec valet, ſi dixeris, cœlo ſtante
angelum moueri poſſe; tum quia hoc contingit tempore
Ioſue, tum quia huiuſmodi menſuratum eſſentialiter non
Solutio- pendet à menſura ſiue menſurante. Porro, qui primam ſen-
nes tentiam tueri cupiunt, ſic reſpondere ſolent. Ad primum
1. quidem aiunt, rem illam de panis tranſubſtantiatione
miraculoſam eſſe, ideoque cum rebus naturalibus non eſſe
conferendam: deinde, tranſubſtantiationem nullam quie-
tem oppoſitam habere, niſi abuſiue tantum, ipſa namque
2. motus nequaquam eſt. Ad 2. quamuis illuminatio abſoluta
per accidens motum terminet localem; ſunt enim partes
Sol propinquæ perpetuo luminoſæ; noua tamen illumina-
tio eſt per ſe terminus motus localis, non quidem primo,
3. ſed ſecundo, ſecundum naturę curſum. Ad 3. verum quidem
eſt, aerem quieſcere ſecundum eſſe abſolutum, toto tem-
pore ſolis præſentiam præcedente, non autem ſecundum
eſſe reſpectiuum; nam continue aliter atque aliter ſe habet ad
ſolem, idque ſecundum eſſe propinquū vel remotū. Quoni-
am autem ad relationem non eſt per ſe motus, vt dicitur 5.
phyſ. aliquid vero non propter motum in ſe, ſed in alio, ad
ipſum aliquem ordinem habente, ſecundum eſſe relati-
uum, continue ſe poteſt aliter habere. hac de cauſa poteſt
fieri, aerem ſub tenebra non quieſcere, nec etiam moueri,
ſed ipſum habentem ſecundum eſſe reſpectiuum, quod
quidem tenebrarum extruſionem, luminis vero acquiſi-
tionem procurat, propter alterius motum aliter ſe habere.
Sane, quoniam ad relationem non eſt motus: nec quies, er-
go hæc enim circa idem fieri, neceſſe eſt. Igitur, loco motus
eſt aliter ſe habere, loco vero quietis, eodem modo ſe habe-
re. Quia vero luminis priuatio, id eſt, tenebra, non in aliqua
forma lumini contraria fundatur, ſed in relatione diſtantiæ
ſeu abſentiæ inter diaphanum & lucens; conſequens eſt om-
nino, ſecundum eſſe tenebroſum conſequutiue. abſque
motu in ſe, aerem continuè ſe aliter habere. ſecundum eſſe
propinquum ad ſolem per ipſius ſolis motum. Ad 4. dico
4. angelum poſſe in vltimo alicuius temporis inſtanti aliquo
in loco eſſe, tum quidem vt in termino ad quem, tum etiā
vt in principio motus. nam poſtquam nuſquam fuit, in vl- De motu
timo inſtanti tamen alicui loco applicatur; quod plane non angelo-
eſt moueri, ſed mutatum eſſe: hoc autem dicitur, quoad rum.
principium motus: quoad vero ad terminum ad quem, in
duobus inſtantibus ſui temporis immediatis diuerſis locis
ſucceſſiue ſeſe angelus applicare poteſt. illa vero duo inſtā-
tia ſic vni horæ coexiſtunt, vt ſecundum vltimo horæ in-
ſtanti, primum vero toti tempori præcedenti coexiſtat. et-
enim quæſtio præſens, de propriæ eſt menſuræ compara-
tione termini ad quem, ad termini à quo propriam quidem
menſuram. Porro, quidam aiebant, vt inſtans & tempus
immediate præcedens ſe habere, ideoque non dari vltimum
inſtans in termino à quo. at verius eſt dicere, ſe habere, vt
inſtans & inſtans immediata, darique vltimum in termino
à quo. Quod ſi contingat illa inſtantia coexiſtere tempori
noſtro modo prædicto; id certe erit per accidens & coexi-
ſtenter, non autem tanquam in propria menſura. Rurſus,
in huiuſmodi contingētia, coexiſtenter quidam non men-
ſuratiue loquendo, non dicaretur angelus toto tempore
præcedente quieuiſſe; ſed motum inchoaſſe potius, ſicque
in vltimo eſſe in termino ad quem; vel, tempore præceden-
ti motum non fuiſſe, in vltimo vero inchoare motum. Hæc
ſunt, quæ pro defendenda prima opinione proferuntur, ab
eiuſdem opinionis ſectatoribus. Ad 5. dico, angelum non 5.
eſſe ſubiectum ipſius vbi, & motus localis. Ad illud vero de
dependentia, reſpondeo, verum quidem eſſe motus atque
mutabilitatis alicuius independentiam mobilis rationem
eſſe, qua à motu cœli minime menſuretur; quod autem ad-
ducitur in contrarium, quantum quanto menſurari; id
quidem dupliciter, ſcilicet per ſe, & per accidens fieri pot-
eſt. vnde, quamuis ad menſurari per accidens cognitonis
certitudo ſufficiat; ad menſuram tamen per ſe, dependen-
tia ab aliquo in genere cauſæ formalis neceſſaria eſt, quo-
modo ſimpliciora in entibus exemplaria per ſe ſunt cæte-
rorum, ita, quod eorum ſimplicitati perfectionique alia
æquari non poſſunt, nedum excedere. Itaque alicui menſu-
ram ineſſe ab alio, & ab eodem nequaquam dependere, non
eſt intelligibile: nam authore philoſopho menſurabile 9. met. 21.
quidem refertur ad menſuram, menſura vero non refertur
ad ipſum. vnde, nullum eſt inconueniens, ſi quis dixerit,
Petri ambulationem poſt reſurrectionem communi non
menſurari tempore, ſicuti & motum angeli, quia cœli mo-
tu poteſt eſſe velocior. Ad illud autem de Ioſue dico, quia *Cœlum ſte-*
nobis non conſtat primum mobile ſteiſſe: deinde, quia *tit tempore*
hoc miraculoſum fuit ideo propoſitæ non deſeruire ma- *Ioſue.*
teriæ. Sed ſolent alij *obijc*ere: angelus eſt in loco per opera-
tionem aut tranſeuntem, aut immanentē, quarum altera,
nempe immanens menſuratur æuo; tranſiens vero tempo-
re communi. Præterea, quicquid per tempus diſcretum ſal-
uatur, idem omnino per tempus continuum ſaluabitur:
ergo. *Dico*, immanentes naturales angeli operationes, non
æuo, ſed tempore menſurari diſcreto: ſimiliter etiam ope-
rationes tranſeuntes, ſecundum eum curſum, quem com-
munem habent. Ad 2. non videtur eſſe poſſibile ſine tem-
pore diſcreto, operationis angelicæ eſſe vltimum dari poſ-
ſe. ſiquidem, angelicas operationes, quæ ſeſe immediate
conſequuntur, ita vt ambæ totæ ſimul eſſe videantur, quā-
uis ſucceſſiue exiſtant, noſtri quidem temporis mēſuratio-
ni aptari, eſt plane abſurdum. Profecto ſecundum quam-
cunque partem, tempus noſtrum non eſt totum ſimul, neque
inſtans noſtrum eſt ſtabile. Hæc quidem vtrinque in medium
adducta ſint, vt quilibet pro libitu ſuo accipiat.

CAP. VI.

Angelum moueri in inſtanti, argumentis oſtenditur.

ANgelus, virtute diuina poteſt in inſtanti moueri,
quod reuera ſic poteſt eſſe perſpicuum. ſi enim 1.
tanta virtus, in tanto tempore mouet; maior vir-
tus virtus, in minori tempore mouebit, atque ex
conſequēti, infinita virtus, in inſtanti mouere poterit. ete-
nim, ſicut infinita virtus improportionabiliter ſe habet ad
finitam, ita planè inſtans ad tempus. ſed virtus diuina eſt
infinita intenſiuè, vt in primo dixi: igitur poteſt mouere
angelum in inſtanti. Ad hæc, ſubiectū poteſt eſſe ſine paſſio- 2.
ne: nam triangulus poteſt eſſe ſine duobus rectis, & materia
ſine quantitate; & quantitas, quæ eſt propria paſſio ſubſtan-
tiæ corporeæ, inuenitur ſine materia, vt in ſacramento al-
taris: igitur motus poteſt eſſe ſine propria paſſione, & ita in
inſtanti ſucceſſio namque eſt paſſio motus. Præterea, quod 3.
eſt realiter idem cum forma, ad quam eſt motus, ſecun-
dum,

De motu angelorum.

dum totam profecto ſuam realitatem, poteſt eſſe in inſtanti, ſicuti forma terminans motum. ſed motus ſic ſe habet ad formam: ergo quod prius. Reuera, quod poteſt eſſe in pluribus locis ſimul per virtutem diuinam in eodem inſtanti; poteſt etiam de vno in alium locum in inſtanti moueri, alioqui in pluribus locis fieri, vel eſſe non poſſet. ſed angelus
4. eſt huiuſmodi: ergo quod prius. Amplius, ſi aliquod corpus mouetur in tempore, angelus mouebitur in inſtanti. Tenet conſeq. quia ſi virtus motoris fuerit potentior, & mobile in reſiſtendo debilius, citius motus fiet: proportio ſiquidem velocitatum, temporis minorationem obſeruat: omne autem tempus, omni tempori eſt proportionabile. ſed virtus angeli ſeipſum mouentis, improportionabiliter, virtutem aliquod corpus mouentem ſuperuincit: igitur
5. mouetur in inſtanti. Item, aliqua mutatio corporalis eſt in inſtanti, vt illuminatio, quæ ſucceſsionis viciſsitudine non indiget, radius quoque æque ad remotum, ac ad propinquum locum, æquali velocitate pertingit: igitur angelus moueri poteſt in inſtanti. ſiquidem angeli motum, corpo-
6. rali eſſe mutatione ſimpliciorē, patet ſatis. Iterum, ſi angelus mouetur in tempore. de loco ad locum; aut quidem in vltimo illius temporis inſtanti eſt in termino ad quem, tempore vero præcedenti, eſt, ſiue fuit in termino à quo; aut partim in vno, partim vero in alio. ſed hoc modo eſſet partibilis, quod eſt impoſsibile: in toto ergo tempore præcedenti, eſt in termino à quo. ibi ergo quieſcit. Quieſcere argo, eſt in eodem eſſe nunc, vt prius: atque ita, in vltimo temporis inſtanti mouebitur. Angelum ergo moueri in inſtanti, dixi.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. *Motus non ſit in inſtanti.*

AD primum Ariſtotelis, ex falſa procedit, ſiue intelligitur hypoteſi, nempe motum poſſe fieri in inſtanti. Bene tamen verum eſt, quod ſi motus fieri poſſet in inſtanti; id poſſe præſtari à virtute infinita ſed aduerſatur naturæ motus, eamque deſtruit motum fieri in inſtanti, cuius propria paſsio eſt modus ſucceſsiuus per temporum vices. Itaque virtus infinita moueret in inſtanti, modo natura motus id ferre poſſet. Improprie ergo accipitur motus, ſi quandoque in inſtanti apud nonnullos
2. legimus fieri poſſe. Sane, quod per ſuam eſſentiam eſt ſucceſsiuum, in inſtanti eſſe non poteſt: omne enim tale intrinſece per ſuam eſſentiam habet partes ſibi inuicem ſuccedentes, & incompoſsibiles in actu. ſed motus per ſuam eſſentiam, nempe per ſuam durationem, quæ eſt ipſemet, eſt ſucceſsiuus: igitur fieri in inſtanti, eſt impoſsibile. Am-
2. plius ſicut ſe habet mutatum eſſe ad motum, ita abſque dubio inſtans ad tempus: à tranſmutata ergo proportione, ſicut ſe habet mutatum eſſe ad inſtans; ita certe motus ad tempus. ſed mutatum eſſe, inſtanti tantummodo menſuratur: motus ergo, ſolo tempore, non autem inſtanti poterit menſurari, quippe, cum ſecundum ipſius naturam in illo
3. eſſe non poſſit. Iterum, quod habet partes, & eſt in inſtanti, neque eſt, neque poteſt eſſe ſucceſsiuum: ſiquidem hoc intereſt inter rem permanentem, & ſucceſsiuam, quod permanentis partes ſimul eſſe poſsint, vtpote partes lineæ, ſucceſsiuæ autem rei, minime. Quemadmodum ergo partes permanentis ſucceſsiuæ eſſe nequeunt; ita plane rei, quæ in inſtanti mouetur. Si igitur motus poteſt eſſe in inſtanti: omnes ergo partes eius erunt ſimul, atque ita motus non e-
4. rit motus quod eſt abſurdum, ne dicam impoſsibile Reuera, de motu, & tempore, idem eſt iudicium: temporis namque ſucceſsio, ex motu proficiſcitur. ſed temporis partes ſimul eſſe, eſt manifeſta contradictio, alioqui temporis natura deſtrueretur: partes ergo motus ſimul fieri, eſt prorſus impoſsibile. Cum igitur hæc ita ſe habeant; angeli motus
2. non eſt in inſtanti. Ad 1. principale, quamuis diuina virtute ſubiectum fieri, ſiue eſſe valeat ſine propria paſsione, motus tamen non poteſt eſſe in inſtanti: ſucceſsio enim non eſt propria paſsio motus, ſed ſubſtantia potius. proinde, ſi ſucceſsio, motui adimeretur; ipſius ſubſtantia deſtrueretur o-
3. mnino, ac ſi ab animali colleretur animalitas. Ad 3. minor eſt falſa: motus enim cum ea forma, ad quam ipſe eſt non eſt realiter idem; imo ſe totis diſtinguuntur: plus enim cognationis habent albedo, & nigredo, quam albatio & albedo: illa namque eiuſdem generis proximi ſunt, hæc autem alterius ſunt generis prædicamentalis. quare, cum in aliquo nō conueniūt, ſe totis diſtinguūtur. Ad confir. dico, per ſimplicē & inſtantaneā mutationem, non aūt per motum proprie acceptum, aliquid in inſtanti, pluribus in locis fieri, vel eſſe. Ad 4. ſi tempus motus angeli nequaquam continuum fuerit, ſed quædam potius ipſorum ouue ſucceſsio; abſque dubio tempori, quo corporalium motus menſuratur, quod quidem continuum eſt, proportionari non poteſt, eiuſdem enim rationis non ſunt. Quod ſi continuum fuerit erit ſane proportionabile; idque ob proportionem magnitudinum, in quibus eſt motus, non autem ob proportionem mouentis, & mobilis. Quoniam autem velocitas motus angelici, non virtutis, ſed voluntatis ipſius determinationem ſequitur; hac de cauſa, non eſt neceſſe, vt ſi virtus angeli mouentis, reſpectu mobilis ſit quaſi infinita, vt eius motus fiat in inſtanti. Ad 5. non poteſt fieri motus angeli in inſtanti, quia motus naturam euertit omnino, vt dictum eſt: proinde illud, quod de illuminatione adducitur, non eſt ſimile, cum inſtantanea ſit mutatio, non autem proprie, & vere motus. Ad 6. quidam ſic reſpondent, obiectionem illam procedere de tempore continuo; tunc enim angelus in toto tempore præcedenti vltimi nunc, per infinita loca variatur; tametſi, partim in vno continuorum locorum ſit, partim vero in alio. Idque non ſecundum ipſius ſubſtantiam, ſed virtutem, quam, ad partem primi, & ad partem ſecundi loci, applicare poteſt. Sed de his, paulo ante locuti ſumus. Vtrum autem angelus moueatur in inſtanti, necne, dixi, vt potui.

Intelligentia eſt forma orbis.

4.

5.

6.

QVÆSTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Intelligentiam eſſe formam orbis, ſiue cæli, quomodo intelligitur.

QVoniam de intelligentiarum motu, nonnulla dixi, quæ huic negotio congruere putaui, lubet modo in medium afferre, quod iam pridem præclariſsima ingenia, non ſine magno ſtudio quæſiuerunt. Verum ſcilicet motores orbium, dent eſſe formaliter ſuis orbibus, quibus regendis incumbunt: ſpectat enim hoc ad cognoſcendum intelligentiarum motum, orbiumque naturam. Porro, de huiuſmodi quæſtionis abdita obſuraque difficultate, non vna fuit, ſed multum diuerſa diformiſque antiquorum ſententia. Plato, omnium propemodum philoſophorum facile princeps, de hac re in hunc modum ſcribit: *Scimus, inquit, duo eſſe, quæ faciunt, vt Deos eſſe credamus: vnum quidem, quod anima antiquiſsima diuiniſsimaque omnium ſit, quorum motum generationem ſortitus, ſubſtantiam ſemper fluentem produxit. alterum de ordine. quo aſtra, cæteraque feruntur, quæ intellectus ducens, omnia exornauit. nemo enim, qui hæc diligenter conſiderauit, atq; percepit, adeo impius vnquam fuit, vt contra non ſit affectus, quam multi ſuſpicantur. Profecto, quicunque diligentius alii hæc perſcrutabantur, mire veritatem tangebant, quod videlicet nunquam, ſi anima carerent, tam exquiſita ratione vterentur mentis expertia. Audebant affirmare nonnulli, mentem, cæleſtia omnia ornaſſe; ſed iidem ipſi neſcientes animæ naturam antiquiorem eſſe corporibus; omnia rurſus, vt ita dixerim, imo vero ſeipſos euerterunt, cum iuniorem putauerint. Itaque, nunquam mortalis quiſpiam poterit Deum firmiter colere, qui hæc duo antea non acceperit: primū, quod rerum omnium, quæ generationis participes ſunt, antiquiſsima anima eſt, atque etiam immortalis: tunque talis ſit, omnibus dominatur. deindeque quod ſæpius diximus, veram eſſe mentem in aſtris non ignorare.* hæc ille. Quod ſi ita res ſe habeat, videtur quidem Plato dicere. aſtra ſcilicet eſſe animata, quamuis dubium ſit, an, quoad motum, vel quoad eſſe formale, hoc ſenſerit Plato quanquam non deſint, qui firmiter aſſerant Platonem atque Platonicos putaſſe, intelligentias motrices eſſe orbium animas, tum quidem perficientes tum eſſe formale largientes, vnde, omnes ſpecies motus, orbibus conceſſerunt: nam alterari dixerunt, quia ſcilicet patiuntur eclypſes, atque ab elementis nutriuntur; augeri vero atque minui, quia nutriuntur, moueri, quia circa medium mouentur. Quoniam autem anima, corporis qualitatibus affecta, illius ſubditur paſsionibus; hac ratione fit, vt huiuſmodi motibus intelligentiæ motrices ſint obnoxiæ, quibus ipſarum orbes feruntur. Qui autem ſic Platonicos ſenſiſſe dixerunt. quoniam res abſurdiſſima eſt; multis argumētis, & quidem veriſsimis, ſi ita illi ſenſerint, expugnantur: omne ſane alterabile eſt calidum vel frigidum, 2. cœl. vel humidum vel ſiccum. ſed nullus planetarum, aut ſtellarum orbis eſt talis. igitur, nulli ſubſunt alterationi: nam teſte Auerroe *de ſubſtantia orbis*, primum alterans, non eſt alterabile, licet localiter moueatur. ſed cælum eſt primum alterans; non ergo alteratur. Amplius cælum non augeri, neque mi-

Plato 12. de leg.

Mens eſt in aſtris.

Cælos eſſe animatos.

Contra Platonicos.

1.

2.

Intelligentia eſt forma orbis.

nui, ſic probatur: ſi cœlum augeretur, aut minueretur; id profecto deprehendiſſent in tot annorum millibus Babylonij, Ægyptij, alijq́ cœli contemplatores. ſed id nunquam in aliquo ipſorum legimus. cœlum ergo huiuſmodi motibus non ſubiacet. vnde Auerr. *in libro dd. diſp. 2. in ſolutione dubij 4. Si Sol*, inquit, *vel quæuis ſtella decreuiſſet; iam in tanto tempore aliquid fuiſſet diminutum: & cum diminutio ſit quadam corruptio, & ex omni corruptione aliquid generetur; tunc aliquid in tanto tempore fuiſſet genitum.* ſed hoc non apparet: ergo cœlum non augetur, vel minuitur.

Cœlum nõ augetur neque minuitur.

Reuera, vt dicit Ariſtot. *in lib. cœli*, ſi cœlum augeretur, vel diminueretur; cœlum vtique ſeneſceret, quod nullo modo cœlo contingere poteſt. Adde, quod ſi cœlum augeretur, vel minueretur, abſque dubio nutrimento indigeret: natura autem quæ in neceſſarijs nõ deficit, ſenſoria inſtrumenta, vtpote os, & ſimilia eis dediſſet, quę cum nobis non conſtent. igitur cœlum, atque cœlorum intelligentias, huiuſmodi motibus ſubiacere, eſt prorſus impoſſibile.

Defenſio Platonis.

Verum, in hæc abſurda, Platonem, ipſiuſque ſectatores lapſos fuiſſe, non facile crediderim, tum quia abſurdiſſima ſunt, tum quia Plato contrarium omnino ſemper vbique docuit; nam in Thimæo hanc ſuam de mundi æternitate, perfectioneque reſtatam eſſe voluit ſententiam: *Totum hoc animal*, inquit, *quam maxime perfectum ex perfectis partibus, Deus eſſe voluit, vt vnum eſſet, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur. Poſtremo, ne quis ipſum morbus, aut ſenectus attingeret, videbat enim eam eſſe naturam corporis, vt importuna caloris, & frigoris, aliarumque rerum vehementium acceſſione lædatur, & in morbum, ſenium que impulſum deficiat. quamob cauſam rationemque, vnum totum ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi & ſenectutis expertem Deus mundum conſtituit: ſumma cum æqualitate tornauit: propterea dedit ei figuram ſphæricam, quæ quidem eſt perfectiſſima, quia in ipſa omnes figuræ continentur. inſtrumenta ſenſoria illi non conceſsit, quia ſcilicet illis non opus habebat: non enim indigebat oculis, quia nihil, extra quod cerni poſſet, relictum erat. nec auribus, cum nihil ſupereſſet foris, quod audiret. nec alijs membris quidem opus erat, per quæ alimenta ſuſciperet, aut decoctis iterum excrementa emitteret. Motum præterea illi congruum corporis faber mundi tribuit,*

Cœlum nõ habet membra.

Motus cœli.

qui ex ſeptem motibus vnus, ad mentem maxime, & intelligentiam pertinet; ideoque tum illum per eadem, & in eodem, & in ſeipſo circum duxiſſet, effecit, vt circulari conuerſione moueretur. animam autem in medio eius collocauit, perque totum tetendit, atque eo etiam ipſum etiam extrinſecus circumtexit. hæc ille.

Anima in medio cœli.

Si hæc ſunt Platonis verba; quid ergo imponunt ei, quæ nunquam ipſe ſomniauit? vellem equidẽ, vt qui Platonem oppugnant, verba quoque Platonis afferrent. Itaque mihi perſuaſum eſt omnino, hæc Platonem nunquam dixiſſe, tametſi præcipuus ipſius diſcipulus hæc dicat: orbes vero animas habere, Platonicum eſt: verum autem, vt motores tantum, an, vt eſſe formaliter præſtantes, nondum liquet. in Thimæo, de hac quidem materia ſic loquitur. *cum excogitaſſet faber mundi*, inquit, *inuenit eorum nihil, quæ ſecundum naturam aſpectui ſubiecta ſunt, ſi expers intelligentiæ ſit, intelligenti alio, totum toto pulchrius vnquam fore, intellectum vero alicui ſine anima dari non poſſe. hac ratione mentem quidem animæ, animam vero corpori dedit, totumque ita mundum conſtituit, vt pulcherrimum naturæ opus optimumque foret. Quocirca ſicut ratio nobis hæc probabilis perſuadet, dicendum eſt, hunc mundum animal eſſe, idque intelligens, reuera diuina prouidentia conſtitutum.*

Mercurius.

Hæc plane Platonis doctrina, ex Mercurij Triſmegiſti fonte manauit, quem perpetuo ſequi, imitarique ſapiens Plato ſtuduit. *Beatus Deus*, inquit Mercurius ad Tatium, *animam eſſe in corpore, mentem in anima, in mente verbum pronuntiauit. Deus circa omnia ſimul, atque per omnia, mens circa animam, anima circa aerem, aer circa materiam: neceſsitas autem, prouidentia, & natura, organa mundi ſunt, atque ordinis materiæ. materia quidem vna totus hic mundus, magnum eſt Deus, imago maioris, vita totius integra plenitudo. neque eſt in eo quicquam, ſiue ad totum, ſiue ad partem ſpectans, quod nõ vita fruatur.*

Auerr. 2. cœl. 16.

Accedit ad hoc Auerr. ſentẽtia. *Si*, inquit, *cœli, rebus pure corporalibus præſtantiores ſunt: animati ergo ſunt, animatum enim nobilius eſt inanimato.*

1\. Adde, quod cœlum, & motus, & figurę ſit determinatæ:

2\. igitur eſt animatum & *primo cœli, comm. 95. & de ſubſtantia orbis*

3\. *lib. primo, & primo phyſ. comm. 63. & 8. eiuſdem comm. 52.* vbique docere videtur, intelligentiam eſſe formam cœli. Reuera, intelligentia eſt, quod quid eſſe, & ratio cœli. nam ſi cœlum diffiniretur, vt ait Auerroes, illa profecto diffinitio, intelli-

2. anim. 8. gentiæ eſſentiam explicaret, igitur, intelligentia eſt forma

4\. cœli. Amplius, omnis actio, quæ alicui tribuitur enti, idque ob duorum gratiam, alterum quidem eorum materiæ, alterum vero formæ locum obtinebit. ſed intelligentiæ & cœlo ſimul, velut actiones propriæ attribuuntur motus, & intelligere, idque ob gratiam intelligentiæ, intelligentia ergo eſt forma cœli, forma, inquam, conſtituens, non conſtituta, vt dicit Auerr. conſtituens enim forma dicitur, à qua ſubiectum non ipſa à ſubiecto dependet.

Quomodo intelligentia eſt forma cœli. 1. mũ 14.

vnde, ſicut columna eſt formaliter dextra, non ſui, ſed animalis reſpecto; ita plane intelligentia reſpectu cœli. Quamobrem intelligentia, interdum ſeparata, nonnunquam vero vnita nominatur.

Intelligentia eſt forma orbis.

Separata, inquam, quia non eſt ſubiectum, ſed terminus vnionis, vnde & appropriata aliquando nominatur, quia ſcilicet, aliud ad ipſam accedit, atque ab ipſa dependet. vnita vero dicitur, propter vim operandi, & eſſendi, quam ſuo orbi largitur, qui profecto abſque intelligentia operari non poſſet. Porro intelligentia non eſt forma cœli conſtituta, alioqui educta eſſet de potentia materiæ, vtpote genita ab agente naturali, atque in materia, mediantibus dimenſionibus recepta, contrarium habens, quia ſcilicet ex ſe, vel defectu diſpoſitionum, quibus in materia recipitur, foret corruptibilis. hoc autem modo, intelligentiam non eſſe formam cœli, firmiter approbo, nam cœlum ab intelligentia, non autem intelligentia, à cœlo dependet; tametſi ſecundum Auerroem intelligentia ſine cœlo eſſe nequeat. quam ob cauſam, intelligentia vocatur ab Auerroe, forma cœli, finis, & efficiens. forma, inquam, ſeparata. illa ſeparationis ſpecie, in qua idem ſunt forma, finis, & agens.

Intelligentia vocatur forma, finis & efficiens.

C A P. II.

Aliorum philoſophorum de hac materia ſententiæ.

Cœlum eſſe animatum, duobus modis poteſt intelligi, quemadmodum etiam & cœlum, & animatum bifariam intelliguntur. nã cœlum, interdum eſt corpus ſimplex, ſine aliqua intelligentia acceptum; interdum vero, ex intelligentia, & cœlo vnũ aggregatum. ſimiliter animatum, anima vere informante, aut mouente tantum & motum immediate largiente.

Cœlum eſſe animatum bifariam intelligitur.

Auicenna putauit cœlum eſſe animatum primo modo, anima vtique vere informante, quippe, cum ſenſerit intelligentiã, extra magnitudinem, & materiam, principium propinquũ motus omnino eſſe non poſſe. ſic enim ait. Dico etiam quod principium ſui motus propinquum, non poteſt eſſe virtus intelligibilis pura, quæ non variatur, nec imaginatur particularia: anima vero, quæ mouet cœlum, eſt corporalis, conuertibilis, variabilis, nec eſt ſpoliata à materia, cuius comparatio ad cœlum, eſt ſicut comparatio noſtræ animæ ad nos. Reuera, ſi motionis principium in cœlo eſt cognitio, & appetitus. igitur neceſſe eſt, motorem propinquum cœli cognoſcere motum, quem cauſat. ſed intelligentia ab omni magnitudine libera, non cognoſcit ſingularia, cuius ſunt cœlum & motus: cœlum ergo, ſecundum Auicennam, habet animam, in qua eſt intellectus vniuerſalium cognoſcitiuus, & imaginatiua cognoſcitiua ſingularium.

Cœlum eſſe animatũ anima informante ſecundum Auic. 9. met. 2.

Porro, contra Auicennam diſputat Auerr. etenim ad mentem Auerrois, ex intelligentia, & cœlo, per applicationem mouentis ad mobile, non autem per informationem, vnum õeri poteſt. natura namque intellectualis, ſecundum ipſius doctrinam, materiam informare non poteſt: proinde negauit animam humanam eſſe formam, quæ eſſe corpori largiretur, alioqui vt ipſe opinatur, licet falſe, generabilis eſſet, & corruptibilis, & extenſa ad extenſionem materiæ, quia reciperetur in quanto, ac tantum indiuidualiter apprehenderet: ſic enim ipſe putauit, formam abſtractam, vniuerſale tantum intelligere; formam vero, materiam informantem, particularia percipere. cum ergo negauerit, principium intellectiuum, quo intelligimus, materiam informare poſſe; multo magis putandum, negaſſe intelligentiam, cœlum informare, quæ eſt ex ſui natura æterna, impartibilis, immaterialis, & abſtracta. vnde 8. *cœli com. 19. Omnis forma*, inquit, *dans eſſe ei, quod informat, fatigatur in motu, de*, atque ita intelligentia non poſſet mouere motum æternum regularem, & vniformem, quod philoſopho non probatur. *8. phyſ.* Amplius, ſi Deus ad mentem commentatoris mouet immediate primum cœlum. poſſet ergo informare primum cœlum, & ex conſequenti non eſſe primum mouens omnino immobile. ſiquidem omne informans ſecundum eſſe, eſt per ſe, vel per accidens mobile: nã ſi totum mouetur, & partes etiam ad motum totius, neceſſe eſt moueri. ſed purus actus, cuiuſmodi eſt Deus, hæc non patitur, quæ aliquam potentialitatem, compoſitionemque ſapiunt. Ad hæc, cœlum, circumſcripto motore, non poteſt dici animatum primo modo; nam animatum ſic acceptum, componitur ex vera materia, quæ eſt pars compoſiti, & vera forma, quæ eſt actus corporis. ſed in cœlo non eſt vera materia,

Auerr contra Auicẽ. 12. met. 36. 1.

Anima humana non eſt forma ſecundum Auerr.

2.

Auerrois opinio expenditur.

4.

2. Cœl. 45.

Intelligentia eſt forma orbis. materia, nec corpus organicum: quia nulla eſt in cœlo diuerſitas partium, qua corpus indiget organicum: igitur cœlum non eſt animatum. Sane, animatum primo modo acceptum eſt generabile, & corruptibile. nam in quolibet animato, primo modo intellecto, anima educitur de potentia materiæ, vt commentator opinatur. igitur cœlum non eſt animatum. *Animal cœleſte quid.* Item, inter animal magnum, & paruum, multum intereſt: animal enim cœleſte eſt ſecundum vniuerſum animatum, & intelligens, cuius intelligentia, non vtitur orbe, mediante dimenſione interminata, quia ſeſe haec non habet totum, neque partes. *Animal terrenum. 2. cœl. 3.* Illæ præterea ſex poſitionis differentiæ, dextrum, ſiniſtrum, ſurſum, deorſum, ante, & retro, alio modo ſe habent in animali cœleſti, quam in terreno: vt dicitur 2. *cœli comm* 15. vnde animal cœleſte non viuit veram & animalem vitam, alioqui eſſet corruptibile, & generabile: non enim indiget anima in ſuo eſſe, quia per ſeipſum permanens eſt, vt dicitur de ſubſtantia orbis. Quare, propter motum localem, atque appetitum ex ſe mouendi, qui profecto intelligentia non indiget informá-

5\. te, cœlum dicitur animatum. Deinde, intelligentiæ non conuenit informare corpus, aut materiam, eſſe illi formale largiendo: nulla enim ſubſtantia integra, nempe quæ ſuæ ſpeciei integritatem naturæ debitæ continet, eſt corporis aut materiæ informatiua: nam omne informatiuum, eſt pars alicuius tertij conſtitutiua, & ex conſequenti, non eſt natura integra, ſed partialis. ſed intelligentiæ ſunt ſubſtantiæ integræ, & in ſua ſpecie completæ; non ſunt ergo alicuius tertij informatiuæ. Accedit ad hoc intelligentiarum nobilitas, quæ ob naturæ dignitatem, in immenſum naturas corporeas ſuperant, hac de cauſa, rebus corporalibus formaliter inhærere nequeunt. De anima autem humana nō eſt ſimile iudicium, quia anima ex ſui natura eſt vnibilis materiæ. Itaque, cum illa vnio intelligentiæ cum cœlo non ſit propter motum, aut intelligere, aut aliquam intelligen-

6\. tiæ dignitatem; ipſi profecto non eſt attribuenda. Præterea, *8. phyſ. 39. 12. met. 43.* nulla virtus mouens tempore infinito, iuxta philoſophi ſententiam eſt in magnitudine. ſed omnis intelligentia, vt idem teſtatur, mouet tempore infinito: non eſt ergo in magnitudine per informationē, ſed applicationem tantū. Reuera, omne informans magnitudinem, eſt mobile, ſaltem per accidens ſecundum ſubſtantiam: nam ſi totum mouetur; & partes quidem ad motum totius moueri, neceſſe eſt. ſed intelligentiæ motrices, quamuis ratione orbium, ob raptum primi mobilis, per accidens moueantur; ſunt tamen ſecundum ſubſtantiam immobiles, alioqui vt dicitur 8. *phyſi. comm.* 52. motum continuum æternum mouere, eſſet impoſsibile: ergo quod prius. *Quomodo cœlum eſt animatū. 2. cœl. 7.* Verum tamen eſt ſecundum commentatorem, ſi cœlum pro aggregato ex cœlo, & intelligentia mouente tantum, non autem informante intelligatur, animatum appellari: Sex, inquit Commentator differentiæ poſitionis ſunt in cœlo: animatum eſt ergo; huiuſmodi enim poſitiones ſunt propriæ animatorum: igitur hoc modo cœlum dici poteſt animatum. Amplius, quod habet intellectum, & appetitum, eſt animatum. iſta namque proprie attinent ad naturam viuentis. ſed quod mouetur in cœlo à primo motore; vt appetibili *12. met. 36.* mouetur, ſicut proteſtatur philoſophus, in cœlo ergo eſt intellectus, & appetitus: quod enim mouetur ab appetibili, vtique appetens eſt, principium autem appetitus, eſt intelligentia. In cœlo ergo eſt appetitus, & intellectus, & ex conſequenti, eſt animatum, non primo quidem, ſed ſecundo modo, ſicque nullum abſurdum eſſe, aut impoſsibile, putamus. *Alexander* Cæterum, Alexander Aphrodiſius putat cœlum eſſe animatum; animal tamen nequaquam appellari. philoſophus fauere videtur huic Alexandri ſententiæ, quippe cum 3. *de anima* dicat, animal eſſe corpus mixtum, & inſtrumentarium: addit etiam animali ſomnum, & vigiliam, motorem, & vitam, quæ profecto omnia, cœlo tribuenda non ſunt. *Simplicius.* Simplicius, non ſolo tactu, vt Alexander aiebat ſed etiam viſu, & auditu, cœlum animatum eſſe putauit: *cum*, inquit, *ſeſe tangant cœli, infelicia nimis erant animalia, ſi communiſsimo ſenſu priuarentur: ſentiunt ſeipſos ergo*: auditus vero, & viſus, quoniam perfectionis ſenſus ſunt, à perfectiſsimo animali amoueri, non eſt rationabile. cœli præterea, hæc inferiora gubernant: igitur cognoſcunt non quidem per intellectum, ſed per ſenſum: intellectus enim eſt vniuerſaliū, ſenſus vero particularium. Porro, hæc inferiora, particularia ſunt omnia: cœlum ergo habet ſenſum, nempe tactum, auditum, & viſum. *Confutatur opinio Simplicij.* Sed ſi vera eſſet opinio Simplicij, tunc plane cœlo ſenſoria, vtpote aures, oculos, & ſimilia tribui neceſſum eſſet: ſenſus enim eſt virtus particularis: omnis autem virtus particularis, eſt organica. ſed in cœlo nō ſunt huiuſmodi organa, quia eſt conforme, & penitus ſimilare:

ergo, &c. Adde, quod ex cœlo & ſenſu, nihil melius contingit: nam ad ſublunarium curam conſeruandam, ſufficit intelligentiarum cognitio, de qua paulo inferius loquuturi ſumus. *Intelligentia eſt forma orbis.* Aſtronomi, cœleſtia animata eſſe dixerunt, præſertim Ptolomæus, & Albumaſar, atque Zaeles, quod quidem & Hali confirmat, aſſerens vna cum Ptolomæo, animalia cœleſtia, optimum motus tenorem perpetuo conſeruare: ſimiliter Aratus, atque Mallius arbitrantur. *Aſtronomi dixerunt cœlum eſſe animatum.* Plotinus autem [Principio conſiderandum eſt, inquit, vtrum cœleſtia ſint animata: ſi enim quæ ita feruntur, anima careant, nihil aliud præter caliditatem, & frigiditatem, atque ſimilia quædam adducere poterunt. *Plotinus arguit aſtronomos. Enn. 2. lib. 3. c. 2.* ſin autem animata cœleſtia ſint, agantque conſilio; dic amabo, quidnam iniuriæ à nobis acceperint, vnde nobis ſponte quotidie noceant? præſertim cum & in ſede diuina collocata ſint, & ipſa diuina; non enim illis hæc accidunt, quorum cauſa homines mali fiunt; neque omnino ex humana ſiue proſperitate, ſiue aduerſitate, boni quicquam, vel mali illis accedit.] Longo poſtmodum tractatu diſputat contra Aſtronomos, de quibus non eſt modo dicendum per ſingula. *Libro* autem 2. *eiuſdem enneadis cap.* 1. & ſequentibus, diſputando, multa proſequitur, in quibus profecto à Platone minime diſſentit, qui corpora cœleſtia animata, ſicut dixi, eſſe putauit. *Quomodo cœlum animatum nō ſit.* Cæterum, cœlum eſſe animatum, ſecundo quidem modo admittimus, primo vero, negamus; nulla enim operatio nobis apparet, quæ cœlum vere animatum eſſe efficaciter doceat: ſiquidem vegetatiuæ operationes, aut ſenſitiuæ, in cœlo nequaquam conſpiciuntur, quæ organo opus habent ex mixtione elementorum conſurgente, vt dicitur 2. *de anima*, cœlum autem eſt corpus quintum, *primo cœli.* nec in cœlo eſt appetitus ſenſitiuus, qui apprehenſionem ſequitur ſenſitiuam: qua remota, & appetitus quoque remouetur. propter intelligere autem, non eſt neceſſe primo modo cœlum eſſe animatum: intelligere enim non eſt operatio organica, nec indiget corpore, gratia phantaſmatum, ipſi intelligere deſeruientium: phantaſmata autem parti competunt ſenſitiuæ, quæ in cœlo eſſe non poteſt. neque ex tactu locali, cum ſufficiat mouens, & motum eſſe ſimul, ita, vt inter ea ſit tactus naturalis, aut methaphoricus, vt dicitur *primo de gener. comm.* 44. & 45. in cœlo autem eſt tactus methaphoricus, quatenus ſcilicet intelligentia ſuam applicat mobili virtutem: non ergo cogimur ob motum localem ponere cœlum animatum: neque ob cauſalitatem cœli, qua agit ſuper animata, quandoquidem illa ſit æquiuoca, cui ſufficit cauſam virtualiter talem eſſe, qualis illius effectus extiterit. cum autem cœlum vna cum intelligentia ſit corpus viuum; non eſt mirum, ſi viuorum cauſa ſit, & principium, virtutem enim accipit ab intelligentia viuente. Itaque, quomodo cœlum ſit corpus animatum, dixi.

CAP. III.

Cœlos eſſe corpora vere, ac primo modo animata, argumentis oſtenditur.

Si intelligentia non dat eſſe formaliter orbi: igitur 1. cœlum violento motu agitatur: nam omnis motus ab extrinſeco, eſt motus violentus. ſed omne violentum non eſt perpetuum. cœlum ergo atque ipſius motus perpetua eſſe non poſſent. Amplius, ſi intelli- 2. gentia eſt tantum forma cœli appropiata, non autem formalis: igitur non mouet per intellectum, & appetitum: nec appetit in mouendo primo ſimilis fieri motori. Tenet conſeq. quia non cognoſceret motum, ſiue intelligeret motum cœli, nulla enim ſubſtantia ſeparata, authore commentatore, intelligit indiuiduum, vt loquitur in libro de ſomno & vigilia: Declaratum, eſt, inquit, in prima philoſophia, quod iſtæ intelligentiæ abſtractæ intelligunt naturas vniuerſales, & non dant niſi ſimile eius, quod habent. impoſsibile eſt vt dent intentionem indiuidualem omnino, cum non habeāt naturam comprehendendi intentionem particularem: & illæ formæ vniuerſales non indiuiduantur, niſi propter materiam: etſi formæ abſtractæ comprehenderent indiuiduum; tunc neceſſario eſſent materiales. hoc autem eſſet prorſus eidem contrarium 12. *meth. comm.* 36. ſic loquenti: Intelligentiæ non habent de virtutibus animæ niſi intellectum, & virtutem deſideratiuam, quæ mouet in loco: quapropter hoc mouens eſt intellectus. Itaque ſecundū Commentatorem, intelligentia eſt forma cœli eſſentialiter vnica, non appropiata tantum. vnde 12. *meth.* Quoniam autem ſubſtantiam æternam, & immobilem, inquit, &c. vbi cœlum animatum eſſe oſtendit, ponitque motum cœli à duplici motore cauſari, quorum alter ab ipſo vocatur motor in-

Cœlum animatum.

trinſecus: igitur quod prius. Deinde, ſi cœlum non eſt animatum: igitur eſt formica ignobilius: omne enim inanimatum eſt ignobilius animato. ſed hoc cœlo competere nequit, quia perpetuum nobilius eſt corruptibili: intelligen-
3. *2. Cœl. 61.* tia ergo dat cœlo eſſe formale: ſic enim loquitur Commentator 2. *cœli, & de ſubſtantia orbis*. *Cœlum*, inquit, *indiget mouente, ipſum in loco, & virtute, quæ non ſit corpus, nec virtus in corpore, ad largiendum ſibi permanentiam æternam, & motum æternum*. ſed permanentia eſt eſſe cœli: intelligentia ergo, quæ permanentiam cœlo largitur, eſt cœli forma ſubſtantialis. profecto ex intelligentia & orbe ſit verius vnum 2. cœl. comm. 3. quam ex materia & forma, quod plane fieri non poſſet, ſi intelligentia mouens, non eſſet forma cœli ſubſtantialis. Adde, quod 12. *meth. comm.* 36. tum philoſophus, tum etiam commentator, cœlo tribuunt intelligere, & velle. qui ſunt formales effectus intelligentiæ: intelligentia ergo eſt for-
4. ma cœli. Ad hæc, ſi intelligentia non eſt forma cœli: igitur cœli non mouentur, quia intelligunt, vt dicit philoſophus, & commentator 12. *meth. comm.* 36. nullum enim ex aſsiſtentibus aggregatum, dicitur operari, operatione conuenienti alteri aſsiſtentium. Quare, ſi intelligentia non eſt forma cœli, ſed tantum aſsiſtens, non recte diceretur cœlum intelligere, quia aſsiſtens intelligentia intelligit: ergo quod prius. Sane, ſi dixeris intelligentiam corporis, aut materiæ formam eſſe non poſſe; hoc profecto contingeret, vel quia eſt natura intellectualis, vel quia ſubſiſtens, aut quia differens ſpecie ab anima, aut quia eſt quid completum in ſpecie, ideoque pars ſpeciei eſſe non poteſt. ſed primum non impedit, alioqui ſubſtantia intellectiua non poſſet eſſe forma corporis, neque ſecundum, alıter anima ſeparata, non eſſet natura vnibilis materiæ. de tertio poſtea dicemus. neque quartum, nam ſi intelligentia eſſet forma corporis, vtpote cœli, adhuc tamen non eſſet pars ſpeciei; non enim ex intelligentia, & orbe, tertia natura in ſpecie completa reſultaret, cuius pars formalis eſſet intelligẽtia: ſiquidem eſſe partem ſpeciei, illi tantum competit formæ, quæ eſt terminus generationis, atque materiæ complementum, cuiuſmodi non eſt angelus, qui vltimas operationes ei largitur, cuius eſt forma. nec eſt finis generationis, ſed quid completum in ſpecie. Itaque ex his patet, angelum ſiue intelligentiam eſſe formam cœli. Item, Auguſtinus videtur ſentire cœlum eſſe
5. animatum: *Nec*, inquit, *illud certum habeo, vtrum Sol & Luna ad eiuſdem ſupernam pertineant, & ex conſequenti animati &*
Aug. in Ench. c. 25. *beatificabiles*. Et primo retractationum *cap.* 10. *mundum eſſe quoddam animal, ſicut Plato ſenſit, nec certa ratione indagare potui, nec diuinarum ſcripturarum authoritate perſuadere poſſe cognoui*. Et
Mundum eſſe animal. in lib. de immortalitate animæ, temere dictum noui; non quia falſum hoc eſſe confirmo; ſed quia nec verum eſſe apprehendo, quod animal ſit mundus. per animam enim corpus ſubſiſtit, & eo ipſo, quo animatur, ſiue vniuerſaliter vt mundus, ſiue particulariter, vt vnumquodque animal intra mundum. Primo autem retractationum *cap.* 5. hoc retractare videtur. Non deſunt autem, qui dicant non totum ab Auguſtino retractari, ſed illud, eo quo animatur, &c. Ex quo patet, Auguſtini fuiſſe ſententiam, mundum, id eſt, cœ-
6. lum eſſe animatum. Ad hæc, nobilioris corporis, nobilior eſt forma: corporis enim proportio atque nobilitas, animæ nobilitatem inſequitur. ſed cœlum cæteris eſt animantibus præſtantius atque nobilius: habet ergo nobiliorem formam. At nobiliſsima forma eſt anima, quæ authore Auguſtino, & philoſopho *in lib. de anima*, eſt principium vitæ: igitur cœlum eſt animatum anima informante. Reuera, ſi cœlum eſt cauſa vitæ, ſicut apparet in animalibus ex putrefactione genitis, quæ ex ſola cœli virtute vitæ beneficium conſequuntur: cœlum ergo viuit, & ex conſequenti eſt animatum. Tenet conſeq. quia cauſa ſuo eſt effectu nobilior.
7. Præterea, in genere mobilium, primum eſt mouens ſeipſum, vt octauus teſtatur phyſicorum liber: illud enim quod eſt per ſe, prius eſt eo, quod per aliud eſt. ſed primum mobile eſt cœlum; mouet ergo ſeipſum. at ſola animata ſeipſa mouent, vt idem liber affirmat: corpora ergo cœleſtia ſunt animata. Adde, illud philoſophi primi cœli, nempe motum cœli eſſe naturalem. Porro, omnis motus naturalis, eſt à principio intrinſeco, 2. *phyſ.* natura ſiquidem eſt principium motus & quietis in eo, in quo eſt; forma autem cœli, eſt ipſius natura: principium ergo motuum cœli eſt intrinſecum, atque ita cœlum eſt animatum. Itaque, ex his atque ſimilibus conſtat ſatis, cœlum ſiue cœleſtia corpora eſſe animata.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

Cœlum Animatum.

AD primum, motus in loco à philoſopho diuiditur, 1.
7. phyſ. com. 10. in motum ex ſe, id eſt ab intrinſeco, qui ſane eſt motus naturalis, & in motum ab extrinſeco, quem in quatuor ſecat ſpecierum ordines, nempe in pulſionem, tractionem, vectionem, & vertiginem. Ii autẽ omnes motus violenti nuncupantur. Quamobrem nonnullis placet, omnem motum ab extrinſeco violentum dici: violentum enim id appellatur, authore philoſopho cuius principium extrinſecum eſt. Porro Commentator 3. *cœli, comm.* 22. *& 1. meteor. cap. 2.* aliud ſentire videtur: ibi enim dicit, motum ignis circularem in ſua ſphæra non eſſe ſimpliciter naturalem. quia ſcilicet non eſt à principio intrinſeco, nec etiam violentum, quia nullum violentum poteſt eſſe perpetuum. Quare, ille tantummodo motus ab extrinſeco motore, violentus dicendus eſt, cuius motor ex ſua natura non habet virtutem ſemper mouendi. ſed interdum mouet, interdum vero ceſſat à motu. vnde idem Auerroes manifeſte affirmat motum cœli eſſe à principio extrinſeco. Et 8. *phyſ. com.* 52. motũ diurnum, qui eſt in planetarum orbibus, dicit eſſe à motore non coniuncto, hoc eſt, à primo motore, qui reſpectu orbium planetarum, eſt motor extrinſecus. illum autem motum orbibus planetarum fore ſiue eſſe violentum, falſum eſt. Præterea, apud Auerroem non quælibet forma actualiter informat, 12. *met. com.* 37. Perfectionum, inquit, propter quas mouetur perfectum, quædam ſunt qualitates, quibus perficitur illud quod mouetur, vt quod mouetur propter ſanitatem. & quædam ſunt ſubſtantiæ extrinſecæ à re, quæ mouetur ad eas, vt aſsimiletur ei, vt ſunt actiones ſeruorũ, quæ ſunt erga genera intentionum domini ſui. Item Auerroes 8. *met. com.* 12. expreſſe aſſerit cœlorum ſubſtantias non eſſe cõpoſitas ex materia & forma, ſed ex corpore & forma animata intelligibili: illis tamen non eſt aliquid, quod animatur per animam ſine intelligentiam: itaque, quamuis motus cœli ſit ab extrinſeco motore, non eſt tamen violen-
tus. Ad 2. dico, ad mentem Commentatoris, intelligentiam 2.
cognoſcere motum, quem cauſat: non quidem in vniuerſali, vt quidam dicunt, cum appetat aſsimilari primo motori vt particulari cognito; appetens autem finem particularem, determinatum cognoſcat medium neceſſe ſit: neque per ſpeciem motus, ſed per ſuam eſſentiam, quam perfecte cognoſcens veluti cauſam, effectus quoque conſequenter cognoſcit, nempe motum cœli, & res inferiores per motum productas atque producendas. verum tamen eſt, non cognoſcere indiuiduum per ſpeciem propriam, quia nimirum illa ſpecies primo eſt repræſentatiua indiuidui per ſenſum & imaginationem, quæ in intelligentia nequaquã eſſe poſ-
ſunt. Ad 3. cœlum eſt nobilius rebus inferioribus quoad 3.
modum, non autem quoad gradum eſſendi. res enim quæ habent viuere & eſſe, duobus gradibus ornantur: qua ratione fit, vt hoc modo formica nobilior ſit cœlo. quia vero modus eſſendi qui cœlo competit, eſt perpetuus & incorruptibilis, ideo cæteris præſtat corruptibilibus. Reuera, forma cœli, quamuis ſimpliciter nobilior non ſit forma animalis; eſt tamen nobilior quoad rationem formæ: ita enim perficit completque materiæ ſitæ deſiderium; vt iam alterius formæ habendæ cupidine non teneatur, quod quidem cæteris formis corruptibilibus minime conuenit. Ad authoritatem Commentatoris dico, intelligentiam cœlo largiri permanentiam, conſeruatiue quidem, non autem formaliter ſecundum Commentatorem, qui arbitratur corpora cœleſtia cauſam habere conſeruantem, nempe virtutem primi principii, à quo & ipſa dependet. dare autem permanentiam, & eſſe conſeruatiue ad cauſam attinet agentem: non ergo Commentator vult intelligentiam cœlo largiri eſſe formaliter, ſed conſeruatiue potius. Ad aliam authoritatem ſic reſpondeo, Commentatorem ita intelligi oportere: ex intelligentia & orbe ſit magis, id eſt nobilius vnum, quam ex materia & forma: non quia magis vnum per ſe fiat, ſed magis aggregatum incorruptibile, quod non ſit ex materia: omne enim compoſitum ex materia & forma, putat eſſe corruptibile: hac ratione in cœlo materiam eſſe non vult, quæ eſt ens in pura potentia. Præterea, verba illius commenti hæc ſunt: Et ideo forma & formatum in eo eſt vnum numero, ſed ſecundum diſpoſitionem magis diminutam, quam ſit adunatio recipientis, & recepti in forma abſtracta. ex quo patet, Commentatorem loqui de vnione intelligibilis & intellectus, quæ profecto perfectior eſt, quam ſit orbis vnio cum intellectu: quod enim fit ex eis, non eſt aliud, ſicut in compoſitis ex materia

3. Eth. 1. Violentus motus ſecundum Auerroem. 1. Cœl. 22.

Non omnis forma actualiter informat.

Cœlũ quomodo eſt nobiliſſimum corpus.

Quomodo ex intelligentia & orbe fiat vnum.

Quomodo intelligentia & intellectus fiat vnum.

Cœlum animatum. materia & forma. Reuera, ſubſtantia compoſita ad mentem
Auerrois, eſt tertia quædam entitas à partibus ſimul iun-
ctis diſtincta. hac de cauſa, ex intellectu & intelligibili fit
maxime vnum, quia ſcilicet intellectus poteſt fieri intelligi-
bile, dum ſeipſum intelligit, quod certe compoſitis ex mate-
ria & forma non competit: nunquam enim forma fit ma-
teria, aut e conuerſo, ſed ex materia & forma fit ſubſtantia
compoſita, quæ eſt aliud ab eis, vel diuiſim, quia non eſt
materia nec forma, vel coniunctim. Confirmat hanc ſuam
Auerrois rationes expenduntur. doctrinam Auerr. 12. *met. com.* 39 vbi ſic loquitur. Intelle-
ctus in quantum intelligit intellectum, dicitur intellectus:
& in quantum intelligit per ſe, dicitur quod intellectum per
ſe eſt ipſe intellectus, ſiue intellectus eſt res intellecta. *Et 3. de
anima, com. 5. in ſolut. 2 quæſt.* Eſt manifeſtum, inquit, quod ex
forma & materia fiat vnum, maxime autem ex materiali in-
tellectu & intentione intellecta in actu. quod enim compo-
nitur ex eis, eſt aliquod tertium aliud ab eis. Itaque ex intel-
lectu & intelligibili fit verius vnum, quam ex materia & for-
ma. Ad aliam authoritatem philoſophi & com. dico, cœlum
accipi pro aggregato, ex cœleſti corpore & intelligentia:
proinde ratione intelligentiæ ſibi appropiatæ, cœlum ſen-
4. tire atque intelligere dicitur. Ad 4. comentator reſpondat
ſecundum ſuam hæreſim, conſequentiam eſſe falſam, &
ad probationem negat aſſumptum: nam vt ipſe in via ſua
erronea profitetur, Sortes dicitur intelligere, quia intelle-
ctus, qui eſt vnus omnium hominum, non eſt forma dans
eſſe, ſed copulata intelligit. Ad probationem ſiu confir.
reſp. hoc accidere, quia intelligentia eſt quid complatum in
ſua ſpecie. Et ad improbationem dico, quod ſi loquamur de
forma proprie informatiua veraque informatione, non eſt
intelligibile, quia ſit pars compoſiti, atque ex ea & materia
non conſurgat noua ſpecies: forma enim eſt, quæ dat eſſe
ſubſtantiale, ſi ſubſtantialis fuerit, & accidētale, ſi acciden-
talis erit & ipſa. atque ita eſt terminus generationis. ſumere
autem aliquid, quatenus vltimas largitur perfectiones, non
ſpectat ad formam informantem, ſed ad æquiuocam poti-
us & impropriam Intelligentia ergo non eſt forma cœli Ad
5. 5. tempore Auguſtini dubium erat, vtrum corpora cœleſtia
eſſent animata hac de cauſa ſub dubio loquitur, nec hoc re-
tractauit, tanquam falſum. ſed quid aſſertiue locutus fue-
rat, verum eſſe, quod in dubium antea vocatum fuerat &
6. adductum. Ad 6. ex prædictis patet ſolutio: ſiquidem cœlum
dicitur corpus nobilius, non quidem ſimpliciter, ſed ſecun-
dum rationem, vt dixi. Ad confir. dico, cœlum eſſe cauſam
vitæ inſtrumentaliter, vtpote inſtrumentum viuentis in-
telligentiæ, cuius virtute agit in hæc infima & ſublunaria.
7. Ad 7. cœlum ſeipſum mouet, quatenus ex mobili & motore
ſecundum contactum virtutis componitur, cuius gratia
ipſius motor, principium intrinſecum nominatur, atque
Motus naturalis cœli. eius motus naturalis dicitur Naturalis inquam, non pro-
pter principium actiuum, ſed paſſiuum tantum, quod qui-
dem vt ſic moueatur aptitudinem habet. Sane, non eſt ne-
ceſſe, vt ad omnem motū naturalem, natura motiui ſit prin-
cipium actiuum. nam in generatione, quæ eſt mutatio na-
turalis, principium actiuum non eſt natura materiæ, quæ
paſſiuum eſt & ipſum mutatū. proinde natura eſt principi-
um motus paſſiuum in cœlo; in graui vero & leui, tum paſ-
ſiuum, cum etiam actiuum. *Dices,* potentiæ paſſiuæ natura-
li, actiua correſpondeat naturalis, neceſſe eſt. *Dico,* illi po-
tentiæ, quæ per comparationem ad formam receptibilem
ſeu receptam, eſt naturaliter paſſiua, non eſſe neceſſe, vt a-
ctiua naturalis correſpondeat, quæ ſit principium actiuum
Potentiæ paſſiuæ naturali correſpondet potentia actiua. naturale creatum: anima ſiquidem eſt potentia paſſiua ad
gratiam recipiendam: principium autem gratiæ effectiuum,
non eſt aliquod naturale creatū. vel ipſa intelligentia prin-
cipium dicitur actiuum, tametſi ſecundum eſſe ſit à cœlo
ſeparata; non enim oportet, vt eius natura ſit intrinſeca,
quemadmodum potentia calefactiua non eſt natura cale-
facta. licet calefactibile ad calefactionem potentiam natu-
ralem habeat. Itaque, quamuis Deus benedictus vniuerſum
immediate mouere poſſet; ſuæ tamen complacuit benigni-
tati, mouendorum orbium curam cæteris mandare intel-
ligentijs. quæ in mouendo diuinam appetunt ſimilitudi-
nem ſemper & inceſſanter habere imitarique. Cœlum
ergo non eſſe proprie vereque animatum,
anima informante, dixi
ſatia.

QVAESTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Intelligentia cur mouet orbes.

Modus & finis intelligentiarum quæ mouent orbes.

AVdiuimus orbes non eſſe animatos, tametſi ab in- *Quomodo*
telligentiis moueantur: libet iam quærere finem *intelligentia moueant*
modumque quo diuinæ illæ mentes in mouendis *orbes.*
orbibus vtuntur; eſt enim præſenti ſpeculationi
conueniens atque opportuna inquiſitio. Porro, de modo
mouendi, non parua extitit apud antiquos ſapientiæ duces
diſſenſio atque controuerſia: nam & nonnulli dixerunt ali-
quam imprimi cœlo ab intelligentia qualitatē naturalem,
ex qua motus circularis proficiſcitur, ſicuti ex graui motus
ſurſum. ex leui vero deorſum motus procedit. ſed huiuſ-
modi ſententia non placet, tum quia motus alterationis
prior eſſet quam motus circularis; qualitas enim illa per al-
terationem haberetur, tum etiam, quia cœlum à forma in-
trinſeca naturali moueretur quod quidem falſū eſſe mul- *Cœlum no*
ti arbitrantur: natura ſiquidem determinatur ad vnum. *moueri à*
nulli ergo ſimul largitur oppoſita. ſed mouens cœlum polis *forma intrinſeca.*
quidem præſtat quietem, aliis autem cœli partibus motum;
igitur cœlum non mouetur à forma intrinſeca naturali.
Quamobrem Commentator 12. *met.* ait: Cœlum non moue-
ri a forma naturali, alioqui cœlum motibus oppoſitis mo-
ueri non poſſet; ad determinatum enim motum naturalis
illa inclinatio inflecteret. Denique forma naturalis alicu-
ius in proprio loco exiſtentis, non eſt illi cauſa motus, ſicut
patet in graui & leui. ſed cœlum eſt in loco ſibi proprio igi-
tur non mouetur à forma naturali intrinſeca, & per conſe-
quens, angelus non imprimit cœlo aliquam qualitatem na-
turalem abſolutam, ad quam conſequitur motus. Quibuſ- *Quod ſpe-*
dam viſum eſt, ſpeciem motus practicam in mēte angeli ex- *cies motus*
iſtentem eſſe rationem mouendi: dicunt enim angelum *non moueat cœlum.*
in ſe habere ſpeciem motus, velleque motum in corpus cœ-
leſte cauſare, talemque intentionem cum actu volendi ſpe-
ciem motus practicam effici, potentem vtique ad motum
producendum cauſandumque in corpore cœleſti. Verum,
ſpecies motus non eſt mouendi ratio, ſed cognoſcendi po-
tius. Præterea, ſi id verum eſſet; eadem facilitate lapidem
angelus produceret, cuius ſpeciem habet in mente. Qui-
dam alij dixerunt, quod angelus mouat orbem per poten- *Quod po-*
tiam ſuam motiuam, actiuam ad extra, quæ eſt tertia po- *tentia tertia*
tentia, ab intellectu voluntateque diſtincta. illa ſiquidem *non ſit ratio mouendi.*
potentia, præcedente cognitione actuque volendi; eſt ra-
tio, qua cœlum mouetur. Sed hic quoque modus erroneus
eſt: angeli enim natura, eſt potentia motiua ſuperior; quæ
quatenus à volitiua diſtinguitur, ad perfectionem ſimpli-
citer minime ſpectat. Denique, quoniam modo mouet vo-
luntatem, ſi ſubſequitur atque famulatur voluntatis impe-
rio, voluntas enim mouet alias, non autem ab alia poten-
tia mouetur; Dicamus ergo angelum mouere cœlum per
ſuam ipſius voluntatem, veluti per potentiam motiuam ra-
tionemque mouendi, ſecundum dictamen intellectus at- *Intelligen-*
que rationis iudicium. Profecto, voluntas primo elicit a- *tia mouet*
ctum volendi, quo vult mouere, & imperat. Deinde, licet ſi- *per voluntatem ſuū*
mul duratione; poſterius tamen natura, ipſam elicit actio- *orbem.*
nem, quæ eſt mouere actiue, ſicque in cœlo cauſat ſiua pro-
ducit motionem paſſiuam. Itaque, voluntas angeli primo
habet actum immanentem, hoc eſt, velle, poſtea, tranſeun-
tem, id eſt, mouere. Hoc autem modo voluntas eſt cauſa
motus, ſicuti potentia elicitiua, duos actus ordinate elici-
endo, quorum primus, vtpote velle, non eſt mouere, aut ra-
tio mouendi, eſt tamen medians inter potentiam motiuam
& mouere, ſiue actum mouendi; idque neceſſario quidquid
enim voluntas habet ad extra pro cauſato; illud idem prius
habet in volito, ideoque velle eſt diſpoſitio, ſub qua volun-
tas exiſtens motum producit; idque libere non neceſſario
præconcipiendo motum, non finem motus tantum, vt di-
cit Commentator. Sed *dicet aliquis,* actus voluntatis eſt actus *Obiectio.*
immanens. ſed mouere eſt actus tranſiens mouere ergo non
eſt actus voluntatis. Præterea, velle dicere, quod angelus
per imperium, ſeu velle, moueat cœlum, iampridem à ſapi-
entibus id exploſum eſt. ergo. &c. *Reſp.* quod actus primus, *Solutio.*
qui dicitur velle, eiuſqua operatio, eſt ſibi immanens, vtpo-
te elicere, ſeu cauſare huiuſmodi actum, ſcilicet velle, habet
tamē cū hoc actū tranſeūtē, nēpe mouere; voluntatis enim
intereſt, alias potētias ad exercitiū actus mouere, qui plane *Actus imma-*
eſt actus trāſiens in extrinſecas potentias. Ad 2 verū quidem *nens et tranſiens*
eſt, quod ſolius Dei ſit, ſolo nutu ſeu velle mouere omnia, *in angelo.*

 quia

Angelos non mouere orbes.

quia ſcilicet ipſius mouere & velle, ſunt realiter idem: nam vbi mouere diſtinguitur à velle; inibi certe eſt realis reſpectus mouentis ad motum, & actionem de genere actionis; Deus autem ad creaturam, vt dixi paulo ante, non habet relationem realem. at in angelo eſt alius actus, ab ipſo velle eſſentialiter diſtinctus: quare, angelus ſola voluntate non mouet, quippe, cum in ipſius poteſtate ſitum nō ſit, mouere orbem vt lubet. Itaque, angelum mouere orbem per actum voluntatis tranſeuntem actiue, dixi.

CAP. II.

Quare intelligentia moueat orbem.

Quam ſimilitudinem quærunt angeli in mouendo.

CLara eſt apud Peripatheticos doctrina de fine motus quo intelligentiæ mouent orbes: *moueat*, inquit philoſophus 12. met. com. 36. *ſicut intelligibile & deſiderabile.* appetunt ſiquidem illæ beatæ mentes in mouendo, primo ſimiles motori effici atque fieri, vt in optima diſpoſitione permaneant, atque aſſequantur finem intentum. Porro, aliquid in appetenda alicuius ſimilitudine, fine, atque diſpoſitione, duobus modis poteſt intelligi: aut quidem illa ſimilitudo æqualitatis erit, aut proportionis. Præterea, vel illa diſpoſitio eſt optima ſimpliciter, vel ſecundum quid, vt optima angeli diſpoſitio, eſt intelligere; mouere vero eſt ſecundum quid: denique, vel eſt finis intentus, vt victoria eſt militiæ, aut euentus, vt honor, qui accedit legitime pugnanti. Itaque aiunt intelligentias mouere, vt in optima diſpoſitione ſint, tum quidem ſimpliciter, tum vero ſecundum quid, atque etiam, vt intentum finem conſequantur: optima autem diſpoſitione ſimpliciter ex eo maxime potiuntur, quod intellectus ſint perpetuo diuina intelligentes; illa vero, quæ eſt ſecundum quid, quia nimirum animæ ſunt orbes ſuos mouentes, optimo perfectiſſimoque motu. Deo autem ſimiles ſunt ſimpliciter, quatenus in optima diſpoſitione ſimpliciter inueniuntur, habentque finem intentum, qui eſt Deum intelligere; finem vero euentum, quia ſcilicet mouent, & in diſpoſitione ſecundum quid Dei ſimilitudinem gerunt, ſimilitudinem, inquam, proportionis, non æqualitatis, ſecundum formam genericam & ſpecificam, non autem ſecundum gradum formæ ſpecificæ: impoſſibile enim non eſt appetibile. at Deo eſſe ſimile, ſecundum omnem perfectionis proportioniſque gradum, eſt prorſus rebus creatis impoſſibile. igitur non eſt appetibile. ſecundum vero formam genericam conueniunt aliquo modo, quia ambo ſunt ſubſtantiæ. ſecundum autem formam ſpecificam, quia ſunt intellectus: Similitudinem ergo proportionis intelligentiæ appetunt, optimam diſpoſitionem & finem intentum, atque euentum, ſicut dictum, intelligendo & mouendo conſequuntur.

Angeli optima diſpoſitio, & ſecundum quid. Angeli finis intentus & euentus.

Cæterum firma eſt & vera theologorum ſententia dicentium, intelligentias mouere orbes, tum quia virtutes ſunt inſtrumentariæ diuinæ virtutis, quibus motus cælici aguntur, vt generationis hominis ordo conſeruetur; tum quia ex opere creationis hoc habent; tum quia de reintegranda ipſorum ciuitate, quæ olim non paruam ſuorum paſſa eſt ciuium iacturam, magna ſolicitudine tenetur. hanc autem reſtaurationem fieri per hominum generationes neceſſe eſt, quæ profecto abſque cœlorum motu haberi non poteſt. Mouent ergo intelligentiæ orbes vt aiunt ſacri, non quidem vt in optima ſint diſpoſitione, aut vt ſimilitudinem Dei gerant, quandoquidem id habeant ex naturali natura cum gratiæ auxilio confirmationeque, vnde in fine rerum cœlis quieſcentibus, æque erunt beati; ſed vt Deo obtemperent, generationeſque hominum conſeruentur, è quibus nonnulli ad ipſorum ciuitatem eſſent tranſmittendi, atque ita antiquæ ipſarum ruinæ repararentur: *Omnes*, inquit Paulus ad Hebr. 1. *ſunt adminiſtratorij ſpiritus, miſſi propter eos, qui hereditatem capiunt ſalutis.*

Intelligentia quare moueant cœlum ſecundum Catholicos.

Quamobrem, cum hæc ita ſe habeant, omnino explodenda eſt Auerrois ſententia, aſſerentis intelligentias mouere orbes 12. *Cæli*, primaria quidem intentione propter ſe, vt in optima ſcil. diſpoſitione cōſeruentur; ſecūdaria vero ꝓpter nos: Intelligētiæ, inquit, ideo in optima diſpoſitione ſunt, quia mouent, quā quidem diſpoſitionē de nouo nō acquirūt, cum illam habeant, ſed motu quidem illam conſeruant. Et 12. met. aſſerit, intelligentias mouere quidem cœlum, non præconcipiendo motum, ſed tantum finem motus, finem ſcilicet intelligentiæ iam adeptum; cuius ſane apprehenſionem, motus orbis naturaliter atque neceſſario conſequitur, vt finis intelligentiæ conſeruaretur, non autem acquiratur.

Auerrois opinio reijcitur.

Reuera, optima intelligentiarū diſpoſitio eſt beatitudo, quæ à motu cœlorū minime dependet: nā, authore philoſopho 10. *Ethic.* beatitudo, in cognoſcēdo, nō aūt in mouēdo conſiſtit. Beatitudo præterea à rebus corporalibus nequaquā proficiſcitur, alioqui veræ beatitudinis ſubſtātiam amitteret. nō ergo intelligentiæ per motum cœlorū in optima diſpoſitione, ſeu beatitudine conſeruantur.

Angelorū beatitudo non pendet à motu.

Alij autem Peripathetici dicunt, quod intelligentiæ mouent, vt Deo fiant ſimiles mouenti, etſi non in motu diurno, in motu ſaltem ſuorum orbium. Hanc autem ſimilitudinem Themiſtius & Alexander optimam diſpoſitionem appellant. Verum huiuſmodi Dei ſimilitudo admodum parua eſt, & non ſolum angelis, verum etiam hiſce rebus inferioribus communis, ideoque angelis, veluti optima diſpoſitio non eſt attribuenda, quandoquidem ſine huiuſmodi motu Deo ſimilimi ſint; intelligunt enim & amant ſummum bonum, ſicque veram beatitudinem, optimamque diſpoſitionem conſequuntur.

Alij Peripatetici aliud ſenſerunt.

Plato in Thimæo, motum angelorum obedientiæ aſcribit mandato, quo faber mundi præcepit, vt animal nobile & venerandum, nempe hominem conderent. Sed de hoc poſtea dicam, quando de hominis creatione erit mihi loquendum. *Plato.*

Mauri aiunt, angelos mouere orbes, vt Deo placeant, veluti amico morem gerentes. *Mauri.* his autem obſiſtit Auicenna, aſſerens motores orbium mere naturaliter mouere; naturalibus vero non meremur, neque demeremur. *Auicenna.* Non igitur vt placeant, neque vt obediant. Sane, quemadmodum anima dum corpori coniungitur, naturaliter ipſum viuificat; ita profecto animæ cœlorum naturaliter ſuos mouent orbes: non enim intelligentia viuificat orbem vita ſenſus; quia cœlum non ſentit: nec gradu nutritionis, & cæterorum huiuſmodi, quæ cælo ineſſe non poſſunt, ſed vita, qui eſt motus. Intelligentiæ ergo orbes naturaliter mouent. Verum huiuſmodi Auicennæ poſitio, non ſapit veram philoſophiam: nam ſi animæ ſiue intelligentiæ, pure naturaliter orbes ſuos mouent: non ergo cognoſcunt finem motus, agens enim naturale tantum finem non intelligit, ſed mouetur ab intelligentia dirigente. Porro, intelligentias orbium motrices, non præconcipere finem motus ſuorum orbium, abſurdiſſimum eſt, ne dicam impoſſibile. nam ſi animæ ſua mouendo corpora finem motus præintelligunt; quanto magis illæ cœleſtes & beatiſſimæ mentes? Itaque, intelligentiæ mouent orbes, cum generationis cauſa, tum propter electos congregandos.

Confutatur opinio Auicen.

CAP III.

Angelos non mouere orbes ſiue cœlos, argumentis oſtenditur.

CОrpora grauia & leuia, mouent ſeipſa per proprias formas nam authore Auerrue motus leuium ad ſuperius, ab ipſorum leuitate cauſatur: igitur cœli mouentur à proprijs formis naturalibus, ſine aliquo alio extrinſeco motore, etiamſi cœli non ſint animati. Tenet conſeq. ſi enim quod minus videtur ineſt; & illud quod magis. ſed minus plane videtur, vt grauia, & leuia ſeipſa moueant, quam corpora cœleſtia, vtpote ipſis inferiora atque ignobiliora: cœli ergo à proprijs naturalibus formis mouentur, & ſinguli à ſingulis, proinde diuerſitas motuum cauſatur. Patet ergo quod angeli non moueant orbes. 1. *4. cæl. 5.*

Amplius, cœli ſunt corpora naturalia, ac motu naturali aguntur. non ergo mouentur ab extrinſecis motoribus; motus namque talium naturalis dici non poteſt, vt motus nauis à remige dirigente. Cum itaque motores orbium non ſint formæ ipſorum naturales, ex orbe vtique & intelligentia motus naturalis non fit. dicere vero, cœlos motu naturali non moueri, abſurdiſſimum eſt, tum quia res naturalis præſtat accidentali, tum quia natura ſemper eodem modo operatur. ſed motus cœlorum inuiolabiliter eundem perpetuo curſum peragunt: igitur motu naturali mouentur, & ex conſequenti, non ab extrinſeco motore. 2.

Cæli motū eſſe naturalem.

Adde, hoc eſſe diuinis ſcripturis manifeſte contrarium, aſſerentibus, diuinis mandatis, atque ordinationibus parere omnia. *Ordinatione tua*, inquit Dauid, *perſeuerat dies, quoniam omnia ſeruiunt tibi.* *Pſal. 118.* Et alibi. *Verbo domini cæli firmati ſunt.* *Pſal. 32.* Vnde Paulus: *portans omnia verbo virtutis ſua.* *Heb. 1.* Iuſſu ergo Dei cœli mouentur, atque agunt curſus ſuos, diuinis iuſsibus obtemperantes, idque per proprias naturales formas, non extrinſecas, cuiuſmodi eſſent angeli.

Ad hæc, omne mouens, vt dicitur 6. & 8 *phyſ.* mouet per contactum: ſed illæ cœleſtes intelligentiæ non habent contactum: non ergo mouent orbes. 3. Nec valet quod dicunt aliqui, quod moueant per actum voluntatis tranſeuntem; quandoquidem ſolius Dei ſit actu voluntatis mouere, & quidem tam magna & immenſa corpora. Non ergo videtur eſſe rationi conſentaneum. nec conſtat nobis ex ſcripturarum authoritate, vt angeli ſolo iuſſu actuque voluntatis, corpora cœleſtia perpetuo moueant.

Angelos non mouere orbes.
ueāt. Præterea rationes quas *aliqui adducunt*, volentes oſten-
dere, cœlū à ꝑpria forma naturali moueri non poſſe, friuolæ
ſunt & nullius ſane momenti: Natura, inquiunt, ſimul op-
poſita non largitur. ſed motoe cœli polis quidem quietem,
4. latitudini vero motum largitur: igitur motus cœli non eſt
1. à forma naturali. verum ſecundum rei veritatem, quælibet
cœli pars mouetur: non argo poli omnino quieſcunt, ſed i-
maginatione tantum puncta immobilia eſſe dicuntur,
quia nimirum circulos ſuis motibus non deſcribunt. Falſa
eſt ergo imaginatio, quæ putat aliquam partem cœli omni-
2. no quieſcere. Addunt etiam & alias rationes: Motus, in-
quiunt, naturalis eſt determinati modi & loci. ſed motus
circularis indifferenter ſe habet ad iſta, non enim habet de-
terminatum locum, cum ex ſua natura infinitus eſſe vale-
at, nec etiam habet determinatum modum; indifferenter
enim mouetur ab oriente in occidentem, & è conuerſo:
Cœli motus quomodo ſit determinatus.
non ergo naturaliter mouetur. Reſp. quod quamuis motus
cœli non ſit ad terminum finientem quia ex ſui natura pot-
eſt eſſe perpetuus, quod plane motui recto non competit; eſt
nihilominus ad præfixum terminum, vtpote ad determi-
natos ſitus partium & aſpectus circa medium, ſecundum
diuerſas partes motus; quemadmodum motus grauis, eſt
ad determinatum vbi deorſum: ille autem terminus, mo-
tus propriè nequaquam vocatur. Ad illud, quod ſit inde-
terminati modi, dico, vnumquemque orbem, ſecundum
motum proprium, determinati certique ordinis eſſe, nec a-
lium motum habere præter proprium, ac naturaliter ſibi
3. inhærentem. Subdunt tertiam rationem. Si tales formæ ſi-
ne inclinationes naturales quibus cœli mouentur, ipſis o-
mnino realiter inſint; aut igitur cœli per illas inclinarentur
ad vnum, aut ad oppoſita. non quidem ad vnum; in cœlis e-
nim diuerſi motus apparent. neque ad oppoſita; alioqui,
ſicut in naturis grauium & leuium, ita etiam in corporibus
cœleſtibus eſſet naturarum diuerſitas atque contrarietas,
In corporibus cœleſtibus non eſt proprie contrarietas.
quod plane longa eſt à cœleſtibus. Dico, formas naturales
orbium diuerſimode orbes inclinare, nec inde vllam ſequi
proprio nomine contrarietatem, cum non ſint qualitates
ſenſibiles, alterabiles; ſed ſecundum inclinationem tantum
ad motus contrarios. ſic enim nos docet experientia, quod
ſcilicet cœli motibus contrarijs ſiue oppoſitis agantur. *Di-
ces*, ergo orbes habent diuerſas formas naturales, quibus ad
huiuſmodi motus determinantur. *Reſp.* verum quidem eſ-
4. ſe; non tamen eiuſdem rationis illas poſſe vocari. Iterum
ita arguunt, forma naturalis alicuius exiſtentis in loco ſibi
proprio, non eſt cauſa motus, vt patet in graui & leui. ſed
cœlum eſt in loco ſibi proprio: igitur non mouetur à forma
5. naturali. Præterea, illud, cuius motus eſt circularis idque à
forma naturali, violenter profecto requieſcit. ſed quædam
pars cœli quieſcit, altera vero mouetur circulariter igitur
non mouetur à forma naturali. Dico ad 4 maiorem veram
eſſe de motu recto, quo mobile transfertur ad alium totum
locum, de primo quidem toto loco recedendo, non autem
de motu circulari, qui in toto primo loco ſemper perma-
Motus circularis ſemper eſt in toto proprio loco.
net, ſitus tantum partibus variatis. Ad 5. dixi, nullam cœli
partem prorſus quieſcere. Itaque rationes, quibus aliqui
probare nituntur, motum cœli non eſſe naturalem, nihil vi-
rium habent, ſuntque omnino debiles & inanes. Amplius,
Dei ſimilitudo ineſt angelis intrinſece, & à primordio con-
6. ditionis ipſorum: non ergo per motum Dei ſimilitudinem
quærunt, alioqui imperfecti omnino conditi eſſent, quod
fas non eſt de angelis ſentire. Reuera, ſi ideo intelligentiæ
ſuos orbes mouent, vt Deo ſimiles ſint: primus ergo mo-
tor finis eſſet omnium motuum actionumque, quibus a-
gunt atque mouent intelligentiæ, quod eſt falſum; finis e-
nim per actionem atque motum acquiritur. ſed Deus hoc
modo haberi non poteſt: igitur non eſt motuum finis. Sa-
ne, qui ſic mouent, aliquando tandē quod cupiunt, acqui-
runt, alioqui fruſtra laborarent. ſed fine habito ceſſaret
motus, quod quidem philoſophis non probatur, qui motū
Angeli non mouent cœlum propter ſimilitudinem Dei habendam.
æternum eſſe fatentur. Angeli ergo non mouent propter ſi-
militudinem Dei habendam obtinendamque, neque pro-
pter optimam diſpoſitionem conſeruandam, quandoqui-
dem optima angelorum diſpoſitio ſit Deum intelligere, i-
pſumque perpetuo amare, quod plane ſine cælorum motu
obtinent. neque propter generationum ſeriem texendam;
nam id, cœli motu & lumine, ex proprijs formis naturali-
bus à principio ſibi inditis, diuinis ſemper imperijs obtem-
perantes, complent atque perficiunt. Angeli ergo non mo-
7. uent, ſiue non ſunt motores orbium. Ad hæc, primus motor
mouet, vt intelligibile & deſiderabile: igitur mouet vt fi-
nis, non autem vt efficiens. Quare, ſi intelligentiæ mouent
orbes, vt primo aſsimilentur motori: mouerent ergo vt fi-
nes & non effectiue, quod eſt abſurdum, cum vnus tantum
ſit vltimus omnium motuum finis. Accedit ad hoc, quod ſi
ſemper mouent, & ſemper cupiunt Dei ſimilitudinem, cum
finis motus ſit quies: ſemper ergo ſunt indigæ, & imperfe-
ctæ virtutes illæ erunt, vtpote, quæ nondum aſſequutæ
Vnus eſt ultimus finis orbium.
ſunt, quod tantopere quærunt. cum autem illarum motus
ſit æternus, vt ipſimet dicunt: ſemper ergo erunt huiuſmo-
di, quod profecto mentibus cœleſtibus minime congruit.
Neque id, quod dicunt, veritatem habet, nempe mouere,
vt in optima diſpoſitione conſeruentur, alioqui, nobilius
ab ignobiliori dependeret, vtpote beatitudo, quæ eſt in o-
ptima parte naturæ intellectualis à corporearum rerum
motu. Non video plane, quomodo hoc poſsit intelligi, aut
quare hoc ſibi perſuaſerint magno & egregio ingenio viri.
Præterea, mouere tempore infinito, eſt potentiæ infinitæ; 8.
Motus infinitas ratione requirit potentiã infinitam.
motus enim proportionatur potentiæ & voluntati mo-
uentis, imo eſt quidam effectus motoris. ſed effectus infini-
tus etiam duratione tantum non poteſt eſſe, niſi à cauſa in-
finita: igitur, ſi intelligentiæ mouent orbes tempore infini-
to: ſunt ergo potentiæ infinitæ, quod eſt falſum, vt poſtea
dicemus, alioqui plura eſſent infinita perfectionalia, atque
ita rerum ordo turbaretur, quo creaturæ à ſuo dependent
creatore, ſiquidem & ipſæ eſſent infiniti vigoris: vnde nec
ſuperiorem, aut ſubordinationem agnoſcerent. ſed hoc de-
ſtrueret funditus vniuerſum: ergo quod prius. Item, cœ- 9.
lum eſt corpus: igitur cœlum habet materiam; non enim
eſt corpus ſine materia. ſed materia in eſſe reali non inueni-
Cœlū proprie eſſe cõpoſitum ex materia & forma.
tur ſine forma ſibi connaturali: igitur cælum habet mate-
riam & formam, quæ omne materiæ deſiderium complet
perficitque, ita vt alterius formæ habendæ ſolicitudine
non vltra teneatur, quæ profecto inferiorum materiæ per-
petuo ineſt, quia nimirum formæ accedentes, nequeunt o-
mne materiæ deſiderium explere; propterea materia ipſo-
rum nouas ſemper cupit formas habere, atque illarum in-
teritum perpetuo machinatur. Si itaque cœlum habet ma-
teriam & formam: mouetur ergo à ſua forma naturali in-
trinſeca, ſicut & alia corpora naturalia. Iterum, ſi cœlum 10.
Materia naturalis non eſt ſine forma naturali ſibi propria.
non eſt compoſitum ex materia & forma naturali, non ſo-
lum animatis, ſed alijs etiam inanimatis, vtpote corpori-
bus elementorum, vilius atque ignobilius eſſet reputan-
dum, quod plane abſurdum eſt & minime decens. Tenet
conſequentia: nam ex cælo & intelligentia, non fit vnum
corpus animatum. neque parte habet formam naturalem.
erit ergo ibi materia ſine forma, atque ita res imperfecta.
Nec valet quod dicitur à quibuſdam, mihi tantum eſſe ma-
teriam ad vbi: nam illa materia aut eſt eiuſdem rationis
cum materia inferiorum, & ita non erit ſine forma natura-
li, ſicut non eſt & iſta inferiorum: aut certe, quod probabi-
lius eſt, alterius rationis, habens formam omnimode ipſam
replentem, à qua naturaliter ſine extrinſeco alio motore
mouetur, & ſic cœlum mouebitur à ſua forma naturali.
Hæc dixi, quiſque pro libitu accipiat, ſalua ſemper autho-
ritate ſcripturæ, & catholicæ fidei veritate.

CAP. IV.

Angelos motores non eſſe infiniti vigoris oſtenditur.

QVoniam diximus angelos non mouere tempore 1.
infinito, quia non ſunt infiniti vigoris, etiam ad
mentem philoſophi; ideo reliquum nobis eſt pro-
bare, quod ante profeſsi ſumus, idque ita plane pro-
bamus. Plures Deos eſſe, ſicut dixi in primo Pymandri, eſt
impoſsibile; vt communis propemodum eſt omnium ſa-
pientum ſententia: igitur plures naturas eſſe ſimpliciter
infinitas, eſt pariter impoſsibile: quilibet enim Deorum, ſi
plures eſſent, haberet potentiam infinitam, eſſetque quod-
Infinitum perfectione vnum, & non plura
dam neceſſarium ſimpliciter, quod eſt falſum: vnum enim
eſt ens neceſſarium independens, abſolutum atque perfe-
ctiſsimum. Reuera, infinitum ſecundum perfectionem, aut
poteſt vniuerſaliter intelligi, vtpote omnem perfectionem
actu exiſtentem, & poſsibilem eſſe, abſolute continens; ſic-
ut dicitur vniuerſaliter infinitū ſecundum quantitatem,
quod continet in ſe omnem quantitatem ſecundum om-
nem dimenſionem, vt corpus infinitū, & hoc quidem mo-
do, plura infinita in ſpirituali natura eſſe non poſſunt; infi-
nitum namque huiuſmodi, omnes perfectiones datas, &
dabiles, graduſque earum prorſus omnes perfectiſsime
contineat: aliud ergo dare infinitum ſecundum huiuſmodi
perfectionem, eſt impoſsibile, alioqui neutrum illorum eſ-
ſet vniuerſaliter perfectum. Amplius ſi intelligentiæ eſſent 2.
rigore

Angeli non ſunt infiniti vigoris. vigore infinito: igitur ordo vniuerſi deſtrueretur; non enim ſubordinarentur primæ, nec ordinarentur ad eam, nec dependerent ab ea, nec mouerent ſe, vt digniori aſſimilarentur. Profecto, ordinari, & dependere, & mouere, propter aliquod dignitus conſequendum, imperfectionem ſapit, quod infinito perfectionaliter exiſtenti, minime conuenit. *Infinitum partialiter.* Aut poteſt intelligi infinitum partialiter, quod ſecundum perfectionem eſſet infinitum, vtpotè, infinitos illius perfectionis gradus, ſi darentur, in ſe habens; vt ſi calor ignis, infinitos in ſe contineret gradus caloris. huiuſmodi autem infinita, plura eſſe poſſunt, ſaltem ſecundum intellectum. At, infinita perfectionaliter, atque vniuerſaliter, ſimul plura eſſe non valent, quod plane intelligentijs eſſet attribuendum, ſi infinita eſſent virtute, atque vigore: ſed tunc incideremus in errorem Democriti, & Zenonis, *Error Democriti & Zenonis. 2. phyſ. 77. 27.* aliorumque antiquorum negantium omnem rerum ordinem in finem, cauſamque finalem, quos ſane, iuſte reprehendit philoſophus. Vnde 12. *met. com.* 52. omnia dicit ordinari ad vnum finem primum, ſicut ordinantur partes exercitus ad primum ducem: *Omnia*, inquit *ad vnum coordinata ſunt, licet diuerſo ordine gaudeant, & regiminis prudentia.* in vltimo etiam 12. *lib. Entia*, inquit, *nolunt male diſponi: vnus ergo princeps.* Igitur intelligentias eſſe infiniti vigoris, doctrinæ philoſophi aperte aduerſatur. Sed *dicet aliquis*, ordinem quidem, in entibus ſeparatis à philoſopho concedi, quod ſcilicet cauſa ſecunda dependeat à prima; non cauſaliter tamen, ſed ſicut ſpecies numerorum, quarum poſterior numeri ſpecies dependet à prima, licet à priori non cauſetur. *ſed* hoc paulo antè confutaui, & in primo Pymandri, oſtendi Deum eſſe omnium entium cauſam effectiuam. 3. Amplius, cum potentia actiua ſequatur actum, quantitas vtique potentiæ ſequitur quantitatem actus: vnumquodque enim quo magis abundat potentia agendi, eo magis abundat actu operandi. actus autem quantitatem aliquando accipit ex parte agentis, ſicut ex voluntate artificis, domus pulchritudo, quantitatem, atque terminum recipit, aliquando vero ex parte recipientis, ſicut calor in lignis, ſecundum eorundem diſpoſitionem. Cum ergo quælibet ſubſtantia ſpiritualis creata, eſſe recipiat à prima, non eſt vtique ſuum eſſe, & ex conſequenti non eſt virtutis infinitæ. 4. Iterum, primum mouens, mouet vt appetibile, & intelligibile. *12. met. c. 36.* mouetque non motum. igitur proximas ſibi intelligentias mouet, cauſans illarum intelligere. ſed intelligere *Intelligentia cauſantur à primo motore.* eſt idem cum ſubſtantia intelligentiæ, iuxta philoſophi ſententiam. intelligentia ergo producta eſt à primo motore, & ex conſequenti, non eſt infinitæ potentiæ: omnis enim intellectio, quæ non eſt eadem obiecto, cauſatur ab obiecto, idque effectiue, ſicut balneum quoque effectiue mouere ait Comm. in mente tantum exiſtens ergo quod prius. Reuera, primum mouens potentiæ infinitæ, immediate non mouet, authore philoſopho 8. *phyſ.* ſed cœlum immediate moueri vult à motore finito, nempe ab intelligentia. Hunc imitatur Comm. 12. *meth.* aſſerens mouens finitum immediate mouere: primum autem, & infinitum mouens largiri virtutem, atque potentiam mouendi, idque perpetuo; ideoque motum eſſe perpetuum. cum igitur intelligentiæ, & eſſe, & motum à Deo accipiant; nullo modo fieri poteſt, vt ſint infinito vigore perfectionaliter. Porro, intelligentias eſſe à Deo accipere, ſuperius annotauimus. Commentator vero 3. cap. de ſubſtantia orbis ait, corpus cœleſte indigere non tantum virtute mouente in loco. ſed etiam largiente in ſe; & in ſubſtantia permanentiam æternam Et dixerunt, inquit, ipſum Ariſtotelem non dicere cauſam agentem totum, id eſt, cœlum, ſed tantum cauſam mouentem; & tamen illud, ſcilicet cœlum, dixit eſſe formaliter neceſſarium. vt dicitur. 9. meth. cap. 7. eſt autem nihil in potentia ſempiternum. Ex quo patet, quod ſicut cœlum habet eſſe ab intelligentia; ita intelligentiæ ab ipſo Deo, à quo cœlum dependet, & natura, & finaliter, & effectiue, ſicuti latius locuti ſumus paulo ante, & in primo Pymandri. Itaque omnes intelligentias, excepta prima, infiniti vigoris nō eſſe, patet ſatis.

CAP. V.

Intelligentias eſſe infiniti vigoris, argumentis probatur.

1. *Simplices actus habent vigorem infinitum. 12. met. 29.* SVbſtantiæ, quæ ſunt ſimplices actus, habent vtique infinitum vigorem: non enim ſunt in potentia paſſiua ad aliquid accipiendum, quod non habent. ſed intelligentiæ prorſus omnes, ſunt huiuſmodi, authore philoſopho: *Tales*, inquit, *oportet eſſe ſubſtantias ſine materia ſempiternas ſemper in actu.* Quamob cauſam, qua ratione prima intelligentia ſiue primus motor eſt vigoris infiniti; *Angeli non ſunt infiniti vigoris.* ita etiam & aliæ intelligentiæ: omnes enim ad mentem philoſophi, ſunt actus puri, æterni, nullam prorſus paſſiuam potentiam habentes; alioqui nec ipſe primus motor, vigorem haberet infinitum; non enim vna tantum eſt ſubſtantia, ſed plures tales ſecundum philoſophum: intelligentiæ ergo omnes ſunt potentiæ, ſeu vigoris infiniti. 2. Amplius, mouens æternum, apud philoſophum 12. *meth. comm.* 41. *Mouens æternum non eſt in magnitudine.* non eſt in magnitudine: *Non contingit*, inquit, *hanc ſubſtantiam habere magnitudinem vllam, quia virtus infinita non eſt in magnitudine: mouere autem tēpore infinito, eſt virtutis infinitæ. finitum vero non habet potentiam infinitam.* ſed alij motores, mouent tempore infinito, vt 42 & 43. *comm.* 12. *lib.* dicitur, qui ſecundum numerum mobilium diſtributi ſunt: igitur ſunt vigore infinito, alioqui ſententia philoſophi non recte contexeretur, ſicut apparet bene legenti. 3. Iterum, illud agens, infinitæ cenſetur eſſe virtutis, quod plane poteſt infinitos effectus producere: effectus enim infiniti, à cauſa, ſiue agente infinito proficiſcantur, neceſſarium eſt. ſed quælibet ſubſtantia ſeparata poteſt producere effectus infinitos, quia nimirum non ſic aliquot producit effectus, quin alios producere valeat. nec valet, quod aliqui obijciunt, hoc tantum veritatem habere in potentia, non autem in actu, quandoquidem, nec infiniti effectus actu, ab ipſo Deo producantur; repugnat enim effectibus in actu: igitur omnes propemodum intelligentiæ, quum infinitos effectus producere poſſint, infinita eſſe virtute, clariſſimum eſt. Quam ob cauſam Ariſtoteles 12. *meth.* commendat priſcos illos philoſophos, qui primas ſubſtantias. deos eſſe dixerunt: *Infiniti effectus in actu eſſe nequeunt.* propterea in prologo met. ſcientiam huiuſmodi, theologiam vocat, *Theologia.* quia circa ſubſtantias altiſſimas, & abſtractas verſatur: ergo quod prius. ſcilicet, quod omnes intelligentiæ ſint infiniti vigoris.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, quamuis ab intelligentiis, philoſophus remouerit omnem potentiam paſſiuam, putaueritque eas ſimplices actus eſſe; non tamen ſequitur infinitæ eſſe virtutis: quod enim eſt infiniti vigoris, non ſolum non eſt componibile cum alio, vt recipiens, nec vt receptum; verumetiam non pendet ab alio, nec ordinatur ad aliud, nec nobilius deſiderat, quod certe intelligentiis minime competit: igitur intelligentiæ non ſunt infinitæ virtutis. 2. Ad 2. dico intelligentias mouere virtute infinita, non quidem intrinſeca, ſed extrinſeca, hoc eſt, Deo, virtutem ad æternaliter mouendum, largiente, atque præſtante: atque ita non opus eſt, ex motu æterno, vt philoſophorum quidam volunt, arguere intelligentias motrices, eſſe infinitæ potentiæ. 3. Ad 3 virtus angeli dici poteſt infinita ſecundum quid, non autem omnibus modis, atque ſimpliciter: hoc enim modo, nulla creatura producere poteſt effectus infinitos, vtpote, ſecundum omnem numerum, ſpeciemque atque generaliter; hoc enim ſolius Dei eſt, qui omnibus modis, numeriſque eſt vigoris infiniti. Verum, expeditius eſt iter, atque tutius, quo multa declinantur incommoda, difficultates ſuperantur, obiectiones extruduntur, ſi, quod diximus, tueamur, nempe angelos non eſſe orbium motores, ſed cœlos moueri ex forma intrinſeca, ſolius Dei nutui obtemperantes.

DE ANGELORVM COGNITIONE.

MERCVRIVS.

Humanæ mentis meditatione gaudentes, ſinguli eorum proprii ordinis hominem participem reddidere.

Commentum VII.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

QVONIAM quidem hactenus de extrinſeco angelorum motu aliqua dixi; operæprecium *Angelorū cognitio.* me facturū putaui, ſi de intrinſeco illorū motu, nempe, de cognitione, ſeu intelligere, quo Deum, ſeipſos, atq; alia extrinſeca intelligūt,

Angelorum cognitio.

abunde, copioſeque loquerer. eſt enim hoc, verbis Mercurij conforme, rationique eiuſdem conſentaneum, *Qui circuitu ſuo*, inquit, *mundum ſenſibilem complectuntur.* Sane, ſi motibus ſuis mundum gubernant, & illorum diſpoſitione cuncta reguntur; fas non eſt credere, aut ſentire diuinas illas intelligentias, orbis gubernatrices, atque rectrices non intelligere, quod regunt. Intelligunt ergo non ſolum hæc inferiora, ſed eum, à quo cognoſcendi rationem, virtutemque & acceperunt, & perpetuo accipiunt; vnde & ſeipſas limpido contemplantur obtutu, & quæ illarum diſpoſitionibus ſubduntur, perfectiſsime cognoſcunt. vnde, poſt aliquot verſus, de ſeptem gubernatorum cognitione loquens, ſic

Mercurij verba.

ait. Hi, inquit, *humanæ mentis meditatione gaudentes, ſinguli eorum proprij ordinis hominem participem reddidere.* Quare, ſi angeli gaudent humanæ mentis meditatione: non ergo ignorant actus humanos. profecto, ſi ſunt lucidiſsima lumina, videantque perpetuo eum, in quo ſunt omnia; quomodo credibile eſt rerum, quæ hic aguntur, ignorantiam habere?

Plato de cognitione angelorum.

Plato in Thimæo aſſerit, angelos, quos Deos appellat, à Ioue, à primo Deo, rerum cognitionem accepiſſe: *Denique*, inquit, *cum vniuerſum conſtituiſſet, aſtris parem numerum diſtribuit animarum, ſingulis ſingulas adhibens, eisque tanquam vehiculo impoſitis monſtrauit vniuerſi naturam, ac leges fatales edixit.*

Leges fatales.

Reuera, ſi leges fatales, ac vniuerſi naturam, mundi faber angelis monſtrauit. quonam modo eſt intelligibile, illos rerum cognitionem non habere? angelos autem à Platone Deos vocari, ex ipſo Thimæo patet ſatis: *Quod reliquum*, inquit, *erat, diis iunioribus agendum mandauit*; neque enim natura diuina, eſt ſeipſa iunior. Iuniores ergo Deos vocauit intelligentias,

Intelligentiæ vocantur dij iuniores.

quæ tum temporis ratione, tum creatæ naturæ conditione, vero Deo inferiores computantur. Et de legibus Dialogo 10. *Singulis rebus*, inquit, *singuli propoſiti principes ſunt*, id eſt angeli, *qui minimæ etiam actionum paſsionumq́ue per ſingulas, & vniuerſi mundi particulas diſtributione ad vltimam vſque peracta, curam habent.* Clara eſt ergo Platonis doctrina, quæ de ſanctorum angelorũ cognitione loquitur.

Plotinus de angelorum cognitione. Enn. 5. lib. 8. c. 4.

Conſentit his Plotinus, vt paulo ante citauimus. *Dij illi beati omnia vident*, inquit, *ſe quoque ipſos in aliis*, & cætera, quæ ibi ſcribuntur. & cap. 5. *Nemo*, inquit, *exiſtimare debet in mundo intelligibili, vel Deos ipſos, vel habitatores illic alios plusquam felices, ibi quaſdam propoſitionum regulas contemplari; ſed ſingula quæ illic eſſe dicantur, velut exemplaria quædam, & ſpectacula pulchra, intuentibus ſe offerre, qualia forſitan imaginetur aliquis in animo ſapientis exiſtere: dico autem non ſimulachra depicta, ſed exiſtentia, quapropter ideas antiqui entia, & eſſentias appellabant.*

Idea apud antiquiſsimos.

Reuera, ſi angeli non cognoſcerent noſtra; illis certe non eſſet curæ de nobis, atque ita ab angelis prouidentia remoueretur, quod diuinæ plane authoritati aduerſatur: *Ne dicas*, inquit Eccleſiaſtes, *coram angelis non eſt prouidentia.*

Eccle. 5.

Sane, *angelis ſuis mandauit de te*, ait Dauid, *vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis.*

Pſal. 90.

Profecto, ſi hominum cuſtodes ſint angeli; illis vtique conuenit, hominum geſta, actuſque cognoſcere. proinde dominus in euangelio Matt. minitatur his, qui ſcandalo ſunt fidelibus: *Nolite*, inquit, *contemnere vnum ex his puſillis: dico enim vobis, quia angeli eorum ſemper vident faciem patris, qui eſt in cœlis*; etenim angelorum eſt hæc curare, quoniam ipſi ſunt adminiſtratorij ſpiritus, miſsi propter eos, qui hæreditatem capient ſalutis. quomodo enim procurabunt, ſi non intelligant procuranda? improuidi vtique eſſent procuratores, ſtolidi prouiſores, ſegnes atque inertes protectores.

Matt. 18.

Intelligunt ergo angeli alia extra ſe, & quidem vere, omni prorſus falſitate remota.

Angelus ſemper intelligit verum.

Nam, quemadmodum actus intellectus humani, quia ratiocinatur, proprie rationalis dicitur; ita etiam actus intellectus angelici, quia intelligit, intellectualis nominatur. hoc autem intereſt inter actus vtrorumque, quod nimirum actus intellectualis ſit abſolutus omnino, rationalis vero collatiuus, & diſcurſiuus: intellectus namque, hoc eſſe, vel non eſſe, abſolute apprehendit: ratio vero ex vno in aliud migrando diſcurrit. Proprius ergo actus intellectus angelici, eſt rei eſſentiam intelligere. non quidem de noto ad ignotum diſcurrendo, componendo, & diuidendo, vti nos facimus propter debilitatem, tenuitatemque luminis intellectus; ideoque illius intellectus, à falſitate eſt liber, quia diſcurſiuæ virtuti non ſubditur; intellectus enim authore philoſopho 3. *de anima* ſemper eſt verus, quia ſcilicet nihil intelligit niſi verum. Lux quippe diuina, ad Dei cognitionem, angelum illuminans, facit lucem. cognitio autem Dei in ſe, dies appellatur, quia pure lux eſt, & ratio cognoſcendi, ideoque huiuſmodi cognitio dicitur matutina; illa vero, qua creaturam intelligit, veſpertina, creatura enim ex ſeipſa tenebra eſt.

Cognitio matutina & veſpertina.

Porro, matutina cognitio, ad Dei verbum, quod eſt ſapientia, & lux, refertur: quod quidem verbum, intellectui angelico inſpiratum, illum, ſapientia, ac lumine, cognitioneque rerum complet perficitque.

Angelorum cognitio.

Cæterum, quemadmodum res ſe habet ad eſſe; ita abſque dubio ad cognitionem, cognitio enim rei inſequitur eiuſdem eſſe, ſiue ſubſtantiam. ſed triplex eſt creatarum rerum eſſe, primum quidem in arte æterna, ſcilicet in verbo æternaliter, immutabiliterque perſeuerans. alterum vero in intellectu angelico per concreatas ſimilitudines intelligibiliter: poſtremo, in proprio genere, ſiue natura mutabiliter corruptibiliterque.

Triplex eſſe creaturarum.

Profecto, lapis in ſeipſo, eſt ſubſtantia mutabilis, quia nimirum in calcem commutabilis: in angelico vero intellectu, eſt lapis ſimilitudo: in arte Dei, eſt vita interminabilis. Nam, cum artifex domum facere cogitat, iam domus in arte viuit, quam poſtmodum manibus erigit, atque conſtruit, temporis longitudine caſura: quæ vero in arte viuit, perpetuo in mente artificis permanſura. Quoniam autem ſecundum eſſendi proprietatem, ratio etiam accipitur cognoſcendi, hanc ob cauſam, eſſe rerum in verbo, matutina vocatur cognitio, vtpote rerum principium; in proprio vero genere, veſpertina, hoc eſt, in declinationem, atque occaſum vergens. Itaque cognitio matutina in angelo, eſt cæteris ipſius cognitionibus præſtantior, vtpote quæ à rebus creatis dependentiam non accipit: quæ autem in angelo eſt, à forma concreata dependet: at illa, quæ eſt in proprio genere, à rebus ſane creatis. Nobilior eſt autem forma increata, quam creata; & concreata, quam ea, quæ à rebus accipitur. Sed *dicet aliquis*, intueri ſolem, & aliquid in lumine Solis, non eſt idem: igitur videre verbum, & aliquid in verbo, non eſt eadem viſio, atque cognitio. *Dico*, eadem plane cognitione angelum cognoſcere verbum, & ea, quæ ſunt in verbo.

Angelus eadem cognitione cognoſcit verbũ & ea quæ ſunt in verbo.

Illud autem, quod de lumine Solis adducitur, non eſt ſimile; res enim in verbo eſt idem, quod ipſum verbum; nam creatura in creatore, nihil aliud eſt quam creatrix eſſentia: Quod, inquit, factum eſt, in ipſo vita erat: viſio autem in Sole, non eſt idem, quod Sol. Plane, eſſe rerum in Deo, eſt eſſe increatum, non autem in angelo, vel in anima, in quibus ſpecies concreatæ, & rerum ſimilitudines, ab illorum natura, eſſentialiter ſeparantur. Cum ergo cognitio, eſſe rei ſequatur; non immerito illius rei matutina cognitio nominatur, quæ in verbo diuino eſſe habet increatum.

Meridiana cognitio.

Meridiana autem, quæ omni prorſus caret principio, & fine, ad Deum tantum attinet, cuius cognitio eſt lux pleniſsima, non habens aliquam partem tenebrarum, quam quidem lucem, ſine omni prorſus medio, angelus videt, ſiue intelligit.

Quomodo angelus cognoſcit Deũ.

Nam ſi lux materialis, ſine aliqua ſpecie media à viſu deprehenditur; multo magis ipſa vera lux cuius nullum poteſt eſſe idolum, aut ſimilitudo. Quoniam ergo Deus ſemper adeſt menti angelicæ; hac de cauſa non opus eſt aliquod medium intercidere, quo angelus Deum intelligere queat; tametſi vt quidam aiunt, cognoſcentis aſsimilatio, quæ in illius intellectu fit, neceſſaria ſit, quæ plane ex dono naturæ primo procedit; atque prima eſt cognoſcentis aſsimilatio: ſecunda vero perfectior eſt, quæ ex dono gratiæ proficiſcitur: tertia autem perfectiſsima, & illa quidem fit per donum gloriæ.

Triplex cognitio in angelo naturæ & gloriæ.

Cum autem angelus, tum naturæ nobilitate, cum etiam gratiæ, atque gloriæ ſupereminentia, Deo proximus ſit; fit, vt cognitionis certitudine, amplitudineq́ue, cæteris omnibus præſtet creaturis, quæ ſublunarem incolunt orbem. Itaq́ue, angelos intelligere extrinſeca, primamque ſubſtantiam, dixi.

CAP. II.

Angelos intelligere extrinſeca, ſecundum mentem philoſophi.

Angelos intelligere extrinſeca.

NOn deſunt aliqui, qui putent angelos ſeſe tantum intelligere, non autem extrinſeca: quemadmodum, inquiunt, primus motor nihil extra ſe intelligit: quippe, qui ſeſe per ſuam eſſentiam intelligit, neque eſt beatus, ita etiam, quælibet intelligentia, nihil extra ſe intelligit. Addunt quoque, quamlibet intelligentiarum eſſe perfectione infinitã, idque ſecundum mentem philoſophi, ideoq́ue felicitatis, beatitudinisq́ue cauſã ſibi eſſe, & ex conſequenti ſeipſam tantũ intelligere. ſed paulo antè exploſa eſt huiuſmodi ſententia, vbi oſtendimus primam tantummodo intelligentiam eſſe vigore infinitã: Et in primo Pymandri Deum intelligere alia extra ſe, clare demon- 1.
ſtrauimus. Sane, ſi ita res ſe haberet, omnes vtiq́ue intelligentiæ perfectione eſſent æquales, vtpote, omnes infinitæ, atq́ue æqualiter beatæ, quod reuera philoſophus nunquam ſen-
ſit. Præterea, omnes quidem intelligentiæ, authore philo- 2.
ſopho 12. meth. 36. com. tendunt ad primũ ens, vt ad finem intelligi-

Angelorum cognitio.

intelligibilem, & deſiderabilem, qui plane extrinſecus eſt:
igitur aliquid extra ſe intelligunt; non enim tenderent ad
incognitum. Ad hæc, Peripathetici aiunt, intellectum no-
3. ſtrum, ſuperiores atque inferiores ſubſtantias intelligere;
3. anim. 36. quanto ergo magis intellectus ſuperior? hoc enim modo
4. Auerroes arguit, ſicut patere poteſt inſpicienti. Reuera, in-
tellectus cuiuslibet intelligentiæ, eſt multo amplius noſtro
5. intellectu beatitudinis capax. ſed noſter, ex ſola ſui cogni-
tione, beatitudinem non aſſequitur, ſed ex ſuperiorum co-
gnitione: nec ergo angelorum intellectus, beatus redditur,
quia ſeipſum tantum intelligit, cum ſibiipſi non ſufficiat,
nec omnia in ſeipſo contineat hoc ſane ad diuinum attinet
intellectum, qui in ſe perfectiſſimo modo continet omnia,
6. vtpote vere profecto infinitus. Cũ autẽ quilibet intellectus
creatus ſit limitatæ naturæ, abſque dubio, ſua in eſſentia o-
mnia continere non valet: proinde nec poteſt ſibi eſſe per-
fectæ beatitudinis cauſa. ad exteriora ergo egrediatur, ne-
ceſſe eſt, ſi cupit perfecte eſſe beatus. huiuſmodi autem ad
extrinſeca egreſſus, ſine cognitione eſſe non poteſt. Cogno-
ſcit ergo intellectus angelicus extrinſeca, alioqui imperfe-
ctus eſſet, minimeque beatus. Velle autem dicere intelli-
gentias beatas non eſſe, non ſolum à Theologis, ſed ab om-
nibus prorſus diſſentit philoſophis.

Auicennæ poſitio de angelorum cognitione.

Auicenna *lib. 9. met. ca. 4.* putat inferiorem intelligentiam, ſuperiorem ſibi proximam intelligere tantum, atque ex illa beatitudinem conſequi, non autem inferiorem, cum omnis illius perfectio in ſuperiori contineatur; neque remotiorem, etiam ſi ſuperior extiterit; quandoquidem vnaquæque à proxima ſuperiori, & producatur, & beatitudinem habeat. ſed hæc Auicennæ poſitio à vera philoſophandi ratione quam longiſſime aberrat.

Reprehenditur Auicenna.

ſi enim primum mouens, vt amatum & intelligibile mouet: cognoſcitur ergo ab aliis motoribus, qui ad illius amorem tendunt. Præterea, prima ſubſtantia ab intellectu noſtro intelligitur, quæ eſt intelligentiarum infima: igitur intelligitur ab angelico intellectu. Denique, omnes intelligentiæ, à prima dependent, à qua & eſſe, & beatitudinem habent. igitur quælibet intelligentiarum, non tantum proximã ſuperiorẽ, ſed etiã primã intuetur, diligit, & intelligit. Quod autem quidam dicũt, intelligentias medias, intelligere quidem ſuperiores non autem inferiores, quia intelligibile eſt perfectio intelligentis, ſed inferius non poteſt eſſe perfectiu ſuperioris, inſuper cognoſcendo ſuperiorem, cognoſcit etiam inferiorem, vtpote quæ in ſuperiori continetur, veritatem non habet, alioqui eiſdem rationibus diceremus intellectum noſtrum, res materiales nequaquam intelligere: nam cum ſint imperfectiores noſtro intellectu, illius vtique perfectio eſſe non poſſent.

Intelligentiæ cognoſcunt ſeſe mutuo.

Præterea, tunc quidem intelligentiæ primam tantum intelligerent, quia ſcilicet in illa continetur cæterarum perfectio. ſed hoc plane euertit Auicennæ, atque Auerrois fundamenta quælibet ergo intelligentia, & ſuperiores, & inferiores intelligit, tum proximas, tum etiam remotas. Bene ergo dicitur *in libro de cauſis*, quod omnis intelligentia ſciat res, quæ non corrumpuntur: media ſiquidem intelligentia, à ſuperioribus omnibus dependet, ipſa vero eſt cauſa inferiorum. Quatenus ergo ab illis dependet, ad illas certe reuertitur, vt perfecta eſſe valeat: quatenus vero cauſat inferiores, cognoſcit vtique, quippe, cum in omni cauſa contineatur effectus cognitio.

Media intelligentia quo modo cognoſcit ſuperiorem, & inferiorem.

Hæc quidem philoſophi profitentur. Addunt quoque mediam intelligentiam, ſuperiorem per ſuperioris eſſentiam intelligere, inferiorem vero per propriam ipſius intelligentis; ſuperioris enim eſſentia, eſt inferiori intellectio, quippe, cum intelligere per eſſentiam, idem penitus ſit, ac intelligere aliquid per rationem cognoſcendi, nulla ſpecie concurrente, aut actu cognoſcendi. Ex hac autem philoſophorum ſententia facile poſſumus colligere, atque inferre, inferiorem intelligentiam intelligere ſuperiorem intellectione, quæ eſt ſubſtantia: cognoſcit enim ſuperiorem per illius eſſentiam, quæ eſt ſubſtantia.

Sine ſpecie intelligibili intelligit angelus.

Ex quo patet, non opus eſſe inferiori intelligentiæ, ſuperiorem intelligenti, ſpecie intelligibili; adeſt n. obiectum & quidem intimius ſpecie intelligibili, ipſi intelligenti, nempe ſuperioris intelligentiæ eſſentia. Species præterea intelligibilis, eſt rerum materialium tantum. at intelligentiæ ſunt immateriales: non ergo per ſpeciem intelligibilem intelligi poſſunt. Porro, inferiorem intelligit per ſuam ipſius, non per inferioris eſſentiam; non enim eſt ſibi intellectio, vtpote quę ſuperiori forma eſſe non poteſt; neque per ſpeciem intelligibilem, vt dictum eſt. ſuperior ergo per ſuam, ac propriam eſſentiam, inferiorem intelligit: per ſe enim primo eſt intellectio ſui, ſecundo vero, ac per accidens inferiorum, quę ab ipſa pendent intelligentiarum. vnde recte ſcribitur in lib. de cauſis, quod omnis intelligentia ſcit quod eſt ſupra ſe, in quantum eſt cauſata ab eo, & quod eſt ſub ea, in quantum eſt eius cauſa.

Angelorum cognitio.

Itaque, intellectio, qua ſuperior ab inferiori intelligitur, eſt cauſa inferioris intelligentis, non autem ſuperioris, quandoquidem illius eſſentia, per quam intelligitur, non ſit cauſa aut effectus ſui.

Via perfectionis & originis intelligentia intelligit. Scientia quæ eſt effectus, & ſcientia quæ eſt cauſa.

Cæterum, media intelligentia, via perfectionis primo ſuperiorem intelligit, vtpote perfectiorem: ſe autem primo, via originis, à ſeipſa exordiens, ad perfectiorem ſemper aſcendendo; atque ita biſariam ſuperiorem intelligit, ſcientia, quæ eſt effectus, nempe ſua eſſentia, quæ eſt ſuperioris effectus; & ſcientia, quæ eſt cauſa, id eſt, eſſentia ſuperioris, à qua inferior dependet. Inferiorem autem cognoſcit ſua eſſentia, quæ omnium ſimplex cognitio, cui cõparatur vt res, cui, inquam, inferiori intelligentiæ, quatenus eſt ens naturale, & vt intentio, in quantum ab inferiori intelligitur, proinde, in quantum ſuperior intelligentia, ad inferiorem reſpectum huiuſmodi habet, illius cauſa vtique appellatur; in quantum vero intentio, eſt intelligenti cognitio, atque perfectio. hac de cauſa dixere nonnulli, intelligentias ſine omne prorſus ſpecie intelligibili, ſe mutuo intelligere, ſicut iam dixi.

Theologorum opinio de cognitione angelorum.

Verum, hoc non probatur Theologis, qui rem huiuſmodi diuinius indagarunt. Sane, intelligentiæ, non ſolum eſſe ſubſiſtentiæ, ſiue reale à Deo habent, verum etiam intentionale modumque intelligendi. Profecto, omnium rerum ſpiritualium, atque materialium ſimilitudines, angelicis intellectibus Deus impreſſit, ex quibus ſpiritualia, atque corporalia intelligunt: non ergo immediate, ſine omni prorſus ſimilitudine, ſiue ſpecie aliqua, angeli hæc corporalia, aut ſuperiora ſpiritualia intelligere queunt, ſicut philoſophi dicere videntur.

Angeli non cognoſcunt ſine aliqua ſpecie. Rationes contra philoſ.

Nam, cum eſſentia cuiuslibet rei creatæ ſit finita, fieri non poteſt, vt omnia contineat, ac proinde non omnium in ſeipſa, abſque alicuius auxilio poteſt habere ſcientiam. hoc enim tantum ſpectat ad diuinam eſſentiam. Intellectio præterea, qua ſeſe intelligunt, eſt accidens intelligentis, quippe, cum non ſint ſuum intelligere, nec entia omnino neceſſaria iuxta Platonem in Timæo loquentem. *Voluntate*, inquit, *mea eſtis immortales*. nec video, quomodo eſſentia creatæ intelligentiæ poſſit eſſe totalis ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile, ſi effectiue eſt à prima cauſa: nam eſſe effectiue ab aliquo, & ſibi totalem eſſe rationem intelligendi, obiectumque intelligibile, implicat contradictionem omnino.

Quomodo ſingularia...

Quod autem intelligentiæ ſint à Deo effectiue, dixi ſuperius, & in primo Pymandro. Cognoſcunt ergo angeli per ſpecies concreatas ſuperiora, & inferiora, & ſingularia quoque: ſingulare namque aliquando ſenſibiliter cognoſcitur, vtpote, quando immutat potentiam organo coniunctam, quo plane modo ab angelo non cognoſcitur, cum huiuſmodi organo minime ſubiaceat. aliquando vero ſingulare intelligibiliter cognoſcitur, quando ſcilicet hic, & nunc non cognoſcitur ab intellectu per ſpeciem, ſeu formam ſenſibilem ipſi relictam; ſed per ſpecies concreatas vniuerſales, quibus omnia cognoſcit etiam ſingularia, ea ad inuicem componendo. Reuera, ſi penes me eſſet ſpecies hominis, coloris, figuræ, & temporis, atque ea ad inuicem componerem, tunc, ſine dubio, ſine noua ſpeciei receptione, indiuiduum, ſeu ſingulare in propria natura cognoſcerem: quoniam vero huiuſmodi compoſitio, ſi res non correſpondeat, eſſet ſane fictio, atque deceptio; hac de cauſa, vt ſingularia angelus cognoſcere queat, ſupra cognoſcibile, vti in re exiſtit, ſuum dirigit aſpectum, ſpecies in ſe componendo, habetque tunc ita claram rei ſingularis notitiam, æque ac ſi illius ſpeciem reciperet.

Angeli ... non ... cognoſcunt.

Cognoſcit autem angelus per rationem, quæ idem eſt, quod intellectus cognoſcens; non virtus illa decurrens à principiis ad concluſionem, ab vno extremo ad aliud per medium, quod proprie ad animam rationalem ſpectat: homo enim ab vna propoſitione nota, ad aliam ignotam diſcurrit, angelus vero indiuiſibiliter cognoſcit, vtpote ſimplicioris intelligentiæ, ideoque multa cognoſcit in vno, ſcilicet, in vna vniuerſali ſpecie concreata, ſine ratiocinatiuo diſcurſu. Quamobrem in angelo non eſt ratio ſuperior, & inferior, quandoquidem ad hominem tantum attineant, cuius ratio medium eſt inter Deum, & ſenſualitatem regendam. quoniam autem angeli corpora non habent, nec ex conſequenti, curam ſenſualitatis regendæ: idcirco illæ duæ rationis differentiæ, angelis tribui non poſſunt. Angelos igitur intelligere extrinſeca patet.

CAP.

Angelorum cognitio.

CAP. III.

Angelos non intelligere extrinſeca, nec etiam ſeipſos, argumentis oſtenditur.

1. QVilibet angelorum in ſuiipſius cognitione beatur,
quippe cum ſit ſuum intelligere, intellectio, & ob-
iectum intelligibile: philoſophus enim ab angelis
12. met. 29. 30. omnino remouit potentiam paſsiuam, & ex con-
ſequenti, inter intellectum angelicum, & intellectionem
ipſius, nulla eſt ponenda realis diſtinctio. Commentator
42. met. 51. quoque ait, intellectum in nobis eſſe aliud ab intelligen-
tia: in intelligentiis vero, quæ non ſunt in materia, intelle-
ctum & intellectus, & actio intellectus ſunt idem. Cum er-
go angelus, ad mentem philoſophi & Commentatoris, ſit
ſuum intelligere ſuaque beatitudo: igitur non intelligit
extrinſeca; otioſe ſiquidem eſſet huiuſmodi intellectio,
2. cum ab ea nihil acciperet. Amplius quælibet intelligentia-
rum nec ſuperiores intelligit angelos, nec etiam inferiores:
multo ergo minus corporalia. nō quidem ſuperiores, quia
aut omnes ſimul intelligeret, quod non eſt verum: vnus e-
nim intellectus vnum intelligit, vt dicitur 4. *met.* nec quo-
51. met. dam ordine: in illis enim, authore philoſopho non eſt or-
44. do: non ergo ſuperiores angelos, nec etiam inferiores in-
telligit, vileſceret ſiquidem illorum intellectus, vt docet
51. met. 51. Auer. Quælibet ergo ex intelligentiis aliud extra ſe non in-
3. telligit. Præterea, ſi vna intelligentia aliam cognoſceret,
aut hoc quidem per ſpeciem innatam, aut per ſpeciem à re-
bus acquiſitam. non per ſpeciem innatam, alioqui ſi Deus
nouum conderet angelum, ab aliis minime intelligi poſſet.
nec etiam per ſpeciem acquiſitam à rebus; tunc enim mo-
tores ſuperiores, inferiores non cognoſcerent, quippe, qui
ab illis nihil tale recipere poſſunt. Nullo ergo modo angeli
ſe inuicem cognoſcunt, & ex conſequenti, nec alia inferio-
4. re, quæ ſunt minus intelligibilia. Ad hæc, vna intelligentia
non cognoſcit aliam per eſſentiam ſuiipſius cognoſcentis,
quia omnis cognitio fit à ſimili: ſed eſſentia cognoſcentis,
non eſt ſimilis eſſentiæ motoris cogniti, niſi genere tantū,
atque ita illa cognitio eſſet generica & confuſa, quod plane
angelis nequaquam conuenit. neque per eſſentiam intelli-
gentiæ cognitæ; intrinſecum eſt enim intellectui, quod ab
ipſo intelligitur. ſed eſſentia vnius intelligentiæ, non eſt in-
trinſeca eſſentiæ alterius intelligentiæ: igitur vnus angelus
ab altero non intelligitur, nec alia extra ſe intelligit. Huc
accedit, quod quælibet intelligentia eſt determinatæ na-
turæ non ergo alia extra ſe poteſt cognoſcere. Tenet con-
ſequentia, ex philoſopho 3. *de anima*, vbi ait, habens deter-
5. minatam naturam, impedit cognoſcere extranea. Adde,
Eſſentia cuiuslibet ſecundæ intelligentiæ eſt ſingularis:
igitur non eſt intelligibilis; ſingulare enim, quatenus ſin-
gulare, non eſt ab intellectu perceptibile. Sane, omne reci-
piens eſt denudatum à natura recepti, authore Auer. 3. *de
anima com.* 4. igitur non poſſunt intelligentiæ per ipſarum
eſſentias ſe mutuo intelligere. Reuera, nihil à ſeipſo pati-
tur, alioqui idem in actu ſimul & potentia eſſet. ſed cuiusli-
bet ſecundæ intelligentiæ eſſentia, eſt ſibi idem omnino:
igitur non poteſt eſſe obiectum ſibi ipſi imprimens intelle-
ctum. Adde, quod ſi ſecundæ intelligentiæ ſe mutuo intel-
ligant per ipſarum eſſentias: igitur noſter intellectus per
ſuam ipſius eſſentiam ſe intelligeret, quod plane Ariſtoteli
aduerſatur 3. de anima, in quo docet, teſte Auer. com. 8. in-
tellectum intelligere ſeipſum, alia intelligendo. Tenet con-
ſeq. illarum enim eſſentiæ eſſent actu intelligibiles, atque
illarum intellectibus præſentes. ſed noſter intellectus eſt
actu intelligibilis, atque actu ſibi præſens: igitur quod prius.
6. Intelligentiæ ergo ſeſe mutuo non intelligunt. Item, angeli
non ſolum extrinſeca neſciunt, ſed etiam ſeipſos, ſi licet ſic
loqui, ignorant. Tenet conſeq. ex authoritate Dionyſii *cap.
6. cæleſtis hierarchiæ: Angeli, inquit, ignorant proprias virtutes:* igi-
tur ignorant propriam ſubſtantiam; nam cognita ſubſtan-
tia, cognoſcitur eius virtus igitur ignorat ſeipſum. Rene-
re, ſi actus ſunt ſingularium exiſtentium; angelus vero eſt
quædam ſubſtantia ſingularis; nullum autem ſingulare eſt
intelligibile: angelus ergo non poteſt intelligi. ſed angelo
tantum adeſt intellectiua cognitio: igitur angelus ſeipſum
intelligere nequit. Adde, quod intellectus mouetur ab in-
telligibili, quia ſcilicet intelligere, eſt quoddam pati, vt di-
citur 3. de anima. ſed nihil mouetur aut patitur à ſeipſo,
quemadmodum in rebus corporalibus apparet: angelus
4. ergo non intelligit ſeipſum. Denique, Deus non intelligit
alia extra ſe, quippe, cum intellectio ſit perfectio intelli-
gentia: intellectus autem diuinus ab aliquo extrinſeco Angelorum cognitio.
perfectionem non recipit; vileſceret enim, ſi hæc intellige-
ret: igitur nec intellectus angeli aliquid extra ſe intelligit.
Tenet conſeq. nam ſi id, quod videtur magis, ſiue maius
ineſſe non ineſt; neque id quod minus. ſed intellectus diui-
nus eſt natura capacior ad intelligendum, & non intelligit
hæc exteriora; multo ergo minus intellectus angelicus.
Hæc ſunt, quæ ab authoribus ſolent afferri diſputationis
gratia.

CAP. IV.

Soluuntur argumenta.

AD primum, antecedens eſt falſum: non enim bea- 1.
tur completa beatitudine; ſed ea tantum, quæ ad
ſupremam capeſſendam diſponit. Antecedentis
quoque probatio veritati non conſonat: nam ſi
intelligentiæ, vt dixi, productæ ſint; res autem producta
non eſt ſua actio: intelligentiæ ergo non eſt ſuum intellige-
re. Ad 2. vileſceret quidem, ſi cognitionem ab illis recipe- 2.
ret, alia vero patent ex dictis. Ad 3. intelligentia cognoſcit 3.
per ſpeciem concreatam: proinde, ſi Deus nouam conde-
ret intelligentiam; nouam quoque ſpeciem concrearet,
imprimeretque intelligentiarum mentibus, qua nouam
illam intelligentiam intelligere poſſent. Ad 4. dico, intelli- 4.
gentiam mediam, intelligere quidem per eius eſſentiam,
talemque cognitionem vocari poſſe genericam & confu-
ſam, nec ſolum hoc modo; ſed etiam per eſſentiam intelli-
gentiæ cognitæ intelligere, cuius profecto eſſentia, non
tantum non eſt extranea reputanda, verum etiam intimi-
or intellectui mediæ intelligentiæ, quam ipſa ſpecies eſſe
poſsit. Porro, ſpecies huiuſmodi atque eſſentia, quoad eſſe
materiale & immateriale, nequaquam diſſentiunt. quoad
vero ad eſſe naturale & intentionale, non ſunt idem; in-
telligentia enim eſt forma ſubſiſtens, atque eſſe habet rea-
le; ſpecies vero, eſſe intentionale. Ad confir. dico, authori-
tatem philoſophi noſtræ congruere intellectioni, non co-
gnitioni intelligentiarum, quarum intellectus etſi aliquā
habeat naturam; quia tamen eſt ſpecie diſtincta, non im-
pedit modum cognoſcendi. Ad 5. patet ex ſuperioribus, 5.
quonam modo ſingulare ſit intelligibile. addi etiam po- *Singulare*
teſt, angelum eſſe ſingulare immateriale, ideoque eſſe in- *quomodo*
telligibile; non enim habet materiam, quæ eſt impedimē- *intelligitur*
to intelligenti. Ad confir. ſic à quibuſdam reſpondetur in- *ab angelo.*
telligentiam non ſe intelligere, actum intelligendi ab eius
eſſentia recipiendo, ſed ſeipſam intelligere per intellectio-
nem, quæ eſt eius eſſentia: concedunt enim Peripathetici
hunc modum intelligendi, non tantum Deo, ſed cæteris
quoque intelligentiis, quandoquidem ſint immateriales
& ipſæ: hoc vero tantum Deo tribuunt, quod ſcilicet inde-
pendenter intelligat, aliæ vero dependenter. Verum hoc
iam pridem exploſum eſt atque excluſum: propterea dicen-
dum eſſe puto, philoſophi ſententiam noſtræ intellectioni
competere, quæ ex ſpecie intelligibili mendicat modum
intelligendi: illas autem beatas mentes, cum modum ha-
beant cognoſcendi per ſpecies innatas, huiuſmodi denu-
datione non indigere. Alia confirmatio errat omnino fal-
ſumque ſupponit; non n. huiuſmodi intelligere eſt pati, ſed
perfectio intelligentis potius. Ad vltimā confir. reſp. intelle- *Intellectus*
ctū noſtrū nō poſſe ſe per eſſentiā intelligere, quia nimirū *noſter quare*
ordo potentiarum id nū petitur; nihil enim intelligit, niſi *nō intel-*
phātaſtica prius cognitione perceperit, idque propter ordi- *ligit ſe per*
nem naturalē potentiarū ſibi mutuo miniſtrantiū. hic au- *ſuam eſ-*
tē ordo, quoniam longe abeſt ab intellectib. abſtractis; hac *ſentiam.*
de cauſa ſeſe per ſuas eſſentias intelligere queūt. Ad 6. duo- 6.
bus modis reſpondetur, aut codicem mendacem eſſe, ſicut
noua tranſlatio manifeſtat, quæ ſic habet: Præterea & i-
pſos, ſcilicet angelos, cognouiſſe proprias virtutes. aut di- *Angeli*
cuntur ignorare propriam virtutē, quia ſcilicet nō perfe- *quomodo*
cte ab illis comprehenditur, quatenus ſcilicet ab ordine *ignorent*
procedit incomprehenſibilis diuinæ ſapientiæ. Cæterum, *ſuas vir-*
quoniam angelus eſt forma ſubſiſtens atque intelligibilis *tutes.*
actu; ideo per ſuā formam, quæ eſt ſua ſubſtantia, ſeipſum
intelligit. nihil autem refert, ſi forma, quæ eſt principium
actionis, interdū inhæreat, interdum vero per ſe ſubſiſtat.
neque enim minus calor ſi per ſe ſubſiſteret, calefaceret,
quam modo alicui rei inhærendo. Ex quo patet, quod mo-
ueri ab obiecto, nō ſpectet ad rationē cognoſcētis, in quā-
tū eſt cognoſcens, ſed potius in quantū eſt potentia cogno-
ſcens. quoniā autē angelus eſt actu cognoſcēs, abſque aliqua
mutatione præcedenti, ſeipſum intelligit. Ad ſeptimū, neg. 7.

Angelorum cognitio.

antecedeos: neque enim veriſimile eſt, hunc de Deo Philoſophum ſenſiſſe, ſed potius id dicere voluiſſe, quod ſcilicet Deus non intelligat extrinſeca per aliquod extraneum, atque à ſua natura peregrinum, ſed per propriam eſſentiam.

Deus intelligit alia extra ſe.

Re vera, Deus tantum ſeipſum in ſeipſo, id eſt, per ſuam eſſentiam intelligit: ſi enim extrinſeca intelligeret per eſſentiam, ſiue ſpeciem obiecti cogniti; ab huiuſmodi profecto ſpecie, ſua dependeret intellectio, ſicque perfectionem intelligendi ex alio acquireret, quod plane abſurdum eſt de Deo ſentire, ne dicam impium & impoſsibile. hoc autem modo Deum ſe tantum intelligere, philoſophus autumauit, non autem quæ ſunt extra ſe penitus ignorare. Itaque, intelligentias, ſiue angelos beatos, non ſolum ſeipſos, ſed etiam alia extrinſeca, ſiue materialia, ſiue immaterialia intelligere, dixi.

CAP. V.

Angelos cognoſcere per ſpecies concreatas, oſtenditur.

QVoniam omnia quæ fecit Deus in propriis naturis, authore Auguſtino ſuper Geneſim, in angelica etiam intelligentia fecit, quemadmodum etiam autor libro de cauſis loquitur: Omnis, inquit, intelligentia eſt plena formis, ideo dicunt viri ſapientia inſignes, ac diuinarum rerum ſcrutatores, Deum concreaſſe intellectui angelico poſsibili, vniuerſales rerum omnium ſpecies intelligibiles, quibus extrinſeca intelligere queunt.

Species vniuerſales concreata in intellectu poſſibili angelico.

Itaque angeli per vnam ſpeciem vniuerſalem intelligunt, ad eam quidem ſe conuertendo, non autem ad alia, quæ per huiuſmodi ſpeciem minime repræſentantur; ſed omnia ſimul, quæ vna illa ſpecie repræſentantur, ſiue oſtenduntur. Etenim, angelicus intellectus medium tenet inter intellectum diuinum atque humanum: diuinus enim, per propriam ſuipſius eſſentiam, ſeipſum cognoſcit, vtpote purus actus, idea & cauſa omnium efficiens atque exemplaris, ſeipſo ſine aliqua ſpecie concreata aut acquiſita, intelligẽs omnia. Intellectus autem humanus per ſpecies abſtractas, & ſeipſum, & alia cognoſcit; angelicus vero ſeipſum per eſſentiam, alia vero per ſpecies concreatas & inditas.

Superiores paucioribus intelligunt ſpeciebus.

Paucioribus magiſque vniuerſalibus ſpeciebus ſuperiores angeli intelligunt, quam inferiores: in huiuſmodi enim ſubſtantiis, virtus intellectiua proximior eſt diuino lumini, quod eſt ſimpliciſsime vnum; ideo per pauciores vniuerſaliores, efficacioreſque ſpecies concreatas, plura intelligunt, quam angeli inferiores.

Inferiores intelligunt per formas minus efficaces.

Ipſi autem inferiores per formas minus inferiores, minuſque efficaces intelligunt, quatenus ſcilicet deficiunt ab illa ſuperiorum virtute intelligendi: proinde, perfectam ab illis intelligentiam accipiunt modumque cognoſcendi, quod certe illis non contingeret, ſi in illa vniuerſalitate, æque, ac ſuperiores ſpecies intelligibiles haberent; tũc ſane, ſi res ita ſe haberet, in quadam communitate & confuſione intelligerent: nam apud homines, qui nõ multa pollent virtute intelligendi, ſingularia, per rationes vniuerſales capere nequeunt, & niſi adamuſsim & ſigillatim res explicentur, non intelligunt. Angeli præterea, non ſolum per ſpecies concreatas intelligũt; verum etiam per ſpecies acquiſitas atque reuelatas, quæ mutua angelorum collocutione acquiruntur: *Si linguis hominum loquar & angelorum*, inquit Paulus.

Species acquiſita. Locutio angelorũ. 1. Cor. 13.

Vnicuique ſane naturæ rationali, ſicut & ſecreta, ita quoque & libera conceſſa ſiue tributa eſt voluntas. alicuius autem voluntatem in aliud vertere poteſt nemo, niſi ſolus Deus, nec inducere tantum, ni ipſa ſe inclinet voluntas. proinde, alterius conceptiones conicere quidem, non autẽ cognoſcere aliqua poteſt creatura.

Quomodo angeli loquuntur.

Quare, vt vniuſ intelligentiæ voluntas alteri pateat; expreſsione opus eſt, quæ quidem expreſsio, locutio nuncupatur. Angelus ſiquidem applicat ſpeciem innatam ad ipſum cognoſcibile, ipſumque cognoſcit, atque ita ſpeciem illam ad alium angelũ immittendo ordinandoque, ſuos communicat conceptus; ille vero mutua conuerſione recipit, ſicque vnus loquitur, alter vero audit:

Angelorũ locutio non indiget ſenſibili ſigno.

angelorum enim locutio non indiget ſenſibili ſigno, nempe voce ex animali formata; neque medio huiuſmodi vocem deferente, quia ſcilicet intellectus angelicus abſque potentiis ſenſitiuis, recipit alterius conceptus, ſuoſque in alium tranſmittit: ſufficit ergo angelo ſpecies intelligibilis, quæ ex virtute angeli intellectiua atque volitiua, ad alium protenditur, ſitque nuncius mentis atque verbum extrinſecum, quæ in angelo loquente, dum illã conuertetur, dicitur verbum mentis.

Verbum mentis.

Itaque, vna atque eadem ſpecies, & verbum dicitur, & nuncius, ſiue nutus: verbum quidem cogitantis atque contemplantis, nutus vero eiuſdem voluntatem ſuam alteri manifeſtare geſtientis.

Angelorum cognitio.

Porro, huiuſmodi angelorum locutiones, illuminationes appellantur: quia nimirum dum ſuperiores ſic inferiores alloquuntur, illos illuminant: inferiores vero non aliquid noui aut incogniti, ſed ſuam ipſorum voluntatem ſuperioribus innuunt. Vnde Dionyſius de angelica hierarchia: *Vnaquæque*, inquit, *eſſentia intelligẽtiam ſibi à ſuperiori datam, inferiori communicat, atque ita vſque in diem iudicij, de electorum ſalute, aliiſque ad Chriſti fidem conſeruandam ampliandamq́, ſpectantibus, à ſuperioribus intelligentiis annunciantur.*

Auditus angelorum & viſio.

Cæterum, quamuis in angelo audire & videre ſit intelligere, videre tamen dicitur, cum ex proprio motu aliquid intelligit; audire vero, cum ab alio ſuperiori admonitus, ſpeciem intelligibilem recipit, ſitque alterius conſcius voluntatis. id autem contingit angelo audienti, non ſolum reſpectu ſuperioris, & loquentis, & illuminantis; ſed etiam paris & inferioris, à quo profecto illuminationem, ſicuti à ſuperiori non recipit; audit nihilominus, dũ inferior ſuam illi manifeſtare atque communicare ſtudet voluntatem.

QVÆSTIONIS SECVNDAE
CAP. I.

Angelum ſuperiorem non intelligere per pauciores & vniuerſaliores ſpecies, quam intelligit angelus inferior, argumentis oſtenditur.

PAulo ante, imo præcedenti capitulo quorundam
ſententiam adducendo, dixi, angelos ſuperiores
per pauciores atque vniuerſaliores ſpecies intel-
ligere, quorum quidem rationes partim dictæ
ſunt, partim dicentur. Species, inquiunt, quanto in nobi- 1.
liori ſimpliciorique inuenitur ſubiecto; tanto vtique eſt per-
fectior, atque ex conſequenti vnica virtute plura repræ-
ſentat: ſic enim clare videtur ſpecies, quæ eſt in intellectu,
eam, quæ eſt in ſenſu vniuerſalitate, ſimplicitateque ſupe-
rare. ſed ſpecies in intellectu ſuperioris angeli, veluti in no-
biliori perfectiorique ſubiecto exiſtit: vna ergo ſpecie an-
gelus ſuperior plura intelligit quam inferior, variis pluri-
miſque ſpeciebus. Amplius, quanto aliquid eſt primo enti 2.
vicinius; tanto vicinius illius præſeferre ſtudet ſimilitudi-
nem, naturamque imitari. ſed angelus ſuperior nobilitate
naturæ modoque intelligendi Deo propinquior eſt, quam
angelus inferior: igitur quoad fieri poteſt Deum imitatur,
nempe per vnicam ſpeciem intelligendo, ſicuti Deus per v-
nicam ſuipſius eſſentiam intelligit omnia. Adhæc, poten- 3.
tia ſuperior, paucioribus indiget ſpeciebus ad aliquid co-
gnoſcendum, quippe, quum vniuerſaliori atque vnica ca-
tione poſsit intelligere. ſed angeli ſuperioris potentia eſt
huiuſmodi: ergo quod prius. Suffragatur huic ſententiæ
Dionyſii authoritas dicentis in angelica hierarchia, vni-
uerſaliori ſcientia ſuperiores angelos præditos eſſe, quod
certe ſine vniuerſaliori ſpecie fieri non poſſet. Angeli ergo
ſuperiores plura intelligunt, idque vniuerſaliori ſimpliciori-
que ſpecie. Addunt, quod intellectio in angelis eſt neceſ- 4.
ſaria omnino, nec poſſunt ſe non intelligere; voluntas n. in
abſtractis à materia determinatur pro æterno; proinde, nõ
prius fuerunt in potentia ad ſeſe intelligendum: nunc autẽ
actu ſe intelligunt, ſed ſemper neceſſario atque ineuitabi-
liter ſeſe intelligunt: totalis namque ratio intelligendi ſe-
ipſos, eſt ipſorum eſſentia; intellectio vero eſt accidens, quæ
in eorum intellectibus, ab eorundem eſſentia producitur.
Intellectus præterea talem intellectionem recipiens, & eſ-
ſentia intellecta, quæ eſt ratio totalis intelligendi, ſecundũ
rem prædicamenti diſtinguuntur: eſſentia enim eſt ſubſtã-
tia. talium vero intellectus, eſt virtus, potentia, ſiue quali-
tas; in creatura namque virtus & eſſentia differunt; nulla
enim creatura, vt ipſimet apertiſsime fatentur, eſt ſua eſ-
ſentia. Porro, huiuſmodi ſententia, ab Ariſtotelis atque
Auerrois doctrina non multum diſſentit, qui plane aſſerũt
in 12. met. ſubſtantias abſtractas perpetuo ſe intelligere, nos
autem paruo tempore. Sane, ab intellectu & eſſentia intel-
lectio oritur. ſed intellectus & eſſentia angelorum ſemper
inuicem coniunguntur: igitur ſemper ſe intelligunt. Adde,
quod illi in intelligendo non laborant, ideoque ſemper in-
telligunt, atque perpetua eſt eorum intellectio; nos autem
quia laboramus, ſaltem per accidens intelligendo; idcirco
noſtra intellectio perpetua eſſe non poteſt. Huic accedit ſe- *Peripateticorum opinio.*
cundum Peripateticorum doctrinam, quod huiuſmodi
ſubſtantiæ ſint actus puri potentiæ contingentis, admixtũ
nihil

Angelorum cognitio.

nihil habentes; ideoque talium intellectionem ei qua intellectum accidens non eſſe; actus enim purus non ſubſtat accidentibus. vnde aiunt, eſſentiam in ſubſtantijs abſtractis, eſſe totalem rationem intelligendi, intellectionem, & obiectum intelligibile, quippe, cum intellectio, intellectus, atque obiectum intelligibile, ſint vna, ſimplex, puraque ſubſtantia: quapropter quælibet ex intelligentijs eſt ſibi ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile. Cæterum, quamuis hæc opinio Peripateticam ſapiat redoleatque doctrinam, non omni tamen contradictione vacat; poſſet enim aliquis in eam inſurgere ſic arguendo: Omnis ratio intelligendi plura diſtincta, idque diſtincte, habeat vtique

Angelos ſuperiores non intelligere per ſpecies vniuerſales.

1\. neceſſe eſt vnum ſubiectum adæquatum, quod quidem ille contineat, quorum eſt ratio intelligendi, ſiue ſpecies illa extiterit, ſiue habitus, ſiquidem ad primum obiectum comparatur, ſicuti menſuratum ad menſuram. ſed id, quod eſt natura poſterius, vtpote ſpecie, maiorem contineri vnitatem quam in priori, quod eſt poſterioris menſura, eſt impoſſibile; multiplicato namque tali priori, multiplicatur etiam poſterius, non autem è conuerſo; quam ob cauſam, ſi fuerit vna ſpecies, aut habitus plurium diſtincte repræſentatiuus, cum illa plura prima obiecta eſſe non poſsint: in aliquo ergo obiecto virtualiter aut eminenter contineantur, neceſſum erit, & ex conſequenti intelligibiliter, quod plane nulli obiecto creato conuenire poteſt. Cum ergo illa ſpecies ſiue habitus, non habeat huiuſmodi obiectum; fieri non poteſt, vt Angelus ſuperior, vnica ſpecie plura diſtincte cognoſcat, quam inferior plurimis ac varijs ſpeciebus

2\. ſiue habitibus. Amplius, omnis ratio intelligendi, quæ eſt vna in memoria, vnum quoque actum ſibi ſimpliciter in intelligentia adæquatum, authore Auguſtino 10. de Trinitate, habere poteſt: memoria enim, & intelligentia, & in actibus, & in obiectis ſunt æquales: vnde intelligentia prima vnicum habet actum intelligendi, tametſi eſſentia diuina ſit ratio plura diſtincte cognoſcendi. ſed intellectum Angelicum vnico actu plura diſtincte cognoſcere, eſt impoſsibile, alioqui infinita indiuidua intelligere valeret: ergo quod prius. Reuera, eſſe rationem vnius repræſentatiuam, eſt aliquid perfectionis in tali ratione; duorum vero eſt dupla perfectio: infinitorum ergo erit infinita. at Angeli non ſunt infinita virtute: non ergo vnico actu poſſunt infinita intelligere, nec ex conſequenti, vnica ſpecie ſiue habitu plura

3\. diſtincte cognoſcere. Ad hæc, intellectus, qui aliquid habitualiter cognoſcere poteſt, aliquod aliud ſimiliter non cognoſcendo; ambo profecto non eadem ſpecie ſiue habitu ab intellectu cognoſcuntur; alioqui ſine illa etiam ratione, ſicut habitualiter vnum cognoſceret; ita abſque dubio & alterum, quod eſt impoſſibile. ſed Angelus poteſt vnam quidditatem intelligere, non intelligendo alteram, cum nō habeat vnicum actum intelligendi, nec vnicam ſpeciē plura

4\. diſtincte repræſentantem: ergo quod prius. Item, vnumquodque intelligitur, ſecundū quod eſt in actu. ſed ſpecies illa eſt indiſtincta & confuſa: non ergo eſſe poteſt ratio diſtincte cognoſcendi: ſpecies namque ſuperioris, puta generis vel ſpeciei, ſua quidem inferiora in vniuerſali atque in-

Genus continet omnes ſpecies poteſtate, actu vero nullam.

diſtincte continet: genus certe ſua poteſtate omnes continet differentias, actu autem nullam. Cum ergo illa ſpecies primo vniuerſale repræſentet: non ergo eſſe valet ratio, qua ſua inferiora diſtincte cognoſcantur. Sane, cum ſpecies ſub eodem genere, infinitæ eſſe queant, aut ſaltem indiuidua ſub eadem ſpecie, per ſuas vtique differentias indiuiduales poſitiue diſtincta; profecto illa ſpecies vnica, quæ talia diſtincte repræſentaret, eſſet actu infinita, quod eſt abſurdum, ne dicam impoſſibile, vt ſpecies concreata ſit actu infinita.

5\. Præterea, Deus poteſt adhuc creare vnam aliam intelligentiam cæteris perfectiorem, & ita in infinitum, cum in ſpeciebus Angelorum poſſit eſſe proceſſus in infinitum, ſicut dixi in primo, cum illam quæſtionem tractarem, nempe Deum eſſe, fide potius quam ratione conſtare: aliqua ergo produceretur intelligentia, quæ ſine vlla ratione intelligeret: nam quo perfectior, eo paucioribus indiget ad intelligendum, ſed eſſe productum & ſine vlla ratione, ſpecie videlicet aut habitu intelligere, contradictionem implicat: igitur intelligentia ſuperior, vnica ſpecie ſeu habitu, non intelligit multa diſtincte, quod quidem inferior multis ſpeciebus acquirere non poteſt.

6\. Vlterius, quod eſt limitatæ naturæ, non poteſt vnico actu plura intelligere, nec eſſe obiectum adæquatum, quo multa æqua neceſſario intelligat; hoc enim diuinæ eſt eſſentiæ ſolius, quæ continet omnia. ſed Angelus eſt limitatæ naturæ, alioqui eſſet Deus; non ſunt autem plures dij, vt dictum eſt in primo Pymandri: Angelus ergo non intelligit per ſuam eſſentiam. Reuera, obiectum in rebus creatis, non eſt totale agens intellectionem: nec natura communis eſt totalis ratio agendi: eſſentia ergo in intelligentijs ſecundis, non eſt totalis ratio agendi producendæque intellectionis. Item, illius, qui voluntarie & libere aliquid recipit, profecto à neceſsitate intelligendi liber eſt omnino iudicandus. ſed huiuſmodi eſt Angelicus intellectus in recipienda intellectione, alioqui optimo naturæ dono priuaretur, nempe libero voluntatis arbitrio: libere ergo, non neceſſario intelligit. intellectio ſiquidem in huiuſmodi intelligentijs, eſt in potentia ad intellectionem; quia nimirum intellectio eſt accidens, non autem illarum ſubſtantia. omne autem accidens, & quod eſt ſic in potentia, non eſt neceſſario perpetuum atque æternum, authore philoſopho

12. com. 39. Re, alume.

& etiam Commentatore. Quare, aut intellectio Angelorū eſt eorum ſubſtantia, quod eſt falſum: aut non eſt neceſſario perpetua. Quam ob cauſam dicendum eſt, Angelorum eſſentiam eſſe rationem agendi, atque obiectum agens intellectionem; partiale quidem, non autem totale; ſiquidem ex Angelorum intellectu atque eſſentia, vna totalis conſtituitur intellectionis cauſa, qua ſeſe intelligunt. Itaque Angelorum intellectio non eſt omnino continua, & prorſus neceſſaria: intellectus præterea intelligens, & eorum eſſentia diſtinguuntur ex natura rei. Duplex eſt autem in Angelis notitia

Duplex notitia in Angelis, intuitiua, & abſtractiua.

cognoſcendi, vt poſtea dicemus. altera quidem intuitiua, qua ſeipſos per ipſorum eſſentias intelligunt; alia vero per cognitorum ſubſtantias illis ſufficienter repræſentatas. altera vero notitia abſtractiua, quæ eſt ratio cognoſcendi quidditates, per proprias & diſtinctas ipſarum ſpecies, non autem per vnam vniuerſalem, vt dictum eſt. De indiuiduis autem ſpecierum idem eſt iudicium; neutra enim aliam continet, ſicut totum partem, nec vnum indiuiduum aliud, quandoquidem cuiuslibet illorum ſpecies, limitata ſit atque finita. Proinde, neutrum per ſpeciem alterius diſtincte poteſt cognoſci, nec per vnam ſuæ ſpeciei communem ſpeciem, ſicuti nec ſpecies plures per ſpeciem ſui generis.

CAP. II.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, verum quidem eſt, ſpeciem in nobiliori exiſtentem, nobilius quidem atque perfectius 1.
repræſentare, non autem vniuerſali quodam modo, atque vnico ipſius actu cognoſcendi intelligendique. Ad 2. quanto aliquid primo eſt proximius eſt, na- 2.
turæ nobilitate, virtuteque intelligendi; tanto vtique per ſuam ſpeciem perfectius intelligit, atque ſuæ ſpecies perfectius repræſentat; non tamen vnica ſpecie, quippe, cum id tantum ad diuinam attineat eſſentiam. Ad 3. ſi quanto po- 3.
tentia eſt ſuperior, tanto ſub ratione vniuerſaliori intelligit: gradatim igitur ſecundum magis minuſque commune rationes vniuerſales ſe habentes, eſſent infinitæ. Præterea, quanto intelligit aliquis ſub ratione vniuerſaliori, tanto vtique minus diſtincte intelligit. Quare, ſi Angelus ſuperior ſub vniuerſaliori ratione cognoſceret; confuſior atque imperfectior illius cognitio, abſque dubio eſſet iudicanda.

Cognitio vniuerſalis eſt confuſa.

Inſuper, Dei cognitio ſimili pateret diſcrimini, cui certe intellectus aliquod vniuerſaliſſimum primum eſſet obiectū, atque ita imperfectiſſime confuſiſſimeque intelligeret, quod impium eſt dicere. Ad authoritatem Dionyſij dicen, ſuperiores Angelos habere vniuerſaliorem, id eſt, perfectiorem ſcientiam; licet ſuperiores tot ſpeciebus, quot etiam inferiores intelligent: aut vniuerſaliorem ſcientiam habere dicuntur; quia ſcilicet plura intelligunt, quam inferiores, non tamen per ſpecies pauciores. Ad 4. iam patet reſpon- 4.
ſio: cum enim Angelus Deus non ſit, non eſt vtique ſua intellectio, ſuus intellectus, & obiectum intelligibile: hoc profecto Dei ſolius eſt, naturæque illimitatæ: igitur ſua intellectio non eſt prorſus neceſſaria, æterna, atque perpetua. Quomodo ergo Angeli ſuperiores non intelligant per pauciores & vniuerſaliores ſpecies, atque rationes dixi. Porro, ſi quis vellet primam opinionem tueri, ita ſane ad obiectiones ſuperius poſitas reſpondere valeret. Ad primam, obiectionem illam veritatem habere, in ea quidem ſpecie, quæ ab

Soluuntur argumenta ſecundæ opinionis.

obiecto, & potentia generatur, cuiuſmodi eſt ſpecies intellectus humani: non autem in ſpecie, quam Deus concreauit menti Angelicæ; illa namque à potentia non generatur, 1.
ſed à creatore habet modum intelligendi; ideoque eſt vna, quia nimirum ſubiectum & efficiens eſt vnum. aut illa ſpecies, ſiue ratio dicitur vna, ob vnitatem obiecti, quod eſt ens creatum: hoc enim eſt omnibus commune, quod certe virtualiter continet cognoſcibilia omnia; Virtualiter, inquam, potentialiter, non autem actualiter. Ad 2. ratio illa 2.
congruit ſpeciei, quæ ex vi obiecti potentiæque producitur;

Angelorum cognitio. non autem ſpeciei concreatæ, quæ ex virtute creantis haber actum intelligendi. Ad 2. ſolut. dico, actu vnico limitato infinita nequaquam comprehendi: propterea non opus eſſe, quod ſi Angelus vnica ſpecie plura diſtincta comprehendit quod etiam vnico actu infinita intelligat, quippe cum ipſe, 3 eiuſque actus, finitæ limitatæque ſint naturæ. Ad 3. quamuis non repugnet intellectui Angelico, aut obiectorum naturæ, vnam intelligere quidditatem, altera non intellecta, repugnat tamen ſpeciei concreatæ, quæ ambas repræſentat quidditates. Quoniam igitur huiuſmodi eſt natura ſpeciei, hac de cauſa vnam ſine altera nõ intelligit quid-5 ditatem. Ad 5. negatur à Peripateticis talis proceſſus in infinitum, Deumque eſſe, rationibus conſtare affirmant. Ad prob. ſi aliquis denuo nobilior conderetur intelligentia; illa profecto non ſine vlla prorſus ſpecie intelligeret, quam-6 uis nobiliori cæteris modo intelligendi vteretur. Ad 6. dixi, Angelum infinita vnico actu intelligere non poſſe, ob ſui 7 ipſius limitatem finitamque naturam. Ad 7. Angelus libere ac neceſſario intelligit; ſicuti libere ac neceſſario vult ſeipſum, ſuamque beatitudinem. Quoniam enim eſt lumen purum, tenebrarum caligine non infectum aut labefactatum; in illud ergo nulla cadit obliuio, labor, aut triſtitiæ; ideoque ſeſe limpidiſſima ac perpetuo intelligit & contemplatur, id quæ neceſſario, ſicut iam diximus. *Dicis*, quod in vniuerſali cognoſcitur, confuſe cognoſcitur: igitur, ſi An-8 gelus in vniuerſali cognoſceret; illius cognitio confuſa eſſet & imperfecta. *Reſp.* cognoſcere aliquid in vniuerſali, aliquando imperfectionem denotat, vt ſi quis cognoſceret hominem, cognoſcendo eſſe animal tantum; aliquando vero perfectionem, quando ſcilicet per medium vniuerſale ſingula propria cognoſcuntur, quæ ab alio multis ſpeciebus intelligi nequeunt. Reuera, ſi aliquid excellentioris extiterit naturæ; eſſe vtique poteſt diſtincta ratio, ac ſimilitudo multorum, velut eſt in homine vniuerſalis prudentia, ad omnes actus virtutum actionesque gerendas: ſic ergo Angelus vniuerſali illa ſpecie, plura diſtincta, clare lucideque cognoſcit, intelligitque. Hæc ita dicta ſunt: quilibet ergo abundet in ſenſu ſuo, retenta fidei Catholicæ vnitate. res profecto obſcuriſſima eſt, vtpote à nobis noſtroque modo intelligendi remotiſſima: idcirco ferre certam non poſſumus ſententiam: quis enim nouit, quomodo beatiſſimæ illæ mẽtes intelligant? Deus ſolus, qui eas condidit, atque ſapientia compleuit.

Cognitio in vniuerſali aliquando perfectionẽ, aliquando imperfectionem denotat.

CAP. III.

Vnamquamque intelligentiam per vnum habitum, rerum quidditates non intelligere.

Quid angeli ſit intelligant per ſpecies vniuerſales.

Dixi ſecundum nonnullas rationes, angelos ſuperiores per vnam ſpeciem vniuerſalem, nequaquam multa diſtincta intelligere, idque ad verumlibet diſputaui: addam aliquorum rationes, quę ab intelle-1 ctu angelico, huiuſmodi ſpeciem remouere conantur. Ioannes, authore philoſopho 2. *Ethic*: tria inueniri poſſunt, nẽpe, potentia, habitus, & paſſio, id eſt appetitus. ſed in ſubſtantiis à materia remotis, ſola potentia non poteſt eſſe ratio intelligendi alioqui aliquid ſic naturale principium eſſet ſufficiens, omnis intelligibilia repræſentandi, quod eſt falſum; nec paſſio, ſiue appetitus. quælibet ergo intelligentiarum, per vnum habitum ſcientificum, omnes rerum quidditates intelligit; huiuſmodi enim habitus eſt in angelico intellectu, ceu forma in ſubiecto; obiectum vero, quod in ipſo habitu reſplendet, eſt vtique in intellectu obiectiue. Habitus præterea eſt magis obiecti repræſentatiuus, quam ſpecies, quippe, qui ab obiecto generetur tantum; ideoque obiecto, veluti genitus affectus, ſimilimus eſt, non autem ſpecies; quoniam non à ſolo obiecto, ſed etiam ab intellectu & ob-iecto gignitur. Amplius, ſi huiuſmodi ſpecies in mente ange-2 lica inuenirentur, ſingulare tantummodo cognoſceret; talis enim ſpecies & ſingularis eſt, & à ſingulari cauſatur; atque ita omnia actu intelligeret, quorum ſpecies haberet. at impoſſibile omnino reputatur, vt intellectus plurimis informetur ſpeciebus, ſicuti nec materia pluribus formis, & corpus pluribus figuris: ergo. Angeli præterea intellectus, in eſſentiali potentia eſſet ad actum intelligendi, quippe, qui per ſpeciem illius acquiſitionem procuraret; ſicque intellectus angeli in intelligẽdo, ab intellectu humano minime differe-paret. Adde, quod intelligere per ſpecies, ſiue infuſas, ſiue acquiſitas, infimum reputatur & vile, ſupremum vero, & nobile, ſi per habitum ſcientialem quis intelligat. Si ergo angelus per ſpecies intellexerit, abſurda omnia, quæ enumerata omnis, ſequantur neceſſarium eſſet. Adhæc habitus ſcientificus acquiritur ex frequentatis actibus: igitur intelligentia eſt in potentia, non ſolum ad ſecundum, ſed etiam ad primum actum, in potentia, inquam, eſſentiali. Tenet conſequentia, quoniam ſi mẽti 3 angelicæ non eſt habitus de rebus cognoſcendis concreatus: acquireret ergo huiuſmodi per actuum frequentiam, ſicque intellectus angelicus noſtro perſimilis eſſet, quod eſt falſum omnino. Angelum ergo per ſpecies non intelligere, patet. Iterum, angeli cognitio eſt perfecta: igitur per habitũ, non autem per ſpeciem intelligit. Tenet conſeq. quia ſpecies 4 ſine habitu, ad cognitionem habendam non ſufficit, ſed è conuerſo; habitus ergo ſcientificus ineſt angelicæ menti, quo intelligit omnia. Sane, decet voluntatem perfectam vnicam habere principium, quo velle poteſt obiectorum multitudinem. ſed angelorum voluntas eſt perfecta: igitur vnico habitu ſcientifico intelligit omnia. Ille autem habitus vnicus eſt realiter, atque indiſtinctus, angelico intellectui formaliter inhærens, illique concreatus, non quidem abſolute, ſed ordinem habens ad obiecta. Quoniam quidem eſt ſcientialis, ad obiectum, eſſentialem reſpectum habet, vnde ſine illo, nec eſſe, nec intelligi poteſt. Quia vero huiuſmodi habitus, ad diuerſa obiecta reſpectus habet; plura ſimul & actu, & diſtincte repræſentare poteſt. Itaque intellectui angelico, ille habitus expreſſa repræſentat obiecta, eoque plura, quo ipſe ſimplicior extiterit, atque eminantior, plures partiales continens habitus. Quoniam autem habitus eſt, quo quis vtitur, quum voluerit; ideo pro ſuo libitu, arbitrioque Angelus, huiuſmodi habitu vtitur: non ſic autem ſpecie vti poſſet, quum illa non ſubſit voluntatis imperio, quippe, quæ mera naturaliter repræſentat: habitus autem, quia ipſi Angelo eſt magis connaturalis, maiorem habet virtutem inclinandi, atque flectendi. Vno ergo habitu ſcientifico, ſine multis ſpeciebus Angelus intelligit. Cæterum, huiuſmodi opinio iampridem explosa eſt, veluti erronea, rationique minime conſentanea. Reuera repræſentare infinita, eſt habitus infiniti, ſed in ſubiecto finito non eſt habi-1 tus infinitus; Angelus autem eſt ſubiectum finitum, atque natura limitata: igitur vno habitu non poteſt Angelus infinita intelligere, nempe infinitas poſsibiles quidditates, ſpecie differentes, vel infinita indiuidua, ſub eadem ſpecie, differentiis indiuidualibus diſtincta. Amplius, nullus habi-2 tus ſciẽtialis creatus ex ſe poteſt eſſe, niſi alicuius complexi; de complexis enim eſt ſcientia. ſed omnis habitus de complexis, diſtinctam præſupponit notitiam incomplexorum, & ex conſequenti diſtinctam quoque repræſentandi rationem: ille ergo habitus non habet diſtinctam rationem repræſentandi; indiget namque diſtinctis ſpeciebus, incomplexorum repræſentatiuis. Adhæc, ratio cognoſcendi 3 plura, atque diſtincte repræſentandi, illius eſt obiecti, quod formaliter, vel eminenter infinita continet, ſed nullum obiectum creatum eſt tale: igitur nullus habitus creatus eſt plurium, atque infinitorum repræſentatiuus. Adde, quod habitus non eſt repræſentatiuus, ſed inclinatiuus potius, atque facilitans ad actum, ſequitur enim actum, atque idem in mente operatur, ac ſi ex actibus acquireretur: actum autem repræſentationem præſupponere, omnibus conſtat; ſed id dici non poteſt: repræſentationem efficere, quod repræſentationem quidditatum præſupponit: ergo quod prius. Præterea, illa ratio cognoſcendi in mente Angelica, 4 non plus habet affinitatis cum habitu, quam cum ipſa ſpecie, ſiquidem ab intelligibilibus non dependet, concreata eſt enim: indifferenter ergo habitus, aut ſpecies dici poteſt. Reuera, ſi ita res ſe haberet; tunc habitus noſter ſcientificus, obiectum intelligibile nobis præſens redderet, atque ita habitu acquiſito, nulla opus eſſet conuerſione ad phantaſmata, pro intellectione actuali habenda. quod huiuſmodi opinionis fautores, negant omnino. Item, ſi habitus ſci-5 entificus eſt ratio cognoſcendi omnia: igitur Angelus, ſine huiuſmodi habitu, non ſolum alia extrinſeca non intelligeret, ſed nec ſeipſum quidem. Tenet conſequentia, quoniam habitus talis eſt qualitas, non autem ſubſtantia Angeli. Si fuiſſet ergo creatus in puris naturalibus, ſine tali habitu; ſeipſum vtique non intelligeret, quod plane abſurdum eſt, eſſet enim noſtro intellectu imperfectior. Profecto vt dixi, habitus præſupponit cognitionem ſimplicium, ſicuti habitus naturalis philoſophi, omnium rerum naturalium, ſimplicem ſupponit cognitionem, quæ ſane abſque ſpecierum adminiculo haberi non poteſt. Quod autem ille habitus, re-6 ſpectum eſſentialem non habeat ad obiectum, ſine quo, nec intelligi poſsit, nec eſſe, patet; vnumquodque enim abſolutum, ſine reſpectu non intelligi poteſt. ſed habitus ſcientialis, eſt aliquid abſolutum, vtpote primæ ſpeciei qualitatis; intelligi ergo poteſt, ſine reſpectu ad obiectum. Ille præterea ha-

Angelum per vnum habitum non intelligere omnia.

bitus,

Angelorum cognitio.

bitus, non eſt idem realiter cum ſubſtantia Angeli: nam eſſentia habitus etiam quacunq; virtute, ſine obiecto eſſe poteſt. Itaque habitus non eſt reſpectus ad obiectum, ſine illo enim & eſſe, & conſeruari poteſt: ed non entia autem non eſt reſpectus realis. At, quando aliqua eſſentialiter, atque realiter ſunt idem; vnum, ſine altero eſſe, fieri non eſt poſſibile.
3. Præterea, ſubiectum, quod accidentis relatiui fundamentum abſolutum, idem non eſt cum ipſo. ſed iſte qualitatis habitua, eſt aliquid abſolutum: reſpectus vero habitus ad obje-
4. ctum, accidens eſt relatiuum, de tertia ſpecie relationis: non ergo ſunt idem realiter. Item, ſi iſti reſpectus, cum habitu ſunt eſſentialiter idem, atque ſecundum obiecta multiplicantur, cum ille actu, vel potentia ſint infinita, poſito ergo habitu in re, infiniti quoque in actu reſpectus ponerentur, quod eſt falſum: nullus ſiquidem creaturæ reſpectus, ad creaturam eſſentialiter diſtinctam, cum ipſa, eſt eſſentialiter idem; niſi fortaſſis relationis, aut accidentis reſpectus ad ſubjectum, vel fundamentum. Sed ille habitus in Angelo, vt dixi, ſine objecto eſſe poteſt; reſpectus vero, abſq; termino eſſe nequit: igitur reſpectus ſcientiæ ad objectum creatum, non eſt illi eſſentialis, nec realiter idem. Itaq; Angelum per vnum habitum ſcientificum, intelligere omnia, etiam infinita, vt quidam dixerunt, impoſſibile eſt, & erroneum.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

1. *Lumen naturale in Angelo.*

AD primum, in mente Angelica, loco habitus, eſt lumen ſuum naturale, quod propter ſui perfectionem, atq; efficaciam, inſtar habitus, vim habet inclinandi, ad prompte faciliterq; intelligendum. Ad
2. 2. ſpeciem in mente Angelica quoniam eſt concreata, non à phantaſmatibus acquiſita, directe intelligere, ſiue per ipſam intellectum Angeli, vniuerſale intelligere, nullum eſt inconueniens. Ad confir. dico, habitum, quoad ſe attinet, ita naturaliter, ac neceſſario repræſentare, ac ſpecies repræſentet, atque vtrumque ſubijci voluntati imperanti; imo facilius eſt intellectui pro ſuo libitu diſtinctis vti ſpeciebus, quam habitibus. Ad aliam confir. ſicut non eſt inconueniens, pluribus diuerſæ rationis habitibus animum informari, & corpus plurib. alterius rationis accidentibus; ita etiam animam

Angelus informatur multis ſpeciebus concreatis.

pluribus ſpeciebus alterius rationis. Porro, illud exemplum de materia & corpore, nõ eſt ſimile. quod ſc. plures formas, atq; figuras, habere non valeant: etenim vnius rei per ſe, vnū per ſe ſubſtantiale eſt; ideoque vnica illi ineſt forma ſubſtantialis, aut plures ad inuicem ordinatę. ſimiliter, figura eſt terminus quantitatis. vnde, ſicut quantitas eſt vna; & figura etiam: non ſic autem ſe habet ſpecies ad intellectum. Ad alias confir. dixi, quid loco habitus inſit intellectui Angelico, ſpeciem quoq; illam, improprie habitum dici. Homo præterea, non intelligit per habitum vnius, vel plurium quidditatū repræſentatiuū; hac de cauſa, huiuſmodi ratio intelligendi in homine, ſuprema dici non poteſt, nec in Angelo infima. In neutro igitur iſtorum, talis ratio locum habere po-
3. teſt. Ad 3. neg. conſeq. & ad probationem dico, non eſſe ſimile de habitibus noſtris, & Angelorum; noſtri enim exercitio actuum, atque frequentia creſcunt, Angelorum vero,
4. ſemel inditi ſunt; ideoq; à noſtris quam longe ſeparentur, & diſſentiunt. Ad 4. neg. quoque conſeq. nam ſpecies infuſæ, quæ mentibus inhærent angelicis, alterius ſunt rationis, alteriuſque ordinis, quam noſtræ, quæ per phantaſma, actuumque diuerſitatem, atque multitudinem habentur. Itaque quoniam beatiſſimæ illæ mentes, à principio ſic ornatæ fuere, humanis non ſunt conferendæ comparandæque intellectibus. Falſa ergo eſt illorum opinio.

CAP. V.

Si Angeli intelligant ſeipſos, atque alia per ſpecies, an per eſſentiam.

Notitia intuitiua, & abſtractiua.

MVlta dixi de ſanctorum Angelorum cognitione, multa quoque reſtant dicenda, propterea quia res nobis incognita eſt, & à noſtro intelligendi modo remotiſſima; hac de cauſa, mihi opus eſt multo ſermone, & vix tandem ſtylus aſſequi poterit, quod animus votis omnibus cupit. Dicam igitur, quæ ſanctus Pymander per ſuum lucidiſſimum, mihi dicenda dederit. Inprimis non ignorare oportet, duplicem eſſe intellectualem notitiam, vnam quidem intuitiuam. abſtractiuam vero alteram. Angelus autem ſeipſum cognoſcit cognitione intuitiua per eſſentiam ſuam immediate, ſicuti per optimam, atq; proximam rationem cognoſcendi; eſt enim ſibi præſens ſua eſſentia intima, atque actu intelligibilis; intellectus quoque ipſius actu intelligens, nullæ ignorantiæ labe affectus, aut impedimento præpeditus, promptus eſt, atque expeditus ad intelligendum. Cum igitur hæc ita ſe habeant in Angelo, ſequitur vtique actio intelligendi intuitiua, ex immediato ſubjecto, atque ex immediata repræſentandi ratione. quæ-

Angelorum cognitio.

cunque etiam ipſius intellectui ſunt intrinſeca, atq; præſentia, vt pote aliorum Angelorum eſſentiæ, intuitiue cognoſcit. Amplius, notitia abſtractiua, ſeipſum cognoſcere poteſt, nempe per ſpeciem ſibi impreſſam, & acquiſitam in ipſius memoria ex notitia ſui intuitiua, derelictam. Sane, ſi imperfectior cognitio abſtractiua ſc. reſpectu intuitiuæ, ſuperiori, perfectiorique Angelo non repugnet, nec vtique inferiori imperfectiorique. ſed Angelus ſuperior, poteſt abſtractiue, nempe per ſpeciem intelligere: ergo & inferior ſimiliter. Præterea, quod poteſt intuitiue ab intellectu creato cognoſci, & abſtractiue etiam. ſed Angelus per ſuam eſſentiam, poteſt ſeipſum intuitiue intelligere: per ſpeciem ergo ſeu abſtractiue. Reuera, ſi in parte ſenſitiua idem et, & ſenſu, & imaginatione percipitur; multo ergo id magis præſtare poterit pars perfecta intellectiua, non aliquo modo impedita, cujuſmodi eſt intellectus Angelicus. Angelum autem ſeipſum, & intuitiue, & abſtractiue cognoſcere, nullum eſt, ent inde inconueniens ſequitur. Inprimis huiuſmodi notitiæ non eiuſdem ſunt rationis, nec ſibi inuicem aliquo modo contrariæ: non quidem ex ſeipſis, neque ex parte ſubjecti, nec etiam ex parte objecti. Quare non video, quin idem objectum, mediate, immediateque ſimul intelligi poſſit; id anim non ſit ſecundum idem, vel per idem. Itaque Angelum ſeipſum intelligere intuitiue, atq; abſtractiue, ſimul, vel ſucceſſiue, non eſt impoſſibile. Quod autem Angelus intelligat ſeipſum, patet. Omnis ſine potentia reflexiua ſuper ſeipſam naturaliter, poteſt ſeipſam & alia cognoſcere. ſed huiuſmodi eſt Angeli potentia intellectiua. ſeipſum ergo naturaliter cognoſcit. Profecto, ſi naturaliter amat ſe; naturaliter quoque ſe intelligit. incognita enim non amantur. Deinde, præſente actiuo, & paſſiuo diſpoſito, ex vtroque naturaliter ſequitur actio. ſed ita ſe habent eſſentia, & intellectus angeli, ſiue ſpecies, & intellectus: igitur ſequitur actio intellectiua: Quamobrem, non tantum ſeipſum, ſed alia quoque tum complexe, tum etiam incomplexe intelligit. & incomplexe quidem, quatenus per ſe, vel per accidens, ſunt præſentantur intellectui, vt objecta naturaliter intelligibilia: complexa vero, ſuæ proportionata naturæ actuque exiſtentia, naturaliter intelligit; quippe, qui ſciat vnde illorum habitudines oriantur, complexiones quoque neceſſarias non ignoret. complexa autem, quæ illius captum naturæ ſuperant, quemadmodum ſunt diuina ſanctæ trinitatis, incarnationiſque myſteria, naturali cognitione attingere nequit: nam, vnde illa oriuntur habeant, naturaliter ab intellectu Angelico ſciri non poſſunt. complexe vero contingentia, & futura, naturaliter ignorat: non enim per ſeipſa illa intelligere poteſt, quia ſe, non ſunt; nec per ipſorum cauſam, quæ eſt voluntas indifferens, vel oppoſita ipſorum, nec ex terminis, alioqui veritas neceſſaria ex illis oriretur omnino. Talia præterea futura, ex diuinæ determinatione voluntatis dependent, quæ Angelo naturaliter ſunt incognita, alioqui fruſtra fierent Angelo illuminationes, aliæq; reuelationes. Angelus igitur futura contingentia, naturaliter ſcire non poteſt: ſeipſum vero intelligit intuitiue, atq; abſtractiue. ſ. atque ſibi intrinſece ſimiliter: quæ vero aliter ſe habent, per ſpecies ſibi concreatas, & acquiſitas.

Abſtractiua cognitio.

Quod Angelus ſeipſum & intuitiue, & abſtractiue intelligit.

Angelus intelligit ſeipſum. 1. 2. 3.

Quomodo intelligat complexa. Diuina ſecreta incarnatio ſuperat captum Angeli.

Angelus ignorat futura.

CAP. VI.

Angelum non intelligere ſe per ſpecies, neque per eſſentiam, argumentis oſtenditur.

1. MOuens, & motum, ſubjecto diſtinguuntur, alioqui idem, reſpectu ejuſdem, in actu eſſet & potentia. ſed intellectus Angelicus, ab illa ſpecie, ſubjecto non diſtinguitur, quippe, quæ eſt Angelico intellectui, vt dicunt, congenita, atque innata: non ergo mouet intellectum ad actum intelligendi. Sane, omnis Angelica actio, ſiue ſit intellectio, ſiue volitio, ab extrinſeco principio dependet, & ſubjecto diſtincto. Angelus præterea, ſeſe intelligit per ſuam eſſentiam: non ergo per ſpeciem impreſſam.
2. Tenet conſeq. intelligibila enim in actu, dum adeſt intellectui libero, non aliquo modo impedito, eſt efficax ratio ſuiipſius cognoſcendi. ſed eſſentia Angeli, eſt hujuſmodi: non
3. ergo eget ſpecie aliqua, vt ſeipſum intelligat. Amplius, quæ per ſpeciem fit intellectio, abſtractiua appellatur: ergo non eſt in Angelo. Tenet conſeq. quia abſtractiua cognitio, ad rei præſentiam, atque abſentiam, indifferenter ſe habet. ſed Angeli intellectio de ſeipſo, non eſt indifferens ad abſentiam ſui, ſiquidem ſibi abeſſe non poteſt: ergo. Reuera, ſi ita res ſe haberet; tunc impoſſibile aliquod atque contradictio ſequeretur.

Angelorum cognitio. quæretur, nempe angelum ſeſe mediate, immediateque intelligere; mediate quidem per ſpeciem, immediate vero per eſſentiam. Angelus ergo, pro ſui intellectione habenda, non indiget alicuius ſpeciei auxilio. Iterū, maior numerus,
4. eſt ratio cognoſcendi minorem; vt ternarius eſt ratio diſtincte binarij cognoſcendi. ſed formæ, inſtar numeri naturæ ſe habent, authore philoſopho 8. *met.* eſſentia ergo formæ maioris, eſt ratio diſtincte minoris cognoſcendæ. Itaq; intelligentiæ ſuperiores, per ſuas eſſentias, ſine aliqua alia
Tetragonū continet trigonum. ſpecie, & ſeipſas, & alias inferiores intelligunt: tetragonum namque, id eſt, quadrangulus, eſt ratio trigoni, hoc eſt, trianguli cognoſcendi. ſed formæ, quæ ad vniuerſi ornatum
5. faciunt, ſunt velut trigonum in tetragono: idem ergo quod prius. Præterea, intellectio eſt perfectio intelligentis. ſed illa ſpecies ſi eſſet, non poteſt eſſe angeli perfectio; eſt enim accidens, ideoq; non perficit ſubſtantiam, ſed ab ipſa perficitur: non ergo ſpecies innata, ſiue impreſſa eſt angeli intellectio, ſiue ratio intelligendi; ſed ſua ipſius eſſentia, qua & ſe, & alia intelligit: eodem enim eius quidditas eſt intelligibilis, quemadmodum & aliæ quoque quidditates creatæ ſunt intelligibiles. Quare, ſicut alicui intellectoi, immediata ratio cognoſcendi, eſt ſuiipſius eſſentia; pari quoque ratione, alterius rei quidditas, erit ratio ſe cognoſcendi, intelligendique: atque ita cognoſcendarum quidditatum rationes, ipſæmet ſunt quidditates, non aliæ ſpecies ab ipſis diſtinctæ. Hæc igitur, atque ſimilia obijciunt, qui aiunt, angelos ſine innatis, ingenitiſque ſpeciebus intelligere. Nonnulli etiam dicunt, angelos per ſuas eſſentias ſe intelligere non
Quod Angelus non intelligat ſe per ſuam eſſentiam. poſſe: ita arguendo ſi Angelus intelligit ſe per ſuam eſſentiam: igitur eſt ſua intellectio. ſed conſequens eſt falſum: ergo, & antecedens. Profecto, ſi extrema eſſentialiter ſunt idem; medium quoque ab ipſis non diſſentiet; non enim
6. prius diſtinguitur medium ab extremis, quam extrema ab inuicem: igitur, ſi Angelus intelligit ſe per ſuam eſſentiam: eſſentia ergo, & ipſius intellectus, ſimiliter ſe habebunt; atque ita ex conſequenti, operatio media inter potentiam & obiectum, vel rationem cognoſcendi, idem erit omnino; ſicq; intellectio angeli ſua eſſet ſubſtantia, quod eſt falſum; alioqui ſua intellectio naturalis, ſimpliciter nobilior eſſet, atque præſtantior, intellectione ipſius beatifica. huic accedit, quod ſingulare per ſe primo nō intelligitur, niſi reflexe tantum ſed Angeli eſſentia, eſt aliquod ſingulare: non ergo per ſe primo eſt intellectionis cauſa. Adde authoritatem philoſophi 3. *de anima*. Omne receptiuum debet denudari à recepto, ſic viſus omni colore vacare debet, vt colores recipere poſsit. ſed angeli intellectus à ſua nequit denudari, ſpoliarique eſſentia: igitur eſſentia non eſt cauſa atque ratio intelligendi. Ex quo patet, angelum per eſſentiam nihil intelligere.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. *Actus, & potentia duobus modis accipiuntur.* AD primum, maior eſt omnibus modis falſa reputanda. cum enim Angelus moueatur localiter; à ſeipſo vtiq; moueri neceſſe eſt. quapropter, propoſitio illa, ſi vniuerſaliter intelligatur, veritati nequaquam conſonat; nō enim neceſſe eſt, vt mouens & motum, ſemper ſubiecto diſtinguantur. Ad prob. autem dico, actum & potentiam, interdum entis eſſe differentias, atque ita ſimul eidem conuenire non poſſe: non enim vnus atque idem homo ſimul & ſemel in actu eſt & potentia. nonnunquam vero actus & potentia, ſunt principia entis, ſicque eidem reſpectu eiuſdem, ſine vlla contradictione conuenire
Actus virtualis, & potentia formalis. queunt. vnde idem alii dicunt, licet ſub alijs verbis: Nulla, inquiunt, eſt contradictio, idem, reſpectu eiuſdem, in actu eſſe virtuali, & in potentia formali, in potentia vero formali, & in actu quoque formali idem eſſe, ſecundum eundem
Angelus intelligit ſe per ſuam eſſentiam. actum numero, ad quem eſt in potentia, eſt impoſsibile. Præterea, ſi Angelus non intelligit ſe per ſuam eſſentiam, nec per aliquem ſpeciem: igitur ignorat ſe omnino; non enim intelligit ſe naturaliter per angelum inferiorem, alioqui inferior non cognoſceret ſeipſum, neque per ſuperiorem, aliter ipſe quoque ſuperior in eandam abſurditatem incideret: nec per ſimilem, vel æqualem, alioqui eſſet circulus in obiectis per ſe, nam pari ratione, & ille per alium intelligeret: neq; per motum ſuum, multi quippe angeli ſunt, qui orbium mouendorum munus non exercent: neque per Deum, quia videlicet, non cognoſcit primo, ac naturaliter, vt dicemus, ipſum Deum benedictum: denique, neque per aliquam aliam creaturam. Quare, aut prorſus ſe neſcit, aut per nihil, tanquam per rationem cognoſcendi ſe intelligit, quod eſt ſtultitiæ ſimile. Angelus ergo intelligat ſe neceſſe eſt per eſſentiam ſuam, veluti per cauſam, rationemque immediatam, per ſpeciem vero, vt per cauſam cognoſcendi *Angelorum cognitio.*
2. mediatam, ſicuti paulo ante diſputando aſſerui. Ad 2. neg. conſeq. & ad probationem dico, rationem illam aſſumere quidem angelum, per ſuam ſe intelligere eſſentiam, non tamen negare, quin per ſpeciem innatam ſe intelligere nequeat: neque ob id fruſtratorius reputandus eſt primus cognoſcendi modus; quandoquidem ad angeli ſpectat perfectionem, duplici ſeipſum cognoſcendi modo, intelligere
3. poſſe. Ad 3. quamuis abſtractiuæ cognitioni per ſe competat, ad obiecti præſentiam, atque abſentiam indifferenter ſe habere, quia tamen alio modo ſe habet in angelo; ideo non eſt ſimile iudicium; obiectum enim ſemper adeſt, quia idem eſt cognoſcens ſeipſum, ideoque non poteſt abeſſe cognoſcenti. Ad confirmationem iam dictum eſt, nullum ſequi inconueniens, ſi eſſentia immediate angeli præſentetur intellectui per ſeipſam, mediate vero per ſpeciem; non enim eſt ſecundum idem, neque idem modus cognoſcen-
4. di. Ad 4. neg. ſimilitudo: nam Ariſtot. de anima rationali loquitur ſenſibili & vegetabili; iccirco non eſt ſimile de numeris, & ſpeciebus: numerus ſiquidem maior, tanquam partem ſui, ſecundum totam eius entitatem, minorem complectitur; hac de cauſa, illius cognoſcendi ratio ſufficiens iudicatur: ſpecies autem non ſic ſe habent in vniuerſo; nam etſi ſuperiores intelligentiæ, maiorem habeant entitatem, quam inferiores; non tamen totam omnino inferiorum entitatem eminenter complectuntur, ita, vt inferiores à ſuperioribus negatione tantummodo ſeparentur; ſpecies namque in vniuerſo proprijs rationibus diſtinguun-
5. tur. Ad 5. ſpecies illa eſt intelligentiæ perfectio ſecundum quid, non autem ſimpliciter; ideoque perfectione angelicum intellectum ſuperare non valet: omne enim accidens, vt dicitur 7. met. eſt minus ens, quam ſubſtantia. cætera autem clara ſunt, ex his quæ paulo ante annotauimus. Ad 6. 6.
duplex eſt medium, ſecundum rem vnum, ſecundum imaginationem vero alterum: primum autem ex natura rei, ab *Duplex medium.* vtroq; nequaquam diſtat extremo, ſicut videre licet in extremis coloribus, & illorum medio. Porro, medium ſecundum imaginationem, ab extremis diſtat omnino, cuiuſmodi eſt operatio intelligendi, quæ quidem à potentia egreditur, & ad obiectum terminatur; quamuis ſecundum rei veritatem, reſpectu vtriuſque extremi, a poſterioris vicem obtineat. Ad confir. dico, ſingulare ab intellectu angelico, *Angelus poteſt ſingulare primo intelligere.* primo intelligi poſſe, atq; eſſe rationem intelligendi, quod quidem noſtro intellectui eſt impoſsibile, propter naturalem potentiarum ordinem, intellectus ſcilicet, & imaginationis; intelligentem enim oportet phantaſmata ſpeculari. Ad aliam confirmationem, illud veritatem habet de potentia organica, quæ eſt determinati generis, puta viſus ad colorem: intellectiua autem, quia circa totum ens verſatur, propterea ſi ab illo omnino denudaretur, à ſeipſa quoque idem pateretur. Angelum ergo ſeipſum intelligere poſſe intuitiue, & abſtractiue, dixi.

QVÆSTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Angelum intelligere per ſpecies à rebus acquiſitas, rationibus demonſtratur.

Quod angeli intelligunt per ſpecies acquiſitas. AVdiuimus beatos angelos intelligere per ſuas ipſorum eſſentias, atque per ſpecies concreatas liberam ſpeculari, ſi per ſpecies à rebus acquiſitas, hoc ipſum intelligendi officium exercere valeāt; non enim deſunt, qui contrariam partem tueri contendent:
1. nos autem affirmatiuam tuentes, rationibus ita approbemus. Si Angelus, ſpeciebus concreatis intelligit omnia: igitur, habet in actu ſpecies infinitas; poteſt enim, ſucceſsiue ſaltem, infinitas Angelorum ſpecies poſsibiles intelligere, aut infinita eiuſdem ſpeciei indiuidua. quodlibet autem indiuiduum, propriam ſpeciem habet nec vnum, per alterius ſpeciem intelligi poteſt: nec vna ſpecies, per alterius ſpeciē. ſi igitur omnium intelligibilium ſpecies concreatas haberet: infinitæ vtiq; ipſius intellectui ſpecies ineſſent, quod eſt falſum; infinitæ enim eſt naturæ munus, non autem finitæ
2. & limitatæ. Amplius, ſi omnia intelligit per ſpecies concreatas: igitur ita indiuidua futura, atque præſentia naturaliter intelligit. Etenim, ſpeciebus præſentibus intelligimus, quando volumus: non ſic autem ſentimus, quando volumus, quippe, cum non liceat apud nos ſpecies abſente ſen-
3. ſibili. ſed conſequens eſt falſum: ergo & antecedens. Rurſus, ſi Angelus per ſpecies concreatas intelligit tantum: repugnat ergo illius intellectui, notitiam à rebus habitualem acquirere, quod eſt falſum; nihil enim intellectui angelico obſiſtit, quin ex ſua natura intrinſeca, habitualem, vel a-

ctualem

Angelorum cognitio.

ctualem notitiam habere non poſsit. Præterea, ſi Angelus habeat ſpecies omnium quidditatum, atque indiuiduorum actu exiſtentium; non tamen omnium poſsibilium, alioqui
4. vt dixi, actu infinitas ſpecies haberet, quod eſt falſum. nec licet per ſpeciem indiuiduos intelligere; indiuiduum namque, ſuper quidditatem ſpecificam, differentiam addit indiuidualem, ad quam profecto quidditas ſpecifica eſt in potentia. neque ex hoc quis dicere poteſt, quidditatis ſpeciem otioſam eſſe: nam etſi indiuiduum ſpeciem formaliter contineat in actu; quælibet tamen illarum, in illius notitiam, cuius eſt, primo directeque adducit; puta, quidditatis ſpecies, in quidditatem, indiuidui vero, in indiuiduum: non ergo per ſpeciem, diſtincte indiuiduum intelligere poteſt: ſed quemadmodum, ſpeciem abſque indiuiduo, ita quoque & indiuiduum ſine ſpecie, intelligere valet. Ex quo patet angelum, non ſolum per concreatas, ſed etiam per acquiſitas ſpecies intelligere.

CAP. II.

Angelum intelligere tantummodo per ſpecies innatas, atque impreſſas, argumentis oſtenditur.

1. Omnis intelligentia, ſicut dicit author de cauſis, 10. propoſitione, plena eſt formis: igitur per ſpecies tantum concreatas intelligit, alioqui, ſi per formas acquiſitas intelligere poſſet; non vtique à principio plena formarum eſſe diceretur. Reuera, intellectus Angelicus, diuinum inter & humanum medium obtinet: igitur medio quoque pollet modo intelligendi. ſed intellectus diuinus, non intelligit per aliud à ſe, nec per aliquid à rebus receptum; intellectus vero humanus, omnia ab extrinſeco mendicat: igitur intellectus Angelicus, etſi per aliud à ſe, non tamen per aliquid à rebus receptum, ſed per
2. ſpecies innatas intelligit. Præterea, ſi Angelus per ſpecies acquiſitas intelligeret: igitur haberet intellectum agentem, ſpeciem cauſantem, eamque à re ſenſibili & ſingulari extrahentem. ſed dedecet hoc angeli puritatem, quia ſcilicet, perfectus illi ineſt, atque actualis intellectus: non ergo intelligit per ſpecies acquiſitas; intelligeret ſiquidem rem materialem, quæ vtique ageret in ipſius intellectum: agens autem eſt præſtantius patiente: illa ergo ſpecies ſic acquiſita,
3. præſtantior eſſet angeli natura, quod eſt falſum. Amplius, ſi ita res ſe haberet; obiectum ergo intellectus angelici, eſſet intelligibile in potentia, quod eſt falſum, ſiquidem in ſeparatis à materia eiuſdem conditionis ſunt, intellectus, & id, quod intelligitur. ſed intellectus angeli, ſemper eſt in actu: & obiectum ergo ſimiliter. Sane, anima corpori vnita, modum cognoſcendi à corpore mutuat, idque mediantibus ſenſibus. à corpore autem libera, liberum quoque habet eſſendi modum, atque intelligendi, nempe, abſque ſenſuum adminiculo, atque phantaſmatum confuſo miniſterio: multo ergo magis Angelus, cum ſit nobilioris naturæ, ſine huiuſmodi ſpeciebus intelliget: ergo quod prius.
4. Præterea, ab extremo, in extremum, non datur tranſitus, niſi per medium. ſed rerum materialium eſſe, ſub conditionibus indiuiduantibus, eſt vnum extremum; illud vero, quod ab eiſdem conditionibus abſtrahendo fit, eſt alterum: non ergo inter hæc extrema datur tranſitus, niſi per medium, quod eſt phantaſia, atque imaginatio. At, in angelo, iſta eſſe non poſſunt, forma enim ſimplex, ſubſiſtens perfecta, cuiuſmodi eſt Angelus, corpus informare nequit: ergo
5. quod prius. Si præterea, vnus Angelus nihil poteſt ab altero accipere; multo ergo minus à corpore: nam ſi aliquid acciperet; aut corporis fieret contactu, aut virtutis: non quidem corporis, quia corpore vacat; nec virtutis, quia vnus non agit in alium, niſi præſens extiterit. ſed vnus alteri non eſt præſens, nec ſimul, alioqui eſſent in eodem loco: igitur quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. Ad primum, Ille author de cauſis, aut negandus eſt omnino, aut hyperbole vtitur, per quendam ſcilicet exceſſum, angelici intellectus perfectionem oſtendendo, idque per formarum multitudinem, quibus illius intellectus ornatur. Ad confirm. dico, ideo medius dicitur, quia partim quidem per acquiſitas, partim vero per concreatas intelligit ſpecies, noſter autem per acquiſitas tantum. Dei vero intellectus neutro modo, ſed per ſuam eſſentiam, intelligit omnia. Ad 2. angelum habere intellectum agentem, atque poſsibilem, approbo ſicuti paulo poſt dicetur. Ad confir. dico, rem materialem non agere in intellectum, vel ſpeciem, aut actum intelligendi totaliter, ſed partialiter tantum: proinde non ſequi, quod infertur. 2.

Ad 3. quamuis intellectus Angelicus, quoad notitiam intuitiuam, habeat obiectum intelligibile in actu, ſitque ipſe actu intelligens: quoad vero notitiam abſtractiuam; habet obiectum ab ipſo abſtractiue intelligibile, ſpeciemque eiuſdem rationis, vnde non ſolum per aliud, ſicut per obiectum primo cognitum; verum etiam per ſpeciem, quæ eſt ratio cognoſcendi, non autem primo cognita intelligit. Ad confirm. reſp. intellectum qui non eſt purus actus, tam ſpeciem, quam actum intelligendi à rebus accipere poſſe. Quamobrem, etſi anima corpori coniuncta per phantaſmata, ſuam à rebus notitiam acquirere tenetur; hoc tamen non eſt ita neceſſarium, quin intellectus aliquis, à corpore liber, à rebus nullam certè notitiam recipere queat. 3.

Ad 4. maior, in noſtro quidem, non autem in intellectu ſeparato, veritatem habet. maior præterea, ſi de omni medio intelligatur, abſque dubio falſa eſt reputanda; poſſum enim modo, ciuitatem Tudertinam intelligere, deinde ſtatim Romanam, medium non tranſeundo, aut intelligendo. Item, ſi ab eſſe reali, ad eſſe intellectum, non datur tranſitus ſine medio, nec è conuerſo, quod eſt falſum; angelus namque immediate motum cauſare poteſt, nullumque ponit medium inter intellectum, & volitum penes ſe exiſtens, vel in corpore poſitum, ex quo patet, vniuerſaliter veram non eſſe. 4.

Ciuitas Tudertina in qua ſumus eram.

Ad 5. dico, vnum angelum, ab altero velut ab obiecto, ſpeciem recipere poſſe: nec valet quod infertur, nimirum, vnum alteri angelum, præſentem eſſe non poſſe: nam nullum eſt impedimentum, quin vnus adſit alteri; ſunt enim ſpecula purgatiſsima, & munda, ſibi ipſis ſemper præſentia, ac inuicem illuminantia. Quomodo ergo vnus alteri præſens non erit, cum alteri alterius mens pateat? Angelos ergo per ſpecies acquiſitas intelligere poſſe, dixi. 5.

CAP. IV.

Angelum habere intellectum agentem, & poſſibilem, probatur.

Si eſt in angelo intellectus poſſibilis.

Quoniam dixi, angelum per ſpecies acquiſitas poſſe intelligere, quod plane ſine miniſterio intellectus agentis, atque poſsibilis fieri non poteſt; non importune ergo quæritur, ſi angelo inſit intellectus agens, atque poſsibilis. Quidam a natura intellectus poſsibilis & agentis, ad modũ intellectus humani metientes, indubie affirmant, in angelo huiuſmodi intellectus minime inueniri: Quoniam, inquiunt, nos quandoque in actu, quandoque in potentia, intelligentes ſumus; hac de cauſa, nobis neceſſaria eſt quædam virtus, quæ ſit in potentia ad intelligibilia, ante ipſum intelligere: quæ quidem cũ in actum reducitur, fit ſciens; & vlterius, fit conſiderans, hanc autem virtutem, intellectum vocant poſsibilem. Quia verò rerum materialium naturæ, quas nos intelligimus, extra animam immateriales & in actu intelligibiles non ſubſiſtunt, ſed ſunt tantum potentia intelligibiles; propterea, aliquam virtutem nobis natura conceſſit, qua in actum reuocarentur, atque adducerentur, quæ antea ſubſiſtebant in potentia, quæ quidem agẽs intellectus appellatur. Quoniam autem, angeli non ſunt in potentia intelligentes, reſpectu eorum quæ naturaliter intelligunt, neque eorum intelligibilia ſunt in potentia, ſed in actu; ideo intellectus agens ineſt illis, atque poſsibilis, non vniuoce, ſed æquiuoce tantum. Sane, in nobis eſt intellectus agens, atque poſsibilis, ob reſpectum quidem, quem habemus ad phantaſmata, quæ quidem intellectui comparantur poſsibili, velut colores ad viſum intellectui vero agenti, vt colores ad lumen. Cum autem huiuſmodi phantaſmata, intellectui non inſint angelico; fruſtra profecto huiuſmodi intellectus, angeli attribuerentur. Reuera, ſi rerum quidditates ſeparatæ eſſent, & abſtractæ, & ex conſequenti, actu intelligibiles; nobis profecto opus non eſſet intellectu agente. Cum autem intellectus angelicus primo immaterialia intelligat; non vtique in potentia intelligit, ſed in actu: proinde, intellectus agẽs, angelo minime cõgruit, neque intellectus

Agens intellectus.

Digitized by Google

Angelorum cognitio.

poſſibilis: Angelus enim ſemper actu intelligit. Hæc & ſimilia nonnulli dicunt: qui ab Angelis remouent intellectum agentem atque poſſibilem. Verum, ſi res penitius conſideretur, non omnino eſt irrationabile, imò rationi conſonum atque conſentaneum, vtrumque intellectum, ſuo modo in Angelo inueniri.

Quod in angelo ſit intellectus agens atque poſſibilis.

1\. In omni quippe natura intellectuali creata, quæ non eſt purus actus, eſt, quo eſt omnia facere, & quo eſt omnia fieri, ſicut in natura potentiali. ſed Angelus non eſt purus actus: igitur illius intellectus eſt, quo eſt omnia facere, nempe intellectus agens, & quo eſt omnia fieri, id eſt, intellectus poſſibilis. *Dices*, hoc intelligi debere de natura, in qua ſcientia generatur, cuiuſmodi non eſt Angeli natura, quippe, cum Angelo adſit notitia, ſiue ſcientia naturalis. *Verum* quidem eſt, angelo adeſſe multarum rerum, naturalem ſcientiam per ſpecies concreatas; nihilominus poſſent in ipſo eædem concreari, ſi creatæ non fuiſſent. Vnde, ſi in puris naturalibus aliquis Angelus crearetur, abſque concreatis ſpeciebus, multas quidem, ſicut & nos, acquirere poſſet.

Agens intellectus eſt in angelo.

Dices, quod intellectus agens eſt, quo eſt omnia facere in eſſe intelligibili, non quidem quoad actum, ſed potius, quoad ſpeciem à phantaſmate abſtractam. ſed Angelo non ineſt huiuſmodi phantaſiæ modus igitur non habet intellectum agentem. *Dico*, principalem actum intellectus agentis, non eſſe à phantaſmate abſtrahere, ſed eam accidentalem eſſe potius, pro vnione potentiarum ordineque, quem inuicem ſeruant in præſenti vita, alioqui non eſſet in beatis, nec præcipuam haberet operandi virtutem, quod plane abſurdum eſt atque inconueniens, quandoquidem potentia eſt ſpiritualis beatitudinis capax.

Intellectus agentis præcipuus.

Præcipuus autem intellectus agentis actus eſt, creare intellectionem, atque facere rem in actu intellectam, ſecundum actum, qui profecto ab Angelis nullo modo remouendus eſt atque auferendus.

2\. Item, in Angelis perfectior, quam in nobis, Dei imago ſplendeſcit. ſed intellectus agens, ad imaginem ſpectat, vtpote optima animæ potentia: ergo in Angelis eſt intellectus agens.

3\. Amplius, aut res materialis & indiuidualis cum ſuis conditionibus indiuiduantibus per ſe, & primo ab angelis intelligitur, atque ita res materiales immaterialeſque intelligeret, æque primo atque immediate, cuius oppoſitum ipſi fatentur aut non ſic intelligitur, quod dici non debet; ſiquidem obiectum improportionatum ſibi aptare poſſe, ad perfectionem pertinet. Cum autem id, quod perfectionis eſt in natura inferiori, à ſuperiori remoueri non debeat: in angelis ergo eſt intellectus agens, cuius virtute obiectum improportionatum proportionatur, adaptaturque potentiæ intelligentis.

Obiectio.

Sed *dicet aliquis*, intellectus agens non eſt perfectio ſimpliciter, ſed imperfectæ naturæ locum ſupplens, quæ ſane in angelis eſſe non poteſt. Præterea, gignere ſibi ſimile, naturæ perfectionem connotat, quæ tamen in angelis non inuenitur. non ergo quidquid perfectionis eſt in natura inferiori, ſuperiori eſt attribuendum.

Solutio.

Dico, intellectum agentem angelis cõpetere omnino, ſiue ſit perfectio ſimpliciter, ſiue ſupplens imperfectionem: nam ſi Angelus non haberet huiuſmodi intellectum, quo poteſt ab obiectis, ſpecies, notitiaſque recipere, atque obiectum materiale, quod eſt potentia intelligibile, ſibi proportionare; noſtro vtique intellectu inferior reputaretur & vilior. Illud vero, quod de ſibi ſimili gignendo adducitur, nullius eſt momenti, quippe, cum angeli ſint incorruptibiles, & certo numero conditi: generatio vero, naturæ inferiori tributa eſt, tum propagandæ prolis gratia, cum corruptibilitatis ſupplendæ.

Solutio argumẽtorũ. Angeli nõ producunt ſibi ſimile. Intellectus agentis neceſſitas in angelis.

Ad Argumenta autem priora ſic reſp. Ad primum, quamuis quodlibet angeli intelligibile poſitiuum in actu, immediate, & intuitiue ab angelo intelligatur; intellectus tamen agens in angelo, non quidem de potentia intelligibile, actu intelligibile reddit, ſed potius de actu intellecto, quemcunque producit actum intelligendi, qui quidem eſt principalis actus intellectus agentis. Proindè, angeli indigent intellectu agente, non quidem ad abſtrahendum, ſed potius ad bene intelligendum. Præterea, Angelus quoad notitiam abſtractiuam, non habet obiectum primo ſibi actu cognoſcibile, niſi per ſpeciem, quæ per virtutem habetur intellectus agentis: nam etſi habeat concreatas ſpecies; propter tamen multorum, vt dixi, intelligibilium multitudinem, ſpecies quoque acquiſitas habere cenſetur, atque ita in angelo eſt intellectus agens.

Intellectus poſſibilis.

intellectus vero poſſibilis illi attribuitur, quia nimirum, licet ſemper aliquid intelligat; non tamen actu ſemper intelligit, quæcunque intelligere poteſt; nam interdum intelligit aliquid, quod prius non intellexit, ſicque eſt intelligens in potentia, cuius reſpectu, non immerito illi intellectus poſſibilis tribuitur. Quomodo ergo in angelo ſit intellectus agens, atque poſſibilis, hæc dixiſſe ſufficiat.

CAP. V.

Quomodo Angeli Deum intelligant.

Angelorum cognitio.

DE Angelorum cognitione multa quidem diſputando dicta ſunt; præſtat modo inquirere modum, quo angeli Deum intelligunt. Res plane obſcura ſatis, & intellectu atque affatu difficilima, tum quia ſecum affert obſcuritatem non paruam, tum vero, quia varia eſt & multiplex de hac materia ſapientum ſententia. Implorato ergo prius diui Pymandri auxilio, aliquid dicere tentabo. Inprimis non ignorare oportet, triplicem notitiam eſſe: vnam quidem, quæ res intellecta eſt, vocaturque, vt dixi, intuitiua: aliam vero, quæ eſt rei ſimilitudo, nempe abſtractiua: poſtremam autem, quæ eſt rei cauſa ſiue effectus, quam ſpecularem nonnulli appellant. Illarum autem quælibet, ſimplex nominatur, vtpote, quæ ad ſimplicem, non autem ad compoſitam rem ſpectet.

Triplex notitia.

Philoſophorum opinio.

1\. Quoniam autem, authore philoſopho 2. *celi*, omne poſſibile, & melius in ſempiternis, eſt neceſſarium. poſſibile autem eſt, & melius ſubſtantijs ſeparatis eſt, Deum intuitiue intelligere; intuitiua enim cognitio eſt melior abſtractiue; ſunt enim actus puri ſpecula munda: ideo intelligentias Deum intuitiue ac naturaliter intelligere, aſſerit philoſophus. Item, *9. met. cap.* 17. Eſt autem nihil potentia ſempiternum; poſſibile enim in rebus æternis eſt neceſſarium. Porro, ſi neceſſarium non præſupponit alterius auxilium: angeli ergo ſine alia ſpecie Deum intelligunt.

2\. Reuera mediæ intelligentiæ, Deum atque ſuperiores, bifariam intelligunt: intuitiua ſiquidem cognitione, quæ eſt ipſamet res cognita: & cognitione ſpeculari, hoc eſt, per ſuperiorum effectus. inferiores vero vna tantum cognitione, nempe ſpeculari, id eſt cognitione, quæ eſt illarum cauſa. hoc autem eſt illis melius atque poſſibile.

3\. Amplius, ſubſtantiæ ſeparatæ accidentibus non ſubſtant, quia ſunt formæ ſimplices, quarum natura extraneis rebus atque peregrinis non ſubiacet. In intelligendo ergo Deo, alijſque ſuperioribus ſubſtantijs, nulla opus habent aduentitia ſpecie concreata videlicet ſiue acquiſita: quælibet enim ſic accepta notitia, accidentalis eſt atque mutabilis, quæ diuinis ſeparatiſque intelligentijs minime competit.

4\. Præterea, mediæ intelligentiæ à prima cauſa dependent, in triplici vtique genere cauſæ, proinde perfectiſſimo modo in illis relucet producentis atque primi agentis imago: abſque ergo exteriorum adminiculo, per ſe ipſas, & ex ſeipſis, velut ex pulchris imaginibus, ſuum opificem atque pictorem intelligunt. Hæc quidem philoſophi dicunt, naturalia principia ſequentes, quibus profecto obuiant Catholici, tum rationibus, cum etiam authoritatibus innixi:

Catholicorũ opinio.

1\. Nulla, inquiunt, creatura per præſentiam ſuæ eſſentiæ ex puris naturalibus Deum intelligit, aliter eſſet naturaliter beata. Tenet conſeq. Deum enim intelligere, ſicuti Angeli intelligunt, eſt vera beatitudo talis. ſed beatitudo non ineſt creaturæ, ex puris ſoliſque naturæ principijs, aliter ex ſe eſſet beata, quod eſt falſum: igitur Deum ex ſuæ eſſentiæ præſentia intelligere nequit.

2\. Deinde, Deus creat actum beatificum, non quidem ex puris intelligentiæ principijs naturalibus, cum huiuſmodi actus non ſit illis eſſentialis, atque oriens ex ſolis principijs naturæ Angelicæ: Igitur intelligentiæ naturaliter Deum intelligere nequeunt, ſine aliquo deſuper infuſo habitu, actu, ſiue ſpecie.

3\. Preterea, mediæ intelligentiæ ſunt ſuperiorum effectus, cauſæ vero inferiorum: igitur Deum, ac ſuperiores, cognitione ſpeculari intelligunt: nam dum puris relinquuntur naturæ principijs, nullam naturalem habent intelligendi ſpeciem impreſſam atque congenitam: Intelligentiæ ergo per proprias eſſentias, Deum naturaliter non intelligunt, Deum vero non intelligere, omnino abſurdiſſimum eſt, ne dicam impium & impoſſibile, alioqui infeliciſſimæ eſſent, quas ſicut ratio docet, beatiſſimas eſſe dicimus.

4\. Quomodo autem Deum intelligant, non parua eſt inter Theologiæ cultores controuerſia. Quidam enim aiunt, Deum non intelligi ab intellectu Angelico, per ſuæ ſimilitudinis præſentiam, ſicuti intellectus humanus res materiales, quippe, cum nulla ſimilitudo in alicuius rei diſtinctam notitiam, niſi illi ſit æqualis, educere poſſit. ſed nulla res creata Deo æquatur; eſt enim finita, Deus autem infinitus; finiti vero ad infinitum nulla eſt proportio: igitur Deus, per præſentiam ſuæ ſimilitudinis, nequaquam intelligitur.

2\. Profecto, ſpecies illa ſiue ſimilitudo, ſi alicui intellectui inſit, cum ſit creata, rei potius creatæ quam increatæ, ſimilitudinem præ ſe ferre poteſt.

3\. Item infiniti nulla eſt imago ſiue ſpecies. ſed Deus eſt infinitus: nulla ergo imagine aut ſpecie, etiam immateriali & intelle-

ctiua

Angelorum cognitio.

ctiue poteſt intelligi: alioqui, ſi huiuſmodi ſpecies mentibus Angelicis impreſſa ſubſiſteret; illorum quilibet, naturaliter, diſtincteque Deum poſſet cognoſcere, quod iam confutauimus. Dicunt ergo iſti, Deum intelligi ab Angelis per ipſius ſimilitudinem, in ipſorum mentibus reſultantem atque apparentem, ſicuti quiſpiam videretur in ſpeculo; eſt enim illarum eſſentia Dei imago, in qua, veluti in ſpeculo, diuina relucet eſſentia. Ex quo patet, nec intuitiue, nec abſtractiue, omni deſuper habitu, ſeu ſpecie circumſcripta, Deum ab intelligentijs illis ſeparatis, naturaliter intelligi poſſe: non quidem intuitiue, alioqui naturaliter eſſent beatæ: nec etiam abſtractiue, cum nullum ſit phantaſma, quod Dei ſimilitudinem præſeferre queat: qualibet ergo ex intelligentijs Deum intelligit per ſuam eſſentiam, tanquam per imaginem Dei viuentis. *Sed* huic poſitioni nonnulli ſic occurrere ſtudent. Si qualibet intelligentia, per ſuam eſſentiam Deum intelligit; in intelligendo diſcurreret ab obiecto primo cognito, ad ipſum Deum cognoſcendum. at diſcurſus ab vno ad aliud, præſupponit cognitionem vtriuſque. Præterea, tunc Angeli eſſentia diuinam eſſentiam eminenter contineret: nam obiectum, quod eſt ratio alterius obiecti cognoſcendi, virtualiter atque eminenter illud contineat, neceſſe eſt. ſed eſſentia Angeli eſt finita: non ergo eminenter infinitam Dei eſſentiam continere poteſt. Cognitio inſuper ignobilioris, non poteſt eſſe ratio rei nobilioris cognoſcendæ. ſed cognitio eſſentiæ Angelicæ eſt talis; igitur per ipſius cognitionem, diuina nequit intelligi eſſentia. Porro, huiuſmodi rationes, ſic *ſolui* poſſunt. Angelum non diſcurrere, quia videlicet eodem actu, vtrumque apprehendit, licet vnum per aliud, vel mediante alio. diſcurſus præterea eſt ab aliquo prius noto, vel apto prius noſci, quod non eſt in propoſito. Ad prob. dico, veritatem habere, quando ratio alicuius cognoſcibilis eſt æque perfecte, ac ipſum cognoſcibile. ſed eſſentia Angeli non eſt huiuſmodi, reſpectu Dei cognoſcendi. igitur non eſt ſimile. Ad 2. dicunt, eſſentiam Angeli tanquam obiectum, Dei continere eſſentiam, virtute inſtrumentali, non autem principali, veluti poteſt effectus, ſuæ cauſæ eſſentiam entitatemque inſtrumentaliter continere. Ad 3. cognitio creaturæ non eſt tota cauſa cognitionis diuinæ, neque perfecta & abſoluta cognitio; idcirco ratio illius argumenti, non facit ad rem, nec alicuius eſſe poteſt momenti. Quidam aiunt, Deum abſtractiue ab Angelo intelligi, naturaliter quidem atque diſtincte, per quandam ſpeciem ſibi inditam, Dei naturaliter repræſentatiuam, quæ quidem ſpecies naturalis dicitur, quia ſcilicet eſt naturalis Angeli perfectio, non autem cauſata ab aliquo obiecto naturaliter agente. Deus enim ad extra, nihil naturaliter agit. Per hanc igitur ſpeciem, ita naturalem, qualibet intelligentia, diſtincte ac naturaliter Deum cognoſcit, idque abſtractiue. naturaliter quidem, vtpote per aliquid, quod eſt intelligentiæ naturalis perfectio: abſtractiue vero, quatenus illa ſpecies, quæ naturalis nominatur Angeli perfectio, non ſolum Deum præſentem, ſed abſentem quoque repræſentare poteſt. Diſtincte autem, quia ſub propria & eſſentiali ratione. Profecto, ſi naturalis Angeli beatitudo maior eſt, atque præſtantior naturali hominis beatitudine; id certe non aliunde, quam ex illa impreſſa ſpecie ortum haberet. Amplius, Paulus vidit eſſentiam diuinam tranſeunter, non autem permanenter, atque poſt viſionem eorum memor erat, quæ in raptu viderat. idque ſub ratione diſtincta, qua erat obiectum viſionis; non tamen præſentia actualiter, ſiquidem huiuſmodi præſentia non manet in ratione cognoſcibili, actu viſionis tranſeunte. Per aliam ergo rationem, huiuſmodi intellectum perficientem, hoc modo obiectiue præſens eſſe dicitur: igitur, talis ſpecies, Angelico concedenda eſt intellectui; nihil enim remouendum eſt ab intellectu Angelico, quod intellectui creato in naturalibus, minime repugnat. Quod autem ſpecies obiecti diſtincte maneat poſt raptum, rationi conſonat; poſſe namque ſpeciem obiecti conſeruare, poſt illius præſentiæ abſceſſum, ad intellectus vtique perfectionem attinet. Angelus ergo per illam ſpeciem abſtractiue, vt dixi, Deum intelligit. Verum, huiuſmodi poſitio, non omnibus modis tuta atque ſecura eſſe poteſt, nec deſunt rationes, quæ eam oppugnent. Reuera, ſi talis ſpecies Angelicæ menti eſſet impreſſa, vnde Deũ naturaliter, abſtractiue, atque diſtincte intelligeret; abſque dubio, ſecundum aliquam ideam determinate condita fuiſſet, atque ita ad illius primo, non autem ad eſſentiæ cognitionem adduceret diuinæ. Adde, quod authore philoſopho 3. *de anim.* 1. ſpecies ponitur, quando non habetur obiecti præſentia. ſed diuina eſſentia, ſemper adeſt Angelicæ menti, ſiue intellectui: igitur nulla nos vrget neceſſitas, vt ſpeciem huiuſmodi Angelis tribuamus. Species quoque illa naturaliter haberi non poteſt, vtpote à principijs naturalibus; ſed à ſolo Deo produci poteſt: cum autem producta ſit, vtique finita eſt atque terminata: proinde par non eſt, quia infinitæ ſit eſſentiæ repræſentatiua. Iterum, ſi talis ſpecies naturalis vocatur, quia nimirum eſt Angeli naturalis perfectio; omnis ergo ſpecies ſiue notitia, quæ de Deo haberi poteſt, naturalis vocaretur; ad illam enim habendam naturali adducimur deſiderio. Huic accedit, quod illa ſpecies, Deo abſtractior eſſe non poteſt, quippe, cum Deo ſit abſtractius nihil; ſi vero æque abſtracta, fruſtratoria vtique eſſet & inanis. Sane, abſque huiuſmodi ſpecie, videndum atque cognoſcendum, Deus ſeſe offert Angelis intelligenti. At, ſi minus abſtracta; quomodo diuinæ eſſet eſſentiæ, diſtincte, naturaliterque repræſentatiua? huiuſmodi ergo ſpeciei ſtatuendæ nulla ratio eſſe videtur. Ad primam autem illius rationem dico, Angeli naturalem beatitudinem, hac ratione hominis naturali beatitudine eſſe præſtantiorem, quia videlicet eſſentia Angeli, per quam Deum intelligit, præſtat effectibus naturalibus, ex quibus Deus ab humano cognoſcitur intellectu. Ad 2. de raptu Pauli, illa naturæ non ſunt accommodanda principijs, ſed ſupernaturali lumini. proinde ſpecies illa, quæ Paulo viſionem tranſactis, quali præſentia ingerebat, deſuper infuſa fuit atque dilapſa, non ex principijs naturalibus exorta. Soluuntur quoque rationes ſecundæ opinionis, quæ ait, Angelum per ſuammet eſſentiam Deum intelligere. Etenim, Deus non aliter eſt ſibi, quam alijs, beatitudo, ſiue beatitudinis cauſa, vt dicunt Peripatetici. ſed ſibi eſt beatitudo, quia ſcilicet eſt ſua intellectio: intelligentijs ergo eſt beatitudo, quia ipſam diuinam eſſentiam intelligunt: non quidem per proprias eſſentias, neque per aliquam deſuper impreſſam ſimilitudinem; ſed per nudam diuinæ eſſentiæ notitiam. Quando ergo dicitur, finitum nõ poſſe infinitum comprehendere, verum quidem eſt; intelligere tamen poteſt; alioqui inanis eſſet illa aptitudo intelligendi, quam ad diuinam eſſentiam habet intellectus Angelicus atque humanus. Dices: igitur naturaliter eſſet beatus: profecto Angelus naturalia habet principia, intellectum ſcilicet & voluntatem, quæ eo dicuntur beatitudinis participia, quo ſunt ad Dei imaginem condita. Verum tamẽ eſt ſecundum Theologos, beatitudinis actum completum, ſupernaturaliter infundi: quomodo nihilominus id fieri poſſit, vt Deum naturaliter videant, & ſupernaturaliter ſint beati, philoſophi capere nequeunt, neq; nobiscon ille niſi ſi dei rationibus. Porro, Auerroes in adeptione ſiue acquiſitione intellectus adepti, in viſioneq; intuitiua, noſtram beatitudinem collocauit: quanto ergo magis diuinis illis intelligẽtijs hoc competere, neceſſe eſt: itaq; intelligentiæ Deum per eſſentiam vident. Cæterum, intelligentias naturaliter Deũ intelligere, conſtat ſatis, ſi philoſophorum principia admittantur. Sane, naturalis felicitas, Angelo non eſt impoſſibilis, ſed illa in Dei cognitione conſiſtit: igitur naturaliter Deum intelligit. Amplius, in vltimum finem poteſt ſeſe Angelus naturaliter dirigere. ſed id fieri non poteſt, ſine diſtincta finis cognitione: Deus ergo naturaliter ab ipſo cognoſcitur. Prima præterea intelligentia, authore philoſopho mouet cælias, vt deſideratum & amatum. ſed nihil incognitum amatur, aut deſideratur: ergo quod prius. His autem obſtat ratio, ambo diuinæ ſcripturæ authoritas, principium meriti, gratiam eſſe proteſtantis: *Gratia Dei*, inquit, *vita æterna*. Cum autem fides doceat, Angelos meruiſſe vitam æternam, profecto nullo pacto fieri poteſt, vt naturaliter ſint beati. Hæc de obſcuriſſima hac materia dixerim, quam ſine caligine intelligere nequeo, Angelos autem Deum intelligere, conſtantiſſime approbo: quomodo autem id fiat, intuitiue, abſtractiue, vel exemplariter, ipſi dicant, qui perpetuo Deum intuentur, ipſi nouerunt, qui vident eum, in quo ſunt omnia. Sed nunquid vident omnia, quia vident eum in quo ſunt omnia? Sed alterius eſt ſpeculationis, nempe illius, quæ de beatitudine diſputabit.

Deus videtur in imagine.

Deum intelligi abſtractiue.

1.
2.
3.

Solutio. 1.
2.
3.

Quomodo cognoſcatur abſtractiue.

Naturaliter, abſtractiue, diſtincte.

Raptus Pauli.

Rationes contrariæ.

Solutio rationum. 1. 2.

Solutiones ſecundæ opinionis.

Deus etſi non comprehenditur intelligitur tamen.

12. *met.* 17.

Quomodo angeli naturaliter Deum cognoſcant. 1. 2. 3.

12. *met.* 36.

Scripturæ authoritas.

C A P. VI.

An vnus Angelus cognoſcit cogitationes alterius, & cordis etiam humani.

AD Angelicam cognitionẽ ſpectare arbitratus ſum id, quod apud nonnullos in dubium vertitur: vtrũ ſcilicet vnius Angeli cogitationes alteri pateant; an etiam ſecretas cogitationes intentioneſque cordis humani intelligant beatæ illæ mentes, quæ in lumine perpetuo verſantur. Profecto, diuini eſt muneris, manifeſtare cordium ſecreta, authore Apoſtolo. *Qui manifeſtabit conſilia cordium*, &c. Et ad Hebr. affirmat Deum eſſe diſcretorem medullarum, cogitationum, & intentionũ cordis. Reuera, prauum, & inſcrutabile cor hominis; ſed Ego Deus, inquit Propheta, ſcrutans corda & probans renes. Sane,

Paulus 1. *Cor.* 4. *Heb.* 4.

voluntas

Angelorum cogitatio.

voluntas creaturæ, ſoli Deo ſubiacet, qui ſolus in ea, vt primum obiectum, & vltimus finis operetur. Quamobrem, Angelorum hominumque cogitationes intimæ, quatenus in intellectu, volitiones, affectioneſque in voluntate conſiſtunt, Deo ſoli patent, cui illorum voluntas & intellectus ſubdita ſunt, & ex cuius virtute agunt & operantur. *Quæ ſunt hominis*, ait Apoſtolus, *nemo nouit, niſi ſpiritus hominis*: ex ſolo namque pendet voluntatis imperio, quod aliquis habens ſpecies intelligibiles, actu exerceat atque vtatur, cum voluerit. Cæterum, ſi cogitationes affectioneſque huiuſmodi in effectu aliquo ſeſe proderent; facile paterent intellectui, acute, ſubtiliterque ſpeculanti, cuiuſmodi eſt Angelicus intellectus, perſpicax, ſubtilis. Porro, cordis cogitationes, alterius ſunt ordinis atque dignitatis, quam ſint omnia naturalia; ideoque nullis ſubiacent naturalibus effectibus, nulliſque ſpeciebus innatis, vel acquiſitis repræſentari queunt: voluntas namque volens, eſt ſupra totum ordinem cauſarum effectuumque naturalium, hac de cauſa, cuicunque intellectui, diuino tantum excepto, ignota eſt atque incognita: ſpecies namque naturales, non niſi naturalia

Cogitationes cordis ſoli Deo notæ ſunt. 1. Cor. 2.

Quod vnus non intelligat cogitationes alterius angeli.

1\. repræſentãt. at creaturæ voluntas, tum quoad actus executionem, tum etiam, quoad illius diſtinctionem ſoli Deo ſubiacet, à quo effectiue atq; obiectiue, efficaciter mouetur, cum ſit illius ſummum bonum & vltimus finis. Si voluntas creata hoc modo conſideretur; non video, quomodo neceſſe ſit, vt alteri pateat, niſi ei, à quo, vt dixi, effectiue atque obiectiue mouetur. Sane, ſicut ſe habet viſio ad viſionem; ita intellectio ad intellectionem. ſed per ſe, atque directe viſio videri non poteſt: nec ergo intellectio aut cogitatio intelligi.

3\. Amplius, ſi vnus cognoſceret cogitationes alterius; tunc certe ille cogitatio ſpeciem ſui in alterius intellectu ſiue memoria produceret, quod eſt falſum: nam intellectio aliquam ſpeciem habere non poteſt, nec in alterius memoriam tranſmittere atque cauſare; ſibi enim coniuncta, hoc minime præſtat: denique, eſſet ſpecies ſpeciei, & ita proceſſus in infinitum.

4\. Item, ſolus Deus, intellectui illabitur creato; ipſe ergo ſolus intelligit conſilia cordium. Reuera, ſicut ſe habet res ad eſſe; ita ad intelligi. ſed intellectiones, ſeu cogitationes, entia ſunt intentionalia tantum: non ſunt ergo à quoquam, niſi à Deo intelligibilia; ipſe enim vocat tam ea, quæ ſunt, quam ea quæ non ſunt: Deus ſolus ergo nouit abſcondita cordis, non Angelus quiſpiam, vel aliquis alius. Hæc quidem opinio, & diuinis conſonat ſcripturis, & rationi, quæ mihi ſummopere placet. Verum, quia non deſunt,

Quod vnus non intelligat cogitationes alterius.

5\. qui diuerſæ extiterint ſententiæ, non pigebit illorum rationes contexere, vt quiſque pro ſuo libitu accipiat: Voluntas, inquiunt, creata, non ideo ſoli Deo patet, quia ſcilicet ab ipſo ſolo mouetur & cauſatur, alioqui primũ mobile, quod à Deo mouetur, ipſi ſoli pateret: materia quoque prima, ac animæ eſſentia ſimiliter, quia à ſolo Deo producuntur. nec quia libera eſt formaliter; nam à coactione quidem, non autem à cognitione eſt libera. neq; id contingit ob indeterminationem ſui, quam ad vtrumque oppoſitorum habet; indeterminatio enim tollitur cogitatione poſita in actu. nec quia à voluntate fit, alioqui omnis actus à voluntate imperatus, ſoli Deo innoteſceret, quod eſt falſum. Non ergo video, quomodo vnus Angelus alterius cogitationes ignorare

2\. poſſit. Amplius, ſi voluntas Angeli poteſt ſeſe tegere, ne alteri pateat: alia ergo volitione ſe teget atque occultabit; & iterum alia fecit, atque ita in infinitum, quod eſt falſum. Pa-

3\. tet ergo alterius, alteri Angeli cogitatio. Item, cogitatio maxime Angelica in actu poſita, eſt obiectum actu intelligibile cuicunque Angelico intellectui: igitur ab illo intelligitur; nam actiuo & paſſiuo naturaliter proportionatis & approximatis, non aliquomodo impeditis, ſine dubio ſequitur actio. Antecedens autem ſatis notum eſt, quippe, cum diſtantia localis, actioni omnino immateriali, impedimento eſſe non poſſit. Prætereà, quicquid poteſt inferior, poteſt etiam & ſuperior virtus. Quare, ſi Michael propriam cogitationem intuitiue cognoſcit; eandem etiam Seraphinus

4\. aliquis eminentius atque intuitiue intelligit. Iterum, ſicut ſe habent figuræ ad corpora; ita ſe habent ſpecies intelligibiles ad intellectum. ſed viſo corpore, eius quoque figura videtur. igitur viſa ſubſtantia, videtur quoque ſpecies intelligibilis, quæ eſt in ipſa. Quoniam ergo Angelus quiſque, & alium Angelum, & animam videt, vtriuſque cogitationes

5\. intelligere poteſt. Præterea, quæ in intellectu ſunt, ſimiliora vtique Angelo eſſe videntur, quam ea, quæ in phantaſia habentur; hæc enim ſunt in actu, illa vero in potentia intellecta. ſed quæ in phantaſia conſiſtunt, inſtar corporalium conſiſtunt, cum phantaſia ſit virtus corporis; corporalia vero ab Angelo cognoſcuntur: igitur multo melius, intelle-

6\. ctus, cogitationes, õbt ſimiliores intelligere valet. Ad hæc, quodlibet poſitiuum in actu, noſter intellectus naturaliter cognoſcere poteſt: multo ergo eminentius atq; efficacius id cognoſcere poteſt intellectus Angelicus. ſed intellectus noſter ſuas poteſt cogitationes cognoſcere, licet nõ intuitiue modo ob coniunctioné corporis; ſeparatus vero, intuitiue: igitur intellectus ſeparatus, cuiuſmodi eſt Angeli, non ſuas cogitationes intelligere poteſt. Verũ ad hæc ſic reſpõdere volemus. Ad primum dicimus, altiori modo voluntatem moueri atq; cauſari, quam cœlum, & huiuſmodi corporalia; ideo non eſſe ſimile, quod adducitur: nam voluntas eſt ſupra ordinem rerum corporalium, libertatis imperio donata, quo ſeſe & abſcondere, & patefacere valet, quod profecto cœlo, aliiſq; rebus corporeis competere nequit.

Soluuntur argumenta.

1\.

2\. Ad 2. voluntariæ cogitatio, alia volitione, velut quodam velamine, nequaquam tegitur aut occultatur; ſed propria ipſius libertate, quæ, quando vult, & quomodo vult, ſe aperit, & claudit.

3\. Ad 3. eadem facilitate reſpondere valemus, id ſcilicet ex dignitate atq; excellentia voluntatis dependere, quæ ſic condita eſt, vt ſoli creatori pateat: aliis vero libertatem habeat ſeſe occultandi aperiendique.

4\. Ad 4. Quamuis vnus Angelus, ſpecies alterius intelligibiles videat, quia nimirũ intelligibilium ſpecierum modus, ſecundum maiorem minoremq; vniuerſalitatem, nobiliſsimæ proportionatur ſubſtantiæ; non tamen intelligit modum vtendi ac actuandi: in poteſtate enim Angeli ſitum eſt, atq; voluntatis humanæ, illis poſſe vti ſpeciebus, quomodo & quando libuerit, quod

5\. profecto omnem latet intellectum creatum. Ad 5. licet Angelus cognoſcat ea, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo & phantaſia hominis; non tamen, quæ in illius voluntate & intellectu habentur: voluntas enim & intellectus, phantaſiæ atque appetitui ſenſitiuo minime ſubiecti, ſed poſſunt illis diuerſimode vti.

6\. Ad 6. non eſt ſimile: intellectus enim poteſt ſeipſum intelligere, quia ſuæ eſt libertatis, vt dixi: Angelus autem non poteſt intima videre, niſi ipſo annuente: ſoli ergo Deo patent intima cordis.

CAP. VII.

Angelum illuminare poſſe mentes hominum.

COgnitionis Angelicæ agnoſcendæ proxime accedit, quod iam diſputandum propoſui, Angelum ſcilicet mentem hominis illuminare poſſe. Cum enim reuelationes diuinorum, authore Dionyſio *4. cap. cæl. Hierarch.* ad homines mediantibus Angelis perueniant, huiuſmodi autem reuelationes illuminationes ſint: homines ergo ab Angelis illuminari conſtat ſatis. Sane, diuinæ conuenit prouidentiæ ordini, vt actionibus ſuperiorum inferiora ſubdantur. ſed Angeli inferiores, ſicut poſtea dicemus, à ſuperioribus illuminantur. igitur & homines ab ipſis Angelis illuminationes recipiunt; illuminatio enim eſt manifeſtatio diuinæ veritatis, quæ per Angelos, veritatis diuinæ maxime conſcios, in homines tranſmittitur atque tranſfunditur. quomodo autem id fiet, non idem eſt apud omnes modus dicendi. Auicenna arbitratus eſt, quod intelligentia creata atq; ſeparata, velut totalis cauſa, in noſtrum influat atque immittat intellectum intelligibiles ſpecies, quæ quidẽ non maneant poſt actum intelligendi, vt conuerſus intellectus ad illas, intelligere queat. Verum, quamuis huiuſmodi ſpecies minime remaneant; ob frequentationem tamen actuum circa idem obiectum, habitus generatur ſcientialis, inclinatiuus ad actum, circa huiuſmodi obiectum, ad ipſam intelligentiam agentem. Porro, hęc Auicennæ ſententia, veritati minime conſonat, patetq; difficultatibus plurimis: omnis ſiquidem noſtra intellectiua cognitio, quam hic habemus, ex præexiſtenti fit cognitione phantaſtica, vel ſenſitiua. Qui ergo caret aliquo ſenſu, illius vtique ſcientiam habere non poteſt; nam cæcus de coloribus, naturalem ſcientiam habere nequit. Quod ſi Auicennę poſitio vera eſſet; tunc notitia ab intelligentia, ſine ſenſu mediante, haberi poſſet. Alud etiam ſequeretur abſurdum, nempe ceſſante actu intelligendi, intellectum ſemper eſſe in potentia eſſentiali, & remota ad actum intelligendi; careret enim ſpecie, & repræſentatiuo obiecti, ſicut ante actum, quod plane philoſopho aduerſatur *3. de anima*: *Specie*, inquit, *recepta in anima, cum libet, intelligere valemus.* Cum ergo intellectus noſter in hac vita conſtitutus, ſine phantaſmate intelligere nequeat, fieri non poteſt, vt angelus, aut ipſemet intellectus agens, aliquã ſpeciẽ imprimat, quæ ipſam rapiat ad ſui, vel rei mere ſpiritualis viſioné: nam ſi ab angelo talis imprimeretur, ſicuti à cauſa totali; illa vtiq; non eſſet noſtro intellectui cauſa, ſeu ratio intelligendi. Cæterũ, quomodo angelus in intellectu humano, huiuſmodi illuminatioẽ operetur, multiplex,

Homines illuminari ab angelis.

Illuminatio quid ſit. Auicennæ opinio. c. natur. part. 6.

Confutatur Auicenna.

1\.

2\.

Quomodo angeli illuminent homines.

Angelorum cognitio.

multiplex eſt ſcientia. Sane, quoniam intellectus humanus ipſam intelligibilem veritatem nude capere nequit, vtpote phantaſmatibus aſſuetus; ſub ſimilitudinibus videnda cognoſcendaque ab angelis illi præponitur. Vnde Dionyſius. *Impoſſibile eſt*, inquit, *aliter nobis lucere diuinum radium, niſi varietate ſacrorum velaminum circumuelatam.* Intellectus præterea humanus, angeli præſentia atque actione, fortior redditur ad intelligendum.

Prima opinio. Cap. 1. hierarch.

2. Alij aiunt, angelum inſtar ſpeculi ad ſpeculum, ſic ſeſe noſtræ phantaſiæ organo offerre. Sed falluntur, & in eundem incidunt Auicennæ errorem; intellectus enim noſter, pro ſtatu iſtius vitæ, non fertur in obiectum, quod phantaſmate prius non perceperit.

3. Quidam dixerunt, angelum transferre poſſe vnius humorem, aliqua informatum phantaſtica ſpecie, ad organum alterius, atque ita mediante illo phantaſmate tranſlato, intellectionem in ipſo indirecte cauſare atque producere. verum, quia phantaſia cauſa eſt phantaſmatis: illa ergo abſente, non remaneret, ſicuti nec lumen remanet naturaliter, ſole recedente.

4. Nonnulli volunt, angelos impedimenta amouere, humores ſegregando, ac phantaſmata coextenſa aliter diſponendo, quo intellectus ordinate intelligere poſſet. ſed huiuſmodi diuiſio ſeu trãſmutatio, circa phantaſmata, ordinem tãtum, vel multitudinem immutare poteſt: ordo autem per comparationem ad intellectum mutatur; quomodocunque enim tranſponantur, eundem ſemper ad intellectum ordinem habent. Multitudo præterea fruſtra poneretur; plura namq; eiuſdem rationis phantaſmata abſque neceſsitate, in eodem organo ponerentur.

5. Poſtremo aiunt quidam, angelum virtute ſui intellectus agentis, cum noſtro intellectu agẽte concurrentis atque cooperantis, per modum cauſæ partialis, intellectionem, ſiue ſpeciem in nobis producere, phãtaſmate etiam concurrentẽ. Itaque, his duobus intellectibus ita concurrentibus, fit intellectio fortior atque efficacior. Iſte modus multũ videtur eſſe probabilis: quilibet tamen abundet in ſenſu ſuo: res enim obſcura eſt, atq; mortalibus, non niſi reuelatione cognita.

Opinio probabilior.

Angelus an poſſit mutare voluntatem hominis.

Quærunt autem nonnulli, ſi angelus hominis voluntatem mutare valeat, aut aliquo modo inflectere. Reuera, cum motus voluntatis intrinſecus ſoli Deo ſubiaceat, ab ipſo tantum mutari poteſt, quia cor Regis in manu Dei. *Et ſicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea, dicit dominus.*

Ierem. 18.

Sane, quemadmodum inclinatio naturalis eſt à ſolo Deo; ita etiam inclinatio voluntatis; ipſe enim eſt & voluntatis author & naturæ. Porro, voluntas ab aliquo interdum mouetur exteriori, quod quidem eſſe poteſt bonum appetendum, ſicque ſolus Deus efficaciter mouet; angelus vero vel homo, perſuadendo, atque exhortando. Mouetur etiam voluntas ex aliqua extrinſeca paſsione, ira, odio, & huiuſmodi: in hunc autem modum, motus voluntatis angelis ſubditur, non quidem coacte, aut omnino neceſſario; ſed modo perſuaſorio, & incitatorio, vt ita dixerim: hoc autem modo, animam, ſeu animæ voluntatem, moueri à ſpiritibus angelicis, nullum eſt inconueniens.

Si moueat imaginationem.

Non inuenuſte etiam quæritur, ſi hominis imaginationẽ angelus immutare valeat. Reuera, ſi talis eſt rebus à diuina prouidentia ordo diſtributus, vt corporalia, quoad motum localem, angelis obediant: igitur, quæ ex aliquorum corporum motu locali dependent, virtuti angelorum naturali vtique ſubduntur.

Apparitiones ſomniorum.

Apparitiones autem imaginarias, ex locali corporalium ſpirituum, humorumque mutatione, in nobis fieri, ex philoſopho accepimus, qui in libr. de Som. & Vig. ita inquitur: *Cum animal dormit*, inquit, *deſcendente plurimo ſanguine ad principium ſenſitiuum, ſimul deſcendunt motus, id eſt, impreſsiones relictæ, ex ſenſibilium motionibus, quæ in ſpiritibus ſenſualibus conſeruantur, & mouent principium ſenſitiuum, ita, quod fit quædam apparitio, ac ſi tunc principium ſenſitiuum à rebus ipſis exterioribus mutaretur.* Tanta quoque ſpirituum atque humorum poteſt eſſe commotio, vt etiam ipſis vigilantibus, vtpote freneticis, & aliis, huiuſmodi apparitiones fiant. Sicut igitur aliquando, naturali humorum commotione, aliquando vero, hominis voluntate, ſic imaginantis, talia fiunt; ita etiam angeli virtute fieri poſſunt.

Senſus mutantur ab angelo.

Senſus etiam immutãtur ab angelis; poteſt enim angelus, ſenſibus noſtris aliquod ſenſibile offerre, interius etiã ſpiritus, humoreſque commouere, ſicque mutare. Hæc igitur, atque ſimilia, de angelica actione, intellectioneque dixiſſe ſufficiat.

Angeli quomodo myſterium Chriſti cognoſcunt.

vnum tamen mihi adhuc dicendũ puto, quomodo ſcilicet angeli cognoſcant diuinæ Incarnationis myſteria. Sane, ſi duplex eſt in angelis cognitio, vna quidem naturalis, ſecundum quam res, cum per eſſentiam ſuam ſicut dictum eſt, cum etiam per ſpecies innatas intelligit. hac autẽ cognitione, myſteria gratiæ minime comprehendere valet, quippe, cum illa ex ſolius Dei voluntate dependeant. alia vero eſt cognitio beatifica, qua angeli vident verbum, & res in verbo, atque tali cognitione, myſteria gratiæ intelligunt, non quidem omnia, nec æqualiter omnes, ſed ſecundum voluntatem Dei reuelantis. *Nobis*, inquit Paulus, *reuelauit Deus per ſpiritum ſuum.*

1. Cor. 2.

Porro, angeli ſuperiores, diuinam ſapientiam perſpicacius cõtemplantes, in ipſa Dei viſione; cæteris plura, atque altiora intelligunt, eaq; illuminando, aliis communicant. horũ quoque myſteriorum, quædam à principio ſuæ creationis cognouerunt, quædam vero, temporũ numero decurrente, quatenus ſcilicet, eorum officiis congruum erat, atque opportunum, & de his ſatis.

Obiectiones.

1. Sed *dicet aliquis*, ſicut phantaſia, quæ inſeruit intellectui, ab angelo mutari poteſt; ita & appetitus ſenſitiuus, qui inſeruit voluntati, quia ipſe eſt vis, vtens corporali organo. quare ſi angelus illuminat intellectum per phantaſmata, quæ offert phantaſiæ, poteſt etiam mutare voluntatem, per appetitum ſenſitiuum.

2. Item, phãtaſia eſt motus factus à ſenſu, ſecundum actum, authore philoſopho in lib. de anima: igitur angelus nequit hominis imaginationem immutare. Tenet conſeq. non enim fieret à ſenſu ſecundum actum.

3. Sane, formæ quæ imaginationi inſunt, ſpiritualiores ſunt formis in materia ſenſibili exiſtentibus. ſed angelus nõ poteſt formas imprimere in materia ſenſibili: nec ergo formas in imaginatione, atque ita, illam mutare non poteſt.

Solutiones.

1. *Reſp.* ad primum, non eſt ſimile: intellectus enim humanus in hac vita, non poteſt intelligere ſine phantaſmate; ideo opus habet conuerſione ad phantaſmata. At, voluntas ſine appetitu ſenſitiuo, aliquid velle poteſt ex iudicio rationis.

2. Ad 2. quamuis principium phantaſiæ, ſit à ſenſu ſecundum actum, quia nimirum non poſſumus imaginari, quæ nullo modo ſentimus; imaginatio tamẽ aliquando informatur, vt actus phantaſtici motus, ab impreſsionibus exterius conſeruatis conſurgat.

3. Ad 3. angelus imaginationem tranſmutat, non quidem formam aliquam imaginariã, nullo modo per ſenſum prius acceptam, imprimendo; ſed ſpiritus & humores mouendo. Quomodo ergo angelus intelligat, atque moueat voluntatem, illiuſque imaginationem, dixi.

DE ORDINIBVS ANGELORVM.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores.

Commentum VIII.

QVÆSTIONIS PRIMÆ CAP. I.

Quot ſint angelorum ordines.

De angelorum creatione, & motu, quonam modo moueantur, de ipſorum quoque cognitione, & huiuſmodi, nonnulla antehac dixi: conſentaneum huic negotio eſſe duxi, nec à ſapientiſsimi Mercurij propoſito extraneũ, de eorundem ordinibus diſputando, atque inquirendo, quamuis multa dicta ſint, loqui. Etenim, Deus benedictus in ordine, pondere, & menſura condidit omnia, ac ordine conſtant vniuerſa. Quamobrem philoſophus ait, perſcrutandum ſibi eſſe putauit, qualiter ſe habeat totius naturæ bonum, & optimum: omnia ſane coordinata ſunt, ſed non ſimiliter, & natatilia, & volatilia, & plantæ: & non ſic ſe habent, vt non ſit alteri, ad alterum nihil, ſed eſt aliquid; ad vnum quidem enim omnia coordinata ſunt. ſed quemadmodum in domo liberis non licet, quod contingit, facere, ſed omnia, vel plura, ordinata ſunt: ſeruis vero, & beſtiis parum, quod ad commune. Multum vero, quod contingit. omnia ſiquidem bono ordinis, optimo autem pauci, vtpote beatæ illæ intelligentiæ, quæ veluti liberi patria faciem ſemper intuentes, optimo illo perſeueranter participant: vnde fit, vt beatiſsimam vitam agant, omniaque ordinate gubernent.

Phil. de ordine vniuerſi. 12. Met. 52.

Vnus gubernator.

plures ſiquidem ſunt in mundo gubernatores, atque ordinatores, qui ſub primo illo, ſummoque gubernatore, gubernata diſpenſant, cuius, tanquã potentiſsimi, virtus, & actio, per omnes ſub ipſo gubernatores, vltra eorum propria munera, ſe prorſus amplificat. proinde in rerum ordine, nihil contingere poteſt, quod primi ſummique gubernatoris potentiam effugiat, atque ſcientiam.

Mundus non à caſu regitur.

Perperam ergo ſenſit Empedocles, qui vniuerſi regimen, caſui ſiue fortunæ conceſsit. nam, quo pacto, quod inordinatum, indeterminatumque eſt, vt caſus, ſtabilem, & certis cõſtantem legibus ordinationem poteſt efficere? denique à quo erat perfecta mundi gubernatio, & ſapientiſsi-

Angelorum ordines.

tiſsima, & continua conſeruatio, ſi à re incerta, varieque proficiſcatur? Reuera, ipſa mundi creatura, & eius coaptatio, pariter & gubernatio, authore Damaſceno *lib. 1. cap. 1.* magnitudinem diuinæ inſinuat naturæ. Cicero de natura deorum, librum naturæ, id eſt, ipſam mundi diſpoſitionē, ſingulas creaturarum ſpecies, pulcherrimo ordine complectentem, nobis perſuadere aſſerit, ſato, aut caſu, mundum gubernari eſſe impoſsibile. Totus ergo mundus prouidentia quadam imperatoria eſt inſtitutus, authore Plotino, cernente actiones & paſsiones, & quæ adeſſe oporteat alimenta, arma, machinas, & profectò quodcunque ex his inter ſe connexis conſpirantibuſue conſequuntur, ſunt præmiſa; vt quodcumque ex his euenit, locum, vbi bene ſitum ſit, nanciſcatur. procedunt quidem omnia ab exercitus duce ſagaci, quadam ſolertique ratione, quamuis etiam extrema ſint, ab eoque aliena, quæ hoſtes ſunt illaturi. Quod ſi tam illi, quam huic exercitui ſimiliter imperare valeret, imo vero ſi maximus Imperator eſſet, cui ſubiecta ſint omnia; quid nam vlterius ordine carere poſſet? quidue connexione vacaret? Plato dialogo de legibus decimo, eandem omnino profert ſententiam: *Quoniam rex ille noſter, qui, actiones hominum omnes animatas eſſe perſpexit ideirco excogitauit, vbi pars quaque locata maxime, optimeque virtuti victoriam, vitio vero ut vincat, impedimentum in vniuerſo præbere poſsit. Nemo ergo iudicium deorum effugere, aut exuperare poteſt. nec vllus negligitur, etiamſi tā paruus fuerit, vt in terræ profundum ingrediatur, nec ſi adeo ſublimis. vt pennis elatus in cœlum volet.* Redolet ſapitque hæc Platonis ſentētia illud Dauidicum. *Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cœlum, tu illic es. ſi deſcendero ad infernum, ades.* Et illud, *Ordinatione tua perſeuerat dies. quoniam omnia ſeruiunt tibi.* Itaque rerum ordo, diuinæ eſt potentiæ, atque ſapientiæ inditium, prouidentiæ nuntius, vniuerſi pulchritudo, totius orbis ornatus. Si ordinem rebus ademeris; vniuerſa confuſionis plena erunt, cuncta nutabunt, denique horrore concuſſa omnia, facile diſſoluentur. *Vbi,* inquit propheta, *nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.* ordine conſtant muſica, leges firmantur, ciuitates ſubſiſtunt, regna perſeuerant, familiæ gubernantur, diuitię augentur, effrenes homines domantur, vita hominum conſeruatur: denique bonum vniuerſi, eſt ordinis pulchritudo. Quoniam autem omnia ordine conſtant; nō eſt fas dicere in ſanctis illis intelligentiis, ordinem huiuſmodi non inueniri. Eſt ergo in angelis, qui à Mercurio dij appellantur, ordinum diſtributio, ſicut ipſemet plurimis in locis, ſparſim profiteri videtur: nam in Dialogo 3. Pymandri. *Dij,* inquit, *in aſtrorum ideam, cum ſignis rerum conſpiciebantur. vndequiſque deorum, ſiue angelorum, ex interna virtute, aſcriptum ſibi opus impleuit.* Si igitur quilibet angelorum, proprium opus aſcriptum habet, & implet; abſque dubio ordine certo diſtinguuntur. Et Dialogo 5. Deum, ex rerum ordine, facile intelligi poſſe, proteſtatur. *Deum,* inquit, *ſi videre volueris, ſuſpice Solem. ac Lunæ curſum. ſuſpice ſyderum ordinem reliquorum; quis age perpetuum horum ſeruat ordinem? ordo quippe omnis numeri, locique limitibus terminatur. Sol Deus deorum cœleſtium præſtantiſsimus: ſoli cœlites reliqui, veluti principi, regique parent. Aſtrorum ergo ordo, ex ſolis lumine, atque motu dependet.* Ex quorum profecto ordine, angelorum ordines perpendimus, ex viſibilibus gradatim, ad inuiſibilia aſcendentes. In decimo autem dialogo, apertiſsime diſtinguit angelorum choros: *Chori deorum.* inquit, *gemini, vagantium vnus, non vagantium alter.* quaſi diceret, quidam angelorum diuino vultui ſemper aſtant, nec vnquam foras egrediuntur, quidam vero ad officia externa mittuntur. Et in eodem: *Mundi totius adminiſtratio, ex vnius natura dependet,* ait, *perque vnam materiam recte diſcurrit, qua nihil validius, nihil diuinius, nihil denique magis vnitum. hominū ad Deos, ad homines deorum communio.* Et 11. *Neque enim ocioſus eſt Deus, alioqui omnia ocioſa forent, cuncta ſiquidem plena ſunt Deo, ocium vero in nulla mundi partibus inuenitur: inſpice quæſo, quomodo omnia lumine illuſtrantur ab actu Dei, bonorum omnium genitoris, totius ordinis principis, ſeptemque mundorum ducis atque. vnum plane Deus ſingula facit in multis: neque poſsibile eſt illa, ſine Dei numine fieri: nam ſi ab illorum conſtructione ceſſaret; minime Deus eſſet. id autem ſuſpicari nefariū.* Facit igitur omnia Deus, ab vno ſiunt omnia conditore. Reuera, totus hic mundus, vt 12. Dialogo loquitur, imago Dei eſt, patris ordinem, voluntatemq; ſeruans, vitę totius integra plenitudo. Et ad Aſclepium: *Cœlum autem ſenſibile Deus adminiſtrator eſt omnium corporum. & omnium quæ in mundo ſunt, ipſe gubernator eſt, qui eſt omnium effector Deus: Genus ergo deorum, dæmonumque, atque & hominum, ſimiliter volucrum, & omnium quæ in ſe mundus habet, ſui ſimiles mundi ſpecies generat. Mundus omnium eſt receptaculum, omniumque agitatio, atque frequentatio, quorum Deus gubernator, diſpenſans omnibus rebus, quantum vnicuique neceſſarium.* Clariſsima eſt ergo Mercurii doctrina, quę omnia à Deo condita fuiſſe, atq; ab eodem gubernari, aſſerit. Addit etiā in Aſclepio, angelorū ordines, ita deſcribens: *Sunt,* inquit, *omnium ſpecierū principes dij, hos ſequuntur dij, quorum eſt princeps Vſia: vnuſquiſque opus ſuum illuminans. Cœli, vel quidquid eſt, quod eo nomine comprehenditur, Vſiarches, eſt Iupiter. Triginta vero ſex ſyderum, Vſiarches eſt, quem Panthomorphon, vel Omniformem vocant, qui diuerſis ſpeciebus, diuerſas formas facit. His ita ſe habentibus. ab imo ad ſummum ſibi connexa ſunt omnia ſumma vero gubernationis ſummo illi Domino paret, vt non multa, ſed potius vnum ex vno etenim cuncta pendentia: ex eoque potius defluentia, cū diſtantia videntur, creduntur eſſe plurima diuiſim; adunata vero, vnum, vel potius duo, vnde ſiunt omnia, & à quo ſiunt omnia, id eſt, de materia, de qua ſiunt, & ex eius voluntate, cuius nutu efficiantur alia. Dij vero, ſiue angeli, quamuis mundiſsima natura effecti, quamuis immortalitas, & vnius ſemper ætatis vigor ipſe ſit eis prudentia, & diſciplina, tamen propter rationis vnitatem, pro diſciplina, & intellectu, ut ab his eſſent alieni ordinē, neceſſitatis lege conſcriptum, æterna lege conſtituit.* Cuncta ergo pulcherrimo ordine, à Deo cōdita ſunt omnia enim Deus, & à Deo omnia, & eius voluntatis omnia, & ſine ipſo nec fuit aliquid, nec eſt, nec erit: omnia enim ab eo, & in ipſo, & per ipſum. Redit iterum ad angelorum ordinem enucleandum. *Dij cœleſtes,* inquit, *inhabitant ſumma cœleſtia. vnuſquiſque ordinem, quem accepit complens. atque cuſtodiens. hi vero noſtri ſigillatim quadam irrītantes, quędam prouidentes, quędam ſortibus, & diuinatione prædicentes, hiſque pro modo ſubuenientes, humanis, quaſi amica cognatione, auxiliantur.* Hęc à ſapientiſsimo Mercurio dicta ſunt, quæ ſimul texere curaui, vt ſit perſpicuum nobis, quam diſerte, dilucideque de angelorum ordinibus, deque omnium rerum pulcherrimo ordine, magnus ille Triſmegiſtus diſputauerit. Plato, Mercurii æmulus, in Phædro, eandem viā prorſus ſequitur: *Magnus,* inquit, *dux in cœlo Iupiter citans alatum currum incedit, exornans cuncta, prouideque diſponens: hunc ſequitur deorum, dæmonumque exercitus per vndecim partes ordinatus, atque ſuæ quiſque functioni præeſt, vt quiſque eſt ordinatus: permulta igitur beataque ſpectacula. diſcurſuſque intra cœlum exiſtūt, quibus deorum genus beatorum intendit, ſuum quiſque officium peragēs.* Si itaque quilibet angelorum certo ordine, ſuo munere fungitur; conſtat ſatis, Angelos inter ſe ordinibus eſſe diſtinctos. Plotinus, præclarus Platonis interpres, & ſectator, *Exiſtimandum certe eſt* inquit, *communem hunc ordinem vniuerſi, nō eſſe diuinitatis, iuſtitiaque expertem; ſed exactiſsima quadam ratione. quod conueniat vnicuique reddere: cauſas tamen in ſe latentes habere; ideoque ignorantibus occaſionem criminandi præbere.* Et Eon. 5. lib. 8. cap. 4. *Permanet quilibet angelorum,* inquit, *non quaſi in alieno pauimento, ſed in ſuo ordine diſtributo.* Et *cap. 3. Dij namque omnes pulchri, venuſti, venerandi, inæſtimabili decore pollentes, omnem regionem diſcurrunt,* & quæ ſunt eiuſmodi multa, ab eodem ſcribuntur inibi. Auguſtinus quoque, Platonicæ philoſophiæ non ignarus, pacem omnium in ordinis tranquillitate conſtituit. *lib. 19. de ciuit. Dei cap. 13.* pax omnium rerum eſt tranquillitas ordinis. ordo autem eſt parium diſpariumque rerum, ſua cuique loca tribuens, diſpoſitio. Reuera, ſi res ita ſe habet; quomodo in angelis ordo non erit, in quibus eſt ſumma pax, ac iuſtiſsima rerum omniū diſtributio? Sane, ſi omnium ibidem exiſtentium, & amandi, & cognoſcendi, natura omnino eſſet eadē, ordinis propria ratio inueniri non poſſet; ordo enim eſt parium, diſpariumque rerum æqua diſtributio. Et *lib. 10. cap. 4. Angeli,* inquit, *qui Dei veritate incommutabili perfruuntur, & quod faciendum eſt. modis ineffabilibus audiunt, ad iſta vſque viſibilia inſtanter perducunt.* Et *lib. 12. cap. 6.* bonorum, atque malorum ordinem diſtinguit, illorumq; miſeriæ, ac felicitatis apertiſsime cauſam oſtendit: duas quoque ciuitates, quarum altera bonis, altera vero malis competit ſpiritibus. Dionyſius Areopagita, non minus philoſophus, quàm theologus diuiniſsimum de angelica Ierarchia, librū conſcripſit, in quo de angelorum officiis, ordinibus, aliiſque munerib. ſapientiſsime, ſanctiſsimeque diſputauit, ſicut ex his quæ dicta ſunt, & dicentur, patet ſatis. Itaque in angelis, ſecundum philoſophorum doctrinam, ordines diſtinctos haberi, perſpicuum eſſe puto.

CAP. II.

Angelorū ordines per ſacras oſtēditur ſcripturas.

NOnē eſſe angelorū ordines, ſanctarū ſcripturarū teſtimonia clariſsime docēt. etenim, ſeraphicus, ac primus angelorū ordo, ab Iſaia mirifice deſcribitur. *Seraphim ſtabant,* inquit, *clamantia, & dicētia: Sāctus, ſāctus, ſāctus.* Ordinis aūt cherubici meminit Ezechiel alloquēs principē tenebrarū: *Tu ſignaculū ſimilitudinis, plenus ſapien-*

Marginal notes (left margin): *Damaſcenus.* — *Cicero.* — *Enn. 3. l. 3. cap. 2. De ordine vniuerſi.* — *Plato. de ordine vniuerſi.* — *Pſal. 138.* — *Pſal. 118.* — *Ordinis virtus.* — *Iob. 10.* — *Mercurius de ordine angelorum.* — *Duo chori angelorum.* — *Deus non eſt ocioſus.* — *Deus omnium creator & gubernator.*

Marginal notes (right margin): *Ordines angelorum.* — *Princeps Vſia.* — *Plato Mercurij ſtudioſus.* — *Plotinus Platonis interpres. Enn. 4. lib. 3. c. 16.* — *Auguſtinus Platonis æmulator.* — *Dionyſius.* — *Nouem ordines.* — *Iſa. 6.* — *Ezechiel. 28.*

Angelorum ordines. Paulus.

ſapientia, & perfectus decore, in delitiis paradiſi Dei fuiſti. Omnis lapis pretioſus ornamentum ſiue operimentum tuum, ſardius, topazius, taſpis chryſolitus, onyx, beryllus, ſapphirus, carbunculus, ſmaragdus. Noue in intelligentiarum ordines, ſub lapidum nouenario numero, diſtinxit. Quinque ordines à Paolo enumerantur: in epiſtola ad Epheſ. 1. quatuor: *Super omnem,* inquit, *principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationes.* ad Coloſſenſes addidit thronos: *Siue throni,* inquit, *ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates.* De angelis autem Dauid

Pſal. 103. locutus eſt. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus;* angelorum enim vocabulum nomen eſt officij, non naturæ. Senſus ergo eſt, qui è ſpiritibus illis, nuncios facit. Porro, de archangelorum ordine, Lucas euangeliſta cap. 1. clariſſime loquitur: *Miſſus eſt archangelus Gabriel à Deo &c.* Ex ſacris ergo ſcripturis, nouem angelorum ordines eſſe, aperta didicimus, quorum

Angelorum nomina. nomina hoc modo theologi interpretari conſueuerunt; Angelos nuncios ſcilicet vocantes, Archangelos, maiores nuncios, vtpote, qui maiora nuntiant: Virtutes, ſpiritus nimirum, per quos ſigna, & miracula fiant: Poteſtates, cæteris potentiores, aduerſus inimicos viriliter pugnantes, ne ſibi creditos homines perdere valeant. Principatus, eos, qui ipſis quoque bonis angelorum ſpiritibus præſint, atque principantur. Dominationes, principandi diſſimilitudine, principatus tranſcendunt; nam principari, eſt inter aliquos priorem exiſtere; dominari vero, eſt etiam ſubiectos quoſque poſſidere. qui ergo inter angelos, mira potentia præeminent, dominationes appellantur: Throni, quibus ad exercenda iudicia, Deus benedictus præſidendo vtitur. throni plane ſunt, qui tanta diuinitatis gratia donati ſunt, vt in eis dominus ſedeat, atque per eos ſua iudicia decernat. vnde Dauid loquitur pſal. 9. Sediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſtitiam. Cherubim plenitudo ſcientiæ; quo enim vicinius Deo aſſiſtũt, eo perſpicacius atq; copioſius, alia contemplantur: Seraphim, ardentes, vel incendentes nominãtur, ob

Officia angelorum. Prima hierarchia. ſingularem amorẽ, quo altius cæteris ardent. Cæterũ, hi nouem angelorum ordines, in tres hierarchias ſunt diſtributi; prior autem ex tribus conſtat ordinibus, nempe ex Seraphim, Cherubim & Thronis: Seraphim, diuinã atente contemplantur bonitatem Cherubim vero eiuſdem veritatem; throni ſũt, æquitatem. Seraphim, diuino amore ardentes, ad eundẽ alliciare ſtudent, mutantq; diligendi formã omnibus tribuere, atque imprimere cupientes. q plane Deo immediate iunguntur; ideoque purius, perfectiusque, & amant, & intelligunt. Cherubim vero diuini radio luminis, maxime relucent, quippe, qui primæ veritati, cæteris inferioribus, proximiores ſunt, quibus profecto competit in alios, diuinam cognitionem transfundere, quam ipſi à diuina veritate inceſſanter accipiunt. In thronis diuini iudicij rectitudo maxime ſplendeſcit. In Seraphim Deus amat, vt charitas: in Cherubim noſcit, vt veritas, in Thronis ſedet, vt æquitas.

Secunda hierarchia. Secunda hierarchia dominationes, principatus, & poteſtates continet. Dominationum autem intereſt, angelorum officia diſtribuere, in bello ſpirituali inſtruere, quonam modo quiſque prælationis fungi queat munere, qualiterque ſubditi parere debeant, atque obtemperare maioribus. in his Deus dominatur, vt maieſtas, ſuæ vtique imperium maieſtatis exercens. Principatus, capitibus præſunt populorum, atque illa ad miniſterium diuinum explendum diſponunt. ad hos attinet, homines inſtruere, vt vnicuiq; ſecundum illius gradum, reuerentiam exhibeant: vt quilibet iuſtitiam exerceat, idque non propriæ vtilitatis gratia; ſed diuini potius amoris, atque honoris. illorum etiam muneris eſt, ad Dei ſimilitudinem, vnius regni, ſeu gentis vniuerſale regimẽ ducere. Poteſtates coercent dæmonum potentiam, ne tantum nocere valeant, quantum obeſſe vellent. ad hos ſpectat, angelos inferiores, quoad fieri poteſt, diuinæ potentiæ conformes reddere: in ſpirituali certamine laborantes confor-

Tertia hierarchia. tare; ne laboribus victi, ſpirituale regnum amittant. Tertia quoque hierarchia, ex tribus conſurgit ordinibus, ſcilicet, ex virtutibus, archangelis, & angelis. Virtutes, authore Dionyſio, eſt medius ordo ſecundæ hierarchiæ: principatus vero, tertiæ, primus. horum autem ſpirituum, munus eſt miracula facere, aliiſque faciendi virtutem præbere, prælatos docere, vt prælationis onera prudenter exerceant, atque patienter ſuſtineant. Archangelorum autem intereſt, ſumma Chriſti myſteria hominibus nuntiare: dæmones ab hominibus remouere: prophetias reuelare: illuminationes, quas à ſuperioribus acceperunt, in inferiores, homineſque tranſmittere, atque annuntiare. Angeli in cœleſti diſpoſitione ſunt vltimi, hominibus magis propinqui, quos ad diuinam cognitionem adducere ſtudent. hi ſurſum tendunt, per diuinam dilectionem: in ſeipſis autem firmantur per cognitionem atque cuſtodiam ſui, ac ſub ſe progrediun-

Angelorum ordines. Angelorũ titulo.

tur, in auxilium proximi. Sic itaque ſpiritus illi cœleſtes, ordine pulcherrimo cuncta adminiſtrant. Porro, in beatis illis ſpiritibus eſt dignitas creationis: gratia confirmationis: amor creationis: viſio diuinitatis: eſſentiæ ſubtilitas: intelligentiæ perſpicacitas: liberi arbitrij facultas, agilitatis velocitas, prompte omnes obediunt, maiores ſine elatione præſunt: minores ſine vitio ſubſunt: qui ad exteriora exeunt, ab interiori contemplatione non recedunt. qui excellunt in natura, præcedunt in gratia & gloria; natura quidem mutabiles ſunt, ſed contemplatione immutabiles facti animo impaſſibiles. mente rationales. felicitate ſecuri: diſtincti in perſonis. diſpoſiti in dignitate: perfecti in genere ſuo: immortalitate perpetui: mente puri. affectu benigni: religione pij: vnanimitate indiuiſi: pace ſecuri: diuinis laudibus & obſequiis dediti. Cæterum, quemadmodum in rebus ordinatis, tripliciter aliquid eſſe contingit, proprietate videlicet, exceſſu, aut participatione. proprietate, inquam, quando aliquid rei naturæ proportionatur. exceſſu vero, quando id, quod alicui attribuitur, minus eſt, quam res, cui attribuitur; conuenit tamen illi per quendam exceſſum. participatione autem, per quendam defectum, quomodo homines dij eſſe dicuntur. Porro, ſuperior perfectio, angelo ſuperiori per proprietatem attribuitur, per participationem vero inferiori. è conuerſo, inferior attribuitur inferiori per proprietatem, ſuperiori autem per exceſſum. Quo-

Dionyſius diuerſimode ordinat ... Dionyſius & Gregorius conciliantur. niam autem angelorum nomina, bifariam conſiderari poſſunt: vel quatenus ſpirituales ipſorum perfectiones reſpiciunt: vel quatenus externa tantum miniſteria. primum autem modum, in ordinibus computandis, Dionyſius reſpexit: ſecundum vero, Pontifex ſummus Gregorius; de principatuum enim, & virtutum enumeratione loquuntur differenter. nam Dionyſius, virtutes ſub dominationibus collocat, & ſupra poteſtates: principatus autem, ſub poteſtatibus, & ſupra archangelos. Gregorius vero, alio modo, vt dixi. Dionyſius imitatur Apoſtolum ſcribentem ad Eph. *Super omnem* inquit, *principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem.* Gregorius autem eundem ſcribentem ad Coloſ. vbi ſic deſcendendo loquitur: *Siue throni ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates.* Cæterum, quoniam Deus non ſolum angelicorum miniſteriorum finis, ſed totius prorſus eſt creaturæ, hac de cauſa, ad primam hierarchiam pertinet, quæ à Deo rationes rerum immediate recipit, conſideratio finis. ad mediam vero, quæ ex cauſis pendet vniuerſalibus, conſideratio vniuerſalis de agendis. ad vltimam, applicatio diſpoſitionis ad effectum, quæ eſt operis executio; ipſa enim determinationem ſequitur

Ordinum officia. ad ſpeciales effectus. Cum ergo Dionyſius ordinis in proprietates, atque officia acute inſpexiſſet; ideo ſic diſtribuit omnia, atque diſtinxit. primæ hierarchiæ diuinam cognitionem, amorem, atque iudicium attribuendo: ſecundæ autem cauſarum vniuerſalium curam: tertiæ vero, extrinſeca miniſteria, atque officia. Huiuſmodi autem hierarchiæ ſe habent ad Deum, veluti exercitus ad Ducem, cuius aliqui, duci coniunctiſſimi ſunt, aliqui vero à ſecretis, nonnulli externa miniſteria exercent. Primæ autem hierarchiæ ſpiritus Deo familiariſſimi, coniunctiſſimique ſunt: nam throni veluti ſedes Dei, rerum rationes in ipſo Deo immediate cognoſcere valent: Cherubim vero ſupereminenter, diuina ſecreta rimantur: Seraphim autẽ Deo maxime ſummeque coniunguntur, quod eſt omniũ donorũ maximum. Ad ſecundã hierarchiam cuius intereſt gubernationis negotium, tria pertinẽt, nempe diſtinctio eorũ, quæ agenda ſũt, quod eſt dominationũ proprium. ſecundum, agendorum præbere facultatẽ, qua impleri poſſint agenda, quod quidẽ opus virtutibus competit. poſtremo, vt quæ præcepta ſunt, executioni mandẽtur, & id ad poteſtates attinet. Porro, in cuiuslibet actus executione, quidã actionẽ incipiunt, ſũtq; aliorũ duces, ſicuti in bello fieri ſolet, quod quidẽ munus, ad principatus ſpectat: alij iuſſa capeſſũt, ſiue exequũtur. quod angelorũ propriũ eſt: alij, vtpote archangeli, medio modo ſe habẽt. hæc autẽ ordinũ diſtributio, à Dionyſio ſic data, ad-

Congrua D. Dionyſ. ratio ordinum angelorum. modum congrua eſt, atque rationi conſentanea: ſemper enim id, quod in inferiori ordine ſupremum eſt, cum vltimo ſuperioris conuenit, atq; affinitatẽ habet. Seraphicus ordo ob amoris incendiũ, affinis eſt, atq; proximus ſanctæ trinitati, cuius perſona vltima eſt amor. Throni, cũ dominationibus affinitatem habent. Cum enim per eos diuina exerceantur iudicia, illuminationes accipiũt, quibus ſecundæ hierarchiæ ſpiritus illuminare ſtudent, ad quos diuinorum miniſteriorũ pertinet diſpoſitio. Ordo vero poteſtatũ, affinitatẽ habet cum principatuum ordine: poteſtatũ n. eſt, ſubiectis ordinationem imponere, quæ nomine principatuũ deſignatur, qui in diuinorũ executione my-

Angelorum ordines. ſteriorum primi nominantur, vt pote gentium, regnorum, que gubernationi præſidentes, quod in diuinis miniſteriis primum, eique præcipuum habetur. profecto eo bonum eſt diuinius, quo communius. Et hæc quidem dicta ſunt ſecundum eam, quam Dionyſius diſtribuit ordinum diſtinctionem. Cæterum, quæ à Gregorio data eſt ordinum diſpoſitio, congrua quoque eſt, eique rationi conuenit: *D. Gregorij ratio approbatur.* cum enim dominationes, quæ ad diuine ea tinent myſteria, decernent agenda, eique faciend e præcipiant; ſecundum eorum diſpoſitionem, in quibus diuina ſunt exercenda miniſteria, ordines ſibi ſubditos inſtruunt, vt agende videant, & quæ viderint, agere valeant. Sane, corpora inferiora quodam ordine per ſuperiora reguntur: & omnie per ſpiritualem creaturam: & ſpiritoe malue per ſpiritum bonum. poſt dominationes, ſunt principatue, qui bonis principantor ſpiritibus. deinde poteſtetes, per quas ercentur malignorum ſpirituum inſultus. hoe ſequuntur virtutes, quæ naturæ dominentur corporali, magnique habentur in miraculorū potentia. poſtremo archengeli, atque angeli: illi ſumma, iſti minora officia, atque miniſteria exercentes. Itaque nouem eſſe angelorum ordines, eique illorum officia ſic eſſe diſtributa, ex ſacris intellexiſſe ſufficit.

CAP. III.

Angelorum nomina, & officia, non eſſe recte diſtributa, argumentis probatur.

1. OMnes angelorum ordines, ſpiritus dicuntur cœleſtes, engeli, virtutes, eique poteſtates non ergo recta eſt illa ominnum diſtinctio, quæ angelis attribuitur; communia enim nomina, ineoogrue aliquibue eppropiantur. Eodem quoque modo, quæ Deo competunt, creaturis non ſunt attribuende. ſed dominium, poteſtes, atque principatus, ſoli Deo congruunt, eique conueniūt: non ergo aliqui ſpiritus cœleſtes, dominetiones, poteſtates, aut principatus ſunt appellandi. Denique archangeli ſunt quaſi angelorum prio cipes: ed principatue ergo ſpectat hæc nominum diſtinctio: non ergo angelorum nomina re-
2. cte diſtinguuntur. Deinde, Seraphim eb amore, Cherubim vero à ſcientia, nomen acceperunt. ſed amor, & ſcientia ſunt nomina, atque done, omnibus quidem ſpiritibue communia: oon ergo venuſte aliquibus deputantur, vt propria. Throni præteres omnes angeli dicendi ſunt, quippe, cum quilibet illorum ſit ſedes ſepientiæ: igitur in diſtribuendis angelorum ordinibus, atque nominibue, congrua
3. denominatio, nequaquam ſeruatur. Iterum, prælatorum ordo, cæteris eſt præferendue, vipote ſupremue, & excellene. ſed dominationum ordo, ad prælatoe pertinet: igitur cæteris ordinibus eſt anteponendus. hoc idem de ordine thronorum dici poteſt: nem quo propinquiores Deo, eo plane ſuperiores ſunt hebendi. ſed throni Deo ſunt cæteris viciniores; nihil enim propinquius ſedenti, quem ſua ſedes: igitur inter cæteros ſuperiore eſunt, & numero primi. huic accedit, quod ſcientia ſit prior emore, & intellectus altioe voluntate. ſed ſcientia ad Cherubim ſpectat, emor vero ad Seraphim: in prime ergo hierarchia, Cherubim primatum obtinent. *Soluuntur argumenta.* Sed ad hæc, eique ſimilie ergumente, itereſpond. ad primum quidem dicimus, virtutem duobus modis intelligi poſſe, vno, plane modo communiter, quatenus ſcilicet inter eſſentiam, atque operationem medium tenet; *Virtus quid.* atque ita omnes plene cœleſtes ſpiritus, virtutes nominantur, ſicuti & cœleſtes eſſentiæ. alio autem modo, quatenus importat quendam fortitudinis excellum, ſicque eſt proprium ordinis nomen; ſignificat enim quandam virilem, & inconcuſſam fortitudinem, vt refert Dionyſius cap. 5. cœl. hier. *Angelus.* Angelus præterea, cum ſit nomen officij, atque Dei nuntius, omnes profecto angeli dici poſſunt, quotquot diuina nuntiare poſſunt, ſiue nuntiant. Porro, inferior, ſiue infimus oedo, ad engeloe ſpectat, atque angeli appellantur, quia ſcilicet nobis diuina immediate nuntiant: nec vllam edunt excellentiæ proprietatem, in meoifeſtatione diuinorum, ſanctorumque ſecretorum; ſicuti ſuperiores angeli, qui in diuinis enucleandis, aperiendisque ſecretis, præcipua pollant virtutis excellentia. *Dominatio. 31. de diuin. nom.* Ad e onfir. reſpondet Dionyſius. *Dominatio, inquit, laudatur in Deo per quendam exceſſum, aliis autem attribuitur per quandam participationem, imitationemq.* etenim dominatioonum nomen, eodem euthore 8. *cœl. hierar.* quandam primo ſignificat libertatem, à ſeruili conditione, pedeſtrique ſubiectione. deinde rigidem, & inflexibilem gubernationem, quæ ad nullum actum ſeruilem inclinatur: poſtremo, appetitum, & participationem veri dominij, quod eſt in Deo, aperte denuntiat. ſimiliter quoque cuiuslibet ordinis nomen, eius, quod eſt in Deo, participationem ſignificat. *Angelorum ordines.* Ad tertiam confir. reſpondet Dionyſius affirmens erchengelos inter principatus, eique archangelos eſſe conſtitutos, qui profecto reſpectu angelorum, principes engeli, reſpectu vero principatuum, angeli vocetur. *Archangeli.* Ad 2 reſpondet Dionyſius e *cap. 7. cœle. hierar.* dicens: Seraphim ex emoris exceſſu, nomen ſortita eſſe; *2. Seraphim.* igne enim diuino maxime ardent. in igne autem eſt motus continuus ſurſum, virtus actiua, acute penetrās in omnia, poſtremo eſt ipſius claritas; ſic etiam engeli illi, infatigabili amore ad Deū ſemper eguntur: in ſubditos ſibi illorum feruor pertingit, & tranſit, excitando ſcilicet, eique purgando, denique ſuo illuminando, per inextinguibilem lucem, qua ipſi illuminenti, alios, illius luminis participes efficere ſtodent. *Cherubim.* Cherubim etiam, à quodam ſcientiæ exceſſu nomen acceperunt: vnde plenitudo ſcientiæ nominantur. pleni vtique ſunt, quia perfecte Deum vident, diuinique luminis lucem plenam recipiunt: ordinis quoque pulchritudinem à Deo profectam, pleniſſime contemplantur: poſtremo, huiuſmodi cognitionem, quei pſi pleni ſunt, in nos copioſe effundunt. *Throni.* Ad confir. dico, thronorum ordinem diuinorum operum rationes in Deo immediate, excellentius cæteris ordinibus inferioribus contemplantur. Ineſt eutem huiuſmodi virtus contemplandi Seraphim, atque Cheruphim; *Excellens virtus inferioris angeli, in ſuperiori continetur.* excellens enim virius inferioris, in ſuperiori continetur; non è diuerſo tamen, ideoque ordines ab inuicem diſtinguuntur. Sedes eutem, teſte Dionyſio, dicti ſunt ed materialis ſedis ſimilitudinem; ſedes enim à terre eleuatur; ſic & ipſi ad Dei rationes inueſtigandas, quæ circa res conditas verſantur, immediate eleuantur. in ſede materiali, firmiter aliquis ſedet, atque ipſæ è diueeſo firmantor virtute ſedentis. ſedes præterea ſuſcipit ſedentem, in eeque defertur; ſic illi beatiſſimi ſpiritus, Deum in ſeipſis ſuſcipientes, ed nos quodem modo deferunt. Sedes inſuper ex vna parte eſt eperta, ed ſuſcipiendum ſedentem; quod certe illorum promptitudinem ſignificat, qua paren ſuot ad Deum ſuſcipiendum, eique illi famulandum. *3. Angeli.* Ad 3. in engelis potius atque excellentius eſt, Deo ſubijci, quem alijs: hac de cauſe, qui Deo immediatius ſubſunt, in ordinibus primi numerantur, non hi, qui prælationis officio funguntur. Ad confir. dixi, eandem virtutis excellentiam io ſuperioribus inueniri ordinibus. Ad aliam confir. reſp. cognitionem eſſe atque haberi, quatenus cognita ſunt in cognoſcente; amorem vero, quatenus ematum vnitur emanti: ſuperiora autem nobiliori modo in ſeipſis, quem in inferioribus ſunt; inferiora vero in ſuperioribus, quem in ſeipſis nobiliorem ſtatum obtinent. Quemobrem licet inferiorum cognitio, eorundem dilectione præſtentior ſit; ſuperiorum tamen dilectio, Dei præſertim cognitioni præeminet. hac de cauſa Cherubicue ordo, Seraphico nequaquam eſt anteponendus. Cæterum, ordo gubernationis in angelis, qui eſt ordo multitudinis, ſub principatu exiſtentis, reſpectum hebet ad finem. finis autem angelorum duplex eſt: *Angelorum finis duplex.* naturalis quidem, qui ſecundum naturalia done attenditur: & gratuitus, qui per gratiem habetur, quique in diuinæ eſſentiæ viſione conſiſtit. Iteque, ordines completiue in engelis ex fine gratuito diſtinguuntur; diſpoſitiue vero, ex hac naturali; nam engelis gratuite dooe conceſſe ſunt, ſecundum capacitatem naturalium. Patet ergo, quomodo ordines angelici, ſecundum naturam eſſe dicamur. *In vna hierarchia multi ordines.* In vna autem hierarchie multi ordines numerentur; hierarchie enim eſt multitudo ordineta, ſub regimine gubernentis; quæ profecto ordine omnino vaceret, ſi diuerſis non eſſet ordinibus diſtincta. Indiget ergo hierarchie ordinum diuerſitate, quæ quidem ſecundum diuerſa officia actuſque conſideratur, nempe ſecundum principium, medium, & finem: ideoque in qualibet hierarchia ſunt primi, ſiue ſupremi, medij, & vltimi. *Omnes angeli non ſunt vnius hierarchiæ.* Non ergo omnes engeli vnius ſunt hierarchiæ: nem teſte Dionyſ. *de cœl. hierar. cap.* 4. *Hierarchia quid ſit.* Hierarchia eſt diuinus ordo, ſcientia, & actio Deiformis, quantum eſt poſſibile ſimilans, & ad inditae diuinitus illuminationes, proportionaliter in Dei ſimilitudinem conſcendens. Hierarchia igitur eſt principatus quidam ordinatus, in quo ſunt multi ordines perſonarum, ad illum principatum pertinentium: ordo autem eſt cœleſtium ſpirituum multitudo, quæ inter ſe vno munere gratiæ ſimilentur, & ad officium, vel ſimile deputantur. Porro, ſub nomine principatus, duo intelliguntur, nempe ipſe princeps, & multitudo ordinata ſub principe. Quia autem angelorum hominumqoe vnus eſt princeps; idcirco vna omnium creaturarum dici appellarique poteſt hierarchia. Verum, quoniam multitudo non vno eodemque modo gubernatur à principe, ſed ſecundum vnius cuiusque proprietatem, adhibetur regiminis diſpoſitio; hinc

ob cau-

Angelorum ordines.

ob cauſam, angelos omnes vnius eſſe hierarchiæ, eſt impoſſibile. Reuera, ſi quidam angelorum vniuerſalioribus veritatis cauſis intendunt, quidam autem huiuſmodi rationes accipiunt, & aliquo quodam modo multiplicant, alij vero ſingulis quibuſdam rebus applicant; patet omnino, triplicem eſſe angelorum hierarchiam: primam quidem Deo immediate intentam: ſecundam vero, bono vniuerſi conſulentem: tertiam autem, rebus particularibus intendentem. Sane, ſecundum Platonicos, tres ſunt ordines rerum, videlicet mentium, animarum, & corporum. prima ſeries, prouidentia ſecunda, fatum: tertia, natura appellatur. Mentes ſunt puri intellectus, vtpote angeli, à corporibus liberi. Animæ ſunt rationales, vt ſunt cœlorum animæ, ſecundum Platonicos, animæ Dæmonum, atque hominum. Tertium in genere, ſunt omnia cœleſtia corpora, elementa, humores, & mixta. Triplex præterea illa hierarchia, cum ternario numero diſtributa, trinitatis myſterium præſeferre ſtudet, aliiſque enunciare ſatagit. De huius autem numeri Sacramento, in principio huius ſecundi libri dixi. Omnes ergo angelos vnius non eſſe hierarchiæ, patere arbitror. Sed *dicet aliquis*, hierarchia eſt ordo, ſcientia, & actio: igitur omnes angeli vnius ſunt hierarchiæ; vno enim ordine omnes ad Deum tendunt, quem cognoſcunt, à quo in ſuis profecto actionibus regulantur. Adde, quod omnes homines vnius ſint hierarchiæ: ergo & angeli ſimiliter; nam ſacer Principatus, qui hierarchia dicitur, in hominibus quoque inuenitur. Inſuper, optima multitudinis diſpoſitio, ſub vno principe continetur, authore philoſopho 3. Politicorum, & 12. met. angeli autem in optima ſunt diſpoſitione: igitur ſub vna tantum hierarchia omnes continentur. Reſp. omnes angelos, vnum habere modum cognoſcendi, reſpectu obiecti cogniti, quia Deum cognoſcunt, & per proprias eſſentias cognoſcunt: quia tamen naturarum nobilitas non omnibus eſt eadem, atque ſecundum illarum nobilitatem diſponitur cognoſcendi facultas; idcirco diuerſus ineſt illis modus cognoſcendi. Species præterea innatæ eandem plane ſubeunt differentiæ rationem. Ad confirm. negatur ſimilitudo, vt dictum eſt. Ad aliam confirm. dico, illud intelligi ex parte principis; multitudinem enim regi ab vno principe, optimum atque perfectum eſt: ex hoc tamen non ſequitur, quin multitudo diuerſis principatibus diſtingui non poſſit, qui vni ac primo principi ſubſeruiant; tunc plane argumenti ratio eſſet admittenda, quando diuerſi illi principatus vni principi non ſubeſſent, quod plane falſum eſt. Sed iterum aliquis *arguet*, ſub vna hierarchia multos ordines non contineri, hoc modo opponendo. Multiplicata diffinitione, multiplicatur & diffinitum. ſed hierarchia eſt ordo: igitur, ſi multi ordines ſub vna hierarchia continentur, plures quoque erunt hierarchiæ; & tot quidem quot ſunt ipſi ordines. Adde, quod diuerſi ordines, diuerſi ſunt gradus, qui diuerſa dona ſpiritualia ſequuntur. ſed in angelis huiuſmodi dona ſunt communia. non ſunt ergo diuerſi angelorum ordines. In Eccleſiaſtica præterea hierarchia, authore Dionyſio *cap.* 5. diſtinguuntur ordines, ſecundum purgare, illuminare, & perficere. ſed quilibet angelorum his muneribus fungitur: ergo. *Dico*, ordinem aliquando intelligi ipſam ordinationem, diuerſos gradus amplectentem, atque ita hierarchia ordo nominatur: aliquando vero, vnum tantum gradum ſignificare, atque hoc modo plures ordines, vnius eſſe hierarchiæ. Ad contr. reſp. quod quamuis omnia dona angelis ſint communia, quia ad bonum commune proficiunt; vnus tamen ab altero excellentius obtinet, quatenus in docendo excellentiori munere donatur. Ad aliam negatur ſimilitudo: nam inferior angelus quolibet puro homine in illis muneribus eſt ſuperior: ideo non eſt ſimile. Tres ergo in angelis eſſe hierarchias, atque ſub qualibet illarum tres ordines contineri, iam dixi.

Quare tres hierarchiæ.

Triplex ordo rerum ſecundum Platonicos.

Solutio.

Modus cognoſcendi in angelis diuerſus.

Obiectio.

Solutio.

QVÆSTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Quomodo fit illuminatio mentium, & angelorum, & hominum.

Deus illuminat mentem.

DEus benedictus, lumen intelligibile, excelſum & immenſum, lux diuinæ lucis contactu, creaturam rationalem atque intellectualem illuminat, quemadmodum diuinus propheta canit: *illuminatus*, inquit, *à montibus æternis*. hoc eſt, à cœlis ſanctis tuis. eos profecto, qui in mœroris caligine & tenebrarum confuſione verſantur. Quam ob cauſam diuus Auguſtinus, *Quod oculus*, inquit, *eſt ſanitas ad videndum ſolem; hoc eſt gratia mentibus ad implendam legem.* Et 11. *de Ciuit. Dei, cap.* 10. vult animam noſtram ita ad Dei lucem ſe habere, vt aer reſpectu luminis. Vnde, ſicut per contactum luminis aer clareſcit; ita plane per diuinæ lucis contactum anima ſcientias acquirit, etiam illas, quas philoſophi ſcientias appellant: *Sicut*, inquit, *aer iſte tenebreſcit ſine luce; ita animus abſque luce intelligibili.* neque hoc ita dixerim, quaſi aer ſit anima, quod putauerunt quidam, qui non potuerunt incorpoream cogitare naturam. Anaximenes namque Mileſius, & eiuſdem philoſophiæ Diogenes Apolloniates, Anaxagoras quoque ceu aerem quendam animam eſſe arbitrati ſunt. Porro, Heraclitus à reſpiratione animam viuentium progigni cenſebat. vnde dicta ſit ψυχὴ, vt inquit Plato in Cratylo, ἀπὸ τοῦ ψύχω, quod eſt refrigero. Veteres aerem illum, qui eſt in anhelitu, videntur animam putaſſe, de qua quidem materia *lib.* 6. latius diſputaui. Itaque, ſicut ſe habet viſus ad viſibile, ſic pene ad intelligibile intellectus. ſed viſus omnia viſibilia, non niſi in ſolis fulgore diſcernit; ita abſque dubio intellectus, non niſi lumine ſupernaturali illuſtratus, res diuinas atque humanas recte poteſt intelligere. Verum eo magis intellectus ſupernaturali indiget lumine, quo magis diſtat à primo intelligibili, quam viſus à viſibili. Quamobrem Auguſtinus: *Aliud autem eſt*, inquit, *quo illuſtratur anima, vt omnia vel in ſe, vel in illo veraciter intellecta conſpiciat: nam illud ipſe Deus eſt, hoc autem creatura: quæ cum conatur lumen illud intueri; palpitat infirmitate & minus valet. inde eſt tamen quicquid intelligit, ſicut valet. Cum ergo illuc rapitur, & à carnalibus ſubtracta ſenſibus, illi viſioni expreſſius præſentatur; non ſpatiis localibus, ſed modo quodam ſuo etiam ſupra ſe videt illud, quo adiuta videt, quicquid etiam ſe intelligendo videt.* Reuera ſicut omne calidum remiſſum, à ſummo calido proficiſcitur; ita proculdubio omne lucidum, à ſummo lucido efficitur, & leuatur, & omne intelligibile à ſummo manat intelligibili: ſic enim loquitur Auguſtinus. *Ambo*, inquit, *in ipſa, quæ ſupra nos eſt veritate, videmus.* Siue igitur naturali lumine, tanquam oculo mentis familiari vſi fuerimus, ſiue infimorum radiis angelorum, tanquam igne, ſiue ſupernorum angelorum luminib. tanquam ſtellis; vniuerſum hoc munus ipſius Solis radiis intelligitur: naturale ſiquidem lumen nobis ab initio Deus benedictus tribuit; ideoque illud nobis ineſt per modum habitus & quietis: ſupernaturale vero, nouiter nobis largitur, & hoc per modum tranſeuntis paſſionis infunditur. vnde ſic definitur lumen ſupernaturale, quod numinum diuinitus intellectui, inſtar paſſionis tranſeuntis, infuſum, ſalutis conſulens, & maxima cum certitudine, earum notas rerum cauſis oſtendens, quæ humanæ opiniſtimæ cognitioni occultantur. Quam ob cauſam Dionyſius *c. 4. de diuinis nominib.* ipſum bonum, lumine quouis excellius, lumen intelligibile nuncupauit. In primo Pymandri, nulla de lumine, modoque intelligendi locuti ſumus. Cæterum, lumen illud ſacrum à numinibus, quibus infunditur, ignorantiam atque errorem expellit, purgatque intuentium mentes: etenim, quemadmodum ſunt tenebræ corporales, ea, quæ poſſident regunt; corpora, ſqualida atque ſordida reddunt, ſereque inutilia; ita etiam ſpirituales tenebræ; erroribus ſiquidem intellectum complent, affectibus impuris animam: redduntque inertes & ocioſos homines. Verum ſacrum illud, ſanctumque lumen, veritatis cognitione errorem pellit: obductamque ex ignorantia caliginem diſcutit: animam ab improbis plane affectibus, veri puri que amoris hauſtu, purgat, redditque illam viuam, ac pro viribus omnia agentem. Excuſſis igitur ab intellectu huiuſmodi tenebris, purgatiſque affectibus, fit ipſe quodam modo lumen, cum omnia videat in lumen conuerſa, idque gradatim, & per quendam quodammodo circulationis ordinem: nam ex lumine creſcit luminis deſiderium; & ex deſiderio aucto, creſcit lumen: illud autem nouarum reuelationum infuſione intellectum implet. Itaque, Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum, à quo omnis illuminationis proceſſus, teſte Dionyſio, angelicæ hierarchiæ cap. 1 ad nos bonitatis dono peruenit: qui quidem, ſicut nos ſanctitate implet; ita profecto conuertit ad congregantis patris vnitatem & deificam ſimplicitatem. Sane, lumen illud eſt veritatis manifeſtatio, quippe, cum omne, quod manifeſtatur, teſte Apoſt. lumen ſit. Illuminare igitur nihil aliud eſt, quam agnitæ veritatis manifeſtationem tradere: *Mihi*, inquit Paulus, *omnium ſanctorum minimo, data eſt gratia illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo.* Dauid etiam ſæpe precatur *Illumina oculos meos. illumina lucernam meam domine.* Iſaias excitat Ieruſalem iam torpentem, *Surge illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum.* Denique, vnigenitus Dei venit illuminare his, qui in tenebris & vmbra mortis erant. Quamobrem, qui alium inſtruit docetque veritatis cognitionem, is plane

Auguſtinus. lib. 15. cont. Fauſt. c. 8.

Angelorum illuminatio.

Anima quomodo illuminatur.

Plato.

Auguſtinus. 20 ciuit. 14. 11 Trin. 7. Gen. lit. 12. c. 31.

Deus eſt cauſa intelligendi.

12. conf. 25.

Lumen naturale.

Supernaturale lumen.

Dionyſius. Lumen ſacrum expellit ignorantiam.

Quomodo intellectus illuminatur.

Eph. 3. & 5. Quid ſit illuminare.

David. Iſa. 60.

Angelorum illuminatio.

Quomodo angeli illuminantur.

plane illuminat eos, qui in ignorantiæ tenebris prius latitabant. Vnde Dionyſius *cap. 7. cœleſt. hierarch.* ait, theologos plane monſtrare cœleſtium ſubſtantiarum ornatus, à ſupremis mentibus doceri deificas ſcientias. Quamuis enim Deus benedictus ex ſuæ abſolutæ potentiæ autoritate, inferiorem quempiam angelorum illuminare valeret, abſque alicuius ſuperioris adminiculo, rationi nihilominus conſentaneum eſſe videtur, vt per ſuperiores angelos inferiores illuminet.

Primus modus.

Quomodo autem huiuſmodi illuminatio fiat, non vna eſt omnium ſententia: nonnulli enim aiunt, angelorum illuminationes ita fieri, nempe, vnum virtutem intelligendi, lumenque ſpirituale à ſuperiori virtutem accipere; eſt enim illius lumen perfectius: ideoque, quemadmodum corpus minus calidum, ex vicinitate calidioris corporis recipit caloris augmentum, ita plane virtus intelligendi inferioris, ex conuerſione ad ſuperiorem fortificatur & creſcit.

Contra primum modum arguitur.

Sed huic ſententiæ ſic obuiare nonnulli ſtuduerunt: Si ita res ſe habeat inquiunt; tunc plane ſuperior inferiori lumen infunderet, quod fieri non poteſt, cum huiuſmodi lumen ſubſtantia ſit, ſolaque creatione haberi poſſit. Tale præterea lumen in eodem præſertim ſuppoſito, magis minuſque non recipit. Poſtremo, ad vlteriorem pergere gradum, nequaquam ſitū eſt in potentia naturali. Quod ſi quiſpiam dixerit, non aliquo intrinſeco, ſed extrinſeco potius lumine accedēte, huiuſmodi illuminationem fieri, velut, ſi vnū lumen, alterius luminis acceſſu, clarius videre diceremus, hoc quoque minime conſtat, nec omnibus modis rationi cōſentit, alioqui angelus inferior, non in proprio, ſed in ſuperioris lumine videret, quod eſt falſum. Præterea, quod vnum lumen alteri coniunctum, clariorem viſionem reddat, in cauſa eſſe poteſt: aut quia vnum auget alterum in ſubiecto, aut in medio, aut ſaltem in vtroque, ex quibus profecto nullum poteſt contingere. Angelus præterea ſuperior, & illuminaret, & illuminaretur, vtpote, qui cum inferiori clarius lucidiuſque videret, quod plane ordinatiſſimæ angelorum politiæ ordinique aduerſatur.

Secundus modus illuminandi.

Addunt ſecundum illuminationis modum, ita interpretando. Superiorem, inquiunt, inferiorem illuminare dicimus, quatenus, quæ ſub vniuerſali ſuperior intelligit, pro ſuæ naturæ amplitudine, ſigillatim diſtincteque inferiori ſignificat, quæ profecto ſub illa vniuerſalitate capere non poterat. Vnde Dionyſius, 5. cœleſt. hierarch. ait, quod vnaquæque ſubſtantia intellectualis, datam ſibi vniformem intelligentiam prouida virtute diuidat, & ad inferiores multiplicet.

Contra ſecundum modum arguitur.

Cæterum, hunc quoque modum nequaquam aduerſarij approbant, imo efficaciter euertunt. Si, inquiunt, huiuſmodi modus veritatem haberet; aut certe id fierat, quia nimirum ſuperior angelus, ſuum mutaret modū intelligendi, incipiendo vtique intelligere particulatim, quæ prius ſub vniuerſali intellexerat. Sed hoc ipſis minime placet huius ſententiæ authoribus, qui aiunt, ſuperiorem magis vniuerſaliter magiſque vnite intelligere, quam inferiorum quicunque. Denique ſi ita particulariter intelligeret, ineſſent vtique illi particulares ſpecies intelligendi, quibus plane vacat. aut, quia ſuperior in huiuſmodi officio particularibus ſignis vteretur, quod profecto in eandem relabitur confuſionis iniuriam. Porro, Dionyſii authoritas ſic eſt intelligenda, nempe, ſuperiores diuidere, hoc eſt diſtribuere, prouideque inferioribus miniſtrare omnia, idque ſecundum ordinatiſſimam Dei voluntatem, quæ terrenis atque cœleſtibus moderatur.

Tertius modus illuminandi.

Quatuor modis aliquid illuminari.

Accedit adhuc tertius illuminationis modus, quem ſic diſtinguere poſſumus. Quatuor modis aliquid illuminari dicitur, aut luminis infuſione aut alicuius rei luminoſæ ſeu lucidæ præſentia: aut impedimenti remotione aut diſpoſitionem congruam cauſando, contrariamque remouendo. Porro, primus modus, Dei eſt ſolius, cæteri vero angelis competere poſſunt; nam ſuperior angelus aliquod poteſt obiectum lucidum, inferioris intellectui offerre, illūque Dei capacem efficere, & illuminandū, & ad id agendum diſpoſitionem inducendo. Huic accedit totius mundi ordinatiſſima connexio, quæ ſane non ſolum in diuerſis naturarum gradibus; verum etiam in earundem diſpoſitionibus, operationibuſque conſpicitur. Congruit ergo & bono, & ordini vniuerſi, vt inferiora à ſuperioribus regantur, illuminentur, virtutemque intelligendi accipiant.

Contra tertium modum arguitur.

Occurrunt nonnulli huic modo dicendi, ſic arguendo: Si ſuperior angelus obiectum luminoſum offerendo, inferiorem illuminat; aut certe aliquid luminis, ſeu virtutis in huiuſmodi actione, menti inferioris infundit; aut nihil. Quod ſi nihil ipſum agere dixeris; non angeli, ſed obiecti virtute inferior illuminatur, quod plane falſum eſt: alioqui angelorum illuminationes irritæ eſſent & inanes. Si vero aliquid agat in inferioris mentem, lumen vtiq; infundendo; hoc profecto prius exploſum eſt; quandoquidem ad Deum tantum ſpectet, lumen intangibile infundere: vana eſt ergo ſiue minus efficax huiuſmodi ſententia. Illud præterea, quod de impedimenti remotione addunt, patet argumentis non paucis, eiſdemque neruoſis. Etenim illa impedimenti remotio, aut nimia eſſe videtur loci intercapedo, ſeu diſtantia, qua inferior à ſuperiori abeſſe dicitur, quod reuera minime placet: angelus enim ſuperior, quamuis ad inferiorem ſeipſum moueat, ipſum autem mouere non valet. aut indiſpoſitio contraria actui intelligendi. aut inaduertentia, & inconſideratio in angelo intelligente, quorum neutrum illi congruere poteſt.

In angelis non eſt inconſideratio.

Reuera, ſi talis diſpoſitio intellectui ineſſet angelico; vtique illi quoque ignorantia diſpoſitionis ineſſet, quod eſt falſum. neque inaduertentia, aut inconſideratio dici poteſt: quandoquidem euellenda non ſit, niſi alicuius rei nouiter creatæ acceſſu. Illa autem aut habitus eſſet, aut ſpecies, aut denique aliquod lumen. at habitus inferioris angeli eſt illi congenitus; ſpecies vero ab illis negligitur; lumen autem à ſolo Deo immittitur atque infunditur. quo ergo nomine illa res noua gaudebit?

Alia obiectio.

Præterea, cum ipſi dicant ad intelligendum duo neceſſaria eſſe, virtutem vtique intellectiuam, & intellectæ rei ſimilitudinem, atque ſecundum hæc duo, inferiorem à ſuperiori lumen recipere: primum quidem virtutem illius intellectiuam fortificando ex loci propinquitate: ſecundo autem manifeſtando veritatem ex parte ſimilitudinis intellectæ. Sane, huiuſmodi confortatio, aut fieret per vnius in alium actionem, aut ambobus in vnum eundemque concurrentibus effectum. Porro, ſi per actionem fieret; id certe bifariam contingeret: vel intellectus lumen intenſius cauſando: vel aliquod nouum lumen adhibendo. at neutrū iſtorum veritati conſonat. etenim, lumen illud eſt potentia naturalis in natura inuariabili; nouum vero lumen ab angelo produci non poteſt.

Reſponſio.

Ad hæc atque ſimilia ſic aliqui *reſpondere* conſueuerunt: angelum videlicet ſuperiorem, non offerre prius lumen inferiori, deinde veritatem oſtendere; ſed ſimul offerre veritatem cognitam, vt illuminatam. hoc autem modo ad videndam huiuſmodi veritatem, intellectus illuminatur, & ex conſequenti fortificatur, ex conſortio vtique ſuperioris luminis participati, ob veritatis illuminatæ participationem. Siquidem, quando aliquod occultum, vt cognitum proponitur, vt illuſtratum proferetur; etiam ſi ab eo, cui offertur, ob debilitatem videndi, ſeu intelligendi, videri intelligique non poſſit.

Duo modi illuminandi.

Hanc autem eſſe dicunt in angelis primā illuminationis radicem: quilibet enim ſuperior, obiectum, vt cognitum & illuſtratum, inferiori offerre ſatagit. Quia autem hæc prima illuminationis radix, veritati intelligendæ non ſufficit, ſecunda neceſſaria eſt nempe conceptuum particularis diſtinctaque notitia Porro, ex his duabus radicibus, vt ita dicam, totus pullulat illuminationis ordo. Itaque, angelus ſuperior, inſtar doctoris ad diſcipulum, remota diſcuſſis imperfectionibus, ad inferiorem ſeſe conuertit, quæ profecto conuerſio, non in actione, aut concurſu, per modum naturæ, vt illi volunt; ſed in actione potius in alium, per modum artis cooperatiuæ naturæ conſiſtit. ſed de his hactenus.

Verior ſententia.

Veriſimilius tamen eſſe dixerim, ſi res ita intelligatur, nimirum, inferiorem à ſuperiori illuminari quum ſcilicet alicuius ſingularis ſibi reuelati ſuperior, ſuæ memoriæ virtute, conceptum inferiori ſignificat, qui profecto auditio in angelo quidem illuminato vocatur. Itaque, prius illuminat lumine veritatis intelligibilis, qui plane eſt ipſemet actus intelligendi infuſus, ſeu cauſatus, vocaturque locutio de obiecto reuelato, quæ plane perfectior eſt in loquente. Deinde angelus inferior, auditione recepta, conuertit ſe ad videndū, quod ab angelo loquente, ſiue illuminante audierat: & hæc quidem viſio, præcedenti auditione perfectior eſt. Poſtremo, ad huiuſmodi viſionem habendam, maxime afficitur, vt videat in verbo, quod in angelo prius conſpexerat. ſiquidem in angelo, quaſi in ſpeculo imperfecto conſpexerat; in verbo vero, vti in perfectiſſimo exemplari intuetur, ſicque perfecte completur deſiderium videntis. Quomodo ergo vnus angelus ab altero illuminetur, dixi, ſic, vt quilibet tamen abundet in ſenſu ſuo; ſalua tamen ſemper ſanctarum ſcripturarum autoritate, & catholicæ fidei veritate.

CAP. II.

Vnum angelum non illuminari ab alio, argumentis probatur.

LVx non poteſt illuminari: nam illuminatio eſt mutatio ab oppoſito in oppoſitum, à tenebris ſcilicet ad lucem. ſed angelus eſt lux & non tenebræ: illuminari ergo non poteſt. Reuera, illuminare idem eſt, quod lumen cauſare, & infundere, quod plane alicui angelorum

Angelorum illuminatio. gelorum minima congruere paulo ante annotauimus: ergo quod prius. Deinde, triplex eſt lumen in angelis, nempe naturæ, gratiæ, & gloriæ: naturæ autem lumine à creante illuminatur: gratiæ vero à iuſtificante: gloriæ, à beatificante: igitur non ab angelo; hæc enim Dei ſolius opera reputantur. profecto, lumen eſt quædam mentis forma: mens
2. *Lumen triplex in angelis.* autem à ſolo Deo, nulla creatura accedente, formatur, authore Auguſt. lib. 83. quæſt. Angelum ergo ab angelo non illuminari, patet ſatis. Præterea, eadem plane beatitudine
3. modo gaudent angeli, qua nos ſperamus eſſe gauiſuros atque fruituros. Sed tunc temporis, teſte Ieremia Propheta,
Ierem.31. *Vir non docebit proximum ſuum; ſed erunt omnes* docti, *ſiue docibiles Dei.* vnus ergo angelus alium illuminare nequit, cum omnes à Deo immediate illuminentur. ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, maior veritatem habet in pura luce, quæ non habet aliquam partem tenebrarum, nempe, in Deo benedicto: non autem in angelo, qui non omnia nouit, & illuminatione eget. Ad confirm. dico, illuminationem in angelo, mutationem quidem eſſe ab oppoſito priuatiue, ad oppoſitum, quia nimirum à priuatione ad habitum; non autem ab oppoſito ad oppoſitum contrarie; quandoquidem in angelo non ſit aliquod poſitiuum contrarium illuminationis termino, cuiuſmodi eſt diſpoſitionalis ignorantia, ſed illa tantum, quæ neſcientia appellatur. Ad aliam prob. dico, lumen quod eſt naturale, quodque eſt ſubſtantia, ab angelo ſuperiore creari non poſſe; ſed lu-
2. men tantum, qui eſt ipſe actus intelligendi. Ad 2. iam patet reſponſio: angelus enim ſuperior illuminat quidem, non lumen creando; ſed modo, quem iam diximus. Ad confir. reſp. mentem rationalem immediate à Deo formari, ſicut imaginem ab exemplari, aut ſubiectum ab vltima forma completiua: niſi enim primæ inhæſerit veritati; ſemper profecto informis & indiga reputabitur. aliæ autem illuminationes id præſtare nequeunt, quippe, cum ad vltimam for-
3. mam diſpoſitiones tantum ſint. Ad 3. verum quidem eſt, omnes angelos Dei eſſentiam immediate videre, atque ſecundum huiuſmodi viſionem prophetam fuiſſe locutum; diuinorum tamen operum rationes, non ſimiliter omnibus patent. Reuera, quanto aliquis perfectius videt, tanto vtique perfectius copioſiuſque diuina percipit myſteria, atque ita alium illuminare poteſt: vnus ergo angelus alium illumina-
Alia argumenta. re poteſt. Sed *dicet aliquis*: Nunquid ſuperiores angeli omnia nuntiant inferioribus, quæ illis cognita ſunt? Minime. ſiquidem authore Dionyſio 12. *cœl. hier.* vniuerſali ſcientia præditi ſunt ſuperiores; inferiores vero magis particulari. non ergo omnia inferioribus ſignificant; vniuerſali namque ſcientiæ multa continentur, quæ à particulari haberi non poſſunt. Sane, ſi omnia inferioribus annuntiant; non ergo deinceps atque de cætero aliquid oſtendere poſſent. Adde, ſuperiores angelos Chriſti myſteria cognouiſſe, inferiores autem minime. Vnde quibuſdam ſciſcitantibus, quis eſſet ille Rex gloriæ, alij, vtpote doctiores ſapientioreſque reſpondent: Dominus virtutum, ipſe eſt Rex gloriæ. Porro, ſecundum Dionyſij ſententiam hoc dici non poſſet, ſi ſuperiores omnium, quæ nouerunt, inferiores participes
Solutio. atque illuminatos redderent. Cæterum, his *aduerſari* videtur illud Dionyſij *cœl. hier. cap.* 15. vbi ait, vnamquemque cœleſtem eſſentiam, intelligentiam, à ſuperiori ſibi datam, inferiori communicare. Sane, in illa cœleſti patria, quamuis quædam data ſint excellenter; nihil tamen particulariter
Si illuminent de omnibus. poſſidetur. Reuera, cuilibet innatum eſt creaturæ, boni quod accepit deſiderium communicandi; ad bonum enim pertinet, ſeſe aliis communicare. Cum autem ſuperiores pleniſſima Dei luce, bonitateque fruantur, ſuis conſodalibus & naturæ conſortibus, licet inferiores gradus obtinentibus, lucis bonitatiſque munera communicare ſtudent. Ex hac autem communionis ſocietate, ſuperioribus non adimitur naturæ ſcientiæque nobilitas, quippe, cum excellentiori potiantur intelligendi ordine, modoque cognoſcendi. hac de cauſa ſuperiores, vniuerſaliori ſcientia pollere dicuntur, quia nimirum eminentiori ordine gaudent in intelligendo, vnde inferiores non ita plene, ac ſuperiores, ſaluatoris noſtri gratiam cognouerunt; propterea edoceri cupiebant, quia ſcilicet vſque ad extrema tempora, de mundi regimine ſaluteque electorum, ſupremis angelis noua aliqua ſemper re-
Si inferior illuminet ſuperiorem. uelantur: vnde & inferiores ſemper illuminare poſſe; rationi omnino conſentaneum eſſe videtur. Sed *dubitabit* aliquis, an ſuperior ab inferiori illuminari poſſit? Ad quod quidem

breuiter *reſp.* quod ſeruato ordine cœleſti à Deo inſtituto, quo inferiora à ſuperioribus diſponuntur; abſque dubio, inferior ſuperiorem illuminare non poteſt: quod ſi aliquid tale fieri contigerit; præter ordinem id accidere putandum eſt. Quomodo ergo angeli illuminentur, dixi. *Angelorum locutio.*

QVÆSTIONIS TERTIÆ CAP. I.

De locutione Angelorum.

DE Angelorum locutione, paulo ante nonnulla dixi. Vt autem copioſior ſit de hac materia inquiſitio, aliquid addere tentabo. Angelos adinuicem loqui, mutuiſque, in omnibus miniſterijs gerendis, colloquiis ſermonibuſque vti, cum ratione nobis conſtat, tum etiam ſanctarum authoritate ſcripturarum. Reuera, ſuos *Angelorum locutio.*
poſſe alteri conceptus exprimere, non paruæ profecto perfectionis eſſe videtur in creatura rationali: hoc autem ad officium ſpectat loquendi. ſed quicquid perfectionis eſt in creatura rationali; abſque dubio ſpirituali eſt tribuendum: igitur loquendi officium, ab optima ſimpliciſſimaque creatura non eſt remouendum. Vnus præterea angelus, diuina reuelatione illuſtratus, de diuinis ſanctiſſimiſque myſterijs aliquid percipit, quod alius percipere nequit. Cum autem diuinæ charitatis munere fulgeat, ſe ſuaque omnia alteri inſinuare geſtit. Et viciſſim, intellectus alterius angeli audire cupit, quæ profecto abſque ſpirituali locutione fieri non poſſunt. Profecto, quando actiuum eſt in actu primo, in potentia ſufficienti ad recipiendum paſſiuo conſiſtente, ſi inuicem complexa ſeſe fuerint; vnum ſine dubio, agentis officio, alterum patientis fungetur. ſed angelus loquens habet memoriam fœcundam verbi, atque productiuam: eius vero, vt ita dicam, paſſiuam: mutua igitur collocutione fruuntur. Sane, vbi actiuum & paſſiuum eiuſdem ſunt rationis; ab eiſdem plane eundem producendi eſſe effectum, clariſſimum eſt: præſertim, ſi potentia actiua ſit in actu; receptiua vero in potentia eſſentiali & ſufficienti ad recipiendum, quemadmodum & illa ad producendum, ſed memoria angeli loquentis, intellectui poſſibili eiuſdem rationis in ambobus exiſtenti, ſuum verbum imprimere poteſt: ergo quod prius. Scripturæ inſuper diuinæ, huic ſententiæ atque rationi abunde copioſeque ſuffragantur, quemadmodum ante dixi. Itaque angelos mutua colloquendi ſocietate vti, conſtat ſatis. Modus autem loquendi, quo ipſi vtuntur, eſt nobis incognitus, propterea variam peperit ſapientum ſententiam; nam nonnulli hunc loquendi modum probauerunt. Angelus, inquiunt, angelo loquitur, dum ſua voluntate aperit, clauditque conceptus mentis; res enim intelligibilis, cuiuſmodi eſt conceptus, trifariam ſeſe habet ad intellectum. vno quidem modo habitualiter, ſcilicet ſecundum memoriam, deinde actualiter, in ipſo pleno actu intelligendi atque actuali conceptu. Poſtremo, cum prius intellectum & in actu conceptum, ad aliud refertur imperio voluntatis, à primo gradu, ad ſecundum, ab habitu, ad actum intellectum: ex ſecundo vero, ad eum proficiſcitur ordinem eique finem, in quo quidem conſiſtit angelorum locutio: hoc enim eſt loqui angelicum, ſuos certe conceptus alteri exprimere. Oppugnant nonnulli huiuſmodi loquendi modum, ita arguendo. Conceptus, inquiunt, in actu ſi vtique ens in actu, & ex conſequenti, intelligibilis in actu: illius ergo occultatio non ſubeſt imperio voluntatis. Poſito igitur obiecto, & actiuo, atque paſſo idem coniunctis, atque diſpoſitis; ſequitur actio, quæ à voluntate impediri non poteſt: non ergo voluntati ineſt angelicæ obiecti claudendi libertas. Amplius, ſi imperio angelicæ voluntatis ſubeſt alicuius rei abſconſio, vt puta albi cognitio, ſiue intellectio; & intellectionis vtique intellectio: nam ſi conceptum albi abſcondere poteſt; & intellectionem etiam. Sed intellectio intellectionis albi, eſt qualitas in mente angeli, quæ profecto ab alio angelo impediri non poteſt. ergo. Sane, intelligens intellectionem albi, à nigri intellectione vtique diſtincte diſcernit. Porro, intellectus ab actu non diſtingueret, niſi obiectum ab obiecto ſecerneret: intellectus ergo intellectionem albi, ab intellectione nigri diſcernens, obiecta quoque diſtinguat, neceſſe eſt. Igitur, quemadmodum vnus angelus, alteri impedimento eſſe non poteſt, quominus intelligat intellectionem intellectionis albi, ita etiam, vt albi obiectum non percipiat, atque ita vnus angelus, alteri ſuum celare nequit conceptum. Adhuc, ſi voluntas angeli conceptum alteri celare poteſt; aut certe aliquo actu, aut ſine omnino aliquo velle, id erit præſtitura: non ſine aliquo actu,

1.
2.
3.
4.
Alij loquendi modi.
Obiectio. 1.
2.
3.

Angelorum locutio.

alioqui ſemper impedimentum præſtare poſſet. aliquo actu igitur. Quod ſi ita fuerit; tunc non indocte aliquis dubitabit, vtrum integrum illi ſit huiuſmodi actum abſcondere, necne? Quod ſi celare nequiuerit; nec ergo actum intellectus, aut ipſam notitiam occultare valebit; plus enim dominij in ſuum actum, quam in extrinſecas potentias habere, clariſſimum eſt. Reuera, ſi huiuſmodi actum tegere nequit, neque etiam obiectum, vt dixi: celare ergo poteſt. quod ita ſit, aut reuera eadem volitione, ſiue actu, aut aliquo alio. non eodem actu, alioqui pari facilitate manifeſtandi quoque haberet facultatem, atque ita vno eodemque actu, vnam eandemque rem, & aperiret & clauderet, quod eſt falſum alio actu igitur, & ille deinceps ab alio, atque ſic proceſſus in finitus ſequetur, quod fieri minime poteſt: igitur quod prius.
4. Iterum, quod neq; in eſſe, neq; in fieri, ſubeſt voluntatis dominio, ab ea vtique impediri non poteſt. ſed actio naturalis agentis eſt huiuſmodi: à voluntate igitur angelica impediri non poteſt, niſi à diuina tantum. Itaque, cum intellectio in mente angeli loquentis, alterius angeli intellectui, æque proxima ſit, ac naturale actiuum, ſuo paſſiuo, idque tanquam obiectum proportionatum, profecto illius voluntas, alterius intellectionem impedire nequibit. Cæterum, ſi huiuſmodi vera ſint; obiecto igitur præſente, ac debite approximato, intellectus non poſſet non intelligere; etiamſi aliud voluntas præciperet, quod plane veritati, atque experimento nequaquam conſonare videmus. Quare, diligens lector, diligenter omnia conſiderato.

Secunda opinio.

Cæterum, quia res eſt admodum obſcura; idcirco præclara ingenia, quæ huiuſmodi difficillimis rebus gaudent, exercere non deſtitit. Inter alios ergo huius rei ſpeculatores, quidam certe non paruæ authoritatis viri, talia tradiderunt: Angelorum locutio, inquiunt, eſt alicuius obiecti notitia, de quo quidem vnus angelus, alteri eſt locuturus.

Obiectio.

Quam ob cauſam, quæ memoria prius tegebatur, in actu, acieque intelligentiæ ponitur alijs videnda, qua profecto ſic in actu poſita, angelus aſſiſtens, ſi attentus perſtiterit, illico percipit, quod in alterius acie intuetur. verum hæc quoque ſententia licet ſubtilis, & ingenioſa ſit;
3. nonnullas tamen difficultates patitur. Etenim, ſi res ita ſe haberet, huic velle loqui, alteri vero minime, in angeli poteſtate ſitum non eſſet: omnes ſiquidem æqualiter conſpicerent conceptum in acie angeli loquentis nouiter apparentem, atque ita vni loquens, omnibus loqueretur, quod eſt falſum; deſtrueret enim diuini ordinis politiam.
2. Amplius, huiuſmodi locutio obiecti quidem eſſet, non autem certi obiecti; audiens namque in angelo loquente, notitiam prius cognoſceret, cuius medio obiectum intelligeret. Adde, angelum audientem, de locutionis obiecto certiorem fieri non poſſe: ſed de illius tantum notitia quæ vera ſeu falſa eſſe poteſt, exiſtente vel non exiſtente illius obiecto. Poſtremo, ſi angelus loquens, in intellectu angeli audientis, nihil ageret; per accidens vtique loqueretur.

Tertia opinio.

Cum autem hæc omnia abſurdiſſima ſint, iuſte talium ſententia non eſt audienda. Non deſunt, qui alium loquendi modum introducere tentarunt, huiuſmodi videlicet: Sunt, inquiunt, aliqui conceptus, omnibus ferme angelis naturaliter noti, nempe omnium quidditatum vniuerſales atque generaliſſimi: particulares autem, ſiue ipſa particularia, non ſimiliter omnibus patent; ſed vnus altero plus, minuſque poſſidet, atque intelligit: particularia autem, quoniam ſunt infinita, omnibus omnia nota eſſe non poſſunt. de conceptibus igitur particularibus, non autem vniuerſalibus eſt angelorum locutio. Cum itaque angelus ſuperior, alicui inferiorum, pro rerum adminiſtratione, electorumque ſalute conſeruanda, loqui diſponit; huiuſmodi ſuum conceptum particularem, per vniuerſales intimat illi, atque ſignificat. Ex multis ergo conceptibus vniuerſalibus ſimul aggregatis, atque vtrique notis, expreſſio fit particularis conceptus, atque hæc dicitur eſſe angelorum locutio.

Obiectio.

Porro, hæc ſententia eſt multum tenuis paruæque imo nullius fortitudinis.
1. Reuera, falſum eſt, quod aſſerit, videlicet, ſingulare, ab angelico intellectu directe, primo, ac naturaliter intelligi non poſſe.
2. Etenim, ſi ſingulare non eſt minus in actu ens, quam illius quidditas, illa autem ab angelo recte, & primo intelligitur, & ſingulare etiam; ſingularia quoque non ſunt actu infinita, nec ab angelo omnia intelligi neceſſe eſt, etiamſi actu infinita exiſterent, vt authores huius ſententiæ dicere videntur.
3. Adde, eos ſupponere quod declarare intendunt: priua ſiquidem de particulari, aliquo modo conceptus habetur, atque vt particulare ab angelo audiente percipitur, priuſquam per vagos conceptus deſcribatur, alioqui quid ſibi deſcriberetur, ignoraret: prius ergo nouit ſingulare, quam fuerit illi deſcriptum huius autem notitiam ab angelo loquente recepit: loquitur autem (vt ipſimet dicunt) per vagos conceptus: igitur; ille prius loquitur quam loquatur, & iſte prius audit, quam audiat, quod eſt aperte contradictio. Ad hæc, ſi angelus loquens nihil agat in angelum audientem, quippe, qui intra ſu- 4.
um intellectum, ſuum conceptum contegat, perinde profecto eſt, ac ſi angelus loquens non adeſſet, imo idem eſt, quaſi non ſit; illa enim expreſſio, eſt actio immanens, & non tranſiens: igitur, ſua præſentia, angelo audienti præſtabit nihil, quod eſt falſum. Itaque hanc ternam opinionem, legitime fuiſſe exploſam, atque excluſam à viris doctiſſimis, patet ſatis.

Quarta ſententia, ſiue opinio.

Adeſt & quarta ſententia, quæ rationabilior cæteris eſſe videtur, tametſi aduerſarijs non vacet. Sic autem angelorum locutionem fieri arbitratur: Angelus, inquit, loquens, ex ſuæ virtute memoriæ, ex ſuæ quoque voluntatis imperio, notitiam actualem in angelico intellectu cauſat, ſiue producit: illa autem notitia, eſt illius obiecti, de quo loquitur, verbum intelligibile, in aure intellectus. Id vero, angelum præſtare poſſe, patet: nam agens, vt dixi, virtute ſua perfecta continens aliquem effectum, in paſſiuum ſibi vicinum, atque proportionatum immittere, atque transfundere poteſt. ſed ſic ſe habet angelus loquens, ad angelum audientem: igitur, inuicem loquuntur, ſicut paulo ante dixi.

Quatuor modis intelligendi.

Adde, quadruplicem intelligendi modum, qui in angelo inuenitur. Primus vocatur intuitiuus, à ſeipſo certe immediate notitiam recipit. Secundus intuitiuus in alio angelo. Tertius abſtractiuus per ſpeciem, vel per aliquod medium repræſentatiuum. In his autem modis, nullam angeli notitiam, auditionem eſſe aiunt, quippe cum nulla illarum ab intelligente expreſſa ſit, in quantum ſcilicet intelligens eſt: accidit enim ſic mouens, intelligere: æque namque moueret, etiam ſi non eſſet intelligens. obiectum præterea primum, vel ſpecies, inſtar cauſæ partialis cum intellectu ſe habet. Quarto modo angelus aliquid cognoſcere dicitur, in quantum per intellectum, vel memoriam eius exprimentem, ita in ipſo intellectio fit; vt neque intellectus recipiens, nec ſpecies, aut obiectum in actum, aliquid cauſalitatis actiuæ habere queat.

Angeli auditio.

Porro, hæc cognitio ſola, in angelo intellectualis auditio, illius vero expreſſio, in angelo loquente, locutio nominatur. locutio autem, atque auditio, naturaliter, ſeu eſſentialiter ex voluntate dependent angeli loquentis. Etenim, quemadmodum voluntas in angelo loquente, propriam intelligentiam cum memoria coniungit, atque ita locutionem efficit; ita etiam in angelo audiente, memoriam intelligentiæ connectit, efficitque actum intelligendi; non enim auditio, in alio fieri poteſt, niſi prius locutio fiat, aut intellectio in loquente. Itaque, ſicut voluntas poteſtatem habet ſuper primum actum in angelo; ita plane ſuper ſecundum, in audiente.

Actualis intellectio.

Porro, actualis intellectio in loquente, non eſt ratio, neque principium formale quo in loquente illius notitiæ gignendæ; ſed magis ipſa memoria loquentis, vel aliquid ad memoriam ſpectans, in loquente namque, atq; in audiente, ambo actus intelligendi euſdem ſunt rationis; ideoque à principio quo eiuſdem rationis, nempe à memoria, vel ab aliquo ad ipſam pertinente, deriuantur. Quare, intellectio in aliquo rationem parentis habere non poteſt: ab eodem certe principio, quodam ordine actus illi procedunt.

Propria auditio, Viſio.

Porro, triplex illa viſio, ſiue modus cognoſcendi, auditionem improprie acceptam præcedit, proprie vero, minime; imo viſionem præcedit. Propria autem auditio eſt, quando angelus loquens, eius, quod in proprio genere, vel reuelatione nouit notitiam, alteri huius rei ignaro imprimit, atque ſignificat: impreſſione autem facta, audiens conuertit ſe ad mentem loquentis, vt ibi videat, quod ab illo audiuerat. Ex quo patet, propriam, ac completam auditionem, viſionem præcedere; impropriam vero, qualis nimirum eſt de aliquo, vtrique noto, poſteriorem viſione inueniri.

Quomodo loquitur vni, & non aliis.

Ex his autem patet, quonam pacto, vnus angelus, vni, & non alteri loquatur: ex imperio enim ſuæ voluntatis, per ſuam memoriam, alterius, vel plurium, vt lubet, intelligentiam mouet, ac ſi plures intelligentias mobiles in ſe haberet, quarum vnam mouere vellet, aliam vero quieſcere. Loqui igitur, vel tacere, in poteſtate angeli ſitum eſſe, perſpicuum eſt. Itaque, quomodo vnus angelus alteri loquatur, ſic dicunt nonnulli.

CAP. II.

Argumenta contraria.

ARguam prius contra quartum modum dicendi, ſic. Principium productiuum, habens iam terminum adæquatum, illius limites egredi non valet in producendo: ſed memoria fœcunda angeli loquentis, habet terminum ſibi adæquatum, nempe ſuum pro- 1.

prium

Angelorum locutio.

prium verbum: in angelo ergo auditionem, ſeu locutionem, aut intellectionem cauſare non poteſt. Reuera, ſi intellectus agens & intellectus poſſibilis in vno angelo actiua ſunt, & paſſiua adæquata: igitur quemadmodum anima ſuum tantum corpus perficere poteſt; ſic etiam & illa. huic accedit, quod ratio illa factiuis, non autem operatiuis potentijs inſeruit; illæ enim ad extra non agunt; nam illarum actus, actiones immanentes ſunt: igitur ille quartus loquendi mo-
2. dus, minime ſibi conſtare videtur. Præterea, non quæcunque approximatio, ad actum intellectus producendum ſufficit; ſed illa duntaxat, quæ eſt in eadem ſubſtantia, qualis certe in duobus angelis eſſe non poteſt. Profecto, ſi ita res ſe haberet; pari quoque ratione, vnum brutum, alteri bruto per actum imaginandi loqui poſſet: vnum enim illorum ſufficiens haberet principium actiuum, alterum vero paſſiuum. ſed hoc eſt falſum: ergo quod prius. Adde, actiuum, in extremum non agere, niſi prius agat in medium. ſed angelus loquens ſi loco diſtet, medium mutare non poteſt: nec loqui ergo. Sane, eadem facultate animæ corpori coniunctæ loqui poſſet, quod experientia teſte minime
3. cognoſcimus. Deinde, ſi huiuſmodi ſententia verum diceret; tunc certe vnus angelus in altero, volitionem cauſare atque efficere poſſet: ſiquidem voluntas angeli alicuius volitionem obiecti, quam efficere in ſeipſa valet, virtualiter continet. Quoniam autem alterius angeli voluntas, ad modum ſe habet paſſiui eiuſdem rationis, ſi profecto proxima loquentis angeli voluntati extiterit; abſque dubio, ab illa volitionem patietur, quod eſt falſum, quippe, libertati arbitrij contrarium. Itaque quartus iſte loquendi modus, huiuſmodi, atque ſimilia argumenta contraria con-
4. tinet. Præterea, locutio angelis non eſt tribuenda, quod ſic probo: locutio eſt inſtituta ad exprimendū, declarandumq; animi conceptum; voces enim ſunt earum paſſionum notæ, quæ in anima habentur. ſed angelorum conceptus æque inuicem patent ac illorum ſubſtantia; conceptus enim ſibi intimior, atque ſecretior eſſe non poteſt, quam ſua ſubſtantia: in angelis ergo nullus eſt loquendi modus. Sane, locutio operis ſui indiget aliquo ſigno repræſentatiuo. ſed in angelis eſt tantum intellectio, atque volitio, quæ ſunt actiones immanentes, & non tranſeuntes in alterum: igitur nullus eſt illis loquendi modus. Reuera, ſi in ſtatu reſurrectionis, authore diuo Gregorio 8. *mora.* vniuſcuiuſque mentem ab alterius oculis, membrorum corpulentia non abſcondit; longe minus mens vnius angeli, ab altero abſcondi poteſt at loquutio ad manifeſtandum, quod in mente alteri latet, ordinem habet: igitur vnum angelum, alteri loqui neceſſarium non eſt. locutio præterea diſponitur alicuius perſonæ excitandæ, admonendæque gratia, quæ ſane angelicæ naturæ neceſſaria non eſt: vnus ergo angelus, alteri non loquitur.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, quamuis memoria pro paſſiua adæquato, intellectionem habeat intrinſecam; extenſiue tamen, ad aliam ſeſe extendit intellectionem extrinſecam: nam ſi intellectus poſſibilis eſt illuminatus, vel illuminari poteſt ad plures diuerſorum obiectorum actus intelligendos; multo ergo magis intellectus agens, ad duo verba producenda. Itaque licet habet intrinſecam intellectionem perfectam; conſimilem quoque actum ad extra producere valet. At primam confirmationem dico, non eſſe ſimile, quod de anima adducitur; illa enim eſt cauſa intrinſeca, adæquata materiæ, intellectus vero agens in angelo, ad extrinſecos actus imprimendos ſeſe extendere poteſt. Ad 2. confir. reſp. potentiam paſſiuam eſſe, vt ita dicam, operatiuam, hoc eſt, operatiuam virtutem, intellectum vtique poſſibilem, agentem vero factiuam. Ad 3. dico, intelligere eſſe actionem immanentem: actum vero intellectus agentis tranſeuntem; licet proprie non agat in aliquam exteriorem materiam, ſed in eiuſdem rationis paſſiuum: aut certe intellectio, ideo immanens operatio dicitur, quia ſcilicet cuilibet intelligenti conuenire poteſt, veluti principio actiuo, quæ profecto diſtinguitur ab operatione ſecundum totum ſuum genus tranſeunte: vtpote à calefactione, vel ſimili, quę per ſe non manet in principio actiuo: non autem, quia omnis intellectio ſit immanens operatio.

Intellectio eſt operatio immanens.

2. Ad 2. quanto virtus eſt efficacior in agendo, tanto minori indiget loci, ſiue rei propinquitate. ſed intellectus agens in angelo eſt efficaciſſima virtus: in alium ergo ſuum conceptum immittere, atque exprimere poteſt. Ad confir. neg. ſimilitudo: nam potentia organica, contactu indiget, intellectiua autem minime. Sane, bruti imaginatio, ob interpoſitionem organorum, alterius bruti, imaginationi coniungi non poteſt: proinde, ſi per diuinam potentiam, anima bruti, ab ipſius corpore ſepararetur; virtute, in vtiqua non haberet ad aliquid agendum, quippe, cum ſine organorum miniſterio agat nihil: Ad aliam confir. dico, nullam impreſſionem intellectualem eſſe in medio; ideo rationem illam nihil concludere. Ad vltimam confir. reſp. animæ corpori coniunctæ loqui non poſſe, propter potentiarum ordinem, quem in hoc mortali corpore perpetuo habemus,

Angelorum locutio.

3. & nobiſcum circumferre cogimur. Ad 3. verum quidem eſt, vnam voluntatem creatam, per modum principij quo, in alia, volitionem cauſare, ſeu producere non poſſe, idque ob ingenitæ libertatis virtutem, atque naturam: intellectus autem, quia non eſt liber; idcirco ſimilis illi ratio volitionis producendæ competere non poteſt. Ad 4. quam- 4.
uis vnius angeli conceptus in re, atque in effectu poſitus, alteri angelo præſenti notus ſit atque manifeſtus; non caſſa tamen, atque inanis eſt illorum locutio; perfectionis enim eſt inuicem loqui poſſe. Ad primam confir. dico, ſpiritualem locutionem huiuſmodi ſigno non egere, ſed cum intellectione loquentis, in illum, cui loquitur, actionem tranſeuntem neceſſariam eſſe. Ad 2. confir. reſp. quod licet in angelis non ſit moles corporea; eſt tamen interior mentis conceptus, qui ſubeſt voluntatis imperio. quamobrem conceptus angelici ſoli Deo patent, qui eſt ſcrutator cordium, & medullarum, cui omnia ſunt nuda, & aperta. Ad tertiam confir. dico, quod ſicut ſenſus mouetur à ſenſibili; ita intellectus ab intelligibili. proinde, quemadmodum ſigno quidem ſenſibili ſenſus excitatur; ita plane virtute intelligibili, mens angeli audientis. Sed dicet aliquis, num inferior angelus, ſuperiori loquatur? Ad quod quidem dubium aſſertiue dicimus: poſſe omnem illuminationem eſſe locutionem in angelis; non tamen è conuerſo: loqui ſiquidem angelo perinde eſt, ac ſuum conceptum velle alij innoteſcere. Porro, quæ mente concipiuntur, ad duplex quidem principium referri poſſunt. nempe ad primam veritatem, & ad propriam intelligentis voluntatem. quoniam autem veritas eſt lumen intellectus, omnis autem veritatis regula, Deus eſt, hac de cauſa, eius, quod mente concipitur, quatenus a prima veritate dependet, locutio, illuminatio nominatur: eius vero, quod ex voluntate intelligentis, locutio. Profecto voluntas creata, non eſt lux vera, quæ illuminat omnem hominem: neque regula veritatis, ſed particeps lucis. Quam ob cauſam ea communicare, quæ a voluntate creata proficiſcuntur, illuminatio dici non poteſt; non enim ad mei quidem intellectus perfectionem ſpectat, tuum intelligere conceptum, ſed rei veritatem cognoſcere. Eorum igitur, quæ à voluntate creata oriuntur, manifeſtatio omnibus ſane communis eſt angelis. illuminatio autem non: ſ a n. Ex quo patet, quemlibet angelum, alteri loqui poſſe: illuminare vero, bonos, ac ſuperiores tantum. Cæterum purgatio, & illuminatio ſunt idem actus realiter, ſicuti formæ contrarij introductio, vel priuationis expulſio, & appetitus ſubiecti terminatio: ideo enim illuminatio vocatur, quia ſcilicet alicuius intellectus veritas panditur; purgatio vero, quoniam prior, vt ita dicam neſcientia expellitur; perfectio autem, quatenus illuminati, tali acquiſita virtute, appetitus quieſcit. Sed dicet aliquis, quomodo angelus Deo loquitur, cum ipſe nouerit conceptum mentis? vt aliquid certe a Deo accipiat, non vt aliquid nouum illi ſignificet. Conſultando igitur, vel admirando angeli Deo loquuntur: *Angeli,* inquit Diuus Gregorius, *Deo loquuntur, cum per hoc, quod ſuper ſemetipſos reſpiciunt, in motum admirationis aſſurgunt.* Iterum aliquis *dubitabit,* ſi alius quiſpiam angelus quocunque modo longe poſitus, alteri angelo loqui valeat, quod quidem à nonnullis indubie admittitur, quia ſcilicet intellectualis operatio à loco abſtrahit, & tempore. hoc autem quibuſdam *non probatur,* ob hanc profecto cauſam, quia angeli locutio, in vnius angeli, in alterum tendentis, actione conſiſtit: illa autem in ſuæ virtute memoriæ creatæ, & finita habetur. at nulla virtus creata & finita in aliud quantumcunque diſtans agere poteſt, alioqui in infinito, ſi fas eſt dicere loco, ſeu diſtantia, poſita, eandem haberet virtutem agendi. animæ præterea defunctorum, authore Auguſtino, in purgatorio, ea quæ hic aguntur, ſcire non poſſunt, niſi reuelatione tantum, quod ſane propter loci diſtantiam contingere, dubium non eſt. Quare, vt angelus alteri loquatur; determinata diſtantia, ſeu præſentia requiritur. Nec ratio illa, quæ operationem intellectualem commendat, fortis eſt, & neruoſa, etenim, quamuis intellectio abſtractiua, ab hic, abſtrahat, & nunc; actio tñ vera realis, in aliud tendens per virtutē finitam, & creatam, in qua quidē locutio cōſiſtit, à determi-

Angelus inferior ſuperiori loquitur.

Illuminatio.

Locutio.

Purgatio.

Perfectio.

Quomodo angelus Deo loquatur.

An angeli diſtantes loquatur.

2. moral.

De cura pro mort.

Angelorum locutio.

onis diſtantia, præſentiaque non abſtrahit. Quomodo ergo angeli loquantur, dixi.

QVÆSTIONIS QVARTÆ
CAP. I.
De loco Angelorum.

DEſcripta angelorum locutione, illuminatione, purgatione, illorum quoque locum deſcribere, neceſſe eſt, quomodo videlicet angelus ſit in loco: eſt enim huius rei inquiſitio neceſſaria, atque noſtro inſtituto perutilis. Sane, ſi angeli ſpiritus ſint, locus vero, res corporea, locus autem, & locatum proportionata ſunt adinuicem: quonam modo angelus eſt in loco? num vbique? ſed Dei ſolius eſt ſic in loco eſſe. An fortaſſis, ſicuti nos ſumus? ſed angelis non competit hic modus eſſendi. Quis ergo, qualiſque ſit modus ille, dicam loci prius diffinitione oſtenſa. Locus, authore Philoſopho, *eſt vltima ſuperficies corporis continentis immobilis primum.* Superficies, inquam, non quæcunque, ſed vltima, hoc eſt continua; latius enim ſeſe ſuperficies diffundit, quam locus. vnde 5. *met.* cum ex profeſſo, quantitatis ſpecies enumeraret, loci, veluti vnius, illarum, non meminit. Commentator in genere qualitatis locum collocat, quia ſcilicet, virtutem habet conſeruandi. conſeruare autem ad qualitatem ſpectat. verum, per accidens id loco conuenire videtur, quatenus ſcilicet locati naturæ congruit, alioqui violenter contenta, conſeruare poſſet. Quoniam autem ob naturalium qualitatum cauſam, locus conſeruandi corrumpendique habet virtutem; iccirco ad Phyſicum, non autem ad Mathematicum negotium, illius inquiſitio, ſpectare videtur. Cæterum, huius rei ſpeculatio in tertio libro eſt inquirenda. Modi eſſendi in loco, huic ſane inquiſitioni neceſſarij ſunt, vt modum, quo angeli in loco ſint, ſcire valeamus. Eſt autem duplex modus eſſendi in loco, qui profecto creaturis naturaliter conueniunt: circumſcriptiuus, ſiue dimenſiuus. & diffinitiuus. Priori quidem modo, illa in loco eſſe dicuntur, quorum vltima, loci quoque vltima attingunt, atque ſimul conſiſtunt, hoc autem modo corpora per ſe locata, in loco eſſe dicuntur. Poſterior modus, angelis competit; ſunt enim in loco certo, ac determinato; à loco tamen non circumſcribuntur, aut continentur. Reuera, ſimplici, partem & partem non habenti nequaquam conuenit in loco circumſcriptiue eſſe, partes enim locati ſimul ſunt cum partibus loci at, angelis partes non inſunt: non ergo in loco circumſcriptiue eſſe dicuntur. Sane, quod loco coextendi non poteſt, in loco circumſcriptiue eſſe nequit: locati ſiquidem, & loci vltima ſunt ſimul. ſed angelus eſt huiuſmodi, vtpota indiuiſibilis. igitur, in loco circumſcriptiue erit minime: alioqui, & punctum quoque in loco circumſcriptiue eſſe diceretur, quod eſt falſum. Amplius, quod locum ſuis dimenſionibus replere non poteſt; illi certe modus eſſendi in loco circumſcriptiue nequaquam congruit. ſed angeli dimenſionibus carent: non ſunt ergo in loco circumſcriptiue. Itaque angelus eſt in loco diffinitiue. Et ſane in loco ſic eſſe non repugnat, cuius ſubſtantia eſt limitata, & ſimplex pars vniuerſi, non locans alia, ſed locabilis. Omnis ſiquidem pars vniuerſi per ſe exiſtens, aut eſt locus, aut locabilis. ſed angelus eſt huiuſmodi: ergo eſt in loco diffinitiue, non autem circumſcriptiue. Profecto, quod eſt ens per ſe, eſt etiam in loco per ſe. ſed angelus eſt ens per ſe ſubſiſtens: non aduerſatur ergo illius naturæ, eſſe in loco diffinitiue. nec ita ſibi vnum locum determinat, vt in alio eſſe nequeat, quippe, qui ſeſe indifferenter habeat ad omnem locum, alioqui, ex vno, ad alterū, loco violenter moueretur. Cū ergo angelum eſſe in loco diffinitiue perſpicuū ſit, quænam ſit illius cauſa, quærere non erit inutile. Duplex autem illius ratio, ſiue cauſa aſſignari poteſt, formalis vna, fundamentalis altera. Ratio autem formalis in creaturis, eſt quidam præſentiæ reſpectus ad locum de genere vbi, licet non ſemper ſit vbi circumſcriptiuum; ſed interdum diffinitiuum, ſiue præſentiale tantum. Itaque eſſe in loco formaliter, perinde eſt, ac huic loco adeſſe. Porro, ratio fundamentalis; id nominatur, quod talis reſpectus eſt immediatum fundamentum, ſicut in corporibus ratio fundamentalis ipſius vbi, eſt ipſius corporis quantitas. Itaque, ratio formalis eſſendi angelum in loco diffinitiue, eſt quidam reſpectus realis ad locum, qui dicitur vbi diffinitiuum, ſicuti in corporibus, vbi circumſcriptiuum. Reuera eſſe in loco, non dicit formaliter aliquid abſolutum, nec etiam angelus, quum ad locum mouetur, formam aliquam nouam acquirit, niſi aliquod reſpectiuum vbi, hoc eſt, reſpectum præſentiæ ad locum, quod plane Deo non competit, quia nimirum, nullum ad creaturam habet realem reſpectum. Porro, ratio fundamentalis, qua angelus in loco exiſtit, eſt ſua ſubſtantia, vel potentia paſſiua, ob quam eſt mobilis ad locum; ſi tamen aliquo modo ab ipſa ſubſtantia diſtinguatur: idem enim eſt, & motus, & termini motus localis, & vbi immediatum fundamentum. motus namque eſt via in terminum acquirendum ipſi ſubiecto motus. in angelo autem ipſam potentiam paſſiuam, qua mobilis eſt ad locum, immediatum eſſe fundamentum, immediatamque rationem, conſtat ſatis: idem namque eſt immediatum reſpectus fundamentum, & ipſius recipiendi, ratio immediata. ſed immediata ratio recipiendi huiuſmodi reſpectum, eſt potentia paſſiua, mobilis, potentia, inquam, non ipſe reſpectus potentialis; ſed talis reſpectus fundamentum abſolutum: ergo, quod prius. Quod ſi ſubſtantia, & potentia non diſtinguantur ex natura rei, tunc, abſque dubio, ipſa ſubſtantia angeli, quæ eſt idem quod ſua potentia, eſt ratio immediata fundamentalis, qua angelus in loco eſt fundamentaliter. Etenim quemadmodum materia ſecundum ſuam ſubſtantiam, atq; potentiam, quæ idem ſunt, eſt alicuius formæ recipiendæ immediatum ſuſceptiuum; ita etiam angelus, ſi idem ſint illius ſubſtantia, atque potentia. Cæterum, ſubſtantia non eſt ratio eſſendi in loco formalis, vtpote, quæ non ſit ipſe reſpectus eſſendi in loco, ſed aliquid eſſentialiter, tali reſpectu diſtinctum, alioqui angelus non poſſet non eſſe in loco, ſicuti, neque reſpectus, ſine termino, eſſe poteſt. Quod ſi, vt veriſimilius eſt, potentia ipſa mobilis, ex natura rei, ab eius ſubſtantia diſtinguatur; tunc ſane, non ipſa ſubſtantia, ſed potentia potius, eſt ratio eſſendi in loco. At, ſi ſubſtantia, illius ratio extiterit, non determinate tamen erit, quaſi per aliquam eius paſſionem, ipſam ſubſtantiam conſequentem, ſurſum, vt graue, aut deorſum, vt leue, ſibi determinet. Si enim ita ſe haberet eius ſubſtantia, violenter vtique moueretur: nam manens in vno loco naturaliter, ad alium violenter moueretur, quod falſum eſſe, planum eſt omnibus. Itaque ſubſtantia eius, nempe angeli, neutra eſt, atque indifferens ad quemcunque locum, ſicut & eius potentia, & motus ad quemcunque locum. Aiunt nonnulli, angelum eſſe in loco per accidens, id eſt, per actionem tranſeuntem; non enim eſſe in loco poteſt per potentiam, ſiue ſubſtantiam, aut per operationem manentem: omnia ſiquidem iſta à loco abſtrahunt. Quare, ſi in loco non fuerit per actionem tranſeuntem, nullo modo in loco eſſe poterit. ſed horum ſententia, veritati, atque rationi minime conſonare videtur. Etenim, ſi poſterius non eſt cauſa, ſiue ratio 1.
prioris; ab ipſo enim nequaquam dependet; ſed naturali ordine, aut ſaltem ſecundum rationem intelligendi, angelus prius adeſt loco, quam in eo operetur, præſertim cum ipſi dicant, approximationem fieri prius, deinde actionem ſequi: approximatio ergo eſt cauſa ipſius operari, & prius eſſentialiter: igitur, eſt cauſa eſſendi in loco. Amplius, quod eſt cauſa eſſendi in loco formaliter, per ſe, ſiue per accidens; rei profecto, quæ eſt in loco, formaliter inſit neceſſe eſt. Vnde corpus per ſe in loco eſſe dicimus, hoc eſt, per ſuam ſiue quantitatem, ſubſtantiam, per ſuum quod ſibi ineſt accidens. Reuera, cuiquam per aliquod à ſubiecto eius extrinſecum, in loco non conuenit formaliter eſſe. ſed operatio angeli tranſiens, vt ipſimet dicunt, non eſt in angelo formaliter, vtpote, quæ ab agente potius quam à paſſo abſit.
non eſt ergo ratio, qua formaliter eſt in loco. Iterum, ange- 2.
lus motor, pro mobili ſibi adæquato, totum cœlum habet, authore Philoſopho, operaturque non primo circa partem, vt falſa eſt quorundam imaginatio, ſed circa totum: igitur, ſi per huiuſmodi operationem eſt in loco; in toto ergo cœlo erit, quod eſt falſum, alioqui in oriente, & occidente ſimul
eſſet. Præterea, animæ iuſtorum in cœlo, ſunt ſicut angeli 3.
Dei. ſed inibi non ſunt per aliquam tranſeuntem operationem, quippe, quæ ipſum cœlum non moueant: non ergo per
huiuſmodi operationem ſunt in loco. Item, ſubſtantia ange- 4.
li, non eſt magis à loco abſtracta, quam ſit diuina. ſed Deus per ſuam ſubſtantiam, non autem per operationem eſt in lo-
co: ſimiliter ergo, & angelus. Inſuper, quando aliquid eſt in 5.
loco per aliud; eodem plane modo erit in loco, ſicut & illud. ſed operatio angeli, eſt circumſcriptiue, vel commenſuratiue in loco, ſicuti & corpus, in quo recipitur. angelus ergo ſimili quoque modo erit in loco, quod plane antea reprobauimus. Itaque, angelum per actionem, ſiue operationem tranſeuntem, in loco non eſſe, patet ſatis.

Marginal notes, left column: *Quid ſit locus.* — *4. phyſ. 41.* — *Modi eſſendi in loco.* — *Quomodo angelus ſit in loco.* — 1. — 2. — 3. — *Diffinitiue.* — 1. — 2. — *Ratio eſſendi in loco duplex.* — *Formalis ratio.* — *Fundamentalis.*

Marginal notes, right column: *Angelorum locutio.* — *Quomodo fundamentaliter ſit in loco.* — *Subſtantia angeli quomodo eſt ratio eſſendi in loco.* — *Si per actionem tranſeuntem angelus ſit in loco.*

CAP.

Angelorum locatio.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1. OMne locatum, habet ſitum, igitur, eſt quantum; nihil enim habet ſitum niſi quantum, quia ſitus eſt habitudo partium ad locum: ergo angelus non eſt in loco, aliter eſſet locatus, atque ita eſſet quantus. Reuera, ſi angelus eſt in loco, aut eſt in eo violenter, aut naturaliter: non violenter, aut naturaliter, vt dictum eſt: nullo ergo modo in loco eſſe poteſt. locus ſane, authore philoſopho 4 phy. continet locatum. ſed nec corpus, nec aliquid corporis, angelum continere poteſt, quum ſit aliquid minus actuale quam angelus: ergo quod prius. Amplius, incorporalia non eſſe in loco, communis eſt propemodum animi conceptio, teſte Boetio *in lib. de hebdomadibus.* ſed angelus eſt res immaterialis, vt paulo ante dictum eſt. non ergo eſt in loco. Suffragatur huic ſententiæ, Auguſt. ex profeſſo affirmantis, ideo Deum non eſſe in loco, quia ſcilicet non eſt corpus: Deus non alicubi eſt, inquit: quod enim alicubi eſt, continetur loco, corpus eſt: Deus autem non eſt corpus: non igitur alicubi eſt; locus enim in ſpacio eſt, quod longitudine, & latitudine, & altitudine corporis occupatur, nec angelus tale aliquid eſt. Accedit ad hoc authoritas Philoſophi 4. *phy.* palam proteſtantis, mobilia corpora tantum in loco eſſe. Et hoc quidem recte: nam eſſe in loco, eſt loco menſurari, atque contineri, vt ipſemet, eodem in libro faſſus eſt. ſed angelus à loco menſurari, contineri que non poteſt: angelum ergo in loco non eſſe, ſatis manifeſte patet.

2\. *Boetius.*

Au uſt. quæſt. 83. q. 20.

Philoſophus.

3\. Deinde angelus non eſt in loco per ſuam ſubſtantiam. Sane, ſubſtantia per ſe angelo conuenit, ſiue in loco fuerit, ſiue non: non ergo illud eſt cauſa eſſendi in loco, quod per ſe ad angelum ſpectat; ſubſtantia enim, ſiue eſſentia, angelo competit in potentia obiectiua, in qua nondum angelus eſt in loco. Eſt ergo in loco per applicationem virtutis. nam quod angelus diffinitiue hic ſit, non autem alibi; per virtutis applicationem fiat, neceſſe eſt. hæc autem applicatio, aut ſecundum ſitum fieri poteſt, ſicuti punctus loco continui applicatur, vtpote ſitum in continuo habens. qui plane modus angelo non conuenit; non minus enim quam vnitas, à ſitu corporali eſt abſolutus. aut ſecundum formam, quemadmodum anima applicatur loco corporis, cuius eſt forma. neque is quoque modus ad angelum attinet, quippe, qui non eſt alicuius forma, ſed per ſe potius forma ſubſiſtens. Secundum ergo contactum virtualem, non autem corporalem, angelus eſt in loco.

4\. Præterea, angelus eſt in loco, aut per ſuam ſubſtantiam, aut per ſuam operationem. Non per ſuam ſubſtantiam, vt dixi: per ſuam ergo operationem, non quidem immanentem, ſed tranſeuntem; per eandem enim, ſiue eadem eſt cauſa eſſendi illi, & in loco, & in tempore. ſed in tempore eſt per accidens, nempe per operationem tranſeuntem; & in loco ergo ſimiliter. Suffragantur nobis non paucæ, aut paruæ doctiſſimorum virorum authoritates. Damaſceni, Hugonis, commentatoris, aliorumque ſapientum. Damaſcenus enim *in lib. 1. cap. 17.* ſic ait. *Angelus, inquit, dicitur eſſe in loco, vbi adeſt & intelligibiliter circumſcribitur, vbi operatur.* Hugo de Sacramentis *lib. par. 4. cap. 18.* *Spiritus eſt loco communis, in loco per præſentiam naturæ, & operationis concluditur.* Commentator 8. *phy. com. 85.* vel penultimo. *Intelligentia eſt, vbi potiſſime ipſius appa et effectus.*

Damaſcenus.

Hugo.

Comment.

5\. Iterum *illo ſolo modo angelus eſt in loco, quo plane illum attigit locum, eique applicatur.* ſed angelus ſolo virtutis contactu, locum attigit, eique applicatur: igitur per ſuæ applicationem virtutis eſt in loco. Hæc, atque ſimillima dicere conſueuerunt, qui huius ſunt fautores ſententiæ.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum. Verum quidem eſt omne locatum circumſcriptiue, tum ſecundum totum, tum etiam ſecundum partes, habere ſitum: angelus autem, quia non ſic eſt locatus: propterea quantus dici non poteſt. Ad 1. confir. dico, angelum non eſſe in loco violenter, neque naturaliter, ſicuti ſunt leuia, & grauia; habet enim neutram potentiam ad locum. Ad 2. confir. dico, locum, locati dimenſionaliter vel quãtitatiue circumſcriptiuum, ipſum locatum continere, diffinitiuum vero, ipſum diffinitum. hoc autem continere, ſiue modus continendi non eſt aliqua efficientia, vt ita dicam, ſiue actio elicita, ſed mutuus potius reſpectus determinatio, quem contentum diffinitiue, ad locum habere videtur. Hoc autem modo bene poteſt aliquid alterius reſpectum determinare, etiam ſi minus illo actualitatis habeat. Ad 2. communis eſt animi conceptio, incorporalia in loco non eſſe circumſcriptiue, non autem diffinitiue, ſicque Auguſtini verba ſunt intelligenda, atque philoſophi. Etenim eſſe in loco, non eſt angelum loco commenſurari aut ſitum habere in continuo; hoc namque corpori conuenit locato, quatenus eſt quantum quantitate dimenſiua. neque etiam, quia eſt in loco, ideo continetur à loco; ſubſtantia ſiquidem incorporea, ſua rem contingens virtute corpoream, ipſam profecto continet potius, quam contineatur ab ipſa.

Angelorum locus.

2\.

3\. Ad 3. dico, angelum eſſe in loco per ſuam ſubſtantiam fundamentaliter, vt dictum eſt. Ad confir. reſp. aliquid poſſe quidem eſſe in loco determinatio, non ideo, quia alicuius ſit forma. nec quia inſtar puncti ſitum in continuo ſibi determinet: vel quia fortaſſis circa ipſum aliquid operetur. nec denique per aliquem alium contactum corporalem proprium, aut methaphoricum, qui plane eſt per virtutem actiuam operantem; ſed per ſuam magis ſubſtantiam, idque fundamentaliter. Reuera, quemadmodum quantitas per ſeipſam eſt in loco fundamentaliter, mobiliſque ad locum, non per aliquem certe contactum, ſed per ſeipſam fundat præſentiam quanti ad locum; ita etiam ſubſtantia ſeu potentia angeli, præſentiam ad locum.

4\. & 5. Ad 4. & 5. reſpond. angelum eſſe in loco per ſuam ſubſtantiam, ſiue potentiam paſſiuam, qua mobilis eſt. Illud autem de loco & tempore non eſt ſimile: angelus enim ex ſe habet propriam durationem, nempe æuum: proinde hæc duntaxat illi competit, non illa, quæ eſt tempus, niſi per accidens. At angelus aliquem non habet ſibi locum intrinſecum, aut vbi in actu, tametſi per ſe locabilis ſit, non per accidens. Illud autem, cuius gratia eſt locabilis; per ſe angelo conueniat, neceſſe eſt, cuiuſmodi profecto eſt ipſius ſubſtantia, vel potentia. Ad authoritates reſpond. illud tantum velle dicere, angelum ſcilicet inibi eſſe, vbi iam operatur; operationem vero cauſam, qua angelus eſt in loco, non dicere, quaſi operatio ſit cauſa eſſendi in loco. Hæc quidem ſunt, quæ ad huiuſmodi argumenta à nonnullis dici ſolent: quid autem rei veritas habeat, ipſi beatiſſimi ſpiritus nouerunt. Nec magna inter hos præclariſſimos theologiæ duces, rei, veritatiſque eſſe videtur diſſenſio: ſi enim angelus ſit in loco per potentiam, ſiue præſentiam ſuæ ſubſtantiæ, vt quidam aiunt, aut per ſuæ applicationem virtutis, vt alij aſſerunt, cum huius applicatio, ab illius potentia immediate proficiſcatur, ſitque illi coniuncta; in idem profecto videntur coincidere, nec plurimum ab inuicem differre; per potentiam nimirum fundamentaliter, aut per virtutis contactum in loco eſſe.

Quomodo ſit in loco.

Quamobrem, argumenta primæ opinionis ſic ſoluenda veniunt. Ad illud. Deus eſt prius rebus præſens, prioritate vtique rationis, quam operetur, vtpote, quia immenſus eſt prius ſecundum rationem: ergo & angelus, & ex conſequenti, operatio non eſt cauſa eſſendi in loco.

Soluuntur argumenta primæ opinionis.

1\. Reſpondeo: Dei immenſitatem, non actualem Dei præſentiam dicere, ſed omnibus aſſiſtendi virtutem. Angelus præterea, quamuis prius ſit, quam operetur; poſterius tamen eſt, quam operetur in loco. Inſuper, aperta eſt contradictio, Deum prius eſſe, quam operari in creatura; Deo enim non operante, nulla eſt creatura. Quomodo ergo erit in creatura, niſi operetur? Nam pater meus vſque modo operatur, dicit Dominus.

2\. Dices, aut angelus eſt in loco per operationem ab illo immediate, vel mediate exeuntem. Si primo modo: ergo immediate eſt præſens, non aliqua alia operatione interueniente. ſi mediate, adhuc quoque de illo medio quæſtio eſſet, & proceſſus in infinitum. angelus præterea non eſſet in empyreo cœlo, quia nihil ibi operatur. Adde, quod operatio, vt dictum eſt, quæ ab angelo proficiſcitur, in loco ſit commenſuratiue: angelus ergo ſimiliter ſe habebit. Reſpondeo, operationem; qua angelus attingit locum, immediate ab angelo proficiſci, nõ per aliquam cauſam mediam: ex hoc tamen non ſequitur, loco, ſine ipſius operatione adeſſe, quippe, cum eius operatio cauſa ſit præſentiæ localis; eſſentia vero angeli loco immediate adeſt, immediatione vtique cauſalitatis. Sed hoc mihi dubium eſt, angelum loco adeſſe ſine operatione non poſſe. Nunquid præſentia localis operatione indiget? nam ſi angelus immediate loco præſens eſt immediatione cauſalitatis, eius autem eſſentia nequaquam ſit ſine illius præſentia: non ergo cauſa præſentiæ localis, eſt angeli operatio, ſed oſtenſio potius localis præſentiæ. Diligens ergo lector, hæc acute perpendat videatque, vtra rationabilior ſit ſententia; interim quilibet abundet in ſenſu ſuo, ſalua ſemper fidei veræque rationis authoritate. Ad aliud dico, angelum eſſe in empyreo per adminiſtrationem atque contemplationem; non enim ſemper illi opus eſt mouere, ſed ſufficit illi præſidere. Illa autem angeli præſidentia, eſt illius loci exornatio, quæ ſane eſt quædam inter corpora, ſiue

Cauſa præſentiæ corporalis.

Angelus quomodo eſt in cælo empyreo.

Angelorum locus. ſiue locum huiuſmodi, & angelum relatio, vim habens operationis tranſeuntis, & ordo quidam vnius ad alium congruentiæ. Ad 3. rationem reſp. & neg. conſeq. nam anima eſt in loco per corpus; non tamen eſt in loco circumſcriptiue, ſicut dicitur eſſe corpus. Præterea, angelus eſt in loco, ſicut operans in operato; operatio vero, ſicut accidens in ſubiecto: æquiuoca ergo eſt illis huius rei appellatio. Quomodo ergo angelus ſit in loco, dixi. Tu autem accipe, quod eſt magis rationi conſentaneum.

CAP. IIII

Angeli locus, eſt in determinata magnitudine, atque multitudine.

Rationes. POſteaquam ex multorum argumentis, angelum in loco eſſe didicimus; huic profecto negotio ſatis
1. conuenire videri, modum, quo angelus eſt in loco, non ignorare. Porro, angelum in determinata eſſe loci magnitudine atque multitudine dico: in cauſa autem eſt, limitata ipſius natura: locabile vero limitatum, tum molis, tum etiam virtutis, in quanto cunque loco virtute naturali eſſe non poteſt. alioqui, qua certe ratione in maiori eſſet loco; eadem plane in alio maiori, atque ita in infinito, quod
2. eſt abſurdum. Amplius, ſi angelus in quantocunque loco maiori, & ex conſequenti, in infinito eſſe poſſet: igitur in locis infinitis quantitate qualibus eſſe valeret, quod eſt falſum, alioqui in cœlo eſſet & in terra, quod ſane Damaſce-
Lib. 2. c. 3. no non probatur. Itaque, angelus cum finitæ limitatæque ſit naturæ, par eſt, vt locus ipſius magnitudine & multitudine
3. ſit determinatus atque finitus. Item, ſi angelus poſſet eſſe in maiori, vel minori, idque naturaliter; hoc certe per ſuam voluntatem, aut aliquid ſuæ voluntati ſubiectum exequeretur, quod plane impoſſibile reputatur: nam potentia illa, qua angelus eſt in loco, non ſubeſt voluntatis imperio, ſicuti nec vegetatiua noſtræ ſubdita eſt voluntati, cum ſit mere naturalis. tantum ergo loci habebit, quantum ſua ipſius
Si angelus poteſt eſſe in puncto. exigit ſubſtantia. *Dubitabit* autem aliquis, ſi angelus poſſit eſſe in loco indiuiſibili ſiue punctali, ad quod quidem dicimus, rationem loci quidem naturæ nequaquam conuenire. etenim, cui ratio loci non competit; loci naturam ſubire non
1. poteſt. ſed puncto non conuenit ratio, ſiue diffinitio loci, nam locus eſt ſuperficies, punctus autem minima: in eo ergo veluti in loco, aliquid eſſe non poteſt. Amplius, in eo,
2. ad quod, veluti ad localis terminum motus, aliquid moueri non poteſt, nihil eſt in loco; locus enim non eſt: nihil ergo in eo, veluti in loco exiſtit. ſed tale quid eſt punctus: igitur alicuius locus eſſe nequit. Præterea, in illo non eſt aliquid,
3. veluti in loco, quod non eſt aliquid poſitiuum locus ſiquidem poſitionem dicit. ſed punctus quatenus diſtinguitur à continuo, non eſt aliquid poſitiuum, alioqui aliquid eſſet abſolutum, atque ita punctus ſine continuo, & viciſſim continuum ſine puncto eſſe poſſet, quod eſt falſum: nam linea abſque punctis eſſet infinita, poſſetque intelligi ſine punctis, quod quidem philoſopho eiuſque Commentatori e. mei. aduerſatur. Ergo. Ad hæc, ſi angelus eſſet in puncto, veluti in
4. loco; poſſet vtique ſe mouere de puncto ad punctum, atque ita motus ex indiuiſibilibus componeretur, & inſtantia eſſent conſequentur conſequentia in motu, quod Ariſtoteli
6. phyſ. minime placet. Reuera, omne quod mouetur, partim eſt in termino à quo, & partim in termino ad quem ſed hoc rei indiuiſibili conuenire non poteſt. Cum ergo in puncto non poſſit eſſe motus; nec etiam locus, vt dictum eſt. Sane, quod mouetur, prius pertranſit ſpacium æquale maius, & minus quam æquale. ſed minus puncto ſpacium non datur, etſi æquale non tranſit niſi per puncta. Item, ſi mobile pertranſit per tempus, ſpacium ſibi æquale; in minori profecto tempore, minus ſpacium pertranſibit. Adde, quod continuitas temporis, à motus dependeat continuitate, motus vero à mobili. ſed indiuiſibile, cuiuſmodi eſt punctus, non eſt aliquod continuum: ergo quod prius. Iterum aliquis teſtabitur, ſi virtute naturalis agentis in duobus locis diſtinctis angelus eſſe poſſit, quorum quilibet illi adæquatus eſſet, quodquidem non approbamus, agens namque naturale, cum ſit limitatæ finitæque virtutis, ordinem à natura inſtitutum, propria virtute violare non poteſt. ſed huiuſmodi ordo talis eſt, vt vna vni loco, & non pluribus res inſit vnus ergo angelus hoc modo in pluribus ſimul locis eſſe non valet. Deinde ſi angelus virtute naturali poſſit eſſe in pluribus locis ſimul; eadem quoque virtutis potentia, & in tribus, & vbique quod eſt falſum. Sane, cum angelus ſit in loco per applicationem virtutis ſuæ, vt quidam dicunt, aut per potentiam, ſeu ſubſtantiam, vt alij opinantur, illa autem ſit finite: non ergo ſua virtute naturali poteſt eſſe in pluribus locis ſimul. Vna præterea ſubſtantia ſe, ſecundum philoſophorum ſententiam non mouet omnes orbes immediate; ideo illam vbique eſſe, neceſſarium non eſt. Itaque, angelus virtute naturali in pluribus locis ſimul eſſe non poteſt. Rurſus aliquis quæret, an plures angeli in vno loco ſimul eſſe poſſint. Ad quod dicimus, id fieri poſſe virtute diuina; duo enim indiuiſibilia, quouis modo ſubiecto diſtincta, veluti duo contiguarum puncta linearum, ſimul eſſe poſſunt; ſimiliter & duo angeli. Reuera, non magis repugnat vnitas loci, angelicæ quam corporeæ naturę ſed duo corpora, diuina operante virtute, in vno loco ſimul eſſe dicuntur; igitur duo angeli, eodem in loco ſimul eſſe poſſunt. Naturali autem potentia id fieri nequit, vt duo agentia naturalia perfecta, ſint æque eidem paſſo proxima atque propinqua. Quare, duas intelligentias, vni & eidem loco, ſecundum eandem paſſiuam potentiam eſſe præſentes, eſt quidem naturaliter impoſſibile. In cauſa autem eſt, quia tam natura, quam intellectus ſuperflua, & otioſa non admittit, ſed horret potius atque execratur.

Quod angelus non poſſit eſſe in pluribus locis. 1. 2. 3. (left margin)

Angelorum locus. 4. An plures angeli poſſint eſſe ſimul in eodem loco. (right margin)

CAP. V.

Argumenta contraria.

QVod poteſt eſſe in puncto, veluti in loco, non indiget certa atque finita loci magnitudine atque multitudine. ſed angelus eſt huiuſmodi, vtpote indiuiſibilis, inſtar puncti, locus autem & locatum debent proportionari: locus ergo angeli non certæ magnitudinis, ſeu multitudinis. Profecto illi non eſt opus certa loci magnitudine, quod indifferenter ſe habet ad locum. ſed talis eſt angeli natura, vtpote neutra, reſpectu præſcons locelis. igitur indifferenter in maiori, vel minori loco conſiſtere poteſt. Reuera, ſi plures legiones in vno eodemq; fuiſſe ſimul, Euangelij authoritas docet; eodem quoque modo & plures etiam angelos, in vno eodemque loco ſimul, atque ita non videtur neceſſaria eſſe angelo certa loci magnitudo. Amplius, non maiori ſubditur angelus loci arctationi, ſeu neceſſitati, quam aliquod aliud animal. ſed experientia didicimus, nonnullum animal, modo maiorem, nunc autem minorem loci magnitudinem multitudinemq; occupare, vtpote lumacam, vt vulgares dicunt: igitur non neceſſe eſt omnino, certam diffinitamq; habere angelum loci magnitudinem. Præterea non ſolum in maioris, verum etiam in minoris hominis corpore angelus eſſe poteſt, quod quidem ſæpe iis accidere videmus, qui nequiſſimis ſpiritibus aguntur: nō ergo certa atq; definita illi neceſſaria eſt loci magnitudo. Reuera, ſi angelus ibi eſt, vel eſſe poteſt, vbi iam operatur, quanquam operatio non ſit cauſa eſſendi in loco, vt quidam dicunt, ſed oſtenſio potius præſentiæ corporalis; ſed indifferenter ſe habet ad operandum in maiori, vel minori loco, ſimiliter ſe habebit ad locum: ergo quod prius. Iterum, corpori non repugnat, alteri præſens eſſe, ipſumq; in puncto attingere, ſicuti ſphæra tangit rectum in puncto, vt dicitur lib. primo de anima. nec etiam angelo repugnare videtur, præſertim cum in loco eſſe dicatur, quia ſcilicet loco adeſt: igitur ita corpori, ſicuti & puncto adeſſe poterit, imo omnino proprius ipſius locus punctus eſſe dicitur; indiuiſibilis enim in indiuiſibili maneat neceſſe nam quod eſt indiuiſibilis naturæ, & indiuiſibiliter ſe habet vbicunque fuerit, in indiuiſibili vtique manebit, imo manere debet: ergo quod prius. Rurſum, ſi anima in pluribus locis ſimul eſſe poteſt, vtpote, tota in qualibet corporis parte angelus ergo ſimiliter; imo magis, quia maioris virtutis. Sane, ſi angelus eſt in corpore aſſumpto, quod quidem continuum eſt: in qualibet ergo ipſius parte eſſe videtur. at illius partes, pro locorum diuerſitate numerantur: angelus ergo eſt ſimul in pluribus locis. Reuera, ſi angelus ibi eſt, vbi operatur, authore Damaſceno, operatur autem in diuerſis locis, vt in Sodomorum ſubuerſione apparuit: ergo quod prius. Ad hæc, quemadmodum corpus eſt in loco circumſcriptiue; ita plane angelus eſt in loco diffinitiue. ſed duo corpora eſſe ſimul circumſcriptiue, fieri non poteſt, quum vnumquodque illorum proprijs dimenſionibus diſtinguatur, quæ ſe inuicem non compatiuntur, & locatorum numerus, locorum numerum ſequatur. nec ergo plures angeli in vno eodemque loco ſimul eſſe queunt. Iterum, ſi duo puncta in vno eodemq; ſitu eſſent; profecto non duo, ſed vnum aliquid eſſent, ſitu enim diſtinguuntur, vt Commentator annotat: igitur, ſi duo angeli in eodem loco inuenirentur, non duo, ſed vnus potius eſſet dicendus. Certa, ſi fieri non poteſt, vt idem angelus, pluribus in locis ſemel atq; ſimul eſſe queat; ſimiliter etiam,

1. 2. Lumaca. 3. 4. 5. 6. 7. 6. phyſ. (right margin)

erit

Angelorum locus.

erit impoſſibile, duos ſimul in eodem loco inueniri. Reuera, virtute agentis naturalis hoc fieri non poſſe, firmiter approbo: nam qua ratione duo poſſent ſimul eſſe; eadem plane & plures, denique infiniti, ſi fortaſſis in rerum natura inuenirentur, quod ſane naturæ ordinem deſtruit. Hæc itaque atque his ſimilia, pro huius quæſtionis ſubtilitate ſunt dicta, & eſſent dicenda ab his, qui diſcendæ veritatis ſtudio aguntur.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. *Indiuiſibile non eſt in loco.*

AD primum, quamuis angelus ſit formaliter indiuiſibilis; in aliquo tamen indiuiſibili, veluti in loco eſſe nequit, quippe, cum indiuiſibile loci naturam, rationemque ſubire non poſſit. Quare, ratio illa non eſt admittenda, angelus vbicunque eſt, indiuiſibilis ſemper manet: igitur ſemper eſt in loco indiuiſibilis, quippe, cum locus eſſe nequeat, niſi fuerit diuiſibilis. Ad confir. dico, ſicut antea dixi, naturali virtute in maiori minorique loci magnitudine, angelum indifferenter ſe habere non poſſe. Ad aliam confir. dico, plures ibi fuiſſe, ſicuti in corpore moto & vexato, non autem ſicuti in loco; ſic etiam mouens eſt in moto.

2. Ad 2. negatur ſimilitudo, tū quia huiuſmodi res ſunt poroſæ; proinde facile conſtringi coarctarique poſſunt, quod ſane angelis congruit minime; tum etiam, quia conſtrictio & dilatatio ſunt motus locales, quibus certe ad alia loca partes transferuntur. Quamobrem, ſi ab vno loco partes transferuntur, ſiue retrahuntur; ad alium certe meant atque migrent.

3. Ad 3. angelum, ſi fuerit in toto homine, tanquam in aliqua re quanta maiori, idque ſecundum quamlibet ſui partem, non poſſe eodem modo in minori homine, ſiue aliqua re alia eſſe, ſicuti in loco ſibi adæquato. Ad confir. quamuis modus ille eſſendi, non omnibus arrideat; ex illo tamen non ſequitur, angelum indifferenter in his rebus eſſe veluti in loco ſibi adæquato, circa quas ipſe operatur, propter illam ſiquidem rationem, quam paulo ante dixi.

4. Ad 4. falſum eſt, vt quidam aiunt, angelum operatione tantum in loco eſſe, angelus præterea circa punctum vel aliquod indiuiſibile, operatione quidem tranſeunte nihil operatur; vnde nec punctum mouere poteſt, niſi per accidens ad motum corporis: falſa ſunt ergo illa puncta, quæ vana imaginatione cogitantur, quæque ab angelo moueri, nonnulli affirmant, centrum ſcilicet atque polos, cum ipſum potius cœlum ab illo moueatur. Ad confir. dico, verum quidem eſſe vnum corpus, aliud tangere in puncto; non tamen in puncto, ſicut in loco eſſe dicitur, quippe, cum punctus loci rationem non habeat: vnde nec punctus in puncto, veluti in loco eſſe poteſt. Quamobrem, quemadmodum angelus alteri adeſt, ſiue præſens eſt angelo, in eo tamen, veluti in loco eſſe non poteſt; ita proculdubio non eſt in puncto, veluti in loco, quamuis puncto adſit, ſiue præſens eſſe dicatur.

5. *An eſſe non in puncto, veluti in loco.*

Ad 5. ſecundum Damaſceni doctrinam, atque vt reor rei veritatem, angelus in vno tantum loco eſt; quando enim ſunt in cælo, in terra eſſe nequeunt. Itaque, in diuerſis ſibi locis adæquatis, angelus eſſe non poteſt, alioqui neuter illorum ſuæ eſſet virtuti adæquatus. De locis vero diſcontinuis dubitant nonnulli, ſed præſtat Damaſceni ſequi doctrinam. Cæterum, potentia diuina in locis adæquatis ſiue diuerſis angelum eſſe, fieri poſſe arbitror, nec inde vllum ſequi inconueniens, nempe angelum à ſeipſo diſtare atque ſeparatum eſſe, quia nimirum vnus locus ab altero ſeiungitur; illorum enim locorum reſpectu ſiue ratione, angelus illimitatæ eſt naturæ, quemadmodum & anima totius corporis membrorum reſpectu: nam cum ſit in pede & in capite, peſque à capite diſtet; ipſa nihilominus à ſeipſa non ſeiungitur. Ex hoc autem patet ſolutio ad argumentum, eiusque confirmationes. Etenim, via, virtuteque naturali, non autem diuina illa intelligenda ſunt: vnde plures angeli virtute naturali, in vno eodemque loco adæquato eſſe non poſſunt, non propter loci impletionem, ſed naturæ illorum perfectionem; duas ſiquidem cauſas completas, vnius eiuſdemque rei immediatas eſſe, eſt impoſſibile: vnius enim rei vna eſt forma, vnumque proximum mouens; motores vero remoti plures.

Angelos plures virtute naturali in eodem loco eſſe non poſſe.

Cum autem angelus locum contingat, vt continens perfectum; ſingulis ſingulos eſſe locos diſtributos, nec inuicem indifferenter commixtos, recte rationi conſentaneum eſſe puto. Angelus præterea, & corpus naturaliter ſimul eſſe poſſunt; in loco tamen non eodem modo ſe habent. Quare non eſt ſimile illud, quod pro argumento ſtatuendo fortificandoque adducitur. Ad aliud dico, angelum & animam non eſſe in loco ſimul, ſicut duo locata; ſed alterum veluti corporis formam; alterum vero vt locatum. Ex quo patet, huiuſmodi confirmationes, quam falſa nitantur ſimilitudine, nihil virium atque neruorum habere.

Angelorum tempus.

6. Ad 6. duo corpora ſimul eſſe, virtute naturali fieri non poteſt, diuina autem virtute hoc efficere valet: vnde, quamuis in pluribus locis diffinitiue eſſe non poſſit, quia ſcilicet contradictionem implicat, quum eſſe in loco diffinitiue, ſit ita eſſe hic, vt alibi non ſit; duo tamen angeli in eodem loco diffinitiue eſſe nequeunt, quippe, cum ita ſint in iſto loco, vt non ſint, aut alibi eſſe dicantur.

7. Ex hoc etiam patet ſeptimi argumenti ſolutio. Quomodo ergo angelus ſit in loco, dixi ſatis.

QVÆSTIONIS QVINTÆ
CAP. I.

Angelorum tempus ſiue menſura.

Triplex genus entium. Æternitas quid ſit.

TRiplex eſſe entium genus, omnibus propemodum notum eſſe puto: primum quidem, ſi fas eſt nobis ita loqui, immutabile omnino, excelſum, immenſum, nempe Deum benedictum, cuius ſane menſura eſt æternitas, quæ authore Boetio, 5. de conſolatione. eſt interminabilis vitæ, tota ſimul & perfecta poſſeſſio; æternum enim perinde eſt, ac extra terminos eſſendi, quippe, cum nec incipere, nec deſinere poſſit, denique nec aliquid noui mutationisque in ſe recipere. Ex quo patet, in æternitate non eſſe vnam partem altera priorem, aut poſteriorem; ſed durationem, vt ita dicam, & ſimpliciſſimam, & totam ſimul, atque valde perfectam, nullum terminum, actu vel potentia habentem. Secundum vero, variabile quidem atque flexibile, cuius partes intrinſecæ, perpetua fere ſucceſſione mutantur: huius autem entis menſura ſiue duratio, tempus appellatur, quod quidem eſt menſura motus ſecundū prius & poſterius.

Tempus quid ſit.

Tertium autem genus entis eſt plane in ſe ſimplex, vtpote à partium ſibi inuicem mutatione ſuccedentium liberum, variabile tamen, potentia ſcilicet ab eſſe in non eſſe, & è conuerſo, cuius ſubſtantia non eſt ſimpliciter neceſſaria, nec extra omnes propemodum naturæ terminos poſita; imo certis clauditur terminis, liminibusque concluditur: huius autem duratio ſiue menſura, æuum vocatur: in hoc autem genere angeli continentur, quippe qui æuo menſurantur.

Æuum.

Itaque, æternitas, rei eſt menſura ſimpliciter permanentis; tempus vero, formaliter, ſucceſſiueque continue deficientis: æuum autem, permanentis quidem non ſimpliciter; ſed quamdiu in rerum natura conſiſtit. Sunt ergo angeli, quoad ſua intrinſeca omnia, ſtabiles continuis ſucceſſibus minime ſubditi, niſi extrinſece tantum.

Menſura angelorum.

1. Reuera, eiuſdem ad ſeipſum relationem eſſe realem, impoſſibile fore hic eſſe putamus. At, ſi ratione prioris & poſterioris, ad ſeipſum angelus, ſecundum durationem relationem haberet, aliam atque aliam durationis partem prioritas illa atque poſterioritas haberent, atque ita reſpectiue oppoſiti eſſent omnino.

2. Profecto, ſi angelus ſemel ipſum denuo crearetur, & poſtea annihilaretur, eiuſdem iterum fieret, ſiue crearetur; in creatione quidem primi, in reparatione vero ſecundi ratio inueniretur.

3. Amplius duo contraria in eodem ſuſceptiuo, abſque ſucceſſione inueniri, nequaquam fieri poteſt. ſed contraria angelis ineſſe videmus, vtpote malitiam in reprobis: probitatem autem in electis, cum in iuſtitia naturali conditi fuerint. ergo quod prius. Ad hæc, priuatiue oppoſita ſicuti ineſſe, ſine ſucceſſionis ordine, eſt impoſſibile. ſed omnes angeli creati fuerunt ſine gratia, vt paulo poſt dicturi ſumus, poſtea vero gratiam acceperunt; hæc autem ſucceſſio ab extremorum conditionaliue natura nō dependet, cum alterum illorum ſit priuatiuum: ex fundamenti ergo natura emanare, atque profluere credēda eſt. Sana, ex vno contradictorio in aliud migrare, ſine amborū vel alicuius extremorum mutatione impoſſibile reputatur & abſurdum. ſed angelus ſemper tranſit, quia nimirum tempus eſt in continuo fluxu; angeli autem eſſentia iſti coexiſtit inſtanti, poſtea alteri; Deus autem non coexiſtit, vtpote, qui realem ad creaturam relationem non habet. Itaque, in æuo ſucceſſionem non eſſe conſtat, non modo iſtis: ſed aliis etiam rationibus, quæ in idem recidere videntur.

Æuum non eſſe ſucceſſiuum.

Reuera, menſura eſt vnigenea & conformis menſurato, vt quarto met. ſcribitur. ſed eſſe angeli menſuratum, non eſt ſucceſſiuum, nempe habens partem, & partem, vel prius & poſterius:

4. nec igitur æuum, quod eſt ipſius menſura. Sane prius & poſterius ideo tempori inſunt, quia inſunt & motui, cuius eſt paſſio ſeu menſura, vt quartus recitat phyſicorum: à ſimili ergo prius & poſterius æuo ineſſe non poſſent, niſi æuiterno ineſſent. ſed in æuiterno non eſt prius & poſterius: in æuo ergo minime erunt.

5. Denique, æuum

non

Angelorum tempus. nnn differt à ſubſtantia angeli, vt mox dicturi ſumus. ſed angeli ſubſtantienon habet partem & partem; nec ergo æuum; non enim abſque neceſsitate pluralitas partium eſt ponenda, etiam in quauis aliqua re. ſed nulla nos cogit neceſſitas æuo partes addere: æque enim angelus magnus eſt intenſiua perfectione atque virtute, ſua manente ſimplicitate, ac durationis ſimplicitate perſeuerante. Huic accedit *Augustinus. 83. q. 72. Tempora æterna.* Auguſtini autoritas, vbi palam profitetur, æuum ſtabile, tempus vero mutabile eſſe. Ante æterna tempora, inquit ad Tit. 1. Si tempora, quomodo æterna? nam ſi forte ante omnia tempora intelligi voluit, quia, ſi dixiſſet, ante tempora, neque addidiſſet, æterna, poſſet accipi ante quædam tempora, quæ ante ſe haberet quædam tempora. æterna autem maluit dicere, quam omnia, forraſsis ideo, quia tempus non cœpit ex tempore. Ante tempora æterna æuum ſignificauit, inter quod & tempus hoc diſtat, quod illud ſtabile *Dionyſius.* eſt, tempus autem mutabile. Dionyſius præterea Areopagita de diuinis nominibus *cap.* 10. proprietatem æui, ait, eſſe totum ſecundum totum metiri. Et 5. *cap.* æuum vocat quie- *Gregorius.* tam & totam ſimul vitam. Gregorius quoque 4. *moralium*, gaudio beatorum dicit nihil eſſe præteritum, nihilque fu- *Plato.* turum. Plato quoque in Timæo, æui menſionem perpetuam eſſe protaſtatur; fuiſſe vero, & fore temporis, & non æui, proprias eſſe genituras: Fecit æternitatis in vnitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, inquit, quam nos tempus vocamus. Dies porro, & noctes, & menſes, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc naſcente mundo, naſci iuſſit, quæ omnia temporis partes ſunt. At, qui erat, & erit, quæ nati temporis ſpecies ſunt, non recte *Plotinus. Enn. 3. lib. 7. c. 1.* æternæ ſubſtantiæ aſſignamus. Vnde Plotinus, æternitatem ita deſcribit: *Aeternitas*, inquit, *totum ſimul complectitur, non ſicut partem, quoniam omnia eiuſmodi per ipſam dicuntur æterna.* Et *cap.* 3. *beatis ſpiritibus neq; deſiderium ineſt futuri; iam enim totum ſunt, & quicquid habere vita debent, iam totum poſſident, ideo nihil quærunt. Et quoniam his nihil eſt futurum; neque igitur illud eis accidit, in quo eſt fuerant.* Ex quo patet, intelligentias partibus temporis non eſſe ſubditas, idque ſecundum intrinſecam eorum naturam, quia nimirum non diſcerpitur in partes, imo in partibus ſuis tota ſimul conſiſtit, ſibique deeſt nihil. cui nihil omnino, quod non ens dicitur, poteſt accidere: non ſolum enim entia omnia oportet omni totique adeſſe; ſed etiam nihil aliquando non entis accidere. Hæc, inquam, *Æuum. Æternitas.* proprietas, ipſiuſque natura æternitas eſt, id eſt æuum; æuum enim ab eo, quod eſt ſemper, eſt dictum. Et *cap.* 4. *Quamobrem vocandum aliquid eſt æuum, æternitasq; idemq; cum Deo, quippe cum vita ſit inſerta, cui nihil præterit, vel poteſt eſſe futurum. Porro, tali natura omni pulchritudine pollens, præcipue eſt circa vnam proinde præclara eſt ſententia Platonis, qua ait, æternitatem manere in vno.* Hæc igitur atque ſimilia Plotini documenta, huic no- *Auicenna. 11 met. 1. 2. phyſ. 11.* ſtræ ſententiæ fauere videntur. Simile quiddam Auicenna profitetur. *Hoc*, inquit, *quod nos vocamus tempus, nempe menſurationem, ſtabilitatem non habentem ſecundum ſucceſsionis viam.* Et alibi ait, *quod cui conuenit, & ex ſeipſo accidit, ante, & poſt, tempus nominatur.* ſed æuum non eſt tempus: ante ergo, & poſt, habet minima; atque ita non eſt duratio ſucceſsiua, ſed ſimplex, partibus ſibi ſuccedentibus penitus vacans. Aeuum igitur ſua ſtante ſimplicitate, toti ſimul coexiſtit tempori, per ſe quidem prius atque poſterius ignorans, niſi fortaſſis ad partes temporis, cui coexiſtit, relatum. Quomodo ergo æuum non ſit duratio ſucceſsiua, dixi.

CAP. II.

Æuum eſſe durationem ſucceſsiuam, argumentis oſtenditur.

1. SI æuum eſt tota ſimul duratio: ergo æuum eſt in-
finitum in actu. Tenet conſequentia: quod enim
eſt totum exiſtens in actu, infinito quidem tempo-
ri coexiſtere poteſt. ſed omne tale eſt infinitum in
actu, quemadmodum & illud, quod loco poteſt coexiſtere
infinito. ſed æuum partibus vacat omnibus: actu igitur eſt
infinitum, quod eſt abſurdum, & plane impoſſibile. Sane,
ſi tempus eſt infinitum in potentia: igitur eſt æuum infini-
tum in actu; quandocunque enim ſunt aliqua duo, quorum
alterum eſt tantum in potentia, reliquum, ſiue alterum erit
2. ſimiliter tantum in actu. Amplius, angelus creari poteſt & an-
nihilari, iterumque reparari, ſiue reſtaurari, etiam ſi tempus
non eſſet, atque ita angelus ille, eſſe haberet interruptum
atque reparatum, nempe eſſe, & non eſſe. ſed ſimpliciæ in-
diuiſibili menſuræ finitæ & limitatæ, hoc accidere nequit;
alioqui contradictoria in eadem menſura ſimul conſiſte-
rent, quod eſt impoſſibile. id enim ad infinitam illimitatam- *Angelorum tempus.*
que pertinet menſuram, nempe ad æternitatem. ergo. Sane,
potuit Deus angelum creare nihil intelligentem, deinde
intelligentiam recipientem; ſimul autem non eſt intelli-
gens & non intelligens, propter eandem quam diximus ra-
tionem: igitur, etiam ſi tempus non eſſet, adhuc tamen an-
geli menſura, hoc eſt æuum, prius haberet & poſterius, &
ex conſequenti, æuum eſt duratio ſucceſsiua. Reuera, ſi ali-
quem alium angelum Deus crearet; is profecto alia iam
condita, duratione poſterior eſſet, quod plane fieri non
poſſet, ſi æuum prius atque poſterius non haberet. Ad hæc, 3.
ſi æuum non eſt duratio ſucceſsiua; nullum ergo habebit
temporis diſcrimen, atque ita in angelo idem certe erit,
eſſe, fuiſſe, & futurum eſſe, quod prorſus impoſſibile eſſe
reputamus. Quare, ſicut angelum non fuiſſe, diuinæ non
ſubditur potentiæ; ita plane ipſum futurum non eſſe. Pro-
fecto, ſi angeli duratio prius & poſterius non habent, inſtar
Dei, cuilibet aderit futuro, & ex conſequenti, futura con-
tingentia naturaliter cognoſceret, quod eſt falſum & erro-
neum. Angeli præterea duratio à parte poſt, eſt infinita. ſi 4.
ergo eſt tota ſimul; erit vtique actu infinita, quod ſane ab-
ſurdiſsimum eſt; Deus enim ſolummodo eſt actu infini-
tus. Quod ſi ita ſit, vt ipſamet veritas fatetur atque tuetur;
finita vtique eſt angeli ſubſtantia, ſiue duratio. At, omne fi-
nitum, nouam recipere poteſt qualitatem atque incremen-
tum: duratio ergo angeli non eſt tota ſimul, quippe, quæ
ad nouam qualitatis, conditioniſque diſpoſitionem reci-
piendam, promptitudinem habeat. Adde, quod maiori tem- 5.
pori applicari poteſt, maius vtique cenſendum eſt. ſed æ-
uum menſurans, angelum iam creatum à mundi exordio,
tam præterito, quam futuro applicatur tempori: menſurans
vero, angelum de nouo creatum, poteſt enim Deus hodie
aliquem alium angelum creare, minus ſine dubio cenſe-
tur: duratio ergo, ſiue menſura angeli, non eſt ſimul tota,
vtpote, vna maior altera. Iterum, angelus ab eſſe deficere 6.
poteſt, idque per diuinam potentiam: non ergo totum,
quod habere potuit, ſimul eſſe habet; plus enim potuit,
quam fuit, atque ita ex conſequenti, illius eſſe non eſt totum
ſimul. Reuera, Deus quidem poteſt angelum annihilare,
non in illo certe inſtanti, in quo angelus eſt, alioqui ſimul eſ-
ſet & non eſſet, ſed in alio inſtanti, ſicque illorum in æuo in-
ſtantium ſucceſſio inueniretur: æuum ergo eſt ſucceſsio ſi-
ue duratio ſucceſsiua. Suffragatur huic propoſito Anſel- *Anſelmus*
mus, qui de Deo, atque æuitatis, ſiue angelis ita loquitur:
*Tua, inquit, & illorum æternitas, tota tibi præſens eſt, cum illi non-
dum habeant de ſua æternitate, quod venturum ſeu futurum ſit, ſic-
uti etiam non habent præteritum.* Hieronymus quoque ſan- *Hieronymus.*
ctitate, ac omni dicendi genere celeberrimus, ad Marcellam
ita ſcripſit: *Solus Deus*, inquit, *non nouit futurum eſſe vel fuiſſe.*
Hæc igitur dignitatis prærogatiua Dei eſt ſolius, non alicu-
ius angelorum. Præterea, ſi nunc temporis non eſſet; nec
tempus etiam, authore Auguſtino 11. *de ciuit. Dei*: pari igitur *Auguſtinus.*
ratione, ſi æuum nunc non habet, non eſt certe æuum, ſed æ-
ternitas potius. Ex his ergo atque ſimilibus patere arbitror,
æuum ſucceſsiuam eſſe durationem.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur conſeq. & ad probat. dico, hoc 1.
intelligendum eſſe de illo tantum, quod ſuapte na-
tura eſt infinitum, atque illimitatum. Quam ob
cauſam, licet æuum, omni ſiua toti coexiſtere queat
tempori; non tamen idcirco æternitatis exiſtit, aut actu æter-
num dici poteſt. Porro illa ſimilitudo, quæ de loco adduci-
tur, nihil habet veritatis, alioqui ſubſtantia angeli, quæ o-
mni temporis, atque æui parti coexiſtere poteſt, tota ſimul
eſſet actu infinita, etiamſi æuum duratio eſſet ſucceſsiua,
quod plane ipſiſmet non probatur authoribus. Ad con-
firmationem dico, de his, quæ eiuſdem plane ſunt rationis,
veram eſſe maiorem. Ad minorem ſiue conſequentiam re-
ſpondeo, verum quidem eſſe, æuum actu eſſe finitum, atque
alterius ens rationis, poteſt tamen tempori, quod eſt in po-
tentia infinitum, coexiſtere, idque virtualiter: vnde & infi-
nitum aliquo modo dici poteſt; non tamen ſimpliciter. Ad 2.
2. neg. antecedens: in illo enim caſu, non eſt vnius quidem
partis durationis angeli, ad aliam partem ſucceſsio, ſed e-
iuſdem potius ad ſeipſum. Præterea, ſi tempus continuum,
aut diſcretum reale, vel imaginarium non eſſet; Deus vtique
vnum angelum ante alium creare non poſſet; vnum ve-
ro, alio non exiſtente, condere poſſet; ante enim, & poſt, ſi-
ne menſura diuiſibili, intelligi nequeunt. Porro, huiuſmodi
menſura tempus eſt continuum, aut diſcretum. Itaque,
eſſe,

Angelorum tempus. eſſe, & non eſſe angeli creati, & adnihilati, duratione, quæ eſt æuum, ſimul eſſe nequeunt; nec prius & poſterius in diuerſis æui partibus habere: nam eſſe, eſt ipſum æuum, non eſſe vero, eſt æui negatio, atque deſtructio: igitur, ſimultate proprii æui, non eſt eſſe angeli, & eiuſdem interruptio eſſendi. Etenim, ſi æuum, vt ipſi dicunt, ſit accidens æuiterni, deſtructo profecto æuiæterno; ipſum quoque æuum deſtructum iri omnemque illius partem, neceſſarium eſt omnino. Ex his ergo, ad confirmationes patet ſolutio.
3. Ad 3. ibi eſt neceſſitas conſequentiæ, non autem conſequentis: ſiquidem quemadmodum angelum eſſe, vel fore, Deus quidem abſolute determinare potuit; ita etiam ipſum non fuiſſe; licet poſtquam ipſum condidit, non poſsit facere, eum non condidiſſe, contradictionem implicat enim. Ad confir. dico, angelum, quo ad ſuam durationem, qua tempori coexiſtit, nihil moræ habere. quod autem futuro nõ coexiſtat tempori; non angeli, ſed futuri eſt temporis defectus. Ex hoc autem non ſequitur, futura ipſum naturaliter intelli-
4. gere, quandoquidem illa non ſint ipſi præſentia. Ad 4. angeli duratio eſt infinita ſecundum quid, non autem ſimpliciter, hoc eſt, negatiue, quia nimirum in ſe non habet ſuæ du-
Obiectio. rationis terminum, non autem poſitiue. *Deus*, cui infinitæ
1. inſunt defectuum negationes; infinitum quoque & ipſum eſſe oportet: negatio enim defectus eſt, poſitio perfectionis, ſed æuum infinitas habet defectuum negationes, nempe iſtius, & alterius diei; & ſic etiam ſucceſsiue infinitorum, quia eſt totum ſimul: illi vero ſucceſsiuo ordine decurrunt: æuum ergo eſt actu infinitum. Præterea, æuum non differt
2. à tempore ſecundum Auguſtini ſententiam: *Deus*, inquit,
ſuper Gen. 8. *adminiſtrat creaturam ſpiritualem per tempus*. ſed tempus eſt duratio ſucceſsiua: igitur angelorum menſura, eſt duratio ſucceſsiua. Sane, illa duratio eſt ſucceſsiua, quæ tota ſimul eſſe non poteſt. ſed æuum eſt huiuſmodi, alioqui eſſet actu infi-
3. nitum: ergo quod prius. Ad hæc autem ſic *reſp.* & ad prim. ſi-
Solutio. quidem maiorem falſam eſſe denuntio: etenim huiuſmodi
1. perfectiones, defectibus oppoſitę, ſolo numero diſtinguuntur; vna enim omnibus ineſt eſſentialis perfectio; craſtinæ namque diei duratio, & ſequentis eiuſdem plane eſt ratio-
2. nis. Ad 2. quamuis æuum ſubſtantiæ conueniat ſpirituali, illius tamen motui tempus debetur, ſiue eſt attribuendum; ex hoc tamen non ſequitur, æuum à tempore non differre.
3. Ad 3. ex dictis patet reſponſio. ad confir. autem principalis argumenti dico, illam veram eſſe de eſſentiali additione, quod profecto angelis non competit: ipſi enim addi poteſt nihil tale, quod ipſum augere queat, niſi accidentali quodam menſuræ, ſeu durationis reſpectu; nam æuiternorum
5. durationi, additio fieri poteſt accidentalis. Ad 5. minor eſt falſa, omne enim æuiternum, maiori, minorique applicari poteſt tempori: quod ſi vnum non tanto coexiſtat tempori, quanto & aliud, id profecto per accidens ei contingere, non ſua quidem natura putandum eſt; accidit enim illi
6. nunc, vel in principio creari. Ad 6. quamuis angelus, vt tu dicis, potuerit plus eſſe, id tamen ſimul habuiſſet, non in parte, aut in toto diuiſum. Quare, idem eſt, quod prius, atque fallacia cognoſcitur figuræ dictionis, quid in plus mutando. Ad confir. reſp. huiuſmodi non æui, ſed temporis diſcreti inſtantia eſſe dicenda, quibus profecto inſtantibus, angeli duratio, annihilatioque, veluti propria menſura menſuraretur. Reuera, nunc æui non ita differt ab æuo, nempe realiter, ac nunc temporis ab ipſo tempore: æuum namque eſt duratio perfecta, & ſuperior, cui vniri poteſt, nunc durationis, ſicque tempori coexiſtere; nunc autem temporis, ipſi non vnitur tempori, nec ipſum eſt tempus.
Anſelmus. quare non eſt ſimile, quod in argumento aſſumitur. Ad Anſelmi authoritatem dico, illam ſic eſſe intelligendam, angelum à ſe non habere, inſtar Dei, ſuæ durationis futurum, aut aliquod aliud tempus; eſt enim in illo præteritum, atque futurum per quandam certe noſtri comparationem temporis, ad diuerſos vtique rationis reſpectus. Hieronymi vero, & Auguſtini ſententia de proprio ac peculiari æternitatis nomine eſt intelligenda, quæ Deo ſolummodo conuenit. Itaque quomodo æuum duratio ſucceſsiua non ſit, vtrinque oſtendi, vt quilibet pro ſui animi voluntate accipiat, quod rationi putat magis conſentaneum eſſe, ſalua ſemper fide catholica.

CAP. IV.

Æuum non diſtingui realiter ab æuiterno, ſiue ab angelo.

QVoniam dixi paulo ante, æuum durationem ſucceſsiuam non eſſe, idq; non paucis, & contemnendis rationibus, atque argumentis muniui, huic profecto propoſito mihi congruere videtur ſpeculari, ſi æuum ab angeli eſſentia, eſſentiali quadam ſeiunctum ſit, ac diſcretum differentia: & inprimis, vt id efferre queam, quod Angelorum tempus.
1. ſentio. Realiter quidem diſtingui non puto. Etenim, quando aliqua naturaliter diſtinguuntur: vnum profecto, alterum natura præcedit, vnde vnum abſque alio, effectum ſortiri poteſt, cum nullam contradictionem impliceт. Quare, ſi æuum ab angeli ſubſtantia eſſentialiter diſtinguitur, cum ipſum angeli ſubſtantia poſterius ſit naturaliter; poterit vtique angelus, ſine æuo manere, atque conſiſtere, quod
2. eſt falſum: aperta eſt enim contradictio. Præterea, ſi æuum eſt aliquid aliud eſſentialiter diſcretum ab angeli ſubſtantia, cuius duratio dicitur, illud profecto, aliam plane durationem habebit, quæ aut idem cum ſua duratione propria erit, aut certe aliam durationem ſortietur. ſi idem; pari quoque facilitate dicere non veremur, angelum eiuſque æuum, idem realiter eſſe. ſin autem alia; tunc proceſſus erit in infinitum, quod ſane abſurdiſsimum eſſe omnes profiten-
3. tur: angelus ergo, eiuſque æuum ſunt idem realiter. Amplius, ſi ita res ſe haberet; æuum certe angelicæ ſubſtantiæ accidens dici poſſet, quod eſt inconueniens, alioqui non ſubſtantia accidens, ſed accidens, ſubſtantiam conſeruaret, atque durationis cauſa exiſteret. Itaque idem eſt angelus, eiuſque duratio eſſentialiter; eodem enim formaliter res durat, & exiſtit, ratione tamen diſtinguitur: addit ſiquidem æuum, angelicæ ſubſtantiæ rationis reſpectum. Sane, in eſſentialiter ordinatis, & realiter diſtinctis, prius poteſt eſſe ſine poſteriori. Si ſubſtantia ergo angeli eſt prior, atque eſſentialiter à ſuo æuo diſtincta; ſine illo vtique, vt dixi, conſiſtendi haberet aptitudinem, quod eſt plane falſum: æuum certe nihil reale, atque abſolutum addit ad eſſe angeli, niſi ſimultatem tantum, atque indiuiſionem, ſecundum prius, & poſterius ſibi ſuccedentia. hæc autem ſimultas, ſiue indiuiſio, aliud eſt nihil, quam negatio, ſeu reſpectus ratio-
Obiectiones. nis. Sed aliquis fortaſsis non temere aduerſus huiuſmodi arguet. Menſura realis à re menſurata, realiter diſtinguitur.
1. ſed æuum eſt angeli menſura, vtpote duratio illius: differt ergo ab angeli eſſentia realiter. Sane, ſicut ſe habet tempus ad motum; ita plane æuum ad angelum. ſed tempus realiter differt à motu, quia ſcilicet non eſt velox, aut tardum vt motus dicitur eſſe. igitur æuum ab angeli ſubſtantia reali-
2. ter diſtinguitur. Amplius, ſicut ſe habet inſtans temporis ad mobile, ſiue ſubiectum; ita plane æuum, ad eſſe angeli, ſiue ſubſtantiam. ſed temporis inſtans, à ſubſtantia mobilis realiter differt, atque ſecernitur; mobile enim cum ſine tempore, tum etiam ſine motu, ſi abſolute loquamur, eſſe poteſt: æuum ergo ab angeli ſubſtantia realiter diſtinguitur.
3. Ad hæc, quod eſt ſua duratio omnino, atque idem realiter; non poteſt vtique non durare, ſiue non eſſe, quemadmodum vnum & idem, non poteſt non ipſum idem eſſe. atqui, angelus à ſua quidem duratione poteſt deficere, quippe cum à ſuo eſſe, diuina potentia, deſinere poſsit: angelus er-
Solutio. go non eſt idem prorſus, quod ſua duratio. Ad hæc autem
1. ſic reſpondendum eſſe cenſeo. Ad primum quidem, minor non eſt admittenda, æuum enim ratione tantummodo, non autem rei veritate, eſt angeli menſura; idem namque eſt, quod ipſa angeli ſubſtantia, rei ſiquidem duratio intrinſeca, non eſt propriæ ipſius menſura, ſed aliquod potius extrinſecum. Ad confirmationem dico, maiorem non eſſe veram, propter diſsimilitudinem certe, quam habet inſtans temporis ad æuum; etenim non ita æuum, ab angeli ſubſtantia diſcrepat, ac tempus à motu, cui plane formalitar ineſt; illud enim realiter, hoc autem ratione diſſentit. Tempus præterea non eſt duratio motus, quippe, cum duratio motus ſit idem ferme cum motu. Dionyſium ais hoc ſentire de diuinis nominibus *cap.* 4. Dico, de æuo fuiſſe locutum, quod reſpectu æuiterni, rationem habet menſuræ: quo plane modo non æuiterni intrinſecum, ſed extrinſecum magis eſt dicendum. ſic etiam à nonnullis dicitur, primi mobilis menſuram motus, tempus non eſſe; ſed paſſionem potius atque aliorum motuum menſuram. Itaque non ita æuum ad æuiæternum ſe habere, ſicut tempus ad motum, conſtanter affirmo; tempus enim à motu realiter
11. confeſſ. 23. 4. phyſ. diſcrepat, authore Auguſtino: æuum vero ab æuiæterno,
2. minime. Ad 2. negatur ſimilitudo: quamuis enim inſtans temporis, nonnullam cum æuo ſimilitudinem, affinitatemque habere videatur, quia nimirum ſicut inſtans eſt ſimplex atque indiuiſibile, ita etiam & æuum; vnum tamen ab alio quam maxime diſcrepat: non enim ſicut inſtans à mobili; ita æuum ab æuiæterno realiter diſſentit. quemadmodum paulo ante dictum eſt ſatis. Ad 3. maior vera eſt de
3. duratione increata, non autem de duratione creata; homo ſiquidem quamuis neceſſario ſit homo, quamdiu eſt ho-

Digitized by Google

Angelorum beatitudo. mo; poteſt nihilominus à ſuo eſſe deficere & non eſſe. Quare, cum angeli duratio ſit creata, cum ipſa, tum etiam illud, cuius eſt duratio deficere poteſt. Itaque durationem, ſiue æuum ab angeli ſubſtantia realiter non differre, hæc dixiſſe ſufficiat.

Qvæstionis Sextae.

C A P. I.

De Angelorum beatitudine.

QVoniam angelorum miniſteria, locutiones, loca, atque tempora longo ſermone proſequuti ſumus; illorum modo beatitudinem mihi deſcribendam eſſe cenſeo: verum ſcilicet omnes beati conditi fuerint, atque quonam modo, quaue virtutis ope illam nacti fuerint. hoc plane cum ipſis certe beatiſsimis ſpiritibus, tum etiam Deo optimo maximo, veræ beatitudinis authori, & gratum, & debitum eſſe puto. *Quid ſit beatitudo.* Itaque, de angelorum beatitudine verba facientes, inprimiſque quid ſit beatitudo diſſeramus. *Beatitudo eſt omnium bonorum ſufficientia, ſiue plenitudo aut, eſt bonum ſufficiens, omnem prorſus indigentiam atque defectum excludeat,* vtpote *ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus.* Bonum ſane eſt, quod omnia appetunt; mouet enim appetitum: omne autem quod appetitur, vel eſt bonum verum, vel apparens. Non temere ergo Boetius ſic locutus eſt: *Omnis, inquit, cura mortalium, licet diuerſo calle procedat, ad vnum tamen beatitudinis callem nititur peruenire, eſt enim mentibus hominum naturaliter inſita ſummi boni cupiditas. ſummum autem bonum vocatur, quod deſiderium prorſus replet ſuquaniatis.* *Boetius de conſol. 3. proſ. 2.* Quam ob rem in optimæ coniunctione potentiæ, cum ſuo optimo obiecto, beatitudinem poſitam eſſe, conſtantiſsime philoſophus profitetur. Etenim cuiuslibet rei virtus, ſuaque perfectio, circa id, quod in ea maxime excellit, potiſsime verſatur; vnde aurium perfectio in optima vocum conſonantia inuenitur; oculorum vero in pulchro, &c. Rationis autem cum Deo coniunctio, hanc ob cauſam Aug. profeſſus eſt, viſionem eſſe totam mercedem. *Auguſtinus. Viſio eſt tota merces.* Et Dominus in Euangelio: *Hæc, inquit, eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deum, &c.* Contemplatio autem ſummæ cauſæ non eſt ſine amore, alioqui curioſa quædam, & inanis eſſet inueſtigatio. quemadmodum illorum fuiſſe legimus, authore Paulo, qui cum Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt. *Paulus.* Itaque beatitudo, quæ eſt Dei cognitio, abſque amore eſſe non poteſt. hanc autem intellectualis, atque rationalis creatura, ſuapte natura proſequitur, vtpote vltimam ſui perfectionem, ſuam enim vnumquodque vltimam naturaliter perfectionem deſiderat. Porro, perfectiſsima hominis cōtēplatio, qua optimum bonum intelligitur, eſt vltima ipſius felicitas. *Felicitas non eſt habitus. 7. com. 10. eth.* felicitas autem habitus non eſt; ineſſet enim dormienti, authore philoſopho, & in calamitatibus maximis conſtituto. beatitudo ergo quædam ſane eſt operatio, ſui non alterius gratia expetenda, ipſa quippe nullius indiget rei, ſed eſt ſibi ipſi ſufficiens. Beatitudo igitur non in ludo vel ioco conſiſtit, etenim abſurdum foret, humanum finem, iocum eſſe & ludum: neque in rebus caducis, ſed in virtute, cuius gratia cætera expetuntur. *Beatitudo eſt operatio virtutis.* Quare, cum felicitas, ſiue beatitudo operatio ſit per virtutem, vt ipſemet com: 5. apertiſsime docet; conſentaneum eſt vtique rationi per eam eſſe potentiam, quæ eſt præſtabiliſsima. hæc autem eius fuerit, quod eſt optimum. Siue igitur mens ſit huc, ſiue aliquid aliud, quod quidem natura dominari videtur, ac imperare, & animaduerſionem habere de honeſtis diuiniſque rebus, aut quia diuinum & ipſum eſt, aut quod eorum quæ ſunt in nobis eſt diuiniſsimum, huius operatio per virtutem propriam, ipſa felicitas fuerit, beatitudoq; perfecta. *Contemplatio res nobiliſſima. Vita beata.* Cæterum, huiuſmodi eſt contemplatio, quæ eſt operatio nobiliſsima: quippe cum & mens ſit eorum, quæ in nobis inſunt, præſtantiſsimum, & ea circa quæ mens verſatur cognoſcibilium præſtabiliſsima ſint. Eſt præterea continua maxime: nam contemplari magis continue quam agere quiduis poſſumus. felicitati autem amor, ſiue voluptas admixta eſt iucundiſsima autem operationum virtutum eſt ea haud dubie, quæ per ſapientiam prodit; ſapiens enim, etiamſi ſolus fuerit, contemplari poteſt: & quo ſapientior eſt, eo magis poteſt: ipſe profecto ſufficientiſsimus ſibi eſt. Itaque quoniam mens diuinum eſt ad ipſum hominem, vita plane, quæ ab hac manat, diuina eſt reſpectu ipſius vitæ humanæ; quæ vero à virtutibus humanis proficiſcitur, felicitas cenſetur humana. Mentis autem felicitas, eſt ſeparata. *Quare dii ſunt beati.* Porro, beatitudinem perfectam, contemplatiuam quandam operationem eſſe, hinc quoque fuerit manifeſtum, inquit Phylo: 10. *com.* Deos enim maxime beatos eſſe putamus, atque felices, quia illorum operatio eſt præcellens, & ſine controuerſia beatitudo cōtemplandi. *Angelorū beatitudo.* Vnde humanarum quidem operationum ea homo eſt ſumme beatus, quæ illi maxime eſt cognata. *Beatitudo eſt actus optimæ potentiæ continuus.* Signum huius eſt, animalia cætera felicitatis expertia, eſſe tali penitus operatione priuata: nam diis quidem tota eſt vita beata, talem habentibus operationem; hominibus autem, quoad ipſos, talis operationis quædam ineſt ſimilitudo. quouſque & contemplatio ſeſe extendit, eouſque & felicitas ipſa: & quibus contemplatio magis ineſt, iis & felicitas maior; non per accidens quidem, ſed per ipſam vtique contemplationem, hæc enim per ſeipſam eſt pretioſa. Itaque beatitudo eſt actus optimæ potentiæ continuus, contemplatione nutritus, Deoque ſimillimus, ſibi ſufficiens, ope alterius ad ſuam gloriam non indigens; eſt enim ſtatus omnium aggregatione bonorum perfectiſsimus, qui hac in vita haberi non poteſt, nec decet mortales in vaſis fictilibus tanti theſauri, tantique boni poſſeſſores eſſe. *Stoici beatitudinem ponebant in honeſto.* Stoici, in virtute, & bono honeſto, quando ſcilicet rectæ rationi conformiter viuimus, beatitudinem collocarunt. vnde eos, à vero philoſophandi genere magnopere aberraſſe dignoſcimus, qui in aliis, quam in optimæ actu operationeque potentiæ felicitatem, beatitudinemque ſtatuerunt; non ergo immerito Machometus ab Auicenna reprehenditur. *Auicenna contra Machometum.* *Propheta, inquit, quem vocant Machometum, talem ſuis promittit felicitatem, quam multi ſapientes reprobarant, in actu enim optimæ potentiæ non in optibus, aliiſque rebus externis, ſita eſt hominis beatitudo.* Proinde Deum beatum Plotarchus appellat, quia ſcilicet virtutum eſt parens: nam ſine virtute; iucundum eſt nihil, aut aliquid laudis haberi poteſt, aut honeſtum ſeu vtile aliquid dici. *Plotarchus.* Plato tanquam aliquid diuinum ſapiens in adeptione boni ſeparati, atque vniuerſalis, beatitudinem poſuit. *Plato.* Eſt autem bonum ſeparatum Deus benedictus, quem cognitione, atque amore conſequimur. Plotinus diſputando multa de beatitudine loquitur; eamque in vita ſummi entis ſitam eſſe aſſerit. *Plotinus enn. 1. l. 5.* *Felicitas, inquit, in vita bona conſiſtit.* certe vita ipſa bona in vita exiſtentis, ſiue entis ipſius eſt collocanda; hæc enim optima eſt: non ergo tempore numeranda eſt, ſed æternitate cēſenda. & *lib. 4. enn.* eiuſdem hoc negotium abunde proſequitur; falſis inprimis excuſſis, reiectiſque opinionibus, rei veritatem ſtatuere laborat: *cap. 3.* felicitatem ſeu beatitudinem in bona vita inueniri, firmiſsime, doctiſsimeque affirmans. *In vita, inquit, quadam beatitudo conſiſtit, vita, inquam, ſufficienti, huic enim adeſt & optimum; ſiquidem in ipſo entium ordine optimum eſt, quod vere eſt in vita; ipſaque eſt vita perfecta, cui alia vita comparata vitæ imagines cenſenda ſunt potius quam vita. non eſt igitur felicitas in vita iniuncta.* *Beatitudo conſiſtit in bona vita.* quam ob cauſam recte Plato petendum deſuper ſummum bonum iudicat, & ad ipſum ei reſpiciendum eſſe, qui ſapiens ſit, beatuſque futurus; ſic enim cætera quaſi quaſdam loci mutationes exiſtimabit. *Plato.* Accedunt ad hanc diuinam, ſummamque philoſophorum doctrinam, ſanctorum ſententiæ, & inprimis Chryſoſtomi. *Beatitudo, inquit, eſt bonorum omnium faſtigium.* & iterum, *hom.* 8. ad populum Antiochenum: *Nemo beatus, niſi qui ſecundum Deum viuit.* *Chryſoſt. hom. 8 in 4. ad Rom.* Conſentit plane his, quæ à Philoſophis dicta ſunt. is certe ſecundum Deum viuit, qui in ſummi entis contemplatione verſatur. beatus ſiquidem dicitur, quaſi bene auidus, ſcilicet ab habendo quod vellet, & nihil patiendo, quod nollet. Profecto, iuxta Auguſti. ſententiam, *ille eſt beatus, qui habet omnia, quæ vult, & nihil mali vult.* *Auguſtinus.* Ad hunc etiam modum Diuus Ambroſius: *Nihil, ait, eſt beatum, niſi quod à peccatis alienum ſit, plenum innocentia, plenum gratiæ Dei.* *Ambr. lib. 2. offi. c. 3. Hieron. in Iſa. 3.* Diuus Hieronymus refert Poetæ Græci laudabilem admirandamque ſententiam. *Primum mirum eſſe beatum, qui per ſe ſapiat. Secundum, qui ſapientem audiat: qui autem vtroque caret, hunc inutilem eſſe tam ſibi, quam omnibus.* & 4. *cap.* epiſtolæ ad Galat. *Beatus eſt, qui ambulat in virtutum via; ſed ſi ad virtutes vſque peruenerit. nec prodeſt à vitiis receſſiſſe, niſi optima comprehendas. quia non tam initia ſunt in bonis ſtudiis laudanda, quam finis.* Plato *in lib. de repu. & legibus, atque in Phedrae,* cognitionem veritatis ſummum hominis bonum, ſummamque beatitudinem eſſe dixit, quæ in hac vita perfecte haberi non poteſt: ob hanc cauſam mortalium beatum putauit eſſe neminem. *Plato.* Cum vero è vita migrabimus, ſi purgati, nitidique deceſſerimus, tum vere nos fore beatos; etenim tunc fruemur veritate, atque in ſummi boni contemplatione conquieſcemus; ſoluti namque à corpore, iuxta Platonis ſententiam, non primo pulchro, & charo fruemur Deo, ſed vero, qui eſt intellectus; tametſi mox pulchro fruemur, & inde voluptas, vt in Philæbo diſtinxit: hæc enim ſeiuncta eſſe non poſſunt. Philolaus Pythagoricus, depoſito corpore, hominem Deum immorta-

Philolaus.

lem

Beatitudo quid ſit. *Porphyrius.* *Auguſt. 12. ciuit. 1.*

lem fieri, ait. Porphyrius negat aliter fieri beatum quemque poſſe, niſi relinquat corpus, & Deo coniungatur. Diuus Auguſtinus. *Non eſt creatura rationalis, ſiue intellectualis bonum quo beata viuat, niſi ſolus Deus.* Viuere ergo Deo, de Deo, & ſumma eſt hominis beatitudo, & vltima illius perfectio.

CAP. II.

Intellectualem, atque rationalem creaturam, beatitudinis eſſe capacem, eamque naturaliter appetere oſtenditur.

Aiunt nonnulli, Dei videndi, naturalem homini inſitam eſſe cupiditatem, quoad illi eſt poſſibile; ad impoſſibilia enim non fertur naturæ cupiditas. Porro, Deum intuitiua videre, æque viribus eſt naturæ humanæ, atque angelicæ impoſſibile, ac oculis noctuæ ad lumen ſolis. Itaque, naturale eſſe aiunt hominis deſiderium, Deum ex effectibus intueri, non autem coram videre, atque contemplari: verum, ſi hæc ita ſe haberent, ſua certe perfectione rationalis creatura priuaretur, eſſetque omnium miſerrima reputanda: quod eſt abſurdiſſimum, ne dicam impium, & impoſſibile.

Homo eſt, capax beatitudinis.

1. Reuera, totum ens, in cuius cognitione animus quieſcit, eſt noſtri intellectus obiectum: illa autem cognitio, non vniuerſalis, ſed
2. particularis ſit, neceſſe eſt, alioqui perfecta cognitione careret, atque ita vltima ſui perfectione priuaretur. Amplius, quod aliquo in genere eſt ſimpliciter perfectionis, ſi inferiori illius generis competit; ſuperiori etiam eiuſdem competat eſt neceſſarium omnino. ſed ſenſui conuenit intuitiua cognitio, multo ergo magis intellectui con-
3. uenire condecet. Ad hæc, ſi intellectus eſt æternus, & incorruptibilis, erit ergo capax obiecti æterni, eoque magis capax, quo magis intelligibile fuerit perfectum: quoniam autem anima eſt immortalis, vt in ſexto Pymandri dixi; poſt diſceſſum à corpore, non erit profecto otioſa: ergo in aliqua operatione verſabitur, quæ profecto eſt perfecta Dei cognitio; non quidem per phantaſmatum abſtractionem,
4. ſed intuitiua primi entis. Suam præterea perfectionem, homo naturaliter appetit: hæc autem ad intellectum ſpectat potiſſime: intellectus vero, tunc eſt perfectus, cum ſcilicet optimum capit intelligibile, atque circa illud continue verſatur. quare, ſi intellectus hoc vacaret actu intelligendi, natura abſque dubio, in ſuis actibus eſſet otioſa, quod eſt fal-
5. ſum. Iterum, vnaquæque res ſuum appetit coniungi principium, vnde illius manat perfectio. ſed Deus eſt noſtri intellectus principium. ſi ergo ipſum non intelligeret, ſua procul-
6. dubio, perfectione, ſeu beatitudine vacaret. Adde quod Deus ſit infinitus; omne vero creatum, finitum. anima autem eſt Dei imago, vtpote, quia illius capax eſt. nihil ergo finitum, animæ explere poteſt deſiderium, ſemper enim inquietum eſt cor noſtrum, quouſque in Deo requieuerit. Quare, ſi anima hac Dei viſione priuaretur, eſſet vtique illius deſiderium inane perpetuo, atque inquietum: & ſic omnium creaturarum miſerrima. hæc autem, atque ſimilia, quoniam factu impoſſibilia ſunt, rectæque rationi contraria; ſine dubio tenendum eſt, & pro comperto habendum, rationalem, atque intellectualem creaturam vera eſſe beatitudine fruituram. Quoniam autem neceſſe eſt creaturam rationalem, atque intellectualem, ſua perfectione fruſtrandam non eſſe, ne cæterarum eſſet infima creaturarum; & hæc quidem pro comperto habere nos condecet.

Duplex beatitudo.

Iam beatitudinis obiectum inquirendum nobis eſt, ex cuius profecto inquiſitione, duplex vtique nobis beatitudo innoteſcet. Sane, ſi beatitudo eſt rationalis creaturæ finis perfectus, omnem prorſus eiuſdem ſatians atque explens appetitum: id autem obiecto, aut forma fieri intelligimus; profecto duplicem inde emanare beatitudinem intelligimus: vnam quidem obiectiuam, alteram vero formalem.

Obiectiua.

Obiectiua autem eſt ſummum bonum, in quo eſt requies & vltima inquirentis perfectio. Ex hoc autem, bonum quoddam ſpirituale in mentem fluit contemplantis, quo omnis illius expletur cupiditas: & hæc quidem formalis dicitur

Formalis beatitudo.

beatitudo, qua creatura formaliter appellatur beata, ſicuti paries albedine albus. hæc autem in actu optimæ potentiæ conſiſtit, quo ſuo mens beatifico coniungitur obiecto: quod eſt ſumma creaturæ perfectio, qua ſuo connectitur fini, veluti circulus, & lumen à ſole dependens, aut flumina ad ma-

Qualitas accidentalis.

re redeuntia, vel motus in eodem puncto. Cæterum, prima beatitudo increata eſt, ſecunda vero creata, vtpote qualitas, & habitus in prima ſpecie qualitatis. Sane, omnis creaturæ perfectio creata eſt, quia Deus nullius eſt forma perfe-

ctiua. ſed beatitudo formalis, eſt perfectio creati igitur eſt bonum creatum, & alicuius determinati generis, paucorum enim eſt hoc donum. ineſt autem, vt accidentalis qualitas, immutabilis tamen, idque diuinæ munere largitatis: quamuis enim accidentalis forma, atque ignobilis eſſe videatur, ex diuino tamē procedit lumine, ab eoq; nunquam ſeparatur, atq; ideo optima, & puriſſima reputatur.

Beatitudo quid ſit.

Sed *dicet* aliquis, beatitudo eſt actus ſecundum virtutem perfectus, non ergo eſt habitus; ille enim per actum perficitur, actus autem eſt in genere actionis. Verum, ad hoc ſic *reſpondere* poſſumus, beatitudinem ſcilicet purum actum non dicere; nam actus glorioſus ab habitu plane proficiſcitur. nec etiam habitum ſolum, ſed ſummam creaturæ perfectionem, quæ in continuo actu conſiſtit vnde, & beatitudinem in iugi actu exiſtere dicimus, ſicuti eſt ſcientia, quæ in conſiderationis actu perpetuo verſatur. ex quo patet, habitum, ac Deiformitatem, ipſam certe formalem beatitudinem principalius ſignificare. Cæterum, obiectiua beatitudo, ſiue materialis, bifariam à nobis cognoſcitur, natura ſcilicet, & fide. Natura quidem, quatenus eſt illius principium, & author; fide vero, ſupernaturali, atque gratuita cognitione. Ex quo fit, vt duplex quoque inde oriatur beatitudo: vna quidem naturalis, ſupernaturalis vero altera.

Duplex cognoſcendi modus naturalis.

naturalis autem, Deum veluti principium naturæ clare cognoſcit, atque amore naturali proſequitur, qua profecto donati ſunt angeli, vt poſtea dicemus, in primo ipſorum creationis momento, in quo quidem Deum, vti naturæ authorem, atque parentem, & cognouerunt, & dilexerunt.

Supernaturalis.

alia autem beatitudo ſupernaturalis, & gratuita, Deum & naturæ principium, & gloriæ profitetur largitorem, redemptorem, atque glorificatorem, idque duobus certe modis, imperfecte, atque perfecte. perfectus autem modus in clara Dei viſione conſiſtit: *Hæc,* inquit Ioan. 17. *eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Quæ iterum eſt duplex, nempe per modum tranſeuntis, & per modum permanentis. Prima autem iſtarum in Moſe inuenta eſt, & in Paulo. huiuſmodi vero beatitudo ſenſibus non vtitur humanis, præterquam in Chriſto, qui ob hypoſtaticæ vnionis dignitatem, ſenſibus vtebatur humanis, & Deo fruebatur.

Num. 12. 2. Cor. 12. Beatitudo Pauli in raptu.

Porro, ob rationem actus videndi, perfectæ beatitudinis nomen ſortitur, non ob rationem ſtatus videntis. vnde fit, vt homo mortalis, vere, ſummeque beatus eſſe non poſſit; deeſt enim illi immobilitas ſtatus, perfectaque continuatio. Alia vero, quæ imperfecta nominatur, in cognitione verſatur ænigmatica, nempe in ſpe, & virtutum habitibus atque operibus, quæ profecto in meliorem vitæ ſtatum commutabitur, quum venerit id, quod perfectum eſt. De hac abunde ſcripturæ loquuntur: Beati immaculati in via: beati pauperes ſpiritu. &c. Perfecta autem beatitudo, eſt pleniſſimus actus intellectus atque voluntatis, qui licet à cognitione incipiat, in amorem autem tranſiens, ſuam ſiſtit ſedem, ſuamque perfectionem acquirit, habens vtique ambroſiam & nectar, iuxta Platonis ſententiam. Cæterum hæc beatifica viſio corporeis oculis fieri non poteſt, quippe cum omnis potentia ab obiecto ſpeciem accipiat; obiectum autem viſus, eſt color, ſiue corpus, quæ Deo aptari nullo modo poſſunt.

Perfecta non corporis. Iob. 19.

Sed dicet aliquis, Iob, *In carne mea,* inquit, *videbo Deum ſaluatorem meum.* verum intelligendum eſt, de reſurrectione ibi Iob fuiſſe locutum, nec oculis corporeis ſe viſurum eſſe expreſſiſſe, ſed intellectuali potius intuitu, modoque videndi. De hac autem viſione locutus eſt Ioan. 1. 3. *Cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt.* Paulus 1. Cor. 13. *Videbimus facie ad faciem,* quod de facie corporali plane intelligi non poteſt: *Nunc cognoſco ex parte, tunc cognoſcam, ſicut & cognitus ſum;* ſed abſque ſpecie medioque ſimilitudinis nos Deus cognoſcit: vnde ſanctis quoque ſpiritibus atque animabus id fuiſſe tributum, atque tribuendum, firmiſſime teneo. Quam ob cauſam Diuus Petrus 2. cap. 1. ait, nos effectos eſſe Chriſti beneficio diuinæ naturæ conſortes, quod ſane fieri intelligimus, cum Deo immediate vnimur.

Petrus.

Porro, ſuæ beatitudinis cauſam neceſſariam Deum eſſe theologi probe tuentur; cætera vero per accidens potius. At Peripathetici, eandem ferme beatitudinis cauſam vtriſque etiam attribuunt. vnde aiunt, Deum eſſe immediatum medium beatitudinis effectiuum. Auerroes autem, Alexander, atque Themiſtius, intellectum ſpeculatiuum medium eſſe volunt, ſine cuius adminiculo, intellectui creato Deus nequaquam vniretur. ſed falſa eſt iſtorum ſententia, hoc enim modo in paucis ipſa inueniretur beatitudo.

Peripathetici reprehenduntur.

Præterea huiuſmodi intellectum quam plurimi infames acquirere poſſent, atque ita eſſent felices. Hanc ob cauſam virtutem heroicam, quę eſt habitus in ſenſitiuo appetitu, quo intellectui recte obtemperamus, beatitudinis

Virtus heroica.

Beatitudo quid ſit.

mediũ nonnulli eſſe dixerunt. etenim, quia ex duabus con-
ſtamus naturis; ideo perpetua lis eſt inter illas, atq; diſcor-
dia. Porro, quando intellectus plenũ habet dominandi im-
perium, tum temporis virtute potitur heroica, cuius decla-
rator eſt intellectus ſpeculatiuus, quo anima ſit capax bea-
titudinis percipiendę. Cæterũ, qui aiunt naturali neceſſita-
te beatitudinis cauſam Deum eſſe; rationalem certe animã,
non niſi in corpore beatam eſſe fatentur, ſiue eam virtutis
heroicæ potentia, ſiue intellectus ſpeculatiui induſtria aſſe-
quatur; hæc enim omnia in corpore fiunt. verum in hac vita
perfecta haberi non poteſt beatitudo, cui deeſt perfecta ſe-
curitas, & plena heroicæ virtutis adeptio: hæc ergo vita nõ
eſt perfectæ beatitudinis locus, ſed ſimulacrum potius &
veræ beatitudinis imago. Ineſt autem beatitudo ipſi ani-
mæ, quatenus Deo eſt coniuncta, quod ſane amore & cogni-
tione fieri dicimus, quę profecto ad animæ potentias maxi-
me ſpectant. Reuera, ſi per ſubſtantiã beatitudo animæ im-
mediate ineſſet; ipſa vtique abſque cognitione & amore,
beatitudinis bonum aſſequi poſſet, quod eſt falſum. *Dub.*
Deus eſt intimior animæ, quã ipſamet ſibi eſſe poſsit. Quo-
niam autem beatitudo influxus quidam eſt à Deo in ani-
mam irruens, animæ vero ſubſtantia intimior ſit quam po-
tentia. in illam ergo prius influit; influxus enim ille ab inti-
mo proficiſcens, intimiora petit. Ad hæc autem ſic *reſpondeo*,
verum quidem eſſe, illum ab intimo fluxum procedere;
non tamen vt intimum conſeruans in eſſe naturæ, ſed vt
obiectum eſſe gloriæ conſummans potius. Ex quo patet,
potentiæ magis, quam eſſentiæ proximiorem eſſe. Non er-
go ſequitur, diuina eſſentia eſt intima cuilibet igitur ipſius
influentia ſimiliter ſe habet. Quoniam ergo beatitudo po-
tentiis prius ineſt; amori certe prius ineſſe, quam cognitio-
ni, clariſsimum eſſe puto. Etenim, beatitudo eſt ſummi bo-
ni fruitio, quæ voluntati ſubiectiue ineſt, hæc ſane arctius
coniungit nectitque ſummo bono: præcipua ergo beatitu-
1. dinis pars eſt amor, qui in voluntate conſiſtit. Amplius,
2. beatitudo eſt actus nobiliſsimæ potentiæ, & ex conſequen-
ti, nobiliſsimæ virtutis. ſed nobiliſsima potentia eſt volun-
tas, cuius actus nobiliſsimus eſt charitas: ergo quod prius;
voluntas ſiquidem eſt regina in toto animæ regno, termi-
3. natq; intellectũ, authore philoſopho 9. met. Reuera, liber-
tas eſt præſtantiſsima animæ proprietas. ſed voluntas per
eſſentiam, intellectus vero per participationem hoc digni-
4. tatis munere gaudet. ergo &c. Ad hæc, ſicut ſe habet actus
ad actum; ita vtique potentia ad potentiam. ſed actus vo-
luntatis eſt nobilior actu intelligendi: fruitio enim eſt a-
5. ctus voluntatis ergo. Adde, cui debetur nobilior perfectio,
illud profecto eſt nobilius reputandum. ſed nobilior perfe-
ctio, nempe charitas, voluntati debetur; intellectui vero,
ſcientia: voluntas ergo nobilitate cæteris præſtat animæ
potentiis. vnde fit, vt beatitudo, qui eſt actus nobiliſsimus,
in ea potius ſita ſit, quam in intellectu, ſiue in aliqua alia
animæ potentia. Porro, his ſolent nonnulli pluribus ob-
uiſsi argumentis, atque in primis talia obiicere. Illa poten-
tia eſt nobilior, cuius obiectum eſt ſimplicius. ſed intelle-
ctus obiectum eſt ſimplicius, vtpote verum, quod eſt in
mente. bonum vero eſt in rebus 6. met quod eſt voluntatis
obiectum: intellectus ergo eſt nobilior potentia. Amplius,
2. ad quem pertinet viſio & cognitio; ad eundem plane atti-
net beatitudo: nam hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te
Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. ſed hæc intelle-
ctui conueniunt, non autem voluntati: ergo quod prius.
3. Deinde, dirigens nobilius eſt directo. ſed intellectus eſt hu-
iuſmodi; nam voluntas ex ſeipſa cæca eſt, & rerum prorſus
omnium ignara, indigens dirigente: igitur intellectus eſt
nobilior potentia, & ex conſequenti, beatitudo in illa po-
tiſsimum conſiſtit. Ad hæc autem ita nonnulli reſpondere
1. conſueuerunt. Ad primum, argumentum aduerſus eoſdem
militare videtur: nam voluntatis obiectum, vt ipſimet di-
cunt, eſt Deus in ſe; intellectus vero, in patria obiectum, eſt
Deus in intellectu receptus. ſi autem primo modo Deus cõ-
ſideretur; ſimplicius vtiq; eſſe habere videtur: nam ſecun-
dus modus multarum cum relationum rationem: tum et-
2. iam ratum aggregationem habet. Ad 2. in viſione abſolute
beatitudo non conſiſtit, ſed per concomitantiam fruitio-
nis potius; viſio ſiquidem & complacentia, in qua perfecta
fruitionis ratio inuenitur, ab inuicem ſeparari nõ poſſunt:
viſio ergo ad fruitionem tendit. vnde Auguſtinus: *Viſio eſt
tota merces* cognitionem profecto non modo cognitiuam,
3. ſed affectiuam potius demonſtrans. Ad 3. dirigens per mo-
dum conſilii, ignobilius eſt dirigente, per modum imperii,
cuiuſmodi eſt voluntas. Intellectus ſane, inſtar ancillæ ſe
habet, lumen ante ſuam dominam deferentis, cui conuenit
dominio obedire reginæ imperantis. Quare, etſi voluntas

Beatitudo ineſt animæ potentiis.

Beatitudo eſt in amore.

Quod intellectus ſit nobilior voluntate.

Solutio.

in ſuum opus, ſine intellectus actu, ſiue auxilio egredi non
valeat; ex hoc tamen nobilior dici non poteſt: ex viſione e-
nim, in vidente viſus recipitur. ſed mutua penetratio atque
coniunctio, fit per amorem videntis beatitudo ergo homi-
nis, in ſummæ veritatis cognitione, ſummæque bonitatis
delectatione, atque dilectione, denique in æternæ inten-
tione iucunditatis conſiſtit atque verſatur. veritatis au-
tem cognitio ad intellectum; bonitatis vero delectatio, ad
voluntatem; æternæ autem iucunditatis intentio ad me-
moriam ſpectat. Quid ergo ſit beatitudo, & quotuplex, atq;
in quibus animæ potentiis conſiſtat, hæc dixiſſe ſufficiat,
quærenti ex animo beatitudinem conſequi.

Angelorum beatitudo. In ſola viſione non conſiſtit beatitudo.

CAP. III.

Angelorum beatitudo ante confirmationem.

QVoniam, vt diximus, beatitudinem eſſe vltimam
rationalis, ſeu intellectualis creaturæ perfectionẽ,
quam ſua ſponte quælibet creaturarum deſiderat,
neceſſarium nobis eſſe puto deſcribere; quonam
modo ad beatitudinem creatura pertingere poſsit, virtute
forſitan naturæ, an ſuperiori gratiæ largitate? Profecto, ſi
naturæ officio atque poteſtate id haberetur; eſſet abſque
dubio creatura naturaliter beata, quod plane de perfecta
beatitudine intelligi non poteſt. illa enim viribus tantum-
modo naturæ acquiri non poteſt. Præſtat ergo, quæ prius
tetigimus confirmare, nempe duplicem eſſe beatitudinem:
vnam quidem, quam naturæ viribus aſſequi poſſumus,
quam angelis in ipſorum creationis initio attribuere vale-
mus, quippe, quum ob ipſorum naturæ dignitatem, abſ-
que motu diſcurſiuo, illius poſſeſſores extiterint: alteram
vero ſupernaturalem, quam diuinæ munere gratiæ conſe-
quuti ſunt. Itaque angeli ab ipſorum creationis principio,
naturali beatitudine gaudebant; diuinæ ſiquidem eſſentiæ
repræſentatiua ſpecies illis inerat, ex qua abſtractiuam Dei
notitiam, eiuſque dilectionem conſequuti ſunt. Porro, ho-
iuſmodi cognitionem & dilectionem beatitudinem appel-
lamus naturalem. Reuera, quamuis ab initio intuitiuam
illis Deus concedere potuerit beatitudinem; iuſtitiæ tamen
illi viſum eſt magis eſſe conſentaneum, & ad ſummam il-
lorum gloriam fore, propriis meritis eſſe parandam, quam
à principio gratis accepiſſe. Habuerunt ergo angeli a prin-
cipio beatitudinem naturalem, hoc eſt, ſtatum omnis ma-
li expertem; non tamen omnis boni aggregatione perfe-
ctum: conditi ſiquidem ſunt innocentes atque impaſsibi-
biles: vnde & beatitudinis donum à ſua creatione, authore
Auguſtino *de fi. ad Petrum* diuinitus acceperunt. Et *in libro
de Eccleſiaſt. dogmat.* ait, angelos, qui in illa, qua creati
ſunt beatitudine perſeuerant, quod non motentur, id na-
tura non poſsidere, ſed dono potius cœleſti. Et *in li. de ciuit.
cap. 11.* ait, omnes angelos æqualis beatitudinis ab initio
conditos fuiſſe, ſicq; manſiſſe, quouſq; iniqui ab æternæ ve-
ritatis lumine deſciuerint, in quibus perfecta eſſe non pote-
rat beatitudo ob caſum ſane futurum; qui vero remanſe-
runt, quoniam de eorum beatitudine certi non erant, æ-
terna profecto in eis felicitas ſeu beatitudo eſſe non pote-
rat. Reuera. ſi authore Auguſtino *de fide ad Petrum* tales Deus
angelos condidit, vt Deum propter ſe diligerent, etiam ſu-
per omnia; quod plane perinde eſt, ac dicere, velle Deo ma-
ius bonum, quàm cuilibet creaturarum. & concupiſcentiæ,
& amicitiæ amore. beatitudo autem eſt, Deo per amorem
coniungi; exploratum omnino atque firmum eſſe video,
angelos ab initio naturali potitos fuiſſe beatitudine. Sa-
ne, quemadmodum Deus fecit hominem rectum, ita etiam
& angelum. ad naturæ autem rectitudinem ſpectat diligere
Deum ſuper omnia; rectitudo enim mentis eſt amor, qui
plane vera rectitudine vacaret; ſi aliquid ſupra Deum, aut
æque vt Deum diligeret. Adde, quod recta dilectio dicenda
non eſt, quæ ad naturalis rationis dictamen conformita-
tem non habet. ſed naturalis ratio dictat, Deum ſuper o-
mnia eſſe diligendum, vt ſummum & optimum bonum:
ergo quod prius. Hæc quidem de naturali beatitudine ſint
dicta. Iam operæpretium eſt quærere, quonam modo ſu-
pernaturalem beatitudinem attigerint, ſi illam meruerint,
an præmium ante meritum habuerint. vt nonnulli dicere
videntur, quod certe quibuſdã minime probatur. Etenim,
ſi homo conditus nõ fuiſſet; angeli nihilominus ſuam bea-
titudinem meruiſſent, vtpote, qui ab hominibus non de-
pendent: nõ ergo propter futura obſequia hominibus exhi-
2. benda, ſuam ſibi angeli beatitudinem pararunt. Præterea,
actus intrinſecus, etiam ſine quopiam extrinſeco, poteſt eſ-
3. ſe meritorius. Quare, actus angelicus, abſq; extrinſeco ho-
minum obſequio, ſuam mereri potuit beatitudinem. Ad-
de,

Duplex beatitudo.

Naturalis beatitudo angelorũ.

Auguſt. de beatitudine angelorum.

Diligere Deum ſuper omnia.

Quomodo meruerint beatitudinem.

1.

Angelorum beatitudo. *Principiũ meriti.*

de, quod ſi res ita ſe haberet, homo ſibi mereri poſſet gra-
tiam primam, ex futuro liberi arbitrii vſu, quod eſt falſum.
Itaque, angelorum meritum duratione præceſſit præmiũ,
vt legitimus ſeruaretur iuſtitiæ ordo atq; retributio. Sane,
omnis naturæ perfectio, quæ naturæ additur, vt illius finis,
& perfectio vltima, propria naturæ operatione acquiritur.
ſed beatitudo eſt omnis creaturæ rationalis vltima & com-
pleta perfectio, ſolique Deo naturalis. propria ergo naturæ
1. operatione eſt paranda. Cæterum, quia huiuſmodi beati-
tudo ſuperat naturæ potentiam; abſque dubio ope indiget
ſuperna, vt ſuum finẽ attingere queat prius ergo auxilium
gratiæ recipit, quam ſuam mereatur habere beatitudinem.
2. Profecto, idem ſimul mutabiliter atque immutabiliter
non poteſt velle voluntas: cum autem præmium recipit, il-
lud certe immutabiliter recipit atque acceptat: quando ve-
ro eſt in actu merendi, contingenter elicit actum: præmium
ergo natura poſterius eſt merito. Sane diſpoſitio illud præ-
cedit, ad quod eſt, ſicuti etiam via terminum. ſed meritum
eſt diſpoſitio, & quædam, vt ita dicam, via beatitudinis ob-
3. tinendæ. Ergo. Amplius, non prius facta eſt angelorum di-
uiſio, quam fuerit actuum ipſorum facta diſſenſio; quilibet
enim angelus aliquando fuit in gratia, ſiue in inſtanti crea-
tionis, ſiue poſt illud inſtans; nam omnes angeli creati ſunt
vniformes. proinde in illo inſtanti, in quo boni angeli bea-
titudinem meruerunt, in eodem plane rebelles demerue-
runt. Viæ ergo decretæ æqualis fuit omnibus mora meren-
di demerendique. Ex quo patet, angelorum meritum, ipſo-
Tres moræ angelorũ. rum præmium præceſſiſſe. Ex his autem apparet tres mo-
ras, ſiue momenta, angelis à ſanctis doctiſque viris non te-
mere fuiſſe tributa, & in primo quidem omnes in eadem
gratia conſtitiſſe: in ſecundo vero, bonos meruiſſe, deme-
ruiſſe malos: in tertio autem, omnes in termino fuiſſe, ſiue
ad terminum deueniſſe. Iſtæ autem moræ non fuerunt di-
uerſa temporis inſtantia, vt quidam dicunt, ſed nunc po-
tius & æui. prima ſiquidem mora, inſtanti reſpondet tem-
poris noſtri. ſecunda vero tempori, quod inſtans conſequi-
tur, nempe continuo; angeli enim rebelles pluribus diuer-
ſarum ſpecierum vitiis infecti ſunt, idq; vnus poſt alterum,
non pariter omnes: in tota autem hac mora, qui in his acti-
bus agebant, erant vtique in via. Etenim, ſi vnum tantum in-
ſtãs extitiſſent, in quo boni meruerũt, mali vero demerue-
runt, in cœlo vtique nullum fuiſſet bellum commiſſum, nec
vlla victoriæ laus atque triumphus, quod omnibus modis
ſanctis aduerſatur ſcripturis. Porro, tertia mora tempori,
in quo & bonis tributa ſunt præmia, & malis debita tormẽ-
ta, correſpondere videtur. Itaque, angeli ſuam meruerunt
beatitudinem, prius quam illam reciperent, idq; ex diuinæ
gratiæ benignitate, atque nobiliſſima ipſorum natura, quæ
multo tempore non indigent in operando. naturalem autẽ
beatitudinem, quæ eſt per ſpeciem diuinæ eſſentiæ repræ-
ſentatiuam, & conſequentem dilectionem, ab initio poſſe-
Meritum præcedit præmium. derunt. Quoniam igitur meritum meretur præmium, & eſt
via ad finem atque terminum: ei autem, qui eſt in termino,
non conuenit moueri ad terminum, nullus enim meretur,
quod iam habet. Actus præterea liberi arbitrii, ſine gratia
vltimæ perfectiſſimæq; non eſt beatitudinis capax, neq; v-
traq; ſimul gratia ornari poteſt, nempe gratia merendi, vt-
pote imperfecta; & gratia perfecta, quæ eſt fruitionis, ſiue
fruendi principium. meritum ergo angelorum, præmium
ipſorum præceſſiſſe, & rectæ conuenire videtur rationi, &
ſanctis ſcripturis eſſe conſentaneum: ſimul enim, & ſemel
Simul frui & mereri, eſt impoſſibile. frui, atque ſuam fruitionem mereri eſt impoſſibile. Merue-
runt itaque angeli ſancti, poſt primum charitatis actum,
ſuam beatitudinem; gratia ſiquidem, ſecundum modum
naturæ, ipſam certe perficit naturam. Quoniam autem illo-
rum beatiſſima natura, multis non eget diſcurſibus in me-
rito acquirendo; illico poſt actum, mirabili charitate for-
matum, perfectiſſimæ beatitudinis facti ſunt participes, &
Obiectio-nes. diuinæ quodammodo naturæ conſortes. Hæc quidem di-
cuntur à nonnullis, ſatiſque probabiliter, quæ tamen aliis
1. non probantur; imo ita in ea inſurgere conſueuerunt: Si,
inquiunt, res ita ſe haberet, nullus ergo angelorum damna-
tionis pœnæ eſſet ſubiectus, quippe, cum quilibet ipſorum
2. beatitudinẽ, vnico meruerit charitatis actu. Angelum præ-
terea, ex vno naturæ actu, naturalem conſequi perfectionẽ,
eſt impoſſibile: multo ergo minus ſupernaturalem beatitu-
3. dinem ex vnico charitatis actu conſequetur. Adde, quod
præmium datur ſecũdũ legem præmiantis; lex autem præ-
miantis Dei eſt. vt qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſa-
lutem conſequatur. Niſi ergo vſque in finem vitæ quiſque
angelorum meruerit, etiamſi vnico actu prius meritum pa-
raſſet; adhuc tamen beatitudinem non conſequetur. Ad
Solutio. hæc ſic reſpondere poſſumus ſecundum aliquorum ſenten-

tiam, poſt primum actum quidem meritorium, mox ange-
los fuiſſe in viæ ipſorum termino, ideoq; poſt illum actum
beatitudinem foſſe conſequutos: nec mirum, cum gratui-
ta, ſecundum naturam dignitatem capacitatemq; diſpen-
ſentur. Quoniam autem natura angelica eſt nobiliſſima;
idcirco dona ſibi tributa illico ad terminum deduxit, idq;
vnico charitatis actu. Porro, hæc quidem ſententia ſatis vi-
detur rationi conſentanea, quæ angelorum naturam miri-
fice commendat, altera vero, ſacris ſcripturis conformior
apparet, quæ angelorum bellum clariſſime deſcribunt: vtra
autem iſtarum ſit magis eligenda tenendaque, Deus ſcit,
qui omnia fecit in pondere & menſura. Itaque, angelos ab
initio beatitudinem habuiſſe naturalem, ſupernaturalem
vero propriis meritis nactos fuiſſe, dixi ſatis quæreoti, non
oppugnanti veritatem.

C A P. IV.

Angelos fuiſſe ante confirmationem beatos, propriis vero meritis beatitudinem conſequutos non eſſe, argumentis oſtenditur.

NAtura angelica nobilior eſt natura corporali, vt- 1
pote, quæ Deo & vicinior ſit naturæ nobilitate, &
conformior operis dignitate, ſed creatura corpo-
ralis ab initio ſuæ creationis condita eſt perfecta,
nec vll^a in ea præceſſit informitas formationem tempore,
ſed natura tantum, authore Auguſtino primo ſuper Geneſ.
ad lit. igitur natura angelica ab initio condita fuit perfecta,
& ex conſequenti beata; eius enim perfectio atque formatio
ex beatitudine ſine dubio proficiſcitur. Sane, ſecundum e-
iuſdem authoris ſententiam, quæ in operibus ſex dierum
leguntur, ſimul facta eſſe affirmat, idque à principio crea-
tionis rerum. at, in illis ſex diebus, mane, ipſo teſtante, an-
gelica fuit cognitio, ſecundum quam, & verbum, & res in
verbo cognouerunt; ſed talis cognitio, ad ſummam perfe-
ctionemq; ſpectat beatitudinem: beati ergo ab initio ſuæ crea-
tionis angeli extiterunt. Deinde, angeli à primo inſtanti 2.
fuerunt beati beatitudine naturali, & ſupernaturali: igitur.
etenim efficacior eſt atque præſtantior ſupernaturalis bea-
titudinis cauſa effectiua, quam cauſa efficiens naturalis
beatitudinis; angeli ſiquidem in primo inſtanti habuerũt,
vel habere potuerunt, cum intellectum perfectum, tum et-
iam voluntatem ſimiliter, atq; obiectum vtriſque præſens:
igitur in primo inſtanti fuerunt, vel eſſe potuerunt perfecte
beati. Adbuc, angeli boni in primo inſtanti fuerunt in gra- 3.
tia, Auguſtino teſte: *Deus, inquit, ſimul condidit angelorum na-* *13. Trinit. c. 9.*
turam, & largitus eſt gratiam: igitur in primo fuerunt perfecte
beati. Tenet conſeq. angelus enim ſine diſcurſu ſuam perfe-
ctionem aſſequitur naturalem, præuia diſpoſitione natu-
rali præmiſſa: accedente ergo diſpoſitione ſupernaturali,
nempe diuina gratia, illico ſuam eſt conſequutus beatitu-
dinem. Amplius, mali angeli ab initio fuerunt miſeri. vnde 4.
Ioan. Ille homicida eſt ab initio, & in veritate non ſtetit. Et
Iob: *Hoc eſt initium figmenti eius*, &c. Auguſt. quoque ſuper Ge-
neſ. *lib. 2. cap. 8.* idipſum tueri videtur: igitur angeli boni ab
initio fuerunt perfecte beati. Item, quod angeli propriis 5.
meritis beatitudinem non acquiſierint, maius præmium
ſecundum rectam quidem rationem, maius meritum ex-
poſtulat. ſed in angelis eſt maior gloria, præmiumque glo-
rioſius quam in hominibus, qui diuturna atque longiſſi-
ma temporum aſſiduitate beatitudinem illam ſibi para-
uerunt: maius ergo meritum angelis eſt neceſſarium, quod
plane parua temporis morula haberi non poteſt. Angeli
ergo ſuam beatitudinem non meruerunt. Sane, ſi ex obſe-
quiis, quæ erant hominibus præſtituri, aliquid præmii ſunt
angeli recepturi, ſi præmium non datur ante exhibitum
meritum; ſpes autem quæ differtur, affligit animam: angeli
ergo eſſent miſeri reputandi, quippe, qui tanto tempore
caruerant iuſta mercedis retributione, perfectaque beati-
tudine. Denique, actus meritorius eſt circa difficile. ſed cui 6.
ineſt bona voluntas ad bene agendum, nulla ineſſe poteſt
difficultas bene operandi. angelis autem eſt naturalis talis
operatio; naturalibus vero non meremur: nullum ergo an-
geli meritum, ſupernaturalem meruiſſe beatitudinem,
multum videtur eſſe probabile.

C A P. V.

Soluuntur argumenta.

AD primum, quamuis natura angelica ab initio ſuæ 1.
creationis omnem habuerit perfectionem; ſuæ
conuenientem naturæ; non eſt tamen à principio
eam aſſequuta, ad quam ſuam per operationem e-

Angelorum beatitudo.

rat tandem peruentura; ſed ad illam diuinitus adiuta peruenit. Creatura præterea corporalis, à ſuæ creationis principio, non omnem prorſus eſt perfectionem ſibi poſsibilem aſſequuta, ad quam per ſuam potuit operationem pertingere; germinatio enim plantarum ex terra, non ſtatim fuit in primis operibus, in quibus, authore Auguſtino, terræ data eſt ſola virtus germinandi. ex quo patet totum argumentum falſum eſſe atque erroneum. Ad confir. dico, angelum duplicem habere verbi cognitionem: vnam quidem naturalem, ſupernaturalem alteram, ſiue glorioſam. Porro, naturali cognitione, verbum per eius ſimilitudinem, in ſua relucentem natura cognoſcit; glorioſa vero, verbum per ſuam eſſentiam intelligit ſiue cognoſcit: vtraque autem res in verbo cognoſcit; differenter tamen, vtpote, prima quidem cognitione imperfecte; perfecte vero, ſecunda, quæ matutina cognitio dicitur, affuitque poſt conuerſionem beatis illis ſpiritibus, prima autem ab ipſo-

Cognitio matutina.

2. rum creationis principio. Ad 2. quamuis Deus ſit cauſa efficacior, quam cauſa naturalis; quia tamen reſpectu beatitudinis angelis exhibendæ proprio voluntatis arbitrio agit; non fuit certe neceſſe, vt ab initio beatitudinem illis
3. conferret. Ad 3. dubium eſt, vtrum angeli ab initio conditi fuerint in gratia, gratum faciente. Quod ſi quiſpiam id verum eſſe dixerit, neque in dubium vocari oportere; non ob id tamen conſequentiam veram eſſe cenſeo: illa enim gratia in fieri tantum quædam eſſet diſpoſitio, ad beatitudinem ſupernaturalem neceſſaria, non autem in facto eſſe. Porro, huius beatitudinis diſpoſitio, reſpectu quidem beatitudinis ſimpliciter, actus eſt meritorius, ideoque ſimul
4. angelo ineſſe non poſſunt. Ad 4. malum angelum ab initio ſuæ creationis non fuiſſe, conſtat ſatis; ſed ab initio temporis, ſeu ſuæ inuidiæ, qua hominem peremit. nam ſi ab initio ſuæ creationis cecidiſſet, nunquam profecto in veritate ſtetiſſet, quod tamen ſcriptura conſtanter affirmat. Iuſtitiæ præterea non congruit commutatiuæ, viatores pro toto ſtatu vitæ, actus elicere æquales, vnumque præmium in termino accipere, alterum vero, eodem præmio vacare: vnus ergo actus meritorius, non eſt ſatis ad opus ſupernaturale
5. acquirendum, vt quidam dicunt. Ad 5. maior beatitudo non eget maiori merito, hoc eſt, maiori meritorum pluralitate, ſed maiori potius conatu voluntatis, actuſque intenſione. vnde meritum maius minuſque nominatur. Patet ergo maius præmium, maiore non indigere tempore, ſed maiori ſane dilectione, actuſque puritate. Ad confir. dico, angelos beatitudinem habere eſſentialem, ex propria meritis, nihilque in futurum eſſentialis meriti præſtolari. Quod autem per obſequia exhibita illis acciderit, accidentale appellari, ideoque impedimento illis eſſe non poſſe, quominus ſupernaturali potiri non poſſint felicitate. Ad
6. 6. præcipua ratio meriti, non eſt difficultas operis, ſed conatus voluntatis: vbi enim maior eſt conatus exteris partibus; ibi maius quoque inueniri meritum credendum eſt: hoc profecto angelis infuiſſe dubium non eſt, vnde & maius illorum extitit meritum. Ad confir. dico, mereri nos naturalibus, id eſt, his, ad quæ naturales potentias habemus. Quomodo ergo angeli meruerint ſuam beatitudinem, hæc dixiſſe puto ſufficere. Sed *dicet* aliquis, nunquid angeli beati, in beatitudine proficere poſſunt? Ad quod quidem *dicimus*, creaturam rationalem habere certam atque determinatam beatitudinem, certumque atque præfixum beatitudinis modum, ſuæ naturæ conuenientem; quoniam autem illa eſt finita, finiti quoque eſt modi: etenim, quemadmodum beatitudo in ipſa viſione conſiſtit; ita etiam beatitudinis gradus, in certo viſionis modo, ad quem, velut ad vltimum finem à Deo perducitur. Summa ſane veritas ab omnibus beatis ſecundum diuerſos gratiæ gradus conſpicitur, idque ex intentione dirigentis in finem. Quamuis enim rationalis creatura ad videndam diuinam producatur eſſentiam, non tamen licet aſſerere, ad ſummum viſionis modum, qui eſt comprehenſio, eſſe productam: ille ſiquidem modus Dei eſt ſolius, quippe, qui cum ſit infinitus, infinite intelligit infinitam eſſentiam. Itaque, quoniam angeli ad determinatum beatitudinis gradum attigerunt, altiorem certe aſcendere nequeunt. Sed *obijcit* aliquis, in beatis

Maius meritum in quibus conſiſtit.

An angelus in beatitudine poſſit proficere.

Summus viſionis modus excedit limites creaturæ.

Obiectio.

1. angelis eſt perfecta charitas: ſemper igitur merentur, & ex conſequenti, maiores in dies beatitudinis gradus accipiunt; charitas enim eſt principium merendi, vnde ſine me-
2. rito eſſe non poteſt. Præterea, Deus vtitur angelis, tanquam adminiſtratoriis ſpiritibus, authore Paulo ad Hebr. 1. idque ad bonitatem ſuam oſtendendam, atque ad angelorum vtilitatem, qua profecto fruſtrarentur, ſi ampliorem, quam modo habent, ſuſcipere non poſſent beatitudinis gradum.
3. Denique imperfecti eſt, non poſſe amplius proficere, eius præſertim, qui ſummum perfectionis gradum non obtinet. Ne ergo iſta abſurda ſequantur, videtur fieri poſſe, quod beati angeli maiorem beatitudinis gradũ acquirere valeant. Verum ad hæc ita *reſpondere* valemus. Ad primum

Angelorum beatitudo.

Solutio.

1. quidem illud verum eſſe, de charitate imperfecta, quæ in via habetur, cuius intereſt mereri atque augeri, vt aucta mereatur perfici, non autem de charitate patriæ, ad quam ob ſuam perfectionis nobilitatem, frui potius ſpectat præmio, quam ipſum mereri. Ad 2. Miniſteria angelorum pro- 2.
ſunt ipſis angelis, non quidem ad maiorem eſſentialis atque ſupernaturalis beatitudinis gradum habendum, quum ille augeri non poſſit; ſed ad accidentalem aliquem, vt dixi, beatitudinis gradum. Ad 3. quamuis angeli beati in ſimpli- 3.
citer ſummo non ſint beatitudinis gradu; vltimum tamen obtinent ipſorum naturæ conuenientem: proinde illorum gaudium, eſſentiale augmentum non nouit. Quod autem gaudere dicantur angeli, de peccatore pœnitentiam agente, Luc. 15. ad illorum profecto pertinet præmium accidentale: illud vero ex ipſorum beatitudinis virtute nanciſci eos dicere poſſumus. Quomodo ergo angeli in maiori beatitudinis gradu eſſe nequeant, iam dixi.

CAP. VI.

Angelis fuit neceſſaria gratia, vt beatitudinem conſequi poſſent.

QVoniam naturalis voluntatis motus eorum omnium, quæ volumus, principium eſſe dicitur, naturalis autem inclinatio voluntatis, ad id ſuapte natura fertur, quod eſt ſuæ naturæ conſentaneum; hac de cauſa, ad id, quod ſuas ſuperat naturæ vires ferri non poteſt, niſi cœlitus fuerit attracta atque adiuta. Cum igitur videre Deum per eſſentiam, omnes prorſus vincat creatas potentias creaturarum: nulla ergo creatura rationalis, ad illam ſupernam veramque beatitudinem motum habere poteſt ordinatum, ſi mota non fuerit à ſupernaturali agente, quod quidem diuinæ auxilium gratiæ appellamus. Itaque angeli pro beatitudine huiuſmodi obtinenda, diuinitus adiuti ſunt, quod reuera ſacris conſonat ſcripturis, quæ omnis meriti principium diuinam gratiam eſſe profitentur, *Gratia Dei*, loquit Paulus *vita æterna. Poterat quidem dicere*, ait Auguſtinus, *merces bonorum operum vita æterna. ſed maluit ſic loqui. quia ſcilicet principium omnis meriti eſt gratia.* Item *ad Cor. 1. capit. 4. Quid habes, quod non accepiſti?* quod reuera non modo hominibus, ſed ipſis etiam angelis conuenire cenſeo; ſiquidem omnis creatura in ſuo conſpectu gloriari non debet: ſed qui gloriatur, in domino glorietur, a quo omne bonum, & ſine quo nullum eſt, aut eſſe poteſt meritum. Itaque, ſi angeli beatitudinem, ſine gratia gratum faciente meruiſſent; in hoc profecto abſurdum nos incidere oporteret, vt aliquod meritum eſſe fateremur; & quidem vitæ æternæ, ſine gratia gratum faciente, quod eſt apertiſſime falſum. Reuera, gratia gratum faciens, inſtar rationis ſeminalis in natura, ad effectum naturalem ſe habet ad beatitudinem ſupernaturalem. vnde, quemadmodum in natura effectus naturalis, abſque auxilio rationis ſeminalis produci non poteſt; ita etiam ſupernaturalis beatitudo, abſque gratia gratum faciente, conceditur nemini. Patet ergo, quemadmodum beatiſſimis illis ſpiritibus neceſſarium extiterit diuinæ gratiæ auxilium, pro beatitudine, vltimaque illorum perfectione obtinenda. Rationi præſertim quam optime conuenire video, non vnum eundemque gratiæ gradum omnes angelos accepiſſe, quippe cum naturæ gradus in angelis diuerſi eſſe videantur ſiue intelligantur. Porro, cui ineſt maior naturæ nobilitas atque puritas, eidem & maiorem gratiam, gratum facientem, & exinde maiorem gloriam ſeu beatitudinem ſupernaturalem, ineſſe dicimus atque affirmamus. In hoc plane multiformis elucet ſapientia Dei, quæ ſe ita mirifice beatiſſimis illis ſpiritibus communicauit; & angelicæ quoque nobilitas naturæ, quæ non ſicut noſtra ex diuerſis conſtat naturis, quibus altercantibus, bonum quod volumus perficere non poſſumus; ſed ex vna tantum pacifica atque tranquilla, in qua ſis vnius ſiue contentio, alteri impedimento eſſe non poteſt, ſicuti in nobis ipſis huiuſmodi pugnam frequenter experimur, in quibus intellectus dominium ab hoſtibus peſsimis, nempe ab indomitis ſenſibus, & perturbatur, & interdum vincitur & debellatur. ſimile quiddam hominibus accidere videmus: nam quibus maior gratia præſtatur, eiſdẽ certe maior quoque gloria debetur, atq; nobilior conuerſio extat, & efficacior dilectio. Sed *arguet* aliquis ad ea, ad quorum excquutionem complendam, naturalem habemus poten-

Gratia eſt principium meriti.

Rom. 6. Gratia Dei vita æterna.

Gratia gratum faciens.

Secundum rationem naturalis, gratiam angeli conſequuti ſunt.

Obiectio.

seam

Angelorum cuſtodia.

tiam: Non opus eſt nobis gratia gratum faciente, vt patet. ſed angeli naturalem habere videntur potentiam ſeſe conuertendi ad Deum: nō ergo pro ipſorum conuerſione complenda, putandum eſt gratia iuſtificante illos indiguiſſe. Sane, in his egemus diuinæ gratiæ adiutorio, quæ nobis ſunt difficilia, ſed ita non ſe habet beatitudo ad angelum: ergo
2. quod prius. Amplius, conuerti ad Deum, perinde eſt ſeſe ad gratiam præparare: Conuertimini ad me, inquit Zachar. 1. & ego conuertar ad vos. ſed nobis non opus eſt gratia, vt ad gratiam præparemur, alioqui eſſet abire in infinitum: angeli ergo pro ipſorum conuerſionis perfectione, gratia
3. non indiguerunt, gratum faciente. Deinde, ſecundum ſuorum naturalium capacitatem, hominibus gratia non datur: nec ergo angelis; quamplurimis enim hominibus maior gratia confertur, quam multis etiam non eſt angelis collata, quorum naturalia nobiliora ſunt hominum naturalibus: non ergo gratia ſecundum proportionem naturalium confertur angelis atque hominibus. Huic accedit, gratiam ex mera Dei voluntate dari: non ergo ſecundum naturalium quantitatem capacitatemque. Adde, gratiæ, actum humanum natura propinquiorem eſſe; actus enim humanus eſt præparatorius ad gratiam. ſed gratia non eſt
Rom. 11. ex operibus, authore Paulo: multo ergo minus in angelis, gratia gratum faciens, ex naturalium conſideratione dependet, vt ſecundum illorum portionem atque menſuram
Solutio. ſit tribuenda. Porro, ad hæc atque ſimilia ita reſp. & ad pri-
1. mum quidem dicimus, Deum, vt eſſe naturalis principium ab angelis naturaliter diligi, de qua plane dilectione non noſtra eſt inquiſitio; ſed de conuerſione potius ad Deum, qua beatitudinem beatiſsimi illi ſpiritus conſequuti, quæ, vt diximus, ex naturalibus aſſequi non poterant. Ad confir. dico, angelo eſſe difficile ad Deum conuerti, quatenus ſcilicet beatitudo ſupernaturalis, à viribus pure naturali-
2. bus haberi non poſsit. Ad 2. Quilibet voluntatis motus in
Triplex conuerſio. Deum, in ipſum conuerſio dici poteſt. Proinde, triplicem in Deum conuerſionem ſtatuere poſſumus: vnam quidem perfectam, vtpote à perfecta dilectione manantem; & hæc ſane creaturæ eſt iam Deo fruentis. pertinetque ad gratiam conſummatam, quippe, cum ibi ſit ſtatus, & non ſit neceſſe in infinitum proficiſci. Hanc angelos beatiſsimos pleniſsime poſsidere approbamus, eamque diuinitus adiutos, ſibi comparaſſe dicimus. Secunda vero eſt, beatitudinis meritum, cui competit gratia habitualis, quæ eſt merendi principium. Tertia autem præparat ſe ad gratiam habendam; huic certe opus eſt, non aliqua gratia habituali, ſed Dei potius operatione, ad ſe animam conuertentis. quemadmo-
Thren. vlt. dum gemit Ieremias: *Conuerte nos Domine ad te, & conuerte-*
3. *mur.* Ad 3. neg. ſimilitudo: hominibus enim non tota ſemper gratia confertur ſimul, quum ipſi ſunt habituri; ſed paulatim poſt primam meritorum numeris cumulantur. Deus præterea, ſuo ex beneplacito multis potuit, & voluit, hominibus maiorem gratiam tribuere, quam vnquam tribuerit angelis. Sane, maior eſt Dei gratia in virgine matre,
Maria gratia excedit gratiam angelorũ. quam in aliquo alio angelorum. Item, gratia hominis Chriſti omnes facile ſuperat, omnia gratiarum munera, quæ in illis beatiſsimis ſpiritibus, & ſunt, & eſſe creduntur. Ad confir. dico, verum quidem eſſe, gratiam ex mera Dei liberalitate, angelis, hominibusque concedi, & naturam etiam. vnde, quemadmodum Dei liberalitas, angelorum hominumque naturam ordinauit ad gratiam; ita etiam & gradus naturæ, ad gradus gratiæ diſpoſuit. Ad aliam confir. reſp. actus quidem rationalis creaturæ, ab ipſa plane creatura proficiſci; naturam vero eiuſdem immediate ab ipſo Deo: quamobrem gratia conceditur ſecundum gradus naturæ, præſertim beatiſsimis ſpiritibus, quibus non opus fuit diutiſsime immorari, atque laborare, vt beatiſsimum perfectiſsimumq; felicitatis donum conſequerentur. Quomodo ergo angeli gratiam conſequuti ſunt & gloriam, dixi.

QVAESTIONIS SEPTIMAE

CAP. I.

De cuſtodia ſanctorum Angelorum.

QVemadmodum ad ampliſsimam, ſanctiſsimamq; Dei pertinet prouidentiam, vt mobilia, ac varietati obnoxia, ab immobilibus atque immutabilibus regantur; ita plane, vt ſubſtantiæ ſpirituales, corporibus coniunctæ, nempe homines, humanis infirmitatibus ſubditi, à ſanctis ſpiritibus, ab omni rerum corruptione, miſeriaque liberrimis, gubernentur, Dei prouidentiam mirifice commendat. Hoc Plato cum intelligeret, angelorum cuſtodiam, ſolicitudinem, curamque perpetuam, quam erga homines gerunt, in quarto de legibus clariſsime docet, ſicut etiam annotauimus in hoc ſecundo Pymandri: *Principatus quidam, inquit, & gubernatio ſub Saturno valde felix fuiſſe dicitur. Is enim intelligeret, nullam hominum naturam res humanas ita gubernare poſſe; vt hominibus arbitratu ſuo dominetur, laſciuiori ſuperbia iniuſtitiaq; non repleatur. Cum hæc, inquam, non ignoraret, non homines ſed diuiniores præſtantiorisq; generis dæmones, id eſt angelos, ciuitatibus noſtris, reges principesq; præfecit, quod nunc nos in ouium gregibus facimus, non enim boues bobus, neque capris capras præficimus, ſed nos ipſi genus melius dominamur. Similiter, Deus homines amans, genus dæmonum generi noſtro præſtantius nobis præfecit, quod ſummo tam ſua, quam noſtra facilitate, noſtrarum rerum curam habebat, pacemque, & pudicitiam, libertatem, & iuſtitiæ copiam præbens, procul à ſeditione, ac felix hominum reddebat genus.* Porro, hanc diuinam ſanctamq; doctrinam, veriſimile eſt, à Mercurio Platonem accepiſſe. ſic enim loquitur 10. Pymandri. *Chori Deorum duo, vagantium vnus, non vagantium alter.* quaſi diceret: quidam ex angelis foras diſcurrunt atque vagantur. hi nimirum, quos magnus Iupiter humano generi præfecit in cuſtodes atque principes. Superius plura Mercurii teſtimonia de hac re inuenies. Hos ſequitur doctiſsimus Plotinus: *Dii, inquit, qui cælum habitant, otio abundant, aſsidue contemplantur, non dedignantur homines, neque aliud quicquam eorum, quæ ibi ſunt, ob hoc ipſum, quod ex diuinorum numero ſunt; omnem namq; regionem illam diſcurrunt, locumque comprehendunt conquieſcentes.* Profecto, ſi dii ſiue angeli homines non dedignantur; illorum curam gerere credendum eſt. Hæc quidem præclariſsimos viros dixiſſe & ſenſiſſe legimus. Ad hoc accedunt ſanctarum teſtimonia ſcripturarum, quæ de hoc negotio & crebra ſunt, & fidelia. *Angelis ſuis,* inquit, *mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis.* Tantæ plane curæ eſt ſanctis angelis hominum genus, vt illud, velut rem optatiſsimam Deo, illiſq; chariſsimam in manibus geſtent, ne vnquam aliquid patiatur ruinæ. Et in alio Pſ. Immittet ſe angelus domini in medio timentium ſe, & defendet eos. Plura de hoc annotauimus in hoc ſecundo. Auguſtinus: *Diuinæ,* inquit, *prouidentiæ placuit, ordinare temporum curſum, vt diuini illi ſpiritus, mentis diuinæ nuntii, diuinam nobis ſignificarent atque annuntiarent veritatem.* Et lib. 19. ca. 9. *in ſocietate ſanctorum angelorum eſt noſtra fiducia; quia tamen nobis non ea, qua homines familiaritate miſcentur, magna Dei miſericordia eſt neceſſaria, ne quiſquam cum bonos angelos amicos ſe habere putat, habeat malos dæmones amicos fictos.* Et lib. 21. cap. 29. *angeli Dei noſtri vocantur angeli, ſicut & Chriſtus Dei, Chriſtus eſt noſter: Dei ſunt, quia Deum non dereliquerunt. noſtri ſunt, quia ſuos ciues nos habere cœperunt.* Et in Pſal. 62. *Angeli ſancti attendunt nos peregrinos, & miſerentur nos, & iuſſu domini auxiliantur nobis, vt ad illam patriam communem aliquando redeamus, & ibi cum illis fonte dominico veritatis & æternitatis, aliquando ſaturemur.* Et ad fratres in eremo ſerm. 68. *Angelus bonus,* inquit, *hortatur nos conſilio boni: quia cum aliquid boni agimus, ipſum à dextris noſtris eſſe credamus; cum vero malum aliquid cogitamus, aut facimus, ſiue paruum, ſiue magnum, hoc nulli dubium, quin malignum angelum hortatorem habeamus, qui ſuper hoc nos irridet, cum angelus ſanctus triſtatur & dolet. Cum ergo ingemiſcimus, & pro peccatis noſtris ſuſpiramus, aut opera virtutum facimus; tunc angelum Dei ſanctum adminiſtratorem, & conſolatorem habemus.* Et ſer. 46. *A natura angelica ſemper defendimur, ne decipiamur: ipſi namq; ſunt adminiſtratorii ſpiritus miſsi in miniſterium noſtrum: ipſi prouinciarum cuſtodes, dignitatesq; noſtras tam ſpirituales, quam temporales omni diligentia cuſtodientes: ipſi ſunt contra ſcientem impetrantes: ipſi ſunt pro nobis contra dæmones victoriam obtinentes: ipſi ſunt per quos ad fletum contritionis, pœnitentiæ, & orationis inducimur: ipſi ſunt, per quos noſtra facta, vel cogitata ad cælum hilariter portantur: ipſi ſunt fratres noſtri, qui nos valde diligunt, nos vbiq; inſtruunt, in cunctis nos protegunt, noſtrum aduentum expectantes in paradiſum: qui nobis dormientibus adſunt cuſtodes, nobis orantibus adſunt tripudiantes.* Hanc eandem diuus Hieronymus profitetur doctrinam in expoſitione vndecimi capitis Eccleſiaſtes: exponens illud. *Aues cæli portabunt vocem tuam. Angeli,* inquit, *qui terram circumeunt, & ſunt adminiſtratorii ſpiritus. ad inſtar auium, noſtra verba, & cogitationes ad cælum perferunt.* & in caput Micheæ 6. *Montes ſunt angeli, quibus rerum humanarum commiſſa cura eſt:* Deuteronomii cantico 32. in idipſum congruente. *cum diuideret excelſus gentes, cum diſſeminaret filios Adam, conſtituit terminos terræ ſecundum numerum angelorum Dei: hi ſunt adminiſtratores ſpiritus, &c.* Et cap. 7. Eccleſ. *Angeli ad perfectum numerum peruenientes denarium, auxiliantur humano generi.* Et in vltimum caput Iſaiæ. *Quod vnuſquiſque noſtrum habeat angelos, multa ſcripturæ docent:* à quibus illud eſt Matth. 18. Angeli eorũ ſemper vident faciẽ patris. quod quidem ſic interpretatur: *Magna, inquit, eſt dignitas animarũ, vt vnaquæq; ab ortu na-*

Angelorum cuſtodia.

Plato de cuſtodia angelorũ.

Angeli à cura ergà homines.

Mercurius de cuſtodia angelorũ.

Plotinus Enn. 5. lib. 8. c. 3.

Pſal. 90.

Auguſt. de cuſtodia angelorum lib. 10. cap. 15.

Epiſtola angelorũ.

Hieronymus de cuſtodia angelorum.

Vt vnaquæq; anima habet angelum ſuum.

Angelorum cuſtodia. *nuitatis in cuſtodiam ſui habeat angelum delegatum.* Eiuſdem
quoque eſt ſententiæ Baſilius magnus, exponens illud Pſal-
mi 48. *Et dominabuntur eorum recti in matutino: Cuilibet enim fi-*
Baſilius de cuſtodia angelorũ. *delium eſt angelus aſſiſtens, & adiunctus, patrem qui eſt in celis, vi-*
dere dignus. Et lib. 3. contra Eunomium. *Quod autem ſingulis fi-*
delium adſit angelus, vt pedagogus quidam, & paſtor ad vitam diri-
Conſtituit terminos populorum iuxta numerum angelorum ſuorum. *gendam, nemo contradicet, qui verborum domini recordatur dicentis:*
Angeli eorum vident faciem patris. Quod vero rurſus ſint quidam an-
geli vniuerſarum gentium prepoſiti, Moſes per canticum docet. Con-
ſtituit terminos populorum iuxta numerum angelorum ſuorum. Et
de Spiritu ſancto cap. 13. *Angeli, inquit, hominibus dati ſunt, ceu*
pedagogi, ac morum gubernatores. Et de vera virginitate, *Neque*
vero conuenit, vt angeli cuius, cui credita eſt cura, ac cuſtodia ſalutis no-
ſtræ, faciem aſperneiur homo, atque inprimis virgo, quæ hunc ipſum
Origenes. hom. 20. ſuper num. *caſtitatis ſuæ, veluti paranymphum, cuſtodemque habet.* Porro, O-
rigenes & antiquitate, & ſapientia nobiliſsimus, hanc quo-
que doctrinam conſtantiſsime, abundantiſsimeque con-
firmat: *Adeſt,* inquit, *vnicuique noſtrum etiam minimo, qui ſunt in*
Eccleſia, angelus bonus, angelus domini, qui regat, qui moneat, qui gu-
bernet, qui pro actibus noſtris corrigendis, & miſerationibus expo-
ſcendis, quotidie videat faciem patris, qui in cœlis eſt. ſicut Dominus de-
Paulus. *ſignat in Euangelio:* & in Apocalypſi, *vnicuique eccleſiæ angelus*
præeſt, qui vel laudatur pro bene geſtis populi, vel etiam pro delictis e-
ius culpatur. ſed hæc quidem per ſimilitudinem ſunt dicta:
tempus autem iſtius cuſtodiæ homil. 5. in Matthæum de-
ſcribis: *Qui,* inquit, *volunt angelum nobis mox poſtquam nati ſu-*
mus delegari, his ſcriptura renitur, Gal. 1. *Qui me ſegregauit ex vte-*
Pſal. *ro matris meæ.* & illud Pſal. *De ventre matris meæ Deus meus.* & il-
Iſai. lud: *Dominus ab vtero vocauit me,* & *quæ ſunt generis eiuſdem.* Et
in Iob dicit, angelos maxime gloriari ob eximiam homi-
num ſanctitatem: *Maximam,* inquit, *ſibi gloriam reputantes ob*
Chryſoſto. *Iob innocentiam.* Conſentaneam his Chryſoſtomus profert
doctrinam hom. 14. Circa finem in epiſt. ad Hebr. *Vnicuique,*
inquit, *noſtrum angelus aſsidet.* & hom. 3. eiuſdem epi. *Angelica*
functionis officium eſt ad ſalutem noſtram miniſterium Deo perſolue-
Cyrillus. *re.* Ad hunc etiam modum Cyrillus contra Iulianum libr. 4.
Angeli, inquit, *noxias à nobis abigunt feras, & docent id omne quod*
laudabile, liberum iter facere, & non impeditum, dum nobiſcum glo-
rificant ſummum Deum. hæc autem, atque ſimilia à ſanctis Ec-
cleſiæ Doctoribus, de ſanctorum angelorum cuſtodia præ-
clariſsime deſcribuntur. Reuera, diuinæ congruum erat
pietati, vt nobis proſpiceret de fidis cuſtodibus, atque co-
adiutoribus, quibus inter tot pericula, atque ærumnas, tu-
ta eſſe poſſet humana fragilitas: vnde Hieronymus: *Neque,*
inquit, *ſecura eſſet humana fragilitas inter tot, & tantas hoſtis illius*
inſidias niſi ſanctorum angelorum muniretur auxilio. Quare, cum
promptior ſit Deus ad miſerendum, quam ad exercendum
nos, ſi angelos habemus malos, nos vndique tentantes, ac
perdere cupientes; nonne decebat illius bonitatem, ſan-
ctos adiutores nobis tribuere, quorum auxilio tuta eſſet,
atque ſecura noſtra fragilitas? etenim homo recedit à recta
ratione agendi in ſtatu viæ, propterea, quia ſubeſt inuerſo
naturæ ordini atque tyrannorum poteſtati, facile, atque
multipliciter aberrare poteſt: hac de cauſa, præſidio indi-
get angelico, quo fretus flectere nequeat à recta agendi ra-
Sap. 9. tione. *Incerta,* inquit ſapiens, *ſunt cogitationes mortalium, & ti-*
midæ prouidentiæ noſtræ. Proinde, veritas diuina, à veritatis
miniſtris nobis annuntiatur, quorum auxilio, docemur,
conſolamur, & confirmamur. decebat etiam diuinam pro-
uidentiam, quæ circa perpetuo manentia præcipue verſa-
tur. Homo autẽ cum nõ modo ſpecie, ſed etiam indiuiduo
ſit perpetuus, ob animæ immortalitatem, congruum fuit
vt particulari, magnoque Dei præſidio muniretur, veluti
peculium Dei, ac rerum propemodum omnium copula, &
contemplator egregius. Itaque, angelos eſſe hominum cu-
ſtodes, ac vnumquemque hominum angelum habere ſibi
delegatum, à tempore ſuæ natiuitatis, ex ſacrorum, atque
Philoſophorum ſententia, manifeſtum eſſe arbitror.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1\. HVmanum genus, præſertim fidelium, Deum habet
in cuſtodem, authore Dauide: *Ecce non dormitabit,*
inquit, *neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael.* & iterum: *Do-*
minus cuſtodiat te, &c. ad Iſa. autem dicitur. *Ego cuſto-*
diam ciuitatem iſtam. & ſimilia multa in ſcripturis inueniun-
tur teſtimonia. Non ergo opus habet angelorum cuſtodia;
præſente enim maiori, minor ceſſat. Homines præterea li-
bero ſe conſeruant arbitrio, & propriis rationibus tuen-
tur: non ergo ſubſunt angelorum cuſtodiæ. Denique homi-
num ſibi creditorum iactura, in cuſtodum dedecus, atque
detrimentum verteretur, quod fas non eſt de ſanctis ange-
lis ſentire: angeli ergo non ſunt hominum cuſtodes. Am- *Angelus an ſciat cogitationes cordis.*
plius, non videtur rectæ rationi conuenire, vt quilibet ho-
minum delegatum ſibi angelum habeat, in cauſa autem eſt,
quia omnes ſunt ſpecie æquales, omnium autem angelo-
rum, vnus eſt maior altero, teſte Dionyſio: ad cuſtodiam
ergo hominum ſufficit vnus: nam diuerſitas cuſtodum, cu- 2.
ſtodiendorum diuerſitatem expoſtulat. Ad hæc angelo- 3.
rum cuſtodia his eſt neceſſaria, qui vitæ æternæ ſunt hære-
des futuri, quemadmodum docet Apoſtolus ad Heb. 1. *Pro-*
pter eos, inquit, *qui hæreditatem capiunt ſalutis,* ſed præſciti, hac
plane ſpe priuati ſunt: nemo ergo illorum habet angelum
delegatum. Præterea, angeli ad hunc finem hoc cuſtodiæ 4.
officio funguntur, vt electi hæreditatem conſequantur æ-
ternam. ſed hæc ſalutis hæreditas à baptiſmi incipit ſacra-
mento, quo nouum hominem induimus, veteri Adam exu-
to, atque eiecto: non igitur, poſt natiuitatis, ſed poſt bapti-
ſmi diem, quilibet Chriſtianorum, proprium ſortitur an-
gelum cuſtodem. ex quo ſequitur, fœtibus adhuc in vtero
materno quieſcentibus, neceſſariam non eſſe angelorum
cuſtodiam.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, quamuis Deus benedictus hominem 1.
cuſtodiat, veluti vniuerſalis paſtor, & magiſter,
huius tamen inſtructionis participes fieri angelos
voluit, quo, & ſuam in nos teſtatam redderet be-
neuolentiam, & angelorum charitatem, & hominum di-
gnitatem oſtenderet. Magna reuera eſt dignitas animarum,
angelos habere cuſtodes; ſumma etiam angelorum chari-
tas, quæ in noſtri cuſtodia oſtenditur. Reuera, operatio bo- *Inſtructor vniuerſalis.*
ni, ſiue aliquid boni operari, duobus profecto opus habere
videtur quorum alterum quidem eſt, affectus inclinatio ad
bonum, quod plane per moralis habitum completur vir-
tutis. Porro, gratia & virtutes à Deo immediate infundun-
tur; hac de cauſa immediatus hominum cuſtos Deus nomi-
natur. alterum vero eſt, modus congruus virtutis perfici-
endæ, quod profecto ad prudentiæ attinet virtutem. hic
autem modus inſtruendi, licet vniuerſalem habeat inſtru-
ctorem, Deum ſcilicet benedictum, angelorum nihilomi-
nus indiget miniſterio, quibus mediantibus ad homines
defertur inſtructio, atque doctrina: non ergo ſuperuacanea
eſt in hominibus erudiendis, angelorum adminiſtratio.
Ad confir. dico, propria liberi arbitrii virtute hominem à
malo ſufficienter ſibi cauere non poſſe ob multiplices ani-
mæ paſsiones, quæ in boni appetitionem affectum infir-
mum reddunt: eget ergo fortiſsimorum cuſtodum virtute,
vt tutus ſit, atque ſecurus cum habitantibus Cedar. Ad a-
liam confir. reſpondeo, non angelorum quidem negligen-
tiæ, ſed hominum malitiæ eſſe imputandum, ſi infinitus
propemodum ſit perditorum, atque iniquorum nume-
rus. *Audi,* inquit Deus Moſi, *angelum meum: quod ſi non audieris,*
non relinquet te innoxium. Ad 2. quamuis omnes homines ſint 2.
ſpecie æquales; ob diuinæ tamen prouidentiæ ordinem, qui
in hominibus apparet, maiori vnus, quam alter cuſtodia
eget: quemadmodum ſunt perſonæ illuſtres, regendi au-
thoritate ſuperiores. Ad 3. verum quidem eſt præcipuum 3.
effectum angelorum cuſtodiæ eſſe, hominum ſibi credito-
rum ſalutem quærere æternam: non ſaluandorum etiam
curam gerunt, quo minus peccent, minusque puniantur.
Ad 4. puerum in vtero, nonnulli dicunt eſſe veluti fructum 4.
in arbore, hac de cauſa, matris cuſtodem illi ſufficere poſſe:
poſt natiuitatem ergo, authore Hieronymo, angelus ſuſci-
pit curam animæ gubernandæ. Porro, quamuis pueri illu-
minationis angelicæ capaces non ſint: magna nihilominus
ex angelorum cuſtodia referunt adiumenta; arcent enim
ſancti angeli dæmones, ne obſint pueris ſibi creditis, mul-
taque præſtant illis beneficia. Ex hoc etiam patet, Antichri- *Angelus Antichriſti.*
ſtum habiturum fore ſibi angelum delegatum: quemad-
modum enim infideles, ac præſciti interiori naturalis ra-
tionis auxilio nequaquam priuantur; ita etiam exteriori
auxilio, toti humanæ conceſſo naturæ, nempe angelorum
cuſtodia: iure priuandi non ſunt, vt Dei bonitas etiam in
malos mirabilius emineat, & creaturæ malitia omni pror-
ſus tergiuerſatione careat. Chriſtus etiam Dominus no- *Chriſtus habuit angelum.*
ſter, angelum habuit non quidem in cuſtodem, ſed in mini-
ſtrum, ſibique inferiorem. Primus quoque homo angelum *Primus homo habuit cuſtodem.*
habuit cuſtodem, licet innocentiæ imperium eſſet paca-
tum, atque tranquillum: quem ſi audiuiſſet, non vtiq; tam
miſerabiliter cecidiſſet. Itaque, quemlibet hominum abor-
tus ſui tempore, angelum ſibi delegatum habere, perſpi-
cuum eſſe puto his, qui ſcripturarum, atque ſanctorum au-
thoritati fidem præſtare volunt.

CAP.

Angelus an ſciat cogitationes cordis.

C A P. IV.

Si angelus penitus deſerat hominem ſibi commiſſum, doleatque de illius ruina atque aduerſus alium pugnet.

Quomodo angelus deſerat ſuũ hominem.

QVoniam autem angelorum circa homines cuſtodia, diuinæ eſt exequutio prouidentiæ; diuina autem prouidentia, non ita à rerum cuſtodia ſeſe ſubtrahit, vt eas deſerat omnino, alioqui omnia quidem abirent in nihilum; ita etiam putandum eſt, ſanctos angelos, animarum cuſtodes, non penitus homines ſibi creditos deſerere, etiam quouis crimine offenſos. deſeri autem nobis videntur, quum ij, quorum curam gerunt, in varia inciderint diſcriminum genera, & labes non paruas peccatorum incurrerint, idq; ſecundum diuinorum iudiciorum ordinem. Quam ob rem Ieremias angelorum fungens officio, de Babylone ſic loquitur: *Curauimus Babylonem, & non eſt curata: derelinquamus ergo eam.* & illud Iſaiæ 5. *Auferam ſepem eius, & erit in conculcationem.* & illud Ieremiæ: *Dereliqui domum meam.* denique Dauid ait: *Deus meus dereliquiſti me.* Sed hæc quidem, atque his ſimilia ſanctarum teſtimonia ſcripturarum, ſuas Deum creaturas penitus deſerere minime proteſtantur; ſed quandam potius particularem diuini auxilij protectionem oſtendunt, qua ſuos cuſtodire conſueuit, ne forte offenderet in lapidem pes eorum. Quod ſi fortaſsis aliquis illorum ceciderit, ſupponit dominus manum ſuam, ne collidatur, & magnæ pateat ruinæ.

Ierem. 51.

Dices, angeli nobiſcum hic ſunt, dum verſamur in terris: at, cum in cœlis degunt, nobis adeſſe non poſſunt. Dico, loco quidem à nobis eſſe diuiſos, non autem protectionis effectu, quippe cum ex alto nos proſpiciant, multaque temporis mora non egeant ad motum localem, vt nobis opitulemur, ſubueniant, atque ſuccurrant. Sed dicet aliquis: Nunquid angelus cuſtos, aliqua afficitur triſtitia, ſi perierit ſuæ curæ commiſſus? Sane, ſi gaudent de vno peccatore pœnitentiam agente: triſtantur ergo de hominum ruina; contrariorum enim eadem natura. Adde illud Iſa. 33. *Angeli pacis* inquit, *amare flebunt.* Eſtne aliqua ſanctis angelis triſtitia, de hominum ruina? Dico, angelis nõ ineſſe, nec ineſſe poſſe veram triſtitiam. triſtitia ſiquidem, authore Aug. eſt de his, quæ nobis nolentibus accidunt. ſed nihil angelorum voluntati accidere poteſt, quod ſit omnino contrarium. quippe cum firmiſsime ordini diuinæ iuſtitiæ eorum voluntas adhæreat: nihil autem in mundo fit, niſi quod diuina voluntas voluerit, aut permiſerit fieri, ad mundi ornatum, ſuæque iuſtitiæ decorem. Ex quo patet, angelorum gaudium eſſe diuinæ prouidentiæ impletionem: vnde ſcripturæ illæ ſecundum ſenſum metaphoricum ſunt intelligendæ; à ſanctis enim angelis huiuſmodi paſsiones quam maxime abſunt.

An angelus cuſtos doleat.

Angelus quomodo triſtetur.

An inter angelos ſit pugna.

Iterum aliquis dubitabit, ſi inter angelos aliqua pugna inueniri poſsit. in Daniele enim legimus ſecundum Hieronymi expoſitionem, angelum regni Perſarum, Iſraelitici populi liberatori obſtitiſſe. Profecto diuina iudicia in diuerſis regnis, atque hominibus ab angelis exercentur, idque ſecundum diuinæ iuſtitiæ regulam: quoniam autem diuerſorum, diuerſa ſunt merita, occulto iuſto tamẽ Dei iudicio fit, vt contrarijs meritis ſibi repugnãtibus, diuinam conſulant ſapientiam, quid facto opus ſit; hac de cauſa nonnulla inter eos videtur eſſe reſiſtentia, quũ nulla prorſus poſsit eſſe voluntatis diſſenſio, vbi eadem eſt voluntatis ſententia. Itaque, inter ſanctos angelos nulla vere poteſt eſſe repugnantia, aut voluntatis diſcordia.

C A P. V.

An angelus bonus, ſeu malus cogitationes cordis diſcere, ſeu ſcire poſſit.

QVamuis paulo ante de hac materia diſputarim, libet tamen nonnihil addere, quod mihi viſum eſt addendum fore, vt plenior ſit rei diſputatio. Angelum aliquo modo in nobis intellectionem cauſare poſſe, ex Dionyſij patet ſententia de diuinis nominibus, vbi diuinas reuelationes per angelos in homines venire apertiſsime docet; harum autem reuelationum modus eſt multiplex apud multiplices, variasq; hominum ſententias. quidam enim ſic aiunt fieri: Angelus, inquiũt, quoniam ſimplicis eſt naturæ, phantaſiæ adeſt organo, atq; ita ſeſe noſtro opponit intellectui: idq; per modum obiecti, vnde aliqua cauſatur intellectio, ac ſi ſpeculum, ſpeculo opponeretur. verum, huiuſmodi modus aliquid falſi continet, nempe intellectum noſtrum immediate referri poſſe ad obiectum quidem ſpirituale, non phantaſiatum, vt ita dicam, moueriq; ab ipſo fuit quodammodo & Auicenna huius erroneæ ſententiæ 6. naturalium part. 6. c. 6. [illegible] ebat enim creatam atq; ſeparatam intelligẽtiam, veluti cauſam totalẽ ſpecies influere intelligibiles in noſtrũ intellectũ, q[illegible]um ad illam intelligentiã conuertitur, intelligit, ſpecies au[illegible] ill[illegible] recedunt, actu intelligendi recedente. Porro intelligentiam illam dixit eſſe intellectum agentẽ, vt quidam volunt. recedentibus autem ſpeciebus illis, frequentatis actibus circa idem obiectum, aliquẽ aiunt ſcientialem habitum generari inclinatiuum ad actum circa huiuſmodi obiectum, idq. per conuerſionem ad intelligentiam agentem.

Primus modus.

Auicennæ error.

Verum hæc Auicennæ ſententia, nõ parum diſſentit à philoſophi doctrina; etenim, ſi authore philoſopho, omnis noſtra intellectiua cognitio, quam hic habemus, ex præſiſtenti fiat cognitione, phantaſtica ſcilicet, ſeu ſenſitiua, ſi res ita ſe haberet, vt Auicenna dicit; tunc profecto, ſine aliqua præexiſtẽti cognitione, intellectionem haberemus, quod eſt falſum: intelligentem enim oportet phantaſmata ſpeculari. Adde, quod tunc intellectus ſemper eſſet in potentia eſſentiali remota ad actum intelligendi, careret enim ſpecie obiecti repræſentatiua. Atqui 3. de anima philoſophus ait, percepta ſpecie nos poſſe intelligere quando volumus: nullus ergo angelus influere, ſeu cauſare poteſt immediate in noſtro intellectu actum, ſeu ſpeciẽ intelligendi, quippe cum ſine phantaſmate nihil intelligere queat, pro ſtatu præſentis vitæ, potentiarũ ordine dominante.

Reprehenditur.

Alius modus ab alijs inducitur. dicunt enim lumen angeli noſtro vniri, indeq; fortificari ad ea intelligenda, quæ prius intelligere non poterat. hoc autem ſuperius non approbauimus, nec modo approbamus, quippe cũ lumen noſtri intellectus agentis, à creatione habeat ſuum eſſe: eodem ergo modo fortificari poteſt. ad quẽ plane modum non ſeſe extendit creaturæ potentia.

Secundus modus.

Nonnulli adhuc dixerunt, vnius humorem, aliqua phantaſtica ſpecie informatum, angelum ad organum alterius transferre, ſicq; illo phantaſmate tranſlato mediante, intellectionem in nobis cauſari. ſed hic quoq; modus falſus reputatur: nam ita phãtaſia cauſa eſt phantaſmatis, ac radiorũ ipſe ſol. ſed ſole recedente, radij euaneſcunt: igitur, phantaſia non præſente, nullũ eſt phãtaſma.

Tertius modus.

Adeſt & quartus modus, qui aſſerit, ideo angelum intellectionem cauſare, quia ſcilicet impedimẽta à noſtro intellectu amouet, humores ſcilicet, vel phãtaſmata, quibus amotis, rectius, faciliusq; intelligit. Diuidere præterea aiunt humores, atq; ſegregare, & ex conſequenti phantaſmata coextenſa ordinare, congrueq; diſponere magis, quo ordinatus ſit ordo intelligendi. ſed iſte quoq; modus minime placet: diuiſio enim, ſeu tranſmutatio phantaſmatum, nihil plane immutat circa phãtaſmata, niſi ſecundũ ordinẽ, aut ſecundũ multitudinem. Porro, multitudo illa ſuperuacanea eſt; fruſtra enim in eodem organo abſq; neceſsitate, eiuſdem rationis phantaſmata ponerentur. Ordo præterea non mutatur, niſi per comparationem ad intellectum, quomodocunq; enim tranſponãtur, intellectus profecto æque eſt præſens, habetq; eundem ordinem ad intellectũ, ex quo patet, modum iſtum conſiſtere nõ poſſe.

Quartus modus.

Melior modus.

Dicamus ergo, angelum, veluti cauſam particularem, noſtrũ adiuuare intellectũ, ac coagere, vt perfectior ſit modus noſter intelligẽdi, idq; ex diuina ordinatione, ſic omnia ſuauiter diſponente. Itaque, & intellectus agentis angelici virtus, noſtrum coadiuuat. & voluntas, voluntatẽ ſimiliter; vnde in nobis fit intenſior intellectus actus, atq; perfectior, & etiam volũtatis.

Si angelus intelligit cogitationes cordis.

Sed iam ad rem præpoſitam redeamus: vtrumne angelo pateant abdita cordis cõſilia. Ad quod quidẽ nonnullis ſic viſum eſt reſpondendum fore. nempe angelum, humani cordis ſecreta ſcrutari poſſe: Potentia, inquiunt, non impedita, 1.
& naturaliter diſpoſita, in actum egredi poteſt, circa quodlibet obiectũ ſibi conuenienter approximatũ, & poſitiuum. ſed cordis ſecreta ſic ſe habent ad intellectũ angelicum; ſunt enim entia limitata, realia, intellectui angelico proxima: poteſt ergo intellectus exire in actũ; id eſt, intuitiue illa cognoſcere. Amplius, ſi angelus animæ noſtræ ſubſtantiam in- 2.
tuitiue cognoſcere poteſt; & cogitationes etiã: non enim eſt animæ intimior, atq. ſecretior, quam ſua ſubſtantia. Reuera, ſicut ſe habet viſus, ad notitiam coloris intuitiuam, ita 3.
procul dubio angelicus intellectus ad rem, actu exiſtentem. ſed viſus non impeditus, limpide intuetur colores ſibi præſentes: igitur, angelicus intellectus cogitationes cordis acute perſpicere valet. Ad hæc, intellectus noſter ſuam intelligit 4.
cordis cogitationem, atq; voliſitionem: non quidem intuitiue, quia ſcilicet eſt corpori alligatus: intellectus ergo angelicus cum à corporis mole liber ſit, noſtras vtique cordis cogitationes intelligere poteſt. Sane, ſi cognoſcit phantaſmata in phantaſia, & cogitationes quoque intelliget: vnde dæmoniaci, vt dicitur, aduẽtantium cogitationes ſæpe annuntiant.

Angelus an ſciat cogitationes cordis.

nuntiant. Si igitur, ſpiritus angelicus liber extiterit, ex egregia ſui intellectus perſpicacia, cordium conſilia intelligere valet. verum, quomodo hæc ſint intelligenda, ſuperius dixi ſatis.

CAP. VI.

Quomodo angeli aſſumant corpora.

ANgelos ſubſtantias eſſe immateriales ſuperius oſtendere curaui, nunc de corporibus, quibus in adminiſtrandis diuinis vtuntur, loqui conſtitui. Congruit ſane præcedenti inquiſitioni, quæ de angelorum cuſtodia diſputauit. Porro, angelos corpora poſſe aſſumere; & rei veritas approbat, & ſanctarum ſcripturarum authoritas. Neque enim in viſione tantum imaginaria viſos fuiſſe, putandum eſt; ſiquidem quod imaginaria tantum viſione videtur, eſt in ſola imaginatione videntis, non autem indifferenter videtur ab omnibus. atqui, angeli non vni tantum, ſed toti prorſus illius familiæ

Quare non habeant corpora.

oſtenſi ſunt, vt Abrahæ, Tobiæ, & ſimilibus: vere ergo in aſſumptis corporibus viſi ſunt, & ex conſequenti corpora aſſumere poterunt: non quidem ſibi naturalia, ſiquidem ſubſtantiæ non conuenit intellectuali, quatenus eſt huiuſmodi corpora naturaliter ſibi vnita habere. Intelligere plane non eſt actus corporis, aut corporeæ virtutis: quod ſi accidat humanæ naturæ, vt corpori etiam coniuncta, intelligendi officio fungatur; hoc profecto imperfectæ illius eſt aſſcribendum virtuti, quæ ſcientiæ plenitudine caret, atque à ſenſibus mendicat ſcientiæ dignitatem, copiam, at-
2. que plenitudinem. Porro, in quocunque genere eſt aliquod imperfectum; in eodem profecto, ſupremum, atque perfectum ſit, neceſſe eſt. Quare ſi in ſubſtantiarum intellectualium genera, aliqua corpori eſt coniuncta; altera prorſus erit à corpore libera. Reuera, ſi angeli naturaliter corporibus vnirentur; tunc profecto, vel corruptioni eſſent obnoxii; vel nobis inferiores; etenim, aut forma angeli, à corpore eſſet naturaliter ſeparabilis, atque ita angelus eſſet corruptibilis, aut non ſeparabilis, & ſic nobis ignobilior eſſet.
3. ſed vtrumque conſtat, falſiſſimum eſſe. Adde, aut corpora angelorum eſſent cœleſtia, & ita deorſum violenter mouerentur. aut elementaria, & mixta, ſicque corruptibilia: non
4. ergo habent corpora naturaliter ſibi vnita. Præterea, angelus eſt forma ſimplex, ſubſiſtens, ſecundum ſpeciem, atque indiuiduum perfecta: non ergo poteſt eſſe corporis forma, aut actus, neque per vnionem ad vnitatem ſuppoſiti, diuinæ ſiquidem perſonæ conuenit tantum, quæ aſſumpſit naturam humanam ad vnitatem ſuppoſiti. Aſſumunt ergo angeli corpora, aſſiſtendo, & illa mouendo pro libitu ad nonnulla miniſteriorum opera complenda: exercent in corporibus opera, vtpote mouere, loqui, & ſimilia, quæ non ſunt viuentium propria; nihil enim poteſt habere opus vitæ, niſi illud vitam habuerit, quæ eſt potentia talis actionis. Sane, cuius eſt potentia; eiuſdem etiam eſt actus. Sed hic ſiſtat calamus, & poſt ſanctorum angelorum negotium, de malis etiam loquamur angelis.

DE DÆMONIBVS.

Quamuis ſapientiſſimus Mercurius aliis in dialogis de Dæmonum natura, proprietate, ordineque apertiſſime, elegantiſſimeque diſputarit, vt commentandi ordini minime congruere videatur, ſi illius ſententiam huic loco contexere velimus; tamen quia hic ordo viſus eſt abſolutior, & materiam angelorum ſcire cupienti aptior, ſapientiſſimi Mercurii verba, quæ ſparſim in ſuis diſputationibus habentur, & colligere ſtudui, & præcedentibus inſerere non erubui; magnum enim puto legenti laborem eſſe detractum, ſi ſub vno contextu, angelorum, dæmonumque naturam perſpicue intellexerit: hac ergo confidentia fretus, non veritus ſum, verba Triſmegiſti adducere, conſulens breuitati, vtilitatique legentium.

MERCVRIVS.

Mercurius.

Mens quidem omnes notiones concipit bonas, quoties à Deo ſemen infunditur: contrarias autem, cum à dæmonibus quibuſdam ſpermata iaciuntur: nulla profecto mundi pars eſt dæmonum præſentia deſtituta, horum lumen ab ipſo Deo totum deſcendit. Dæmon denique transfuſus in hominem, ſemina propriæ operationis inſpergit. Mens autem conſperſa ſeminibus, prægnans, inde parit adulteria, ſtupra, homicidia, parricidia, ſacrilegia, diuinorum contemptum, iugulationes, euerſiones vrbium, peſtes hominum, ac reliqua omnia quæcunque malorum ſunt opera dæmonum.

Dæmonum natura.

Commentum IX.

QVAESTIONIS PRIMAE

CAP. I.

POſt ſanctorum angelorum dilucidationem, deinde de malis angelis loquamur; ſunt enim iuxta Mercurii ſententiam & mali dæmones, malorum authores, malorum ſeminum ſatores. Sane, à malo dæmone eſt initium peccati, vtpote pater peccati, quippe qui ab initio peccat. Porro, quemadmodum à Deo eſt bonum ſemen, nempe charitas, & qui hoc ſemen receperunt, & retinent, peccare non poſſunt, authore Apoſtolo Ioanne in ſua canonica, quia ſemen Dei cuſtodit eos; ita plane à malo dæmone eſt malum ſemen, malitia ſcilicet, ex qua mala illa exoriuntur, quæ iam ſapientiſſimus enumerauit Mercurius: vnde & qui illud ſemen retinent non poſſunt non peccare; quia ſemen malum corrupit, perdiditque illos ſuæ plane malitiæ veneno.

Ioan. Apoſt.

Mira profecto Mercurii theologia, quæ aſſerit nullam mundi partem malorum dæmonum præſentia eſſe deſtitutam: nam & aerem incolunt, & in terris verſantur, & tartara inhabitant, denique nuſquam illius fraudes, & doli deſunt. Porro lumen naturale à Deo in illis cuſtoditur, cuius munere fuit illis conceſſum. Et dialogo 10. ait animam Cacodæmonis, id eſt, mali dæmonis, ritu corruptam, ſe ipſam ignorare arbitratur, ſiquidem animam prauam in mali dæmonis ordinem migrare, non quidem natura, atque ſubſtantia, ſed pœna & prauitatis affectu. *Mens, inquit, cum dæmon efficitur, ad obſequium Dei iubetur igneum capeſſere corpus: inde in animam transfuſa nefariam, eam flagellis verberat peccatorum.* Videtur fortaſſis pœnam æterni ignis, qua etiam mali dæmones plectuntur, oſtendere: nam cum ſubſtantia ſpiritualis, à re corporea mali aliquid pati non poſſit; iuſto plane Dei iudicio fit, vt corpus igneum capeſſat, atque in eo flagellis vapulet multis.

Cacodæmon. *Igneum corpus.*

Reuera, hominum ad deos, ad homines deorum eſt communio. anima, quæ bono dæmone plena eſt, beata vtique, miſera vero, quæ vacua. In Aſclepio, dæmonum propemodum ruinam ob oculos depinxit: *Quæcunque igitur dæmonum à genere ſuo defluentes in ſpeciem fortuita commixti ſunt, aliarum ſpeciei generis diuini proximitate, & conſortia diis ſimiles habentur. Quorum vera dæmonum ſpecies, qualitate ſui generis perſeuerant, hi amantes hominum rationem, dæmones nuncupantur.* Sub caligine, & bonorum, & malorum dæmonum diuiſionem oſtendit. Boni ſiquidem in ſuo perſtiterunt domicilio; iniqui vero ſuam reliquerunt principatus dignitatem. Iudæ Apoſtoli 1. *Angelos, inquit, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni diei vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.* hoc idem conſtanter tuetur Apoſtolorum princeps, *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos.* vtique à ſanctorum ſocietate angelorum, *in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reſeruari.*

Caſus angelorum bonorum. *Status bonorum angelorum.* *Iudæ Apoſt.*

Et iterū ad eundem clariſſima docet malorum dæmonum naturam. *Fit deorum ab hominibus feceſſio dolenda, ſoli nocentes angeli remanent, qui humanitate commixti ad omnia audaciæ mala miſeros, manu iniecta, compellunt ad bella, in rapinas, in fraudes, & in omnia, quæ ſunt animarum naturæ contraria.* Vaticinari quodammodo videtur, de vltimi iudicii tempore, quando ſoluetur Sathan de loco ſuo, iuxta Apocal. vaticinium: Et ſeducet vniuerſum orbem. *Tunc, inquit, nec terra conſtabit, nec nauigabitur mare, nec cælum aſtrorum curſibus, nec ſiderum curſus conſtabit in cælo: omnis vox diuina neceſſaria taciturnitate muteſcet: fructus terræ corrumpentur: nec fœcunda erit tellus: & aer ipſe mæſto torpore langueſcet.* Quæ profecto omnia vltimi iudicii tempore ventura fore, ſcripturæ docent. Adhuc in eodem libello cauſam oſtendit, qua multi traducti, non eſſe dæmones arbitrati ſunt. *Propter ſpacii, inquit, interiecti longitudinem, aut quod acie ſumus obtuſi, aut propter*

Nocentes angeli. *Apocal.*

nimiam

Dæmonum natura.

Locus dæmonum & heroum.

nituam breuitatem, à multis dæmones eſſe non creduntur. *dies dæmonas, quos credo commorari nobiſcum: & heroas, qui inter aerem puriſſimam partem ſupra nos & terram commorantur; vbi nec nebulis locus, nec ex ſignorum aliquorum agitatione commotio.* Animæ quoque retributionem ſeu mercedem, ad arbitrium dæmonis ſpectare, ab eoque pœnas decerni, atque flagella diſtribui, manifeſte demonſtrat.

Summus dæmon.

Cum fuerit, inquit, *anima à corpore facta diſceſſio; tunc arbitrium examenque meriti eius tranſibit, in ſummi dæmonis poteſtatem.* Poſtremo quaſi abſoluens ſermonem: *Ne putes,* inquit, *ô Aſclepi fortuitos eſſe effectus terrenorum Deorum. dii cæleſtes inhabitant ſumma cæleſtia, vnuſquiſque per ordinem, quem accepit complens atque cuſtodiens. hi vero noſtri, ſigillatim quædam curantes, quædam prouidentes, quædam ſortibus & diuinationibus prædicentes, hiſque pro modo ſubuenientes, humanis quaſi amica cognatione auxiliantur.*

Angeli cuſtodes.

Sortes. Diuinatio.

Itaque dæmones malos eſſe, malorum authores; bonos vero, æmulatores bonorum, atque auxiliatores, ex ſapientiſſimo Mercurio aperte didicimus.

Quare dicantur dæmones.

Plato.

Cæterum, tres ſunt huiuſce appellationis rationes, duæ Græcæ, vna Hebraica. Plato primus author fuit in Cratylo, vbi putat dæmones ex ſententia Heſiodi vocatos, quaſi δαήμονα, id eſt, ſapientes. vnde vocat aureum genus, hoc eſt, bonum atque præclarum. Quiſquis igitur vita functus iuuentus fuerit iuſtus, dæmon, id eſt, ſapiens, & bonus dici poteſt.

Euſebius.

Euſebius putat dictos ab eo, quod eſt δειμαίνω inſanio, exterreo, pauefacio, quod ſpectrorum dæmonumque ſit proprium.

Ratio Hebraica.

Hebraica ratio eſt hæc, Shadai, dicitur Deus, & dæmon. prior litera ſhin, coniuncta cum daleth. Videntur itaque Græci illi vetuſtiores, reiecta priore litera, aut iuncta cum ſequenti vocaſſe dæmones, qui dicuntur Hebraice ſdaim; vt ſi reiicias priorem conſonantem, fiat in numero plurali, daim.

Sadaim.

Sadaim nomen Dei omnipotentis, fortis in numero plurali, Sadaim, ſemper dæmones malos deſignat, à verbo, ſadad, euertere, vaſtare. Vt igitur in cæteris nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, communicatio fuit cum hominibus ſuperioribuſque ſubſtantiis;

Elohim.

nam & Elohim angelis, & iuſtis hominibus attributum eſt; erant enim dii gentium hoc nomine dicti. ſic videtur nominis diuini Sdai, dæmonibus, ſpiritibuſque malis facta communicatio. accommodatum eſt illis hoc nomen, ob id nimirum, quod poteſtates ſint ſuperiores, angelis ſimiles: proinde ſimile nomen obtinuerunt.

Paulus Eph. 6.

Philo.

Paulus vocat Coſmocratoras, mundi rectores. Philo Iudæus in libro de mundo, animas, inquit, & dæmonas, & angelos, nomine quidem differre, vnam autem atque eandem eſſe rem.

Orpheus.

Homerus.

Ab Orpheo hoc nomen vſurpatur pro ſingulari Deo. *Imperium. dæmonque vnus mundique ingens rex.* Apud Homerum idem ſunt dii, ac dæmones, promiſcue enim accipit hoc nomen. *Tum vero poſuerunt. [illegible] dæmon.* Hic dæmonem appellat vim vniuerſalem diuinam.

Ariſtophanes.

Plutarchus.

Similiter locutus eſt Ariſtophanes, quod dæmon efficiat alios dominos, alios ſeruos, & parentes; is enim Deus vniuerſalis eſt. Denique teſtatus eſt Plutarchus, Homerum videri vti vtroque nomine promiſcue.

Heſiodus.

Thales.

Heſiodus rationalia genera in quatuor diuiſit partes, deos, dæmonas malos, ac bonos heroas & homines, quamuis apud Heſiodum non ſint illi veri naturaleſque dæmones. Thales Mileſius, vt refert Athenagoras, primus partitus eſt naturam diuinam, in deos, & homines.

Ariſtoteles.

Hac ratione locutus eſt Ariſtoteles, exordiens librum de mundo, ſemper ei philoſophiam viſam fuiſſe diuinam, & dæmoniam rem, pro eodem dicens diuinam & dæmoniam. Idemque ait de inſomniis, an fieri poſsit, vt per inſomnia futura cernantur; & ſi cernantur, an ea, quorum homo cauſa, vel quorum cauſa eſt dæmonium.

Athenienſes vocabant Paulum.

Auguſtinus.

Socrates.

Porphyrius.

Stoici.

Cicero.

hinc dæmonium, eſt Deus: vnde Paulum Athenienſes vocabant, nouorum dæmoniorum, id eſt, deorum annunciatorem. Porro, Auguſtinus libr. 8. de ciuit. Dei, cap. 13. ex ſententia Platonis 10. de legibus, omnes deos bonos eſſe ait, nec eſſe omnino vllum deorum malum. Socrates in conuiuio probat, ideo amorem Deum non eſſe, quia nimirum omnes dii boni beatique ſint; amor vero non eiuſmodi. Porphyrius quoque libro de ſacrificiis tertio, deum ait nullius eſſe rei indigum, nocere nulli. Idem Stoici ſentiebant. Quam ob cauſam Cicero 2. officiorum libro, deos nocere non putat. Itaque proprio nomine dæmones mali dii dici non poſſunt. Eſſe ergo dæmones malos, & quid illorum nomen ſignificet, dixi.

CAP. II.

De vario Dæmonum genere.

Plato.

PLato in Epinomide putauit, vltra mundanos, ſummos deos ampliſſimam rerum prouidentiam habere; ſub his in cœlo quoſdam conſpicuos eſſe: tertio loco infimos dæmones.

Dæmonorum natura.

Varia dæmonum genera.

Horum genus vnum ex æthere, alterum ex aere eſſe, ac neutrum, inquit, conſpici totum poteſt. vnde, etſi nobis proximi ſint; minime tamen à nobis videntur; aliud vero quod ex aqua eſt, ſemideum vocabimus: id nonnunquam cernitur, nonnunquam aſpectui noſtro ſe ſubtrahit: & quum videtur, tenui viſu perceptum, admirationem adfert.

Lib. 4. de leg.

Præter tria hæc dæmonum genera, heroas inſtituit: *Poſt deos iſtos,* inquit, *dæmonibus vt mentis compos ſacrificabit, heroibuſque poſt dæmones.*

Heroes.

Penates.

Lares.

Laruæ.

Genii.

Lemures.

heroas extimorum hominum animas eſſe definiunt, à corporeis nexibus liberas. Porro, quos Plato promiſcue dæmones appellauit, hos Latini ex officiis diſtinxerunt, qui adminiſtrandis regionibus præſunt, Dii patrii, penateſque qui pacato numine domum poſſident, lares: aut ſi quando terrorem incutiant, laruæ: qui vero nobis ſingulis teſtes, & cuſtodes additi ſunt, genii appellantur.

Heroum potentia.

Cæterum, heroum virtutem, quos lemures veteres Latini vocabant, in Epinomide mirifice Plato deſcripſit: *Prudentia,* inquit, *mirabilis participes ſunt. acuto quippe ingenio, tenacique memoria cogitationes noſtras omnes cognoſcunt. honeſtos, bonoſque homines pluremum diligunt. improbos vehementer oderunt. vtpote. qui doloris participes ſunt.* Hoc ipſum in conuiuio Diotimæ fatidicæ mulieris authoritate ſtabiliuit. Quam vim habet dæmonum natura, interpretatur, & traiicit humana ad deos, diuina ad homines; Deus quidem homini non miſcetur, ſed per id medium commercium omne atque colloquium inter deos homineſque conficitur, & vigilantibus nobis atque dormientibus.

Aerea eſſe animalia.

Apuleius.

Senſit quoque Plato dæmones aereos eſſe, in eo fortaſſe Heſiodum ſecutus, qui ex hominibus in dæmones commutatos ait, aeraque induti tota tellure vagantur tribuit ſcilicet aereum corpus dæmonibus, vt etiam Apuleius ex ſententia Platonicorum.

Quare dicuntur aerea.

Sed & Plato, & Apuleius, etiam aerem eis tribuunt, non modo, quia illorum corpora ex illo ſunt formata, exigua, & tenuia; verum etiam, quia pro regno & regione aerem poſſident, exiſtimantes nullam fuiſſe mundi partem, quam Deus animalibus non repleuerit. Etenim, quemadmodum cœlum plenum eſt animalibus, id eſt ſideribus, quæ animalia vocantur; ſic aerem fuiſſe animalibus natura, & diuinitate genere cœleſti inferioribus repletum. Excluſis igitur fabuloſis illis poeticiſque dæmonibus, naturales dæmones priſcorum omnium, atque philoſophorum eſt ſententia, aereos eſſe, idque duabus de cauſis; quod & in regione ſint aerea, proxime poſt lunam, & quod ſint in corporibus aereis, ſed propter tenuitatem, quales ſunt ſoni & voces, inuiſibiles per omnem mundum inambulant.

Quomodo inuiſibiles.

Omnia deorum plena.

Vnde in Politico loquens de vita, quæ ſub Saturni regno ducebatur: *Tunc,* inquit, *totius mundi princeps, curatorque primum Deus extitit; at nunc per varias mundi plagas ſingulæ ipſius partes à diis principibus diſtributæ ſunt quorum vnuſquiſque munus ſuum ſuſcepit curandum.* In Atlantico, *Dii,* inquit, *quondam vniuerſum terræ orbem ſigillatim ſortiti ſunt, in regiones ſingulas diſtributum. qui perſuaſione, pro gubernaculis vtebantur, eorumque animam attingebant, & pro arbitrio ſuo ita ducentes, mortale genus omne gubernabant.* Et libr. 5. de legibus, eas regiones feliciores eſſe cenſuit, quæ meliores dæmonum rectores fuiſſent ſortitæ. vnde in Phædro commemorat, dæmonem quendam AEgyptios primum literas docuiſſe. Et *lib.* 4. de legibus, dicit Saturnum ciuitatibus dæmones præſtantioris generis præfeciſſe.

Socratis dæmon.

Socrates Alcibiadem allocutus ſic ait: *Curator meus melior eſt, & ſapientior, quam tuus Pericles: Deus. ô Alcibiades qui me vetuit ante hunc diem tecum diſſerere.* Et in Theage, ait Socrates. *Adeſt mihi diuina quadam ſorte. dæmonium quoddam a prima pueritia me ſequutum.* Et in Charmidem: *Quibus fauet poteſtas dæmonii,* inquit, *breui proficiunt.* Et 6. de Repub. dicit: *Dæmonii autem noſtri ſignum, referre nunc non decet.* Et *in lib. de legibus* 6. monet vnumquenque numen ſuum venerari.

Apuleius.

Cuſtos noſter.

Vnde Apuleius: *Hic, quem dico, prorſum cuſtos, ſingularis præfectus, domeſticus ſpeculator, indiuiduus arbiter, inſeparabilis teſtis, malorum improbator, bonorum probator, ſi rite animaduertatur, ſedulo cognoſcatur, religioſe colatur.* Omnia ergo ſunt dæmonum plena. Porro hæc eſt diffinitio, qua dæmones & boni, & mali, à Platone deſcribuntur, gentem ſcilicet eſſe aeream, aereis corporibus veſtitam.

Veri dæmones.

Porphyrius.

Cæterum, veri dæmones ſunt aerei corpore & habitatione, qui ſcelere & turpitudine delectantur, quos in 3. de Repub. dicit eſſe maleficiis præfectos & ſic etiam in 2. & 10. *de legibus.* Porphyrius, *per contrarios,* ait, *dæmones, omne maleficium peragitur, mendacium eſt his proprium.*

Euripides.

Heſiodus.

Homerus.

Vnde Euripides: *Si quid turpe faciunt, iſta ſunt dii.* Heſiodus, *Aerea induti tota tellure vagantur.* Homerus:

Dii ſcelerata adamant haudquaquam facta, beati
Iuſtitiam ſed amant, rebus lætantur & æquis.

Iamblichus.

Iamblichus de myſteriis AEgyptiorum; *Dii,* inquit, angeli,

Dæmonum genus.

angeli, dæmones boni, non apparent phantaſtico modo, ſed proprio aſpectu, & vero. ſpiritus vero mali, phantaſtico fallacique ſimulant deorum præſentiam, ideoque cultorem ſuum iubent eſſe iuſtum, vt ipſi videantur boni ſicut dii. Quoniam vero natura ſunt mali, rogati mala inferre, libenter inferunt, atque nobis ad iniuſta conducunt: hi ſunt omnino, qui & in oraculis mentiuntur & fallunt, & turpia conſulunt atque peragunt. Dii vero boni dæmones, neque fallunt vnquam, neque conferunt ad iniqua. Eſt inſuper malorum natura dæmonum ſibimet inconſtans, inſtabilis, ſecumque diſſidens, alias alia ſuadens; ſuperiorum vero natura ſibi conſtat, eundemque ſeruat ſemper in actione tenorem.

Mali dæmones. *Boni.*

Chaldæi. Magi. Chaldæi quoque, & Magi, à Zoroaſtre, fatentur dæmonas imporos, inquinatos, vltores hominum malorum, veneficiis præfectos. *Pſellus.* Pſellus: *Mendaces, inquit, natura ſunt dæmones terreſtres, & qui procul à diuina cognitione ſemoti, & tenebroſa materia impliciti.* *Nomina dæmonum.* Sunt ergo mali dæmones principes tenebrarum, aereæ poteſtates, ſpiritalia ventoſa, ſceleratorum carnifices. *Chaldæus.* Chaldæus: *Ex ſinibus inquit, terræ exiliunt canes terreſtres, nunquam verum ſignum mortali oſtendentes.* Canes, inquit Pſellus, *eos appellat, velut animarum vltores. terreſtres autem, vt è cœlo lapſos, circumque terras vagos: igitur iſti longe a vita beata ſemoti, intellectualique contemplatione deſtituti, prædicere futura non poſſunt. Quamobrem, quidquid dixerint & oſtenderint, falſum eſt & arbitrarium; vident enim per phantaſias præſentia. ad futura vero coniectura incerta, & non clare expreſſis, ſed confuſis notionibus vtuntur.* *Tatianus.* Tatianus ad gentes in apologetico, *dæmones ait, in multum ſcelus prolapſi, animas apud vos imitatorum per iniuſtitias, & apparentias deceperunt.* *Orpheus.* Orpheus dicit dæmones deorum flagello caſtigari.

> *Exhorrent q́ tuum rapidum, durumq́ flagellum,*
> *Dæmones humani hoſtes, atq́ feri, atq́ maligni,*
> *Qui noſtri animi vacui infanda miniſtrant,*
> *Vt ſemper diram vitam cum crimine ducant,*
> *Corpore peccantes, ſemper vincliſq́ retenti,*
> *Excidat vt nobis ſummi fulger patris aula,*
> *Sed tu dux animorum.*

Empedocles. Empedocles cecinit his verſibus ſeu carminibus, dæmonum tormenta.

> *AEthereus motus in pontum deiicit illos.*
> *Pontus at in terram pellit. ſed terra remittit*
> *Ad ſolem rapidum: is vbi ſit conuerſio, ali,*
> *Ex alioq́ alius fugat, execrantur & omnes.*

Plutarchus. In libro de non fœnerando, Plutarchus comparat fœnerantem dæmoniis hiſce vagis. Quemadmodum, inquit, illi labentes de cœlo, diuinitusque exagitati vagantur.

> *Dæmones errantes per terras, & mare ſemper.*
> *AEternas pendunt diuino verbere pœnas.*

Homerus. Homerus de caſu Diaboli.

> *Extemplo apprehendit Aten de crine comanti.*
> *Atque ammonitam, formidabile iurat*
> *Sydereum cœlum, ſummiq́ cacumine olympi*
> *Admittere Aten non vltra, noxia cunctis.*

Pherecydes. Pherecydes de caſu Luciferi.

Quid ſit dæmon. Eſt autem Dæmon ſpiritus, quem naturæ ſuæ per quandam morulam dereliquit Deus, in qua ſi perſtitiſſet, beatus permanſiſſet, ſed peccauit, & tranſiuit morula meriti, & demeriti ſine pœnitentia, & de cœlo in hunc aerem caliginoſum excluſus eiectusque eſt. Proinde Pherecydes ait, dæmones quondam Ioui rebelles, apud inferos fuiſſe detruſos, eorumque ducem fuiſſe Ophioneum, id eſt, ſerpentem; *Serpens. Lucifer.* ſub ſerpentis enim ſpecie dæmon hominem decepit. *Maro.* Maro etiam exitium, ex Cumanæ Sibyllæ carminibus diſcens, ait 4. Ecloga:

> *Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni.*

Apuleius. Apuleius libr. de Deo Socratis ſic diffiniuit: *Dæmones ſunt genera animalium, animo paſſiua, mente rationalia, corpore aerea, tempore aeterna.* *Auguſtinus.* Auguſtinus 9. de ciuit. Dei, tria dæmonum genera, ex ſententia Platonicorum deſcribit, ſecundum triplicem vtique actum, trinamque conuerſionem, ad Deum ſcilicet, ad ſe, ad ſequentia. Primi quidem ad Deum amandum tota mente conuerſi, euaſere beati, quos Deos, ſeu calodæmones appellant. *Tria genera dæmonum.* Secundi ad ſe conuerſi, miſeri effecti ſunt, principio ſuo fineque priuati. Tertii ad infima diligenda conuerſi, omnium euaſere miſerrimi, quibus præter orbitatem illam, aliud contigit malum multiplex, perturbatio vtique. *Dæmonum naturæ.* Primi ſunt à corporibus penitus abſoluti. ſecundi, quaſi proprio amore decepti, elementis ſub luna ſimplicibus ſunt addicti, non tanquam animæ quædam prorſus infuſi, ſed ritu quodam quaſi magico diuinitus mancipati, quibus præter orbitatem ſuperiorem, accidit conditio iſta ſeruilis, & indignatio ſequens. at, tertii compoſita corpora, venerationemque, & cultum ab hominibus capientes, corporibus iam ex igne aereque vaporibusque terræ, & aquæ coaſtatis ſunt immerſi, amore id faciente, atque Deo compellente. Hinc putant aerea quædam facta eſſe animalia, *De Idolis.* vaſta quidem, & celeritate potentia, inuida, ſuperba, maleficiis, quibus vltra intellectum, & voluntatem peruerſam, conſequenter ineſt imaginatio præceps, ira feruens, & concupiſcentia vehemens. *Dionyſius. Dæmonum conditiones.* Vnde Dionyſius 4. de diuinis nominibus: *Quid præterea dæmonibus malum eſt? furor irrationalis, concupiſcentia demens, imaginatio præceps: ſunt nocendi cupidi, iuſti expertes, facti elati, actu calidi, inter cœlum terramque habitantes, donec poſtremo ad infera detrudantur, vt tanto eant inferius, quanto altius ſe attollere conati ſunt.* Sed de his hactenus. Deinceps loquendum nobis erit de origine & inuentione idolorum capitulo ſequenti.

CAP. III.

Idolorum cultus.

Vnde ſit Idolorum cultus. IDolorum, ſeu Dæmonum cultus, à Beli imagine, quam filius Ninus paterni leuandi mœroris cauſa fecerat, initium ſumpſiſſe aiunt: alii vero à Camo, alii à Prometheo, alii ab Iſmaele, alii à Nembroth gigante, exordia traxiſſe referunt. *Diophanes. Syrophanes.* At Diophanes Lacedæmonum author *lib. 14. antiquitatum,* apud Fulgentium libro enarrationum allegoricarum, in Syrophanem AEgyptium, hunc cultum referunt. vnde ait, doloris anguſtia filii, ſibi ſimulacrum in ædibus inſtituiſſe, quo facto, vniuerſa familia in domini adulationem, aut coronas plectere, aut flores inferre, aut odoramenta ſimulacro ſuccendere conſueuit; nonnulli etiam ſeruorum criminibus ſubditi, domini ſeruorem euitare cupientes, ad ſimulacrum profugi, veniam merebantur, & quaſi certiſſimo ſalutis collatori, timoris affectu, florum, aut thuris offerebant munuſcula. Aſtipulatur huic, quod ſcribitur Sapientiæ 14. *Acerbo, inquit, luctu dolens pater rapti cito ſibi filii, fecit imaginem.* *Iuſtinus. Orpheus.* Iuſtinus Martyr, & philoſophus *in lib. gentium admonitorio,* Orpheum magiſtrum vocat, quod Thracas cæremonias deorum colendorum edocuerit. *Athenagoras.* quod Athenagoras Athenienſis philoſophus, & Chriſtianus, in oratione in Marcum Aurelium Antoninum, & Aurelium Commodum confirmare videtur, dum Orpheum, ait, nomina deorum, & generationes primum inueniſſe, & enarraſſe, & ipſum Homerum poſtea fuiſſe imitatum. Non autem ignorari oportet, diuerſas nationes, diuerſis nominibus ſua idola nuncupaſſe: *Diuerſa nomina idolorum.* Babylonii enim eorum idolum *Bel* nuncupabant: Moabitæ, *Beel*: Paleſtini, *Baal* & aliquando addentes aliquid, dicebant *Beelpheger*; aliquando vero dicebant *Balaim*, qui erat Deus Sydoniorum. *Beelzebub.* Iudæi illud ſpernentes, appellant *Beelzebub*, id eſt, Deum muſcarum, quarum numerus magnus erat, ob immolatarum carnium cruorem. Oraculum Delphicum, Apollo Pytheus, Dodonæus Iupiter, Capitolinus Iupiter, Veſta Pantheum, Serapis, & quæ eiuſdem ſint generis; quæ profecto omnia falſorum deorum, id eſt, dæmonum ſimulacra fuiſſe ipſimet gentiles apertiſſime faſſi ſunt. *Mercurius propheta.* Vnde Mercurius ad Aſclepium ſic vaticinando locutus eſt. *Futurum tempus eſt, vt appareat AEgyptios in caſſum pia mente diuinitatem ſedula religione ſeruaſſe. & omnis eorum ſancta veneratio in irritum caſura fruſtrabitur: è terris enim ad cœlum eſt recurſura diuinitas, linquetur AEgyptus, terraque, quæ fuit diuinitatis ſedes, religione viduata, numinum præſentia deſtituetur: alienigenis enim regionem iſtam terramque complentibus, non ſolum neglectus religionum; ſed* *Idola eſſe deſtruenda.* *quod eſt durius, quaſi de legibus à religione, pietate, cultuque diuino ſtatuetur proſcripta pœna, prohibitio erit. Tunc terra iſta ſanctiſſima, ſedes delubrorum, atque templorum, ſepulchrorum erit, mortuorumque pleniſſima. O AEgypte, AEgypte, religionum tuarum ſolæ ſupererunt fabulæ, & æque incredibiles poſteris ſuis, &c.* Nonne quaſi diuinus vates, idolorum, quæ in AEgypto habebantur, ruinam prædixit? *Plutarchus.* Plutarchus etiam egregiam de ſimulacrorum vanitate profert ſententiam: *Stultum enim, inquit, eſt & puerile admodum, putare Deum ipſum, ſicut ventriloquos ſpiritus, qui Pythones appellantur, ſubeuntem in corpora Prophetarum, ore ipſorum, & vocibus, vt organis vtentem reſpondere.* *Pythea fœmina.* Quid enim fuit Pythea, niſi fœmina, quæ ſuper tripode cruribus diuaricatis, malignum ſpiritum inferius emiſſum, parteſque genitales ſubeuntem, excipiens, furore repleretur, & crinibus expanſis, ſpumanſque ore debaccharetur, funderetque inſana oracula? Si quid igitur veri ab idolis dictum eſt; hoc plane à ſancto Spiritu depromptum fuiſſe, firmiter tenendum approbandumque eſt. *Num. 24. Omne verum eſt à Deo.* Deus enim bonus, & humanus, cum conſpiceret homines, huiuſmodi decipi oraculis, neque per ſpiritus quidem malos dedignatus eſt vera reſpondere. Sic per Balaam prophetauit *Orietur ſtella ex Iacob,* Et per Pythonem Saulis, miſſo angelo ſub perſona Samuelis. Et in Ezechiele legitur: *Si adiero ad falſos Prophetas, ego tibi*

reſpon-

De idolis.

reſpondebo per illos. Nõ ergo putare debemus, idola vera numina fuiſſe, quia aliquid veri ab eis dictum ſit: quandoquidem ſicut per Caipham propheteuit; ita etiam per dæmonum oracula, etiam ipſis nolentibus, Deus aliquando vera locutus eſt. Reuera, Diis atque dæmonibus, hanc ordinis dignitatem antiqui illi theologi attribuerunt. In primo ordine, Deum patrem omnium atque regem locandum eſſe dixerunt: in ſecundo, Deorum multitudinem: in tertio dæmones: in quarto, heroas. dæmones vero, alios bonos, alios prauos eſſe arbitrantur, & hos ita primum locum in malis obtinere, ſicut Deus obtinet in bonis. dæmones præcipiunt cœleſtes, quos & æthereos Deos appellant, ſumma eſſe religione colendos: poſt eos bonos dæmones: tertio heroum animas: extremo prauos dæmones placandos aiunt. Ex quo patet, honorem idolis impenſum, inanem eſſe dæmonum peſſimorum culturam: peſſimi, inquam, qui ad tantum nefas hominum animos adduxerant, vt ſceleſtas manus patres in filios inferrent, ac liberorum ſanguine Deos placandos eſſe dicerent.

Quadruplex ordo.

Diuerſus idolorum cultus.

Rhodij hominem Saturno ſacrificabant. In Salamine inſula, Agraulæ Cecropis filiæ homo cædebatur. Poſtea vero in templo Palladis, Agraulæ ac Diomedis (vnum enim trium fuit) Diomedi homo immolabatur. Apud AEgyptios in Heliopoli, homines immolatos fuiſſe legitur: Sacrificabantur vero Iunoni tres in dia, quos inquirebant ſi mundi eſſent. Dionyſio etiam apud Chios, homo crudeliter diſcerptus ſacrificabatur. Lacedæmonij, vt Apollodorus ſcribit, hominem Marti ſacrificare conſueuerant & Phœnices bellorum, aut peſtilentiæ calamitatibus, amiciſſimos. Hiſtrius quoq;, qui Cretenſium hiſtoriam collegit, Curetas, ſcribit, Saturno antiquitus pueros ſacrificaſſe. In Laodicea Syriæ, Palladi virgo immolabatur, nunc autem ceruus: & Arabes ſingulis annis puerum immolantes, ſub lara ſepeliebant, omnesq; Græci communiter, authore Philarcho Hiſtorico, antequam ad bella exirent, hominem immolabant. In magna vrbe Latiaris, Iouis ſolennitate, hominem immolabant. In Arcadia, Pani Lycæo, in Carthagine Saturno, denique omnes communiter homines, cum dies ſtatutus aduenerit, quo ſacrificare hominẽ ſolebant, aram ſanguine hominis aſpergebant. Philo etiam, qui Phœnicum hiſtoriam conſcripſit in primo lib. Mos inquit erat priſcis illis hominibus, magnis in calamitatibus, atq; periculis ciuitatis, aut gentis principem, dilectiſſimum ex liberis, vlciſcẽti dæmoni, quaſi redemptionis præmium tradere, & ſic traditum, myſtice iugulare. Ariſtomenas Meſſenius, Ioui, quem illi appellabant Ithometem, trecentos ſimul ſacrificauit; in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum Rex fuit. Scythæ autem quoſcunque aduenas ceperint, capiunt autem multos, qui fluctibus & tempeſtate ad eos depelluntur, Dianæ ſtatim immolare ſolent quæ ſacrificia tragice Euripides decantauit. Monymus in libro miraculorum, in Pellæa ciuitate Theſſalica, hominẽ Achiuum Peleo & Hironi, ſingulis annis immolatum fuiſſe narrat. Cretenſes, Amiclide teſte, Ioui hominem immolabant. Lesbi quoq; Dionyſio, & Phocenſes Dianæ, hominem immolabant, authoribus Doſeida & Phitocule. Herechtheus vero Atticus, & Maccarius Romanus, filias ſuas, alter Proſerpinæ, teſte Demerato in primo libro, alter defenſori dæmoni immolare non dubitarunt, Dorotheo authore *in 4. Italicarum rerum.* Dionyſius Halicarnaſſus, Romanæ ac Italicæ hiſtoriæ peritiſſimus, in primo de antiquitate Italica ſcribit, Iouem & Apollinem, quoniam decima hominum immolata non fuerant, magnas Italis calamitates induxiſſe: *Nullus in arboribus fructus,* inquit, *ad maturitatem vſque permanſit; ſed immaturi omnes defluebant: nec ſpica ſemine replebantur, nec herba pecori ſufficientes germinabant: mulieres abortum patiebantur, aut nati pueri manci & diſcerpti erant.* Saturno in Italia priſcis temporibus, ex adoleſcentibus, qui ad iuuentam in annos prouenie bant, deligebant, atque ſacrificabant, Celti, & Occidentales, homicidio ſacrificabant. Hercules hanc legem reuocauit: & ne quaſi patrio ritu neglecto, homines turbarentur, ſimulacra pro viuis hominibus, quos in fluenta Tyberis proiiciebant, hoſtiarum ornamenta in Tyberim mittere docuit: quæ res à Romanis, Idibus Maij fieri ſolebat: ea enim die pontifices animalibus primo ſecundum legem immolatis, virginesq; Veſtales, Prætores, aliique ciues, quos ſacris adeſſe fas erat, 30. ſimulacra hominum, quæ Argiuos appellabant, à ponte ſacro in Tyberim dimittere conſueuerant. Diodorus *in vigeſimo hiſtoriæ volumine* Carthaginenſibus, ab Agathocle tyranno Siciliæ, poſt mortem Alexandri magni primi, Ptolemæi temporibus obſeſſis, Saturnum iratum fuiſſe ſcripſit, quoniam ipſi excellentiores ex filiis ſacrificare conſueuerant; poſtea vero clam emptis infantibus atque educatis, liberorum loco immolabant: itaque, Deos placare ſtudentes, ducentos ex nobiliſſimis adoleſcentibus publice ſacrificarunt, trecenti vero alij, quoniam ſuperſtites ſe eſſe videbant, ſponte ſe tradiderunt. Erat autem apud eos ænea Saturni ſtatua, magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extenſæ ita erant in gyrum, vt qui ad eam prouenirent adoleſcentes cogebantur, ingentem foueam ignis repletam inciderent.

Apollodorus.

Hiſtrius.

Homines immolabant.

Philo.

Ariſtomenes.

Theopompus.

Scythæ.

Euripides.

Monimus.

Amiclides.

Doſeida.

Phitocules.

Demeratus.

Dorotheus.

Dionyſius Halicarnaſſus.

Hercules.

Mos Romanorum.

Diodorus.

Apud Iudæos, Dauide teſte, prophanus iſte dæmoniorum cultus ita viguit, vt filios ſuos, filiasque dæmoniis ſacrificare non dubitauerint. Verum igitur eſt, quod Chaldæus dixit, dæmones malos, canes eſſe terreſtres, vtpote, hominum ſanguine gaudentes, crudeles, immanesque homicidas, humani generis hoſtes, fraudum doloſos artifices, malorumque inuentores, *Omnes* ergo, authore Dauide, *dij gentium dæmonia; Dominus autem cœlos fecit.* vnde, quæ gentes ſacrificabant, dæmonibus, & non Deo ſacrificaſſe, Paulus ad Corinthios loquens, apertiſſime veriſſimeque proteſtatur. Sane, Deus natura bonus eſt; bonus autem nemini nocet: qui ergo humanis cædibus gaudet, & ſanguinem innoxium fundi appetit; Deus vtique nec eſſe, nec dici poteſt. Cæterum, hæc falſa dæmonum veneratio, veritate apparente euanuit, quemadmodum & ipſimet gentiles teſtati ſunt. Etenim Porphyrius, Chriſtiani nominis hoſtis, in libro, quem aduerſus religionem noſtram conſcripſit, aperte hoc ipſum teſtari videtur: *Nunc mirantur,* inquit, *ſi tam multis annis peſte ciuitas vexatur, quum & AEſculapius, & alij dij longe abſint ab ea, poſtea enim, quam Ieſus colitur, nihil vtilitatis à dijs conſequi poſſumus.* Sed ſi dij ſunt, ô Porphyri, quomodo Ieſu virtute ſuperantur, quem vos dicitis ſeductorem fuiſſe, atque mortalem hominem? Scribit Porphyrius reſponſa Deorum:

Dauid.

Paulus.

Idolorum ruina.

Porphyrius

Ablata eſt Pythii vox, haud reuocabilis vlli
Temporibus longis: etenim iam ceſſit Apollo,
Clauibus occluſus ſilet: ergo rite peractis,
Diſcedas patria, & redeas ad limina ſacris.

Diuus autem Auguſtinus Mercurij vaticinium mirifice commendat atque colit, quod de abiiciendo dæmonum cultu, clariſſime locutum fuiſſe videmus; *Quoniam,* inquit *proaui noſtri, multum errabant circa Deorum rationem increduli, & non animaduertentes ad cultum religionemque diuinam, inuenerunt artem, qua efficerent Deos, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura conuenientem, eamque miſcentes, quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum, vel angelorum, eas indiderunt imaginibus ſanctis diuinisque myſteriis, per quas idola, & benefaciendi, & male, vires habere potuiſſent: Neſcio,* inquit Auguſtinus, *verum ſic confiterentur ipſi dæmones adiurati, quomodo ipſe confeſſus eſt.* Vide, ſi non vi diuina maiorum ſuorum errorem, & confeſſus eſt, & auferendum prædixit? *O AEgypte AEgypte,* inquit, *religionum tuarum ſolæ ſupererunt fabulæ, & æque incredibiles poſteris, ſolaque ſupererunt verba lapidibus inciſa, tua pia facta narrantibus.* Narrat Lactantius Firmianus *lib. 2. cap. 3.* Ciceronem falſitatem ſimulacrorum cognouiſſe; non auſum tamen fuiſſe illam vulgo propalare, ne ſuſceptas publice religiones diſputatio talis extingueret. Seneca *in libris moralibus* ait, ſimulacra Deorum venerantur, & cum hæc tantopere inſpiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt.

Auguſt. li. 8. ciuit. 14. commendat Mercurij vaticinium.

Lactantius.

Cicero.

Seneca.

Perſius. *O curas hominum, ô quantum eſt in rebus inane,*
O curuæ in terris animæ, & cœleſtium inanes!

Horatius. *Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum;*
Deus ego furum, auiumq; maxima formido.

Dionyſius Siciliæ tyrannus poſt victoriam, Græcia potitus, Deos tales contempſit; nam cum Ioui Olympio aureum amiculum detraxiſſet, laneum iuſſit imponi, dicens: AEſtate graue eſſe aureum, hyeme frigidum; ſed hic fortaſſis à Platone didicerat, Deos huiuſmodi nihil eſſe. vere ergo dictum eſt ab Ieremia 16. *Vere mendacia coluerunt patres noſtri, ſimulacra, in quibus non eſt vtilitas.* Et Iſaiæ 2. *Et adorauerunt ea, quæ fecerunt digiti eorum: & incuruauit ſe homo, & humiliauit ſe vir.* Et ſubdit: *Sed exaltabitur dominus ſolus: & manibus fabricata omnia abſcondent in ſpeluncis, & in ſciſſuris petrarum, & in cauernis terræ à facie timoris domini.* Zacharias Propheta capit. 13. clare prædixit, idolorum ruinam: *Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur amplius, & Pſeudoprophetas & ſpiritum immundum auferam de terra.* Recte ergo dictum eſt à Dauide. *Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum.* vnde ſubdit: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Reuera, ſi oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt; quomodo ſuos iuuari potuiſſent; qui ſeſe conſeruare minime potuerunt? mendacia ſiquidem prophetabant, vtpote mendaces ſpiritus; vnde Porphyrius ait, Deos ſuos aliquando mentiri, quippe, qui exquiſitam futurorum cognitionem non haberent. Itaque veritate apparente,

Dionyſ. tyrannus.

Ieremias.

Iſaias.

Zacharias

Pſal. 113.

Ee menda

Dæmonum magia. *Paulus.* *Petrus.*

mendacia omnia euanuerunt, rediit nouum lumen tenebris ignorantiæ, erroris, malitiæque excuſſis. Gratias igitur tibi ſancte Pymander immortales agimus, qui eripuiſti nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtuliſti nos in admirabile lumen tuum, per verbum tuum lucidum.

CAP. IV.

Dæmonum Magia, & Diuinatio.

QVoniam quidem & dæmones eſſe in rerum natura, omnium prorſus malorum authores, paulo ante ex multorum ſententiis atque rationibus probauimus, & deinde, illorum in mundum ingreſſum, per idololatriæ cultum ſubſcripſimus; nunc certe opportunum eſſe iudicauimus, ſi Magicas artes atque diuinationes illorum in medium adduxerimus, vt illorum falſitate perſpecta, vni Pymandro conſtantiſſima ſanctiſſimaque religione inhæreamus. Cæterum, Magicarum artium inuentorem, Zoroaſtrem fuiſſe Bactrianorum regem, Diuus Auguſt. *de ciuit. Dei lib. 21. cap. 13.* aliique multi proteſtantur. Fuit autem temporibus Nini Aſſyrii, à quo victus & regno pulſus eſt. is eodem, quo natus eſt die, riſit, cerebrumque ita palpitauit, vt impoſitam repelleret manum: nec ei boni aliquid monſtroſus ille riſus portendit. Scribit Plinius *lib. 30. cap. 1.* hanc fraudulentiſſimam artium plurimum in toto orbe terrarum plurimis ſeculis valuiſſe, natamque primum è medicina, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe, velut altiorem, ſanctioremque, quam medicinam, ita blandiſſimis deſideratiſſimisque promiſſis addidiſſe vires religionis, ad quas maxime etiam caligat humanum genus. atque vt hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes Mathematicas, nullo non auido futura de ſe ſciendi: atque ea è cœlo veriſſime peti credente, ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo, in tantum faſtigii adoleuit; vt in magna parte gentium præualuerit, & in oriente regum regibus imperauerit. Nam & illic, ſine dubio orta eſt in Perſide à Zoroaſtre. Summa autem literarum claritas, gloriaque ex ea ſcientia antiquitus fuit petita. Nam & Pythagoras, & Empedocles, Democritus, & Plato ad hanc diſcendam nauigauere, exiliis verius quam peregrinationibus ſuſceptis, hanc reuerſi prædicauere, hanc in arcanis habuere. Porro, hanc artem multa poſt ſecula Democritus amplauit, Hippocrate medicinæ patre florente. Orta eſt autem ex malorum traditione angelorum, vnde & ſcientia facta eſt futurorum, & inferorum, inuentæque ſunt inuocationes, haruſpicia, augurationes, & ipſa, quæ dicuntur oracula, & necromantia fertur, & quædam maga famoſiſſima Circe, quæ ſocios Vlyſſis mutauit in beſtias. Et de ſacrificio legitur, quod Arcades Deo ſuo Lycæo immolabant, quicunque ſumpſiſſent, in beſtiarum formas conuertebantur. hanc ob cauſam nobilis ille Poeta ſcripſit de quadam fœmina, quæ in hoc artis genere ætatis præſtantior erat:

Zoroaſtres inuentor Magicæ artis. *Plinius.* *Magiæ antiquitas.* *Magicæ artis ortus.* *Democritus.* *Circe maga.*

> *Hæc, inquit, ſe carminibus promittit ſoluere mentes*
> *Quas velit, at aliis duras immittere curas.*
> *Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſydera retro,*
> *Nocturnosq; ciet manes: mugire videbis*
> *Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.*

Prudentius de Marcurio ſic ſcribit.

> *Traditur hic extinctas ſumpto moderamine virga,*
> *In lucem reuocaſſe animas, ast alios damnaſſe neci.*
> *Murmure nam magno tenues excire figuras:*
> *Atq; ſepulchrales ſcire incantare fauillas.*

Magi vnde dicti.

Porro magi dicti ſunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur, eo quod & elementa concutiunt, & turbant mentes hominum, ac ſine vllo veneni hauſtu, violentia tantum carminis interimunt. Vnde Lucanus ait:

> *Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni*
> *Incantata perit.*

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, vt quiſque ſuos perimat malis artibus inimicos: hi etiam ſanguine vtuntur & victimis, & ſæpe contingunt corpora mortuorum. Diſtinguit Diuus Auguſtinus *lib. de ciuit. Dei, 10. cap. 9.* Magiam, Goetiam, & Theurgiam. Magia quidem eſt inuocatio dæmonum; ſcilicet beneficiorum ad aliquid conficiendum, cuiuſmodi erant Apollonii Tyanæi prædictiones. Goetia autem fit per coactionem mortuorum, etiam inuocatione, vnde & à planctu dicta eſt, qui fit circa ſepulchrum. Theurgia eſt operatio diuina, quæ erat ſuperiorum Deorum in qua cum erratur teſte Iamblicho, non tunc bona numina, quæ optantur occurrunt, ſed mala plane prætextu bonorum.

Auguſtinus. *Magia.* *Goetia.* *Theurgia.*

Dæmonum magia. *Plato.* *Lex contra Magos.*

Plato *in lib. de legibus 10.* corporibus lædi corpora, hoc ex natura ipſa eſſe dicit; ſed beneficiis quibuſdam magicis, & incantamentis, vinculis quoque vt vocant, & his quinocere tentant perſuaſum eſt; quomodo autem fiant, non facile eſt cognoſcere. vnde legem tulit: *Quiqui, inquit, aliquem veneno læſerit, conuictus extremo ſupplicio plectatur: ſi quis vero incantationibus aliquem læſerit, & vates fuerit, aut prodigiorum conſul, morte plectitor.* Secutus eſt Prophetam Moyſen populo ſic præcipientem: *Maleficos, & incantatores non patieris viuere;* ſed tolles eos de terra, Porphyrius *libro de animalium abſtinentia ſecundo,* ſic inquit: *Per contrarios vero dæmones vniuerſum efficitur veneficium; hos namque maxime, horumque ducem, honorare ſolent, qui mala veneficiis inferunt: hi ſane dæmones omniformibus figuris, magis abundant, prodigiorumque machinis ſtrenue fallunt. horum opera maleficia machinantur, omnis enim intemperantia, ſpesq; diuitiarum, atque gloria per hos inualeſcit, præcipue vero deceptio.* De hac autem materia Plotinus *enneadis 4. lib. 4. cap. 40.* abunde loquitur, aſſeritque magicos attractus ex quadam rerum conſenſione in patiendo manare: incantatorem præterea quibuſdam vti figuris, certas vires habentibus, atque ad ſe alia trahentibus. Iſſitam etiam traducendi vim carminibus cantibusque, mirabiliter alia ad ſe trahentem: *Trahitur*, inquit, *anima irrationalis, muſica, & eiuſmodi veneficia animas occupant.* Nam quemadmodum beſtiæ quædam hominem quandoque faſcinant, & muſicus puer regem generoſum; ita etiam vir magus ad inferiores ſe habet dæmones. Sed quærit Plotinus *cap. 45.* [Quo pacto vir probus magicis trahi poſſit machinis: reſpondet, animam illaqueari non poſſe, nec vim rationalem ita pati, vt mutetur opinione; dæmones enim rebus humanis propinquiores, nos facile trahunt; qui autem ſeipſum ſpectat, irretiri, rapique non poteſt. Quam obrem, omnis actio vitaque actiua trahitur, non magorum artibus, ſed arte naturæ mirabiliter ſeducentis, aliudque cum alio valde conciliantis. Solus ergo maleficiis eiuſmodi non rapitur, qui per alias ſui partes tractus nihil talium affirmat bonum, quæ illis bona videntur; ſed ſolum quod ipſa nouit, neque deceptus, neque ſequens, ſed iam poſſidens; hic itaque nuſquam trahitur.] hæc Plotinus *cap. 44. Et enneada 3. lib. 9. cap. 14. Conſueuit, inquit, vulgus magorum vires nimium admirari prudentibus tamen viris nequaquam perſuaderent, morbos dæmones eſſe, cauſaſque multas habere.* Recte ergo dictum eſt ab Auguſtino *8. de ciuitate Dei cap. 19.* Multis legibus hanc omnium artium impiſſimam damnatam fuiſſe; *Cur, inquit, tam grauiter iſta plectuntur ſeueritate legum, ſi opera ſunt numinum colendorum? Niſi quod hæc maleficia, humano generi ſunt pernicioſiſſima.* vnde Poeta ait, Æneid. 4.

Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. *Plotinus.* *Bonus vir non ſubditur magiæ.* *Magi ſunt riſu digni.* *Auguſtinus.*

Virgilius.

> *Teſtor chara Deos, & te germana, tuumq;*
> *Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.*

Et Bucco. Aeglo. 8.

> *Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.*

Cicero. *Auguſtinus.* *Magia eſt ars dæmonus.* *Magia decipit curioſos.* *Quid ſit diuinatio.* *Cicero.* *Plutarchus*

In duodecim tabulis, id eſt, Romanorum antiquiſſimis legibus Cicero commemorat eſſet conſcriptum. Et ei, qui hoc fecerit ſupplicium conſtitutum. Itaque omnes artes magicæ ſunt fallaciæ dæmonum, vt etiam ipſemet Auguſt. *lib. 4. de Trinit. cap. 10. & 11.* præclariſſime docet: *Magica, inquit, fallacia curioſiores, ſuperbioresque animas deceptas, illuſaſque præcipitant; facile eſt enim ſpiritibus nequiſſimis per aerea corpora facere multa, quæ mirentur animæ terrenis corporibus aggrauatæ, etiam melioris affectus. Si enim corpora ipſa terrena nonnullis artibus, & exercitationibus modificata, in ſpectaculis theatricis tanta miracula hominibus exhibent, vt ij qui nunquam viderunt talia narrata vix ſit credant; quid magnum eſt diabolo, & angelis eius de corporeis elementis, per aerea corpora facere, quæ caro miretur, aut etiam occultis inſpirationibus ad illudendos humanos ſenſus, phantaſmata imaginum machinari, quibus vigilantes dormientesue decipiant, vel furentes exagitent?* nequaquam igitur per magicas conſecrationes animæ purgantur, quia ſalſus mediator non traiicit ad ſuperiora: omnis ergo magia, eſt peſſimorum dæmoniorum iniquiſſima inuectio. Falſis ergo artibus ſic exploſis, nonnihil de diuinatione mihi dicendum puto. Porro, diuinationem ab afflatu terreſtri fieri quidam opinati ſunt. Cicero de diuinatione: *Terra vis, inquit, Pythiam Delphis incitabat, quam poſt euanuiſſe vetuſtate, vt quoſdam fontes exaruiſſe, aut in alium curſum contortos, & deflexos, videmus, ſed, vt vis acciderit, magna eſt quæſtio.* Plutarchus eiuſdem eſt ſententiæ, quod ſcilicet afflatu illo terræ, quemadmodum omnia terreſtria, vt fontes, vt metallorum venæ, potuerit deficere: & diuinatio oraculorum præcipua Delphici, tantam celebritatem interpollari: *Diuiniſſimus eſt, aut, is ſpiritus, ſiue per aerea, ſiue cum humida ſcaturigine, feratur: commixtus enim cum corpo-*

Digitized by Google

Dæmonum natura. *corpore, efficit animis temperiem quandam inſolitam, & innſitatam, de cuius proprietate clare pronunciare perdifficile, coniectari tantam ratione poſſit. Quippe caliditate, & diffuſione poros aperit quoſdam, verum futurarum imaginarios: ſicut cum vinum incaluerit, multas alias commotiones facere ſolet, reuelatque arcana quædam, & latentia. Nam debacchatio, & inſania plurimum ex diuinatione habet, iuxta Euripidem, cum animum calefaciens, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens ſæpenumere auertit, & extinguit furorem diuinum.* ſed falſe eſt hæc doctrine: nam ſi vis terreſtris, & exhalatio incitaret; cur non omnes accedentes, aut ſi non omnes, ſaltem ex tot millibus aliquot? Cur ſola virgo Pythia mouebatur? cur non homines robuſtioris, mollioriſque ingenii ea vis arriperet? Adde, quod mens, & intelligentia, quæ de foris veniunt, terreſtribus non indigent ſuffumigationibus; diuinatio ſiquidem aliquid diuinum eſt, & à terreſtri vapore non dependens. Recte ergo, atque probe, vaticinia oraculorum è Mercurio fabulæ dictæ ſunt. *O Aegypte,* inquit, *religionum tuarum ſola ſupererunt fabula.* Profecto, quæ ab oraculis dicebantur, quoniam malignorum ſpirituum erant interpretes, nihil plene boni niſi numi dicere potuerunt: inanis ergo eſt omnis illa diuinatio, quæ diuino vacabat numine, mendacii, & erroris plena: *Surgant,* inquit Propheta Iſaias, *diuini tui ô Babylon, & opitulentur tibi, augures tui, qui contemplantur ſydera, & ſtellarum ordinem obſeruabant.* Sed laus tibi ſancte Pymandar, qui tuo verbo lucido nos illuminaſti, vt veræ diuinationis participes eſſemus. Quid ergo ſit magia, atque diuinatio, dixi.

Euripides.
Mercurius
Vaticinia oraculorũ fuerunt fabula.
Iſaias 47.

QVÆSTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Dæmonum natura, caſus, atque doli ex ſacris litteris oſtenduntur.

SI hactenus ex multorum philoſophorum ſententiis dæmonum naturam, lapſum, atque maliciam plus fortaſſis debito, perſcribere curaui; iam rationi omnino conſentaneum reor, Prophetarum oracula omnimodæ veritatis plena, atque de huiuſmodi materia abunde, copioſeque loquentia, in medium afferre: ex quibus & malorum dæmonum lapſum, & Pymandri iuſtitiam, potentiamque intelligere valeamus. Moyſes inprimis ſub caligine, ne gens illa Hebræa, idolis aſſueta, idololatrandi occaſionem ſumeret, malorum angelorum lapſum deſcripſit: *Diuiſit,* inquit, *lucem à tenebris, lucemque appellauit diem, & tenebras noctem.* Auguſtinus *lib. 1. de Geneſi ad literam cap. 2.* & ſequent. *Facta eſt lux,* inquit, *id eſt, conuerſio creaturæ atque illuminatio.* Dixit Deus, fiat: intelligimus Dei dictum incorporeum, in natura verbi eius coæterni reuocantis ad ſe imperfectionem creaturæ, vt non ſit informis, ſed formetur: in qua quidem formatione, atque conuerſione, imitatur Dei filium, plena ſimilitudine, & pari eſſentia patri ſemper inhærentem, quia ipſe, & pater vnum ſunt. Quoniam aũt omnis creaturæ perfectio in hoc poſſimum conſiſtit, vt ad eum, ex quo producta eſt reuertatur creatorem; hac de cauſa in exordio Geneſeos dictum eſt: In principio creauit, id eſt, in filio &c. quaſi creaturæ imperfectionem demonſtrans: perfectionem vero, cum ad verbum fuerit conuerſa: Fiat, inquit, lux, & facta eſt lux; id eſt, creatura angelica ad Deum conuerſa, verbumque imitata, Dei formis facta eſt, atque vltimam perfectionis arcem aſcendit. Cæterum filius Dei vitam informem habere non poteſt, quippe cum non ſolum hoc ſit ei eſſe, quod viuere; verum etiam hoc eſt ei viuere, quod ſapienter & beate viuere. Creatura autem angelica, tametſi verbo propinquior ſit, vitam informem habere poteſt, quum non ſit ei viuere, quod beate, ſapienterque viuere; auerſa ſiquidem à ſapientia incommutabili, informis redditur, & miſera. formatur autem conuerſa ad incommutabile verbum Dei, quod eſt principium intellectualis creaturæ: *Ego principium, qui & loquor vobis* Ioan. 8. Et cap. 17. de gen. ad lit. pri. Apertius hanc ſuam elucidat ſententiam: *Facta eſt lux, non illa,* inquit, *quæ eſt patri coæterna, quæ illuminat omnem hominem; ſed creatura ſpiritualis, quæ per conuerſionem ad Deum facta eſt lux, diuiſitque lucem à tenebris, hoc eſt, iuſtos ab iniuſtis angelis; diuiſio enim lucis diſtinctio iam eſt rei formatæ ab informi, quam illico diſtribuit, atque diſtraxit bonorum, atque malorum omnium æquiſſimus diſtributor, & ordinator, appellauitque lucem diem, & tenebras noctem; appellatio ſiquidem diei, & noctis, inſinuatio diſtributionis eſt, quæ ſignificat nihil Deum inordinatum relinquere.* Et lib. 4. cap. 22. *Veſpera prima diei eſt cognitio ſui, qua creatura cognoſcit ſe non eſſe Deum: mane vero illius diei poſt veſperam hanc, quo concluditur dies vnus, & inchoatur ſecundus, creaturæ conuerſio eſt ad Deum, vt gratias referat creatori: & ex verbi cognitione intelligat, quæ poſt ipſam facta ſunt. Deinde fit veſpera illius, cum ipſum firmamentum non in verbo Dei, ſed in ipſa eius natura cognoſcit.* Idem ſentit contra Fauſtum lib. 22. cap. 10. & contra aduerſarium legis, & Prophetarum lib. cap. 11. & 12. *Si homo lux dicitur,* inquit, *angeli lux dici non poſſunt qui ſemper vident faciem patris. Denique, ſi lux facta eſt corporalis, quomodo erat ante ſolem, qui quarto die factus eſt?* Et lib. 65. quæſt. 23. quæſt. apertiſſime hoc oſtendit: *Primus,* inquit, *dies ipſe eſt angelica natura, quæ primo cæli nomine nuncupata eſt.* Et 25. quæſt. *Et diuiſit lucem à tenebris: Deus enim bona, & incommutabili voluntate creauit omnes angelos bonos: & quia ex his quoſdam per ſuperbiam ſciebat eſſe caſuros, per incommutabilem præſcientiam diuiſit inter bonos & malos.* Itaque Moyſes in principio Geneſeos malorum angelorum meminit, eorumque diuiſionem à bonis, ſub caliginoſæ locutionis modo deſcripſit, ne gens Hebræa in idololatriæ profundiſſimam impietatem facile incideret. Porro Moyſes in Exod. cap. 7. Dæmonum maliciem in magis Pharaonis apertiſſime deſcribit: Magi Pharaonis ſimiliter ſerpentes, inquit, fecerunt: ex hoc tamen rerum creatores magi, ſeu dæmones dici non poſſunt, authore Auguſtino, *lib. 3. de Trin. cap. 8.* [Omnium, *inquit*, rerum, quæ corporaliter, viſibiliterque naſcuntur, occulta quædam ſemina in iſtis corporeis huius mundi elementis, latẽt: aliæ ſunt enim hæc iam conſpicua oculis noſtris ex fructibus, & animantibus, alia vero latent, vnde iubente creatore, produxit aqua natatilia, & volatilia, terra germine, & animalia; neque enim tunc huiuſmodi fœtus producti ſunt, vt in eis, quæ producta ſunt, vis illa conſumpta ſit. quæcunque igitur ad oculos noſtros naſcendo exeunt; ex occultis ſeminibus, accipiunt progrediendi primordia, & incrementa debitæ magnitudinis. Angelis autem pro ſubtilitate ſui ſenſus hæc nota ſunt, vnde per congrues temperationes corpora formant, quantum Deus illis permiſerit: nam mirum eſt, quod ſerpentes formare potuerunt, muſcas vero, & cyniphes, minime. Reuera, ſimiliter nobis tenendum eſt, angelos tranſgreſſores, in hac aeris caligine detruſos, per quos artes magicæ exercentur, nihil valere ad operandum, niſi deſuper illis poteſtate conceſſa. Conceditur autem vel ad fallendum fallaces, vel ad admonendos fideles, ne tale aliquid magni faciant.] Ex quo patet corporalem materiam, Deo, & non angelis ad nutum eſſe ſubiectam. Scribitur primo regum, Saulem conſuluiſſe Pythoniſſam, rogaſſeque, vt ei Samuelem ſuſcitaret, quod quidem, phantaſtico ſpiritu factum eſſe, nõ autem vere Samuelem à mortuis ad viuos rediiſſe, Diuus Auguſtinus ad Simplicianum *lib. 2. quæſt. 3.* conſtenter tuetur: *Per aliquod,* inquit, *phantaſma, & imaginariam illuſionem, diaboli machinationibus factam, opus illud à Pythoniſſa perpetratum eſſe, credendum eſt. Id autem ſcriptura Samuelis nomine appellat, quia nimirum ſolent imagines rerum earum nominibus appellari, quarum imagines ſunt.* Suffragatur huic ſententiæ id, quod ab imagine illa dicebatur, ſecum ſcilicet eſſe futurum, quod profecto verum non eſt: nam boni à malis poſt mortem teſte Euangelio, magno interuallo diſtant, atque diuiduntur: non erat ergo Samuel, ſed dæmon, ſub imagine Samuelis loquens. Sunt & quam plurima aliarum ſcripturarum teſtimonia in libris regum, quæ commemorant ſæpenumero reges, ac vulgus Pythones conſuluiſſe. Sed his dimiſſis, ad ſanctorum accedamus oracula Prophetarum: *Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles,* inquit, Iob cap. 4. *& in angelis ſuis reperit prauitatem; natura ſiquidem angelica, etſi contemplationi authoris inhærendo,* inquit Gregorius, *in ſtatu ſuo immutabilis permanet, eo tamen ipſo, quo creatura eſt in ſemetipſa viciſſitudinis mutabilitatẽ habet: nã mutari ex alio in aliud ire eſt, & in ſemetipſa ſtabilem non eſſe. Mutãcerte, quod Deus benedictus ſummorũ naturam ſpiritnũ, & bonam, & mutabilem condidit; vt qui permanere nollent, ruerent, & qui in conditione ſua conſiſterent, eo ardentius amarent, quo firmius perſtitiſſent. Quoniam ergo ipſa natura angelica eſt in ſemetipſa mutabilis; hanc ob cauſam dictum eſt à Propheta Iob: Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit prauitatem: Omnis enim natura,* inquit Hieronymus in expoſitione eiuſdem verſiculi, *creata, capax eſt peccati, vt apparuit in angelo malo: propter donum tamen, & creatoris gratiam ita in amorem charitatis illius tranſierunt; vt iam nec velint peccare, nec poſſint.* Porro, in primo capitulo apertius nomen dæmonis poſuit: *Quadam autem die,* inquit, *cum veniſſent filii Dei vt aſſiſterent coram domino, affuit inter eos etiam Sathan,*

Moyſes fiat lux.
Auguſtinus.
Diuiſit lucem à tenebris.
Conuerſio ad Deum.
Verbum Dei principium creatura.
Nox & dies quid.
Veſpera.
Luciferi nomioa,
Mali angeli tenebræ dicuntur,
Magi Pharaonis.
Auguſtinus,
Dæmones non ſunt rerum creatores,
Magicæ artes permittuntur ad fallendum fallaces,
Pythoniſſa ſuſcitans Samuelem,
Auguſtinus.
Iob, in angelis reperit prauitatẽ.
Gregorius,
Hieronym.
Satan inter filios Dei.

Digitized by Google

Luciferi nomina.

than. Filij Dei, teſte Hieronymo, vel angeli, vel ſancti intelligendi ſunt, qui dono gratiæ ſpiritusſancti, filij Dei vocantur. Inter hos ergo diabolus ſtare dicitur, quia ex permiſſione Dei, plerumque ſanctos tentare non veretur.

Hiſtoria Iob exponitur.

Iob ſiquidem typus erat Chriſti, cui erant ſeptem filij, id eſt, ſeptem Eccleſiæ dona, quæ funguntur ſacramentorum conuitio, & tres filiæ, id eſt, Lex, Prophetæ, & Euangelium. Oues: plebs Chriſti baptiſmi innocentia induta: Cameli, gentium prauitas, tam oneribus criminum, & tortuoſis ſenſibus ad Chriſtum venientium: boues, munda animalia, aſinæ vero, immunda, numero quinque ſenſuum concluſa, qui multiplicati, quinquaginta quinque faciunt, peractæ lubricæ ætatis fragilitatibus, in virum perfectum tranſeunt. ruina domus, eccleſiæ perſequutio: Sabæi, id eſt, captiui: Chaldæi, hoc eſt, dæmonia impugnant, & diripiunt eccleſiæ bona.

Behemoth Leuiathan

Et cap. 40. *Ecce Behemoth, quem feci tecum:* Iſaias vocat Leuiathan, quorum alterum, Elephantum, alterum Cœtum interpretantur: quæ duo animalium genera, cum omnium quæ mari terraque habentur, maxima ſint, immenſam dæmonis vim ſignificare videntur. Et Elephas dæmones terreos deſignat, Cœtus vero, aqueos.

Principiũ viarũ Dei.

Ipſe eſt principium viarum Dei, hoc eſt, ad vias Dei ambulandas, & per obedientiam præcepta dominica obſeruanda, hic inter cæteras creaturas à Deo conditus eſt. vel, quia in illa æternitate ſua Deus ſemper manens, quaſi egreſſus in facturam creaturarum videatur, &

Hieronymus.

hæ ſint viæ eius, teſte Hieronymo, vt inuiſibilia ex viſibilibus apparerent. aut vnaquæque creatura via Dei eſt, per quam ad Dei itur cognitionem. ſiue viæ Dei illæ ſunt, quando cuilibet creaturæ rationali, Deus quaſi ad eam veniens, innoteſcit. Hac de cauſa Behemoth principiũ viarum Dei appellatur, quia videlicet primus factus, Dei ſui cognitionem, à quo conditus eſt accepit. Hanc eandem Prophetæ

Auguſtinus.

ſententiam Diuus Auguſtinus 11. *ſuper Gen. cap.* 20. ad hunc modum intelligit.

Initium figmenti eius.

Hoc eſt initium, inquit, figmenti, non quia malum conditus ſit, ſed quia cum ſciret eum propria voluntate malum futurum, vt noceret bonis, ad hoc illum creauit, vt de illo bonis ipſe prodeſſet: hoc eſt enim, vt illudatur ab angelis, quoniam ſic illuditur, quam ſancti proſunt eius tentationes. hoc autem Deus per ſanctos angelos facit illo opere prouidentiæ, quo creaturas adminiſtrat, bonis

Quomodo cecidit.

malos angelos ſubdens. Qui ergo putant in veritate nunquã ſtetiſſe, eisdem etiam putandum eſt, à veritate nunquam cecidiſſe: quomodo enim cecidit inde, vbi nunquam ſtetit? Sed hoc euangelio aduerſatur, aſſerente, diabolum à veritate cecidiſſe.

Dæmon nõ eſt natura malus.

Et lib. 11. de ciuit. cap. 15. & 17. *Vbi eſt vitium malitiæ, ibi natura non vitiata præceſſit; vitium enim ita contra naturam eſt, vt non poſſit niſi nocere naturæ. Non itaque eſſet vitium recedere à Deo, niſi naturæ, cuius id vitium potius competeret eſſe cum Deo. Quapropter etiam voluntas mala, grande teſtimonium eſt naturæ bonæ: ſed Deus ſicut naturarum bonarum optimus creator eſt; ita malarum iuſtiſſimus ordinator: vt cum male illæ vtuntur naturis bonis, ipſe bene vtatur etiam voluntatibus malis.* Ex quo patet diabolum natura quidem, atque conditione bonum eſſe, voluntate vero, malum; ſed Dei prouidentia nobis vtilem, quibus non parum proſunt illius tentationes, & fraudes.

Dionyſius.

Non debebat ergo (inquit Dionyſius 4. de diuinis nominibus) *Deus abſtinere à productione tam nobilis creaturæ propter futuram ex propria voluntate, iniquitatem. præuidebat enim iuſtis illius iniquitatem fore profuturam.*

Auguſtinus.

hoc idem confirmat Auguſtinus *ſuper Geneſ. 11. cap. 9. & ſuper Pſal.* 45. Ex his ergo ſcripturis diaboli malitia cognoſcitur.

CAP. II.

Diaboli effigies à Job Propheta depingitur.

Fœnum.

Iob. 40.

E*Cce Behemoth, inquit, quem feci tecum, fœnum, quaſi bos comedet:* quia omnis caro fœnum; boues enim non niſi fœno mundo veſcuntur. Profecto, diaboli eſca, teſte *Habacuc 1.* eſt electa: fœnum igitur Behemoth comedit, quaſi bos, quia vitam ſanctorum malitiæ dente rodere tentat:

Lumbi. Vmbilicus

Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius: in lumbis, & vmbilicis, carnis luxuria intelligitur, quæ membris genitalibus inſerta eſt. in his certe ſuam exerit fortitudinem, atque virtutem.

Cauda reflexa

Stringit caudam quaſi cedrum: id eſt, in nouiſſimis ſuis ad Deum non eſt reuerſurus; ſed vi ſuæ poteſtatis, exaltatus vt cedrus, nulla pœnitudine flectetur: cordis enim ſui duricies duriſſimo ligno comparatur. Vel, cauda diaboli, eſt antichriſtus, vltimum diaboli iaculum, qui eleuatus vt cedrus, ſtringet ſe, atque armabit contra Chriſti fideles.

Nerui.

Nerui teſticulorum eius perplexi erunt: id eſt, illecebroſis voluptatibus, carnales homines implicabit.

Luciferi effigies.

Oſſa.

Cartilago.

Oſſa eius, velut fiſtulæ æris. Cartilago illius, quaſi laminæ ferreæ: id eſt, diabolus cum ſuis durus eſt, rigidus, pertinax, & inflexibilis; in oſſibus namq; & cartilagine, totus, & foris, opere, & cogitatione, perfecta illius demõſtratur malitia.

Gladius.

Herba.

Qui fecit eum, applicabit gladium eius: id eſt, malo, quo alios puniet, ipſe punietur. *Huic montes herbas ferunt: omnes beſtiæ agri ludent ibi:* id eſt, ſuperbi, temporariam iocunditatem. in quibus montibus Ludunt beſtiæ, miniſtri ſatanæ: ludunt, inquit, fluxu, laſciuiaque vitiorum.

Dormit.

Sub vmbra dormit in ſecreto calami, in locis humentibus: id eſt, in peccatis, quæ ſicut vmbra corpori, ita ipſa morti vicina ſunt. In ſecreto calami: id eſt, lumborum, quæ ſunt loca humentia.

Vmbra

Protegunt vmbræ: id eſt, peccata, *vmbram eius*, id eſt, diaboli malitiam, quæ noſtris peccatis quodammodo protegitur, & creſcit. vel, diaboli vmbræ: id eſt, maligna, peccata hominum, quadam ſuæ nequitiæ protectione defendit, & contegit.

Salices.

Circumdabant eum ſalices torrentis: ſiue ſtirpes, & virgultum, nempe mundus iſte mortalis, ſua volubilitate, torrenti ſimilis. ſalices etiam iuxta vnum modum intelligendi, ſunt arbores ſteriles, ſemper virentes, cuiuſmodi ſunt homines luxui dediti, à quibus viror maleagendi nunquam marceſcit.

Fluuius.

Ecce abſorbebit fluuium, & non mirabitur: hoc eſt, genus humanum, de quo ſcriptum eſt: Meus eſt fluuius &c. genus namque humanum inſtar fluminis, ſuis fluit, & per effluit deſideriis. *Et non mirabitur;* retroactis temporibus vniuerſum plane abſorbuiſſe orbem; ſed *fiduciam habet, quod influat Iordanis in os eius:* id eſt, fideles baptiſmi ſacramento renouati:

Os.

Iordanis.

Iordanis namque, fluuius eſt baptiſmi.

Oculi.

Nares.

In oculis eius, quaſi hamo capiet eum; homo, id eſt, Chriſtus, noſtra carne veſtitus: in oculis, hoc eſt, in ipſo intelligentiæ lumine: captus eſt, ſuiipſius muſcipula, quam Chriſto paraucrat: morte enim quam intulit, periit, eiuſque imperium deſtructum eſt.

Sudes.

Et in ſudibus perforabit nares eius. ſudes ſunt pali, qui acuuntur, vt figantur: ſudes ergo ſunt acuta ſanctorum conſilia, nares vero odor eſt peſtiferi hoſtis, quo res longe poſitas intelligit. In ſudibus ergo nares Behemoth perforantur, cum eius inſidiæ, ſanctorum conſiliis pateant, atque vires admittant.

Leuiathan

An extrahere poterit Leuiathan hamo? Leuiathan additamentum interpretatur, quia ſcilicet in veritate non ſtetit. ſed ſuperbiam addidit, quaſi ſupra naturæ bonum, tumorem, & elationis morbum: hunc autem draconem, ne in aquis gentium dominaretur, hamo ſuæ paſſionis dominus extraxit:

Hamus.

Lingua

Funis.

hamo ergo captus eſt Leuiathan, quia dum redemptorem noſtrum per ſuos ſatellites, corporis eſcam momordit, illius diuinitatis aculeo confoſſus eſt, atque transfixus. *Et fune ligabis linguam eius?* id eſt, iniquitatibus ſuis conuictus, obmuteſcet.

Circulus.

Armilla.

Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? ſermones ſunt diuinæ potentiæ, quibus ſuperbus ille humilis eſt; atque attritus. Circulus autem in naribus Behemoth, eſt illius potentiæ refrenatio: nam & animalium naribus circulos ponimus, quæ ſuperba eſſe cognouimus.

Preces.

Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? ſuperbus enim cum ſit, precum execratur patrocinium, molliaque verba abominatur omnino.

Pactus.

Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum ſeruum ſempiternum? nullo pacto vult ligari, nec alicuius ſeruituti ſubdi, niſi inuitus.

Ancilla.

Auis.

Amici negotiatores.

Pelles.

Nunquid illudes ei, quaſi aui: aut ligabis eum ancillis tuis? alligatur enim, atque tanquam auis illuditur ab animabus ſanctis, quæ ſunt Chriſti ancillæ. *Concident eum amici, diuident eum negotiatores:* ſancti vtique, Dei amici, atque euangelici negotiatores. *Nunquid implebis ſagenas pelle eius, & gurguſtium piſcium capite eius?* pelles diaboli, ſunt iniqui, qui indiſſolubili connexione ei coniuncti ſunt: his ergo pellibus ſagenæ euangelicæ erant implendæ.

Caput.

Caput Behemoth, ſuperbi, quibus piſcium gurguſtium, id eſt, arcta prædicationis euangelicæ doctrina, exploſa ſuperbia, atque reiecta, impleri debuerat. *Pones ſuper eum manum, nec addas vltra loqui, & memento belli:* pones ſuper eum manum, ſi potes, & memento belli, quod ille gerit contra te.

Spes.

Præcipitabitur.

Ecce ſpes eius fruſtrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur: nempe in die iudicii videntibus omnibus præcipitabitur in gehennam ignemque ſempiternum.

Fac es indumenti.

Quis reuelabit faciem indumenti eius? id eſt, artes nequitiarum eius? transfert ſe enim in angelum lucis, ſed à domino illius fraudes detegentur.

Os.

Porta.

Vultus,

Et in medium oris eius, quis intrabit? Os diaboli indeſinens blaſphemia, aut infernus, ad quem ſaluator deſcendit, vt deuoratos à diabolo homines liberaret. *Portas vultus eius, quis aperiet?* Addiſcam fortitudinem hypocriſeos diaboli dicit dominus ſe patefacturum, idque ſuæ paſſionis tempore.

Dentes.

Per gyrum dentium eius formido. beſtia ſane eſt rapaciſſima, dentibus omnia conſumens;

Digitized by Google

Luciferi effigies. ſumens; ideo timendum eſt incidere in illius dentes. *Corpus* *Corpus.* *illius, quaſi ſcuta fuſilia*, corpus diaboli omnes eius conſortes, qui indiſſociabili connexione ei coniuncti ſunt, vnde *Scuta fuſilia.* ſubdit, *& compactum, quaſi ſquamis ſe prementibus. Vna, vni coniungitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas*: hoc eſt, nullus eſt illis aditus, quo ad pœnitentiæ bonum ſeſe conuertant: *Squama.* vnde addit: *Vna alteri adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur*: hoc eſt, maligni, ita ſibi inuicem in malitia cohærent, vt nullum illis ſit ſpiraculum reſpirandi ad Deum. *Sternutatio.* *Sternutatio eius ſplendor ignis, & oculi eius, vt palpebræ diluculi.* Alii dixerunt: In ſternutamento illius illuceſcit ſol, & oculi eius, vt ſpecies Luciferi. Sternutatio ſordes cerebri egerit, & vitia ex interno concepta depurgat: ſternutatio ergo Behemoth, eſt ſordium illius effuſio, quibus nos inficit, & maculat. *Oculi.* Oculi illius: falſi Prophetæ intelligendi ſunt, à quibus lumini veritatis vicina dicuntur, ideo palpebræ diluculi appellantur, cum tamen nihil luminis Dei poſſideant. *Lampades.* *De ore eius, lampades eius procedunt, ſicut tedæ ignis accenſæ*: ſacrilegi, & blaſphemi, os diaboli dicuntur, ex quibus faculæ ardentes, id eſt, blaſphemiæ procedunt, quaſi tedæ ignis; *Teda.* teda ſiquidem cum accenditur, odorem habet ſuauem, lumen vero obſcurum: huiuſmodi ſunt diaboli prædicatores, qui vitæ quidem ſuauitatem prætendunt; opera tamen iniquitatis exercent. *Fumus.* *De naribus eius procedit fumus*, id eſt, ſuperbia, ſicut ollæ ſuccenſæ, atque feruentes. *Halitus.* *Halitus eius prunas ardere facit*, & *Flamma.* flamma de ore eius egredietur: id eſt, ipſe incendit nos, & ad luxuriæ, & ad blaſphemiæ vitium. *Collum.* *In collo eius morabitur fortitudo*: colli nomine, id eſt, ceruicis, tumorem arrogantiæ diaboli dicit. Vnde Iſa. 48. dicit: *Neruus ferreus ceruix tua*, in qua principalis peccati malum habitat. *Facies.* *Et faciem eius præcedet egeſtas*: quibus enim diabolus appropinquat, illico adeſt bonorum omnium miſeranda pauperies. *Membra.* *Membra carnium eius cohærentia ſibi*, iniqui ſunt membra carnium diaboli: quippe, qui carnalibus, ac flagitioſis actibus dediti, ei, velut authori malorum cohæreant. *Flumina.* *Mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur*: fulminabitur à Deo igneis Dei eloquiis, de ſanctis nubibus increpabitur. quæ quidem fulmina, non in locum alienum, ſed in diabolum iaculabuntur. *Cor.* *Cor illius indurabitur tanquam lapis, & ſtringetur quaſi malleatoris incus*; ſiue ſtat ſicut *Incus.* incus infatigabilis. cor diaboli durum, & inflexibile, ſtat ſicut incus, quæ non producitur. incus namque cæditur, ſed non producitur: ſuperiecta edomat, immobilis autem ipſa conſiſtit: talis diabolus eſt. *Purgabũt.* *Cum ſublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur*; in primi ſeculi temporibus ſcire potuerunt angeli ſancti, quando præſumptor tyrannidis cœli arce deiectus eſt. territi purgabuntur, ad homines refertur, qui ad angelorum conſortium ſunt aſſumendi, qui diaboli damnationem intuentes, ſeſe à vitiis cum timore purgare ſtudent. *Haſta.* *Cum apprehenderit eum gladius, ſubſiſtere* *Thorax.* *non poterit, neque haſta, neque thorax.* Alii manifeſtius tranſtulerunt dicentes: Si occurrerint ei lanceæ, nihil facient ei, id eſt, nullis metallis ferrorum poterit emendari, neque in haſta, neque in thorace. haſta, aduerſariũ percutimus; thorace, illius iacula excludimus: haſta igitur, eſt prædicationis iaculum, thorax vero patientiæ fortitudo, quibus omnibus malignus ille domari non poteſt. *Ferrum.* *Reputabit quaſi paleas fer-* *Palea.* *rum, & quaſi lignum putridum æs*; *Lignum.* tanta enim virtute ſuperbiæ ſe induit, vt hæc omnia arma *Æs.* aduerſus ſe ſuſcepta, palearum aceruis, & lignis putridis ſimilia reputet. *Sagittarius.* *Non fugabit eum vir ſagittarius*: id eſt, nullo ſanctorum ſic vinci poterit, vt ad pœnitentiæ lamenta redire velit. *Lapides.* *In ſtipulam verſi* *Funda.* *ſunt ei lapides fundæ*: funda eſt quilibet ſanctorum, qui manu Domini continentur: *Malleus.* ferreus ergo, atque pertinax diabolus, quæcunque ſanctorum iacula nihili pendet. *Vibrans haſtam.* *Quaſi ſtipulam æſtimabit malleum, & deridebit vibrantem haſtam.* *Stipula.* verbum diuinum eum contundẽs pro ſtipula æſtimabit, & deridebit trementem ſermonem, id eſt, quemlibet ſanctorum *Radij Solis.* fortiſſimum. *Sub ipſo erunt radii ſolis*; hoc eſt, angeli, quos *Aurum.* ſecum traxit: vel homines, qui ſub præuaricatione Adæ continentur: vel docti, ac virtute inſignes, dæmoni tamen ſeruientes. *Et ſternet ſibi aurum, quaſi lutum*: id eſt, homines ſanctos, dormientes in fide, qui auro comparantur, quod cæteris præſtat puritate, pretioſitateque metallis, in lutum viliſſimum, pedibusque conculcandum, denique in ſuum miſerabile cubile rediget. *Mare.* *Ferueſcere faciet, quaſi ollam* *Olla.* *profundum maris*, mare, hoc ſeculum, obſcuritate ſua, ac nimia ſtultitiæ cæcitate tenebroſum, quod diabolus ad terrenorum *Vnguenta.* amorem velut ollam carnali concupiſcentia, ascendere confuſuit. *Et ponet quaſi cum vnguenta ebulliunt*: hoc eſt, feroceſcentibus iniquis carnalium concupiſcentia, æqui, & iuſti inde proficient, atque veluti vnguenta ſuauiſſima

bonæ vitæ fragrantiam, ſuauitatemque aliis emittent. *Poſt* *Luciferi lapſus.* *eum lucebit ſemita*: ſemita, Chriſti eſt humilitas, diaboli vero ſuperbia, quæ ipſum ſuperbum inſequitur. *Semita.* vel ſemita ad pœnitentiæ bonum, quam ipſe ſequi nullatenus voluit. *Æſtimabit abyſſum, quaſi ſeneſcentem*: *Abyſſus.* ſius, vt alii dixerunt, quaſi deambulacrum: hoc eſt, mundum, ſuis peccatis inueteratum, atque corruptum. *Non eſt ſuper terram poteſtas, quæ com-* *Poteſtas.* *paretur ei*: nulla plane creatura peccatrix, illius malitiæ comparari poteſt, *Qui factus eſt, vt nullum timeret*: propria ſiquidem liberi arbitrii voluntate elatus, neminem veretur, nec ipſum quidem Dominum, niſi, vt pertinax, & malus ſeruus, nullum habens dilectionis timorem. *Omne enim ſublime* *Sublime.* *videt*: id eſt, ſublimia tantum, atque ſuperba appetit. Contra: *Dominus humilia reſpicit, & alta à longe cognoſcit. Ipſe eſt* *Rex ſuperbia.* *Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ*: Id eſt, Caput & princeps omnium ſuperborum. Hæc Propheta ſanctiſſimus, atque patientiſſimus ſcripſit, vtpote, qui impiiſſimi Behemoth certamen, fraudes, atque potentiam tentandi, ſingulari quodam modo, in ſeipſo expertus fuerit. Proinde, cæteris accuratius *Turpis diaboli effigies.* horribilem illius effigiem formamque ante oculos poſuit, vt quilibet fidelium intelligat, quantum ſibi ab iſto maligno cauendum ſit, cuius forma, tantam præ ſe fert malitiæ vaſtitatem, nequitiæ turpitudinem, ac omnium vitiorum execrandam, fugiendamque enormitatem. Hæc paulo ſolito longius deſcribere placuit, quia nobis ſalutaris eſſe putaui.

CAP. III.

David, & aliorum Prophetarum oracula, de lapſu, & natura Dæmonum.

AVditis diuinis oraculis, Moyſis, & Iob, ad alia Prophetarum oracula mihi tranſeundum eſſe cenſeo, quo dilucidior nobis fiat dæmonum malitia atque iniuſtitia, quæ à tot tantisque Prophetarum oraculis, & apertiſſime deſcribitur, & iuſtiſſime condemnatur. *David.* David Prophetarum eximius, ſæuit hoſtis aſtutiarum non ignarus, ſæpenumero ſuis in Pſalmis illum meminit, multisque vocat, atque deſcribit nominibus. *Impius.* *In primo pſalmo*, nominat impium, vtpote veram pietatem, id eſt, Dei cultum execrantem. Conſilium, inquit, impiorum: id eſt, Luciferi, Adæ, & *Malignus.* Euæ. *Pſal.* 5. vocat malignum: *Neque*, inquit, *habitabit iuxta te malignus*, id eſt diabolus, omnesque illius malitiæ ſectatores: malignus: qui beneficiis factus eſt deterior, omniaque bona in malitiam conuertit. *Operarius iniquitatis.* *Pſal.* 6. operarius iniquitatis: *Diſcedite à me operarii iniqui*; ipſe enim peruerſos ſpiritus nequam, & *Impius Peccator.* iniuſtus, ſemperque ad non eſſe nos allicit. *Pſal.* 9. *Increpaſti gentes, & periit impius*, id eſt, diabolus ſonitu Euangelicæ tubæ. Et in eodem, nominat peccatorem: *Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ*; ipſe enim per anthonomaſiam peccator dicitur, vtpote peccator, & pater eius. Proinde, in eodem Pſalmo dicitur: *In operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator*: id eſt, rei male poſſeſſæ damni pœnam ſuſtinuit. *Inimicus.* *Pſal.* 12. appellat inimicum: *Illumina, ait, oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum.* cauendum nobis eſt ab huiuſmodi ſomno, quo gaudet inimicus ſe inde contra nos laudis victoriam comparaſſe. *Leo.* *Pſal.* 21. appellat leonem: *Salua me ex ore leonis*: os leonis rugientis & ſuperbi, eſt infernus, à quo liberari rogat; quia ſcilicet, non relinques animam in inferno. Appellat quoque canem, vtique propter ſanguinem, quo malignus ille ſemper lætatur & viuit. Et vnicornium: vno enim cornu nos petit, odio videlicet perpetuo. *Canis.* *Pſal.* 71. nominat calumniatorem: *Et humiliabit calumnia-* *Vnicornis.* *torem*, id eſt, diabolum, qui iniuſtam contra genus humanum compoſuit calumniam. *Pſal.* 73. vocat draconem: *Tu confregiſti capita draconis*: id eſt diaboli, in aquis, ſcilicet baptiſmi. Et *Pſal.* 103. *Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei*: *Draco.* Draco, inquam, ob venenum, quod Euæ primæ mulieri peſtiferis *Calumniator.* ſuaſionibus inſpirauit; illuditur autem, dum iuſte increpatur, quippe, qui creatus fuerit bonus, & fœdis ſe miſcuerit peruerſitatibus; illuditur, dum nobis proficit ſuis nequitiis, quibus obeſſe tentauerat. *Iſaias 14.* Iſaias Propheta clariſſime depingit huius draconis ſuperbiam, & horribilem lapſum: *Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Cecidit, *Lucifer.* inquam, propria nequitiæ malignitate; quia omnis, qui ſe exaltat, humiliabitur. *In cœlum aſcendam.* *Dicebas in corde tuo*: *In cœlum*, id eſt, ad diuinam dignitatem *aſcendam, eroque ſimilis altiſſimo*, etſi non

natu-

Luciferi caſus.

natura,poteſtatis tamen dignitate, atque authoritatis dominio & imperio. Et *cap.*27.nominat Leuiathan, id eſt, diabolum, calumniatorem, ſathan, aduerſarium,apoſtatam,

Leuiathan nomina Diaboli.

præuaricatorem,belial,abſque iugo draconem, colubrum antiquum,cœtum magnum,behemoth dæmonium, malignum,impium,leonem,& draconem, aſpidem, baſiliſcum, canem,vnicornem,ſiue ceraſtem, peccatorem, inimicum, operarium iniquum,luciferum,accuſatorem fratrum, verſipellem, & quæ ſunt generis eiuſdem: *In die illa, inquit, viſitabit dominus in gladio ſuo duro,& grandi,& forti,ſuper Leuiathan ſerpentem vectem & tortuoſum, & occidet cætum, qui eſt in mari:* vectem, inquam, id eſt concludentem, quod multos ſuo carcere clauſerit. Hebræi autumant Leuiathan ſub terra: ſed fabula iudaica eſt. In die ergo iudicii dominus noſter viſitabit Leuiathan, & gladio ſuæ potentiæ illum interficiet, auferetque de medio, ne amplius ſeducat gentes. Et *cap.*47. de inani Luciferi iactantia ſic loquitur: *Sapientia tua, & ſcientia tua, hæc te decepit: & dixiſti in corde tuo: Ego ſum, & præter me non alius. Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius: irruet ſuper te calamitas, quam non poteris expiare.* Reuera, diaboli peccatum eſt inexpiabile, ob ſuæ malitiæ duritiam, per-

Ezech. 28. *Signaculũ ſimilitudinis.*

uerſamque voluntatem. Ezechiel Propheta *cap.* 28. Sathanæ lapſum, naturæque excellentiam, qua cæteris præſtabat angelis, depingit: Tu, inquit, *ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, & perfectus decore, in delicis paradiſi Dei fuiſti*: ſignaculum, inquam, vt quo ſubtilior eſt in eo natura, eo Dei imago inueniatur ſimilior. Septuaginta tranſtulerunt ἀποσφράγισμα id eſt, reſignaculum, quaſi pro ſignaculo fecerit reſignaculum. Plenus ſapientia: vbi enim ſimilitudo Dei, ibi & plenitudo ſapientiæ. Et perfectus decore, ſiue quaſi diuerſis floribus ornata atque compoſita corona virtutum, quam proprio ſtudio auget diligens, dum naturæ bonum nutrit, induſtria, & negligens minuit. *Omnis lapis pretioſus ornamentum tuum, Sardius, Topazius, & Iaſpis, Chryſolitus, Onyx, &*

Nouem lapides. *11.ciuit.*15.

Beryllus, Sapphyrus, Carbunculus, & Smaragdus. Nouem lapidum ordinibus, nouem angelorum ordines complectitur. Itaque inquit Auguſtinus. *Si in delicis paradiſi fuit omni lapide pretioſo ornatus, intelligitur vtique aliquando fuiſſe ſine peccato.* In Pſal.

Angeli mali. *Zacharias Sathan.*

legimus quoſdam angelos malos eſſe, *immiſſiones per angelos malos.* In Zacharia quoque inuenitur aliquid ſimile *cap.*3. *Et oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem magnum, ſtantem coram angelo domini. & Sathan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei;* ſemper enim aduerſarius ille, domino, membriſque eius aduerſatus eſt, vnde & Apoſtolorum Princeps ait: *Aduerſarius diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* Et cap.

Paſtor Stultus.

11. ab eodem Propheta, vocatur paſtor ſtultus: *Aſſume*, inquit *vaſa paſtoris ſtulti.* quæ autem ſit illius ſtultitia oſtendit; *Derelicta non viſitabit: diſperſum non quæret: & contritum non ſanabit: & id quod ſtat, non enutriet: & carnes pinguium, & vngulas eorum diſſoluet.* O paſtor, & idolum, derelinquens gregem: gladius ſcilicet domini ſuper brachium eius, & ſuper

Duo diaboli oculi.

oculum dextrum eius, nempe ſuperbiam: duo ſiquidem ſunt oculi diaboli, ſuperbia ſcilicet & inuidia. brachium diaboli, poteſtas & dominium ariditate ſiccabitur, illius poteſtate euacuata: & oculus dexter, id eſt ſuperbia, tenebreſcens obſcurabitur, ſuæ vtique elationis fumo. A Ieremia

Perdix. *Ierem.* 17.

vocatur perdix, *cap.* 17. *Clamauit perdix, congregauit, quæ non peperit, fecit diuitias ſuas non tam iudicio, in dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouiſſimis eius erit ſtultus*, perdix, id eſt diabolus, in primis parentibus maſſam humani generis ſurripuit, & ex tunc fouit, quæ non peperit, fecitque diuitias non in iudicio, quia princeps huius mundi factus eſt; ſed in nouiſſimis erit ſtultus; quippe eum ſpolia perdiderit, & arma, in

Daniel. 7.

quibus confidebat. *Daniel.*7. vidit ſub ſpecie beſtiarum, de quibus dicemus, quum ad elucidandam Apocalypſim peruenerimus. Quatuor beſtiæ grandes, & inter ſe diuerſæ

Beſtia. *Habacuc.* *Diabolus.*

aſcendebant de mari. Habacuc *cap.*3. nominat diabolum: *Egredietur diabolus ante pedes eius*, quia quadraginta diebus dominum in ſolitudine tentauit. Hæc atque his ſimilia de ſanctorum promptuariis deprompſimus Prophetarum, atque depromenda eſſent, ni methodi ratio aliud exigeret, ex quibus clare conſpicimus ſathanæ malitiam, lapſum, atque ruinam; vt iam fidenter cum Dauid dicere poſſimus: *Super*

Super aſpidem. *Matt.* 4. *Tentator.* *Marc.* 1. *Luca* 10.

Aſpidem & Baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. In nouo autem teſtamento, præclara ſunt huius rei teſtimonia. Apud enim Euangelium Matth. *cap.*4. & tentator, & ſathan appellatur: *Acceſſit*, inquit, *tentator.* Et, *Vade retro ſathana.* In primo cap. Marci: *Et tentabatur à Sathana.* Apud Lucam cap.10. *Videbam ſathanam, ſicut fulgur cadentem de cælo.* Vidit ipſe diaboli ruinam, antequam diabolus ab ipſo conderetur; idcirco poteſtatem dedit calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones. Dæmones præterea, à multorum

Luciferi capiti. *Ioan.*14.

corporibus vi diuina fuiſſe expulſos, Euangelia clariſſime proteſtãtur. In Ioannis Euangelio *cap.* 14. vocatur princeps huius mundi: *Venit*, inquit, *princeps huius mundi*: mundi, inquam, terrigenarum, quæ ſunt mundi maxime appetentium. Paulus *ad Corinth.*2. *cap.* 2. *Ne circumueniamur à Sathana*, inquit, *non enim ignoramus cogitationes eius.* Sane, conſcius

Princeps huius mundi. *2.Cor.*11.

erat Apoſtolus conſiliorum verſipellis, in angelum lucis ſæpe ſe transfigurantis, ac ſub prætextu pietatis, venena inferentis atque propinantis. Ad *Epheſ.* 6. *Induite*, ait, *armaturam*

Epheſ. 6. *Principes.* *Poteſtates.* *Rectores.*

Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli, quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem, & ſanguinem, id eſt, terrenos homines; *ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus.* id eſt, contra nequiſſimos ſpiritus, in cœleſtibus commorantes, ac

Deum huius ſeculi.

nos hæreditate cœleſti ſpoliare cupientes. Ad Cor. 2. *cap.* 4. vocat Deum huius ſæculi: *In quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium, vt non cognoſcerent Euangelii gloriam, atque virtutem.* Ad Theſſal. *cap.* 2, *epiſtola prima*: *Impediuit nos Sathanas.* Et *cap.*3 *Ne forte tentauerit vos is, qui tentat, & inanis fiat labor noſter.* Diuus Ioannes in prima Canonica *capit.* 3.

*1.Ioan.*3

diaboli malitiam præclara oſtendit: *Qui facit peccatum*, inquit, *ex diabolo eſt, quoniam ab initio diabolus peccat*: ab initio, inquam, ſui peccati, non autem creationis. Vnde in Euange-

Pater mendacii & homicida.

lio eiuſdem *cap.*8. *Ille homicida, & mendax, ac pater mendacii eſt: quia ab initio in veritate non ſtetit.* Sed in hoc apparuit filius Dei, ait Ioannes, vt diſſoluat opera diaboli. In Apocal.

*Apocal.*12. *Draco.* *Mulier.* *Prima eccleſia.* *Capita ſeptem.* *Cornua decem.* *Primum caput.*

diaboli malitia, qua ab initio laborauit aduerſus Eccleſiam, mirifice deſcribitur, *cap.*12. *Draco*, inquit, *ſtabat ante mulierem*, id eſt, Eccleſiam, quæ fide in Patriarchis Chriſtum conceperat, parturierat Prophetarum tempore, peperit noui teſtamenti ætate. *Draco autem ille habebat capita ſeptem, & cornua decem, & in capitibus ſuis ſeptem diademata: & cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum in terram.* Septem capita, id eſt, ſeptem regna, Pharaonis primum atque AEgyptiorum, filios Iſrael odientium, vnde & maſculos in flumen præcipitem iri iuſſit, & cæteros maximarum onere affligi moleſtiarum.

2.caput.

Secundum draconis caput, Iezabel, aliquot prophetarum homicidæ, de quibus *tertius Reg. cap.*19 *& ſecundus Paralip. cap.* 24. abunde loquuntur: in quibus Helias Propheta conqueritur: *Domine, altaria ſuffoderunt prophetas tuos occiderunt; & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam.* Tertium

3.caput.

draconis caput, Regnum Babylonicum, in quo Nabuchodonoſor Rex Babylonis, maxime afflixit Iudæorum genus,

4.caput.

ex quo oriturus erat Chriſtus dominus. Quartum draconis caput, Regnum Perſarum, ſiue Medorum, vbi Aman Iudæorum genus funditus euertere tentauit, quemadmodum

5.caput.

liber Heſter diſerte copioſeque loquitur. Quintum ſerpentis caput, Regnum Macedonicum, vtpote Antiochus Epiphanes, qui templum violauit, atque omnia ſacra temerare minime erubuit, vt ſcribit liber Machabæorum *primus cap.*

6.caput.

1. *& ſecundus* 6. Sextum caput, Regnum fuit Romanorum, in quo Nero, Domitianus, Traianus, cæterique tyranni, Eccleſiam multis perſequuti ſunt flagellis: *Sed ſagitta paruulorum*

7.caput.

factæ ſunt plagæ eorum. Septimum caput eſt Antichriſtus, de quo apud Danielem plurima ſcribuntur, *cap.*7. *Et ſermones contra excelſum loquetur*, inquit; *& ſanctos altiſſimi conteret: & putabit, quod poſſit mutare tempora, & leges: & tradentur in manu*

Cornua decem.

eius vſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Septem draconis capitibus, decem cornua adiunxit; quod plane à Daniele in eodem met capite ſtabilitur. ſed nonnulla diſſimilitudo inuenitur; ibi enim de regno Romanorum loquitur, hic autem abſolute de dracone, qui ſeptem capitibus, ſeptem regnorum gloriam geſtabat, ex quibus vnum, nempe

Regnum Alexandri diuiſum. *Ptolemæus.* *Philippus.* *Seleucus.* *Antigonus.*

regnum Macedonum, poſt Alexandri mortem, in quatuor partes diuiſum eſt, quibus quatuor præfuiſſe Duces clariſſime conſtat: AEgypto ſcilicet Ptolemæum Lagi filium: Macedonibus Philippum, qui & Arideus, Alexandri frater: Syriæ, ac Babyloniæ, omnibuſque Orientalibus regnis, Seleucum Nicanorem: Aſiæ vero Antigonum. Itaque, ſeptem capita, ſed decem cornua, ſeptem extitere regna, quibus decem reges præfuere. In capitibus autem ſeptem, decem cor-

Septem diademata.

nua, non autem decem diademata; quia omnium ea quatuor illorum principum ſemine, vnus tantummodo, nempe Antiochus Epiphanes, aduerſus Eccleſiam erat pugnaturus. De quo Daniel *cap.*8. loquitur: Ex *vno*, inquit, *ex eis egreſſum eſt cornu vnum modicum, & factum eſt grande.*

CAP.

Luciferi bellum.

CAP. IV.

Capita Draconis alio modo exponuntur, & bellum etiam Draconis.

Herodes. Nero. Conſtantinus. Coſdroe. Henricus. Soldanus. Federicus.

POſſunt & alio modo hæc Draconis capita intelligi,
vt primum draconis caput fuerit Herodes Proſely-
tus: ſecundum vero, ſceleſtiſſimus Nero: tertium
autem, Conſtantius Arianus: quartum, Coſdroe,
cuius temporibus Mahometus cornua aſſumpſit imperan-
di: quintum draconis caput, Henricus primus Alemano-
rum Rex: ſextum autem, Saladinus Soldanus Babylonis: at
ſeptimum, Federicus primus. vnde primum draconis bel-
lum Iudæorum extitit: ſecundum Paganorum: tertium A-
rianorum: quartum Sarracenorum: quintum Alemano-
rum: ſextum item Sarracenorum: ſeptimum Hæretico-
rum. Octauo loco in cauda draconis, qui eſt Antichriſtus,
Michaelis bellum. bellum erit immaniſſimum. Et Michael pugnabat cum dra-
cone. operæ pretium eſt ſcire, quonam modo huiuſmodi
angelorum geſtum ſit bellum, vt clarius aliquid inde intelli-
Quatuor bella. gi poſſit. Sunt autem quatuor bellorum genera, quæ qui-
dem ad immanentes operationes ſpectare videntur: vnum
plane inter ſenſitiuum appetitum atque intellectiuum verſa-
tur; huiuſmodi enim appetitus ad oppoſita feruntur obie-
cta: aliud vero bellum, inter intellectum & voluntatem in-
uenitur; ſæpe namque contingit, rationem decernere ali-
quid eſſe faciendum, voluntatem vero reniti, nolle-
que obedire: tertium bellum eſt, duarum inter ſe-
ſe voluntatum pugnantium; quando vnius ſcilicet
voluntas ab alterius voluntate diſſentit: quartum au-
tem bellum eſt inter vnum & alterum intellectum, quando
ſcilicet vnius intellectus, vnam ſequitur doctrinam, alterius
Quale bellum fuerit in angelis. vero alteram. Primum autem bellum in angelis eſſe non
potuit, quippe, cum appetitu ſenſitiuo vacent omnino, vtpo-
te incorporei, & immateriales. Neque etiam ſecundi belli
genus angelis congruere potuit; ratio enim mea non contra
quidem alterius, ſed meam potius pugnat voluntatem. Nec
quoque quartum genus belli eſt illis attribuendum, quo v-
nus contra alium pugnat intellectus; alioqui error fuiſſet v-
Mala voluntas. Bona voluntas. tique prior culpa, quod eſt falſum. Reſtat ergo, vt tertius pu-
gnandi modus, quo vnius contra alterius pugnat, certatque
voluntas, angelis ſit concedendus. Reuera, Michael, atque
angeli boni, bona voluntate ad Deum ferebantur; mali ve-
ro, mala voluntate ad malum, atque ita factum eſt
prælium magnum in cœlo; bonarum ſiquidem ac mala-
rum voluntatum, ad inuicem certantium. Etenim, ſi ad ſua
ſenſus deſideria intellectum flectere poteſt; multo magis v-
nus angelus, diſpoſitionem aliquam inclinantem, in alium
immittere valet, vt aliquid efficaciter velit. In hoc autem
genere certandi, actus belli quatuor numerantur: vnus ſi-
quidem, quo alter alterum percutit: ſecundus vero, quo per-
Quatuor actus belli. cutienti reſiſtit: tertius autem, quo iniuria laceſſitus, percu-
tere volentem, repercutit: poſtremus & vltimus, quo ille re-
1. ſiſtit. Porro primus belli actus, ad Michaelem eiuſque pu-
gnatores ſpectat; etenim, cum ad bonum conuerſi eſſent, ad
Dei obedientiam, amoremque, reliquos allicere, attrahere-
que conabantur. ſed mali illico iniquis diſpoſitionibus re-
2. ſtiterunt; idcirco actus illis ſecundus iure competere poteſt.
in tertio vero actu, iniqui, iniquæ adhærentes ſocietati, ad
3. malum, bonos allicere tentabant. verum in quarto pugnæ
4. actu, boni viriliter pugnantes, malos & vicere, & expulere.
Completo conſummatoque prælio, mox actus potentiæ
executiuæ acceſſerunt: nam & Michael cum ſuis ſeſe accin-
xit, vt Luciferum, illique adhærentes e cœlo extruderet; &
Actus belli executiui. is quidem extitit primus executiuæ potentiæ actus. at in actu
ſecundo, illi maligni ſeſe opponentes, ad ſua loca remigra-
1. runt. porro in tertio actu, mali ſeſe accinxerunt, vt bonos
2. ſecum ducerent. in quarto vero actu, Michael cum ſuis ob-
3. tinuit victoriam, palmamque triumphi, impiis atque pecca-
4. toribus e cœlo expulſis. Hæc quidem de bello angelorum
dixiſſe ſufficiat. Nunc ad alia, quæ nonnihil ſpeculationis,
obſcurioris tamen habent, properandum nobis eſt: & impri-
mis Luciferi priuilegia, ſi in veritate ſtetiſſet, adducenda no-
bis ſunt, vt quantum malum ſit ſuperbia, omnibus pateat. Pri-
Luciferi priuilegia. mum itaque Luciferi priuilegium, ſiue dignitas, intellectua-
lis pulchritudo, qua cæteris præſtabat: vnde & Lucifer, ob
1. luminoſæ pulchritudinis claritatem dictus eſt: nam ſicut
Lucifer poſt ſolem cæteris eſt lucidior præſtantiorque ſyde-
ribus; ita plane primus angelus, cæteris erat angelis & pul-
chritudinis gratia formoſior, & beatitudinis naturalis digni- *Luciferi bellum.*
tate eminentior. Secundum, omnium extitiſſet creaturarum
optimus, quo enim naturæ dona fuerat aſſecutus maiora, eo 2.
potior in gratiæ donis fuiſſet inuentus. Tertium autem pri- 3.
uilegium, Deo ſupra omnes gratiſſimus extitiſſet; etenim,
maior in naturalibus perfectio, maiorem in gratuitis excel-
lentiam habuiſſet. Quartum, omnium fuiſſet angelorum fe- 4.
liciſſimus, vtpote plus meritorum habens cæteris. Quintum, 5.
Deo fuiſſet ſimillimus, vnde & ſignaculum diuinæ ſimilitu-
dinis à Propheta vocatur, *Ezech. 28.* Sextum, Deo familiariſ-
ſimus extitiſſet, vtpote, Seraphici ordinis ſupremus. Septi-
mum, omnium ditiſſimus, omnium ſcilicet perfectionum 6.
pleniſſimus. Octauum, omnium potentiſſimus: eius 7.
enim naturalia nulla plane impedimenta neſciſſent. Quare 8.
quidam arbitrantur, Empyrei voluendi poteſtatem illi
committendam fuiſſe, ſi conſtans, ac grauis in ſuo domici-
lio perſtitiſſet. Nonum, omnium fuit angelorum princeps. in 9.
quolibet ſiquidem ordine, authore Dionyſio, eſt vnus prin-
ceps, at iſte fuiſſet ſimpliciter omnium primus. Decimum, 10.
fuiſſet omnium Pontifex, quia nimirum ad vnum cultum
ordinandorum, princeps extitiſſet omnium. Vndecimum, 11.
fuiſſet omnium doctor, illuminando, purgando, perficien- 12.
do, vtpote Deo immediatiſſimus. Duodecimum, fuiſſet om-
nium pater, ob naturalium dignitatem. Cauendum igitur *Primum peccatum ſuperbia.*
nobis eſt ſummopere à ſuperbia quæ Luciferum tot tantiſ-
que gratiæ muneribus indignum reddidit. Quod autem Lu-
ciferi peccatum ſuperbia extiterit, ſic patere arbitror: Cum
enim duo ſint noſtræ voluntatis actus, nolle ſcilicet, & velle:
duplicem quoque amorem, amicitiæ videlicet, & concupi-
ſcentiæ, ad hos ſequi neceſſe eſt. Reuera, omnis actus nolen- *Amor amicitiæ malus.*
di, præſupponit actum volendi: omnis autem concupiſcen-
tiæ actus, præſupponit amorem amicitiæ, vnde non poteſt
eſſe actus deordinatus nolendi, ſi prius non fuerit actus de-
ordinatus volendi. Porro, actus deordinatus concupiſcen-
tiæ, in actum deordinatum amicitiæ reſoluitur: nam omne
negatiuum reſoluitur in affirmatiuum. Ex quo patet, pecca-
tum angeli, inordinatum extitiſſe amicitiæ amorem; non
enim eſſe potuit actus nolendi, nec prima deordinatio amor
concupiſcentiæ: ille autem amicitiæ amor non fuit in Deum,
ſed in ſe potius; quia ſcilicet non poteſt nimis diligi Deus: *Amor ſui.*
nec in aliam creaturam, ſiue in nullam ſane creaturam fere-
batur prius, quam in ſuam ipſius eſſentiam, quæ ſibi prius
innotuerat: fuit ergo deordinata ſui ipſius dilectio, quæ eſt
diabolicæ ciuitatis fundamentum: amor ſui vtique vſque ad
contemptum Dei. Acceſſit ad hæc & amor beatitudinis inde- *Amor commodi.*
bite obtinendæ, & amor commodi; res enim ſummi com-
modi, eſt felicitas: vnde peccatum primum non potuit eſſe
in iraſcibili, ſed in concupiſcibili; primum enim concupiſci-
bile, eſt felicitas. Adde, quod ille non appetierit bonum ratio-
ne honeſti, nec etiam vtilis: delectabilis ergo tantum. Dubi- *Præſumptio*
tatur autem à nonnullis, quomodo primum peccatum fue-
rit ſuperbia, quippe cum ſuperbia, amor ſit propriæ excel-
lentiæ, quæ ad amorem concupiſcentiæ attinet, atqui amo-
rem amicitiæ præcedere dixi, proinde aiunt, ex ſui præſum-
ptione inchoaſſe: deinde in ambitionem erupiſſe: poſtre-
mo, in odium ſedem fixiſſe. Præſumptio autem illa, errori *Quomodo peccauit appetendo beatitudinem.*
intellectus non eſt attribuenda, ſed voluntati potius, quate-
nus ſcilicet dilexit ſe vltra condignum, voluit enim eſſe bea-
tus, idque amore ſui commodi, non propter ipſum beatitu-
dinis bonum. Denique, ſine gratia, vel ex propriis meritis, ad
beatitudinis apicem aſcendere contendit. quam ob cauſam,
quamuis beatitudo, authore Auguſtino, 13. *de Trinitate*, ab o-
mnibus naturaliter appetitur; in huiuſmodi tamen appetitu,
peccatum contingere poteſt, quando nimirum voluntas in
appetenda beatitudine immoderate ſe gerit, aut maiori for-
ſitan conatu, quam ſibi conueniat, aut citius, quam conueni-
at, aut aliter, quam congruat, puta ſine, vel ex propriis om-
nino meritis. Itaque malignus ille, beatitudinem appetitu
inordinato concupiuit: ſumma enim peruerſitas eſt, frui v-
tendis, & vti fruendis. Deinde, ſtatim illam habere volebat,
quum tamen Deus poſt morulam vix dare decreuiſſet. Po-
ſtremo, ex ſuis naturalibus illam aſſequi volebat, vt nulli ſe
aliquid debere, aut debitorem eſſe ſeſe iactitare poſſet. Cæ- *Quod non fuerit ſuperbia primum peccatum.*
terum, nonnullis viſum fuit, primum peccatum non fuiſſe
ſuperbiam, quod quidem ita ſtatuere conati ſunt. Immode-
ratus amor ſui, ſuperbia dici non poteſt, ſed peruerſæ potius
excellentiæ, authore Auguſtino 14. *de ciuit. Dei cap.* 13. ſed pri-
mus angelus, atque primus homo ſic peccauerunt: ergo illo-
rum peccatum, proprio nomine ſuperbia non fuit. *Quid*, in- *Aug. de ciuit. Dei. quid ſit ſuperbia.*
quit Auguſtinus, *eſt ſuperbia.* loco iam dicto, *niſi peruerſa celſi-
tudinis appetitus? peruerſa enim celſitudo eſt, deſerto eo, cui debet animus
inhærere principio, ſibi quodammodo fieri, atq; eſſe principium hoc fit, cum*

Kk 4 ſibi

Luciferi bellum. *ſibi nimis placet : ſibi vero ita placet, cum ab illo bono immutabi-*
li deficit, quod ei magis placere debuerat, quam ipſe ſibi. Sponta-
neus eſt autem iſte defectus : quoniam ſi voluntas in amore ſu-
perioris immutabilis boni, à quo illuſtrabatur, vt videret, &
accendebatur, vt amaret, ſtabilis perſeueraret; non inde ad ſibi pla-
Duo amores fecerũt duas ciuitates. *cendum auerteretur, & ex hoc tenebreſceret, & frigeſceret.* Et cap.
vltimo eiuſdem libri: *Fecerunt itaque ciuitates duas amores duo,*
terrenam ſcilicet, amor ſui vſque ad contemptum Dei; cœleſtem vero,
amor Dei, vſque ad contemptum Dei amor ergo ſui inordinatus, fecit
1. *ciuitatem diaboli*. nec ibi prius fuiſſe videtur Dei contemptus,
ſed amor ſui potius: contemptus enim Dei eſt, nolle Deum,
aut Deum deſpicere; non autem deſpiceretur, niſi aliquid
prius amaretur: primi ergo angeli peccatum fuit, amor ſui
2. immoderatus. Amplius, ſuperbia eſt appetitus excellentiæ
ſupra alios. ſed primi angeli appetitus fuit, non excellentiæ
ſupra alios; prius enim diligitur inordinate in ſeipſo, quam
3. comparatione ad alterum: ergo quod prius. Adde, quod
appetitus ſummi commodi, & delectabilis, quatenus eſt tale,
ſuperbia dici non poteſt. atqui in appetenda beatitudine an-
gelum peccaſſe aſſerunt; huiuſmodi autem appetitus eſt bo-
ni commodi, & delectabilis in ſeipſo, non autem voluntas
4. excellentiæ ſuper alios: ergo &c. Ad hæc, ſuperbia eſt in ira-
ſcibili; reſpicit enim arduum ſecundum quod huiuſmodi;
ſed paſſiones iraſcibilis, ex concupiſcibili proficiſcuntur: er-
go quod prius. Suffragatur huic ſententiæ Apoſtolus Tim. 1.
Amor ſui *cap 6.* ita loquentis: *Radix,* inquit, *omnium malorum eſt cupidi-*
tas. Itaque primi angeli peccatum, amorem ſui fuiſſe putant,
quo ſeipſum inordinate dilexit, ac beatitudinem concupi-
uit, non quo alios excelleret, ſed vt ſibi bonum & commo-
dum: hæc igitur prima extitit amoris deordinatio, amor v-
tique inordinatus; concomitanter vero alios excellere vo-
luit, vtpote aliis præeſſe. Hæc quidem dicta ſunt, quæ profe-
cto à diuinarum ſcripturarum authoritate non longe ab-
ſunt, tametſi initium omnis peccati ſuperbia ſit, concomi-
tanter vtique.

CAP. V.

Primum peccatum fuit ſuperbia, argumentis oſtenditur.

Obiectiones. VElle Deum videre, in quo ſumma inuenitur beati-
1. tudo, peccati rationem habere non poteſt, niſi mo-
do indebito appetatur, nempe, id aſſequi velle ex
propriis meritis, aut ſupra cæteros excellentiæ cu-
iuſdam prærogatiua eminere: vterque autem iſtorum abſq;
dubio, ſuperbia eſt. ſed primi angeli peccatum in vtroque
iſtorum continetur, nam & cæteros excellere voluit, & pro-
priis viribus beatitudinem obtinere: igitur illius peccatum
Aug. dicit, initium mali voluntatis ſuperbiã. ſuperbia fuit. Suffragatur huic rationi Auguſtinus 12. *de ci-*
uitate Dei cap 8. *Malæ,* inquit, *voluntatis initium fuit ſuperbia: Vi-*
tium, inquit, *eſt animæ peruerſe, amantis poteſtatem ſuam, potentio-*
ris iuſtitia contempta: ac per hoc, qui peruerſe amat cuiuslibet naturæ
bonum, etiam ſi adipiſcatur, ipſe fit in bono malus, & miſer meliore
priuatus. Et 11. de ciuitate Dei, cap 13. *Recuſauit,* inquit, *diabolus*
creatori ſubeſſe ſuperbia ſua, velut priuata poteſtate elatus, ac
per hoc falſus, & fallax. vtpote, qui per piam ſubiectionem noluit te-
nere quod vere eſt, affectauit per ſuperbiã elationem ſimulare, quod
non eſt. Tum etiam ſcriptura hoc proteſtatur Eccleſiaſtici
primo: *Initium omnis peccati ſuperbia*: igitur primi angeli pec-
2. catum ſuperbia fuit. Amplius, primus angelus bonum ha-
bere voluit ſpirituale, ſuperiori, ſeu diuina lege contempta,
quippe, qui illi ſubdi noluit, quod ad ſcientiæ peruerſæ vitiũ
attinet, nolle ſcil. ſuo ſuperiori ſubdi: ergo fuit ſuperbiæ vi-
tium. Iterum, in rerum plane acquiſitione, prius eſt velle fi-
3. nem, quam ea, quæ ſunt ad finem. ſed in huiuſmodi, finis eſt
ob aliquam excellentiæ dignitatem obtinendam, præſertim
in his, quæ ſenſibilia minime ſunt: igitur angelus primo ap-
petiuit ſui excellentiam, quod plane eſt ſuperbiæ peccatum
4. *Omne præterea bonum,* authore philoſopho 8. *ethicorum, eſt hone-*
ſtum, aut vtile, vel delectabile: ſed non appetiit vtile, vtpote,
non primum appetibile, nec delectabile; quandoquidem
appetitu ſenſitiuo caret omnino: appetiit ergo bonum ho-
neſtum indebite, quod plane ad ſuperbiæ vitium ſpectat.
5. Adde, quod ſuperbia in eo clare cognoſcitur, quum ſcilicet
voluntas ſuarum egreditur virium, naturæque proportio-
nem atque quantitatem. ſed tale aliquid in angelo fuiſſe vi-
detur: igitur ſicut diximus, primi angeli peccatum ſuperbi-
am fuiſſe, clariſſime conſtet. Hæc atque his ſimilia dici ſo-
lent ab his, qui primi angeli peccatum ſuperbiam fuiſſe con-

tendunt. & revera, in ſpiritualibus bonis peccatum contin- *Luciferi ſuperbia.*
git, dum ſuperioris regula contemnitur; quod profecto ſu-
perbiæ vitium eſt, in eo quod debet, ſuperiori ſubdi nolle. *Superbia.*
Illico acceſſit & inuidiæ malum: nam authore Bernardo, *Inuidia.*
vidit, & inuidit: inuidus autem bono alieno mœret, quate-
nus ſuum æſtimat bonum inde impediri: ideo ergo inuidit,
ne ſuæ nobilitas dignitatis alicuius creaturæ prærogatiua,
detrimentum pateretur: aut fortaſſis inuidit factori, ad cuius
diuinitatis apicem ſe aſcenſurum fore deſperabat, quem ſibi
impedimento eſſe cognoſcebat, quominus ipſe ſingulari
nobilitatis dignitate, omnibus prorſus & præſtantior eſſet, &
nobilior. hoc certe excæcauit ſuperbum illum, amor vti-
que, vtique ſui: qui plane, quoniam ſuperioris ordinem con-
tempſit, ſumma extitit ſuperbia, quia initium omnis peccati
ſuperbia, & radix omnium malorum cupiditas, id eſt amor *Solutiones.*
ſui. Ex hoc autem prærpoſitæ ſolui poſſunt rationes: & ad 1.
primam quidem dico, angelum non voluiſſe primo beati- *Radix omnium malorum ſuperbia cupiditas.*
tudinem, ſed ſemetipſum inordinate prius dilexiſſe, inde ſe-
quutum fuiſſe inordinatum appetitum beatitudinis haben-
dæ. Ad 2. quamuis nolle ſubdi Deo, concomitanter in
peccato primi angeli inuentum fuerit; non fuit tamen pri-
mum peccatum, ſed potius amor ſui. Ad 3. ex inordinato 2.
amore, angelus ſtatuit ſe pro fine, atque ita prius inordinate 3.
ſe dilexit, quam ſupra cæteros emineere appetiuit. Ad 4. pec- 4.
cauit, bonum vtile ſecundum ſeipſum appetendo, quia ſei-
pſo frui volebat, idque ob amorem ſui. Ad 5. amore ſui ma-
lignus ille primo ſe extulit ſupra ſe, & plus debito, concomi- 5.
tante ſuperbia. Ad authoritatem ſcripturæ Eccleſiaſtici di-
co, illam intelligi debere de ſuperbia communiter dicta, qua *Quomodo intelligitur ſuperbia eſt initium omnis peccati.*
homo, ſiue ſpiritus quiſpiam ſeſe effert, atque eleuat, contra
diuinum præceptum, quæ quidem in omni peccato inueni-
tur, atque aliquo modo eſt initium omnis peccati. Alii autem
aliter fortaſſis dicerent, quod ſuperbia illa eſt nimia com-
placentia in ſeipſo, nimiusque amor ſui: quam profecto ſu-
perbiam, Auguſtinus 10 *de Trinitate*, præſumptionem vocat,
quæ non eſt ſpeciale peccatum, nec ab aliis diſtinguitur. Hæc
quidem diximus de peccato primi angeli: quilibet ergo ab-
undet in ſenſu ſuo, quum parua admodum ſit opinionum
diuerſitas. Libet modo, & huic negotio ſatis arbitror con-
uenire, quonam modo ille peccare potuerit, cum mundiſſi- *Quomodo potuit peccare primus angelus.*
mus conditus fuerit, nullumque habuerit ad tam impium
facinus perpetrandum impellentem, ſiue incitantem: pecca-
uit nihilominus; nam omnis intellectualis natura, cuius in-
tellectio atque volitio, à ſua diſcrepat ſubſtantia, atque ſepa- 1.
rabilis eſt, peccare vtique poteſt: poteſt ſiquidem aliquid
velle, quod non eſt volendum, vel contrario modo ſe habe-
re, vtpote actus contingens, quæ non eſt ſua regula, nec eſt
omnibus modis neceſſarius. ſed angeli intellectio, ſeu
volitio, eſt huiuſmodi, quemadmodum diximus paulo
ante, alioqui infinita actualiter ex ſe intelligeret, atque ita in-
tellectio ſua eſſet actu infinita, & vnica, ſicut & ſua ſubſtan-
tia, quod eſt falſum: angelus ergo potuit peccare, & de facto
peccauit. Amplius, illa potentia, quæ non eſt eſſentialiter ſua 2.
rectitudo, poteſt peccare; quia nimirum poteſt à rectæ vir-
tutis regula deficere. ſed voluntas angeli, non eſt eſſentiali-
ter ſua rectitudo, ſicuti nec etiam actus purus; ſed potentia- 3.
lis potius ad ſuum actum, vnde & vna volitio alteri ſuccedit,
& volitio ſimiliter: igitur peccare potuit. Adhæc, illa intel-
ligentia, quæ pro motu ſui orbis conſeruando, indiget ſupe-
riori auxilio dirigente, profecto peccare potuit, alioqui
fruſtra vtique illi huiuſmodi auxilium fuiſſet accommoda-
tum, ſi ex ſeipſa gubernandi orbis regimen inflexibile habe-
ret. ſed quælibet inter intelligentias creatas, in mouendo
orbe opus habet ſuperioris auxilio, ducatu, atque regimi-
ne: igitur ex ſeipſa deficere potuit. Reuera, omnis intelli- 4.
gentia, quæ non eſt naturaliter beata, peccare potuit; quia ni-
mirum creatura eſt ex nihilo condita, & ex ſeipſa inſtabilis:
angelus ergo potuit peccare, & de facto peccauit, quippe, qui
habuit voluntatem diuinæ regulæ oppoſitam. Cum ergo
hæc ita ſe habeant, modus nobis inquirendus eſt, quo ipſe *An peccatum ſuit error, vel ignorantia, vel inconſideratio.*
peccauit: nam cum in intellectu tria eſſe poſſint, ex quibus
peccatum proficiſcitur, nempe error, ignorantia, & inconſi-
deratio; error autem fit, authore Auguſtino 3. *de libero arbi-*
trio, approbare falſa pro veris, vel è contrario, vera pro falſis
reprobare: ignorantia vero, eius neſcientia rei, quam ali-
quis & ſcire debet, & poteſt: inconſideratio autem, in-
aduertentia actualis, vel conſiderationis actualis priua-
tio; quonam iſtorum angelus peccare potuit? non er-
rore quidem, quandoquidem error pœna ſit: pœna au-
tem non præcedit culpam: nec ignorantia lapſus eſt;
ante enim peccatum, quæcunque erant illi ſcienda,
habitualiter nouerat: nec ex paſſione, quum hæc ab
angelis

Digitized by Google

Luciferi peccatū.

angeli quam longiſſime abſit. Peccauit ne ergo ex inconſideratione, quia debitum modum non aduertit, obtinendæ beatitudinis, vtpote, ex gratia, & meritis, & non ex tuis proprijs naturalibus, tametſi hunc talem modum habitualiter non ignorauerit? ex inconſideratione ergo peccauit. Sane, voluntas errare non poteſt, niſi ratione errante, aut ignorante, vel non aduertente: nam authore Auguſtino 10. *de Trin.* in principio inuiſa poſſumus diligere, incognita nequaquam: cum autem oppoſitum eius, quod iudicatur, non ſit cognitum; nullo modo ad illud vel eligendum, vel diligendum voluntas ferri poteſt, alioqui ferretur in incognitum. Verum huiuſmodi modus dicendi non eſt admittendus, vtpote rectæ rationi minime conformis. Etenim quando angelus peccauit, aut ratio ipſius; electionis, volitioniſque conditiones obſeruandas efficaciter oſtendit, atque dictauit, aut non. ſi non, tunc plane voluntas ad illarum conſiderationem, intellectum mouere non potuit, ſi nihil voluntas agere, niſi quod rationis iudicio fuerit decretum: voluntas ergo peccando, eſſet innoxia, & à culpa omnino libera, quod eſt falſum, & erroneum. Quod ſi ratio, agenda diligenter oſtendit, & voluntas ex conſequenti ſequuta eſt rationis iudicium; profecto, aut in illa efficaci conſideratione, debita ei occurrit electionis conditio, atque ita non potuit non debite ordinateque eligere, & ex conſequenti nequaquam peccauit: aut illi non occurrit, & ita non peccauit, quippe, quæ diligenter exercuerat, quæ ſua intererant, quod eſt falſum. Ex quo patet, primi angeli peccatum ex certa malitia profectum fuiſſe, eligendo, & tenaciter volendo, quod certo ſciebat, rectæ rationis iudicio eſſe contrarium. Nam ſi ex inaduertantia peccaſſet, aut certe fuiſſet illi imputanda, aut non. Si primum, tunc plane voluntatis malitia, illam præceſſiſſet, atque ita fuiſſet ignorantia affectata, quod non eſt verum. Si ſecundum, tunc ſine dubio, ſicut ignorantia inuincibilis culpa caret; ita certe & peccatum angeli à culpa eſſet immune. Primus ergo angelus, ex certa malitia peccauit: vnde recte Auguſtinus *docet 14. de ciuit. Dei cap. 6.* voluntatem malam eſſe cauſam peccati: *Intereſt*, inquit, *qualis ſit voluntas hominis: quia ſi peruerſa eſt peruerſos habebit motus: ſi autem recta, non ſolum inculpabiles, verum etiam laudabiles erunt*; nam iuſte euangelio bona arbor, bonos fructus facit, id eſt, bona voluntas. Philoſophus 3 *eth. Videtur*, inquit, *non idem eligere optima, & opinari, ſed opinari quid? melius: propter malitiam autem eligere, quæ non oportet.* quod ſane intelligit non ſolum de vniuerſali, ſed de particulari etiam. vnde *7. ethicorum* contra Socratem diſputans, ait contra conſcientiam, & opinionem firmiſſimam, aliquam agere poſſe. Sic enim arguebat Socrates *7. eth. cap. 3.* Bonum per ſe, ſtante rectæ rationis iudicio, & in vniuerſali diligendum eſt, & in particulari etiam: voluntas ſiquidem tali iudicio aduerſari, atque obſiſtere nequit, atque ex inde peccare non valet, putabat enim Socrates, voluntatem, abſque rationis iudicio agere poſſe nihil, quia ſcilicet non fertur in incognitum: deinde in vniuerſali, atque particulari rectitudine dominante, voluntatem, iudicium non habere, quo aduerſus rectum rationis iudicium pugnare queat. iudicium ergo illud rectum, contrario eſſet corrumpendum iudicio, quod fieri non poteſt, quippe, cum nequeat contraria demonſtratione corrumpi: nam contra ſyllogiſmum verū non cadit demonſtratio. nec opinione, quandoquidem nihil vincatur, aut corrumpatur, niſi à fortiori. ſed opinio eſt demonſtratione debilior: ergo &c. Amplius, quælibet intelligentiarum, intelligit neceſſario, & vult ſimiliter: igitur, ſemper eodem modo intellexit, & voluit. Quare, aut ab initio ſemper peccauit, quod eſt falſum: aut nunquam. & hoc quidem eſt hæreticum. Præterea, intelligentia ſuo fine priuari non poteſt, nempe ſua intellectione, & volitione, quæ eſt ſua naturalis felicitas. ſed in illa peccatum non conſiſtit: igitur in illa peccare non potuit. Item, in perpetuis, authore Philoſopho nono met. non eſt error neque malum; error enim eſt pœna damnati; nam voluntas, vt diximus, fertur in præcognitum, aut bonum verum, & ita nullum eſt peccatum, aut apparens, & ſic error contingit. ſed angeli ſunt huiuſmodi: non ergo poſſunt errare. Item, in quibus idem eſt, quod quid eſt cum eo cuius eſt; in his vtique idem erit intelligens, & intellectum, volens, & volitum. ſed in talibus peccatum eſſe non poteſt, quippe cum talium volitio naturalis ſit, & neceſſaria. Quoniam ergo angelus eſt talis ſubſtantia; in eum ergo peccatum cadere non potuit. Reuera, omnis mutatio vitij atque virtutis, ad aliquam alterationem ſenſibilem, ſecundum ſenſibiles qualitates, authore Philoſopho *7. phyſ.* reduci neceſſe eſt. ſed in angelis non eſt ſenſus: nec ergo huiuſmodi alterationes: & ex conſequenti nec mutatio virtutis in vitium: angelus ergo peccare non potuit.

(Left-column margin notes, in order: *An peccauit ex inconſideratione.* — *Auguſtinus.* — *Solutio.* — *Peccauit ex certa malitia.* — *Auguſtinus Voluntas mala cauſa peccati.* — *Matth. 7.* — *Philoſophus quod angelus nō potuit peccare.* — *Socratis ratio.* — *Prima ratio.* — *Secunda ratio.* — *Aliorum rationes.* — 3. — 4. — 5. — 6.)

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1\. *Ad rationes Socratis.*

AD Socratis rationes ita reſpondendum eſſe dico: verum quidem eſſe, nihil eſſe fortius ratione, quod ipſam quidem vincere queat; ſuperuenientes nihilominus concupiſcentia ſui, intellectum in peccatum pertrahit, ipſum quidem diſtrahendo, vt recta ratio minime illi recta videatur: hac autem diſtractione dominante, voluntas perperam agit, & in rationem pugnat, præſertim voluntas angeli, quæ ex certa malitia peccauit. Erat autem in angelo rectum iudicium, & in vniuerſali quidem, & in particulari etiam: potuit ergo intellectui angelico, eiuſdem voluntas præcipere, nouum vtique modum inquirendi, diligendique: inde intellectus angelicus, ſyllogizare cœpit, ſummum bonum cuilibet fore appetendum, Deum que ſummum bonum eſſe. ergo cuilibet concupiſcendum, Deum eſſe. hac autem concluſione facta, nouum habuit voluntas iudicium concupiſcendæ diuinitatis, atque ita à primo ſyllogiſmo vero, intellectum diuertit. Iſte autem nouus pro[illegible]ſus, per nouum vtique propriæ, ſeu ſui concupiſcentiæ [illegible]giſmum, ignorantiam, & cæcitatem adduxit, vt per[illegible], quod ſe acceptu[illegible] nullo pacto ſciebat: ex hoc ergo patet, quid ad prima adducta [illegible] Ad 5. Quamuis in perpetuis, non ſit error quoad naturalia, [illegible] minimum non ſunt in potentia ad eſſe naturale; & in ſolum culpæ non poſſit eſſe, niſi in his, quæ ſunt in potentia; ſunt tamen in potentia ſecundum partem intellectiuam, quatenus in hoc, vel in illud conuerti potuerunt, atque ita in ipſis Deus inuenit prauitatem. Sed dicet aliquis: naturale eſt angelo, motu dilectionis in Deum ſemper ferri: naturale autem ſemper ineſt tale: igitur, à diuina dilectione amoueri non potuit. Dico verum eſſe argumentum de dilectione naturali, qua Deus diligitur, vt principium naturalis eſſe, non autem de amore gratuito, quo Deus amatur, vt vltimæ beatitudinis obiectum; ab hoc enim auerti potuit, & auerſus eſt peccando. Itaque, in angelis potuit eſſe error, & de facto fuit, non quidem præcedente in ratione ſed ſicut dictum eſt. Ad 3. Neg. maior: nulla enim intelligentia præter primam, eſt ſua intellectio: neque ſibi actus intelligendi neceſſario conuenit; ſed contingenter potius. Quare nullius eſt valoris apud nos illius argumenti illatio. Ad 4. licet angelus ſuam naturalem felicitatem habere potuerit: à ſupernaturali gratia; tamen ſeſe auertit peccando, ob eas nimirum cauſas, atque rationes, quas paulo ante adduxi. Angelus præterea non eſt ſua intellectio, quum aliquid aliud à ſe intelligere poſſit, ſicut primum obiectum: nullius ergo talis intellectio, eſt idem cum ſua ſubſtantia. Quare in ſeipſo vltimam felicitatem habere non poterat. Ad 6. Neg. minor: in ſolo enim Deo idem eſt quod quid eſt cum eo, cuius eſt, quia nimirum ipſe ſolus ſeparatus eſt à natura contrahibili per differentiam indiuidualem, & eſt purus actus, ac per ſeipſam actus, ſimiliter ipſe eſt primum intelligens, primum intellectum, & intellectio; cæteræ vero intelligentiæ alio modo ſe habent: ergo &c. Ad confir. dico: maiorem illam in nobis quidem, non autem in angelis veritatem habere. Angelos ergo peccare potuiſſe, & de facto peccaſſe, ſicut affirmatum ſuperius probauimus, patet.

(Right-column margin notes and numbers, in order: 2. — *Syllogiſmus luciferi.* — 5. — *Obiectio.* — *Solutio.* — 3. — 4. — 6.)

QVAESTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Dæmonem potuiſſe peccare in inſtanti.

Quod angelus potuerit peccare in inſtanti.

POſteaquam audiuimus dæmonem, & peccare potuiſſe, & de facto peccaſſe; rationi conuenire puto, inquirere, an in inſtanti peccare potuerit, tametſi in ſuæ creationis inſtanti non peccauerit, quemadmodum & ſacri Doctores, & ſacra teſtantur eloquia: *Ille*, inquit, Ioan. 8. *in veritate non ſtetit*, in qua vtique aliquando fuit, & ſimilia multa, quæ ſuperius annotauimus. In hac autem inquiſitionis ſpeculatione, quidam partem affirmatiuam tuentur, his rationibus freti: Voluntas, inquiunt, angeli non eſt minus efficax in ſuo actu, atque velox, ac eſt viſus in actu videndi, præſertim, ſi obiectum habuerit præſens, omniſque neſcierit impedimenti difficultatem. ſed viſio fit in inſtanti, 1. igitur, & voluntas angeli in inſtanti operari poterat; obiectū ſiquidem, id eſt, ſua eſſentia erit ſibi præſens, & cognita, & voluntas ſimiliter: igitur ſicut in inſtanti ſuam cognouit

ſiſten-

Digitized by Google

Luciferi peccatū.

eſſentiam, ita, & ea frui, vel non frui potuiſſe, dubium non
eſt. Adde, quod non opus illi fuerit phantaſmate ad intelli-
gendum, nec tempore ad deliberandum, quippe, qui in in-
ſtanti intelligit, denique præſto illi erant debitæ circumſtan-
tiæ: potuit ergo in inſtanti & mereri, & demereri, quemad-
2. modum etiam credimus Chriſtum à ſuæ conceptionis in-
ſtanti, meruiſſe. Amplius, ſi ſol ſimul cum aera produceretur;
in inſtanti vtique aer à ſole lumen reciperet. Quare, ſi ſol
poteſt agere in inſtanti; & voluntas etiam angeli ſimiliter,
3. additis illis, quas iam diximus conditionibus. Adhuc, ali-
cuius cauſæ effectus inſtantaneus, ſeu ſubitus, ſuæ poteſt eſſe
cauſæ coæuus, paſſo præſente, bene diſpoſito, & nullo modo
impedito. ſed actus voluntatis eſt effectus inſtantaneus vo-
luntatis: ipſa vero, ſe habet loco paſſiui diſpoſiti non impe-
diti; obiectum autem, in primo inſtanti adeſſe poteſt: in in-
ſtanti ergo ſuum actum exercere potuit. Itaque primus an-
gelus in inſtanti peccare potuit, tametſi, poſt primum inſtans
peccauerit. Verum non paucæ, nec parui pendendæ huic
obſtiant, atque occurrunt opinioni, & rationes, & authorita-
1. tes. Reuera, duarum mutationum ordinem ad ſe inuicem
habentium termini, ſimul eſſe non poſſunt. ſed angeli crea-
tio, eiuſque voluntatis actio elicita, ſunt duæ mutationes or-
dinatæ; vna enim præſupponit alteram: illarum ergo termi-
ni, nempe eſſe angeli, atque peccatum, ſimul eſſe nequeunt.
2. Deinde, voluntatem non velle, nec velle poſſe, niſi aliquid,
vt bonum, cognoſcat ſatis; bonum enim eſt, quod omnia appe-
tunt: aut igitur illud bonum eſt verum, & ita animus in illi-
us appetitu, ſiue in illo appetendo, non peccet: aut eſt veriſi-
mile, & apparens bonum. ſed veriſimile bonum, non iudi-
catur, ſine præcognitione veri boni, authore Auguſtino con-
tra Academicos: prior eſt ergo veri boni cognitio, quam in
appetendo veriſimili bono, peccatum. Igitur, in primo in-
3. ſtanti peccatum eſſe non potuit. Ad hæc, actus, qui eſt pure
naturalis, niſi natura mala fuerit, malus eſſe non poteſt, ſicu-
ti claudicationem deformem appellamus, quia nimirum ti-
bia eſt deformis: quod ſi natura eſſet mala; auctor quoque
naturæ malus eſſet dicendus, quod eſt falſum. ſed primus a-
ctus voluntatis in angelo, eſt pure naturalis: igitur malus eſ-
ſe non potuit, alioqui Deus malus fuiſſet, & natura, quod eſt
4. impium. Præterea, primus actus voluntatis, ſi rectus extite-
rit, non iuſtitiæ volentis eſt imputandus; ſed potius bonitati
Dei inſtituentis; & e contrario, ſi malus fuerit inuentus. Et-
enim, quemadmodum iniuſta voluntas dici non poteſt, ſi
vellet inconuenientia, quando non poſſet velle; ita plane,
nec iuſta, ſi non poſſit aliter velle. primus ergo actus volun-
5. tatis non potuit eſſe peccatum, ſicuti nec à Deo acceptari. Re-
uera, malum ex deliberatione procedat, neceſſe eſt. at nullus
actus, deliberationem conſequens in angelo in primo in-
ſtanti eſſe poteſt: in angelo ſiquidem prior eſt notitia ſim-
plex quidditatum in vniuerſali, per habitum ſcientialem cō-
creatum: deinde eſt notitia ſui: poſtremo aliorum ſecun-
dum ordinem. Porro, deliberationem, qui vnius ad alte-
rum, actus eſt comparatiuus, hæc omnia præcedunt: actus
ergo electionis, quo voluit aliis præeſſe, eſt iſtis poſterior, &
6. ex conſequenti in inſtanti eſſe non potuit. Item, ſi angelus
potuit peccare in inſtanti ſuæ creationis, neceſſario ergo pec-
cauit, quod eſt falſum: peccatum enim eſſe non poteſt, niſi
fuerit voluntarium. valet conſequentia, quia ſi potuit non
peccare; aut certe hoc fuit in eodem inſtanti primo; aut in
priori: non in priori, quia illud ponitur primum: nec etiam
in illo; quando quidē omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe: ergo
7. quod prius. Adhuc, ſi actio creaturæ eſſet in inſtanti; virtus
ergo illius eſſet infinita. Tenet conſeq. nam ſi tanta virtus
egit in tanto tempore, & maior in minori tempore: igitur, in-
finita in inſtanti egeret. At ſolius Dei virtus eſt infinita: ergo
8. &c. Amplius, angelus non poteſt peccare, niſi aut obmittendo
iuſtitiam, aut illi repugnando, cui debitor eſt. ſed ante pri-
mum inſtans non fuit debitor iuſtitiæ; nondum enim illam
acceperat: igitur peccare non potuit; peccatum enim ſem-
9. per aliquid iuſtitiæ adimit peccanti: ergo quod prius. Item,
primum voluntatis actum angelus à ſe habere non potuit:
aut enim volens, aut nolens ipſum haberet. ſi volens: igitur
prius voluit ſe hoc velle, atque ita illa volitio prima dicenda
non eſſet. ſi nolens: prius ergo habuit actum voluntatis, qui
eſt nolle. vnde pari facilitate, actus ille, primus dici non poſ-
ſet. Ex his ergo atque ſimilibus conſtat, dæmonem
in primo inſtanti peccaſſe minime,
nec etiam potuiſſe.

Quod non peccare potuerit in inſtanti.

CAP. II.

Soluuntur Argumenta.

Luciferi peccatū.

1. QVi primam opinionem tueri cupiunt, & quibus er-
ridet illa ſpeculatio, ita ad argumenta reſpondere
conſueuerunt. Ad primum quidem dicunt, crea-
tionem angeli, eiuſque volitionem non eſſe muta-
tiones ſecundum prius, & poſterius natura, neceſſario ordi-
natas: quamobrem in eodem durationis inſtanti inueniri
poſſunt, ſicuti & aeris illuminatio à ſole, & ipſius ſolis creatio.
Aliquis præterea poteſt in inſtanti errare, vnde oculus in in-
ſtanti, videns baculum in aqua, iudicat eſſe fractum: ergo
2. &c. Ad 2. potuit peccato omiſſionis in primo inſtanti, bo-
num aliquod verum, ſiue apparens, non volendo; in com-
miſſionis vero peccato, non opus erat verum bonum
prius duratione cognoſcere, quam veriſimile, & appa-
rens; ſed duratione ſimul hoc decerni potuit, in relatione v-
3. tique ad illud prius natura cognitum. Ad 3. negatur minor:
actio enim angeli eſt libera, & non pure naturalis, proinde ſi-
militudo illa de tibia eſt neganda, cum illa claudicatio, ad a-
licuius diſpoſitionē materiæ referri poſſit: angeli vero pec-
cati, ad illius tantūmodo voluntatē, quæ eo ipſo libera fuit,
5. ac libere agere voluit, quo & cōdita. Ad 5. Nō opus eſt, deli-
berationem, actum peccandi præcedere: oſtenſo enim fine
in vniuerſali, ſiue in particulari, voluntas ſibi relictā, poteſt
velle, & non velle. vnde à Philoſopho dictum eſt, quod
per ſe artifices non deliberant. Ad prob. dico, cum ſuæ in-
tellectione eſſentiæ, actum nimiæ complacentiæ inordina-
tum habere potuiſſe ad ſeipſum, non ſe comparando ad ali-
ud, atque ita peccaſſe; non enim opus habuit diſcurrere per
obiecta, vnum, alteri comparando; poſtquam ſe-
cundum durationem terminos intellexit, vnde ſimul potu-
it, & terminos intelligere, & complexionem formare, atque
4. ita eligere, & peccare. Ad 4. dico, quod ſi primus angeli a-
ctus fuiſſet in inſtanti, quoniam ex ſeipſo libere agere potuiſ-
6. ſet; fuiſſet vtique meritorius. Ad 6. Neg. conſeq. quippe cum
in eodem inſtanti diuiſim, peccandi, & non peccandi pote-
ſtatem habuerit. Reuera, omnis actus liberæ, atque creatæ
voluntatis, pro quocunque inſtanti, & elici & nō elici poteſt,
alioqui nequaquam libere eliceretur. Cum ergo dicis, omne
quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe: verū quidē eſt coniunctim,
aliter idem ſimul eſſet, & non eſſet: non autem diuiſim; ſi-
mul enim hæc duo ſtare poſſunt, nempe in inſtanti aliquid
eſſe, & pro eodem potuiſſe non eſſe, diuiſim vt dictum eſt,
non autem ſimul eum eſſe. Ad 7. dico Philoſophi ſenten-
7. am illis congruere, quæ in maiori, vel minori tempore fieri
poſſunt, in quorum numero, motus haberi poteſt: tunc enim
virtus mouens in inſtanti, vel potens mouere, ſi ipſe motus
hæc pateretur, eſſet vtique infinita. Modo hæc ſententia an-
gelo non conuenit, alioqui nec in primo, nec in alio inſtanti
peccare potuiſſet. Multæ præterea creaturarum a-
ctiones in inſtanti fiunt, vtpote viſio, illuminatio, generatio,
quæ tamen infinitam virtutem non habent. Ad 8. Angelus
peccare potuit, eam omittendo iuſtitiam, quæ illi debuit, vel
8. potuit ineſſe: vel faciendo contra ipſam, etiam ſi actum ha-
buerit nunquam. vnde peccatum aliquid boni adimere di-
cimus, non ſolum actum exiſtentis, ſed quod poterat, atque
debuerat ineſſe. Ad 9. ſi primus actus eo modo ſit intelli-
9. gendus, quo vtimur, quando formam, primum actum vo-
camus: operationem vero, ſecundum, tunc ratio conclude-
ret. At nos intelligimus primum actum, primam plane an-
geli volitionem, quam nullam aliam præceſſiſſe affirma-
mus: atque ita illa ratio non eſt neruoſa, imo nihil virium
habere videtur. Aliæ quoque authoritates contra hæreſim
Manichæorum pugnant, qui creationis terminum, non mo-
do naturam angelicam, ſed illius quoque malitiam eſſe ar-
bitrati ſunt: atque iſto modo angelus ab initio malus eſſe
non potuit; ne Deus mali author eſſet dicendus. *Dices*, ange-
li voluntas ad peccandum, & non peccandum erat indeter-
minata. in eodem ergo inſtanti ad alterum iſtorum ſeſe de-
terminare non potuit. *Dico*, non fuiſſe indeterminatam ſi
peccaſſet in inſtanti, ſed determinatam potius: proinde nam-
que ſecundum durationem indeterminata extitiſſet. Potuit
nihilominus pro eodem inſtanti diuiſim ad oppoſitum ſe
determinaſſe, quatenus voluntas eſt libera ad vtrumli-
bet. Quomodo ergo angelus potuerit peccare
in primo inſtanti, dixi.

CAP.

Luciferi peccatū.

CAP. III.

An potuerit angelus mereri in primo inſtanti.

Rationes contrariæ. Si vera eſt illorum ſententia, quæ tueri videtur angelum in primo inſtanti peccare potuiſſe; non temere quis dubitabit, ſi in primo inſtanti angelus
1. mereri potuerit. Et inprimis aliquæ rationes nobis
obuiam veniunt, quæ nobis perſuadere conantur, angelum
in primo inſtanti nequaquam mereri potuiſſe: etenim meritum & præmium ſimul eſſe non poſſunt; ſed vnum, alterum, & natura, & duratione, atque tempore præcedit; meritum ſiquidem eſt gratia imperfecte, perfecte vero præmium, ſiue gloria. atqui, eandem gratiam ſimul perfectam, &
imperfectam eſſe, fieri non poteſt: in primo ergo inſtanti
2. mereri non potuit. Amplius, quando aliquis meretur, poteſt
non mereri, aut non elicere actum merendi. at, quando eſt
beatus, non poteſt non elicere actum, nec peccare: elicere
ergo, & non elicere ſimul eſſe, omnibus modis impoſſibile
3. eſt. Præterea, via, & terminus non ſunt ſimul. ſed meritum
eſt via, præmium autem, ſiue gloria, eſt terminus: ſimul ergo
Solutio. eſſe non poſſunt: Sed huiuſmodi rationes in Chriſto locum
non habent: ipſe enim ab inſtanti ſuæ conceptionis, licet haberet, meruit tamen vitam æternam: meritum ergo,
& præmium ſimul ſtare poſſunt. Præterea, ſi angeli in primo inſtanti peccare potuerunt, nullum ſequitur abſurdum,
ſi in eodem fuiſſent puniti: vnde de merito, & præmio ſimile poteſt eſſe iudicium. Cæterum hæc de his, quæ ita fieri
Tres moræ in angelis. potuiſſe, à quibuſdam dicta ſunt. Res autem non ſe ita habuit: ſed tres morulas ponere, non erit inutile: primam qui-
1. dem, in qua omnes angeli in ſuis naturalibus erant æquales;
2. ſecundam vero, in qua boni ad Deum ſe conuertentes, eum-
3. que actu naturali diligentes, vti merito de congruo, atque
coelitus in illos gratiæ dilapſa, actu charitatiuo, Deum amantes, de condigno vitam meruerunt æternam, tertiam autem, in qua & beatitudinem, & præmium conſequuti ſunt
vitæ æternæ. Ex quo patet, meritum, præmium præceſſiſſe. Porro, mali angeli, non quidem naturæ, ſed propria malitia, primam morulam cum bonis communem habuere: in
ſecunda vero, peccauerunt, atq; in peccato perſtiterunt, hu-
nosque tentauerunt: in tertia autem, miſeri auafere, atque
Bonitas in angelis. pœnis dati ſunt æternis cruciandi. Sed dubitabit aliquis an
angeli etiam mali, boni aliquando extiterint. Ad quod quidem audacter, & libere reſpondemus, à bono Deo, bona omnia condita fuiſſe: *Vidit*, inquit, *Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona*; mala autem aliunde ſubintraſſe, nempe ex
Bonitas naturalis. bona angeli natura emanaſſe, idq; propria, atq; libera voluntate. Itaque omnes boni conditi ſunt, bonitate vtique naturali, non bonitate gratiæ gratum facientis: nam Lucifer,
Gregorius. Auguſtinus. eiuſq; angeli, hanc gratiam, ſiue charitatem nunquam habuerunt, ſicut clariſſime docet Gregorius. Ezechielis 28. *Omnis lapis pretioſus ornamentum tuum.* Simile quiddam dicit
Auguſtinus in Geneſin: *Angelica*, inquit, *natura prius ſan facta tenebroſa, deinde conuerſa ad lucem, facta eſt lux.* Neque huic aduerſatur ſententiæ, illud, quod 12. *de Ciuit.* dicere videtur,
Condens naturam, & largiens gratiam. quod Deus ſcilicet ſimul erat condens naturam, & largiens
gratiam, quandoquidem de gratia, gratum faciente minime
loquatur; ſed de aliqua potius gratia gratis data, vtpote de aliquo habitu, vel ſpecie, qua Deum diſtincte cognouerunt:
angeli ergo nocentes, boni conditi ſunt, boni vtique naturali, non gratia gratum faciente, quam nunquam habuerunt, quia illam expectare noluerunt: vnde facti ſunt mali,
Malitia diaboli. proptie ſane malitia. Eſt autem malitia, mentis atque animi
deprauatio, à tramite veritatis deuia: proinde ſicut amoris
igne mens erigitur; ita abſque dubio igne malitiæ deprimitur. Quamobrem Luciferum, cæterosque malitiæ ſpiritus,
nunquam pœnitet ſuæ malitiæ; nam ſicut ignis quanto amplius ligna ſuſceperit, in maiorem flammam erigitur; ſic animus malus, quanto magis veritatem audierit, eo amplius
Nequitia eſt voluntaria malitia. in malitiam excitatur: iure ergo Lucifer appellatus eſt ſpiritus nequam; nequitia enim, voluntaria malitia eſt, in quam
non caſu incidimus, ſed ſpontanea voluntate verſamur. malitia ergo eſt ex propoſito, & deliberatione, malo cognito,
Quare dæmon non agit pœnitentiam. prono animo conſentire. Itaque voluntas dæmonum improba, ex toto impetu atque conatu ſeſe obfirmauit, malitiam, atque malum libere, & inflexibiliter volendo, Deum autem deſerendo; vnde ſecundum ordinem nunc à Deo inſtitutum, dæmon iuſtificari non poteſt, aut eum ſuæ malitiæ
pœnitere, cum Deus illi cooperari nolit, ſitque in termino, &
extra viam. Porro, ſecundum potentiam Dei abſolutam, &
iuſtificari, & ad pœnitentiam poſſet reuerti, præſentata ſiquidem illi culpa per intellectum, vt mala, illius vtique pœnitere poſſet, atque actum elicere debitis circumſtantiis ornatum, quo ad iuſtificationem recipiendam actus eſſet, & diſ- *Luciferi peccatū.*
poſitus. Sed *dicet* aliquis: ſi tota ratio impœnitudinis, ſiue ob-
ſtinationis in dæmonibus ſit à Deo non acceptante, ſiue non *Obiectiones.*
largiente huiuſmodi pœnitentiæ actum: Deus ergo peccati,
& obſtinationis cauſa dici poteſt, quod eſt falſum. Præterea, 1.
non minus angelus in obſtinatione, quam homo præſcitus 2.
periſteret, cum ex diuinæ hac voluntatis determinatione
dependere videretur. Adde, quod Deo perſonarum accep- 3.
tio eſſet attribuenda, quippe qui angeli, ſiue damnati actū,
non acceptaret informem, ſicuti & viatoris: *Reſp.* Deum cau- *Solutio.*
ſam peccati eſſe non poſſe, quomodocunque teneat, aut per- 1.
mittat malum angelum, in actu malo iacere, & obſtinate
manere. Etenim, quemadmodum, quando angelus primo
peccauit, totius ſubſtantiæ actus, ipſe Deus author extitit, nec
ideo peccator dici potuit; ita plane nec peccator eſt appellandus, etiamſi cauſa ſit continuitatis talis actus, defectus
enim illi tribui non poteſt, ſed effectus potius, atque id, quod
ibi poſitiuum inuenitur. Ad 2. Præſcitus finali, ac fructuo- 2.
ſa non emendabitur pœnitentia, inſtar dæmonis; quanquam dæmon magis ſit induratus, vtpote in termino exiſtens, ille autem in via. Ad 3. dico, Deum non eſſe perſona- 3
rum acceptatorem, nec abeo, alicui iniuriam fieri, cum ipſe *Perſonarū acceptio.*
nemini debeat, niſi pro ſua liberalitate, & bonitate. Sed in- *Obiectio.*
ſtabit aliquis, ſi voluntas angeli, ex ſua libertate poteſt ceſ- 1.
ſare ab actu peccandi, nec ad talem actum cogi: ſi ergo cogatur; non ſibi certe imputandum eſt, ſed Deo cogenti. Dico, *Solutio.*
quod ſicut angelus libere peccauit, ita etiam quantum pertinet ad naturam potentiæ volitiuæ libere reuerti poſſet: ſed
deeſt illi actus, idque ex cauſa extrinſeca, poſitiue, vel negatiue, iuſte, & legitime prohibente. non enim putandum eſt, inſtar ſanitatis corruptæ, potentiam volitiuam in dæmonibus
ſe habere; nam illorum voluntas penitus corrupta, & annihilata omnino non, fuit ſicuti corrumpitur ſanitatis ſubiectum. *Dices*, voluntas corrupta circa principium agibilium, *Obiectio.*
eſt prorſus inſanabilis; ſanitate ſiquidem in corde, vbi eſt 1.
principium vitæ, corrupta, per vires naturæ ſanitas haberi
non poteſt. ſed voluntas dæmonum eſt corrupta circa finem: igitur eſt incorrigibilis. Amplius, ſi voluntas dæmonis ſanabilis eſſet, atque corrigibilis, hoc profecto ex aliquo 2.
eſſet principio. ſed illud principium eſt corruptum ergo. *Solutio.*
Ad hæc ita *reſpondendum* eſſe mihi videtur, & ad primum di- 1.
co, falſam, minimeque congruam eſſe ſimilitudinem: nam
etſi corruptio illa circa principium obiecti extiterit; circa
ſubiectum nequaquam fuit, cum prorſus deſtructa voluntas non fuerit, ſicut penitus deſtruitur ſanitatis ſubiectum.
Ad 2. dico, quod circa aliquod obiectum debitum, ex vo- 2.
luntate, veluti ex principio affectiuo, actus reſurgeret. Ratio
præterea huiuſmodi ſi bona eſſet, omnis ſpecie peccans circa finem, obſtinationis vitium incurreret, quod eſt falſum,
Adde, quod huiuſmodi corruptio circa finem fuit perticularem, quem plane non oporteret volentem neceſſario velle. *Obiectio.*
Dices, ideo angelus in obſtinationis vitium incurrit, quia ſcilicet ex ſua libertate magna fortiter peccando impegit in
ſynderefim, & ſeipſum colliſit per contemptum, ſicut equus
ruptis habenis in præceps, magnamq; ſui patitur ruinam. Aut
ſicut ferrum vehementer infigitur carni, & retunditur oſſe,
vt eius acies reſtaurari non poſſit. *Dico* exempla huiuſmodi *Solutio.*
parabolica eſſe: nam quando ferrum carni infigitur, partes
quidem carnis comprimuntur, atque congregantur, ferro
in ſua naturali rectitudine non manente. atqui voluntas in
ſua naturali libertate, quoad illius potentiam volitiuam, manet: negatur ergo ſimilitudo. Ad aliud etiam dico: agens, *Obſtinatio dæmonum vnde ſit.*
quod dominatur ſuo actui, dominatur etiam modo agendi:
ſed voluntas angeli quo liberior, eo vtique magis ſui actus
domina eſt: non ergo opus erat illi, ex toto conatu ferri, at- 1.
que ita, fortiter colliди, impingique in ſynderefim. Quod ſi
dixeris angelum ſuo actui non dominari circa finem ſuum
præſtitutum, ſiue intentum; dominari nihilominus actui
circa finem, ab ipſo libere præſtitutum, inficiari non poſſum, atq; ita habetur intantum. Amplius, quo principio ali- 2.
quid tendit, & mouetur in terminum; eo plane in termino
virtutem habet quieſcendi. ſed libera, ac contingenti voluntate, in tale mouetur angelus obiectum: eadem ergo libertate ab eo potentiam habet decadendi. Itaque dæmon
ſecundum iuſtum iudicium Dei eſt incorrigibilis, atq; nunquam ſuæ malitiæ pœnitebit, ob eas, quas diximus rationes;
ſecundum vero potentiam Dei abſolutam, ſuæ volitionis
potentiam naturalem, quæ naturalia in dæmonibus integre
permanſerunt, ad pœnitentiam redire poſſet; quod tamen
vllo vnquam tempore fiet, quia nimirum illius malitia
eſt in termino, & malo adhæret, & libere,
& inflexibiliter.

CAP.

Luciferi peccatũ.

CAP. IV.

Dæmon an habeat aliquem actum bonum, & bonus angelus an poßit peccare.

Dauid Pſa. 19.

SVperiori quæſtioni hanc inſerere placuit, quo dubia plane incidentia, facilius eſſent ſolueda, verumne dæmon in actu malo perpetuo verſetur: Iniquitatæ, inquit Dauid, ſunt viæ illius in omni tempore. Et in alio Pſal. *Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper.*

Bonitas naturalis.

proinde quemadmodum boni in perpetuo charitatis actu verſantur; ita & dæmones in malitiæ opere. Cæterum, vt hæc clarius intelligi poſſint, non ignorare oportet quadruplicem bonitatem deſcribi: naturalem ſcilicet, quæ cum ente conuertitur: ſecundam vero, quæ nominatur ex genere,

Ex genere.

vtpote habens aliquid de bonitate generis moralis, in potentia exiſtens ad perſectam bonitatem moralem, quæ ex obiecto, non autem ex genere ſubiecto bonitas nominatur: tertiam moralem, quæ eſt actus debitis ornatus, atque veſtitus

Moralis.

circumſtantiis: quartam meritoriam, in qua eſt charitas, quæ eſt principium merendi. Cuilibet autem iſtarum malitia

Meritoria.

oppoſita eſt, idque dupliciter, priuatiue ſcilicet, aut contrarie: priuatiue autem eſt negatio bonitatis, contrarie vero eſt

Malitia quadruplex.

malitiæ oppoſitio. Porro, malitia priuatiue ex genere in aliquo actu neceſſario, malitiam contrariam concomitantem habet. Quamobrem, ſi aliquis actus, in debitum non feratur obiectum, non modo priuationem bonitatis incurrit; ſed malitiam etiam actu bonitati obuiantem. hæ autem malitiæ ex circumſtantia neceſſaria non ſunt; actus enim poteſt eſſe malus ex debitæ defectu, priuationeque circumſtantiæ, abſque alicuius malitiæ poſitione. Hæ igitur duæ malitiæ ad inuicem non conuertuntur. Quare finis poteſt eſſe malus ex defectu circumſtantiæ debitæ, non autem circumſtantia contrarie. Nam ſi eleemoſyna non detur ob debitum finem, ob contrarium autem dari, non eſt neceſſe, hæc eedem malitiæ accidere neceſſe eſt, quæ bonitati aduerſatur meritoriæ: vnde aliquis actus, licet non ſit meritorius; non tamen illico neceſſe eſt eſſe demeritorium; quandoquidem valeat eſſe veſtitus, ornatusque debita circumſtantia naturali, ſiue morali. Quod ſi loquamur de prima bonitate;

Potentia ſubiecti multiplex.

tunc abſque dubio malitia priuatiua, prorſus actum excludit, atque deſtruit, ideoque malitia contraria concurrere nequit, cum non habeat, quod deſtruat. Potentia præterea

1\. ad aliquem actum eſt triplex: vno quidem modo reſpectu alicuius actus, principium dicit actiuum, vel paſſiuum. interdum vero ſubiecti ordinem, ad actum recipiendum: atque talis ordo eſt, reſpectus ad actum, nec eſt illius actiuum,

2\. ſeu paſſiuum principium. hic autem actus eſt duplex: nam aliquando ita ſubiecto propinquus eſt, vt mox ſubiectum in

3\. actum prodire valeat: interdum vero, remotus eſt, vtpote, quando diſponente aliquo indiget, vt in actum exire poſſit, tertio modo, quando non eſt repugnantia terminorum, vocaturque potentia logica. Impotentia etiam totidem dicitur modis: quot enim modis vnum oppoſitorum dicitur; tot etiam, & reliquum. His igitur ita excuſſis ad præpoſitam quæſtionem accedamus, atque inprimis dicimus, angelum in ſenſu compoſitionis exiſtentem, aliquem ſuæ voluntatis actum bonum habere poſſe ſecundum quodlibet potentiarum membrum, bonitate vtique naturali: hæc autem bonitas, quoniam cum ente conuertitur: quemadmodum ſuus

Dæmon ſemper vult malum.

actus eſt ens; ita etiam bonus. Idem iudicium eſt de actu bono ex genere; planum eſt enim habere poſſe aliquem actum tranſeuntem in conueniens obiectum, vtpote amare ſeipſum, pœnam odio habere; verum ipſe puto hunc actum diabolum nunquam habere, ſiquidem ille perpetuo iniquitatem diligit: qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Tertius autem bonitatis actus illi deeſt, quippe qui debitis vacet circumſtantiis, ſitque deformis omnis ob habitum malum illi perpetuo inhærentem, & ad malum ſemper impellentem. hæc quidem ſententia magis mihi placet, intuens atque contemplans obſtinatam, ac firmiſſimam dæmonis malitiam: nam cum omnium ſuarum cogitationum finis ſit malus, vtpote ad malum ſemper; & opera quoque

Alia opinio

mala ſunt iudicanda, atque reputanda: dicunt autem nonnulli, nullum habitum neceſſario voluntatem inclinare poſſe; voluntas enim angeli eſt libera, quia integra in ipſo naturalia remanſerunt. In eo præterea eſſe dicunt ſynderesim, hoc eſt, ſuperiorem rationis ſcintillam, contra malum naturaliter murmurantem, voluntatemque actum ſynderesi conformem habere poſſe. Adde, quod voluntas, quoad ſua intereſt, omnem actum ſuſpendere poteſt; nihil enim ita eſt in voluntatis poteſtate ſitum, ac ipſius actus: non ergo neceſſario vult actum malum. Idipſum ego quoque approbo, non neceſſario, ſed libere velle malum; ſed libertate plane inflexibili, idque ex ſua firmiſſima malitia. Et hæc quidem de obſtinata dæmonis malitia dicta ſint. Iam alteri

Luciferi peccatũ.

Angelum bonũ peccare non poſſe.

nobis quæſtioni ſatisfaciendum eſt, vtrumne angelus bonus peccare poſſit. Ad quod quidem dicimus: angelum bonum peccare non poſſe; peccatũ enim accidit ob defectum, vel errorem, qui in intellectu præceſſit. ſed intellectus angeli beati Deum videt: nullus ergo error in ipſum cadere poteſt. Deum præterea videndo, ſuum finem vltimum videt, quem non poteſt non velle, nec odiſſe. Adde, quod viſio, quæ eſt forma beatifica intellectus, totum efficit poten- 2.

tiæ appetitum: in intellectu ergo illa viſione præcedente, voluntas peccare non poteſt. Verum, quanquam angelus bo- 3.

Rationes contraria.

nus peccare non poſſit; non his tamen rationibus clare oſtenditur, imo nonnullis minime probandæ eſſe videntur; 1.

vnde & contra eas audacter arguere, nequaquam veriti ſunt, ſic dicendo. Actus voluntatis liberè, non mutat modum eliciendi; actus enim eſt voluntate poſterior; poſterius autem, ſui modum priorie immutare non poteſt. ſed angeli voluntas, libere ac contingenter, primum ſuum elicit actum; ante ſiquidem electionem, nulla plane erat neceſſitas eliciendi: igitur, ſicut à principio libere, & contingenter elegit; ita & deſerere valet. Reuera, cauſa ſecunda, modum 2.

cauſæ principalis in agendo mutare non valet, alioqui ſecunda dicenda non eſſet, ſed quicquid in voluntate ſitum eſt, ſiue poſitum, ſecundæ cauſæ officio fungitur: voluntati ergo ita reſiſtere nequit, quominus libere agat. Verum eadem facilitate hæ rationes, qua & ſuperiores, ſolui poſſunt; voluntas ſiquidem, cum mali, tum etiam boni angeli, id, quod ſemel defendendum atque amplectendum ſuſcepit, libere proſequitur, & inflexibiliter tenet, vt ab eo ſeſe auertere nequeat; eſt enim in termino, atque extra viam ſeſe corrigendi. Adde, quod vtriuſque voluntas, iuſto Dei iudicio, debitam accepit meriti demeritique mercedem, vnde diuertere neutri illorum licet. Sane, ab eo angeli impeccabilitas, ſiue immunitas, à peccando maxime procedit, à quo,

Angelum bonum poſſe peccare.

ſi angelus in ſuis naturalibus relinqueretur; abſque dubio angelus peccare poſſet, ſicut & mali peccauerunt. ſed talis aſt Deus, qui eſt natura impeccabilis: itaque, his atque aliis conſtat rationibus, bonum angelum, actum peccandi, malum vero bene agendi opera exercere non poſſe, nec velle. 1.

Sed arguet quiſpiam, angelus bonus potentia viget rationali, nempe voluntate: igitur poteſt peccare. Tenet conſeq. ex authoritate philoſophi *9. met.* & 2. Perihermenias: Potentiæ rationales ſunt ad oppoſita. Profecto, ſi voluntas angeli peccare non poteſt; non eſt omnino libera, quippe, quæ ad vnum tantum agendum determinatæ ſit virtutis. Amplius, 2.

quod alicui ineſt ex natura, ab eo vtique auferri non poteſt, manente natura. ſed angelus naturaliter deficere poteſt, vtpote creatura peccato obnoxia. à nullo ergo extrinſeco eripi poteſt, quod eſt illi à natura tributum. Ad hæc autem at-

Solutio.

que ſimilia facile eſt reſpondere: & ad primum quidem di- 1.

co, bonum angelum ex ſua certe natura deficere poſſe; nunquam tamen defecturum fore, tum quia iuſto Dei iudicio ita in beatitudine conſeruatur, tum quia bono increato perfectiſſime inhæret atque coniungitur, vt ab eo ſeparari non poſſit. Ad 2. verum quidem eſt, virtutes rationales, in 2.

his, quæ naturalis ordinis experta ſunt, ad oppoſita ſe habere: in his autem, quæ naturalis ordinis capacia ſunt, nequaquam; intellectus enim, principiis naturaliter notis aſſentitur omnino, & non poteſt non aſſentiri. ſimiliter & voluntas, non poteſt non adhærere bono, in quantum eſt bonum; in bonum ſiquidem, veluti in ſuum obiectum, naturaliter ordinatur. Itaque voluntas angeli, quoad multa ad vtrumlibet ſe habet, quoad vero ad Deum, quem ſemper videt, vno modo, ſcilicet illi perfectiſſima charitate inhærendo. Reuera, peccare, defectus eſt libertatis: nam liberum

Peccare eſt defectus.

arbitrium, ſeruato ordine finis, diuerſa eligere poſſe, eſt illius libertatis perfectio; finis vero ordinem diuertere aliquid eligendo, non paruum eſt libertatis dedecus atque detrimentum: maior ergo atque præſtantior eſt libertatis excellentia in angelis, qui peccare non poſſunt, quam in nobis ipſis, qui mente & corpore, peccato indefeſſe obſequimur,

Quomodo ergo angelus bonus peccare non poſſit,
nec malus à ſua reſilire malitia, dixi ſatis,
& omnibus conſtare
puto.

CAP.

Google

Luciferi peccatū.

CAP. V.

Angelum malum, diuinam æqualitatem appetiuiſſe.

Iſaias. CElebre Iſaiæ vaticinium *cap. 14.* dæmonis ſuperbiem præclare deſcribit: *Aſcendam, inquit, in cælum, & ero ſimilis altiſſimo.* Dubitatum eſt à multis, ſi ſuperbo illi, libido inſuit æqualitatis diuinæ, ſiue ſimilitudinis appetendæ. Quibuſdam autem viſum eſt, fieri
Quod non appetierit diuinam æqualitatem. non potuiſſe, vt diuinam æqualitatem appeteret: nam cum angeli peccatum, ex electione fuerit profectum, impoſſibile appetere non potuit; electio enim authore philoſopho 3. Ethic. non eſt impoſſibilium, ſed creaturam, in Dei naturam æqualitatemque migrare, eſt omnino impoſſibile: Dei
1. ergo æqualitatis appetendæ mentem illius non ſubiit libi-
2. do. Amplius, non licet angelo, nec cuiquam creaturarū, ſui annihilationem appetere, ac ſe eſſe non velle, cum natura vnicuique inſitum ſit, vt ſe, ſuaque tueatur. ſed, ſi angelus diuinam æqualitatem directe appetiuiſſet; in hoc profecto
3. nefas incidiſſet: ergo quod prius. Adde, quod peccatum ignorantiæ incurriſſet, erraſſetque ante culpam. Porro, error præcedere culpam non debet: magnus autem error extitiſſet, ſi petiuiſſet, quod cogitare non potuit; creaturam autem in Dei naturam migrare, æſtimationem prorſus ſuperat omnem, vincitque mentem talia cogitantem; nam finiti ad infinitum, nulla poteſt eſſe proportio: eſſe ergo directe Deum, non alicui creaturæ appetendum, cum non ſit appetibile, nec cadat ſub creaturæ appetitum. Verum ad hæc ita à
Solutio. 1. nonnullis reſponſum fuiſſe legimus, & ad primum ſcilicet, hoc modo; electio bifariam poteſt intelligi: vno quidem modo, vt ſit actus voluntatis, qui circa idem obiectum certæ notitiæ actum inſequitur. hoc autem modo aliquem peccare dicimus, quando non ex errore, aut paſſione, ſed ex cer-
Electio duplex. ta malitia peccat. Si ergo angelus diuinam æqualitatem appetiuiſſet; hoc certe modo, cum peccatum ine oriſſe diceremus: alio modo intelligitur à philoſopho 3. ethic. vt ſit actus voluntatis, ſequens actum de agibili, vel volubili in ordine ad finem, qui profecto aliquo modo per ſe, vel per alium ſubeſt voluntati, poteſtatique eligentis. hoc autem modo, electio non eſt impoſſibilium; eligibile enim ſic acceptum eſt in poteſtate eligentis, atque rei eſt ordinabilis ad finem. ſed iſte modus ad rem non pertinet, nec noſtro deſer-
2. uit propoſito. Ad 2. Appetere Deo æqualem eſſe, non eſt perinde, ac ſimpliciter non eſſe; ſed talem non eſſe, hoc eſt, angelum, vnde nobilius appetit eſſe, ideoque illud appeti poteſt. Præterea, miſeri appetunt non eſſe; appetitus enim illicitus poteſt eſſe impoſſibilium. damnati quoque odiunt Deum, appetuntque ipſum non eſſe. vnde, quia æqualitas eſt quoddam appetibile, & concupiſcibile; intellectus quoque æqualitatem poteſt diuinam intelligere: igitur à voluntate
3. appetitu illicito appeti potuit. Ad 3. error ſane extitiſſet, quando id, quod ipſe petebat, factu poſſibile credidiſſet. ſed ſciebat illud impoſſibile fore: ſicut ſi ipſe peteret eſſe immortalis, cum hoc impoſſibile iudicet. Voluntas præterea vnū extremorū, alteri conferre poteſt, & velle vnū alteri ineſſe, ideoq; intellectu oſtēdēte angelū, & æqualitatē diuinā,
Quomodo voluit eſſe Deo æqualis. voluntas potuit velle vnum ineſſe alteri, etiamſi intellectus talem complexionem minime iudicarit, nec ipſam formarit, vni extremorum alterum comparando. Itaque, electione proprie dicta, atque volitione efficaci, ſe Deo æqualem eſſe, dæmon nunquam appetiuit. Quod autem per ſe, appe-
Appetitu illicito potuit appetere eſſe ſe æqualem Deo. titu tamen illicito, Dei æqualitatem dæmon appetere valuerit, ſic quidam tuentur; Omne bonum ſimpliciter, inquiunt, eſt cuique appetendum, etiamſi illi accidere, atque ineſſe non poſſit: hoc autem efficere poteſt, per voluntatis abuſum, impoſſibilia appetentis atque deſiderantis. ſed Dei æqualitas eſt quoddam bonum, verum & ſimplex: igitur à diuinis perſonis recte, ab aliis autem creaturis abuſiue & indirecte appeti potuit. Amplius, in cauſa eſſe non potuit im-
2. poſſibilitas, quo minus ab angelo appeti potuerit diuina æqualitas, cum voluntas, authore philoſopho tertio ethicorum, ſit etiam impoſſibilium. vnde in damnatis hoc maxime apparet, qui, dum Deum odio habent, cupiunt Deum non eſſe. Qui aliquid odit, ait philoſophus 2. *Rhetoric.* vult ipſum non eſſe: ergo. Porro, cum duplex ſit amor, amicitiæ ſcilicet, quo aliquod bonum diligitur; & concupiſcentiæ, qui eſt reſpectu illius, quod al-
Amor amicitia. teri diligitur: cumque id, quod amore amicitiæ diligitur, & concupiſcentiæ etiam amore ordinate, inordinateque appeti poſſit; fit, vt angelus amore amicitiæ ſe diligens, diuinā

æqualitatem inordinate ſibi concupiſcere valuerit; volun- *Luciferi peccatū.*
tate ſiquidem ſimplicis complacentiæ, non autem voluntate efficaci, eſt enim duplex voluntatis actus: alter videlicet, *Amor concupiſcentia.*
quod eſt velle ſimplicis complacentiæ, quo voluntas delectatur ſibique complacet, etiam in re ſibi factu nequaquam *Simplex complacentia.*
poſſibili, cuius habendæ ſpecie minime habet. alius vero, eſt velle efficax, quo aliquid ex animo volumus, & efficaciter *Efficax velle.*
conſequimur. primum autem, non autem ſecundum velle, in angelo eſſe potuiſſe aſſerimus: illud autem ad impoſſibilia ſeſe extendere poſſe, conſtat ſatis. Ex his autem, quomodo angelus diuinam æqualitatem appetere potuerit, patere puto. Cæterum, quod à nonnullis dictum eſt, angelum in- *Indirecte appetere quid ſit.*
directe diuinam appetiuiſſe æqualitatem, quia nimirum beatitudinem ex ſuis naturalibus aſſequi præſumpſit, acute atque ſolerter nobis eſt obſeruandum; illud enim trifariam quodammodo intelligi poteſt. Aut effectiue quidem, nem- *Effectiue.*
pe, quod ex ſuis principiis naturalibus potuerit eſſe beatus, quod omnibus plane modis factu ac cogitatu eſt impoſſibile; huic enim rei, obiecti oſtenſio beatifici, quæ ex diuinæ dependet voluntatis libertate, eſt omnino neceſſaria: non ergo ex puris naturæ illius principiis poterat haberi: igitur *Diſpoſitiue.*
non erat illi appetibile. Aut ex ſuis naturalibus ſufficienter diſpoſitus ad beatitudinem habendam à Deo, illam appetere valuit. ſed tunc dubium eſt, vtrum hoc poſſibile illi extiterit, necne? Si impoſſibile, ab eo vtique appeti non potuit, vt illorum ratio dicere videtur. ſin autem poſſibile, quomodo verum eſt illud, quod ipſi conſtanter tuentur, animam beatificari non poſſe, niſi mediante diſpoſitione ſupernaturali, quæ eſt gratia gratum faciens? par enim ratio eſt quoq; in angelo expendenda, quippe, cum ipſe creatura ſit; omnis autem creatura ex ſuis naturalibus, beatitudinem habere non poteſt: igitur hoc modo angelo appetibile non erat, quod ipſi nihilominus aſſerere videntur. Aut ex naturalibus beatitudinem habere voluerunt, quia ipſorum natura, erat *Tertius modus.*
ipſis beatitudo. ſed hoc quoque eſt magis impoſſibile; Dei ſiquidē eſt ſolius, non creaturæ certe alicuius. Ex quo patet, quomodo ſit intelligendū, angelū diuinā æqualitatē appeti- *Dæmon voluit eſſe Deo maior.*
uiſſe. Quod ſi fas eſt ita loqui; non modo Deo æqualem, ſed maiorem eſſe appetiuit: qui enim alicuius ſeſe opponere voluntati audet; is plane maiorem ſe illo exiſtimat. Quoniam autem malignus ille, atque ſuperbus, (de quo Propheta canit: *Humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum,*) lege ſubiectionis, obedientiæque accepta, diuinæ reſiſtere voluntati præſumpſit, maiorem ſe Deo vtique reputauit: ipſius ergo peruerſa illum voluntas occidit, atque ex bono in malignum commutauit: Habebat, inquit Baſilius hom. 9. liberam vitam, & inſitam ſibi poteſtatem, aut Deum ſequendi, aut à bono di- *Baſilius,*
ſcedendi. Gabriel angelus à Deo iugiter ſtetit. Sathan item an- *Sathan,*
gelus ex ordine ſuo prorſus cecidit. Et illum propria volun- *Gabriel,*
tas in cœlo retinuit; hunc vero voluntatis libertas cœlo deiecit; poterat enim & ille à Deo deficere, & iſte non excidere: ſed illum ſatiabilis dilectio ſeruauit; hunc à Deo relictum eſſe oſtendit per peccatum alienatio. Cum autem omnis ipſe mali promptuarium exiſteret; inuidiæ quoque *Bellum diaboli,*
morbum in ſe recepit: animaduertens enim ſe ex angelorum ordinibus expulſum; non tulit terrenam creaturam, ad Angelorū dignitatē per virtutis profectū exaltari. Nos igitur odio proſequitur, & vt Dei imaginem inſectatur. Ille igitur ſapiens, & prouidentiſſimus rerum humanarum diſpenſator, eius vtitur ad noſtram exercitationem malignitate, quemadmodum medicus, viperæ veneno, ad ſalutarem medicamentorum præparationem. Sed de his hactenus, Quid ergo appetierit malignus ille atq; ſuperbus ſpiritus, hæc dixiſſe ſufficiat.

CAP. VI.

Dæmonis peccatum, fuit cauſa aliis peccandi.

AVdita Luciferi ſuperbia atque malitia, congruum eſt perſcrutari, quonam modo in alios illius virus manauerit, ac ciuitatem illam ſanctiſſimam peruaſerit: Vidi, inquit Ioan. *Apocal. 12.* draconem ſecum trahentem tertiam partem ſtellarum. Superbus ſane *Apoc. 12.*
ille ſuadendo, non autem cogendo, aliis extitit cauſa peccandi, cuius ſuggeſtioni cum paruiſſent; iure illius imperio neceſſario obediunt atque obſequuntur: ad diuinæ enim ſpectat iuſtitiæ ordinem, vt cuius ſuggeſtioni aliquis conſentit in culpam, eius poteſtati ſubdatur in pœnam. Vnde *Petrus.*
Apoſtolorum princeps in ſua canonica 2. proteſtatur: *Matth.*
A quo, inquit, quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt. Quem

Digitized by Google

Luciferi peccatũ. ob cauſam dominus *Matth.* 25. vocat Luciferum dæmoniorum principem. Ite, inquit, maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Itaque mali angeli, in eadem malitia conſenſerunt, vnumque peruerſæ *Luciferi peccatum fuit maius.* ſocietatis ordinem fecerunt. Porro, Luciferi peccatum maius fuiſſe videtur, tum quia maiori impetu concupiuit; vis enim concupiſcendi, naturalium ordinem dignitatemq́ inſequitur, quæ profacto, quoniam in Lucifero, & maiora inuanta ſunt, atque præſtantiora; maius vtique illiuc peccatum inuentum eſt, ob maiorem concupiſcendi virtutem: maius præterea propter occaſionem, qua cæteros ad peccandum allexit atque incitauit: denique, maius etiam duratione, præceſſit enim peccatum in primo angelo, cuius iniquam ſuaſionem atque malitiam cæteri intuentes, & conſenſerunt, & illius ſuperbiam acceptarunt. Ex omnibus autem ordinibus aliquos cecidiſſe probabile eſt: nam ſi Lucifer de ſupremo ordine corruit; & de alijs etiam ordinibus corruiſſe, rationi conuenit & ſcripturæ. Numerus autem eorum qui remanſerunt, maior extitit, eo, qui lapſi ſunt: peccatum enim eſt contra inclinationem naturalem: ea autem, quæ contra naturam fiunt, vt in paucioribus, accidunt; natura enim ſemper, vel in pluribus ſuum conſequitur effectum.

Ex omnibus ordinibus aliqui ceciderunt.

Obiectiones.
1\. Sed dicet aliquis, maius peccatum eſſe videtur, alteri velle ſubeſſe, idque in contemptum Dei, quam velle alteri præeſſe; minus enim mouet ad peccandum. Quare, ſi primi angeli peccatum, alijs fuit cauſa peccandi, ea ratione, qua dictum eſt: minus ergo ille, quam cæteri, peccauit. Adde,
2\. quod ſimul omnes peccauerunt: vnius ergo peccatum alijs non fuit cauſa peccandi. Denique, peccatum angeli fuit ſuperbia; ſuperbia autem excellentiam appetit: magis autem excellentiæ aduerſatur, inferiori, quam ſuperiori ſubdi velle. Quare, non videtur dæmones peccaſſe, quod inferiori ſubdi voluerint, potius quam Deo. ſic etiam, peccatum vnius angeli, alijs fuiſſet cauſa peccandi, ſi illis perſuaderet, vt illius imperio ſubijci vellent: ex quo videtur,
3\. primi angeli peccatum, alijs non fuiſſe cauſam peccandi. Amplius, bonum eſt in paucioribus, malum autem in pluribus: igitur plures ceciderunt, quam in ſuo ſteterunt domicilio.

Solutio.
1\. *Reſp.* ad primum, quamuis angeli ſimul peccauerint; imperceptibili tamen tempore, in primo angelo ſuperbia, atque malitia præceſſit, quam & cæteri ſecuti ſunt. Vnde, quia ſupremus angelus cæteris præſtabat, & prudentia, & naturalibus bonis, intenſiori vtique motu atque malitia, in peccatum corruit. Cæterum, quamuis ſuperbus, cæteris paribus, magis ſuperiori, quam inferiori ſubdi peroptat; obtinendæ tamen alicuius excellentiæ cauſa mauult interdum inferiori, quam ſuperiori ſubdi. hoc autem modo angeli inferiores, ſuam ſuperbiam oſtenderunt, dum Lucifero conſenſerunt, eumque, cui naturæ ordine ſubditi erant in eorum principem habere voluerunt, cuius virtute atque
2\. prudentia, eorum beatitudinem conſequi poſſent. Ad illud philoſophicum, quod illa ſententia nobis, nõ aũt angelis congruat: nobis, inquam, quibus ſenſibilia nota ſunt omnibus, rationis autem bonum, paucis. at in angelis vna tantummodo eſt natura, nempe intellectualis; non ergo eſt ſimilis ratio. Sed dicet aliquis, ſi in angelis vnica tantum natura eſt, nempe intellectualis principes tenebrarum ſunt ne ita obtenebrati, vt omnis prorſus cognitionis veritatis ſint

Si dæmonſit omnino obtenebratus.

1\. expertes? Et reuera, ſi dæmones Deum non cognoſcunt; nec alia quoque cognoſcere valent: Deus enim eſt omnium manifeſtiſsimus, quod autem eſt maxime manifeſtum in natura, angelis eſt manifeſtum omnino, quippe, qui phantaſmatibus non indigeant in intelligendo. at mali angeli Deum non cognoſcunt, quia ſcilicet non ſunt mundo corde.
2\. Beati autem mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: mali ergo angeli ſunt omnis veritatis ignari. Deinde, angelis malis non competit cognitio matutina, vtpote, qui non vident res in verbo, nec veſpertina. ea enim cognitio, ad creatoris laudẽ cognita referre ſummopere ſtudet. Porro,
3\. mali angeli Dei laudem non quærunt, nec ad illius honorem aliquid fieri vellent: neutra ergo cognitione dæmones pollent. Iterum, dæmones à veritate exciderunt, & in tenebras dilapſi ſunt, veritatis autem manifeſtatio, fit in lumine, à quo illi quam longiſſime abſunt. Ex his ergo atque his ſimilibus nonnulli dicere videntur, dæmones eſſe omnis prorſus veritatis ignaros. Cæterum velle dicere, dæmones omnis eſſe veritatis cognitionis ignaros, rationi minime congruit; multiplex ſiquidem eſt veritatis cognitio: vna quidem per gratiam, altera vero per naturam habetur. Porro, prima eſt duplex: vna ſpeculatiua tantum, veluti eſt ſecretorum reuelatio: alia eſt amoris affectiua, ſpectatque ad ſapientiæ donum. quoniam autem naturalis in dæmonibus integre permanſerunt, naturalis cognitio veritatis in illis integra perſeuerat. Secunda autem cognitio eſt in eis diminuta, non omnibus modis deleta; illius ſiquidem in tantum conſcij redduntur, & gnari, in quantum diuina permiſerit

Veritatis cognitio multiplex.
Qua cognitio ſit in dæmonibus.

Dæmonũ ordines.

Solutio.
1\. prouidentia. A tertia autem veritatis cognitione, quam remotiſſimi ſunt, vtpote, omnis charitatis expertes. Ex his autem patet ad oppoſitas rationes ſolutio. Ad primum, quamuis dæmones non habeant puritatem cordis, qua Deum affectiua cognitione intelligere queant; habent nihilominus
2\. puritatem naturæ, quæ ſufficit ad cognitionem Dei naturalem habendam. Ad 2. dico, cognitionem veritatis in malis angelis non eſſe veſpertinam, ſed nocturnam, vtpote, qui res cognitas ad Dei laudem non referant. Dæmones ergo multarum cognitionem habent: partim quidem ſubtilitate naturæ: partim vero longa temporum experientia: partim etiam ſanctorum reuelatione angelorum, qui ſecundum ordinatiſſimam Dei voluntatem, nonnulla communicant, non modo bonis, & angelis, & hominibus; ſed etiam eis dæmonibus. Quomodo ergo mali angeli alicuius veritatis ſint gnari, hæc dixi.

CAP. VII.

Ordines eſſe in Dæmonibus.

QVoniam in ſanctis angelis, paulo ante ordinem eſſe demonſtrauimus; non erit puto abſurdum, poſt multa, quæ de dæmonib. dicta ſunt, inquirere, ſi in malis angelis ordinum dignitates, ac prælatorum præfecturæ remanſerint. Sane, ſi ordo angelicus, ſecundum gratiæ naturæque gradum conſideratur, ſi ea ſpectas, quæ ad naturam dæmonum ſpectant, quoniam illa integra remanſerunt, abſque dubio, hoc modo ordines in dæmonibus integri perſeuerant. Quod ſi ordo ſtatum gratiæ oſtendit; vel eſt gratiæ conſummatæ, nempe gloriæ atque ita ordines in ipſis nũquã fuere dæmonibus; vel eſt ſtatus gratiæ imperfectæ, ſtatus vtique merendi. Quoniam autem omnes angeli in gratia conditi ſunt: fuerunt ergo aliquando in hoc ſtatu merendi, atque in his ordinibus, ſed ab illis exciderũt. Quomodo ergo ſit ordo in dæmonibus, patet. Eadem quoque ratione aſſerere poſſumus, in dæmonibus eſſe quoque prælaturas, atque præfecturas, alioqui quomodo ſtaret fortiſſimum regnũ Sathanæ? Sane, actio, rei naturã inſequitur: quam ob cauſam, quorum naturæ ordinem habent ad inuicem; illorum profacto actiones, quodam certo ordine inter ſe diſtinctæ eſſe conſpiciuntur; ſic inferiora corpora ſuperioribus, & eorum motus, actionibus, motibuſque ſuperiorum obſequuntur. Quoniam autem dæmones hunc politiæ ordinem inter ſeſe mutuo conſeruant, dubium non eſt, quin illorum actiones, ſimili politiæ ordine diſtinguantur, atque vnius alteri actiones ſubdantur. Adde, hoc maxime ſpectare ad diuinæ ſapientiæ ordinem, quæ omnia voluit ordine conſtare, nihilque in vniuerſo inordinatum inueniri: quapropter & in dæmonibus ordinem eſſe voluit, licet imperfectum atque peruerſum: imperfectum, inquam, ob gratiæ abſentiam; peruerſum vero, propter culpæ præſentiam: decebat enim, vt qui nobiliori dono ſtieranr natura, nobiliori quoque virtute alijs antecellerent. ſed ordine inuerſo, naturæ nobiliores, culpa quoque maiori atque graui cæteros anteeunt: eſt ergo prælationis ordo, ſed peruerſus, & inuerſus. Amplius, ſeruitutis cauſa peccatum eſt: vbi enim nullum eſt peccatum, nulla eſt duræ ſeruitutis diſcretio. ſed peccatorum maximum eſt ambitio, præſertim inter ſpiritus cœleſtes, qui eum ſint ambitioſiſſimi: optimo ergo iure iugo ſeruitutis ſubduntur, vt vnus alteri inſeruiat; nõ quidẽ charitate commotus propinqui, ſed liuoris concitatus dolore. Non temere ergo à Propheta dictum eſt, quod ipſe ſcilicet Lucifer, *rex eſt ſuper omnes filios ſuperbiæ*, & quod non ſit poteſtas ſuper terram, quæ ei comparari valeat. Præterea, cum ex odio implacabili, dæmones aduerſus nos bellum gerant, quamuis temerarij ſint ad inuicem & ſuperbi; noſtræ tamen perditionis gratia: iuſſis ſuperiorum parent, ac inuiolabili fœdere principum mandatis obſequũtur: eſt ergo inter illos prælatio libidinis plena: vindictæ cupida: iuſtitiæ expers: maleſaciendi audacior: benefaciendi ignara: nocendi inſolentior: vlciſcendi promptior: perdendi paratior; denique malorum omnium pleniſſima. Sed dicet aliquis, hæc quæ dicta ſunt, & rationi aduerſari, & ſcripturis videntur. Reuera, vbi eſt peccatum, inibi veri ordinis ratio eſſe non poteſt; peccatum enim corruptio eſt ordinis, modi, atque pulchritudinis. ſed dæmonibus peccatum perpetuo ineſt: in ipſis ergo nullo modo ordo inuenitur. Sane, ſi in ſupplicijs inferen-

Quomodo eſt ordo in dæmonibus.

Prælatura.
1\.

2\.

3\.

Iob. 41.

4\.

Prælatio dæmonum mala.

Obiectiones
1\.

Iob. 12.

Dæmonum ordines.
inferendis, pœnarumque generibus diſtribuendis, authore
Iob. qui, *nullus eſt ordo*, inquit, *ſed ſempiternus horror inhabitat*:
multo ergo fortius in dæmonibus ordo eſſe non poteſt, in
quibus eſt deordinatio culpæ, quæ maior, grauiorq́ pœnæ
2. deordinatione reputatur. Amplius, vbi eſt culpa, nullus
plane verus ordo inueniri poteſt; culpa ſiquidem, & gratiæ
ordinem peruertit, & naturæ; decet n. naturæ ordinem, vt
quo natura aliquis præſtantior ſit, eo & gratia, & virtute cę-
teris ſit nobilior. ſed in dæmonibus eſt culpa perpetua. igi-
tur nullus rectus ordo, ſiquidem in naturalibus potentio-
3. res, in ſceleribus ſunt potentiores. Ad hęc, Angelici ordines,
ſub aliqua profecto hierarchia continentur. ſed mali ange-
li, nulli hierarchiæ ſubeſſe poſſunt: hierarchia enim eſt ſacer
principatus, maligni autem illi ſpiritus, omnis ſanctitatis
expertes ſunt. in ipſis ergo ordines eſſe non poſſunt. Sane,
ordo rationem boni habet, quemadmodum & modus, &
ſpecies, authore Auguſtino de natura boni inordinatio au-
tem mali: igitur ſicut in bonis angelis omnia ordinatiſsima
4. habentur; ita etiam in malis inordinatiſsima. Denique, ſi ex
ſingulis angelorum ordinibus aliqui ceciderunt; quare ſin-
gulorum nomina non ſortiuntur? Deinde ſi authore Salo-
mone in Prouerbijs 14. inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia:
igitur inter dæmones ſuperbos nulla poteſt eſſe prælatio,
quippe, cum nulla in illis inueniatur concordia: quibus
autem concordia non adeſt; ab his profecto obedientia atq;
ſubiectio quam longiſsime abſunt, ſine quorum adminicu-
lo prælatio haberi non poteſt. Adde, quod omnis prælatio,
ad iuſtitiæ ordinem ſpectet. at dæmones iuſtitiæ ſunt pror-
ſus expertes, in illis ergo legitimus eſſe non poteſt ordo prę-
ſidendi. Profecto, in dæmonibus, prelationis ordo ex natu-
ra eſſe non poteſt, ſubiectio quippe, & ſeruitus ex peccato,
non autem ex natura proficiſcitur: ad pœnam ergo & ad
culpam ſpectet, neceſſe eſt. ſed tunc ſuperiores dæmones in-
ferioribus ſubderentur, vtpote, qui magis peccatores: patet
ergo, quomodo vera prælatio in dæmonibus eſſe, aut habe-
Solutio. ri non poſsit. Porro ad hæc atque his ſimilia, ita reſpondere
1. valemus, in dæmonibus non inueniri ordinem perfectum
atque legitimum; ſed imperfectum atque peruerſum, ideo-
que rationes illas intelligi oportere de ordine perfecto atq;
legitimo, non autem de ordine, qui modo in dæmonibus
2. inuenitur. Cæterum, nomen Seraphim, q; ab ardore chari-
3. tatis proficiſcitur, & Thronorum, ob diuinam gratiam in-
habitantem, & Dominationum, propter liberalitatē quao-
dam, dæmonibus tribui non poteſt. quia illa peccato, quod
dæmonibus perpetuo adeſt, aduerſantur maxime. Ex his
4. patet ſolutio, ad tria argumenta ſuperius dicta. Ad 4. dico;
dæmonum concordiam, qua ſibi inuicem ſubijciantur, nō
ex amicitia, ſed ex communi potius nequitia proficiſci, qua
noſtrum genus odio proſequuntur. hac de cauſa ſuperiori-
bus ſubiacent, vt implacabilis libidinis deſiderium erga
nos exercere valeant. Proinde, illorum prælationis funda-
mentum, non eſt illorum iuſtitia, cum iniuſtiſsimi ſint, ſed
Dei potius rectiſsime cuncta ordinantis. Ad confir. dico, in
dæmonibus naturaliter prælationem eſſe, quippe, cum v-
nius natura, alterius nobilior ſit: quod profecto in homini-
bus locum non habet, cum natura pares ſint. Eſt etiam præ-
latio vitiorum, vt vitioſiores, minus vitioſis præſint, idque
ad præſidentium ignominiam atque detrimentum, præeſſe
enim malis, & in malis maxima eſt miſeria; potentiores ſi-
quidem, potenter tormenta patientur. Itaq; quomodo ſint
ordines in dæmonibus, atq; prælationum dignitates, dixi.
Boni angeli præſunt malis. Sed dicet aliquis, nunquid boni angeli dęmonibus pręſunt?
ſcriptura hoc palam proteſtatur in Tobia, à cuius angelo
alligatus eſt dæmon peſsimus, & his ſimilia in diuinis lite-
ris multa inueniri poſſunt. Et recte quidem, nam hoc exigit
pulchritudo ordinis, vt qui Deo, & charitate, & naturæ no-
bilitate proximiores ſunt; ij plane & inferioribus, charitá-
te, aut natura dominētur. Hac de cauſa ſancti angeli, multa
de ſanctiſsimis myſterijs, ſecundum ordinatiſsimam Dei
prouidentiam, dæmonibus nūtiant, idq; ad malorum in-
terdum punitionem, nonnunquam vero ad exercitationē
bonorum, ſancti n. angeli miniſtri cum ſint diuinæ ſapien-
tię, aliqua per angelos, ſiue homines malos fieri patiuntur,
quatenus executores ſunt diuinę iuſtitię. Vnde bonus an-
gelus, licet poſsit eſſe natura Lucifero inferior; illi tamen
dominatur, quia potentius eſt virtutis, quàm naturę do-
Dæmones cogi ab hominibus. minium. Quamobrem non modo à bonis angelis, verum
etiam à ſanctis hominibus, dęmones cogi poſſe, & ſcriptu-
rę proteſtantur, & philoſophorum monumenta non ta-
cent. In nouo teſtamento, dęmones ex obſeſsis, ſanctorum
virtute expulſos fuiſſe corporibus, nemo eſt, qui ignoret: in
dies ob oculos à quamplurimis fidelium id fieri videmus.
Pythagoras Pythagoras ait, non ſponte, ſed neceſsitate compulſos dę-

mones accedere, nonnullos autem, quadam accedendi con- Dæmonum ordines:
ſuetudine maxime, ſi natura boni ſint, facilius accedere. ali-
quos vero inuocatos, nocere velle, præſertim, ſi quiſpiam
in ea re negligentius ſe habuerit. Porro, *non ſimpliciter*, inquit,
neceſsitate, ſed perſuaſione quadam cogvntur. vnde extant illorum
carmina.

De cœlis Hecate cur huc compulſa venire es?
Victa hominum precibus, cœleſtia numina terram
Coguntur petere, & caſus aperire futuros.

Apollo quoque inquit cogiſſe, hoc reſponſa declarauit,

Carminibus domitus Phœbus, fulgor ab alta
Defluxit tacitus, purumq́; per aera vectus
Afflatu ſpirans labensq; in corda ſonoro;
Et ſubijt mentem innocuam, ſanctūq; capacem
Numinis: & peperit mortali ex gutture vocem.

Porro, cum acceſſerint, nec poſſent cum velint recedere,
ex his carminibus ſcire atq; perdiſcere poſſumus.

Ceſſa nunc tandem, & verbis iam parce, vitaq;
Da requiem, ſolue priſcas cadensq́; figuras
Et remoue à membris, ac lintea dura reſolue.
Soluite ſerta pedes, liquidis & ſpargite lymphis,
Eq; manu ramum lauri auferte virentis,
Linea ſitq; omnis deleta vniusq; character.

Porphyrius Porphyrius in epiſtola ad Anebonum Ægyptium, petit
ab eo, tanquam in ea re perfectiſsimo, quare tantam illud
artificium vim habeat perdoceri: ſic enim dubitando inter-
rogat. *Magnam vero eius ſollicitationem illud adfert, quia vt meliores rogant, & vt peioribus imperant.* Chæremon etiam ſacer ſcri- *Chæremon.*
ba teſtatur, & preces ſubſcribit, quibus dæmones cogi poſ- *Illicita dæmonum inuocatio.*
ſunt. Sed quicquid dictum ſit ab huiuſmodi hominibus, il-
lud nobis perſuaſum eſt omnino, inuocationem dæmo-
num illicitam eſſe atque malignam. In Leuitico 20. lata eſt *Leuitic.*
lex, quæ iubet occidi magos, atq; ariolos conſulentem. Iſra-
elitarum rex 4. *Reg.* 11. dure corripitur, quod Deum Accaron *Reg. 1. 28.*
conſuluerit. Saul morte mulctatur, quod ad Pythoniſſam *Aug. diuinationes ſunt pacta dæmonum. lib. 2. c. 24.*
acceſſerit. Diuus autem Auguſtinus in multis, maxime in li-
bris de doctrina Chriſtiana, diuinationes vocat pacta dæ-
monum. *Quæ tamen ornata, inquit, quadam lingua cum dæmonibus fœdera ſunt.* Et 23. *Hinc fit, vt occulta quodam iudicio diuino, cupidi malarum rerum homines, tradantur illudendi, & decipiendi, pro merito voluntatum ſuarum, illudentibus eos atq; decipientibus præuaricatoribus angelis, quibus iſta pars mundi, ſecundum pulcherrimum ordinem rerum, diuinæ prouidentiæ lege ſubiecta eſt.* Reuera,
quę ſocietas Chriſti ad Belial? aut quæ communicatio lucis
ad tenebras? aut enim certe ibi eſt infidelitatis peccatum, *Infidelitas.*
quod eſt omnium maximum: dæmoni enim tribuit diui-
num numen: ſed honorem meum alteri non dabo, & glo-
riam meam ſculptilibus. aut eſt idolorum ſeruitus, vtpote,
in oblationibus & ſacrificiis. aut inobedientiæ malum, qui
contra Eccleſiæ ſanctum iuſtumq; mandatum agere præ-
ſumit. In Eccleſiam igitur peccant huiuſmodi nequiſsimi,
dum Eccleſiæ aduerſarium honoribus proſequuntur, in
Dei maieſtatem, cuius contemptum præſeferunt, dum ipſa,
veluti imbecilla relicta ad dæmonum auxilium, quaſi ad a-
liquid potentius, accedunt. Itaque huiuſmodi inuocatio-
nes ſine peccato eſſe non poſſunt: ab illis ergo ſummopere
eſt nobis cauendum.

Sed tempus eſt, poſt longam de angelis inquiſitionem, ad *Oratio Hannibalis.*
noſtrum reuerti Mercurium, eiuſque verba proſequi, actis
prius gratiis ſancto Pymandro, qui nos illuminauit pariter
& confortauit inter multos labores, qui nobis elapſis iam
menſibus, obuenerant, vt hæc pauca de diuinis illis ſpiriti-
bus ſcriberemus.

MERCVRIVS.

Connexuit inde Dei verbum, ex elementis deor- *Textus Mercurij.*
ſum tendentibus, purum naturæ artificium, v-
nitumq; eſt opifici menti; conſubſtantiale n.
erat, relictaque ſunt elementa naturæ deorſū
cadentia, ſine ratione, vt ſint tanquā ſola ma-
teries. Mens quidem opifex vna cū verbo, cir-
culos cōtinens, ac celeri rapacitate conuertēs,
ſuam ad ſe machinā flexit, eamq; volui à prin-
cipio, ſine principio, ad finē, abſq; fine præce-
pit: incipit n. illic ſemper, vbi deſinit. horū pro-
fecto conctorum circuitus, quemadmodum i-
pſa mens voluit, ex elementis inferioribus ani-
malia conflauit rationis experti; neque e-
nim præbuit rationem. Aer volatilia pro-

Dei pro-uidentia

tulit, aqua vero natantia. Diſtincta quoque inter ſe ſunt aqua & terra, eum in modum, qui menti placuerat. Terra poſtmodũ animantia, quę intus habuerat, peperit, quadrupedia videlicet, ſerpentia, feras, agreſtia pariter atque domeſtica.

Commentum X.

Commentator.

Mihi de ſeptẽ gubernatorum diſpoſitione, quod fatum vocatur, erat loquendum; ſed quoniam ſapientiſsimus Mercurius de hoc negotio in quarto libro abunde locutus eſt, non opus eſt mihi illa huic tractatui inſerere: ad verba ergo Mercurij accedam. *Connexuit*, inquit, *Dei verbum, ex elementis deorſum cadentibus, ſiue tendentibus, purum naturæ artificium, vnitumq; eſt opifici menti.*

Elementorum ordinatio. *Textus exponitur.*

Mundi contexturam Dei verbo tribuit, à quo facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil. hoc autem verbum lucidum cum in prima mundi genitura videret elementa ex formis intrinſecus coaleſcẽtibus, deorſum ferri, inſtar prudentiſsimi textoris, qui ſolicitus eſt, ne telæ fila deſinant, ad inuicem elementa contexuit, atque ligauit fecitque purum naturæ artificium, vigore puriſsima, ac ſimpliciſsima elementa, quæ coniuncta ſunt opifici menti, ſecundum vtique ideam in mente artificis exiſtentem: *Conſubſtantiale* inquit, *erat illi*, non quidem naturæ proprietate, ſed opificis intẽtione.

Deus eſt pater mundi. *Plato.* *Mercurius quod Deus ſit pater mundi.*

Nõ temere ergo à Platone in Timęo, Deus appellatus eſt, pater mundi. Quorum, inquit, ego pater ſum, & repertor extiti: Mercurius in hymno Pymandri hoc idem confirmat. *Sanctus es*, inquit, *qui verbo cuncta conſtituiſti.* Et iterum, *Annue, corrobora me, atq; huius gratia participes effice eos qui in ignorantia verſantur. cognatione quidem mihi fratres, tibi autem filij: ipſe enim pater es venerandus.* Et dialogo 3. *Principium vniuerſorum Deus, mens natura, ſapientia, diuinus actus, neceſſitas, finis, renouatio.* Et 4. dialogo: *Vniuerſum mundum verbo non manibus fabricatus eſt opifex; ipſe vero ſit cogitandum præſens ſemper, agentem omnia, Deum vnicum, voluntate ſua cuncta conſtituentem.* Et iterum: *Monas, id eſt, vnitas omnium principium, radix, atq; origo, abſq; vero principio nihil. Initium autem ex nullo niſi ex ſeipſo dependens. Initium autem eſt non principij ſed alterius.* Et dialogo 5. ex humani opificis ſtructura, Deum cunctorum artificẽ eſſe oſtendens, ſubiungit. *Et cum cum ſtatuam & imaginem abſq; fabro & pictore fieri nullus aſſerere audeat, miram mundi huius conſtructionem ſine conditore conſtitiſſe putabimus? ó cæcum hominculũ! ó nimis impium! ó profundis obrutum ignorantiæ tenebris! caue caue ó fili mi Tati, ne vnquam artificium prives artifice: Quinimo congruus deum nomine patrem vocato, patremq; eſſe, proprium eius opus exiſtimato. Quodſi me quiddam audacius proferre cogeris, huius eſſentiam eſſe dicam, concipere, ac facere ſingula. Quemadmodum enim ſine factore fieri quicquam nequit; ita Deũ exiſtere niſi ſemper agat omnia, impoſsibile eſt in cœlo videlicet, aere, terra, mari, in toto mũdo in qualibet particula mundi tota, tum in eo quod eſt, tum in eo quoq; quod nõ extat; nihil enim eſt in omni natura, quod ille ipſe non ſit. Eſt ille ſiquidem ea quæ ſunt eſt ea etiam, quæ minime ſunt: quæ quidem ſunt, educit in lucem, quæ vero non ſunt, occulit in ſeipſo. Mens igitur intelligẽs, Deus eſt, pater fabricans, Deus efficiens bonum, bonum faciens omnia.*

Artifex. *Conditor.* *Pater.* *Mens.* *Fabricans.*

Cicero.

Quantum ergo ſunt ridendi, qui aiunt mundum caſu regi, & conſtare? proinde recte à Cicerone *de natura deorum*, temerarij vocantur: *Certe*, inquit, *ita temere de mundo effutiũt, vt mihi nunquam hunc admirabilem cœli ornatum ſuſpexiſſe videantur: quis enim niſi inſanus, & mente cæcus in his aliquam neſſe rationem, quæ ea caſu fieri dicet, quæ quanto conſilio gerantur, nullo conſilio aſſequi poſſumus? an, cum machinatione quadã moueri aliquid videmus, vt ſphæram, vt horas, vt alia permulta, non dubitamus, quin illa opera ſint rationis? cum autem impetum cœli cum admirabili celeritate moueri, vertiq; videamus conſtantiſsime conficientem viciſsitudines anniuerſarias cum ſumma ſalute, & conſeruatione rerum omnium, dubitamus, quin ſumma ratione fiant;*

Nihil in mundo caſu fieri. *Orpheus.*

Orpheus de Deo ſic ait: *Omnia ſatus inſpicis, omnia ſatum audis, omniaq; diſtribuis*; ſed quomodo fieri poteſt, vt Deus ſit, agat vero nihil? *Si enim Deus eſt, aget aliquid præclarum*, inquit Cicero. Nihil autem eſt præclarius mundi adminiſtratione. Mundus ergo, & à Deo cõditus eſt, & Dei adminiſtratione gubernatur. vnde in calce primi de natura deorum: *Si maxime talis eſt Deus*, inquit, *vt nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, valeat, quoniam nihil propitium hominum facere poteſt.*

Cicero. *Lucretius.* *Lactantius.* *Democritus* *Epicurus.* *Stoici.*

ſtulte igitur dictum eſt a Lucretio *Nec bene promeritis, capitur. nec tangitur ira.* Lactantius *lib. 1. cap. 2.* Democritus omnia fortuito regi, inquit, ac fatu dicebat: cuius ſententiæ confirmator eſt Epicurus. ſed & antea Protagoras, qui deos in dubium vocauit: & poſtea Diagoras, & alij nonnulli, qui non putauerunt deos; quos tamẽ cæteri Philoſophi, ac maxime Stoici retunderunt, dicentes, nec fieri mundum ſine diuina ratione potuiſſe, nec cõſtare, niſi ſumma ratione regeretur. ſed & Marcus Tullius Stoicorum ſententiam confirmat in omnibus Philoſophiæ ſuę libris, tũ maxime in ijs, qui ſunt de natura deorum. Nec difficile ſane fuit, hunc errorem redarguere; nemo eſt enim tã rudis, tam feris moribus, qui oculos ſuos in cœlum tollens, tametſi neſciat cuius Dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur; aliquam tamen eſſe intelligat, ex ipſa rerum magnitudine inſtructus.

Dei prouidentia.

Reuera, ſi Deus nihil vnquam boni tribuit, ſi colentis obſequio nullam gratiam refert, quid tã vanum, tam ſtultum, quam templa ædificare, rem familiarem minuere, vt nihil aſſequamur? ſublata ſane Dei prouidentia, laxatur quidem iniuſtitia: his qui poſſunt iniuſta agere, deſtruitur quoq; miſericordia, & timor Dei ſimul autẽ cum his virtus interimitur, & pietas. ſi enim non prouidet Deus, neque punit, neque bene agentibus brauia tribuit; quis igitur amplius adorabit Deũ? deſtruitur inſuper Prophetia, & vniuerſa præcognitio. Bonus eſt Deus, bonus vero exiſtens, beneficus eſt ſi vero beneficus; etiã prouiſor.

Neceſſitas prouidentia.

Creationi, prouidentia coniuncta eſt, vt ſimul, & creatorem, & prouiſorem Deum eſſe intelligamus; alioqui quomodo homo ex homine, & bos ex boue ſemper naſceretur? vnde & ſingularia ſub Dei prouidentia contineri, certiſsimum eſt: alioqui aut Deus ignoraret horum prouidentiam bonam eſſe aut nollet eam habere, aut non poſſet: ſed ignorantia, ſiue inſcitia omnifariam ab illa diuina ſubſtantia aliena eſt, Non vult, inquiunt, prouidere. at nolle propter duas fit occaſiones, aut ob pigritiem, aut ob indecentiam.

Singularia ſub prouidentia.

Pigritia.

Pigritia autem ex duobus generatur, voluptate ſcilicet, & formidine; aut enim a voluptate aliqua attracti, pigreſcimus, aut propter timorem formidantes deſiſtimus: neutrũ vero horum cogitare de Deo fas eſt. Non propter pigritiam, inquiunt, ſed quia indignum eſt beatam illam ſubſtantiam vilibus, ac minutiſsimis ſe ſubmittere rebus, & electu indignis contaminari. Sed hi, duo vitia peſsima Deo aſcribunt, contemptum videlicet & inquinationem: quo enim pacto artifex particularia relinqueret; cum ſciat ad totum proficere partem? ſed nunquid vult quidem, non poteſt autem? ſed imbecillis nequaquam eſt virtus Dei, & potior eſt, quæ vſque ad vltima, & inſenſibilia conſeruanda deſcendit.

Rationes prouidentia.

Reuera, non leuis conjectura exiſtit, ſingularia gubernari prouidentia diuina, quod eius cognitio ſit hominibus naturaliter inſerta; neceſsitate enim aliqua obruti, confeſtim ad diuinum numen, & orationes cõfugimus. omne vero quod ita (vt oportet) naturaliter ſequitur, validam habet demonſtrationem, nullam contradictionem ſuſcipiens.

Quare negarunt prouidentiam.

Sed vnde in hanc rationem deducti ſunt, qui eſſe prouidentiam negarunt? primo certe, quod cenſeant animam cum corpore diſſolui: ſecundo autem, quod nequeant particularis prouidentiæ rationem inuenire, eamque cum libero creaturæ rationalis arbitrio conſiſtere poſſe non arbitrentur: atqui animam permanere poſt vitam ſapientiſsimi Græcorum diffiniuerunt, qui ſupplicia, & loca animarum deſcripſerunt, ſicuti in ſexto Pymandri dixi. Si vero ſingularia comprehendere non poſſumus; non ob id tamen prouidentiam negare debemus: neque enim quod menſuram maris ignoremus, & arenæ numerum, dixerit aliquis, neque arenam, neque mare eſſe.

Plato.

Plato, *decimo de legibus*, homo ſiue Deus duabus de cauſis negligit: vel quia nihil intereſſe totius putat, ſi partia negligantur; vel quia licet intereſſe opinetur; pigritia tamen mollitieque detentus, negligit, aliter enim negligentia non contingit. Itaque cum dij ſciant, videant, audiantque omnia, atque poſsint, ſintque boni, optimi: nulla ergo pigritia, nulla mollitia capi eos poſſibile eſt; nam à timiditate in nobis otium naſcitur, pigritiã vero ab otio, atque mollitie. Nullus ergo deorum otio pigritiaque corruptus quicquam negligit; nullius enim timiditatis Deus eſt particeps.

Deus omnibus prouidet.

Ergo relinquitur, ſi paruas paucaſque in vniuerſo res negligunt, vt ita negligant, quia contemnendas illas eſſe ſciunt. Sed cum dij prouidentiſsimi ſint, atque optimi, non eſt negligenda ſibi ſua poſſeſsio. Quod ſi medicus totum corpus curare velit, ac poſsit, ſi magnis prouiderit, parua vero contempſerit; nunquam bene ſe habebit totum.

Parua non contemnuntur.

ſed nec gubernatores, nec imperatores, nec patresfamilias, nec ciuitatum moderatores, paucis paruiſque neglectis, multa, & ingentia gubernabunt. nam lapides quoque magnos ſine paruis bene ſtrui negant architecti. Caueamus ergo ne Deum mortalibus opificis viliorem reputemus. Iſti ſane quanto peritiores ſunt, tanto arte vna in proprijs ipſorum operibus, & parua ſimul, & magna exquiſitius perficiunt:

Deus

Digitized by Google

Dei prouidentia. Deus nemi nem negligit.

Deus vero qui ſapientiſsimus eſt, & curare poteſt, ac vult, magnis quidem prouidebit ſolum, paruis autem, quæ facilius gubernari poſſunt, propter pigritiam, & ignauiam negliget? nefaria, & falſa penitus eſt hęc cogitatio. nunquam à Deo negligeris, nec ſi ita paruus ſis, vt in terrę profundum ingrediaris: nec ſi adeo ſublimis fias, vt pennis elatus in cælum voles; ſed conuenien in ſupplicia dubia, ſiue hic manens, ſiue ad inferos profectus, ſiue ad remotiorem aliquem locum tranſlatus] hæc diuus Plato. hunc imitatur Platonicus Plotinus. *Probabile eſt*, inquit, *Dei prouidentiam ſe per cuncta porrigere, atque eius officium eſſe, vt nihil prorſus alicubi negligat. Quamobrem ſi totum hunc mundum ab intellectu dependere concedimus, virtutemque mentis ſe per omnia ſ[illegible]dere, conandum eſt omnino, quo pacto ſingula hæc ſe habeant, demonſtrare.* hæc poſtea latius ipſe proſequitur.

Plotinus. Enn. 3. lib. 2. cap. 6.

Plato.

Re vera, vt dicit Plato *decimo de legibus, improborum hominum ſucceſſus, qui licet felices non ſint, vulgo tamen felices habentur, Dei prouidentiam minus recte cogitantibus, confuſam reddunt: aut etiam ſceleſtos homines videas ad ſenium vſque ſua deuenire, vt filios, atque nepotes in maximis relinquant honoribus, & ſimilia multa. Propterea Deos harum rerum authores eſſe propter ipſam cum illis coniunctionem accuſare nolis, ignoras enim ad quid earum progreſſus vniuerſo conducant: qui enim tam prauidet; ad virtutem, ſalutemque totius omnia ordinauit, vnum pars quæque pro viribus quod ſibi conuenit, agit, & patitur.*

Thales. Homerus.

Thales Mileſius, omnia deorum eſſe plena teſtatur, hinc illa antiquiſsima lex. *Ad diuos adeunto: Caſte pietatem adhibento.* Hac ratione Homerus diuinam prouidentiam omnibus in rebus accerſit qui (vt refert Plutarchus) introduxit deos cum hominibus conuerſantes, vt ſtatueret prouidentiam, oſtenderetque quoniam curant, & non negligant homines, dij. Apud Orpheum hymnos, & preces legimus. Euripides in epiſtola ad Sophoclem, quod tempeſtate non periſſet, in Dei prouidentiam retulit. Maro in 6. Elyſios Campos decantat. Phocylides ait, ſi tu male iudicaueris, te Deos poſtea iudicabit. Hippocrates pluribus generum dijs ſacra decreuit & ſupplicationes varias inſtituit. Theophraſtus in methaphyſicis omnia diuinæ prouidentiæ retulit. Deum diuinum eſſe principium ait, per quod omnia & ſunt, & permanent. Ammonius librum de interpretatione expoſiturus, exoptat ſibi diuinitus prouideri. Ariſtoteles *primo ethicorum* ait felicitatem deorum muneri, acceptam referri debere. In 5. *vero eth.* precibus poſtulandum cenſuit, vt quæ ſimpliciter bona ſunt, ijs ipſis etiam qui optant, eſſent bona. Iuſti, quod eſt a lege, partem eſſe ſacrificia facere, vnde poſt paulatim diuina decreta humanis præſtantiora ſanxit. In 10. *eth* ait hominem qui mentem excoleret, Deo eſſe amiciſsimum. Nam ſi qua, inquit, dijs rerum humanarum cura eſt, quemadmodum videtur, & conſonum vtique eſt, gaudent illi optimo ſibi cognato, id eſt, mente. Auerroes, & ſiquidem ſit cura Deo de hominibus (vt creditur, & vt debitum eſt) gaudet de eo, qui eſt melior, & qui ei nititur aſſimilari. Ariſtoteles *in primo magnorum moralium* ſcribit eum, qui ita impauidus eſt, vt deos non timeat, minime fortem eſſe, ſed inſanum. In *libro de bona fortuna*, affirmat bene fortunatum hominem pati quendam impetum, & adiecit eos pati ſimile ijs, qui Deo ducuntur, quos habere volunt quendam ſine ratione impetum ad quippiam agendum. In 7. *moralium* vult Deum ſe habere ad vniuerſum, vt ſe habet anima ad corpus regendum, & diſponendum. Cæterum, firmiſsimam, ſanctiſsimamque Dei prouidentiam non modo Philoſophorum approbant, ſed diuinarum etiam ſententiæ ſcripturarum, quarum & certiora ſunt, & ſanctiora teſtimonia. Sapientiæ 14. *Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernas.* Et cap. 6. *Quoniam puſillum, & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus.* Et 7. *In manu enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia, quæ attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.* Conteſtatur huic ſententiæ Iob. *Qui præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos.* Et cap. 5. *Nihil in terra ſine cauſa.* & 9. *Vnum eſt quod locutus ſum, & innocentem, & impium ipſe conſumit.* David latiſsime Dei prouidentiam deſcribit: *Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Et Pſal. 144. *Oculi omnium in te ſperant domine: & tu das eſcas illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Propterea Pſal. 94. Arguit homines Dei prouidentiam negantes: *Et dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob. Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat? qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem ſcientiam? Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt.* Hæc profecto omnia, abſque Dei prouidentia eſſe non poſſunt. Eccleſiaſtes: *Ne dicas coram angelo non eſt prouidentia.* Tobiæ: Non ero dignus tua prouidentia. Dominus in Euangelio *Mathæi* 10. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadit ſuper terram ſine patre veſtro? veſtri autem, & capilli capitis omnes numerati ſunt.* Paulus. *Quoniam ex ipſo, & in ipſo, & per ipſum ſunt omnia.* Petrus in ſua prima canonica: *Proijcientes in eum omnem ſolicitudinem veſtram, quoniam ipſi cura eſt de vobis.* Vnde Pſal. 39. dicitur: *Dominus ſolicitus eſt mei.* Et 22 *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* Et 35. *Homines, & iumenta ſaluabis domine.* Quam ob cauſam, curioſam illam, atque inanem ſolicitudinem dominus à nobis amouere cupit, Math. 6. *Si lilia campi, & fœnum agri, & volucres cœli à domino paſcuntur; quanto magis vos modicæ fidei?* hæc, atque his ſimilia in diuinis literis inueniuntur multa, quæ Dei prouidentiam euidentiſsime docet. Accedunt ad hæc Theologorum prę clariſsimæ ſententiæ, Baſilius magnus *in exameron Homelia* 7. *Nihil eſt prorſus, ait, quod ſub prouidentiam Dei non cadat: nihil eſt omnino, quod a Deo neglectum ſit: omnia explorat: omnia conſpicit oculus ille peruigil omnibus adeſt ſacultatemque ſalutis cuique præſtat.* Hieronymus in caput Ieremiæ nonum: *Omnia*, inquit, *Dei prouidentia, atque iuſtitia gubernantur.* Et in Math. 7. *Si parua & vilia animalia abſque Dei authore non decidunt, & in omnibus eſt prouidentia & quæ in his peritura ſunt, ſine Dei voluntate non pereunt; vos qui æterni eſtis, non debetis timere, quod abſque Dei viuatis prouidentia.* Simile quiddam eructat Ambroſius *primo officiorum libro cap. 13. Quid non putant*, inquit, *Dei prouidentiam vſque ad lunam deſcendere. Et quis operator negligat operis ſui curam? Qui deſerat, & deſtituat quod ipſe condendum putauit? ſi iniuria eſt regere, nonne eſt maior iniuria feciſſe? cum aliquid non feciſſe nulla iniuſtitia ſit, non curare quod feceris ſumma inclementia.* Reuera ſi in Deo viuimus, mouemur, & ſumus, ipſumque per terras meare, per tractus maris, cœlumque profundum aiunt. quare optimam illius dignitatem, nempe prouidentiam, ab eo auferendam eſſe arbitrantur? Auguſtinus *lib.* ... *confeſsionum cap.* 11. *O tu bone omnipotens*, inquit, *qui ſic curas vnumquemque noſtrum, tanquam ſolum cures, & ſic omnes tanquam ſingulos.* Et lib. 5. *de Geneſi ad literam cap. vlt. Quid abſurdius & inſulſius ſentiri poteſt, quidque dementius, quam putare nullum eſſe diuinæ prouidentiæ iudicium de moribus hominum, qui curat etiam vitiosiſsima animalia, dracones, abyſſos, grandines, niues, imbres, & tempeſtates, quæ faciunt verbum eius.* Chryſoſtomus in Pſal. 124. *Deo*, inquit, *multa debemus, quod nos fecerit, quod tales creauerit, quod factos regit, & continet, & quod quotidie tam priuatim, quam communiter prouidet noſtrique curam gerit, idque clam & aperte, nobisque & ſcientibus, & neſcientibus.* Itaque recte dictum eſt à Mercurio, Deum eſſe & factorem, & prouiſorem omnium. Sed de his latius, & ex profeſſo in quarto Pymandri libro diſputaui.

Ammonius. Ariſtoteles. Auerroes. Ariſtoteles. Diuina ſcriptura. Sapien. 14. Iob. 39. Pſal. 146. Orpheus. Euripides. Virgilius. Phocilides. Hippocrates. Theophraſtus.

Dei prouidentia. Eccleſia. Tobia. Math. 10. Rom. 11. Petrus. Pſal. 39. Matt. 6. Baſilius. Hieronymus. Ambroſius. Auguſtinus. Pſal. 146. Pſal. 124. Chriſoſt.

Mercurius.

Relictaque ſunt elementa naturæ deorſum cadentia ſine ratione, vt ſint tanquam ſola materies.

Textus Mercurij.

Commentum XI.

Expoſitio textus.

Connexuit verbum Dei elementorum ordines, proprijſque locis, atque naturis diſtinxit: vnde & apparuerunt elementa, ex illa confuſa materia, veluti ex vtero genitricis prodeuntia, locumque inferiorem petentia: propterea dicit, *deorſum cadentia. Sola materies*, inquit, quia nimirum elementa ſuis in locis, animæ viuentis capacia non ſunt. *Mens quidem opifex*, id eſt, pater *vna cum verbo, circulos*, id eſt, motus cœleſtium *continens, ac celeri rapacitate connectens, ſuam ad ſe machinam flexit*, nempe cœlorum corpora, de quibus in quarto diſſerui: *eamque voluit a principio, ſine principio*, id eſt, motu circulari, qui fine atque principio caret, *ad finem abſque fine, præcepit. Incipit enim illic ſemper, vbi deſinit. Hoc eum profecto cunctorum circuitus, quemadmodum ipſa mens voluit*, ſic vtique ſtatutum ordinem acceperunt. *Ex Elementis autem inferioribus animalia conflauit rationis expertia: neque enim illis præbuit rationem*, vtpote, quę ex ſolis conſtant elementis, & in ipſa ſine reuerſura, nihil præter elementa remanente. *Aer volatilia protulit, aqua vero natantia:* Moyſen imitari videtur,

Motus circularis caret fine.

De elementis.

talia quædam in principio Geneſeos de mundi genitura deſcribentem. Elementa ſiquidem ex ipſamet natura ita inſtituente, vim producendi acceperunt. *Diſtincta quoque ſunt inter ſe aqua & terra, eum in modum, qui menti placuerat*: ordinem enim rationemque elementorum ſoli aſcribit ſapientiſſimæ, atque opifici menti. *Talem*, inquit, *ſitum obtinet mundus inferior, quia ſic placuit menti opifici. Terra poſtmodum animantia, quæ intus habuerat*, potentia vtiq; creatrice, quam à principio acceperat, *peperit*: *quadrupedia videlicet, ſerpentia, feras, agreſtia pariter atque domeſtica.* Sed ecce ſuauiter colloquendo cum ſapientiſſimo Mercurio, ex ſublimibus nempe ex Pymandri potentia, verbi lucidi maieſtate, ſpiritus numine ſanctorum angelorum agminibus, ad terram veloci curſu deſcendi, vt mihi non videar deſcendiſſe: nam hæc feci, & non feci: imponendus eſt igitur finis huic ſecundo Pymandri libro ad laudem ipſius, omniumque ſanctorum angelorum. Nona Iulij. 1573. die Iouis hora 20. poſt veſperas octaua Viſitationis in Monte ſancto Tuderti.

De elementis.

Concluſio libri.

FINIS SECVNDI LIBRI.

A51 11453G.16

Digitized by Google